

**WYT BEROEMDE
COMMENTARIEN
OFTE CORTE
HISTORISCHE
AENTYCKENINGEN
VAN ... CAJUS...**

Caius Julius Caesar, Aulus
Hirtius, Johannes Vennekool

class. 712 =

BIBLIOTHEEK
NELLAERT.

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

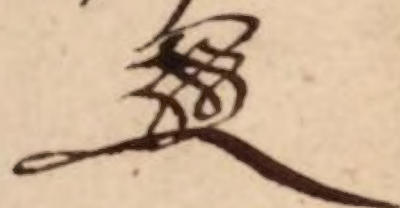
0000153500

—
Hujus Libri Verus est

Possessor Joannes Franciscus

Henricus Lambrechts

Lovanensis. Anno 1787

Wyt beroemde
COMMENTARIEN

ofte

*Porte Historische aentevellingen
van den alder Doorluchtichste Prin-
ce Cajus Iulius Cæsar eerste Key-
ser van Roomen.*

Het eerste Deel.

*Van syn Fransche ende Nederlantsche oorlogen
Gervatet in acht boecken.*

Wavvan de zeven door hem selven in
een bysondere volmaectheyt tot verwō-
deringe van alle verstandigen beschre-
ven zyn; Ende het achste door
Julius Girtius Pansa.

*Verduijtscht wt den Latyne door
Iohannes Fenacoliu.*

Den 2. druck ouer

ge
corrigeert

Tot Delft.
By Adriaen Geritsen,
boeckvercooper woonende
aende Foremaet, 1643

Et is een groote faecke in een heylige en rechtveerdige Oorloge voorzigtelijc alles te verhandelen, ende noch grooter is het de overwinninghe te becomen, maer allergrootst ende allerfwaerst is het, de overwinninge wel te kunnen gebruyckē: want alle Velt-oversten die kloeckelijc hare oorlogen verhandelen, en hebben niet altijd de overwinninge, en die de overwinninge hebben en dragen haer altijts niet gelijk den overwinners betaemt. Ja mē bevint somtijts, dat de overwinninge den overwinders selfs schadelijc is geweest, ende dat de overwinders om gheen andere oorsake van hare vyanden overweldicht syn, dan om dat sy haer te voren overwonnen hadden: over sulcx het rechte gebruyck van alle overwinningē bestaet, eensdeels in de matiginghe desselfs, eensdeels daer in, dat dien grooten God syne behoorlijcke eere gegeven werde, want die sulcx niet en doet, vervalt door syn overwinninge

ningen gewisselijc in syn verderf, want dien Gode die hemselfen met recht den Heere der Heyrscharen noemt, onthout ende ontreect de eere der overwinninge, die verheft sich tegens den hoogsten God. Ende waerom wil hem ymant in die dingen verheffen die gantsch twijffelachtig ende onseker syn, ende die daer bestaen niet in onse, maer in eens anders vermogen. Van den Romeynen seyde Scipio Africanus, dat sy lieden so wanneer sy verwonnen werdē, niet kleynmoedich en werden, en so wanneer sy wonnen niet hooverdich en opgeblasen en werden. Ende voorwaer seer wel, daerom ooc eenē sekeren Archidamus aen den Koninck Philippus die hem van wegē de Cheroneische overwinninge hooghmoedelijck was dragende, geschreven heeft: indiē hy syne schacuve quame te meten, dat hy bevindē soude dat hy door die overwinninghe niet een hayr breet groter was gheworden. En dat met recht, want matichlijck en met goede bescheydenheyt moetmen die sdingen aensien dewelcke door de straffe Gods geschiet syn, haren Heere te veranderen ende onder andere heerschappyen te staen. Ende hier in
ghe-

ghewisselijck is uwe Hoogheyt veelen tot verwonderinge geweest, als dewelcke van wegen alle uwe heerlijcke victorien niet alleen ghevilt hebt, dat den onsterffelijcken God over al in alle Kercken openbare dancseggingen soude gedaen werden, maer daer beneffens hebt ghy selfs door de heerlijcke matiginge in alle uwe groote victorien be- toont, dat ghy meer kloeckmoedicheden in de overkomende tegenpoedē dan in voor- spoet ghehadt hebt. Doch aengesien uwe Hoogheyt boven 't onweerdeerlijcke pant der ware Christelijcke Religie, waer van u- we Hoogheyt professie doet, niemant naer- der sieh gelijk heeft, noch in strijtbaerhedē, noch in oorlogen, noch in belliceuse daden ende wonderlijcke Oorloghs-werckē, dan den aller beroemsten en strijt-baersten Ro- meynschen Velt-Overste Iulius Cæsar, die seer treffelijcke Commentarien van syn ey- gen selfs Oorlogen met syn eygen hant ons nagelaten heeft, dewelcke wy over eenighe Iaren in Duytsch door dē openbaren druck hebben uytgegeven, so en kunnen wy niet nalaten, de tweede Editie daer van, nwe Hoogheyt toe te eygenen, biddende God

—
Hujus Libri Verus est

Possessor joannes Franciscus

Henricus Lambrecht

Lotaniensis. Anno 1787

Wyt beroemde

COMMENTARIEN

ofte

Diorte Historische aenteyckening
gen van den alder Doorſuchtichſte Prin
ce Cajus Iulius Cæſar eerſte Key
ſer van Roomen.

Het eerſte Deel.

Van zyn Franſche ende Nederlantsche oorlogen
Overaet in acht boecken.

Waarvan de zeven door hem ſelven in
een byſondere volmaectheyt tot verwō
deringe van alle verſtandigen beſchre
ven zyn; Ende het achtſte door
Mulus Virgilius Panſa.

Verduijtscht wt den Latyne door
Iohannes Fenacoliuſ.

Den 2. druck ouer

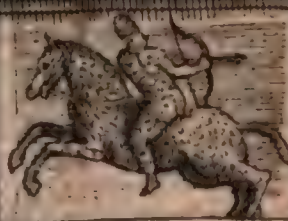
ſien en

ge

corrigeert

e Tot Delft.

By Adriaen Geruſſen,
boekvercooper woonende
aende Torrenaret. 1643

ZIJN HOOGHEYT.

cf. Hoofst

Et is een groote saecke in een
 heylige en rechtveerdige Oor-
 loge voorsichtelijc alles te ver-
 handelen, ende noch grooter is
 het de overwinninghe te becomen, maer al-
 lergrootst ende aller swaerst is het, de over-
 winninge wel te kunnen gebruyckē: want
 alle Velt-oversten die kloeckelijc hare oor-
 logen verhandelen, en hebben niet altijd de
 overwinninge, en die de overwinninge heb-
 ben en dragen haer altijts niet gelijk den o-
 verwinners betaemt. Ja mē bevint somtijts,
 dat de overwinninge den overwinders selfs
 schadelijc is geweest, ende dat de overwin-
 ders om gheen andere oorsake van hare vy-
 anden overweldicht syn, dan om dat sy haer
 te voren overwonnen hadden: over sulcx
 het rechte gebruyck van alle overwinningē
 bestaet, eensdeels in de matiginghe desselfs,
 eensdeels daer in, dat dien grooten God syne
 behoorlijcke eere gegeven werde, want die
 sulcx niet en doet, vervalt door syn overwin-
 ningē

ningen gewisselijc in syn verderf, want dien Gode die hemselfen met recht den Heere der Heyrscharen noemt, onthout ende ontreect de eere der overwinninge, die verheft sich tegens den hoogsten God. Ende waerom wil hem ymant in die dingen verheffen die gantsch twijffelachtig ende onseker syn, ende die daer bestaen niet in onse, maer in eens anders vermogen. Van den Romeynen seyde Scipio Africanus, dat sy lieden so wanneer sy verwonnen werdē, niet kleynmoedich en werden, en so wanneer sy wonnen niet hooverdich en opgeblasen en werden. Ende voorwaer seer wel, daerom ooc eenē sekeren Archidamus aen den Koninck Philippus die hem van wegē de Cheroneische overwinninge hooghmoedelijck was dragende, geschreven heeft: indiē hy syne schacurve quame te meten, dat hy bevindē soude dat hy door die overwinninghe niet een hayr breet groter was gheworden. En dat met recht, want matichlijck en met goede bescheydenheyt moetmen die idingen aensien dewelcke door de straffe Gods geschiet syn, haren Heere te veranderen ende onder andere heerschappyen te staen. Ende hier in
ghe-

ghewisselijck is uwe Hoogheyd veelen tot
verwonderinge geweest, als dewelcke van
wegen alle uwe heerlijcke victorien niet al-
leen ghewilt hebt, dat den onsterffelijcken
God over al in alle Kercken openbare danc-
seggingen soude gedaen werden, maer daer
beneffens hebt ghy selfs door de heerlijcke
matiginge in alle uwe groote victorien be-
toont, dat ghy meer kloeckmoedicheden in
de overkomende tegenpoedē dan in voor-
spoet ghehadt hebt. Doch aengesien uwe
Hoogheyd boven 't onweerdeerlijcke pant
der ware Christelijcke Religie, waer van u-
we Hoogheyd professie doet, niemant naer-
der sieh gelijk heeft, noch in strijtbaerhedē,
noch in oorlogen, noch in belliceuse daden
ende wonderlijcke Oorloghs-werckē, dan
den aller beroemsten en strijt-baersten Ro-
meynschen Velt-Overste Iulius Cæsar, die
seer treffelijcke Commentarien van syn ey-
gen selfs Oorlogen met syn eygen hant ons
nagelaten heeft, dewelcke wy over eenighe
Iaren in Duytsch door dē openbaren druck
hebben uytgegeven, so en kunnen wy niet
nalaten, de tweede Editie daer van, nwe
Hoogheyd toe te eygenen, biddende God

Almachtigh dat hy uwe Hoogheyts recht-
veerdige Oorlogen, die daer syn de strijden
des Heeren, genadelijck tot syns H. Naems
glorie ende tot bescherminge syner dier ge-
kochte Kercke wil segenen, ende te gelijck
syne Hoogheydt met syn Echte Gade ende
gantſche familie, voor alle onheyl in lange
geſontheyt ende voorſpoedige daghen wil
bewaren. Datum Maes-Sluys, deſen
thienden Ianuary 1643.

Uwe Hoogheyts

Ootmoedighe

DIENAER,

Johannes Fenacolijs.

KLINC-DICHT.

Komt Helden altesaem die u in d' Oorlogh gheven
En leest desen Romeyn, kloeck in doen en in raet,
Want met de hant daer med' hy menich vrcme dāc
Ghedacn heeft, hy dit Boeck seer heerlick heeft beschreven :

Tot een ghedachtenis van 'tgheen hy in zyn leven
Weerstaen heeft inden Krūch, voor zynes Keyfers Staet ;
Waer inne dat den lof der Batavieren gaet
Verr' boven ander Volck, door haer daden bedreven.

Niet dat het CÆSAR is van andere gheseyt,
Maer selfs bevonden heeft haer vroom kloeckmoedicheyt,
Want hem die menichmael voor ooghen heeft ghebleken.

Zulex dat w. verachtich is, 'tgheen hy ons hier beschrjft :
Maect den als Helden kloeck dat d' oude naem bekljft,
Zoo machmen in de eeuw' toekomend' van u spreken.

G. V. S.

De Fransche oorloghe

ende wttheemische kooplieden weynich aldaer verkeerende/gheenzing sodanighe waren / van buyten inneboeren/de welcke dienen tot verflappinghe vande ghe-moederen der menschen. De selfde Nederlanders hebben den l Duyschen die welcke ober den m Rijn woonen tot hare ghebueren / ghestadich in oorloghe synde met de selfde. De n Switsers gaen oock den anderen Franschen in strijbaerheyt ende vromicheyt te boven/obermits sy met gheduerighe schermutselinghen ende beltslagen schier dach op dach haer tegens den o Duyschen oeffenen/het sy met haer te weeren tot hare landtpalen/ofte oock met oorloge op haren bodem te voeren. Zoo dan het eene deel van dese landen welck gheseyt is eyghentlick banden Gallis ofte Fransosen bewoont te werden/neemt sy begin vande ribier p Rhosne/ende werdt voorts besloten met de q Garone/de Oceanische zee/ende de grensen der r Nederlanders:het raecht oock onterent de s Hoochborgoensche ende t Switsersche volckeren aende ribiere den v Rijn / ende is ghelegghen na het Noorden. De Belgische(nu ter tijt Nederlanders) nemen haren oorsprongh van de wterste x landtpalen des Franschen landts/ende leggen aen het nederste deel van de ribiere den y Rijn / ende keeren hen eenichzing na het Noorden ende der Sonnen opgang. Gascoengien wendet hem vā de ribiere z Garone tot de Pyreneische geberchten/ende voorts na dat gedeelte van de Oceanische zee/het welck aen Hispanien behoort / en keert hem tusschen der Sonnen ondergangh ende het Noorden.

2 By den a Switsers is gheweest eenen b Orgetorix van grooten Huse ende aenzien/ende oock zeer machtich van rijckdommen/Dese ghedreven synde door een begeerte van Conincklijke heerschappije/heeft ten tijden dat c Marcus Messala ende Marcus Piso Burgermeesteren van Rome waren/eene tzenspaminghe met den Edeldom ghemaect / ende de Burgerije ende Inghezetenen geraden ende wijsghemaect / dat sy met hare heirkrachten buyten hare palen souden trecken/om namelicken te verwerben de Heerschappije van het gheheele d Fransche lant/obermits sulx haer seer licht om doen soude wesen/als synde sodanighe Mannen de welcke alle de andere in vromicheyt ende strijbaerheyt verre te boven ginghen : welck hy haer daerom des te krachtiger

l Germani,
Duyschen.
m Rhenus,
Rijn.
n Helvety,
Switsers.
o Germani.
Den Rijngh
vā de Fran-
sosen ofte
Celten.
p Rhodanus
Rhosne.
q Garumna.
r Belgæ.
s Sequani.
Borgonsche
t Helvety.
v Rhenus.
Den Rijngh
van Belgen
ofte Neder-
landers.
x Te weten
vā het Cel-
tische Gallie
y Rhenus.
Den Rijngh
van Aquita-
nen of Gas-
coengien.
z Garumna
Noomenen
der Helvety-
schen ofte
Switsers
teghens het
Fransche
lant door op
hijlfluge van
Orgetorix.
a Helvety,
Switsers.
b Orgetorix
Hoochborch of
Crenrich.
c Anno 693
van de bou-
winghe der

krachtiger gheraden heeft / overmits de Switsers aen
 allen kanten van natuerliche gelegentheits halven seer
 nau besloten ende omvangen waren / als hebbende aen
 d'een syde de seer wijde ende diepe riviere des e Rhijns/
 schepdende f Switserlandt van de g Duyschen ; aen
 d'ander syde het seer hooge geberghte Jura/ghelegghen
 tusschen de h Hooghbozognons ende i Switsers/ende
 aende derde syde de k Ghenevermeir / ende de rivier
 l Rhosne/de welcke m onse Provintie van de Switsers
 is schepdende. Dese gelegentheden syn oorzake geweest
 dat sy haer soo breecht niet wt en hielden / noch oock
 soo lichtelick den nabuerighen Landen eenighe oorloge
 aen en deden:daer over dese lieden strijtbaer ende begeer-
 rich synde ter oorloge seer onrustich geweest syn/achten-
 de haer selven van weghen hare groote vermaertheit
 ende kloeckmoedicheit inde oorloghe/ende in aenzien
 oock vande overbloedighe menichte harer volkeren/
 al te klepne begrippinge ende ommevangh van lantpa-
 ten te hebben/na demael sy in de lengte alleenlick streck-
 ten tot twee honderdt ende veertich mijlen / ende inde
 breedte hondert ende t'achtentich. Dit dan by haer over-
 leydt synde / ende bewoghen door de reden van Orgeto-
 rix/hebben sy voorgenomen van die tijt af haer selven
 allenxkens te voorzien van sulchs als haer op sulcken
 tocht soude moghen van noode wesen:over sulchs heb-
 ben sy groote menichte van last-draghende bee ende
 harren oft tocht waghens opgheloocht / hebben oock
 veel landts besaeyt/om in het optrecken overbloet ende
 booradert van koozn te moghen hebben:daer benessens
 hebben met de nabuerighe Brijdommen de oude Ver-
 bonden des vzedes vernieuwt / ende hare vriendschap-
 pen met de selve bebesticht. Over sulchs alsoo sy om
 dit alles te bevoederen twee jaren tijds ghenoechsaem
 meynen te wesen / hebben sy teghens het derde jaer
 daer aen dese krijghs-tocht met goede orde vastelicken
 voorgenomen / kiesende tot beleydinghe van de self-
 de Orgetorix tot haren Overste : de welcke terstont
 met laste aen alle de Brijdommen in ambassactschap
 treckende/heeft onder wege ende op de reyse gesproken
 met eenen n Casticus van o Hooghbozognon / de sone
 van p Catamantalides/wiens Vader eertijts de hoogh-
 ste Heerschappije onder de q Hooghbozgoensche gehad
 hadde/

dat Rome
 Door de ge-
 boorte Chri-
 sti in het 58
 jaer.
 d Gallia.
 e Rhenus.
 f Helvetia;
 Switserlân.
 g Germani,
 Duyschen
 h Sequani.
 Ho:zog:ons
 i Helvetij,
 Switsers.
 k Lacus Le-
 manus, Ge-
 never meir/
 Geniffer zee
 l Rhodanus
 Rhosne
 m Nostra
 Provincia
 Provintie

Dese stad
 na Rome:
 licks heer-
 schappje en
 om incesier
 te werde na
 Switserlân.
 o Sequanis
 p Catimant
 tel.
 q Sequani.

De Fransche oorloghe

z Dummerich
s Aldus.

t Helvoty.

Sum door-
nemen wert
ontvecht en
belast synde
hem te ver-
antwoorden
sterft.

hadde/ende vanden Raet ende Volche van Romen met
ten titel van Vrient vereert was geweest: desen heeft hy
gheraden om onder syne Burgherije de selfde koninc-
liche Heerschappije in te nemen / de welcke syn Vader
daer te vooren ghehadt hadde: hier toe port hy oock aen
eenen ghenaemt r Dummorix vanden s Nederbozgoen-
schen lande/ den broeder van Tibitiacus/ de welcke on-
der syne Burgerije een groote aenzienlicheyt was heb-
bende/ ende seer aenghenaem was voer den volche/ den
welcken hy oock eyndelich met aanbiedinghe van vele
vrientschappen hier toe gebrocht heeft/ hem gevende syn
Dochter een houwelicke: verklaerde wijsers aen de self
de met vele redenen / hoe dat dese sake om ten goeden
eynde te brenghen/ haer geenzins swaer om doen wesen
soude/ overmits hy selbe de regeringe van synen eyghe-
nen Volche ende Burgherije soude behouden; daer hy
voeghende / watter niet aen te twijffelen en was oft de
t Switsers vermochte seer vele oer het geheele Fran-
sche land/ ende oversulcks haer verskerende dat hy met
syne wehrachten ende Legers haer lieden tot bezittin-
ge van konincliche heerschappijen ende regeringhen
soude bevoorden: Door dese reden bewogen synde/ doen
sy eede van ghetrouwicheyt aen mallanderen/ vastelich
hopende ofte sy souden elck haer Rijk in genomen heb-
bende / door middel van dyre machtighe ende sterke
Volkeren/ de heerschappije ghewieten van het geheele
Fransche land. Daeren tusschen is desen gantschen lan-
de den Switsers door seker merckeliche teekenen be-
kent geworden; over sulcx hebben sy hem gebangen ge-
steit/ ende na hare ghewoonte inde ghebancknisse ghe-
dronghen syne sake te verantwoorden: ende volghens
dien indien hy veroordeelt werde/ moeste hem de straffe
des lyers volghen/ om niet het selfde verbandt te wer-
den. Orgetorix bemerckende de aenstaende swaricheyt/
heeft op den gestelden dach der verantwoordinge door
het Oherchte syn gantsche Hofghezin ende andere ge-
volgh/ mitsgaders alle Dassen ende Leentlieden / als
oock andere van wegen schulden in hem ghehouden/ de
welcke seer vele in getale waren/ hy een gheroeppen ende
vergadert; versamelende alsoo van allen hoecken on-
trent de tynen duysende menschen; door middel van de
welcke hy hem selven om niet gedwongen te werden tot
de

de verantwoordinge, wt de gebanchenisse gebzjet ende losgemaect heeft: **D**ie selfe heeft het gantsche Wyndom seer perdzoten / ende hebben hier ober ghesocht door middel van wapenen haer recht wt te voeren ende hem te straffen: doch terwyl de Overheden hier mede beziel waren/ende een groote menichte van menschen te landwaerts waren verzamelande / soo is het geschiet dat **O**zgetorix is gestorben/niet sonder vermoeden / na het ghemeeen ghevoelen der Switsers/van hem-selven het leven benomen te hebben.

3. De Switsers niet-te-min na sinen doot/ poogen hare voorgenomen tochte buyten s'lands int werck te stellen: daerom alle gereetschap gemaect hebbende/als sy hare tocht souden aenhanghen / hebben sy alle hare Steden tot twaelve toe/ende alle hare Vlecken tot vier hondert in getale/ende oock andere eygen Hupsen ende Gebouwen niet den vyere verbrant / stekende oock den brant in al haer gewas ende koozn/belhoudende alleenlick het ghene sy op de tocht niet haer waren nemende; ende dit alles tot gheenem anderen eynde / dan om haer volck des te kloechmoedigher te maken ende des te bereyden om alle perikelen ende swaricheden wt te staen/ dewijle haer alle hope benomen was van wederom t'huys in haer Steden ende Lant te sullen komen. Ende aengaende de reyse ordonneren sy eenen peghelicken drie maenden vooraets van gemalen koozn niet haer te nemen: vorder beueghen sy aen haer syde haere ghebueren de **a** Baselsche/ **b** Lotharinghsche ende **c** Alatobrigische volckeren/ in voeghen dat sy den selfden raedt niet haer volghden / ende niet aenstekinghe ende verbrandinghe van haer Steden ende Dorpen/tsamen de voozghenome ne heirtocht niet haer aennamen : sy nemen oock tot versterkinghe van haer Legher in bontghenootschap de **d** Boy / de welcke volckeren syn gheboont hebbende ober den Rijn / ende de welcke int **e** Norimbergsche lant ingeballen waren/ende de Stad van **f** Norimbergh oock bestoont ende bebochten hadden. Om dese tocht aen te vanghen / waren vooz haer open twee weghen/om wt haer Lant te trecken: de een was door het Lant van de **g** Boechbaggognong seer moepelick/nau ende enge/tusschen het ghebergte **h** Julia ende de **i** Rhosne/de welcke op sommige plaetsen so

De Switsers gaf euewel in haer voornemen voort

a Rauraci,
b Baselsche.
b Tulingi,
Lotharingische.
c Alatobrigi-

d Boy, Pourbomoren.

e Noricus ager, Norimberghsche landt.

f Norica, Norimberg.
g Sequani

h Julia
i Rhodanus.
Rhosne.

De Fransche oorloghe

enghe is dat nauwelijcks karre door karre daer door mach ghevoert werden / hanghende haer oock het hooghe gebergte over het hooft / in soodanigher boegen dat gheheel wepnige mannen haer de passagie aldaer konden verhinderen ende bekommeren : de andere wegh was door k onse Probin tie / veel gereeder ende gemakke licker / overmits tusschen de grensen der Switsers ende l Sabopers de welcke onlanghs met den Romeyn schen volcke bezedicht ende overghekomen waren / de m Rhodanus alleenlich tusschen loopt / de welcke op som mige plaetsen overmits hare drooghte ende ondiepte / sonder perikel door ghegaen kan worden : wijders be hoorde aen den Switsers een sekere Brugghe na a Ge neben / welck de wterste Stadt der o Sabopers is / al der naest aenden p Switsers palende. Ende aengaen de den q Sabopers dewijle sy meyniden de selve noch niet wel teghen den Romeynschen volcke ghezindt te syn / achteden sy de seck de lichtelicken ofte te doen ver staen om door haer Landt te mogen trecken / ofte an ders niet gewelt haer daer te te sullen dwinghen.

4. Als nu alles dan tot den tocht ghereedt was / stel den sy eenen sekeren dach op de welcke sy ghelijckelick aen den oever van de Rhodanus hae te samen boeghen soudem Dit is gheweest op den a acht-en-thwintichsten Martij int Jaer dat Lucius Piso ende Titus Gabi nius Burghemeesters waren : Hierentusschen krijghe Cesar de tijdinghe dat sy door onse b Probin tie poog den te repsen ; twelc verstaen hebbende / trock hy met al ler haest van Roomen / ende hem spoepende soo veel als hy mochte om in het c oberberghsche Fransche landt te gheraken / is hy ghekomen tot d Gheneben / al hier ghebodt hy de ghantsche e Probin tie door me nichte van Soldaten te vergaderen / ende wijders in het oberberghsche Fransche landt hadde hy alreede een f Legioen knechten : aengaende de Brugghe stree kende op g Gheneben de selve dede hy dadelicken afbreken. Als nu van de aenkomste van Cesar de h Switsers verwoitticht waren / stracx sonden sy de voornaemste Heeren van hare Brijdommen in ambassaetschap tot hem / van de welcke de tref felichste waren i Minnejus ende Verodocius / met laste om hem te keunen te gheben / als dat sy inden

k Romano.
rum five no
Ara Provin
cia. Proven
ten.
l Allobroges
Sabopers.
m Rhodanus
Rhodanus.
n Geneve.
o Allobroges
p Helvetij.
Switsers.
q Allobroges

Cesar sulcx
verstaende
spoeyt in het
fransche
sant te stree
ken.
a V. Kalend.
Apr.
Anno 696
van de op
bouwinge
der Stadt
Roomen.
Door de ge
hoore Chri
sti 55 jaren.
b Prohenc.
c Gallia ul
terior.
d Geneva.
e Provincia
f Legio.
g Geneva.
h Helvety.

Remmey
ende Perro
docius.

fin hadden sonder beschadinge van yemant door onse Provincie te reysen, als sijnde gheen en anderen wegh voor handen; biden derhalven dat sy sulcke met synen goeden wille ende believen souden moghen doen. Cesar hier over heeft gheen zins geraden geacht haer sulcx te willen toelaten/overmits hem noch in gedachtenisse was dat Lucius Cassius Burghemeester van de Switsers ghe-doodet ende syn Heirkeacht van haer verslaghen ende onder het jock doorzgheluydet was; konde oock niet verstaen dat sy lieden als synde mannen met een vrandich herte teghens den Romeynen/soo wanneer haer verlot ghegeven werde om door de Provincie te trecken/haer selven souden kunnen van beschadinghe der Inwoonders onthouden. Nochtans op dat hy tijdt soude krijghen om de Soldaten van de welcke hy last ghegeven hadde by een te krijgen/antwoorde hy den Ghезanten/dat hy hem hier over eenighen tijdt soude beraden, ende indien sy yedt wilden dat sy op den k derthienden Aprilis k Ad Idus souden wederom komen. Daerentusschen heeft hy met Apr. het Legioen welc hy by hem hadde/ende met de Soldaten de welcke wt de Provincie vergadert waren/een en muur seshien voeten hoogh midtsgaders een grachte gemaect negenthien mylen langh/beginnerende van de l Genevermeir/de welcke inde riviere m Rhosne loopt/tot het gheberghte n Jura toe/welc gheberghte de lant palender o Hooghbozognons vande p Switsers afscheydet: Dit werck volbracht synde/verdeplde hy syn Garnisoenen/ende wierp eenighe Stercken ende q Schancken op/om haer des te beter den doortocht te mogen beletten/indien sy sulchs tegen synen wille ende danck souden pooghen te doen.

l Lacus Lemanus, Genevermeir.
m Rhodanus
Rhosne.
n Jura.
o Sequani,
p Bozognons
q Helvey,
Switsers.
q Castella,

5. Als nu den dach omme was op den welcken den Ghезanten gheseyt was te komen/ende sy nu booz hem verschenen waren/heeft hy haer gesept/dat hy volghens de ghewoonte ende wijse des Roomschen volcx niemant den doortocht door de Provincie der Romeynen en konde toelaten:ende indien sy inden sin hadden sulcx met geweld te doen,gaf hy haer te verstaen dat sy teghenstant van hem souden hebben te verwachten. Dea Switsers in haer hope bedrogen synde/hebben niet temin met zamen geboeghde Schepen ende toeghemaeckte Blotten ghepooght over te komen/ende eenighe hebben

Hy wepgert en belet haer de doortocht door de Rhodische Provincie.

a Helvetij-

De Fransche oorloghe

b Rhodanus
Rhodane.

doek door de riviere b Rhodane daer de selve ondiepst was/somtijts by dage dochten meestendeel by nachte ghepooght door te gaen ; maer sin door de sterckte des werex ende door het aenloopen ende schieten der krijgs knechten af-gedreven / sulcx dat sy eyndtlick van haer voornemen hebben moeten ophouden. De eenige wegh

c Sequani,
Borgognons

dan door de c Hoochborgognons bleef haer overich den welcken sy oock tegen den wille der Hoochborgognons overmits hare engtcheit niet en konden doorpasseren: derhalven also sy by haerselben sulcx vanden Hoochborgognons niet en konden verwerben / hebben sy Ghesanten tot Dumnorix den d Nederborgognon ghesonden

d Aduus,

den / om door tusschen sprake van hem sulcx by den Hoochborgognons te verkrighen : Desen Dumnorix vermocht van wegen sine gunste dewelcke hy ten meestendeel door schenckinghe verwoorben hadde vele by den

e Sequani.
f Helvety.
g Zove 11.

e Hoochborgognons/ende was vrient vanden f Switsers/overmits hy wt haer Lant de g Dochter van Oretorix ten houweliche genomen hadde:ende ontfcken synde niet begeerte van Heerschappije / sochte hy nieuwicheden ende arbeide om vele Vrijdommen door welkaden aen hem te verbinden:over sulcx hy neemt de sake aen om die te bebozderen / ende verkrighet van den Hoochborgognons dat sy den Switsers door hare Lant den den doortocht toelaten/mits gevende ten weder syden Gijfelaers of Pants-lieden;de h Hoochborgognons tot verskeringhe vande i Switsers/om de selve in hare doortocht niet te sullen beletten;de Switsers tot verskeringe vande Hoochborgognons dat sy sonder quaet doen ende beschadinge van pemandt van den Inwoon-

h Sequani.
i Helvety.

deren sullen doortreysen. Cesar krijcht tijdinge hier van/ende verstaet dat de Switsers van menninghe sin door het Lant der k Hoochborgognons ende Nederborgognons te trecken na de lant palen vande l Santonische/welcke niet wijt en sin van de grentsen der m Tolos-

hy reysst na
Italien om
meerder
Geyt-kracht
te vadersen
k Sequani &
Adui, Borg-
goenschen
l Santones,
die vā San-
toigne.
m Tolosates
die van To-
louze.

terz/de welcke een Vrijdom sin gelegen inde Provincie het welck indien quame te ghebeuren / merckte hy het selfde te sullen gheschieden met groot perijckel ende verkommeringhe vande Provincie / na dien sy strijtbare mannen ende vanden der Komennen in opene plaetsen ende seer koop-rijcke tot hare Ghebueren souden krijghen : Om deser oorsake wille dan heeft hy over sin

Sterckte

Sterchte de welcke hy gemaect hadde Titum Labie-
 num tot Gouberneur gestelt: hy daer en tusschen reysde
 met aller haeste in Italien / ende neemt aldaer twee
 n Legioenen knechten aen/ en drie Legioenen verwin-
 terende rontom o Aquileia heeft hy wt het Winter-le-
 ger gebzacht; met dese vijf Legioenen poogde hy strax
 met aller haest/ de naeste wegh henen ober de p Alpijsche
 gebergten in het q oberbergische Fransche lant te trec-
 ken: maer hier syn inde weg geweest de Alpijsche volcke-
 ren de r Centronische/ Garocelische ende Caturigische/
 de welcke nemende alle gelegentheden te bozen in/ soch-
 ten het Heirleger der Romeynen in haren tocht te belet-
 ten: doch vele inde schermutselingen geslagen synde/ is
 hy van s Ocelum t welck de wterste Stadt vande r bin-
 nen bergsche Prouintie is ten seuensten dage gekomen
 in het Lant vande v Vocontij inde x oberbergische Pro-
 vintie / ende van daer inde eynden vande y Saboyers
 ende vande Saboyers boerde hy wijder syn Legher op
 de z Lionnoisen/ welcke volckeren bukten de Prouintie
 de aller eerste syn. De Switsers waren nu door de eng-
 te gekomen/ ende hadden hare Heirkrachten nu ober-
 geboert door de lant palen vande a Hooghbozognons/
 ende gheballen synde int Landt vande b Nederbozogn-
 nons / beplonderden ende beroofden sy wijt ende breedt
 hare Velden. De Nederbozognons niet machtich syn-
 de haerselben noch hare goederen tegen de Switsers te
 beschermen/ sonden Ghesanten tot Cesar om hulpe te
 versoecken/ seggende/ ten allen tyden so wel ende beleef-
 delick tegen het Roomsche volck haer betoont ende ge-
 dragen te hebben/ dat het nu geen reden en schijne haer
 inden noot te verlaten / ende schier in het aenschouwen
 van het Roomsche Heirleger hare Velden te laten ver-
 woesten/ hare kinderen in slavernije te brengen/ ende ha-
 re Steden laten ingewonnen werden. Terwijl de Neder-
 bozognons ende de c Ambarrische hare Vrienden ende
 Bloetverwanten dit selfde aen Cesar te kennen gaben/
 te weten/ dat het haer niet wel mogelijk was wanneer
 hare Landen beplondert en afgeloopen waren/ het ge-
 welt der vyanden van hare Steden te keeren/ doen qua-
 men op de selfde tijt ooc bluchtende tot hem loopen de
 d Saboyers/ dewelcke ober de e Rhosne hare bezittinge
 ende Plecken hadden/ en verklaren hem behalven hare

n Legiones.
 o Aquileia.
 p Alpes.
 q Vltior
 Gallia.
 r Centrones
 het Lant vā
 Tarantaise.
 Garoceli,
 volckeren op
 r gheberghte
 Cenis.
 Caturiges,
 die van het
 lant Em-
 bann.
 s Ocelum,
 Durs
 t Citerior
 Provincia,
 Lombardij
 v Voconty.
 x Vltior
 Provincia.
 y Allobroges
 Saboyers.
 z Segusiani,
 Lionnoisen.
 Ep reysen
 door r lant
 vande Boz-
 gognons.
 a Sequani
 b Adui.

c Ambarii.

d Allobroges
 e Rhodanus

De Fransche oorloghe

f Helvetij.
g Santonas.

Welken ende Landen / alles haer benomen ende niets
over ghebleven te zijn. Het welck Cesar alles over leg-
gende heeft geensins geraden geacht / op de komste der
f Switsers in g Santaigne te toeven / alsoo middeler-
wijlen de Bont-genoten van alle hare goederen souden
mogen berooft werden.

a Arar. Saone.
Het eene
deel der
Switsers
wert by de
Saone van
Cesar gesla-
ghen.

6. Daer is een riviere a Saone ghenaemt / de welcke
tusschen de Nederbozognons ende Hooghbozognons
henen loopt inde Rihosne, een water welck zeer stille is /
zoo dat nauwelijcx gezien kan werden of het aen d'eene
zijde oft aen d'ander henen loopt / dit gingen de Swit-
fers over door middel van t'samen gebaechde Sloupen
en Schuyten. Dit selfde heeft Cesar door sijn Verspie-
ders vernomen. Verhalven soo haest hy verstaen hadde

b Arar.

c Legionen.

dat de Switsers niet by de deelen haers Hery-krachts
over de riviere gekomen waren / en dat het vierde deel
aen d'ander zijde vande riviere b Saone noch overich
was / is hy ter derder wake met drie c Legionen wt het

d Tigurinus
Pagus, Het
Canton van
Zurich.

e In quatuor
Pagos, &c.

f Boeck. 1.
vande Fran-
sche oorloghe
I V.

Leger getoghen / ende is gekomen by het laetste deel der
Switsers t'welck noch over de riviere niet en was / en
heeft de selfde dadelichen aen geballen / en een groot deel
der selver onberziens ende onberwacht gheslagen ; De
andere zijnt ontloopen en hebben in de naeste Bosscha-
glen haer verbercht. Dit deel werdt genaemt het d Zu-
richsche Wydom / want de Inwoonders vā het geheele
Switserlandt zijn in e vier Wydommen ofte Cantons
geveylt : Dese eenighe Canton eertijts buyten s' Lants
getogen sijnde heeft by geheugenisse onser Vaderen den

f Burgenneester Lucium Cassium ghedoodet / ende zijn
Herykracht onder het jock door laten gaen / ende ziet nu
geschiet het / t'zy datment neme by geballe / ofte anders
door beschickinghe van den raedt der onsterflicher Go-
den / dat eben het selfde deel der Switsers t'welck het
Roomsche volck een groote elende ende swaricheydt te
vozen aen gedaen hadde / wederom aller-eerst zijn straffe
ontfangt ; Ende staet hier oock te bemercken dat Cesar
hier mede niet alleen het gemeene leet / maer daer benef-
fens het gene syn eyghen betrefte / ende het welck synen

g Tigurini.

h Legatus,

vrienden aen gedaen was / ghebozoken heeft / dewijle de
g Zurichsche / inde selve slach in de welcke Lucius Cas-
sius gebleve was / ooc verslage hadde den Stadhouder
Lucium Pisonem / Groot-vader van sijn Schoon-va-
der

der Lucius Piso. Desen slach nu geschiet zijnde/arbe-
 de hy om de andere Heyrkrachten der Switsers te be-
 komen dies halven dede een Brugghe over de i Saone i Arar,
 maecten/ ende bracht alsoo syn Heyr leger over het wa- De andere
 ter. De Switsers door zijn haestighe aankomste ont- Switsers
 steldt sijnde/ ende verstaende dat hy in eenen dach tijds verfoechen
 over de Riviere ghekomen was/ t'welck sy nauwelicks mede.
 in twintich hadden konnen doen/ stieren Ghesanten tot
 hem/ vande welke de voornaemste gheweest is eenen k k Duffwaigh
 Tibico/ dewelcke belt-oberste der Switsers gheweest
 was inde voorszeyde Cassiaensche Oorloge: Dese heeft
 met Cesar in volghender manieren ghesproken/ Indien
 het Roomsche volck met den l Switsers wilden vrede ma- l Helvetij,
 ken, dat sy haer dan voeghen souden na het behaghen van
 Cæsar, ende in sulcken Landt ende gheweste trecken ende
 blijven alwaer het Cæsar soude believen: Doch indien sy
 met de Oorloghe wilden voort gaen, dat sy ghedencken
 souden op de oude Romeynsche swaricheyt ende vromic-
 heyt der Switseren: Datter gheen oorsake en was ofte om
 haer kleyn te achten, ofte de Romeynsche vromicheydt
 veel toe te schrijven, om dat sy onvoorziens een van haer
 Cantons overvallen hadden het welck van het ander Heyr-
 kracht over de Riviere zijnde ende van haer af-gheschey-
 den, niet en konde onstet werden: Wijders dat de Switsers
 van soodanighen aerdt zijn, ende sulcx van haere Vaderen
 ende Voor-ouderen geleert hebben meer met vromicheyt
 dan met listicheyt te strijden, ofte op eenighe listighe aen-
 slagen te steunen, daerom hy oock toe te sien hadde, dat de
 plaetse daer sy stonden van het verderf des Roomschen
 volcx 'ende vanden onderganck hares Legers synen naem
 niet en kreghe, ende een gheheughenisse den nakomeren
 na liete. Cesar heeft hier op gheantwoordt: Dat hy te
 minder twyffelinghe hadde aen de waerheydt vande reden
 der Switserschen Ghesanten, overmits de sake hem selve
 bekend en in verscher gedachtenisse noch was: Maer dat hy
 sulcx oock seer qualicken nam, overmits het selfde leet den
 Roomschē volcke aen gedaē was, sonder oyt zulcx op haer
 verdient te hebben, want de Romeynen by aldien sy haer
 selven van eenige onbehoorlijke daet schuldich ghekent
 hadden, dat jammer lichtelicken souden konnen verhoedē
 hebben: Daeromme sy bedrogen syn geweest, aen d'een sy-
 de om dat sy niet en wisten yet gedaen te hebbē waerom sy
 hadden

De Fransche oorloghe

hadden te vreesen; aen d'ander syde om dat sy dachten dat sy sonder reden ende oorzaecke niet van nooden en hadden te vreesen: Ende al waert dat hy het oude leedt wilde vergeten, ofte hy dan aen een syde soude konnen stellen de teghenwoordighe verich aen ghedane veronghelijckinghe? Namentliken dat sy teghen synen danck ende wille ghepoocht hadden door de Provintie te trecken, dat sy de

m *A*mbarrilche gheplondert, en *n* *S*avoyers jammerlijcken gequelt hadden. Aengaende dat sy zoo hoogmoedichlijcken troosten op hare overwinninghe, ende oock zoo zeer roemden dat sy zoo langhe int quaet doen sonder eenighe wrake ofte straffe gheleden te hebben, voort ghegaen waren; dat sulcks ten selven eynde te weten tot op weckinge van hem, was dienende: Dewyle in het gemeen de Onsterfelijke Goden, soodanige Menschen dewelcke sy na hare verdiensten voor genomen hebben te straffen, seer groote voorspoet, ende een langh voorloopen voor de straffe zijn gevende, ten eynde sy, wanneer de saken veranderen, des te swaerder pijn ende smerte in hare straffe souden gevoelen. Het welcke hoe wel alles waerachtich was, nochtans indien sy Gyselaers willen geven tot verlekeringe van te vol brenghen het ghene sy beloofden, ende indien sy den Nederborgognons ende haren Medegenoten hare schade wilden verbeteren, ende oock den *p* *S*avoyers voldoen ende te vrede stellen, dat hy dan met hem lieden een verbont des vredes sal aengaen. **Tibi-**
co heeft hier op geantwoort: Dat de Switsers volgens de instellinge harer Voor-ouderen gewent waren Gyselaers te ontfangen ende gene te geven, ghelijck oock zulex den Roomschen volcke niet onbekent en was. Ende met dese antwoorde is hy t'samen met de andere Gesanten henen ghegaen.

m *A*mbarril-
n *A*mbarril-
o *A*mbarril-
ges.

p *A*mbarril-
ges.

*M*aer *Ce-*
far alle hope
van vrede af
gheslaghen
zynde ver-
volcht haer.

a *H*elverij,

Des anderen daeghs braken de Switsers haren Le-
ger op: *C*esar zulchs ziende/ dede het selfde mede/ ende
sant alle zijn *P*eerde-volck voer wt/ ten getalle van vier
duysent toe/ dewelcke hy wt gheheel de *P*rovintie/ ende
wt de *N*ederborgognons ende hare *M*ede-genoten ver-
gaderd hadde/ om te vernemen waerwaerts de *W*pan-
den henen waren treckende: Doch zy lieden al te vie-
rich op de laetste *T*roupe aen treckende/ hebben op een
erigheligen plaetse een schermutselinghe gehad met het
*P*eerde volck der *a* *S*witsers/ soo dat eenige van de onse
aldaer

aldaer ghebleven zijn. De Switsers hier door moedich
 ghe worden zijnde in dat sy niet vijf hondert Ruyteren
 zoodanighe mementen van derre volck te rugge had-
 den ghedreven / hebben beoost stoutelicken stede te hou-
 den ende die banden laetsten Troop / bestonden oock
 somtijds de onse tot het slaen ende strijden tot te da-
 ghen. Cæsar eben-wel weder inel de zijne van strijde
 te leveren / zijnde hem voer tegenwoordich genoegh den
 vyant het plonderen ende rooven te beletten. Ende alsoo
 hebben zy ontrent vijftien daghen ghetrocken / in voe-
 ghen dat tusschen de laetste Troope der vyanden ende
 onse voerste niet meer wech en was dan vijf oft ses
 mijlen. Daer-en-tusschen bereschte Cæsar zeer ernste-
 lich vande Federborgognons / het hoop t welck zy niet
 ghemeen besuyt beloofst hadden aen te voeren ; Want
 overmits de houde / dewijle het Fransche landt onder de
 Noordersche kusten als ghezept is / ghelegghen is / zoo en
 is het hoop ghewasch op de Welden niet alleen daen-
 mael niet rijp geweest / maer daer beneffens en was daer
 niet overbloets genoegh van voeragie. Ende aengaende
 het hoop / t welck hy met schepen door de Rivièr
 b Saone laten aen voeren hadde / quam hem wernich te
 pas / over midts de Switsers / van de welcke hy niet en
 wilde scheyden / haren tocht van de Saone af ghekeert
 hadden. Eben-wel de Federborgognons vertrocken de
 zake van dach op dach / ende zeyden dat het hoop nu
 quam / dan ghebzacht werde / somtijds oock ghehoort
 was / zonder nochtans yet daer op te volghen. Cæsar be-
 merckende dat hy niet lantghen wistel allerekens be-
 droghen werde / ende dat den dach haest nakende was /
 op de welcke den Soldaten het hoop moeste toe gedeelt
 ende toe gemeten werden / heeft alle de Oberste der Fe-
 derborgognons van de welcke een groot ghetal in zijn
 Leger was te zamen geroepen ; ende onder de selve met-
 namen Tibitacum ende eenen Liscum / de welcke doen
 maels by haer den naem vande hoochste Overheyt
 droech / genaemt vande c Federborgognons in haer tale
 Vergobretus / welke Overheyt voer een Jaer verhoze
 wiert / hebbende macht over de zijne van den den lijbe /
 tot datter de doot na volcht / te mogen straffen. Dese alle
 beschuldichde Cæsar grootelijc / overmits zy in zooda-
 nigen nootzakelijcken tijt / daer noch hoop te hoopen /
 noch

b Arax.

Op beschul-
 dicht de Fe-
 der Borga-
 gnons om
 dat sy gheere
 hoop aen en
 voerden.

c Adui.

De Fransche oorloghe

noch op het Veldt te halen en was/ ende daer de byandt zoo na by was/ van haer-lieden niet beholpen en werde; in aen zien bysonderlijck daer hy ten meestendeel dooz haer sineerke ende ootmoedige vertooningen beweecht zijnde/ de Dozloge om harent wille aengebanghen hadde. Doozts dede hy zeer sware klachte ober haer seggende de genoechsaem van hen lieden verlaten te zijn.

*Liscus ber-
klaert hier
van de oorz-
ake.*

8. Doen heeft Liscus / opgewecht zijnde dooz de reden van Cesar opentlicken verklaert ende ontdeckt het ghe- ne hy te bozen by hem gehouden hadde; zeggende: Datter zommighe waren van grooten aen sien by den volcke; dewelcke hoewel particuliere persoonnen ende sonder eenige dienst des Overheys, nochtans meer vermochten dan zelfs de Overheden: Dat de selfde met hare oproerighe redenen de menichte des volckx op rockenden om gheen Koorn aen te voeren, segghende: Nademael sy selver de heerschappye van het Fransche lant niet en konden bekomen, dat het dan beter ware de regieringe der *a* Franschen dan der Romeynen te verdragen: Want in dien het ghebeurde dat de Romeynen der Switseren meester quamen te werden dat sy als dan niet en hadden te twijffelen oft sy sul- len de Nederborgognons t'samen met het geheele *b* Franschelant elckx hare Vrydom benemen. Wijders dat van de selfde alle onse Raetslagingen, en het ghene int Leger verhandelt werde den Vyanden ontdeckt werde, ende dat zoodanige van hem niet en konden ingehouden werden overmits haren grooten aenhanck van den volcke, daerom hy tegenwoordich, al hoewel hy nootsakelijck dese sake aen Caesar was te kennē gevende, ooc gevoelde met hoe grooten perijckel hy sulcx was doende; synde dat selfde oock de eenige oorlake waerom hy soo lange hem moghelijck was ghelwegen hadde. Cesar heeft wt dese reden van Liscus genoechsaem konnen verstaen wien hy meynde/ te wetē den opzoerigen Dumnorix den Broeder van Tibitiacus; maer dewijle hy niet gheraden en bont in teghenwoordichheit van eē pegelijck daer van te spreken/ bracht hy met aller haest de vergaderinghe op; Doch Liscum hielt hy by hem/ ende onder brachde hem nauwer ende scherpelicker van t'ghene hy inde Vergaderinghe ghezept hadde; dewelcke oock alles bymoedichlijcken be- liende ende verklaerde alsoo te wesen; het selve verstont hy oock heymelijcken van andere / namentlijcken dat

*a Dat is/
Switsere de
welcke mede
under Gal-
lien behoort.
b Gallia.*

Dum-

Dumnorix een man was van groote stouticheyt, ende hebbende groote gunste ende vermoghen by den volcke overmits zijne mildicheyt in giften ende gheschencken, daer beneffens oproerich ende staende nae nieuwicheden; Dat hy oock vele jaren de Tollen ende andere Ecchijnsen van de Nederborgognons om kleyn gelt verre beneden de weerde gepacht hadde, overmits dat niemant teghens hem de selfde niet meerder te bieden en dorste verheffen oft op jaghen; Dat hy daer door zijne middelen ende rijkdommen grootelijcx vermeerderd hadde, ende oock groot vermogen om milde ende treffelijcke schenckagien te doen, verkregen hadde: Dat hy oock op syne kosten een groote menichte van Peerde volck onder hiel, ende oock ghestadich by hem hadde. Wijders dat hy niet alleenlijck in zijn lant, maer oock by de nabuerighe Vrydommen veel vermocht, ende tot verskeringhe van dese syne macht, dat hy syne Moeder int lant van e Berry aen eenen zeer edelen en grootmachtigen persoone wt gehouwelicte hadde, dat hy selfs oock eene Switsersche huys-vrouwe ghetrouwt hadde, vorder dat hy oock syne halve Suster zijnde met hem van eene Moeder, ende oock syne Nichten ten houwelicke in andere Vrydommen bestelt hadde: Zoo dat het blijckelick was dat hy de saken der Switseren gunstich was, ende de sake met haer was houdende overmits syne swagerschap met haer: Daer-en-tegen dat hy van synent halven Cæsar ende de Romeynen was hatende, overmits door hare overkomste syne macht vermindert was, ende Divitiacus synen Broeder wederom herstelt in syn vorige staet, aensienlickheyt ende eere: Vorder, indien de Romeynen de nederlaege quamen te hebben, dat by hem groote hope was van te komen tot de opperste staet der regieringhe door den Switseren, maer zoo de Romeynen de heerschappye behouden, dat het niet alleenlijck voor hem met de hope der regieringhe wt zy, maer oock met zijne aensienlickheyde dewelcke hy was hebbende, gantsch gedaen zy. **Cesar besondet oock / zoo wanneer hy de zaecke wel onder tastet hadde / dat den eersten oorspronck van de vluchte in het teghenspoedighe gevecht onses Peerde volcx van Dumnorix ende syne Ruyteren gekomen was (want Dumnorix was overste van het Peerde volck, t'welck de Nederborgognons aen Cæsar tot behulpe gesonden hadden) dewijle door haer vluchten het andere Peerde volck verschrikt was** ghe-

Dumnorix
werdt be-
schuldiget.

c Wittziges
die vanden
lands Ber-
sp.

c 240ben
VII.

De Fransche Oorloghe.

f Boec. 1. vā
de ffransche
oorloghe
v.

geworden. T'welck alles overleggende, zijn by dese vermoedingen oock sekerheden ghekomen, f dat hy door de Lant-palen der Hoochborgognons, den Switsers door gebracht hadde, ende dat hy Gijfelaers ten weder zijden onder haer bestelt hadde, welck alles hy niet alleen buyten last van hem ende der gantscher Ghemeynte, maer oock buyten haren weten ende kennisse gedaen hadde; Ende nadien hy vande Overicheyt der Nederborgognons dies halven beschuldicht wiert, meynde hy oock redens ghenoech te hebben om hen ofte selver te straffen, ofte door de Ingesetenen te doen straffen.

Cesar noch
tans ontsiet
hem te straf
fen vā waegē
syne broeder
Dibitiacus.

9. Om dit te doen nochtans heeft hem eene zake wederhouden/ te weten syne Broeder **Dibitiacus** / welchers hoochste genegentheyt tot het Roomsche volc/ ende seer goeden wille teghens hem/ als oock bysondere trouwe/ gherechticheyt/ ende maticheyt hem bekend was/ want hy vreesde dat hy/ door het straffen van hem/ het gemoet van **Dibitiacus** zoude vergrammen. Daerom eer hy pet dies halven wilde booznemen/ dede hy **Dibitiacum** by hem ontbieden: Dewelcke ghekomen zijnde/ liet hy syne dagelicsche ende ghewoonlijcke Tolck-lieden van hem vertrecken/ ende spreccht met hem hemmelijck door eenen **Cajus Valerius Proculus**/ een vande booznaemste vande **Provincie** in **Gallien**/ met dewelcke hy goede vrientschap hadde/ ende den welken hy tē hoochsten in alles was vertrouwende. Eerstelijck vermaende hy hē van t'gene in zijn tegenwoordicheyt in de vergadering der a ffranschen gesproken was van **Dimmorix**: Daerna verhaelde hy hem oock alle tegint een pegelijck int bysonder van hem geseyt hadde. Eynelijck begeerde hy op hem zeer ernstelijck/ dat buyten verstoetinghe van hem na behoorlick ondersoek en kennisse van zaken hy ofte selver hem hier over straffe/ ofte door den Inghesetenen gebiede te straffen. **Dibitiacus** dit hoozende heeft mer overbloedige tranen **Cesar** omhelsē en hem gebeden dat hy tegens synen Broeder niet swaerlicks en soude voorneemen: Dat hem wel bekend was zulcks alles waerachtich te wesen, ende dat dies halven niemant meer swaricheyts ende quellinghe was hebbende dan hy selver, dewijle synen Broeder by sich selven seer toe ghenomen hebbende, in grootheydt ende vermoghen by den volcke was, zoo b binnen s' Landts, als in de andere Landen van den Franschen

a Galli,

b Domiatq.
in reliqua
Gallia.

ſchen volcke: Hy daer-en-teghen in kleynen aen ſien ge-
houden overmidts ſyne jonckheydt, i'welck hem van ſy-
ren Broeder even-wel ghepoocht werde te benemen, ghe-
bruyckende alle ſyne middelen ende machten, niet alleen-
lijck om hem in eene kleyne achtinge by dē volcke te ſtel-
en, maer by na om hem ten verderve te brenghen. Noch-
ans dat hy van wegghen de Broederlijcke liefde ende van
vegen de Gemeynthe bewoghen was voor hem te bidden:
Vant waert ſake dat hem eenige ſwaricheyt van Cæſar aen
edaen werde, dat een yegelijck van dē volcke ſoude meyn-
en, dewijle hy ſoo groote vrientschap by Cæſar hebbe, het
elfde met ſynen wille en toe ſtaen gheſchiet te weſen, waer
oor eyntlijcken volgen ſoude dat de gemoederen van het
eheele d'Franchelant van hem ſouden af-gekeert wer-
en: Als hy nu met beele woorden dit aen Cæſar ver-
richt ende gebeden hadde / heeft Cæſar hem by de rech-
thant genomen / hem trooſtende ende van hem begeer-
ende dat hy van hem te ſmeecken ende te bidden zou-
e ophouden / betuyghende dat hy in ſulche aenzienlijck-
eyt ende weerde by hem was / dat hy het onghelijck-
ide de ſchade ghedaen aen het Gemeene-beſten / miſ-
aders oock de droefheyt aenghebracht aen ſynen per-
one van wegghen ſijn tuſſchen-ſprekingen ende ſmeec-
ingen ſinen Broeder was verghēbende. Ende aen-
zende Dimmorix den ſelven riep hy tot hem / ende ver-
aerde hem int tegenwoordicheyt van ſinen Broeder
le ſpne ſauten / ende wat in hem te berispen was / ghe-
ende hem te verſtaen wat hy nanelicken op hem ver-
oede / en wat de Ingeſcrenen over hem ſlaechden / en
bermaende hem ſtrengelicken om voortaan in toekom-
ende tijden hem neerſtelicken te wachten booz alles
welck ſtreckende zy om een quæet vermoeden ende be-
nicken van hem te krijgen; roepende het boozledene /
nde hy hem aen / dat hy hem zulk van wegghen ſinen
broeder Divitiacus was vergebende. Hier-en-tuſ-
ſe ſieldde hy zekere toefienders / dē welcke op Dimmo-
r ſouden letten / om alſo te mogen vernemen welc ſyn
indelingen waren / ende met wien hy was ſprekende.
. Des ſelven daechs heeft Cæſar vande Verſpieders
nomen dat de Vrandē onder het geberchte haet ne-
r geſet hadden / ontrent acht mijlen van ſinen Leger:
ier over heeft hy eenige bot geſonden om te vernemen

d Gallia.

Om welc-
kers wil hy
alle boozledē
miſdadē aen
Dimmorix
verghēft.

De boozledē
gaet op een
liet aen.

De Fransche oorloghe

a Legatus.

b Mille & quingenti passus, dat is duysende en vijf hondert schreden.

welcke daer ware de natuere ende gelegentheyt des geberchts/ en hoedanich in den ommeloop hare ophomen mochte wesen: Hier vā wert hy verwitticht dat het opklimmen des geberchts licht ende bequaem was: Daer ober hy ter derder wake last ende bevel geeft aen Titus Labienus den a Statthouder dat hy met aller haeste met twee Regimenten/ dooz behulp vande selfde Leptlieden dewelcke den wech wisten om hooch boven op het opperste des geberchts soude trecken / verklarende hem daer beneffens wat hy vorder in den sin hadde. Daer en tusschen ter vierder wake / troeck Cesar op de Opanden aen dooz den selven wech den welken de Opanden te voren henen gegaen hadden/ ende sont alle syn Peerde-volck vooz wt. Publius Confidius een man geacht van grooter erbaretheit in krijchs saken / dewelcke ooc in het Heirleger van Lucius Sylla/ en daer na int Heirleger van Marcus crassus ghewoest hadde/ wert met de Verspieters vooz henen gezonden. Als nu het gheberchte van Titus Labienus ingenomen was/ ende zeer neerstelijck van hem bewaert werde/ ende Cesar van s' Opvants Leger niet verder en was dan b anderhalf mijle / ende den Opandt noch van zijne komste noch van Labienus niet wiste/ ghelijck daer na wt de gevanghenen verstaen is; 300 komt smozgens vroeck met den lichte des daechs / Confidius met syn Peert zeer snellijck aenghereden / ende gheeft te kennen dat het geberchte welck hy van Labienus begheert hadde ingenomen te werden van den Opant beset was / dewijle hy zulcks kennijcken wt de Fransche wapenen ende Veldteekenen gezien hadde: Cesar hier ober dede zijn Heirleger verreeken inde naeste Berch heubelen ende stelde zijn volck in Slachordre: Labienus daer-en-tusschen het gheberchte ingenomen hebbende/ verwachtte op de onse/ ende onthiel hem van te slaen / dewijle hem van Cesar belast was niet eer te slaen vooz dat zijne Heirrachter ontrent by s' Opvants Legher waren/ op dat alsoo aen allen kanten ende op eenen eijt den aen val op den Opant zoude moghen gheschieden. Maer hier van en wiste Cesar niet / vooz dat hy laet op den dach dooz den Verspieters verstaen hadde/ dat het geberchte vande zijne beset was/ ende dat den Opant synen Leger op ghebroken hadde / ende dat ober zulcks Confidius ver-

verbaest zijnde hem aen ghedient hadde/ van dingen de
welcke hy seide ghezien te hebben / ende nochtans niet
ghezien en hadde. Ten selven daghe eben-wel volghde
Cesar de Opanden achter aen / blijvende tusschen bep-
den de ghewoonlijke wijde / ende stelde zijnen Leger
diz mijlen van haren Leger: Des anderen daechs heeft
hy goet ghedacht het Leger van koozn ende lijf tocht te
booz zien / dewijle het binnen twee daghen van nooden
was het Heyzleger koozn toe te meten: Daer toe zeer
goede ghelegghentheyt gedient heeft/dewijle zy niet meer
dan achtien mijlen en waren van c Beaulne/sijnde een
zeer groote Stadt der d Nederborgognons / ende zeer
overbloedich van alle lijf tocht: Hieromme zijnen wegh
vande Switsers afwendende pooghde hy na Beaulne
te reysen: Dit zelve wierdt door de Oberloopers van
Lucius Emilius e Ridmeester vande Fransche Rup-
teren/den Opanden aengebracht: Waer over de Swit-
fers haren raet hebben verandert/bedenckende/ oft dat
de Romeynen niet verbaestheyt gheslaghen zijnde/daer-
om van haer weken/ t'welck sy des te meer ghelooften/
overmits sy daechs te bozen alle boven plaetsen haer
booz af ghenomen hebbende / nochtans niet en hadden
gheslagen; oft wijders oock daerom overmits sy waren
vertrouwende dat de Romeynen van alle toe voeringhe
van lijf tocht zouden mogen af-gesloten worden: Daer-
om haren wegh omme heerende hebben sy begost in on-
se Achter-tocht te slaen ende de zelve oec tot strijden wt
te locken.

11 Als Cesar dit bemerchte/heeft hy syne Heyzlerach-
ten in de naeste heubel gheberchten doen trecken / ende
heeft zijn Peerde volck ghesonden/ om der Opande aen
val te beletten: Hy daer-en-tusschen heeft in het midden
van de heubelen een dypboudighe slach-ordze van vier
oude Legioenen in ghestelt/ zoo dat hy boven hem in de
opperste hoochte twee Legioenen onlancks in het a bin-
nen berchsche Fransche lant by hem aen genomen/ende
oock alle den bystandt vande Bant-ghenoten ghestelt
heeft/ende alzo het gantsche gheberchte met Menschen
verbult: Daer-en-tusschen heeft hy alle de bagagien op
eene plaetse by een doen brenghen/ ende de zelve van de
ghene die inde voorgaende slach-ordze booz aen gestaen
hadden doen bewaren. De b Switsers mede met hare

Cesar door
gebreck van
lijf-tocht en
toe voeringe
keert zijnen
wegh af van
de Switse-
ren.
c Bibracte.
d Adui.

e Decurio.

Maer sien-
de de Swit-
seren van
achteren vol-
gen stelt hy
volc in slach-
ordze.

a Gallia ci-
terior.

b Helvetij.

De Fransche oorloghe

e Thalanx.

d Pilum.

e Schutum

f Boij & Tu
lingi.

tocht wagens volgende/ hebben ooc den gantschen trosc
op eene plaetse ghebracht/ en hebben dick onder den an-
deren gedrongen staende ons Deerde volck af geweert/
ende daer na een c vierkantighe slach-ordze toe gherust
hebbende/ zijn sy onse Dooz-tocht onder de ooghen ge-
komen. Maer Cesar heeft eerst bukten zijn ghezicht en
daer na bukten t'ghezicht van allen het Deerde volck
doen vertrecken/ om alzo door een gelijck perijckel een
peder alle hope van bluchten ofte ontkomen te benemen;
ende hier mede na dat hy de spie ten besten vermaent
hadde/ heeft hy de slach aen ghegaen. Zijne knechten
dan op verhevene plaetsen staende/ hebben op den vyant
met hare d jabelijnen van boven neder schietende lichte-
lijck de vierkantige slach ordze des Vyants ghebroken;
welck gedaen zijnde/ hebben sy haer zijdt geweer upt-
getogen/ende op den Vyant in druckende eenen aen val
gedaen. Het was den Franschen alhier in haer gevecht
zeer hinderlijck/ dat veel van e schilden met het werpen
der jabelijnen door dreben zijnde/ als aen de selve vast
wierden/ ende nademael het pser eenichsins gheboghen
was/ en konden sy het niet te recht upt trecken/ ende het
selve inlatende en konden sy niet een bekommerde slin-
ker handt niet bequamelijck ghenoech strijden; zoo dat
vele na dat zy een langhe slingeringe niet haer erin ghe-
daen hadden/ wenschten haren schilt vā haer te werpen/
ende sonder schilt niet het bloote Lichaem te vechten:
Eyndelijck beswaert zijnde met vele wonden/ begosten
zy achterwaerts te deynsen/ende tot het gheberchte on-
trent een mijle wech daer van daen haren toe blucht te
nemen: Den begh ingenomen zijnde/ende de onse haer
achter aen volgende/ zijn de f Borboumoisen en Lotta-
rangers in getale zijnde ontrent vijft thien duysent man-
nen aengekomen/ dewelcke besluytende den achtertocht
der Wyanden ende ten laetsten tot ontzettinge dienende/
den onsen op den wech aen een open zijde aengeranst en
verrascht hebben. Het welck de Switsers ziende de
waelcke op het gheberchte haer begeven hadden/ hebben
wederom begost aen te vallen ende het ghevecht te ver-
nieuwen: De Romeynen hebben hier over hare Vaen-
delen na den Vyant weder toe gekeert/ ende haer selven
aen dype gedeelten aen ghevoert; de eerste ende tweede
tot zoedānighen eynde om den overwonnen Switseren
ende

ende dewelcke aen een kant ghesteldt waren hare aen-
 komste te beletten; ende de derde / om teghens diverse
 aenghekomene aen te vallen / soo datter lange ende daps-
 perlick met een twijffelachtich ghebecht ghestreden is.
 Als sy nu niet langher het indringhen van de onse en
 konden wederstaen / hebben de sommighe gelijck sy be-
 goest hadden / haer op het gheberchte begeven / de sommi-
 ghe hebben geloopt tot haren tros ende wagens : ende
 nochtans geduerende dit gantsche gebecht / twelck was
 vande sebenste ure tot den about toe / heeft niemant sy-
 nen Opant van achteren kunnen zien. Daer is oock by
 den tros ende ontrent de bagagie tot laet in de nacht toe
 ghestreden / dewijle sy hare wagheneu ofte karren in
 plaetse van een Bollwerck in een gheblochten hadden /
 ende alsoo sy op een verhebene plaetse stonden / wierpen
 sy hare pijlen van boven neder op een yeder van de onse
 dewelcke tegens haer aenquamen / ende sommige staken
 ooc hare spieffen ende jabelijnen door de wielen ende ra-
 deren vande wagenen / ende quetsen also eenighe wat de
 onsen. Alster nu langhe ghestreden was / hebben de onse
 den gantschen tros ende bagagie ende het gheheele Le-
 ger der Opanden in-genomen; aldaer waert ghevangen
 de Dochter van Orgetorix ende ooc een van hare Kin-
 deren: Van desen slach syn ontrent hondert ende dertich
 duysent menschen overgebleuen / dewelcke den gantsche
 nacht door gestadelich voortghegaen syn / ende geen deel
 des nachts van hare reyse op-ghehouden hebben / soo
 dat sy ten vierden daghe int land van g Langres geko-
 men syn: want de onse overmits de quetzinge der Sol-
 daten ende de begravinghe der Dooden / dize daghen
 verlet synde / en konden haer niet verholghen. Cesar dit
 verstaen hebbende / heeft Vrieten ende Voden gheson-
 den aen die vanden lande van Langres / ten eynde sy
 haer gheen behulp noch van koozn noch van eenighe
 andere dinghen en souden doen / ende indien sy sulcx be-
 den / dat sy haer eben ghelijck als den Switseren sou-
 de achten. Hier en tusschen dize daghen verlet synde /
 heeft sy met alle syne Heirkrachten haer beghoest te
 volghen. De Switseren tot den hoogsten noot gheko-
 men synde ende alles ghebreck hebbende / souden strax
 Ghezanten tot hem / om van overkominghe te
 spreken / Dese op den wegh by hem komende / heb-
 ben

Daer wort
 lange twijfel-
 achtich
 ghestreden.

ten laetsten
 hebben de
 Romeynen
 de overwin-
 ning

g Lingonus

De Franſche oorloghe

h verbi-
gen
Pagus.

Cesar ont-
faught haer
in ghenade/
ende ſepndt
haer in haer
Waderlant.

i Woven
Boeck II.
§ III

ben haerſelven booz ſyne voeten neder gheworpen ende
ſeer goetmoedelick gheſproken/begheer ende met tranen
den vrede: Cesar dit ziende / belaste haer te blyben op de
plaetſe in de welcke ſy waren / ende aldaer ſyne komſte
te verwachten/ int welcke als ſy ghewoortſaem waren/ is
Cesar by haer gekomen/ende heeft van haer gheepscht
Gijſelaers/ mitſgaders alle hare wapenen/ ende voorts
alle de Slaven de welcke tot haer oberghelooopen wa-
ren. Terwijl dit alles opgeſocht ende vergadert werdt/
ſyn ſnachts ghemist ontrent ſes duysent menſchen van
den Wydomme de welcke ghenamt werdt h Verbi-
genus/ deſe ſyn van den Leger geweſen wt oorſake dat
ſy hebzeest ſyn gheweest wanneer de wapenen ober-
ghegeven waren/ dat ſy alſdan met de ſtraffe des doots
ſouden aengetaſt werden/ de ſommighe oock dooz hope
van te ſullen ontkomen / meynende dat in ſulcken me-
nichte der ghener die haer obergaben / haer wech-loo-
pen oft verborghen oft gantsch onbekent soude weſen;
waeromme ſy in de eerſte wake des nachts wt het Le-
gher der Switſeren henen ghegaen ſyn / ende hebben
haer begheben aen den rijkijnde ende de landtpalen der
Duytſchen: Welck als Cesar vernomen hadde/heeft
hy allen den ghenen dooz wiens landtpalen ſy ghegaen
waren/belaſt / indien ſy ſonder ſchult ende miſdaet wil-
den ghehouden ſyn / dat ſy de ſelbe ſouden op-ſoecken
ende tot hem brenghen; het welck ſy oock ſtracx gedaen
hebben/ende de ſelbe tot hem ghebacht / ende hy heeft
haer in het ghetal ſyner Opanden gheſteldt: het welck
gedaen ſynde/heeft hy den gantschen hoop vande ober-
geblevene / na dat ſy hem Gijſelaers / mitſgaders hare
wapenen / ende voorts alle de Overloopers in handen
gheſtelt hadden/in genade ontfangen. Ende den Swit-
fers/ Lotharinghers ende die van Loſanne heeft hy be-
laſt wederom in haer lant te trecken daer ſy van daen
ghekomen waren: Doch aenghezien ſy alle haer koozn
quyt ſynde te hups niet en hadden om haren hongher te
verſadighen / ſoo heeft hy den Sabopers belaſt dat ſy
haer van koozn ſouden verzien; verder heeft hy haer
bevolen dat ſy hare Steden ende Vlecken de welcke ſy
i verbrant hadden wederomme ſouden ophouwen: het
welck hy om de ſe reden booznamelick goet ghebonden
heeft/overmits hy niet en wilde dat de plaetſe daer de
Switſers

Switfers van daen gekomen waren soude ledich ende onbewoondt syn / op dat de Duyschen dewelcke ober den Rhijn woenen / wt haer eyghen landtpalen in de Switserse landen van weghen de vuchtbaerheyt aldaer niet en souden wijcken / ende alsoo ghebueren van de k Probin tie int Fransche lant ende van de Saboyers ^{k Galia Pro-} souden werden: Mengaende de Bozbonnoisen / alsoo de ^{vintia.} Nederbozgoignons van weghen hare bysondere vromicheydt/de selve versochten om in hare lantpalen gestelt te werden/soo heeft Cesar haer oock zulcx vergunt; de welcke aen de selve hare landen ende velden wtghe-deelt hebben/ende namaels oock in ghelijcke Vrydommen ende Rechten ghelijck sy hadden neffens haer ontfanghen. In het Legher der Switseren syn gebonden sekere Schryf-tafelkens / beschreven met Griekische Letteren ; ende by Cesar ghebracht synde / werden de selve ghelesen: in welke Schryftafelkens met namen ende toenames een peghelick ghestelt was / ende hoe grooten ghetal datter van huys ghetoghen was/insgelijcx wie de wapenen konden draghen ende wie niet; oock int bysonder waren aenghetepkent de kinderen/Gude-liede / ende Vrouwen : Van welcken allen int kortste dit de gantsche somme was/Van de Switserse Hoofden twee hondert drye en-tzestich duysent ; van de Lotharinghers zes- en-vertich duysent ; van die van Mosanne veertigh duysent; van de Baselse drie-en-twintich duysent; van de Bozbonnoisen twee-en-vertich duysent : Ende wt desen allen waren de ghene die de wapenen konden voeren sterck twee-en-tweghentich duysent: Ende het gheheele ghetal van allen was drye hondert ende acht-en-tzestich duysent. Hier teghen het ghetal der gener de welke na huys keerden/na dat Cesar hier van opschijbinghe heeft laten doen / is bevonden te wesen niet meer dan hondert ende thien duysent. ^{De booz-} 12. Als nu de oorloge der Switseren aldus geeyndicht ^{naemste na} was/ zyn de Gesanten schier van het geheele Fransche ^{het Franche} lant ende de voornaemste Heeren harer Vrijdommen ^{landt wen-} tot Cesar gekomen/ ende hebben hem gheluck-biedin- ^{schen Cesar} ge gedaen/gebende te kernen/ al hoe wel het Roomsche ^{gheluck tog.} volck/van weghen de overlastingen der Switseren eertijts aen haer ghedaen/ nu door oorloghe hare weder-wrake van de selve ghenomen hadden/ dat sy nochtans

B iij verstoncken

De Fransche oorloghe

verston den dit alles niet meynigher ten besten van het Fransche lant te strecken als van het Roomsche volck de Switsers in haren meesten voorspoet tot gheen en anderen ende hare landen verlaten hadden / dan om het gheheele Fransche landt oorloghe aen te doen ende de heerschappije der selver te ghenieten / soeckende soodanighen hoeck tot hare wooninghe in te nemen / den welken sy wt alle de Fransche landen souden moghen verstaen de bequaemste ende vruchtbaerste te wesen / ende voorts aengaende alle de andere Vrijdommen dat sy de selve onder hare schattingen sochten te stellen: Der halven versochten sy dat sy een Dachbaert van alle de Fransche landen / met inwilliginghe van Cesar tegens eenen sekeren dach souden mogen beteyckenen / dewijle sy eenighe saken te overlegghen hadden die welcke sy wilden met ghemeenpe toestemminge aen hem versoecken. Cesar heeft dit selfde toeghelaten; waer over sy eenen ghemeenen Dachbaert beschreben hebben / ende haer selven niet eede onder malkanderen verbonden / dat niemant yet aen yemant soude openbaren anders dan de ghene die welcke sulcx door het gemeen toestemmen bevolen mochte werden. Als nu de Dachbaert gheyndicht was / syn die selve boornaemste Heeren harer Vrijdommen / daer te vooren van gheseyt is / wederom tot Cesar ghekeert / ende hebben hem ghebeden dat sy int hemmelich van haer ende harer aller welbaren met hem souden moghen spreken; twelck als sy haer ghegunt hadde / hebben sy altesamen weenende haer selven door de hoeten van Cesar nedergheworpen / seggende / Dat sy so seer bevreesd waren dat het ghene twelck sy souden segghen niet en soude wtkomen, als sy wel begeerich waren om het ghene dat sy wenschen te verkrijghen, dewijle sy saghen indien het selfde ontdeckt wiers, dat sy in groote swaricheyt souden komen.

Sp houden
zen Dach-
baert.

Sp klaggen
by Cesar
over den
Duytschen

2 Arverni,
die van Au-
vergne.

13. Doen heeft Tibullacus den Nederborgognon wt den naem van allen aldus gesproken: Het gheheele Fransche lant is in twee ghedeelten, van der welcken eene de Nederborgognons de heerschappije hebben, ende vande andere die vanden lande van 2 Auvergne: En alsoo dese twee onder den anderen vele jaren seer twistich gheweest syn over het hoochste ghebiedt, soo is het ten laetsten geschiedt dat die van Auvergne ende de Hoochborgognons

tot

tot onderſtant in haer landt de Duytſche knechten ont-
boden ende beſoldet hebben, van de welcke dat allereerſt
ontrendt vijfthien duylent over de Rhijn ghekomen ſyn:
Daer na iſt geſchiet alſo deſe wilde Barbariſche menſchen
een luſt in de Velden ende Bou-neeringhe ende alle over-
vloedicheden der Franſchen kregghen, datter allencxkens
meer overghekomen ſyn, ſoo dat ſy nu teghenwoordich
in de Franſche landen ſyn tot den ghetale toe van hondert
ende twintich duylent: dat met haer de Nederborgognons
ende andere de welcke ſy onder hare beſcherminge geno-
men hadden, eens ende ander werf met ghewelt van wape-
nen ghetreden hadden, maer dat ſy de nederlaghe hadden
ghehadt ende daer over groote ſchade geleden, dewijle ſy
haren gantschen Adel, den geheelen Raet ende alle haer
Peerde-volck verloren hadden; ende na dat ſy door deſe
Veldt-ſlagghen ende onghelucken ſeer verachtet waren,
dat ſy lieden dewelcke te vooren alle de Franſchelanden
door, ſoo door haer eyghen vromicheyt, als van weghen
de vrientſchap met den volcke van Romen, vele vermoch-
ten, nu ghedwonghen waren aenden Hoochborgognons
de edelſte hares lants tot Giſſelaers te gheven, ende hare
landen met eede te verbinden, dat ſy hare Giſſelaers niet
wederomme en ſullen eyſſchen, noch oock hulpe van
den volcke van Romen verſoecken, noch geenſins weyge-
rich en ſullen ſyn om gheduerichlick onder hare macht
ende heerſchappye te weſen. **Zeyde hooft:** Dat hy al-
leenlick die ghene gheweest is dewelcke wt het gantsche
lant der Nederborgognons daer toe niet en heeft konnen
ghebracht werden, om haer een eedt te ſweeren ofte ſyne
kinderen tot Giſſelaers te gheven; waeromme hy te lande
wtghevluſt ſy, ende te Romen aen den Raedt ghekomen
om van haer hulpe te verſoecken, dewijle hy alleen noch
van Eedts halven, noch van wegen eenighe Giſſelaers in
haer ghehouden was. Hier-en-tuſſchen is de ſake ergher
voor den overwinnenden Hoochborgognons als voor den
verwonnen Nederborgognons afgheloopen, overmits dat
e Arioviſtus Coninck der Duytſchen in hare lantpalen ſyn
Sittſtoele ghenomen hadde, ende het derde deel van het
Hoochborgoenscelandt, als ſynde wel het beſte van alle
de Franſche landen ingenomen, ende nu tegenwoordich
dat hy de Hoochborgognons oock wt het andere derden-
deel beſaſt te gaen, wt oorſake dat weynige maenden ge-

De welke
inde landen
der Hooch-
borgognons
haren Stael
hebben ghe-
ſet.
e Erneſt of
Ernſt.

De Fransche oorloghe

f Herodes,
die van den
Rijdomme
na Costentz

g Amagato-
bria seu Ma-
gatribia.

h 280ven
Boeck 3.
§ II.

Die halven
de Fransche
hulpe ver-
soecken.

leden vierentwintich duysent menschen wt den lande van f Costentz tot hem gekomen waren, den welcken van noode was dat inruyminghe van plaetse ende wooninge soude geschieden: Zoo dat het te besorgen is, dat over weynighe jaren sy alle gelijckelick wt de Fransche landen sullen verdreven werden, ende dat alle de Duytschen over den Rhyn in het Fransche lant mochten komen, dewijle de Duytsche velden ende landen met de Fransche gheen sins te verghelijcken syn, ende d'een van d'ander oock wijt in huylhoudinghe ende kost syn verschillende. **Verhaelde oock daerenboven/** Dat Ariovistus, na dat hy eenmael de Fransche Heir-krachten in een veltslaghe gheschiedte te g Masieres, overwonnen hadde, seer hoochmoedelick ende wreedelick begoft heeft te regieren, eyschende de Kinderen van den alleredelsten tot Ghijfelaers, ende de selve seer leelick mishandelende soo wanneer yet wat na syn sin oft wille niet ghedaen en ware: Dat hy was een Barbarisch mensche, toornich ende roeckeloos, ende derhalven dat syne regieringhe niet langher en konde verdragen werden, oversulcx soo daer gheen hulpe van Cæsar ende het Roomsche volck voorhanden en waer, dat alle de Franschen even het selfde sullen moeten doen t'welck de b Switsers ghedaen hadden, ende haer Vaderlandt verlatende andere wooninghen ende andere sitplaetsen verre van den Duytschen ghelegen, sullen moeten gaen soecken, waghende soodanighen gheluck als haer aldan soude moghen voorvallen ende ghebeuren. Eyndlick, dat sy dit alles hem heymelick te kennen gaven, want soo dit aen Ariovistus ontdeckt wierdt, dat sy niet en twijffelen ofte hy sal alle de Ghijfelaers de welcke by hem syn de aller swaerste ende wreedtste straffe aendoen: Doch evenwel dat sy verhoopen dat Cæsar ofte soo van wegghen syn ende syns Heirleghers macht als oock van wegghen syne versche overwinninge ende grooten ontfichelicken naem des Roomschen volcks, haer lichtelick soude kunnen verschricken, ende by haer te weghe brengen dat van nu voortaan geen meerder menichte van Duytschen over den Rhyn ghevoert en werden, ende dat hy wijders alle de Fransche landen teghens het onghelick van Ariovistus soude kunnen beschermen.

14. Als dese reden van Dibitiacus gheepndicht was/ hebben alle de gene de welke daer tegenwoordich waren/

ren/ met vele tranen hulpe begost van Cefar te verfoec-
 ken : Doch de Hoochborgognons hielden haer stille;
 t'welck Cefar bemerckende/ heeft hem dieshalven ber-
 wondert/ende onderzoekkende de oorzake daer vā/ heeft
 haer onderbzaecht waerom dat de Hoochborgognons
 alleen vanden gantschen hoop haer niet en betoonden
 ende gelieten als de andere; maer dat sy stille synde al-
 leenlic met thooft nederwaers hangende droebich na de
 aerde sagen: de Hoochborgognons hebben eben- wel niet
 geantwoort/ maer stille synde / bleven sy ebendroebich:
 ende als hy meermaels haer sulcx bzaechde/ende niet eē
 woort van haer en konde krijgen: heeft ten laetsten wt
 haren naem Dibitiacus den Nederborgognon geant-
 woort / Als dat den staet der Hoochborgognons hier in
 ellendigher ende beswaerlicker was dan van alle de andere,
 overmits sy selfs int heymelick niet en dorsten klaghen
 ende syne hulpe versoecken, dewijle sy verschrict waren
 van weghen de wreetheydt van Ariovistus, de welcke sy in
 syn afwesen even soo ontsagen ofte hy aldaer tegenwoor-
 dich geweest hadde; ende dat niet sonder reden, nademael
 andere syne straffe louden konnen ontloopen; maer de
 Hoochborgognons hierenteghens als synde de ghene de
 welcke Ariovistum binnen hare landtpalen hadden, soudē
 alle ellenden ende jammeren onderworpen wesen, dewijle
 alle hare Steden in syne macht syn. Als Cefar dit ver-
 staen hadde / heeft hy haer vermaent goets moedts te
 zijn/haer toefegghende dat hy op hare sake soude letten:
 heeft oock te kennen ghegheben als dat hy goede hope
 hadde dat Ariovistus ten besten beweeght soude worden/
 ofte door syne weldaden oft anders door syne macht/
 ende alsoo een eynde van syne boosheden ende oberlas-
 tinghen soude maken. Na dat hy dese woorden tot haer
 ghesproken hadde / heeft hy de vergaderinghe van hem
 wech gesonden. Hierentusschen behalven de boozgaen-
 de redenen syn hem oock selver vele dinghen inden zinn
 ghekomen/de welcke hem vermaenden om op dese sake
 ernstelick te letten / ende de selve vlijtelick by de hant te
 nemen: eerstelick / overmits hy zach dat de Nederbor-
 gognons / de welcke Broeders ende Bloetverwanten
 dickwils ghenaemt waren vanden Raedt van Roo-
 men / nu ghehouden wierden onder de macht ende fla-
 vernije der Duytschen / ende dat daerenboven haere
 Gyselaers

Cefar geefte
 haer goeden
 moedt.

De Fransche oorloghe

a Cimbri
b Teutonen

Hy soecht
door ontfich
des Room-
schen volcx
de sake ten
beste te schic-
ken.

Ghijselaers waren by Ariovistum ende den Hoochboz-
gognons / het welcke hy in soo grooten heerschappij
des Roomschen volcx hemselfen ende den Roomschen
rijcke achtede schandelick te wesen: vorder aenmerckte
hy oock dat het voer den Roomschen volcke sozghelick
ende schadelick soude wesen / dat de Duytschen dus
ghewenden allenckens ober den rijijn te trecken/ ende
met een groote menichte in het Fransche landt te ko-
men ; meynende oock wanneer dese wilde ende woeste
mensen het gheheele Fransche lant inghenomen had-
den / ghelijck te vooren by den a Denemarchers ende
den b eyder Statschen Duytschen ghedaen was/ dat sy
haer alsdan geenzins en souden kunnen onthouden/ van
voorts na de Provintie te pooghen / ende van daer na
Italien te trecken : twelck haer licht was om doen/ de
wijle de Hoochbozgognons van onse Provintie alleen
door de rijnsne ghescheyden werden. Om dan hier
inne te voorzien / meynde hy dat hy de eerste ghelegent-
heyt behoorde waer te nemen; dewijle Ariovistus soo-
danighen stouten moet aennam ende van soodanighe
trotzicheyt was/ dat het scheen niet langher lijdelick
ende verdraghelick te wesen. Zoo heeft hem dan goet
gedacht Ghezanten tot Ariovistum te senden/ met laste
om van hem te versoeken datter een sekere vrije plaet-
se voer haer beyden soude moghen beteykent werden/
om aldaer een bespreck met malkanderen te houden/
dewijle hy van het ghemeenste beste haer ter weder- syden
aengaende geerne met hem soude handelen. Maer Ario-
vistus heeft desen Ghesanten gheantwoorde in deser
woeyghen: Zoo wanneer hy yet aen Caesar hadde te versoec-
ken, dat hy alsdan tot hem soude komen : ende indien hy
van Ariovistus oock yet begheerde, dat hy mede behoore
tot hem te komen. Daerenboven dat hy sonder heirkracht
in die deelen des Franschen-lants welcke van Caesar bese-
ten werden niet en dorste komen, ende syn heirkracht op
eene plaetse by een te vergaderen, dat sulcx sonder groote
voorraet ende moeyte niet en konde gheschieden: wijders,
dat hy zeer verwondert was, wat Caesar ofte het Roomsche
volck hier in syne eyghene Fransche-landen, de welcke hy
selfs door oorloghe ende kracht van wapenen gewonnen
hadde te doen mochten hebben.

15. Als dese antwoorde aen Cesar over-ghebracht
was/

was/sondt hy ten tweeden-mael aen hem Ghesantten/ met last ende bevel om hem aen te segghen / Nademael hy ende het Roomsche volck hem soo veel vrientschap- pen bewesen ende soo veel weldaden aenghedaen hadden, sulcx dat hy oock een Koninck ende Vriendt inden tijdt syns Burgemeester schape van den Raet van Roomen ghe- noemt was, oft dit nu de vergeldinge ende den danck soude wesen om aen hem ende den Roomschen volcke te doen, dat hy versocht ende vriendelicken ghenoodich synde, weygherde met hem in gespreck te komen, ende van de ghemeyne saken haer beyde aengaende te handelen ofte te beraetflaghen. Doch aengaende syn versoeck aen hem, dattet dit bysonderlick was: Eerstelick, dat hy gheen volck meer over den Rhijn inde Fransche landen soude bren- gen: Ten tweeden, dat hy oock de Gijfelaers welcke hy vande Nederborgognons was houdende wederom soude geven; ende de Hoochborgognons soude toelaten datse de Gijfelaers welcke sy onder haer hadden, met synen wille wederom aen haer souden moghen bestellen; wijders, dat hy den Nederborgognons geen overlastinghe soude aen- doen, noch haer ende hare Bontgenoten beoorloghen oft bekriegen; indien hy sulcx dede, dat hy ende het Room- sche volck een eeuwigh verbintnisse ende vrientschap met hem souden houden; maer indien hy sulcx weygerde, dewijle den Raet ten tijde dat Marcus Messala ende Lu- cius Piso Burgemeesteren waren, goet ghevonden hadde, dat de ghene welcke de voochdijde vande Provincie in't Fransche landt zoude hebben, ten besten vanden Room- schen Rijcke, den Nederborgognons ende andere Vrien- den des Roomschen volcx soude voorstaen, dat hy mit- dien volgens sodanighen besluyt op de overlastinghen den Nederborgognons aengedaen soude letten, ende de selve gheensins kleyn achten. **Hier op heeft Ariovistus ghe- antwoort/** Dat sulcx een gemeyn recht der Oorloge was, dat de Verwinners over de Overwonnene waren ghebie- dende sulcx als sy wilden; dat sulcx oock een ghebruyck was by het volck van Roomen, te weten, dat sy ghewoon syn over de overwonnene te heerschen volghens haer ey- gen goetduncken, ende niet na het believen van een ander: ende nadien hy het volck van Roomen gheen voorschrift en stelde hoe sy haer recht souden ghebruycken; dat het oock alsoo niet behoorlick was dat hy in tghebruyck syns rechts

a Anno 693
na de bou-
winghe van
Rome/ voor
de gheboorte
Christi 57
Jaeren.

Ariovistus
weyghert
hem sulcx
te doen.

De Fransche oorloghe

rechts vanden Roomschen volcke soude bemoeÿdt ofte belettet werden: Nopende den Nederborgognons, dewijle sy teghens hem oorloge aengenomen hadden ende met geweld van wapenen hem aengheranft, dat sy verwonnen synde hier over met recht onder syne schattinghe ghestelt waren, ende dat Cæsar met syne over-komste in de Fransche landen hem dies halven groot ongelijck dede, als om welckers wille syn recht verkortet ende de pachten syner schattingen vermindert werden. Aengaende den Ghijse- laers, dat hy deselve den Nederborgognons niet en sal wederom geven; ende de oorloge belangende, dat hy noch haer noch har en Bontghenoten t'onrechte eenighe oorlo- ghe sal doen, so sy namelicken blyven in tghene sy beloofd hadden, ende hare schattinghen jaerlicx betaelden: so sy sulcx niet en deden, dat verre van haer wesen sal den Broe- derlicken naem des Roomschen volcx. Wijders, dat Cæ- sar hem dede aen-seggen dat hy de overlastinghen der Ne- derborgognons geenins kleyn achten en soude: daer op antwoorde hy, dat niemant sonder syn eyghen verderf oft schade met hem ghestreden hadde. Ende voorts, soo wan- neer hy vvilde met hem slaen, dat hy daer toe konde ko- men, doch datmen hem dadelicken te verstaen gheven sal wat syne onverwinlicke Duytschen ende wel-gheoeffenste Knechten inde wapenen (als dewelcke in veerthien jaren onder gheen huys-dack gheweest en hadden) door hare vromicheyt vermochten.

^a Adui &
Treviri.

^b Harudes.

^c Suevi.

Cesar met
syne vry-
krachte trece-
na Alibi-
stunt toe.

16. Ter selver tijt dat aen Cesar desen last overgebracht wiert/ so komen tot hem Gesanten van de ^a Nederbor- gognons ende Trietische: de Nederborgognons deden hare klachte dat die van ^b Costentz welke onlanx in- de Fransche Landen over ghebracht waren / hare lan- den waren af loopende ende plonderende / soo dat sy met het overgheben van hare Ghijse- laers den vrede eben-wel met Ariouisto niet konden behouden: Die vanden lande van Trier gaben te kennen / dat de hon- dert Dorpen vande ^c Swabische uyt ghelooopen wa- ren/ende haer opde kant des Rijn-stroomis gestelt had- den / poogende en arbeÿdende om over den Rijn te ko- men/ over welcke gebiedende waren Nasua ende Cim- berius twee gebroeders. Door dit alles Cesar niet wep- nich ontstelt synde/ heeft goet gebondē hem zeer te spoe- pen ende te haesten / eer dat dese nieuwe menichte der Swa-

Swabifchen heil met de andere Heir-krachten van Ariouistus fouden te samen voegen: want syn leggher hier mede gesteret foudemen hem des te fwaerlicher conuen tegen ftaen. Verhalven booz-raet van koozn soo haest als hy mochte/opgedaen hebbende/is hy met aller haest henen getogen na Ariouistum toe. Als hy nu dzy dagen gerepft hadde/is hem tijdinge gekomen/dat Ariouistus met alle fyne Heirkrachten henen tooch na ^a Besanson/ t'welc een seer groote Stadt is der Hoochborggong/ om deselve in te nemen/ende dat hy daer ober dzy dach-repsen van fyne lantpalen boozts getrocken was: Twelc Cesar verstaende / heeft noodich geacht sulcx met aller macht te verhoeden; want inde selve Stat was grooten boozraet van alles dat dienstich was ter oorloge / ende werde van wege de nature harer plaetse also beschermt/ datmen groote gelegentheyt aldaer hadde om de oorloghe lange slepende te houden / overmits de riviere ^b le Doux schier rontom de Stat/ als met een passer af-gestepckendt/is loopende; ende het andere deel daer de riviere niet en loopt/ t'welc niet wijder en is dan ses hondert voeten/ wert omcingelt met eenen berch van wtne-mende hoochte/so dat de kanten des riviers ten weder-sijden aen den voet des geberchts syn rakiende; ende rontom dit ghebercht is daeren boven eenen muer opghehaelt/dewelcke tsamen geboecht synde aen de Stat eenen stercken Burcht was makende. Verhalven so troc Cesar met lange en mopelicke repsen so by nacht als by dage daer na toe/tot dat hy eyntlickē booz de stad quā/ ^c de welcke ingenomen hebbende / leyde hy aldaer eenige macht van Soldaten tot besettinghe ende bewaringhe.

17. Terwyle hy by Besanson/wt oorzake van lijfstoht van koozn ende andere aenboeringe / om daer orde op te gheben/eenige dagen was vertoebende / isser een seer groote breefen ober onsen leger gekomen booz al te nauwe ondersoeckinge ende onderbzaginge vande gelegentheyt der Duyschen / want eenige Franschen ende Kroopliden haer aen-seyden dat de Duyschen grove kloecke Mannen waren / van snare ende groote licha-men / van ongelooflicher bzontscheyt ende wel gheoef-fentheyt inde wapenen; dat sy dicwils tegens haer ghestreden hadden/maer haer schzickelich wesen ende psselickheyt der oogen niet en hadden connen verdragen:

Hier

^a Vefontic.^b Aldusbie.^c Hy noemde Besanson in.

Breesse ende verbaestheyt komit in het heir-legher van Cesar.

De Fransche oorloghe

Hier over is seer schiedelick eene groote vreesse ende bet-
 saechttheit gekomen over den gantschen leger/ so dat de
 herten ende gemoeden van een pegelic zeer ontstelt zijn
 geweest: Dese vreesse is eerst gekomen vanden Opper-
 meesters der krijchs-lieden ende vanden Oversten der
 Soldaten/ ende andere de welcke wt de Stat koomen
 vrywillichlic wt vrientschap Cesar nagevolcht waren/
 ende de welcke ooc geen groote oefeninge ende verstant
 in krijchs-saken en hadden: Dese syn by Cesar allencx-
 kens gekomen/ ende hebben elck verscheyden oorzaken
 den eenen dit ende den anderen wat anders boorge-
 wendet/ sulckx als hem dochte noodich te wesen/ om te
 vertrecken / ende hebben aen hem versocht dat haer
 gheoorloft mochte wesen met synen wille naer huys te
 keeren; doch die sommige weder-houden door schaeth-
 te/ om niet verdacht te werden van vreesachtich te we-
 sen/ hielden haer stille ende bleven by den anderen; noch-
 tangen konden sy haer droebich ghelaet niet verber-
 gen/ noch haer ooc somtijts van tranen inhouden: wan-
 neer sy binnen hare tenten waren / so beklaechden sy
 haer ongeluc/ende maecten eenen grooten jammer met
 hare kainer-raets over haer gemeyn perikel / ende in
 het gemeyn het geheele Leger door werden Testamen-
 ten gemaect / als oft sy haest sterben souden. Door de
 vreesse van desen ende door haer gemeyn kerme syn ooc
 de oude Soldaten ontstelt geworden / de welcke goede
 erbarentheyt in krijchs-saken hadden/ tsamen met ha-
 re Hoofst mannen ende Ritmeesteren. De gene welcke
 niet en wilden weten dat sy bebvreesst waren/ seyden den
 vpant niet te ontsien/ maer alleenlick te schromen voor
 de engte des wechx ende de grootheyde der bosschagien
 welcke tusschen haer ende Ariobistum was; oft seyden
 ooc te sorgen voor den lijf-tocht/ dat die niet bequaemlic
 genoeg soude comen aen geboert werden. Daer waren
 ooc eenige de welcke aen Cesar te kennen gaven/ wan-
 neer hy belaste het Leger op te vrecken ende de Vaende-
 len te dragen/ dat de Soldaten hem niet en souden ghe-
 hoorsaem syn / ende overmits de vreesse hare Vaendelen
 niet en souden voort-dragen.

1 Daer wert
 door Cesar
 onderreech-
 ringhe wech
 ghemaken.

18. Als Cesar dit gemerct hadde/ heeft hy krijchs-raet
 gehouden met tsamen roepinghe van alle de Hooplieden
 wt alle staten en ordinantie der krijchs-lieden/ en heeft

haer

haer grootelick beſtraft/eerſtelick, dat ſy haer lieten voorſtaen dattet haer toequam te onderſoecken oft te bedencken werwaerts in wat hoek, en op welcken aenſlach ſy geleyt ſouden werden. Aengaende Arioviſtum, dat hy zeer begerichlick, ten tijde ſyns Burgemeſterschaps, de vrientſchap vant volck van Romen gezocht had; ende overzulcx waerom zal yemant achten dat hy zo lichtveerdelick vande vrientſchap zal afwijcken? Zoo veel hem aengaet, dat hy hemſelven verzekerdt hout, als hy ſynen eyſch zal verſtaen hebben ende de billicheydt ſyner conditien ingheſien, dat hy noch de ſyne, noch des Roomſchen volcx vrientſchap en ſal verwerpen. Doch indien hy meteen wiſſinnicheyt gedreven ſijnde haer oorloch aen dede, wat oorſake iſſer evenwel waerom ſy ſouden vreeſen? oft waerom ſy van haer eygen vromicheyt, oft van hares Velt-overſten neerſicheyt ſouden twijffelen? Daer is alreede een proeve van deſen vyandt ghedaen ten tyden onſer Vaders, als namelick de Denen ende Eyderſtaſche Duytſchen van Cajus Marius gheſlaghen ſyn, alwaer het Roomſche Heirleger geen minder prys ende eere ſchijnt verkregen te hebben als den Velt-overſten zelve: Onlangs gheleden is oock een proeve daer van geſchiet in Italien, namelick in den oproer der Slaven, welcke nochtans eenighe krijchoeffeninge verſtonden, als de zelve van ons ontfangen hebbende: Wt het welcke te beſpeuren is wat een grooten goet ende profijt de ſtantvaſticheydt is medebrenghende; want hier door iſt geſchiet dat ſy de gene welcke ſy buyten wapenen ſijnde zonder oorſake eenigen tijt gevreeſt hadden, daer na inde wapenen ſijnde ende moedich door victorien nochtans overwonnen hebben: Daer beneffens ſeyde, deſe Duytſchen de zelfde te ſijn, met welcke de Swiſers menichmael geſtreden hadden, niet alleen op haer eygen bodem, maer oock buyten de ſelve in hare lantpalen, ende dat ſy ten meefſtendeel haer hadden overwonnen: welcke Swiſers nochtans minder waren dan ſy lieden, dewijle ^a ſy niet klœck ghenoech geweest en waren om onſen Heirkracht tegen te ſtaen: Indien voorts yemant be-
roert was van weghen het verlies der ^b Franschen, welcke tegens de Duytſchen ſtrydende de neerlaghe gehadt hadden, ſy ſullen weten gheen reden tot zulcx te hebben, want ſoo ſy den Franschen onderſoecken zy ſullen bevinden, dat Arioviſtus vele maenden hem binnen ſijnen Legher

De Fransche oorloghe.

e Leuci &
Lingones.

ende inde moerasschen onthouden had, sonder hemselfen oyt bloot te geven, ende dat hy den Franschen nu vermoeyt sijnde door de langduericheyt der oorloge, ende genoegsaem mismoedich over den aenstaenden slach, na dat sy vele oock verstroyt waren, haestelick ende onvoorsien aenghevallen had, ende over sulcx haer met loofheyt ende behendicheyt dan door vromicheyt overwonnen had, welcke loofheyt tegens de barbarische ende ongeleerde menschen heeft konnen plaets hebben; maer aengaende den Romeynen, dat hy niet meynde dat het Roomsche Heirlegher hier mede konde ghewonnen werden. Zo veel belanght de ghene welcke hare vreesse op den lijftocht van koorn ende op de engten ende onbequaemheden der weghen willen legghen, seyde dat sodanighe al te vermeten waren, dewijle sy schenen van het ampt ende ghetrouwicheyt hares Velt-oversten seer kleynlick te gevoelen, ende hem als te vermeesteren ende wetten voor te schryven; dewijle de sorge dies halven hem bevolen was: seyde voorts dat de Hoochborgognons ende die van den lande van Toul ende Langres hem toevoering van koorn zouden doen, daer beneffens dat oock het koorn rijp was op den velden; ende nopende de weghen, dat sy in korten tyden daer van selfs souden oordeelen. Datter wijders ghezeydt wert, dat sy niet sullen onderdanich sijn, ende hare Vaendelen gheensins voorwaerts dragen; dat hy hier over geen swaricheydt en maecte, dewijle hy weet zoo wanneer eenighe heir-legheren haren Velt-oversten niet ghehoorsaem en sijn gheweest, dat zulcx gheschiet is oft overmits zy hare zaken qualick aenleyden, waer door haer gheluck ende voorspoet was ontbrekende: ofte overmits hare giericheydt, de welcke door eenich bysonder feyt openbaer mochte geweest sijn: maer sijns persoons aengaende, dat syne onnooselheyt ende oprechticheydt wt syn gantsche leven bekend was, ende sijn gheluck door de oorloghe der Switseren beproeft: derhalven dat hy een vertooninghe van sich selven zal doen, zulcx hy nochtans tot langer tijt zoude wtghefelt hebben, ende dat hy den volghenden nacht ter vierder wake syn legher zal opbreken, op dat hy ten aller eersten moge bekennen welck van beyden meest by haer vermach oft de schaempte ende schuldighe plicht, oft de vreesse: Zoo het oock ghebeurt dat niemant hem en volcht, dat hy nochtans met het eenighe Legioen het
thiende

thiende genaemt, van de welcke hy geensins en twijfelde, sal optrecken, ende dat de selve by hem als syne ^{a Cohors Pratoria.} Garde oft Lijf-schut sal wesen: Dit Legioen hadde Cæsar bysonderlick gesint, ende overmitdts hare vromicheydt vertroude hy allermeeft op haer. Als dese reden gheepndicht was / syn wonderbaerlick alle de ghemoeden tot hem ghekeert/ende eenen peghelicken is aenghekomen eene groote wackerheyt ende begheerte om te strijden: vorder het vooznaemste thiende Legioen heeft hem doorden ^{b Tribuni militum} Opper-meesters der Soldaten doen bedancken/ van weghen het groote gheboelen dat hy van haerlieden boven andere was hebbende / hem daer benesseng oock verzeckerende dat sy ten allen tijde ten oorloghe veerdich ende bereydt sullen wesen. Daer na hebben de andere Legioenen oock door hare ^{c Tribuni & Cæturiones} Opper-meesters ende vooznaemste Hoplieden oock sulcx laten doen als soude mogen strecken tot voldoeninghe van Cæsar/segghende dat sy noch opt ghetwijffelt noch ghebreeft en hadden/noch dat sy de sake der oorloghe om daer van oordeel te gheben opt haer toe-gheeygent hadden/maer dat sy verstonden sulcks alleen haren Welt-overste toe te komen.

19 Als Cæsar nu hare voldoeninghe aenghenomen hadde/heeft hy neerstelick aen ^{Cæsar breekt syn begheer op.} Dibitiacum / den welcken hy byzonder boven andere Franschen vertroude/ na een bequamen wech onderbzaecht / om alsoo met een om-tocht van meer als veertich mylen door opene plaetsen synen Heirleggher te voeren; twelck gheschiet synde/is hy ter vierder wake ghelijck hy gheseyt hadde henen ghetoghen. Ten seivensten dage alzo hy niet open hiel van reysen / is hy vanden Verspieders verwticht dat het Heirleggher van Ariobistus vier-en-twintich mylen vande onse was. Als nu Ariobistus de comste van Cæsar verstaen hadde / sonde hy Ghesanten tot hem/met laste om hem aen te segghen / dat tghespreek twelck hy versocht hadde / nu met synen wille konde gheschieden/dewijle hy naerder ghekomen was / ende dat hy het selfde verstont nu zonder swaricheyt en perikel te kunnen doen: Cæsar meynde hem tot beter bedencken ghekomen te zijn / heeft dese gheleghentheydt geenzins willen verwerpen/dewijle hy van selfs nu aen gode sulcx hy hem met versoeck ghewepghert hadde; ende

De Fransche oorloghe

Daer werdt
enen dach
tot tsamen-
spreekinge
betepkent.

2 Robert
§ XVIII.

b Eē vijfde
deel van een
een ingle:
wāt dūpsent
reden een
mijle spn

Den eyfch
van Cesar

ende hoopte grootelicx van weghen spne groote vrient-
schappen hem bewesen ende van weghen de weldaden
des Roomschen volcx teghens hem betoont/ dat hy ver-
staende spne begeerten/ van synhartnechich booznemen
soude affstant doen: soo werdt dan den vijfften dach van
die tijt af te rekenen betepkent tot dit ghespreck. Daer-
en-tusschen als de Ghezanten dickwils over ende we-
der tusschen bepden gezonden werden/ heeft Ariobistus
begheert / dat Cesar gheen Doethnechten op dese tsam-
mensprekinge met hem zoude nemen / alzo hy breefde
dooz verraderije van haer overvallen te moghen wer-
den: derhalben datse alle bepde met haer Paerde volcx
zouden komen/ dewijle hy anderzins niet en zoude ver-
schijnen. Cesar ebentwel en wilde niet dat dooz het tus-
schen-komen van zodanighen oorsake de tzamen spre-
kinge zoude belet werden/ ende en dorste oock syn leven
ende de belwaernisse desselfs de Fransche Kuypterije niet
toe-vertrouwen/ overzuler heeft goet geacht de Solda-
ten des a thienden Legioens/ daer hy hem meest op ver-
liet op de Paerden der Fransche Kuypteren te stellen/ op
dat hy hy hem soude hebben een trouwe ende bediensti-
ge Lijf-schut wanneer het van noode soude wesen: het
welck gheschiedende heeft een van de Knechten des
thienden Legioens met een kluchte gheseyt / dat Caesar
meer dan hy belooft hadde was doende; dewijle hy belooft
hadde het thienden Legioen voor syn Garde ende Lijf-
schut te sullen houden, ende dat hy de selfde nu te Paerde
hielp. Daer is een groot effen velt geweest / ende in het
selfde een grooten aerdenhoop / een mercheliche plaetse
eben verre van haerx bepden Legher / alhier (ghelijck
gheseyt was) zijn sy tot de tsamen-sprekinghe gekomen
Cesar stelde syn Legioen/ welck hy te Paerde aen-ge-
voert hadde / vanden aerden-hoop b twee hondert tre-
den; ende zoo verre hebben de Kuypteren van Ariobis-
tus mede daer van daen ghestaen. Ariobistus heeft ver-
epfcht om te Paerde met hem te spreken / ende dat hy
noch thien neffens hem tot de tzamen-sprekinghe soude
mede-brenghen.

20. Als sy nu ter bestelder plaetsen ghekomen waren/
heeft Cesar int beginsel van spne reden begoft te verha-
len spne ende des staets vrientenschappen ende weldaden
tegens hem betoont/ als dat hy van den staet een Ro-
minck

minck geheten was/ dat hy een Vrient ghenaemt was/
 dat hem oock heerliche gheschenken toegezonden wa-
 ren / het welck sodanige dinghen syn die hy verclaerde
 zeer wepnige te konnen gebeuren / ende demelcke van
 den Romeynen plachten wtgedeeft te werden in plaetse
 vande aller-grootste vrientschappen ende gedienscheide
 der menschen : vorder / dat hy dooz enckele weldaet
 ende milde goet-herticheit van hem ende van den Raet
 dese vereeringen verheghen had/ daer hy te vozen noch
 toeganch tot haer en hadde/ noch rechtveerdige oorsake
 om te klagen: hy onderrechte hem oock aengaende de
 Nederborgognons hoe oude ende oprechte oorsaken
 van verbintenisse sy onder malkander hadden; welcke
 ende hoedanige besluptinghen des Raets hoe dickwils
 ende eerlick die tegens haer gedaen waren/ ende hoe de
 Nederborgognons van tgeheele Fransche landt altyt de
 overste heerschappye ghehadt hadden/ oock lang te vo-
 ren eer sy onse vrientschap begeert hadden; ende dat het
 Roomsche volck sodanigen ghelooonte hadden / datse
 niet alleen en begheeren dat hare Vontghenoten ende
 Vrienden van het hare niets en sullen verliezen / maer
 daer beneffens oock willen datse niet weldaet / weer-
 dichteit en eere sullen vermeerderd en verbeterd werden:
 wie soude dan konnen lyden sulcx haer benomen te
 werden twelck sy dooz de vrientschap des Roomschen
 volcx ghehadt hebben/ ende niet twelcke sy by haer ghe-
 komen sijn? Daer na heeft hy oock geescht tzelbe daer
 vande a Ghezaenten gesproken hadden volghens synen ^a ^{Proben}
 last / te weten / dat hy den Nederborgognons oft hare § X V.
 Vontghenoten gheen oorloghe aendoen en soude/ ende dat
 hy de Gyselaers soude wederghieven. Vorder / soo hy
 geen vande Gyselaers na huys mochte senden/ dat hy
 ten minsten bestelle datter geen meer over den Rhyen en
 quamen. Ariovistus heeft op de begheerten van Cesar
 seer wepnich gheantwoort / maer heeft heel gheroemt ^{an stonde}
 van syn kloekheden ende vromicheden / Dat hy over ^{van Ariovi-}
 den Rhyen getogen sy, heeft verhaelt sulcx niet ghedaen te ^{stus.}
 hebben van selfs oft door eyghen ingheven, maer daer toe
 ghebeden ende verzocht sijnde vande Franschen : dat sy
 oock niet sonder groote hope ende vereeringen haer
 Huys ende Bloedt-vrienden verlaten hadden; dat sy
 Woon-steden hadden in het Fransche landt selfs by haer
 C ij ghegheven

De Fransche oorloghe

ghegheven ende vergunt ; oock dat de Ghijfelaers met haren wille hem ghegheven waren : ende aengaende de schattinghen dat sy de selfde door ghemeyn recht van de oorloghe haer af-namen, als sijnde het ghenetwelck de Overwinners den Verwonnenen plachten op te legghen, dat hy oock niet den Franschen, maer de Franschen hem oorloghe aenghedaen hadden, dewijle alle de Steden ende Vrijdommen van het Fransche landt gekomen waren om hem te bevechten, waer over sy teghens hem hare Leggers ghehadt hadden, doch dat alle hare Heirkrachten in eenen velt-flach van hem te samen verslaghen ende overwonnen waren: indien sy sulcx wederom willen beproeven, dat hy bereydt sy te strijden : maer zo sy den vrede liever hebben, dat het dan gheen reden en sy de schattinghen te weygheren, de welcke sy duylangh met haer eyghen vrijen wille betaelt hadden: Nopende de vrientschap des Roomschen volcx, dat de selve hem behoorde te wesen tot verbeteringhe ende bescherminghe, ende niet tot schade ende achterdeel, waerom hy oock de selve op sodanighe hope versocht hadde: Maer indien door middel des Roomschen volcks syne schattingen af-geschaft werden ende de overghegheven Gijfelaers ontrocken ; dat hy dan niet minder bereydt sy te weygheren de vrientschap des Roomschen volcx, als hy de selve oyt ghenegen gheweest was te begheeren. Dat hy oock menichte van Duytschen int Fransche landt overbrocht, seyde sulcx te sijn om hemselfen te beschermen, ende niet om de Fransche landen te bestryden, gelijckerwijs daer van een klaer ghetuyghenisse was, dat hy niet van selfs maer versocht sijnde, gekomen en zy, ende dat hy gheen oorloge ghevoerd en heeft om yemant te overvallen, maer alleenlick om hemselfen te verweeren: Verhaelde wyders, dat hy eer in de Fransche landen gekomen was, dan het volck van Roomen, dewijle dat voor dese tijt het Heirlegger des Roomschen volcx buyten de palen van de Fransche Provintie niet gheweest en was: Daerom hy vraechde, wat hy wilde? ende waerom hy in sijne besittinghen quam? Dat dit Fransche landt syne Provintie was, gelijckerwijs de Fransche Provintie de onse was; daerom gelijck het van hem niet behoorde geleden te werden dat hy in onse lant-palen eenen inval zoude doen; dat wy oock alsoo onbehoorlicker wijze toegaen, wanneer wy hem in syn gerechticheyt moeyelick en hinderlick

derlick waren : datter oock verhaelt wiert vande Nederborgognons, dat sy door gemeyn befluyt vanden Raet van Roomen hare Vrienden genoemt waren; hier op seyde hy, dat hy noch soo dom noch soo onervaren van saken niet en was, dat hy niet en zoude weten hoe dat de Nederborgognons noch inde laetste oorloghe der Savoyers aenden Romeynen gheen bystant gedaen en hadden, noch dat sy oock inde moeyten ende strydingen de welcke de Nederborgognons met hem ende den Hoochborgognons ghehadt hadden, geen hulpe des Roomschen volcx gebruyct en hadden: derhalven dat hy oorsake hadde te vermoeden dat Cæsar niet dan een ghemaecte vrientschap was vorewendende, ende dat hy eygentlick daer op toeleydde dewijle hy sijn Heirkracht inde Fransche landen hadde, om hem te onderdrucken; daerom zoo hy niet en vertrock, ende sijn Heirleger wt dese landen dede scheiden, dat hy hem niet voor een Vriendt maer als een Vyant houden sal: ende oft hy hem schoon hier over quame te dooden, dat hy verskert sy dat hy vele Edelen ende van de voornaemste vanden volcke van Roomen eenen aengenamen dienst ende vrientschap zal doen, als sijnde hier van sekerlick verwitticht door hare Boden, welckers gunste ende vrientschap hy alsdan door syne ombrenginge zoude mogen verkrygen: doch indien hy vertrocke ende hem vergunde de vrije besittinge des Franschen lants, dat hy hem daer over met groote vereeringen eene wedervergeldinge soude doen, ende dat hy soodanige oorloge als hy wilde gevoert hebben, buyten syne moeyte ende perikel soude wtvoeren.

Hier teghen heeft Cezar veel redens ende woorden gesproken/alles dienende daer toe om te bewijsen/waer om hy van sijn teghenwoordich booznemen gheen afstand en konde doen / dewijle dat noch syne noch den Roomschen volcks ghewoonte en konde toelaten / dat sy hare trouwe Bontgenoten zouden verlaten: ende dat hy oock niet en konde verstaen dat Ariobistus meer in het Fransche landt gherechticht was als het volck van Romen: boechde hier vorder by/dat de b volckeren van Auberigne ende Robergne van Quintus Fabius Maximus door oorloge overwonnen waren ghewoest/ ende dat nochtans het Roomsche volck de selve genade ende vergiffenisse hadden ghegeven ende die tot gheen Probintie gebracht/noch oock gheen last van schattin-

b Arverni &
Rementi

gen opgelept: Ende zoo het reden is / aenschouwinge te nemen op den aller-outsten tijt / datmen bevinden sal dat de heerschappij des Roomschen volcx int Fransche lant aller-gerechtigst sydoech zo men het gemeene beslupt des Raets sal volgen / dat het Fransche landt behoore bij te wesen / dewijle tzelve banden Romeynen dooz oorloge gewonnen zijnde banden Raet verkregen hebben na haer eyghen Wetten te moghen leven.

De tsamen-
sprekinge
wert verhin-
dert en ghe-
stoot.

21. Terwijle dese dingen inde tsamensprekinge verhandelt werden / wert Cesar verwitticht / dat de Kuyten van Ariobistus naerder aenden aerden-hoop byquamen / ende na de onse toe-renden / ende daer benessens steenen ende pijlen op de onse wierpen : waer over Cesar van meer te spreken opgehouden heeft / ende hemselfen by de zyne begheben / haer belastende dat sy gheen pijlen altoos wederom op hare Wyanden en zouden werpen: want hoewel hy het ghebecht niet des Wyandts Kuyterijje zonder swaricheyt van zijn wt-ghelesen Legioen zach te zullen zijn / nochtans heeft hy sulcx niet willen doen / op datmen namaels niet en zoude zegghen wanneer de Wyanden mochten gheslaghen zijn / dat de zelve van hem teghens woordt ende belofte inde tsamen-sprekinghe overballen waren. Als nu onder de ghemeyne Soldaten verbruydet was / watte trotzicheyt hy in syn tsamensprekinge gebuyekt had / ende dat hy den Romeynen tghelheele Fransche lant verboden had; ende daer benessens hoe sy oock een aenbal op onse Kuyters gedaen hadden / waer dooz dat oock de tsamen sprekinge afghebroken werde ; soo sy daer dooz veel meer verwackert / ende hebben een meerder ghene-gentheyt om te strijden ghekreghen. Twee dagen daer na stierde Ariobistus Gezanten aen Cesar / om hem aen te zeggen dat hy verder niet hem wilde spreken van die dingen / daer van begoft was onder haer gehandelt te werden ende niet volbracht; derhalven dat hy wederom eenen dach tot zodanighen bespreck zonde beteykenen / oft zo hy sulcx niet en wilde / dat hy een van syn Gezanten tot hem soude senden. Maer Cesar en heeft gheen behagen ghehadt in syne tsamensprekinghe / des te meer overmits daechs te voren de Duytschen niet en konden ingehouden werden ofte sy wierpen hare pijlen op hem; ende aengaende een Ghezant tot de syne te stieren;

ren / meynde dat hy den selven niet groot perikel to hem zoude senden / ende als den woeden ende wilden menschen soude boozwerpen: Daerentusschen evenwel heeft hem niet onbequaem gedacht tot hem te zenden **Cajum Valerium Procellum** een Sone van **Cajus Valerius Taburus** een Jongelinc van groeter boz- micheyt ende beleeftheyt / wiens Vader van **Cajus Valerius Flaccus** met het burgerschap van **Romen** begif- ticht was: desen dan om syn ghetrouwicheyt ende wo- tenschap der Franscher tale welke oock **Arriobistus** door lange daer berkeert te hebben / veel maels gebzuyet had; als oock om dat de Duytschen geen oorsake souden hebben om haer aen syn persoon te vergripen / mitsga- ders oock **Marcum Mettium** die by **Arriobistum** ghe- woont had / heeft hy hen en gesonden / met last om te ber- nemen wat **Arriobistus** wilde segghen / ende datse sulcx wederom aen hem souden overdragen. Als **Arriobistus** haer lieden nu by hem int **Leger** sach; heeft hy ten aen- hoozen van syn geheele **Heir** geroepen / waerom sy tot hem quamen? oft het ware om te verspieden: ende haer selven willende veranthwoorden / heeft hy haer sulcx be- let / ende inde ketenen vast ghemaect.

22. Des zelven daechs heeft hy syn **Legher** booz- waerts gheboert / ende heeft hemselven onder het ghe- berchte ghestelt zes mijlen vanden **Legher** van **Cesar**: Des anderen daechs heeft hy syne **Heirkrachten** booz het **Legher** van **Cesar** herten gheboert / ende heeft syn **Leger** geslagen twee mylen teghens hem over / met meyninghe / om **Cesar** van koozn ende andere toeboe- ringhe / dewelcke bande **Hoochbozognons** ende **Re- derbozognons** aenghebacht wiert / af te sluyten. Van die tijt af / heeft **Cesar** vijf daghen achter een syne **Heir- krachten** booz syn **Legher** vertoont / ende syn volck in slach-ordze ghereedt ghehad / op dat indien **Arriobistus** strijden ende belt- slaen wilde / hem tot sulcx gheen ghe- legentheyt en zoude ontbreken: Maer **Arriobistus** heeft dese gantsche daghen syne **Heir-kracht** binnen het **Leger** ghehouden / ende heeft daghelix met een paerden- schermitfelinghe ghestreden; dit was een manier van gevecht / in welke de Duytschen ghedoeffent ende erba- ren waren: Sy hadden zes duysent **Rupteren** / ende eben so vele aller-beerdichste ende kloekste **Doetknechten** /

Arriobistus
hoert syn
Legher aen
teghen **Ce-**
sar.

De Fransche oorloghe

Cesar maect
twee Legers

de welcke sy wt het gantsche Weirleggher elck de syne om
haerzelven te bewaren verhoesen hadden ; met dese ver-
keerden sy in hare strydinghen tot dese namen de Ruy-
teren haren : wederkeer, ende indien eenighe / wanneer
sy swaere wonden mochten ontfanghen hebben / van
haer paerdt gheballen waren / sy stonden rontsom hem ;
indien oock van noode was ergheys verre te reysen/
oft met aller haest te trecken / by haer was dooz veel
oeffeninghs soodanighe behendicheyt / dat sy hare han-
den aende manen der paerden slaende / gelijckelick met
malkander voort-reden. Als nu Cesar bemerkte dat
hy hem hiel in synen Leggher / om niet langher van toe
voeringhe belet te werden / heeft hy ober de plaetse in
welcke de Wuytschen gezeten waren / ontrent zes hon-
dert treden / van haer Leger eene bequame plaetse ver-
hozen / ende een dypboudige slach-ordze ghestelt hebben.
De / is hy voort treckende tot die plaetse ghekommen : De
eerste ende tweede slach-ordze belaste hy inde wapenen
te blijven / ende de derde het leger sterck te maken. De-
se plaetse was vanden Wyant ontrent ses hondert tre-
den / als gheseyt is / waer na toe Ariovistus ontrent ge-
ghetal van sesten duysent menschen ghesonden heeft
toegherustet met hare Ruyterije / de welcke de onse sou-
den verbaert maken / ende van de sterck-makinghe des
Legghers verhinderen. Cesar eben-wel gelijc hy eerst
voorghehouden had / heeft de twee slach orders belast/
den Wyant af te weeren / ende de derde het werck tot
het welcke sy ghestelt waren te volbrenghen. Als dit
Leggher opghemaeckt was / heeft hy aldaer twee Legi-
onen ghelaten ende een deel vanden bystant der Bont-
ghenoten / ende de vier andere Legioenen heeft hy int
grootste Leggher ghebracht. Des anderen daechs heeft
Cesar / volghens syn voornemen / syne Weir-krachten
wt beyde de Legers gebracht / ende een wepmich van
t grootste Leggher afwijckende / heeft hy syn volck in
slach-ordze ghestelt / ende den Wyanden ghelegentheydt
ghegheben om te slaen ; als hy sach dat sy doen-maels
mede niet dooz den dach en quamen / heeft hy ontrent
den middach syne Weir-krachten wederom in syne Le-
ghers ghebracht. Als doen heeft Ariovistus een deel
van syne Weir-krachten ghesonden om het kleynste
Leggher te bebechten ; al-waer dat dapperlicken ten
weder-

Ariovistus
bebecht het
kleynste Le-
ger vā twee

weder-syden tot den avondt toe ghevochten is : Doch Ariobistus heeft metten onderganch der Sonne syne Heir-krachten na dat sy dapperlicke slaghen gheslo-
 gen ende oock vele wonden ontfangen hadden/weder-
 om in syn Leger ghebzacht. Als Cesar hier over wt de
 gebanghenen ondersocht / waerom Ariobistus metten
 veld-slach niet en wilde ten strijde komen/bevont hy dit
 de oorzake daer van te syn/overmits doen een gewoonte
 was by den Duptschen / dat hare Vrouwen door wic-
 helrije ende waersegginghen eerst moesten verklaren/
 oft het oorbaer ware een veldt-slach te slaen oft niet:
 waer over sy gesept hadden/dat het niet moghelick en
 was dat de Duptschen de overwinninghe souden heb-
 ben indien sy voor de nieuwe Maene in een veldt-slach
 quamen te streyden. Des anderen daechs dan heeft
 Cesar tot bescherminge van beyde de Leghers / so veel
 garnisoens als hem genoegh dochte te wesen/ghelaten;
 ende alle de ^a vleugelen der Bontgenoten int ghezichte
 der Opanden voor het kleynste Legher ghestelt / om al-
 soo quantsums als oft het versche Soldaten waren de
 vleughelen te ghebruycken/dewyle hy niet kloeck ende
 sterck ghenoech en was van menichte der Soldaten
 syner Regimenten/in aenzien van het groote getal der
 Opanden:derhalven dan een dyp-boudige slach-ordze
 ingesteldt hebbende is hy henen ghetoghen tot aen het
 Legher der Opanden. Doen hebben nootzakelick de
 Duptschen hare Heir-krachten wt haer Legher ghe-
 bzacht / ende hebben de selve elck bysonder by volcke-
 ren/ende eben verre van malkanderen gestelt/nament-
 licken die handen lande van ^b Costentz / van ^c Mer-
 hern/van ^d Straesburgh/van ^e Worms/van ^f Spiers/
 van ^g Sitten ende van ^h Swaben-lant; hebben voorts
 hare gantsche slach-ordze met karren ende waghens
 van achteren omcinghelt / op dat sy haer op de blucht
 niet en souden verlaten; daer op sy oock hare Vrouwen
 ghesteldt hebben de welke den Soldaten doen sy ten
 strijde ginghen / met het hanghende hair al schreyende
 toe-riepen / dat sy haerselven inde slavernije der Ro-
 meynen geenzins souden overgheben. Cesar heeft over
 elck Legioen een Stadthouder ende Ontfangher ghe-
 stelt / op dat een peggelick de selve tot ghetuyghen sy-
 ner bysondicheyt soude hebben: Ende also heeft hy van de
 rechter-

^a Alarij.

Van beyden
 syden komē
 sy in slach-
 ordze.

^b Harudes,
^c Marcomā
 ni.
^d Triboces.
^e Vangiones
^f Nemetes
^g Sedusi.
^h Suevi.

Den slach
 gaet beslich
 aen,

De Fransche oorloghe

rechter-bleughel / overmits hy bemerkte dat deel
 der Wyanden swackst te wesen/den strijdt begost / soo
 dat de onse seer dapperlich/na dat den Alarm ghegaen
 was/op de Wyanden aengheballen hebben: De Wyan-
 den hebben oock seer haestelicken ende snellichen toe-
 gheloopen / op datter gheen ruynte soude wesen booz-
 den Romeynen om hare jabelynen teghen den Wyan-
 den te werpen:over sulcx de schijchten wech-werpende/
 heeftmen met de sweerden van na—hy hant booz hant
 ghescreden. Doch de Duytschen hebben haestelich na
 hare ghewoonte / haerselven in een a vier—hantighe
 slach-ordze gheblochten/ende hebben het ghevelt onser
 sweerden alsoo af-ghekeert. Daer syn vele van de onse
 ghebonden gheweest de welcke doersten op hare vier-
 kantige slach-ordens aen-gaen / ende hare schilden tot
 hare handen rucken / ende daer—en—boven haer oock
 slaen ende quetsen. Als nu de slach-ordze der Wyanden
 aen haren sincker-bleughel ghebroken ende geslaghen
 was/ende daerenboven inde blucht ghekeert / soo heb-
 ben de andere nochtans aende rechter-bleughel seer
 heftelich overmits hare groote menichte op onse slach
 ordze in-gedronghen: het welcke als ghemerckt hadde
 eenen jonghen Rijchs—heere Publius Crassus / de
 welcke Ridmeester was over eenich Paerde-volck/
 dewijle hy beerdigher was ende minder belets hadde
 dan de ghene die midden inde slach-ordze waren/heest
 hy de derde slach-ordze daer het de onse aller—quaetst
 hadden tot hulpe ende ontfet ghesonden: ende alsoo is
 den strijt wederom vernieut/ende alle de Wyanden heb-
 ben den rugghe ghekeert / ende niet eer opgehouden
 van loopen tot dat sy aenden Rhijn-stroom(ontrendt
 vijftich mijlen van die plaet)gekomen syn:daer hebben
 eenighe wepnighe ofte steunende op hare krachten ge-
 poocht over te swemmen / ofte schuytkens bindende
 met over te varen hare behoudenisse ghesocht; onder
 desen is oock Ariobistus gheweest / de welcke ghe-
 kregen hebbende een Scheepken t'welck aen den
 kant des Rhijn-strooms aevghemaect was/is met he-
 selve over-ghebluchtet ende ontloopen: alle de andere
 Paerder-rupters hebben de onse ghekeghen ende ver-
 slaghen. Ariobistus heeft oock by hem ghehad twee
 Wyfsvrouwen / waer van de eene wt den Swabischen
 ghes

a Phalange
 facta

De Duyt-
 schen bluch-
 ten.

gheslachte was / de welcke hy van hups mede ghenomen hadde/d'andere was een Rorimberghsche Vrouwe/een Suster van den Koninck Vocio / dewelcke hem van syn Broeder toeghesonden was / ende hy hem int Fransche lant ghetrouwt : beyde dese zijn in de blucht ghebleven; ende van hare twee dochters dewelcke mede daer waren / is de eene verslaghen ende de andere ghebanghen. Hierentusschen i Cajus Valerius Procillus/ i *Volien*
 alsoo hy op de blucht van sekeren Belwaerders met dyp § *XXI.*
 ketenen ghebonden wech-gheboert wiert/is van Cesar selver achter-haelt / terwyle hy des Wyants Paerdevolck na-jaghende was ; welcke sake aen Cesar gheen minder blijshap byghebracht heeft als de overwinninghe selver/nademael hy hem wt der Wyanden handen verlost sach/ende aen hem weder herstelt eenen seer eerlicken jonghen Heere wt de Fransche Provintie/namentlicken synen Vriendt ende synen Hups-weerdt: ende heeft de selve oock wederomme groote blyshap ghetoont niet teghenslaende syne gheleden ellende ; soo dat hem de teghenspoet niet minder noch tragher in syne blyde gheluck wenschynghen ghemaect heeft/als hy anders soude geweest hebben: hy verhaelde ons/dat dyp-mael in syn teghentwoordicheydt over hem het Lot gheworpen was/ofst hy stracks verbzant soude werden/dan ofst hy teghens eenen anderen tyd soude opghelouden werden ; ende dat hy door tgheluck van het Lot by den leven ghebleven was: Doorts is oock ghewonden Marcus Mettius ende by hem ghebracht.

Als desen velt-slach over de Rhyjn bekent is gewordē/hebben de k Swabische/de welcke aen de kant van den Rhyjn gekomen waren begoft wederom na hups te keeren;de welcke die banden lande vā l Colen/die naest den Rhyjn woonen / als vertsaecht synde/na-gevolcht hebben/en een groot ghetal van de selve doot-geslagen. *k Volien*
 § *XVI.*

Als Cesar dus in eene Somer twee de aller-grootste oorloggen ten eynde ghebracht hadde / heeft hy syne Heir-krachten een wepnich vroegher dan anders de tyd des Jaers vereyschte/in winter-legheringe by den Poochborgognons ghebracht / ende heeft Labienum over het Winter-legher als Oberste ghestelt : hy daeren-tusschen is in Lombardijen gherepft / om aldaer dach-vuerden ende vergaderingen te beroepen. *l Vbij.*

De Fransche oorloghe van

Cajus Iulius Cæsar,

HET TWEEDE BOECK,

Beschreven door hemselven.

Inhoudt des tweeden Boecks.

Alle de Nederlanders spannen te samen teghen het Roomsche volck: wtbesonderdt die van Rheims. Cæsar voert syn Heirlegher teghens haer, over de rivier Aisne: hy sendt aen de Stadt Brayne ende Quintum Titutium Stadthouder dewelcke van de Nederlanders bestormt worden, hulpe ende ontfettinghe: doch sy lieden te vergheefs hare storminge ghedaen hebbende, deylen haer Heirlegher vanden anderen, ende soecken een yeghelick haerselven te beschermen. Cæsar in het scheiden heeft haer vervolcht, ende heeft de Soissons ende die van Beauvoisin ende Amiens in syne macht ghekreghen: hy verwindt oock in Nederlandt de volckeren van Oudenaerde, na datse haer vromelicken verweert hadden: daer benessens verwint hy oock aldaer de volckeren van s'Hertogenbosch.

Dit alles gheschiedt in het vier-en-vyftichste Iaer
voor de gheboorte Christi,

I.

De tsamen-
spanninghe
der Neder-
landers.
a Gallia cite-
rior.

b Belgæ.

c J. Boeck
9 I.

Is Cæsar in a Lombardijen in syne
berwinteringhe was/ghelyck wy hier
boozen berklaert hebben/quamen hem
dagelick van de Fransche beroerten op-
dingheten oozen / waer van hy oock
sekerhepdt kreech door de brieven van
Labienus/namentlicken/dat de b Ne-
derlanders (de welcke wy ghesepdt c hebben het derden-
deel vande Fransche landen te wesen/ tegens het Room-
sche volck aenspanningen maecten / ende tot verselie-
ringe van malkanderen d'een den anderen Gyselaers
obergaben. De oorsaken van hare tsamen spanninghe
waren dese: eerstelick/dat sy vreesden wanneer het ghe-
heele Fransche landt bezedicht was / dat ons Heirle-
gher op haer soude gheboerdit werden. Daerenboven
werden

werden sy oock tot sulcks bewooghen / overmits sy van sommighe Franschen daer toe aen-ghesocht werden / want sommighe ghelyck sy de Duytschen niet langher int Fransche landt en begheerden te verdraghen / alsoo begon het haer oock te verdricten dat het Heirleggher des Roomschen volcks in haer landt zoude verwintren / ende allenckens mitsdien by haer souden inwoztelen: ende sommige om dat sy dooz een onstantbastige veranderlichheyt ende lichtbeerdicheydt van zinnen na nieuwe Regieringhe haecten: vanden sommighen is het oock daerom versocht / overmits nu veel-maels int Fransche lant van de Machtighe ende die middelen hadden om volck te hueren / soo nu so dan nieuwe Heerschappijen ende Landen inghenomen waren / het welck sy bemerckten onder onse Regieringhe soo wel niet te zullen moghen gheschieden. Cesar dooz dese tijdinghen ende brieven beweecht spide / heeft twee nieuwe Legionen in het d binnen-berchische Fransche lant aenghenomen; ende heeft int beghin des Somers Quintum Pedium als Stadthouder met het Heirleggher henen ghesonden / om het selve int e ober-berchische Fransche lant te voeren: hy selver is daer na / doen daer overbloet van boeragie begoft booz handen te wesen / tot den Leggher ghekomen; al-waer sijnde / gaf hy last aen die van f Sens ende andere Franschen de welcke nabueren waren bande Nederlanders / dat sy waer nemen souden op alle tghene dat by haer mochte verhandelt werden / ende hem daer van de wete doene: dese hebben alle eendrachtelick verklaert / datter groote macht vergadert wiert / ende hare Heirkrachten by een gheboerdet wierden. Als doen verstant Cesar / dat-men niet langher daer op behoorde te verdoeven / om teghens haer te trecken: Verhalven van alle nootsakelichheyt van koozn hemselven verzien hebbende / brack hy syn Leger op / ende ontrent binnen vijftien daghen is hy aende palen der Nederlanders ghekomen.

2. Als hy alhier onboozsiens ende rasscher dan pemant meynde gekomen was / so hebben die van g Rheims (de welcke onder de Nederlanders aller-naest de Franschen zijn) tot hem Ghesanten ghesonden / te weten Acium ende Antebrogium / als wesende de boornaemste van hare Stadt; met last om te segghen / dat sy haer sel-

Cesar berep
hem ter oog
loghe.
d Gallia cite
rior, Rom
bardien.

e Gallia ul
terior.

f Senones.

g Rhemi.
Die van
Rheims syn
vriende booz
het Room
sche volck

hen

De Fransche oorloghe

ben ende al wat sy hadden onder de trouwicheyt ende
 macht des Roomschen volcx stelden/ ende dat sy met de
 andere Nederlanders niet verdraghen en waren / noch
 ooc veel min tegen het Roomsche volc tsamen-gespan-
 nen hadden; dat sy oock bereyt waren hem Gijfelaers
 te geven/ende syne bevelen te gehoorzamen/mitsgaders
 hem oock in hare Vlecken te ontfanghen/ ende hem be-
 hulpsamich te wesen van koozn ende andere nootsake-
 lichheden. Sy gaben voorts aen hem te kennen/hoe dat
 alle de andere Nederlanders inde wapenen waren / en-
 de dat de Duytschen die aen dese zijde den Rijn woo-
 nen/haer selven met henlieden te samen gheboecht had-
 den; dat de hefticheyt van haer allen oock so groot was/
 dat sy selfs den ^h Soissons hare broeders ende bloet-
 verwanten (welcke de selfde Wetten ende Ordonnantien
 met haer ghebruyckten / ende oock eene Regieringhe
 ende Overicheyt met haer hadden) door gheen redenen
 hebben connen bewegen / om niet met haer tot dese oor-
 loge in te willigen. Als hy van haer vzaechde/wat ende
 hoedanich hare Wydommen ende hoe kloeck de selve
 inde wapenen waren / ende wat sy oock inde oorloghe
 vermochten ; so bebont hy dat een groot deel der Neder-
 landers vanden Duytschen gesproten was / welcke eer-
 tijds over den Rijn ghekomen zijnde / overmits de
 vrychtbaerheyt des lants / aldaer haer selven ter neder
 gestelt hadden/ende den Franschen / welcke die plaetsen
 aldaer bewoonden / wt-ghedzeven hadden; dat sy alleen
 de gene oock waren / welcke geduerende den gantschen
 tijt dat hy onser Vadersen gheheuchnisse het gheheele
 Fransche lant van den ^a Denen ende Eyderstatsche
 Duytschen ghequelt wiert / de selve buyten hare lant-
 palen gehouden hadden; waer door 'tgheschiet is/ dat sy
 door de geheuchnisse van zulcx hoochmoedich sijnde/
 haer selven lieten boorstaen in krijchs-saken veel te ver-
 mogen. Die van Rheim's seiden oock aengaende t'ge-
 tal van haerlieden/ dat sy daer van goede kennisse had-
 den/dewyle sy aen haer ghelouwelickt ende vermaech-
 schapt zijnde/lichtelick hadden kommen verstaen / hoe
 grooten menichte een peder tot behulp van die oorlo-
 ghe op de ghemeyne Dach-baert der Nederlanders
 beloofte hadde ; dat onder haerlieden die van ^b Beau-
 bois in aller-meest in macht/ aensienlichheyt / ende me-
 nichte

^h Sueffones

^a Cimbri &
 Teutones,
 boven 3.
 Boek XIV.
 on XVIII.

Het ghetal
 van de Ne-
 derlantche
 Heirkrachten
^b Bellouaci.

nichte van menschen vermochten/dewijle sy opbrengen mochten hondert duysent ghewapende mannen / waer van zy tseftich duysent uptgelesen mannen belooft hadden/versoekende van wegen zulcx dat sy de heerschappij ende het gantsche bewint vande oorloghe aen haer souden moghen hebben. Ende aengaende den c Soissons dat die hare bueren waren / bezittende seer groote ende vruchtbare landen; by den welcken ten onsen tijden eenen seer machtighen koninc van t'geheele Fransche lant geweest was/ghenaemt Dibitiacus/ dewelcke ooc onder sijn heerschappij hadde een groot deel soo van dese landen als oock van b Engeland: ende dat sy nu tot eenen koninc hadden eenen genaemt Galba/den welcken sy met bewilliginghe van allen het gantsche beleyt van de oorloghe overmits sijn groote gerechticheyt ende wijsheyt waren toe dragende; dat sy lieden ooc twaelf e Steden hadden/van welckers voegen sy beloofden op te brengen vijftich duysent mannen: dat oock die van f Oudenaerde mede soo veel belooft hadden / de welcke onder haerlieden byzonder stout gheacht waren / ende aller wijsst van haer af-woonden. Dat die van g Artz belooft hadden vijftien duysent/die van h Amiens thien duysent: die van i Teroanne vijf-en-twintich duysent: die van k Zabant neghen duysent: die vanden lande van l Cales tien duysent: die vanden Vrijdomme van m Cassel ende n Vermandois ooc soo veel: die vanden lande van o s'Hertoghenbosch negen-en-twintich duysent: ende aengaende die vanden lande van p Condratz/ van q Lunck / van r Namen ende de s Peel landers / de welcke te samen met eenen naem t Duytschen genaemt wierden / dat sy meynden dat de selve veertich duysent met den anderen souden opbrengen.

Na dat Cesar dit alles verstaen had / heeft hy die van Rheims ten besten vermaent/ende met alle minnelike redenen bejeghent/berespichende van haer dat den gantschen Raet vergaderen soude / ende dat de kinderen van hare voornaemste Heeren hem tot Ghijfelaers souden moghen ghegheben werden. Welck alles seer blijtelicken van henlieden dies daechs naghekomen is. Doorts heeft Cesar Dibitiacum den Nederborzognon seer ernstelicken van dese sake aenghesproken / hem onderrechtende hoe grootlicx tghemeyne beste ende wel-

c Sueffones.

d Briannia

e Oppida,
f Nervij, de
volckeren ontrent Oude-
naerde/ of so
outrèt Tour-
nap ende
Doornick.
g Atrebatas
Artops.
h Ambiani,
het landt
Amiens.
i Morini, het
landt Tero-
anne.
k Menapen,
Planningen
est Zaband-
ers.

l Caleres, bā
den lande
Cales
m Verocam
die bā cassel
n Veroman-
dui Ver-
mandois.
o Aduaticen,
s'Hertogen-
bosch.
p Condrusi,
die bā Con-
dratz.
q Eburones
Lupkenars

De Fransche oorloghe

r Careli.
s Pannani.
Pdeelladers.
t Germani.

waren daer aen ghelegghen sp / dat des Wyandts volck mocht opghehouden werden / op datmen alsoo niet en soude hebben te strijden ; ende dat sulcx oock bequamelicken koste gheschieden / indien de Nederbozognons hare Heir-krachten inde lant-palen van Beauboizin brachten / ende aldaer henen ginghen om te plonderen: met welcken bebele hy hem henen liet gaen.

Cesar treckt
op tegens de
Nederlan-
ders

3. Als nu Cesar wt den Verspieters die hy wtghe-
sonden hadde/ende wt die van Rheims verstont / dat alle de Heir-krachten der Nederlanders by een verga-
dert waren/ende woorts op hem aenquamen/ende oock niet wijdt van hem en waren / heeft hy hem ghelhaest

a Axona

om syn Heir-legher te brengen ober de ribiere a Ais-
ne/ de welcke inde wterste eynden vanden lande van
Rheims is / ende heeft aldaer syn Legher gheslaghen:
waer door het gheschiedt is dat de een syde van zijn
Legher door den ocher vande ribier ghesterckt is ghe-
weest/ende alle het ghene twelck achter hem was door
de selve beschermt teghens den Wyant; daer benessens/
dat hem oock bequamelick toevoeringhe sonder eenich
perikel van die van Rheims ende andere Steden kon-
de gheschieden : ober dese ribiere was een brugghen/al-
waer hy eenighe besettinghe van volck besteldt hadde:
ende aende andere syde van de ribiere heeft hy ghelaten
den Stadthouder Quintum Titurium Sabinum met

b Cohortes

ses b Wenden volcks: woorts dede hy zijn Legher ster-
cken ende vast maken met een bolwerck/hebbende inde
hoochte twaelf voeten / ende met een gracht wijs ach-

c Bibrax.

thien voeten. Daer was een Stadt inden lande van
Rheims genaemt c Bzanne/ de welcke van het Legher
ontrent acht mijlen van daen was ; dit Stedeken heb-
ben de Nederlanders in het aentrecken met groot ghe-
welt aenghebanghen te bestormen ; het welcke oock op
dien dach quaet ghenoech had om teghen te houden:

Van welke
de Stadt
Bzanne be-
sloot wert

want soo wel de Franschen als de Nederlanders het
selbe eben sterck waren bevechtende : sy hebben met
groote menichte van menschen rondt om de besten ge-
vallen / ende na dat sy van alle kanten op de muur stee-
nen hadden begost te werpen / ende ober sulcx de muur
eyntlick van hare Verweerders ontbloot was / so heb-
ben sy hare schilden in malkanderen gheblochten/ende

syn

syn teghens de poorten aen-ghedaen/ende hebben alsoo de mueren overvallen; welck doemnaels lichtelick by haer te wege ghebacht wierdt/ dewijle sy niet sulcken grooten menichte van steenen ende pijlen op haer wierpen/ dat niemant binnen op de mueren en konde staende bliuen: Als nu de nacht een eynde van dese bestorminge gemaect hadde/ heeft Iccius van Rheims/ een man van groote edelheyt ende aenzienlichheyt onder de syne / dewelcke doen Oberste van die Stadt was / ende de welcke gheweest was een van de c Ghesanten die aen Cesar van weghen die van Rheims den vrede versochten) doemnaels Boden tot hem gesonden/ om hem aen te seggen/ Zoo sy gheen onderstant en kregen, dat sy het langher niet en konden houden. Waer op Cesar inde middernacht/ nemende de selve Boden die van Iccius quamen tot Leptislieden / aen die van de Stadt tot hulpe ghesonden heeft syne Booch-schutters tot d Barbarijen ende e Candijen/ende oock Slingerwerpers van de f Eylanden Majorca ende Minorca: door welckers over-komste/ die van Rheims niet alleen goede hope van bescherminghe / maer oock een groote gheneghentheyt om haer van de Stadt te drijven/ ghecreghen hebben; ende den Wyanden daerenteghen is alle hope van de Stadt te winnen / ontzoncken. Derhalven een wepnich voer de Stadt vertoebende/ hebben sy de landen van die van Rheims beplonderdt / ende alle hare Dorpen ende Wyfsen daer sy by mochten aen brant ghesteken / ende syn alsoo voort met alle hare weirkrachten op het Legher van Cesar aen ghekomen; ende hebben haren Legher ghemaect min dan twee mijlen van ons: welcke legheringhe niet roock ende wyer van haer te kennen ghegheuen wiert / in voeghen dat sulcx ghezien wierdt meer dan acht mijlen weechs. Cesar heeft inden eersten goet ghebonden van alle strijdighen/ soo om de menichte der Wyanden / als oock om de gheruchten van hare groote kloekheyt/ syn volck af te houden: doch ebenwel door de schermutselinghen der Ruyteren dede hy daghelicxse proebe wat den Wyant in kloekheyt vermochte / ende wat de onse oock souden derren bestaen.

4. Als hy nu bemerckte dat de onse niet minder noch slechter dan sy en waren/ heeft hy een plaetse voer t Le-

Wij

gher

c Roben
J. J. Bocck
§ 11.

Cesar sendt
hulpe aē die
vā Zapne.

d Numida;
Biledulgerid
en Barba-
rijen.
e Crete.
f Baleares.

Cesar stelde
syn volck te-
gen de de-
verlāners in
nach-ordre.

De Fransche oorloghe

gheer verhozen / seer gheleghen ende bequaem om een
 slach-ordze in te stellen: want het Heubel-berchshen al-
 waer het Legher was / synde een weynich in effenheyt
 op gaende / hadde vooz aen soodanighe rupmte als een
 in-ghestelde slach-ordze beslaen konde; dit selve hadde
 oock aen beyde syden syne a af-werpinghen / ghelijck
 het oock van boozen een weynich gespits synde/allenx-
 liengs tot effenheyt neder quam. Van weder-syden deses
 Heubellheng heeft Cesar een dwerssche gracht ghelept
 ontrendt van vier honderdt treden ; ende aent wterste
 van dese grachten heeft hy bestringhen ghemaect/ende
 alle b werp-rustingen daer op ghebracht/op dat de Op-
 anden wannec hy syn slach-ordze inghestelt hadde/van
 ter syden de syne in den strijdt niet en souden overval-
 len/want sy overmits haer groot ghetal ende menichte
 sulcx lichtelicken vermochten. Als dit by hem bestelt
 was / heeft hy de twee Legioenen aller-laetst by hem
 aenghenomen int Legher ghelaten / om de selve wan-
 neer het van noode mochte wesen / tot ontzettinghe aen
 te moghen voeren/ende de andere ses Legioenen heeft
 hy vooz aen het Legher in slach-ordze ghestelt : De
 Opanden dit ziende / hebben bukten haer Legher hare
 Heir-krachten ghebracht/ende de selve mede ter rustin-
 ghe ghestelt. Daer was een klepne moerasch tusschen
 ons Heir-legher ende der Opanden ; hier op wachten
 ende verhoopten onse Opanden dat de onse de de selve
 dooz-gaen souden : maer de onse insgelijcx wanneer sy
 de selve quamen dooz te gaen / stonden berept inde wa-
 penen/om haer alsdan op haer werckste aen te vallen.
 Maer met Maer met
 scher- scer-
 mutse- mutse-
 lingen wert lingen wert
 alleen de alleen de
 tijt tijt
 ober- ober-
 ghe- ghe-
 bracht bracht

Daerentusschen isser tusschen beyde de slach-ordens
 een paerden-schermutselinghe gheschiedt. Ende als nu
 gheen van beyde vooznamen ober te komen/heeft Ce-
 sar met een voozspoedige schermutselinge syner Rup-
 teren de syne wederom int Legher ghebracht. Maer de
 Opanden hebben haestelick van die plaetse henen ghe-
 roghen na de rivier Nisne / dewelcke c ghelijck boven
 verhaelt is/achter onsen Legher henen liep:ende sekere
 ondiepten gebonden hebbende/hebben sy haer beste ge-
 daen om een deel van hare Heirkrachten ober te bren-
 ghen/met meyninghe(so het moghelick mochte wesen)
 om de bestinghe daer Quintus Titurius Stadthouder
 als Oberste ober ghestelt was/met ghewelt in te nemen
 ende

c Boec III.

§ III.

ende de brugge haer voor af te breken ; oft soo sulcx haer niet moghelijk en was / met meeninghe dan om die van Rheims te beplonderen / alsoo de selve tot woeringhe van onse oorloghe den onsen seer dienstlick waren/ende den onsen oock van alle lijftocht ende woeringhen versochden. Als Cæsar hier van door Titurium verwitticht wierdt/heeft hy syn gantsche Paerde volck ende alle de licht-ghewapende Soldaten tot Barbarijen/te weten de Slingher-werpers ende andere Schutters over de brugge ghevoert / ende is alsoo op haer aenghekomen; dies halven oock alhier seer heftelicken ghescreven is : De onse hebben den Wyanden verlettet synde door t'water / inde rivier aengheballen/ende een groot ghetal der selver ghedoodet;ende hebben oock de andere de welcke stoutelicken over de doode lichamen vanden haren arbeiden over te komen/met menichte van pijlen wederomme ghedreven ; ende de eerste welcke te vooren over waren / hebben sy met haer Paerde-volck omcinghelt ende alsoo ghedoodet. Als de Wyanden nu bemerkten dat sy in hare hope bedrogen waren / soo van de Stadt in te winnen als oock van de riviere over te komen / ende dat de onse om te strijden op gheen ander plaetse met minder voordeels synde haer en begaben ; ende vorder dat haer oock lijftocht van koozn begon te ontbreken ; soo hebben sy een vergaderinghe te samen beroepen/ende aldaer besloten als dat het aller-best voor een pghelick soude syn om wederom elck na syn lant te keeren/ende in wiens lande de Romeynen aller-eerst hare Heirkracht inbrachten / dat sy aldaer van allen hoecken te samen souden komen om die te beschermen / dewijle sy veel beter in haer eyghen dan in vreemde landen te strijden hadden/ende alwaer sy oock haer eyghen binnen-lantsche lijftochten van koozn beter konden krijghen:ende neffens de voor-verhaelde redenen heeft haer hier toe oock beweecht / dat sy verstonden hoe dat Divitiacus ende de Nederbozognons aende landen van Beauvoizin waren naerderende : door het welcke sy beweecht wierden om niet langhe te toeben vande haren behulpsamicheyt te doen.

5. Als nu sulcx onder haer besloten was / syn sy ter tweeder wake met groot ghedruys ende getier wt haer

De Fransche oorloghe.

De Neder-
landers hare
Heir-kracht
van den an-
deren schep-
pende/treck-
en elc in
haer landt.

Legher ghegaen / ende hebben sonder ordonmantie oft bevel elck om seer vooz aen ghelooopen/ende haer selven na hups toe ghehaestet : waer door het gheschiede dat haer optrecken in ghelijckenisse van een vluchte scheen te wesen. Als Cesar dit alles door de Verspieters verstaen had/heeft hy ghebreest vooz loofhept ende lagen/obermits hy niet en konde begripen om wat oorsake anders sy wech trocken / ende ober sulcx alle syn Heir-kracht ende Paerde—volck binnen het Legher ghehouden. Doch s'morghens vzoech alsoo hem de sake wat naerder door de Verspieters verskerde wierdt/heeft hy alle syn Paerde-volck om de achter-tocht te beletten/vooz hen en ghesonden/ende heeft als Oversten daer ober gestelt beyde de Stadhouders Quintum Pedium ende Lucium Aurunculeium Cottam / ende heeft voozts achter aen laten volghen met dzy Legioen den Stadthouder Titum Labienum: dese dan hebben de achterste aengheballen / ende haer etliche mijlen verbolcht; soo dat sy een groote menichte van haerlieden op de vlucht dootgheslaghen hebben : want als men quam aen de achter-tochte / syn de selve wel blijven staen/ende hebben zeer kloechelick het ghewelt van onse Soldaten afgeweert:maer de voozste evenwel/obermits sy dachten buyten perikel te syn / ende oock met gheen dwangh van nootsaech oft eenich bevel achterhouden en wierden/hebben hare ordonantien na dat sy gheroep ende geruchte gehoozt hadden / ghebzoken/ende hare behoudenisse inde vluchte alleent ghestelt/ende alsoo hebben de onse beziel gheweest met soodanighen grooten menichte van den haren omme te bzenghen/soo langhe als den dach duerde; want ontrent den onderganch der Sonne hebben sy opgehouden haer te verbolghen/ende hebben haer selven wederom begeben int Legher/ghelijck haer belastet was. Des anderen daechs/eer dat de Vpanden na de verbaesthept ende vzeese haer wederom tzamen konden versamelen/heeft Cesar int landt van de Soissons de welcke allernaest die van Rheims waren/syn Heirleger ghebracht/ende na veel reysens is hy ghekomen aen de Stadt c Popon: dese Stadt heeft hy op den wegh ghesocht in te nemen/obermits hy verstonc dat de selve ledich van volck gelooopen was:maer dewyle de gracht seer wijt was/

Cesackrijcht
die van
Soissons in
syn ghewelt

c Noviodu-
num Suele-
num.

ende

ende de mueren seer hoogh/ende oock eenige Verweers-
 ders overghebleven waren / heeft hy sulcx niet konnen
 doen: derhalven syn Leger ghestercht hebbende/ heeft
 hy begost eenighe ober-deckte d loop-galerijen te ma-
 ken/ de welke bequaem waren om een bestorminghe
 te doen. Daerentusschen is de gantsche menichte van
 de Soissons wt de vluchte wederom inde Stadt dien
 volghenden nacht ghekomen : Dese/ als sy saghen de
 ober-deckte loop-bruggkens de welke aen de Stadt
 gevoerdt werden/ ende oock het opgeworpen bolwerck/
 als oock de gestelde torens/ als synde soodanighe wer-
 ken de welke de Franschen te vooren nocht ghezien
 noch ghehoort en hadden : ende als sy oock bemerkten
 de groote rasicheyt ende vaerdicheyt der Romeynen
 om de selve te ghebruycken/ syn sy bevrecht gheworden
 Ghesanten tot Cesar te seyn den / om te handelen van
 over te gheben; waer over het gheschiet is / dat sy door
 tusschen-spreken van die van Rheims hare behoude-
 nisse oock ghekreghen hebben : ende alsoo heeft Cesar/
 na dat hy de voornaemste harer Stadt tot Ghyselaers
 ontfanghen hadde / onder de welke oock waren twee
 Sonen van den Koninck Galba/ die van Soissons in
 syn ghevoeldt ontfanghen/ benemende haer alle de wa-
 penen welke sy inde Stadt hadden : Daer na heeft hy
 syn gantsche Heirleger gevoerdt teghens die van Be-
 auvoisin: de welke als sy haerselven begheben hadden
 in de Stadt f Clermont/ ende aldaer al hare goederen
 ghebracht hadden/ soo ist gebeurd/ doen Cesar met syn
 Heirleger ontrentt vijf mijlen vande Stadt was/ dat
 alle de Gutsen des Stadts tot hem wtghegaen syn/
 ende hebben hare handen tot hem wt-gestreckt / ende
 hebben hem met woorden te kennen gegeven dat sy op
 syn trouwe onder syne macht quamen / ende teghens
 het Roomsche volck niet en wilden strijden : Desghel-
 lijcks doen Cesar naerder aende Stadt quam/ ende al-
 daer synen Leger stelde/ hebben de Vrouwen ende Kin-
 deren met wt-gespreyde handen (na hare wijsse) den vze-
 de vanden Romeynen versocht: waer by oock gekomen
 is / alsoo Tibitiacus na 'tvertreck der Nederlanders
 de Heirkrachten der Nederborgognons na hups heb-
 bende laten trecken / weder by Cesar ghekomen was/
 dat de selve door haer seer ghesproken heeft/ te kennen
 ghebende

d Vincie

f Bratuspan-
 cium.
 Verrijcht
 oec die van
 Beauvoisin
 en Rumiens

ghebende hoe dat die van Beauvoizin altyts onder de trouwe ende vriendschap vanden volcke der Nederborzognons syn gherkent gheweest ; ende dat sy hier toe van hare Oversten ghebracht waren/als de welke haer wijs-maecten hoe dat de Nederborzognons van Cesar in groote dienstbaerheyt ghebracht waren/ende dat sy alle beswaerlichheden ende leedt van haer moesten lijden : waer door sy vande Nederborzognons zijn af-geballen/ende hebben den Roomschen volcke oorloghe aenghedaeu : Mengaende de voornaemste Raetghebers van dese sake/dat de selve in Enghelandt ghebluchtet waren/dewijle sy bemerkten in watten grootten swarichheydt sy haer volck ghebracht hadden. Derhalven tot een besluyt gaf hy te verstaen / hoe dat niet alleen die van Beauvoizin / maer oock de Nederborzognons van harent wegen hem baden dat hy ghenade ende goedertierenheyt tegens haer wilde ghebruycken: ende soo hy zulcx dede/dat hy daer mede d'aenzienlichheydt van den Nederborzognons by alle de Nederlanders soude vermeerderen / door welckers hulpe ende machten wannec haer eenighe oorlogen overquamen/sy haer plachten te verstercken. Cesar om der eeren wille van Divitiacus ende vande Nederborzognons/heeft beloofst dat hy haer onder syn trouwe soude ontfanghen / ende haer wilde beschutten ende bewaren. Maer overmits het een groote Wyldom ende Landt was/ende onder den Nederlanders in aenzienlichheyt ende menichte van menschen wtstekende / soo heeft hy zes hondert Gijslers van haer gheepscht : de welke als hem overghegheben waren/ende hem toe-gebracht

c Ambiam.

alle de wapenen tot de Stadt/is hy van die plaetse ver-
trocken inde landtpalen van c Amiens/de welke haer
selven ende alles wat sy hadden sonder vertoebinghe
oock overghegheben hebben.

a Nervy.
Die vā Oude-
denaerde
volharder
teghens den
Romeynen
inde oortoge
b Boeck II.
vā de Fran-
sche oorloge
§ I.

6. Ontrent hare lantpalen raecten die vanden lande
van a Oudenaerde / van welckers nature ende manie-
ren Cesar onderbraccht heeft/ende bebont dat sy volcke-
ren waren sonder koophandel,by den welcken de b vreem-
de Kooplieden gheen en toeganck en maecten; dat sy oock
niet en konden lyden dat enighen wyn ofte andere din-
gen tot gulsicheyt ende onkuyfheyt dienende in haer lant
inghevoert wierden,dewijle sy meynden dat door dusda-
nighe

nighe dinghen hare ghemoederen verslapt werden, ende hare kloeckheyt ende vromicheyt verfwacket: soo dat sy raeuwe wilde menschen waren ende van grooter sterckte. **H**y verstont oock insghelijcx/hoe dat sy den anderen Netherlanders bestraft ende beschuldicht hadden, dat sy haer selven den Roomschen volcke zoo licht overghegheven hadden, ende alsoo slechtelicken hare vaderlicke vromicheyt verworpen ende versaeckt hadden: Wijders dat sy soo veel haer aenginck, versekerden gheen Ghesanten te sul- len senden, noch gheen onderhandelinghe van verdrach ofte vrede te sullen aengaen.

Als Cesar nu dooz hare landen dize dagen ghereyft hadde/verstont hy wt de gevangenen als dat de ribiere ^{c Sabis.} **S**ambze niet wyder van syn Legher en was dan thien mylen/ende dat aldaer ober de ribiere alle die van den lande van Gudenaerde haer ter neder gestelt hadden/wachtende te dier plaetse op de aenkomste der Ro- meynen tsamen met die van ^{a Atrebates} **a** Artops ende ^{b Veromandui.} **b** Werman- dops hare ghebueren / want dese alle bepde hadden sy daer toe ghebracht / om namelicken tselve gheluck der oorloghen met haer te wagen; ende dat bozder van haer oock verwacht wierden de Heirkrachten van ^{c Aduatici.} **c** s' Her- toghebosch als de welcke op de repse waren. Mengaen- de hare Vrouwen ende de welcke overmits hare jaren tot den strijt onbequaem schenen / dese hebben sy ghe- steldt ende by een ghebracht op soodanighen plaetse/ alwaer het Heirlegher gheen toe-ghanchen konde ^{cesar bereyde hem regens haer met oorloghe.} hebben overmits de moerasschen. Cesar dit alles ver- staende/sont dooz henen syne Verspieters ende Hooft- lieden / om een plaetse bequaem tot een Legher te ber- kiesen: Ende na dien vele van de overwonnene ^{d Belgæ.} **d** Netherlanders ende andere ^{e Galli.} **e** Franschen den Cesar na- volchden endetsamen met hem reysden: soo hebben oock eenighe van de selve verspiet (ghelijck daer na wt de ghevanghenen bekent gheworden is) de ghewoon- liche optreckinghe onses Heirleghers gheduerende die daghen/ober sulcx syn sy smachts gekomen tot die van Gudenaerde/ende hebben dese te kennen ghegeven dat tusschen peder Legioen een groote menichte van бага- gie was/waer dooz sy lichtlick te wege souden konnen brenghen / soo wanneer het eerste Legioen aen het Le- gher ghelomen was/terwijl de ander Legioenen noch

Nervy.

een groot stuck weechs daer van daen souden syn / dat sy het selve achter de bagagien gemakelijc souden konnen aenballen ; ende soo dit selve Legioen quam hier over geslagen te werden ende hare bagagien gheplondert/dat daer over de andere verschrickt synde teghens haer niet en souden durven staende blyven. Ende tot het boornemen der ghener die dese sake overbrachten diende oock seer wel/alsoo die vanden lande van Oudenaerde geen Paerde-bolck ghelwoon waren te ghebruycken(ghelijck sy de selve tot dese tijt toenoch niet en hadden)maer alle hare macht in Doetbolck was bestaende/dat sy van outs een seer aerdige practike plachten te hebben om seer lichtelicken te beletten de Ruyterije harer ghebueren/wanneer de selve tot haer quamen om te rooben ende te plonderen : want sy plachten de teere jonghe boomen te snyden ende te spouwen / ende daer na de selve met hare wt-gheschotene tacken langs der aerden te buyghen/werpende tusschen beyden menichte van doorn-tacken ende scherp-stekende braem-rancken;waer dooz het gheschiede dat dese sodanighe ont-tupningen ende af-heyninghen haer groote sterckten by-brachten / eben als oft sy met een muur omringt hadden gheweest/soo datmen niet alleenlick binnen de selve niet en konde komen/maer selfs oock alle gezicht benomen synde/ niet en konde dooz de selve dooz-kiycken: Dewyle nu van den tocht van ons Heerkracht hier dooz seer belettet wierdt / hebben die van Oudenaerde oock gheenzyngs willen nalaten om den dooz-verhaelden raet te volghen.

7. Mengaende de plaetse welcke de onse tot haer Tegher verkozen hadden / daer van is de ghelegentheydt aldus gheweest : Daer was een heubel-berchskien van het opperste met effenheyt nederwaerts gaende/ghelaghen aende riviere ^a Sambze / welcke wy te ^b voren ghenoeint hebben:recht teghen over/ontrent twee hondert treden daer van daen spzoot tot de selve riviere een ander heubel-berchskien mede van ghelijcke op gaende effenheyt/synde beneden open ende bloot / maer boven boschachtich/soo datmen niet lichtelick daer binnen en konde zien:binnen dit boschken onthielden haer de Wyanden verborghen ; ende inde opente plaetse by de riviere/welcke ontrent dyp voeten diep was / stonden eenige schilt-

Cesar legeret
hem-selven.
^a Sabis.
^b Voren
§ VI.

schiltwachten van hare Ruyterij. Hierentusschen is Cæsar aenghekomen/ende heeft syn Vaerde-volck dooz wt gesonden/na het welcke hy niet alle syne Heirkrachten was volghende. Maer middeler tijt de ghelegghentheydt ende ordinantie van onse tocht was doemnaels verre anders/als de Nederlanders aen die van Oudenaerde aenghebracht hadden : want Cæsar/dewijle de Wyandt na by was/heeft na syn ghewoonte ses a waere Legioenen dooz wt aenghevoert/ende na de selfde heeft hy gestelt alle de bagagien van het gantsche Heirleggher ; ende daer na twee Legioenen die nieuwelincx aenghenomen waren/ de welcke besloten het gantsche Heirkracht/ende waren tot bescherminghe dooz de bagagien. Als nu onse Ruyters des Wyandts Ruyterij saghen / soo syn sy niet de Slingher-werpers ende Schutters dooz de riviere ghegaen / ende hebben niet des Wyants Ruyterij ghestreden: Terwijle dit geschiede/liepen sy dan in het bosch by de hare/dan quamensy wederom wt ende deden op de onse een inbal : maer de onse en doozten niet verder den wijckenden Wyant vervolghen dan tot het eynde toe daer de plaetsen open waren : Hierentusschen hebben de zes Legioenen de welcke aller eerst aenquammen / het werck afghemeten ende het Leggher begost te stercken. Als nu de eerste bagagien onses Heir-legghers ghezien syn ghewoest vande ghene de welcke in het bosch verborzen laghen/alsdoen is omghekomen den tijt om den strijt te beginnen ghelijck sy versproken ende oberghekomen waren / ende waer ober sy haerselben gereet in slachordze ghesteldt hadden/ende haerselben alsoo teghens de onse verzien: Terhalben hebben sy doen onboozziens met alle hare Heirkrachten wtgheballen/ende eenen aenbal op onse Ruyters ghedaen : de welcke als sy haer seer lichtelick verdozen ende verstroyt hadden/syn sy niet ongheloofliche snelheyt tot de riviere ghelopen; soo dat de Wyanden schier te ghelijck ende op eenen tijdt schenen te wesen/by het bosch/inde riviere/ende oock onder onse handen; met de selfde snelheyt syn sy oock ghelopen tegens het Heubel-berchskien op na onsen Leger by de gene de welcke daer niet het werck bezich waren. Cæsar hadde van noode alhier alles ghelijckelick te bestellen : Daer moste een Vaendel ende Standaert op-ghericht werden/

a Expedire

Die vā Oudenaerde ballen op de Romeynen aen

De Fransche oorloghe

a Signum
five Tessera
juxta Lip-
sum.

den/de welcke haer een teycken soude wesen om tzaem
te loopen ende de wapenen by de hant te grijpen: men
moste oock met den Trompet gheluyt van alarm slaen/
de Soldaten mosten oock van haer werck afgheroepen
werden/ende die een weynich buyten afghelooopen wa-
ren/om te bezichtighen haer sterckte/mosten wederom-
me ghehaelt ende ontboden werden: Insgelijcx moste
het volck in slachordze gestelt werden: Ende de Solda-
ten mosten verder ten besten vermaent ende aenghe-
sproken werden: Eyntlicken de a Krijchs-leuse ofte het
Welt-woordt moste mede dadelicken ghegheben ende
oer val bestelt werden; het welck alles de hoortheyt des
tijds / ende het aenkomen ende inballen der Opanden
hem grootlic was belettende. Teghens alle dese swa-
richeden waren wederom twee dinghen dienende tot
syne verlichtinghe / namentlicken der Krijchs knechten
goede wetenschap ende oock hare erbarentheyt; dewijle
sy inde vooz-verhaelde strijden wel gheoeffent spide/
soo wel wisten wat haer te doen stont als sy dat van een
ander hadden konnen leeren: Daerom hoewel Cesar
peder Stadthouder gheboden hadde / van het werck
ende van hare Legioenen niet te wijcken / vooz dat het
Legher wel ghesterckt was: nochtans overmits de siel-
heyt ende na byheyt der Opanden/en hebben sy niet ge-
wacht op eenich bevel van Cesar/maer hebben by haer
selven sulcx ghedaen als haer dochte den noot te ver-
epfchen. Als Cesar het nootlickste bevolen had; is hy in
het wilt onder het volck henen ghelooopen/om nament-
lick de Soldaten te vermanen / ende haer moet ende
couragie te gheben/ende is eyndtlicken ghekomen aen
het thienste Legioen: Den Soldaten en heeft hy niet
gheen langhe reden vermaent / nademael hy haer an-
ders niet en was vooz-houdende dan dat sy op haer ou-
de vromicheyt souden dencken/ende niet versaccht sou-
den werden van gemoet/maer kloeckelick het ghewelt
der Opanden souden tegen-houden.

Cesar geeft
teycken tot
Alarm.

8. Ende dewijle de Opant niet verder dan soo vele als
met een pijle soude konnen ghewozpen werden / daer
van daen was/heeft hy teecken ghegheben om den slach
aen te gaen: ende is alsoo aen d'ander spde om den Sol-
daten te couragheren mede henen ghelooopen ende heeft
den strijdenden alle onderstant gedaen: De hoortheyt
des

des tijts is alhier soo groot gheweest/ende het gheinoet der Opanden soo bereypt om te strijden/datter niet alleen tijdt ontbroken en heeft om de libzen ende wapenteykenen aen te doen / maer oock om haer helmetten op te setten / ende de overtreckfels van hare schilden af te trecken. Zoo als een peghelick van syn werck loopen- de raechte/ende sodanige Daendelen hy eerst sach daer is hy by ghebleven/op dat hy met de syne te soecken den tijt van strijden niet en zoude verliesen ende versupmen: soo dat het Heirlegher toegherustet is gheweest / meer na de ghelegghentheydt vande plaetse / ende afhellinghe des heubel-geberchts/ende oock meer volgens de noot- sakelickheyt des tijts/dan anders de krijch-orden ende reden was bereyschende. Als nu eenighe Legioenen op verschepden plaetsen ende aen andere hoecken den Opanden tegenstonden/ syn sy belet gheworden in hare wt- zicht/dooz de dicht gheblochtene heyninghen/daer van hier a vooren gesepdt is: waer dooz geschiet is / datter geen zekere ordze op eenich onderstant en konde ghege- ben werden/noch men konde oock niet voorzien op al- les twelck in eenighen hoeck mochte van noode wesen/ ende van een alleen en konden oock alle de bevelinghen niet ghedaen werden. Derhalven in sodanige onghele- gentheyt van saken oock ghevolcht syn verschepden wt- komsten van de fortune. De knechten des neghensten ende thiensten Legioens/de welcke aen de slincker-sp- de van de slach-ordze stonden/syn seer verwondet/ende dooz het wtwerpen van hare jabelynen/ende oock dooz veel loopen ende vermoeytheden slau geworden;twelck die van ^b Artops ziende/want haer dese zyde te beurt gheballen was)hebben sy snellicken van boven neder haer inde ribiere ghedzeben/ende also sy poochden dooz de ribiere te loopen/hebben sy met hare swaerden haer vervolcht / ende hebben een groot deel der selver in het water omme- ghebracht ende ghedoodet ; ende al hoe- wel sy henen ghegaen waren op een onghelegghen plaet- se / waer ober hare Opanden wederom keerden ende haer teghenstonden/soo hebben sy nocht ans den strijdt vernieut ende haer inde vlucht gheslagghen. Daer be- neffens oock aen een ander spde twee verschepden Le- gioenen/het elfste ende achtste / waren op den kant des riviers van hoogher plaetse strijdende teghens die van

a Boec III.
§ V I.

Daer wert dapperlick/ en oock met een twijfel- achtich ghe- becht ghe- streken.
b Atrebatos

a Vermandois/

De Fransche oorloghe

a Veromanden;

b Nervy.

De Romein
sche Kuyte-
ren bluchte
c Boec III.
§ VII.

d Decumana
porta, Een
van de vier
grooten poort-
ten des Le-
ghers/ recht
tege over de
Adetoriaen-
sche poort e/
de achter-
poorte.

De Kuyters
van Triers
bluchten
meer.
e Trevini.

a Veromanden/de welke sy oock verslaghen hebben.
Als nu het gantsche Legher van boozen ende van de
slinker syde schier geheel ontblootet was/want aen de
rechter bleughel was het twaelfste Legisen / ende niet
wijt van daer oock het sebenste: so hebben alle de Knech-
ten van die van b Oudenaerde onder den Obersten Bo-
duogatus / dewelcke het hoochste ghebiedt over haer
hadde / met een grooten ghedrangh tot die plaetse he-
nen ghelopen / ende sommighe begosten aen de opene
syden de Legioenen aen te vallen / ende de sommighe
oock na de hoochste plaetse des Leghers te loopen: waer
over oock ter selver tijdt onse Kuyters/ende de licht ge-
wapende Doetknechten/welcke met haer waren / ende
de welke ick c gheseydt hebbe door den eersten aenval
der Wyanden wech ghedreven te zijn/teghens den Wy-
anden int ghemoete liepen / ende aen een ander kante
de bluchte sochten : Hierentusschen onse Kuyter-jon-
gens meynden om buyt te loopen / alsoo sy niet beter en
wisten oft sy saghen wt die d achterpoorte des Leghers
ende van het opperste des heubels de onse als overwin-
ners door de riviere gaen: maer als sy wel omme sagen
ende den Wyanden bemerkten in ons Legher henen
ende weder door te keeren ende loopen / soo hebben sy
van boven neder vallende haer op de blucht begheben/
ende met eenen verhoef hem oock een groot gheroep
ende ghekrijt der ghener dewelcke met de bagagie qua-
men/ende met grooten schrick bevanghen synde/wiert
den eenen hier den anderen daer ghedreven : door het
welcke alles de Kuyters van e Triers oock beweeght
syn gheweest te loopen: Dese selfde nochtans waren on-
der den Franschen seer vermaecht van groote kloek-
heyt ende vromicheyt ende waren daer over aen Cesar
vanden Wydomme van Triers tot hulpe ende bystant
ghesonden: maer als sy saghen dat ons Legher niet me-
nichte van Wyanden vervult was/ende dat de Legioe-
nen seer ghedrongen ende gheperst wierden ende schier
als omcingelt ghelouden/dat oock de Cros-jongens/
Kuyters/Slingher-werpers / ende de Knechten wt
Barbarien / alle van den anderen ghescheppen ende
verstroopt waren/ende in verscheppen hoecken de blucht
ghenomen hadden: soo hebben sy onse sake opgegeven/
ende zijn na hups ghekeert/bootschappende aen haren
Wydomme

Wijdomme hoe dat de Romeynen gheslaghen ende overwonnen waren / ende dat de Wyanden haren Legher ende alle hare bagagiën ghehregghen hadden. Cæsar evenwel na dat hy het thienste Legioen aenghesproken ende ghecourageert hadde / is henen gheloopen aende rechter bleughel / alwaer hy gezien heeft hoe seer dat de syne inghedzonghen wierden / hoe dat de Waendelen te vele op eene plaetse aengeboert waren / ende de Knechten des twaelfsten Legioens al te seer over hoop ghelooopen synde / haerselven inden strijt hinderlick waren; hoe dat oock alle de Obersten vande vierde ^a Bende Cohors. ghedoodt waren / dat haren Waendzagher verflagghen was / ende daer benessens oock haer Waendel verlozen; hoe dat oock schier alle de Obersten van de andere ^b Benden ofte ghewondet / ofte ghedoodet waren / ende ^b Reliquæ Cohors. onder de selve oock den ^c Hoofstman des eersten Rots c Primipil. Publius Sertius Baculus eenen seer kloecken Man / met vele swaere wonden ghequetst was / soo dat hy het langer niet en konde staende houden; vorder hoe dat alle de andere seer traech waren / ende dat sommige vande achterste verlaten synde tot den strijdt liepen ende de pijlen myden; hoe dat oock de Wyanden van booren inde benedenste plaetsen staende / niet teghens haer op en hielden / ende ghestadelick van bepden syden oock seer aendzonghen.

9. Als Cæsar (segghe ick) in dese benautheden de gantsche sake sach te wesen / ende datter gheen hulpe voorszanden en was / om op een nieu onder de syne de selve in te steken; soo heeft hy van de achterste Soldaten sijn ^{Cæsar boog een stoutmoedighe daedt helpt sijn slachorde weder om te recht} schilt ontruckt (alsoo hy selve derwaerts sonder schilt ghekomen was) ende heeft voorsz aen inde slach-^a orde ghetreden / alwaer hy de ^a Hoofstlieden met hare namen aengesproken heeft / ende alle de andere seer vermaendt; ^a Centuriones. twelck als hy ghedaen hadde / heeft hy den Soldaten ^b Manipuli. belast de Waendelen binnewaerts te dringhen ende hare ^b krijchs-handtschoenen los te maken / op dat sy te be-^c guamer hare swaerden souden moghen ghebruycken. ^c Imperator. Door welcke overkomst van Cæsar den Krijchs-knechten eene nieuwe hope ende moedt aen ghekomen is / ende het herte als verberscht: daerom een peggelick om seer int aenschouwen sijn ^c Veldt-oersten nu in den watersten noodt als sijn beste wilde doen / in voegen dat

d Tribuni
militum.c Boben
§ VII.Cesar wert
overwinmer.

a Legionarij

dat den aenbal der Opanden een wepnich ghestutet
 wiert. Cesar hierentusschen ziende dat van den Opandt
 op het sebenste Legioen (welck daer ontrent was) seer
 aenghedzonghen wierdt / heeft den d Oppermeesters
 der Soldaten vermaendt / dat sy allencxiens de Le-
 gioenen souden tsamen brengen/ende alsoo hare Vaen-
 delen teghen den Opanden souden keeren/ende op haer
 souden aenboeren:het welck ghedaen synde/ hebben sy
 de een den anderen trouwe hulpe aenghedaeen / ende
 gheenssins ghebreest dat sy van achteren vanden Op-
 anden zonden over- vallen werden:waer dooz geschiet
 is dat sy veel stoutmoedigher begost hebben tegenstant
 te doen / ende oock veel kloetmoedigher te strijden.
 Daerentusschen de Soldaten van de twee Legioenen/
 welcke in de achter tocht tot bescherminghe dooz de
 bagagien c ghesteldt waren / soo haest haer den strijdt
 aengheseydt is/ syn met een vollen loop aen- ghekomen
 ende op het hoochste des Heubelkens vande Opanden
 ghezien. Middeler wijle heeft Titus Labienus het
 Legher vande Opanden inghenomen / ende alsoo hy
 om hooch was/ heeft hy kennelicken ghezien alles wat
 in ons Legher verhandelt wiert: derhalven heeft hy het
 thienste Legioen den onsen tot ontzettinghe ghesonden:
 de welcke als sy wt de bluchte der Ruyters ende Cros-
 jonghens saghen/ in hoedanighen ghelegghentheyt hare
 sake was / ende in wat perijckel het gantsche Legher/
 mitsgaders oock alle de Legioenen ende den Veldt-
 obersten waren ; syn sy in alle manieren met een snelle
 haesticheyt aenghekomen: Dooz welckers overkomste
 oock zoodanighen grooten veranderinghe van saken
 ghekomen is/ dat selfs onse ghequetste / ende de welcke
 van weghen de wonden ter nederlaghen / alleenelicken
 steunende op hare schilden / haer kloetmoedelicken
 wederom op een nieu tot strijden hebben begheben; Ja
 onse Cros- jonghens / ziende de Opanden verschrikt/
 hoewel sy onghewapendt waren / hebben nochtans te-
 ghens den ghewapenden Mannen aenghegaen : De
 Ruyters oock / om de schande harer bluchte met vro-
 michte te verbeteren/ strecken aen alle plaetsen/ten eynde
 de sy boben den a Legioen- Soldaten souden gheachtet
 werden. Maer ebenwel de Opanden selfs in de waterste
 ende aller- kleynste hope harer behoudnisse/ hebben een
 over-

ober-groote kloeckmoedicheyt betoont/soo dat by haer-
lieden wanneer de voerste neder-bielen / stracks de vol-
ghende inde plaetsen quamen/ende boben op hare licha-
men kloeckmoedelich streden; in boeghen dat de doode
lichamen boben op malkanderen bielen ende op-ghe-
hoopt wierden: Evenwel de andere de welke oberich
waren/syn niet verslapt noch beswaken / soo dat sy bo-
ben op de op-ghehoopte dooden staende / hare pijlen
teghens de onse aen-wierpen / ende de jabelijnen ver-
komemen hier ende daer op de dooden af-gheschutter
wederom teghens den onsen aen-schoten: zoo dat sy
niet sonder oorfsake behoorden gheacht te werden als
Mannen die gheweest syn van grooter kloeckmoedic-
heyt ende bromicheyt: Doch eyndtlicken syn sy gheloo-
pen na t'water / ende hebben bestaen door de seer wyde
riebiere te loopen/ende teghens de seer hooghe ende step-
le kanten der selver op te klimmen / ende inde aller-on-
ghelegghenste plaetsen haren loop te nemen; want de
kloeckmoedicheyt ende wackerheyt hares ghemoedts
soodanich gheweest is / dat de aller-swaerste ende on-
doenlickste dinghen door haer-lieden licht gheworden
zijn.

10. Na dat desen slach gheschiet ende het ghantsche
volck ende den gheheelen a naem vande Nervij (want
alzo wierden die van den Wydomme van Oudenaer-
de doenmaels ghenaemt) schier te niete ghedaen ende
onderghebzacht was/soo zijn de oude lieden/de welke
by hier b vooren gheseyt hebben by een vergadert ghe-
weest te syn tusschen de water-wellen ende moeras-
schen; zeer bekommert gheweest/horende dat den slach
also afghelopen was: derhalven achtende datter niets
en was twelck ofte den Oberwinieren in haren voort-
ganck konde beletten / ofte oock niets oberich twelck
den Oberwonnenen eenigh seker heydt ende byjheyd
konde gheben; hebben sy met ghemeen toestemminge
van alle de ghene de welke ober-ghebleven waren/
Ghesanten aen Cesar ghesonden / ende hebben haer-
selven aen hem ober-ghegheben / verhalende de groote
ellenden ende swaricheden van haer volck ende landt/
als de welke ghekomen waren van ses hondert Raets-
personen tot drie / ende hoe dat van tzeftich dupsent
mannen nauclix bys hondert oberghebleven waren

De oberge-
blevene van
den lande
van Oude-
naerde ghe-
ven haer-
selven ober.
a Nomen
Nerviorum
b Boec III
§ V I.

De Fransche oorloghe

welcke de wapenen konden draghen. Cesar hier over om te betoonen dat hy teghens den ellendighen ende ootmoedighen ghenade was ghebruyckende/heeft haer alle ghelijckelick met blijt behouden / ende haer belast in haer eyghen landen ende Steden te woonen / ende den ghebueren oock gheboden dat sy haer-selven ende den haren souden inhouden om gheen onghelijck ofte overlastinghe haer aen te doen. Die van den Lande van a s'Hertogenbosch/daer wy hier b boven van gheschreven hebben / hoorzende op den wech hoe dat den slach vergaen was / syn met alle hare Heir-krachten/ met de welcke sy die van Oudenaerde te hulpe quamen/wederom ghelijckelick na huys ghekeert; alwaer sy alle Steden ende Casteelen verlatende/met alle hare goederen ghebluchtet zijn in een van hare weerbaerste Steden/dewelcke sy met namen van naturen weghen hielden sterck te zijn : de welcke soodanich is gheweest dat de selve aen allen hoecken rontsom seer hooge steenrotsen ende schrickelicke nederzichten hadde: doch aen d'eene syde vande Stadt was eenen bequamen aengang de welcke nochtans niet wijder en was dan twee honderdt voeten; dese plaetse hadden sy ghesterckt met eenen seer hoogh en dubbelden muur / waer op sy ghestelt hadden seer groote sware steenen ende oock groote scherpe palissaden ende balcken. De lieden van desen lande syn ghesproten gheweest van de Denen ende Eyderstatsche Duytschen : Want alzo de selve na onse Provintie ende Italien toe reysden/hebben sy hare bagagiën de welcke sy met haer niet en konden nemen/aen dese syde van den Rijn ghelepyt / ende hebben de selve aen den haren te bewaren ghegheben / latende by de selve tot bescherminghe ses duysent menschen: Dese na den onderganck van den haren syn veele jaren van hare ghebueren seer ghequelt gheweest / daer over sy somtijts haer oorloghe aenghedaen hebben / ende somtijds haer oorloghe aenghedaen synde haerselven met de wapenen verweert: maer daer na door bc'nillinghe van allen hebben sy vrede met den gebueren gemaect/ende dese landen tot hare woonplaetse verhozen.

a Aduatici.
b Boec III.
II ende VI.
Die vanden
lande van
s'Hertogen-
bosch bege-
ven haer in
een van ha-
re sterckste
Steden.

De selve
werden van
Cesar bele-
ghert.

II. Dese volkeren dan/inden eersten aenkommen van ons Heirleggher / deden seer vele ende gheweldighe wt-
vallen tot de Stadt/ende hadden eenighe klepne scher-
mutselinghen

smutselinghen met de onse: maer daer na synde met een
 bolwerck van twaelf voeten ende inden ommeloop
 lanck bysthiem mijlen/ ende met menichte van bestingen
 omcingelt/hielden sy haer binnen de Stadt. Ende als ^{a Turris,}
 sy van verre saghen dat den houten a storm-tozen ghe-
 steldt werde / als oock de opwerpinghen vande b boest- ^{b Agges,}
 weeringhen/ ende daer benessens oock de ober dechte ^{c Vinez,}
 c loop-galerijen aenghebracht / hebben sy inden aller
 eersten op de mueren ons beginnen te bespotten / ende
 met hare woorden te berispen / dat soodanighe groote
 werckingen van soo verre toeghemaeckt werden/ vza-
 ghende ons met wat handen ofte met wat krachten
 dat soodanighe klepne mannekens als wy waren (want
 int ghemeyne onse klepnheddt doorgaens den d Fran- ^{d Dat id}
 schen mannen overmits hare groote lichamen tot een ^{Neder la-}
 verachtinghe was) sulcken swaeren tozen aen hare mu- ^{ders/ welcke}
 ren meynden aen te brengen? Maer boozwaer als sy ^{mede onder}
 alle de wercken saghen roeren ende naerder aen hare ^{de Galli of}
 besten komen / doen zijn sy beweecht gheworden door ^{Franschen}
 dit nieuwe onghewoonliche schou-spel Ghezanten aen ^{begrepe wa-}
 Cesar te senden om van brede te handelen: Dese tot hem ^{ren Lib. 10}
 ghekomen synde / hebben in deser boeghen ghesproken/ ^{Sp versoe-}
 Als dat sy anders niet en konden verstaen, dan dat de Ro- ^{ken brede,}
 meynen door sonderlinghe hulpe der Goden hare oorlo-
 ghen waren voerende, aenghesien sy sulcke groote swaere
 wercken ende van soodanighen hoochte, met sulcken
 haeste konden voort-kruyen, ende alsoo van naby vech-
 ten: Daer over sy gheseydt hebben dat sy haerselven ende
 al wat sy hadden onder hare macht onderwierpen, hoewel
 sy nochtans een dinck van hem begheerden ende van hem
 sochten door biddinghe te moghen verkryghen, te weten,
 indien hy na syn goedertierenheydt ende ghenade, van
 welcke sy vele wt andere gehoort hadden, voorghenomen
 hadde die vanden lande van s'Hertoghenbosch te behou-
 den, dat hy haer dan niet ontblooten en soude van hare
 wapenen: want alsoo schier alle de ghebueren hare vyan-
 den waren, ende hare deucht ende vromicheydt seer beny-
 dende, dat sy aldan teghen de selve, wanneer hare wapenen
 over-ghegheven waren, haerselven niet en souden kunnen
 verweeren: vorder, dat sy liever hadden, dewijle sy nu tot
 dit ongheluck ghekomen waren, alles vanden Room-
 schen volcke na haer believen te lyden, dan van hare ge-

De Fransche oorloghe.

a Anes.

b Boec 33
9X.

Sp verkrē-
ghen vrede/
mits hare
wapenen
overgeven.
De.

Onboozziē
eēvōel val-
len sp op den
Sonnepnen.

bueren(waer over sy plachten te heerschen) na vele pynin-
ghen ende quellinghen ghedoot te werden. Hier ober-
heeft Cesar gheantwoort / Dat hy meer wt krachte van
syn ghewoonte, dan van wegghen hare verdiensten, hare
Stadt wilde behouden, dewijle sy eer den storm-bock
aen de muer ghesteldt was, haer-selven overghegheven
hadden:maer datter gheen andere conditie en kan syn van
dese over-ghevinge, dan dat sy de wapenen hem ter handen
sullen stellen, voorts dat hy met haer handelen zal, ghelijc-
kerwijs hy met die van Oudenaerde b ghedaen hadde, en-
de dat hy den ghebueren sal bevelen dat sy den overwon-
nenen van het volck van Roomen gheen onghelyck noch
overlastinghe en sullen aendoen. Als de Ghesanten dit
den haren aengheseyt hadden / hebben sy ghelijckelick
belooft het ghene datter belast wierdt te sullen doen.
12. Daer is soodanighen groote menichte van wa-
penen ober de muieren in de grachte de welcke booz de
Stadt was gheworpen / dat de hoopen der wapenen
schier tot boven aende muieren ende de wterste hoochte
van de wallen quamen:ende nochtans ebenwel ontrent
het derde-deel(ghelyck daer na is bebonden)is heyme-
licken verbercht ende binnen de Stadt ghehouden.
Dit geschiet spnde/hebben sy hare poozten gheopendt/
ende den vrede met den Rorrepnen ghenooten. Ontrent
den abont belaste Cesar de poozten te sluyten/ende spne
Soldaten wt de Stadt te gaen/ten eynde de Burgeren
inder nacht van de Soldaten gheen overlast en souden
lijden. Daerentusschen die bande Stadt volghens ha-
ren raet/dewelcke sy te boozen(gelyck oock verstaen is)
met malhanderen genomen hadden / dewijle sy by haer
selven meynden wanneer de Stadt overgegeven soude
syn/dat de onse hare besettinge wt de Stadt souden ne-
men/ofte anders de selve onachtsamelick souden bewoa-
ren/spn onboozziens te zamen gelooopen/eensdeels met
hare wapenen de welcke sy behouden ende verbercht
hadden;eensdeels met schilden van leder gemaect/ofte
anders van rijfen tsamen-geblochten ende dooz-brept/
dewelcke sy haestelicken(na dat haer de korte tijt sulckis
wilde toe-laten)met vellen ober-togghen hadden / ende
hebben ter derder wake / ter plaetse daer sy bequaemst
aen onsen Tegher honden opklimmen / met alle hare
Heichkrachten schielicken wt de Stadt eenen wtbal ge-
daen.

daen. Maer hier ober aen onse syde is stracx door ghe-
daene vper-tepckenen (gelijck Cæsar gheboden hadde)
seer haestelick wt de naeste schansen ende bolwercken
een groote tsamenloopinghe gheschiet: Ende is alhier
van den Wyanden soo dapperlick ghestreden / als van
den aller-kloechsten Mannen in den wtersten noot sou-
de konnen geschieden; want sy-lieden op een onghel-
ghen plaetse stonden teghens soodanighe de welcke op
haer boordeel/ende wt haer bolwercken ende gemaech-
te Tozenen gheweldt van pijlen teghens haer schoten;
soo dat de ghantsche hope harer behoudenis in hare
eenige kloechteyde ende vromicheyde alleen moeste bestaen.
In dit ghebecht syn ghebleven ontrent vier duysent
menschē/ende de andere syn wederomme in de Stadt
ghedreven.

Maer wero-
de van haer
geslagen/ en
hare Stads
met geweld
ingenomen.

Des anderen-daechs dewijle niemant hem en ver-
weerde / heeft Cæsar de poorten doen open breken ende
de Soldaten inne ghelaten/ welck als hy ghedaen had-
de/ heeft hy alle de goederen van de gantsche Stadt als
verbeurt verkocht: ende tot hem is van de ghene die
van de goederen ghelocht hadden aen-gebracht het
ghetal van dype-en-vijftich duysent koppen.

Ter selver tijdt soo komt hem tijdinghe van Publio
Crasso de welcke hy met een Legioen ghesonden had-
de aen die van a Vannes/ b Percherons / van a Lan-
driquet/ van b Cornouallie/ van c Crizin / van d Roan
ende van e Rhemes / het welcke alle volckeren syn on-
trent de Zee / ende de welcke aen de Oceanische wate-
ren palen: hoe dat namentlicken de selve Wydommen
ende volckeren haer-selven overgegeven hadden onder
de macht ende heerschappij des Roomschen volckx.

a Veneri.
b Vnelli,
c Osini.
d Curiosol-
ta
e Sefuuy.
d Aulerci.
e Rhedones

Als alle dese saken dus afghehandelt waren / ende het
gheheele Fransche lant tot vrede gebracht/ is sodani-
ghen grooten gheruchte van dese oorloghe tot alle de
Barbarische menschen ghekomen / datter Ghesanten
ghesonden syn gheweest aen Cæsar selfs van de volcke-
ren welcke ober den Rijn wonen / de welcke beloof-
den Gijfelaers te sullen gheben / ende haer de bevelen
van Cæsar te sullen onderwerpen: Doch Cæsar heeft
dese Gesantschappen belast de naeste Somer wederom
by hem te komen/ dewijle hy tegenwoordich na Italien
ende f Slavonien was haestende. Hierentusschen heeft

Wels volcke-
ren gheben
haer-selven
in de macht
van de Ro-
meynen.

f Illyrioum.

De Fransche oorloghe

Carnutes.
Andes.
Turones. hy by die van g Chartres / h Anjou ende i Tours syn
Legioenen in winter-legheringhe ghebracht/alsoo het
Vrijdommen ende volkeren waren seer na by die plaet-
sen daer hy de oorloghe ghevoerd hadde. Welck ghe-
daen synde / is hy na Italien gherest. Ende van we-
ghen dit alles/na de ontfanghene Brieven van Cesar/
is openbare Dank-segginghe vijftien daghen aen
malkanderen verordineert/het welcke voor die tijt noyt
yemant ghebeurt was.

De Fransche oorloghe

van

Cajus Iulius Cæsar,

HET DERDE BOECK

Beschreven door hemselven.

Inhoud des derden Boecks.

Servius Galba Stadthouder verwindt met seer voorspoedelicke strij-
den eenighe volkeren woonende tusschen de Alpische gheberchten
ende de Rhosne. Doet oock een sware nederlaghe aen die vanden
lande van Sitten ende VValisserlant. Ter selver tijt werden die van
Vannes, Percherons ende Gornouaille afvallich vanden Romeynen,
ghelijck oock andere volkeren in het Celtische Fransche landt
ontrent de Oceanische zee. Cesar hebbende langhete vergeefs
teghen die van Vannes oorloghe te lande ghevoerd, overwindt haer
te water in eenen scheeps-strijt. Hierentusschen den Stadthouder
Quintus Titurius voerd gheluckelicken oorloghe teghens die van
Percherons: ende den Stadthouder Publius Crassus verwindt veele
volkeren van Gascoenghen. Cesar begheeft hem teghens die van
Teroanne ende voordt teghens die van Brabandt; doch overmits
de onghelighentheyt vande tijdt des jaers werdt hy ghenootsaecht
syn Heirleger in verwinteringhe te brengen.

Dit alles gheschiedt in het drye-en-vyftichste Jaer
voor de gheboorte Christi.

I.

Galba ver-
wint die vā
Dault ende
die vā Wa-
lisserlant en
Sitten,

A

Is Cesar aldus na Italien rest de / heeft hy
Serrimum Galbam met het twaelfste Legi-
oen ende een deel Paerde-volcks wt-gheson-
den tegens die vanden lande van a Dault ende
tegens

tegens die van b **Walisserlant** ende c **Sitten**/de welke
 volckeren syn / beghinnende van de eynden der d **Sa-**
 vopers/ende e **Genever-zee** / ende de ribier f **Rhosne**/
 ende strecken tot het opperste vande **Alpische gheberch-**
 ten toe. De oorsake van dese wtsendinghe is gheweest/
 Dewijle de Kooplieden door de **Alpische geberchten** met
 groot perikel ende veele vertollingen moesten reysen, dat
 hy wilde dat den selven wech soude vry ende gheopent we-
 sen. Hy heeft hem oock toeghelaten indien het van noo-
 de mochte syn / dat hy in die plaetsen syn **Legioen** in
 verwinteringhe soude legghen. Als nu **Galba** eenighe
 boozspoedighe strijden ghedaen hadde / ende oock veele
Sterckten ende **Casteele**n van haer inghenomen had-
 de/hebben sy van alle kanten tot hem **Ghesanten** ghe-
 sonden/**Gyselaers** over-ghegheben ende verbondt van
 vrede met hem gemaect/waer over hy voornam twee
 a **Benden** by die van b **Dault** te legghen/ende hy selver
 met de andere **Benden** des selven **Legioens** heeft syn
 verwinteringhe ghenomen in een **Bleck** van c **Walis-**
 serlandt ghenaemt d **Martenach** / welck **Bleck** ghele-
 ghen is in een dal/met een kleyn by-gheboechde black-
 te / ende werdt omcinghelt aen allen kanten met zeer
 hooghe berghen:Ende nadien hy alhier door de ribie-
 re tusschen beyden loopende in twee deelen ghedeeldt
 wierdt / heeft hy het eene deel van dat **Bleck** den **Fran-**
 schen tot verwinteringhe ghegunt;ende het andere deel
 heeft hy op syn selven ende by van haer ghelouden/
 ende aldaer syne **Benden** ghelept / ende de selve plaetse
 met een **bolwerck** ende **gracht** ghesterckt. Als nu bele-
 daghen van de verwinteringhe verlopen waren / ende
 hy derwaerts belast hadde koozn aen te voeren ; is hy
 schielicken door den **Berspieters** verwitticht / dat alle
 de **Fran**schjen wt de eene syde des **Blecks** de welke hy
 haer vergunt hadde/wech-ghelooopen waren / ende dat
 alle de berghen daer ontrent over haer hooft hangende/
 bezet waren met een groote menichte van die van e **Sit-**
 ten ende **Walisserlandt**. Het schijnt dat sy eenighe rede-
 nen hadden/waerom sy dus schielicken zochten de ooz-
 loghete vernieuwen ende ons **Legioen** te overballen:
Gerstelick / overmits sy ons **Legioen**(als niet vol syn-
 de)seer kleynlick achteden/want het was seer dun ende
 wepnich van volcke/dewijle twee **Benden** daer af ge-
 nommen

a Antuat
 b Veragri.
 c Seduni.
 d Allobro-
 ges
 e Lacus Le-
 manus.

f Rhodanus

a Cohortes
 b Antuates.
 c Veragri.
 d Oodur
 rus.

e Seduni &
 Veragria
 Die van Sit-
 ten ende
 Walisser-
 landt.
 vernieuwen
 de ooyloghe.

De Fransche oorloghe.

nommen waren / ende oock vele wtghesonden waren om namentlicken ons-zelven van lijf-tocht te voorzien. Daer beneffens soo meynden sy oock / dat wy overmidts de onghelegghentheyt van plaetse den eersten aenbal niet en souden konnen af-weeren/dewijle sy van de berghen na het dal nederwaerts konden loopen/ende also hare pijlen op ons werpen ende af-schieten. Voorts waren sy te onvreden/ dat hare kinderen in plaetse van Ghyselaers haer af-ghenomen waren : waer over sy haer-selven ghantschelick lieten booz-staen/dat de Romeynen niet alleenlick om de wegghen te openen / maer om een gheduerighe bezittinghe aldaer te maken / het hoochste van de Alpische gheberchten poochden inne te nemen/ende dese plaetsen alsoo tsamen te voegghen onder de nabuerighe Provintie.

Als Galba dese tijdinghe ontfanghen hadde / is hy seer onbereydt gheweest / dewijle het werck des Winter-leghers ende de Sterckten noch niet volmaecht en waren / ende dat hy oock van koozn ende andere lijf-tocht niet ghewoech voorzien en was / wt oorsake dat hy op gheen oorloghe verdacht en was/dewijle sy haer-selven in syne macht over-ghegheben hadden/ ende hy hare Ghyselaers daer over ontfanghen. Der-halven heeft hy den Krijchs-raedt te samen gheroepen / ende een peghelicks meyninghe ende ghevoelen begoft te ondersoecken : Alhier wierdt bemerckt ende overlepdt het haestighe perikel / twelck haer byten alle meyninghe over-ghekommen was / insghelijcks oock dat alle de boven-plaetsen op de gheberchten met menichte van geswapende lieden beset waren ; dat ons-lieden oock daeren-boven de wegghen af-ghesloten waren / soo dat-men ons niet en konde te hulpe komen / noch eenighe aenboeringhe doen : Hier over hebben eenighe / als schier den moet verlozen ghebende / gheraden ende ghestemt/ datmen de bagagien soude achter-laten / ende datmen den selven wech / den welcken men inghekomen was soude doorbzeken / ende alsoo zich selven soecken te behouden : Doch den meesten stemmen heeft goet ghevocht/soodanighen booznemen tot den wtersten noodt te achterhouden/ende over sulcks booz eerst de wtkomste van de sake te waghjen ende het Legher te beschermen.

2. Een wepnich tijts hier na/soo datmen nauwelichs tijdt en hadde om te bespzeken met malkanderen / ende te bestellen soodanighe dinghen als sy boozghenomen hadden / komen de Opanden onboozziens van allen hoeccken aenloopen ende geven teycken tot alarm/werpende steenen op ons bolwerck ende stootende met hare a pertisanen op het selve. De onse soo langhe sy waren met versche krachten hebben inden eersten seer kloeckelicken ghestreden ende teghengehestaen / b want sy hebben van boven neder haer pijlen kloeckelick int werck gestelt ende niet eene te vergeefs geworpen : Ende alwaer dat eenich deel vant Leger ontbloedt wierdt van syn verweerders/ende ober sulcx in noodt scheen te wesen / derwaer des liepen sy stracks henen ende quamen haer te hulpe: Maer hier in hadden de Opanden boozdeed/dat soo wanneer de hare dooz lanchheydt van strijden moede waren ende wt den strijt weken / dat alsdan andere versche inde plaetse quamen ; het welck vande onse obermits het kilepn ghetal niet en konde gheschieden/soo dat niet alleen de vermoepde wt den strijdt niet en mochten wijcken/maer selfs de ghequetste en konden van de plaetse daer sy stonden niet gheraken / noch op haer selven gaen/om verbonden te werden. Als nu meer dan zes uren gheduerichlick ghestreden was / ende den onsen niet alleen krachten maer oock pijlen waren ontbrekende / ende daerenteghen de Opanden niet dan des te harder aenhielen/ende oock begosten/terwijle de onsen waren slappende / het bolwerck af te snijden ende de grachten te vollen ; waer ober onse sake tot den wtersten noodt scheen gheraecht te syn : Zoo komt seer snellick aenloopen Publius Sertius Vaculus/Hopman van het eerste Rodt / dewelcke wy in de c Oude-naerdsche slach d gheseyt hebben met veele wonden gequetst te syn/ende met hem komt oock Cajus Volusenus den Oppermeester der Soldaten / een man van grooten rade ende kloeckheyt/ende hebben aen den Oberste Galbam te kennen ghegeven/dat de eenige hope harer behoudemisse daer in bestont / dat sy dooz de Opanden soudon doozbreken / ende het wterste waghen. Derhalben heeft hy alle de Hoofstmannen tsamen ghe-roepen / ende den Soldaten met aller—haest laten weten/dat sy den strijt booz eenen kileppen tijt wat slapper soudon

Sp bebecht
te het Leger
van Galba.

a Galsum.

b Muretus
hæc verba
transponit
& tribuit
Veragris:
videl lib. 10.
var. lect. cap
15.

c Nervico
prælio.
d Boec III.
§ VIII.

De Fransche oorloghe

De Rome-
nen bersten
de poortē wt
en slaē hare
Opanden.

e Fortuna.

souden opnemen / ende de gheschoten pijlen alleen sou-
den waernemen / op dat sy haer vanden arbejdt wat
mochten verberschen; ende dat sy daer na/wanneer een
teecken tot optreken mocht ghegeven syn/wt den Le-
gher door de Opanden slaen souden / ende de gantsche
hope harer behoudnisse in haer eenige vromicheyt sou-
den stellen. De Soldaten doen sulchs als haer bevolen
wiert : want seer schielicken bersten sy alle de poorten
ghelijck wt / met sodanighe haestichejdt dat den Op-
andt geen tijdt ghelaten en wierdt/noch om te oberleg-
ghen watter te doen mochte zijn / noch oock om zich
selfs te recht te bedencken ende tot syn zelven te komen:
waer door het gheschiedt is / dat de e kantse t'eenemael
verandert is; in zodanigher voeghen dat sy den ghenen /
de welcke groote hope hadden van haer Legher in te
nemen/van allen kanten omringhen / ende met groote
menichte dooden ende ombrengghen ; ende na dat sy van
ober de dertich duysent menschen (want het was buy-
ten alle twijfel dat sodanighen menichte van Barbari-
schen tot onsen Legher ghekomen was) meer als een
derdendeel ghedoodet hadden/slaen sy eyndtlicken alle
de andere ober-gheblebene (als seer verschrickt ende
verbaest synde) inde blucht/ende verbolghen haer tot de
boven-plaetsen toe/niet ghehenghende dat yemandt al-
daer hemzelven soude berghen. Als nu het gantsche
Heirkracht vande Opanden verslagghen was / ende van
hare wapenen ontbloedt/begaben haer de onse in haer
Legher ende Sterckte. Doen nu desen strijdt gheeyn-
dicht was/heeft Galba niet geraden gebonden t'elken
wederom de onsekere kantse aldaer te wagghen; daerom
oberlegghende hoe dat hy tot een ander eynde inde ver-
winteringe aldaer gekomen was/ende dat het van noo-
de was oock andere saken voer te komen / ende byzon-
derlick bewogghen synde ober het ghebreck van koozn
ende toevoeringhe : Zoo haestede hy s'anderendaechs/
na dat hy alle de huysen van dat selve Bleck in brandt
ghesteken hadde / wederom na Probencen te keeren:
ende heeft sonder eenighe teghenstandt ofte verlettinge
van Opandt op den wege/syn Legioen behouden ober-
gebracht in het landt van Vault/ende van daer in Sa-
vopen/alwaer dat hy verwintert heeft.

3. Als nu alle dese dinghen wtgheboerd waren ende
Cesar

Cesar anders niet en wiste dan dat het gheheele Fransche landt in ruste was / dewijle de Nederlanders waren verwonnen/de Duitschen wtghedreven / ende die van ^a Sitten inde Alpische gheberchten verslagghen; ende hy daer over in het beginsel van de Winter na ^b Slabonien gherepft was / dewijle hy een lust hadde om tot die volkeren oock te gaen ende hare landen te bekennen; soo ist hierentusschen gheschiedt / datter een seer haestighe oorloghe in het Fransche landt op-ghekomen is: De oorsake van dese oorloghe is dese gheweest; Publius Crassus den ^c jonghen Heldt heeft met het zeventste Legioen naest de Oceanische zee syn verwinteringe by die van ^d Anjou gehad: maer alsoo in dese plaetsen ghebreck van koozn was/ heeft hy sommighe Oversten ende Oppermeesters der Soldaten in de nabuerighe Steden aldaer om van koozn haer te voorzien/ghesonden: Van dese syn gheweest Titus Terrazidius / ghesonden aen de ^e Percherons: Marcus Trebius Gallus aen die van ^f Cornobaille: Quintus Velanius ende Titus Silius aen die van ^a Vannes: Van de welcke die van Vannes de aller-machtichste ende aensienlickste waren van de gantsche Zee-kandt inde omlegghende landen aldaer; eensdeels om dat die van Vannes vele schepen hebben, met de welcke sy daghelicks in ^b Enghelandt waren; eensdeels oock om dat sy den anderen in wetenschap ende handelinghe van de zee-vaert verre te boven ghinghen; vorder, legghen sy op de openbare zee, sijnde weynighe havens tusschen beyden ende de welcke sy in hare macht hadden, daer over sy bykans eenen veghelicken met haer op de selve zee varende, onder hare tollen ende schattingen hadden. Dese hebben eerst begost Silium ende Velanium te houden/ineynende dooz middel van dien / hare Gyselaers / de welcke sy aen Crassus ober-ghegheben ^c hadden/wederomme te krijghen. Dooz het exempel van desen/synde andere nabueren oock verandert(want de ^d Franschen syn seer schielick ende veranderlick van zinnen ende voornemen) ende hebben om der selver oorsake wille Trebium ende Terrazidium mede ghehouden. Dit gheschiet synde/hebben sy seer haestelick hare Ghesanten henen ghesonden / ende maecten dooz hare voornaemsten een tsamen-verbintenisse onder malkanderen / sweerende malkanderen dat sy niets en souden doen/

^a Seduni.
^b Illyricum

Die van
Vannes/
Percherons
ende Cornobaille werde
weder span-
nich.
^c Adoles-
cens
^d Andes;

^e Vnelli.
^f Curiosolita.

^a Veneti.

^b Britannia

^c Boec III.
§ XII
^d Boeck
IIII.
§ III.

De Fransche oorloghe

Daer is een
groote toe-
rustinge ter
zee te weder
zyden.

a Ligeris.

a Veneti.

doen dan niet ghemeynen raedt / ende dat sy ghelijcke
wothomste bande fortune souden onder worpen wesen/
soo dat tghene den eenen overquam / den anderen mede
soude overkomen. Sy deden oock aenfoeckinghen aen
andere Vrijdommen/die vermaende datse lieber wilden
in hare vrijheyt blijven / alsoo sy die van hare Doozou-
ders ontfanghen hadden / dan datse de dienstbaerheyt
der Romeynen souden verdraghen. Na dat sy dus haes-
telicken de gantsche zee-kant tot haer meyninghe ghe-
bracht hadden / hebben sy een ghemeyn Ghesantschap
tot Publium Crassum ghesonden/met last om hem aen
te segghen/ Indien hy de syne wederom begheerdt, dat hy
haer dan moeste weder-gheven hare Ghiselaers. Hier van
wierdt Cesar / dewijle hy verre bande hant was/door
Publium Crassum verwitticht : dewelcke hierentus-
schen langhe schepen liedt maken op de rivier a Loire/
welcke inde Oceanische zee loopt / ende laet Roeyers
wt Provencen komen / ende versach hem met goede
Schippers ende Stierlieden. Als dit alles seer haeste-
licken bestelt was / is hy selfs metten aller-eersten soo
rasch als hy van weghen den tijdt des jaers konde by-
brengghen/tot synen Heir-legher ghekomen.

4. Die van a Dannes ende de andere Steden ende
Landen/na dat sy ghelooft hadden bande komste van
Cesar/ende oock overlept hadden hoe grooten quaet sy
begaen hadden / dat sy namentlicken ghelhouden ende
inde ghebanckenisse gheworpen hadden de Ghesanten/
welckers naem altydt heplich ende hoochweerdich is/
ende ghantsch bebrijt by allen volckeren van alle schen-
dinghe ; soo hebben sy na ghelegghentheyt des aenstaen-
den perikels alle ghereetschap ter oorloghe ghemaect/
ende bysonderlicken sulcx als tot toerustinghe van sche-
pen mochte van noode wesen : Het welcke alles sy aen-
ghevanghen hebben met een seer groote couragie ende
hope / des te meer overmidts sy haer vertronden op de
ghelegghentheyt harer plaetse/als welckers aenkomsten
ende weghen seer ghebzoken waren door veel moeras-
schen ende water—wellinghen; ende welckers aenkom-
ste met de scheep—baert oock seer moeyelick was te be-
komen/overmidts de onbekentheyt der plaetsen/ende
overmits de wepnicheyt ende onsekerheyt der havenen
des lants. Sy hielden het ooc byten twyfel aengaende
onse

onse Heichrachten / dat de selve aldaer niet langhe en
en konden blijven ofte vertoeven / overmits de ghe-
breckelichheyt ende soberheyt des koozns : Ende wij-
ders/oft oock schoon alles dies aengaende teghens ha-
re meyninghe mochte af-loopen / dat sy nochtans zeer
machtich waren te water ende veel met hare schepen
vermochten: De Romeynen daerenteghen/dat sy gheen
macht van schepen en hadden/noch dat sy oock hier ter
plaetse alwaer sy oorloghen mosten gheen kennisse en
hadden vande droochten/habenen ende eplanden : Dat
oock de schip-daert anders ghelegen is in een besloten
zee als wel inde seer groote ende onbesloten Oceanische
zee. Dit alles hebben sy seer neerstelick overlepyt/ende
daer na hare Steden ghestercht/ende alle het koozn van
het lant inde selve ghebracht: sy brachten oock insgelijck
alle de schepen die sy by een konden krijghen na ^a Venetia-
nes toe / alwaer men wiste dat Cesar aller-eerst de oor-
loghe soude beginnen : vorder verleyen sy oock hare
Bont-ghenooten tot de selve oorloghe/te weten/die van
^b Landziguët/die van ^c Liesieux / die van ^d Nantes/
^e Muransche/die van ^f Ceroanne/van ^g Lecondoul/ende
^h Zabantsche : Sy versochten oock hulpe ende by-
stant tot ⁱ Enghelandt/het welck recht teghen dese lan-
den over ghelegghen is. Dit alles / mitsgaders tghene
by hier boven verclaert hebben/en waren gheen kleyne
swaricheden om de oorloghe aen te gaen : Nochtans
evenwel vele redenen porren Cesar tot dese oorloghe/
Eerstelick,het onghelijck twelck sy het Roomsche Paer-
de-volck met haerte wederhouden ghedaen hadden.
Daer na oock hare wederspannicheydt gheschiet teghens
het onderlingh verdrach,ende hare afwijckinghe niet te-
ghenstaende de ghegheven Ghijfelaers , mitsgaders oock
de tlamensweeringhe van soo veele Landen ende Steden.
Ende bysonderlick heeft hem beweecht/dat by aldien hy
dese sake lichtelick liete door-gaen , dat alle andere natien
ende volckeren haerselven veellicht souden laten duncken
sulcx haer oock geoorloft te wesen. Verhalven verstaen-
de dat bykans alle de Franschen lichtelicken tot nieu-
wicheden ghenegghen zijn / ende seer haestelicken tot de
oorloghe wacker ghemaect werden/ende bemercken-
de oock int ghemeyn waerachtich te syn / dat alle men-
schen van naturen de vrijheyt soecken / ende de dienst-
bare

^a Venetia.

^b Offin.

^c Lexobij.

^d Nannetes

^e Ambialites

^f Morini

^g Diablites

^h Menapij.

ⁱ Britannia.

De Fransche oorloghe.

bare conditie syn hatende; soo heeft hem goet ghedochte in tijds / eer dat meer Steden ende Landen te samen mochten spannen / syn Heirleggher te verdeylen ende weder tot te spreiden.

Cesar ver-
deylt de
Stadthouders
en Oversten
der Legioenen
in versche-
den deelen
van Fran-
sche landt.
a Treviri.
b Rhenus.
c Rhemi.
d Belgæ.
e Germani.
f Aquitania.

g Vnelli.
h Curio-
solitæ.
i Lexoby.
k Adolescēs

l Pictones.
m Santoni.
n Venetia
Op trekt op
teghens die
van Dannes.
o Oppida.
p Lingua &
promōtoria

q Vada.

5. Derhalven sent hy den Stadthouder Titum Labienum met Kuyperijē na die van a Triers / de welke aller naest den b Rijn wonen / met last dat hy voorttrecke na die van c Rheimen ende andere d Nederlanders / ende de selve in haer offitie ende behoorlickē onderdanicheydt houde; dat hy oock de e Duijschen (van welke de sprake ginch dat sy van de Nederlanders tot hulpe ontboden waren) wederhouden soude / soo wanneer sy met ghevoeldt te schepe over den Rijn soudē pooghen te komen. Voorts Publium Crassum belaste hy te reysen na f Gascoengen met twaelf Wenden tot de Legioenen / ende oock een groot ghetal van Paerdebolck / ten eynde hy soude voorzien dat tot die landen aldaer geen hulpe int Fransche landt ghezonden en wiert / ende mitsdien sodanighe machtighe volckeren niet tsaemen geboecht en soudē werden. Daer beneffens sendt hy den Stadthouder Quintum Titurium Sabinum met dry Legioenen by die van g Pertheron / h Cornovaille ende by die van i Lizieux / om hare macht dewelcke sy teghens Cesar vergadert hadden / te wederhouden. Ende den k jongen Helt Dicum Brutum heeft hy Admirael ghemaeckt over syne Vlote / mitsgaders alle de Fransche schepen / de welke hy te samen hadde doen komen tot l Poictou / m Santoigne ende andere bezedichde landen / met laste dat hy soo haest hy eenichzins mochte / teghens die van n Dannes aen soude trecken. Daerentusschen hy selver reysde oock derwaerts henen met alle syn Voetvolck. Maer de ghelegghentheyte deser o Steden was sodanich / dat sy legghende inde waterste p wt-steken ende hoofden des Zees / gheen en vrien toe-ghanch altoes en hadden / noch te voete van weghē het ghetijde wter Zee / het welck hem tweemael in twaelf uren seer heftich toont; noch oock te schepe / dewijle het ghetijde verminderende de selve op het r drooghe soudē komen te legghen: waer over de bestrijdinge deser Steden merckelicken verhindert wiert: want in dien sy door ghevoeldt van wercken overwonnen werden / ende de Zee haer af-ghesloten mochte werden met dijcken

dijcken ende sware dammen / eben schier ghelijck als besten / ende mitsdien in perikel quamen van weghen haer selfs ende hare goederen ; soo deden sy strack een groote menichte van schepen (waer van sy een groot ghewelt hadden) tot haer kinnen / ende brachten alle hare goederen inde selve / ende begaben haerselven van daer elders inde naeste Steden / alwaer sy haer op een nieu mette selve ghelegghentheyt bescherminden : met het welck sy alsoo een groot deel des Somers overbrachten / des te meer overmits onse schepen door quaet weder ten meestendeel bel ettet ende achterhouden wierden / hebbende doorgaens inde groote ende opene Zee eene seer moepeliche baert / ghelijck oock een swaer ghetijde / ende wepnighe oft bpkans gheene havenen.

6. Maer hare schepen hier teghens waren op dese ^{Beschrybin-} maniere ghemaect ende toegherust / Hare ^{ghe van de} bodemen ^{schepen van} waren een weynich platter dan de bodemen van onse sche- ^{Dammes.} pen, op dat sy te beter over de ^{a Carinz,} droochten ende de afghe- ^{b Vada & de} loopene ghetyden souden mogen henen varen. De ^{ressus ætus,} c voor- ^{c Prore.} stevens waren seer hooch , ende de ^{d Pappes.} d achter-kasteelen seer bequaem na de ghelegghentheyt van de groote baren ende tempeesten aldaer. Ende de gheheele schepen waren ghemaeft van goetd vast eycken houdt , soo dat sy derhalven sware stootinghen ende gheweldt lichtelicken mochten ^{e Transtra:} verdragen ende teghen-houden : De ^{f Ferrez ca-} Roey-bancken ^{tenz.} bestonden wt plancken van eens voets dicke , ende waren tsamen-ghehecht met ysere pennen ofte naghels hebbende de dicke eenes duyms. De Anckers , waren in de stede ^{g Pelles.} van Kabels, ghebonden aen ^{h Alutz.} ysere ketenen : Ende in de plaetse van Zeylen, hadden sy gbeesten-vellen ende ^{b slap} leder, zeer weeckelick bereyt ende toeghemaeft: het welck sy deden ofte by ghebreck van zeyl-doeck, oft by onervarendtheydt van tghebruyck des selfs ; ofte twelck meer waerschiynlick is , overmits sy niet en konden verstaen dat in de groote tempeesten van de Oceanische zee, ende sulcke ghewelden van winden soodanighe sware schepen bequamelicken met zeylen konden ghehouden ende gheregeert werden. Met dese schepen heeft onse Bloote sodanighen ghebecht gheladit / dat d'onse in snelheyt ende roepen der riemen haer alleenlick te boven ghinghen / maer sy lieden in alle andere dinghen na ghelegghentheyt van die plaetse / ende tgheweldt der tempeesten aldaer waren.

De Fransche oorloghe

a Roffrum.

b Scopuli.

c Sars &
catulus.

Scherps-
sticht ruffche
den Romey
nen ende die
van Dames.

waren beter boorzien ende bequaem ; want de onse en konden haer niet de a neusen harer schepen niet beschadighen / dewijle de selve van wtneemende stijfte ende vasticheyt waren/ende overmits hare hoochte/en wiert oock niet lichtelick pement met pylen ghequetst ; ende om de vorighe reden wille konden sy haer oock seer bequaemlick onder de b klippen behouden: Dozder / soo wanneer eenighen storm hem begoste te verheffen/ende sy ebenwel haerselven alsdan onder de wint begaben/de bequaemheyt der selver was soodanich/dat sy veel beter dan de onse teghen wint ende tempeesten konden staen/ende daer beneffens oock sekerder over de droochten heuen baren / ghelijck oock de selve door het af-loopen des waters blyvende zitten/niet en breefden door c klippen ofte steenrotsen : van het welcke alles nochtang door onse schepen sware perikelen te breefen ende te verwachten waren. Als nu Cesar te lande vele Steden inghenomen hadde / ende ebenwel bemerkte dat alle syne moeyte te vergeefs was / ende dat oock de bluchte der Wyanden niet het innemen der Steden niet wederhouden en konde werden/noch dat sy oock niet en konden ghekrencht worden.

7. Zoo heeft hem goet ghedacht op syne Bloote te wachten/dewelcke ghekomen synde ende van de Wyanden ghezien/liebben sy strack met ontrent twee hondert ende twintich schepen synde wel boorzien ende toeghe-rust met alderley wapenen / wt hare havenen ghezeyt/ende hebben haer recht tegens de onse over ghestelt: Alhier heeft Brutus/welcke Admirael vande Blote was/niet te recht geweten noch de Opperrmeesters der Soldaten ende de Hooftheden de welcke elck over hare schepen ghestelt waren / wat sy namentlicken souden doen/ende wat manier van gebecht sy souden aengaen: want sy hadden alreede ghezien / dat sy niet de neusen harer schepen haer niet en konden beschadighen:ende bemerkten ooc al waert schoon dat sy torens op-rechteden/dat nochtang de hoochte vande achter-kasteelen der Franscher schepen haer te boven ginck / soo dat de pylen de welcke van haer als van lagher plaetse quamen niet bequamelick ghenoech en konden aenghebrocht werden/ende gheschoten synde vande Franschen niet dan des te swaerder op haer en trefsten. Nochtang een

een dinck was van den onsen bereydet ende toeghe-
 maecht / twelck haer seer profijtelick ende dienstelick
 was/te weten / dat sy hadden seer a scherpe kromme
 haken / aengehecht ende vast ghemaeckt aen b langhe
 stocken/niet onghelijck de haken met de welcke de mue-
 ren ghebzoken werden; als nu hier mede de c touwen de
 welcke de d spzieten aende e masten bzachten / inghe-
 haecht ende aenghetoghen wierden/hebben sy met aller
 snelheyt voortgheroept/in soodanigher boeghen dat de
 touwen mosten bzeken/de welcke in stucken synde/mo-
 sten de spzieten nootsakelicken oock nederwaerts val-
 len:waer door gheschiet is / nademael de gantsche hope
 der Franscher schepen in hare zeplen ende toerustinghen
 bestondt/dat de selve haer ontbzekende / al tseffens het
 ghebzuypch harer schepen quijt gheworden syn: het gene
 vorder derhalven den strijt aenginck / het selve was al-
 leen ghelegghen in vromicheydt / waer in onse Soldaten
 verre de hare te boven ghinghen/ende des te meer ober-
 mits sy int aenschouwen van Cesar ende des gheheelen
 Heirlegghers hare saken waren wtrechtende / soo dat
 gheene daet eenichzins vroom synde en konde verboz-
 gen wesen; want alle de heubelen ende berhebene plaet-
 sen waer van daen men lichtelick in de zee konde zien/
 van ons Heirleggher seer dick bezet waren. De spzieten
 dan om verre gheworpen synde / ghelijck wy ghesepde
 hebben syn sy malckanderen aen boozdt gheklaint / soo
 dat om elck van de haren twee ofte dzye schepen ghe-
 weest syn;waer ober oock onse Soldaten met ghelweldt
 ghepoocht hebben in der Wyandeschepen te klimmen:
 het welck als de Barbarische bemerckten dadelicken
 te gheschieden/ende dat veele van de hare inghenomen
 werden/ende ziende gheen ontzet op handen te zijn/heb-
 ben sy ghearbeypdet niet bluchten haerselven te behou-
 den : Ende als hier ober hare schepen herwaerts ende
 derwaerts daer haer de wint henen dreef waren loopen-
 de/isser schielicken soodanigen a kalnte ende stilte ghe-
 komen / dat de schepen van hare plaetsen niet en kon-
 den wijcken : het welcke een seer dienstelicke sake booz-
 den onsen gheweest is ; want de onse hebben elck/een
 booz een aengevallen/ende eyntlicken alsoo verwonnen/
 soo dat den nacht ten laetsten ober-vallen is / door
 welckers behulp eenighe wepnighe wt soo grooten me-
 F

a Falces pre-
 acuta.
 b Longurij.
 c Funes.
 d Antenua.
 e Mali.

De vromen
 nen werden
 verwonnen
 a Malacia,

nichte

nichte te lande ghekomen syn : want van de vierde ure af wiert bykants tot den onderganch der Sonne toe ghebochten. Ende alsoo is de oorloghe van Dannes ende van de ghantsche Zee-kuste ten eynde ghebracht: want tot dese oorloghe waren ghekomen alle de Jonghelinghen ende oock alle de ghene die van ghezetten onderdom waren/ende alle de ghene dewelcke van eenich verstandt/wijsheyt/ende aenzienlichheydt waren: Ende hier waren oock by een ghebracht alle de schepen de welcke sy erghens hadden. Derhalven dese alle gunt zijnde/hebben de obergheblevene haers volcx niet ghe-
weten waer sy haer begheben souden/ende en was oock by haer gheen macht om hare Steden te bewaren: Overschulcx hebben sy haerselden ende alles wat sy hadden onder de maecht van Cesar oberghegheben. Cesar evenwel heeft noodich gheacht over haer een seer swaere straffe te doen/ten eynde in toekomende van de Barbarische het recht der Ghesantschaps te beter onderhouden soude moghen werden: Derhalven heeft hy alle hare Heeren ende den ghantschen Raedt laten ommebrenghen / ende de andere heeft hy i by wtroepinghe doen verkoopen.

f Sub corona
na
Q. Titus
rius komt
by die van
Percherons
a Vnelli.

8. Terwijlen dit alles met die van Dannes verhandelt wierdt / is Quintus Titurius Sabinus met syne Heirkrachten de welcke hy van Cesar ontfanghen hadde ghekomen in de landen van a Percherons. De Oberste van haerlieden was Diridouir/de welcke het hoogste ghebielt hadde over alle de Steden ende Vrijdommen/de welcke afgeweken waren/ende wt de welcke hy een Heirkracht ende groote menichte vergaderdt hadde: by de welcke oock ghekomen waren die van b Orleans/c Ebreux ende d Lizieux/die weynige daghen gheleden haren Raedt hadden ommegebracht / om dat de selve niet haer de oorloghe niet en wilden aenhanghen / ende hadden hare poorten gesloten ende haerselden niet Diridouir tsamen-geboecht : daer beneffens is oock een groote menichte van verdorpen menschen/boeben ende inebelaers van alle kanten wt Fransche landt tsamen ghekomen/als de welcke van de landtbouwinghe ende haren daghelichschen arbeydt lichtelick een afkeer namen/mits de hope van roovinghe ende buytinghe/ende de genegentheyt van stryden welcke by haer was. Sa-

b Adulerci.
c Eburovi-
aes.
d Lexoby.

Sabinus

binus behielt hem daerentuffchen in ſyn Legher / als ſynde een plaetſe welcke dienſtich ende bequaem was tot alle ghelegentheden: Hier tegens komt Viridovix / ende ſtelt hem onrent twee mijlen van hem / ende heeft dagelick ſyn Heirkrachten voortgebracht / wt daghende ſynen Wyandt tot ſtrijden / ſoo dat Sabinus niet alleen in leyn-achtinghe by den Wyant en quam / maer ſelfs oock van onſe Soldaten eenichzins na-geroepen wiert: waer door hy den Wyanden ſodanigen grooten vermoe-dinge van vreesse ende blooſheyt: gegeven heeft / dat ſe ſelfs aen t bolwerck onſes Legers doſten komen : De reden waerom hy ſulcx dede was deſe / oermits hy een Stadthouder was / ende dien volghens hem niet ghe-raden en docht ſonder voordeel van plaetſe of eenighe andere ghelegentheyt te gaen ſtrijden / byzonder in het afweſen des genes de welcke het opperſte ghebiet had-de / tegens ſoodanige meniche van Wyanden. Hieren-tuffchen evenwel fiende haer een verſekerde meyninghe te hebben van ſyne vreesse , heeft hy wt den byſtandt der Bontghenooten de welcke hy by hem hadde, wtghekofen een zeer bequamen ende loofen Franch-man, den welcken hy met groote gheſchencken ende beloften daertoe ghe-bracht hadde, om tot de Vyanden over te loopen , doch heeft hem te vooren ſyn wille ende meyninghe verklaerd: Deſen als hy in ſchyn van een Overlooper tot de Vyanden ghekomen was, gaet haer voorſtellen de vreesse ende bloo-dicheyt der Romeyen, ende verklaert haer mitſdien in wat te benautheydt dat Cæſar van die van Vannes ghehouden wiert, ſoo dattet niet veel en verſcheelde ofte Sabinus sou-de ter aenſtaender nacht met ſyn Heirkracht wt ſyn Leger vertrecken, ende na Cæſar hem begheven, om de ſelve alle hulpe ende byſtant te doen. Als ſy dit ghehoort hadden riepen ſy alle ghelijckelick / dat men ſoodanighe bequa-me ghelegentheyt niet en moſte laten voorby gaen / maer dat men behoorde recht na der Romeynen Leger hen te trecken. De redenen de welcke den Franchen tot ſulcx bewecheden waren ſeer veel: eerſtelick de on-bereptheyt ende het inblijven Sabini inde voorleden dagen / de bebeſtinge oock van ſulcx door den Overloo-per; daer beneffens oock ghebzeckelicheyt van alle lijſtocht / want ſy dies halven zeer wepnich vozzien waren / weder de goede hope hadde Damiſche oorloge-

Syn krijche
lijſticheyt /

De Franſche oorloghe

Des te meer obermits de menſchen int ghemeyn lichtelicken ghelooben ende aennemen het ghene ſy gheerne willen. Dooz dit alles dan beweecht zijnde / hebben ſy niet eer den Veldt-oberſten Viridovix ende den anderen Krijchs-Heere tot hare vergaderinghe willen laten gaen/booz datſe van haer verlof gekregen hadden om de wapenen aen te nemen ende tot het Legher der Wyanden te trecken. Als haer nu ſulcx toeghelaten was/ hebben ſy haer ſeer blymoedich ghehaestet na het Legher der Romeynen / min ofte meer als oft ſy de overwinninge in hare hant ghehadt hadden ; ende hebben by een vergadert rijsen ende tacken om daer mede de grachten der Romeynen teullen. De plaetſe der legeringhe was hooch ende verheben / ende allencxkens van beneden opgaende / ontrendt een mijle weechſ langh.

Met welcke hy die vā Percherons verwinnt.

9. Hier na toe hebben ſy haer waterſte beſte ghelooopen/ om alſoo den Romeynen te minder tijds te gheben van haerſelven in ordze te ſtellen ende te wapenen; ſoo dat ſy ſeer vermoepdt ende als ten eynde hares adems derwaerts gekomen zijn. Sabinus dit ziende / heeft den ſynen ten beſten vermaendt / ende ſynen willigen Soldaten een tepcken van alarm ghegheben / ende belaste ſchielicken dooz twee poozten te ghelijck eenen wtval te doen op hare Wyanden/ dewijle ſy noch onbereyt waren obermits de laſten die ſy ghedraghen hadden. Hier dooz is geſchiet/ ſoo ten aenzien van tboozdeel der plaetſe/ als oock de onbekenthepdt ende vermoepthepdt der Wyanden / ghelijck oock van weghen de vromichepdt onſer Soldaten/ ende de wel-ghoeffenthept inde boozgaende ſtrijden/ dat ſy lieden niet een van onſe aenballen hebben kommen tegenſtaen/ maer hebben ſtracx den rugghe gekeert/ ende haer op der loop begeben: Doch onſe Soldaten ſynde met verſche krachten/ ende ſy daerentegen dooz vermoepthept haperende/ hebben haer ſtracx vervolcht/ ende een groot getal de ſelver omgebracht/ ende d'ander ſyn bande Kijnters zoo heftich naghejaecht/ datter niet van weynige welcke dooz de blucht ontquamen / overghebleven zijn. Ende alſoo is te gelijk op eenen tijt Sabinus aen zijn zijde ver Witticht van de geluckige ſcheeps-ſtrijt / ende Ceſar inſgelijcx bande victorie Sabini. Mengaende de andere Steden ende Vrijdommen/

Vrijdommen/de selbe hebben haer straex aen Titurium Sabinum overgegeven : want ghelijckerwijs het herte der Franschen seer wacker ende bereept is om oorloghe aen te nemen / alzo is haer ghemoedt seer weech ende onstantvastich om tegenspoet ende swaricheydt te verdragen.

10. Bykans ter selver tijdt is Publius Crassus in ^{W. Crassus} a Gascoengen ghekomen/welck ^{Stat holder.} Tant/ghelijck ^{komt in} b boven ^{Gascoengen} gesept is/in aenzien vande grootheydt der landen/ende ^{a Aquitania} menichte der menschen / vooz het derde-deel van het ^{b Boeck A.} Fransche landt te houden is : alhier ghekomen zijnde/ heeft hy overlept hoe dat hy in sodanighe plaetsen soude ^{§ I.} syne oorloghe voeren/alwaer wepnighe jaren te voozen den Stadthouder Lucius Valerius Proconinus omme- ghebzacht was / ende syn Heirlegher inde blucht gheslaghen ; ende waer vandaen den ^{c Proconul} c Stedehouder des Burghemeesters Lucius Manilius achterlatende alle syn bagagien hadde moeten bluchten : derhalven hy bemerckte op alles gheen kleynе sorghe ende neersticheyt van noode te zijn: over sulcx heeft hy hemselvent vooz eersten wel voozzien van koozn ende andere lijftocht/ende heeft aen-ghenomen Ruysterije ende bystant vande Bont-genoten/ende heeft daerenboven veel stercke treffelijcke mannen tot hem ontbodē met namen wt ^{d Tolosa.} de Steden van ^{e Carcaso.} d Tholouse / ^{f Narbo.} e Carcasone ende ^{g Sotiates.} f Narbone/ welke alle Vrijdommen syn seer na by de Fransche Provintie / ende heeft zijn Heirlegher ghebzacht int de landen van die van ^{g Sots.} Sots. Als die van Sots syne komste verstaen hadden / hebben sy een groot Heirkracht vergadert : ende hebben vooz t'eerste onse Heirtocht met hare Ruysterije(waer van sy zeer kloech waren)aengheraust/ende een Ruyster-ghebecht met de onse aen-ghegaen : maer daer na doen hare Ruysterije in de blucht gheslagen was / ende de onse haer verbolchden/hebben sy onvoozziens alle haer Doetvolck vertoont/welcke sy inde laechten ende dalen op loofheydt gheleyde hadden. Dese hebben de onse als verstropdt synde aengeballen ende den strijt vernieut / zoo datmen zeer dapperlick ende oock langhe gestreden heeft ; want die van Sots trots zijnde op haer voozgaende overwinningen/meynden dat de behoudenisse van het gantsche Gascoenghen alleen in hare bromicheyt bestont : De onse

De Fransche oorloghe.

Daerenteghen wilden door hare kloeschmoedicheyt eenen pegelicken hondtbaer maken wat sy namentlicken zonder haren Wilt-oberste ende sonder de andere Legi-
onen onder het beleydt van eenen jonghen Heere ver-
mochten. Doch ten laetsten syn de Dyanden door beele
wonden vermoeyt gheworden/ende hebben den rugghe
ghekeert.

Hy ober-
wint die vā
Sots.

a Vineæ.
b Turres.
c Agger.
d Aquitani.

Soldury

II. Ende na dat Crassus beele van haer doot-ghesla-
gen hadde / heeft hy op den weghen een Stadt van die
van Sots begost te bestormen / maer sy hebben hem
kloechelicken teghen-ghestaen : waer ober hy de ober-
ghedeckte a storm-bruggghens ende b torens aen-ghe-
bracht heeft; hier teghen hebben sy eensdeels ghepoocht
wat te vallen / ende eensdeels aen de c borst-weeringhen
ende de storm-bruggghen onder-gravinghen ghedaen/
van het welcke de d Gascoenghers seer goede weten-
schap hebben/overmits op beele plaetsen by haer ver-
scheyden koper-mijnen zyn. Van ziende evenwel over-
mits de waackerheyt ende neersticheyt van de onsen/ dat
sy door dit alles niets en konden wtrechten / sonden sy
Ghesanten tot Crassum / ende versochten dat hy haer
in ghenade wilde ontfanghen; het selve vercrighen sy/
ende werden belast hare wapenen ober te gheben / ghe-
lijck sy oock deden. Ende terwyle dat met dese zake on-
se ghemoederen gantsch ende gaer bezich waren / heeft
aen d'ander zijde van de Stadt moeyte ghemaect ee-
nen Aldantuanus/de welcke aldaer Oberste was/met
zes hondert ghesworene/dewelcke Soldury van haer
ghenaemt werden : De ghelegghentheydt van dese lieden
was sodanich, dat sy in haer gantsche leven winst ende ver-
lies , ghemack ende onghemack tamen ghemeyn hadden
met den ghenen in wiens vriendtschap sy haer verbonden
hadden; indien haer eenich ghewelt ende overlast aen ghe-
daen wiert, soo droeghen sy tamen ofte het zelve gemeyn,
ofte anders dooden haerselven : ende by ghedencken van
menschen en isser niemant van haer ghevonden gheweest,
welcke niet strack bereyt en was te sterven, soo wanneer de
ghene ommegehekomen was, in wiens vrientschap hy hem-
selven met eede overgegeven hadde. Met dese dan heeft
Aldantuanus ghepoocht eenen wtbal te doen / ober
sulcx heeft hy een groot gheroep ghemaect aen d'ander
zijde vande vestinghe: doch als de Soldaten inde wape-
nen

nen quammen/ende hier over eenen heftighen strijt viel/
soo is hy eyntlick wederom inde Stadt ghedreven; ende
heeft van Crasso verwozben de selfde conditie van over-
ghebinghe tamen met de ander te moghen ghenieten.

Na dat dan de wapenen overghegheben ende de Gijse-
laers ontfanghen waren / is Crassus ghetrocken in de
lantpalen van a Basaz ende b Tursa : Alhier syn de
Barbarische seer beroerdt ghebreit / overmits sy ver-
stonden dat de vooz-verhaelde sterke Stadt soo van
weghen de ghelegentheyt harer plaetse/als oock om dat
de selve met kloech krijchs-bolck voorzien was / in soo
weynige dagen de welcke sy daer gheweest waren / in-
ghenomen ende overwonnen was. Derhalven hebben
sy aen alle hanten onder den anderen hare Ghesanten
ghezonden/ende tsamen onder den anderen gesworen/
ende mallander Gijselers gegeven; ende hebben alsoo
dadelick begost hare Weirkrachten gereet te maken.

12. Daer wierden oock Ghesanten van haer gheson-
den tot de Wydommen van a Neder Spagnen naest
aen Gascoengien/ende wierden aldaer van daen bolck
ende Capiteynen ontboden: de welcke ghekommen zijn
de/namen sy vooz de oorloge aen te vanghen met groo-
ten schzich ende met groote meniche van menschen;
daer wierden sodanige Capiteynen ende Oversten ver-
horende welcke inde voozleden jaren tsamen onder
Quinto Sertorio gheweest waren/als synde Mannen
welcke geacht waren van groot verstant ende erbarent-
heyt in krijchs-saken: dese hebben (volgens de gewoon-
te des Roomschen volcx seker plaetsen ingenomen/en-
de haer Leger sterck ghemaect/ende voorts ghearbe-
det om ons van onse aenboeringhe af te sluyten. Als
Crassus sulcx bemerkte / namentlick hoe dat syne
Weirkrachten (overmits hare weynicheydt) niet wel en
konden wijt ende breeet verspreyt werden; ende dat den
Opandt daerentegen hem seer wijt konde wtbreiden/
ende alle de wegen bezetten/ende ebenwel volcx genoegh
in syn Leger behouden: soo heeft hy dese swaricheyt in-
gezien/namentlick/dat hem koozn ende allerley toevoe-
ringe niet bequamelick genoegh souden konnen aenge-
bracht werden: in aenzien byzonder dattet ghetal der
Opanden daghelix meer ende meer aenwoens; derhal-
ven heeft hy noodich gheacht niet na te laten om ten

Hy treet na
andere volc-
keren.

a Vocates.

b Tarusates

a Citerior
Hispania fi-
nitiva Aquitania.

De Fransche oorloghe

eersten met haer te strijden: twelck na dat hy den Raedt te kinnen gegeven had/ende bemerkte dat een pegelick tselve toestondt/heeft hy s'anderdaechs voorzghenomen te strijden: waer ober hy oock s'morghens broech alle syn Heirkrachten by een gebzacht heeft / ende heeft tweederley slach-ordze inghestelt; doch den bystandt der Bontgenoten stelde hy int midden: twelck gedaen heb- bende/verwachte hy alsoo wat de Opanden in haer zin mochten hebben. Maer sy lieden alhoewel sy verston den overmits hare menichte/ende oude eere in krijchs-sa- ken/als oock overmits de weynicheyt van de onse/datse byjeliclyc ende seker genoech mochten bechten: nochtans meynden sy het sekerder te wesen/met het besetten van- de wegen/ende afluyten vande toevoeringe/de victorie sonder eenige woude oft quetzinge te verkrijghen:ende indien by ghebzeck van koozn de Romeynen daer ober begonnen te vertrecken/dat sy alsdan bedachten de ach- terste in den Heirtocht/ende de welcke met hare packen ober-laden waren/oft anders krank ende onsterck van ghemoede/aente ranssen ende te overvallen. Desen raet wiert vande Capiteynen voor goet aen-genomen/ende ober sulcx wanneer de Romeynen hare Heirkrachten te voorszijn bzachten / hielden sy haer binnen den Le- gher. Het welck als Crassus bemerkte hadde/ende oock overlegghende hoe dat hy door syn vertoeven ende in- zien de Opanden blooder gemaect had/ende onse Sol- daten daerentegen wackerder tot het strijden geworden waren/waer ober oock een peghelick riep/datmen niet langer en behoorde te vertoeven om byjmoedelicken op haer Legher aen te gaen.

Deso honden
haer binnen
den Leger.

So werden
van Crasso
bestaymt.

a Cespites
b Aggar.

12. Zo heeft hy een peghelicken ten besten vermaent/ ende is door de byjwillighe begheerte van allen na het Leger der Opanden henen ghetogen: aldaer synde/heb- ben sommighe de grachten ghepoocht te vollen/ende de sommighe hebben met veel pijlen ober te werpen de Verweerders op de bolwercken ende sterckten af-ghe- dzeben/ende de sommighe welcke vande Bontghenoo- ten tot bystant ghesonden waren/ende de welcke Cras- sus tot den strijdt niet al te zeer en vertroude / waren bezich met steenen ende pijlen aen te bzengen / mitsga- ders oock met a aerde-sooden aende b borst-weeringhe aen te voeren/soo datse alle gelijk een manier ende ge-

laet

laet van bechten vertoont hebben : Daerenteghen isser
 oock stantbastelicken ende gheenzijs bloedelicken van-
 de Opanden ghebochten/soo dat de pijlen van boben ne-
 der-gheschoten sijnde niet te vergheefs neder en vielen:
 Terwyle dit gheschiede / hebben de Ruyters rondtsom
 het Legher der Opanden gherent / ende hebben Crasso
 aenghedient / hoe dattet Legher der Opanden aende
 c groote poorte niet genoegh bewaert noch versocht en
 was / ende oversulx datmen lichtelicken aldaer konde
 overkomen. Crassus heeft hier over de d Ruitmeesters
 vermaent/dat sy met groote vereeringen ende beloften
 elckis de hare souden opwecken tot sulcx als van noode
 was/ende vertoonde haer wat hy geern hadde datmen
 soude doen : Daer over sy-lieden / volghens het bebel
 welck sy ontfanghen hadden/ stracx ghenomen hebben
 vier e Benden/welcke tot bewaringe des Leghers ge-
 laten sijnde/noch versch van alle arbeidt waren / ende
 hebbe de selve door een verre wech om-gevoert/op datse
 wt 's Opants Leger niet en souden konnen gezien wer-
 den ; ende zijn met de selve in aller haest / terwijl eens
 pegelick oogen ende zinnen tot strijden ghekeert waren/
 ghekomen tot de selve bestinghen / daer wy hier bozen
 van ghezept hebben / ende hebben stracx de selve door-
 boort/ende alzo eer in 's Opants Legher gheweest/dan
 sulckis te recht van haer konde ghezien werden / ende
 eer dat haer bekendt konde syn watter te doen mochte
 wesen. Als doen isser vande andere zijde een gheroep ge-
 hoort/ende de onse hebben met nieuwe krachten begost
 veel stercker te strijden dan opt te bozen/gelijck sulcx ge-
 meynlick geschiet/wanneer daer hope van victorie door
 handen is. De Opanden dit ziende ende omcingelt syn-
 de van alle kanten/hebben haer-selven over de bolwer-
 ken ghesocht af te werpen ende alsoo met de blucht
 haer-selven te behouden:maer de Ruyterije heeft in de
 opene velden haer verbolcht/ende veel omghebracht;
 soo dat nauwelick het vierde-deel overghebleven en is
 van het ghetal van vijftich duysent/welcke volghens de
 sekere schrijvinghe daer van zijnde / ghekomen waren
 wt a Gascoengen ende b Nabarre. Hierentusschen onse
 Ruyterije is eerst laet in den nacht int Legher weder-
 ghekeert.

c Decumana
portad Equitum
præfecti

e Cohorti.

Sy werden
met een
krachs-
begendichent
verwonnen.a Aquitania
b Cantabri.

43. Als nu desen strijdt over al ruchtbaer gheworden
 was/

De Fransche oorloghe

e Tarbelli.
 d Bigerri-
 nes.
 e Praciani.
 f Vocates.
 g Tarufates
 h Elufates.
 i Garites.
 k Aufci.
 l Garumini.
 m Sibutsates
 n Cocofates
 Cesar daer-
 en tusschen
 trecht tegens
 die van Te-
 roanne ende
 de Zaband-
 ders.
 o Morini.
 p Menapy,
 zekere volc-
 ker in
 Vlaenderen
 ende Zaba-
 vant,

was/soo is het grootste deel van Gascoenghen Crasso
 toegeballen ende heeft haer selven hem overghegheben/
 ende van selfs tot hem Gijfelaers gesonden; int ghetal
 van dese waren die van c Aqs / van d Bigorre / van
 e Baionne/van f Basaz/van g Tursa/van h Euse / van
 i Agen/van k Nur/van de landen ontrent de l Baro-
 ne/van m Sibutsen/van n Cocossa: Eenighe wterste
 verre ghelegghen volckeren hebben alleen naghelaten
 sulcx te doen/ter oorsake datse haer verlieten op de onbe-
 quame tijdt des jaers / dewijle de Winter op handen
 was. Ontrent de selbe tijt heeft Cesar syn Heirleger op
 een ander plaetse verboert; want al hoe wel de Somer
 byna voorsz was/nochtans dewijle die van o Teroan-
 ne ende de p Vlaminghen ende Zabanders noch obe-
 rich waren/ende dat de selbe (het geheele Fransche lant
 bezedicht sijnde)noch inde wapenen waren/ende noyt
 Ghesanten om van brede te spreken tot hem ghesonden
 en hadden;soo heeft hy derwaerts syn Leger gebracht/
 meynende by zich selfs dat die oorloge haest afghedaen
 soude komen werden. Maer dese volckeren hebben ver-
 re op een andere maniere dan de andere Franschen be-
 gost te oorlogghen:want overmits sy verstonden dat seer
 groote ende stercke volckeren/de welcke den strijdt ende
 sacht ghewaecht hadden/verslagghen ende overwonnen
 waren/soo hebben sy in haer omleggende bosschen ende
 moerasschen haer selven begeben/ende alles wat sy had-
 den aldaer gebracht. Cesar daerentusschen als hy voorsz
 aen dese bosschen gekomen was/heeft straxc zijn Le-
 gher begost te stercken/allhoe wel hy alhier gheen en ont-
 rent ontrent hem en sach:soo ist nochtans geschiet dat
 sy bemerkende dat d'onse hier ende daer int werck ver-
 sprept ende verstroopt waren/daer over seer schielick aen
 allen kanten wt het bosch gelooopen zijn/ende op de onse
 eenen aenbal ghedaen hebben:maer de onse hebben seer
 haestelick de wapenen inde hant begrepen / ende haer
 wederom in de bosschen ghejaecht / ende veel van den
 haren ghedoot;ende hoe wel sy haer seer verre in de bos-
 schen na-liepen/ende seer verre dooz ongelegen plaetsen
 verboeldden/nochtans hebben wy wepnige van den on-
 sen ghemist. Middeler-wijle heeft Cesar alle de andere
 dagen begost de bosschen af te houwen / ende op dat ter-
 ziden op den onghewapenden ende onboozzichtighe-
 rijchs.

Krijchs-lieden geen verrasschinghe en soude gheschieden/ heeft hy alle het hout twelck af-ghehouwen was/ ghekeert reghens den Rypandt / ende in plaetse van een bolwerck aen weder-syden gheblochten ende ghesteldt: Als nu een groot deel met groote haesticheydt in korten tijdt volbracht was/ ende oock hare beesten ende achterste bagagien van de onse ghekeeghen waren / ende sy daerentusschen haerselven dieper inde bosschen begheven hadden, soo isser soodanigen swaren onweder ontstaan/dat het werck nootsakelick moeste achter weghe blyben/alsoo van wegghen het gheduerich reghenen de Soldaten niet langher onder de a Bellen konden ghebercht worden. Derhalben heeft hy alle haer landt laten beplonderen/de Dorpen ende de huyzen verbrant / ende heeft syn Heirkracht wederom wech geboert / ende by die van a Orleans / b Lizieux ende andere Vrijdommen/de welcke aller-laetst hem oorloge aengedaen hadden/in verwinteringhe ghelept.

Dach ober
mits het on
weder recht
wegnich wt

a Pelles.

a Aulerci.
b Lexobij.

De Fransche oorloghe

van

Cajus Iulius Cæsar,

HET VIERDE BOECK

Beschreven door hemselven.

Inhoud des vierden Boecks.

De Zuthensche ende Drendtsche Duytschen wt vreesse vande Swa-vische foecken nieuwe woon-plaetsen in de Fransche landen ; sy verdryven de Brabanders wt hare landtpalen : daer na komen sy by de Luyckenaers ende die van Condrotz : ende alhoewel sy teghens Cesar strydende inde Ruyter strijdt hem te boven gaen, soo werden sy nochtans daer na wt haer Leger ghedreven; ende het overblyffel van haer volck begeeft hem over den Rhijn by de Geldersche. Cesar een Brugghe ghemaectt hebbende treckt over den Rhijn , ende doet wrake aende Geldersche, ende verlost die vanden lande van Colen. Van daer keert hy wederom int Fransche landt , ende treckt wt het landt van Teroanne over na Engelandt , alwaer hy nauwelick syn Heirlegher te lande ghestelt heeft, oft de Inwoonders gheven haerselven aen hem over: de selve nochtans siende hoe dat de Romeynsche Vloote dpor onweder seet beschadicht ende bedorven was, cade

De Fransche oorloghe.

ende dat hy gheen Ruyterije by de hant en hadde, bestaen wederom met een nieuwe moedt teghens hem te oorloghen: Maer weder verwonnen sijnde gheven sy Ghijfelaers, ende Cesar keert wederom int Fransche lant.

Dit alles gheschiedt in het twee-en-vyftichste Jaer voor de gheboorte Christi.

I.

Zutphensche
en Drentsche
trecken over
den Rhijn.
a int 52. jaer
voor de ghe-
boorte Chri-
sti.

b Vespertes
Germani.
c Teuch-
heri.

d Suevi.

e Gens Sue-
vorum.

f De zeden
van de Swa-
bische.

g Germani.

h Pagi.

i Boec VII
§ XII.

De selve Winter / de welcke alder-
naest daer aen ghevolcht is, int jaer dat
a Cnejus Pompejus ende Marcus
Crassus Burghemeesteren waren / son-
de b Zutphensche Duytschen ende oock
tsamen de c Drentenaers met groote
menichte van menschen over den Rhijn
stroom ghetoghen niet verre van de Zee / alwaer den
Rhijn hare wateren inde selve instoort: De oorsake van
dese overtocht is gheweest / om datse van de d Swabi-
sche vele jaren ghequelt waren / ende met sware oorloge
belastet / so dat sy in hare lantbouwinge verhindert ende
belettet wierden. Het e Swavische volck is verre het mee-
ste, ende het strytbaerste volck van alle de f Duytschen.
Men seydt van haer dat sy hondert g Vlecken onder haer
hebben, van de welcke sy alle jaers etlicke duysenden van
gewapende Mannen ten strijde buyten hare lantpalen voe-
ren: de andere blijven in haer lant, ende bouwen voor haer
selven ende voor den ghenen die ten strijde trecken; dese
wederom van gelijcke sijn int jaer daer aen volgende in de
wapenen; ende de andere blijven dan by huys: waer door
geschiedt, dat noch de lant-bouwinge, noch oock de weten-
schap ende oeffeninge der oorloge oyt achter wege gelaten
wert: sy en hebben h geen eygen landt, noch eenigen acker
de welcke van de anderen afghesondert sy, ende en mogen
niet langer dan een jaer op eene plaetse blijven, om aldaer
te blijven wonen ofte te bouwen: sy en leven niet veel by
koorn, maer ten meestendeel onderhouden sy haer met
melck ende tghene dat van den beesten komt, ende sijn
oock daghelicx besich met het jaghen: het welcke veroor-
saect seer groote sterfte, want soodanige maniere van kost,
ende sulcke daghelicksche oeffeninghe ende vrijheyt van
leven vermeerderdt hare krachten, ende maect dat sy Man-
nen werden van sware groote lichamen; des te meer over-

mits

mits foodanighe vryheydt by haer is, dat sy van kints been aen met gheen wetten oft dwangh tot sulcx ghehouden en werden, so dat niets teghens haren wille haer overdronghen en werdt. Sy hebben haerselven oock tot dese ghewoonte ghebracht niet teghenstaende sy in seer koude landen wonen, dat sy evenwel anders gheen kleederen en hebben dan van vellen, welcke dickwils soo kleyn sijn, dat een groot deel van haer lichaem naect ende bloot sy; ende is hier over oock hare ghewoonte dickwils ende menichmaels in de rivieren te baden. De Kooplieden komen tot haer, niet soo seer om dat sy begheeren dat yet van buyten in haer landt soude inghebracht werden: maer voorname-lijck daerom, om dat sy eenighe souden hebben, den welcken sy het ghene dat in de oorloghe ghenomen is zouden moghen verkoopen. Daerenboven de *a* last-draghende ge-
dierten, daer de *b* Franschen een groot behaghen in heb-
ben, ende de welcke sy seer dier koopen, en werden vande
c Duytschen niet ghebruyckt, al waert schoon dat die van
buyten inghebracht waren: Ende aengaende de last-dra-
gende beesten de welcke in haer lant voortkomen, de selve
sijn leelick ende mismaeckt van ghestaltenisse, dese ghe-
wennen sy nochtans door daghelicxsche oeffeninghe dat
sy kloeck van arbeyt werden. In haer Paerde—strijdingen
springhen sy menichmael van hare Paerden, ende vechten
wackerlick te voet: Ende om niet verlegen te zijn, hebben
sy hare Paerden ghewent stille op eene plaetse te blyven
staen, want soo haest de noot sulcx vereyscht springen sy
seer snellelick wederom op de selve: ende volghens hare
ghewoonte en isser niet schandelicker noch onghuevoech-
licker by haer gherekent, dan sadelen te ghebruycken: soo
dat seer weynighe ghesadelde Ruyters haerselven onder
het getal vande hare durven begheven. Wijders sy en laten
oock niet toe dat eenighen wijn van buyten in haer landt
in-ghebracht wert, wt oorfake dat de menschen daer door
tot arbeydt ende onghemack te verdraghen onbequaem
sijn, ende al te teeder weeckelick ende ghemackelick wer-
den.

a Iumenta.*b* Galli.*c* Germani.

2. Zoo veel haer int ghemeyn aengaet, sy achtent voor
hare natie eenen *a* grooten lof ende eere, dat sy landen ende
heerschappije moghen hebben wijt wtghespreydt buyten
hare landtpalen, als sijnde een onghetwijffelt teycken dat
veele landen ende vrydommen haer ghewelt niet en beb-
ben

a Boec III

§ XII.

De Fransche oorloghe

a Eburones.
b Condrusi.
c Treviri.

haren dienste ghereedt ghemaectit soude werden. De Duytschen door dese hope wtghelockt zijnde/verspreyden haerselven wijt ende breecht/ende quamen eyntlick inde lantpalen van die van a Lupck ende b Condrotz/de welke onder die van c Criers behoorden. Cesar evenwel heeft de voornaemste van Fransche landt tot hem ontboden/ende alsoo hy by hemselven goet vondt alles van tghene hy wiste te laten onghemerckt doorgaen / heeft hy haer seer schoone praten ende woorden gegeven/ende haer ten besten vermaent/bevel ghebende van Ruyterije te vergaderen / alsoo hy voorgenomen hadde met den Duytschen te oorloghen. Hy versach hemselven oock verder van koozn ende van wtghelesene Ruyteren / twelck ghedaen hebbende/troch hy derwaerts na toe / alwaer hy verstondt dat de Duytschen waren.

Tot hem ho-
men Gesan-
ten van de
Zuydensche
ende Oren-
sche Duyt-
schen.

4. Als hy nu eenige weynighe dach-reysen van haer was/zijn hare Ghezanten by Cesar ghekomen / ende hebben dusdanighe reden ghehadt / Namendtlicken/
Dat de Duytschen niet gesint en sijn noch het Roomsche volck eerst oorloghe aen te doen , noch oock haer de oorloghe te weygheren om tegens haer met wapenen te strijden , soo wanneer sy tot sulcx ghetercht souden moghen werden : want sulcx een oude ghewoonte der Duytschen was,haer van hare Voor-ouders achter-ghelaten,te weten, allen den ghenen die haer oorloghe aen-deden teghen te staen ende gheensins te smecken: Evenwel nochtans , dat sy harent halven hem wilden te verstaen gheven, dat sy wt haer Vader-landt verdreven ende niet met moetwille hier ghekomen waren: Ende indien de Romeynen hare vrient-schap begheerden , dat sy vrienden van groot profijt ende dienst voor haer konden zijn: versochten wijder, dat sy haer oft eenighe landen wilden vergunnen, oft anders haer toelaten tghene sy door wapenen verkreghen hadden , te moghen houden ende besitten. Verhaelden oock verder , dat sy in strijtbaerheydt nyemandt en weken , wtgheseydt de eenighe Swavische , teghens de welcke selfs de onsterffelicke Goden niet machtich ghenoech en konden sijn, om deselve na haren wille te dwinghen ; aengaende alle andere, datter nyemant in de wyde Wereldt en ware, oft sy vermochten des selven Meester te werden, ende hem te overwinnen. Hier over heeft Cesar gheandthwoordt sulcx hem

hem na gheleghentheydt goet dochte; doch het beſluyt
 van ſyne reden is gheweeſt/ Indien ſy int Franſche lande
 wilden blyven, dat hy geen vrientschap met haer en konde
 houden: dat het oock niet waerſchynlick en vvas, dat ſy
 andere landen ſouden konnen in-nemen, die haer eyghen
 lant niet en hadden konnen bevaren: datter vvyders oock
 gheen ackers oft velden int Franſche landt ledich vvaren,
 om byzonderlick aen ſulcken grooten menichte ſonder
 ſchade van anderen over te gheven: doch dattet haer ghe-
 oorloft ſal ſijn in de landen van *a* Colen te vvoonen indient *a* Vbij,
 haer beliet. Zeyde dies halven/ Dat de Coolsche Gefan-
 ten mede by hem vvaren, ende oock vvaren klagende over
 den overlalt vande Svvaviſche, ende daer over hulpe van
 hem verſochten; vvaerom hy oock niet en rvvijffelde, oft
 hy ſoude ſulcx vanden Coolschen van harent vveghen in
 deſe gheleghentheydt vvel verkrijghen. Hare Ghesanten
 hebben hier op gheantwoort/ dat ſy ſulcx aenden haren
 ſouden aendienē/ ende dat ſe de ſake met malkanderen
 ſouden overlegghen/ ende na den derden dach wederom
 tot Cefar komen: verſochten daer over dat hy daeren-
 tuſſchen haer met ſyn Leger niet en ſouden naerderē.
 Maer Cefar heeft haer ſulcx afgheſlagen/ ſeggende dat
 hy ſulcx niet en konde doen: want hy had verſtaen dat
 een groot deel van hare Ruyterije etliche daghen te va-
 ren wtghezonnen was over de Maſe in de landen van
b Antwerpen / ſoo om te rooven als oock om koozen te
 halen: hier over was ſyn bedencken/ dat ſy deſe Ruyte-
 rije wilden verwachten/ ende dat ſy daerom wtſtel ende
 vertreck ſochten.

5. De *a* Maſe is een riviere devvelcke ſyn oorspronck
 neemt wt egheberchte *b* Fauciles, het welck ontrendt de
 landtpalen van *c* Langres gheleghen is, ende voorts ont-
 fanghende eenen erm van den Rhyn welcke de *d* Wale
 ghe-naemt vvert, beſluyt ſe het Eylant van de *e* Hollanders,
 ende van daer loopt ſe niet verder dan t'achtentich mijlen,
 tot dat ſe in de Oceanische zee komt. Den *f* Rhijn neemt
 ſijn oorspronck vvt de *g* Rhijnvvalderſche volckeren, de
 vvelcke in de Alpiſche gheberchten vvoonen, ende van
 daer loopt de ſelve door langhe vveghen henen inde lan-
 den van de *h* Nantuatſche, vande *i* Svvitſers ende vande
k Borgoensche, ende voordts door de landen van *l* Metz
 ende *m* Straesburgh, al oock door de landen van *n* Triers:

G

Eyntlickē

b Ambia-
 riti.

De paſſagie
 vā de Maſe
 ende Rhyn.
a Moſa.
b Vogefius.
c Lingones
d Vahalis.
e Batavi.
f Rhenus.
g Lepontij.

h Nantuates
i Helvety.
k Sequani.
l Mediom-
 trices.

De Fransche oorloghe

in Triboci.
n Treviri.
o Zeelandt-
sche epland-
den.

p Eperlant.

De Gesan-
ten vande
Ruyters
kamen we-
derom tot
Cesar.

9 vbij.

Eyndtlicken als de selve aen de Oceanische zee naerderdt,
scheydtse haerselven in veele stroomen, waer door sy veele
ende groote o Eylanden maect, van de welcke een groot
deel bewoont werdt van wilde barbarische volckeren,
ende onder de welcke sommighe oock sijn die gheachtet
werden alleen met visch ende p eyeren der voghelen te le-
ven: soo dat den Rhijn door veele wtganghen in de Ocea-
nische zee is in vloeyende. Als Cesar niet meer dan
thwaelf mijlen vanden Wyandt en was / soo quamen de
Ghesanten tot hem ghelijckerwijs versproken was;
ende op de reyse hebben sy hem aengesproken hem seer
biddende dat hy niet wyders voort-gaen en soude:
Als sy sulcx niet en konden verkrighen/begheerden sy
ernstelick dat hy tot syne Ruyters de welcke voort wt
ghetoghen waren eenighe soude hen en senden/om haer
van't strijden te weder-houden / ten eynde sy van hem
tijt souden moghen hebben om hare Ghesanten aen die
vande landen van q Colen te zenden. Daer by boe-
ghende / Zoo hare Oversten ende Raden met eede haer
trouwicheyt wilden beloven: dat sy dan te vreden waren
die conditie ende ghelegentheyt waer te nemen, dewelc-
ke haer van Cesar belastende bevolen wiert. Ende om
sulchs te weghe te brenghen/baden sy hem dat hy haer
dyse daghen tijts wilde vergunnen: Maer Cesar meyn-
de dat dit selve anders nergens toe en diende / dan dat
hare Ruyters welcke wt waren/ondertusschen staende
den stilstant van dyse daghen/wederom souden mogen
komen: nochtans soo heeft hy haer toegheseydt/dat hy
dies daechs niet wyder dan vier mijlen en soude voort-
trecken / om namentlicken hem-selven van water te
berzien; ende aengaende des anderen-daechs/dat sy
alsdan in behoorlickien ghetale by hem aldaer te samen
souden komen/op dat hy alsdan hare saken soude mo-
ghen grondelick bekennen ende verstaen. Daerentus-
schen sont hy eenige tot de Ritmeesters/de welcke met
de gantsche Ruyterije voort wt ghetoghen waren / om
haer aen te segghen/dat sy teghens de Wyanden niet en
souden strijden/ende soo sy tot sulchs getercht wierden/
dat sy't even-wel souden verdraghen / ter tijdt toe dat
hy met syn gantsche Heirkracht by haer soude gheko-
men sijn.

6. Maer de Wyanden so haest sy onse Ruyters sagen/
welcke

welcke vijf duysendt in ghetale waren : waer teghen sy niet dan acht hondert kuyters en hadden / want hare andere kuyters / de welcke over de Mase om hoorn te halen ghetogen waren / doen ter tijdt noch niet wederom gekomen en waren; soo haest sy de onse vernamen/ hebben sy een aenbal op de onse ghedaen / ende de selve onboozziens verstreopt / want de onse hier op niet en dachten / nademael der Wyanden Ghesanten een wep- nich te boozen van Cesar ghegaen waren / ende desen dach oock tot stil-standt van wapenen (selfs dooz haer eyghen versoeck) toegheepghent was: doch de onse qua- men wederom te samen/ende wederstonden haer : Sy dat ziende spronghen na hare a ghewoonte van hare paerden/ende te voet vechtende dooz-staken sy de paer- den/ende stieten daer veel van de onse ter aerden/ende de overighe joeghen sy op de blucht/ ende hebben de on- se soo verbaert ghemaect / dat sy nieter op-hielden van hare bluchte / booz dat sy int ghezicht van onse Heirtocht ghekomen waren. In desen strijdt zijn van onse kuyterije ghebleven vier-en-tzeventich Mannen/ onder welcke oock dien seer vromen Wiso van a Gas- coengen was/een dapper Man / ende af-komstich van grooten Huse / wiens Groote-bader onder de sone de opperste heerschappije ghehadt hadde / ende van onsen Vaedt een Vriendt ghenoemt was : dese / alsoo syn Broeder bezet was van de Wyanden / socht hem te hel- pen tot het perikel/ghelijck hy oock gedaen heeft; want syn Broeder (alsoo syn paert ghequetst was) is van bo- ven neder gheworpen ; doch heeft eben-wel soo langhe hy mochte kloeckelick tegen-ghestaen: ten laetsten om- cinghelt synde / ende veel wonden ghekreghen hebben- de/is hy ter neder gevallen: welck desen Broeder (wel- ke nu bukten den strijt was) van verre ziende / heeft syn paerd de spozen ghegheben / ende alzoo int midden van de Wyanden ghereden/waer over hy ghedoot is.

7. Cesar verhoorzende van desen strijdt / heeft na die tijt hare Gezanten noch gehoor willen geven/ noch oock eenich verdrach met haer willen maken / alsoo sy met bedroch ende verraderije omme-gingen/ende ghedue- rende den tijdt dat sy vrede versochten / den onsen (son- der van pemandt daer toe vermeckt te wesen) oorloghe- aengedaen hadden : Wozder heeft hem oock goet ghe-

De Goltier
ne werde in
haer kuyter
strijt van de
Duytschen
overwinneth

a Boeck
103. 1.

a Aquitanus

Cesar wert
hier dood is
ghens haer
verdracht

De Fransche oorloghe.

docht metten eersten haer slach te leveren: want hy hiel
het vooz een groote dwaesheyt / soo langhe te vertoeven
tot dat des Wyandts Heirkrachten mochten vermeer-
dert zijn / ende hare Kuyterije wederom soude gheko-
men wesen / des te meer overmids hem bekend was de
onstantbasticheyt der Franschen / van de welcke hy al-
reede bemerckte / wat een groote aenzienlichheyt de
Wyanden dooz desen eenighen strijdt by haerlieden ge-
kregen hadden. Als hy nu dit vastelicken by zich selven
besloten hadde / ende met den Stadthouderen ende Co-
lonellen als oock met den Ontfangher van het Legher
was beraetslaghende / haer te kennen gevende hoe dat
hy voozghenomen hadde / niet eenen dach langher niet
strijden te toeven; soo ist gheschiet dat hem onboorziens
een seer bequame ghelegghentheyt vooz ghekomen is /
namendelicken dat de Duytschen s'anderendaechs
s'mozghens vzoech met de selve loosheyt ende verrade-
rije aenghekomen waren / want sy quamen in grooten
ghetale verghefelschapt met hare Obersten ende Out-
sten int Legher tot Cesar / eensdeels (ghelijck men seyde)
om haer-selven te ontschuldigen dat sy s'daechs te vo-
ren met den Romeynen ghestreden hadden / teghens
haer woort ende belofte / ende tegens het ghene sy selver
versocht hadden / eensdeels oock dat sy haer beste zouden
doen om met bedziechlichheyt stil standt van wapenen
te verkrijgen. Doen Cesar haerlieden sach verheuchde
hy hem seer / dat sy hem soo schoon ende ghelegghen qua-
men / ende oversulx heeftse alle doen vast houden. Ende
eben-wel niet-te-min heeft hy alle syne Heirkrachten
blyten den Legher gebracht / ende syn Kuyterije belast
achter aen den Heir-tocht te volgen / alsoo hy bemerckte
de selve van weghen den versch ghedanen strijdt noch
verschzickt te wesen / ende is alzo voorts aen ghetogen
met een dreboudighe slach ordze / zoo dat hy in korten
acht nuylen weechs gherepft is / ende daer over eer aen
der Wyanden Legher ghekomen / dan sy-lieden te recht
konden vernemen watter te doen mochte wesen. Hier
over zijn sy schielicken verschzickt gheworden / zoo ten
aenzien van de haeftricheyt onser overkomste / als oock
ten aenzien van de haren de welcke te vooren tot ons
ghetogen waren: ende begosten seer ontfeldt te worden /
alzo sy gheen tijt en hadden noch om met malhande-
ren

De tweede
repe Ghe-
sanden tot
hem geson-
den zijnde /
doet hy haer
vast houden

ren te veraedtſlaghen/noch oock om de wapenen in de handt te nemen / ſoo dat ſy niet en wiſten wat oorzbaer ware om te doen; oft ſy met haer Heirleggher teghens de Opanden ſouden trecken/oft ſy haer Leggher ſouden beſchermen/ende oft ſy met de blucht haer ſouden ſoecken te behouden. Deſe verſaechttheydt ende vzeefe als dooz hare tſamen-loopinghen ende gedruys aen onſen Soldaten openbaer wiert / hebben ſy als ghetrecht zijnde dooz de verraderije van ſ'daechſ te bozen/tſamen eenen aenbal ghemaect/ende op haer Leger ghelooopen: Als doen hebben de gene die haestelick inde wapenen konden komen/een wepnich ons tegen-geſtaen/ende hebben tuſſchen de tocht-karren ende bagagien eenichzins gheſtreden : maer de gantsche menichte van kinderen ende vrouwen heeft ſtracx begoft hier ende daer te bluchten ende te loopen ; want ſy hadden een groote menichte by haer/als ſynde met haer geheele huyſghezin wt haer lant ghetogen ende ober den Rhyjn gegaen. Deſe dan bluchtende / heeft Cefar zijn Ruyterije henen gefonden / om haer te achterhalen. Doen hebben de Duytſchen(hoorende een groot gheroep achter haren rugge/ende ziende dat de haren booz haer oogen dootgeſlagen wierden)hare wapenen wech-geworpen/ende zijn met aller haest/achterlatende hare Krijchſ-bendelen/wt haer Leggher ghelooopen / tot datſe quamen ter plaetſe daer den Rhyjn ende Maſe in malckanderen loopen : alhier en wiſten ſy gheen raedt langher om te bluchten; niet te min ebenwel/dewijle ſy ſaghen dat alreede een groot getal van de haren gedoot was/ſo hebben de overgheblevene haer in de riviere gheſtozt / alwaer ſy lieden beſwaerdte zijnde met vzeefe ende vermoepttheydt/dooz tgheweldt van de ſtroom wech-gheſpoelt zijn ende alſoo verbroncken. Maer de onſe / tot eenen toe/ſyn alle behouden wederom int Leggher ghelomen/wtbeſondert eenige wepnighe gequetſte:twelck ebenwel te verwonderen was in ſoodanighen ſchizick van ſoo grooten oorloghe ; nademael de menichte der Opanden was tot het ghetal toe van zes honderdt ende dertich duysendt menſchen. Aengaende den Ghesanten/de welcke Cefar te bozen int Leggher hadde doen vaſt houden/de ſelve heeft hy oorlof ghegeven om vzeelick te moghen wt-gaen:maer ſy hebben ghebzeest dat

Op neemt
oock haer
Leggher in.

a Confluent
tes Rheni &
Mosæ, Nam
mentlichen
niet wylt uſ
Koumnel.

De Fransche oorloghe

haer moeyte ende swaricheydt van den Franschen souden aen-ghebaen werden/welckers landen ende ackers sy beplondert hadden / over sulckis zeyden sy by hem te willen blijven. Doch Cesar heeft haer niet temin in vryheyt ghelaten.

Cesar neemt
voor om ve-
le redenen
over den
Rhijn te
trecken.

8. Als de Duytsche oorloghe nu gheeyndicht was/ heeft Cesar om vele redenen noodich ghebonden over den Rhijn te trecken: ende was onder anderen dese oor- sake de byzonderste / nademael hy bemerckte dat de Duytschen soo lichtelicken bestonden int Fransche lant over te komen/dat hy haer woude in den toom hou- den / ende haer te verstaen gheben hoe dat sy oock voor haer eyghen dinghen te sozghen ende te vreesen hadden; alsoo het Heirlegheer des Roomschen volckis oock ver- mochte ende dorste over den Rhijn komen: daer benef- fens beweechde hem oock tot sulckis / datter noch een deel vande Zutphensche ende Drentsche Ruyterije overgebleven was: van dese hebben wy hier a vooren ghesproken / hoe dat sy om te rooven ende hoorn te ha- len over de Maese ghEGAEN waren / ende door middel van dien bukten den strijdt gheweest hadden; dese dan overgebleven zijnde/ende hoorende hoe dat haer volck de nederlaghe hadden gheladt/hebben haerzelven over den Rhijn inde lantpalen vande b Geldersche begeben/ ende haerzelven met haer tzamen-gheboecht. Cesar heeft verhalven aen de Geldersche syne Boden gheson- den/met last om te versoecken/dat sy hem souden over- geven alle de gene de welcke tegens hem ende den Fran- schen lande gheoorlocht hadden: Daer sy hebben geant- woort/Dat aen den Rhijn gebiet des Roomschen volcx ophiel. Ende seyden voer / Dewijle het hem dochte onbillick te wesen, dat de Duytschen tegens synen danck in de Fransche landen zouden komen, waerom hy nu eeni- ghe heerschappije over den Rhijn zocht te hebben. Doch midlertijt niet te min zijn tot hem gekomen die van den lande van Colen/welcke alleen van de Over Rhijn- sche volckeren Ghesanten tot hem ghezonden hadden/ ende vriendschap met hem ghemaect ende hem oock Gijfelaers overgegeven hadden; Dese baden hem seer dat hy haer bystandt woude doen / dewijle sy zeer ellen- dichlick vande Swabische ghequeit wierden; ofte zoo hy van weghen de noodtliche diensten des Roomschen volckis

a Boec III.
§ IV.

b Sycambri.

Byzonderlic
om die van
Colen hulpe
te doen.

volcks zulcks niet en konde doen / dat hy ten minsten synen Heir-legher over den Rhyjn zoude brenghen / dewyle haer zuler in toekomende ghenoechsaem tot hulpe ende hope van verlichtinghe soude konnen strecken / nademael dooz het verdriiben van b Ariovistus / ende

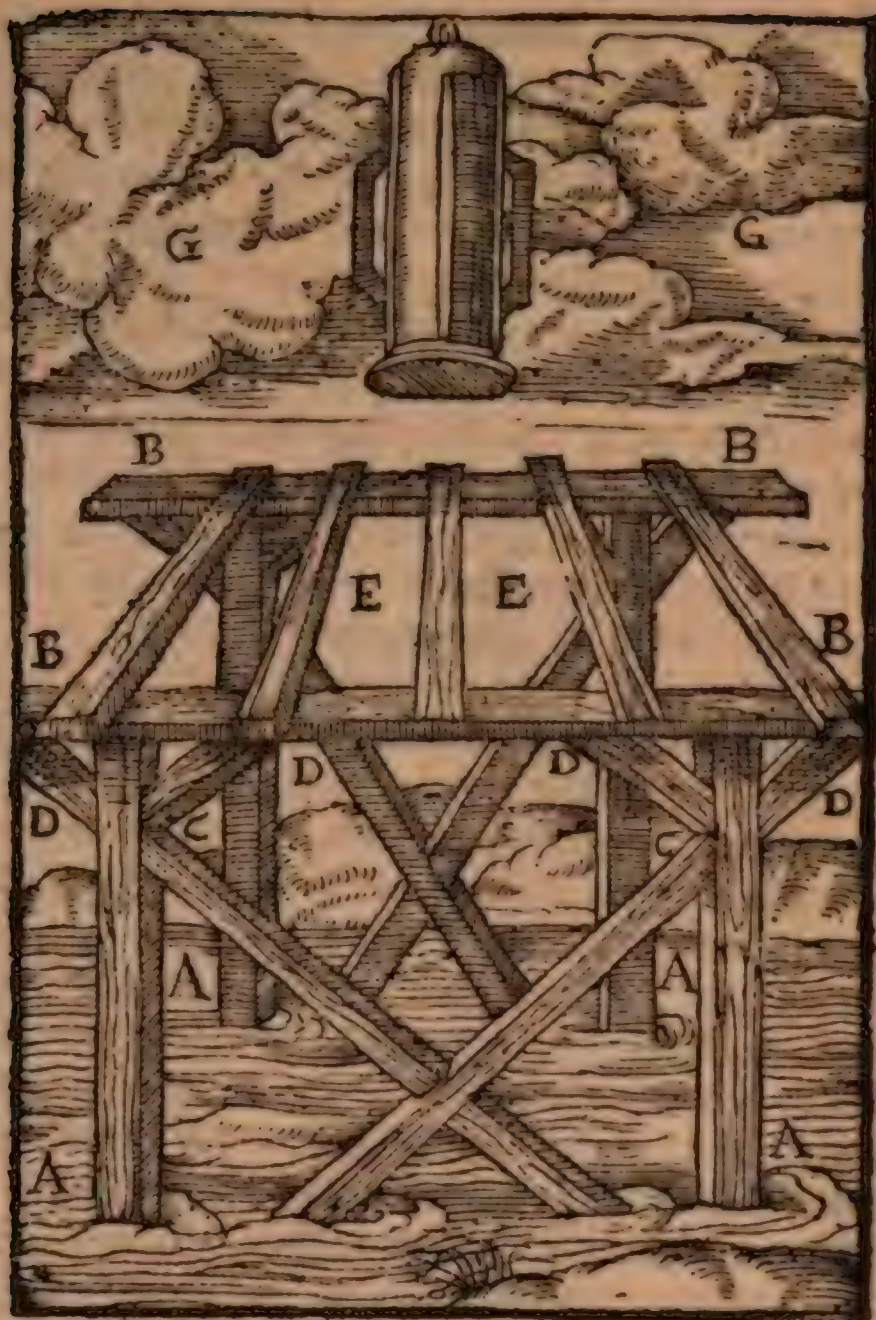
b Boeck J.
X I I I. ende
boeck tot et
ende.

oock dooz den slach aller-laetst ghedaen / het Roomsche Heir-legher zulcken gheruchte ende naem by haer ghekeghen hadde / dat sy van alle overlast van de wterste volckeren der Duytschen van weghen den naem ende vrientdschap des Roomschen volcks / over-al souden ghenoechsaem konnen by zijn: waer over sy hem toezegghinghen deden van een groote menichte van schepen / om met syn Heirlegher dooz middel van de selve over den Rhyjn te komen.

9 Cefar dan bedweecht zijnde om dese boozverhaelde redenen / heeft boozgenomen over den Rhyjn te komen; maer dooz middel van schepen over te trecken / docht hem niet zeker ghenoech te wesen / ende achtende het selve booz zijne eere ende des Roomschen volcks aenzienlichheyt niet betamelick ghenoech te zijn: Terhalven heeft hy booz ghenomen eene Brugge over den Rhyjn te maken; ende al hoewel zulcks seer beswaerlick ende qualick an doen gheachtet wierdt / ter oorsake dat de selve riviere van grooter wijdtheydt ende diepte was / ende oock eenen snellen stroom hadde; nochtans heeft hy zulcks goet ghedonden te doen / ofte anders syn Heirlegher lieber niet over te brenghen. Dit is dan de gheleghentheyt ende maniere van de Brugge welcke hy bedacht heeft / Inden eersten liet hy toebereyden twee a Sommerse palen anderhalve voet dick, ende aende eynden een weynich scherp, ende af-ghemeten na de diepte van de riviere: ende liet die stellen twee voeten van den anderen: daer na heeft hy de zelve met hare b toerustinghen inde riviere laten steken, ende met c hant-heyen vast in de grondt laten slaen, d niet recht nederwaerts ghelijck int ghemeyn de palen ghesloghen werden, maer e scheuynsch ende slim opgaende, op datse haer te beter na de gheleghentheyt des strooms souden moghen schicken. Hier teghen over sijn na de selve wijze twee andere Sommerse palen ghestelt, verscheyden van onderen inde grondt, veertich voeten vande andere, ende ghekeert teghens het geweldt vanden stroom der riviere: Aen beyde dese palen ten weder-syden sijn

Hy leyt een
brugge over
den Rhyjn.
a Tigna ses-
quipedalia,

b Machina-
tiones.
c Fisucar.
d Nō directā
ad perpendi-
culum.
e Prona ac-
fastigata,

over-langs vast gemaect groote balcken van twee voeten dick: aende eynden van de selve palen, soo beneden als boven, sijn ten wederzijden oock *f* twee cruys-houten tot stijfte ingevoecht. Als dit nu aldus ghesloten was, ende teghens den anderen over in malkander ghevlochten ende ghebonden, isser een soodanighe groote vasticheydt ende stijfte in het werck bevonden, dat hoe de stroom stercker ende grooter wiert, hoe het werck oock in malkanderen vaster ghebonden wiert: dit alles is eyndtlicken met *g* houten over ende weder over boven aen malkanderen ghevoecht, ende daer over gheleyt *h* langhe ribben, dewelcke wederom met *i* horden over-leydt wierden. Ende evenwel wierden oock de *k* palen aen het benedenste deel van de riviere scheuynsch ingheslagen, op dat de selve inghevoecht sijnde tsamen met het gheheele werck, voor het selve als een *l* schutsel zouden sijn, om tghewelt des waters af

f Bina fibula.

g Materia injecta.
h Longurij.
i Crates.
k Sublicæ obliquæ adigebantur.
l Pro pariete subjecta.

af te sluiten. Daer waren oock eenighe andere bequame ghereedtschappen boven op de Brugghe, om namentlick door middel van de selve het ghewelt van de af-gehouden boomen ofte schepen, soo wanneer die (om de Brugghe ter neder te werpen) van de Barbarilche mochten af-ghesonden worden, te beter te breken ende wederhouden, op dat alsoo aen de Brugghe gheen schade en soude moghen gheschieden. Als nu het gantsche werck na thien daghen binnen de welcke het aller-eerst beghonst ghevocht te worden/in het gheheel volbracht was/soo heeft hy syn Heirlegher daer over ghebracht.

10. (T welck ghedaen zijnde / heeft Cesar ten wederzijden van de Brugghe stercke bewaringhe voer eerst bestelt/ende is voorts na de landen van de a Geldersche henen ghetoghen. Hierentusschen komen Ghesanten van verscheyden volckeren tot hem / ende versoeken aen hem vrede ende vrientschap: op t welcke hy haer een goedertieren antwoorde dede/haer bevelende alleenlick Gyselaers tot hem te brengen. Maer de Geldersche van die tijdt af dat de Brugghe begost ghemaect te werden / hebben haer-selven op de vlucht begheben/ende zijn door raet van de a Trentsche ende b Zutphensche/welcke by haer waren: tot hare landen ghetoghen/ende hebben alle haer goet met haer ghenomen/ende haer-selven in de wildernissen ende bosschen begeben. Cesar dit vernemende / is eenige wepnighe daghen in hare lantpalen ghebleven/ende heeft alle hare Plecken ende huise verbrant / ende daer beneffens haer koozt over al afgemaect: t welck ghedaen zijnde/heeft hy hem selven begheben in de landen van Colen / ende heeft haerlieden syne hulpe toegheseyt soo wanneer sy van de Swabische soudon moghen ghequelt werden. Terwijl hy daer was/heeft hy tot haerlieden verstaen/hoe dat de Swabische soo haest sy verstonden door hare Verspieters/dat de Brugghe ghemaect wierdt / na hare gewoonte hadden raedt ghesouden/ende daer over Borden henen gezonden in alle hare lantpalen / met last om een pghelick aen te zegghen / dat sy tot hare c Steden soudon vertrecken/ende voorts hare kinderen / ende huysvrouwen / ende alles wat sy hadden in de bosschen soudon brengen : ende aengaende den genen dewelcke wapenen konden draghen/dat sy te gelijk op een sekere

Cesar be-
rooft het
lant van de
Geldersche.
a Sigambri.

a Tentheteri.
b Vsiptes.

c Oppida.

De Fransche oorloghe.

bestemde plaetse zouden komen: dese bestemde plaetse was in het midden van alle hare landen de welcke hy onder hare heerschappije hadden / aldaer verwachten de Swabische de aankomste van de Romeynen / ende aldaer was hy haer besloten om te gaen strijden. Het welck als Cesar verstaen hadde / is het hem ghenoech gheweest de saecke hier mede te laten berusten / dewijle hy alles wt-geboert ende volbracht hadde/om welkers wille hy syn Heir-legher door-ghehouden hadde over den Rhijn te voeren/namenlickien / dat hy den Duytschen een vreesse soude aen-jaghen ; ende hem over den Ghelderischen soude waken/ende voorts dat hy die van den lande van Colen van weghen haer over lastinghen soude bezyden: Oversulck na dat hy achthien dagen over den Rhijn door-ghebracht hadde / ende hy hem-selven meynde ghenoechsame eere/lof/ende profijt met dese syne tocht ingelept te hebben / soo heeft hy hem-selven wederom int Fransche lant begheben/ende heeft syne Brugge af-ghebroken.

Cesar komt wederom in t Fransche lant.

II. Ende alhoewel het meeste vande Somer-tijdt doorhy was/zijnde weynighe schoone dagen door handen / (want de Winters aldaer in die landen vroeck by komen/alzo het Fransche lant onder het Noorden geleghen is)nochtans heeft hem Cesar willen haesten om in t Engeland te trecken / overmits hy bemerckte dat schier in alle de Fransche oorloghen / den Wyanden alle hulpe ende bystandt van daer toe-gesonden was: want hy overleede by hem-selven/allwaerdt schoon dat hem tijt ende geleghentheit des jaers mochte ontbreken/om zijne oorloghe te vol-voeren/dat het hem evenwel nochtans seer dienstelick wesen soude / indien hy alleenlick aent Epland quame/ende de geleghentheit van de menschen aldaer doorsage / daer beneffens oock hare plaetsen/habenen/ende aankomsten bekende : want int ghemeyn de Franschen hier van seer weynighe wetenschap hadden ; dewijle niet lichtelick yemant van de haren aldaer troek / wtbezontert alleen de Krooplieden / dewelcke evenwel seer weynighe kennisse hadden vant binnenste des lants/want haer niet bekendt en was anders dan de Zee-kuste/ende de landen dewelcke tegens over het Fransche lant gelegen zyn. Derhalven heeft hy van allen kanten de Krooplieden tot hem ontboden/maer

a Britannia, Engelandt ende Schotland.

maer hy heeft weynighe onderrechtinge van haer ghe-
kregen/want hy te recht van haer niet en konde weten
noch vant Eplant hoe groot het selve was/noch van de
inwoonders des selfs/wat ende hoedanighe natien het
selve bewoonden / noch wat wer:usfchap sy inde oorloghe
hadden / oft na wat ordonmantien ende wetten sy leef-
den/noch welke hare bequaemste havenen waren om
menichte van groote schepen te berghen ; hier van wif-
ten sy seer weynich bescheydts. Derhalven om niet op
een onzeker derwaerts te trecken/ont hy booz hem he-
nen Cajum Volusenum/ met een lang schip/ten eynde
hy van alles goede kennisse soude nemen / waer toe hy
hem seer bequaem hiel:ende gaf hem oock last ende be-
vel van ten eersten (soo haest als hy alles bezichticht
hadde) wederom tot hem te komen. Daerentusfchen
trock hy selver met alle syne Heirkrachten in de landen
van a Ceroanne/overmits datmen van daer den aller-
kortsten over-tocht hadde om in Engelandt te komen:
over sulcx dede hy alhier hy een komen de schepen van
allen hoecken tot de nabuerighe landen/ende de gande-
sche Blote de welke hy in de b boozleden Sommer
tot de c oorloghe van Dannes toe gherust hadde: Mid-
deler wijle wert syn booznemen over al bekendt / en-
de de tydinghe wierdt overghebzacht door de kooplie-
den aen den d Engelschen ; waer over beele Gesanten
van verscheden volkeren ende Wydonnen des
selven Eplands tot hem ghesonden wierden/ende be-
loofden aen haer zijde te zullen Ghijfelaers gheben/
ende haerselben den Roomschen Kijckie te onderwer-
pen.

12. Het welcke als hy gehoordt hadde / heeft hy zeer
beleefdelick haer alle vrientschap toegheseyt/ ende haer
bermaent dat sy in zodanigen zin ende booznemen sou-
den volharder: ende daer mede heeft hy haer wederom
na hys gesonden ; ende tzamen met haer sondt hy he-
nen eenen Comium / den welken hy over die vande
landen van Artops als Koninck gesteldt had / na dat
hy haer overwonnen hadde ; want syne vromicheydt
ende wijsheyt was in grooten aenzien by hem / daer
beneffens hieldt hy hem oock zeer trou te wesen / ende
wiens aenzienlickheyt oock veel in de selve landen
hermochte : over sulcx belaste hy hem te gaen aen alle

Hy zende
C. Voluse-
num hem
om Enghe-
landt te be-
sichtigen.

a Morint:

b Boeck
III. I V.
c Bellum Ve-
nericum.
d Britannia.

Hy zent ooc
Comium tot
Artops als
een Gesant
aen de En-
ghelsche.

De Frānsche oorloghe.

Die van de
landen van
Teroanne
gehen haer-
selven over.
a Morini.

b Naves onc
raria,
c Naves lon
ga.

de Steden ende Vrijdommen daer hy konde komen/
ende haer te vermanen dat sy haer selven de trouwic-
heyt des Roomschen volcx wilden onderwerpen; haer
mede aenzeggende / dat Cesar met aller haeste der-
waerts zoude komen. Volusenijs als hy de landen be-
zichticht hadde soo verre ende soo veel als hy konde/
want hy en dorste wt den schepen niet gaen / ende hem-
selven den Barbarischen vertrouwen / heerde ten vijf-
sten daghe wederom tot Cesar/ende gaf hem te kennen
soodanighe gelegentheden als hy aldaer bezichticht
hadde. Terwylle Cesar in dese landen (om schepen ge-
reedyt te maken) was vertoevende / konden de Gesanten
van't meestendeel van de landen van a Teroanne tot
hem/ende gaen haerselven ontschuldigen van het gene
voor hem gepasseert was/namentlicken / dat sy als
Barbarische ende die geen wetenschap en hadden van
de manieren des Roomschen volcx / ons oorloge aen-
gedaen hadden: wijders beloven sy in toekomende alles
te sullen doen ende nakomen zulcx hy haer zoude mo-
gen bevelen. Dit selve heeft Cesar seer behaecht/ende
heeft het geacht voor een seer goede gelegentheydt voor
hem ; want hy en wilde geenē Vjandt achter zijnen
rugge laten/ende om tegens haer te oorlogen en konde
hy niet by-brengen/soo om de tijt des jaers / dewelcke
achterwaerds loopende zulcx hem niet toe en liedt/soo
oock daerom overmits hy zijn tijt niet dese kleyne din-
gen niet en wilde verslijten/ende de schoone gelegenthe-
den van Engelandt versuimen. Derhalven vereyschte
hy van haer een groot getal van Gijfelaers / dewelcke
sy hem oock aengebrocht hebben/ende hy heeftse in zijne
trouwe ontfangen : Daerentusschen vergaderde hy een
Vloote van ontrent t'achtentich^b last-schepen / sulcx
hy meynde genoeg te wesen om twee Regioenen over
te voeren:ende alle de c lange schepen de welcke hy had
beval hy aen den Ontfanger van't Leger midtsgaders
aen de Stadthouders ende ander Obersten: daer benes-
fens had hy noch achthien last-schepen / welcke van
wegen contrarie wint acht mijlen van die plaetse wa-
ren/soo dat sy inde selve haven by de andere niet en kon-
den komen : dese beval hy aenden Kuypteren om met de
selve over te komen: Ende het overighe deel spijst Heir-
legers stelde hy onder de Stadthouderen Quintus Ti-
turijs

turius Sabinus / ende Lucius Aurunculejus Cotta / ende belaste haer de selve te boeren inde landen van de Zabanders / ende in eenighe Wydommen van Terroanne / dewelcke tot noch toe by hem niet geloeft en waren / noch eenige Gesanten tot hem ghesonden en hadden. Voorts heeft hy den Stadthouder Publium Sulpicium Rufum de haven belast te bewaren / met sodanige besettinge van volck als hy daer toe achtende ghenoechsaem te wesen.

13. Als alle dese dingen nu bestelt waren / ende hy een bequame wint om over te varen ghekregeu hadde / is hy ontrent te derder wake af-gebaren / latende last aen den Rupteren dat sy over de haven souden gaen / ende haer-selven te schepen begeben souden / ende hem achter aen volgen: twelck sy zeer lancksam by de hant genomen hebben. Evenwel hy daerentusschen is ontrent ter vierder ure des daechs met syne schepen onder a Engelandt gekomen: ende aldaer heeft hy overal van verre de heubel-gheberchten bezet gezien met gewapende Heir-krachten der Wyanden: de nature ende gelegentheyt van dese plaetse was zoodanich / dat namentlick de Zee tegen sulcke enge ende steyle gheberchten aentloech / datmen van boven neder lichtlick met een pyl op den oever konde werpen: daerom hy dese plaetse geenzins bequaem en achte om aldaer tot de schepen te lande te gaen; over sulcx heeft hy tot de negenste ure toe aende anckers stille gelegen / ende gewachtet tot dat d'andere schepen mede mochten by-ghekomien zijn. Daerentusschen heeft hy de Stadthouders ende Opper meesters der Soldaten tsamen-geroepen / ende haer verklaert sulcx hy van b Volusenus verstaen had / ende tgene hy oversulcx voorgenomen had; ende vorder heeft hy haer ernstlick vermaendt / datse volgens den eysch vande Krijchs-reden alle dingen na gelegentheydt van tijdt ende saken neerstelick souden bestellen / haerselven byzonderlick schickende na tghewal vande Zee ghelegentheden / als de welcke een seer haestige ende onsehere veranderinge dickwils onderworpen zijn. Na dat sy nu geschepden waren / ende hy op eenen tijdt te gelijk voorspoedige wint ende getijde ghekreghen hadde / heeft hy de trompette doen steken / waer over sy alle ghelijckelick hare anckers opgenomen hebben / ende zijn ontrent acht

Cesar vaert
over in En-
ghelant.

a Britannia.

b Boec III
§ XI. XII

De Fransche oorloghe

Men wert vā
de inwoon-
ders belet
om niet aen
landt te ko-
men.
a Essedarij.

acht mijlen van die plaetse voort-gebaren / ende hebben
epntlick op de openbare effene strandt hare schepen ge-
zet. Maer de Barbarische bemerckende het boozne-
men der Romeynen / hebben hare kuyterije ende
a loetsbechters (de welke sy gemeynlick in hare strij-
den plachten te gebzuicken) booz wt ghesonden / ende
zijn niet hare andere Heirkrachten gebolcht/soeckende
alzo den onsen te beletten dat sy wt de schepen niet en
souden aen landt komen : Ende boozwaer alhier was
om veel oorsaken geen klepne swaricheyt; want eerste-
lick en konden de schepen overmidts hare grootheyde
niet dicht aen lant komen/soo dat sy diep inde Zee mos-
ten blijven : waer ober de Soldaten groot ongemack
hadden/ dewijle sy op onbekende plaetsen ende ober-la-
den niet eenen grooten ende swaren last van wapenen/
ende ober sulcx niet bekommerde handen / te ghelijck
mosten wt de schepen springen/tegen de baren aengaen/
ende oock niet haren Wyant bechten. Sy daerenteghen
stonden op het drooghe / oft gingen alleen een wepnich
int water / ende zijnde versck ende wacker van leden/
oock op haer eygen bekende plaetsen / wierpen sy hare
pijlen zeer stoutelick op de onse/ende dreeben hare paer-
den (die tot zulcks gewendt waren) teghens de onse aen.
Hier ober zijn de onse verschrikt geworden / ende de-
wijle sy sodanigen maniere van strijdt ongewendt wa-
ren/hebben sy te ghelijckelick niet sulcken neersticheyde
ende wackerheyt niet gestreden / ghelijck sy in andere
strijden van Doet-volek wel plachten te doen. Het welck
Cesar bemerckende/heeft hy de langhe schepen (welcke
maniere van schepen den Barbarischen onbekent was/
ende welckers daerdt oock rasscher ende snelder was)
een wepnichstien van de last-schepen luyten af doen
vertrecken / ende heeft belast niet de riemen snel aen te
roepen / ende de selve tegens de opene zijde der Wyan-
den te stellen/ende daer van daen niet slingers ende al-
lerley werp-rustinghen als oock niet pijlen op den Wy-
anden aen te schieten / ende haerlieden alzo van hare
plaetse te verdrijven. Het welck oock den onsen tot groo-
ten dienste geweest is : want de Barbarische ontsteldt
zijnde dooz de vzeemde maniere van schepen / ghelijck
oock dooz het snel aen-roepen der selver/ende de onghewo-
onlickie maniere van a werp-rustinghen/hebben hier
over

over begoft stille te staen / ende daer na hebben sy oock hare voeten een wepnichsken te rugge gestelt.

14. Alsdoen heeft de Arendt-vaen-dragher van het thiende Legioen/ziende dat onse Soldaten traechsaem aen-quamen / als verhinderdt zijnde met namen dooz de diepte des Zees/den Goden aen-geroepen/ende den zelven gebeden dat sijn booznemen booz synen Legioen wel mochte ghelucken: ende heeft met luyder stemmen gezejdt / Springht af, myn lieve Soldaten, ten sy sake ghy wilt dat u a Arendt-vaendel vanden Vyanden sal ghenomen werden: Ick, soo veel my aengaet, wil mynen eedt ende dienst voor de ghemeyne saken ende voor mynen Veldt overste betrachten. Als hy dit met luyder stemmen wt-ghesproken hadde/wierp hy hemselfen van boven neder wt den schepe / ende begoft het Roomsche Arendt-vaendel tegens de Vyanden aen te boeren. Doen hebben de onse malkanderen vermaendt/dat een peder behoore toe te zien om sulcken grooten schande ende on-eere niet te begaen; ende mitsdien zijn sy alle ghelijckelick mede wt den schepe ghesprongen; waer op strax andere sulcx ziende/wt de naeste schepen haer gebolcht zijn/ende zijn alzo aen den Vyanden ghekomen. Van weder-zijden isser seer dapperlick gestreden: De onse nochtans waren zeer beroert ende ontstelt / want sy en konden noch ordonmantie houden / noch vast op haer voeten staen/noch oock hare Vaendelen volgen; want d'een quam wt het eene schip / d'andere wt een ander/ende boechde hem by soodanigen Vaendel als hem eerst booz-quam. De Vyanden daerenteghen/de welcke de gronden ende bancken kenden / soo haest als sy eenige int byzonder wt de schepen sagen aen-komen / hebben sy strax hare paerden de spozen ghegeven/ende hebben de bekommerde als wt het water komende aengeranst; soo dat veel rontsom onse wepnighe stonden/ende haer als bezet hadden:ende de sommighe oock aen de opene zijde wierpen hare pijlen op de onse int ghemeyn. Als Cesar dit bemerkte/heeft hy de boots van de langhe schepen / ende de a jacht-schepen met Soldaten doet verbullen: ende heeft dooz middel van dien waer hy sach noot te wesen/strax hulpe gesonden. De onse / soo haest sy nu op het harde lant eenen vasten voet hadden/ende daer beneffens alle de hare oock by een ghekregeu hadden/

Dooz de vromicheit van een Arendt-vaen-dragher springen de Romeynen opt lant.

a Aquila.

a Specula-
bin navigia

De Fransche oorloghe

hadden/zijn hier over te gelijk op haren Vpandte aen-
gheballen / ende hebben de selve inde blucht gheslagen;
doch hebben haer niet verre konnen verbolgen / over-
mits onse Ruyters achter aen varende den rechten loop
met de andere niet gehouden en hadden/ende over sulcx
aen het Eplant niet en hadden konnen komen:het welc
alleenlick Cesar in syn gewoonliche gheluck ende vooz-
spoet alhier ontbozien heeft.

De Engel-
sche gheben
haer-selven
over aen Ce-
sar.

15. De Vpanden dan in den strijdt verwonnen zijt-
de/komen daer na tot hare blucht te zamen / ende zen-
den stracx Gesanten aen Cesar/om van vrede met hem
te spzeken/belovende dat sy Gijfelaers zouden gheben/
ende sulchs doen als hy haer zoude bevelen : met hare
Gesanten komt oock Comius den Aetoischen Heere/

a Roben XI.

van de welcke te a voozen ghezept is dat hy van Cesar
in Engelandt gesonden was;want sy hadden hem doen
hy tot den schepc ginck / ende tot haer overbracht het
bevel des b Welt-oversten / gebangen gesteldt/ende in
banden gelept:desen selfden hebben sy (na dat den strijdt
gedaen was) wederom gezonden / ende dewijle sy den
vrede versochten/hebben sy haer dies halven ontschul-
dicht/werpende de schuldt op de Gemeynte / ende ver-
zochten dat sulcx haer overmits hare onboorzichticheyt
soude mogen vergheben werden. Cesar daerenteghen
heeft seer geklaecht nademacl sy van zelfs/over in't vas-

b Imperator

a Boec IV.
§ XI.

te lant/Gesanten tot hem gesonden a hadden/ende vre-
de van hem versocht / datse nu sonder eenighe oorzake
hem oorloge aengedaen hadden:doch niettemin zeyde/
sulcx hare onboorzichticheydt ten goede te houden/ende
haer belast Gijfelaers te geven ; van de welcke sy een
deel stracx gegeven hebben/ende het andere deel / alzo
sy tot verre gelegene plaetsen ontboden moesten werden/
hebben sy gezept binnen weynige dagen te zullen ge-
ven. Daerentusschen hebben sy den haren belast overal
in hare landen te trecken : waer over alle hare vooz-
naemste Heeren van alle kanten vergaderdt zijn / de
welcke alle gelijckelick haer selven ende alle hare landen
ende steden aen Cesar overghegheben hebben. Als nu
dooz dit alles den vrede bevesticht was / soo syn de
achtchien schepen / dewelcke met de Ruyteriye gheladen
waren/daer b hier boven van geseydt is / na den vier-
den dach dat wy in Engelandt ghekomen waren/tot de
vooz-

b Boec IV.
§ XII.

boor-berhaelde haben met eenen stillen windt af-ge-
baren.

16. Dese alzoo sy ontrent Engelandt quamen/so dat sy wt het Leger konden ghezien werden / sy met een haestich onweder overvallen / soo dat geen schip altoos syn vaert ofte stier hande behouden: want de sommige zijn gedreven ter plaetse daer sy van daen gekomen waren: de sommige zijn oock met groot perijckel haers levens gedreven aen't benedensse deel des Eplandts / het welck aen het a Westen gelegen is: want hoewel sy hare anckers wt-wierpen / nochtans dewyle sy met de Zee-baren verbult wierden/ moesten sy haer selven nootsake-lick in de tegenspoedige nacht wederom in de Zee be-geven; waer door sy oock aen't vaste landt weder-geko-
men zijn. In de selve nacht is het oock volle Mane ge-
weest/ de welcke int gemeyn de Zee-bloeden in de Oee-
amsche Zee zeer hooch maecht / van twelcke de onse geen kennisse en hadden: soo dat te gelijk op eenen tijdt onse lange schepen dewelcke opt landt getogen waren/ ende met de welcke Cesar het volck aen landt gebzacht hadde/ van de bloet over-vallen ende verbult wierden/ ende oock op de selve tijdt de andere last schepen aen hare anckers rijdende/ in een zeer grooten noodt waren van weghen het onweder. Ende om dese swaricheydt te helpen ende wederom te rechte te brenghen / en was by de onse gantsch ende gaer geen middel oft gelegent-
heyt: want daer waren veel schepen aen stucken ghe-
slagen ende gebzoken / ende de overgeblevene hadden hare kabels/ anckers/ ende andere toerustinghen verlo-
ren/ soo datse tot het baren onbeguaem waren: hier over/ twelck nootlick scheen te moeten volgen / is een groote beroernisse in ons Heirleger ghekomen: want daer en waren geen schepen om wederom overgeboert te mogen werden/ ende om de overgeblevene te verma-
ken / en hadden sy geen gereetschap daer toe dienstich zijnde/ daer benessens versonden sy oock dewyle tegens den Winter geen boorret van koozen in dese landen op-
gedaen was/ dat sy nootwendelick moesten int Fransche lant verwinteren: Dit selve hebben de boornaemste van Engelandt oock bekend: derhalven hoewel sy na den ge-
daen strijt henen gegaen waren/ om na te komen zulcks haer Cesar bevolen hadde: nochtans ziende dat den

De Ro-
meynsche
vloet werd
door onwe-
der vstroot.

a Solis occa-
sus.

De Engel-
sche wyckers
na haer ver-
bondt.

Konincmen was ontbrekende Ruymers / schepen / ende
 koopmans: hebben sy met malkanderen tamen gesproken/
 ende ghyssing gemaect tot de kleyneheid des Legers/
 dat de Konincmen weynich in ghetale waren: het welck
 hem des te kleynder vertoonde/ overmits Cesar de Le-
 gioenen zonder bagagien overgevoert hadde: soo heb-
 ben sy derhalven geraden ghebonden ende als voer best
 geacht/datse haer wederspannich aen-stellen zouden/
 ende de onse van koopmans ende toevoeringhe af-slypen/
 ende de sake tot inden Winter toe wistellen: want sy
 haer-selven verskerden / soo wanneer sy haer over-
 wonnen mochten hebben/ ofte anders het weder-keeren
 haer mochten af-gesloten hebben/dat daer na niemant
 lichtelick in Engelandt over soude trecken om haer
 oorloge aen te doen. Derhalven hebben sy een tamen-
 sweeringe met den anderen gemaect / ende begosten
 allenters tot het Leger te wijcken / ende bestonden
 de hare oock tot de velden ende landen tamen te bren-
 gen. Maer Cesar/al hoewel sy haer voornemen niet en
 wiste/nochtans van wegen het ongeluck in zijne sche-
 pen / ende overmits sy oock na-gelaten hadden Gijse-
 laers te geben / vermoede sy zulckis hem te sullen ge-
 beuren/gelijck hem oock overghelomen is. Derhalven
 heeft sy hem-selven voornemen tegens alle gevallen de
 welcke hem mochten over komen: want dagelick liet
 sy van de velden koopmans in synen Leger voeren / ende
 de sluytingen van de schepen de welcke allermeeft ghe-
 broken waren/te weten/haer hout ende spijckers/berbe-
 zichde sy int stoppen ende verstellen van de andere
 schepen; ende soo pet meer daer toe van noodde was/tfel-
 ve liet sy van't vastelandt brengen: het welck alles
 met groote neersticheit vanden Soldaten bevoerderd
 wierdt; soo dat met het verliesen van twaelf schepen/
 alle de andere soo bequaem gemaect zijn / datmen ge-
 noechsamelick daer mede konde varen.

Op raften
 een legioen
 aen welck
 om koopmans
 halen winge-
 fonden was

17. Terwijle dese dingen dus besteldt wierden / isser
 een Legioen genaemt het zeventste / wtgezonden om
 koopmans te halen / want daer en was doen ter tijdt noch
 geen wa-dencken van eenige oorloge / dewijle sommige
 vande haren noch inde velden bleven / ende sommige
 oock int Leger quamen: hierentusschen datse wt wa-
 ren/sagen de gene welcke voer de poorten des Legers

op de ſchild-wacht ſtonden/in dat gewefte al waer ons
 Legioen na toe ghetrocken was / een zeer groot ſtof/
 meer dan ghewoonelick placht te wesen / ende hebben
 het ſelbe aen Cefar gebodtſchapt ende te kennen ghe-
 geven. Cefar heeft ſtracx vermoedet als van de ſake
 was/te weten/datter eenigen nieuwen aenſlach van de
 Barbariſche boozgenomen was : Der halven heeft hy
 de Benden de welke op de ſchildwacht ſtonden / be-
 laſt met hem derwaerts in dien hoeck te trecken/ende twee
 andere Benden dede hy op de ſchildwacht in haer plaet-
 ſe komen / ende de ghene die noch meer oberich waren/
 liet hy in de wapenen toe-ruſten / ende belaſteſe hem
 ſtracx te volgen. Als hy nu een kleyn wepnichſken vant
 Leger ghetrocken was/begost hy te bemercken/hoe dat
 de ſpne vande Opanden benaut waren/ende qualick ge-
 noech konden tegenhouden/dewijle roneſom op het in-
 gedzongen Legioen van alle kanten de pijlen geworpen
 wierden : het welck gheen wonder en was / dewijle de
 Opanden haerſelven op onſe komſte gewapent hadden:
 want na-dien alle het koozn ober al af-ghesneden was/
 zijnde alleenlick deſen hoeck oberich hebben ſy hy haer
 ſelven vermoedet dat de onſe aldaer om koozn ſouden
 komen/ende ober ſulcx zijn ſy in de boſſchen geſcholen.
 Doen nu de onſe aldaer quamē / ende hare wapenen
 af-leggende haerſelven hier ende daer gingen verſprey-
 den/ende hier ober vaſt bezich waren met af te maey-
 en/hebben ſy onboorziens de onſe oberballen / ende na
 dat ſy zomnige verſlagen hadden/hebben ſy de andere
 zijnde zonder ordinantie verſtropdt/ ende de ſelbe met
 hare klufterje ende a Oorloch koetſen omcinghelt.

a Eſſede.

18. De maniere van ſtrijden met de Oorloch-koetſen
 is duſdanich/ Eerſtelick ryden ſy aen allen kanten omme
 ende omme, ende werpen hier en daer hare pijlen, ende
 dickwils door de ſchrickelickheyt harer paerden ende het
 gerammel der wielen breken ſy de ordinantien : voorts als
 ſy haerſelven onder de hoopen van de Ruyterije in-ghe-
 laten hebben, ſpringhen ſy oock van deſe Oorloch-koet-
 ſen, ende vechten te voete. Hare b Voer-lieden daeren-
 tuſſchen wijcken met de Koedtsen een weynich wt den
 ſtrijdt.ende ſtellen haerſelven op een gelegen plaetſe,ſoo
 dat ſy lieden lichtelicken tot de haren wederomme kon-
 nen komen,wanneer ſy-lieden van de menichte der Vyan-

De maniere
 van ſtrijden
 hy de En-
 ghelijcken.

b Auſigz.

De Fransche oorloghe.

Cesar doet
ontzettinghe
aen syn Le-
gioen welck
in noot was

den over-vallen werden, sulcks dat sy beyde, de plaetse der Ruyters van weghen hare rassicheydt ende de plaetse der Voedtknechten van weghen haer stil staen, vervullen: Sy brochten oock door daghelicksche ervarendtheydt ende oeffeninghe soo veel te wege, dat sy oock op af-hellende plaetsen hare loopende paerden konden stille houden, ende de selve kort dwinghen, ende bewegen soo het haer geliefde: vorder syn sy oock ghewendt over den dissel-boom te loopen, ende op het jock te sitten, ende van daer wederom seer haestelick haer—selven op de Waghene te be-
ven. Zoo dan als de onse ontstelt waren dooz dese nieu-
we maniere van strijden / is Cesar ter bequamer tijdt
by haer ghekomen/ende heeft haer hulpe gedaen: want
dooz syn oberhoofste begosten de Opanden stille te hou-
den/ende de onse wierden van hare breefe verquickt en-
de verberscht: Het welck als hy sach te geschieden/heeft
hy hem—selven op syn plaetse ghehouden/dewijle hy het
vooz een onghelegghen tijdt achte te zijn/zijnen Opandt
wt te loeken ofte niet haer te strijden: overzulcks heeft
hy kortz daer na syne Legioenen wederom in het Le-
gher ghebzacht. Terwijle dit gheschiede hebben de onse
alles wat op den achter was mede ghenomen / ende de
andere zijn wech—ghegaen: waer op veel daghen aen
mallanderen groot onweder ghevolcht is / zoo dat de
onse haer—selven int Leger behielden/ende den Opandt
van het strijden dies halven mede wederhouden wiert:
Daerentusschen hebben de Barbarische hare Boden in
alle hoeken van't landt henen ghesonden / om name-
licken eenen pegelicken te laten aen—segghen de kleine
menichte van onse Soldaten: Waer by sy oock te ken-
nen gaben/watte schoone geleghentheydt sy nu hadden
om eenen rijcken buydt te halen / ende haer—selven een-
wich by te maken/ zoo sy namendelijck teghenwoo-
dich daer op waer namen om de Romeynen wt haer
Legher te slaen. Als sy nu zeer haestelick alles besteldt
ende een groote menichte van Doedtvolck ende Rupte-
rije by een vergaderdt hadden / zijn sy tot ons Legher
ghekomen. Cesar al hoewel hy het selve hem sach te sul-
len gheschieden tegene de voorszeden dagen hem gebeurt
was/ te weten/soo de Opanden gheslagghen wierden/dat
sy niet snel loopen het perijckel souden ontgaen; noch-
tans ghekregeen hebbende ontrent dertich Rupters / de
welcke

welcke Comius van Artops daer hier a boozen van
geseydt is/ met hem gebzacht had / soo heeft hy de Le-
gioenen in slach-ordze blyten vooz aen syn Legher ge-
stelt : ende heeft met den Wyanden eenen velt-slach aen
gegaen: maer sy-lieden kommende het gewelt van de onse
niet verdragen/ zijn ghebluchtet/ ende hebben den onsen
den rugge gekeert; de welcke nochtans de onse soo verre
vervolcht hebben / als sy met haer wterste beste na te
loopen konden te wege brenghen/ ende hebben veele van
den haren ghedoodt/ ende alle de hupsen wijt ende bzeet
aen bzant gesteken / ende daer na haer zelven int Leger
begeven.

a Boec III.
V I I ende
XV.

De Engel-
sche werden
daer na in
eē openbare
strydt over-
wonne ende
geven haer-
zelven we-
derom over.

19. Ten selven dage zijn Gezanten van de Wyanden
wederom wtgezonden tot Cæsar/ ende zijn by hem ghe-
komen om van bzede te spreken. Cæsar hier over heeft
het ghetal vande Byselaers dewelcke hy te bozen be-
geert hadde / verdubbelt / ende de selve over in't vaste
landt belast te brenghen: want nademael de tijt des jaers
vooz handen was dat b nacht ende dach haest eben
langh zouden zijn / heeft hem niet geraden gedocht in
de Winter-tijt hem op de vaert met syn swacke schepen
te begheven : derhalven soo haest hy bequaem weder
hadde / heeft hy een wepnich na de middernacht alle
zyn schepen doen af-baren / ende zijn daer over alle ge-
lyckelick behouden in't vaste landt ghekomen : doch
seker twee last-schepen zijn af-ghedwaelt/ ende hebben
deselve haben niet kunnen bekomen / de welcke de an-
dere kregghen/maer zijn een wepnich nederwaert ghe-
dreven. Doen nu de Soldaten ontrent dzye honderdt in
ghetale wt de selve schepen te lande gestelt waren/ ende
sy na het ghemeyne Leger henen gingen ; soo zijn die
van den lande van a Teroanne op hope van eenighen
blyt te krijgen/ tegens haer aen-ghewallen/ niet teghen-
staende dat Cæsar in Engelandt reysende haer in stilte
gelaten ende bebzedicht hadde : Dese dan hebben inden
eersten met een kleyen ghetal rontsom den onsen gestaen/
ende haer belast/ soo sy niet en wilden ommegebzacht
werden/ dat sy hare wapenen zouden af-leggen : maer
de onse eenen ringh makende / sochten haer-zelven te
verweeren/ twelck sy ziende / zijn strack op haer geroep
ontrent zes dupsent by een ghekomen. Dit wierdt aen
Cæsar gheboodtschapt/ de welcke oock terstondt wt syn

b Dies aqua
noctij.

Cæsar keert
wederom in
t Fransche
landt.

a Morini,

Legher alle zijn Kuyperije derwaert ghesonden heeft.
 Hierentusschen hebben onse Soldaten egeweldt van de
 Wyanden tegen-gehouden / ende hebben meer dan vier
 uren zeer kloekelicken ghestreden / want sy weynighe
 wonden ontfingen/ende nochtans beele van den Wyan-
 den dooden ende versloeghen : daeromme soo haest als
 onse Kuyperije int ghezicht der Wyanden quam / heb-
 ben sy strack hare wapenen wech-geworpen / ende ons
 den rugghe gekeert; sulcks datter een groot getal vande
 haren verflaghen is. Des anderen daechs heeft Cesar
 den Stadthouder Titum Labienum met de Legioen-
 en dewelcke hy wt ^b Enghelandt wederom gebzacht
 hadde / na die van Ceroanne (de welcke hem dus we-
 derspannich geworpen waren) henen gesonden : twelek
 sy verstaende/syn gebluchtet;maer overmits de drooch-
 ten van de moerasschen niets hebbende om haerselven
 te verberghen/ghelijck sy het voorszeden ^c jaer ghedaen
 hadden/soo zijn sy selhier alle inde macht van Labienus
 ghelommen. Voorts de Stadthouders Quintus Titu-
 rius ende Lucius Cotta/de welcke hare Legioenen in-
 de landen vande ^d Zabanders ghebzacht hadden/dese
 hebben alle hare landen geplondert/haer hooyn af-ghes-
 neden/ende alle hare huysen verbrant ; alsoo de Zab-
 anders wt de selve ghelopen zijnde/haer-selven in de
 bosschen verbercht ende verstekken hadden : het welck
 volbzacht zijnde / hebben sy haer-selven wederom tot
 Cesar begheben.

Cesar ziende den Somer voorsz. te wesen / heeft de
 verwinteringhe van alle zijne Legioenen onder den
^a Nederlanders gestelt:ende niet dan twee Vrijdommen
 hebben wt Enghelandt hare Gijfelaers ghesonden;de
 andere hebben sulcks achter ghelaten. Dit alles dus
 geluckelick uitgeboerd zijnde/is van den Raedt/na de
 ontfanghene Brieven van Cesar/ghemeyne ^b Dank-
 zeggininghe van twintich daghen achter malkanderen/
 verordineert ende besloten.

De Franſche oorloghe

van

Cajus Iulius Cæſar,

HET VYF DE BOECK

Befchreyen door hemſelven.

Inhout des vijfden Boecks.

Cæſar doet door ſyne Stadthouderen inde Franſche landen toerufften een groote Vloet ſchepen : Hy ſelver reyft in het landſchap Slavonien, ende bedwinght aldaer de Piruſiſche volckeren : Daer na komt hy wederom int Franſche landt, ende ſtilt de beroerten van Triers : Twelek ghedaen hebbende, trock hy wederom over in Enghelandt ; aldaer voerd hy oorloghe met de Inwoonders des Eylands beyde over de Themſ ende oock aen deſe ſijde: het welck ten eynde ghebracht ſijnde, brengh hy ſyne Legioenen wederom int Franſche landt, ende verdeylt de ſelve in verſcheyden hoocken. Veele van de Franſche vallen af, ende eerſtelick hebben die vande landen van Luyck, onder theleydt van Ambiorix, het Legher van den Stadthouder Quintus Titurius aen gherant, ende na dat ſy ſaghen gheen middel te ſijn om haer Legher in te nemen, hebben ſy hem ende alle ſyne Heirkrachten door bedroch ende liſicheydt overvallen. Ambiorix hebbende de overwinninghe krycht die van de landen van Oudenaerde oock tot hem, de welke tſamen met malkanderen vergheſelſchaft ſijnde, het Legher van Quintus Cicero gaen belegheren: doch hare belegheringhe werdt overmits de komte van Cæſar opgebroken, ende hare gantsche Heirkracht verſlagen: Evenwel nochtans ſijn die van de landen van Sens oproerich: doch na het ombrenghen van Indacionarus ſijn deſaken een weyuich in ſilte ghekomen.

Dit alles gheſchiedt in het een-en-vyftichſte Jaer voor de gheboorte Chriſti.

I.

Den a Lucius Domitius ende Appius Claudius Burghemeesteren waren / is Cæſar van ſyne Winter-legheringhen na Italien ghetrocken / gelijck ſulcx alle jaers ſijn ghewoonte was / latende laſt aen ſyne Stadthouderen dewelcke hy

Cæſar beſaſt eene Vloet ſchepen ghereet te make a int jaer 700 na de bouwinge van Rome / boort de geboorte Chriſti 51. over jaren.

De Fransche oorloghe

ober syne Legioenen gestelt hadde/dat sy in de Winter-
 tijt veel seeyen souden laten timmeren / ende oock de
 oude schepen zouden laten vermaken: ten welken eynde
 hy te horen oock van de maniere ende ghestaltenisse
 der schepen haer onderrecht hadde: want op datmen
 te ghemackelicker ende haestigher hare ladinge zoude
 mogen in nemen/soo maecte hy de selve een weynich
 blacker ende laegher/dan wy in onse Zee gewendt zijn
 te ghebruycken/ende dat des te meer overmits hy be-
 merckte/dat van weghen de menichbuldighe verande-
 ringen der getijden / de baren aldaer soo groot niet en
 waren: vorder heeft hy die oock een weynich wyder ge-
 maect dan wy in andere Zeen gebruycken / ten eynde
 sy bequamer souden zijn om veel lasten / oock paerden
 ende andere ghedierten over te voeren: ende belaste de
 selve oock bequaem te maken tot het roepen / waer toe
 de laechte zeer dienstlick was: wijders / aengaende het
 ghene dat tot de toerustinghe van noode was/dat selve
 belaste hy wt a Spangien te brengen. Hier mede ver-
 trock hy ende na dat de dach-vaerden in b Lombardien
 gheeyndicht waren/repde hy voort in het c lant
 Slabonien, overmits hy verstondt dat de d Pirustische
 volkeren het naeste deel van de selve Provintie waren
 af loopende ende beplonderende. Als hy nu aldaer ghe-
 komen was/belaste hy aen den volkeren ende Steden
 aldaer Soldaten te vergaderen ende op te nemen / ende
 beval haer op een seker plaetse tamen te komen. Dit
 wiert aen de Pirustische ghebootschapt / waer over sy
 stracks Gesanten tot hem zonden / om hem te onder-
 rechten/dat het ghene welck gheschiedt was / haer int
 ghemeyn niet aen en gingh / als niet ghedaen zijnde
 door gemeyne raet ofte besuytinge/dies halven sy haer
 oock bereydt toonden om haer-lieden geheelicken te
 volderen van alle de overlasten de welcke geschiedt wa-
 ren. Cesar hier over(verstaen hebbende hare reden)be-
 last haer Gyselaers te geven/ende de selve tegens eenen
 zekeren dach hy hem te brengen / ende soo sy sulcx niet
 en deden/liedt hy haer aen-zegghen / dat hy haer volck
 ende landt niet oorloghe verbolghen ende beschadighen
 zoude: Doch op den gezetten dach / ghelijck hy bevolen
 hadde/hebben sy de selve ghebracht: waer over Cesar
 Rechters in die landen ende volkeren ghesteldt heeft/
de

a Hispania
 b Gallia ci-
 terior.
 c Illyricum.
 d Pirusta.

de welcke de geschillen souden mogen overwegen ende
 oberleggen / ende na ghelegentheydt oock straffe doen.
 Als alle dese dinghen nu bestelt waren / ende de dach-
 baerden gheepndicht / keerde Cæsar wederom in Rom-
 bardijen / ende vertroock van daer na syn Legher: als hy
 nu aldaer gekomen was / heeft hy alle de Winter-lege-
 ringen besocht / ende heeft bebonden dat door een zon-
 derlinge neersticheyt der Soldaten / in groote armoede
 ende ghebzeck van alles / ontrent zes honderdt schepen
 van die maniere / daer wy te a booren van ghesproken ^{a Boeck 16.}
 hebben / ghetimmerdt waren / ende daer beneffens oock ^{I.}
 acht-en-twintich lange schepen / de welcke alle zoo na
 by gereet waren / dat men se in weynige daghen konde
 laten af-loopen. Hier ober heeft hy den Soldaten seer
 gepresen / ende oock de gene welcke opzienders van't
 werck gheweest waren: ende wyders daer na gaf hy
 te verstaen wat hy verder wilde gedaen hebben / haer
 belastende alle de schepen te brenghen in de b ^{b Iulius por-}
 van Calais / alwaer van daen hy verstandt de bequaem- ^{ius.}
 ste over-baert na Enghelandt te zijn / als zijnde ontrent
 dertich mijlen van't landt: ende hier toe liedt hy soo
 veel Soldaten als inde schepen mochten van noode
 wesen.

2. Daerentusschen troock hy met vier machere Legi-
 oenen ende acht honderdt Ruyteren in de landen van ^{Hy reysst}
 Triers; want sy en quamen op de dachbaerden niet / en- ^{na die van}
 de en waren oock syn bevel niet gehoorsaem / ende wiert ^{Triers.}
 wijder mede ghezepdt / dat sy de ober-Rhijnsche Duyt-
 schen om hulpe waren aenzoekende. Dit landt is van
 t gheheele Fransche landt het a sterckste in Ruyterije, ende
 is oock machtich van groote Heirkrachten Voedvolcx, ^{a Boeck III}
 ende raect aen den Rhijn, gelijk wy boven bewesen heb- ^{§ VIII.}
 ben. Ende doen-machs waren alhier twee groote Man-
 nen ober het opper-ghebiedt van het Ruydom onder
 malkander thoistende / te weten / a Inducionarus ende ^{a Gussmar}
 Cingetorix. Doch Cingetorix soo haest hy verstaen ^{ende Sime-}
 heeft van de komste van Cæsar ende zijne Legioenen / ^{nemrich.}
 is tot hem gekomen / ende heeft hem beloofst ende verse-
 kerdt / dat hy ende de syne haer-selven in behoorzliche
 onderdanicheydt zullen houden / ende van de vriendt-
 schap des Roomschen volcx geenzins zullen afwijcken:
 ende heeft hem verder oock gheopenbaerdt alles wat
 tegenwoordich

De Fransche oorloghe

b Arduenna
c Rhenus.
d Treviri.
e Rhemi.

tegenwoordich inden lande van Triers ommevringh.
Maer Induciomarus vergaderde Ruiterij ende
Doerbolck/ende heeft alle de ghene de welcke overmits
de onbeguaemheyt van hare jaren inde wapenen niet
en konden wesen / doen vertrecken / ende haer selven
verberghen in het bosch van b Ardenne / het welck een
zeer groot bosch is / ende vanden c Rijn-stroom af
hem wtzeydet door het midden van de landen van
d Triers tot voer aen de landen van e Rheims : sulcks
dat hy kienlichen ghereedtschap ter oorloghe begost te
maken. Maer dewyle eenige van de boornaemsten des
selven lants tot Cesar gekomen waren/betoecht zijnde
tot zulk eenstdeels door den ommevang met Cingeto-
rix/eerstdeels oock door de overkomst van ons heer-
leger/van het welcke sy verschrickt waren ; ende mit-
dien van hare eygen saken sochten te spreken / alsoo sy
bemerckten dat sy de ghemeene saken van haer landt
niet en konden helpen : soo heeft Induciomarus oock
begost eenen schrick te krijghen / vreesende dat hy eynt-
licken van eenen pghelicken soude moghen verlaten
werden:daeromme hy oock Ghesanten tot Cesar zont/
met laste om hem te kinnen te gheben / dat hy daerom
van de syne scheydende tot hem niet en wilde komen/
op dat hy te beter het gantsche landt in onderdanicheyt
soude onderhouden/dewyle het volck lichtelick door het
vertrecken ende af-scheyden des Edeldoms van haer/
door onvoorzichticheyt haer souden kunnen vergrij-
pen : Derhalven zeyde hy / het gantsche landt in syne
macht te wesen/ende dat hy bereydt was / indien het
Cesar wilde toelaten / by hem in zijn Legher te komen/
ende alles wat hem ofte het ghemeene lant aenginck on-
der syne trouwe te bevelen.

Hy silt de
beroeften al
daer opge-
resen.

3 Cesar bemerckte wel om wat oorzaak sulcx van
hem gheseyde wierdt/ende sach oock wel wat het ghene
was / twelck hem van syn begerste voornemen weder-
stiel : Nochtans overmits alle toerustinghe ende voer-
raet tot de Engelsche oorloghe gemaect was / ende hy
daer over de gantsche Sommer met die van Triers niet
en wilde verslijten; soo gaf hy last aen Induciomarus
dat hy met twee honderdt Gyselaers tot hem soude ko-
men : de welcke als tot hem ghebracht wierden/oock
synen Zone ende alle zijne Vrienden / die hy elcks met
hare

hare namen ghenoeemt hadde ; soo heeft Cæsar haer
 vziendelick ontfanghen/ende Induciomarum getroos-
 tet / hem vernamende dat hy in syn schuldige onderda-
 nicheyt soude volwarden: Daer benessens heeft hy oock
 alle de boornaemsten van de landen van Grieks hy
 hem ontboden/ende de selve elck byzonder met Cinge-
 torix versoent ende vereenicht: het welck hy zeer neer-
 stelicken gedaen heeft/eensdeels overmits hy verstonde
 dat sulcks syne verdiensten wel vereyschten ende weer-
 dich waren/eensdeels oock overmits hy bemerkte dat-
 ter grootelicks vooz de ghemeenne zaken een ghelegheit
 was / dat zijne aenzienelickheyt onder de zynen verle-
 mochte ghelden/dewyle hy hem behende soodanighen
 eenen te zyn/dewelcke hem ende den Roomschen volcke
 een goet herte was toe dragende. Te it selve heeft In-
 duciomarus zeer qualicken ghenomen / nademaer dat
 hier vooz zijne gunste ende aenzienelickheyt onder den
 zynen merckelicken vermindert ende gehrenticht wiert/
 soo dat hy die te voozen een vbandich herte ons toe-
 droech/vooz dese spijt niet dan des te meer tegen ons in
 gramschap ontfeken is ghe worden.

Als nu alle dese dingen dus af-geloopt waren / is
 Cæsar tot de a Haven van Calais met syne Legioenen
 getogen/altwaer ghekomen zijnde / verstonde hy dat de
 veertich schepen / de welcke in de b Meldische Haven
 gemaecht waren / vooz onweder verstroyt ende ver-
 dwaelt waren/ende wederomme daer na toe ghedreven
 waren/van waer sy van daen gekomen waren:doch de
 andere schepen vondt hy gereet om te varen / ende van
 alles wel voorzien ende toegerustet. Terwaerts is oock
 te samen ghekomen de Ruypere van't gheheele Fran-
 sche lant/te weten/tot vier duysent in getale/ende oock
 alle de boornaemste Heeren wt eens yders Wyddom en-
 de landt; want van de selve hy niet dan seer weynighe-
 te weten/soodanighe alleen/van welckers trouwichheit
 hy versichert was/inde Fransche landen ghelaten heeft;
 daerentusschen alle de andere heeft hy voozghenomen
 met zich te laten trecken/op dat sy in plaetse van Gij-
 selaers souden moghen wesen : want hy anders in zyn
 afwesen vooz beroerten in de Fransche landen was
 vreesende. Onder anderen was oock aldaer Turmo-
 rix den Nederbozognon / van den welcken hy hier
 c voozen

Hy treet na
 de lode leg-
 ghende in de
 Haven van
 Calais.
 a Port, itius
 b Meldæ.

c Boeck 3.
§ II.
ende
§ VII I

c voozen gesproken hebben; desen dachte hem goet vooz al mede te nemen / overmits hy hem wiste te zijn een Man dewelcke seer zochte nieuwicheden aen te rechten ende de welcke begheerich was na heerschappije/groot van moede ende aenzien onder den Franschen : Ende diende oock wel aengemerckt / dat Dumnorix in de dachbaert der Nederborgognons geseyt hadde/dat hem van Cesar het Rijck ende de regeringhe van't gantsche landt der Nederborgognons aen gheboden wierdt : het welcke de Nederborgognons zeer qualicken namen: doch en dorsten ebenwel geen Ghesanten tot Cesar zenden om namelicken zulcx te wepgeren / oft anders hem te onderrechten dat sulcx niet en behoorde te zijn : het welck nochtans aen Cesar door zijne huys waerden bekend gheworden is.

4. Zoo dan heeft hy hier over biddende ende smeekende van hem begeert/dat hy in't Fransche landt soude mogen blyben; eensdeels om dat hy het varen onghewoon was/ende teghens de Zee zeer schroomde ; eensdeels oock om dat hy zulcks / van weghen sekere beloften in zijnen Godts-dienst ghedaen/niet en vermochte. Maer ziende dat hem zulcx gheduerichlick gheweygert wierdt/ende dat hem alle hope dies halben afghesneden wiert ; doen heeft hy de vooznaemste Heeren van den Franschen lande begonnen aen te soecken / ende elck een int bysonder te ontbieden ende te vermanen / dat sy in't vaste landt zouden willen blyben : wijder zochte hy haer een vreesse aen te jaghen / seggende dat het niet sonder oorsake en gheschiede / dat het Fransche landt van alle zijnen Edeldom berooft wierdt : waer by hy oock boechde dat het vooznemen van Cesar was / alle de ghene welcke hy vreesde in't aenschouwen van't Fransche landt te vooden/in Enghelant over te voren/op dat hyse aldaer zoude onnuebrengchen : Zommighe heeft hy syn trouwe beloofst/ende de zommighe heeft hy oock eedt afghenomen om met ghelijcker handt ende raedt wt te rechten / alles wat sy konden verstaen vooz het Fransche landt dienstich te wesen. Doch dit alles wiert hy velen aen Cesar te kennen ghegheben : derhalben Cesar zulcx verstaen hebbende / dewijle hem aen de volkeren der Nederborgognons veele dachte gelegheit te zijn / soo heeft hy vooz-ghenomen Dumnorix door alle

Dumnorix
weyghert
met Cesar
in Engelandt
te reysen.

alle middelen soo hy best vermochte te dwinghen ende te verschicken : want dewijle hy syne wtzinnicheydt zonder mate al berder sacht boort-gaen/ heeft hy daer in willen boortzen/ op dat hy noch hem noch het Gemeyne beste soude moghen schade doen. Hierentusschen is Cæsar ontrendt vijf-en-twintich dagen op die plaetse blaven legghen / alsoo de vaerd belettet wierdt door den a Boort-westen windt/ de welcke den meesten tijdt des a Corus, jaers aldaer gewoonlick is te waepen: evenwel nam hy op hem waer / om namelicken hem in syn behoortliche onderdanicheyt te houden / ende daer beneffens oock alle syne raedtslagghen te weten. Ten laetsten als sy bequaem weder ende wint ghekegghen hadden; belaste hy den Soldaten ende Ruypere tschepe te gaen. Hier oer zijn de ghemoederen van eenen peggelicken even bezich ende bekommerdt gheweest : maer Dumnorix begost met den Ruypere der Nederborggongens van het Le-ger af te wijcken / ende buyten kennisse van Cæsar na zijn landt te trecken. Dit wierdt Cæsar aen-gezeydt/ dewelcke zijne repse na-latende / ende alle dinghen aen een zijde stellende/ een groot deel van zijne Ruypere he-
 nen ghesonden heeft om hem te bervolgen/ niet last ofte
 om hem wederomme te brenghen / ofte zoo hy teghent-
 standt dede ende niet en wilde gheloozamen / hem te
 dooden; want hy hem boort soodanighen hielt de welcke
 hem-selven niet recht en soude draghen terwijle hy wt
 was / nademael hy zijn ghebiedt nu teghenwoordich
 zijnde was verachtende ende versmadende. Doen sy nu
 hem achter-haelt hadden/ende hem wederomme zoch-
 ten niet haer te nemen / heeft hy haer teghen-ghestaen/
 ende hem-selven begost te verweeren / ende om hulpe
 aen de syne te roepen / segghende dat hy een vry Man
 was/ende wt een vry landt ghesproten : Maer het heeft
 hem niet konnen helpen ; want sy lieden ghelijck haer
 belast was/omcinghelden hem/ende staken hem boort
 doot: Ende syne Neder-borggongens Ruypers keerden
 alle ghelijckelick wederom tot Cæsar.

Hy blicet wt
het Leger.

5. Als dit alles nu ghedaen was/ heeft Cæsar syne repse begonnen te beboorden: ende om op alles wel verse-
 kert te wesen / heeft hy Labium in't vaste landt ghe-
 laten met drie Legioenen ende twee duysent Ruype-
 ren/ten eynde hy de Haven aldaer bewaren zoude/ende
 oock

Hy wert op
de vluchte
ghedoot.

De Fransche oorloghe.

doch / booz-raedt van koozn zoude doen / ende boozts
 neerstelicken lusteren water in't Fransche lant mochte
 omme-gaen/ende daer ober na den eyfch ende gelegent-
 heydt van tydt ende sake soude beraetslagghen. Welck
 soo bestelt hebbende/ is hy met vijs Legioenen ende soo
 veel kuypteren als hy aen landt ghelaten hadde/ontrent
 der Sonnen onderganch met de schepen af- ghebaren/
 ende is henen ghezejldt met een stille ^a Zuyd-westen
 windt: Doch ontrent het midden vander nacht is de
 windt t'eenemael gaen legghen; waer door hy kuypten
 zijne streke gheballen is / ende door het ghetijde verre
 wech ghezeven: want doen het s'morgens licht wiert/
 heeft hy ^b Enghelandt aen de sincker zijde zien leggen:
 het welck bemerckende / heeft hy de weder-heer van
 het ghetijde waer-ghenomen ende ghevolcht/ende met
 aller macht laten aen-roepen / om namentlicken het
 Eylandt aen dien hoeck aen te doen / alwaer hy in de
 voorseiden Sonne ghezien hadde datmen bequaemste
 konde aen-komen. Ende is al-hier seer loffelich ende
 prijs weerdich gheweest de neersticheydt ende wacker-
 heydt onser Soldaten de welcke met soodanighe swaere
 bracht-schepen/door haren gheduerighen arbejdt van
 roepen/soo haest ende snel boozt-ghelkomen zijn als ee-
 nighe van de langhe schepen. Zoodan met alle onse
 schepen zijn wy aen Enghelandt gheraeckt ontrent op
 den middach/sonder dat wy eenighen Opandt saghen:
 want sy lieden(al-hoewel sy in groote menichte aldaer
 vergadert waren/ghelijck Cesar daer na wt de gevan-
 genen verstaen heeft)zijn verschickt gelveest aenschou-
 wende de groote menichte onser schepen: want sy had-
 den tzaem met de lichte zelfs ghemaecte bootkens/
 de welcke sommighe booz haer-selven ende tot haer
 enghen dienst alleenelicken ghemaecht hadden / gezien
 op mallanderen ober de acht hondert schepen; daer
 ober waren sy verdeert gheworden / ende waren van
 breefs banden oever gelooopen/ende hadden hier-selven
 diep in't landt begheben.

Cesar doet
 sin Heir-
 kracht in
 Enghelandt
 na de schepen
 op gaen.

6. Cesar van heeft sin Heir-kracht aen landt gestelt/
 ende een bequame plaetse van legheringhe verhoosen.
 Daer na/alsoo hy wt de gevangenen verstandt in wat
 plaetse des Wyandts Heir krachten ghelegghen waeren/
 is hy eer derder wake na de Wyanden toeghegaen / la-
 tende

tende thien ^a Benden aen de Zee / ende dzye honderdt ^a Cohortes
 Ruyteren om den schepen tot bewaringe zyn ; vooz de
 welcke aengaende onweder om daer dooz beschadicht
 te werden/hy des te minder vreesse hadde/obermits hy
 die in een sachten ende onbesloten oever aen hare an-
 kers liedt legghen: Doch niet te min heeft hy Quintum
 Atrium ghesteldt als Overste van de schepen / om het
 opzicht ende de bewaringe daer van te hebben. Hieren-
 tuschen is hy inder nacht henen gereysst/ende ontrendt
 twaelf mijlen voort ghetoghen zijnde/heeft hy des Vo-
 ants Heirkrachten ghezien. Sy de onse vernemende/
 zyn met hare Ruyters ende ^b Oorloch—hoetsen na de ^b Eshedz.
 riviere ghegaen/ende aldaerstaende op verhevene plaet-
 sen/begosten sy de onse te beletten / ende tegens haer te
 strijden: maer alsoo sy vande Ruyterije inde blucht ge-
 slaghen wierden / hebben sy haer selven in de bosschen
 begeben/alwaer sy innamen een zeer bequame plaetse/
 treffelick sterck van ghelegenthepdt ende van wercken:
 de welcke sy/soo het scheen / te vooren wt oorsake van
 eyghen inlantsehe oorloghe gemaect hadden : al hier
 hadden sy menichte van boomen afgehoutwen / ende
 daer mede alle de aenkomsten ende ingangen gesloten:
 Ende op dat de onse binnen hare Sterckte niet en sou-
 den komen/quamen alleen wepnighe van de haren buy-
 ten den bossche / ende weder-hielen de onse : maer de
 Soldaten van't zevenste Legioen/hebben ^c haerselven
 met de schilden in een geblochten/ende een ^d borst wee-
 ring ^e vooz hare Sterckte op-geworpen / ende alsoo de ^c Tefitadi-
 plaetse in-ghenomen/ende na dat sy eenighe wepnighe ^{ne facta.}
 wonden ontfanghen hadden / hebben sy haer wt den ^d Agger.
 bossche verdzeben. Doch Cesar heeft haer verboden
 de selve op de bluchte na te jaghen/eensdeels obermits
 de ghelegenthepdt van het landt hem noch onbekent
 was/eensdeels oock obermits hy wilde/alsoo een groot
 deel dies daechs verloopen was/dat den overigen tijdt
 tot sterckinghe van syn Legher zoude besteedt werden.
 Des anderen daechs voerch heeft hy zyn Soldaten en-
 de Ruyteren in dzye hoopen op een tocht henen gheson-
 den/om namentlick den gheuen die ghebluchtet wa-
 ren te verbolghen. Als sy nu een wepnich voortgheto-
 gen waren / soo datmen de achterste noch in't ghezichte
 hadde/zijnder eenighe Ruyters / die wt—ghezonden
 waren

Terwijl hy
teghens den
Opant upt-
trecht/ wert
hy by de
Flote welc-
ke van we-
gen het on-
weder zeer
beschadicht
was/ onbo-
den
1 Boec III.
§ XIV.

waren van Quintus Atrius/ tot Cesar ghekomen/om
namentlicken hem te bootschappen / hoe datter inde
voorzeden nacht een a groot on weder op Zee ghe-
weest was/ende dat schier alle de schepen bedorven ende
beschadicht waren/ende tegens de strandt aen ghesme-
ten / soo dat noch anchors noch kabels hadden kunnen
teghen houden/ende dat noch Schippers noch Stier-
lieden haer tegens het gheweldt van het onweder had-
den kunnen voorzien ; zulchs dat de schepen oock te-
gens malikanderen waren aengheslaghen ende groote
schade hadden gheleden. Als Cesar dese tijdinghe ghe-
kregen hadde / heeft hy zijne Legioenen ende Rupte-
rne wederom ontboden / haer belastende met de reyse
niet voort te gaen : Dit ghedaen hebbende / trock hy
selfs na de schepen ; al waer hy het eben schier met syn
oogen alzo bebondt/als hy het door Boden ende Brie-
ven verstaen hadde ; want daer waren veertich sche-
pen t'eenemael wech/ende de andere en konden niet dan
met groote moeyten ende kosten gheholpen werden:
Derhalven verkoos hy wt den Legioenen eenige Tim-
mer lieden/ende dede oock eenighe wt het vaste landt
van ober halen/ende schreef mede aen Labienum / dat
hy met de Legioenen de welcke by hem waren/soo veel
schepen als hy mochte/soude laten maken ende toe rus-
ten: hy daerentusschen/al hoewel het een zake was van
groote moeyte ende arbeit/dede alle de schepen op het
landt brengen / ende lietse onder het Legher met eene
sterckte begripen ende omme vanghen:met het welcke
hy ontrent thien dagen bezich was/ende dat met zulcke
ghestadicheyt/dat syne Soldaten selfs by nacht van ha-
ren arbeit niet op en hielden.

7. Als nu de schepen op het landt ghetoghen waren/
ende het Legher wel verzekerdt was / heeft hy de selve
Heirkrachten/de welcke hy te hooren by de schepen ge-
steldt hadde/wederomme daer by tot bewaringhe ghe-
laten. Daer na trock hy wederom derwaerts/waer L. an-
daen hy gekomen was:daer ghekomen zijnde / waeren
aldaer veel meer Heirkrachten vande Enghelschen tsa-
men vergadert wt allen hoeken dan te voren:ende had-
den het opperste bewint om het Rijk ende de oorloghe
te bestieren / met gemeyne stemmen op gedraghen aen
eenen Cassibellanus: wiens landt ende heerschappije de
ribiere

Na dat de
bloot herstelt
was keert
hy wederom
nae den by-
and.

riviere ghenaemt de ^a *Thems* / van de Zee-steden af-
 scheyt / namelick ontrendt t'achtich mijlen van de Zee.
 Desen *Cassivellaunus* hadde de voorszeden jaren met de
 andere landen ende vrydommen ghestadige oorloge ge-
 hadt: maer beweecht zijnde door onse overkomst / wa-
 ren sy met malkanderen bezedicht / ende hadden de
 Engghelschen hem ghemaecht Oberste van de oorloghe
 ende van haer Rijck. Het binnenste deel van ^a *Engelandt*
 wert van foodanige lieden bewoont, dewelcke sy betuygen ^a *Brittania*
 door oude geheugenisse, in het Eylandt selver ghewonnen
 ende gheboren te sijn: maer de Zee-kuste werdt bewoont
 van foodanigher, de welcke soo om buyt te halen, als oorlo-
 ge aen te doen wt het ^b *Nederlandt* over-gekomen waren; ^b *Belgium*,
 derhalven schier alle de Steden ende Vrydommen aldaer ^b *Nederlandt*
 met foodanighe namen genoemt werden, ^c als de Landen ^c *oft een zake-*
 ende Steden ghenoeemt sijn, waer van daen sy ghesproten ^c *ten hoeck int*
 ende ghekomen sijn: want na de ghedaen oorloghe sijn sy ^c *Nederlandt*
 aldaer ghebleven, ende hebben de landen ende velden al- ^c *e Belgic Ghe-*
 daer beginnen te bouwen. Het is aldaer een Lant vol volcx ^c *besende /*
 ende daer sijn seer veele huysen, even schier na foodanighe ^c *Roerwiltz / etc*
 gedaente ende gelijckheyt als de Fransche huysen. Daer is ^c *bejde oock*
 oock een groot ghetal ende menichte van ^d *schapen*. Het ^d *plaetsen in*
 ghelt t'welck sy gebruycken is van koper; ofte sy gebruyc- ^d *Wollant also*
 ken oock eenighe ^e *yfere* geldt-stucken, op seker gewichte ^e *ghenaemt.*
 gewoghen, daer mede voldoende na den ghetale van dien. ^e *d Pecus*
 Daer groeyt zeer schoon wit loot ^f *binnen* int landt, ende ^f *De gelegene*
 aen de Zee-kusten oock ^f *yfer*, doch daervan en is gheen ^f *bert vā En-*
 groote menichte. Het koper t'welck sy aldaer hebben, wert ^f *ghelandt / de*
 van buyten in-gebracht. Sy hebben ooc allerhande ^g *hout-*
 stoffe, gelijc in het Fransche lant, wtbesondert den ^g *volckeren en*
 boom ende ⁱ *dennen-boom*. Wijders, sy houden het als on- ^g *geden.*
 geoorloft van een hase, henne, oft ganse te eten; nochtans ^g *c Ferrea la-*
 voeden sy die mede op, ende houdense om genuechte ende ^g *mina,*
 vermakinge daer van te hebben. De landen aldaer sijn ge- ^f *In medi-*
 matichder van lucht dan het Fransche landt, ende en sijn ^f *teriancis*
 oock so strenghe niet van koude. Het Eylandt is van ghe- ^g *regionibus*
 legentheyte ^k *dry-hoeckich*, waer van d'eene sijde is teghens ^k *g Materia,*
 het Fransche lant. Ende den eenen hoeck van dese zijde ^l *h Fagus,*
 welcke gelegen is aen het lant van ^l *Kent*, alwaer de sche- ^l *i Abies,*
 pen wt het Fransche lant aen-komen, is tegens het ^m *Oof-*
 ten; den anderen hoeck is tegens het ⁿ *Zuyden*; ende is dese ^m *Oriēs sol*
 sijde van den eenen hoeck tot den anderen lanck ontrendt ⁿ *Meridies*

De Fransche oorloghe.

o Hispania. vijf hondert mijlen: de ander zijde strekt na **o Spangien**, en-
p Occidens. de na het **p Westen**; teghens het welcke oock **q Yrlant** ge-
q Hibernia. legen is, het welck de helfte kleynder is (so men meynt) dan
 Engeland: ende is daer van daen even soo wijdt over te va-
 ren, ghelijck het is wt het Fransche landt in Enghelandt:
r Mona An- midden in dese over-vaert is een Eylandt ghenaeamt **r Mo-**
glesi, ofte na, ende werden oock verder gheacht veele andere kleyne
d. Man. Eylandkens daer ontrent te sijn, van welcke de sommighe
 geschreven hebben, dat aldaer in de Winter dertich daghen
 soude nacht zijn: maer wy na tselve vraghende, en hebben
 sulcks niet kunnen vernemen, doch bemercten door sekere
 gestelde water-maten, dat de nachten aldaer korter waren
 dan in het vaste landt. De gantsche lenghte van dese sijde
 (soo sy meynden) is zeven hondert mijlen. De derde sijde is
s Septentrio teghens het **s Noorden**, waerteghen over gheen landt en
t Germania. is; doch den eenen hoeck van die sijde strekt byzonderlick
 na **t Duytschlant**: ende wiert int ghemeyn gherekent dese
 sijde langh te sijn acht hondert mijlen; Zoo dat inden om-
 megang het gantsche Eylandt sy twintich-mael honderdt
 mijlen. De beleefste ende geschickste van alle dese volcke-
a Cantium ren, sijn de gene de welcke in het lant van **a Kent** woonen,
 want dat gantsche lant aen de Zee ghelegen is, ende over
 sulcx verschelen weynich van de Franschen in maniere van
 leven. De ghene welcke binnen int lant woonen en zaeyen
 gheen koorn, maer leven by melck ende vleysch, ende sijn
b Pellos. alle ghelijck bekleet met **b vellen**. Alle de Engelschen be-
 strijcken haer-zelven oock met **c leem**, het welck een
e Luteo inf **d graeuwe** verwe veroorsaect, waer door sy inden strijdt te
ciunt. schrickelicker van gesichte sijn. Sy hebben oock lang hair
d Caruleus op haer hooft, ende behalven haer hooft ende bovenste lip-
color. pe sijn sy anders in haer gheheele lichaem gantsch kael af-
 geschoren. Wijders, onder haer thien oft twaelven hebben
 sy met malkanderen hare huysvrouwen ghemeyn, ende by
 sonderlick en Broeders met malkanderen ende de Ouders
 met hare Kinderen: doch de kinderkens de welcke van de
 vrouwen geboren werden, sijn toegeeygent ende behooren
 den genen, de welcke haer als Maechden eerst aenghenom-
 men ende ghetrouwt hebben.

8. De Ruyters van de Vyanden ende hare Hoedts-
Ruyter strij **vechters** hebben met ons Paerde-bolck op den weghe
den tusschen **dapperlicken ghestreden**/ soo nochtans dat de onse in al-
hepde de **len deelen verre haer Meester waren**/ haer dwinghende
verkrachte **wederom**

wederom na de bosschen ende geberchten te loopen: doch de onse hebben veel van de Vyanden doot-gheslagen/ ende al te begheerich haer verbolghende/ hebben sy oock eenighe van de haren verlozen ende achter-gelaten. Als nu een weynich tijds voorby was/ ende de onse seer bezich waren met de sterckinghe hares Leghers / zijn sy haestelicken wt den bossche voort-ghelomen/ ende hebben de onse onvoorziens verrascht: ende bysonderlicken hebben sy eenen aenval ghedaen op den ghenen welke buyten ons Legher op de schiltwachte stonden; so datse geweldelicken gebochten ende ghestreden hebben: doch van Cæsar werden tot ontzettinge gesonden twee Benden/ welke alle beyde de eerste waren van twee Legioenen: als dese eene klepne ruymte van malkander stonden/ zijn sy lieden/ bemerkende dat de onse verschrikt waren door de nieuwe ende onghewoonliche maniere van strijden/ midden door de onse door-boordt/ ende zijn behouden daer af ghekomen. Des selven daechs is den Capiteyn Quintus Laberius Durus ghebleven. Doch sy lieden zijn eyndtlicken (also t'elken wederom versche Benden den onsen toe-ghesonden werden/) af-geslagen ende verdreven. In dit gantsche ghevecht (alsoo't voor het Legher ende ten aenschouwen van ons allen gheschiede) heeft-men bemerct dat de onse niet bequamelick toe-gherustet en waren teghens sodanighen maniere van Vyandt, dewijle de onse overmits de swaerheydt der wapenen, soo wanneer de Vyanden weken, haer niet en konden vervolgen, noch oock niet en dorsten van hare Vaendelen wijcken; Ende onse Ruyters en konden mede anders niet strijden dan met groot perikel, overmits sy dickwils met voordacht weken, ende soo wanneer sy de onse een weynich van de Legioenen buyten af-getrocken hadden, spronghen sy wt hare Oorloch-koetsen, ende te voet haer beghevende, streden sy met een onghelijcken strijt tegens haer: Ende inde Ruyter-vechtinge was voor den onsen (het sy vluchtende oft vervolgende) even hetzelfde perikel. Vorder hadden sy ooc dese voorsichticheyt, dat sy niet te gelijk, maer gescheyden ende latende eene ruymte tusschen beyden tegens, de onse streden; so dat sy hier ende daer hare bestellingen van schiltwachten oock hadden, ende also vervolgens d'een den anderen wisten te vervangen, zulcx dat ooc nieuwe ende versche inde placse vande vermoeyde quamen.

a Boeck III
§ XVIII.

De Fransche oorloghe

De Engel-
sche werden
in openbare
strijde over-
wonnen.

9 Des anderen daechs hebben de Wyanden verre-
van't Leger gestaen op de heubel-geberchten/ende heb-
ben hier ende daer eenighe haer begonnen te vertoonen/
ende oock traechfamer dan daechs te boozen onse Ruy-
teren met strijden wt te locken : Maer des middaechs/
als Cesar d'ye Legioenen ende de gantsche Ruyterije
met den Stadthouder Caius Trebonius om voera-
gie te halen wt—gesonden hadde / zijn sy seer schielijc-
ken van allen hoecken op de onse aengheloopen / soo
dat sy bande Waendelen ende bande Legioenen niet af
en hielen : maer de onse hebben eenen dapperen aenbal
tegens haer gedaen/ende haer manlick afgeslagen;ende
en hebben onse Ruyters oock niet opgheshouden haer te
vervolgen/so lange sy het onderstant bande Legioenen
op de welcke sy steunden achter haer sagen:soo datse de
Wyanden gantsch ende gaer verstropdt ende verflaghen
hebben ; want een groot ghetal van de haren is aldaer
gebleven;ende hebben haer met sulcken hefticheyt aen-
geballen/datse haer geen tijt gegheben hebben noch om
tot haer selven te komen / noch om op hare boeten te
staen / noch oock om van hare Oorloch-koetsen af te
springhen. Na dese blucht zijn stracx alle de bystanden/
welcke van alle kanten te samen ghekomen waren/van
die plaetse geschepden ende afgheweken;soo dat de Wy-
anden na die tijt niet meer met alle hare Heir-krachten
teghens ons ghestreden en hebben. Als Cesar nu haer
booznemen verstont/heeft hy syn Heirlegher ghebracht
aende riviere van de a Themis in't landt van Cassibel-
lanus:Dese riviere kan alleenelick op eene plaetse(doch
qualick ghenoech) te voet overghegaen werden. Doen
hy nu hier gekomen was/heeft hy gemerckt dat aen de
andere kant van de riviere groote Heirkrachten van
Wyanden toe—gerustet waren:Ende was dese kant met
b scherpe palissaden besteken ende af—ghehepnt ; ende
dier-gelijcke palissaden stonden oock in't water bedeckt
met den stroom. Als Cesar dit alles wt den ghebanghe-
nen ende over—loopers verstont/heeft hy niettemin syn
Ruyterije booz wt ghesonden ende stracx oock de Legi-
oenen doen volgen:ende zijn de Soldaten / al hoewel sy
het hooft alleen boven water hadden / met sulcke haef-
ticheyt ende snelheyt boozt gegaen/ dat de Wyanden den
aenbal van onse Legioenen ende Ruyteren niet en heb-
ben

a Thameſis.

b Acuta su-
des.

Cesar ver-
volgt over
de Themis
syne Wyan-
den.

ben konnen tegen-houden; soo dat sy de kant van de riviere verlieten ende haer selven op de blucht begaben. Cassibellanus dewijle de gantsche twist tusschen hem ende d'andere Enghelschen ter neder gheleydt was/ gelijk wy hier a boven bewesen hebben / heeft de grootste Heir—krachten verlaten / ende by hem houdende ontrendt vier duysendt b Koets—strijders/ heeft hy op onse reyse waergenomen / ende weech een wepnichsken ter zyden byten den wech / hem verberghende in bosschen ende omwegen: ende door welcke landen hy bedacht dat wy souden trecken / dreef hy de schapen / beesten ende menschen wt het landt / ende jaechde de selve in de bosschen: ende soo wanneer onse Ruypsterije haer wat stouter verspreyden in de ackers ende landen om te plonderen ende te rooven / heeft hy zijne Koets—bechters (dewijle hem alle weghen ende paden bekent waren) wt de bosschen ghesonden / ende heeft met groot perikel van onse Ruypsters / teghens de onse wt—ghehouwen ende geslagen: soo dat de onse van weghen dese breefse verhindert wierden wijder haer selven wt te spreiden. Hier over heeft Cesar gheraden ghebonden/niemant toe te laten dat hy van den tocht der Legioenen soude af—wijcken; maer dat by den Legioen—soldaten de Opanden alleen souden beschadicht werden met plonderinge der velden ende byantstichtinge harer huysen/so veel sy op de reyse onder wege souden mogen by brengen. Daerentusschen komten tot hem die vanden lande van c Londen/welcke schier het sterckste Vrijdom zijn van de landen aldaer/ ende wt de welke gesproken is den jongen Heere Mandrubatius/ die te vozen hem begeben had onder den eet ende de trouwe van Cesar/ende tot hem over int Fransche landt ghekomen was; wiens Vader Immanuentius over dit selve Vrijdom de heerschappije gehat hadde/ende omme—ghebracht was van Cassibellanus/de welke oock na des Soons leven stondt; doch hy hadde door de bluchte den doot ontloopen : Dese volkeren dan souden Ghesanten tot Cesar / ende beloofden haer selven aen hem te zullen over—geven / ende syne bevelen onderdanich te sullen zijn : Versochten oock wijders/ dat hy Mandrubatium beschermen wilde teghens het gheweldt ende den overlast van Cassibellanus / ende hem last wilde geven om in syn Vrijdomme te gaen/ende

a Boeck 12.
§ VII.

b Essedarij.

c Trinobantes.

Die bā Londen versochten hulpe van Cesar tegens Cassibellanus

De Fransche oorloghe

a Trinobantes.

b Cenimagi.

c Segontiaci

d Ancalites.

e Bibroci.

f Cassi.

g Pecus.

74

Op neemt de Dierce van Cassibellaunus in.

a Cantium.

b Boeck D.

§ VII.

De aldaer het opperste gebiedt ende heerschappije te hebben. Cesar nam hare sake aen/ende beval haer veertich Gijfelaers te brengen / ende oock koozn vooz syn Heir-leger/ende zont Mandzubatium na haer toe. Splieden dit bebel ontfanghen hebbende/zijn stracx het selve naghekomen/ende volghens het ghesette ghetal hebben sy hem Gijfelaers ghesonden ende oock koozn. Doen nu de andere volkeren saghen dat die vanden Vrijdomme van a Londen soo wel beschermt waren/ende bebzijt tegens alle overlast van Soldaten/soo zijn tot Cesar oock gekomen die vanden lande van b Cumman/van c Sengerer/van d Ankelut/van e Wibzogger/ende van f Gasserer: Dese alle na dat sy Ghesantschappen tot hem ghesonden hadden/hebben oock haerselven overghegeven: wt dese verstondt hy / dat niet verre daer van daen de eyghen Stat van Cassibellaunus was/synde seer sterck van wegen de om leggende bosschen ende moerasschen/met de welcke de selve omcingheldt was / ende alwaer tsamen ghekomen was een groote menichte van menschen/g beesten ende schapen. De Engelsche so waanneer sy eenige dicke bosschen met bolwercken ende grachten ghesterckt hebben / noemen zulcx int ghemeyn met den naem van Steden; want om niet over-ballen te werden van hare Vyanden / plachten sy in soodanighe plaetsen te blieden ende te samen te komen: Hier na toe reyst hy met zijne Legioenen/ende bevont de plaetse zeer sterck/hejde van gelegentheyt ende van wercken; nietemin nochtans bestont hy de selve aen twee zijden te bestormen. De Vyanden hebben in den eersten een wepnich vertoest/ende haerselven aldaer gehouden;maer daer na en hebben sy den aenbal van de onsen niet konnen berdraghen / ende oversulcx aen d'ander zijde van de selve Sterckte hebben sy haer-selven van boven neder ghe-wozpen: Aldaer is een groot getal van schapen ghebonden / ende veel zijn oock op de blucht ghegrepen ende ghedoodet. Terwyle dit alles in dese plaetsen verhandelt wiert / sont Cassibellaunus aen die vanden lande van a Kent / tweck wy hier b boven bewesen hebben ontrent de Zee te zint / ende over welcke landen vier Koningen het ghebielt hadden / te weten/Cingetorix/Carnilius/Carinmagulus ende Segonax:aen desen sont hy Boden/ende belaste haer dat sy alle hare Heir-brachten

ten souden vergaderen / ende het Scheeps-legher on-
 boozziens zouden aenballen ende bestozmen: Het welck
 sy ghepoocht hebben te doen / doch doen sy quamen aen
 het Legher/ hebben de onse eenen wtval ghedaen / ende
 veel van den haren ghedoot / ende hebben oock geban-
 ghen genomen haren vermaerden krijchs-oberste Tu-
 gotorix: ende de onse zijn alle behouden wederom ghe-
 komen.

10 Als Cassibellanus de tydinghe van desen strijdt
 kreeg / ende daer benessens oock overleide hoe veel
 schaden hy ontfangen hadde/ ende hoe jammerlick alle
 zijne landen beplondert waren / ende byzonderlicker
 ende allermeest ontsteldt zijnde over den af val van soo
 veel Wijdommen; soo heeft hy dooz Comius van Ar-
 tops Ghesanten aen Cesar gesonden/ om met hem van
 over- ghevinghe te spreken. Cesar/ dewijle hy de toeko-
 mende Winter boozghenomen hadde int vaste landt te
 blyben/ ter oorzaken van de lichtveerdige beroerten der
 Franschen / ende oock teghenwoordich wepnich So-
 mers oberich was / het welck hy bemerkte dat mede
 haest verlopen soude; soo heeft hy hem in ghenade aen-
 ghenomen / ende oock Gyselaers belast over te gheven:
 wijders heeft hy oock gheordineert hoe veel schattin-
 gen Engellant alle jaers aen het Roomsche volck soude
 opbrengen: Dooz dede hy oock bebel aen Cassibellau-
 nus/ hem verbiedende ernstelick dat hy hem booztaen
 wachten soude eenige schade te doen aen Mandrubatus
 ofte aen die van den lande van a Londen. Als hy nu
 hier over de Gyselaers ontfanghen had/ heeft hem goet
 ghedacht syne Heir-krachten wederom aen de Zee te
 brengen/ alwaer komende / vondt hy de schepen ver-
 maecht ende ghereet; dewelcke hy van landt liet bren-
 gen/ ende nam booz met twee tochten zijne Heir-kracht
 over te voeren / eensdeels overmits hy een groote me-
 nichte van gevanghenen had / eensdeels oock overmits
 eenighe schepen dooz het b onwoeder beschadicht ende
 bedorven waren. Het welck dan alzoo gheschiet is. Ende
 is alhier een groot geluck te bemercken/ datter wt sulc-
 ken groote menichte van schepen/ ende op so veel vaer-
 ten/ noch van't boozleden noch van't teghenwoordighe
 jaer/ niet een schip twelck Soldaten in had/ gebleven en
 was: ende aengaende de schepen welcke ledich wt het
 vaste

Comius had
 Artopa.
 Als hy hem
 overloemde
 had ende het
 gansche
 Engellant
 bevelde/ dat
 heert hy niet
 son Heir-
 kracht we-
 derom in's
 fran. he
 land.

a Trinodan-
 tes.
 die van Lon-
 den ende
 Essex.

b Boeck II.
 § VI.

c Boeck D.
V 1.

d Equino-
cium.

a Samaro-
briva.

In verdeelt
de Legioene
in versche-
pen landen.

b Morini.

c Nervij.
d Essui.
e Rhemi.
f Treviri.
g Belgium,
een seker
landschap in
Nederlandsch-
landt.
andere men-
nen een se-
kere Stadt.
h Padus

vasse lant tot hem souden gesonden werden/mitsgaders
oock de welcke bande eerste overtocht de Soldaten aen
lant souden stellen/ende ooc de welcke c Labienus daer
na laten maken had; daer van wilde hy dat alleen wep-
nighe (te weten zestich in ghetale) plaetse souden hebben
om tot hem te komen / ende dat alle de andere souden
achtergelaten werden: Hierentusschen wachte Cesar op
de selve/doch ziende dat hy een wijle tijds te vergheefs
vertoefde / ende dat d dach ende nacht haest even langh
souden wesen / soo heeft hy/om niet dooz de ongelegent-
heyt bande tijt des jaers bande daert verstreken te wer-
den/nootwendelick syne Soldaten seer nauw inde sche-
pen gestouwet ende geschickt: ende na dat hy een groote
stilte gekregen had/is hy met het beginnen van de twee-
de wake af gebaren/ende s' mozghens vroeck is hy over
aen lant gekomen/ende heeft also alle de schepen behou-
den over ghebracht.

II. Alhier heeft hy wederom de schepen op het landt
doen trecken / ende heeft te a Chambraz dach-baerd
ende vergaderinghe der Franschen doen houden : de
welcke gheepndicht zijnde/heeft hy zijn volck in Win-
ter-legering: ghelept: doch overmits dat teghenwooz-
dighe jaer het koozn in't Fransche landt van weghen de
groote droochten zeer qualicken gheslaecht was / is hy
genootsaecht gheweest/ op een ander maniere dan in de
voorzeden jaren gheschiedt was zijn Heirkracht in ver-
winteringe te leggen/soo dat hy zijne Legioenen in be-
le Wyddommen moeste verdeelen : van de welcke hy een
aenden Stadthouder Caius Fabius belast heeft te
brenghen in de landen van b Teroanne; het tweede heeft
hy bevolen aen Quintus Cicero om te voeren in de lan-
den van c Oudenaerde ; het derde aen Lucius Roscius
om te brenghen in de landen van d Tirache ; ende het
vierde heeft hy belast te verwinteren inde landen van
e Rheiins/tzamen met Titus Labienus inde omme-
landen van f Triers: dize heeft hy in g Nederlant ghe-
lept/ende heeft over de selve den Ontfanger van't Le-
ger Marcus Crassus ende de Stadthouderen Lucius
Munatius Plancus ende Caius Trebonius als Over-
sten gestelt: het eenige Legioen twelck hy allerlaest in de
landen over de riviere h Po aen-ghenomen had/ ende
daer-en-boven oock vijf Benden heeft hy op-gesonden
aen

aen die van de landen van ⁱ Lupck / welckers meeste lant tusschen de Mase ende den Rijn is; ende de welke doen-maels waren onder tgebiet van ^k Ambiorix ende ^l Catibulcus; ober desen Soldaten heeft hy belast dat de Stathouderen Quintus Titurius Sabinus / ende Lucius Aurunculejus Cotta Oversten souden wesen. Doen nu de Legioenen op dese maniere verdeelt waren meynde hy zick genoeghsaem tegen tgebreck van koozn verzien te hebben: ende nochtans alle de winter legeringhen van dese Legioenen (wtgheseydt het Legioen van Lurius Roscius twelck hy hem belast had in een seer breedsaem ende gherust lant te voeren) zijn binnen hondert mijlen besloten gheweest. Hy daerentusschen nam booz soo lange in de Fransche landen te vertoeven / tot dat hy zijne Legioenen bestelt hadde/ende syne Winter legheringhen mochte bekennen wel verskerdt ende bewaert te zijn.

Daer was in de landen van die van ^a Chartres een Man van grooten hupse genaemt Casgetius/welckers Ouders de heerschappije in het lant aldaer gehad hadden; desen heeft Cesar van wegen zijne groote vromicheyt ende gedienslicheyt tegens hem/ende overmits hy in alle de oorlogen zijnen sonderlingen dienst gebuyckct hadde/ in zijner Ouderen plaetse herstelt: Doch zijnde in't derde jaer zijner regeringhe hadden syne Vyanden hem (dooz aen-raden ende toe-stoken van veele wt den selven Vrijdommen) opentlick ghedoodt ende om-gheslacht: Als dit alles Cesar aenghedient wiert/heeft hy ghesozcht / dewijle het een sake was van grooten gevolghe ende veelen aengaende/dat het gantsche lant aldaer dooz op-hitzinghe van de selve lieden lichtelicken soude afballen: ober sulcx heeft hy last ghegheven aen Lucius Plancus / om met aller haest met een Legioen wt het ^a Nederlant na de landen van ^b Chartres te reysen / ende aldaer te verwinteren: boozts dat hy toe-luysteren soude welke de ghene waren die Casgetium ghedoodt hadden/ende dat hy de selve gevangen nemen soude ende tot hem senden. Hierentusschen heeft hy van alle de Stathouderen ende Ontfanghers van't Legher / de welke hy zijne Legioenen overgegeven hadde / tijdinge ontfanghen hoe dat sy in hare verwinteringhe ghekomen waren/ende hare plaetse tot de verwinteringhe ghesterckt

ⁱ Eburones^k Henrich.^l Bouvolck.^a Carnutes;

Hy stilt de beroerte van die van Chartres.

^a Belgium.^b Carnutes.

Dele van de ghestreche hadden.

Franschen
vallen af van
den Romeynen.

12. Maer ontrent vijftien dagen daer na dat de onse in hare verwinteringhe ghekomen waren / begonste daer schielicken eenen grooten oproer ende afwijkinghe verweckt te worden door Ambiorix ende Catibudus / want hoewel sy by Sabinum ende Cottam haer geboecht hadden tot zelfs in de landen harer regeringhe toe / ende oock koozen in de Winter-legeringhe helpen brengen hadden ; nochtans zijn sy daer na op-ghe-maecht door de Boden vanden a Trierischen Indutius marcus / ende hebben oock met eenen de haren tot oproer verweckt: Derhalven zijn sy te samen wt-gelooopen / ende hebben schielicken onse hout-haelders over-vallen / ende daer na zijn sy met groote macht te samen ghekomen om ons Leger te bestormen : Doen hebben de onse met aller haest de wapenen in de hant ghenomen / ende zijn op de bolwercken gheklommen: daer beneffens aen d'een zijde hebben sy oock de b Spaensche kuyters wt-ghefonden / de welcke teghens haer aen-gheballen hebben / ende in een kuyter-strijdt haer overwonnen hebben / soo dat sy in desen watersten noodt de Opanden van de bestorminghe doen vertrecken hebben. Alsdoen hebben sy na hare ghewoonte ons toe-geroepen datter noch eenighe van de onse bukten zouden komen / om een tsamen-sprekinge met haer te maken / alzo sy eenige durgen noodtlicken booz te stellen hadden / dewelcke het gemeyn aen-ginghen / ende waer door sy verhoopten dat het gheschil soude verminderdt ende ter neder gheleydt werden. De onse deden haer sulcx te ghevalle / ende tot haer wiert ghesonden Caius Carpineus Ridder van Roomen / zijnde eenen sonderlingen Vrient van Quintus Titurius / ende eenen Quintus Furius wt c Span-gien / dewelcke te boozen meer-maels wtgesonden was van Cesar aen Ambiorix / ende over sulchs gewendt tot hem te gaen ende te komen.

a Trevisus.

b Hispani
equires.

a Hispania.

Het bedroch
van Ambio-
rix.

a Aduatici.

13. Als sy nu tot hem ghekomen waren / heeft Ambiorix op dese maniere tot haer gesproken / namentlicken / Dat hy van weghen de weldaden de welcke hy van Cesar ontfanghen hadde, moeste bekennen grootlicx in hem ghehouden te sijn , dewijle hy door syn toe-doen verlost ende ontslaghen was van de schattingen welcke hy de ghebuer-volckeren van d's Hertogenbosch ghewent was te betalen ;
ende

ende dat hem syn Soon ende syns Broeders Soon van Cæsar wederom t'huys ghesonden waren, dewelcke die van de landen van s'Hertogenbosch als Gijfelaers ontfangen hadden, ende de welcke sy by haer in dienstbaerheyt ende ketenen ghehouden hadden: doch dat haer soude believen te verstaen, het ghene dat hy aengaende de bestorminghe des Leghers gedaen had, het selve niet gheschiedt te sijn door raedt ofte wille van hem, maer dat hy sulcx ghedaen had door dwang van de ingesetenen, dewijle syn heerschappije aldaer foodanich was, dat de Ghemeynte niet min rechts ende machts over hem had, als hy over haer. Vorder, dat de ingesetenen om deser oorsaken wille, de oorloge aengenomen hadden, overmits sy niet en konden teghenstaen de schielicke tlamen-sweeringhe der Franschen. Dat zulcx waerachtich was, seyde hy lichtelick wt syne kleyne macht te kunnen bewijsen, dewijle hy gheensins soo onverstandich en sy, dat hy soude meynen met syne Heirkrachten het machtighe Roomsche volck te kunnen overwinnen; maer dat het een gemeyn besluydt was van het gheheele Fransche lant, ende dat desen dach overal bestemt was, om te gelijcker handt alle de Winterlegeringhen van Cæsar te bestormen, op dat het eene Legioen het andere niet en soude te hulpe komen; wyders, dat den eenen Fransch-man den anderen sulcx niet lichtelick heeft kunnen weygeren, bysonderlick daer den raedt besloten was om de gemeyne vryheyt wederom te verkrygen: seyde voorts, haerlieden nu van wegen de liefde des Vaderlandts voldaan te hebben, doch dat hy nu achtinge wil nemen op synen behoorlickien dienst, ende derhalven dat hy nu Titurium Sabinum aansprack ende badt, soo van wegen de weldaden van Cæsar, als oock van wegen hare gemeyne herberginge, dat hy sorge wil dragen voor syne ende syner Soldaten behoudenisse, dewijle een groote menichte van ^a Duytschen ghehuerdt waren om over den ^b Rhijn te komen, ende dat die binnen twee dagen aldaer souden sijn: dat hier over haer bedencken was oft het niet goet en soude sijn, dat sy hare Soldaten wt de Winter-legheringe eer sulcx de ghebueren ghewaer wierden, souden laten vertrecken, ende de selve by Cicero oft Labienus voeren, van de welcke den eenen ontrendt vijftich mijlen daer van daen was, ende den anderen een weynich meerder: aengaende hem, dat hy beloofde ende met eede bevestichde, dat hy haer eenen vrijen door-gang door

^a Germani.
^b Rhenus.

De Fransche oorloghe

door syn landt sal vergunnen ; dewijle hy sulcks doende, eensdeels sync ingezetenen soude voordeel doen, aengesien sy vande Winter-legeringen soudent ontlast werden : eensdeels oock aen Cesar van weghen syne verdiensten ende weldaden danckbaerheyt zoude betoonen. Als dese reden gheepndicht was / is Ambiorix van haer ghescheyden Carpinejus ende Tunius vertroocken oock / ende gaben den Stadthouderen te kennen / sulcx als sy gehoozt hadden. Hier ober zijn sy lieden als van een onverwachte sake seer ontroert ende ontstelt gheweest : want hoewel dese waerschouwing banden byant quam / nochtans en docht haer niet geraden de selve t'eenemael in den wint te slaen: ende voornamelic waren sy hier inne beweecht / obermits sy bemerkten dat het nauwelicx te gelooben en was / dat die onghachte ende swacke volkeren van Lupck / by haerselven soudent bestaen hebben het Roomsche volck eenige oorloge aen te doen.

Verschepte 14. Derhalven hielden sy een vergaderinghe / ende
geboelt van oberlepten de sake met malhaenderen: alwaer dat onder
C. Titurius haerlieden een groot verschil / ende verscheptenhept van
Sabinus / en meyninghe gheweest is. **Lucius Murunculejus Cotta**
lejus Cotta. ende eenighe ander Oppermeesters der Soldaten ende
Hooftlieden bande eerste Ordinantien / verstonden / dat-
men niet lichtlick in dese sake yet behoorde aen te vangen,
ende datmen wt de verwinteringh buyten last ende bevel
van Cesar niet en behoorde te wijcken, betuygende dat sy
in hare stercke Winter legeringhen alle de Heirkrachten
der Duytschen hoe groot de selve oock mochten wesen,
ghenoechsaemlick konden afkeeren ende tegenstaen, ende
dat sulcx wt de sake selver bleeck , dewijle sy den eersten
aenval der Vyanden, met veele vanden haren te verwonden
seer manlickenteghen-gehouden hadden. Vorder, dat sy
oock niet benaut en waren van weghen eenich koorn: en-
de dat daerentusschen wt de naeste Winter—legheringhen
ende oock van Cesar hulpe ghenoech soude aankomen.
Eyndtlicken zeyden sy. Wat isser lossen oft schandelicker,
dan volghens het aen—raden ende aen—segghen des Vy-
andts , besluyt te nemen van de aller—hooghste saken des
Ghemeynen welvaert. Hier teghens riep **Titurius Sa-**
binus: Dat sy te laet op soudent wesen, soo wanneer meer-
der machten der Vyanden mette tsamen—ghevoechde
Duytschen by en gekomen waren, oft oock eenige schade
in

in de naefte Winter-legeringen zoude gefchiet zijn; ende dat zy dief halven alfdan zeer weynige gelegentheyt zouden hebbē om te beraetflagen. Voorts feyde hy, te meynen, dat Cæfer in Italien ghereyft was, dewyle anders die van *a* Chartres niet voor-genomen en zouden hebben *b* Taf- *a* Carnutes.
getium te dooden; noch oock die van de landen van *c* Luyc, *b* Boeck II.
indien hy tegenwoordich ware, met zulcke kleyn-achtin- § XI.
ge van ons, op ons Leger niet gekomen en zoudē hebben: *c* Eburones.
dat hy over zulcx niet en fack op den raet des Vyants, maer op de fake felver: voorts dat hy overleyde, hoe dat zy ontrent den Rhijn waren, ende oock hoe leet den Duytschen zy de neder-lage van *d* Ariouiftus, ende alle onfe voorgaende overwinningen: dat ooc het Frantche lant in gramschap *d* Boeck III.
was brandende overmits zo vele geledene fchadē en fpijtē, § XX.
dewijle alle hare voorige Krijchs-eere te niere gedaē was, ende haer landt onder de heerschappije des Roomfchen volcx gebracht. Epntlijcken zepde hy/ Wie kan hem felven vastelick laten voorftaen, dat Ambiorix zonder eenige verfekeringe van de faken te hebben, defen raet is gevende? Doch het zy, zo als het zy, dat niettemin zynen raet ten weder-zyden goet ende dienftich was: want indien daer geen fwaricheyt op handen en zy, dat zy des te lichter ende buyten alle perikel by het naefte Legioen zullen komen. Ende indien het geheele Frantche lant t'samen met den Duytschen overgekomen is, dat alfdan ongetwijffelt hare eenige behoudeniffe in een haestich vertreck is beftaende. Ende aengaende den raet van Cotta ende der ghener welcke van hem verſcheelden, wat uytkomfte ware daer van te verwachten? want zoo men die komt te volgen, en heeftmen niet alleen het tegenwoordige perikel, maer byſonderlic na een langhe belegeringe den hongers noot te vreesen. Als dit ten weder-zyden dus berhandelt wiert / ende Sabinius van Cotta ende van de andere eerſte ordinantien ſeer heftelicken tegengeſproken wiert; zo heeft hy epntlijcken geſeyt: Wint het dan, nadien het ulieden alzo be-
lieft. Ende dit riep hy met luyder ſtemme / zoo dat het *Als de fake langhe ten weder ſyden overlept was/wiert het gevoelen van Tinnius ghevolcht.*
een groot deel bande Soldaten hoorde: want zepde hy/ Ick en ben de ghene niet, de welcke allermeeſt van u allen voor het perikel des doots zoude vervaert zijn: deſe zullen't wijs worden, ende wanneer haer de ſwaricheyt over komt, zullen zy ooc rekenschap van u eyſſchen: Doch ſo het met uwen believe mach ſijn, ſoo ſullen zy op morghen met de naefte

De Fransche oorloghe

naeste Winter-legeringen 'tsamenghevoecht werden, ende met de andere ghelijcke swaricheyt dragen, ende en fullen niet als verstootene, ende wijt versondene van d'andere, oft door tsweert oft door hongher ommekomen ende sterven. Hier over begostmen op te staen inde vergaderinge/ ende haer beyde te omhelsen/ ende baden haer ghesamentlick/ dat sy door hare verschelingen ende stijf—dry vinghen de gantsche sake inden wtersten noot niet en wilden brenghen. Zeyden voorts/ dat de sake sonder swaricheyt sy, het sy dat sy blijven oft wech trecken, soo sy alleen gelijk met malkanderē eendrachtelickē gevoelē en stemmen: daerentegē door hare tweedracht, dat sy anders niet en bemerctē, dan dat door middel van dien alle hare saken en de behoudnisse van dien, soude moctē verloren gaen. De sake dan wiert met twistinge tot in't midden bande nacht toe gebracht. Doch ten laetstē wiert Cotta beweecht over het gemeene beste/ en gaf het hem gewonnen: so dat het gevoelen vā Sabinus de overhant behiel: over sulcx wiert daer wt-gesprokē/ hoe dat sy smorgens vroeg henē souden trecken: het overighe deel des nachts wierdt voort met waken over gebracht: want een yegelick Soldaet/ toe sach ende overleypde wat hy met hem soude dragen ende wat hy bande gereetschap des Winter-legers aldaer genootsaecht soude zijn te laten. Alles wiert vorder beerdicht ende verdacht/ om een yder te doen verstaen/ hoe dat sy lieden aldaer niet sonder groot perikel en souden blijven/ ende hoe dat door de swachheydt ende het gheduerich waken der Soldaten / het perikel altydt grooter soude werden.

De Fran-
schen vallen
aen op den
wege tegens
de Romey-
nen de welc-
ke wt haer
Legher ghe-
togen ware.

15 Zoo dan smorghens vroeg trocken sy wt haren Legher met eenen langhen Heir-tocht ende veel bagagien/ als de welcke haer verskerdt hielden dat sulcken raedt van Ambiorix/ niet als van een Opant/maer als van haren meesten Vriendt ghekomen was. Maer de Opanden na dat sy wt de luyde gheruchten des nachts ende wt hare wakinghen haer op-trecken ende repsen ghewaer wierden/ hebben sy laghen op de onse gelepdt/ ende haer-selven aen twee in een bosch ghedept / als zijnde voort haer eene seer bequame ende verborghene plaetse: ende aldaer/ ontrent twee mijlen van den Romeynen / verwachteden sy op haerlieder aankomste. Doen nu het meeste deel van onse Heir-tocht hem in een

een wijdt dal begeben hadde/ zijn sy lieden ondoorzien-
voort-ghespronghen/ende hebben haer-selven van bey-
den zijden des dals vertoont; soo dat sy aen de eene zijde
teghens de achterste aen-sloeghen / ende aen de andere
zijde de voerste verhinderden om hoog te klimmen: en-
de beghosten alsoo op soodanigen plaetse/ de welcke den
onsen gantsch ongelegghen was/ tegens onse Heir-tocht
te strijden.

Als-doen was Titurius Sabinus de welcke hier
van te vooren niets voorzien noch gedacht en hadde/ in
grooter benautheyt ende bangicheydt: hy liep gestadich
gints ende herwaerts/ ende bestelde de Benden in ordree:
het welcke hy nochtans niet grooter vreesse dede / als
oft hem alles scheen te ontbreken: ghelijck gemeynelick
den ghenen plach te ghebueren / de welcke op de daedt
selber ende als de noodt aen den man gaet/ genootsaecht
werden haer te beraden. Doch Cotta / die te vooren
wel ghedacht hadde sulcks op den weghe te konnen ge-
beuren/ende daer ober gheenssints tot dese op treckin-
ghe en konde verstaen/ heeft niet-te-min hem seer wel
al-hier gedraghen/ende en is in gheenen dinghen na-
latich gheweest van sulcks als tot het ghemeyne-beste
behoorde: der-halven in het aen-spreken ende verma-
nen der Soldaten/ verbulde hy de plaetse eenes Veldt-
obersten/ende in het strijden/ de plaetse eenes Soldaets:
Ende nademael sy overmidts de langhe streeck hare
Heirtochts/ niet lichtelick door haer-selven alles kon-
den bestellen/ noch oock alles voorzien wat op een pedet
plaetse mochte van noode wesen: hebben sy laten roepen
ende af-kondighen/ dat sy hare bagagien souden verla-
ten/ende rondtsom in malkanderen souden staen: welc-
ken raedt al hoewel die in soodanighen ghevalle niet te
versnaden en was: nochtans quam de selve doen ter
tijdt haer seer qualicken te pas: want soodanighen tsa-
men-loopinghe in't ronde maecte den onsen flau-her-
tich/ende verminderde hare hope; daerentegghen maecte
te het selve den Opanden niet dan des te wackerder om
te strijden: dewijle zulcx van weghen groote vreesse ende
wanthopeninghe scheen ghedaen te werden. Daer-en-
hoben ghebiel het oock / want het moste noodtsakelick
daer toe komen / dat onsen Soldaten in het ghemeyn
van hare Vaendelen beghosten af te dwalen / ende haer

te haesten om sulcks te halen als sy aller-waerdichst ende kostelichst onder de bagagien meynden te wesen: waer door het oock geschiede/dat alles met roepen ende schrepen verbult wierdt.

Een seer
heftigen
ende langen
strydt.

Hier-en-tusschen de Barbarische en zijn oock niet geweest sonder hare voorzichtigheyt; want hare Oversten hebben door de gantsche slach-ordze doen af-roepen/Dat nyemandt van syn plaetse en soude wijcken, seggende dat den buyt haer toe-quam, ende alles wat de Romeynen daer ghelaten hadden, voor haer moste behouden werden: Zo veel haer aenging, dat sy behoorden te bedencken alle hare eere ende welvaren alleen aen de overwinninghe gelegen te sijn.

16. De onse waren soo wel in ghetale als in vromicheyt van strijden eben soo sterck als sy: ende al hoewel sy van een goet Lepts-man ende van tgheluck selver schijnen verlaten te zyn/nochtans stelden sy de gantsche hope harer behoudenisfe op hare kloeckheyt ende vromicheyt: ende soo dickmaels als eenighe Bende henen tegens den Opant aen-trat/soo viel daer strax aen sodanighen zijde een groote menichte van Opanden. Als Ambiorix sulcks merckte/heeft sy laten wtroepen/dat sy hare pijlen van verre souden wt-werpen / ende niet soo na by en souden naken / ende alwaer de Romeynen eenen aenbal deden/dat sy aldaer souden wijcken / dewijle men haer daer door gheen schade en soude kunnen doen/soo van wegen de lichticheyt harer wapenen / als oock van wegen hare dagelicksche gewoonte ende oefeninghe: Daer beneffens dat sy oock haer zouden vervolghen/soo wanneer sy wederomme tot hare Vaendelen liepen. Dit bevel hebben sy seer neerstelicken waergenomen / want soo wanneer wt den ronden ring der Romeynen eenighe Bende wt-tradt ende eenen aenbal dede/bloden sy seer haestelicken; ende daerentusschen mosten de Romeynen van die kant ontblootet werden/ende aldaer als in een open zijde de pijlen verwachtten: wederom als de Romeynen begosten na haer plaetse te keeren daer sy van daen gekomen waren / wierden sy strax omcinghelt/so van de ghene de welcke gheweken waren / als van de gene de welcke daer aller naest stonden: ende zoo de onse op haer plaetse bleven ende stede wilden houden/alsdan en konden sy geen gelegentheyt krijgen

krijgen om hare barmherticheit te toonen/noch en konden
 oock delijle sy seer dicht in malikander stonden / de pij-
 len met nijden / welke van sulcken grooten menichte
 op haer gheworpen wierden: Nochtans hoewel sy soo
 veel onghemacks onderworpen waren / ende oock soo
 veel wonden ontfanghen hadden / stonde sy even-wel-
 haer manliken teghen / brenghende een groot deel des
 daechs met strijden over : want daer wiert ghevochten
 van s'morghens vroeck / tot de achtste ure toe: soo dat sy
 niets en begingen twelck hare eere onbetamelick was.

Citus Baluentius de welke het voorszeden jaer Over-
 ste van het eerste a liet gheweest was / een Man zeer
 barm ende van grooten aanzien / wiert door beyde syn
 dijnen met een b werp-schichte doorschoten. Quintus
 Lucantus een Man van gelijcke barmherticheit ende oock
 zeer dapperlick strijdende / also hy zijnen Sone dewelc-
 he van den Vanden bezet was te hulpe wilde komen /
 wiert zeer jammerliken ghedoodet. Lucius Cotta den
 Stadthouder / vermanende alle de Venden ende ende
 Ordinantiën tot kloekmoedicheit / wiert met een sin-
 gher door syn mont ghequetst. Het welck Quintus Ci-
 turius Sabinus ziende / is door dit alles zeer ontstelde
 gheweest : ende alsoo hy van verre Ambiorix sach den
 synen aen-spreken ende vermanen / heeft hy synen Ver-
 tolcher Cneius Pompejus tot hem ghesonden / ende aen
 hem laten versoeken / dat hy hem ende syne Soldaten
 wilde sparen. Hy aenghesproken zijnde / heeft gheant-
 woort / Dat Sabinus indien hy wilde hem wel mochte spre-
 ken, ende dat hy oock verhoopte vande menichte te sulken
 ver vverven, sulcx als tot behoudenisse syner Krijchsknech-
 ten soude dienen: ende aengaende hem, dat hy in gheenen
 deele soude beschadicht vverden, stellende daer vooren
 hem-selven ende sijne trouwe van sulcx halven tot verse-
 keringhe. Hy sulcx gehoort hebbende / overleede het sel-
 ve met Cotta / dewelcke seer gequetst was / ende vzaech-
 de hem wat hem daer af dochte / dat sy wt het strijden
 souden schepden / ende met Ambiorix tsamen-sprekinge
 houden / alsoo hy verhoopte datmen van hem sulcx sou-
 de moghen verkrijghen als dienstich ware tot syne ende
 zijner Soldaten behoudenisse. Cotta hier over zepde niet
 te willen gaen tot den gewapenden Vant / ende bleef
 daer vastelicken by. Doch Sabinus evenwel gingh he-

a Primum
 plium dux
 rat.
 b Tragula

23ende de
Stadthou-
ders werdē
geſchijen
ſchier niet al
hare Heir-
wachten.

nen / ende belaste oock alle ſyne Opper-meesters der Soldaten de welcke hy noch teghenwoordich by hem had/ende alle de Hoofst-lieden van de eerste ordinantien hem te volghen. Doen hy nu seer na by Ambiorix gekomen was/wiert hem belast zijne wapenen af te leggen; het welck hy dede/ende bebal oock de ſyne dat sy het selve mede souden doen. Doch daerentusschen dewijle sy vande conditien van vrede onder malkanderen handelden / ende de reden niet voordacht van Ambiorix wat langer gemaecht wiert/is hy alleuxkens omringt gheworden/ende wiert alzo ghedoot.

a Aquilifer.

17. Alldoen hebben sy na hare gewoonte victorie ende overwinninge geroepen / ende een groot gheschrey ghemaeckt/ende hebben eenen grooten aenval te gelijck op de onse gedaen/ waer mede sy onse ordinantie t'eenmael ghebroken hebben. Alhier wierdt Lucius Cotta seer mannelicken strijdende onne-ghebracht/met een seer groote menichte siner Soldaten: Doch de overgeblevene begaven haer wederom in't Leger daer sy vandaen gekomen waren: van de welcke Lucius Petrozidius een a Arent-baendragher ziende dat hy benaudt wiert met een groote menichte der Wyanden/het Arent baendel binnen de bolwercken gheworpen heeft / ende begost vooraen buypen den Legher seer kloechelick te strijden/waer over hy oock ghedoot is: De andere de welcke binnen geblychtet waren/konden qualicken genoech tot de nacht toe de bestorminge teghenhouden: ende hebben daer na inder nacht alle gelijckelick tot eenen toe / als zijnde buypen alle hope van behoudnisse/haer-seiben ghedoot: Enighe wepnighe quamen door onbeliende wegghen ende bosſchen tot den Stadthouder Titus Labienus in zijne Winter-legeringhe/ende verwittichden hem van alles dat daer geschiet was. Ambiorix door dese overwinninge seer hoochmoedich zijnde / trock hier over stracy met syn Paerde-volck inde landen van b s' Hertogenbosch/alzo sy Na bueren waren van ſyne heerschappije: ende en hielt noch nacht noch dach op niet trecken/ende belastede aen syn Doetvolck dat sy hem oock souden volghen: Ende alsoo haest hy zijne sake aen die vanden Wjldomme van s' Hertogenbosch vertoont hadde/ende haer op-gemaecht hadde/is hy des anderen daechs gelomen in de landen van

b Aduarici.
Ambiorix
hebbende
de overwin-
ninge/trecket
hen om het
Legher van
Quinnus
Cicero te
bestormen.

a. Gudenærde/

a Oudenaerde/de welcke hy oock vermaende / dat sy de gelegentheyt niet vylden laten voorby gaen van haer-selven voor eeuwich in toekomende vry te maken, ende aenden Romeynen wrake te doen van loodanighe ongelijcken ende overlasten als sy van haer geleden hadden: wijsers gaf hy haer te kennen, hoe dat alreede twee Stadthouders ommegebracht waren, ende dat oock een groot deel van het Heir-legher verflagen was: ende dat overfulcks oock met gheene ofte kleyne moeyte het Heir-legher t'welck met Cicero in verwinteringhe vvas, soude konnen over-vallen ende verflagen werden: waer toe dat hy hem-selven aanbode een goet Helper te sullen sijn. Met dese reden beweeghde hy seer lichtelick die banden Vrijdomme van Oudenaerde: Berhalben sonden sy dadelicken Bodentenen aen die van b Sint Trupden / van c Brugge/ van d Loben/ van e Dirmuden ende van f Gent / de welcke alle onder haer ghebielt waren/ ende vergaderden mitsdien soodanige groote machten als sy immermeer konden: Het welck ghedaen zijnde/ quamen sy seer suellick ende onboorziens tot de Winter-legeringe van Cicero/ dewelcke noch de tijdinghe niet ontfanghen en hadde van de doot van Titurius Sabinus. Alhier is hem oock gebeurt/ ende het moste oock noodwendigh: alfoo volghen/terwyle eenighe Soldaten om hout-rapinghe ende andere sterckinghe inde bosschen gegaen waren/ dat sy door het haestich overkomen der Rupteren om-eingelt sijn gheworden: dewelcke als sy in bewaringhe ghestelt waren / soo sijn met groeter macht aengekomen die banden lande van g Lupc/ van h Wer-toghewbosch/ ende van i Oudenaerde / mitsgaders alle hare Bontghenoten ende Onderdanen / ende begosten ons Legioen te bestormen: de onse liepen seer haestelicken tsamen tot de wapenen/ ende kilommen op het volwerck. Doch men hadde het quaet ghenoech dien dach om teghen te houden / overmits de Wyanden alle hare hope ende verwachtinge in haesticheyt meynen te be-staen; ende overmits sy dese boorgaende victorie ghadt hadden / vertrouwen sy datse altyt Overwinners souden wesen.

18. Cicero daerentusschen zondt strax Brieven aen Cesar/ belovende seer groote vereeringen aen den genen welcke de selve sonden over-brengghen: maer de wt-ghe-sondene

a Nervy.

b Centronnes.

c Grudy.

d Lenaci.

e Pleumofy.

f Gorduni.

g Ebtirones

h Aduatic

i Nervy.

Maer hare bestorminge is te vrees

De Fransche oorloghe

sondene dewijle alle weghen bezet waren / sy op den weghen van haer ghelegen ende gebanghen. Hierentusschen wiert van het hout/het welck sy om sterckten te maken by-ghebracht hadden / s'nachts met een wonderlike rassicheydt ghemaecht honderdt ende twintich torens; ende alle het gene t'welck aen t'werck scheen te ontbreken wiert volbracht.

De Opanden hierentusschen quamen des anderen daechs wederom/ende noch veel meerder Heir-krachten by een vergadert hebbende/bestornden sy ons Le-ger ende bulden onse grachten:doch van den onsen wierden sy wederstaen op de selve maniere gelijk s'daechs te voozen;ende tselve geschiede verbolghens oock op de andere daghen: Geen deel des nachts hielden sy op van haren arbeit/ja noch ziecken noch gequetsen wiert eenige tijdt van ruste vergunt:want alles dat tot de bestorminge des volgenden daechs van noode was/schickten sy snachts ghereedt te maken. Wele gebrande a steeckstoecken/ende oock een groot getal van b muer-gabelijns wierden aldaer toe-ghemaecht : De c storm torens wierden met plancken bekleetet / d spitsen ende e omme-loopen wierden toe-ghemaecht van gebreyde hoorden. Cicero selver/al hoewel hy seer swack was/en liet hem-selven niet toe des nachts te rusten;so dat de Soldaten tot haer-selven te samen liepen / ende vermaenden hem van zich selven te willen sparen ende verschoonen.

Doen hebben de Obersten en vooznaemsten vande lant de van a Goudenaerde/de welcke eenige sprake ende vrientschap met Cicero plachten te hebben / versocht om met hem in tsamen sprekinge te mogen komen:als nu sulcx toeghelaten was/gingen sy verhalen eben sulcx / gelijk b Ambiorix met Titurius Sabinus ghesproken had; namentlich/Dat het gheheele c Fransche lant inde wapenen was,ende dat de d Duytschen over den e Rhyne getrocken waren;ende daer beneffens,dar de Winterlegeringhen van Cæsar ende van alle de andere by haerlieden bestormt wierden:voorts voegden sy daer oock by,van de doot ende verslaginge van Sabinus;sy halen oock Ambiorix vordendach,ende vertoonen hem tot meerder verskeringe,ten eynde sy sulcx te beter souden ghelooven:wijders segghen sy oock,dar sy dwalen,ende haerselven namaels bedroghen

Overmits de
wackeren toe-
sicht van Ci-
cero.

a Praestae
fudes.

b Muralia
pila.

c Turres.

d Pinnæ.

e Lorica.

a Nervij.

b Boeck W.
§ XII

c Gallia.

d Germania

e Rhenus.

droghen sullen vinden, soo sy eenighe hulpe ende onderstandt van die willen verwachten, de welcke hare eyghen saken mistrouwen, ende haer eyghen selfs niet helpen en kunnen: Doch evenwel dat sy-lieden nochtans tegens Cicero ende het Roomsche volck niets en hebben noch en soecken, dan dat sy niet en willen dat sy hare Winterlegeringhe alhier sullen hebben, ende dat sy niet en kunnen gedoogen dat sulcks voor een ghewoonte allencxkens soude inbreken: over sulcks dat sy vryelick van harent weghen behouden wt hare Winter-legeringe mogen trecken, ende waerwaerts sy willen sonder eenighe vreesse reysen.

19 Hier op heeft Cicero dit eenige alleen geantwoort/ Als dat het de ghewoonte des Roomschen volcx niet en was, eenighe conditie oft bevel vanden gevvapenden Vyant te ontfanghen: Zoo sy vande wapenen af stant willen doen, dat sy hem als een Behelper kunnen gebruycken, ende Ghesanten tot Cæsar zenden: alsoo hy hoopte, na de gerechticheydt de welcke in Cæsar was, dat sy van hem sulcx als sy versochten souden verkrijghen. Als die van Gudenæerde nu sagghen dat sy van dese hope verstenen waren/ hebben sy onse Winter-legeringen omcinghelt met een bolwerck van elf voeten / ende met een gracht van vijftien voeten. Dit hadden sy door de ghemeyne gewoonte van de voorszeden jaren wt de onse gheleert / want sy hadden eenige ghevangenen wt ons Heir-legher gekregen/ waer van sy sulcx gheleert hadden: maer sy en hadden gheen a pserre schuppen oft spaden by de handt welke hier toe bequaem waren: over sulcx waren sy genootsaeckt de zooden te steken ende te graben met hare swaerden/ ende de aerde met hare handen ende bopperrocken op maekenderen te draghen: maer aen dat men lichtelick de groote menichte van menschen konde bespeuren dewelcke aldaer geweest is: want sy in min dan dnye uren tijts een sterckte volbracht hadden lang zijnde in den omme-loop vijftien mijlen. Ende op de andere daghen maekten sy oock c storm-torrens/ na de hoochte van ons d bolwerck / oock e krabbelhaken ende f muer-stooters/ dewelcke de selfde ghevangenen haer oock geleert hadden te bereyden ende te maken. Ten sebensten daghe harer bestorminge isser een seer grootten wint ontstaen / de welcke sy oock waergHENOMEN hebben/ want sy begosten gloepende klooten gemaecht van

Den welcke sy oock te verghheeft niet bedroch aen gaen.

a Ferramenten.

b Sagula.

c Turres.
d Vallum.

e Falces

f Testudines

De Franschen werpen vper in het legher.

De Fransche oorloghe.

weecke pot-aerde met hare slijgheren over te werpen/
ende ooc vperich-gloepende pijlen op de hupsen te schiet-
ten / de welcke na de Fransche maniere met riedt enoe
stroo ghedeckt waren / ende de welcke strax oock dies
halven den brandt ghebattet hebben / soo dat van we-
ghen de groote windt de blamme stracks door het ghe-
heele Legher over alle de hupsen hem wt-ghebreydet
heeft. De Opanden dit ziende/hebben hier op terstont
met een groot geroep verbolcht/ende min ofte meer oft
sy de victorie ghekrezen ende seker hadden/hebben sy de
storm-torens ende muur-stooters begonnen aen te
breughen / ende met ladders ons bolwerck te beklim-
men. Doch niet-te-min is sodanich geweest de vro-
mucheyt onser Soldaten ende de wackerheyt haers ge-
moets / dat niet teghenstaende dat van alle kanten den
brandt ontstach/ende sy oock met groote menichte van
pijlen overbailen wierden ende oock sagen dat alle hare
bagagie ende alle haer goetd verbrandt wierdt/sy lieden
evenwel gantsch niet en dachten om vant bolwerck te
loopen of te vertrecken:maer bleven so bezich dat schier
niemant van haer alle omme en keech; in boeghen dat
sy alle gelijck seer kloeckelick ende dapperlick streden.
Desen dach was de aller-swaerste voor de onse / maer
heeft nochtans sodanige wthomste gehad / dat des sel-
ben daechs een groot getal van den Opanden ghequetst
is geweest ende oock gedoodet;soo dat sy onder ons bol-
werck op malkander ghepackt lagen/dewijle de achter-
ste geen af-wijekinghe aen de voerste en hadden kon-
nen vergunnen. Als nu den brandt een weynich ophiel/
ende op een zekere plaetse een storm-toren aengeleydt
was/welcke oock aen onse vesten was rakende; soo zijn
de Hoofstlieden van de derde Bende vande plaetse daer
sy stonden afgheweken / ende hebben oock alle de hare
aen een zijde gestelt:t'welck ghedaen hebbende/begosten
sy met wencken ende luyder stemmen den Opanden na
te roepen/Indien sy wilden , dat sy souden binnen komen.
maer niemant van haer allen en dorste voort-komen:
waer over sy van allen kanten met steenen gegroetet syn
ende hebben haer daer van daen gedreven / ende haren
storm-toren verbrant.

20. In dit selve Regioen waren twee Hoofstlieden/
seer brave Mannen / ende de welcke na by waren om
Oversten

Oversten van de eerste Ordinantien te werden/te weten
 Titus Pulpio/ende Lucius Varenus: Dese hadden ge-
 stadighen twist onder malkanderen/wie van haer be-
 den de meeste soude zijn/ende hadden vele jaren ober de
 hoogste plaetse ende meeste eere met byantschappen
 onder malkanderen ghestreden. Toen nu Pulpio (een
 van haer beyden) sach/hoe dapperlick dat aende sterck-
 ten gebochten wierdt/sepde hy tot Varenus/Wat peyult
 ghy dus Varenus? oft wat gelegentheydt verwacht ghy om
 uwe vromicheyt te toonen? desen dach, desen dach sal onse
 twistighen rechten ende scheiden. Als hy dit geseyt had-
 de/tradt hy byten de bestringhen/ende viel na die plaet-
 se toe/daer de Wyant aller-dickst in een gedzongen was.
 Varenus dit ziende / en konde doemnaels oock hem
 binnen de bevestinghen niet houden: maect vreesende de
 opspzake van eenen pegelicken / volchde hy hem kortst
 na / latende alleen een kleynne ruynte tusschen beyden.
 Pulpio hierentusschen wierp syn a jabelijn op den Wy-
 anden/ende doorszoot eenen delwelcke tot de menichte
 vooz hemen was tredende: als dese nu dus geraecht ende
 schier doot was/bedeckten hem de Wyanden met hare
 schilden: ende wierpen alle ghelijckelick hare pijlen op
 hem/sonder hem eenige gelegentheyt van weder-ke-
 ren te gheven. Hier ober wiert den schilt van Pulpio
 doorszooten/ende het b pfer bleef in synen c wapen-riem
 steken; het welck een oorzake was dat hy by syne scheede
 niet en mochte / ende belette syne rechter-hant dat hy
 syn rappier niet en konde wt-trekken: De Wyanden dit
 ziende/omcingelden hem strax; maer zynen Wyandt
 Varenus quam hem strax te hulpe / ende ziende hem
 in noodt te wesen / ontzette hem. Hier ober weech de
 gantsche menichte van Pulpio ende keerde hem tot Va-
 renus: want sy meynden dat den anderen met het pfer
 van de pyle t'eenemael doorz-schoten was. Varenus hier
 ober bejeghende haer seer rasch met syn rappier / ende
 street hant vooz hant tegens haer / ende na dat hy eenen
 verslagen hadde / dreef hy oock de andere voozt: ende
 alzo hy seer vperichlicken aen-tradt/is hy in een laege
 plaetse neder ghestooten/ende onder de voet gheballen.
 Pulpio hier ober ziende dat hy benaut ende omcingeldt
 was/dede hem wederom ontzettinge: soo dat sy eyntlic-
 ken alle beyde/na dat sy vele Wyanden verslagen had-
 den

Een wyant
 daedt vande
 twee Woot-
 liden Pulpio
 ende Varenus.

a Pilum,

b Verutum
c Balteum.

De Fransche oorloghe.

den/met grooten lof ende eere binnen hare bestingen be-
houden wederomme gekomen zijn: Zodanigen abon-
tuer was by haer inden twist/ende sulcke veranderinge
heeft den strijdt by haer alle beyde te weghen ghebracnt/
dat nameentlich den eenen Opandt den anderen tot
hulpe ende behoudenisse geweest is / soo datmen niet en
konde onderscheyden wie van haer beyden den ande-
ren in kloechhejdt ende vromichejdt te boven scheen te
gaen.

Daer werdt
hulpe ver-
socht aen
Cesar door
Briebe ende
Boden.

b vint
wisch.

e Bellonaci.

21. Daerentusschen alsoo van dage tot dage de bestor-
minge swaerder ende harder wiert / ende byzonderlic-
ken alzo daer een groote menichte van Soldaten seer
ghequetst was/waer ober de sake op seer weynige Der-
weerders aen quam:soo hebben sy t elken weder Brie-
ben aen Cesar gesonden;ende hoe de sake harder af-liep/
hoe des te meer Brieven ende Boden aen Cesar wt-ge-
sonden wierden: van welcke Boden sommighe by den
Opanden gekreghen zijn / ende ten aenschouwen van
onse Soldaten met groote pijnningen ghedoodet. Daer
was binnen by ons eenen Man vanden Vrijdomme
van Oudenaerde/genaemt a Vertico/gebozen van goe-
den huyse/dewelcke van't beginsel van de belegeringhe
tot Cicero gheloopen was/ende hem alle trouwichhejdt
hadde betoont:dese belweechde sonen Slabe/door de ho-
pe van vrijhejdt ende aen-biedinge van veelere erein-
ghen / dat hy eenen Bries aen Cesar soude brenghen;de
welcke hy met hem nam/ghewonden ende ghesteken in
een pijle / ende als een Fransche onder den Franschen
verkeerende / gingh hy sonder eenich achterdencken
door haer henen/tot dat hy eyntlick tot Cesar quam/de
welcke wt hem verstaen heeft den wtersten noodt daer
Cicero ende syn Legioen in gekomen waren. Doen nu
Cesar ontrent de elfste ure des daechs dese Brieven ont-
fangen had/heeft hy terstont Brieven henen ghesonden
in de landen van b Beauboizin aenden Ontfanger vant
Leger Marcus Crassus/wiens Winter-legeringe van
hem was vijf-en-twintich mijlen ; ende belaste hem
inder middernacht zijn Legioen te doen op-trecken en-
de met aller haest tot hem te komen. Crassus/soo haest
hy den Bries ontfingh/is met den Bode opghetoghen.
Vorder zondt hy noch een ander Bode tot den Stadt-
houder Caius Fabius/ende belaste hem dat hy zijn Le-
gioen

gion in de lantpalen van die van ^a Artops zoude bren-
 ghen / dewijle hy te vozen overleede dat hy door die lan-
 den henen trecken soude. Hy schreef oock aen Labie-
 nus dat hy met zijn Legioen soo hy het coninczins buy-
 ten schade van het Ghemeyne-beste konde doen / in de
 landpalen van die van ^b Cudenaerde soude komen.
 Mengaende het andere deel sijn Heirleigers/dewijle het
 verre van de handt was/ en vont hy niet goet daer op te
 wachten. Ende voorts vergaderde hy wt de naeste Win-
 ter-legheringe ontrent zes hondert Ruyters. Ontrent
 te derder ure is hy vande Doorloopers verwitticht aen-
 gaende de komste van Crassus: Ende ten selven dage is
 hy twintich mijlen voort-ghetoghen: doch hy heeft
 Crassum gestelt als Gouverneur van ^c Chambray/en-
 de liet sijn Legioen oock by hem / overmits hy aldaer
 ghelaten had de bagagien van't Heir-legher / oock de
 Gyselaers der landen ende vrydommen / misgaders
 oock de ghemeyne brieven/ende allet koozt twelck daer
 geboert was om de Winter over te brenghen. Fabius
 (ghelijck hem belast was) en heeft niet langhe vertoeft/
 dies halven hy met sijn Legioen hem op den weghe te
 ghemoet quam. Labienus verstaen hebbende het jam-
 merlick ombrengen van ^d Sabinus/ende oock hoe alle
 d'andere Benden verlagen waren/heeft hem besmaert
 gebonden op te trecken/nademael alle de Heirkrachten
 van ^e Criers tot hem gekomen waren/dewijle hy byces-
 de indien hy zijn vertreck wt de verwinteringe dede
 eben als oft hy bluchte/dat hy tgheweldt der Wyanden
 niet en soude konnen tegenstaen / met namen alzo hy
 wiste haer van weghen de versche victorie seer moeditich
 te wesen:over zulcks zont hy Brieven aen Cesar / ende
 gaf hem te kennen met wat perikel hy sijn Legioen wt
 de verwinteringe soude boeren;ende schreef hem voorts
 oock het ghene inde landen van ^f Lupck ^g ghepasseerd
 was. Daer-beneffens dat tegenwoordich alle de Heir-
 krachten van het Voet-bolck ende het Paerde-bolck
 van Criers dyse mijlen verre van sijn Legher ghelegen
 was.

22. Als Cesar dit alles verstont/ende oock alzo voort
 goet insach / ende daer over buyten zijn meyninge van
 dyse Legioenen tot twee ghekomen was: soo heeft hy
 nochtans het eenighe middel van de ghemeyne behou-
 denisse

^a Artabares

^b Nervij.

^c Samaro-
briva

^d Boeck D.
§ XVI.

^e Treviri-

^f Eburona-
^g Boeck D.
XII XIII.
XIV XV.
XVI XVII.

Cesar zijn
Heirkracht
vergader
hebbende
treckt met
aller haest
na haer wt

Denisse inde haesticheydt gesteldt/ende quam daer over
 met langhe ende moepeliche tochten in de lantpaleu van
 die van Oudenaerde : alwaer hy tot den ghebanthenen
 verstondt sulchs alser hy Cicero mochte omme-gaen/
 ende in hoedanighen noot syne saken gekomen waren.
 Als-doen beweechde hy een bande Fransche Ruyteren
 met groote bereeringhen/om eenen Bries aen Cicero te
 brengen: desen Bries was gheschreven met Griekische
 letteren / op dat indien den Bries bande Opanden ghe-
 kregghen wierdt / onsen raetslach ende booznemen van
 haer niet en soude bekent worden; ende soo t'gheviel dat
 hy oock niet binnen en konde komen/soo vermaende hy
 hem dat hy zijn a jabelijn tsamen met den Bries gebon-
 den aen het b werp-touw/ binnen de bestingen des Le-
 gers soude werpen. In desen Bries schreef hy aen hem/
 dat hy op reyse was met syne Legioenen / ende dat hy
 haest hy de handt soude wesen ; ende vermaende hem
 boozts van te volharden in syne vorighe bozomicheydt.
 Den Franschman is hy het Legher ghekomen / ende
 briesfende het perikel/heest hy zijn jabelijn ghelijck hem
 belast was/over-geworpen; doch is het selve hy geballe
 aen een toren blyben hangen / ende in twee dagen van
 de onse niet gezien: ten derden dage wiert den Bries van
 eenen Soldaet gezien/welcke de selve banden toren ne-
 mende tot Cicero bracht. Cicero heeft de selve doozien/
 ende daer na inde vergaderinghe der Soldaten gelesen/
 waer over hy haer een groote blyschap aengedaen heeft.
 Hierentusschen wiert oock den roock vande vperen van
 verre ghezien/het welck haer gantsch alle twyffelinghe
 benam van de komste der Legioenen. De Franschen
 sulcx verstaende door hare Verspieters / verlieten hare
 belegeringhe/ende toghen na Cesar met alle hare Weir-
 krachten/de welcke sterck waren ontrent tzeftich duys-
 sent ghewapende Mannen. Cicero ziende eenige ghe-
 legghentheyt / bereyschte wederom van Vertico na de
 Fransche Slave/daer wy hier a boozen van gesept heb-
 ben/ten eynde hy wederom eenen Bries aen Cesar sou-
 de brengen: den welcken hy vermaende dat hy trouwe-
 lick ende boozsichtich syne reyse soude bebozderen : Hy
 schreef in den Bries/hoe dat de Opanden van hem ghe-
 weken waren/ende dat de gantsche menichte der selver
 na hem toe was treckende. Als desen Bries ontrent ter
 middernacht

a Tragula.
 S Amentum

De Fran-
 schen verla-
 ten hare be-
 legeringhe.

a Boeck B.
 § XXI.

middernacht tot Cefar gebzacht was/heeft hy sulcx den
 zinnen strax verwitticht / ende gaf haer moed ende lust
 om haerfelven tot strijden te begheben. Des anderen
 daechs bzach hy dadelicken op/ende ontrent vier mylen
 voort gegaen synde/sach hy ober een groot dal ende be-
 ke een groote menichte van Wyanden. Alhier met sulc-
 ke groote Heirkrachten te strijden op een onghelegghen
 plaetse/was een sake van groot perikel:over sulchs/na-
 demael hy wiste dat Cicero van zijn beleggheringhe ont-
 set was/heeft hem goet ghedocht van zijne haesticheydt
 met hoelen gemoede wat te verminderen. Terhalven
 heeft hy hemselven stille ter neder gesteldt/ende syn Le-
 gher ghesterckt op zoo bequame plaetse als hy konde;
 het welck al hoewel in zich selven kleyn was / nauwe-
 licks van seiven duysent Mannen / byzonder oock ober-
 mits sy gantsch ende gaer gheen bagagie met allen en
 hadden ; nochtans begreep hy het selve met soo enghe
 ende kleyne weghen als hy immermeer konde / twelck
 hy met soodanighen in-zichte dede / dat hy by den Wy-
 anden in de allerhoochste kleyn-achtinge soude komen.
 Daerentusschen sont hy Verspieders in allen hoecken
 wt/om te vernemen dooz wat plaetse hy aller bequaemst
 ober het dal henen soude trecken. Des selven daechs
 geschieden eenighe kleyne Ruyter-schermutselchinghen
 by het water;doch alle beyde ten weder-zijden hielden
 sy haer binnen hare plaetse: de Franschen daerom; o-
 vermits sy meerder Heir-krachten de welcke noch niet
 by-ghelcomen en waren/verwachteden:Cefar daerom;
 op dat hy eenichzins dooz beynzinge van breefe/de Wy-
 anden ober het dal aen syne plaetse soude wt-locken/en-
 de alzoo buyten dooz aen zijn Legher met haer soude
 mogen strijden:ende soo hy sulchs niet te weghen en kon-
 de brenghen / dat hy dan de weghen soude verspieden
 om met het minste perikel ober het dal ende de beke he-
 nen te gaen.

23. S'morgens broech quam des Wyants Ruyterije
 aen ons Leger/ende deden een schermutselinghe met on-
 se Ruyteren : doch Cefar belaste dat de Ruyteren met
 boordacht souden wijcken/ende haer-selven in het Le-
 gher souden begheben:daerenboven dede hy het Leger
 aen allen kanten met seer hooge wallen stercken / ende
 de poozten stoppen ende toe-slupten / ende om sulcx te
 bestellen

En na Ce-
 sar getoghen
 soude werde
 sy verlagen

De Fransche oorloghe

bestellen belaste hy haer seer bezich gints ende weder te
 loopen / ende in alles te handelen mit ofte meer sy seer
 verbeert ende verschickt waren. De Wyanden door
 dit alles wt-ghelecht zijnde / brochten hare Heirkrach-
 ten ober / ende stelden hare slach-ordze op eene onghel-
 ghene plaetse ; alwaer sy den onsen soo na by quamen /
 dat de onse van het bolwerck af-wieken ; soo dat sy
 oock hare pijlen van alle kanten binnen onse vestingen
 wierpen: Hierenboven gingen sy wijders hare Roepers
 rondtom het Legher henen senden / ende belasteden haer
 wt te roepen / Zoo daer eenighen Fransch-man ware oft
 Romeyn dewelcke voor de derde ure tot haer, wilde ko-
 men, dat hy sulcx buyten alle perikel doen mochte : doch
 dat sy lieden na die tijt zulcx niet en sullen kunnen doen.
 Ende hebben de onse soo gantsch kileyn gheacht / de wijle
 onse poozten als toe-ghedamt waren / ende met encke-
 le sooden loofelicken op een rijc toe-ghelept (waerom-
 me sy meynden dat de selve niet doorbroken en konden
 werden) dat sy so stout hier ober zijn gheworden / dat de
 sommige niet de handen boven aen't bolwerck begosten
 te klaureren / ende de sommige oock de grachten te bul-
 len. Doen heeft Cesar door alle de poozten te ghelijck
 belast eenen wtval te doen / ende spne Guysterije booz he-
 nen zendende / sloech hy de Wyanden met aller haeste op
 de bluchte / soo dat niemant eenighe meer konde bieden
 om te strijden ; ende heeft een groot ghetal van de haren
 ghedoot / ende alle de andere hare wapenen wtgetogen.
 Doch verre haer na te jaghen / bondt hy hem beswaert /
 obermits bosschen ende moerasschen tusschen beyden
 waren / ende boozts om dat hy bemerckte dat sy geene
 plaetse lichtelicken om eenighe kileyne schade verlieten.
 24. Verhalben is hy des selven daechs met alle spne
 Heirkrachten behouden tot Cicero gekomen / ende ver-
 wonderde hem ober de ghemaecte a storm-torens /
 b muer-stooters / ende andere c sterckten der Wyanden.
 Daer na dede hy het Legioen tot hem komen / ende be-
 merckte dat de thienste Soldaet niet by en was van
 eenige wonde. Wt welcke alles hy bekende / in watten
 watersten noot sy geweest waren / ende met watte kloek-
 moedicheyt sy in alle hare saken gehandelt hadden: daer
 ober hy den Stadthouder Cicero na spne verdiensten /
 ende spn Legioen ging prysen: De Hoofstlieden elck by-
 sonder

a Turres.

b Tostudi-
nes.

c Munitio-
nes.

Cesar prys
 en verrooft
 Cicero ende
 spn Legioen

zonder ende de Opper meesters der Soldaten sprack
 hy aen/als de welke hy wt het ghetuygenisse van Cice-
 ro verstont haer seer kloechelick ghedraghen te hebben. d Boeck V.
§ XVII.
 Mengaende het d jammerlick onnemen van Sabinus
 ende Cotta/daer van krecch hy naerder bericht wt
 de gevangenen. Des anderen daechs dede hy eene ghe-
 meyne openbare reden totten Soldaten/ende verhaelde
 sulcx als daer ghepasseert was ; hy vertrooste oock de
 Krijchslieden/ende gaf haer eenen goeden moet : hy gaf
 haer oock te verstaen/dat de schade welke geleden was
 door de schult ende onboorzichtichz vanden Stadthou-
 der geschiet was/ende dat de selve des te lichter behoorze
 van haer over-gekomen te werden / overmits door een
 sonderlinghe goedertierenheyt der onsterffelicker Go-
 den/sodanighen schade nu gheboetet was ; soo dat voer-
 den Wyanden geen lange verheuginge/noch voer haer-
 lieden geen langhe droefheyt ghebleven en was. Daer-
 entusschen wiert de tijdinghe van de victorie van Cesar
 over de landen van a Rheims met een wonderliche a Rheims.
 haestichz aen Labienum ghebzacht ; want alhoewel hy
 van de Winter-legeringe van Cicero was vijftich mij-
 len/ende Cesar aldaer gekomen was na de negenste ure
 des daechs : soo begoft nochtans voer de middernacht
 aen de poorten van het Legher een gheroep te ontsaen :
 met welck geroep van die van Rheims een bewijs van
 victorie ende gheluck-wenschinge aen Labienus ghe-
 schiede. Als dese tijdinghe aen die van b Triers quam/
 is Induciomarus s'nachts gaen loopen / alsoo hy b Trevin.
 s'daechs daer aen voerghenomen had het Legher van
 Labienus te bestormen/ende heeft alle syne Heirkrach-
 ten by die van Tries ghebzacht. Cesar hierentusschen
 sondt Fabium met zijn Legioen wederom in zijn Win-
 ter-legher;ende hy selver nam voer met drie Legioenen c Samarobriva.
 rondtsom c Chambraz met drie Legheren te verwinte-
 ren : ende nademael zulke groote beroerten int Fran-
 sche lant geweest waren/heeft hy oock besloten/de gant-
 sche Winter selver by zijn Heirkrachten te blijven.
 25. Want na dat den tegenspoet van de doot van Sa-
 binus over al ruchtbaer geworden was / beraetlaech-
 den schier alle de Wydommen van het Fransche landt
 om te oorlogen/ende sonden Boden ende Gesantschap-
 pen in alle hoecken ende gedeelten des selven lants:ende
 onder-

Heymelicke
 stamme woer-
 ringen des
 Fran schen.

a Senones.
b Carnutes.
c Nervij.
d Admatici.

e Gener.
ofr schoon
Sone.
f Boeck W.
§ 11.

die van a Sens ende van b Chartres van weghen de
over-tuyginghe haers misdacts tot sulchs aen-gepoort
wierden: ende aen d'ander zijde die van c Eudenaerds
ende d s' Hertoghenbosch oock teghens den Romeynen
haer ghereedt maechten om te oorloghen: ende dat hem
oock een groote menichte van ghebrillighen toe-ballen
soude soo wanneer hy wt syn lant begoste te trecken: soo
heeft hy een ghewapende Dach-baert beropen: ende
sulcx is na de maniere der Franschen het begin des oor-
lochs/ alwaer volgens hare gemeene ordinantie gehou-
den zyn te komen alle hare Jongelingen inde wapenen:
ende de ghene welcke aller laetst van haer op sodanigen
vergaderinghe komt / werdt int aenschouwen vande
gantsche menichte swaerlichen gepijnicht ende ghedoo-
det: In dese vergaderinghe dede hy vooz Opandt ver-
klaren synen e Swagher Cingetorix/ ende zyne goede-
ren vooz verbeurt houden: Dese was de voornaemste
vande andere zijde hy die van Eriers/ daer hy hier f bo-
ven van gheseydt hebben / ende de welcke syn trouwe
ende eedt van Cesar betrachtet hadde / ende daer van
niet gheboeken en was. Als dit aldus bestelt was / ver-
haelde hy in de vergaderinge, hoe dat hy ontboden was
van die van Sens ende Chartres / ende meer andere
Vrijdommen van het Fransche lant: voorts/ dat hy der-
waerds na haer toe reysen soude door de landen van
Rheims / ende hare landen aldaer soude beplonderen/
doch eer hy sulcx begonne / dat hy t' Legher van Labie-
nus soude bestormen: ende verhaelde voorts/ sulcx als hy
wilde ten dien eynde ghedaen hebben. Labienus daer-
entusschen dewijle hy in een Leger lach seer sterck van
gelentheyt ende van volck/ en had gheen breefe vooz ee-
nighen noodt / noch van weghen hemzelven/ noch van
weghen syn Legioen: maer daerentusschen was hy niet
temin besocht/ dat hy geen gelegentheyt van pets goets
tot te rechten soude berupmen: Derhalven van Cinge-
torix ende zijne Bloet-verwanten verwitticht zijnde
van de reden van Induciomarus / dewelcke hy inde
vergaderinge gehat hadde/ sont hy Boden aende naeste
Vrijdommen ende ontboodt van allen kanten Paerden
ende Kuipers ende den selven betepkende hy oock ee-
nen sekeren dach van vergaderinghe.

27. Daerentusschen rende Induciomarus met syne
Kuyterije

Ruyterijē schier alle dagen onder syn Legher/eensdeels om des selven gelegentheyt te bezichtighen / eensdeels oock om erghens niet pēmandt te sprekē / oft oock om haer te verschycken : ende in't ghemeyn wierpen de Ruyters hare pijlen binnen ons bolwerck. Doch Labienus hiel de zijne middeler tijt binnen/ende vermeerde alle achter-dencken van vreesē / daer hy konde ende mochte. Als nu Induciomarus daghelicks met meerder stouticheydt ende verachtinghe vande onse aen het Legher quam/heeft hy op een zekeren nacht de Ruyters vande naeste Vrijdommen/dewelcke hy ontboden hadde/in-gelaten:ende heeft met sulcke nauwe toezicht alle de zijne binnen het Legher gehouden/dat het selve geenzins konde wtkomen oft aen die van Triers overghebracht werden. Daerentusschen quam Induciomarus na zyn gewoonte aen het Legher / ende bleef aldaer een groot deel dies daechs/zijne Ruyters wierpen oock pijlen op de onse/ende beriepen de onse met veele spijtighe woorden ten strijde : doch vanden onse en wierdt haer geen antwoort gegheben : Ende sy lieben doen het haer lanc genoegh dochte te zyn/wcken wederom af ontrenden abont/verstropt ende van den anderen ghescheyden. Labienus dit bemerckende/dede schielicken twee poorten open/ende zondt syn Ruyterijē seer haestelicken wt: ende heeft haer belast/ende oock verboden/alzoo de Wyanden verbeert mochten werden/ende in de blucht ghebreven/(want hy sach sulcx te sullen komen/gelijck oock geschiet is)datse op niemant anders en souden aenballen dan op Induciomarus/derhalven dat sy alle gelijckelick op hem souden aenballen/ende niemant eer quetsen booz dat sy saghen hem gedoot te zyn; dewijle hy niet en wilde dat sy niet de andere souden verletten/ende hy alzoo tijt zoude krijgen om te ontkomen:ende dede daer over beloften van grōote vereeringen aen den genen dewelcke hem souden moghen gedoot hebben:boozts achter aen den Ruyteren sont hy oock eenighe Benden tot ontsettinge. Ende boozwaer het geluck is met het booznemen van desen Maen over-een-stemmende ghebreest: want alsoo sy alle ghelijckelick na hem alleen stonden/wiert Induciomarus ten laetsten in een rivier staende gebonden/ende aldaer ghedoot/ende zyn troost wierdt ghebracht in het Legher. De Ruyters dit ghedaen heb-

De welke
het Legher
Labienus
bestojmen.

Waren welc
om de In-
ducione
verlegde

De Fransche oorloghe.

kende/vervolghden ende dooden alle de gene die sy konden bekomen. Als de tijdinge hier van bekendt wierdt/ zijn alle de Heirkrachten van die van Luyck ende Oudenaerde die tzaen gekomen warē mede vertrocken/ ende Cesar heeft na dese tijt het Fransche lant een wepnich beter in ruste gehadt.

De Fransche oorloghe

van

Cajus Iulius Cæsar,

HET ZESTE BOECK

Beschreven door hemselfen.

Inhout des zesten Boecks.

Cesar siende datter meerder beroerte inde Fransche landen op handen was , vermeerderdt syne Heirkrachten: Ende na dat hy onvoorziens die van Oudenaerde overwonnen hadde , ende oock die van Sens ende Chartres haer doen over-gheven hadde , verwint hy oock de Brabanders : ende daerentusschen verwindt Labienus oock die van Triers , Cesar treft ten tweeden-male over den Rhijn: Alhier werdt by gheleghentheydt verhaelt eene vergelijkinghe tusschen de Duytschen ende Franschen ; ende aldaer werden de manieren ende zeden der Franschen beschreven, ende daer na der Duytschen , Cesar te vergheefs eenen aanslach hebbende op de Swavische, keert hem tot die van Luyck : Terwijl hy seer wijdt ende breedt door hare Velden loopt, komen de Gheldersche , ende vallen op sijn Legher, niet sonder merckelicke nederlaghe der Romeynen : Doch haer niet konnende overwinnen keeren sy weder na huys : Ende Cesar beplondert hebbende het landt van Luyck , houdt vergaderinghe, ende reyst daer na om op de dach-vaerden te verschynen in Italien.

Dit alles gheschiedt in het vyftichste jaer
voor de gheboorte Christi.

I.

Cesar ver-
merckt zijne
heirkrachten

a Legatidicti
Conquistato-
es.

CÆSAR om veel reddenen bemerckende hoe datter meerder beroerte in de Fransche landen te verwachten was/ heeft hy door den a Stat-
houderen Marcus Silanus/ Cajus Mutius
Reginus / ende Titus Sertius noodichghe-
acht

acht menichte van Soldaten van nieuws te laten aenne-
 men: Ende versocht met eenen aen Cnejus Pompejus ^{a Proconsul}
 den a Stedehouder des Burgemeesters aenghezien hy
 ontrent Rome in regieringhe ten besten bande ghe-
 meyne sake soude blyden/dat hy de Soldaten dewelcke
 hy onder den eedt des Burghemeesters in b Lombardien ^{b Cisalpinæ Gallia.}
 aen-ghehouden hadde / onder de Vaendelen soude
 doen vergaderen ende tot hem laten komen: dewyle hy
 achte om een ontzich te maken by de Fransche landen
 in toekomende tijden/daer veel aen ghelegen te zijn/dat
 hy haer soude moghen ghemerckt werden de groote
 machten van Italien; in voeghen dat het verlies het
 welck sy in de oorloghe souden mogen krijghen/niet al-
 leen in korten tijde haest konde gebetert werden / maer
 oock met meerder Heirkrachte vermeerderet:het welck
 als Pompejus hem te geballe gedaen had / soo booz het
 gemeyne beste/als van wegen hare onderlinghe vrient-
 schap / soo heeft hy strax door de syne c nieuwe Heir- ^{c Delectus;}
 krachten laten aenmenen/ende heeft betoont dat hy eer
 de Winter ten eynde was / wederom dzye Legioenen
 bekomen had/ende het getal bande Venden verdubbelt ^{d Boeck vi.}
 welcke hy met d Quinto Titurio verloren hadde: so dat ^{§ XVII}
 hy met dit haestich overkomen der nieuwer Heirkrach-
 ten betoont heeft wat namentlicken de goede gheregelt-
 heyt des Roomschen volcx ende hare rijkdommen ver-
 mochten. Als nu Induciomarus verslaghen was/ghe-
 lijck wy e boven aengewesen hebben/soo wiert de heer- ^{e Boeck vi.}
 schappij aen zijne naeste Bloet-vrienden ober-gedra- ^{§ XXVII}
 gen;de welcke niet opghelouden en hebben de nabueri-
 ghe Duytschen aen te soecken/ende haer groot geldt toe
 te segghen:ende alsoo sy het aen de naeste niet en konden
 verwerven/versochten sy het aende verre-ghelegheste:
 ende na dat sy eenige Volckeren ende Wjlddommen ge-
 bonden hadden/verplichteden sy haer selven onder mal-
 kanderen met eede/ende stelden oock hier ober bozgen
 booz sekere somme gelt:twelck gedaen hebbende/troc-
 ken sy oock den Obersten Ambiorix in haer verbont en-
 de geselschap. Dit alles is Cæsar bekend geworden/ende
 daer oberziende dat aen alle kanten gereetschap ter oor-
 loge gemaect wierdt/ende dat die van a Oudenaerde/
 van b s Hertogenbosch / ende de c Brabanders/tsamen
 met alle de d Duytschen aen dese zijde den Rhijn inde
 wapenen

Eiskenemi
e. Senones.
f. Boock W.
§ XXI.
g. Carnutes
h. Treviri.
Cesar be-
dwinght die
van Oude-
nerde.

wapenen waren / dat oock die van e Sens op syn f be-
vel niet en quamen / ende dat sy met die van g Chartres
ende andere naeste Wyddommen raet hielden ; voorts/
dat niet menschevuldige Gesantschappen de Duytschen
van die van h Triers aengezocht wierden.

2. Zoo heeft hy dit alles overleggende geraden ghe-
bonden in tijds de oorloghe aen te nemen. Verhalven
eer dat de Winter gheeyndicht was / heeft hy de naeste
vier Legioenen te samen vergaderdt / ende is onbooz-
ziens hen en ghetogien in de landen van Oudenaerde:
ende eer sy konden vergaderen ofte oock bluchten / heeft
hy een groot getal van beesten / schapen ende menschen
gevangen genomen / ende den buyt syne krijchs knech-
ten ghegeven / ende haer landt beplondert: waer door sy
ghenootsaecht zijn gheweest tot overghevinghe te kom-
men / ende oock Gheselaers hem in handen te stellen. Als
sulcx metter haest beschickt was / heeft hy zijne Legi-
oenen wederom inde Winter-legeringe gebzacht. En-
de int beginsel van de Lente heeft hy / volghens syn
boornemen / een Dach-vaert van het Fransche landt
beroepen / alwaer sy alle ghelijckelich gekomen zijn / be-
halven die van Sens / van Chartres / ende van Triers:
Dit selve verstont Cesar het beginsel van oorloge ende
af-wijkinge te zijn : verhalven om te toonen dat hem
sulcx boven alles ter herten gingh / verlepde hy de Dach-
vaert van daer by de Parizische volkeren / inde Stadt
f Parijs / want dese volkeren waren na by die van
Sens / ende hadden by gheugenisse onser Vaderen ha-
re Wyddommen met malckanderen vereenicht / maer in
dese tegenmoordige beroerte waren sy gheacht niet in-
ghewillich te hebben. Als hy nu van een hooghe stoel
alles verhaelt had inde vergaderinghe / trock hy des
selven dachs met syne Legioenen na die van Sens /
ende door langhe tochten is hy aldaer ghekomen. Als
Alco die de boornaemste van desen raetslach was / syn
aenkomste verstont / heeft hy strax de gantsche menich-
te belast inde Steden te trecken : Terwijl sy hier mede
beziich waren / ende eer sy sulchs konden doen / wiert
gheboodtschap dat de Romeynen by de handt waren:
waer over sy nootsakelich van haer boornemen af-
stant moften doen / ende sonden Ghesanten aen Cesar /
om hem ten besten te verspreken ende te vermanen: En-

f Luteria
Pariliorum.

Hy treet op
na die van
Sens.

de om te beter tot gehoor te komen / maechten sy haer toe-ganch door de Nederbozognons / welkers Vrijdom van outs in eedt ende trouwicheyt gebleven was. Cæsar dewijle sulcx de Nederbozognons versochten/ vergaf het haer geerne/ende nam hare verontschuldin-ghe aen/also hy meynde den Somer-tijt te behooren tot de aenstaende oorloghe/ende niet tot nauwe onderbza-ginge van alles: hy belaste haer van hondert Gyselaers te brenghen / ende beval die aen den Nederbozognons te bewaren.

Hy gheben
haer te ven
ober met die
van Char-
tres.

a Carnutes,
b Rheni.

Ten selven tijde sonden die van a Chartres oock Gesanten ende Gyselaers/gebruyckende tot hare Voor-sprakers die van b Rheimis/onder welkers heerschap-pije sy stonden : Dese hebben oock de selve antwoorde ontfanghen. Voorts Cæsar verboorde ende volepnde syn dachwaert/ende belaste aen den Vrijdommen/kuyp-ters op te brenghen. Als nu dit deel van het Fransche lant in ruste ghebracht was/is hy geheel met ziele ende ghemoeet geneycht geweest tot de oorloghe van c Triers ende Ambiorix : waer over hy bevel dede aen Cabari-nus/dat hy met het Daerde-volck van die van d Sens met hem soude op-treken / op dat van synent halven het sy van weghen zijne toornicheydt/ofte anders eeni-gen haet die hy verdiendt hadde / gheen beroerte in den Vrijdomme aldaer en soude ontstaen : Als dit aldus bestelt was/nademael hy door seker wist dat Ambiorix teghens hem niet en soude strijden ; soo doorsach hy en-de overlepde hy met zijn gemoet alle syne andere raedt-flaghen dewelcke hy soude voornemen. Daer waren de e Brabanders/zeer na by de lantpalen van f Luyck / de welcke allezins seer sterck waren van wegende ghedue-righe moerasschen ende boschen / dewelcke alleen van het gheheele Fransche landt noyt Ghesanten tot Cæsar om vrede te versoecken gesonden en hadden ; met desen wiste hy dat Ambiorix ghemeynschap was houdende: ende daer beneffens was hem bekent / dat hy door die van Triers ghekomen was inde vriendschap van den Duytschen:derhalven heeft hem goet ghedacht/sooda-nighe bystanden hem inden eersten af te nemen/eer dat hy hem met oorloghe wilde bestoeken/op dat hy wan-neer syn saken mochten ten watersten ghebracht zijn/hem-selven ofte onder den Brabanders niet en verber-

c Treviri.

d Senones.

e Menapij.

De Fransche oorloghe

ghe/oft by den Duytschen niet en beghebe/ende hy al-
soo metten Ober-Rijnschen soude te strijden hebben.

Cesar ver-
wint ooc de
Brabanders.

3. Als desen raedt by hem vast besloten was/ heeft hy
alle de bagagien des gantschen Heirleghers tot Labie-
nus by die van Triers ghesonden/ende liedt met eenen
oock twee Legioenen tot hem trecken: Hy daerentus-
schen trock met vijf wackere Legioenen na de Braban-
ders. Sy hier ober en hebben teghens hem gheen Heir-
krachten willen vergaderen:maer steunende op de seke-

Boec III

§ XVI

re behoudenisse harer plaetse a pluchteden in de bosschen
ende moerasschen/ ende brachten oock alle hare goede-
ren aldaer. Cesar dit ziende / heeft zijne Heirkrachten
ghedepldt met den Stadthouder Caius Fabius ende
met den Ontfangher van Legher Marcus Crassus;
ende heeft in aller haest sekerre Bruggen toeghemaeckt/
ende is met dyne Heirtochten haer aenghehoemen/ ver-
brandende alle hare hupsen ende Dorpen/ende alles be-
plonderende; soo dat sy een groot ghetal van schapen/
beesten ende menschen gekregen hebben. Hier dooz zyn
de Brabanders seer benaut geworden/ ende ober sulcx
hebben sy Ghesanten tot hem gesonden / om vrede aen
hem te versoecken: welck hy haer inghewillicht heeft/
ende heeft daer ober Gyselaers van haer aen-gheno-
men: Ende heeft haer verskerdt / dat hy haer int ghe-
tal syner Wyanden soude houden/indien sy ofte den O-
bersten Ambiorix ofte syne Ghesanten in hare lant pa-
len quamen te ontfanghen. Als dese saken hier wel ver-

f Atrebatas.
g Menapij.
h Treviri
De oorloghe
van de lan-
den van
Triers.

sekeret waren / heeft hy Comius van f Artoms met zyn
Ruyterije als Belwaerder by die van g Brabant ghela-
ten; ende hy trock henen na die van h Triers. Terwyle
dit alles van Cesar wtgheboert wiert / hebben die van
Triers groote Heirkrachten van Voet-volck ende
Daerde-volck ghereet ghemaecht/ ende bereyden haer
sterckelich om Labienum met syn eenighe Legioen
twelck in hare landen verwointert hadde/aen te vallen;
ende waren van hem niet verder dan twee daghen rey-
sens/doen sy verstonden dat dooz toe stieringhe van Ce-
sar noch twee Legioenen tot hem gekomen waren: o-
ber sulcx hebben sy vijftien mylen daer van daen haer
Legher ghelept/ende hebben booz-genomen de bystan-
den van de i Duytschen aldaer te verwachten. Labie-
nus verstaen hebbende het voornemen zynen Wyanden/
trock

i Germani.

troock wt syn Legher / want verhopende dat dooz hare onboozzichtigheyt eenige gelegentheyt van strijden hem soude moghen gegeven werden / heeft hy aldaer gelaten vijf Benden tot bewaringhe van zijne bagagien / ende troock met vijf-en-twintich Benden ende met een groote Ruyterhe teghens den Vpandt / ende maecte syn Legher ontrent een mijle weechs daer van daen. Doch tusschen Labienus ende den Vpandt was een riviere seer moepelich om over te komen / ende met seer steyle hooge kanten: over dese riviere en hadde hy selfs in den zin niet over te komen. / noch en meynde doch niet dat de Vpanden het selbe souden willen over gaen.

4. Daerentusschen kregen sy daghelicks meerder en de meerder hope van bystant te sullen verkrijgen: waer over Labienus openbaerlick in de vergaderinghe wt- Een loofse
raet van Ti-
nus Labienus riep / Nademael gheseyt wiert dat de Duytschen waren naerderende, dat hy noch hemselfen, noch sijne, noch des gantschen Heirkrachts goederen in eenich perijckel wilde brenghen. Zeggende wijders / dat hy des anderen daechs vroeck sijn Legher wilde op-breken.

Dit wiert stracks aen den Vpanden overghebrachtz want wt soodanighen grooten ghetale ende menichte van de Fransche Ruyterije / soo dwongh de natuer al- tijds eenige om de Fransche saken alle gunste soo veel sy mochten te betoonen.

Labienus heeft in der nacht alle de Opper-meesters der Soldaten ende de eerste Ordinantien by een geroepen ende doen vergaderen / ende hy gaf haer te verstaen wat syn voornemen ware ; ende oversulcks belaste hy sijn Legher terstondt op te breken ende te vertrecken met een groot ghedrupsch ende gheraes / veel meer dan de ghewoonlickie maniere des Roomschen volcx medebrachte / op dat hy alsoo des te meerder den Vpanden na-dencken van breefe ende vertzaechtheyt zoude gheben: want hier dooz stelde hy syn reyse aen min ofte meer als oft hy wilde bluchten.

Dit wierdt oock dooz den Verspieders booz den daghe / dewijle dat beyde Leghers malkanderen seer na by waren / aen den Vpanden over-ghebracht ende bekent ghemaecte.

Als de onsen nu begosten te vertrecken / ende dat den Achter-tocht noch nauwelicks byten den Legher
T iij ghelomen

De Fransche oorloghe

ghekomen en was: Siet/alsdoen zijn de Franschen alle ghelijchelicken zeer haestich op-ghemaecht gheweest/ ende hebben malkanderen eenen moedt aen-ghesproken/ende vermaent/om toe zien/ dat sy in dese gelegentheydt den verwachten buyt wt haren handen niet en souden laten ontkomen : dewijle het te langh soude moghen aen-loopen , nu de Romeynen verschrickt ende gansch verveerd waren, op den bystandt ende de hulpe der Duytschen te verwachten. Zeyden daer. en. boven oock wijders/ Dat hare eere ende hooch-waerdighe achtbaerheydt niet en konde verdragen, dat sy niet en souden derren aenransen met sulcke groote Heirkrachten soodanighen kley-nen hoop , bysonder dewelcke vluchtich was ende veel hinderings onderworpen. Derhalven en ontzien sy haer niet voort eersten voort de riviere te gaen / ende daer na oock haer slach te leveren. Doch Labienus ghelijck hy vermbede dat hy haer lichtelick ober de riviere soude trecken/alzo heeft hy op den tocht eben het selve laten blijcken / dewijle hy seer traechlick ende sachtelick was voort-gaende : Ten laetsten heeft hy zijne bagagien een wepnich voort wt ghesonden/ende de selve op een hooch-te laten neder-zetten: t welck geschiet zijnde / heeft hy ghesept tot synen Soldaten/ Nu hebt ghy, o Krijchs-lieden, soodanighe geleghentheydt ghelijck ghy ghewenscht hebt: want ghy hebt nu uwen Vyand op eene ongelegene ende bekommerde plaetse : daerom toont ende bewijst nu aen ons uwe Oversten soodanige vromicheydt ghelijck ghy meermaels aen den Veldt-oversten selver bewesen hebt, hem achtende als oft hy selver tegenwoordich ware ende sulcx met zijn eygen oogen aenschouwende: Daer ober hy met een de Daendelen na de Opandt dede heeren ende syn volck in slach-ordze stellen; ende dede eenighe wepnighe a t rouden tot bewaringhe vande bagagien bestellen: ende de oberige Ruyters hiel hy by hem/voegende de selve inde zijde van de slach-ordze. Als de onse nu eenichzins berept waren/hebben sy seer haestelick een groot geroep ghemaecht/ende hare b jabelijnen met groote hoopen tegens den Opant aen gheworpen. Sy lieden sulcx gewaar werdende / ende ziende dat de onse/de welcke sy meynen te zullen vluchten/buyten alle verwachtinge met byandighe Daendelen als soet-kende zelfs te krijden tegens haer aengquamen/zijn verschickt

a Turma.

b Rila.

schijckt ghevoorden/niet konnende tegenstaen den eer-
sten aenbal: want in den eersten aenvang des strijts zijn
sy op de blucht ghedreven / loopende met aller machte
na de naeste bosschen.

5. Doch Labienus heeft met zijn Kuyterijē haer ver-
volcht/ende een groot getal vande haren ghedoodt/ende
veele gebangen; waer over hy oock na weynige daghen
het gantsche Wyddom wederom ghekregeen heeft: want
de Duytschen welcke af-quamen om haer bystandt te
doen/zijn stracks wederom naer hups gekeert / so haest
sy vernomen hadden de bluchte van die van Triers; by
den welken haer oock begheben hebben de Vrienden
van Induciomarus / dewelck Raetslieden tot dese af-
wijckinge waren geweest/waeromme sy wt haer Wy-
dom ghetoghen zijn/ende hebben den Duytschen ver-
gheselschapt: Zulcks dat de heerschappijē ende regie-
ringhe overgegeven sy aen Cingetorix / van de welcke
hy a boven bewesen hebben dat hy van begin aen in syn
behoorzliche schuldijge plicht gebleven was.

Door mid-
del van de
welcke hy
die van
Triers met
strydt ende
oorloghe
overwint.

a Boeck III.
§ I I

Als Cesar nu wt de landen van Brabant in de palen
van Triers gekomen was/heeft hy voorgenomen hy-
sonderlick om twee oorsaken over den Rijn te trecken:
ten eersten daerom / overmits de Duytschen aen die
van Triers bystant gesonden hadden: ten tweeden daer-
om/op dat Ambiorix aldaer geen toe-wijckinge en sou-
de krijghen: Welcke redenen hy by zich selven overwo-
gen hebbende/heeft hy begost een Brugghe te maken/
een weynich boven die plaetse/alwaer hy ten b anderen
tijden syn Heirkracht over-gebracht had: welck groote
werck in weynighe daghen volghens de bekende ordi-
nantie by hem ingestelt / door de sonderlinghe neerstic-
heyt der Soldaten volbracht wiert: Het welck gedaen
hebbende/liet hy aende Triersche zijde by de Brugghe
een stercke bewaringhe/op dat gheen haestige veroerte
by haer en soude ontstaen: ende bracht alzo alle syne
Heirkrachten ende de gantsche Kuyterijē over.

Cesar maect
ander-werf
een Brugghe
over den
Rijn ende
treckt met
syn volc over

b Boeck III.
§ I X.

Die vanden lande van c Colen / die te d vooren Bij-
selaers gegeven hadden / ende haerselven onder zijne
macht over-ghegheben hadden/sonden Ghesanten tot
hem/om haerselven te verontschuldigen/ende om hem
te onderrechten dat van wegen haren Wydomme hoer
bystant aen die van Triers ghesonden en was/wach dat

c vbij.
d Boeck III.
§ VII.

sp

hy oock haer eet ende trouwe opt gequetst oft ghebroken hadden: Verzochten over sulcx ende baden hem / dat hy harer wilde verschoonen / ten eynde dooz eenen ghemenen haet van de Duytschen / de onschuldighen booz de schuldige niet ghestraft en wierden: ende soo hy eenighe meer Gijfelacrs verperschte / sy beloofden aen hem dat sy de selve wilden laten voldoen. Hier over heeft Cesar de sake doen ondersoecken / ende bevindende van de f Swabische den bystandt ghesonden te zijn / heeft hy hemselfen aengaende het Wyddom van g Colen te vzedden ghehouden: over sulx dede hy neerstelick onderbragen na alle de weghen ende passagien streckende op het Swabische lant.

f Suevi.

g Vbij.

De Swabische begeben haer tot de waterste lant palen hares lants.

6. Terwyle hy hier mede bezich was / wiert hem van die van Colen na weynighe dagen verwitticht / hoe dat de Swabische hare Heir-krachten by een vergaderden / ende datse aen alle volckeren onder haer ghebiet staende Boden henen sonden / om namelicken bystant ende hulpe van Doetbolck ende Maerdebolck haer toe te zenden. Cesar dit verstaende / heeft zich selven boorzien van koozn ende andere lijstrocht / ende verkoos hemzelfen eene bequame Leger-plaetse: wijders belaste hy de Inwoonders van de landen van Colen / dat sy hare goederen van het landt in de Steden souden brengen: hopen: de dat de Barbarische ende onerbarene menschen by gebreck van lijf-tocht lichtelicken tot eenen onghelengen strijt souden mogen gebracht werden: derhalven beval hy haer datse veel Verspieters in Swaben-landt zouden wt-stieren / ende neerstelicken laten vernemen sulchs als hy haer mochte verhandelt werden: waer inne sy deden sulchs haer bevolen wiert / ende boodtschapten aen hem na weynige dagen / hoe dat alle de Swabische na datter zekere tijdinghe ghekomen was van het Heir-legher der Romeynen / met alle hare ende harer Bont-geuootten Heir-krachten die sy vergadert hadden geheel in de waterste eynden hares landts getrocken waren: alhier was een bosch van wnnemende groote / de welcke genoemt wierdt i Thuringer-waeldt / ende was seer verre inne-waerts loopende / ende booz haer dienen: de als een naturellicke muere ; zoo dat hier dooz de k Maassfelder s van de Swabische / ende de Swabische van de Maassfelder s verscheyden wierden / ende tegens allen

i Baconia,

k Cherusci.

allen onderlinghen ober-lasten ende rooberijen beschermt. Voort aen binnen desen bossche hadden de Swabische voorgenomen de konste der Romeynen te verwachten.

7. Doch aenghezien wy nu teghenwoordich tot dese plaetse gekomen zijn / en sal niet ongelegen schijnen te verhalen de zeden ende manieren van de Fransche ende Duytsche landen / ende waer inne de selve Natien van mallianderen verschelen. In het Fransche landt sijn niet alleen in allen Vrydommen, Steden, Dorpen ende Ghehuchten, maer oock schier in alle Huysen sekere a tamen verbondene hoopen, van welcke t'samen verbindingen die de voornaemste sijn, dewelcke na het oordeel van haerlieden gheacht werden van de meeste aensienlickheyt te wesen; ende werdt aen haerlieder believen ende oordeel degantsche regieringhe ende den gheheelen raedt overghesteldt. Het welck daeromme van oudts inne-ghestelt schijnt te wesen, op dat den ghemeynen volcke nimmermeer eenighe hulpe tegens den Machtigen ende Grooten soude ontbreken; alsoo het niemant van haerlieden staet te lyden dat de sijne soudent onderdrückt ofte overvallen werden; want soo het anders quame te gheschieden, syne aensienlickheyt soude daer door by de sijne te niere gaen, ende gantsch verloren werden; dit is een eenparich gebruyck het gheheele Fransche landt door.

Ende in het ghemeyn / doen Cesar in het Fransche landt quam / waren alle de Vrijdommen in twee deelen gedeelt: van het eene gedeelte waren de voornaemste de a Nederborgognons / ende van het andere de b Hoochborgognons: doch alsoo de Hoochborgognons by haer selven wepnich vermochten / obermits het hoochste gebiet van outs was onder den Nederborgognons / de welcke onder haer hadden beele ende seer groote landden: Zoo ist dat sy de c Duytschen ende Ariovistum tot haer hadden ontboden / ende de selve met groote d vereeringen van geschencken ende beloften tot haer ghetogen: Als sy nu vergeselschapt met den c Duytschen beele geluckige strijden ende oorlogen hadden teghens den Nederborgognons / ende daer ober alle haren Adel ommegebracht hadden / soo ist gheschiet dat sy hier ober soo machtich zijn geworden / dat sy een groot deel van de landen staende onder den Nederborgognons tot haer ghekegen

Beschrijvinghe van de ordonnantie manieren ende zeden der Franschen ende Nederlanders.

a Factiones.

By haer sijn verscheydenheden ende verdeplinge so in het byzonder als int gemeyn.

a A. dui.

b Sequani.

c Boeck J.

§ XIII.

d Magnis

jaquis.

e Germani.

De Fransche oorloghe.

ghekrege hebben/ende van de selve ontfangen de kinderen harer boornamen te heeten tot Gijfelaers/dwingende haer opentlicken te sweeren / datse teghens de Hooghbozognons niets en souden boornemen oft becractslagen; soo dat zy een groot deel van het omleggende landt met geweld ingenomen hadden/ende daer over verworven de heerschappije des gheheelen Franschen lants. : Door dese swaricheyt is Tibitacus beweecht gheweest na Romen te trecken/om hulpe te versoecken aen den Raet aldaer; doch is te vergeefs sonder yet wt te reeyten wederomme gekomen. Als nu Cesar in de Fransche landen over-quam/isser een groote veranderinge der saken gevallen / want de Gijfelaers zijn wederom herstelt aen den Nederbozognons/ende de oude landen eertijts onder haer ghebiedt staende / zijn haer wederom gegeven; ende oock nieuwe landen zijn door Cesar haer by gebacht/dewijle dat de lieden welcke tot haer vrientschap quamen / mercklicken sagen dat sy het by haer veel beter hadden dan elders/ende oock onder een sachtter gebiet stonden: wyders heeft hy in andere dinghen oock hare gunste ende aenzienlickheydt vermeerdert, so dat de Hooghbozognons haer oppergebiet ende heerschappije hebben laten vallen: in hare plaetse zijn die banden Vrijdom van a Rheimis gekomen: want also- men verstant de selve in gelijcke vrientschap ende gunste by Cesar te zijn/ zoo hebben de ghene welcke van wegen eenige oude vyandschappen met de Nederbozognons niet en konden tzaemengevoecht werden/haerzelven onder de b beschermnisse van die van Rheimis gegeven; dewelcke sy oock seer neerstlicken boozstonden/waer door sy dies halven een nieuwe ende seer haest op-gelomene aenzienlickheyt hebben verkregen. De saken dan stonden also datter twee boornamenste regierungen waren / van welcke verre de byzonderste waren de Nederbozognons/ende daer aen volchden die van Rheimis/ als in de tweede plaetse van aenzienlickheyt ende cere.

8. In het geheele Fransche lant syn voorts twee soorten van menschen, dewelcke in groote cere ende aensienlickheydt by haer sijn: want aengaende het ghemeyne volck, tzelve is by haer schier als in de plaetse der slaven, het welc by sich selven niet en vermach, noch en wert inden Raed nergens

a Rhemi.

b Clientela.

nergheens toeghelaten: ende ſoo wanneer ſy ſeer beſwaerd
 ſijn met ſchulden, oft verachtet door de menichte van
 ſchattingen, oft eenighen overlaſt der machtighen, ſoo be-
 geven ſy haer in dienſt van de Edelen, in voegen dat de ſel-
 ve even het ſelfde recht over haer hebben gelijk de Hee-
 ren over hare ſlaven: Ende aengaende deſe twee ſoorten
 van menſchen, daer van ſijn de eene Kerckelicke, genaemt
 a Druidiſche, ende de andere ſijn de Ridders. De Druidi-
 ſche ſijn beſich met de bedieninge der Godtlicker dingen,
 ende doen openbare ende byſondere offerhanden, ende
 verkondigen alles wat den Godtſdienſt ende Religie aen-
 gaet: Vorder komen menichte van jonge Gefellen by haer
 om van haer geleert ende onderweſen te werden: Sy ſijn
 oock in groote eere by den Franſchen, want ſy beſlechten
 ſchier alle geſchillen, ſoo int ghemeyn als int byzonder;
 ende indien eenige miſdaet begaen ſy, oft eenigen doot-
 ſlach gebeurt, ofte oock indien van erffeniſſe ofte van de
 lant-palen mochte verſchil weſen, ſy oordeelen daer van;
 voorts gheven ſy ordonnantien, ſoo van vereeringen, als
 van ſtraffen. Indien oock yemant ofte int particulier, ofte
 in't ghemeen haer raedt ende ordonnantie veracht, ſy ban-
 nen den ſelfden van hare offerhanden, want dit is de ſwaer-
 ſte ſtraffe by haer, ende die alzo gebannen ſijn werden by
 haer gehouden als eerloofe ende Godtloofe ſchelman; alle
 menſchen wijcken van haer, ende een yeghelick ſchouw't
 haren ommegangh ende t'ſamenſprekinge, op dat ſy geen
 beſmettinghe van haer en ſouden ontfangen: In rechten en
 werden ſy oock niet verhoort; ende gheene eere ofte ſtaet
 en werdt haer mede gedeylt. Over deſen b Druiden werdt
 eenen Overſten geſtelt dewelcke de hoochſte aenſienlick-
 heyt onder haer heeft: Als deſen gheſtorven is, ſoo komt
 een ander in ſijne plaetſe, te weten ſodanige, dewelcke on-
 der haer lieden d'aenſienlickſte ende weerdichſte is. Ende
 indien daer veele onder haer ſijn van ghelijcke ſtaet ende
 weerdicheyt, ſoo werdt eenen van allen, door de meeſte
 ſtemmen van de Druiden verkoren: ende het gebeurt oock
 ſomtijts dat ſy van weggen het opper-ghebiet onder mal-
 kanderen met Wapenen komen te ſtrijden. Wijders op
 een ſekeren tijt des jaers ſijn ſy by een vergadert in het lant
 van c Chartres, het welcke het midden is van het geheele
 Franſche lant, ende ſijn aldaer by een geſeten op een ghe-
 heylichde plaetſe, om te hooren de ghene dewelcke eenige
 gheſchillen

Voedantich
 de Druidi-
 ſche ofte
 Geesteliche
 by de Fran-
 ſchen zyn.
 a Druides.

b Druides.

c Carnutes.

De Fransche oorloghe.

gheschillen hebben, dewelcke van alle kanten derwaerds komen, haer te vreden houdende met hare wtspraken, vonnissen, ende ordonnantien.

**De Schole
vande Druide-
sche.**

1. Britannia,

9. Hare Schoole is eerst in *a* Engelant ghevonden, ende werdt gheacht van daer int Fransche landt overgevoerd te sijn: ende nu ter tijt oock de ghene, die alles ten nausten aengaende hare saken willen onderfoecken, trecken in't gemeen derwaerts nae toe, om aldaer onderwesen te werden. De Druidische sijn gewoon haer buyten oorloge te houden, ende en betalen oock geene schattinghen neffens de andere; soo dat sy vrij sijn van den krijgh, ende oock vry van alle ecchijnsen ende andere dinghen: door welcke schoone vereeringen van vryheden, vele op geweckt worden, ende komen eensdeels van selfs tot hare Schole ende onderwijfinge, ende werden eensdeels oock van haerlieder Ouders ende Vrienden daer toe op-ghemaect ende derwaerts gesonden: Aldaer sijnde, seydt-men van haer dat sy een groot ghetal van Versen ende Regulen moeten van buyten leeren; ende dat oock de sommige gantsche twintich jaren in hare Scholen blyven: want haerlieder dinghen wt te schryven meynen sy onghoorloft te wesen: Doch soo veele andere saken aengaet, ende oock hare bysondere ende gemeyne resolutien ende beraetslagininghen, deselve werden beschreven met Grieksch schrift ende letteren. Ende het schijnt van haer in-ghesteldt te sijn om twee oorsaken dat sy haerlieder dingen niet en willen wtgeschreven hebben: Eerstelick, overmits sy hare onderwijfingen onder den gemeynen man niet en willen gestroydt hebben: Ten tweeden, oock daeromme, overmits de gene die yet leeren willen, al te seer op het schrijven steunen, ende over sulcks hare memorie te weyniger oeffenen: want men daghelicks siet ghebeuren, dat door het behulp van schryven de neersticheyt in't leeren ende de memorie verflapper.

Hare Leere.

Aengaende hare leeringe, hier op is het dat sy bysonderlick aen-houden, namentlick: Dat de Zielen niet en steruen, maer na de doot van den eenen tot den anderen overgaen ende vertrecken: ende meynen dat sulcks grootelicks dient tot opweckinge van vromicheydt, ende tot verwerpinge van alle vrees des doodts. Sy leeren oock veele dinghen van de Sterren, ende haren loop ende beweginge, insgelicks van de grootheyt des Weerelts ende des gantschen Aerdts.

Aert-bodems: Item, vande natuere aller saecken ende dinghen, gelijk oock vande kracht ende moghentheydt der onsterffelicker Goden: in welcke leeringhen sy de jonghe leucht onderwijfen, ende sijn neerstich om deselve aen haer over te geven.

10. De andere soorte sijn die van de Ridderfchap: dese verhandelen alle gelijkelick de saken van oorloghe, soo wanneer het van noode is, oft anders haer eenigen krijch overkomt, gelijk sulcx schier alle jaers voor de komste van Cæsar plach te ghebeuren, voerende de oorloghe ofte om andere te overvallen, oft om haerselven te beschermen: Dese Ridder, na dat sy sijn van state ende van hooghen huysse, ende na dat sy oock machtich sijn van rijckdommen,

hebben rontsom haer veele a Schilt-knapen ende Leenlieden, Ende dese Ridder sijn de eenige heerlickheyt ende de macht die sy bekennen. Vorder, de gantsche natie der Franschen is seer genegen tot Godtsdienst ende Religie: derhalven die in eenige sware siekten sijn, oft oock in stryden ende groote perikelen dagelicks verkeeren; dese offeren selfs menschen tot offerhanden; oft niet by de handt hebbende, beloven de selve te sullen offeren, ende gebruycken tot Priesters hare b Druidische, om sodanighe offerhanden te bedienen: ende meynen dat de onsterffelicke Goden niet eer en kunnen versoent ende te vreden gestelt werden van wegghen de behoudenisse eenes menschen levens, ten sy dat de selve daer voor het leven van een ander mensche ontfangen. Ende van wegen het Gemeyn-beste hebben sy oock diergelijcke in-gestelde offerhanden. Andere hebben oock groote holle Beelden, welckers leden van rijsen gevlochten ende gebreydt sijn, in maniere van Mannen, in de welcke sy levendighe menschen steken; t'welck gedaen sijnde, nemen sy vyer ende stoocken het selve in brandt; soo dat de menschen van binnen door de vlammen verstickt ende verbrant worden. Daer-beneffens meynen sy oock voor den onsterffelicken Goden niet aengeners te wesen dan de straffen der misdadighen, ende der gener dewelcke in eenige dieverije oft moorderije, oft in eenige andere onbehoorlickheyt bevonden zijn: doch so wanneer sodanighe souden mogen ontbreken; soo begheven sy haerselven oock tot het dooden ende ende het wreede op offeren van de vromen, ende der gener die buyten eenige misdaet sijn. Sy dienen ende eeren bysonderlick

De Ridder
welck ende
hoedanich
die syn.

Ambacti
& Clientes,

Den Godsdienst ende
Religie der
Franschen
ende Aeders
landers.

b Druides.

De Fransche Oorloghe

a Hinc dies
Mercurij, bp
de Nederlan-
ders Woef-
dach ofte
Goensdach/
als / hares
Godes dach:
want Wode
in ouden
Duytsche
even 30 vele
is als Gode
Paul, Diacon-

a Mercurium als haren eygen God, de welcke oock by haer seer veele Beelden heeft, ende in groote achtinghe is: want hem houden sy als een Beleyder ende Vinder van alle Konsten, hem achten sy oock als een Leydtsman op hare reysen door alle straten ende wegghen; ende eyntlick hem meynen sy seer veel te vermoghen om haer veel gheldts te doen winnen, ende groote proffijten in de Koopmanschappen te mogen doen: Naest hem eeren sy oock Apollo, Mars, Iupiter ende Minerva als hare Goden: ende hebben schier even het selve ghevoelen van haer ghelijck andere volckeren doen: want Apollo is by haer als den Medicijnmeester welcke de siekten geneest ende verdrijft: Minerva geeft verstant om konstige wercken te steken ende te weven: Iupiter heeft de heerschappije over het Hemelsche Heir: ende Mars heeft de bestieringe inde oorloge: daerom soo wanneer sy voorgenomen hebben eenige oorloge te beginnen, sulcx als sy in den stryt van buyts halven bekomen, dat selve beloven sy int gemeyn aen hem: ende soo sy eenige beesten verkrijgen noch int leven sijnde, van de selve doen sy hem offerhande: doch andere dingen ende kostelick heden brenghen sy te samen op eene plaetse: zoo dat in vele Vrydommen hier ende daer op gewijde ende geheylighde plaetsen groote hoopen van foodanighe geroofde goederen ende kostelickheden gesien werden. Ende het gebeurt seer selden, dat yemant den Godtsdienst soo verre aen een sijde zoude stellen, dat yemant oft de geroofde goederen na hem soude durven nemen ende by sich selven verbergen, oft oock de selve ophoopen geleyt sijnde, vande geheylighde plaetsen soude durven gaen halen: want daer tegens een zeer sware straffe van grooter pynen verordineert ende in-gestelt is.

**Hare afkōst
ende costu-
men.**

a Dis, den
God der rijk-
dommen bp
den Heyden-
nen.
b Druides.

c Gelijc noch
hebes daechs
Daesch-
abon: Wint-
ter-abont/

ii. Aengaende de afkomste der Franschen, sy roemen alle ghelijckelick van den Vader **a** Dis ghesproten te sijn, ende seggen sulcx van hare **b** Druidische van outs ontfanghen te hebben, ende om deser oorfake wille rekenen sy hare tyden niet na het getal der dagen, maer der nachten: ende hare geboort-dagen overleggen sy also, gelijk oock de beginselen harer maenden ende jaren, dat na den **c** nacht den dach daer aen volghende t'zamen gerekent sy. Nopen- de andere costuymen hares levens: in den eersten versche- len sy hier inne bykans van alle andere, dat sy niet en wil- len gehenghen dat hare kinderen int openbaer met haer sullen

fullen ommegeen, voor al—eer dat sy volwassen sijn, ende den dienst in den Krijch kunnen volghen, soo dat sy het voor een schande achten, dat de Sone in syne kintsche jaren op openbare ghemeene straten neffens synen Vader in sijne tegenwoordicheyt soude staen. Voorts soo veel geldts als de mannen van hare huysvrouwen d tot houwelicx goet ontfangen, daerna maken sy hare rekeninge, ende soo veel brenghen sy oock tot het houwelicx goet by van hare goederen; ende van het geheele goet ende ghelt wert int gemeen rekeninge gehouden, ende de vruchten der selver in't gemeen bewaert: De gene die langhstlevende van haer beyden is, den selven komen toe de in—gebrachte goederen van weder—sijden t'samen met de vruchten ende renten van de voorleden jaren. Wijders de mannen hebben f recht ende macht beyde over doot ende leven teghens hare huysvrouwen, ghelijck oock teghens hare kinderen. Ende soo wanneer eenigen huys—vader, sijnde van grooten ende edelen geslachte, ghestorven is, soo komen sijne naefste vrienden te samen, ende indien daer eenige bedenckinge ofte quaet vermoeden over sijn doot valt, soo gaen sy even gelijckmen van de slaven doet, ondersoeckinge doen over de huysvrouwen: ende indien yetwes dieshalven kan bevonden werden, so doen sy haer eenen seer bitteren doot aen, met vyer ende andere onlijdelicke pyningen. De lijken ende dooden volgens den pracht der Franschen werden seer kostelick ende heerlick toe—gemaect; ende alles wat sy meynen haer—lieden terwile sy leefden aengenaem geweest te sijn, werpen sy met hem in't vyer, selfs ooc beesten ende levendige dieren; ende niet lange voor onse gheheugenisse, werden oock hare g knechten ende onderdanen, diemen wiste bysonderlick van haer bemindt geweest te sijn in het vyer geworpen, ende werden t'samen als dienende tot de behoorlickheyt des wtvaerts, met haer verbrandt. De Vrijdommen onder haer, dewelcke gheacht werden aller geschickst hare Gemeynten te regieren, hebben door sekere ordonnantien besloten, indien yemant aengaende de Gemeyne-lantsaken wt de naefst-gesetene, door gheruchte ofte anders yet kome te hooren, dat hy sulcx aen de Overicheyt moette kennen gheven, sonder met yemant anders daer van te spreken; overmits dickwils bevonden wert dat roockeloose ende onvoorsichtige menschen door valsche gheruchten lichtlick verschrickt

M

werden,

bat is / des
abonts ende
des nachts
boos waes-
schen / Dink-
tersen / etc.

d Dotis no-
mine.

e Vter eo-
rum.

f Vitæ necis
que potestas

g Servi &
clientæ.

De Fransche oorloge.

werden, ofte anders tot eenich onbehoorlick feyt aengedreven, gelijk oock kenlick is dat sy hier door komen tot besprekinge ende beraetslaginge met malkanderen van de aller hoochste saken. De Overicheden houden verborghen sulcx haer goetdunckt, ende openbaren weder aen de Ghemeynte sulcx sy met malkanderen achten noodich te wesen: Ende en wert niet toe gelaten van de ghemeynelants saken yet te spreken, dan op hare wettelicke Dachvaerden ende vergaderingen.

Beschryvinge der Duytschen.
a Germani.
b Druides.

a Sol, Vulcanus & Luna

a Diutissime impuberes.

b Promiscue

a Parva re-nionum tegumenta.
Sy en oeffenen gheen landt-bouwinge
a Boec III.

§ 1.

a Magistrat.
& Principes

12 De *a* Duytschen zijn verre verscheident van dese gewoonte; Want sy en hebben geen *b* Druidische dewelcke het bewindt hebben in Godlicke saken, ende opzicht dragen over den Godtsdienst, noch en hebben oock gheen oeffeninghe van offerhanden. Voor Goden houden sy die alleenlick dewelcke sy sien, ende door welckers hulpe sy merckelicken gedient werden, gelijk de *c* Sonne, het Vyer ende de Mane, van de andere en hebben sy niet eens ghehoort, noch en hebben int minste daer van geen kennisse. Haer gants leven bestaet in jaghen ende Krijchs oeffeninghen. Van kints been aen gewinnen sy haer-selven tot arbeydt ende ongemack, ende de gene die *a* allerlangst sonder baert blyven, werden meest onder haer geacht; dewijle sy hier door meynen hare grootheyt ende lanckheydt van staturen vermeerderd te werden, hare kloeckheydt aen te wassen, ende hare krachten ende zenuwen meer ende meer versterct te werden. Onder anderen werdt het oock voor een wtmemende schandelickheyt gehouden eenige Vrouwen bekend te hebben binnen sijne twintich jaren; het welc oock niet en kan verborghen blyven, dewijle de Vrouwen ende Mannen by haer door *b* malkanderen in de rivieren baden; ende daer beneffens is oock in hare daghelicksche wandelinghe het meeste deel hares lichaems bloot, dewijle sy tot hare kleedingen, vellen ende *c* kleyne omhanghselen van vachten ende pellen der schapen ende geyten ghebruycken. Sy en oeffenen haer niet inde landt-bouwinge: want hare meeste kost ende spyse bestaet in melck, kase ende vleysch, Niemant van haerlieden heeft oock eenich seker eygen toe-gemetten landt, noch eenigen eygendom van lantpalen: maer de *c* Overicheden ende de voornaemste Heeren aldaer deylen alle jaers het lant wt aen de volkeren, geslachten, ende maechschappen der gener die tsamen gekomen sijn, sulcx, ende so veel, ende op soodanigen plaetse

plaetse alst haer goet dunckt; ende s'jaers daeraen dwingen
 sy deselve op een andere plaetse te vertrecken: Van dit alles
 geven sy veele redenen, Eerstelick daerom, op dat sy door
 lange op eene plaetse te woonen, geen behaghen in de luf-
 ticheyt der plaetsen soudē scheppen, ende also de Krijchs-
 oeffeninge tot Lant-bouwinge soudē veranderen: daer
 beneffens oock op datter niemant en sy die veele lants loec-
 ke te besitten, ende sijne ackeren wijt ende breedt te ver-
 meerderen, want daer door eyntlicken volcht dat de Rijc-
 ke den Armen verdrucken, ende de groote den kleynen
 wt hare besittingen verstootten: wijders, op dat sy oock niet
 al te kostelick ende gemackelick soudē timmeren, beyde
 tot bevrijdinge van koude ende hitte. Daerenboven op dat
 oock onder haer niet en soude groeyen eenige *a* giericheyt
 ende begeerte van ghelt, waer wt muysterijen ende twee-
 drachten spruyten. Eyndtlick, op dat sy het volck in goede
 ordre ende oprechticheyt des ghemoets des te meer mo-
 gen onderhouden, dewijle sy merckelicken konnen sien
 dat hare goederen ende rijckdommen met den aller-mach-
 tichsten even groot ende gelijk zijn. De Vrydommen int
 gemeyn houden het voor een groote *b* eere aldaer, dat sy *b* *Wort 310*
 wijdt ende breedt de landtpalen van hare ghebueren be-
 plonderen; ende rondtsom tot een groote wildernisse ma-
 ken: want sulcks achten sy een eyghenschap van vromic-
 heyt te sijn, dat hare gebueren ende naest-ghesetenē wt
 hare landen van haer verdreven werden, ende t'eenemael
 genootsaecht werden te wijcken, ende dat niemant ontrent
 haer en derf blyven woonen: Sy meynen oock hier door
 des te versekerder te wesen, nademael sy buyten alle vreesē
 sijn van haestige overvallinge. Als eenige *c* Vrydom oor- *c* *Civitas*
 loge aenneemt, het sy om haerselven te beschermen, oft
 om andere te bekrijghen, werden by haer Overicheden
 verkoren om het oplicht over de oorloge te hebben, met
 last om recht ende macht te gebruycken beyde over doot
 ende leven, In tijden van vrede en is by haer geen gemeyne
 Overicheyt: maer de *d* voornaemsten der Landtschappen *d* *Principes*
 ende Dorpen, doen wtsprake van recht elcx onder de syne; *regionum &*
 ende beslechten hare geschillen. *e* Vrybuyterije ende kne- *pagorum.*
 velrije en is by haer geen schande, wanneer het buyten de
 landtpalen van eens yders eyghen Vrydom geschiet: want
 sy seggen sulcx te geschieden tot oeffeninge van de seucht
 ende tot verminderinge van alle luyheyt: Ende derhalven
e *Sp zijn ge-*
negien tot
uysbapte-
ren.
e *Latrocinia*

De Fransche Oorloghe

^aDesertores
& Proditores.

^dDele van
haer zijn vā
den ffran-
schen ghe-
spotten.
^bColonix.

^eVolcx Te-
stages,

in hare vergaderingen gebeurt het, soo wanneer yemande vande voornaemsten seyt haer Capiteyn te sullen zijn, haer vermanende te spreken soo daer eenige sijn die hem willen volgen: dat alle de ghene die den Man ende de sake toegedaen sijn stracx op-staen, ende hem hare hulpe toefeggen ende beloven: waer over sy oock van de gantsche menichte gepresen worden: Doch soo yemant van haerlieden af-wijct ende niet en volcht, deselve werden onder de ^aGlippers ende Verraders gerekent, ende werden daer na gheacht in alle andere dingen als troulooze, ende die buyten eenigen geloove zijn. Sy houden het oock voor ongeoorloft den Gasten ende vreemdelingen eenich leet aen te doen: ende die om eenigerhande oorsaken tot haer ghekommen sijn, beschermen sy tegens alle overlaf, ende houden de selve als heylich, ende de huysen van een yegelick staen voor haer open, daer beneffens kost ende spijs werdte haer mede gedeylt. In boozigen tijden booz desen/ hebben de Franschen in kloechheyt ende strijbaerheyt den Duytschen verre te boven gegaen / soo dat de Franschen van selfs haer doersten oorloge aendoen / ende oock groote ^bmenichte van volck/ overmits sy van wegen de overbloedicheyt van menschen lant te korte quamen / over den Rijn bestonden te voeren ende over te brengen: in boegen dat de Franschen van ^cAvignon alle de vruchtbaerste plaetsen van Duytschlant inghenomen hebben/ ende haren stoel gestelt rontsom het bosch Hercynia (nu ghenaemt Schwartz-walt) van welcke ick bemercke aen Eratosthenes ende andere Grieken / dat sy door geruchten daer van mede kennisse gehad hebben/ want sy daer van vermaen doen / noemende tselve het bosch Orcinia. Dese natie tot den tegenwoordighen dach toe behout haer noch in hare plaetsen / ende sy seer vermaerdte van weghen hare gherechticheydt ende eere in Rarijchs-saken: Sy volhardten oock neffens den Duytschen/ in de selve armoede/ ghebreckelicheydt ende lijdsamenheyt, ende gebuychen oock de selve kost ende kleeding des lichaems. Mengaende den anderen Franschen/ dewijle de na-ghelegentheyt vande Zee ende de wetenschap oock van de Zee-baert/ haer veel sulche dinghen by brengt als tot overbloedicheyt ende noodwendicheyt van alles is dienende: soo is het geschiedt/ dat sy allencxkens gewent sy haer te laten over-heeren; soo dat sy in veel

veele strijden meer-maels overwonnen syn / ende dies halven selfs wel bekennen dat sy in vromicheydt niet haerlieden niet en zijn te vergelijcken.

14. Ende belanghende *a* Schwartz-walt / daer hier boozen van gesproken is / het selve is in de *b* breedte negen dach-reysen wijdt / want anders in de lenghte en kan men dit bosch niet wt-gaen / ende men weet daer van geen *c* lenghten van sekere dach-reysen te gheben; want het begint van de landpalen der *d* Switsers/ende van die van *e* Spiers ende *f* Basel / ende loopt recht voort met de riviere *g* Rhodanus / tot dat het komt aen de landpalen van *h* Dalachien ende *i* Bulgariën; dan daer buycht het hem ter zijde af met verscheyden streken van de riviere/ende overmids syne grootheydt raecht het selve aen de landpalen van veele volckeren: Daer en is oock niemant van gantsch Duytschlant/de welke kan seggen opt ter plaetsen gekomen te syn daer dit bosch begint/ende alwaert schoon dat yemant veertich dagen gereyft hadde/so en kan hy evenwel niet seggen van waer ende van wat plaetse het selve synen oorsprongh neme.

Het bosch genaemt Schwartz-waldt.
a Hercynia, silva.
b Latitude-
c Mensura.
d Helvetij.
e Nemetes.
f Raucaci.
g Danubius
h Dacia.
i Anurtes.

Daer-en-tusschen het is seker dat veele soorten van Ghedierten in dit bosch groepen / dewelcke op andere plaetsen niet gezien noch gebonden en werden:ende onder de ghene de welke meest van de andere verschelen/ende van de welke het oorzbaer schijnt eenich verjael te doen/syn dese de bysonder.

Goedanighe soorten van Ghedierten in het selve bosch zijn.

Daer is eenen *m* Os hebbende bykans de gedaente ghelijck eenen Hert, den welcken midden op syn voor hoofd tusschen de ooren eenen hoogen langen hoorn heeft,ende oock veel rechter dan de hoornen dewelck in het gemeyn ons bekend sijn;aen het wterste van desen hoorn verspreyden hem wijdt ende breedt eenige racken even schier gelijk als aen eenen Palm-boom : Het Wjfsken ende het Manneken heeft eenen aert ende natuere , ghelijck oock eene ghedaente ende groodtheydt van hoornen. Daer sijn oock Ghedierten,dewelcke genaemt werden *a* Alces; dese hebben soodanighe ghedaente ende ghespickeldt— heydt van vellen even ghelijck als de Gheyten , maer sijn een weynich grooter dan de selve , ende en hebben geen hoornen:hare beenen sijn oock *b* sonder knyen ende buygingen van kooten:daerom sy oock niet neder en leg-

m Bos,alff Bifones.
Elanden.

a Alces, wil de Septen

b sine nodis articulisy,

De Fransche oorloghe

ghen om te rusten; ende soo sy by ongheluck ergens ter neder ghevallen sijn, sy en konnen niet wederom op-rijlen noch haer-selven oprechten: Doch de boomen nemen sy voor hare rust-plaetsen, aen de welcke sy haer schicken om te staen, ende tegens dewelcke sy een weynichken leunen, nemende alsoo hare ruste: het welck als gemerct werdt van den Iagers, die wt hare voet-stappen lichtelicken speuren waer sy gewoonlick sijn te gaen, soo maken sy daer ter plaetse alle de boomen ofte aen hare wortelen los, ofte slegen deselve soo verre door, dat het opperste der selver effen mach blyven staen: als sy nu na hare gewoonte alhier aen dese boomen komen te leunen, soo dringen sy door hare swaerte de losse boomen daer benen, ende vallen isamen met de selve onder de voet. De derde soorte is derghener die c Vri genaemt werden; dese sijn van grootheydt een weynich minder dan de Olifanten, ende hebben de ghe-daente, couleur, ende ghestalte even ghelijck een Stier: by haer is een groote sterctē ende snelheyt: sy en sparen noch mensche noch beeste, wanneer sy de selve sien: doch dese vangen sy seer neerstelicken in putten ende grachten, ende gevanghen sijnde dooden sy de selve. Hier mede oeffenen haer selven de Jongelingen, ende met dese maniere van jagen syn sy besich: Ende die de meeste van dese Ghedierten gedoot hebben, brenghen tot ghetuyghenisse van sulcx de hoornen int openbaer, ende behalen daer over een seer groote eere. Doch deselve aen den menschen te gewinnen ende tam te maken, en kan niet geschieden, selfs oock niet terwijl sy kleyn ende jong sijn. De groorheyt harer hoornen mitsgaders oock de gestaltenisse ende gedaente der selver, is veire verscheyden vande hoornen onser Ossen: dese hoornen doen sy oock neerstelicken op-soecken, ende laten de selve rontom aen de wterste lippen met silver be-slaen, ende ende gebruycken de selve op groote maeltijden inde plaetse van Bekers.

c Vri, wilde
Ossen.

Het boornen
men vā Ce-
sar is te her-
neef's tegen
de Swabi-
sche.
a Vbij.
b Suevi.
c Germani.
d Boec VII.
§ XII.

15. Als Cesar nu door de Verspieters van den Brijdomme van a Colen vernomen hadde / dat de b Swabische in het binnenste der bosschen haer-selven begheben hadden; soo heeft hy door-genomen niet verder in de Duytsche landen te trecken / vreesende door ghebreck van koozen / dewijle de c Duytschen / als hier d boven bescreuen is / weynich op de lant-bouwinge in het gemeyn achtet: doch daerentusschen op dat de Barbarische niet gantsch

gantsch byj en souden wesen van de vreesse spner weder-
 komste / inzonderhepdt oock om de bystanden aen de
 Franschen op te houden / soo heeft hy na het overbren-
 gen synes Heir-legers / het achterste deel van de Brug-
 ghe/het welcke aen de kanten van den Wyldomne van
 Colen raechte/twee hondert voeten langh doen afbre-
 ken/ende op het wterste eynde van de Brugge een stoz-
 toren van vier solderingen gestelt / ende aldaer om de
 Brugghe te bewaren gelept een garnisoen van twaelf
 Benden/makende de plaetse aldaer met swarebolwerc-
 ken ende vestingen seer sterck : ende heeft tot Oberste
 van de selve sterckite ende het garnisoen aldaer gelaten
 eenen e jongen krijchs-heere / genaemt Cajus Volca-
 tius Tullius. Hierentusschen als het koozn begoste te
 rijpen/zont hy booz wt met de gantsche Ruyterije eenen
 Lucius Minucius Bazilius / om henem tot den krijch
 van Ambiorix te trecken dooz het bosch van f Ardenne/
 het welck het grootste bosch is van het geheele Fransche
 lant,want het begint vande kanten des g Rhijns, ende van
 de lantpalen van de h Trierische,ende strect hem inde lan-
 den van de i Oudenaerdsche : soo dat het meer dan vijf
 hondert mijlen inde lenghte hem wtbreidet. Desen dan
 liet hy henem trecken / op hope dat hy dooz syn haestrich
 overkomen ende de gelegentheyt des tijts eenich booz-
 deel zoude moghen doen : dies halven hy hem oock ver-
 maende toe te zien dat geen wyeren in't Legher souden
 aen-gesteken worden/op dat sy zijne komste van verre
 niet eenichzins ghewaer en souden konnen te worden;
 want hy haestelicken (gelijck hy seyde)selfs wilde vol-
 gen. Bazilius dede hier in / ghelijck als hem bevolen
 was/ende volbracht syne tocht seer haestelick / ende te-
 ghens het bedencken van eenen peghelicken;soo dat hy
 veele aldaer onboozziens ende op het velt arbejdende
 verrascht ende overballen heeft / dewelcke hem te ken-
 nen gegeven hebben de gelegentheyt van Ambiorix / so
 dat hy daer ober op haer seggen oock na hem toe ghetog-
 ghen is ter plaetse namelick alwaer men seyde dat hy
 gelegert was met sommige Ruyters. Ende boozwaer
 gelijck als in alle andere saken / soo ist dat byzonder in
 krijchs-saken de fortune veel vermacht : want ghelijck
 het een seer schoon gebal ende geluck was / dat hy hem
 onberdacht ende onbereyt ober-quam / in voeghen dat
 onse

e Adolef-
cens.

Doch hy
keert hem
tot de oot-
loghe van
Ambiorix.
f Arduenna.

g Rhenus.
h Treviri.
i Nervij.

De Fransche oorloghe.

Ambiorix
hiert byna
gehangen
doch ont-
loopt het.

onze aen-komste eer van syn volck ghezien wierdt/dan
het gheruchte ende de tijdinghe tot hem konde loopen.

16. Zoo ist oock een groot gheluck vooz Ambiorix
gheweest / also alle syn krijchs-ghereetschap ende in-
strumenten dewelcke hy by hem hadde hem benomen
wierden/ende daer beneffens ooc alle syn oozloch-hoet-
sen ende paerden / dat hy noch evenwel de doot heeft
konnen ontloopen:maer dit selve gheluck is hem by ge-
konnen/ter oorsake dat zijn huys daer hy op was ront-
som om-cingelt was met een bosch: (Want in't gemeyn
cimmeren de Franschen hare wooningen alsoo , dat sy om
de groote hitte te schouwen,de na-ghelegghentheden van
bosschen ende rivieren soecken :) Dit selve is hem dan
een gheluck geweest ; want syne Medes-ghesellen ende
Vrienden staende op een engte van een plaetse / hebben
een wepnichsken het gewelt van onse Ruyteren teghen-
gehouden:hierentusschen terwyle sy waren bechtende/
heeft hem een van de syne te paerde geholpen / ende is
alzoo vluchtende in de bosschen verdonckert : Zoo dat
de fortune veel vermogen heeft om hem in perijckel te
brenghen/ende wederom daer wt te verlossen. Doch in
dese sake is gantsch onseker ende twijffelachtich / oft
Ambiorix met oordeel ende vooz-bedachtghedt syne
Heir-brachten niet en heeft willen by een brenghen/als
hem beswaert bindende tegens ons te strijden,dan ofte
hy overmits de kortheyt des tijds / ende het haestich
over komen onser Ruyteren verhindert sy geweest / als
bedenckende by zich selven dat achter de Ruyteren ons
gantsche Heir-legher mede by de handt mochte wesen:
Nochtans ist seker / dat hy heymelicken het gantsche
lant vooz Bodem wt-gesonden heeft/ten eynde hem een
pegelick soude mogen verzien / om zich selven te salve-
ren ende te behouden: waer over ghevolcht is / dat de
sommige gebloden syn in het bosch van c Ardenne/en-
de de sommighe in de om-legghende ende by ghelegene
moerasschen/ende de ghene welcke naest de Oceanische
Zee waren / de selve hebben haer verbercht in de d Ep-
landen dewelcke ghe woonlicken vooz de bloet aldaer
van het lant gebroken zijn : veel syn oock wt hare ey-
gen landen getogen/ende hebben haer selven ende alles
wat sy hadden den aller-vreemsten toe-vertrout.Cati-
pulus Koninck van het halbe landt van Lupck / de
welcke

Arduenna

Zeelandt-
sche Eplan-
den.

Den Koninc
Cathulcus
vergheeft
hem selven

met het be-
nijn vā pſen
boom.

welcke tsamen met Ambiorix raet ghehouden hadde/
ende met hem in verbont was: dese alsoo hy wt-gemer-
ghelt was van ouderdom/ende oer sulcx niet en konde
berdzagen de moeyte soo van de oorloge als van vluch-
ten/heeft met veele vloeykingen Ambiorix verbloeyt/
alsoo hy oorsake ende Instelder van desen raet geweest
was; ende ten laetsten mismoedich zijnde/heeft hy hem-
selven vergeven met de venijnighe bezien van e Tsen-
boom / waer van een groote menichte in de Fransche
ende Duytsche landen wassen. Hierentusschen komen
die van de landen van f Segney ende van g Condrotz/
gelijck oock andere volckeren zijnde vanden gheslachte
ende onder het getal der Duytschen / met namen woog-
nende tusschen die van h Lupck ende Triers/ende son-
den Gesanten aen Cesar / hem biddende van haer niet
te willen houden vooz syne Opanden/noch de gelegent-
heyt vande Duytschen alsoo in te zien / dat hy meynen
soude dat alle de Duytschen aen dese zijde den vā hijn
eene sake met Ambiorix souden hebben; dewijle sy noyt
op oorloge gedacht hadden / noch eenige bystandt aen
Ambiorix gesonden en hadden. Cesar heeft na de sake
vernomen dooz ondersoeykinge van de gebangenen/en-
de heeft daer na haer belast / indien eenige a Lupckie-
naers tot haer geblycht waren / dat sy deselve by hem
souden brengen; ende indien sy sulcx deden/dat hy hare
lantpalen alsdan geen schade en soude doen.

c Taxis.

f Segni.

g Condruſi.

h Eburones.

i Treviri.

a Eburones

17. Dit aldus bestelt zijnde/heeft hy zijne Weirkrach-
ten in dzye deelen gedeelt / ende heeft alle de bagagien
van alle syne Legioenen gebzacht binnen b Atuatuca/
thwelck een Casteel is also genaemt / ende is byhang in
het midden van de landen van Lupck/alwaer c Tituri-
us Sabinus ende Murunculejus Cotta gelegen hadden
in hare verwinteringe: Dese plaetse tsamen met meer
andere dingen bebont Cesar seer begnaem te zijn / ende
bysonderlick oock daerom / overmits de bestingen des
voorzeden jaers noch geheel gebleven waren/waer dooz
hy zijne Soldaten van haren arbeydt soude ontlasten:
Ende tot bewaringe van de bagagien alhier heeft hy
het veerthienste Legioen gelaten/het welck een van die
dzye was/de welcke hy aller-laetst aengenomen hadde/
ende tot Italien herwaerts gebzacht had: tot Oberste
van dit Legioen ende des gantschen Legers aldace

Cesar vdeelt
syne Weir-
krachten.

b Atuatuca,
Gulich.

c Boeck B.

§ XI.

De Fransche oorloghe

d Menapij.

f Aduatici.

g Flumen

Scaldium.

h Mosa.

i Arduenna

heeft hy gestelt Quintus Tullius Cicero / ende heeft hem oock by gebuecht twee hondert Ruyteren. Als nu syn Heirleger verdeelt was / heeft hy Titum Labienum met dzye Legioenen na de Oceanische Zee henen laten trecken / te weten in die landen dewelcke aller-naest aen de d Zabanders raken. Ende Caium Trebonium sont hy wt met gelycke getal van Legioenen / om te beplonderen ende af te loopen het landt twelck aller-naest die van f's Hertoghenbosch is : Ende hy selber nam vooz mette andere dzye Legioenen te trecken ontrent de riviere van de g Schelde / welckie loopt in de h Mase ende dooz de waterste deelen van het bosch van i Ardenne / alwaer hy verstondt dat Ambiorix ghetrocken was met eenige wepnige Ruyteren: hy dan vertreckende / heeft gesept na den zevensten dach te zullen wederome keeren alsoo hy wiste dat het Legioen twelck hy in garnisoen gelaten hadde / ontrent die tijdt hoorz van noode soude hebben : hy vermaende oock Labienum ende Trebonium / indien sy het sonder schade vande ghemeyne saken konden by-bzengen / dat sy mede tegens dien dach willen wederom keeren / op dat sy onderzocht hebbende der Wyanden gelegentheden op een nieu met malkanderen soudon mogen bespreken ende beraetslagen / ende eenen anderen aenhang van oorloge soudon mogen by de hant grijpen.

De bekrij-
ginghe der
Ruytenaers
is moepelick
ende swaer.

18 By haerlieden en was gheene vaste verskerde macht / als hier boven bewesen is / noch garnisoen / noch eenige Stadt dewelckie haer-selben konde verweeren met wapenen : maer by haer en was anders niet dan een verstropde menichte in verscheyden hoecken: een pegelick stelde hem ter neder daer oft een verborgen laechte ofte dal was / oft daer een boschachtighe plaetse was / ofte daer eene ongelegene moerastch was ofte erghens ter plaetse dewelckie haer eenige hope van bescherminge of te behoudenisse scheen by te bzengen: dese soodanige plaetsen waren bekendt vooz een peder elck ontrent syne gebuerten : soo dat alhier groote voorzichticheyde van noode was / niet soo seer om het gantsche Heirleger int gemeyn te bewaren: want dewijle sy alle gelyck verschickt ende verstropdt waren / en konde het gantsche Heirleger van haer geen swaricheyt verwachten / maer veel meer was sulchs noodich om een peder Soldaet in syn

syn particulier te bewaren : ende nochtans ten deele diende dit selve tot behoudenisse onses Heirleigers: want de begeerte van buydt te halen / lockte veel wel van de hant om wt te loopen; doch de onzekere ende onbekende weghen der bosschen verhinderden veel wederom om sulcx te bestaen : Over sulcks indien Cæsar syn booznemen tegens haer wilde volvoeren/ende den gantschen hoop deser booser menschen wt-roepen / soo moeste hy syn volck met veel hoopen wt-zenden/ende zijne Soldaten van malckander deplen:want soo hy een peder riot hy syne Vaendelen wilde houden / ghelijck sulckx het aengenomen gebuyck ende de ghewoonte des Roomschen Heirleghers vereyschte; hy en konde niet wtretchten / want de plaetse selver was den Barbarischen tot bescherminge/daerom een peder van de haren oec geen stouticheyt en ontzack/om wt het verborzen op de onse te loeren / ende soo wanneer de onse van den anderen geschepden waren / de selve te over-balen ende onboozziens te verrasschen. Maer in dese swaricheden/soo veel als moghelijk was/wiert seer neerstelick boozzien:soo datter liever yet achter wege ghelaten wierdt van het gene dienende was tot beschadighen van haer (al-hoe wel nochtans eens peders ghemoedt tot wrake was brandende)dan dat sy souden beschadicht ende beplondert werden met bederbinghe ende omme-komen van onse eyghen Soldaten.

Der-halven heeft Cæsar Roden wt-gesonden aende nabuerige Wylddommen/ende ontboot haer met toefegginghe van den buyt indien sy die van c Lupck wilden beplonderen ; ten eynde alsoo liever het leven vande Franschen dan van syne Legioen-soldaten van wegen de bosschen in eenich perikel zoude komen: ende oock daerom / op sy te ghelijck door de groote menichte aen allen kanten souden omcingelt werden:ende alsoo van wegen haer schandelick seyt/het gantsche geslachte ende name des selven Wyldoms mochte wt-geroeyt werden. Hier over is van allen kanten ende hoeken een groote menichte van menschen te samen gekomen:ende dese last wierdt in alle de deelen ende hoeken van het gantsche lant van Lupck wt-geboert:hier-en-tusschen naeckte den zeventen dach/op den welken Cæsar boozgenomen c hadde wederom tot zijne bagagien ende Le-

c Eburones

c Boec III.
§ XVII.

gioenen

De Fransche oorloghe

gionnen te komen. Alhier konde men zien wat de fortune inde oorloge vermoghte/ende hoedanige geballen de selve konde by brengen: De Wyanden/ als hier d booren gesept is/ waren verstroyt ende verschrickt / ende en hadden geene macht om de minste oorsaecke van breefse penant aen te jagen.

19. Maer hier-en-tusschen komt de tijdinghe over den Rijn aenden Duytschen / dat de Turckenaers beplondert wierden/ende dat een peggelick die wilde/ontboden was aldaer buyt te halen. Daer over strack de a Geldersche de welcke naest den Rijn woonen / ende by de welcke die van b Drente ende van c Zutphen hare vluchte genomen hadden / als hier d boven gesept is/ twee duysent Ruyteren vergadert hebben/ende syn met schepen ende schuyten over den Rijn gekomen / ontrendt dertich mijlen beneden die plaetse daer de e halve Brugge met het garnisoen van Cesar lach: Dit gedaen hebbende/vielen sy in de boozste lantpalen van de Turckenaers / ende namen beele van haer-lieden dewelcke door de vluchte verstroyt waren / gebangen;ende vercregen oock een groot getal van f beesten ende schapen/daer van de Barbarische menschen seer begeerich waren: Ende door den goeden buyt wt-gelockt zijnde/liepen sy seer verre ende diep int lant van Turck / haer en was noch moerasch noch bosschagie inden wege/dewijle het lieden waren opgetogen ende wel geoessendt inde oorloge ende alle vrybuyterijen. Sy ondersochten ende onderbraechden oec aen den gebangenen in wat plaetse Cesar mochte zijn : doch sy verstonden dat sy verre van daer met alle syne Heir-krachten getogen ende geweken was. Eben-wel niet-te-min seyde eenen wt den gebangenen tegens haer: Wat maeckt ghy lieden, dat ghy alhier desen kleynen ende soberen buyt na-jaeght, dewijle ghy in korten tijdt rijk ende gheluckich kont sijn? Ghy kont binnen drye uren komen te b Atuatuca , alwaer het Heir-kracht der Romeynen alle hare goederen ende bagagien ghebracht heeft ; het garnisoen aldaer is oock so klein, dat sy de macht noch het verschot van volck niet en hebben, om haer met een muer te om-cinghelen , daerom oock niemant buyten de vestinghen en derf gaen. De Duytschen ziende dat haer gelegentheyt gegeven wiere van meerder buyt/ hebben haren vercregen roof aldaer verbercht

1 Boec III.
§ XVI.

de Dreyt-
en loopen
en namen
de Turc-
aers te
ouderen
gambri.

en cinthe

peres.

1 Boec III.

§ I.

1 Boec III.

§ XV.

f Pecus.

b Atuatuca,
Gullich.

verbercht ende gelaten/ende zijn dadelicken naer Atu-
 atuca henen getoghen / nemende den selven Persoon tot
 eenen Lepdts-man door wiens openbaringhe sy sulcks
 verstaen hadden. Mengaende Cicero/dese heeft volgens
 het bebel van Cesar alle de voorszeden dagen syne Solda-
 ten met groote neersticheyt binnen den Leger gehouden
 ende en heeft niet eenen c Cros-jongen selfs willen toe-
 laten buypen den Leger te gaen: Doch ten sebensden da-
 ge heeft hy begost te twijffelen ofte oock Cesar nopende
 het getal der dagen syn woordt soude houden; overmits
 hy verstont dat hy verder getogen was/ende gheene tij-
 dinghe altoos en kreech van zijne wederkomste: ende des
 te meer is hy tot sulcks beweecht geworden/overmits
 beele van de zijnen riepen dat zijne lijdtfaemijepdt ende
 verwachtinge/bpkans eben soo veel als een belegeringe
 was/de wijle haer niet geoorloft en was buypen den Le-
 ger te gaen: derhalven niet verdacht synde op soodani-
 gen onghewal / dat hy binnen dze mijlen soude konnen
 bestoockt werden/bpsonderlick daer nu negen Legioen-
 en met een seer groote Ruyterije tegens sulcks konden
 gestelt werden/ende oock des te meer/overmits de Op-
 anden schier alle gelijckelick verstroyt ende onder- ghe-
 bracht waren: soo heeft hy bijf Benden in het naest-ge-
 legen koozn-ghewas om koozn te halen wt-gesonden:
 tusschen welck gewas ende het Leger een heubel- ghe-
 berchte tusschen beyden was. Daer waren doen ter tijt
 beele ziecken van de Legioenen int Leger gelaten/van
 de welke ontrent dze honderdt / geduerende dese da-
 gen genesen zijnde / tsamen onder een a gebzjdt Daen-
 del henen gesonden waren: daerenboven volchde haer
 oock een groote menichte van b Cros-jongens / ende
 oock beele c last-dragende Ghedierten de welke in het
 Leger geweest waren/den welchen allen tot de wt-trec-
 kinge verlof gegeven was. Hierentusschen terwyle dit
 geschiede/ende eben op de selve tijdt/quamen de Duyt-
 sche Ruyters aen-gereden/ende meynden stracks recht
 den wech henen die sy aenquamen / door de d achter-
 poorte in ons Leger te breken:ende dewyle aen die zijde
 een bosch tegen ons Legher was / en konden de aenkom-
 mende Opanden van de onse niet eer ghezien werden/
 vooz dat sy seer na ende onder ons Leger gekomen wa-
 ren/in voegen dat de Hoop-lieden dewelcke voozhy ons
 volwerck

a Vexillum.

b Calones.

c Lumenta.

d Decumana
porta.

De Fransche oorloghe

e Cohors,
f Statio.

g Signa.

a Novas re-
ligiones.

b Boeck D.
XI. XII.
XIII. &c.

c Boeck D.
XI X.

bolwerck henen togen / geen tijt en hadden om haer-
selven binnen onsen Leger te begheben: Daeromme de
onse dus onboozziens verrascht zijnde / wierden seer be-
roert als ober een nieuwe ende ongewoonliche sake: soo
dat de e Wende de welcke op de f schilt-wacht stondt /
nauwelicks den eersten aenbal konde teghen staen. De
Opanden dit ziende / vielen rontsom aen allen kanten
aen / oft sy mischien erghens eenighen in-gang soudent
mogen krijgen : De onse daer-eh-teghen hadden het
quaet genoeg de poorten te bewaren / in het welcke sy
neerstelicken nochtans toe-sagen: ende soo veel aenging
de andere wegen ende toe-gangen / deselve waren ghe-
noeghsaem verselert / soo van wegen de plaetse selber /
als van wegen hare sterckte. Doch niettemin het ghe-
heele Legher door was groote beangstinge ende ver-
baertheydt : want den eenen vraechde den anderen na de
oorfack deser beroerte, ende waer van daen de selve quam,
sonder te bemerken waer na toe de g Vaendelen henen
ghedraghen werden, ofte in wat hoeck eenen yghelicken
behoorde by een te komen. Den eenen seyde, dat het Le-
ger ingenomen was: den anderen dat ons Heirkracht ende
Velt-overste verslaghen was ; ende dat de Barbarische de
victorie hebbende, nu ten laetsten tot ons gekomen waren.
Daer waren oock sommige die haerselven a nieuwe swaric-
heden verdichteden van weghen de ongheluckicheydt der
plaetse, ende stelden haerselven voor oogen de ellende van
b Cotta ende Titurius Sabinus, de welcke in het selve
Casteel omgekomen waren. Als sy nu alle gelijck met so-
danighe breefe bevanghen waren ; soo hebben de Bar-
barische dit ziende / daer door des te meer eenen moet
gekregen / ende sy oock des te meerder in haer meynin-
ge gestercht / namentlich datter weynich garnisoen bin-
nen was / gelijck sy wt den gebangen c gehoozt hadden:
Daerom arbeiden sy seer om door te booren / ende ver-
maenden malkanderen / dat sy toch soodanighen schoo-
nen gelegentheydt haer wt hare handen niet en soudent
laten nemen. Daer was ter selver tijdt in het garni-
soen zieck blyven leggen Publius Sertius Bibaculus /
de welcke het eerste Rot by Cesar aen-geboerdt hadde /
van de welcke wy in booz-gaenden strijden vermaent
gedaen hebben : ende hadde deselve op den vijftien dach
noch niets gegeten ; dese beswaert zijnde van weghen
zijne

zijne ende harer aller behoudenisse / is dies halven mis-
moedich ende ongewapent buypen syne hutte boordtge-
comen; alwaer ziende dat den Opant was naerderende/
ende dat de sake tot den watersten noot ghebracht was;
soo heeft hy de wapenen van de ghene die hem naest by
waren in de hant ghenomen/ende heeft hemselfen inde
poorte gestelt: waer op hem stracx volchden de Hoofstlie-
den van de Vende welcke op de schiltwacht stont/ende
hielden een weynich tijts den strijdt met malkander te-
gen: doch Sertius Bibaculus begost te beswijcken na
dat hy eenige sware wonden ontfanghen had; soo dat
hy niet de handt van den strijdt moeste getogen werden;
waer door hy nauwelicx genoegh behouden is geweest.
Hierentusschen kregen de andere soodanigen moet/dat-
se op de vestingen haer dorsten begeben / ende haer al-
daer als trouwe Verweerders betoonen. Midler-wijle
als onse Soldaten nu opghehouden hadden van koozn
aen te halen/ende daer ober wederom keerden; soo heb-
ben sy begost een gheschrey ende gheroep ontrendt ons
Leger te hooren: daer ober reden de Rupters booz wt;
de welcke by het Leger komende / bemerkten in wat
perikel de sake ghestelt was; want daer en was geen
openhepdt inde sterckte/om de verbaefde te ontfanghen
ende dewijle sy a versch aenghenomene Soldaten wa-
ren/ende onerbaren van Krijchs-saken / soo keerden sy
hare aenzichten na haren b Oppre-meester ende
c Hoofstlieden / verwachtende van henlieden wat haer
bevolen soude mogen werden: want daer en was nie-
mant soo kloeckmoedich / dewelcke overmits dit haef-
tich ober-komen van dese sake niet verbaef en wierdt.

20. De Barbarische ziende de Daendelen van verre/
hielden op van hare bestorminge; want sy meynen in
den eersten dat de Legioenen wederom quamen / de
welcke sy nochtans wt te ghebanghenen verstaen had-
den verre van de hant getrocken te zijn. Doch daer na/
ziende het kleyn getal der selver / deden sy wederom ee-
nen nieuwen aen-bal van allen kanten. De a Cros-jon-
ghens liepen op de naeste b hoochte / al-waer sy oock
haestelick van daen gedzeben wierden; ober sulcx bega-
ven sy haer-selven onder de Daendelen ende Rotten/
doel des en bebreeden Soldaten verschrickten sy niet
dan des te meer. Even-wel sommige van de onse ver-
conden

a Modo con-
scripti.

b Tribunus
militum,
c Centurio-
nes.

Daer wert
oock buypen
de sterckte
gestreden.

a Calones.
b Trumulus

De Fransche oorloghe.

c Cuneus.
fact o.

a rugum.

b Pons
X i X.
c Vexillum.

Doch niet
sonder ne-
declage van
den Romey-
nen.
d Centurio-
nes.

stonden dat men behoorde syn volck te stellen in c ma-
niere van een Septel / ende alzo door de Opanden met
aller haest te door-booren/des te meer overmits haer
Leger soo na by was / ende al-hoewel een deel van de
onse omringt zijnde/souden konnen ghedoodt werden/
nochtans soo vertrouden sy dat de andere behouden sou-
den door-komen. De andere daerenteghen wilden dat-
men op het a opperste van den heubel neder soude zitten/
ende tsamen met malkanderen gelijcke swaricheyt ver-
dragen ende verwachtten: Doch sulcx en stonden de ou-
de Soldaten niet toe/dewelcke wy b geseydt hebben on-
der het gebijde c Daendel tsamen wtghetoghen te zijn.
Derhalven na dat sy malkanderen ten besten vermaent
hadden/syn sy manlicken door het midden van de Op-
anden door-boort/onder het beleyt van Cajus Trebo-
nius Ridder van Roomen / dewelcke haren Oberste
was/ ende zijn alle gelijckelich behouden door gekomen
tot in haer Leger; ende op haer hielen zijn stracks met
den selven aenval gevolcht alle de Cros-jongens ende
de Ruypers/de welcke alle tsamen door de vromicheydt
der Soldaten behouden zijn geweest:maer de ghene de
welcke op het hoochste van den heubel stonden / alzo
sy geen erbarentheydt en hadden van Krijchs-saken/en
wisten niet wat sy souden doen / want sy aen d'een zijde
niet en volhardten in dien raet dien sy door goetd bekent
hadden/namentlicken/om haerselven van een hoogher
plaetse te verweeren;aen d'ander zijde en wisten sy geen
raet om na te volgen het haestich ende geweldich door-
booren vanden Opant/het welck sy inden haren gezien
hadden niet sonder psofijdt ende vrucht geweest te zijn.
Derhalven poogende haerselven mede in het Legher te
begeven / syn sy aen-ghewallen op een seer onghelegghen
plaetse: Doch de d Hoofstlieden alzo eenighe van de
selve wt de laechste Ordinantien vande andere Legioe-
nen ghenomen / ende overmits hare vromicheydt in de
hoochste Ordinantien deses Legioens ghestelt waren/
op dat sy niet verliesen en souden die eere die sy te vo-
ren in Krijchs-saken ingelept hadden/hebben seer vro-
melicken tegens den Opant gestreden / soo dat sy elck
op hare plaetsen verstragen ende doot gebleven zijn:Der-
halven oock geschiedt is / dat de Opanden door de vro-
micheydt der selver van een gescheurt zijn geweest: in
boegen

voeghen dat sommighe van onse Soldaten buyten alle hope in het Legher behouden zijn ghekomen; doch het aneere deel is overhallen vande Barbarische ende verflaghen.

21. De Duytschen ziende dat sy ons Legher niet en konden innemen / overmits de onse nu binnen hare sterchten waren / zyn van daer gescheyden / ende met den a buyt den welken sy int bosch wech ghelept hadden / wederom over den Rhyjn ghetoghen. Doch evenwel na het vertreck der Wyanden is by den onsen soodanighen schizich gelweest / dat s' nachts daer aen / doen Caius Do-

tusilius met de Ruyterije aen het Legher quam / als synde de booz wt gesonden / sy gantschlich niet en konden ghe-
looven van roegen de vreesse die by haer over-gebleven was / dat Cesar met zyn gantsche Heir-leger behouden aldaer konde zijn : want de vreesse hadde het ghenoeft van allen alsoo in-ghekomen / dat sy als schier berooft zijnde van haer verstandt ende zinnen / dozsten seggen dat onse Heir-krachten verflaghen waren / ende dat de Ruyterije daer teghenwoordich booz de bluchte ontkomen was; dewijle sy vastelicken geloofden / dat de Duytschen noyt haer Legher zouden durven bestormen hebben / soo langhe ons Heirlegher behouden was. Maer de over-komste van Cesar heeft alle vreesse wech ghenomen. Doen hy nu tot haer wederom gekeert was / ende hem bekent ghemaect wiert de wtkomste vande boozloghe; soo heeft hy dit eenighe zeer qualicken genomen / ende hier over seer gheslaecht / dat de Wynden van hare schiltwacht ende garnisoen wtghelaten waren; dewijle men niet en behoorde het minste onghedalt welck soude moghen overkomen yet toe te gheven / ofte booz het selve eenighe plaetse te laten : hy heeft mede aenghemerckt / dat de fortune oock veel vermacht met het haestich over-komen der Wyanden / ende dat des te meer / overmits sy schier van het bolwerck selfs ende van de poorten des Leghers de Barbarische af-ghekeert hadden. Ende onder anderen scheen sulcx aller-meest om te verwonderen / dat de Duytschen de welcke alleen ten dien eynde over den Rhyjn gekomen waren om de landen van Ambiorix te berooven / van daer getoghen waren tot het Legher der Romeynen / ende dien volghende een aller-aenghenaemste welvaedt ende ghebvenschten

De Duytschen sonder pect wt te rechen be-
gheven haer weder over den Rhyjn.
a Boec III.
§ XIX.

Cesar komt weder tott het Legher.

De landen
van Luyck
werden ver-
woestet

dienst aen Ambiorix gedaen hadden.

22. Na dit alles is Cesar wederom wt-ghetogen om
sone Wyanden te beschadigen ende te quellen/ ende heeft
ober sulcx een groote menichte wt de naeste Wydom-
men vergadert / ende de selve in alle hoecken wtgeson-
den ; soo dat alle de Dorpen ende Wyusen dewelcke sy
saghen van den Romeynen verbrandt zijn / ende den
blydt van alle plaetsen wech-gheboert: Aengaende het
koozt te velde/ dat en wiert niet alleenlick van sulcken
grooten menichte van last draghende ghedierten ende
menschen verteert; maer het selve van weghen den tijdt
des jaers ende den grooten reghen lach oock t'eenemael
ter neder gheslaghen; soo dat de ghene die haer voozt te-
ghenwoordich mochten verbercht hebben / eben-
wel wanneer het Heirleggher wech getogen soude zijn / ober-
mits ghebzeck van alle nootsakelicke lijfstoelt mosten
sterben. Ende hoe dickwils men dese plaetse in allen
hoecken voozt-loopen hadde / ende met sulcken grooten
Ruyterije de welcke in soo veel hoopen ghedeydt was
vooztzocht hadde/nochtans heeftmen nocht den Ober-
sten Ambiorix konnen bekomen. Daer zijn eenighe op
de blucht ghevanghen/de welcke niet alleen zeyden da-
delicken Ambiorix gezien te hebben/maer oock stercke-
lic bebestichde dat hy noch wt den gezichte niet en kon-
de ontloopen zijn: Andere so wanneer eenige hope was
van hem te krijghen / hebben groote moeyte ghedaen/
in boegen dat sy met hare neersticheyde schier meer de-
den dan sy mochten/obermits sy wisten dat sy een seer
grooten danck ende eere van Cesar dies halven souden
behalen. Doch de saken en konden niet ghecelicken na-
onsen wenschen zijn/soo datter alijts een weynichsken
tot de volkomene vzeuchde ende het hoochste gheluck
scheen te ontbreken: want hy zich selven bezynde hier
ende daer in schuyl-hoecken/boschen ende gheboomten
ende inder nacht heeft hy voozds bedecktelicken van
d'een lant ende plaetse in d'ander ghetoghen / hebbende
gheen meerder gheselschap by hem dan vier Ruyteren/
den welcken hy alleenlick syn leven voozte toe-vertrou-
wen.

Cesar be-
roept een
Dachbaert
van't fran-
sche landt

Als nu het landt op dese wijze verwoest was / heeft
Cesar syn Heirkracht met verlies van sekere twee Ben-
den/binnen a Durcoratorium een Stadt der Rheim-
schen

ſchen ghebzacht / ende heeft een Dachbaerdts van het
 Franſche landt op die plaetſe gheleydt , alwaer hy on-
 derſoeckinghe gedaen heeft van de mupterije ende tſa-
 men-ſweeringe vande landen van b Sens ende c Char-
 tres/ende van d Acco/die de boornaemſte Roer-blinck
 van de ſelbe veraedtslagtinghe gheweest was; over den
 welcken hy oock een ſeer ſwaer bonniſſe heeft doen ge-
 ven / ende heeft den ſelven na het ghebzuick der Booz-
 onderen geſtraft: doch de ſommighe breeſende het ghe-
 richte/zijn wech-gheloopen; den welcken hy verbannen
 ende wtgheſloten heeft beyde van het ghebzuick des
 waters ende vpers: Welck gedaen hebbende/ heeft hy
 twee Legioenen in verwinteringhe geleydt inde landen
 van e Triers/ende oock twee int landt van f Langres/
 ende de zes andere binnen g Agendicum inde landen
 van h Sens; dewelcke alle hy oock van koozn voorzien
 heeft: ende is daer na / ghelijck hy boozghenomen
 hadde/ in Italien gherepſt/ om dachbaerden
 ende vergaderingen te beroepen.

a Durocor-
 torum Rhe-
 morum, de
 Statheims
 b Senones.
 c Carnutes.
 d Boec III
 § I I.

e Treviri.
 f Lingones.
 g Agendicū
 h Senones.

De Franſche oorloghe

van

Cajus Iulius Cæſar,

HET ZEVENSTE BOECK

Befchreven door hemſelven.

Inhoud des zevenſten Boecks.

Veele Volckeren der Franſchen ſpannen ſamen om hare vryheydt
 wederom te verkrijghen , ende kieſen tot haren Overſten eenen
 Nederborgognon ghenamdt Vercinghetorix. Cæſar verrascht on-
 voortiens die van Auvergne , ende komt den Bourbonnoifen tot
 hulpe: Vorder wint hy de Steden van Auxerre, Orleans ende Neuvy.
 De Franſchen verbrand en de ſwackſte Steden van de landen van
 Berry, ende brenghen binnen de Stadt Bourghes dewelcke belegheert
 was van Cæſar, hare garniſoenen : Daerentuffchen ſuyverdt Vercin-
 ghetorix hemſelven vande ſchuldt der verraderije, dewelcke by den
 ſynen hem te laſte gheleydt wierdt. De Stadt Bourghes werdt een
 wijle tijds trouwelicken beſchermdt , doch daer na met gheweldt
 N ij inghenomen

De Fransche oorloghe.

inghenomen. De beroerten van de Nederborgognons trecken hem af van dese oorloghe: Daer na die ghestildt sijnde, treckt hy met syn gantsche Heirlegher na de Stadt Gergoie: Terwijl hy daer oorloght, isten tweedenmael beroerte by den Nederborgognons. De Romeynen nemen den Vyanden hare drye Leghers by Gergoies af, ende vallen seer kloeckelick op de Stadt, doch werden met grooten nederlaghe afghedreven. Cesar verlatende syne beleggeringhe breekt syn Legher op, ende treckt na de Nederborgognon Labienus na dat hy seer voorspoedelick syne saken wtghevoerd hadde in de lande van Paris, treckt oock derwaerts, ende voeght hem by Cesar. Alle de Franschen, wtbesondert seer weynige, volgen het exempel van de Nederborgognons, ende vallen af: Sy vallen Cesar aen alsoo hy reyde na de Hoochborgognons, hebbende Vercingetorix tot haren Overste, doch werden verslaghen: Cesar vervolcht haer tot de Stadt l'Auslois toe, ende belegghert met bolwercken haer ende hare Stat. De Franschen ontbieden alle hare machten ende garnisoenen by malkanderen, ende poogen hare Bontghenoten vande beleggeringe te ontsietten, maer werden gheheelicken verslaghen, De Stadt l'Auslois wert overghegeven, ende Vercingetorix gheeft hem oock onder de macht van Cesar, midtsghaders oock de Nederborgognons ende meer andere.

Dit alles gheschiet in het neghen-en-veertichste Jaer voor de geboorte Christi.

I

De beraedt
slagginghen
der Franschen om
hare byzhept
weder te
kryghen.

a Delectum
tota Provin
cia habere
instituit.
b Gallia
Transalpina

Is nu het Fransche lant in rusten gebracht was / is Cesar na Italien volghens syn boornemen ghereyst / om namelicken dach-baerden ende vergaderingen aldaer te beroepen. Toen hy nu aldaer aen quam / heeft hy van de moort van Publius Clodius verstaen enoe is van weghen den haetd verwitticht hoe dat alle het jonghe manschap van Italien muylneerde ende tsamen-spande: Derhalven hy de a gantsche Proovintie doorholt ende knechten doen aen-nemen heeft. Welc alles met aller haest in het b Ober-Alpische Fransche lant ober-ghebracht wiert: Tot welcke gheruchten / sulchs als tot de saecke was dienende / de Franschen oock byboechden ende verdichteden namendtljcken / Dat Cesar van weghen de burgherlijke beroerten aldaer opgehouden wierdt, ende dat hy uyt oorsaecke van vele ende swaere moeyten ende on-eenicheden de welcke in Italien ende te Roomen waren, tot syn Heirlegher niet en konde komen, Met dese ghelegentheydt syn sommighe

sommighe op ghemaect, die te vooren t'onvreden waren dat sy de heerschappije des Roomschen volcks onderworpen waren; ende begosten met groote vryheydt ende stouticheyt onder den anderen van oorloghe te spreken, ende daer over te beraedtslaghen. Over sulcks hebben de voornaemsten van het Fransche landt in wilde ende heymelicke plaetsen hare vergaderinghen onder malkanderen beroepen ende aldaer ghehouden: Ende deden groote klachte met malkanderen van wegen de doot van c Acco, segghende dat soodanighen ongheluck haer sichier ofte morgghen mede konde over-komen: Ende iat ghemeyn be-toonden sy haer medelijden over de ghemeyne ellende ende jammer des Franschen landts: daer beneffens deden sy groote beloften ende aen-biedinghen van seer groote vereeringhen aen den ghenen dewelcke aller-eerst de oorloghe soude aenvanghen, ende met syn lijf ende leven te waghen het Fransche landt soude verlossen, ende in syn voorige vryheydt herstellen. Vorder achteden sy noodich bysonderlick daer op te letten, dat Cæsar, eer hare heymelicke raedtslagen wtquamen, metten aller-eersten van syn Heir legher mochte afghesloten werden, segghende sulcx seer licht om doen te sijn, eensdeels overmits de Legioenen niet en souden durven buyten haren Winterlegher gaen, in het afwesen van haren Velt-oversten, eensdeels mede overmits den Velt-oversten sonder macht van volck by hem te hebben niet en konde tot de Legioenen komen. Eyndtlicken voechden sy hier by, dat het beter ware inden strydt omme te komen, dan hare oude Krijchs-eere ende vryheydt de welcke sy van hare Voor-ouders ontfanghen hadden, verloren te laten gaen.

Als dese saken dus oberleedt waren / hebbende die vanden Wyddomme van a Chartres opendtlichen ghesproken / dat sy gheen perikel en wilden nalaten oft ontsien van weghen het ghemeyne welvaren, belovende daer over dat sy aller-eerst van allen de oorloghe souden aennemen: ende begheerden dies halven dat haer onderlingh verbondt met vaste belofte ende eedt van het selve stille ende heymelick te sullen houden bevesticht wierdt, nademael sy voorteghenwoordich haer-selven onder malkanderen met Borgen ende Ghijfelaers dies halven niet en konden versekeran. Daer beneffens recheden sy hare Krijchs-vaendelen op in het midden van allen, t'welck een seer treffelicke

c Boec III

§ II.

ende

§ XXII

a Carnutes.
Die van
Chartres
nemen aller
eerst de wa-
penen aen.

De Fransche oorloghe.

treffelicke ceremonie by haer was, ten dien eynde dienen-
de, soo wanneer de oorloghe by haer begonnen was, dat de
andere haer-selven sullen moeten schuldich kennen haer te
volghen ende geensins te verlaten. De andere dit ziende,
hebben die van Chartres zeer ghepzen/ende alle ghe-
lijchelijck die daer teghenwoordich waren malkanderen
den eedt af-gheuomen: ende na dat sy malkanderen
dach ende tijdt van dese sake beteykendt hadden / zija
sy ten laetsten wt de vergaderinge geschepten.

Doen nu den bestelben tijdt aen-quam / soo hebben
die van Chartres den alarm doen slaen / ende zija met
menichte onder t'beleydt van Cotuatus ende Conco-
dunus/ na de Stadt b Orleans toe-gelopen; ende heb-
ben aldaer beele Roomsche Bozghers dewelcke te dier
plaetse van weghen hare koopmanschap ghezeten wa-
ren/ om hals ghebracht/ende onder anderen oock eenen
Cajus Fuzius Cotta/ een eerlick Ridder van Romen/
de welcke dooz last van Cesar ober den booz-raedt des
koozns als Opziender ghesteldt was/ende daer na heb-
ben sy oock alle hare goederen beplondert ende berooft.
Dese tijdinge liep in aller haest dooz het geheele Fran-
sche landt ende dooz alle de Wijddommen: Want alser
eenighe heerlicke ende bysondere sake ghebeurt, soo roe-
pen sy malkanderen sulcx openbaerlick over het velt ende
de landen toe, ende de andere sulcks verstaende, roepen
het selve wederom voort, ende gheven't alsoo hare naest-
ghesetene over de hant: T'welck oock hier doormaels
ghebeurde; want het ghene niet ver Sonnen op-ganch
binnen de Stadt Orleans gepasseert was/ is eer de eer-
ste wake ten eynde was/ verhoort gheweest in de landt-
palen van die van c Auvergne/ het welck daer van daen
was ontrent hondert ende tzeftich mijlen.

e Arverni.

d Weersin-
rich/ ofte
Weersinrich

2. Zulcx heeft verstaen eenen d Dercinghetorix van
Auvergne/ de Sone van Celtillus/ eenen jongen Heere
van grooter vermogen/ende wiens Vader het opperste
ghebiedt van het geheele Fransche landt gehadt hadde/
ende de welcke wt oorzake dat hy na Konincklike heer-
schappije trachte/ van de lieden aldaer gedoodt was: de-
sen dan heeft van ghelijcken alle syne onderdanen te sa-
men geroepen/ende haer eenige redenen boozhoudende/
heeft hy lichtelicken hare herten op-geweckt ende aen-
ghestoken: want soo haest sy voornemen bekendt was/
heeftmen

heestmen onder het volck stracx tot de wapenen tsaem
 gheloopen: Doch hy wert van zynen Gorn Gobanitis/
 ende andere van de boornaemsten des Stats/dewelcke
 niet goet en bonden sodanighen abontuer aen te gaen/ c Gergovia,
 wt de Stadt c Gergoie verdreven ende verjaecht: maer
 evenwel en hiel hy niet op/want hy dede te landewaerts
 een grooten hoop Bedelaers ende verdozben Bagabon-
 den vergaderen ende aen-nemen. Als hy nu desen hoop
 vergadert hadde/heeft hy oock begoft eenen pegelicken
 van den Wyzdomme aldaer aen te spreken / soeckende
 de selve tot zyne meyninge te trecken: derhalven hy haer
 vermaende / dat sy van weghen de ghemeyne vryheyt
 de wapenen in de handen souden nemen : Zulchs dat
 hy een groote heil-kracht vergaderdt heeft/waer door
 hy in den eersten syne Wyanden van de welcke hy te
 voozen wt-ghesaecht was / wt synen Wyzdomme ver-
 dreven heeft: Het welck hem ghelucht zijnde / werdt hy
 vanden synen Koninck ghenaeint : Hier ober sondt hy
 in alle hoecken zijne Ghesantschappen / met laste om
 een peder te bidden ende te vermanen van in haer trou-
 we ende ghedaen eedt te volharden : in voeghen dat hy
 hier door seer haestelicken tot hem ghekegghen heeft
 die van den Wyzdomme van d Sens / van e Parijs/
 van f Poicrou/van g Cahors / van h Tours/van i Li-
 mozius/van k Anjou/ende alle de andere dewelcke aen
 de Oceanische Zee ghelegen zijn:dewelcke alle gelijke-
 lick met ghemeyne toestemmen hem de heerschappije
 op-ghedraghen hebben. Hy ziende dat hem sulchs aen-
 gheboden wierdt/heeft van alle dese Wyzdommen Gij-
 selaers bereyscht / ende heeft seer haestelick een seker
 ghetal van Soldaten tot hem doen komen;ende ordon-
 neerde dien volghende een peder Wyzdomme hoe veel
 wapenen elck in syn landt behoorde te bereyden ende
 toe te maken / om in tijds daer van voorzien te zijn:
 ende bysonder arbeide hy om veel Ruyterije te verga-
 deren: daer beneffens tot zijn hoochste neersticheyt van
 alles te bestellen voeghde hy oock seer sware ende stren-
 ghe bevelen;soo dat hy de twijffelaers door groote en-
 de sware straffen dwongh hem te volghen ende te ghe-
 hoorsamen:want soo haest hy eenighe sware misdaedt
 vernam by haer bedreven te zijn/soo heeft hy haer met
 byer ende andere sware toornenten ende pijnningen ghe-

Harē koninck
 Der ingeto-
 rix krighe aē
 sijn kooide
 noch veele
 volckeren en
 natiē.
 d Senones.
 e Parisij.
 f Pictones.
 g Cadurci.
 h Turones.
 i Aulerci.
 k Andes,

doot: ende die eenich minder ende lichter sept bedzeven hadden/ de selve heeft hy de ooren af-ghesneden / ofte het eene ooghe laten wilstehen/ ende alzo na hups ghesonden / ten eynde sy anderen tot exempel ende waarschouwinghe souden wesen/ ende eenen schizick van weghen de swaere straffe aenden moetwillighen souden bybrenglien. Dooz het ontzich van dese strenghe straffingen heeft hy in aller haest zyn heirleggher by een vergaderd/ ende heeft eenen Lueterius van Calhous/ synde een

e Rutheni.

d Bituriges.

Op trecke in de lande van Berry.

e Ligeris.

Arverni.

b Bituriges.

3. Die van den Wyddomme van d Berry beweeght zijnde dooz syne overkomste/ souden Ghesanten aen de Nederborgognons / onder wiens eedt ende trouwe sy waren / ten eynde sy haer hulpe souden senden / om te lichter ende te beter de heir-brachten der Wyanden tegghen te staen. Hier op hebben de Nederborgognons volghens den raedt van de Stadthouderen de welke Cesar by syn heirleggher ghelaten hadde/ henen ghesonden een seer groote menichte van Paerde-bolck ende Doetbolck tot onderstandt van die van Berry: doch de selve komende aen de riviere e Loire / de welke de landen van Berry van de Nederborgognons af-scherpdet / syn sy aldaer eenighe weynighe dagen stille blyben leggen/ ende niet durvende ober de riviere gaen / syn sy wederomme naer hups toe ghekeert: ende bootschapten aen onsen Stadthouderen hoe dat sy bevoest waren gheweest dooz de trouweloof heyt van den lieden van Berry/ ende daer ober wederomme ghekeert waren/ dewijle sy verstaen hadden / waerdt by aldien dat sy ober de riviere ghekommen hadden/ dat sy voorgenomen hadden aen weder-zijden haer te omcincghelen / namentlicken/ dat aen d'eene zijne sy lieden selfs souden aenkommen/ ende aen d'ander zijde die van a Hubergne: het welck oft het alzo gheweest sy gelijk sy aen den Stadthouderen seiden/ dan oft sy dooz verraderije sulcks deden / daer van en konnen wy niet seckers stellen / overmidts wy daer van gheen volkomen kennisse en hebben konnen bekomen. Hier entusschen die van den Wyddomme van Berry ziende het weder-keeren van haerlieden/ hebben haer strax met die van Huberghe tsamen ghevoecht.

voecht.

Als de tijdinghe van dit alles aen Cesar in Italien
 overghebzacht wierdt / is hy na het c Ober-Alpische
 Fransche lant henen ghetrocken / alsoo hy nu bemerck-
 te de burgherliche saken door de vromicheyt van Cne-
 jus Pompejus in eenen beteren staet ghebzacht te zijn.
 Alhier komende was hy zeer beswaert / niet wetende
 door wat middel hy tot syn Heirleggher soude konnen
 gheraken : want indien hy zyne Legioenen in d Pro- d Provincia
 vention outbode / soo bemerckte hy dat sy in zyn af-we-
 sen onder weghe op de reyse souden moeten strijden: en-
 de indien hy selfs tot syn Heirleggher wilde trecken / daer
 in bondt hy hem mede beswaert / dewijle hy bemerckte
 dat hy selfs den ghenen die doen ter tijt schenen gherust
 te syn / niet sekerlick ghenoech en konde syn leven ende
 welvaren toevertrouwen. Hierentusschen heeft Lucte-
 rius van Cahors het Vrijdom van Robergne tot welc-
 ke hy ghesonden was / niet die van Robergne tsamen
 vereenicht : ende is van daer ghetoghen in de landen e Nitobriges
 van e Aghen ende f Gibaudan / van welcke beyde hy f Gabales.
 oock Gyselaers ontfanghen heeft : Daer na trock hy
 met een groote macht in Provencon na g Narbone toe;
 ende sochte aldaer eenen inval te doen. Doch Cesar / al- g Narbo.
 soo haest hem de tijdinghe dies halven quam / heeft al- Cesar trecht
 les aen een zijde laren staen / meynende door al noodich na Narbo-
 te zijn dat hy na Narbone soude reysen: Werhalven der- ne
 waerts ghenomen zijnde / heeft hy de vreesachtige ende
 bloode versterckt ende eenen moet gegheben / ende heeft
 garnisoenen ghelepdt / int lant van van a Robergne / a Rutheni.
 van b Provencon / van c Avignon / van d Orange ende b Provinci-
 van e Tholouse ende rontsom Narbone het welck al te ales.
 samen landen zijn naest-ghelegghen aen de Pyanden. c Volci.
 Daer beneffens dede hy een gheheelte syner Heirkrach- d Artomici
 ten ende het nieuwe volck het welck hy tot Italien ge- e Tolefates
 bzacht hadde om syne Legioenen vol te maken / tot
 Provencon op trecken na het lant van die van a Wiba-
 rez / het welcke paelt aen die van Robergne.
 4. Als dit alles alsoo besteldt was / ende hy daer ober
 Lucterium niet alleen weder-houden hadde / maer oock
 herdoeben / overmids hy was bemerckende hoe pe-
 rijckelous ende sozghelick het was binnen de garnisoe-
 nen in te booren / soo is hy van daer ghescheyden / ende is
 ghetrocken

Op krecht
 oock de selve
 aen syne sp
 de.
 c Transalpi-
 na Gallia.

d Provincia

e Nitobriges
 f Gabales.

g Narbo.
 Cesar trecht
 na Narbo-
 ne

a Rutheni.
 b Provinci-
 ales.
 c Volci.
 d Artomici
 e Tolefates

De Fransche oorloghe

b Cevenna.

En bā daer
na dat hy
syne Wyan-
de verbzcht
had/valt hy
onboozziens
in t lant van
Hubergne.

c Arverni.

d Bituriges

ghetrocken in den Wyddomme van Dibarez, ende van
daer in het lant van Hubergne. Want al ist saechte dat
het gheberchte van b Ghebennes / het welck die van
Hubergne schepdet van't lant van Dibarez, doemmaels
dooz de seer dicke snee / als zijnde int houste des jaers
den wech verhinderde : nochtans hoewel de snee zes
voeten die aldaer lach, heeft hy de selve van malhande-
ren doen schepden dooz grooten arbeidt syner Solda-
ten/ende hem-selven alzo een wech geopent/maer dooz
hy eyntliken gekomen is in de landen van Hubergne.
Alhier ghekomen zijnde/heeft hy haer gantsch onbooz-
ziens overvallen ; want sy meynen dooz het geberchte
van Ghebennes eben alzo bewaerdte te zijn / oft sy een
muur dooz haer ghehadt hadden:want nocht eenighen
mensche ten dien tijden des jaers eenighen gheopenden
wech dooz het geberchte aldaer opt ghebonden oft ghe-
weten hadde. Cesar dan haer dus verrasshende / heeft
doch last ghesgeven aen zijne Rupteren/dat sy soo wijdt
als sy konden het landt souden af-loopen/om de Wyan-
den alsoo de aller-hooghste breefe aen te jaghen. Dit
alles wierc in aller haeste dooz de ghemeene geruchten
ende tijdinghen aen Bercingetorix ober-ghebzacht/
sulcks dat doch die van c Hubergne zeer verschrikt
ende verbaest met menichte tot hem quamen loopen/
hem biddende ende smeekende dat hy haer wilde vooz-
staen ende beschermen / ende gheenziens toelaten datse
vande Wyanden beplonderdt ende berooft wierden; na-
melick daer hy konde zien de gantsche oorloge teghens
haer ghekeerdte te zijn. Hier ober heeft hy beweegt synde
dooz hare smeekinghen/syn Legher opghebroken/ende
is van die van d Bery na het landt van Hubergne ge-
trocken. Doch Cesar na dat hy twee daghen aldaer
vertoeft hadde / alsoo hy by zich selven wel dachte dat
hem sulcx van Bercingetorix wederbaren soude ; is
onder den schijn als oft hy syn Legioenen soude willen
verbullen ende syne Rupteren by een vergaderen/wtge-
toeghen van synen Heirleger/latende den jonghen Heldt
Britus tot Oberste van zijne Heirkrachten / den wel-
ck hy bevel gaf om de Rupteren te laten loopen wijt en-
de breedt dooz het landt; daerentusschen dat hy syn beste
soude doen om niet langer dan dyp dagen van het Le-
ger te zijn. Als dit alles aldus bestels was/is hy byten
verwach-

verwachtinge van de zijne door langhe ende moepeliche
tochten te e Wieme ghekomen; ende aldaer ghelieghe
hebbende een versche ende nieuwe Ruyterij / welke
hy beele daghen te vozen aldaer door wtgesonden had/
heeft hy noch nacht noch dach op-ghelouden van rep-
sen / ende is door de landen vande Nederborgognons
ghetoghen na die van Langres / al-waer doen maets
twee Legioenen in verwinteringhe laghen / op dat hy
alsoo door syn haesticheyt soude door hemmen sulchs als
vande Nederborgognons mede over hare vryheydt
mochte veraetstaecht werden.

5. Als hy nu aldaer ghekomen was/sondt hy de selve
by de andere Legioenen/ende vergaderde alsoo alle syn
volck by een/er dat van syne komste eenighe tijdinghe
by die van Rubergne konde komen: Maer Deringhe-
torix sulchs verstaende / heeft strac syn Heirlegher me-
deromme int lan't van Berry ghebracht / ende is van
daer getrocken na c Gergoie/een Stat vande d Bour-
bonnoisen/ende begoft aldaer te bestrijden de volkeren
delwelcke Cesar inde Switsersche oorloge overwonnen
had/ende welke hy aldaer ghestelt ende aende Neder-
borgognons e ghehecht hadde: Zuler heeft aen Cesar
sware twijffelinghe veroorsaecht / niet wetende wat hy
soude veraet slaghen: want soo hy het overighe deel des
Winters syne Legioenen op eene plaetse quame te hou-
den/stent te vreesen dat de ghene die onder de ghehoor-
saemheyt ende schattinghe vande Nederborgognons
waren/souden mogen verwonnen werden / waer door
tgeheele Fransche lant lichtelick soude af-ballen/alsoo
hy gheen verskeringhe in eenighe Vrienden scheen te
hebben:ende soo hy de selve oock vzoegher wt hare ver-
winteringe quame te trecken / stont te vreesen dat hy
gebreck van hoozn ende seer moepeliche aenboeringhe
van alles soude hebben. Nochtans heeft hem best ghe-
dacht hemselven alle moepelicheden ende swariche-
den te laten ghetroot zijn / dan dat hy na ontfanghene
schande ende smaetheyt/de ghemoeden ende gunste van
een pghelick soude verzeenden: derhalven heeft hy
de Nederborgognons aenghesproken / ende haer ver-
maendt datse hem alle noodtdruft ende lijftocht souden
aenboeren: daer beneffens heeft hy oock eenighe door
wt aenden Bourbonnoisen ghesonden/om haer te ver-
wittigen

e Vienna.

Hy gader
syne Heir-
krachte seer
haestelicken
wt alle boe-
ken.

c Gergovia
d Boy

e Boeck I.
§ II

Hy wert ge-
noodtsaecht
den Bour-
bonnoisen
te hulpe te
komen.

De Fransche oorloghe.

f Agendica.

g Vellauno-
dunum.

Hy neemt
onder wege
de Stat van
Auxerre in.

a Genabum.

b Vellauno-
dunum.

c Loire

wittige van syne aenkomste / ende haer te vermanen datse in hare ghetroouwicheyt souden volharden / ende der Wyanden ghevoelt kloeckmoedelicken teghenstaen: Ober sulcx dan heeft hy twee Legioenen ende de bagagien van syn gantsche Heirkracht binnen f Sengs gheslaten/ende is alzo na de Bourbounnoisen toe getogen. Des anderen daechs is hy ghekomen by de Stadt van g Auxerre inde landen van Sengs: dewelcke hy strackx begost heeft te belegeren/ op dat hy geen Wyanden achter synen rugghe en soude laten/ende ober sulcx te beter ende te bequamer syne aenboeringe van koozn ende andere lijf- tocht soude moghen hebben: Als hy de selve nu twee daghen belegherdt ende besloten hadde/ hebben sy ten derden daghe Ghesanten tot de Stadt tot hem gesonden/ om een verdrach van overghebingh met hem te maken. Cesar hier ober belaste haer alle wapenen ober te gheben/ ende oock by hem te brengen alle lastdragen- de ghedierten/ende beval haer oock zes hondert Gijsc- laers in zijne handen te stellen:ende om sulcx te bestellen/ heeft hy aldaer gelaten synen Stathouder Cajus Tre- bonius: want hy selfs/ om syne repse ende tocht metten

a Genabum. aller eersten te bevoorden/ is henem ghetogen na a Or-leans inden Vrijdomme van Chartres/ de welcke doen ter tijdt soo haest haer de rjdinghe quam van de belege- ringhe van b Auxerre / volck aennamen om henem te zenden tot versterkinge van Orleans/ dewyle sy meyn- den dat de sake aldaer noch langhe soude aen loopen: maer Cesar is al- hier binnen twee daghen ghekomen/ ende heeft zijn Legher booz de Stat ghestelt; doch heeft de bestorminghe also den dach te verre verlopen was/ tot s' anderen daechs op gheschozdt / belastende niette- min aen zijne Soldaten sulchs ghereedt te maken als daer toe was dienende: wijders dede hy oock twee Le- gionen in de wapenen wachte houden/ alzo hy bres- de/ dewyle de Stat Orleans een brugge ober de c Loi- re hadde / dat sy s' nachts tot de Stadt zouden loopen; sulcx oock gheschiet is: want die van Orleans zijn stille een wepnich booz de middernacht tot de Stadt gheloo- pen/ ende begosten ober de ribiere te gaen.

6. Als aen Cesar sulcx ghebootschapt was door zijne Verspieters / heeft hy de poorten aen brandt doen ste- ken/ende de Legionen dewelcke hy belast hadde / ghe- reedt

reedt te zijn/binnen ghelaten/ende nam alzo de Stadt
 in/ ende kreech oock meest alle de Opanden gevangen/
 dewijle wepnighe van de hare honden ontkomen/over-
 mits de enghete van de brugghen ende vande wech; want
 sy alle gelijckelick met menichte aen-bringende niet en
 honden wech-bluchten. De Stadt inghesomen zijnde/
 liet sy de selve beplonderen ende verbzanden/ende gaf
 den buydt aen syne Soldaten: Daer na bracht sy zijn
 Heir-legher over de Loire/ende is ghekomen in't land
 van die van a Berrp Vercingetorix krijgende de tijdi-
 ghe van de komste van Cesar / heeft van zijne beleghe-
 ringh op-ghelouden/ende is tegens Cesar int gemoedt
 henen getogen. Doch Cesar begoste int landt van Ber-
 ry de Stadt b Neubp gheleghen op synen wech te bele-
 gheren: wt welke Stadt strax Ghesanten tot hem ge-
 komen syn / om hem te bidden dat sy haer wilde ver-
 schoonen ende haer leven sparen: Cesar om alle zijne
 andere saken met haesticheyt (gelijck sy daer door meest
 alle syne dinghen geluckelick wtgheboerd heeft) te be-
 vzderen ende te volbzengen/heeft haer belast hare wa-
 penen te halen / hare paerden te brengen / ende oock
 Gheselaers te gheben. Als nu een gedeelte vande Ghes-
 laers overghegheben was / ende vzder alles wat van
 noode was bestelt wiert/ende daer benessen oock eeni-
 ghe Hoofst-lieden ende wepnighe Soldaten inghelaten
 waren / om namendlicken ondersoek te doen van de
 wapenen ende lastdazaghende ghedierten/ziet / alsdoen
 wiert aldaer van verre ghezien het Paerde volck vande
 Opanden/welcke door wt door den Heirtocht van Ver-
 cingetorix getoghen waeren. Het welck die vande Stat
 eenen moet ghegheben heeft; want soo haest als sy haer
 sagen/kreghen sy hope van ontzettingh/ende oversulcx
 begosten weder de wapenen in handen te nemen / de
 poorten te sluyten/ende de mueren met volck te verbui-
 len. De Hoofstlieden van de onse verstaende wt het
 merckelick bewijs der Franschen dat sy eenige veran-
 deringhe in den zin hadden/hebben hare sweerden wt-
 getogen/ende met gheweldt de poorten ingenomen/en-
 de zijn alsoo behouden wederom tot de hare gekomen.
 Cesar ziende den Opandt / dede syne kuyterije buyten
 den Legher trecken/de welke strax een kuyter-scher-
 mtseling metten Opanden aenginghen/ende alsoo de
 onse

By ober-
windt oock
Orleans.

a Bituriges.

mits gaders
ooc de Stat
Neubp.
b Noviodu-
num Bituti-
gum.

De Frānsche oorloghe.

onse eenichzins waren beswijckende / heeft hy haer tot ontzet honderdt Duytsche Ruyteren / welke hy van eersten aen hy hem ghehouden hadde / toe-ghesonden. Aldaer de Frānschen en hebben den strijdt teghens haer niet konnen wederstaen / ende zijn derhalven inde vlucht gheslagen / ende met verlies van veelen van de haren / hebben sy haerselven wederom tot hare Heertocht begheben. Die bande Stadt ziende dat sy de nederlaghe hadden / zijn wederomme verschrickt geworzen / ende hebben alle de ghene gevanghen ghenomen door welckiers op-rockeringe sy meynen het volck beroerte geweest te zijn / ende hebben dezelve hy Cesar ghebracht / ende haer selven aen hem over-ghegehen. Welck alles aldus afgheloopen zijnde / is Cesar ghetrocken na de Stadt van a Bourghes / het welck de grootste ende sterckste Stadt was van den lande van Berry / ende oock aldaer in een seer vuchtbaren hoeck gelegen. De reden van syne tocht aldaer / is gheweest / overmits hy niet en twyffelde soo wanneer hy de selve Stadt inghenomen zoude hebben / dat hy lichtelicken het gantsche Wyldom van Berry in syn macht ende gheweldt soude kryghen.

^a Avaricum.

^a Vellauno-
lunum.
^b Genahum.
^c Noviodu-
num.

Daer werdt
een Dach
daerdt van
Dercingeto-
rix beroepen

7. Daerentusschen na dus veel gheleden schaden ende verliesen bande Steven a Luxerre / ^b Orleans ende ^c Neubp / heeft Dercingetorix de zijne op een secker Dach-baert beroepen; ende heeft aldaer te hemmen ghegeven / Dat de oorloghe op een ander maniere moeste ghevoert werden dan tot nu toe gheschiedt was, dewijle men voortan daer toe bysonderlick moeste arbeyden, dat de Romeynen van alle victalie ende aenvoeringhe mochten afghesloten werden: ende dat sy sulcx lichtelick konden doen, nademael sy menichte hadden van Paerdevolck, ende oock van wegghen den tijdt des jaers een seer goede bequaemheyt om sulcx te weghe te brengen, want dewijle de voeragie ni ten koste te velde gesneden werden, dat nootwendelick de Vyanden haerselven wijt ende breed mosten verspreyden, ende de selve hier ende daer wt de huysen halen, het welck soo sy deden, datse dagelick van de Ruyteren konden achterhaelt ende omghebracht werden. Daerenboven onderwees hy haer, datmen om de ghemeyne behoudenis syn eygen profijt moeste aen een sijde stellen, ende dattet van noode was alle de Dorpen ende huysen daer

ontrent

ontrent te verbranden, te weten tgantsche lant, van f Bour-
 bon af ende voorts waer dat sy schenen om voeragie te kon-
 nen wtloopen; want sy seer schoone gelegentheyt tot sulcx
 hadden, dewijle sy door de hulpe der ghener onderhouden
 wierden, welckers landen sy bekrijchden: Maer soo synen
 raet ghevolcht wier, dattet dan soude gheschieden dat de
 Romeynen oft haerselven niet en souden kunnen behelpen
 als niet konnende verdragen tgebreck aller dingen, oft dat
 sy met groot perikel dan wijder van haren Legher souden
 moeten vertrecken. **Zepde voorder** / datter weynich on-
 derscheydts in was, oft sy haer Vyanden dooden ende om-
 brachten, dan oft sy haer van bagagie ende lijftocht be-
 roofden, dewijle sy die quyt sijnde, d'oorloge niet langher
 souden kunnen voeren. **Daer beneffens** beuere de hy
krachtelick / dat alle de Steden mosten verbrandt werden,
 die niet sterck noch geleghen ghenoech en waren om te-
 gens alle perikelen verskerdt te sijn; eensdeels ten aensien
 van haer eyghen Soldaten, op datse inden strydt niet en
 souden verslappen, hebbende soodanighe vertrec-plaetsens
 eensdeels ten aensien vanden Romeynen, op dat de selve
 haer niet en souden schynen tot een roof overgegeven te
 zijn, om overvloet van buydt, victalie ende lijftocht aldaer
 te halen: ende al was't sake dat sulcx haer hart ende swaer
 scheen te wesen; dat sy nochtan even-wel dit hadden te
 bedencken, dat dit voor haer eyndlicken noch veel harder
 ende swaerder soude wesen, dat hare Huyf vrouwen ende
 Kinderen tot Slave souden wech ghevoert werden, ende
 sy selver ghedoodet ende ommeghebracht werden, twelck
 sy wel wisten dat den overwonnenen soude ghebeuren.
 Als sy nu gheepndicht hadde / hebben sy niet ghemeyne
 toestemminghen spne reden alle ghelijckelick toe- ghe-
 staen / sulcx dat daer op ghevolcht is / dat op eenen dach
 meer dan twintich Steden in de landen van Berry syn
 verbrant gheweest: **En** dit selfde geschiede oock door
 alle de andere Biddommen / soo dat den byant ober al
 op-ging / ende in allen hoecken gezien woert: **Mer** welck
 al-hoewel sy met groote droefheyt aenschouden / noch-
 tans stelden sy haerselven dit tot een troost / dat sy de
 victorie schier in haer hant als verscherpt hadden / ende
 ober sulchs haestelick ende in korten tghene sy berla-
 ren hadden wederom souden krijgen. **Daer** wert oock
 in eene ghemeyne **Dachvaerd** beradedeslaecht ober de
Stadt

Daer werdt
 vele Steden
 in de landen
 van Berry
 verbrant

De Fransche oorloghe.

a Variem.
b Bituriges.

ingenomen
pe Stadt
Bourges.

Stadt van a Bourges selfs ofenien de zelve sonde wil-
len verbranden oft behouden : Doch die banden lanbe
van b Berrp vielen allen den Franschen te voete / haer
biddende dat sy dese Stadt als synde seker de aller-
sejhoonste van het gheheele Fransche landt / dewelcke
oock haren gantschen Bysdomme tot een stercke ende
vercoringe was met haer eygen handen niet gedwon-
gen en souden werden in brant te steken ende te vernie-
len: segghende daer benessens dat sy haer selven lichtelic
van wegen de gelegentheydt der plaetse souden konnen
beschermen / overmits de Stadt schier aen alle kanten
omringheldt was met een rivier ende moerassch / ende
aen de welcke men oock niet en konde komen dan al-
leen dooz eenen wech ende aen-gangh / dewelcke oock
seer engte ende nauw was. Na veel biddens wiert ha-
re begeerte ingewillicht: niettemin Deringetorix was
haer haer inne in den eersten seer teghen ; doch daer na
behoecht zijnde dooz haer bidden ende dooz het smeet-
ken des volcx / heeft hy haer sulcx mede vergunt ende
toeghelaten.

8. Deringhetorix daerentusschen volchde al sacht-
kens met kleyne rochten achter aen Cesar / ende ver-
hoos hemselfden een plaetse tot sine legheringe/dewel-
ke seer sterck was van wegen de omleggende bosschen
ende moerasschen / ende was ghelegghen vande Stadt
Bourges onterendt bystijien mylen: alhier verstandt hy
alle uren des daechs dooz sekere Verspieters sulcx als
hy de Stat Bourges omme-gingh/ende gaf daer ober
aen den synen last ende bevel op alle ghelegghendheden
sulcx als hy wilde ghebaen hebben : Daer benessens
hoerch hy neerstelicken gade op alle onse aenwoertighen
van voeragie/victualie ende lijftocht/ende soo maniere
cenighe vande onse dooz hooghien noodt wat verder
ghetoghen waren / ende vanden anderen verspreydt/
soo oberviel hy haer onboozziens / ende dede haer veel
swaricheyts ende leedts aen : Maer de onse soo veel als
moghelicker wijs daer in konde bedacht werden/heb-
ben daer in boozzien/wat-treckende namendelicken op
soodanighe tijden de welcke gantsch onseker waren/
ende oock dooz onbekende wegen ende passagien. Ce-
sar ewenwel gingh met syn Legher boozdt / ende stelde
tselve aen die zijde dewelcke buyten der riviere ende
moerassche

Cesar belept
de Stadt
Bourges.

moerassche/was ende alwaer dien enghen toe-gangh
 was/daer wy boven van gheseyt hebben: Dit ghedaen
 hebbende / begost hy zyn ^a bozstweeringhe ghereedt te
 maken / de ^b ober-dechte stozinbrugghens aen te boe-
 ren / ende daer benessens oock twee ^c stozin-torens te
 stellen / want de geleghentheydt van de plaetse en liedt
 niet toe de selve rondtom met bolwercken te om-ringe-
 len. Doch hier-en-tusschen en hiel hy niet op van de
^d Bourbonnoisen ende ^e Nederbozgognons aen te spre-
 ken ende te bermanen/om koozn ende aenboeringhe te
 brenghen, van de welcke de eene obermits sy geen groo-
 te genegentheyt tot de sake en hadden seer weynich be-
 hulps deden, ende de andere synde van kleynen berma-
 ghen/overmits haer Wydom kleyn ende swach was/
 hebben in korten selfs/het ghene sy hadden/op-gegeten
 ende verteert. Het Heir-leger dan is in groote benaut-
 heyt van koozn ende lijf-tocht ghekomen/soo dooz de
 armoede bande Bourbonnoisen als oock dooz de traec-
 heydt ende onwillichheydt der Nederbozgognons/mits-
 gaders oock dooz het af-branden van alle de hupsen
 sulcx dat de Soldaten etliche dage sonder eenich koozt
 geweest zyn / ende ghenoodtsaecht waren den wtersten
 hongher te onderhouden met schapen ende beesten / de
 welcke sy wt seer verre gheleghene Dorpen haelden.
 Nochtans eben-wel is noyt een woort wt haren mou-
 de gekomen / als onweerdich ende onbetamelick vooz
 de heerlichheydt des Roomschen vblcx ende hare vooz-
 gaende Diet ozen: ja daer-en-boven als Cesar een pe-
 ghelick Legioen op haer werck was aensprekende/
 haer toe-zegghende/indien sy den hongers noodt ende
 het ghebzeck niet langer en konden verdraghen/dat hy
 syn belegheringe soude op-breken/soo hebben sy alle ge-
 lijckelijck begheert dat hy sulcx gheensins en soude doen,
 dewijle sy nu veele jaren onder hem als haren Veldtoer-
 ste alzo gedient hadden, dat sy noyt eenighe schande had-
 den behaelt, ende noyt ghescheyden waren van haer voor-
 nemen sonder het selve ten gewenschten eynde eenichsins
 wt te voeren: Daerom dewijle sy, aenmercten, indien sy ha-
 re begoste belegheringe verlieten, sulcx tot harer schande
 te sullen strecken, soo antwoorden sy liever alle swaricheden
 ende onghemacken te willen lyden, dan dat sy geen ^a wra-
 ke en souden doen over den ^b Burgheren van Roomen,
^c Agger.
^b Vineas.
^c Turres.
^d Bolj.
^e Aduf.

^a Patentate^b Borck

W.A.

S I.

de.

De Fransche oorloghe,

Genabum. de welcke door trouweloofse verraderije van de Franschen te Orleans omghebracht waren. Welcke redenen sy oock tegen de Hoofst-lieden ende Oppermeesters der Soldaten syzaken / niet meyninge dat sulcx door de selfde aen Cesar soude ober-ghebracht werden. Als nu de Storm-torrens aen de Mueren seer na ghebracht waren/heest Cesar wt den gevanghenen verstaen/hoe dat Vercingetorix/na dat alle syn voeder op-gegeten was/syn Leger van daer op ghebzoken hadde / ende seer na aen de Stadt d Bourges ghekomen was / ende dat hy

d Avaricum selver met zijn Ruiterije ende eenige kloecke Mannen/dewelcke ghewoon waren tusschen de Ruyters te strijden/henen wt ghetogen was ter plaetse daer hy meynde dat de onse des anderen daechs souden komen om hare voeragie te halen/ten eynde hy haer met heymelicke lagen aldaer soude verrasschen.

Cesar brengt syn Heirkrachten teghens den Wpanden te velde.

9. Als Cesar sulcx verstaen hadde / is hy int midden van de nacht stillekens op-getogen / ende is smorgens gekomen ontrent het Leger der Wpanden. Maer sy hebben strax door hare Verspieders de komste van Cesar vernomen / waer ober sy alle hare Karren ende Bagagien in het binnenste van de Boschen verbergen hebben / ende hebben alle hare Heirkrachten in een hooge ende verhebene plaetse in ordze gestelt: Het welck als aen Cesar geboodtschapte werde / heest hy in aller haeste alle Packen ende Bagagien by malkanderen doen brengen/ende oock de Wapenen gereet ende klaer doen maken. Alhier was een Heubel-geberchtken van beneden een meynichstken opgaende:ende rondsom het selfde was aen allen kanten een moepeliche ende ongelegene Moerasche/niet wijder dan vijftich voeten. Op dit Heubelgeberchtken onthielden haer de Franschen/ende de Bruggens af-ghebzoken hebbende / steunden sy op de vasticheydt der selver plaetse/ende hadden haer volck int gemeen/volgens de ordze harer Wjddommen onder malkanderen gedeeldt / ende alle de droochten ende ghelegendtheden desselben Moerasch hadden sy met zekere Wachten beset/so dat sy bereydt waren/indien de Romeynen ober het selve Moerasch zochten te komen/de selve alsdan belemmert zijnde te overvallen ende te benauwen. De gelegentheyt was alsoo gesteldt dat de onse seer aengepzielt werden tot strijden/want

zien

ziende de nabijheyt der plaetse/toonden sy haer selven bereypt/als de welke niet ghelijcke kants te genges de onse schijnen te zullen strijden/ende soo men nochtans bemerkte de ongelegentheyt van conditie/moesten bekenmen dat sy haer waren verthoornende alleen met een ydele beynzinge. Sulcx dat de Romeynsche Soldaten seer verstoort werden/ziende dat de Wyanden alzo het aenschouwen van haer konden verdragen / met namen van soo na by / ende sulcken kleynen ruymte tusschen beyden synde/ende verwachten elcken oogenblich dat den alarm soude aen gaen / ende haer teecken ten strijde soude ghegheben werden. Doch Cesar onderrechte haer/met wat verlies ende hoe grooten bloetstorting van veele vrome mannen dese victorie soude moeten verkregen werden , ende seyde vorder al-hoe-wel hy haer soo van herten bereypt sach om gheen perijckel te ontfien voor syn eere, dat hy nochtans van groote onbillicheyt met allen rechte by een yegelicken soude beschuldicht werden, soo hy sijn eere ende eygen welvaren liever quame te hebben dan het leven syner Saldaten. In deser boeghen dan heeft hy syn Soldaten ghetroost/ende desselven daechs haer wederom in den Leger gebracht/ende voorts sulcx alles laten gereedt maken als tot de bestorminghe des Stadts soude mogen dienen.

10. Dercinghetorix daer en-tusschen / wederom komende tot de zijne/werdt van verraderije opentlicken beschuldicht: 1 eerstelicken daer in / overmits hy syn Leger opgebroken hadde / ende 2 den Romeynen ghe-naerdert: Daer benessens oock 3 overmits hy van den Leger met alle syn kuyperije afgetogen was : voorts mede 4 overmits hy soodanige groote Heir-krachten sonder aen eenigen Obersten bevel te laten ghenoechsamelicken verlaten hadde: Ten laetsten oock daerom / 5 overmits door syn vertrecken de Romeynen soodanige schoone ghelegentheyt gekregen hadden/ende daer over oock haer voordeel waer nemende/met soodanigen haestichydt over-gehoemen waren: Welck alles sy niet en konden verstaen dat hy geballe sonder eenige voorgebedachttheyt ende verstant met den Wyandt te hebben soude konnen geschieden: Daeromme sy de saecke daer door hielden/dat hy liever het 6 Koninckrijk des Franschen landts van Cesar wilde te leen houden/dan sulcx

Maerobius mits de ongelegentheyt van plaetse brengt hy syn volc weder in't Lager.

Dercinghetorix wert beschuldicht van verraderije.

Hij ontschuldigt hare gunste ende weldaedt ontfanghen ende genie-
 dicht hem-ten.
 selven.

Als hij in deser boegen aldus beschuldicht was/ heeft
 hij op syne beschuldinge aldus geantwoort.

1 Eerstelicken dat hy het Leger op-gebroken hadde: Dat
 sulcx geschiedt was by gebreck van voeragie , selfs oock
 met haren wille ende aenporringe. Daer na , 2 dat hy den
 Romeynen ghenaderd hadde, dat hy tot sulcx beweecht
 was gheweest overmits de ghelegendtheydt der plaetse, de
 welcke van wegen hare natuerlicke stercke ende gelegent-
 heydt machtich ghenoech was by haer selven te bestaen,
 ende haer selven te bewaren. Ende aengaende 3 de Ruy-
 ters, dat hare hulpe in een Moeraschachtighe plaetse niet
 te pas en quam , ende over-sulcx aldaer niet en behoorde
 vereyscht te werden: Daeromme sy derwaerts henen geto-
 ghen waren alwaer hare hulpe eenich profijt konde doen.
 Vorder 4 dat hy in sijn afwesen aen niemandt het hooch-
 ste gebiedt des Heir-leghers ghelaten en hadde : Dat hy
 sulcx met voorbedachten rade gedaen hadde , ten eynde
 foodanighen eenen door op-hitsen vande menichte tot
 strijden niet en soude beweecht werden. tot het welcke
 hy een yegelick sacht gheneghen te syn, overmits hare teer-
 derheydt ende gemackelickheyt, als soeckende ten eersten
 van de moeyte ontslaghen te wesen ende niet konnende
 langer het onghemack verdragen. Nopende den 5 Ro-
 meynen, indien sy by gheval ghekomen syn; danck sy daer
 van de Fortuyne , ende indien sy van yemandt ontboden
 syn, den selven en behoortmen niet min te dancken: dewij-
 le sy op een hooghe plaetse staende kenlicken haer kleyne
 getal hebben kunnen onderscheyden, ende daer beneffens
 oock een proef-stuck van hare vromicheydt hebben kon-
 nen sien: sulcx dat sy niet durvende stryden , schandelicken
 wederom na haren Legher hebben moeten wijcken. Be-
 langende de 6 Heerschappije ende het Koninckrijck , dat
 hy het selfde niet en behoefde door verraderije aen Cæsar
 te versoecken, dewijle hy sulcx door victorie met de Wa-
 penen konde verkrijgen , de welcke voor hem ende alle de
 Franschen versekerdt ende buyten alle twijffelinghe was:
 Eyntlicken dat hy haer oock geerne bereydt sy te ontslaen
 indien sy meynen hem meerder cere aen te sullen doen, dan
 sy diensten van hem soudenschynten te sullen ontfanghen.
 Ende op dat ghy sulcx soudet mogen verstaen (zeyde hij)
 oprechte,

oprechtelicken van my gesproken te werden, hoorde ende ondersoect selfs den Romeynschen Soldaten: Ende met bracht hy voort eenige Slaven/welcke hy / alzo wt waren om boeragie te soecken / weynighe dagen te voren gebangen hadde/ende met honger ende swaere banden grootelick gepijndt hadde: dese/dewijle sy te voren onderwesen waren/wat sy gebraecht zijnde souden antwoorden/hebben geseydt / dat sy Krijchs knechten waren wt de Roomsche Legioenen,ende dat sy door gebreck ende hongers noodt genootsaeckt waren wt den Leger hemelicken te loopen,om te sien oft sy nergens eenich koorn oft beesten op de velden souden mogen vinden. Zeggende/datter groote benautheydt ende hongers noodt was in het gantsche Heirleger,sulcx dat sy geen krachten langer en hadden om den last van haer werck te kunnen verdragen oft wt te voeren,ende dat derhalven den Velt-overste voorgenomen hadde, indien hy in de bestorminge van de Stadt niets en vorderde, dat hy met syn Heirleger binnen drye dagen daer vandaen soude trecken. Dit aldus by haer wt-gesproken zijnde/sejde Deringetorix/Dit syn de diensten,die ghy van my,de welcke ghy van verraderije beschuldicht,alreede hebt, so dat ghy door myn beleyd siet,dat sonder eenige bloetstorting van u lieden sodanigen grooten overwinnenden Heirkracht schier door hongers noot vergaen ende te niete gekomen is; want van my alreede oock daer in voorsien is,wanneer sy-lieden schandelicken met de vluchte haer-selven sullen soecken te behouden,dat sy van gheene Vrydommen altoos sullen aengenomen ofte ontfangen werden.

11. Als de gantsche menichte dit alles ghehoort hadde/riepen sy alle ghelijckelick/ende volghens hare gewoonte maechten sy sodanighen gherammel met hare wapenen / eben ghelijck sy plachten te doen wanneer sy pemandts reden toestemden: soo dat sy alle tsamen seyden dat Deringetorix een treffelick a Krijchs-heere was/ende datmen van sone trouwichheit gheen twijffelinghe en behoorde te hebben/dewijle de oorloge op geen beter maniere en konde beleyt werden. Voorts besloten sy oock van thien duysent mannen/wt-ghelesen wt alle hare Heirkrachten binnen de Stadt te zenden/achtende onbehoorlick te zijn dat men op die van Berry de ghemeene behoudemisse alleen soude laten staen / want

Hy worde
by Dilaert
bā sulcx als
hem te laste
gelept wert.

a Dux.

De Fransche oorloghe.

Met bestor-
men van de
Stat Bour-
ges is waer
en moepelic.

a Laquei.
b Falces.

c Agger.

d Cuniculi

e Ferraria.

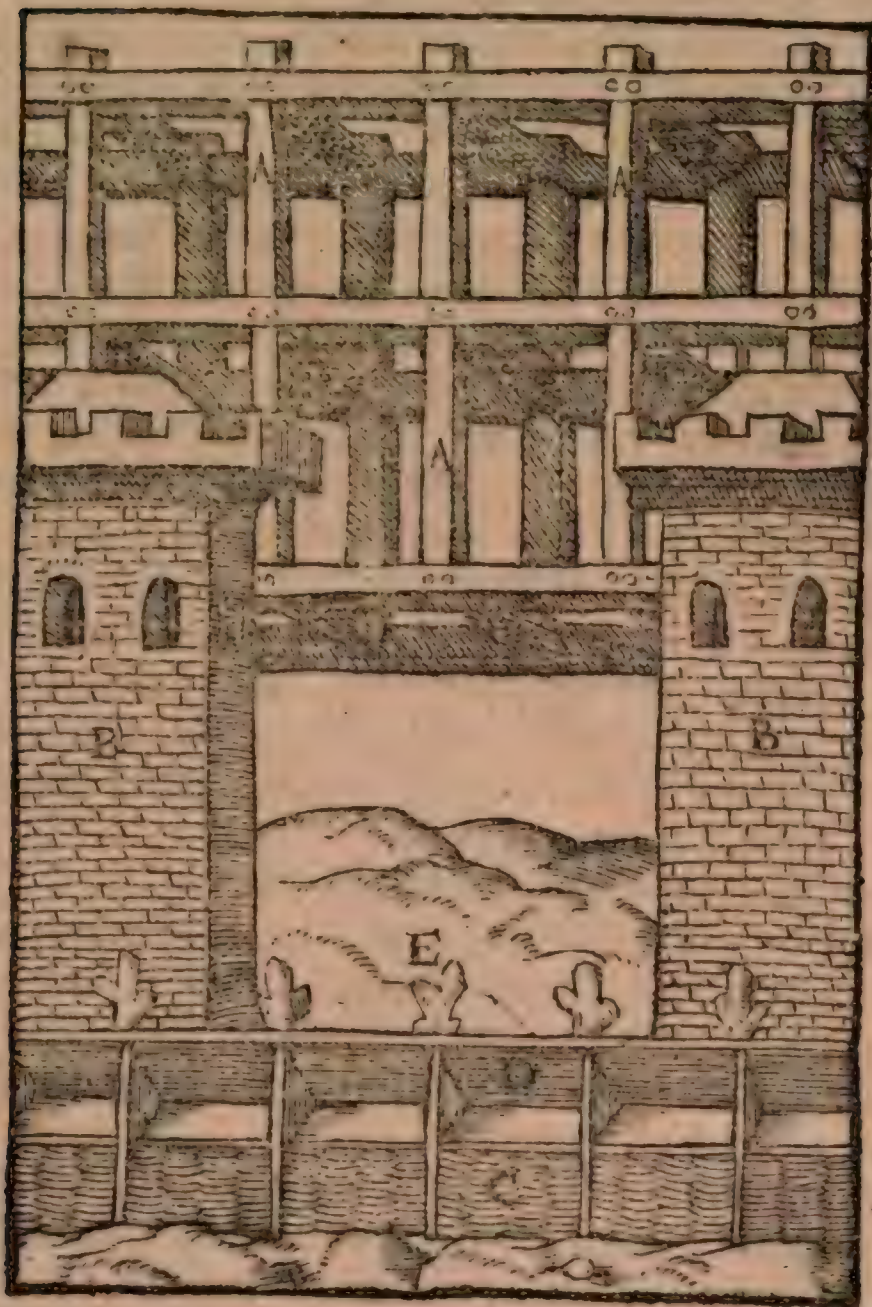
Beschryvin-
ghe van de
Fransche
mueren

sy verston den/indien sy de Stadt quamen te behouden/
dat schier daer in hare gantsche victorie ghelegen was.
Hierentusschen wierden van de Franschen verschepten
middelen verdacht / om vooz te komen ende te beletten
de bysondere bysonicheyt onser Soldaten / Want de lie-
den aldaer sijn een volck van groote loof heydt ende be-
hendicheyt, ende seer bequaem om alles na te volgen ende
te maken sulcx haer voorgestelt ende geleerdt werdt: Der-
halven met a stricken ende touwen wisten sy de b storm-
haken te beletten / ende de selve bestrickt ende vast heb-
bende/togen de selve dooz middel van sekere ghereedt-
schappen binnen de Stadt: Ende onse c borstweeringen
wierden met d onder-gravingen van onder wt gehaelt
ende ter neder getogen; in twelcke sy seer goede weten-
schap hadden/doende sulcx met hlepnen arbeydt / alsoo
by haer de e Iser-minen ende andere manieren van
ondergravingen gebuyckelic ende bekendt sijn. Dooz
hare gantsche muere hadden sy bebroecht met houte
tozens/ende de selve met leder beblochten: Daer be-
neffens vielen sy dickwils soo by nacht als by dage wt/
ende wierpen oft het byer in onse borstweeringhe / ofte
over-bielen den Soldaten bezich zijnde met haren ar-
beydt. Ende aengaende de hoochte harer tozens / de
welcke volghens de borstweeringhe in't ghemeyn ghe-
maecht wierden / daer inne waren sy de onse ghelijck/
wanneer sy de masten harer tozens tegens de onse by-
zachten: Sy beletteden oock ons aen-graven / dooz
middel van byerich gepeckt hout/scherp/ende halfver-
brant/mitsgaders ooc met seer sware steenen/ende ver-
hinderden alsoo het naerderen aen hare besten.

Opende de Fransche mueren/deselve syn int gemeyn
van deser ghedaente: Sy heyen in de aerde rechte balcken
vervolghens aen malkanderen, ende even verre in de leng-
te van malkanderen staende, namendlicken ontrendt twee
voeten, dese werden van buyten met dwerssche houten ge-
bonden, ende met een swaer bolwerck bekleedet: ende de
tusschen ruymten van twee voeten vvijdt (gelijck geseydt
is) werden voor aen vervult met sware groote steenen: als
dese geleyt ende in malkanderen vervolghens geschiet syn
wert noch een dwerssch hout daer op geleydt, ten evnde de
selve ruymte mach blyven, ende de balcken malkanderen
niet en raken, sulcks dat sy tlamen gevoecht sijnde in ghe-
lijcke

lijke ordre, tuiſſchen elck byſonder de ſteenen geleyt vverden, ende alſo het gantſche vverck konſtelick aen malkanderen gehouden vverde: vvant het gantſche vverc vvert ver volgens alſo op malkanderē geleyt en̄ geſchiedt, tot dat het namelicken kome tot behoorlicke hoogte van een muere.

*Avaricum nu ter tijdt Bourges, een ſcer
ſtercke Stadt van Berry.*

- A De oude mueren van Bourges ten tijden van Iulius Cæsar.
- B Twee Torrens van Cæsar.
- C Vallum, Bollwerck ende beſchauſſinghe met rijsen ende horden gheblochten ende bewaert.
- D Plutei, Wepinelicke onder-loopen in de beſtozminghen ghebruyckelick.
- E Cervi, Werts-hoozen.

De Fransche oorloghe

2 Aries.

Ende dese muere hebbende dese ghedaente ende veranderlickheyt, en is in sich selven gheen onschickelick werck; want by ghebeurten vertoonen haer verscheydendtlijck alsdan de balcken, ende alsdan wederom de steenen, ende houden te samen in een rechte linie oft schreve eene gelijcke ordinantie. Daer beneffens ghelijck als het geen leelick noch onschickelick werck en is, also is het seer profitelick, ende brengt mede seer goede bequame gelegentheydt om een Stadt te beschermen; want van weghen de steenen en kan het niet verbrant werden, ende van weghen het sware houtwerck; en kan het niet met geen a muer-breker oft storm-bock ter neder geworpen werden; want het houtwerck van binnen oock vast gemaect is met gheduerige balcken int gemeyn van veertich voeten lang, soo dat het noch door-boort noch ter neder getogen kan werden. Ende hoewel de beleringhe door soo veel middelen be-
koomt wierdt/ende dat oock de Soldaten den gantschen tijt door seer beswaert wierden van wegen slijck/houde/ende gestadighen regen; nochtans niet gheduerighen arbejdt hebben sy eben-wiel dit alles overtoon-
nen: want in vijf-en-twintich daghen hebben sy ghemaeckt een borstweeringhe / breedt d'ye honderdt ende dertich voeten/ende hooch tachtich voeten: Als de selve nu selhier raechte aende muere der Wyanden / ende Cesar selfs by het werck na zijn ghelwoonte was wakende ende toe-ziende; ende daer beneffens syne Soldaten vermanende van gantsch geen tijdt sonder bebozderinghe van het werck te laten doorgaen: ziet/alsdoen is selhicken ontrent door de derde wake gemerckt als dat de borstweeringhe was roeckende / alsoo de Wyanden door middel van ondergravinge de selve aen brandt gesteken hadden.

En heftige
turval der
Franschen.

3 Faces.
b Fig.

12. Ter selver tijdt heeft hem oock verheft een groot geroep langs de gheheele muere/waer op ghevolcht is dat sy ten weder-zijden van de storm torens door twee poorten eenen wt-val ghedaen hebben. De sommighe oock wierpen van verre brandende a toortsen ende andere drooge materie / van boven neder de muere op de borstweeringhe: andere wierpen b peck ende dierghelijcke dinghen / door het welcke het byer aenghestoken kan worden; soo dat men nauwelicks en wiste waer na toe men eerst soude loopen/ ofte waer men eenige onder-
stant

standt soude doen. Nochtans dewijle volgens de ordi-
nantie van Cesar twee Legioenen altydts de wachte
voorz het Leger hielden/ende twee by ghebeurten in het
werck waren; soo is in aller haeste te wege ghebracht/
dat sommige de wt-ballingen teghen-gestaen hebben/
ende de sommige de stormtorens wederom ine af-ge-
voert/ende de borstweeringe tusschen beyden af-gesne-
den hebben/ende voordts de gantsche menichte wt den
Legher tsamen geloopten sy om den brant te lessen. Als
nu aen allen hoecken/na dat het oberige deel des nachts
voorz by was/gestreden wierdt / ende de Wyanden t'elc-
ken wederom een nieuwe hope kregghen van victorie/
des te meer overmits sy de c heymeliche onder-loopen
van de stormtorens sagen verbranden/ende dat sy be-
merckten dat de onse niet lichtelick int openbaer ende
bloet henen zouden loopen om sulcx te helpen / ende
dattet haer daerentegghen aen geen volck konde ontbre-
ken / komende altydt versche ende nieuwe inde plaetse
vande vermoeyde; sulcx dat sy in die tegenwoordige ge-
legentheyt des tijts meynen de gantsche behoudenis-
des Franschen lants te bestaen; soo isser ten aenschou-
we van ons gebeurt een sake seer gedenckwaerdich/ende
welckers vermaen wy niet behoortlick achten te ver-
swijgen ende achter wege te laten: Daer is een Fransch
man geweest voorsz de poorte des Stadts / welke met
syne handen/eenige a byer-ballen/gemaecht zijnde van
peck ende smeer / inden brandt recht teghen over den
stormtoeren wierp, dese is aen syu rechter zijde met een
b scorpioen-boge alsoo gheraecht/dat hy sterbende ter
neder gevallen is: strax vande naeste bystanders is een
ander in syu plaetse gebolcht/ende heeft den selve dienst
gedaen; dese wert op de selve maniere doorsz het schieten
van een scorpioen-boghe mede doot ter neder geslagen
de derde quam derhalven in syu plaetse/ende na de der-
de volchde oock de vierde; sulcx dat die plaetse niet eer
en heeft verlaten gheweest van syne Vermeerders/voorsz
dat onse borstweeringhe van haren brant gelescht was/
ende de Wyanden van allen kanten verdreven/ende over
sulcx den strijt gheheel ten eynde ghebracht was. Als
de Franschen nu alles gewaecht hadden/ende daer over
haer niets en hadde willen ghelucken / soo hebben sy
des anderen daechs doorsz last ende aen porringhe van

c Plutei.

a Gleba sevi
ac picis.

b Scorpio.

De welke
tegen-gestaen
zijnde beraet
naeghen de
Franschen
om de Staet
te verlaten.

e Silentio
noctis.d Matres.
familias.

Vercingetorix boozghenomen wt de Stadt te bluchten: het welck sy in het c stilste van de nacht poochden te doen / hopende tselve wel te weghe te brenghen met kleyn verlies van den haren / eensdeels overmits het Legher van Vercingetorix niet verre van de Stadt en was / eensdeels oock overmits het moerasch twelck tuschen beyden was / den Romeynen verhinderde om haer te vervolghen: Zulcks dan besloten zijnde / maecten sy ghereedtschap om dit s' nachts te doen: maer de a Vrouwen zijn alle gelijckelick schielicken op de straten gekomen / ende een peghelick heeft schrepende ende weenende de syne bonz de voeten gevallen / haer biddende ende smeekende / dat sy haer / ende hare ghemeyne kinderen den Wyanden tot moethulle ende wreedtheit niet en souden overgeven / ende dat sy den ghenen geenzins souden verlaten / den welcken de nature ende swachtheit van krachten verhinderde om met haer de bluchte te nemen: Ende als sy saghen dat de Mannen in haer booznemen ebenwel volharden / overmits dat de vrees dewelcke van wegghen den watersten noodt voortkomt / gheen aenmerkinghe en neemt oft op medelijden oft op barmherticheit / soo hebben de Vrouwen begost alle ghelijckelick te roepen ende den Romeynen te kennen te geven hoe dat sy van binnen in den zin hadden te bluchten. De Franschen dit ziende / zijn hier over seer verschrickt gheworden / vreesende dat haer de wech van de Kuyperije der Romeynen soude afghenomen werden / ende over sulcks hebben sy af ghestaen van haer booznemen.

13. Des anderen daechs heeft Cesar den stormtoeren doen voortbrenghen / ende de wercken laten stellen sulcx hy boozghenomen hadde: doch alsoo een grooten reghen opquam / heeft hem ghedacht sulcx gheen onbequame ghelegghentheydt te zijn om by zich selven wat anders booz te nemen: Want aenghezien hy de wachten op de mueren bemerkte onboozzichtelicken belepdt ende bestelt te zijn / soo heeft hy de zijne vermaendt wat slapper met haer werck voort te gaen / haer onderrechtende sulcks als hy booz hadde. Hierentusschen heeft hy eenighe a wackere Legioenen binnen de besloten b stormgalerijen in't heymelick bestelt / ende de selve vermaent dat sy eens de vrucht ende vermakelichheyt vande victorie

a Expeditæ
Legiones.
b Intra vi-
neas.

torie souden schicken te ghenieten / vooz alle haren arbeypdt ende moeyte : ober sulcx heeft hy den ghenen die eerst ober de mueren souden gheklommen zijn seer heerliche vereeringhen beloofte : ende daer na heeft hy tecken van alarm gegeven : Alsdoen zijn de Soldaten seer haestelick van allen kanten te samen gheblagen / ende hebben de muer strax met volck verbult. De Opanden dit ziende/ende verschrikt zijnde ober sodanighen onghewoonlichen sake / syn stracks van de mueren ende bande torens ghelooopen / ende hebben haer selven op de markt ende andere rupme plaetsen a beptels-ghewijse in slach-ordze ghesteldt ; met meyninghe indien men aen eenighen hoek teghens haer aen-quam / dat sy als in slach-ordze staende teghens de onse souden strijden. Maer als sy saghen dat niemant beneden asquam / maer dat sy rontom de mueren henen trocken/hebben sy begost te vreesen dat haer alle hope van bluchte soude benomen werden : derhalven hebben sy hare wapenen van haer gheworpen/ende syn met een geweldich ghedrupsch na de interste deelen van de Stat ghelooopen: alwaer het eene deel alzo sy malkanderen verdronghen in den nauwen dooz-gangh van de poozten/van het Doet-volck ghedoodt is ; ende het andere deel/twelck buyten de poozten gelooopen was/is bande Ruppers onnighebracht. Ende daer en was niemant van de onsen de welke na eenigen buydt liep ; want sy waren soo verbitterdt dooz de b mooydt van Orleans/ende oock dooz de moeyte van alle hare wercken soo vergramt/dat sy noch den swacken ouden lieden/noch den Vrouwen noch den kinderen ghespaert oft verschoont en hebben.

Bourges
wert inge-
nomen.

a Cuneatim

b Genabien.
his erdes.

Boec VII.

§ I

14. Zo dat van sodanighen groote menichte/dewelcke waren ontrent heertich dupsent in ghetale / niet dan acht hondert af-gekomen en zijn/namentlicken de gene welke het eerste geluyt ende gheroep van den alarm hoorende / haer selven ten eersten tot de Stadt begaven/ende na Dercingetorix henen toghen/allwaer sy behouden ghekomen zijn : Doch Dercingetorix verstaende van hare overkomst/heeft in stilicheyt laet in de nacht haer van de bluchte doen ontfanghen ; want dewijle sy vreesde dat tot hare tsamenloopinghe ende het medelijden des volcks eenighen oproer soude mogen ontsaen/

De loofheyt
van Dercin-
getorix.

son

De Fransche oorloghe.

soo hadde hy de saken alzo bestelt / dat syne Vyfenden
 ende de boornaemste der Vrydommen verre buypen
 den Legher op den weghen haer vermachteden ende
 waer-namen / de welcke haer van malkanderen af-
 scheyden / ende eenen peggelicken by syne lantslieden
 brochten/bolghens de ordene na dat een peder Vrydom
 syn ghedeelte in het Leger vanden eersten aen toege-ep-
 gent was. Des anderen daechs heeft hy vergaderinghe
 ghehouden/ende de syne aldaer getroost ende vermaent/
 Dat sy den moedt niet te seer en zouden laten vallen, ende
 door dese gheleden schade niet te seer beroert en souden
 wesen; dewijle de Romeynen niet door sterckte oft vro-
 micheydt, noch in eenigen veltlach haer verwonnen had-
 den, maer alleenlick door hare konste ende wetenschap van
 bestorminghe, daer van dat de onse onervaren waren. Vor-
 der, dat alle die ghene grootelicks dwaelden, de welcke in
 de oorloghe alle wtkomsten even voorspoedich vervvach-
 ten: **Zeyde oock**/ Dat het hem noyt en hadde aenghestaen
 dat ^a Bourges soude ghesterckt ende bevvaerdt vverden,
 daer van sy selfs syne ^b ghetuyghen mochten vvesen: maer
 dat het door de onvoorsichticheydt van die van ^c Berry,
 ende door al te groote mede dooghentheydt van alle de
 andere by-ghekomen was, dat sy dese schade ende neder-
 laghe hadden moeten lijden; doch evenwel dat hy binnen
 korten tijdt met meerder profijdt ende vvinste haer dese
 vvonde soude genesen, vvant hy door syne neersticheydt te
 vveghe soude brenghen dat de andere Vrydommen van't
 Fransche lant, vvелcke met haer noch niet overghekomen
 vvaren, tsamen by haer oock souden gevoecht vverden, en-
 de dat sy also eenen raet ende voornemen eendrachtich
 door tghheheele Fransche lant met malkander souden heb-
 ben, door vvелckers eendrachticheyt so vele konde te vve-
 ge gebracht vverden, dat selfs de geheele Wereldt teghens
 haer niet en soude vermoghen: **Het welck hy seide alree-**
de schier bestelt te hebben. Daerentusschen gaf hy haer
 oock te kennen/hoe dat het van vvegen de ghemeyne be-
 houdenisse behoorlicken ende van noode vvас dat sy haer
 Legher ten eersten souden beginnen te stercken, ten eyn-
 de sy te beter ende te lichter de haestige ende onvervvach-
 te overkomsten ende aenvallen der Vyanden souden mo-
 ghen teghenstaen. Dese reden is den Franschen niet on-
 aengenaem om hoozen gheweest / byzonderlick over-
mits

^a Avaricum

^b Boeck.

III.

§ V I I.

^c Bituriges.

mits hy niet en verflaude/hebbende soodanighen scha-
de ende verlies / noch hemselfen int verborghen begaf/
noch oock het aenschouwen bande menichte mijde:en-
de hielden hem oock booz een doozzichtich Heere / als
de welke meer dan pement anders met syn verstant te
boozen konde boozzien ende bemercken ; dewijle hy
doen de sake in haer gheheel noch behouden stont / goet
gebonden hadde a eerst datmen de Stadt Bourges sou-
de verbzanden / ende b daer na datmen deselve soude
verlaten : Ober sulcx ghelijck als teghenspoedt de aen-
zienlichheyt van andere Veldt-obersten verminderdt:
alzo is hierenteghen syne aenzienlichheyt na de ghe-
leden schade daghelicks meer ende meer vermeerderdt;
want sy kregghen oock groote hope dat volghens syn
segghen de andere Vrijdommen oock haer hy-geboecht
souden werden. Ende van die tijdt aen begosten de
Franschen eerst haren Legher te stercken; in het welcke
sy soo gebogen ende gehoozsamich syn gheweest/dat al-
hoewel sy lieden waren den arbeydt onghewendt/dat sy
nochtans by haerselben gantsch behoozlick geacht heb-
ben alles te verdzaghen / sulcx als haer bevolen mochte
werden.

15. Daerentusschen Dercingetorix volghens syne be-
lofte heeft seer neerstelicken ghearbejdet dat hy de an-
dere Vrijdommen by hem soude krijghen ende tsamen
voeghen / ten welcken eynde hy de booznaemsten der
selver met ghiften ende groot beloften tot hem was
treckende:ende verkoos hem-selven tot sulchs soodani-
ghe Mannen dewelcke hy dochte hem hier toe dien-
stich ende bequaem te wesen/ende de welke lichtelick
het sy met loofshejdt oft dooz vrientschap konden bewo-
ghen werden. Doozts heeft hy alle de ghene die na het
in-nemen van Bourges ontkomen ende ontloopen
waren / met nieuwe wapenen ende kleedinghen doen
vereeren. Daer beneffens op dat syne verminderde
Heirkrachten wederom verbult souden werden / ver-
epschte hy van den Vrijdommen een seker ghetal van
Soldaten/willende ende ghebiedende dat de selve booz
een sekeren dach in het Legher souden bestelt werden:
doozts belaste hy oock alle Booch-schutters / van de
welcke een groote menichte in het Fransche lant was/
op te zoeken ende tot hem te zenden. Het welck alles
bestelt

a Boeck
III.

§ VII.

b Boeck
III.

§ XII.

Syne neer-
sticheyt.

De Fransche oorloge.

e Nitobri-
ges.
d Alwigh.

e Aquitania

bestelt spnde/wiert hier dooz seer haestelicken / sulckis als te Bourges verloren ende verachterdt was/wederom verbuldt. Daerentusschen is tot hem ghekomen Theutomatus Koninck vande landen van c Nighen/de Sone van d Olobito/wiens Vader van onsen Raet van Roomen eenen Vrient ghenaeint was / ende heeft met hem gebzacht een groot ghetal van Rupteren / de welke eensdeels waren wt syn eyghen landt ende de welke hy eensdeels wt c Gascoengien aenghenomen hadde.

De onre-
nigheden vā
de Neder-
borgognons

e Clientela.

Cesar nochtans is binnen Bourges eenighe daghen gebleven/ende aldaer bekomen hebbende grooten overbloedt van koozn ende andere lijftocht / heeft hy zijn Heirkracht van weghen hare moeyte doen rusten/ende van weghen haer gheleden ghebreck ververscht. Daerentusschen doen de Winter schier ten eynde was / ende hy van weghen de tijt des jaers wtghelockt wierdt om te oozloghen / sulcx dat hy oock boozghenomen hadde synen Wpandt te bestoocken/het sy om hem wt de moerasschen ende bosschen te krijghen / ofte oock om hem met belegheringe te benauwen : ziet/alsdoen quamen de booznaemste Heeren vande Nederborgognons tot hem in Ghesantschap/ende baden hem / dat hy haren Wjzdomme in dese tijdt des noots wilde te hulpe komen/dewijle hare saken in groot perikel stonden: Want (seyden sy)alzo eertijds niet dan eene Overicheydt plach ghekozen te werden / ende die de Konincklike macht booz een jaer alleen gewoonlich was te gebzuken:so zijnu teghens de oude ghewoonte twee Personē in regieringe/ende boeren alle beyde den name van Overicheydt ; segghende oock dat sy alle beyde wettelick verhooren syn:waer van den eenen was genaemdt Condictolitanes/een heerlich ende doozluchtich jongh Heere / ende den anderen Cotus / afkomstich van een seer oudt ende edel Wups/ende oock een Man van grooten vermoghen ende van groote maechschap / wiens Broeder Vedeliacus het boozleden jaer in de selve hoochste Overicheydt geweest was:ende ter oozsake van dien/seyden sy / het gantsche Wjzdom inde wapenen te wesen/ende den Raedt verscheyden/ende het volck ghelept te zijn/ende dat een peghelich van haer beyden elcx synen c aenhang hadde. Ende indien langer dese twist onder

onder haer gheboedt wierdt/ dat het soude gheschieden/
dat het eene ghedeelte des Vrijdoms met het andere
soude inde wapenen komen: doch om sulcks te beletten/
dat syne wackerhepdt ende aenzienlichhept daer in be-
le soude vermoghen.

16. Cæsar al-hoewel hy bemerkte hoe schadelicken ^{De welcke}
het wesen soude van de oorloghe ende den Vpandt te ^{Cæsar doen}
schepden/ nochtans dewijle hem bekend was/ hoe groo- ^{van de oor-}
te onghelucken ende schaden in't ghemeyn wt twee- ^{loghe ver-}
dzachten ende oneenicheden rijzen ende voortkomen/ soo ^{trecken.}
heeft hem goet ghedacht toe te zien / dat dit heerliche
Vrijdom ende het welcke so nauw aen den Roomschen
volcke verbonden was/ ende het welcke hy altydts son-
derlinghe lief gheschadt hadde/ ende alle eere aen-gedaen
hadde/ tot oorloghe ende de wapenen tegens malkande-
ren niet en soude verballen/ ende dat dien volghende het
eene ghedeelte van dien / het welck het kleynste mochte
wesen ende hemselfen minst vertrouwende / hulpe aen
Bercingetorix soude versoeken : over sulcx heeft hy
noodich gheacht dese swarichepdt booz te komen: ende
dewijle den ghenen die inde hoogste Overichepdt syn
volgens de Wetten van de Federbozognons / niet ge-
oorloft en is buypen haer landen te gaen/ so heeft hy selfs
voorzghenomen by de Federbozognons te reysen / op
dat hy niet en soude schijnen hare Privilegien/ Rechten
ende Wetten te willen verhozen; ende aldaer gekomen
synde heeft hy den gantschen Raedt / tusschen dewelcke
de onteichepdt was/ by hem inde Stadt van a Decise ^{a Decetia;}
ontboden. Als nu het gantsche Vrijdom schier aldaer
vergadert was/ soo heeft hy eenighe weynighe int hey-
melick by hem gheroepen/ alwaer bewesen werde / dat
het buypen alle behoorzlichhepdt was/ so ten aenzien van
de plaetse/ als bande tijt dat den eenen broeder van den
anderen verhoeren was/ nademael de Wetten niet alleen
verboden/ twee wt eenen gheslachte / ende alle beyde in
leven zijnde tot hooghe Overichept te verkiesen / maer
doek niet toe en lieten dat de selve ghelijck in den Raedt
souden zijn. Derhalven heeft hy Cotum afgheset ende
gedwonghen de hooghe Overichept af te legghen: ende
aengaende Conuictolitanes / dewelcke door de Pries-
ters/ volgens de ghewoonte hares Vrijdoms/ ten tijden
dat sy sonder Overichept waren / verhoeren was / den
selven

De Fransche oorloghe.

De sake ter
neder gelept
synde / aen-
vangt hy de
oorloghe op
een nieu.

a Senones.
b Parisij.
c Arverni.
d Gergovia.
e Elaver.

felven heeft hy belaste syne macht te behouden. Als hy nu dus zijn auctoriteyt tusschen beyden ghestelt hadde/ heeft hy den Pederbozgognons vermaendt; dat sy alle twisten ende oneenicheden souden vergheten/ende alles aen een zijde stellende/hem in dese oorloghe souden ghetrouwelich dienen/ende hare behoorzliche vereeringhen volghens hare verdiensten na de overwinninghe des Franschen lants van hem verwachten/ende daer sy alle hare Ruyterije ende oock thien duysendt Doet-knechten in aller haeste hem souden toe-zenden / ten eynde hy de selfde tot bewaringhe van zijn koozn ende lijfstoelt soude moghen bestellen. Derhalven dan dese sake aldus gheepndicht zijnde / heeft hy zijn Legher in twee deelen ghedepldt: Want vier Legioenen heeft hy onder Labienus besteldt / om die te voeren in de landen van a Sens ende b Parijs: ende ses heeft hy selver gebzacht in de landen van c Aubergne na de Stadt d Gergoie by de Rivièr e Allier: ende heeft een deel vande de Ruyterije hem toe-gheboecht / ende een deel voer hemselfen behouden. Als Vercingetorix dit verstaen hadde/ heeft hy alle de Bzuggen van de Rivièr opgebzoken/ende begoste met syn volck henen te trecken aen d'ander zijde van de Rivièr Allier; soo dat beyde de Heir-leghers malkanderen int gezichte quamen/ende schier teghen malkanderen over / Legher tegen Legher stonden. Voorts liet hy neerstelicken over al Verspieters bestellen om te vernemen ofte de Romeynen nergens gheene Bzugghe en maecten/om hare Heir-krachten over te brenghen.

17. Alhier stonden de saken van Cesar seer twijfelachtich van niet verhindert te werden het meestendeel des Somers door de Rivièr aldaer/overmits men gemeenlick voer den Herfst door de Rivièr Allier niet en plach te konnen gaen. Derhalven op dat hem sulchis niet en soude gheschieden / heeft hy in een wilde boschachtige plaetse syn Legher gestelt/recht tegens een van de bzuggen de welcke Vercingetorix laten afbreken had; doch is des anderen daechs met twee Legioenen op syn plaetse hemelick blyden legghen / ende heeft niettemin de ander Heirkrachten na zijn ghewoonte met de bagagien voorts laten trecken/alleenlick vande selve een peul vierde Bende af-nemende, op dat alsoo
het

het ghetal sijn Legioenen soude schijnen anbermin-
 dert te wesen: ende heeft aen haer belast dat sy soo verre
 ende langhe soudē reysen als sy inimmermeer mochten:
 Hierentusschen bemerckende wt den tijdt des daechs
 dat elck in syn Legher ghetrocken was / heeft hy op de
 selve palen de welcke van onder geheel gebleven waren
 de brugghē begost wederom toe te maken: Ende als
 hy het selve werck in aller haest volbracht hadde / heeft
 hy zijne Legioenen overgebracht / ende stact een bequa-
 me plaetse tot legheringhe verhooren / het welck hy oock
 dadelicken den anderen heirkrachten ontboden heeft /
 ende de selve belast tot hem weder te keeren. Deringe-
 torix sulcx verstaende / is met groote tochten voor he-
 nen getogen / om niet ghenootsaecht te werden teghens
 synen wille te strijden. Daerentusschen Cesar is van
 die plaetse na de vijfde legheringe te d Gergoie gheko-
 men; ende na dat hy een kleyn Rupter-schermtselin-
 ghe dies daechs aldaer ghedaen hadde / heeft hy de ghe-
 leghendtheydt des Stadts laten bezichtigen / dewelcke
 hy bebant geboudt te zijn op een seer hoogen berch / ende
 over sulcx hebbende seer onghelēgen toe-gangen: waer
 over hy gheen moet ghehadt heeft de selve te bestormen /
 ende om die te beleggheren en heeft hy niet eer pedt kon-
 nen doen / voor dat hy hem-selven van alle vooraedt
 van kooru versiekt mochte hebben. Maer Deringhe-
 torix heeft syn Legher na by de Stadt op den berch ge-
 steldt / ende heeft de heirkrachten van een peder Wij-
 dom met een kleyn rupinte rondt som hem elck byson-
 der van den anderen ghelept: ende heeft alle de heubelen
 van het opperste des geberchts bezet / sulcx dat hy ront-
 som soo verre men zien konde / een schizikelike gedaen-
 te was vertoonende: Doordts liede hy de voornaemste
 Heeren vande Wijdommen / dewelcke hy tot syn Raedt
 verhooren had / dagelics s' moeghens broech tot hem ko-
 men / om te zien oft sy met mallkanderen wat te spre-
 ken ofte te verhandelen hadden: Daer en gingh oock
 schier niet enen dach door / ofte hy beproefde in scher-
 mutselinghe met syne Rupterijē / onder de welcke oock
 Boech schutters vermenght waren / wat moet een pe-
 gelick hadde / ende hoedanich de vromicheydt van de
 syne mochte zijn.

d Gergovia.
 Ende by-
 sonderlick
 bestrydt by
 de Stadt
 Gergoie.

Daer was teghen over de Stadt een heubel-ghe-
 berchte

verchte onder aen den boet vanden berghe / seer sterck van naturen/ende rontsom aen allen kanten af-ghesnedden : dit selve scheen seer dienstelick voer den onsen te wesen/dewyle sy hare Opanden daer mede konden af-sluypen ten meesten-deel van haer water / ende oock van haren vryen wt-loop om voeragie te halen : maer dese plaetse was van haer bezet met sekerre garnisoenen doch niet seer sterck: Daerom is Cesar in het stilste vanden nacht tot den Leger ghetoghen/ende heeft het garnisoen van die plaetse verdriven / eer daer eenich ontsiet tot de Stadt mochte komen / sulcx dat hy de selve plaetse in-ghewonnen ende verkreghen heeft : ende heeft aldaer gelept twee Legioenen / ende een dubbelde gracht van twaelf boeten wt het grootste Legher tot het kleynste laten graben/op dat sy by ober ende weder ober tot malhanderen souden n.ogen komen/ende ver-sekerdt souden syn reghens den haestighen aenval der Opanden.

Daerentus-
sche werden
hy de Neder-
borgognons
menwe be-
roerten ver-
weckt.

a boec III
§ XVI.

b Lutwich.

c boec III
§ XVI.

18. Terwyle dese dinghen by Bergamo aldus verhandelt wierden / soo heeft Condictolitanis den Nederborgognon/den welken hy a gheseyt hebben de hoogste Overichept van Cesar toegewesen te zijn / hem selven met gelt laten ommekooopen van die van Auberghne;ende heeft tot over oer tsamen-sprake gehouden met eenighe jonge Edellieden/van de welke de voornaemste was eenen b Litabicus met syne Broederen / zijnde Jongelingen van grooten Wyse ghebooren : met desen overleyde hy de vercreningen die sy tsamen te verwachten hadden/ende vermaende haer Dat sy wilden gedencken vry te wesen , ende van gheboortes halven Regierders ende Heeren te sijn. Daer beneffens gaf hy haer te verstaen/Dat het Vrydom van de Nederborgognons het eenighe sy het welcke alleenlick de ghewisse victorie des Franschen landts was belettende, alsoo alle de andere door haer ontsich ende aensienlickheyt in stilte gehouden wierden;maer soo de selve aen d'ander sijde haer quame te be-geven,dar de Romeynen niet langhe inde Fransche landen en souden blyven , noch eenighe plaetse behouden. Ende al-hoewel hy eenige c weldaet van Caesar scheen ontfangen te hebben,dar sulcx niet geschiedt soude hebben , ten ware hy een rechtvaerdige sake gehat hadde:maer schoon het sy alsoo,even-wel nochtans dat hy veel meer inde gemeyne

meyne vryheyt ghehouden was. Ende waerom sullen oock
 de Nederborgognons van haer Recht ende Wetten eeni-
 ge twijffelachticheydt hebbende meer by Cæsar wtkomste
 gaen soecken, dan de Romeynen by de Nederborgognons?
 Dese jonghe Heeren sulcx hoozende/zijn hier over stracx
 beweecht gheweest/soo in aenzien vande hope der heer-
 schappij/als oock van wegen de toegheseyde vereerin-
 ghe / ende hebben belooft, selfs de boozste Men-leyders
 van dese sake te sullen zyn. Derhalven wierdt stracx
 middel oberlept om sulcx te volbrænghen / alsoo sy wel
 wisten dat het gantsche Vrijdom om dese oorloghe aen
 te nemen niet lichtelick en konde ghebræcht werden.
 Erstelicken dan heeft haer goet ghedacht dat Titabi-
 vicus Overste soude wesen over die a thien duysent/de^{a boec 133}
 welcke aen Cæsar tot behulp syner oorloghe soudent § X V I.
 toeghesonden werden / ende dat hy deselve soude aen-
 boeren / latende syne Broeder booz henen tot Cæsar
 trecken:ende aengaende de bozdere saken/daer van be-
 sloten sy voortdits op wat maniere sy de selve wilden ber-
 handelen. Titabicus dan is met dit selve Heirkracht
 henen ghereyst / ende als hy nu ontrendt dertich mijlen
 van Bergamo was/heeft hy alle de Soldaten schielicken
 tsamen doen roepen/ende al schreyende tot haer gespra-
 ken/Myn lieve Soldaten , waer trecken wy doch henen,
 Gheheel onse Ruyterij,ende alle den Edeldom is omme-
 ghebracht , midtsgaders alle de voornaemsten onses Vry
 doms:b Eporedorix ende Virдумarus, sijn van verraderij
 beschuldicht,ende ongehoort van den Romeynen omme-
 gebracht:sulcks kont ghy ondersoecken wt den genen die
 van dese moordt ontloopen sijn ; want van wegghen de
 groote droefheydt ende swaricheydt met de welcke myn
 herte bevāngghen is , en kan ick alles niet verhalen,sulcks
 als daer geschiet is,dewijle myn eygen Broeders ende alle
 mijn Maeghschap aldaer mede ommegebracht sijn. Ende
 met een wierden daer booztghebræcht sodanige dewelc-
 ke te boozen by hem onderwesen waren / om sulcx te
 segghen als hy haer inghegeven hadde : Sy dan ghe-
 bræcht soude / verklaerden aen de gantsche menichte
 eben het selfde twelck Titabicus geseyt hadde/nāment-
 lick/Datter veele Ruyters vande Nederborgognons om-
 me gebracht waren , wt oorsake dat sy beschuldicht wier-
 den verstant te hebben met die van Auvergne; doch dat sy

De Heir-
 krachten der
 Nederbor-
 gognons aē
 Cæsar ghe-
 zonden/wer-
 den door be-
 droch van
 Titabicus
 tegens hem
 op-gemaeckt
 b Frederich.

De Fransche oorloghe.

lieden haerselven verbergende onder den Soldaten, midden wt de moort ontkomen waren.

19. De Nederborgognons dit hoorende / riepen alle ghelijckelich / ende baden Litabicum dat hy zich selven wilde genadich wesen ende behouden. Hier op seide hy / Voorwaer het soude wel een sake van waerschouwinghe sijn, om ons te vermanen dat wy niet van nooden en hebben binnen Gergoie te treeken, ende ons met die van Auvergne tsamen te voeghen : Maer sullen wy dan twijfelen, dewijle de Romeynen sulcken leelicken daedt eens bedreven hebben, dat sy alreede niet vorder te samen sullen loopen, om ons mede te dooden. Daerom so eenige kloecmoedicheyt by ons sy, laet ons gaen wreken de doot der ghener, dewelcke soo onnooselick oinghekomen sijn, ende laet ons sulcke Moordeners dooden ende om hais brenghen. Ende dat gheseydt hebbende / toonde hy haer eenighe Roomsche Burghers / dewelcke in conbop ende onder verskeringhe van hare beschermennisse by haer waren : dese dede hy straex een groote menichte van hoorn ende andere aenboeringhe / de welcke sy by haer hadden / benemen / ende liet haer woedelicken pijnighen ende daer na omme-brenghen : Het welck ghedaen hebbende / sont hy Boden henen door het gantsche Vrijdom der Nederborgognons / ende maecte een yeder oproerich door de selve leughen van de moordt der Ruyteren ende der Edelen / ende der voornaemsten Heeren : haer vermanende dat sy eben ghelijck als hy ghedaen hadde / haer geleden onghelijck wilden wrecken. Mengaende Eporedorix den Nederborgognon / dese was een Jongelingh van grooten Ruyse / ende in sijn Vaderlant van groot vermoghen, mitsgaders oock Viridimarus / sijn de neffens hem van ghelijcke jaren ende vermoghen / doch van onghelijcken gheslachte / maer den welcken Cesar / alsoo hy hem bevolen was van Divitiacus / tot hooghe aenzienlichheydt van een laeghen staet opgetoghen hadde : Dese twee waren met namen van hem ontboden / ende waren mede int getal der Ruyters : Dorder / onder den anderen waren dese twee altijt twistende / ende sochten boben malkanderen verheben te sijn : waer

a boec **WIA** omme sy oock in den a onderlingen twist van de hoogh-
§ XV. ste Obericheydt / den eenen door Condictolitanis / ende
XVI. den anderen door Cotus met aller macht ghestreden hadden.

hadden. Als nu het boornemen van Titabicus bekendt
 gheworden was / is een van haer beyden/namendtlicke
 Eporedorix ontrent ter middernacht tot Cesar gheko-
 men / ende heeft hem den gantschen handel ontdeckt/
 hem biddende/dat hy niet en wilde lyden, dat door boosen
 raet van eenighe jonghe Heeren het gantsche Vrydom van
 de vrientschap des Roomschen volcks soude afvallen: het
 weleke hy nochtans bemerctete sullen geschieden, indien
 soo veel duysendt Mannen haer met de Vyanden komen
 tamen te voeghen: want de nabueren ende het gantsche
 Vrijdom veele sullen doen om hare behoudenisse. so dat sy
 de selve geensins kleyn sullen achten. Cesar is door dese
 tijdinghe seer ghemeynt ende bekommert gheweest/des
 te meer overmits hy altyt soo veele ghehouden hadde
 van den Vrijdomme der Nederborgognons: over sulcks
 heeft hy sacker sonder langhe beraet ofte twijffelinghe/
 hier b wachere Legioenen/mitsgaders alle syn Ruyte-
 rije buyten den Legher gheboert:want in soodanighen
 tijdt en was'er geen geleghentheit om syn Legher by
 een te trecken/dewijle de gantsche sake niet dan haestic-
 heyt scheen te verespichen:ende heeft den Stadthonder
 Cajum Fabium met twee Legioenen in het Legher in
 garnisoen ghelaten. Daerentusschen heeft hy last ghe-
 gheven dat de Broeders van Titabicus souden ghe-
 bangen gheseldt werden; doch eer sulcx int werck ghe-
 leydt wierdt/is bevonden dat sy een wepnich te booren
 totten Vpandt gheblucht waren. Oversulcx dan is hy
 hem ghetogen / ende heeft syne Soldaten vermaendt/
 dat sy in desen noodlicken tijt van wegghen de moeyte van
 hare langhe tochten niet en wilden moeyelick oft onwil-
 lich sijn. Doch sy waren alle ghelijckelick eben willich/
 ende is met haer vijs-en-twintich mijlen voortd-gets-
 gen/ende epnelicken gezien hebbende de gantsche Heir-
 tocht van de Nederborgognons / heeft hy syne Ruyte-
 rije onder haer ghesonden / ende daer mede haer den
 wech verhindert ende belet; doch heeft te booren aen een
 peghelick verbodt ghedaen dat sy niemant en souden
 dooden. Wijders / heeft hy oock belast dat Eporedorix
 ende Viridomarus welcke sy meynden omghebracht te
 zijn/oock onder syne Ruyteren gints ende herwaerdt
 souden rijden/ende de haren met namen aenspreken:de
 welcke als sy behenden / hebben de Nederborgognons
 ghezien

b Expeditæ
Legiones.

De Fransche oorloghe.

Het bedroch
wert aen de
Nederbor-
gognons
onbeet/ende
de selve te
vreden ghe-
stelt.
d Gergovia.
e Clientes.
f Patroni.

Ghezien het bedroch van Vitavicus / ende hebben hare
vanden begoft wt te steken ende bewijs te doen van o-
verghebinghe/werpende hare wapenen ter neder / ende
biddende hares lijfs genade.

20. Doch Vitavicus is gheblucht na d Gergoie/
tsamen met syn e Leen-lieden / den welken volghens
het ghebruyck der Franschen niet gheoorloft en is selfs
inden wtersten noot hare f Meeren te verlaten. Als dit
nu aldus af-gheloopen was/heeft Cesar aen het gant-
sche Wyldom der Nederborgognons dooz Boden laten
weten / als dat dooz syn ghenade hare Soldaten by den
leven behouden waren/dewelcke hy nochtans van we-
gen tgemeyne recht der oorloge hadde moghen dooden.
Ende belangende syn Heirkracht / heeft het selve van
dien nacht dzy uren vergunt om te rusten / ende is daer
na wederom op-ghesproken om te trecken na Gergoie/
ende doen sy by na ten halber weghen waren / quamen
daer eenighe Kuyters aenghereden / henen ghesonden
van Fabius/om haer te verklaren in wat swaricheiden
dat hare saken ghestaen hadden/seggende/dat haer Le-
gher met aller macht bestozmt was geloeest/in boeghen
dat de Wyanden altydt nieuwe in plaetse vande ver-
moeyde gestelt hadden/ende den onsen dooz tgeduerich
aenhouden seer moede ghemaeckt hadden / in aenzien
bysonderlick/overmits sy sonder eenige verberffchinghe
overmits de grootheyt des Leghers altydts peder op de
selve plaetse hadden moeten dueren/sulcx dat overmits
de menichte der pijlen ende allerley soorten van schich-
ten/beeke van den onsen ghequetst waren : doch dat tot
weder-houdinghe vanden storm haer a werp-ghereet-
schap ende andere oorloch-rustingen haer seer dienstich
gheweest waren: Wyders/dat Fabius na dat sy af-ge-
slaghen waren/twee poorten verlaten hadde / ende dat
hy de andere toe-ghestopt hadde / ende daer beneffens
doch de b storm-wercken aen het bolwerck ghebrachte
hadde/dewyle hy teghen s'anderen daechs hemzelven
tegens gelijcke swaricheyt was bereyden. Het welck
Cesar verstaende / is met syne Soldaten op het spoe-
dichste voort-ghetogen/ende dooz den opgang der Son-
ne in syn Legher gheraecht.

a Tormen-
tum.

b Plutei.

Het wyldom
vande Ne-
derborgog-
nons en is
niettemin
oproerich.

Maer terwyle dit alles dooz Gergoie verhandeldt
wiert/hebben de Nederborgognons/so haest sy de eerste
tydinghe

tijdinghe van Titabicus ontfanghen hadden / evenwel haren gangh ghegaen / sonder eenichzins na de gelegentheyt van de sake te berepffen: Den eenen wiert tot sulcx gedzeben door giericheydt / den anderen door toornicheyt ende lichtveerdicheyt / dewelcke byzonderlick by die natie van volkeren seer ghemeyn is / sulcx dat int minste niet onderzocht en wierdt hoe de sake mocht ghegaen zijn. Ende hier ober beplonderden sy de goederen vande Roomsehe Burgeren / ende deden verscheyden moorderijen / namen oock veel menschen in slavernije. Condictolitanis hielp mede om de sake meer ende meer tot verballinghe te brengen; soo dat hy het ghemeyn volck tot een verstoorde dulle rasernije opmaecte / ten eynde sy alle quaet souden doen / ende ober sulchs buyten schaemte gebzacht zijnde / wepnich op hare behoorzlike gehoorsaemheyt souden achten. Ende al-hoe wel sy aen Marcus Aristius Cyprian meester der Soldaten de welcke na syn Legioen was reysende / by-gheleyde ghegheben hadden / nochtans leyden sy hem wt de Stadt c Chalons / ende dwonghen oock tot sulcx alle de ghene dewelcke van weghen hare koopmanschap aldaer gezeten waren: strax daer na hebben sy oock op den weghe de selve aen-gheballen / ende haer alle hare sacken ende packen / mitsgaders alle hare goederen benomen. Dor der / de ghene welcke haer selven tegen-stelden / hebben sy nacht ende dach belegherdt; soo dat sy veel ten weder-zijden dooden / eene groote menichte eyndtlicken tot de wapenen verweckt hebben. Hier-en-tusschen wederom als aen haer de tijdinghe quam / dat alle hare Soldaten in de macht ende het geweld van Cesar ghehouden wierden / zijn sy komen loopen by Marcus Aristius / hem te kennen ghebende dat het ghene datter ghedaen was / niet ghedaen en was door ghemeynen raedt oft besluyt: dies halven sy oock allezins ordze stelden om ondersoek te doen ober de beplonderde goederen: daer beneffens verklaerden sy alle de goederen van Titabicus ende van syne Broederen verbeurt; ende souden daer ober Ghesanten aen Cesar / om haer-selven te ontschuldighen: twelck alles nochtans sy tot gheenen anderen eynde en deden / dan om de hare wederomne te krijgen: Maer daerentusschen also sy besmet waren met grouwelicke seften / ende oock een

c Cabillon

De Franſche oorloghe.

beſlagen gekregen hadden in de profiten vande beplon-
derde goederen ; want ſulcx int ghemeyn beelen aen-
gingh / ende daer beneffens oock achterdencken ende
vreeſe van weghen eenighe toekomende ſtraffe by haer
ſelven kregghen / ſoo hebben ſy begoft int hemmelicken
met malkanderen van oorloghe te beraetſlagghen / ende
ſonden Ghelantschappen aen d'andere Vrijdommen/
om de oorloghe met haer aen te vangghen.

21. Het welck al-hoewel Ceſar ghenoechſamelicken
vernamt / nochtans ſprack hy hare Ghelanten ſoo lief-
felicken toe/als moghelicken konde zyn / ſeggende/ Dat
hy overmits de onervarentheyt ende lichtvaerdicheydt des
ghemeynen volcx geen quaet ghevoelen van het gantsche
Vrydom was hebbende, ende dat daerom ſyne goede ghe-
neghentheyte tegens den Nederborgognons gheenſins ver-
mindert en was. Daerentuffchen vreeſende booz meer-
der veroerte booz het geheele Franſche lant/ende bedenc-
kende dat hy eyndtlichen van alle de Vrijdommen soude
omcingelt kommen werden/heeft hy by zich ſelven beraet
ſlaecht/hoe hy bequamelicken van Bergoie soude kon-
nen af-trecken/ende wederom ſyn gantsche Heirkracht
by een soude kommen krijghen/ten eynde ſyn af-trecken
ſpruytende wt oorſake van vreeſe des gemeynen Fran-
ſchen af-bals / niet en soude ſchijnen een maniere van
vluchtinghe te weſen. Terwyle hy dit aldus overleede/
heeft hem ghedocht dat hem een zeer goede ghelegent-
heyt van yet profijteler wt te rechten booz-biel : want
a boze Vrij alsoo hy in ſyn a ſleynſte Hegher ghegaen was / om de
6. X V II. wercken aldaer te beſoeken/heeft hy bemerckt dat het
heuvel-gheberchte twelck den Wyant in hadde / t'eene-
mael van menſchen ledich was / daer het nochtans alle
de daghen te bozen ſoo vol bezet was gheweelt / dat-
men van weghen de menichte het ſelve nauwelix en
konde zien. Ceſar hier over verwondert zijnde/heeft de
oorſake van ſulchs onderzocht aen den b Oberloopers/
welcke daghelicks met groote hoopen tot hem over-
quamen. Onder een pghelicken was bekendt/ghelijck
oock Ceſar ſulchs booz de Verſpieders verſtaen hadde/
dat den rugghe van het opperſte des ſelven gheberchts
byhants effen ende ghelijck was / maer boſſchachtich
ende enghen aende zijde vande andere wech des Stadts;
het bedencken oock hier over was / dat ſy ſeer bebreest
waren

Ceſar daer-
entuffchen
verhandelt
ſyne ſaken
seer neer-
ſtelick booz
Bergoie

a boze Vrij
6. X V II.

b Trans-
tuga.

waren booz de selbe plaetse/om die niet te verliesen/nademael sy anders niet en konden verstaen / dewijle haer het eene heubel-gheberchte van den Romeynen af-ghe-nomen was / soo sy het andere mede quamen ghydt te worden/dat sy schier rondtsom souden bezet ende belegherdt zijn / ende ghenoechsamelicken van alle wt-loopinghen ende aen-halingen van boeragie souden afgesloten zijn; sulcx dat sy alle gelijckelick van Dercinghetorix derwaerts ontboden waren / om die plaetse te stercken ende wel te bewaren.

22. Cesar dan dit alles verstaen hebbende / heeft hy derwaerts in't midden van de nacht veel a Cornetten Ruyters wtghesonden / ende haer bevolen met groot gerucht ende gherammel door alle die plaetsen henen te trecken: daer beneffens smorghens vroeck heeft hy een grooten hoop van bagagien ende b Ruylen wt het Leger doen brenghen / den welken hy het stroo van haer lijf doen nemen heeft / belastende den c Ruypl-drijvers met helmetten op het hooft in maniere als Ruyters ober ende weder ober de heubel—gheberchten rontsom te rijden : hier by voechde hy oock eenighe wepnighe Ruyters/welcke wat wijder af souden loopen/om haer selven tot trotse vanden Opandt te vertoonen : ende beval haer met langhe om-wegen ende weder-keeringen door eene ende de selbe wegen gints ende herwaerts te trecken. Dit alles wiert van verre wt de Stat ghezien/want die van Bergamo konden ghemackelicken in het Leger zien / doch ebenwel obermits de wijt-gelegenheyt van plaetse en konden sy niet sekers onderkennen. Hierentusschen heeft hy een Legioen ober het opperste des selven gheberchts henen ghesonden / ende na dat het selbe een wepnich boortghetoghen was/heeft hy die aende benedenste plaetse des selfs laten stil staen / ende in de bosschen doen schuylen. De Franschen dit ziende/creghen een swaer nadencken / ende lieten alle hare Weirkrachten derwaerts na die sterckte henen leyden. Doen heeft Cesar/merckende dat het Legher der Opanden ledich gelooopen was/syne Soldaten seer enckel/ende met bedeckte Libzen/ende verborzen Krijchsbaendelen(op dat sy't wt de Stadt niet en souden bemerken) wt het grootste Legher in het kleynste ghemelicken laten trecken/ende toonde aen syne Stathou-

deren/

a Purmi.

b Muli.

c Muliones.

a Boeck
133.

§ XIII.

b Manipu-
lars.De Romeyn
nen vallen
met grooter
bperichend
op de Stadt

syne wtgeroepen hadde/als dat hy opgheweet wierdt door
 de a vereeringen van Bourges ende over sulcx niet en sou-
 de willen ghehengen dat yemant voor hem over de mue-
 ren soude klimmen. Dese aen syn zijde geliepen hebben=
 de dize van syne b Rot-ghezellen / heeft hemzelven van
 haer laten op-lichten/ende is alsoo ober de muren ghe-
 klommen ; daer na heeft hy strax elck byzonder van
 haer de handt gegeven/ende alsoo opgetogen. Daeren-
 tusshen de ghene/welcke aen d'ander zijde des Stadts
 als hier boven gheseydt is/van wegen hare sterckte tsa-
 men geloopt waren/soo haest als sy het eerste gheroep
 hoorde/syn niet een groot ghedruys herwaerts aen ge-
 komen/ende dewijle d'een tijding op d'ander quam dat
 de Stat vanden Romeynen in-genomen was/hebben
 sy in aller haest hare Ruyteren booz henen gesonden:en-
 de na dat een pghelick eerst quam/bleef hy staen onder
 de mueren/soo dat het getal der tegen-standers seer ver-
 meerdert wiert : Doen nu aldaer een groote menichte
 by een ghekomen was / soo hebben oock de Vrouwen
 welcke een weynich te bozen vande mueren aenden Ro-
 meynen hare handen wtghespreydt hadden/de hare ten
 hoochsten ghebeden ende gesmeect / ende volghens de
 Fransche maniere haer hangende ende wt-ghespreyde
 hair begost te vertoonen / ende oock hare kinderen in
 haer gezichte ghebracht. Middelerwijle de Romeynen
 en hadden in hare strijdt noch gelijcke gelegentheyt van
 plaetse/noch oock gelijckheyt van ghetal: daer benef-
 fens waren sy vermoeyt van weghen veel loopens ende
 het langduerich strijden / soo dat sy seer swaerlicken de
 versche ende nieu aenghekomene konden teghenstaen:
 Het welcke als Cesar sach/namentlicken dat de syne op
 een onghelagen plaetse te strijden hadden/ende dat des
 Wyants hoopen ende menichten allenekens vermeer-
 dert wierden/is hy booz de syne bedreeft geworden/ende
 heeft derhalven ghesonden aen den Stathouder Titus
 Sertius/den welcken hy ghelaten hadde tot bewaringe
 van syn kleynste Legher / ende dede hem aenzegghen/
 dat hy syne Benden in aller haest wt syn Legher soude
 lepen/ende aen de rechter zijde der Wyanden onder den
 benedensten heubel soude stellen/ten eynde/soo wannere
 hy de onse van hare plaetse soude mogen verdzeben zien/
 hy door de selve Wyanden soude verschycken / om de
 onse

onse niet wijdt ende breeidt na te jaghen. Hy daerentus-
schen selver is een wepnich van die plaetse getogen daer
hy te boozen gestaen hadde / ende verwachtte op de wt-
komste des strijts. Alsinen nu hant booz hant seer kloec-
kelicken was strijdende / ende de Opanden haerselven
opt boozdeel van plaetse ende oock op hare groote me-
nichte verlieten / daerentegghen de Romeynen op hare
bromicheyt alleen waren steunende; so wierden onbooz-
ziens aen de opene zijde van de onse de Nederbozgo-
nons ghezien / derwelcke Cesar selver aen eene andere
opklimminghe van der rechter zijde / om syne macht by
een te houden / ghesonden hadde: dese obermits de ghe-
lijckheyt harer wapenen met die van de Stadt / hebben
den onsen seer verschrickt : want alhoewel sy ghezien
wierden verheffende ende wt stekende hare rechter
schouderen / twelck de Vrienden int ghemeyn booz een
teecken plachten te vertoonen : nochtans en konden
onse Soldaten sulcx niet ghelooven / meynende het selve
vanden Opanden ingheselt te wesen om haer te bedrie-
ghen.

25. Ter selver tijt wierdt den Hoofstman Lucius Fa-
bius / ende die met hem ober de mueren gheklommen
waren / alsoo sy oberballen ende verslagen waren / doot
van boven neder geworpen : Marcus Petrejus mede
een Hoofstman des selven Legioens pooghende de pooz-
ten op te breken / wierdt van de menichte oberballen /
ende hem beboelende / alsoo hy seer vele wonden ontfan-
ghen hadde / dat hy moeste steruen / heeft hy tot zijn siot-
ghezellen gheseyt / de welcke hem nabolchden / Nade-
mael ick myn selven tsamen met u lieden by den leuen niet
en kan behouden, soo moet ick nochtans sulcx versorghen
als tot uwer behoudnisse dient, dewijle ick soeckende eere
te verwerven, u lieden in dese swaricheyt ende perikel ghe-
bracht hebbe: daerom soo langhe ghy ghelegentheyt hebt,
wilt u selven versien, ende u leuen verskeren. Ende dit
gheseyt hebbende / is hy in het midden vande Opanden
ghedronghen / ende heeft twee van haerlieden ghedoodt /
ende de andere heeft hy een wepnich vande poozte ver-
dreeben. Ende ziende dat de syne hem poochden te hel-
pen / seyde hy tot haer / Te vergheefs soect ghy my myn le-
uen te behouden, dewijle my het bloet ende myne krach-
ten alreede begeben: daerom gaet van hier, terwijl ghy
meucht,

Maer na
dat sy veels
van den ha-
ren verloren
syn sy af-ge-
dreeben.

De Fransche oorloghe.

meucht ende begheeft u in u Legioen. Ende aldus strij-
dende is hy eyndtliken doot ter neder ghevallen / de
welcke nochtans den synen tot behoudenisse geweest is.
Als nu de onse aen allen kanten dus niet benaudt heyd
gheperst wierden / ende oock zes-en-beertich Hoofst-
lieden verlozen hadden / soo syn sy ten laetsten / niet lan-
gher kommende teghenhouden / van hare plaetse verdrze-
ven. Maer het thienste Legioen / twelck op een effene
plaetse tot hulpe ghesteldt was / heeft den na-jaghenden
Franschen seer wederhouden; waer op oock strax aen-
ghelomen zijn de Venden des derthiensten Legioens /
de welcke buyten het kleyenste Leger ghebzaecht zijnde /
met den Stadthouder Titus Sertius de bovenste plaet-
se in-ghenomen hadden: so dat de Legioenen hier door
behouden synde / soo haest als sy op de effenheyt ghelo-
men waren / met stoutmoedighe openbare Vaendelen
teghens hare Vyanden zijn wederomme blyven staen.
Doch Vercingetorix heeft de syne vanden boet des heu-
vel-geberchts wederom binnen syne sterckte gebzaecht.
Ende des selven daechs syn weynich min dan acht
hondert Soldaten van den onsen gebleven.

Cesar be-
strafte syne
Soldaten /
ende daer
na vertroost
hy haer.

26. Des anderen daechs / heeft Cesar de gantsche me-
nichte te samen geroepen / ende heeft in den Soldaten
bestraft hare groote roeckeloofheyt ende onmatighe be-
geerte van te strijden, als sijnde de ghene welcke haer ey-
ghen hooft hadden ghevolcht, ende by haerselven geoor-
deelt, waer na toe sy behoorden te gaen, ende wat sy oock
behoorden te doen; sulcx dat sy niet en waren blyven staen
na datter een teycken van op-treken ghegheven was,
noch oock haer hadden laten wederhouden van den Op-
per-meester der Soldaten ende Stadthouderen. Voordts
heeft hy haer oock te hemmen ghegheben / wat de onghel-
eghentheydt van plaetse vermochte, ende wat hy selver
voor Bourges haer gheleert had; doen hy den Vyanden
bevindende sonder Overste ende Ruyterije, de gewisse
ende versekerde victorie evenwel hadde laten voorby gaen
alleenlick daerom, om dat hy overmits de onghellegendt-
heyt van plaetse in het stryden eenige kleyne ja de minste
schade niet en wilde onderworpen wesen. Voorts, so groo-
telicx als hy aen d'een sijde hare kloeckmoedicheyt moeste
met verwonderinghe pryfen, als de welcke niet en hadden
van den aenval ende bestorminghe kunnen wederhouden
werden

a Boeck.
III.
§ 1 X.

werden, noch van wegen de sterften des Leghers, noch de hoochte des gheberchts, noch oock van wegen de mueren des Stadts: soo seer moeste hy oock aen d'andere zijde straffen hare roeckeloosheyt ende vermetentheyt, dewijle sy by haerselven ghedacht hadden meerder wijsheydts ende verstants te hebben van de victorie ende wtkomste der saken, als den Velt—oversten selver. Zeggghende/ dat hy niet minder de nedericheydt ende ghehoorsaemheyt in een Soldaet vereyschte, als de wackerheyt des gemoedts. Als hy dese reden wtgesproken hadde/ heeft hy oock eyndelicken haer ghetroost ende moedt gegeven/ haer bemanende/ dat sy om deser oorsaken wille niet t'eenemael en souden verflaghen zijn, ende dat sy het gene de onghelgentheyt van plaetse haer aen-ghebracht hadde, sulcks daerom de vromicheydt der Vyanden niet en souden toeschryven. Daerentusschen gelijck hy te boozen inden zinn ghehadt hadde te vertrecken/ sulcks heeft hy om de selve redenen ende op de selve maniere als—noch ghedacht ende booz-ghenomen: derhalven hy syne Legioenen bukten den Legher bracht / ende syn volck in slach-ordze op een seer bequame plaetse stelde: Doch Vercingetorix is niettemin op eene effene plaetse haer tegens gekomen/ sulcx datter een klepne Ruyter schermutselinghe ende de selve boozspoedich ghenoech gheballen is: ende Cæsar heeft daer na syn Heir—kracht wederom in het Legher gebracht: Als hy sulcks des anderen daechs wederomme gedaen hadde/ heeft hy ghedacht genoeg te wegghe gebracht te hebben tot verminderinghe van den Franschen trots/ ende tot versterckinghe van de ghemoederen van de sijne: Derhalven heeft hy syn Leger op-ghebroken/ ende is na den Nederborgognons toe getrocken: Ende alzo de Vyanden hem doen-maels oock niet en hervolghden/ heeft hy hem begheben aen de Gubiëre n Allier/ ende zijne Bugghe aldaer wederomme toe-ghemaecht / t'welck ghedaen hebbende / heeft hy syn Heir-legher over-ghebracht: Al-waer hy ghegroetet wiert van Viridumarus ende Eporedorix/ alle beyde Nederborgoensche / ende verstonde wt haer hoe dat Titabicus met de gantsche Ruyterije henen gherepft was/ om door—gaens den Nederborgognons tot den afbal te brenghen; ende dat het van noode was dat sy booz henen souden trecken / om den Wyddomme aldaer van sulcx

n Elavor.

Hy breekt
syn Legher
op en trekt
na de Neder
borgognons

fulcx te boozen te waerschouwen ende te verstercken.
 27. Ende al-hoewel Cesar nu op veel manieren de
 trouwloosheyt des Nederborggnons bespeurt hadde/
 ende oock wel bemerckte dat door het wt-trecken van
 haer-lieden de af-wijchinghe des Wjldoms meer ver-
 haestet soude werden ; nochtans en heeft hy haer niet
 willen vast houden ; op dat hy niet schijnen en soude
 haer eenighen overlast aen te doen / ofte oock eenich
 quaedt na-dencken van vreesse te gheben : Ver-halven
 dan alsoo sy henen soudentrecken / soo heeft hy in het
 korte verhaelt alle syne misdaden aen den Nederbor-
 ggnons ghedaen : Hoedanich ende hoe ongherecht sy
 waren doen hyse namentlicken in syn vrientschap ende be-
 scherminge ontfing, hoe datse gejaegt ende gedreven wa-
 ren binnen hare Steden, hoe dat alle hare Landen als ver-
 beurt aen-gheslagen waren, ende daer beneffens verstecken
 van hare Vrienden ende Bondtghenooten , hoe dat haer
 oock schattinghe op gheleydt was , ende daer-en-boven
 oock Gijselfaers met groote smaectheydt af-gedronghen:
 Daer-en-tegens in watten voorspoedicheydt ende heer-
 lickheydt hy haer gebracht hadde, soo dat sy niet alleen
 gheraecht en waren in haren voorighen staedt, maer daer-
 beneffens schenen gekomen te sijn verre boven de heer-
 lickheydt ende het geluck t'welck sy-lieden van ouden ty-
 den oyt ghehadt hadden. Ende niet dese beveelen heeft
 hy haer van hem laten trecken.

A. Boet van
 de fransche
 oorloghe.
 Item/VI.
 Boeck.

a Noviodu-
 num Aduo-
 rum.
 e Ligeris.

De bagagië
 der Romey-
 nen werden
 te Nevers
 genomen en
 beplonderdt.

a Bibra &c.

Daer is een Stadt in Nederborggnen ghenaemdt
 Nevers/geleghen op een seer bequame plaetse aen de
 kant van de Riviere e Loire: in de selve hadde Cesar
 betrouwt alle de Gijselfaers des Franschen landts / en-
 de aldaer hadde hy ghebracht synen booz-raedt van
 koozn/ende de ghemeyne schatten van gheldt/midtsge-
 der oock een groot deel van de bagagiën syner Wrien-
 den ende synes Heir-leghers:ende hier na toe hadde hy
 oock gezonden een seer groote menichte van Paerden/
 dewelcke hy ter oorsaecke van dese oorloghe in Italien
 ende Spangien doen op-kopen hadde. Als nu Epa-
 redorix ende Viridimarus aldaer ghekomen waren/
 ende van de ghelegghendtheyt hares Wjldoms naerder
 verstaen hadden / namentlicken dat Litabicus van de
 Nederborggnons ontfanghen was binnen a Beaulne/
 het welck hy haer lieden een Stadt was van grooten
 aenzien;

aenzien; ende dat hare opperste Heere Conbictolitanis/
 ende oock het meestendeel van den Ruydt by hem ghe-
 komen was; Daer beneffens datter oock van weghen
 het gemeen/Ghesanten wt-gesonden waren tot Ver-
 ringetorix om met malkanderen een Verbont van vze-
 de ende vzienschap aen te gaen: Zoo heeft haer goet
 ghedacht dese schoone ghelegghendtheydt niet te laten
 voorby gaen: Verhalven hebben sy de Wachters ende
 de Bewaerders des Stadts ^b Nevers onghetacht/
 ende daer beneffens alle de ghene/dewelcke van wegen
 hare Koop-handel ofte repse van buyten aldaer gheko-
 men waren: Ende daer na hebben sy het geldt ende de
 Peerden onder malkanderen ghedeydt/ende hebben de
 Gijsselaers der Franscher Wydommen te Beaulne by
 de Oberichheydt laten brenghen: ende de Stadt, dewyle
 sy die achten niet houbaer te zijn / hebben sy verbrandt/
 op dat de Romeynen deselve niet wederom tot eenigen
 dienste en souden ghebruycken: ende het Koozn/soo veel
 als sy niet aller haest konden / hebben sy met Schepen
 wech ghevoert/ende al watter voorts oberich was/heb-
 ben sy met het water ende den bzant verdozven. Het
 welck aldus by haer beschickt zijnde hebben sy wt de
 Rabuerighe landen/Heir-krachten vergaderdt / ende
 daer beneffens oock Garnisoenen ende bewaringen op
 de kante van de ^c Loire gheleydt/ ende hebben vordr-
 om meerder schpich ende vzeese aen te jaghen / ober al
 begoft op alle plaetsen hare Ruyterije te berthoonen: op
 hoope dat sy den Romeynen/oste van alle lijftracht ende
 Koozn souden af-slypen; oste de selve tot ghebreck en-
 de waterste noot ghebracht spnde/wt ^d de Provintie sou-
 den moghen verdryben: waer toe haer oock veel hielp
 ende groote hope gaf/dat de Loire van weghen de me-
 nichte van siue soo hooch gheworben was / dat het niet
 moghelijk en scheen eenichzins door de selve te mogen
 gaen.

^b Noviodu-
num.

^c Ligeris,

^d Provincia

28. Als Cæsar dit alles overlept hadde/heeft sy nod-
 dich gheacht hem selven op het spoedichste te haesten
 wt oorzake dat sy wederom het maken van de Wijn-
 ghe soude moeten waghen/ende daer in teghenstant be-
 bindende/veel beter soude wesen sulcx te beginnen eer sy
 meerder Heir-krachten mochten vergaderdt hebben:
 Want dat sy spaer soude veranderen ende in de Pro-

Cæsar trecke
 seer haest
 over de Loi-
 re.

De Fransche oorloghe.

vintie soude reysen / dat selve en docht hem niet ghe-
 raechsaem doenmaels te doen/eensdeels om dat hem de
 schande ende oneere van sulcks weder hiel / midtsge-
 a Gebenna. ders oock het Gheberchte van a Gebenneg / het welcke
 hem in den weghe lach / ende andere swaricheden van
 foodanighen tocht ende reyse / eensdeels oock daerom
 overmits hy grootelicx begheerde te zijn by Labienus
 ende den anderen Legioenen/dewelcke hy met hem wt-
 gesonden hadde. Derhalven heeft hy seer groote tocht-
 ten by nacht ende by daghe gedaen / ende is teghen ver-
 wachtinghe van eenen peggelicken aen de Loire ghe-
 bomen : al-waer hy een seliere b ondiepte door syne
 b Vadum. Kuypers ghebonden heeft / sulcx als dienstich wesen
 mochte na gelegentheyt van haren noot: Ende ten eynde
 de de stroom ende het gheweldt van de riviere eenich-
 zins soude mogen gebroken werden/hadde hy syn Kuyp-
 ters hier ende daer int bovenste van de riviere besteldt:
 op dat alzo alleenlick de Armen ende de Schoudere/
 van de onsen/om hare Wapenen te draghen / by van
 het water souden wesen ; sulcx dat hy met verwonde-
 ringe der Opanden/dewelcke oock het selfde aenschou-
 wende/in den eersten beroert waren/syne Heirkrachten
 ober-gebracht heeft. Hy dan overgekomen zijnde/heeft
 veel kroons op de Velden ghebonden/ende daer benef-
 fens oock overbloet van Beesten ghekrege;waer me-
 de hy zijn Heirleger vooz zien ende verbult heeft/ende
 e Senones. is in de landen van c Sens henen ghetoghen. Terwyle
 dit alles by Cesar verhandeldt wert/is Labienus met
 vier Legioenen van Cesar gescheyden / latende binnen
 d Sens alle het volck twelck tot verbullinghe van de
 Labienus Legioenen onlancx wt Italien gekomen was/ten eynde
 daerentusschen voerde de by haer de Bagagien souden bewaert ende verskiert
 oorloghe in- zijn; Daerentusschen reysde hy na e Parijs / het welcke
 den vrydom van Warys. een Stadt is vanden f Vrydom van Parijs/ghelegghen
 d Agendicu in het Eplandt van de riviere g Senne. Als nu van
 e Lutetia, den Opanden syne komste bekend werde/zijn daer groo-
 f Parisij. te Heir-krachten wt de Nabuerige Vrydommen te sa-
 g Sequana. men ghekomen/ende hebben het hoochste ghebielt aen
 h Anlercys, Camulogenus van h Rouanen overgegeven / dewelcke
 alhoewel hy seer out was / nochtans tot die eere verhe-
 ben is geweest/overmits de byzondere wetenschap ende
 erbaretheyt in krijchs saken dewelcke by hem was.

Dese

Deſe alſoo hy bemerkte datter een gheſtadighe Moer-
 raſch aldaer was/loopende in de Sepne/ende derwelcke
 die plaetſe ſeer beleite / heeft goet ghebonden met ſyn
 volck aldaer te blyben leggen / met een boornemen van
 de onſe in de over-komſte vande Ribiére te beletten.
 Doch Labienus heeft in den eerſten ſpne i Storm-
 bruggens aen-gebracht/ende de Moerſch geſocht met
 gheblochten k horzen ende l Schans-korzen te verbul-
 len / ende hemzelven alſoo van ſpne repſe te verſekeren.
 Doen hy nu bemerkte dat ſulcx ſeer ſwaerlick ſoude
 geſchieden/iſ hy ſtillekenſ ter derde wake wt ſyn Le-
 ger getoghen / ende iſ den ſelven wech dien hy in ghe-
 komen was wedergheliekerdt / ende te m Melun geko-
 men/het welck een Stat iſ van die van n Seng/ghelie-
 gen in het Epland van de Sepne / ghelijck wy oock een
 wepnich te vooren van Parijs geſeydt hebben. Alhier
 heeft hy gebonden ontrent vijftich Schepen / de welcke
 hy in aller haefte te zamen ghevoecht heeft / ende zulcx
 ghedaen hebbende heeft hy ſyn Soldaten daer op ghe-
 ſtelt;twelck die vande Stadt ziende / vande welcke een
 groot deel ter Oorloge wt getogen was / ſyn ſy over-
 mits de vzeemdicheyt deſer ſake ſeer verſchriekt ge-
 worden/ſoo dat hy de Stat zonder eenige wederſtandt
 ghekregeen heeft.

i Vineæ.
 Crates.
 Agger.

m Meledu-
 num.
 u Senones.

29. Doen heeft hy de Brugge de welcke de Dyam-
 de eenige daghen daer te vooren af-gebroken hadden/
 wederom verſtelt ende vermaectit/ende heeft ſyn Heir-
 leger over-ghebracht / ende iſ voortſ boort ſtroom na
 Parijs henen getoghen. De Vrijanden zulcx vernemen-
 de wt den ghenen de welcke van Melun ghevluchtet
 waren/belaſten Parijs in brant te ſteken/ende de Brug-
 gen des ſelven Stats af te breken: Sy daer-en-tuſſchen
 zijn van het Moerſch getogen/ende hebben op de kant
 van de Sepne/recht over Parijs tegens het Leger van
 Labienus haer ſelven ter neder gezet: Als nu quam de
 tijdinge dat Cæſar van d Gergoie gheweken was; alſ-
 dan hoorde men van de af-wijkinghe der e Nederboz-
 gognons / ende van de tweede beroerte der Franſchen;
 ja de Franſchen onder malikanderen doſten in hare
 t'samen ſprekingen zegghen / dat Cæſar in zijn tocht
 verhindert was/ende tuſſchen de f Loire geſloten ende
 beſet/sulcx dat hy van wegen de ghebzekelecheydt des

d boec VII
 e Adui.

f Ligeris.

De Fransche oorloge.

g Provincia
h Bellouaci.
i Boec III.
§ 11.

Labienus
vindt een
bequame
middel om
de vanden
een stude
wt te locken

e Melodunū
elij Metio-
sedum.

Roemus ghenoodtsaecht soude gheweest zijn in g Pro-
vencen te trecken. Die van h Beauboizin / alsoo sy te
i voozen by haer selven nopt goet gevoelen van ons ge-
hat en hadden / als sy verstaen hadden de afwijkinghe
van de Jhederbozgognons / hebben oock begoft Heir-
krachten te vergaderen/ende openbaerlick gereetschap
ter Oorloge te maken. Labienus ziende sulcken groo-
ten veranderinge van saken/ heeft begoft te bemercken
dat hy syn dingen verre anders moeste aen leggen als hy
wel te voozen bedacht hadde ; ober-sulcx bedacht hy
by zich selven/niet om wat te verkrijghen / noch om de
vanden tot strijden te tergen/maer alleenlicken ober-
leyde hy door wat middel hy syn Heirlegheer bequame-
lick te Sens soude behouden ober-bzenghen:want aen
d'een zijde waren die van Beauboizin/welck Vrijdom
in het Franscheland eenen grooten naem van vromic-
heydt hadde,ende d'ander zijde hadde hem Camuloge-
mus bezet met een bereydt ende beerdich Heir-kracht/
ende daer benessens wierden de Legioenen van hare
bagagien ende garnisoenen door een seer groote rivie-
re afghesloten ende wederhouden. In alle dese seer
grote swaricheden dewelcke haer te ghelijck soo schie-
licken ober quammen / en sach hy anders gheen troost
oft hulpe dan de welcke van hare kloechmaedicheyt en-
de vromicheyt te verwachten was. Derhalven heeft hy
ontrent den abondt Krijchs-raedt gehouden/ende den
synen vermaendt / dat sy neerstelick ende waackerlick
sulckis als hy haer bevelen wilde/souden wtboeren: Het
welck ghedaen hebbende/ heeft hy de schepen welcke hy
van e Melodunū nederwaerts ghebracht hadde / elck van
den anderen ghescheyden/ende de selve den Roomschen
Krijpteren toe-ghiepgghendt/ende haer belast stillekens/
na dat de eerste wake gheepndicht mochte zijn / vooz
stroom vier mijlen weechs-af te loopen / ende hem al-
daer te verwachten : Middeleerwile heeft hy vijf Ben-
den/welcke hy dachtte aller-swaekst inden strijdt te we-
sen/tot bewaringhe van het Leger gelaten : ende de an-
dere vijf van het selve Legioen heeft hy belast in den
middernacht met alle hare bagagien met veel geruchts
tegens stroom op te trecken: hy bede oock eenige schip-
ten op-soecken / welcke hy met groot geluydt vanden
sach der riemen mede derwaerts liet op-roepen. Een
weynich

weynich daer na is hy selfs stillekens henen ghetoghen met dize Legioenen / tot dat hy quam aen die plaetse/ daer hy belast hadde dat de schepen souden blijven leggen: Als sy nu aldaer gekomen waren/ syn de Verspreiders der Wyanden/ welke ober al neffens de riviere bestelt waren/ onboozziens (alzo daer schielich een groot onwedder op-ghelomen was) van de onse overballen/ soo dat onse gantsche Weir-kracht ende Ruyterije / boozden dienst ende hulpe der Roomscher Ruyteren / de welke hy daer toe bestelt hadde/ overghelomen syn.

30. Even schier op de selve tijdt ontrent den morgenstondt/ quam aldaer tijdinghe aen den Wyanden / hoe datter buyten ghewoont een groot gheruchte was in het Leger der Romeynen/ ende datter een groote Weirtocht tegens den stroom op-toech/ ende dat het gesuydt van de roep-spanen in dien hoeck merckelichen ghehoort wierdt/ ende dat daer benessens een weynich daer beneden de Soldaten met schepen over-gebracht warden. Als sy sulcx verstaen hadden / hebben sy by haer selven gemeyndt dat de Legioenen op dize verscheyden plaetsen over-togen/ ende dat sy anders niet en sochten dan wech te bluchten / verschykt synde door de afwijkinge van de Neerborgognons: Verhalven hebben sy oock hare Weir krachten in dize deelen gedepldt: want recht tegen over het Leger hebben sy haer garnisoen gelaten; ende eenige inleynne macht hebben sy na d' Orbeil ghezonden / de welke even soo verre als de schepen hoeren/ boozt souden trecken, ende de andere hare Weirkrachten hebben sy teghens Labienus aengebracht. S'morgghens vroech waren de onse alle gheleijckelich over-gevoert/ ende met een saghen sy neffens haer de slach-ordze der Wyanden in haer ghereet staen. Labienus heeft hier ober syne Soldaten vermaendt/ dat sy souden gedachtich wesen hare oude kloeckmoedicheyt, ende haerselven voorstellen souden de gedachtenisse van soo veele heerlicke victorien, ende daer benessens haer selven anders niet inbeelden dan oft Cæsar selfs teghenwoordich ware, door wiens beleyt sy dickwils hare Vyanden overwonnen hadden. Welck geseydt hebbende/ gaf hy tecken van alarm. De Wyanden in de eerste tza-menloopinge toerden strax ingedreven aen de rechter vleughel/ al-waer het zevensste Legioen gestelt was/ en-

d Metiofedum.

Als hy die na syn wenschen verwoonen had treckt hy na Cæsar.

De Fransche oorloghe.

e Pila.

de wierden voort in de vlucht ghejaecht: Men de sline-
 ker vleughel oock/welcke plaetse het twaelfste Legioen
 bevolen was/al-hoewel dat by haer de eerste Ordinan-
 tien der Opanden met e jabelijnen door-schoten wier-
 den/ende daer over doot ter neder vielen;nochtans heb-
 ben de andere evenwel dapperliken teghen ghestaen;so
 dat niet een van haer het minste na dencken van vluch-
 ten was gebende: want selfs den Obersten der Opan-
 den Camulogenus was by haer /ende vermaende haer
 ten besten: Ende dewijle de wthomste van de victorie
 alhier gantsch onseker stont / soo wierdt middeler-tijt
 den Opper-meesters der Soldaten van het sebenste
 Legioen aen-gheseydt sulcx alser aen de slinker vleu-
 gel omme ging: dese hebben strax haer Legioen ach-
 ter den rugge der Opanden vertoont/ende met vpan-
 ge Daendelen van achteren tegens haer aengheballen:
 evenwel en heeft niemant ter selver tijdt wt syn plaetse
 geboeken:maer alle gelijckelick syn sy bezet gheworden
 ende omgekomen/soo dat Camulogenus hebbende niet
 haer de selve kantse/oock aldaer gebleven is. Hierentus-
 schen de ghene / welcke in garnisoen rechte over het Le-
 ger van Labienus ghelaten waren / hoorende dat den
 strijdt aen-gegaen was / syn oock den haren tot hulpe
 gekomen / ende hebben een heubel gheberchte daer on-
 trent inghenomen: doch evenwel hebbende sy het ge-
 welt van onse overwinnende Soldaten niet konnen te-
 ghenstaen:soo dat sy mede met de haren gebluchtet syn/
 ende eyndelicken oock omme-ghelaten: want de gene
 de welcke haer het sy in de bosschen oft geberchten niet
 verborghen en hadden / de selve zijn van onse ruysterige
 gedoodt. Als dit alles dus boozspoedelicken wt-geboert
 was/is Labienus henen getogen na a Sens/alwaer de
 bagagien des gheheelen Heir-leghers gelaten waren;
 ende van daer is hy met alle syne Heir-krachten by Ce-
 sar gekomen.

4 Agendicu

De gaderin-
 gen ende be-
 raetd aginge
 der Fran-
 schen.

31. Hierentusschen de afwijckinge der Nederborgog-
 nous openbaer werdende by een pegelick/wiert de oor-
 loghe van daghe tot dage grooter ende meerder:de Ge-
 santschappen wierden in alle hoecken wtgesonden / en-
 de zochten de Vrijdommen/soo veel als sy immermeer
 niet gunste/aenzienlickheyt ende gelt vermochten / tot
 haer te trecken ende te bewegen: daer beneffens als sy

in a hare macht gekregen hadden de Gijfelaers welke Cesar in haer landt als in verskeringhe bestelt hadde/ soo hebben sy den onwilligen gedreycht sware straffe te sullen aen doen: waer mede sy haer ghedwongen ende verschrycht hebben. Voorts de Nederbozognons verzochten oock aen Vercingetorix / dat hy tot haer wilde komen/ende met haer overlegghen de ghelegendtheydt van de wtboeringhe der oorloge: het welck haer te gevalle geschiet zijnde/hebben sy strack gearbeydt dat aen haer de hoogste heerschappije mochte overghezet werden: maer het selve wiert in twijffel ghetrocken / ende daer wiert een Vach-baert van het gheheele Fransche land te d Beaulne gehouden: aldaer quamen sy te samen van allen kanten: ende de besluytinghen wierden volghens de meeste stemmen genomen: doch kosen alle gelyckelick niet een wtbezonderdt Vercingetorix tot haren Veldt-overste. Die van Rheims / Langres ende Triers en waren op dese vergaderinge niet ghekomen: de eerste daerom niet / overmits dat sy bleven by de vrientenschap der Romeynen: die van Triers daerom niet/overmits sy te verre van de hant waren/ende oock seer benaut waerden vanden Duytschen/het welck oock de oorzaak is gheweest waerom sy oock buypen de gantsche oorloghe waren / zendende aen geen van beyde de zyden eenighen bystandt. De Nederbozognons nament seer qualicken dat sy van de opperste heerschappije verstenen waren/ende waren bedroeft van weghen de veranderinge hares staets/haer beklaghende dat sy onder Cesar niet gebleven en waren/wiens goedertierentheyt tegens haer sy nu begosten te bedencken: nochtans dewyle sy de oorloghe alreede aen-ghenomen hadden / en dochten sy haer-liever stemme van den anderen niet afscheyden: Eporedorix ende Virdumarus die twee trefeliche jonghe Heeren/ende dewelcke van wt-nemende groote hope waren / onderwierpen haer-selven onwillich ende als teghens haren danck onder de heerschappije van Vercingetorix: maer hy belaste den anderen Vrijdommen Gijfelaers by te brengen/ende tot sulcx bestide hy eenen sekeren dach: Woer belaste hy in aller haeste verwaerts te doen komen alle de Ruyteren/wesende vijsthiel dupsent in getale:ende aengaende het Doetvolck/seyde/woort tegenwoordich/met sulcx als hy

a boec 133
§ XXVI

d Birbaet

De Fransche oorloghe.

boozheiten hadde/verghenoecht te sullen syn / dewijle
 hy het waterste niet en wilde waaghen / noch in slach-
 tze teghens den Wyant te belde strijden;maer bedachte
 dat het hem licht om doen was/alzoo hy overbloet van
 luyterye hadde den Romeynen hare toevoeringe van
 loom ende voeragie te beletten;indien sy alleenlick met
 een onbeswaert gemoet haer loom selfs doosten beder-
 ven ende hare luyfen verbranden : door welcke schade
 ende verlies sy selfs konden zien dat sy een eeuwige vyde
 heerschappije ende regeringe souden verwerven. Als
 dit alles alous bestelt was / heeft hy aen den a Neder-
 bozgoignons ende b Lionnoisen / de welke nabueren
 syn van de Provintie / belast te bestellen thien duysent
 Voet knechten;daer by hy oock voechde acht hondert
 luyteren : over welck heerschacht hy tot Overste stelde
 den Zweder van Eporedorix / ende beval hem den
 c Saboyers te bekriegen ende ooploge aen te doen. Men
 d'ander zijde sont hy de knechten van d Sibaudan en-
 de van de naeste Wlecken van e Hubergne inde landen
 f Wibarez / insgelijcks die van g Hubergne ende h Ca-
 hors/om de grensen van i Abignon ende k Craugien
 te beplouberen. Ende evenwel niettemin door heyme-
 liche Boden ende Ghesantschappen dede hy den Sa-
 boyers aen-soecken tot vrede / alzoo hy verhoopte hare
 gemoederen van wegen die boozighe oorloghe noch niet
 t'renemael gerust te wesen : De booznaemsten van den
 haren dede hy schoone beloften van geldt/doch aen den
 Wijdomme dede hy verskeringe van te sullen bekrij-
 gen de heerschappije vande geheele Provintie.

32. Tegens alle dese booz-ballende swaricheden wa-
 ren veroordeelt twee-en-twintich Benden / de welke
 van den Stadhouder Lucius Cesar in a Provencen
 aen-genomen waren/ende hier ende daer in verschey-
 den hoeken bestelt ende versprept. Ende aengaende die
 van Wibarez / de selve hadden van selfs met hare Na-
 bueren ghestreden ende geschermselt/doch sy werden
 inde bluchte gedreuenende aldaer wiert verslagen Ca-
 jus Valerius Vinotaurus/de Sone van Caburus een
 vande booznaemsten des selven Wijdoms/nitsgaders
 doch eenige andere/ende wierden voorts de andere bin-
 nen de Stadt ende mueren gedreuen. Doch de Saboy-
 ers bestelden aen de Rhosne hier ende daer veele garni-
 soenen/

a Edm.
 b Legusiani.

c Allobro-
 ges
 d Gabali.
 e Arverni.
 f Helvij.
 g Rutheni.
 h Cadurci.
 i Volca.
 k Arecomici

a Provenetia

Tenighe
 luyten krij-
 ghen in de
 landen van
 Wibarez en
 Saboyen.

soenen/ende bewaerden hare landen met groote sorghe ende neersticheydt. Cæsar hierentusschen ziende dat de Wyanden veel machtigher waren in Ruyterije van hy/ ende dat hem daer beneffens alle de weghen af- gesloten waren/ soo dat hy in geen en dinge noch tot Wybenceen noch tot Italien konde verlichtet ofte beholpen werden/ soo heeft hy ober den Rijn in Duytsch-landt gesonden tot die Wydommen/ dewelcke hy in de voorighe jaren tot ruste gheholpen hadde/ ende dede Ruyterije van haer komen/ ende eenige licht-gewapende Doet-knechten/ dewelcke onder haerlieden gewendt waren te strijden. Doen sy nu ober-gekommen waren / ende gantsch onbegname Paerden hadden/ heeft hy van den Oppermeesters der Soldaten ende andere / midts gaders van den Roomschen Ridderen / ende andere oude b gewillighe Soldaten/ hare Paerden genomen / ende verdeylde de selve onder den Duytschen.

Cæsar neemt
Duytsch
Paerden
aan.

b Evocati,

Terwyle dit alles aldus bestelt wiert/ soo quamen de Weir-krachten der Wyanden tot het landt Auberghne te samen / ende alle de Ruyters welckz van het gheheele Fransche landt vercyscht waren; zuler dat Deringetorix een groot Weir-kracht by een vergaderdt hadde. Maer Cæsar is in de landen van c Hooschbozognen geryeft/ door de waterse lanen van d Langres / op dat hy te bequamer alle hulpe aen Wybenceen soude doen: Hier tegens heeft hem Deringetorix gelegert met dize Legheren ontrent thien mijlen van den Romeynen/ ende heeft alle syn Gifmeesters te samen gheroepen ende vergadert/ seggende dat nu de tijt der victorie gekomen was/ dewyle de Romeynen na Wybenceen bluchteden/ ende tot het Fransche landt verlieden: want hoevel hem sulcks genoegh was tot gensetinge vande vryheyt vooz teghenwoordich: datter nochtans weynich gebozderdt was tot ruste ende vrede des toekomenden tijds / dewyle de Romeynen meerder Weirkrachten souden vergaderen / ende daer na met meerder machte wederomme souden komen / ende dat sy ober sulcks hier mede niet en souden ophouden: Terhalven hy haer vermaent wilde hebben dat sy de Wyanden souden aen-ballen terwyle sy onghereedt waren ende niet een bekommerde Weir-tocht waren treckende: want indien de Doet-knechten haer willen helpen/ ende volgens dien staende blijven/

Hy treckt mee
syn Weir-le-
gher na de
Hooschboz-
ognons.
c Sequani.
d Lingones.

De Fransche oorloghe;

blieben / dat sy alsdan hare reyse ende tocht niet en souden konnen verborzderen; ende indien sy hare bagagien verlaten/ende na een goet henen-komen omme-zien/het welck hy aller-meest wilde ghelooven / dat sy alsdan van het gebzupck harer nootwendicheden / nitsgaders oock van hare eere souden versteken zijn : want belangende de Ruyters der Wyanden / dat sy daer aen niet en behoorden selfs te twijffelen/dat naimendtlicken yemant van haer allen bukten den Heir tocht soude durven af-loopen. Ende op dat sy niet meerder couragie haren Wyanden souden aen-vallen/seyde hy/dat hy alle syn Heirkrachten bukten den Leger sal stellen/ende alsoo hem selven den Wyanden tot een schizick sal vertoonen.

33. De Ruyters sulcx hoorzende/syn wonderlicken be-rept ten strijde ghewozden/ende riepen alle gelijckelick/darmen met een aller-heylichste eedt onder malkanderen behoorde vaste verskeringe te doen, als dat niemant oyt binnen syn huys sal komen, oft oyt eenigen toegangh sal hebben tot syne Kinderen, oft Ouders, oft Huysvrouwen, ten sy dat hy tweemaels midden door den Heir-tocht der Wyanden door ghereden hebbe. Zulcx hebben sy alle gelijckelick toe-geslaen / ende malkanderen alle ghelijck den Eet af-genomen. Het welck geschiet zijnde/hebben sy des anderen daechs hare Ruyterije in drie hoopen gedeelt/waer van dat twee in slach ordze haer aen wederzijden van haren Wyant verthjoont hebben/ende de derde heeft den wech van onse vooz-tocht begost af te snijden. Als sulcx aen Cesar ghebootschapt werde/heeft hy oock syne Ruyterije in drie hoopen laten verdeylen/ende belaste de selfde tegens haren Wyant opte trecken. Sy komen over sulcx aen malkanderen / ende aen allen hoecken werter ghestreden : Middelerwijle den Heir-tocht blijft stille staen/ende de Bagagien werden binnen de Legioenen besloten. Dorder al waer het de onse te quaet hadde/oste te seer benaut waren/derwaerts heeft hy zijne kintechten met hare Waendelen na toe doen trecken/ende de gantsche slachordze doen keeren: Het welck den Wyanden weder-hiel om den onsen na te jagen/en-

Hy slaet on-
der weghe
tegens syne
wyanden.

Hy overwint
de selve / en
verlaet veel
volcks van
daer.

de gaf den onsen kloecken moet van wegen de hope des bystants diese t'elken te verwachten hadden. Een laetsten hebben de Duytschen aen de rechter zijde / het op-
perste

perste des geberchts ingenomen/ende hebben de Wyanden van hare plaetse verdreven / ende haer op de vlucht na ghejaecht tot de Rivièr daer Vercingetorix met de Heirkrachten syns voetvolcx gelegert was / soo dat sy oock veel gedoot ende verflaghen hebben. Als sulcx de andere bemerckten/begosten sy te vreesen dat sy soudemoghen omringeldt werden/derhalven hebben sy haer selven mede op de vlucht begeben. Hier over werdender aen allen hoecken veel verflaghen. Daer werden oock drie seer edele Nederborgognons by Cesar ghevanghen gebzacht: Nammentlicken Cotus Oberste van de Ruyterer;/dewelcke in de laetste a Dagh-baerdt twist gehadde van weghen de hoochste Overicheyt / met Con- s X V.
victolitanis : Ende Cabarillus / dewelcke na het afwijcken van Titabicus / Oberste van het Voedt-volck geworden was : Ende Eporedorix/de welcke Oberste was inden strijdt dewelcke de Nederborgognons voorde komste van Cesar met de Hoochborgognons ghehadt hadden. Als Vercingetorix nu zach dat syne gantsche Ruyterije in de vlucht ghedreven was / heeft hy de Heir-krachten syns Voet-volcx(alzoo hy de selfde buyten den Leger ghestelt hadde)wederom af-geboert / ende heeft terstont begost te trecken na b l'Aussois / het
welck een Stadt is van de c Mandubische / belastende
voorts met aller haest de Bagagien buyten den Leger te brengen ende hem te volghen. Cesar hier over sulcx bemerckende/heeft belast alle de Bagagien op het naeste Heubel-geberchte te brengen / latende twee Legioe-
nen tot bewaringe der selver/ende heeft haer soo langhe
verbolcht als den tijdt des daechs konde lijden/soo dat hy ontrent drie duysent van den achter-tocht der Wyanden verlagen heeft / ende heeft des anderen daechs synen Leger voer l'Aussois geslagen.

34. Als hy nu de gelegentheydt des Stadts overzien hadde/ende den Wyanden bemerckte seer verbaest te zijn van weghen dat hare Ruyters in de vlucht ghedreven waren/op de welcke nochtans ten meestendeel het Heirleger was steunende/soo heeft hy syne Soldaten tot arbeiden vermaendt ende vastelicken voer-ghenomen de Stat l'Aussois te belegheren/ende met Bolwercken te omringhelen. Mengaende dese Stadt/de selfde was op het hoochste van een Heubel-geberchte ghelegen/op een
seer

a boec VII
s X V.

a Alesia.
b Mandubij

Op d'volche
haer tot
l'Aussois
toe.

De Fransche oorloghe.

seer verhevene plaetse / soo dat deselve niet en scheen
winbaer te wesen/anders dan dooz belegeringhe/want
aen den voer dese Heubel-geberchts spoelden aen twee
zijden twee Rivieren ende Water-stroomen: Ende dooz
aen dese Stadt was oock een effen velt ontrendt inde
lengte van dnye mijlen/maer aen alle de andere hoecken
was de Stat rontsom becingelt met eenige Heubel ge-
berchten/spinde eben hooch van spitsen/ende tamelicken
verre van malhanden: ende onder de muere / daer het
Heubel-geberchte na het Oosten spn wt zich hadde / al
daer was de plaetse verbult met de Heir-krachten der
Franschen/ende hadden aldaer een gracht/mitsgaders
een muer zes voeten inde hoochte ghelept.

Hij belegeret
de zelfde
Stadt.

a Castella.

Wengaende de sterchte ende belegheringhe dewelcke
ghedaen werde by den Romeynen/de selve begreep in
haren omme-loop elf mijlen: Ende het Legher was op
een bequame plaetse gelept: Daer waren oock gemaect
vier ende twintich a Schanssen / in de welcke dat ober-
dach Schild-wachten besteldt waren/op dat sy teghens
alle haestige ende onverwachte wt-ballen mochten ver-
seeckert zijn ; ende by nachte waren de selfde versocht
van goede wacht ende sterke Garnisoenen. Als nu dit
gantsche werck volbracht was/isser een Ruiter-schijdt
gheballen in de effene Velder/dewelcke wy te vooren ge-
sept hebben black sonder eenighe Heubelen dnye mijlen
in de lengte te spn: Men weder-zijden alhier werde met
de waterste macht ghestreden: Ende alzo de onse begos-
ten de minste te werden/heeft Cesar den Duytschen
haer tot onderstant gesonden/ ende daer beneffens oock
syne Legioenen hupten den Legher ghesteldt/ten eynde
onboorziens gheenen aen val by des Wyands Woedt-
bolck soude ghedaen werden: De onse hier ober ziende
dat de Legioenen in verskeringhe haer by-ghedoecht
waren/schepten wederom eenen nieuwen moedt / soo
dat de Wyanden in de blucht ghedreven werden / ende
haer selven van wegen de menichte in de woeghe zijnde/
malhanderen ober-liepen/ende alzo de Wooten te nau-
we waren / werden sy aen allen kanten ober-dronghen:
De Duytschen dit ziende verhoeldden haer seer dapp-
perlick/selvs tot hare Bestingen toe/soo datter een groo-
te menichte verslagen wert. Enige van de haren ver-
lieten hare peerden/ende poechten dooz de Grachte te
gaen

De Duyt-
schen hebbe
indt Ruiter
strijt de ober-
bant.

gaen ende ober de muere te klimmen. Hier-en-tusschen dede Cesar de Legioenen/de welke hy bupten den Legher ghesteldt hadde/een weynichsken vertrecken: De Franschen sulcx gewaer werdende/spu niet min binnen hare Vestingen/als bupten de selfde verschijcht gebor-den; Verhalven meynende datmen dadelichen nae haer toe quam/hebben sy strax den Alarm gheroeppen; waer van de sommighe verbaest werdende / zijn niet groote hoopen binnen de Stadt gedrongen. Vercingetorix dit ziende dede de Poorten sluyten / op dat zijnen Legher niet gandschelick van volck soude ontblootet werden. Doch ten laetsten nae datter veel verflagen waren/ende oock veel Peerden gekregen/spu de Wytschen wederom in't Legher gekeert.

35. Vercingetorix hier-en-tusschen heeft booz-gemoten/er des Wyants sterchten volmaecht mochten spu/ Vercingetorix sende hem syne Mont-gemoten om hulpe.
snachts zijne Kuyterje van hem te laten vertrecken: met bevel dat een pegelijck nae spu Wydom soude rep-sen/ende aldaer alle de ghene op-soecken / dewelcke van wegen hare jaren bequaem mochten zijn de Wapenen te dragen: Ten dien eynde belaste hy haer te verklaren alle syne weldaden ende trouwicheden aen haer bewesen, ende badt haer ten hoogsten dat sy neerstighe achtinghe wilden nemen op haer eygen welvaren ende behoudenisse, ende hem dewelcke hem selven trouwelick altydes van wegen de gemeene vryheydt gequeten hadde, nu inden wtersten noot niet en souden verlaten, ende tot straffe den Vyanden over-gheven: Wijders dede hy haer aen-segghen, indien sy slap ende onachtsaem in desen deele bevonden werden, dat tachtentich duysent wtgelesene menschen samen met hem sullen omme-komen, Daer beneffens dat hy aengaende de lijf-tocht na gedaen rekeninghe ende overlegginge bevonden hadde, dat hy nauwelicx Koorns ghenoech voordertich dagen was hebbende: Doch evenwel dat hy niet sparen een weynich langher soude mogen wtharden. Als hy syne Kuyteren dese bevelen gegeven hadde / heeft hy haer stillekens ter plaetse daer ons Werck noch open lagh/ontrent ter tweeder wake hem gesonden. Woorts liet hy alle het kooz by hem brenghen / op lijf-straffe teghens den ghenen dewelcke hem daer inne ongehoorsaem mochten wesen: Daer beneffens de Beesten/de welke vande Mandubische in groote menich-

a Mandubij.

te

De Fransche oorloghe.

te aldaer gedreben waren/ liet hy volghens de hoofden omme-deplen: Het koozn dede hy allentkens oock seer scherpende spaerlicken toe meten. T'welck gedaen heb- bende/ soo brachyte hy alle de Heir-krachten binnen / de welcke hy bupten de Stadt ghelept hadde: Ende in de- ser manieren schickte hy hem op hope van voorder by- stant wt het Fransche landt te sullen verwachten/ende dien volgens de oorloge also wt te voeren.

Cesar om-
legghert syne
byande met
geweldighe
Stercken
ende groote
Wercken.
b Directis
lateribus.

Als Cesar dit alles wt den Over-loopers ende Ghe- bangeren verstaen hadde/ heeft hy syne Destingen ende Stercken in deser voeghen doen maken / Eerstelicken heeft hy doen schieten een Gracht van twintich voeten wijdt in de b rechte kanten : sulcks dat de aerde daer van soo wijdt hem wt-breyde, als de wterste lippen van malkan- deren waren. Ende voorts alle de andere Stercken heeft hy van die selve Gracht vier hondert voeten afghetoghen: het welcke hy ten dien eynde dede, na-de-mael hy noodt- wendelick sulcken grooten begrippinge in de belegeringhe omme-vangen hadde, op dat het geheele Werck niet lich- telicken van den Vyanden en soude kunnen om-cingeldt werden: Daer-beneffens, dat oock de menichte der Vy- anden ofte onvoorfiens ofte des nachts tot onse Stercken niet en souden kunnen toelopen, ofte oock by dage hare pijlen op de onse terwile sy met haerlieder werck besich- mochten sijn, niet en souden kunnen werpen. Voorder heeft hy wederom cenige plaetse tusschen beyden gelaten, ende twee Grachten vijftchien voeten wijdt ende oock van de selfde diepte geschoten; ende de binnenste van de selve heeft hy door laege ende veltachtige plaetsen, met water, t'welck hy wt de Riviere was leydende, vervult: Ende ach- ter de selve heeft hy oock laten maken a Borstweeringhen ende Bolwercken van twaelf voeten: aen de welcke hy ooc ghevocht heeft een b op-boeyfel van rijsen ghevlochten, tamen met hare c Pennen daer toe dienende, ende tegens de voegen der d Onderloopen ende des gantschen Borst- weeringe, heeft hy doen stellen groote Houten met e wt- stekende tacken in maniere van Herts-hoornen, om na- mentlicken daer door bevrijt te werden tegens het beklim- men der Vyanden, ende rontsom het gantsche Werc heeft hy Torrens gesteldt, de welcke tachtich voeten van mal- kanderen waren.

a Aggher &
Vallum.
b Lorica.
c Pinna.
d Plutei.

e Cervi gran-
des & emi-
nentes,

Verklaringhe van dese navolgende Figure.

Alesia, T'Alusois een Stadt vande Mandubische Vo-
gognons/gelegen op eenen hooghen Berg/soo dat de
selfde gantschelick niet en konde in-ghenomen wer-
den dan alleenlick door beleyeringe ende wt-honghe-
ringhe: Aen het onderste des selven Gheberghts lie-
pen twee Rivieren ten weder-zijden. Mengaende
voordts blijkt alles naerder wt de beschrijvinge van
Cesar ende wt de by-geboechde af-beeldinge.

- A De Storm-torens gehecht aen de Wapenweeringen ende Bollwer-
ken/ tachtich voeten van malkanderen.
B De Onder-loopen ofte Storm planckeringen/Plutci.
C De Venen vande Storm-planckeringen.

De Fransche oorloghe:

- D** De groote Houten niet wistekende tacken staende tegen de hoeghen der Onderdoopen ende des gantschen Wollwerkinghe / om daer door bruydt te werden tegens het beklimmen der Wyanden want aen de selve waren de Stroom-plancheringen vast gemaect onder dewelcke de Soldaten verbaigen laghen om het op-klimmen der Wyanden af te slaen.
- E** Vallum, het Wollwerck niet syne beslaytinge ende op weynighe van ghebrejde rijen / ghenacmt Loric: want Loric was een op boepse van Gorden ofte Stroom kranningen aen de Wollwerken ende Wollwerkingen samen gheboeght / op dat de Wyanden het selve niet haken ende andere ghereedt schappen niet soo lichtelicken om verre soudeit trecken.
- F** G Twee Grachten beyde diep ende wijt vyfshien voeten: van de welke van beyden sy de binnenste der selver doozlaege ende verdrachtighe plaetsen niet water welck sy wt de Grubiere was leydende- veruult heeft.
- H** Stammen van Boomen samen niet hare kroonen ende tacken / doch afgeschilt ende aende eynde scherp gemackt / dewelcke van onderen: niet ghemackt waren om hier wyge toghen te werden: dese werden ghenacmt Cippi ofte Dyn-stammen.
- I** Scherpe afgebrante Houten ontrent een diepe dick / knipoghewijse dooz malkanderen staende: de welke Lilia oft Lelien ghenacmt, werden.
- K** Houtkens een voet langh / niet ptere haecken onder de aerde staende dese werden genaemt Stimuli oft Doet-anghels.
- L** Een Gracht van twintich voeten wydt / van de welke alle de andere werken verscheiden vier hondert voeten.
- M** De Stadt Alesia ofte L'Assois hier voore beschreven,

Met dit werck stonden de saken alzo / datmen te gelijk ende op eenen tijdt van noode hadden om hout wt te gaen / hoorn te halen / ende daer beneffens dit groote werck te bearbeyden, soo dat hier door onse Weirkrachten seer verminderden / dewijle sy verre van den Legher af liepen: Ende somtijds ghebeurde het oock dat de Franschen onse werken quamen besoecken / ende somtijts poechden sy oock eenen wt-val door beele poorten te gelijk op ons Leger te doen. Daerom beneffens dese werken heeft Cesar ooc goet geacht daer inne te hoozzen / ten eynde de Sterckten niet minder ghetal van Soldaten soude mogen bemaect werden: Derhalven hebben sy ^a Stammen van boomen samen met hare ^b kroonen ende wtbreyinge van tacken af gehouwen, ende over al aen de eynden de selve af-geschilt ende scherp gemaect: daer na hebben sy ghesladighe ^c Groeven in d'aerde ghemacect ontrent vijf voeten diep, in de welke sy dese Stammen ghesteken hebben, ende van onder vast ghemacect, om niet wt-getogen te moghen werden, soo dat de Stammen aldus

^a Trunci.

^b Cacumina

^c Fossæ.

aldus staende, nochtans boven d'aerde hare scherpe tacken
 vertoonden, ende door malkanderen sich selven wtbreiden
 want daer waren vijf ordinantien van dese Stammen by
 malkanderen te samen gevoecht ende onder malkanderen
 gevlochten; soo dat de gene dewelcke daer binnen quamen
 haer selven tusschen seer scherpe Bolwercken ghesteldt
 vonden; waerom sy dese Boomen oock d Pijnstammen
 noemden. Noch daer beneffens voor dese Fijnstammen
 wierden Putten van drie voeten diep, doch beneden eenich
 sins enger toeloopende met dwersche ordinantien e kruys-
 wijze door malkanderen ghegraven: hier inne wierden ge-
 steken ronde scherpe ende afgebrande Houten, ontrent
 een fdgye dick, in voegen nochtans dat de selve niet hoo-
 gher dan vier vingeren boven de aerde en quamen: ende
 ten eynde deselve te vaster ende te hechter soudent mogen
 wesen, wierden de selve van een yeder wel vast onder aen in
 de aerde met voeten ghestampt ende ghetreden: doch het
 andere deel des Puts, op dat de lage niet en soudent blijcken
 wiert met Rijsen ende Tacken bedekt: ende hier van wier-
 den ghemaect acht ordinantien, welcke drye voeten van
 malkanderen stonden: ende tselve noemden sy een a Lelie,
 van wegen de gelijkheyt des Bloems welcke tselve Werc
 was vertoonende. Behalven dit alles wierden in't aller-
 voorste noch eenighe Houtkens een voet lang geheel on-
 der de aerde bedekt, in de welcke scherpe ijsere haken vast
 ghemaect stonden, dese wierden over al daer ontrent met
 ramelicke wijde van malkanderen op alle plaetsen gestelt:
 de selve noemden sy b Voetangels.

Als dit alles volbracht was/ heeft hy wijders na ghe-
 leghentheydt der plaetse ghevolcht het effenste lant dat
 hy aldaer konde bekomen/veerthien mijlen omvangen-
 de ende begrijpemde/ende heeft overal gelijcke maniere
 van Bestingen so veel binnenwaerts aengaet/ gemaect;
 maer teghens den Opandt van buyten heeft hy andere
 maniere van Sterckten ghemaect/ende de selve alzo
 voorzien/dat indien het mochte gebeuren dat hy quame
 te vertrecken / de Garnisoenen sner Sterckten selfs
 niet geen groote menichten soudent konnen overballen
 werden; ende op dat sy oock niet ghenootsaecht scuden
 werden op perikel haers lijfs wt den Legher te gaen/
 heeft hy eenen peghelicken belast te halen ende aen te
 voeren hoozen ende voeragie sulcx als voer dertich da-

d Cippus.

e in quincē
cem.
f Feminis
crassitudines

a Liliura.

b Stimulus.

De fran-
schen ver-
gaderen
groote Weir-
krachten vā
allen kanten

1 boec VII

XXXV

a Adui

b Segusiani.

c Ambivariti

d Aulerci

Brannouices

e Brannovij

f Arverni.

g Heleuteri.

h Cadurci.

i Gaballi.

k Velauri.

l Senones.

m Sequani

n Bituriges.

o Xanthones

p Rutheni.

q Carnutes.

r Bellouaci.

s Lemovices

t Pictones,

v Turoni.

x Parisi.

y Heleuteri.

Suessiones.

z Ambiani.

a Medioma-

trices.

b Petrocori

c Nervij.

d Morini.

e Nitiobri-

ges.

f Aulerci.

Cenomani.

g Atrebatas

h Bellocassi.

i Lexovij.

k Aulerci.

Eburones.

l Rauracij

m Boij.

n Armorica

civitates.

o Curiosoli-

tes.

p Rhedones

q Ambibari

r Cadetes.

gen mochte genoegh syn.

36. Terwyle dit alles door l'Alouois bestelt wierdt/
hebben de Franschen tsamen geroepen een Nachbaert
van alle hare voornaemste Heeren ; in de welke sy be-
sloten hebben / niet alle ende een peder die de wapenen
honde dragen tsamen te roepen / gelijk l'Alouisetorix
versocht had:maer achteden het veel beter te sullen syn
van een pegelick Vrijdom een seker getal van knechten
te eyschen / op dat sy niet soodanighen grooten ontelba-
ren hoop niet en souden in confuzie geraken / dewyle een
peder op de spne syn behoorzliche opzicht niet en soude
kunnen hebben / noch de selve oock soude kunnen onder-
scheiden / noch oock van behoorzliche lijfstoelt ende
kroon soude kunnen voorzien. Terhalven belasteden
sy aenden a Nederbozognons ende hare onderdanen
den b Lionnoise / ende die van c Ambie / van d Moriane
ende e Briancon / tsamen op te brengen vijf-en-dertich
duysent : het selfde ghetal belasteden sy oock op te bre-
ngen die van f Aubergne tsamen met die van den Vrij-
domme van g Diverais / van h Cahors / van i Givau-
dan / ende van k Delap / dewelcke alle te samen onder de
heerschappije van Aubergne plachten te zijn : Doozt
aen die van den Vrijdomme van l Sens / van m Hooch-
bozognen / van n Berry / van o Santoigne / van p Ro-
bergne / ende van q Chartres belasteden sy twaelf duys-
sent : aen die van r Beauvoisin thien duysent : ende aen
die van s Limousin oock so veel : aen die van den Vrij-
me van t Poictou / ende v Touraine / ende x Parijs / en-
de y Soissons belasteden sy acht duysent : aen die van
den Vrijdomme van z Amiens / van a Metz / van b Be-
rigort / van c Oudenaerde / van d Cerdanne / ende van
e Agen belasteden sy vijf duysent : ende aen die banden
Vrijdom van f Mayne oock soo veel : aen die van g Ar-
tois vier duysent : aen die van den Vrijdomme van
h Vergassius / van i Liffieu ende van k Luyck dree
duysent : aen die van den Vrijdomme van l Basel / ende
m Bourbonnoisen dertich duysent : Ende aen alle de
Vrijdommen de welck aen de Oceanische Zee raken /
ende de welke in't gemeen de Vrijdommen van n Bre-
tagne ghenaemt werden / onder de welke zijn die van
o Cornouaille / van p Rennes / van q Ambibares / van
r Chasteau Briant / van s Landziguet / van t Lemorie /
s Olisnij, t Lemovices Armorica,

van

Van v Dannes ende van x Percherons hebben sy belast v Venet;
 op te brengen zes duysent. Met allen desen hebben al- x Vnelli.
 leenlick die van Beauboisin haer getal niet opgebracht
 wt oorsake dat sy zeyden oorloghe met den Romeynen
 op haer eyghen naem ende na haer eyghen ghelieven te
 willen voeren / ende dat sy niemants heerschappije oft
 ghebiet en konden onderwerpen zijn : Nochtans dooz
 sineecken van Comius / van weghen de kennisse met
 hem/ende om dat hy by haer aldaer gelegen hadde/heb-
 ben sy twee duysent knechten wtgemaeckt ende toege-
 sonden : Desen Comius had inde voorszeden jaren in
 dienste van Cæsar hem laten gebruiken/ende hem trou-
 welick ende wel / als hier a boven bewesen is/in b En- a Boec III.
 ghelandt ghedragen ende ghequeten:booz welcke dien- § XII.
 sten Cæsar syn Wyjdome van alle schattingen by gehou- b Britannia.
 den hadde/ende hare eyghen Privilegien/rechten/ende
 Wetten laten behouden/ende daer beneffens die vanden
 Wyjdomme van Ceroanne hem by-gheboecht. Maer
 nochtans soo groot was de ghemeyne tsamen spanning-
 ge des Franschen lants/om hare byzheyt weder te krij-
 gen/ende om te behouden den ouden lof ende name inde
 oorloghe ende krijchs-saken / dat sy noch op welbader
 noch op vrientschap en dachten/soo dat sy alle gelijcke-
 lick met goet ende bloedt hare waterste beste tot dese oor-
 loge deden. Sy hebben dan by een gebracht acht duysent
 Ruyteren / ende ontrent twee honderdt ende veertich
 duysent Doet-knechten:want dese alle waren ghemon-
 stert ende getelt inde landtpalen van de Federborgog-
 nons:alwaer dat oock aen een peder sone Oherken be-
 stelt wierden:Oock het hoochste ghebiet wiert in han-
 den van dese vier Heeren ghesteldt/ende aen haer over-
 ghegheben/namendtlicken aen Comius van Artoys/
 Viridumarus ende Eporedorix alle beyde Federbor-
 gognons/ende aen Vergazillaunus van Rubergne/der
 Hebe van Bercingetorix:By haer wiert oock geboecht
 eenen Krijchs-raedt van wt gelezene Mannen wt alle
 de Wyjdommen / na welkers raedt sy de oorloge sou-
 den beleiden.

37 Dit alles aldus bestelt zijnde/trocken sy henen seer
 wacker ende koen / ende vol van eygen vertronwen na
 de Stat l'Alussois/sulcx datse alle gelijckelick meynden
 dat de onse alleen tghesichte van soodanighen groeten

Sy trecken
 met de selve
 na l'Alussois
 om te ontzet-
 ten.

De Fransche oorloge.

menichte niet en soude kunnen verdraghen/byzonder in een tweeboudighen strijdt ten weder-zijden / dewijle de andere tot de Stadt met een gedruys wtballen ende teghens haer strijden souden/ende buyten aen d'ander zijde souden ghezien werden sulche groote Heir-krachten van Ruyterije ende Doetvolck. Maer de ghene welcke binnen l'Alussois beleghert waren/alzo den dach boozhy was / op de welcke sy hulpe van de haren verwacht hadden/ende dat sy daer benessens oock wt-gehongerdt ende van alle haer koozn wt-geteert waren; bozder ooc niet wetende / watter by de Nederbozgognons verhandelt wiert/so hebben sy een vergaderinge gehouden/ende vande wtcomste harer saken beraetslaecht: doch de stemmen syn seer verscheyden geweest/want de sommighe spraken van haer over te geven/de sommighe wederom verstonen soo langhe sy eenige macht ende sterckte hadden/dat sy behoorden tot te ballen:ende onder anderen en dient hier niet vergeten de reden van eenen Critognatus / overmidts de bysondere ende grouwelicke wreethet des selfs: dese was van groater afcomste by die van Hubergne / ende oock in grooter eeren aldaer gehouden. Ick (zejde hy) en sal teghenwoordich niet spreken in toestemminge van het gevoelen der gener, dewelcke onder den naem van overgheven, gelijk sy het heeten, haerselven inde schandelickste slavernije soecken te brengen; want ick en meyne niet dat het behoorlick is, dat men soodanige oft inden Raedt sal toelaten, oft oock voor vrome Burghers sal houden: maer met haer wil ick spreken, dewelcke het wtvallen prijsen ende voor goet achten; ende met de gene in welckers raedt, volghens het overeen-komen van u allen de gheheughenisse van onse oude vromicheyt schynt plaetse te hebben: want het is een slap-herticheyt, ende gheen vromicheyt, voor eenen kleynen tijt geen hongher ende gebreck te kunnen verdragen: maer watten ongerijmtheyt: die haer van selfs ende ghewillich ter doot willen overgeven, werden alhier meerder ghevonden, dan die de smerte van gebreck geduldelick willen lijden: Doch ick soude de laetste prijsen: want de eere vermach veel by my, des te meer, dewijle ick niet alleen en bemercke dat wy ons eygen leven hebben te verliezen: maer alhier in onse berac:slaginge moeten wy sien op tgeheele Fransche lant, het welck wy tot onser hulpe ende ontfettinghe verweckt hebben;

De kloekmoedicheyt van Critognatus/ ende daer over sy menwreeden raedt.

hebben : want wanneer alhier op eene plaetſe t'achtich duylent menſchen ommegebracht ſullen mogen ſijn , hoe meynt ghy dan dat onſe Vrienden ende Bloed-verwanten ſullen gheſteldt weſen, indien ſy ſchier boven op onſe doode lichamen ghenootſaect ſullen weſen te ſtrijden? En wilt haer niet uwe hulpe laten gebreck hebben, die om u te behouden ende te helpen haer eyghen perikel niet ontfien en hebben, ende en wilt niet door uwe dwaefheyt ende onverſtandicheydt, oft oock door uwe weeckherticheydt het geheele Franſche lant ter neder ſlaen, ende onder een eeuwighe ſlavernije brengen. Oft meynt ghy overmidts ſy op den gheſtelden dach niet gekomen en ſijn, dat ghy daerom oorſake hebt om te twijffelen van hare getrouwicheyt ende ſtantvaſticheyt? Acht ghy het te vergheeft te ſijn , ofte alleenlicken om een ghenuechte ende vermakelickheyt te weſen dat de Romeynen ſoo neerſtich daghelickx arbeyden inde Sterkten ende Veſtingen aende buytenzijde op te maken? Indien ghy door Boden van harent wegen niet en kont verſekert werden, alſoo alle toeganck afgheſloten is, laet de Romeynen ſelfs uwe ghetuygen ſijn dat hare komſte op handen is, dewijle ſy wt vreeſe van de ſelve verbaest ſijn, ende nachten dach met hare wercken beſich ſijn. Wat ſal dan mynen raedt in deſe rake weſen? Namendtlicken, ſulcks te doen, ghelijcker-wijs als onſe Voorouders eertijts in de oorloge der ^a Denen ende Eyderſtaſche Duytſchen een oorloghe deſen nochtans ongelijck, ghedaen hebben: ^a Cimbri & Teutones. dewelcke mede binnen de Steden ghejaeght ſijnde, ende tot diergelijcken honghers noot ghebracht ſijnde, met het vleyſch ende de lichamen der gener dewelcke van wegghen hare jaren tot de oorloghe onbequaem waren , haer leven onderhouden hebben, ende haerſelven gheenſins den Vyanden hebben willen over-gheven : Ende alwaert dat wy hier van gheen exempelen en hadden , nochtans ſoo ſoude ick het teghenwoordich voor een aller-loffelickſte ende heerlickſte ſake in-ſien , datmen ſulcks om de vryheydts halven nu int werck ſoude ſtellen , ende datmen het ſelfde den nakomelinghen toteen memorie naliete. Ende wat oorloghe hebben wy oyt gehad de welcke deſen ghelijck ^a Cimbri ſy? De ^a Denen hebben eertijds het Franſche lant afghe-
loopen ende beplondert, ende groote ſwaricheydt aengedaen, maer ſulcks ghedaen hebbende, ſyn ſy wt onſe landen wederom vertroocken, ende ſijn na andere landen henen ge-
gaen:

De Fransche oorloge.

b Provençe
welc heden
te dage daer
hā noch syn
naem is be-
houdende.
c Secures.

gaen ende daer benessens hebben sy ons onse Privilegien, Rechten, Wetten ende Landen mitsgaders onse vrijheydt laten houden. Maer de Romeynen, wat soecken sy, oft wat is haer begeerte anders, dan dat sy onse eere ende vryheydt benydende, hare Zit-stoelen soecken te stellen in de Landen ende Vrijdommen der gener, de welcke sy weten van outs seer vermaert te sijn van name, ende oock seer mach- tich ende strijgbaer in de oorloghe; sulcx dat sy voorne- men de selve als onder hare knye te helpen, ende met een eeuwige slavernije te belasten: want sy en hebben noydt hare oorloghe niet andere meyninge oft conditie gevoert. Ende indien u misschien die dingen de welcke in verre ge- legen Landen ende Volckeren verhandelt werden, onbe- kent sijn: Slaet u oogen op het Fransche lant hier ontrent, van de welcke nu een groot deel tot een Roomsche b Pro- vintie ende Voochdije ghemaect is; het welck veranderinge van syn eyghen Rechten ende Wetten heeft moeten ly- den; ende hem-selven onder den c Roomschen Officiers buyghende, een eeuwige slavernije heeft moeten onder- worpen sijn.

De welcke
nochtans
niet ghehee-
lick geholcht
en wert.

a Mandubij.

23 Als nu het gheboelen van een peder totghesproken was/besloten sy eyndelicken/dat de gene de welcke ziec waren ofte anders van wegen hare jaren onbeguaem waren ter oorloge/tot der Stadt zouden trecken; ende dat sy lieber het wterste eerst wilden waghen ende be- proeuen/ dan dat sy het gheboelen van Critognatus in alles souden volgen: Doch ebenwel nochtans zeyden/ dat sy lieber synen raedt wilden in-gaen/indien de noot sulcx vereyschte/ende de hulpe harer Bontgenoten ver- toefde/dan dat sy met den Wyanden eenich accord ofte verdrach van overgebinghe ofte vrede souden maken. Voor eerst dan wierden de a Mandubische Burgers/de welcke haer in hare Stadt ontfangen hadden/gedwon- gen met Hups vrouwen ende kinderen tot te gaen; dese komende aen de Sterchten der Romeynen/hebben haer niet veele sineecken al schreyende ende weenende gebe- den/dat sy haer in hare slavernije ende dienstbaerhepdt wilden ontfanghen ende op-nemen/ende haer met ee- nige spijse in haren grooten hongher wilden te bate ho- men: Maer Cesar heeft aen alle hoetken op syn Bol- wercken Wachten bestelt/ende haer verboden op te ne- men ofte te ontfangen.

Mieren:

Hierentusschen quam Cornius aen-trecken / mitsga-
 gaders alle de andere Obersten de welcke t'hoechste ge-
 biedt van het Legher bevolen was / tsamen met alle ha-
 re Heirkrachten booz b A' Muffois: ende ten eersten den b Alefia.
 Bupten-heubel ingenomen hebbende / leggherden sy haer
 selven niet verder dan een half mijle van ons Legher. De Stercke
 Des anderen daechs hebben sy hare Ruyterije bupten van Cesar
 den Legher ghebracht / ende het gantsche effene Veldt / werden aen
 t'welck wy hier c bozen gesept hebben dype mhlen in de allen kanten
 lengte hem wt te strecken / verbult; ende haer Doetvolck b Boezel
 hebben sy een weynich daer van daen / in de bovenste s XXX
 plaetsen verstekken / ende aldaer doen leggheren. Daeren- IV.
 tusschen die van de Stat A' Muffois sagen de hare seer
 bequamelicken op het effene Velt: Sy liepen te samen /
 ende hare bystanden ghezien hebbende / geschiede aldaer
 een verheuchelicke aensprake aen malkanderen / ende
 eens peders ghemoederen wierden sonderlinge tot blij-
 schap opgeweckt: derhalven brochten sy hare Heirkrach-
 ten bupten de Stadt / ende stelden haer selven aldaer ter
 neder / ende daer na bedeckten sy de naeste Gracht met
 Rijse Horzen / ende verbulden de selve met de op-gewor-
 pen Bozstwoeringe / soo dat sy haer-selven bereyden tot
 den wt-bal ende tot alzulke wt-komsten ende ghebal-
 len als daer van mochten komen. Cesar hier over heeft
 syn gantsche Heir-kracht aen beyde de zijden van syn
 Legeringen gestelt / ten eynde een pegelick / soo wanneer
 het te passe soude moghen konnen / syn plaetse soude we-
 ten te bewaren ende doch te onderscheyden : doch syn
 Ruyterije dede sy bupten den Leger bzenghen / ende be-
 laste haer een schermutseling te doen. Men allen kanten
 des Legers / dewijle het langhs het opperste des Ghe-
 berchts henen liep / kondemen rondtsom malkanderen
 zien / ende een pegelic van onse Soldaten was seer neer-
 stelick verwachende welck d'wtkomst van dese scher-
 mutselinge soude wesen. De Franschen hadden onder
 hare Ruyters vermengt eenige weynighe Booschschut-
 ters / ende eenighe wackere lichtghewapende Rijchslie-
 den / welcke den haren / wanneer sy opt wijcken moch-
 ten wesen / souden te hulpe komen / ende het in-dzinghen
 van onse Ruyterije souden tegen-houden: daer over be-
 le onvoorzien van desen syn gequetst gheworden / ende
 liepen wt den strijdt: De Franschen sulcx ziende / ende
 A iij dger

De Fransche oorloghe.

daer beneffens bemerckende dat de hare inden strijdt de overhandt hadden / ende de onse overmits de menichte der Wyanden aen allen kanten over hoop liepen ende in gedzongen wierden/hebben gelijckelick met groot ghe- roep ende gheschrey te samen gheroepen/ende de herteit van de haren gestercht/soo wel de gene welcke binnen onse Sterckten belegerd waren/als de gene/welcke van bukten haer tot ontzettinghe by-gekomen waren:want den strijdt ende de schermutselinghe gheschiede ten aen- schouwen van een peder van ons allen / in voegghen dat noch eenighe vrome/noch eenige schandelicke daet kon- de verborghen blijven : derhalven de begheerte om cere inne te legghen/ende de vzeese van schande te behalen/ heeft haer ten weder-zijden tot vromicheyt opgewecht ende kloechmoedicheyt gemaect. Alsmen nu van den middach afschier tot der Sonnen onder-gangh seer twijffelachtich gestreden hadde / sulcx datmen niet en wiste aen welcke zijde de victorie soude vallen/soo heb- ben eyndtlick de Duytschen aen de eene zijde met seer dicke hoopen op den Wyanden eenen aen-bal ghedaen ende de selve in de blucht ghedreven:waer op gevolght is / dat stracks de Booch-schutters om-ringheldt ende verslaghen zijn gheweest:ende aen de andere zijden heb- ben de onse den bluchtenden tot haer Legher toe ver- volght/ende haer nauwelicks tijt ghegheben om haren adem te verhalen : Maer de gene dewelcke van l'Aus- sois bukten ghegaen waren/syn seer bedroeft geweest/ ende wanhoopten schier over de victorie / ende hebben daer over haer selven wederom inde Stadt begeben.

Maer wer- den seer blij- zelicken be- waert ende kloechelick reghen ghe- houden.

Ten tweede 39. De saken aldus afgheloopen zijnde / hebben de Franschen een dach stille geweest/binnen welchen tijdt sy een groote menichte van a Horden / b Ladders ende c Haken gemaect hebben / ende syn ontrendt de mid- nacht daer aen/stillekens wt haer Legher ghegaen/tot datse quamen ter plaetse daer het Legher van Cesar dooz den effenen Welde was loopende : Als sy nu aldaer gekomen waren/hebben sy een groot geroep opghebe- ven/ten eynde de gene welcke inde Stadt belegerdt wa- ren/daer dooz/als een kien teycken van hare aen-kom- ste souden krijghen/ende daer na hebben sy de rijse Hoz- den over-ghevozen/ende met hare Slingers/Pijlen/ ende Steenen den Romeynen van haer Bolwerck ghe- dreven/

Ten tweede 39. De saken aldus afgheloopen zijnde / hebben de Franschen een dach stille geweest/binnen welchen tijdt sy een groote menichte van a Horden / b Ladders ende c Haken gemaect hebben / ende syn ontrendt de mid- nacht daer aen/stillekens wt haer Legher ghegaen/tot datse quamen ter plaetse daer het Legher van Cesar dooz den effenen Welde was loopende : Als sy nu aldaer gekomen waren/hebben sy een groot geroep opghebe- ven/ten eynde de gene welcke inde Stadt belegerdt wa- ren/daer dooz/als een kien teycken van hare aen-kom- ste souden krijghen/ende daer na hebben sy de rijse Hoz- den over-ghevozen/ende met hare Slingers/Pijlen/ ende Steenen den Romeynen van haer Bolwerck ghe- dreven/

a Crates.
b Scholz.
c Harpago- nes.

dzeben/ende voorts alles gedaen/sulcx tot bestozminge was dienende. Ter selver tydt / alsoo tgheroep tot in de Stadt gehoozt was/heeft Vercingetorix door de trompetten teyken van Alarm doen slaen ende syn volck buyten de Stadt gebzacht. De onse liepen strachs/volgens de Loop-plaetsen de welcke inde voorgaende dagen een peder bestelt waren/na hare Vestinghen / ende weerden den Franschen met schrick van hare Slingers/kinodsen/ende kogels/dewelcke sy alle byde hant gereedt gelepdt hadden: Ende nademael sy van weghen de duysternisse malhanderen niet en konden zien / syn daer veel te weder-zijden ghequetst geworden; want daer menichte van Pijlen ende Schichten door de a Werp-rustinghen gheworpen wierden. De Statholders Marcus Antonius ende Cajus Trebonius / de welcke dien hoeck te beurte gevallen was om de selve te bewaren/zijn beyde seer neerstich geweest/ende waer sy verstonen dat de onse erghens te quaedt mochten hebben/dien hebben sy tot ontzettinge toegesonden eenighe kloecke Soldaten dewelcke sy wt de verre ghelegheyste Schanssen by-bzachten. De Franschen so lange sy verre van ons Legher waren / vorderden seer veel met de menichte harer Pijlen : maer soo haest als sy naerder quamen/hebben sy haer selven ofte inde b Doet-angels gehaecht/oft in de Putten vallende hebben sy haer selven gequetst/oft van het Bollwerck ende Torrens syn sy met Muer-jabelynen door-schoten ende alsoo ghestorven. Als sy nu van allen kanten veel quetzynghen ende wonden ghelegen hadden/ende eben-wel gantsch geene Sterckte ofte Vestinghe in-ghenomen hadden/soo begoste den dach te naderen / waeromme sy besesende dat sy ergens door de ghene die in de bodenste Legers waren/aen een opene zijde/door een wtval soudent omcinghelt moghen werden / soo hebben sy haer selven wederomme tot den haren begeben. Maer die binnen belegherdt waren/bzochten seer neerstich voorts / alles wat van Vercingetorix tot den wtval gereet gemaccht was/ende volden de voerste Bzachten toe; ende alsoo sy wat langer hier mede bezich waren/hebben sy verstaen eer datse aen onse Sterckten genaerderdt waren/dat de hare alreede afgetogen waren: over sulcx syn sy wederom in de Stadt ghekeert sonder yet wt te rechten. De

a Tormenta

Doch het is wederom sonder eenighe vaichte. b boec IIII
§XXXV

De Fransche oorloge.

Franschen dan ziende dat sy tweemaal met groote schade ende verlies af-gedzeben waren/beraetslaechden met malkanderen wat sy nanelicken bozder souden doen; ende onthoden tot haer eenighe welcke indie plaetsen ervaren ende bekent waren; ende de selve onderzaecht hebbende verstonden sy wt haer de ghelegentheden ende Vestingen des bovensten Legers. Waer was ten Noorden een Heubel-geberchte/het welck de onse overmits de grootheydt synes ommeloops in het Werck niet en konden begripen; waer dooz nootsakelicken gheschiede dat de onse op een half ongelegen plaetse/ende een wepnich af-hellende haren Leger moesten maken: In desen hoeck laghen de Stadthouders Caius Aulius Reginus/ende Caius Caninius Rebilus met twee Legiōenen. Als de Overste der Wyanden dese plaetsen dooz hare Werspieters verstaen ende bekent hadden/soo hebben sy 't zestich duysent Mannen wt alle de Wydommen de welcke eenen bysonderen naem van vromicheyt hadden/gekozen; ende ordineerden heymelicken onder malkanderen wat sy wilden ghedaen hebben / ende op hoedanige maniere sy alles wilden bestelt hebben; ende beteyckenden den tijdt harer aenkomste/dat namendelicken het selve alsdan soude gheschieden / wanneer het soude schijnen middach te wesen: Ende over dese Heirkrachten bestelden sy tot Overste Vergazillamus van Rubergne/een van de vier overste Bebel-hebberen/ende de Rebe van Percingetorix: Dese dan is wt syn Legher ter eerster make ghetogen/ende syn tocht ontrendt den dage schier volbrocht hebbende/heeft hy hemselven verborghen gehouden achter het Gheberchte/ende syne Soldaten belast een wepnichschen haer selven bande vermoeptheit des nachts te verbersehen.

40. Als nu de middach scheen te naerderen / is hy tot het Legher daer wy boven van gesproken hebben / henen ghetoghen / ende ter selver tijdt schenen oock hare Ruyterijen op de Legheringhe aen het blacke Veldt/aen te komen/ende daer beneffens alle de andere Heirkrachten begosten haer bupten den Legher te vertoonen. Percingetorix ziende wt het Casteel van l'Alussois de syne aenkomen/troch oock bupten de Stadt / ende bracht wt syne Vestinghen voozdt a langhe Stocken/ b Stozmschilden/ c Waken/ende andere ghereedschap

Wae III
§ XXX
VI.

Ten derden
mael bestrij-
de de Fran-
schen met
groot gewelt
onse Sterck

a Longuri.
b Musculi,
c Falces.

tot

tot den inval dienende ende by hem daer toe bereyde. Op/ eenen tijt ende op alle plaetsen wert te gelijck gestreden ende alles aen allen hoecken wert beproeft ende door- socht: ende daer ergens eenich deel te swaek mochte syn daer na toe liep- men om het selve te helpen ende te ont- zetten: Hierentusschen het Heirkracht der Romeynen wiert seer belet door het waernemen ende bewaren van sodanige groote ende wijde Legeringen / ende en konde niet bequamelick op alle plaetsen daer het van noodde was hulpe ende ontfettinghe doen: Daer beneffens het gheroep/ welck de onse strydende achter haren rugge hoorde op- gaen/ heeft veel vermogen tot verschrikkin- ge van ons Heirkracht/ dewijle sy dachten in harer Op- anden vromicheyt ende onbertzaechtheidt haer perikel te bestaen / want int ghemeyn sulcx als verre af is/ be- weeght ende ontfelt aller- meest s' menschen ghemoed- den. Cesar nochtans een bequame plaetse ghelegghen hebbende / bemerkte neerstelick hoe dat alles overal was gaende / ende alwaer noot was/ daer sont hy aen- ten eersten hulpe: hoorde alle beyde de Partijen lieten haer duncken / dat dit de eenighe rechte tijdt was op de welcke men behoorde kloekelickst ende aller- meest te strijden: De Franschen arbeiden om onse Vestinghen ende Sterkten te doorbreken / ende ten waer sake dat sy sulcx deden / soo gaben sy de Stadt op/ ende hare be- houdenisse verloren. De Romeynen arbeiden om het hare te behouden ende te bewaren/ ende soo sy sulcx kon- den doen/ dat sy daer mede eē eynde van alle hare moey- ten souden hebben te verwachten. De bysonderste noot was in de bovenste legheringen/ alwaer wy aengewesen hebben dat Vergazillanus henen ghesonden was: De kleyne plaetse vande hoochte/ in aenzien vande wijde nederhellinghe/ dede den onsen een groot voordeel. De sommige wierpen hare pijlen/ de sommige a eenen hoop met malkanderen makende / quamen aen- ghelopen met in- gheblochte schilden ende waer dat eenighe ver- moeyde waren/ daer quamen versche inde plaetse / De gantsche Dorstweering wierdt van allen te ghelijck be- stormt ende oock tegens de Vestinghen aengheborpen/ sulcx dat daer door de Franschen tot het opklimmen gheraeckten/ dewijle hier door bedeckt ende overstolpt was alles want de Romeynen onder de aerde verbergen hadden.

a Testitudi-
ne facta.

De Fransche oorloghe.

Daer is aen allen kanten groote verbasht. hadden. De onse sulcx ziende/verstaende/ende en wisten noch wapenen / noch krachten int werck te stellen. Als Cesar sulcx bemerkte/heeft by Labienum met ses Venden den beswijckenden tot hulpe ghesonden : ende belaste hem verder/soo sy de storminge niet en konden wederstaen / dat hy met syn Venden ter zijden wt trecken soude/ende eenen wtval doende / tegens haer soude strijden;doch dat hy sulcx niet en soude doen / booz dat het ten hoogsten van noode waer. Doordts trock hy rontsom by alle de andere/ende vermaende haer in den strijdt toch niet te beswijcken : segghende dat de vrucht van alle hare voorighe strijden ende krijghen in desen dach ende ure was bestaende. De binnen-beleggherde ziende dat sy de Vestingen in het essen Veldt ghelegghen niet en konden vermeesteren / overmits den grooten omme-loop des selfs/deden hare proebe met op-kunminghen aen de verhevene plaetsen/ende brachten alles dat sy daer toe bereydt hadden te samen : ende met de groote menichte harer pijlen berdeben sy alle de ghene de welcke wt de b Turrens waren strijdende / ende openden alzo haer selven eenen wegh door middel van de c Borstweeringe ende hare d Borden:ende daer be-
neffens met hare Vaken trocken sy om verre het e Bolwerck/ende oock de oberdeckte f Loopsehauffinge daer aen ghehecht. Cesar dit ziende sont derwaerds na toe aller-eerst den jongen Helt Brutum met zes Venden/ende daer na den Statijouder Fabium met andere zeven:ten laetsten/alzo daer heftelick ghestreden wiert/heeft hy tot onderstandt/daer het van noode was / versche aengevoert. Als nu het volck aen allen kanten verscht was/ende daer ober de Vpanden afgeslagen/is hy derwaerts na toe gheloopen daer hy Labienum henen ghezonden had:ende nam vier Venden wt de naestgelegen Schanffe/voors belaste hy een deel syner Cupteren hem te volgen/ende een deel rontsom de buptenste Vestingen te rijden/ende van achteren op den Vpandt aen te vallen. Labienus ziende dat noch de Borstweeringen/noch de Grachten tghewelt der Vpanden konden tegen-houden/heeft wt beertich Venden te bozen wt hare garnisoenen genomen zijnde/yp een vergadert/sodanige als hy by ghevalle konde krijghen/ende heeft door Boden aen Cesar laten weten/wat hy achtete tot vorderinge

b Turrens.

c Agger.

d Crates.

e Vallum.

f Loric.

vozderinge bande saken aldaer noodich te wesen. Cæsar sulcx verstaen hebbende/quam in aller haeste derwaerts gheloopten/om aldaer mede by den strijt te wesen: Als nu aldaer syne komste bekendt wiert door de coluer spiner kleeding/dewelcke hy eenparich als een libzey inde strijden ende oorlogen gewoon was te gebruiken/ende dat daer benessens oock ghemerckt wierden de hoopen kuypters ende de Benden de welcke hy belast hadde hem te volghen; want dewijle sy in't laeghste ende benedenwaerts waren/konden sy van de hooghe ende verhevene plaetsen lichtelick/ghezien werden; soo hebben de Opanden evenwel niet min met haer strijden voortgegaen: ende alzo sy ten wederzijden een gheroep maecten/soo hebben de onse daer tegen weder een gheroep tot het Bollwert ende alle hare Vestingen verheben: voortz zijn de onse oock in den strijdt volstandich gebleven/ende na dat sy hare jabelijnen van haer geworpen hadden hebben sy met haer sweerden ende rappieren hant voort hant begost te bechten: hierentusschen wiert onboozziens onse kuypterie achter haren rugge ghezien/ende onse andere Benden begosten haer mede te naerderen.

41. De Opanden wierden hier oerontstelt/ende haren rugghe keerende / begosten sy te loopen: maer onse kuypterie liep haer in de bluchte te ghemoeft/ende deden een groote nederlage onver haer. Daer wiert verslagen Sedulius Overste ende kroonnaemste Heere van den Vrijdomme van Limozius. Vergazillainus van Hubergne noch int leven zijnde wiert op de blucht gegrepen ende ghevangen: voortz wierden by Cæsar vierende-tzeventich krijchs-baendelen gebracht: In summa/wepnich tot soodanigen grooten getale sy behouden in haer Leger gekomen. Die bande Stat ziende de nederlaghe ende de bluchte van de haren / hebben den moet van hare behoudnisse ende ontzettinghe verlozen ghegheben/ende alle hare Heir-krachten van onse Vestingen af-geboert. Daer benessens als dese tijdinge int Legher der Franschen ghekomen was/syn sy alle gheslijckelick straex tot haer Legher verlopen ende hebben de blucht ghenomen/sulcx dat alle de Heirkrachten der Opanden by den onsen hadden konnen verslagen werden/waert sake dat sy van wegen het geduerich strijden ende den arbeijt des geheelen daechs niet vermoeyt en hadden

Een laeste werden de Franschen verzeve in de bluchte gheslaghen.

De Fransche oorloghe.

De beleger-
de binnen
P. Mussois
geben haer-
selven over.

Sulx doen
ook de Ne-
derborgog-
nons ende
meer andere

hadden geweest: Doch onse Kijnterije wiert in de mid-
bernacht wt-gesonden/ende den achter-tocht der Wy-
anden achter-haelt hebbende/namen sy een groote me-
nichte ghevangen/ende hebben oock veel van den ha-
ren verslaghen: de andere dooz de vlucht behouden zyn-
de / welken elcx in hare Wjdommen. Des anderen
daechs heeft Deringetorix den Raet te samen gheroep-
pen/ende heeft aldaer berklaerd/hoe dat hy dese oorlo-
ge aengevangen had niet van wegen syne eyghen noot-
sakelichheden/maer om de ghemeyne vryhejds willes
ende nademael sy vande noot een deucht moesten maken
dat hy hemselven tot alle beyde / als hem ghelijcke veel
zynde/was aanbiedende/het sy datse met syn doot den
Kijnterijen wilden voldoen/oft hem levendich in haeren
handen overgheben. Hier over wierden Ghesanten tot
Cesar gesonden; de welcke Cesar gehoozt hebbende/be-
laste hare wapenen over te geven/ende hare voornaem-
ste Meeren by hem te brengen: ende heeft hemselven ge-
stelt in de Sterkten vooz den Leger / alwaer dat hare
Oversten by hem ghebzaecht wierden: Deringetorix
wierdt overgegeven, voorts de wapenen wierden buy-
ten geworpen: daer beneffens heeft hy aldaer behouden
de Nederborgognons ende die van Rubergne / op hope
van de selve Wjdommen dooz middel van haer weder-
om te sullen krijgen: doch de andere ghevanghenen dede
hy hooft vooz hooft aen tganse Wier-legher tot een
bupt verdeelen. Als dit nu alles dus bestelt was / is hy
na de Nederborgognons getogen / ende heeft het gant-
sche Wjdom wederom gekregen: Daer syn oock Ghe-
santen van die van Rubergne gesonden/om hem aen te
segghen dat sy bereydt waren sulcx te doen als hy haer
soude bevelen ende ghebidden: waer over hy haer belast
heeft een groote menichte van Gyselaers tot hem te
brengghen: Doozts bestelde hy syne Legioenen in hare
Winter legeringen: Ende aengaende de ghevanghenen
vande Nederborgognons ende van die van Rubergne/
de welcke ontrent twintich duysent in getale waren/de
selve heeft hy haer wederomme gegeven. Belangende
de Winter-legeringen/hy beval Titum Labienum met
twee Legioenen ende de Kijnterije in Noorborgognen
tetrecken / ende boeghde oock hy hem Marcum Sem-
pronium Rutilum: Doozts bestelde hy Cajum Fabi-
um/

um/ende Lucium Minucium Bazilum met twee Le^{c Rhemi.}
 gioenen inde landen van c Rheims/op dat sy geen swa^{d Bellouaci.}
 richeyt van het nabuerighe Wyddom van d Beauboi^{e Ambiva-}
 zin en souden onderworpen zijn: Daerenboven zont hy^{riti.}
 Cajum Antistium Reginum inden Wyddomine vande^{f Bituriges.}
 Ambibaritische / ende Titum Sextium inden Wy^{g Rutheni.}
 ddommen van f Berry/ende Cajum Caninium Rebi^{h Arar.}
 lum in den Wyddomine vang Robergne / elcx met syn^{i Cabilona.}
 Legioen:wijders bebal hy aen Quintus Cullius Cice^{k Matisrona}
 ro ende Publius Sulpitius/datse ontrendt de h Saone^{l Bibracte.}
 te i Chalons ende te k Mascon in Neberbozgognon om
 den lyfstochts halben souden leggen:ende hy selver heeft
 voozghenomen binnen l Beaulne te verwinteren. Als
 dit alles door Brieven van Cesar te Gomen is bekendt
 geworden/isscr verordineert geweest een gemeyne open-
 bare Dantzegginge twintich dagen aen mallianderen
 duerende.

De Fransche oorloghe

van

Cajus Iulius Cæsar,

HET ACHTSTE BOECK

Beschreven door

AVLVS HIRTIVS PANSA.

Inhoud des achtsten Boecks.

Het voornemen van Hirtius om te vervolgen de Historie van Cesar.
 De Franschen vernieuwen de oorloge, Cesar beplondert de landen van
 Berry ende Chartres, ende voorts overwindt hy met oorloghe die van
 Beauvoisin ende eenige andere: Daerentusschen wert nieuwe oorloghe
 verweest by die van Poictou, Chartres ende Bretagne, ende wert geeyn-
 dicht door den Stathouder Cajus Fabius- Daer beneffens den Stathouder
 Caninius verslaet de Heirkrachten van Luterius van Cahors ende Dra-
 pes van Sens, den welcken hy ghevangen neemt. Cesar voeght hem by
 Caninius, ende neemt de Star d'Vssoldum in: Hy neemt Comium, van
 Artois in genade, na dat hy hem in een Ruyter-stryt overwonnen had-
 de. In het volgende jaer, na dat het Fransche lant bevredicht was, heeft
 hy

De Fransche oorloghe.

hy over ende weder over getrocken, ende de saken allesen besten be-
stelt: Daerentusschen syne Vyanden te Rommen maken een tsamen spa-
ninge tegens hem.

Dit alles geschiet in het acht-en-veertichste ende zeven-en-
veertichste Jaer voor de geboorte Christi.

Voor-reden van Hirtius aen synen Vrient Balbus

I.

VDe geduerighe aenspraakhe/o Balbe/heeft my
ten laetsten beweegt dit seer sware werck aen
te vangen/ende na uwen wille my te boegen;
dewijle myn dagelickse weygeringe voorzdt
aen geen ontschult van onvermogen dheydt
overmits de swaerheyt der sake/maer veel meer een be-
wijs van onbehoorzlike onwillicheydt ende traecheydt
sejnen mede te brengen: Derhalven hebbe ick by de Hif-
torien van Cesar aengaende de oorlogen des Franschen
lants by hem geboert/dit tegenwoordighe Boeck geen-
zins te verghelijcken met syne bozighe oft nabolghende
Schriften/by-geboeght; ende hebbe oock ten eynde ge-
bracht/sulcx laetstmael by hem onvolmaecht ghebleven
is/bezinnende namentlicken vande oorlogen van Alex-
andrien/tot den laetsten wtgangh toe/niet vande Bur-
gerlicke oncenicheydt/daer van wy geen eynde en zien/
maer van het leven van Cesar. Ende wensche van her-
ten/dat de ghene/die dese Boecken sullen lesen / mede
souden moghen weten/hoe ongeerne ick aenghenomen
hebbe de selve te beschrijven / ten eynde ick te minder
van dwaesheyt ende vermetentheydt beschuldicht wer-
de/als de welcke my selven in het midden vande Schrif-
ten van Cesar hebbe durben in-steken ende tusschen-
stellen:want het is onder een peder bekendt / hoe datter
niet soo heerlick van anderen gemaecht en is/het wele-
ke door de frayheyt deser a korter aentepckeningen niet
te boven gegaen en werde: b Ende syu de selve in't liche
syu:want de gekomen ten eynde de kennisse deser soo heerliche ende

a Conimen-
tarijs.

b Cicero in
Bruto Ende
Cesar heeft
oock eenige
korte aen-
tepkeninge
van syn ey-
gen dinghen
late wtgaen
welcke seer
pysweerdig
syu:want de
selfde sijn
naecht/op-recht/ende freay/ende niet bewimpelt met wterlic cieraet van redenen / van
welcke de selve als van cē klerdinge ontbloot syu/maer willen de andere syne korte aen-
tepkeninghen nalaten om wt de selve sulcx te rapen/als den genen welcke de selve Histo-
rien souden willen beschrijven/tot haer voornemen soude mogen dienstich syu: so heeft
hy mogelick wel eenige vermetene menschen dienst gedaen om de selve met hare stree-
cken te vermeten:maer allen verstandighen ende wyfen heeft hy van het seghen
afgeschijcht/stc.

lofliche

loflicke saken den Historij-schrijvers niet en soude ontbreken: Doch door het gemeyn oordeel van een pegelick werden de selve alzo gepresen/dat allen anderen Historij-schrijveren daer door stoffe ende gelegentheydt van schrijven/niet gegheben/maer benomen/schijne te zijn: Waer van wy ons meer hebben te verwonderen / dan pemant anders; want andere mogen weten/hoe wel ende heerlick hy alles geschreven heeft/maer wy wetē ooc/hoe licht ende haest hy dese Boeken gemaect heeft: Ende doorwaer in Cesar is geweest eensdeels een bysonder vermoghen / ende aller grootste frapheyt van schrijven/eensdeels ooc een allerscherste ende waerachtichste kennis om syn eyghen raden ende daden aen te teyckenen. Zo veel my aengaet/ic en ben noch in de Alexandrijnsche/noch in de Africaensche oorloge tegenwoordich geweest: Ende al-hoewel dese oorlogen door het verhalen van Cesar/ende het gene wy selfs wt syne eygen reden gehoozt hebben ten deele ons bekend syn: nochtans is het een andere sake yet gehoozt te hebben om van weghen nieuwsicheyt ende verwonderinge te vermaken: ende het is een ander/yet alsoo gehoozt te hebben om namelicken het selve door de waerheyt ende tot getuygenisse der selver te vertellen. Maer dewijle ick hier by een byzinge alle redenen van onschult/om niet met Cesar vergeleken te worden/so vervalle ic hierentusschen evenwel in de schult van vermetentheyte ende laetdunckenheyt/als de welcke my selven schijndt in te beelden dat ick door het oordeel van pemant met Cesar soude kunnen in gelijckheyt gestelt worden. Daer wel.

2. Als Cesar het geheele Fransche lant overwonnen hadde/dewijle hy den voorleden Somer noyt eenighen tijt opgehouden en hadde van te oorlogen/heeft hy voor-genomen syne Soldaten van wegen so geduerige moeyten ende ongemacken inde Winter legeringhen te doen rusten ende verberfichen: Hierentusschen isser wederom tijdinge gekomen dat veel Vrijdommen te gelijck ende op eenen tijt beraetslaegden om de oorloge te vernieuwen ende dat sy daer over groote tsamenspanninghen met malkanderen maecten: waer van de reden dewelcke bygebracht wiert/ook waerschijnlic scheen te wesen / namentlicken/dewijle den Franschen bekend was/gelijck sy aen haer zijde met een groote menichyte by een ver-

Wels Franschen vernieuwen de oorloghe.

gaderdt zijnde den Romeynen niet en konden tegherstaen; dat ooc also aen onse zijde/wanneer vele Wyddommen te gelijce ende op eenen tijt verscheyden oorlogen tegens den onsen voerden / het Heir-kracht des Roomschen volcx niet hulps genoegh/oft tijts/oft machten genoegh en souden hebben om alles te verholgen: daerom sy seydten dat geen vande Wyddommen sodanighen ongemac behoorde af te slaen ofte te wepgeren: niet name/indien door sodanigen ongemac/ende door op-houdinge des Wyants de andere tijt konden krijghen om haerselven te verlossen/ende wederom in haer oude wyshyepte stellen. Maer Cesar willende voorzien / dat de Franschen in sodanigen meyninge niet en souden verstercht werden/heeft den Ontfanger Marcum Antonium Overste gestelt over syne Winter-legeringen/ende is selfs niet syn Ruyterije den a een-ende dertichste Decembrys van de Stat Beaulne henen ghetoghen tot het twaefste Legioen/het welc hy inde landen van Berry niet verre vande lantpalen der Nederborzognons b gelept hadde/ende boechde neffens het selve ooc het elfste Legioen/het welc allermeest gelegen was: Ende na dat hy tot bewaringe van de Bagagien twee Benden ghelaten hadde/heeft hy het andere Heirkracht inde rijcke overbloedige landen van Berry verspreet:want also sy een wijt lant ende vele Steden hadden/soo en konden sy door de verwinteringe van een Legioen so lozt niet gehouden worden/dat sy geen tsamen-spanningen en souden mogheit maken/oft haer ter oorloge bereyden:maer door de haestige overkomsste van Cesar/is haer gebeurt eben sulcx gelijck int ghemeyn den onbereyden ende onberhoeden plach te gebeuren/namentliken/dat sy buyten alle vreesse haer lant bouwende/eer vande Ruyterije overballen syn / . van sy inde Steden konden bluchten ende haer wijt nemen:want het gemeyn teycken ende bewijs vanden inbal der Wyanden/het welc door het afzanden der huyfen te verstaen gegheben werdt/en is alhier niet ine werc geseit/alzo sulcx door ordinantie van Cesar verboden was:ten eynde de onse geen ghebzeck van boeragie ende koopn souden hebben/ende ooc de Wyande door den bzant niet en souden verscheicht werden: ende sijn doemiacs heel duyfenden van menschen gebanghen: doch de andere van Berry/ dewelcke tijt hadden om de

eerste

a Pridic Kalendaris Januarij.

b boec III § L I Cesar beplondert de landen van Berry.

eerste aenkomste der Romeynen te ontloopen / zyn seer verbaest geblucht et in de nabuerige Wydommen/haer verlatende ofte op eenige byzondere vrendtschap / ofte ooc int gemeyn op het mede-genootschap haer veractslagingen : maer het is evenwel te vergeefs gheweest want Cæsar is niet groote tochten over al haer na getogen/sulcx dat hy geen van de Wydommen daer ontrent eenigen tijt gegeven heeft van op eens anders behoudnisse meer dan op haer eygen verskeringe te dencken: Dooz welke haesticheyt hy de Vrienden dede ghetrouw blyben/ende bracht den twyffelachtigen van wegen den aengedaen schrick ende vrees tot accordt ende verdrach van vrede: zodanigen verdrach wiert die van Berry mede aengeboden: daer over sy begost hebben te overleggē/ hoe dat sy dooz de goedertierenheyt van Cæsar wederom in de vrientschap der Romeynen souden mogen komen want sy sagen dat de nabuerige Wydommen sonder eenige straffe te lijden Gyselaers ghegeven hadden/ende daer over onder hare eet ende trouwe aengenomen waren: derhalven sy het exempel van andere volgende / het selfde mede gedaen hebben.

3. Cæsar dit wigerrecht hebbende/ heeft synen Soldaten groote bereeringen gedaen van wegen sodanighen tocht ende moeyte/ dewijle sy in de wintersche dagen/in seer moepeliche weghen/ende onberdragheliche koude/ evenbljtsich ende stantvastich in sodanigen onghemack volhardet hadden: Over sulchs so heeft hy een peder vā synen Soldaten tot wt-loop van wegen den buydt/be-looft te geven twee-hondert a Sestertien / ende aen den Hoofst-lieden twee-dusendt van dier-gelijche Penningen: ende daer na heeft hy sine Legioenen wederomme in haer-lieder berwinteringe ghesonden/ende hy selver is ten veertichsten dage wederom te d Beaude ghekommen. Als hy nu aldaer geseten was om recht te spreken/ hebben die van e Berry Gesanten tot hem ghesonden/ versoeckende aen hem hulpe tegens die van f Chartres/ vande welcke sy groote klachten deden dat sy haer oozloge aengedaen hadden. Hy sulchs verstaende/ alhoewel hy niet meer dan achthien dagen in de berwinteringhe vertoeft hadde / heeft strax syn veertienste ende zeste Legioen vande g Saone wt de berwinteringhe ontboden: want aldaer waren dese twee Legioenen / als in't

a Sclertia.

d Bibracte.

e Bituriges.

f Carnutes.

g Arar.

in boeck III
§ XLI.
Op Walcht
die van Chartres.

in Genabum.

h voorige Boeck verhaelt is/ gelept/ om haer van koozen ende lijfcocht te boozzien : ende is also dadelicken met twee Legioenen om die van Chartres te herbolgen/ hen getoghen. Maer soo haest als de tijdinghe van onse Heirkracht tot den Vyanden quam/ syn sy verschiet ge worden/ sulcx dat die van Chartres beweegt synde door de swaricheydt van andere/ strax verlaten hebben alle hare Vlecken ende Steden die sy bewoonden / ende de Gehuchte in de welcke sy met haest eenige kleyne huyskens ter noot opgeslaghen hadden/ om alleenlicken beschermmit ende bebzijt te wesen tegen de koude: soo dat sy hier ende daer bluchte ende verstroyt zijn geworden. Cesar niet gheraden vindende dat syne Soldaten door het sware moepeliche onweeder als doen ter tijt boozname- licken opstont/ hen souden trecken / heeft te Orleans een Stat onder den Wijdomme van Chartres/ syn Le- ger gestelt/ ende heeft syne Soldate gefouriert eensdeels binnen de huysen der Franschen / eensdeels binnen het stroo/ het welcke sy in aller haest isamen werpende / in malkanderen geblochten hadden om hutten daer van te maken. Doch de kuyters/ ende eenige Voedtknechten haer tot bystant dienende/ heeft hy over al / daer de Vyanden gesept wierden getrocken te zijn/ hen gesonden: het welck oec niet sonder vrucht geweest en is : want de onse hebben eenen seer grooten buyt gekregen/ ende syn alsoo wederom gekome. Die van Chartres daer-entusschen syn seer beswaert geweest met de moepelicheyt des Winters/ ende seer verschiet van wegen de vreesse des perikels: ende also sy wt hare huysen verdreebe wa- ren/ en dorsten sy niet lange op eene plaetse blyben/ ende en konden oock inde bosschen van wegen de seer groote koude ende harde Winter niet dueren: derhalven syn sy verstroyt geworden/ ende na dat sy een groot deel vande haren verloren hadden / zijn sy verspreyt inde nabueri- ge Wijdommen.

Cesar hierentusschen heeft andere saken boozgheno- men; want also het hem genoeg was inde moepelichste tijt des Jaers/ de tsamen-komende machten verstroyt te hebben/ ten eynde wt de selve geen beginsel van oozlo- ge soude spruyten: ende nademael hy oec/ so veel hy kon- de overleggen/ verskermt was/ dat ontrent de Somet- tijt geen sware oorloge booz hem en konde ontsaen: soo heeft

heeft hy Cajum Trebonium met twee Legioenen de
welcke hy by hem hadde / in verwinteringe te Orleans
gelept / en hy selver is van daer vertrocken. Daer en tus-
schen syn verscheyden Ghesantschappen van den Vrij-
domme van c Rheims tot hem gekomen / ende hebben ^{c Rhemt.}
hem vermitsicht / hoe dat die banden Vrijdomme van
d Beauboizin / dewelcke in krijchs-cere ende strijbaer- ^{d Bellouact.}
heyt allen den e Franschen ende f Nederlanders te bobē ^{e Galli.}
gingen / door de nabuerige Vrijdommen / onder den O- ^{f Belgæ.}
versten Corbeus van Beauboizin en Comius van A-
tois / Heir-krachten en volc aen-namen / ende deselve op
een sekerre plaetse by eē vergaderden / ten eynde sy met de
gansche menichte inde landen vā k Soissons / dewelcke ^{k Suessones}
onder die van Rheims behoordē / eenen inval soudē doe.

4. Hy sulcks verstaen hebbende / also hy bemercte dat ^{Hy treckt op}
het niet alleen tot syner eeren maer ooc tot syn welbaren ^{ter oorloghe}
soudē strecken / dat hy met aller macht soudē tegen-staen ^{teghens die}
de swarichedē welcke aen-gedaē mochten worden synen ^{van Beau-}
Bontgenoten / ende dewelcke altyts wel ende trouwelic ^{boisin.}
aen het Gemeene-beste van Rome gedaen hadden: Zo
heeft hy derhalven ontbodē wt syne verwinteringe het
elfste Legioen / ende heeft ooc brieuē aen Cajus Fabius
gesondē / dat hy die twee Legioenē dewelcke hy by hem
hadde inde landen van Soissons soudē voerē / ende daer
beneffens ontboot hy ooc aen Titus Labienus / dat hy
een van syn twee Legioenen mede wilde toe-zendē. En
heeft also / voor so veel de gelegentheyt der Winter-lege-
ringen / ende de reden des Oorlogs konde toe-laten / by
gebeurte synen Legioenen den last des krijchs en tocht-
ten op-gelept. Derhalven dese Heir-krachten by eē ver-
gadert hebbende / troc hy na die van Beauboizin toe / en
na dat hy zich selven in hare landē gelegert hadde / heeft
hy eenige hoopen Ruyters in alle hoecken sienen geson-
den / om ergens eenige te vanghen / wt dewelcke hy den
raet ende het vooz-nemen der Opanden soudē mogē be-
kennen. De Ruyters zijn sulcx na-gekomen / ende we-
derkeerende / bootschaptē sy datter weynige inde huy-
sen gebonden waren: ende dat de gene die sy ghebonden
hadden / niet sodanige en waren / dewelcke ober-gebleuē
waren om de landē te bouwen / (want sy wt allen hoec-
ken zonder yemant ober te blijven vertrocken waren)
maer dewelcke alleenlic om te verspiedē derwaerts he-

De Fransche oorloghe.

Hij onder-
braccht na
haer raet
enke booz-
nemen.

a Ambiani.
b Aulerci.
c Caletes.
d Velocasses
e Attebates

nen ghe sonden waren : Als Cesar dese vzaechde in wat
plaetse de gantsche menichte vā Beauboizin was/ende
daer beneffens wat haer booznemen mochte syn: so heeft
hy beboonden dat alle de lieden van Beauboizin die de
Wapenen dragen kondē/op eene plaetse vergadert wa-
ren/ende isamen met haer die van den Drijdomme van
a Kimiens / b van Aeuani / c van Cales / d vā Cassel/
ende van e Artois: Daer beneffens dat sy een seer hooge
plaetse tot hare legeringe verkozen hadden/ende dewelc-
he om-ringelt was met eē seer moeyelicke Moerassche;
boozdts dat sy alle hare bagagien berre ende diep inde
Woschen gebracht hadden: Daer beneffens datter veel
krijchs-oberste in dese oorloge warē/doch dat de mee-
ste menichte hem onder Corbeus was voegende/ober-
mits sy bemerkten dat hy den grootsten haet tegens dē
Roemischen namen was dragende. Sy seyden oock/dat
weynige dagen te vozen Comius tot het Leger getroc-
ken was/om bystant van den Duytsche te halen/welc-
kers ghebuereschap seer na by was/ende daer beneffens
welckers menichte seer groot ende ontalbaer was. Wij-
ders verhaelden sy hoe dat die van Beauboizin door eē-
drachtich beslypt van alle de booznaemste Heeren/ende
met een groote genegentheyt des gemeynen volcx booz
genomen hadden/indien Cesar/gelyc daer gesept wiert/
met dzy Legioenen aengquam / haerselben ten strijde te
vertoonē ende aen te biedē/op datse daer na door noot
ende met minder gelegentheyt niet gedronghen soudē
worden isamen met haer geheel Heerkracht te belde te
kinnen ende also te strijdē: doch indie hy meerder Heir-
krachten te samen wilde brengen/dat sy alsdan boozge-
nomen haddē op haer plaetse die sy verkozen hadden te
blyuen/en den Romeynen af te sluyten van hare voera-
gie/die eensdeels obermits de tijt des jaers seer weynich
was/ende eensdeels ooc wijt ende breeet verspreyt was/
ende aengaende boozn/dat sy haer soudē soecken door
hemeliche laghen het aenhalen van boozn ende andere
roeboeringe te beletten.

5. Welc als Cesar verstaen had/bemerckende dat sy
meest alle daer in over een quamen: heeft hy geoordeelt
dat sedanige raden als daer booz-geselt wierdē vol vā
wijshēyt waren/ende wijt verscheden van de gemeyne
vermeetenheyt ende roerckeloozheyt der Barbarischen:
Der halben

Derhalven heeft hem goet gedacht geheelichen hem also aen te stellen/dat de Wpandē/als ziende het illepne getal bande syne/ende deselve verachtende / metten eersten tot den velt- slach souden komen:want hy achtde syne oude Legioenen/namentliche/het zevenste/achtste ende negenste sodanige te wese/als dewelcke van groote bravicheyt ende bysondere kloecheyt warē:daer benessens het elfste Legioen was van jonge wtgelesene Manschap ende van groter hope / het welcke nu het achtste Jaer hare gagie ontfangen hadde;doch evenwel in vergelykinge bande andere/en hadde deselve geenzins gelijcken naem van outheyt ende bravicheyt:Over sulcx heeft hy den Raet by een geroepen/ende alles wat hem ontdeckt was haer verulaert/en boozts de gemoderen der gantscher menichte booz syne reden versterct:Ende ten eynde by syne Wpanden misschien met dize Legioenen soude mogen wtloche om te strijden/so heeft hy de ordinantie van syne Heirtocht aldus ingestelt/namentliche/dat het zevenste/achtste/en thienste Legioen booz alle de bagagien booz aē soude trecke:daer na heeft hy het elfste beestelt/om den tocht van alle de bagagien achter aē te voeren/dewelcke nochtans weynich warē/gelyc in sodanige loop-tochten gemeynlic plachte te geschiedē:het welc hy daerō dede/op dat den Wpandē geen schijn vā meerder menichte booz oogē en soude komen/dan sy selfs begeert hadden:In deser boegen dan/en bykans een vierkante rochte instellen/heeft hy syn gantsche Heirkracht veel rasscher ende eer dan de Wpanden gedacht hadde te sullen geschieden/onder hare oogē gebracht/ende in het aenschouwen van haer gestelt. Als de Franschen sagen dat de Legioenē so schielichen in slach-ordze gestelt synde/stap booz stap sekerlichen aen-quamen;so hebben sy hare Heirkrachten booz het Leger in ordze gestelt/ende syn geenzins vā hare bovenste plaetse getoekē;sulcx dat sy lieden/welckers raetslaginge te vozen aen Cesar aengebracht waren als vol van alle Onmetentheyt/nu haer selven het sy van wege het perikel des strijts/oft vā wegen onse haestige overkomste/gantsch en gaer stille stonden/verwachtede alleenlic wat namentlichen ons boozneme mocht wesen.Cesar alhoewel hy geboenscht hadde te strijdē;nochtans met verwonderinge aenschouwende sulcken grootē menichte vā Wpandē/so heeft hy latende

De Fransche oorlogē.

Cesar maect
een seer ster-
ke Leger,
a Corona.

b Fonten.

c Viminia
Loricula.

tusschen beyden een dal/meer diep in-gaende/dan hem
breekt tot-breedende/sijn Leger tegen der Wyandē Leger
gestelt; en belaste het selfde met een Bollwerk van twaelf
voeten te stercken/ende oock betimmerd te werden met
a wistekende Doozdakē na gelegentheit vande hoochte
des selfs: en daer beneffens ooc een dubbeldē Graecht ont
het selfde gelept te werden van vijftigē voetē inde rechte
kanten: voorts beval hy ooc vele Torrens te makē inde
hoochte van dype Solderingen/ende de selfde met ober-
gelepte b Oberloopen in maniere van Bruggens tsamē
te voegen/welckers voerste deelen met een c Opboeyfel
van Rijsen geblochten hy ooc beschermt wilde hebben/
tē eynde dē Wyant in tweederley ordinantie vande strij-
dende Soldaten souden afgeweert werden; vande wel-
ke de eene vā boven tot de houte Oberloope ofte brug-
gen des te meer sy van wegen de hoochte versichert was
des te stouter ende verder hare Wijlen souden schieten: en
de andere dewelcke naest den Wyant onder het Bollwerk
gestelt mochte syn/dooz de houte Bruggen oft Oberlo-
open vande nedervallende Wylē soude beschermt wordē.
Aen de Poorten heeft hy Deuren gehecht/en opde selve
Torrens gestelt. Dit Werk heeft hy om twee redene hy-
sonderlic laten makē; eerstelick/overmits hy verhoopte
dat de groothēit des Wercks/en syne vreesē dē Barba-
rischen eenige stouticheit en vermetentheit soude aen-
brengen: en daer na ooc/wanneer het vā noode mochte
wesē verre vā de hāt om-boeragie en koozn te loope/dat
alsdan haren Leger van wegen de gemaeckte Wercken
met kilepne Heirkrachtē soude mogē beschermt worden.
6. Daerentusschē wiert vā eenige wepnige die ten we-
der-zijden tegens malikanderen liepen/diewils en me-
nichmaels in het Moerasch twelc tusschen beyde de Le-
gers was/gestreden, so nochtans dat somtijts ofte onse
Opstanden/oft somtijts de Franschē en Duytschen dooz
het selve Moerasch henen gingen: in voegen dat de onse
daer dooz loopende/den Wyandē dapperlic verbolchden
ofte de Wyandē wederom vā gelijcke/het selve niet ont-
ziende/de onse verre en breekt af-soegen ende verdreven.
Hierētusschē is het geschiet/alzo het dagelicx gebiel dat
de onse om boeragie wtliepē/dat eenige hier en daer op
ongeleegen plaetsen verstroyt zijnde/omcingelt en ober-
ballen syn geweest/ende moeste ooc nootwendelick sulcx

De Fontein
sche Moer-
baelvers
werde veel-
maels ghe-
groyen.

ong

ons overkomen/ dewijle het voer wijt en breekt wt eeni-
ge wepnige ende neder geworpen hupsen moeste gehaelt
werden: het welc al ist sake dat het niet dan een kleyn ver-
lies aen onse last—dragende Gedierten ende Slaven by-
bachte: nochtans heeft het de dwase en sotte gedachten
der Barbarischen seer gesterckt: ende des te meer/ over-
mits Comius den welcken ic a geseyt hebbe henē geto-
gen te syn/ om bystant van dē Duytsche te halen/ nu met
Ruyteren ghekomen was/ dewelcke al hoe wel die niet
grooter in getale en waren dan vijf-hondert/ nochtans
syn dooz de over-komste der Duytsche de Barbarische
seer op-geblasen gewordē. Cesar als hy bemerkte dat den
Dyant vele dagen in syn Leger als gesterckt zijnde van
wegen het Moerasch ende de goede gelegentheydt syner
plaetse/ gestadich hemzelven was houdende: en dat haer
Leger ooc niet en konde bestoymt worden sonder groot
verlies ende schade/ en dat ooc de plaetse met Vestingen
niet en konde omcincelt noch gesloten werdē/ oft te wa-
re van een meerder Weirkracht: so heeft hy Brieven aen
Trebonius gesonden/ met laste dat so haest hy minner-
meer konde tot hem ontbiedē soude het dertienste Le-
gioen/ het welc met den Stathouder Titus Sertius by
die van b Berry in verwinteringe was: ende dat hy also
met dzye Legioenē in aller haeste dooz lange tochten tot
hem soude komē. Hy selver daerentussche heeft de Ruy-
ters vā c Rheims ende van d Langres/ ende vande an-
dere Wyddomme/ vande welcke hy een groot getal te sa-
men geroepen hadde/ den genen die om voeragie wt-lie-
pen/ te hulpe en tot conbop gesondē/ ten eynde sy de hey-
melicke ende onberwachte berrasschingen der Dyandē
souden mogen tegen-staen: het welcke na diē dagelicks
geschiede/ en over sulchis dooz de gewoonte den yver en
neersticheyt verminderde/ (gelijc gemeynlicken in din-
gen die lange aen een dueren gebeurt) so hebben die van
e Beauboizin/ als dewelcke de ghewoonelike wacht-
plaetsen onser Ruyterē bekennt gewordē waren/ eene wt
gelesene macht van Doet-knechtē vergadert/ ende heb-
ben inde wildernissen ende boschachtige plaetsen haer-
selven bedecktelic in lagen gelept: Des anderen daechs
souden sy ooc hare Ruyters daer na toe/ op dat sy de on-
se aller-best souden wt-locken neffens hare lagen/ ende
daer na de onse aenballen ende omcincelen.

a Boeck
III.
§ I V.

b Biturigos.

c Rhemi.

d Lingones.

e Bellouacis.

De ongeluc-
kighe strydt
vande Ruy-
teren van
Rheims.

7. Ende het ongeluc deses quaets is die van Rheims
over-gekomen/dewelcke dies daegs de gebeurte hadde
van den dienst van conbop te doen; want sy lieden ziende
onboorziens de Ruyters der Wyanden/so hebben sy also
sy meerder in getale waren/haer kleyn geacht overmits
hare wepnicheyt / en over sulchs syn sy haer seer begee-
rich ende haestich na-gelooopen: maer ernstelicken syn sy
soo verre gelooopen/dat sy vanden Doet-knechte aen al-
len kanten om-cingelt syn geweest:waer door sy eer dan
gemeynelicken in den Ruyter-strijt plachte geschieden/
in disorde geraect syn/ende verstroyt zijnde/hebbē haer
stracx na het Leger begeben/achter-latende eenen Ver-
tiscus/een vande voornaemste Heeren hares Vrijdoms/
de welcke Oberste der Ruyteren geweest was:desen seer
out zijnde/hadde hem konnen van desen dienst ontschul-
digen/dewijle hy van wegen synen ouderdā nauwelichs
langer te Paerde konde zittē:nochtans volgende de ge-
woonte der Franschen en heeft hy in het aen-nemē des
Bevelhebberschaps geen onschult op synen ouderdā ge-
nomen/noch en wilde oec niet datmen sonder zijne tegē-
woordicheyt soude strijden. Door desen geluckigen strijt
wierdē de gemoederen der Wyandē opgeblasē/en wier-
den seer hoobaerdich/wat oorsaecke dat de voornaemste
Heere en Oberste van Rheims verflagen lach. Maer de
onse wierdē door dese schade gewaerschout/neerstelichē
te boozen hare plaetsen te bezichtigen/en niet boozich-
ticheyt hare Schiltwachtē te bestellē/en daer beneffens
met meerder maticheyt den Wyant so wanneer hy aen
het wijcken was/te vervolgen. Daerentusschē en wier-
den niet achter wege gelatē de dagelicsche schermuts-
lingen in het aenschouwē vā beyde de Legeren/dewelcke
aldaer geschieden op de droochte en overgangen vande
Moerasschen:in welcken strijt de Duytschen/dewelcke
Cesar daerom over dē Rijn gebzacht hadde om onder
de Ruyters te strijden/seer stantvastich alle gelijck door
het Moerassch gegaen syn/en na dat sy eenige wepnige
verflagen hadden/hebbē sy seer blijtichlic de andere me-
nichte verbolcht:hier door syn niet alleēlic verschijct/de
gene dewelcke oft van na-by overballē wierden/oft van
wat verder gequetst wierdē:maer selfs syn oec de gene/
dewelcke gewent waren wijt daer van daen tot hulpe te
gaen/schandelicken gaen loopen:en en hebbē niet eer vā
hare

hare bluchte opgehoudē/verliesende dicwils en menich-
maels hare hoochten en boven-plaetsen / vooz dat sy oft
inden Leger quamen/ofte/gelyc het den sommigen ge-
beurde/dooz schaemte gedwoōge zijnde ooc verder bluch-
teden. Dooz het peritichvā dese zijn alle hare Heirkrach-
tē so ontstelt gewordē/datmē nauwelicks en soude kon-
nen oordeelen hebben/ofst sy in voozspoet hobacrdigher/
dan oft sy in tegenspoet kleyn-hertiger waren.

Als nu vele dagen en veel tijts binnen de Legers ver-
sleten was/so hebben de Opanden verstaen dat de Legi-
onen en dē Stathouder Cajus Crebonius warē naer-
derende; derhalben de Oberstē van Beauvoizin hreesen-
de dat haer ebē sodanigē belegeringe als vooz l' Muffois
c geschiet was/soude mogen overkomen / hebben in der
nacht wt haer Legher laten gaen alle de ongewapende
lieden en de gene dewelcke oft van wegen hare jaren oft
sterckten onbequaem warē ter oorloge/ende daer benef-
fens oock hebben sy met haer laten vertrecken alle hare
bagagien: Terwyle sy met dese berogde ende verwerre-
de tocht bezich waren om de selbe te bereyden(want by
den Franschen gebruychelic is mede te nemē een groote
menichte van Karren/sels/by den ledichstē ende minst
besmaerdē) is haer het licht des daechs over de hant ge-
komen; derhalben hebben sy binnen haer Leger alle de
Heirkrachten der gewapenden in slach-ordze gestelt/op
dat de Romeynē haer niet eer en soude beginnen te ver-
volgen/vooz dat den Heir-tocht harer bagagien wijt en
verre daer van daen mochte getogē zijn. Maer Cæsar en
vont niet geraden in sodanigen hoogen op-klimminge
des Geberchts den Tegenstanders te tergen/noch syne
Legioenen so na by te laten komē/dat de Barbarische
dooz nau bezetten van onse Soldaten daer van daen
niet en souden hebben kunnen komen.

8. Derhalvē also sy sach dat eē seker gebroek en moer-
liche Moerasch het eene Leger van het ander schepde/
sulcx dat de moepelicheyt van dooz deselbe te loopen / de
haesticheyt van het nasagen en ver volgen soude verhin-
deren: en daer benessens oock bemerkte/dat het opperste
des Geberchts twelt over het Moerasch schier aen het
Leger der Opanden raectē/met een kleyn dal van haer
Leger afgesneden was: so heeft sy over de Moerassche
Bruggens laten leggē/en heeft daer mede syne Legioe-
nen

a boec 133

§ XXX

IV

XXXV

XXXVI

tot het eynde

de toe.

Die van

Beauvoisin

bereyden

haer tot ver-

trecken.

Cæsar zoekt
haer te ver-
volgen.

Doch se
onthoemen
met een loof
hoft.

nen obergebzacht/sulcx dat hy seer haestelic gekome is
inde bobenste effenheyt des Geberchts / het welcke met
een neder-hellende hoochte aen twee yden beschermt wiert
en aldaer syne Legioenen bereyt hebbende/is hy voort
getogen tot de wterste hoochte des Geberchts/en heeft
aldaer ter plaetse syne slach-ordze gestelt/waer van daer
de Pijlen door de Werp-rustingē op de menichte harer
Opanden konde wt-geschoten en gedreven werden. De
Barbarische vertrouden haer op de gelegentheyt harer
plaetse/en en waren niet wepgerich om te strijden/so wan-
neer de Romeynen mischien tegens het Geberchte wil-
den trachten op te klimmen: Doch daerentusschen en door-
ste sy niet hare Heerkrachte gelijc sy die verdeelt hadde/
allentruens laten afstrecken/verreende dat sy in confuzie
en verstopinge soude geraken/en over sulcx sy in ha-
re slach-ordze gebleve. Cesar bemerckende hare volhar-
dinge/heeft twintich Venden gereet gemaect/en heeft
met de selve aldaer syne Leger genomen/en het selve ooc
laten verstercken. Doen nu het Werck volbracht was/
heeft hy syne Legioenen byten het Volwoert gereet ge-
stelt/ende de Ruyters met gheteugelde Paerden op hare
Schilt-wachten bestelt. Die van Beauvoisin dit ziende/
en bemerckende dat de Romeynen bereyt waren om haer
te vervolgen/en sy ebenwel aldaer niet langer en konde
vernachten/ofte op die plaetse blyve sonder kost en spijs;
so hebbē sy desen raet met malkanderē gebonde: also sy
op Tacke-boschē zate/want de Fransche plachte mede
in den krijch en slach-ordze te zitte/gelijc ooc inde voor-
gaende Boeckē bewese is/so hebben sy de selve Tacke-
bossen en Bundelen van Stroo en Rijsē/daer van in haer
Leger groote overbloet was/hant door hant malkander
overgegeven/en de selve door haer slach-ordze neder-ge-
leyt: Daer na op het laetste des daechs/issē een tepken
gegeven/en hebbē op eenē tijt te gelijc het selve in brand
gestekē:waer door geschiet is dat de voortlopende vla-
me en brand alle hare Heerkrachte van het gezichte der
Romeynen bedect en beschermē heeft/en voort terwyle
den brand also voort-ging/syn de Barbarische met haer
wterste macht wechgebloden en geloopt. Cesar al-hoe-
wel hy het vertrecken der Opanden niet en konde bemer-
ken van wegen den brand welcke tusschen beyden was:
nochtan also hy hy sich selve beringede sodanigē raet

om de vluchte wille inhestelt te zijn/so heeft hy syne Legioenen voort doen komen/en de hoopen ruyteren henē gesonden om haer te vervolgē:doch hy selver is traechsaemlic achter aen gebolcht/alzo hy sichde voort lagen/dat namentlicken den Wyant op een sekerre plaetse soude mogen blyden/en den onsen op een bekommerde plaetse souden poogen wt te locken. De ruyters ooc en hebbe niets begonnē/alzo sy bebbeest warē voort dē dickē rooc en blannne henē te rijdē;want de gene welke wat pveriger zijnde daer binnen reden/en kondē nauwelick het voortte van haer eygen Waerdē zien:derhalbē beestende ooc voort lagen/hebben sy die van Beauboizin by henē laten treckē. En alzo syn de Wyandē niet stercker synde dan thien duysent Mannē/sonder eenige schade in hare vluchte/dewelcke vol van beeste en loofsheyt was/henē getogen;en hebbe daer na op eē seer stercke plaetse hare Leger gestelt;waer vā daē sy dē Romeynen in hare wtloopingen en aen-halingen van boeragie groote schade ghedaen hebben/dewijle sy hare ruyters ende Voetknechten dickwils in loofse lagen waren leggende.

9. Het welc nademael menichmael geschiede/so heeft Cesar eyntlic wt eē gevangē verstaen/hoe dat Corbels den Oversten van die van Beauboizin/zes duysent van den aller-vroomsten Voetknechte wtgelese had/en ooc duysent ruyterē wt de de gantsche menichte/en dat hy de selve te vier plaetse in lagen gelept hadde/alwaer hy vermoede overmits den overbloet van koozn en boeragie/dat de Romeynē om lijf-tocht te halē de haren souden wtzenden. Als Cesar dit aldus verstaē hadde/heeft hy meer Legioenen dan te vozen met hem genomen/en heeft de ruyterijewelcke wa gewoonte den genē die om boer wt-liepen tot conbop was/voort henē laten treckē/ende onder de selve ooc bestelt eenighe lichtghewapende Krijchs-lieden:en quam met de Legioenē so na by haer als hy mocht. De Wyandē welke op hare lagē verborzen waren/haddē tot wtboeringe van hare saken haer selbē verhoren een seker Delt/het welc in alle syne deelen niet wijder en was dan duysent tredē;doch aē allē zijdē bescheemt met bekommerde Bosschagiē/en ooc met eē seer diepe Riviere/als met eē Jagers-wal besloten:De onse dit ziende/hebben de gantsche plaetse daer inne sy waren/selvs met een loofsheyt omcingelt;want na dat sy

Sy legghen den Romeynen laghen,

der

Maer wer-
den niet an-
dere laghen
vanden tro-
upen ver-
schalcht.

der Spandē boornemē verspiet hadde/ zyn sp niet volle
troupe na haer toe geredē/ zynde bepde niet hert en wa-
penē be rept om te strijdē/ sulcx dat sp tgebecht geenzins
waren af seggende / dewijle sp wisten van hare Legioe-
nen dat de selve achter hare hielen warē volgende. Cor-
beus nochtans heeft ghemeynt dat door de overkomst
vande onse hem een seer bequame gelegentheyt gegeven
was om yet wat heerliex wt te boeren: Derhalven heeft
hy in den eersten hem vertoont met eenige wepnige/ en
heeft synen aenbal op de naeste troupe gedaen: Maer de
onse weder- hieldē stantvastelic het geweld bā dese Laeg-
leggers/ sulcx dat niet veel teffens op eene plaetse te samē
en liepen/ twelck gemeynlichen overmits de breefe in de
kuyter- strijden geschiet/ door welc menichbuldich tsa-
men- loopen die wils oec groote schade overkomt: Der-
halven/ als sp nu dus hare hoopē verdeylt hadden/ en by
gebeurten seer enckelic warē bechtende/ en geenzins ge-
doochden dat sp van ter zijde soudē omcingelt werdē: so
quamen de andere terwyle Corbeus in den strijt beziel
was wt de Boschagien geblogē; en daer wiert niet seer
grooten yber dapperliche gestredē. Maer doe sp nu lan-
ghen tijdt als eenen gelijcken strijt ghestreden hadden/
is allencxkens aldaer boortgekome de menigte harer
voetknechten boortreckende in goede slaghorde / eben
gelijc deselve te voze inde bosche bestelt was/ en dwon-
gē onse kuyters achterwaerts te wijchē: maer ebenwel
hierenussche kregē sp tē eersten ontfettinge vande licht
gewapende Voetknechte/ dewelcke ic geseyt hebbe boort-
heue boort de Legioenē gesondē te zyn; en hebbe haer sel-
be tussche onse kuyteren ingeboecht/ en seer kloechelic-
ken gestreden. Daer wiert eē lange wijle gebochten met
gelijche yber: en de gene die volgens de eysch des strijts
boort aen gestaen hadde/ en den eersten aenbal der lagen
verwachtet hadde/ dese wierde boortgaens te kloecmoe-
diger/ ende dat des te meer/ overmits sp van den Laeg-
leggers gantsch ende gaer gheen schade als van een on-
verwachten overbal geleden en hadden.

10. Daerentusschen naerwerde onse Legioenen/ en de
tijdinge daer van quam te gelijc en op eenen tijt t' elcken
wederom bepde aende onse en aende Spandē/ nament-
liken dat de Welcoverste by de hant was/ hebbende spne
weir-krachten by hem in goede slach-orde gestelt: het
welc de onse verstaende/ also sp hoopte op het aēstaende

ontzet onser Bende/hebbē sy niet dan des te kloecmoediger gestredē/ten eynde de Legioenē/wanneer sy hare sake traechliken belepden/de eere der victorie met haer niet gemeyn en souden schijnen te hebben. De Wyanden hierentusschen gaben den moet verlossen / en namen de blucht hier en daer door verschepden wegen:maer het is te vergeefs geweest; want inde selve swarichede vā be-
 kommerde plaetsen daer mede sy dē Romeynen meynden te beslupten/daer inne wierdē sy selfs gegrepe:mochtans als overwonnene en vōdzene/syn sy gaen loopen/en seer verbaest synde/also sy het meestedeel vā haer volc vloten hadden/syn sy int wilt henen gebluchtet/kiesende elc sodanigē weg als haer mochte vooz-komē/eensdeels inde Boffchē/eensdeels inde Ribiere:maer van de onse wierdē sy dapperlic vvolcht/en bele vā de selve vslagen. Corbeus daerentusschen en is door geen vā alle dese swaricheden slap-hertich gewordē;maer evē stantvastich blyvende / en heeft hy daer toe niet konnen ghebracht werden/dat hy wt den strijt soude wijcken/oft in de Boffchen loopen/oste ooc/gelyc als hem van de onse aen-geboden wiert/hemselven in onse genade over-gebe soude:zo dat hy seer kloeckelicken stghdende/en bele vā den onsen quetsende/dē moedigē Overwinners gedwāgē heeft door gramschap hare Wylē op hem te werpen.

Als de saken aldus wtgeboert waren/heeft Cesar de versche doet-stappē synes strijts vvolcht/alzo hy meynde dat de Wyandē door dit verlies seer verflagen wārē/en derhalven so wanneer sy de tijdinge van zijne vordere komste zouden krijgen/dat sy ooc vlaten soude de plaetse hares Legers/het welcke geacht wiert niet berder vā dien slag te wesen dan acht mijlen; en al-hoewel hy dese tocht bemercte seer belet te sullen wordē door de Ribiere/nochtans heeft hy over de selve syn Weir-kracht overgebracht/en is voozt-getogen. Daerentusschen die van Beauvoizin en de andere Wrijdommen/hebben schielicken eenige wt de blucht/en de selve seer ghewondet/tot haer gekregen/de welcke namentlickē het ongeluc door middel vā de Boffchen ontloopen waren; en hebben wt haer verstaen alle haer tegenspoet en swaricheyt/te weten/dat Corbeus verflagen was/hare Ruyterij achtergelaten/en ooc hare aller-sterckste Doet knechten:Hier over syn sy seer misnoedich geweest/en also sy meynde dat

Ende haren
 oberste were
 samen met
 den vaegh-
 leggers ver-
 slagen.

De andere
 verschickt
 synde/geven
 haer-selven
 over.

dat de Romeynen tegens haer aen-quamen / hebben sy
door het geluyt d' Trompetten seer haestelic een Verga-
deringe beroepen; al-waer komende / hebben sy tsamen
wt geroepen / dat men Gesanten en Vyselaers tot Cesar
soude zenden: Desen raet wiert bā eenen pegelicken ge-
volgt: Maer Comius van Artois sulchs niet toe-staen-
de / is geblychtet by den Duytsche bā dewelcke hy de by
standen tot dese oorloge ontleent hadde. Daerentusschen
de andere sonden strax Gesantē tot Cesar / en verzoch-
ten aen hem / dat hy niet sodanige straffe syner Wyandē
hem te byeden wilde houden / als hy alreede haer aenge-
daen hadde / dewelcke sodanich was / dat indien hy buy-
ten dē strijt haer in haer geheel zijnde soude wille straf-
fen / dat hy nochtans na syne genade ende goedertierent-
heyt sulche straffe nemmermeer haer en zoude aendoen:
want de machten van die van Beauboizin waren door
den Ruyter-strijt t'eenemael gebroken / en veel duyfende
wtgelesen Doethnechten waren omgekomen / so dattet
nauwelick eenige Boden van dese nederlage ontloopen
en waren: En al-hoewel dit alles eē groot ongeluc was /
dat nochtans die bā Beauboizin ooc een groot geluc bā
desen strijt gekregen hadde / namentlic dat Corbeus om
hals gekomē was; dewelcke een groote oorzaak was bā
dese oorloge / en een Veroerder vande Gemeente / so dat
het gemeente volc terwylle hy leefde meer schene te ver-
mogen dā selfs den Raet vanden gantsche Wyddomme.
11. Als de Gezanten dit wt-gesproken hadden / heeft
Cesar haer geantwoort / als dat die bā Beauboizin int
voorzleden Jaer en ter zelver tijt metten anderen Wij-
dommen des Franschen lants / ooc oorloge tegens hem
aengevangen hadden: en dat sy vanden allen hartnecke-
licst by haer meyninge en booznemen gebleven waren /
so dat sy / door de genade en aen-neminge vande anderen
niet eens beweegt en waren geweest om haer selven ten
besten aen te stellen: voorts dat hy ooc wel wiste en wel
konde verstaen / dat men seer lichtlicken konde dē schult
des misdaets op den gestorvenen en den dooden leggen:
doch dat hy ebenwel de sake daer voor was houdende /
dat niemant onder haer van sodanigē vermogē en kon-
de zyn / dat hy tegens wille vande booznaemste Heeren /
en ooc met tegenstant vande Raet en tegensprekinge bā
alle byzomen / alleenlick met de swacke macht des volcs
oorloge

dozloge soude verwecken en wtvoeren: maer nochtans
 niet te min dat hy hem voer tegenwoordich sal late ge-
 noegen met sodanigē straffe als sy haer selven laetstinael
 op den halse gehaelt hadde. Des nachts daer aen zijnde
 Gezanten wederom by de hare gekome/ en hebben haer
 aengesept de antwoorde van Cesar; daer over sy strack ha-
 re Gyselaers gereet gemaect hebben. De Gezanten van
 de andere Vrijdommen liepē ooc te samen/ want alle de
 andere sagen op de wtkomstē van die van Bealboizin:
 Sy gaben ooc Gyselaers/ en dedē alles als haer bevolē
 wiert wtbesonderet Comius/ dewelcke de vreesse so seer
 wederhiel / dat hy syn leven en behoudenisse onder nie-
 mant en dorste vertrouwen: want int voorszede Jaer doe
 Cesar in Lombardijē om recht te spreken geyest was/
 had Titus Labienus bevondē dat Comius de Vrijdō-
 men aen-liep en aen-zochte/ en een tsamenspanninge te-
 gens Cesar maecte; daer over hy meynde dat sodanige
 ondtrouwicheyt behoorde gestraft te werden/ en dat ooc
 sulcx sonder breking des verbonts wel konde geschiedē:
 doch en heeft niet gerade gebondē hem int Leger te be-
 roepen/ also hy toch niet en soude komen/ en daer benef-
 fens hem met sodanige heproebinge wijser soude makē:
 Derhalven heeft hy Cajum Volusenum Quadratū be-
 nen gesondē/ de welcke onder dē schijn van noodige tsā-
 men-sprekinge hem soude doe dooden/ en heeft hem tot
 sulcx wt-gelesene Hoofstlieden mede gegeve. Toen sy nu
 tot tsamen-sprekinge quamen/ heeft Volusenus de hant
 van Comius gegrepen/ twelc een repcke soude zijn/ gelijc
 als hy met de syne versproke was/ om hem aen te tastē:
 maer also den Hoofstman/ dewelcke hem voorgenomen
 had te doode/ beweecht wiert/ en verbaest stont als over
 een ongewoonliche sake/ so is hy seer haestelicken bande
 Dienaers van Comius/ twelcke sulcx sagen/ verhindere
 geweest/ so dat hy tot syn voornemē niet en konde come
 nochtans met den allereerste slach heeft hy hem swaer-
 licken geraecht/ en metten sweerde syn hooft verwondet
 en gequetst. Hier over syn ten weder-zijden de sweerden
 wtgetogen: doch alle beyde de Partijen hebben ebenwel
 meer gedacht op wech te loopen dan om aldaer met mal-
 handerē te strijdē: want de onse meynde gehoech gedaen
 te hebben/ overmits sy dachtē dat Comius eē dootliche
 wonde ontfangen hadde: de Fransche daerentegē vrees-

wtbesonderet
 allenlickē
 Comium.
 a Gallia or-
 terior.

De Fransche oorloghe.

den/dat behalven dese bekende lagē/noch meer op han-
den konden syn dan sy sagen. Hier door is Comius also
ontstelt geweest/dat hy van die tijt aen (gelijcmen seyde)
voorgenomen hadde nemmermeer inde tegenwoordic-
heyt van eenigen Romeyn te komen.

Cesar ver-
beyle syne
Heirkrachtē
in verschep-
den hoecken

12. Als Cesar alle dese strydtbaerste Volckeren ober-
wonen hadde/en doorgaens sach datter niet een Vrij-
dom voortae en was/welcke eenige gereetschap ter oor-
loge maecte om hem tegē te staē:maer dat sommige wt
hare Stedē vertroockē/en wt de Velden wechlieden/om
buptē de tegenwoordige heerschappij te zijn:so heeft hy
voorgenomē syne Heirkrachtē in vele hoeckē des Lāts
te verspreydē:en voor eerste dē Ontfanger Marcū An-
tonium met het elfste Legioen nam hy by hem. Voorts
dē Statthouder Cajū Fabium zont hy met vijfentwint-
tich Venden indē wijtgelegenstē hoec vā het Fransche
lant/overmits hy verstont dat eenige Vrijdommen al-
daer inde wapenē warē/tegē dewelcke hy achtete dat
den Statthouder Cajus Caninius Rebilus/dewelcke o-
ver die landen gestelt was/met syn twee Legioenen niet
sterc genoeg en was:Hy ontboot ooc by hem Citū La-
bieni/tsamen met het twaelfste Legioen/twelc by hem
aldaer in verwinteringe was / en heeft hem na a Rom-
bardijen gesonden/om te beschermē de b voort-geplante
Gemeenten der Roomscher Burgerē aldaer bestelt/op
dat haer door het overvallē vā de Barbarische geē dier-
gelijc ongelue en soude gebeurē/gelijc indē voorledē So-
mer die vā c Triest gebeurt was/welckers Inwoonde-
ren met eē schielicke afloopinge en moordderijē overval-
len warē geweest. Maer hy zelve is henen getogē om af-
te loopen en te beplonderen de landen vā Ambiorix/den
welcken hy wiste vbeert te wesen en voor te loopen:en
alzo hy dies halve wiste / dat hy hem noydt onder syn
macht en geweld zoude komen krijgē:so heeft hem eer-
liest gedacht in zijne landen henen te gaen/en deselve al-
so te vwoesten en ledich te maken vā Burgers/Hupsen/
en Beesten/op dat Ambiorix in syn Vrijdom overmits
de groote schade noydt wederkomstē en zoude können
krijgen/en dat vā wegen dē haer spys eygē volcx welcke
by ghevalle noch mochten overgebleven syn:Als hy nu
door egantsche lant vā Ambiorix beyde syne Legioenen
en bystaenden laten loopen hadde/en alles met moorden
vanden

a Gallia To-
gata.
b Colonia.

c Tergellini

Hy verwoe-
stet de lan-
den vā Am-
biorix.

byanden en roobē verwoestet had/en daer beneffens ooc
 een groot getal vā menschen gedoot en gebangen hadde
 so heeft hy daer na Labienum met twee Legioenē in de
 landen van d Triers gesonden: welc Wyjdom overmits ^{d Trevir.}
 de gebuerlicheyt met e Duptschlant/seer goeſſent was ^{e Germania,}
 met dagelickſche oorlogen/ende verſcheelde weynich in
 maniere van leben ende wyetheyt van den Duptſchen:
 boozts hadde het ſelbe noyt onderdanicheyt betoght/ten
 ware dat sy met Heirkrachtē tot ſulcx gedwongen wa-
 ren. Daerentuffchen heeft den Statthouder Cajus Ca-
 ninus van andere beroerten vernomen / namentlickent
 datter een groote menichte vā Wyanden inde landen vā ^{Daerentuf-}
 f Poictou vergadert en tſamen gekomen waren/ewelck ^{ſche onſtaek}
 hy verſtaen heeft dooz Wrieven en Goden van Duraci- ^{daer menwe}
 us/welcke geſtadelic inde vrientſchap der Romeynē ge- ^{beroerte in-}
 bleven was. Derhalven vernemende dat een groot deel ^{de landē van}
 deſes Wyjdoms afgewekē was/is hy na de Stat g Li- ^{Poictou.}
 moges henē getogen:maer derwaerts na toe treckende/ ^{f Pictones.}
 heeft hy wt dē gebangenen ſekerlickē verſtaen/dat Du- ^{g Lemovicū}
 racius binne de Stat Limoges beſloten was/en dat de ^{alij Limonū.}
 ſelbe Stat beſtreden wiert vā Dumnacus Oberſte vā
 den Wyjdommen van h Anjou / met vele dupsent men- ^{h Andes.}
 ſchē:hier ober/debyle hy niet en dorſte ſyne ſwacke Le-
 gioenen tegens den Wyant wagē/heeft hy ſyn Leger op
 een ſtercke plaetſe geſtelt. Maer Dumnacus hoorē dat
 Caninius genaerdert was/heeft alle ſyne Heirkrachten
 tegens onſe Legioenen aen-gekeert/en heeft het Leger
 der Romeynen begoft te beſtozmen: Doch also hy beele
 dagen te vergeefs met de beſtozminge doozbrachte/heb-
 bende groot verlies vande ſyne/en evenwel niet wtrech-
 tende met ergens onſe Beſtingen te verbyken: so is hy
 wederom na Limoges om het ſelbe te belegeren henē
 getogē. Ter ſelver tijt heeft den Statthouder Cajus Fa-
 bius vele Wyjdommen onder ſyn eet en trouwe ontfan-
 gen/en deſelbe met Gijſelaers verſekert:en wiert daer-
 entuffchen verwitticht dooz Wrieven van Cajus Cani-
 nius / watter namentlicken in Poictou mocht gaende
 weſen: hy ſulcx verſtaende trock ſtracks henē om ont-
 ſettinge aen Duracium te doen.

13. Maer Dumnacus als hy vernam de overkomſte
 van Fabius is ſtrax bebroeft geworpen/ende heeft den ^{Doch wert}
 moet verlozen gegeven/overmits hy bemerkte dat hy te ^{het ſelfde}
 ghelijcke ^{dooz de bre-}

De Fransche oorloghe.

inrichting van
den Stadt-
houder Ca-
jus Fabius
ten eynde
gebrachte.

gelijcke en op eenen tijt genootsaecht soude wordē beyde te strijden tegens den Roomschen Opant van buyten/en dat hy ooc te vreesen en omme te zien hadde na die van de Stat: Derhalvē is hy stracx van die plaetse met syne Heirkrachten vertroocken; in boegen dat hy hemzelven niet eer verskerdt genoegh gehouden en heeft/voor dat hy syne Heirkrachten geboert hadde ober den Stroom vande Loire/ober welcke hy overmits de wijte des selfs niet dan door middel vā een sekerer Brugge konde overkomen. Fabius daerentusschen is aengekomen/en alhoewel hy noch den Opanden int gezicht niet gekomē en was/noch ooc met Caninius hem tsamen-geboecht hadde: nochtans also de Opandē verschijct waren/heeft hy by hem-zelven geoordeelt/als onderrecht zijnde van de gene welcke de gelegentheit der plaetsen kenden/dat sy nergens elders na toe en zouden bluchten/dan in die plaetsen daer sy na toe getogen waren: so is hy met alle syne Heirkrachten na die Brugge toe getrocken; en belastē syne Ruyterijē voor den tocht syner Legioenen so verre voor wt te treckē/als namentlickē vā noode was/om sonder vermoepinge vande Paerden wederom by den Leger te komen. Onse Ruyters dan gelijc als haer bevolen was/achter-hielden den Heir-tocht van Dumnacus/en deden eenen smaren aen-bal op hem/so dat sy hem bebreest gemaecht hebben/ende eenige vande syne bluchtende met hare Wacken hebben sy onder wiege gegrepen/en vele verslaende hebben sy eenen grooten buyt gekregen. Derhalven na dat sy hare saken dus kloeclicken wtgeboert hadden/zijn sy wederom in het Leger gekomen. Des nachts daer aen volgende heeft Fabius wederom syne Ruyters voor wt gesonden/en de selve also bereypt datse tegens den Opanden souden strijden/en den gantschē Heirtocht so lange wederhoudē/tot dat hy die selver soude mogen achter-haelt hebben. Ende ten eynde sulcx te beter na-gekomen soude werden/heeft den Ritmeester Quintus Atilius Varus/ een Mā vā byzondere kloecmoedicheyt en wijsheyt/dē syne ooc vermaent hare beste te doen: Dewelcke ooc achterhaelt hebbende den Heir-tocht der Opanden/heeft syne hoopē eensdeels op bequame plaetsen bestelt/eensdeels oock met de andere eē Ruyter-gebecht begonnē: want de Ruyterijē der Opanden de onse ziende begosten stoutelicken stede te houden/

den/hebbende de Doet-knechten achter haer staende/so dat sy met den gantschen Heirtocht stille stonden/en hare Ruyteren tegens den onsen hulpe deden: Daer gingen weder-zijden een dapper gevecht aen: want de onse also sy s'daechs te voozen de Wyanden verwonnen ende vermeerstert hadden/en daer beneffens ooc wiste dat haer de Legioenen waren volgende/so heeft haer kloecmoedich gemaect de schaemte en schande van namentlickē te wijcken/en hebben een begeerte gekregen vā by haer selven dē strijt te voleyndē eer dat de andere aequamē; so dat sy seer vromelicken tegens den Doethknechten gestreden hebbē. Maer de Wyandē en zijn niet min kloecmoedich geweest; wāt meynende datter geē Heirkrachten meer by komen en souden/gelyc sy s'daechs te voozen gezien hadden/dachtē by haer selvē de rechte gelegentheyt gekregen te hebben van onse Ruyterij te verdelgē. Doen nu een wijle tijts met grooten ijver gestredē was heeft Dumnacus syn ordinantie also gesteldt/dat sy by gebeurten den Ruyteren mochten tot ontfettinge wesen maer terwyle sulcx geschiede/zijn daer onboorziens onse Legioenen int gezicht der Wyanden seer dic aengekomen: het welc als sy sagen/zijnde hoopen der Barbarischer Ruyteren verschrict geworden/en de ordinantie der Wyanden syn seer verbaest gewordē/so dat dē grooten tocht harer bagagiē over hoop geloopē is/en de andere met groot geschrey hebbē haer-selven gints en herwaerts op de blucht begebē. Maer onse Ruyters/welcke eē wepnich te voozē met hare Tegē-strijders kloelicken gebochten hadden/zijn seer verblijt geworden vā wegen de victorie/en hebben aen allen kanten een groot geroep gemaect/omcینگelende overal dē genē dewelcke haer op de blucht begaben/zo datse een sodanigen grooten menichte indiē strijt verflagē hebbē/als hare Paerden konden by vzenge om te vervolgen/en hare handē machtich waren om te verslaen. Derhalven sijn aldær gebleven meer dā twaelf duysent Mannē/so gewapende/als der gener welcke tot vzeese hare wapenē vā haer geworpen hadden/en daerenboven wiert ooc de gantsche menichte van alle hare bagagien gekregen. Wt dese nederlage en bluchte is ooc ontloopen eenen Drapes van c Sens; desen Man was de gene/dewelcke so haest her Fransche lant begaste af te wijcken/wt allen hoeden by

een vergadert had een groote menichte van Lant-loopers en verdozben mensche/en daerenbō alle de Slaven tot hem geroepen hadde op hope vā vryheyt; welcke ooc daer benessens tot hem ontboden hadde alle Ballingen van een peder Wrydom/ ende ooc by hem ontfangen had alle Moordenaers en Dieben: met welckē hoop hy dē Romeynē hare bagagiē ende toeboeringe benomen hadde.

Den Stadt-
houder Ca-
ninius ver-
volcht den
Oversten
Drapes en
Luterius ter
wylen Fabi-
die vā Char-
tres en Bre-
tagne naer-
jaecht.
d Cadureus.
e boec III
s I, ende I I.

14. Doen men nu verstont dat desen by hem had niet meer dā twee duysent menschen/welcke hy na de blucht wederom by een vergadert had/en dat hy na Proventē reysde/alzo hy hemzelven vereenicht had met eenē Luterius vā d Cahors; vā de welcke kenlic is wt de e boozgaende Boechen/dat hy boozgenomē had inde eerste afwijkinge des Franschen lants eenen inbal in Proven- een te doen. Den Statthouder Caninius dit verstaende/ is met twee Legioenen henen getogen om haer na te ja- gen/ten eynde vā wege eenige breefse oft schade in Pro- bencen door de moorderhen deser verdozben menschen geen oneere behaelt en soude werden. Doch Caius Fa- bius trock met zyn ander Heirkracht inde landen van Chartres/en inde andere Wrydommen van welcke hy wist eenige Heirkrachtē ontbodē te zyn indē strijt wel- ke hy met Dummacus gehat hadde: wāt hy niet en twyfs- felde/oft door de versche gekregene schade souden sy ver- demoedicht wese:maer so wāneer haer tijt gegebē wiert dat sy dan lichtelicken door aenhouden van Dummacus wederom souden opgeweet en beroert werde: in welcke sake Fabius seer gelukkig was / want hy seer haestich alle de Wrydommen wederō aen syn zijde gekregē heeft: wāt die vā e Chartres/ die dicwils met oorloge gequelt waren/en hadden noyt nochtans eenich vermaē vā vze- de gedaen:maer nu brachten sy Gyselaers/ende gaven haerselven over in onse genade: Daer benessens alle de andere Wrydommen geleghen inde wterste eynden des Fransche lants/ontret de Oceanische Zee/die gemeyn- lic de Wrydommē van d Bretagne genaemt werde/syn ooc beweegt geweest door het exempel van die vā Char- tres en door de over-komste van Fabius en syner Le- gioenen/so dat sy sonder eenige vertoevinge haerselven tot onderdanicheyt boegden/sulcks doende als haer be- volen wiert. Dummacus dan is verdreven wt syn lant/ ende

e Carnutes.

d Armorica.

ende hier en daer alleen dwalende/en hemselfe verber-
gende/is hy genootsaect geweest inde wterste Fransche
landen te vertrecken. Maer Drapes/en tsamē met hem
Tuterius/ bleven inde landen vā Caljors: want sy ver-
stonden dewijle de Roomsche Legioenen en Caninius
daer tegewoordich warē/so wanneer sy met haer Heir-
kracht haer vervolchdē/dat sy sonder merckelic verlies
in Provençen niet en souden konnē komē; en dat sy ooc
gheen vrij wtloopen van moorden ende rooven souden
hebben.

Hy hoert
oorloge met
haer booz de
Stat Dffol-
dun.

15. Ende nademael Tuterius alhier als by zijn eygen
Burgers eerrijts doen de saken wel stonde seer veel ver-
mogen hadde / en int gemeyn by den Barbarischen als
eē oorlike alrijts geweest hebbende vā alle nieuwe raet-
slagen en booznemen/een groot aenzien hadde; so heeft
hy alhier ingenomen de Stat e Dffoldun/het welcke eē
seer stercke Stat is vā gelegenthepts halven/en dewel-
ke onder syne Heerschappije geweest hadde; dese heeft hy
bezet met syn eygen Heirkrachten/en ooc met het Heir
van Drapes/en hebben ooc de lieden des Stats tsamen
met haer vereenicht:maer Caius Caninius heeft haer
vervolcht/en is met den aller-eerste ontrent de Stat ge-
komen; dewelcke aenschouwende/heeft hy bemerct dat
alle de deelē des Stats met klipachtige Steenrotsē ver-
sterct waren/so dat het den gewapenden selfs sonder te-
genstant niet wel mogelic en was daer ober te klimmē:
doch also hy vele Bagagien vā de lieden des Stats sach
dewelcke soo sy wt-liepen ende met hemmelicke vluchte
sochten in te halen/dat sy als van niet alleenelicken niet
en souden konnen ontgaē syne Ruyterije/maer selfs ooc
niet syne Legioenen. Zo heeft hy syne Benden in drie
gedeylt/ende heeft drie Legers op eene seer hooge plaet-
se gestelt/waer vā daē hy allencxkens so veel als hy met
syne Heirkrachten konde doen/een Bollwert inden om-
me-loop des Stats begost heeft te leggen. Het welc als

e Vxellodu-
num.

b Alefia.

die van de Stat sagen/syn sy seer bekommert gewordē/
obermits de jammerlike geheugenisse van b l' Muffois § XX X
breesende dat haer diergelycke c swaericheyt van vele-
geringe mede soude mogen ober-komen; en boven allen
Tuterius/dewelcke sodanige swaericheyt beproeft had-
de: Oversulcks hy bysonderlicken vermaende dat sy op
den booz raet des Koozys booznemelickē behoordē acht

c boec IIII
§ XX X
l V.
xx xv. &c.

De Fransche oorloge.

te nemen: Derhalven besloten sy eendrachteliche dat sy een deel harer Heir-krachten aldaer souden laten/ende dat sy met de vaerdichste henen soude trecke om Kroon te halen. Hier over/dewijle dien raedt booz goet bekent was/zijn ter naest volgender nacht Drapes ende Luterius wt de Stat getogen/en hebben binne deselve twee duysent gewapende Mannen gelate/doch de andere hebben sy met haer mede genomen: Sy lieden dan syn weynige dagen wt-gebleven/ende hebben seer grooten overbloet van Kroon by een versamelt wt de landen van die van d'Aljors/vande welcke de sommige willich ware om haer behulp van Kroon te doen/en de sommige onwillich/doch en konden eventwel niet belette dat sy haer selven van Kroon boorszagen. Doorts hebbē sy ooc eenighe wt-vallen ghedaen by nachte/met dewelcke sy onse Schanssen aen-geranst hebbē: Doch Caius Caninius heeft om deser oorsaecken wille na gelaten de Vestingen ronts om de geheele Stat te brengen/eensdeels overmits synne menichte te slepen was/om het Werck wanneer het volbracht was te beware/eensdeels ooc/op dat hy op sommighe plaetsen gheen swacke beschermenisse en soude bestellen.

Als Drapes dan en Luterius een grooten overbloet van Kroon versamelt hadden/en syn sy niet verder van de Stat dan elien mijlen blyben leggen/waer van daen sy allencxkens het Kroon inde Stat hebben laten voeren/en sy deplden hare lasten onder malkanderen: Drapes is met een deel syner Heir-krachten tot bewaringe van het Leger blyben leggen:maer Luterius voerde de tocht der last-dragende Gedierten by de Stat:en na dat hy synne Garnisoenen hier en daer verdeylt hadde/heeft hy booz-genome des nachts ontrent de thienste ure door boschachtige ende enge wegen het Kroon in de Stadt te brengen:Maer als de Wachters des Legers het geruchte gehoozt hadden/syn daer Verspiebers wt-gesonden/dewelcke als sy gebootschapt hadden sulcks alsser gaende was:so heeft Caninius in aller haeste met gewapende Benden wt de naeste Schanssen toe-gelooopen/ende heeft ontrent den dageraet op den Kroon-haelders eenē aen-bal gedaen:Door dese haestige over-ballinge syn sy verscheiet geweest/ende syn stracks tot haerlieder Garnisoenen gelooopen:Maer de onse/als die de selve sagen/

syn

d Cadurci.

Hy bröft
Luterium in
de vlucht.

syn sp tegens den gewapenden so veel te meer verbittert geworden/in boegen dat sy van den haren nyemant toe en lieten dat sy yemant van die groote menichte soudent lewendich vangen: Doch Luterius is niet weynige van de syne ontbloden / ende en heeft hem niet weder in het Leger begeben.

16. Als Caninius syne saken aldus geluchelicken wt geboert hadde/heeft hy wt den gebangenē verstaen/hoe dat een deel des Heir-krachts met Drapes in het Leger was/ontrent thien mijlen daer van daen: Het welck als hy wt velen verstaen had/heeft hy lichtelick by zich selven overlept dewijle den eenen Obersten in de blucht geslagē was/dat de andere verschrikt zijnde/oor haestelicken soudent kunnen ober-wonnen werden: En onder andere achtede hy dit ooc eene sake van grootē gelucke te wesen/datter niemant wt de neder-lage in het Leger gebloden was/om namentlickē vā de verkregene schade ende verlies de bootschappe aen Drapes te brengen. Der-halven nademael hy inde sake te beproeben gheen perijckel en sach/heeft hy de gantsche Ruyterije ende alle de Duytsche Doetknechte/als zijnde vā groote beerdicheyt/voor hem na het Leger der Wyanden gesondē: Forder verdeplde hy syn eene Legioen in drie Legers/ende het andere heeft hy achter-latende alle lasten ende packen met hem genomen. Doen hy nu seer na aen den Wyant gekomen was/heeft hy wt den Verspieters/die hy voor wt gesonden hadde/verstaen / dat sy verlatende de bobenste plaetsen/haer Legher volgens de gewoonte der Barbarischen/aen de kanten des Ribiers ter neder gestelt hadden: Doch dat de Duytschen ende de Ruyters onvoorziens ende bupten alle verwachtinghe haer over gekomen waren/ende met de selve den strijt begost hadden: Het welc als hy verstaen hadde/heeft hy het gewapende Legioen ende alreede in slach ordre gestelt zijnde aen-geboert; sulcks dat seer haestelicken aen allen kanten na dat het tepcken des Alarms gegeven was/de bobenste plaetsen in-genomen wierden. De Duytschen en de Ruyters ziende de Daendelen des Legioens strecken ooc seer vromelic/ende met een deden de Benden ooc eenen swaren aenval/so dat sy alle ofte verslagen ofte gevangen wierden: Aldaer wiert een grooten buyt verkregen / ende Drapes wiert oock inden selven strijdt ghe-

Hy neemt
Drapen ge-
vangen ende
belegbert de
Stadt.

hangen.

Als Caninius alhier syne saken dus treffelic wt ge-
voert hadde/schier sonder eenighe quetzinge syner Sol-
dats; so is hy stracks wedergekeert/om de gene die bin-
nen de Stat warē naerder te beleggē; want als nu was
hem veel verhinderings wt den wege genomen/dewijle
den buyten-Wpant verflagē was/wt vreesse van dewelc-
ke hy de conbopen niet en behoefde sterck wt te zeynden
ende om welckers willē hy ooc verhindert wiert die vā
der Stat met Bestingen ronts-omme te om-ringelen:
oec sulcks belaste hy van allen kanten de Wercken op
te maken: Des anderen daechs quam oock Caius Fa-
bius aldaer met syne Heir-krachten / ende nam ooc tot
synen laste een deel des Stats te belegeren.

Daerentusschen heeft Cesar den Ontfanger Mar-
cus Antonius met vjfsthien Sendē inde landen vā Be-
auboizin gelaten: tē eynde sy geen oorzake en souden ne-
men om oec nieuwe oorlogen te veraetslagen. Doozts
daer na troc hy selfs in alle de Vrijdommen/ende belaste
eene seer groote menichte van Gyselaers in synen han-
den te stellen: daer-en-boven de vreesachtige gemoede-
ren versterchte ende vertrooste hy seer neerstelick.

17. Als hy nu inde landen vā Chartres gekomē was/
ende aldaer bemerkte also dooz haer raet aller-eerst de
oorloge begost was/gelijc Cesar in den a vooz-gaenden
Boec verklaert heeft/dat dies halven eenige/byzonder-
lichen de gene die hier aen schuldich waren/seer vreesdē:
so heeft hy middel gezocht om met dē eersten en in aller
haeste het gantsche Vrijdom van dese vreesse te bebrjiden.
Werhalven heeft hy geepscht van haer eenen Gutturba-
tus/alzo hy de s byzonderste Roer-vinc was geweest en
de vooznaemste Werwecker vande oorloghe/ten eynde
hy synen wille met hem soude mogen doen en na beho-
ren hem straffen: Desen al-hoewel hy hem-selven synen
eygen Burgers niet en vertraude/nochtans also hy van
een peder gezocht wiert/is seer haestelicken gebondē en
in het Leger gebzacht: Alhier wiert Cesar tegen syn na-
ture gedzongen hem te straffen/ter oorzakē vande groo-
te tsamen loopinge der Soldaten/dewelcke aldaer ver-
haelden alle de perijckelen ende verliesen inde oorloghe/
dewelcke van niemant anders als vā Gutturbatus/die
van alles de eenige oorzaecke was/gekomē waren; oec
sulcks

a boec III
§ I.

s Princeps
sceleris.
& Concita-
tor.

fulchs heeft hy hem ter doot toe laten slaen / ende daer na met een bijle het hooft af laten houden.

Hier-en-tusschē terwyle hy aldaer was/wiert hy dooz verschepdene Brieven vā Cajus Caninius verwitticht sulchs alsser aengaende Drapes ende Luterius ommegegaen was/ende daer beneffens ooc in wat dooz-nemē die vā der Stat warē volhardende; dewelcke hy meynde overmits haer kleyn getal en weynicheyt dat-men niet veel en behoorde te achten; maer nochtans oordeelde hy/ dat hare boose hartnechicheyt met een sware straffe behoorde gestraft te worden/ten eynde het geheele Fransche lant by zich selven namacks niet en dencke dat den Franschen alleenlic de stantvasticheyt en geduericheyt ende geenzins de krachten ontbroken hadden om den Romeynen te wederstaen: Daer beneffens ooc/ten eynde dooz soodanigen exempel alle de andere Vrijdommē mede niet en souden komen te steunen op de ghelegentheden van haer-lieder plaetsen/en haer-selven also wederomme tot hare vytheyt souden poogen te helpen; dewyle hy wiste allen Franschen bekent te syn/datter niet dā eene Somer dooz Cesar tot bedieninge vā syne Provintie overich en was/dewelcke indiē sy konden tegenstaen/dat sy als dan geē perijckel ofte swaericheyt meer te vreesen en hadden: Verhalven is Cesar derwaerts na toe getogen/en heeft den Statthouder Quintus Calenus aldaer gelatē met twee Legioenen/dewelcke met bequame tochten hem achter aen souden volgen: en hy selver is met de gantsche Ruyterije na Caninius toe gereden.

Cesar trecke
oock der-
waerts na
toe.

18. Als Cesar nu byten verwachtinge van eenen pegelicken dooz c Vssoldum ghekomen was heeft hy bemerct dat de Stat alreede met Wercken besloten was en datmen ooc geenzins van het beleg des selvē Stats en konde scheyden: Maer also hy wt den Ober-loopers verstont dat hy haer niet lichtelicken en konde wt hongeren/dewyle sy grooten overbloet hadden van Koozn: so heeft hy den Wynt begost van Water te bekommeren. Daer liep een Riviere tusschen een seer laeg Dal/het welcke schier ronts-om het geheele Geberchte lag op de welcke gelegen was de Stat Vssoldum/zijnde vā allen kanten vol Klippen ende Steenrotsen: De plaetse was alhier also gelegen/darmen deselve Riviere niet

c Vxellodunum.

De Fransche oorloge.

en konde af-heeren; want deselve liep so na aendē Doet
des Gheberchts; dat het Water des selfs niet laeghe
Gzachten elders niet en konde getrocken werde: Doch
die vande Stat hadden een moepelickē ende klipp ach-
tigen neder-klimminge om het Water te halen / so dat
sy wanneer de onse haer tegen-stonden/sonder wonden
ende perijckel harens lebens/niet nederwaerts en kon-
dē gaē na de Ribiere/noch door de moepelicke opklim-
minge wederomme om hoogh inde Stat komen. Der-
halvē heeft Cesar Boog-schutters ende Slinger-wer-
pers aldaer bestelt/ende ooc op sommige plaetsē tegens
a Tormenta
 Ober de gemakkelichste af-klimminge/eenige a Werp-
rustinge berodineert; waer door sy die vande Stat ver-
hinderde om het Water vande Ribiere te halen; Doch
even-wel hebben sy eene plaetse alleenlickē behouden/
waer na toe de gantsche menichte liep om Water te
halen: want onder aende Muere des Stadts was eene
seer groote Fonteyne/namentlickē aen die zijde / de-
welcke ontrent drie honderdt voeten wijt aen den ont-
me-loop der Ribiere wt-bzeyde. De onse alle gelijke-
lickē wenschten dat die vande Stadt mede van dese
Fonteyne souden mogen af-gesloten ofte verlettet wer-
den: maer Cesar alleen sag daer middel ende raedt toe/
al-hoewel niet sonder groot perijckel: Ober sulchs/
recht ober teghens die plaetse heeft sy zijne b Storm-
galerijen begost tegens aenden Berg te brenghen/ende
aldaer eenige Borst-weeringen te maken / niet groote
moeyten ende gheduerige strijdninghe: want die vander
Stat liepen als op eene seer hooge ende verhevene plaet-
se/ende bochten oock van verre sonder eenich perijckel/
waer door vele banden onsen / dewelcke neerstich ende
kloekmoedich aen liepen/gequetst wierden: Doch e-
ven wel onse Soldaten en wierden niet af-gheschrikt
om hare Storm-galerijen aen te brenghen / ende niet
groote moeyten ende menichte van Wercken / alle de
swaricheden vande plaetsen aldaer te overwinnen. Ter
selver tijdt maechten sy oock verholē c Onbergra-
vinghen ontrent het Hoofst des Fonteyns/het welck sy
sonder perijckel ende eenich quaet vermoeden der Vy-
anden konden doen. Daer wiert derhalven een d Borst-
weeringhe getimmerd ontrent negen voeten hoogh/ en-
de op de selve wiert oock gestelt eenen hooghē a To-
ren/

Op soect die
van de Stat
te berooven
van het ghe-
banc harens
enigen
Fonteyns.
b Vincæ.

c Cuniculi.

d Agger.

a Turres.
b Mœnia.

ren/van thien Solderinghen ; doch evenwel niet soo
 hoogh dat de selve ghelijck de *b* Vesten mochte wesen
 (want dat en konde niet geen Wercken te weghe ghe-
 bracht werden)maer soo hoogh / dat namendtlichen de
 selve boven het opperste des Fonteyns konde komen:
 Als nu van dien Tooren menichte van Pijlen door
 middel vande Werp-rustinghen wtgheworpen wierden
 tegens den aenganch na de Fonteyne/soo syn die vande
 Stat in grooten noodt geweest/ende hebben sonder pe-
 rikel haer Water niet kunnen halen:waer door geschiet
 is dat niet alleen menichte van Beesten ende last-dra-
 ghende Dieren maer oock veel Menschen van dorst
 ghestorven syn. Die vande Stadt dan hier door be-
 zeeft synde/hebben *c* Wijn-tonnen met *d* Smeer, Pec, en- *c* Cupæ.
 de *e* Berderen gevoldt, ende deselve brandende na onse *d* Sevium.
 Wercken henen laten rollen : ende ter selver tijdt vielen *e* Scandulæ.
 sy oock heftelicken wt,ten eynde sy den Romeynen door
 het perikel des ghevechts vanden brandt wt te blusschen
 souden weder-houden. Ende voorwaer daer ontstack
 oock schielicken selfs in onse Wercken eenen grooten
 brandt : want alle het ghene het welcke van boven neder
 gheworpen wierdt, is ghevallen in onse Storm-galerijen
 ende Bolwercken,sulcks dat de selfde de brandende Ton-
 nen weder-houdende oock van de selve aen-ghesteken
 syn. Doch onse Soldaten even-wel wederstonden al-
 les seer kloeckmoedelichen / niet teghenstaende sy in
 eenen periculösen strydt waren / ende oock door de
 onghelighendicheydt der plaetsen seer benaudt waren:
 want het bedencken van eere by haer-lieden seer groot
 was / alsoo sy op een onghelighene plaetse ende ten
 aenschouwen van ons Heir-legher streden. Zoo dan is
 ten weder-zijden oock een seer groot gheroep ende
 ghekrÿsch verwecht : Doch de onse droeghen haer soo
 droom als sy immer konden : ende op dat hare kloeck-
 moedicheydt des te bekender door het ghetuyghenisse
 van eenen pegelichen soude wesen / liepen sy seer by-
 moedichlichen tegens de Pijlen der Wyanden ende te-
 gens den brandt aen.

Verklaringe van dese Figure.

- A Vxellodunum, Vssoldum/een Stadt van naturen wegen seer sterck/
gelegen inde landpalen van de Cadurci ofte van Cahors niet verre van
Provencen ofte van de oude fransche Provintie der Gomeynen.
- B De fonteyne/welckers ader Cesar niet ondergravinghen afgesteken
heeft/ende alsoo te nierte gemaecht.
- C Klappen ende Wijn tonnen niet Smeer / Deck/ende Verderen ghe-
holt/dewelcke men brandende wt de Stadt liet af-rollen/om de Werc-
ken van Cesar te verbranden.
- D Het Bollwerck op-geboept niet gebreyde Jorden ende Hepingen.
- E Plurci,de Onder-loopen ofte Stroom-plauckeringen.
- F De Riviere/dewelcke het laegste Dal daer ontrent van het Geberg-
te scheyde/loopende schier rontsom het selfde:ende was de selfde soo diep
onder aen den Doet des Geberghs loopende daerinnen door geene Gach-
ten de selve konde elders kzeren.
- G Den Tooren van thien Solderinghen de welke boven het opperste
des fonteyns verheven was/ende van de welke door middel van Werp-
rustingen menichte van Wylen wt gekoopten wiert/om die van de Stad
het Water-balen te beletten.

Cesar fiende datter vele van den ſpnen geguetſt wierden/heeft eenen anderen raet in-gegaen/en ſpnen Benden belast aen allen hoecken des Stadts het Gebergh te beklimmen/ende overal eben als oft ſy de Weſte wilden in-nemen/een groot geroep te maken. Hier door ſyn die van de Stadt verſchrikt ghelworden/ende alzo ſy niet en wiſten wat op de andere plaetſen mogte omme-gaen / hebben ſy hare gewapende van de beſtozminghe onſer Wercken af-geroepen/ ende de ſelfde hier en daer op hare Mueren beſtelt: ſoo dat de onſe na dat den ſtrijdt geeyndicht was/ſeer haſtelicken de brandende Wercken ten deele wt-bluschten / ende ten deele van den anderen af-sueden. Doch eben-wel die van de Stat bleben eben geduerich in het tegen-ſtaen ende verweeren / onaeenge-zien dat een groot deel van den haren door enchele doot geſtorven was. Maer ten laetſten ſoo hebben de onſe de anderen des Fonteyns met mineringe ende onder-gravinge gebonden/dewelcke ſy oock af-geſneden ende van haren gewoonelicken loop af-geleydet hebben ; waer door geſchiet is/dat ſeer haſtelicken de geduerich loopende Fonteyne op-gehouden heeft. Dit ſelve heeft die vander Stadt ſodanigen miſmoedicheyt aengebracht/dat ſy meyn den ſulchs door een ſonderlinge wille ende beſchickinge der Goden ende niet door raedt van Menſchen te weghe gebracht te ſyn. Verhalben gedwongen ſyn de door den waterſten noot/hebben ſy haerſelven over ghegheben.

Ten laetſte na dat de anderen des Fonteyns af-geſteken waren/werk de Stat overgegeven

20. Cesar alzo ſy wiſte ſyn ſachtmoedicheyt by een pder bekendt te ſijn / was aen d'eene zijde beducht dat ſy niet wreedtheyt tegen ſyn nature pet ſoude handelen/en aen d'ander zijde en bemerkte ſy geen wt-komſte meer te kunnen krijgen / indien andere op de ſelve wiſe ende op verſcheyden plaetſen begonde boozts hem af te vallen ende tegens hem te ſtrijden: Overſulx heeft hem goede gedacht anderen tot een ſpiegel haer te ſtraffen/ten eynde ſy van dier gelijcke daden ſouden moghen af-geſchrikt werden. Verhalben heeft ſy alle de gene die de Wapenen gedragen hadden de eene hant lateit afhacken; doch het leven heeft ſy haer laten behouden/op dat de ſtraffe der boosen niet overbloedige getuygeniſſen booz een pder ſoude blijen.

a 20000
1033.

Wapen hierentuiſſchen de welcke ich a geſeyt hebbe 5 Xvi
gevangen

De Fransche oorloge.

b Meerck
M A A A.
§ V.
c Arvernus.

gevangen te sijn van Caninius/ is by sich selven mistod-
stich geworden / het sy door de moeyelictheit ende pijnē
der banden / ofte door breefe van swaerder straffe : over
sulchs heeft hy hemselven eenige daghen van spijsse ont-
houden / ende is also gestorven. Ter selver tijt is ooc Lu-
terius / den welken ich b geschreven hebbe wt den strijt
ontloopen te sijn / in handen van Epasnaetus van c Nu-
bergne gevallen: want hy moeste seer dieuwils van plaetse
dan hier dan daer veranderen / ende hem selven onder
de beschuttinge van belen ende verscheyden lieden ver-
trouwen / oermits hy niet lange ergens en konde ver-
toeben / wt oorzaken dat hy hem booz Cesar van wegen
sine groote ende sware Vianschap tegens hem hadde
te verhoeden. Na dat Epasnaetus van Nubergne hem
dan gebangen hadde / also hy een groot Vrient was der
Roomschen volcks / heeft hy hem stracx ende sonder ee-
nige vertoevinge tot Cesar gebracht.

Hier-en-tusschen heeft Labienus inde Landen van
Triers eenen seer boozspoedigen Ruiter-strijdt gehad:
ende heeft een groote menichte van Triersehe doot-ge-
slagen / midtsgaders oock vele Duitschen / alsoo sy haer
tegens den Romeynen gestelt hadden / ende niemanden
eenige hulpe tegens den onse gebeygert hadde: Doortx
heeft hy hare boornaemste Heeren lebendich in sijn ge-
welt gekregen / ende onder de selve ooc eenen Federboz-
gonschen Heere genaemt Surus / de welke een byson-
der groot aensien hadde van vromicheit ende geslachte:
ende was alleen van alle Federbozgonons tot die tijdt
toe in de wapenen gebleven. Als Cesar hier van de tij-
dinge gekregen hadde / heeft hy overlept / alsoo de saken
in allen hoecken des Franschen lants wel en heerliken
af-ghelopen waren / dat hy met dese booz-verhaelde
Sommer-legeringen genoegh gedaen hadde / dewijle het
geheele Fransche landt gantschelic overwonnen ende
'tondergebracht was: Waer alsoo hy noyt in Gascoen-
jen geweest en was / het welck hy nochtans door Publi-
us Crassus eenichsins overwonnen hadde: so is hy met
twee Legioenē in dien hoek geyest / op dat hy aldaer
de vorder reste des Somers soude overbrenghe: het
welck / gelijk als alle andere dingen / ooc haestelic ende
geluckelic by hem gedaen is: want alle de Wjddommen
van Gascoengen hebben hare Gesanten tot hem geson-
den /

Den ende hebben hem oock Ghijfelaers toe-gebracht.

21. Als dit alles aldus uptgeboert was / is hy met zij-
ne Ruyterije na Marbone gerepft / ende heeft het Wep-
leger hier ende daer door de Stat-houderen in verwin-
teringe doen voeren: vier Legioenen heeft hy bestelt int
a Nederlant samen met Marcus Antonius / ende den
Stadthouderen Caius Trebonius / ende Publius Ba-
tinius / ende Quintus Cullius: twee Legioenen heeft
hy gesonden in den Wyddomme van Nederbozognen /
welckers macht hy verstant de aller grootste te wesen in
het geheele Fransche lant: Twee heeft hy oock bestelt
in den Wyddomme van Tiers / aen de lantpalen van
Chartres / ten eynde de selve het ghantsche lant ontrent
de Oceanische Zee gelegen in behoorlicke onderdanic-
heyt soude houden: Ende twee andere heeft hy in de lan-
den van Limosins niet wgt van Mobergne henē geson-
den / ten eynde geenē hoeck des Franschen lants ledich
van zijne Weir-krachten soude wesen: Maer aengaen-
de hemselfver / hy is eenige dagen in Provencen gebleven
ende heeft aldaer met aller haeste op alle de Vergaderin-
gen hier ende daer zijn reyse genomen / neerstelicken on-
dersoek doende op alle gemeene geschillen / ende vorder
oock behoorlicke vereeringen doende aen den ghenen de-
welcke hen wel gedragen ende ghequeten hadden: Want
door middel van Provencen hadde hy een seer schoone
geleentheyt van te ondersoeken hoe ende op wat wijze
een pegelich hem gedragen hadde inde gemeene afwijc-
kinge des Franschen lants; alsoo hy alleen door hulpe
ende getrouwichheit van Provencen alle dese swariche-
den tegen gestraen hadde. Als dit derhalven alles aldus
bestelt was / is hy na zijn Legioenen int Nederlant ge-
togen / ende is te c Namen in verwinteringe gebleven:
Alhier zijnde / heeft hy verstaē dat Comius van Artois
in een gevecht met zijn Ruyterije geweest was: Want
doen Antonius aldaer in verwinteringe quam / heeft hy
bevonden dat het Wyddom van Artops in behoorlicke
onderdanicheyt hemselfen was houdende: Doch Co-
mius was na de quetsinge daer ick hierd voren van ge-
sept hebbe / alijt ghenegen tot alle beroerten / ende den
genen dewelcke tot oorloghe beraet slaeghden / was hy
berepdt om haer Overste ende Hoofd in de wapenen te
wesen: Maer dewijle zijn eygen Wyddom onder de on-

Ma dat de
sagcken be-
vredicht wa-
ren / verbepte
Cesar zyne
Legioenen
door het ge-
heele Frans-
sche land.
a belgiumo

c Nemeto-
cenna.

d Boeck
W 334.
s 11.

der danicheydt der Romeynen bleef / is hy van daer ver-
trocken / ende heeft isamen met zijne Ruyteren hem sel-
ven met vrbuyterge gheneert / so dat hy de aenwoerin-
ghen der Romeynen dewelcke sy in hare verwinterin-
gen brachten / hier ende daer met openbare vrantſchap
was affettende. Messens Antonius was oock geboegt
Cajus Volusenus Quadzatus den Oversten der Ruy-
teren / om namentlicken met hem te verwinteren. Daer
over Antonius hem oock henen gesonden heeft / om de
Ruyterge der Wpanden te verbolghen. Het welcke Vo-
lusenus geerne aennam / want hem tot sulcx aenpzi-
kende was niet alleen zijne bysondere vromicheyt : maer
den grooten haet teghens Comius beweeghde hem des-
te meer tot sulcx / om namentlicken het selve 'twelck
hem belast wiert des te liever na te komen : Verhalven
heeft hy hier ende daer zijne Ruyteren in hemeliche la-
ghen gelept / ende heeft des Wpants Ruyters dickwils
verrascht / ende oock voorszpoedelicken teghens de selve
gestreden. Ten laetsten also daer een seer heftigen strijt
aenging / is Volusenus met eenige seer pverich op Co-
mius aengereden / ten eynde hy hem soude mogen onder-
scheppen ende vanghen : maer hy sulcx siende / is ont-
blucht / ende dooz lange bluchtinge heeft hy Voluse-
num verre van de zijne afghelockt ende ghetogen : het
welcke Comius merckende / heeft seer haestelicken ghe-
roepen om de hulpe ende trouwichheit van de zijne / haer
vermanende dat sy zijne wonden / dewelcke met verras-
derge hem aengedaen waren / niet onghewroken en sou-
den laten : Verhalven heeft hy met eenen zijn Paerdt
ommegekeert / ende seer onwiffelicken buyten de ande-
ren afrijdende / viel hy aen teghens onsen Oversten ; het
selve deden oock alle zijne andere Ruyteren / soo dat sy ee-
nighe vanden onsen op de bluchte brachten ende najoe-
ghen. Daer over Comius stekende zijn Paert met spo-
ren / rende tegens het Paert van Quadzatus / ende heeft
zijne speere niet groot gheweldt midden dooz zijne dgi-
gedreven. De onse siende dat haren Oversten ghequetst
was / en verzaeghden gheensints om hare Wpanden te-
genstandt te doen ; Verhalven sy hare Paerden om-
me-keerden / ende den Wpandt ghelijckelick verdreven ;
waer dooz gheschiet is / dat vele van de Wpanden in de
bluchte gheslaghen zijn ende ghequetst ; dewelcke oock

En Ruyter-
stendi met
Comius van
Wpands.

wedezom eens deels in de vluchte vertreden wierden / eens deels oock ghegrepen ende ghevanghen wierden : Doch haren Oversten is door de groote snellicheydt syns Daerts dit ongheluck ontkomen. Ende aengaende onsen Oversten / alsoo hy seez zwaerlick ghewonder was / soo dat hy scheen in perijckel zijns levens te wesen / deselve wiezt dadelicken binnen het Legez gebzacht.

Comius daez-en-tusschen / het sy dat hy meynde zyn leedt ghenoechsaem ghewroken te hebben / ofte oock overmidts hy een groot deel van de zijne verlozen hadde / heeft Ghesauten aen Antonius ghesonden / met belofte dat hy hem onthouden soude waer het hem beliefde / ende sulcks doen als hy hem soude bevelen ; het welck alles hy oock door overghebinghe van Ghijelaers was verseeckerende : Doch daez-en-tusschen badt hy hem dit eenighe / datmen zijne vreesse dit te ghevalle soude doen / dat hy nemmermeer in teghenwoordichydt ende in het aenschouwen van eenighen Romeyn en soude behoeven te komen. Antonius hiez over alsoo hy bemercte soodanigen versoeck upt een onghewensde vreesse om redenen hiez vozen verhaelt voort te komen / heeft hem sulcx oock toeghegheven / ende de Ghijelaers van hem ontfanghen.

22. Hy en is niet onbekent hoe dat Cesar de gheschiedenissen van een pedez Jaer t'elken met een bysonder Boeck vervatet ende begrepen heeft : Maer sulcx en hebbe ick niet geraden gebonden na te volgen ; overmits in het navolghende Jaer ten tijden dat a Lucius Paulus ende Cajus Marcellus Burgheemeesteren waren / gheen bysondere gedenckwaerdigedingen in het Franssche landt ghebeurt zijn. Doch op dat niemandt hieren tusschen onbekent sy / in welke plaetsen Cesar ende zijne Heir-krachten op dien tijdt geweest zijn : so hebbe ick voorgenomen oec een weynich daer van te schrijven ende neffens dit alles dese b Kenteykeninghen oock hy te voegen.

Terwijle Cesar in het c Nederlandt verwinterde / heeft hy dit tot zijn ooghen-merck alleenlick gehat / dat hy de Vrijdommen in behoorzlike vriendschap soude onderhouden / ende nyemanden eenighe oorzaak soude gheven om de wapenen in de handt te grijpen : want sulcx sochte hy aller meest te vooz-komen / dat na

a 47 Jaeren
voor de ghe-
noezte Cypri-
si.

b Comma-
mentarij.

c Belgica.

De Fransche Oorloghe

mentlick ontrent zijn vertreck hem gheene noodtsaekelickheyt van oorloghe te voeren / te laste soude ghelepdt werden / ten eynde wanneer hy zijne Weir-krachten soude daer van daen ghevoert hebben / hem gheen oorloghe en soude over-blijven / ghelijck het gheheele Fransche landt sulcks lichtelicken alsdan buypen perijckel soude kunnen aen-vanghen : Verhalven heeft hy de Wydommen seer beleefdelick aen-ghesproken / ende hare voornaemste Heeren groote vereeringhe aen-ghe-daen : voorts hem ghewacht van eenighe nieuwe lasten haer op te legghen : Ende daer beneffens haer aenghewesen hoe dat het geheele Fransche landt vermoeyt was door soo vele teghenspoedighe strijden / ende in een beter conditie ende staet eer niet langhe door hare ghehoorsaemhepdt ende onderdanicheyt soude gheraken ; soo dat hy haer hier mede te vreden ghehouden heeft.

amunicipia
& coloniae

b sacerdotum

Als den Winter nu over was / is hy teghens zijn gewoonte door langhe tochten in Italien ghereyst / om namentlicken de a vry Roomsche Steden ende voortgheplante Ghemeenten aen te spreken / ende haer ten besten te bevelen het versoek van Marcus Antonius zijnen Ontfanger / ten eynde hy tot het b Priesterschap soude moghen ghevoordert werden : want alsoo hy hem een seer toegedaen goet Vriendt was / ende den welcken hy een weynich te vooren beloofd hadde in zijn versoek te sullen vorderen ; soo arbeypde hy hier in seer geer ne / eensdeels met vriendtschap / eensdeels oock met hefticheyt / teghens het ghewelt ende macht van eenighe / de welke sochten te bestellen dat Marcus Antonius in zijn versoek mochte af-gheslagen werden / ende door middel van dien de gunste van Cesar na zijn vertreck mocht verminderen. Ende al-hoe-wel hy onderweghe eer hy aen Italien quam / verstont dat hy te vooren c Priester gemaect was ; so heeft hy nochtans by sich selven gedacht evenwel derwaerts henen te trecken / als hebbende niettemin reden ende oorsake om tot de vrye Roomsche Steden ende voortgheplante Ghemeenten henen te gaen / namentlicken om de selve te bedancken van wegen dat sy haren dienst aen Antonius so trouwelicken betoon hadden : Daer beneffens oock om hem selven ende zijne eere in het versoek des toekomenden Jaers / aen haer ten besten voer te draghen : Het welck

augur,

hy

hy des te meer deise/overmidts zijne Opanden seer stoutelicken dorsten roemen/dat d'Lucius Lentulus ende d'46 aen
 Caius Marcellus daerom Burghemeesteren gehoozen vooz de ges
 waren / op dat si Cesar van alle eere ende weerdicheyt voozte Chis
 souden berooven ende af-setten : voozts dat daerom ooc si.
 het Burghemeesterschap van Servius Galba onthou-
 den was / niet tegghenstaende hy veel meer gunste ende
 stemmen hadde / overmits hy van wegen eenige vrient-
 schap / ende ghelijcke bedieninghe van Ghesantschap /
 in Cesar scheen gehouden te zijn. Cesar aldaer komende / is in zijne aen-komste seer triumphantelick van alle
 de vzijs Roomsche Steden ende voozt-geplante Ges-
 mepnte ontfangen / in voeghen dat sy hem alle gelijcke-
 lick eene bysondere eere ende liefde bewesen hebben ;
 want hy quam doen-maels versch upt de seer groote
 oorloghe des Fransche lants : derhalven wiert alles be-
 dacht / ende niets achter weghje ghelaten / van sulcx als
 dienende was tot vercieringhe van Doozten / Weghen
 ende plaetsen overal daer Cesar henen soude trecken ; de
 gantsche menichte met hare Kinderen liepen hem int
 ghemoet ; heerlicke offeranden wierden allesins gheof-
 fert : de Marcten ende Kercken wierden met e tapiten e triclinijs
 gesprept sulcx datter een groote blijfchap ende gewen- stratus
 schte triumphhe bemerct wert : soo groot was de heer-
 lichz onder de rijcke / en de genegentheyt onder de arme.
 24. Als Cesar nu alle de landen van Lombardijen Hy keert
 door-wandelt hadde / is hy met groote haeste wederom wroet om na
 te Raimen by zijn Heyz-legher ghekomen / ende henen zijn Heyz-
 reysende na de landen van Triers / heeft hy alle zijne leghe.
 Legioenen aldaer laten komen / ende de selve ghemons-
 tert. Daer na heeft hy Titum Labienum Gouver-
 neur ghemaect van het landt van a Lombardijen / ten
 eynde hy des te beter ende met meerder recommandatie a gallia 10
 in zijn trachtinghe tot het Burghemeesterschap sonde gara.
 moghen gheboordert werden. Hy daer en-tusschen dede
 soodanighe tochten / als hy om de veranderinghen der
 plaetsen noodich achtte tot de ghesondthepdt te wesen.
 Ende al-hoe-wel hy menich-mael verstondt / dat La-
 bienus van zijne Wijanden aen-ghesocht wiert ; ende
 daer-beneffens oock verwitticht wierdt / dat sommige
 daer toe arbeypden / dat by den Raedt besloten mochte
 werden om hem een deel van zijne Heyz-krachten te
 D 3 ontrec-

b Patres
conscripti,

c Tribunus
Plebis,

d Forum,

Hierentus-
schen wiert
te Rome
verschende-
lick teghens
hem beraet-
naecht van
Marcellus
ende syne
Opanden,

ontrecken : nochtans aengaende Labienum en heeft hy
niet quaedts van hem kunnen vermoeden ; noch en heeft
ook daer toe niet kunnen ghebracht werden / om een
quaet gevoelen vanden Raet te hebben / ende yet buyten
haer bevel te doen : want hy oordeelde ende hieldt hem-
selven versichert / so wanneer de b Heeren in vrye stem-
minghe soudentreden / dat zijn sake door middel van
dien lichtelicken de over-handt hebben soude : Want
Cajus Curio een van de c Hoofden des Volcks / hadde
voor-ghenomen de saecke ende de eere van Cesar voor te
staen : Daer over hy ook aenden Raedt dickwils ge-
sepdt hadde / indien yemant van den haren mochten
t'onvreden wesen de vreesse die sy mochten hebben over
de wapenen van Cesar ; dat sy ook behoordente be-
dencken / dat de Heetschappij van Pompejus ende zij-
ne Wapenen mede gheen klepne vreesse ende schizickhet
ghemeyne d Recht-hups aen-deden : der-halven dat
sy alle beyde de Wapenen soudent af-legghen ende hare
Wep-krachten verlaten / dewijle door sulcken middel
de Stadt wederom vry ende haers eyghen selfs soude
worden. Het welcke hy niet alleen aldus meer-maels
sepde / maer daer benessens heeft hy by sich selven hem
beghost van den Raedt niet de zijne af te sonderen :
Doch de Burghemeesteren ende Vrienden van Pom-
pejus hebben sulcks verhindert ende belet ; soo dat sy de
saecke doen ter tijdt niet malkanderen ghemiddelt heb-
ben / ende zijn alsoo gheschepden. Dit was een seer heer-
lick ghetupghenisse des gantschen Raedts / ende over-
een-komende met het ghene te vooren gheschiedt was :
Want Marcellus hadde in het Jaer te vooren merck-
elicken teghen-ghestaen de eere van Cesar / ende buy-
tens tijds teghens de Wet van Pompejus ende Cras-
sus in den Raedt voor-gheselt / het ghene de Provin-
cien van Cesar aen-ghingh : alwaer in het uyt-spreken
van de stemmen Marcellus hem van de andere af-ghes-
chepden heeft / ende sochte Cesar leelick te maken / ende
in den Raet te brengen ; ende door middel van dien zijn
eyghen eere te vermeerderen ; Maer den Raedt in het
ghemeen is aende ander zijde gheweest / ende heeft hem
teghen-ghestaen. Doch evenwel en verstaen hier
door niet de gemoederen der Opanden van Cesar / maer
waren des te neerstigher ende vlijtigher / om meerder
vrient-

vriendtschappen onder den anderen te maechen/op dat alsoo den Raedt eyntlicken gedzongen soude werden toe te staen sulchs als sy besloten hadden.

Daer na is een besluytinghe van den Raedt ghesommen/hoe dat een Legioen van Cnejus Pompejus / ende een Legioen van Cajus Cæsar ghenomen souden worden/om de selve henen buprens lants nae de Parthische oorloghe te senden: Maer beyde dese Legioenen wierden daer na kenlicken alleen van Cæsar ghenomen: want Cnejus Pompejus heeft het eerste Legioen / vergadert zijnde/upt de ghene die in a Provinces aen-
ghenomen waren / niet reghenstaende hy het te voozen tot Cæsar ghesonden hadde/hem aen-gherekent als oft het van zijn eyghen ghetal geweest hadde. Cæsar evenwel/al-hoe-wel het ghevoeghsaem kennelick was/dat hy volghens den wille zijner Partijen van zijne Soldaten soude berooft worden / heeft nochtans dat selve Legioen aen Cnejum Pompejum ghesonden; ende neffens het selve volghens het besluyt des Raedts/heeft hy oock upt het ghetal zijner Legioenen laten over-ge-
ben het vijftienste Legioen/het welck hy in b Lombardien hadde/ende heeft in dit plaetse des selfs het der-
thienste Legioen in c Italien ghesonden/om de Garnisoenen aldaer hy te staen / upt oorsaecke dat het vijftienste Legioen van de Garnisoenen ende Besettinghen af-ghetoghen was: Voerder heeft hy zijn Heykracht in de verwinteringhe verdeelt/ende heeft in het
d Nederlant gestelt Cajum Trebonium met vier Legioenen: ende Cajum Fabium heeft hy met ghelijcke ghetal in de landen van de e Nederborzognons ghesonden: want hy verhooyte dooz desen middel dat het
fransche lant aller-versierst soude zyn; indien na-
mentlicken de f Nederlanders wiens vromicheydt aller-grootst was/ende de Nederborzognons wiens aensienlickheyt aller-hoochst was / met Heykrachten beset bleven. Hierentusschen daer na is hy in Italien ghereyst/alwaer komende/heeft hy verstaen / dat beyde de Legioenen / de welke volghens het besluyt des Raedts na de Parthische oorloghe souden ghevoert werden/dooz den Burghemeester Cajus Marcellus aen Cnejus Pompejus overghestelt waren/ende in Italien opghelouden. Ende alhoewel hier dooz een pege-
lick

a Provincia

b Gallia ci-
terior.
c Italia.

d Belgium.

e Adu.

f Belgæ.

De Fransche oorloge.

b Meerck
W F F F.
§ V.
e Arvernus.

gevangen te sijn van Caninius/ is by sich selven mistod-
stich geworden / het sy door de mepelichheyt ende pijnē
der banden / ofte door vreesse van swaerder straffe : over-
sulchs heeft hy hemselven eenige daghen van spijs ont-
houden/ ende is also gestorven. Ter selver tijt is ooc Lu-
terius/ den welken ich b geschreven hebbe wt den strijt
ontloopen te sijn/ in handen van Epasnactus van c Au-
bergne gevallen: want hy moeste seer dichtwils van plaetse
van hier van daer veranderen / ende hem selven onder
de beschuttinge van belen ende verscheyden lieden ver-
trouwen/ overmits hy niet lange ergens en konde ver-
toeven/ wt oorsaken dat hy hem vooz Cesar van wegen
sine groote ende sware Vianschap tegens hem hadde
te verhoeden. Na dat Epasnactus van Aubergne hem
dan gebangen hadde/ also hy een groot Vrient was der
Roemischen volchs/ heeft hy hem strax ende sonder ee-
nige vertoevinge tot Cesar gebracht.

Hier- en- tusschen heeft Labienus inde Landen van
Criers eenen seer voorspoedigen Ruiter- strijt gehad:
ende heeft een groote menichte van Criersche doot-ge-
slagen/ midtsgaders oock vele Duytschen/ alsoo sy haer
tegens den Romeynen gestelt hadden / ende niemanden
eenige hulpe tegens den onse geweygert hadde: Voozts
heeft hy hare voornaemste Heeren levendich in sijn ge-
welt gekregen/ ende onder de selve ooc eenen Nederboz-
gonschen Heere genaemt Surus / de welke een byson-
der groot aensien hadde van vromicheyt ende geslachte:
ende was alleen van alle Nederbozgagnons tot die tijdt
toe in de wapenen gebleven. Als Cesar hier van de tij-
dinge gekregen hadde / heeft hy overlept/ alsoo de saken
in allen hoecken des Franschen lants wel en heerlicken
af-ghelopen waren / dat hy niet dese vooz-verhaelde
Sommer-legeringen genoegh gedaen hadde / dewijle het
geheele Fransche landt gantschelic overwonnen ende
tondergebracht was: Waer alsoo hy noyt in Gascoen-
jen geweest en was/ het welck hy nochtans door Publi-
us Crassus eenichsins overwonnen hadde: so is hy met
twee Legioenē in dien hoeck gereyft/ op dat hy aldaer
de border veste des Somers soude overhenghen : het
welck/ gelijk als alle andere dingen/ ooc haestelic ende
geluckelic by hem gedaen is: want alle de Wrijdommen
van Gascoengen hebben hare Gesanten tot hem geson-
den/

den ende hebben hem oock Ghijfelaers toe-gebracht.

21. Als dit alles aldus uptgeboert was / is hy met zij-
ne Ruyterije na Parbone gereyst / ende heeft het Dey-
leger hier ende daer door de Stat-houderen in verwint-
teringe doen voeren: vier Legioenen heeft hy bestelt int
a Nederlant tsamen met Marcus Antonius / ende den
Stadthouderen Cajus Trebonius / ende Publius V-
tinius / ende Quintus Cullius: twee Legioenen heeft
hy gesonden in den Vyldomme van Nederborzognen /
welckers macht hy verstont de aller grootste te wesen in
het geheele Fransche lant: Twee heeft hy oock bestelt
in den Vyldomme van Tiers / aen de lantpalen van
Chartres / ten eynde de selve het ghantsche lant ontrent
de Oceanische Zee gelegen in bejooz iche onderdanic-
heyt soude houden: Ende twee andere heeft hy in de lan-
den van Limosins niet wgt van Aubergne henē geson-
den / ten eynde geenē hoeck des Franschen lants ledich
van zijne Heir-krachten soude wesen: Maer aengaen-
de hemselfver / hy is eenige dagen in Provencen gebleven
ende heeft aldaer met aller haeste op alle de Vergaderin-
gen hier ende daer zijn reyse genomen / neerstelicken on-
dersoek doende op alle gemeene geschillen / ende vorder
oock behoorzlike vereeringen doende aen den ghenen de-
welcke hen wel gedragen ende ghequeten hadden: want
door middel van Provencen hadde hy een seer schoone
geleentheyt van te ondersoeken hoe ende op wat wijze
een pegelick hem gedragen hadde inde gemeene afwijc-
kinge des Franschen lants; alsoo hy alleen door hulpe
ende getrouwichheit van Provencen alle dese zwariche-
den tegen gestraen hadde. Als dit derhalven alles aldus
bestelt was / is hy na zijn Legioenen int Nederlant ge-
togen / ende is te c Rancin in verwinteringe gebleven: c Nemeto-
cenna.
Alhier zijnde / heeft hy verstaē dat Comius van Artois
in een gevecht met zijn Ruyterije geweest was: Want
doen Antonius aldaer in verwinteringe quam / heeft hy
bevonden dat het Wyldom van Artops in behoorzlike
onderdanicheyt hemselfen was houdende: Doch Co-
mius was na de quetsinge daer ick hierd voren van ge-
sept hebbe / altijt ghenegen tot alle beroerten / ende den
ghenen dewelcke tot oorloghe beraetlaegghden / was hy
bereydt om haer Oberste ende Hoofst in de wapenen te
wesen: Maer dewijle zijn eygen Wyldom onder de on-
dord-

Ma dat de
sagcken be-
vredicht wa-
ren / verbepte
Cesar zyne
Legioenen
door het ge-
heele Frans-
sche land.
a belgiume

c Nemeto-
cenna.

d Boeck
v. 33.
§ 11.

De Fransche oorloge van

der danicheydt der Romeynen bleef / is hy van daer ver-
trocken / ende heeft isamen met zijne Ruyteren hem sel-
ven met vrbuytetge gheneert / so dat hy de aenwoerin-
ghen der Romeynen dewelcke sy in hare verwinterin-
gen bzachten / hier ende daer met openbare vyantschap
was affetrende. Nessens Antonius was oock geboegt
Cajus Volusenus Quadzatus den Oversten der Ruy-
teren / om namentlicken met hem te verwinteren. Daer
over Antonius hem oock henen gesonden heeft / om de
Ruyterij der Vpanden te vervolghen. Het welcke Vo-
lusenus geerne aennam / want hem tot sulcx aenpzi-
kende was niet alleen zijne bysondere vromicheyt : maer
den grooten haet teghens Comius beweeghde hem des-
te meer tot sulcx / om namentlicken het selve 'twelck
hem belast wiert des te liever na te komen : Derhalven
heeft hy hier ende daer zijne Ruyteren in hemmelicke la-
ghen geleyt / ende heeft des Vyants Ruyters dickwils
verrascht / ende oock voorspoedelicken teghens de selve
gestreden. Ten laetsten also daer een seer heftigen strijt
aenging / is Volusenus met eenige seer pverich op Co-
mius aengereden / ten eynde hy hem soude mogen onder-
scheppen ende vanghen : maer hy sulcx siende / is ont-
blucht / ende dooz lange bluchtinge heeft hy Voluse-
num verre van de zijne afghelockt ende ghetogen : het
welcke Comius merckende / heeft seer haestelicken ghe-
roeyen om de hulpe ende trouwichheit van de zijne / haer
vermanende dat sy zijne wonden / dewelcke met verra-
derij hem aengedaen waren / niet onghewroken en sou-
den laten : Derhalven heeft hy met eenen zijn Paerdt
ommegekeert / ende seer onwyselicken buyten de ande-
ren afrijdende / viel hy aen teghens onsen Oversten ; het
selve deden oock alle zijne andere Ruyteren / sood dat sy ee-
nighe vanden onsen op de vluchte bzachten ende najoe-
ghen. Daer over Comius stekende zijn Paert met spo-
ren / rende tegens het Paert van Quadzatus / ende heeft
zijne speere niet groot gheweldt midden dooz zijne dgi-
gedreven. De onse siende dat haren Oversten ghequetst
was / en verzaeghden gheensints om hare Vpanden te-
genstandt te doen ; Derhalven sy hare Paerden om-
me-keerden / ende den Vpandt ghelijckelick verdreven ;
waer dooz gheschiet is / dat vele van de Vpanden in de
vluchte gheslaghen zijn ende ghequetst ; dewelcke oock
we

Et Ruyter.
stont met
Comius van
weers.

wederom eens deels in de vluchte vertreden wierden / eens deels oock ghegrepen ende ghevanghen wierden : Doch haren Oversten is door de groote snellicheydt syns Daerts dit ongheluck ontkomen. Ende aengaende onsen Oversten / alsoo hy seer zwaerlick ghewondet was / soo dat hy scheen in verijckel zijns lebens te wesen / deselve wierd dadelicken binnen het Legez gebracht.

Comius daer-en-tusschen / het sy dat hy meynde zyn leedt ghenoechsaem ghewroken te hebben / ofte oock overmids hy een groot deel van de zyne bezolen hadde / heeft Ghesanten aen Antonius ghesonden / met belofte dat hy hem onthouden soude waer het hem beliefde / ende sulcks doen als hy hem soude bevelen ; het welck alles hy oock door overghevinghe van Ghijelaers was verseecherende : Doch daer-en-tusschen badt hy hem dit eenighe / datmen zijne vreesse dit te ghevalle soude doen / dat hy niemermeez in teghenwoordicheydt ende in het aenschouwen van eenighen Romeyn en soude behoeven te komen. Antonius hier over alsoo hy bemercte soodanigen versoeck upt een onghedepnsde vreesse om redenen hier vozen verhaelt voort te komen / heeft hem sulcx oock toeghegheven / ende de Ghijelaers van hem ontfanghen.

22. Hy en is niet onbekent hoe dat Cesar de gheschiedenissen van een pedez Jaer t'elken met een bysonder Boeck vervatet ende begrepen heeft : Maer sulcx en hebbe ick niet geraden gebonden na te volgen ; overmits ^{a 47 Jaeren} in het navolghende Jaer ten tijden dat a Lucius Paus ^{door de gheboorte Christus} ende Caius Marcellus Burgheemeesteren waren / gheen bysondere gedenckwaerdige dingen in het Franssche landt ghebeurt zijn. Doch op dat niemandt hier-en-tusschen onbekent sy / in welke plaetsen Cesar ende zijne Heir-krachten op dien tijdt geweest zijn : so hebbe ick voorgenomen ooc een weynich daer van te schrijven ^{b Commentarij.} ende neffens dit alles dese b Aentepckeningsen oock hy te boegen.

Ter-wijle Cesar in het c Nederlandt verwinterde / heeft hy dit tot zijn ooghen-merck alleenlick gehat / dat hy de Vrijdommen in behoerlicke vriendtschap soude onderhouden / ende nyemanden eenighe oorzaak soude gheben om de wapenen in de handt te grijpen ; want sulcx sochte hy aller meest te voorkomen / dat na ^{c Belgium.}

De Fransche Oorloghe

mentlick ontrent zijn vertreck hem gheene noodtsaer-
kelickhept van oorloghe te voeren / te laste soude ghe-
lepdt werden / ten eynde wanneer hy zijne Heir-krach-
ten soude daer van daen ghevoert hebben / hem gheen
oorloghe en soude over-blijven / ghelijck het gheheele
Fransche landt sulcks lichtelicken alsdan buypen perij-
kel soude konnen aen-vanghen : Derhalven heeft hy de
Wyddommen seer beleefdelick aen-ghesproken / ende
hare voornaemste Meeren groote bereeringhe aen-ghes-
daen : voorts hem ghewacht van eenighe nieuwe las-
ten haer op te legghen : Ende daer benessens haer aen-
ghewesen hoe dat het geheele Fransche landt vermoeyt
was door soo vele teghenspoedighe stryden / ende in een
beter conditie ende staet eer niet langhe door hare ghe-
hoorsaemhepdt ende onderdanichept soude gheraken ;
soo dat hy haer hier mede te vreden ghehouden heeft.

amunicipia
& coloniae

b sacerdo-
rum

Als den Winter nu over was / is hy teghens zijn ge-
woonte door langhe tochten in Italien gherepst / om
namentlicken de a vry Roomsche Steden ende voort-
gheplantte Ghemeenten aen te spreken / ende haer ten
besten te bevelen het versoek van Marcus Antonius
zijn Onsfanger / ten eynde hy tot het b Priesterschap
soude moghen ghevoert werden : want alsoo hy hem
een seer toegedaen goet Wyndt was / ende den welcken
hy een weynich te vooren beloofte hadde in zijn versoek
te sullen vorderen ; soo arbeyde hy hier in seer geer ne-
eensdeels met wyndtschap / eensdeels oock met heftic-
heyt / teghens het ghewelt ende macht van eenighe / de
welcke sochten te bestellen dat Marcus Antonius in
zijn versoek mochte af-gheslagen werden / ende door
middel van dien de gunste van Cesar na zijn vertreck
mocht verminderen. Ende al-hoe-wel hy onder-we-
ghe eer hy aen Italien quam / verstont dat hy te vooren
c Priester gemaect was ; so heeft hy nochtans by sich
selven gedacht evenwelderwaerts henen te trecken / als
hebbende niettemin reden ende oorsake om tot de vrye
Roomsche Steden ende voortgheplantte Ghemeenten
henen te gaen / namentlicken om de selve te bedancken
van wegen dat sy haren dienst aen Antonius so trouwe-
lick betoon hadden : Daer benessens oock om hem
selven ende zijne eere in het versoek des toekomenden
Jaers / aen haer ten besten voer te draghen : Het welck
hy

augur.

hy des te meer deise/overmits zijne Opanden seer stoutelicken doersten roemen/dat d'Lucius Lentulus ende d'46 aen
 Caius Marcellus daerom Burghemeesteren gekozen vooz de ges
 waren / op dat si Cesar van alle eere ende weerdicheyt voorte Chis
 souden berooven ende af-setten : voorts dat daerom ooc si.
 het Burghemeesterschap van Servius Galba onthouden was / niet teghenscaende hy veel meer gunste ende
 stemmen hadde / overmits hy van wegen eenige vrient-
 schap / ende ghelijcke bedieninghe van Ghesantschap /
 in Cesar scheen gehouden te zijn. Cesar aldaer komende / is in zijne aen-komste seer triumphantelick van alle
 de vrije Roomsche Steden ende voort-geplante Ges-
 meente ontfangen / in voeghen dat sy hem alle gelijcke-
 lick eene bysondere eere ende liefde bewesen hebben ;
 want hy quam doen-maels versch uyt de seer groote
 oorloghe des Fransche lants : derhalven wiert alles be-
 dacht / ende niets achter weghen ghelaten / van sulcx als
 dienende was tot vercierringhe van Poozten / Weghen
 ende plaetsen overal daer Cesar henen soude trecken ; de
 gantsche menichte met hare Kinderen liepen hem int
 ghemoet ; heerlicke offeranden wierden allesins gheof-
 fert : de Marcten ende Kercken wierden met e tapiten e triclinijs
 gesprept sulcx datter een groote blijshap ende gewen- stratus
 schte triumphhe bemerct wert : soo groot was de heer-
 lichz onder de rijcke / en de genegentheyt onder de arme.
 24. Als Cesar nu alle de landen van Lombardijen hy keert
 door-wandelt hadde / is hy met groote haeste wederom wroetom na
 te Raimen by zijn Heyz-legher ghekomen / ende henen zijn Heyz
 reysende na de landen van Triers / heeft hy alle zijne leghe.
 Legioenen aldaer laten komen / ende de selve ghemonst-
 tert. Daer na heeft hy Titum Labienum Gouver-
 neur ghemaect van het landt van a Lombardijen / ten
 eynde hy des te beter ende met meerder recommandatie a gallia 10
 in zijn trachtinghe tot het Burghemeesterschap sonde gara.
 moghen gheboordert werden. Hy daer en-tusschen dede
 soodanighe tochten / als hy om de veranderinghen der
 plaetsen noodich achtte tot de ghesondthepdt te wesen.
 Ende al hoe-wel hy menich-mael verstondt / dat La-
 bienus van zijne Vijanden aen-ghesocht wiert ; ende
 daer-beneffens oock verwitticht wierdt / dat sommige
 daer toe arbeypden / dat by den Raedt besloten mochte
 werden om hem een deel van zijne Heyz-krachten te
 D 5 outrec

b Patres
conscripti.

c Tribunus
Plsbis.

d Forum.

Mierentus
schen wiert
te Rome
bersehende
hick teghens
gem beraet
laecht van
Marcellus
ende spne
Opanden.

ontrecken : nochtans aengaende Labienum en heeft hy niet quaedts van hem kunnen vermoeden ; noch en heeft oock daer toe niet kunnen ghebracht werden / om een quaet gevoelen van den Raet te hebben / ende yet buypen haer bevel te doen : want hy oordeelde ende hieldt hemselven versichert / so wanneer de b Heeren in vzijs stemminghe souden treden / dat zijn sake dooz middel van dien lichtelicken de over-handt hebben soude : Want Cajus Curio een van de c Hoofden des Volcks / hadde vooz-ghehouden de saecke ende de eere van Cesar vooz te staen : Daer over hy oock aen den Raet dickwils gesepdt hadde / indien pemandt van den haren mochten t'onvreden wesen de vzeese die sy mochten hebben over de wapenen van Cesar ; dat sy oock behoorden te bedencken / dat de Heerschappije van Pompejus ende zijne Wapenen mebe gheen klepne vzeese ende schzick het ghemepne d Recht-hups aen-deden : der-halven dat sy alle bepde de Wapenen souden af-legghen ende hare vwez-krachten verlaten / dewijle dooz sulcken middel de Stadt wederom vzijs ende haers eyghen selfs soude worden. Het welcke hy niet alleen aldus meer-maels sepde / maer daer beneffens heeft hy by sich selven hem beghost van den Raet met de zijne af te sonderen : Doch de Burghemeesteren ende Vrienden van Pompejus hebben sulcks verhindert ende belet ; soo dat sy de saecke doen ter tijdt niet malkanderen ghemiddelt hebben / ende zijn alsoo gheschepden. Dit was een seer heerlick ghetupghenisse des gantschen Raedts / ende over-een-komende met het ghene te voozen gheschiedt was : Want Marcellus hadde in het Jaer te voozen merckelicken teghen-ghestaen de eere van Cesar / ende buypens tijdts teghens de Wet van Pompejus ende Crassus in den Raet vooz-ghestelt / het ghene de Provin-cien van Cesar aen-ghingh : alwaer in het upt-spreken van de stemmen Marcellus hem van de andere af-gheschepden heeft / ende sochte Cesar leelick te maken / ende in den haet te vzenghen ; ende dooz middel van dien zijn opghen eere te vermeerderen ; Maer den Raet in het ghemeen is aende ander zijde gheweest / ende heeft hem teghen-ghestaen. Doch evenwel en verstauden hier dooz niet de gemoederen der Opanden van Cesar / maer waren des te neerstigher ende vlijtigher / om meerder vrient-

vriendtschappen onder den anderen te maechen/op dat alsoo den Raedt eyntelicken gedzongen soude werden toe te staen sulchs als sy besloten hadden.

Daer na is een besluytinghe van den Raedt ghesommen/hoe dat een Legioen van Cnejus Pompejus /ende een Legioen van Cajus Cæsar ghenomen souden worden/om de selve henen buprens lants nae de Parthische oorloghe te senden; Maer beyde dese Legioenen wierden daer na kenlicker alleen van Cæsar ghenomen: want Cnejus Pompejus heeft het eerste Legioen / vergadert zijnde/upt de ghene die in a Proventen aenghenomen waren / niet reghenstaende hy het te vooren tot Cæsar ghesonden hadde/hem aen-gherekent als oft het van zijn eyghen ghetal geweest hadde. Cæsar evenwel/al-hoe-wel het ghezoeghsaem kennelick was/dat hy volghens den wille zijner Partijen van zijne Soldaten soude berooft worden / heeft nochtans dat selve Legioen aen Cnejum Pompejum ghesonden; ende neffens het selve volghens het besluyt des Raedts/heeft hy oock upt het ghetal zijner Legioenen laten over-geven het vijftienste Legioen/het welck hy in b Lombardien hadde/ende heeft in dat plaetse des selfs het derthienste Legioen in c Italiën ghesonden /om de Garnisoenen aldaer hy te staen / upt oorsaecke dat het vijftienste Legioen van de Garnisoenen ende Besettinghen af-ghetoghen was: Voerder heeft hy zijn Heykracht in de verwinteringhe verdeelt/ende heeft in het d Nederlant gestelt Cajum Trebonium met vier Legioenen: ende Cajum Fabium heeft hy met ghelijcke ghetal in de landen van de e Nederborzognons ghesonden: want hy verhooyte door desen middel dat het Fransche lant aller-verscherst soude zyn; indien na-mentlickende f Nederlanders wiens vromicheydt aller-grootst was/ende de Nederborzognons wiens aensienlickheyt aller-hoochst was / met Heykrachten beset bleven. Hierentusschen daer na is hy in Italiën ghereyst/alwaer komende/heeft hy verstaen / dat beyde de Legioenen / de welcke volghens het besluyt des Raedts na de Parthische oorloghe souden ghevoert werden /door den Burghemeester Cajus Marcellus aen Cnejus Pompejus overghestelt waren /ende in Italiën opgehouden. Ende alhoewel hier door een pege-

a Proventia

b Gallia ci-
terior.
c Italia.

d Belgium.

e Adul.

f Belgæ

lick konde bemercken / dat namentlichaen de oorloghe ende wapenen teghens Cæsar ghereet ghemaect wierden: nochtans heeft Cæsar vooz-ghenomen alles ongemerckt te laten dooz-ghaen ende te verdraghen / soo langhe als hy sach eenighe hope over ghebleven te zijn om liever zijne saken in rechte te moghen verantwoorden / dan namentlick te oorloghen.

E Y N D E.

Cajus a Vellejus Paterculus in syn tweede Boeck van de Roomsche Historie.

^a Dese heeft geschreeven int Jaer 12 na de gheboorte Christi
^b Gallia.

Herentusschen heeft Cajus Cæsar in het ^b Fransche lant seer grootte ende heerlickedingen uptgeboert / dewelcke men nauwelickx in vele Boeckien soude konnen beschrijven: Ende alhoewel hy seer vele en geluckige victorien aldaer hadde / insgelijcx een ontallicke menichte verlagen hadde / ende daer beneffens oock vele dupsenden ghevangen: nochtans is hy daer mede niet vergenoecht geweest / mer heeft daeren boven zijn Heerkracht oock in ^c Engelandt overgeboert / soeckende alsoo een ^d nieuwe Werelt vooz hemiselen ende vooz onsen Rijcke.

^c Britannia.
^d Alter.

Ende daer na.

^e Dccc.
juxta lectio
nem Lipsij

Ontrent dese ende de navolgende / mitsgaders de vooz verhaelde tyden / zijn boven de ^e acht hondert dupsent Opanden van Cajus Cæsar verflaghen / ende noch veel meer gebangen. Men heeft dickwils in openbare slachorde ghestreden / ende oock dickwils niet sekere hoopen tegens malkanderen geslagen / ende veelmaels met overvallingen ende uptlooppinghen gevochten: Voozts is Engelandt ^f tweemaal van hem besocht: Widders negen Somers aen een / heeft hy op peder der selver ghenoechsaem een rechtveerdige triumphhe verdient: Ende vooz ^g l' Auffsais heeft hy soodanighe zware ende groote saken uptgeboert / dewelcke op een nieu te willen beginnen ofte bestaen / nauwelicks mensche-lick en zijn / ende de welcke te volbrengen schier niemant dan Gode toe en komen.

^f Boec IV.
^g XIII ende
Boeck V.
^h IV. V. VI.
xc.
ⁱ Alesia.
Boec VII
^j XXXIV.

Dns verre Paterculus vande Fransche oorloghe.

De wijdt-beroemde

COMMENTARIEN

Ofte

Korte Historische Aenteeykeningen

vanden aller-heerlicksten ende dooz-

luchtighsten Prince

Cajus Iulius Cæsar,

Eerste Keyser ende Monarche van Romens

Het tweede Deel.

Van de Burgherlike Oorloghe tusschen de

twee groote Princen Cæsar ende Pompejus.

Verbatet in ses Boeken / waer van de drie eerste met zijn
eigen Princelike handt beschreven zijn : ende de andere
drie / namentlick de Alexandrijnsche / Africaensche / ende
Spaensche Oorloge / door

AVLVSHIRTIVSPANSA.

Alles met vlijt endeneerstigheyt uyt de oude Romeynsche
sprake overgheset ende verduyscht door

Ioannes Fenacolum, nu ~~van~~ niens oversien ende verbeteret.

TOT DELF,

Bij Adriaen Gerritz, aende Rozen-marcht/ 1643.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK

RECEIVED

LIBRARY

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK

RECEIVED

LIBRARY

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK

Aen den Hoogh-gheborenen Vorst Wilhel-
mus by der gratie Gods, Prince van Orangien,
Grave van Nassou. Marquis vander Veeren
Vlissinge, &c. Baron van Breda, Gouverneur
over Gelderlandt, Hollandt, Zelandt, &c.
Generael vande Ruyterye.

Hoogh-gheborene Vorst,

DE oude groote Princelijcke Oorloghsdaden
van den alderstrijtbaersten PRINCE *Cajus Iulius Caesar*, eer-
tijds by hem al voor de geboorte Christi in dese selve onse
Nederlanden met een allerwijst ende allergheluckighst beleydt tot
verwenderinghe ende verbaefde toekijckinge der gan:scher werelt
uytgevoert, hebben my ten allerhooghsten bewoghen dit andere
deel van syne Commentarien in onse eyghene tale voor de tweede
reyse van my overghesien ende verbeterd uwe V. V. aen te bieden
niet twijfelende ofte sulcx sal uwe V. V. ten hooghsten verheugen
ende vermaken want hoewel uwe V. V. het allertreffelijckste ghe-
luck heeft van dagelijcx te frequenteren de allerhoogste ende wijt-
verre: aertste Krijghs-schole van soo meenige aller wonderlijckste,
allerwijste ende allerheerlijckste Krijghs-handelinghen van syne
Hoogheyt, uwe Vorstelickheys Heer Vader den allergheluckigh-
sten Imperateur der gan:scher Werelt (wie n: ghedacht nisse altyt
sal blyven in een seggen) evenwel nochtans soo is dat in't ghemeen
den aert van alle hooghe ende Edele verstanden datse in eenighe
hooghe Scholen ter studie leggende, oock geerne somtijds andere
Scholen doorsnuffelen, om alsoo het een by het ander te vergelijc-
ken en te beter haer profijt te doen: ALEXANDER de GROOT
las geerne den beschryver vande groote daden VLESSIS, HO-
MERUM: oock den Imperateur PERICLES wierde door de
Tropheen Miltiades tot groote bellicense Landts-diensten opghe-
weckt. Ende uwe V. V. dese Commentarien lesende alwaert
alleen om veranderings wille sal ter Schole soekens ende stillekens
ingheleydet werden, niet van eenen ydelen ouden versuften Philo-
sophe Phormio, dewelcke sy sonder eenige ervarentheyt der Oor-
loghe, ende noyt Vyant ofte Krygh ghesien heeft, ghelijck eertyds
dien

dien voortreffelijken strydtbaren Prince HANNIBAL, in deses
Philosophes Schole om des Maets groote naems wille van eenighe
syne Vrienden ingeleyt synde, met syn groot verdriet ghebuert is;
Maer uwe V. V. sal alhier komen in de Krijghs-scholen ende inde
Marziale lessen vanden allergrootste ende allerervarenste, Krijghs-
overste die ten dien tyden in de gantsche Wereldt was, misgaders
in het familiere geselschap van een hoop oude strijtbare Oversten,
ende sal oock tegenwoordig aenschouwen een Heyr-leger van al-
lerkloeksteende welgeoeffenste Soldaten. Het welck dan nae dien
buyten alle twijfel is, bevele ick hier mede uwe Vorstel. in de be-
schermenis vanden aller-Oppersten ende onverwinlijcksten Co-
ninc ende Vorst Christo Iesu, die alle onse gheestelijcke Vyanden
volkomelijck heeft bemachtigt, ende haren Prince den Duyvel on-
der syne voeten heeft vertreden. Maes-fluys desen 10. January
1643.

*Uwen ootmoedighsten
Onderdaen.*

IOHANNES FENACOLIVS.

De Burgherlicke Oorloghe

van
Cajus Iulius Cæsar,

Dat is/

De Oorloghe welcke Cajus Iulius Cæsar
teghens den grooten Pompejum ende syne Armyghs-
Oversten gevoert heeft.

HET EERSTE BOECK,

Beschreven door hem selven.

Inhoudt des eersten Boecks.

De oorsake ende oorsprong der Burgerlicke oorloge. Cæsar krijge in aller haeste door de gunste der vrye Roomsche Steden geheel Italien aen syne zijde: Hy belegert Pompejum binnen de Stadt Brundisium, doch hy ontsluypet heymelicken, ende de Stad wert overgegeven. Cotta wert van de Cæsariaensche wt Sardinien verdreven, ende Cato uyt Sicilien. Cæsar treckt na de Stadt Romen, maer also hy niet uyt en richte van 'tgene hy voorgenomē hadde, so keert hy na het Over-berghsche Fransche lant, ende neemt voor de Stadt Marsilien te water ende te lande te beleggen: Doch sent eerst synē Stadhouder Fabium in Spagnien: daerna vertrieft hy oock mede derwaerts na toe, latende Cajum Trebonium ende Decium Brutum voor Marsilien, ende oorloght by de Stadt Lerida teghens Afranius ende Petrejus: hy wert aldaer tusschen twee Rivieren seer benaut, alsoo door een haest opgeresene tempeest syne Bruggen quamen te breken: nōchtans niettemin ontkomt hy alle dese benautheden. Daerentusschen werden die van Marsilien in een Scheep-strijt overwonnen: van diet tijt af heeft Cæsar goede voorspoet in Spagnien: ende vervolght syne Vyanden gins ende herwaerts gaende ende weder-keerende, en bekē haer het aenhalen vande voeragie door syne Ruyterye: Eynlick heeft hy haer beset, ende ghedwonghen haerselven in synen handen over te geven.

Dit alles is gheschiet in het ses en-veertighste Iaer
voor de gheboorte Christi.

N dat de Brieven van Cajus Cæsar door Fabius aende Burghemeesteren overghegeven waren / hebben de a Oppermeesters des Volcs zeer hestelicken aenghehouden dat de zelve in den Raet zouden mogen gelesen worden: t'welck-mien

223

De overleggingen ende diamenspekinghen des Raets over de sake van Cæsar.
2 tribuna
na Hebis.

b E. orati.

de Dier krachten van Pompejus b wt alle weghen ende
 hoeken aengesproken / om gewillichli haer by Pom-
 pejiun te voegen / doende haer hope ende toefegginge van
 groote vereeringhen ende staten : Ingheliker werden
 daer oock aen-gezacht vele Soldaten van de twee Le-
 gionen de welcke van Cesar te voren toe-gezonden wa-
 ren. Invoegen dat de Stadt niet Volck vervult is ge-
 weest teghens de ure der vergaderinghe. Doch Caius
 Curio beriep de Opper-meesters des Volcx. In dese
 vergaderinghe dat zijn esamen gheroepen alle de Vrien-
 den der Burghemeesteren / ende alle de Goet-gumers van
 Pompejus / ende alle den aenhanth der ghener de welc-
 he eenen ouden haet teghens Cesar ghedraghen ende ge-
 hadt hadde / so dat door haer roepen ende samen-loopen
 des wacke verschiet zijn gheworden / ende vele twijffe-
 laers tusschen beyde staende / aen haer zijde gerogen zijn /
 ende het meestendeel van haer oock benomen sp de nacht
 van het by spreken ende beslupen. Den a Tucht-meest-
 ter Lucius Piso gaf te kennen dat hy tot Cesar wilde
 gaen / sulc wilde oock den b Schout Lucius Roscius /
 ten eynde sp van alle dese saken hem souden moghen ver-
 wittigen / ende versochten diens halve dat haer vergunt
 mochte werden den tijt van ses dagen. Daer waren oock
 eenighe de welcke stemde datmen behoorde Ghesanten
 tot Cesar te senden / op datmen den wille des Raets hem
 soude moghen voor stellen : Maer sp werden alle ghe-
 lijckelicken weder-sproken / ende men heeft haer teghen-
 gheworpen de reden der Burghemeesteren / oock het ge-
 weelen van Scipio ende Cato. Ropende Cato / dese was
 seer heftich inde sake / so van wegen syne oude vrientschap
 teghens Cesar / als oock van weghen den spijt der af-
 slaghinghe syner verfoechis te voozen gheschiedt. Wij-
 ders / aengaende Lentulus / deselve wiert beweeght tot
 aen-rechtighe van dese beroerte / wt oorsaken van syne
 groote schulden / verhopende door de vergaderinge des
 Heerkrachts / ende door het aanspreken van de Provin-
 cien ende Koninghen eenighe Gheschenken te krijgen /
 so dat hy hē ooc somtijts onder den synen liet verluypen /
 als dat hy noch den tweeden Sylla soude wesen / en dat
 noch insgelijc onder hem het hoogste gebiet ende de op-
 perste heerschappie soude komē. Ende belangende Sci-
 pio / dese wiert oock mede door gelijke hope van de Pro-
 vincien

a cenfor.

b fixior.

ende de Hepr krachten opghemaect / meynende dat hy
het gebiet over de Hepr krachten te samen met Pompe-
jus van weghen hare onderlinghe vrientschappen soude
moghen mededeplen : Daer benessens beweeghde hem
noch tot sulcks de vreesse der c Gerechten / als oock de aen
kittelinghe ende pluymstrijcklinghe spns eyghen selfs /
ghesterckt zijnde by de Machtighen / de welcke doen ter
tijt in de Gerechten ende het Gemeyne beste een groote
aensienlickheyt hadden.

c Metus Iu-
diciorum.

3. Worder Pompejus selber was oock op ghemaect
door de Vrienden van Cesar / ende dewijle hy niet en wil-
de noch en konde verdraghen dat yemant in macht ende
waerdicheyt hem soude gelijk zijn / heeft hy hem gant-
schelick van de vrientschap van Cesar afghekeert / en in
plaetse van dien versoeninge gemaect ende vrientschap
ghehouden met harer alle beyde ghemeyne Opanden /
welcke hy ten tijden des onderlinghen a Swagerschaps
ten meesten-deele hy Cesar toe-gevoeght hadde. Voorts
heeft hem oock beweeght de schande van de twee Legi-
onen / welcke hy weder-houden hadde van de tocht op
Asien ende Syrien / ende hadde de selve tot syn macht en
heerschappije gekeert / so dat hy gheheelicken wenschte
dat de sake tot de wapenen soude ghebacht werden. Om
deser oorsaken wille dan / is alles aldaer seer haestelijck
ende verwerret in de handelinghe afghelopen : in voegen
dat aen den Vrienden van Cesar gheen tijt vergunt en
wierdt om met hem van weghen het voornemen des
Raets te spreken : ja zelfs aen den Opper-meester des
Volcx en wiert niet toe-ghelaten haer eyghen perijckel
te verbidden ; zoo dat haer benomen was de vryheyt ende
macht van te behouden ten allen tijden de tusschen-spra-
ke des wtersten Rechts / het welc nochtans Lucius Syla
haer ghelaten had : Daerom sy ooc ghenootzaect wa-
ren ten zeventen daghe op haer eyghen behoudenisse te
dencke / ende haer ze'ven te voorzien : op het welcke noch-
tans de aller-ongheruste Opper-meesters des Volcx in
voorzigen tijden niet eer dan in de achtste maent haer per-
bedieningen en plach te sorgen ofte te vreesen. Dies hal-
ven dan heeft men syn toevlucht genomen tot het laetste
ende wterste middel / volgens den besluyte des Raets / tot
het welc men niet een groote vrymoedicheyt derb Wo-
den niet eer en plachte te komen / voor dat de Stat inden

Pompejus
is af keertich
van Cesar.

a Affinitatis
tempore.

b Latores.

De Burgherlicke Oorloghe

brant zelver stont/ende in zoo nige beroerte dat de hope
vande behoudenisse gantsch ende gaer scheen verloren te
zijn. Het besluit was dan : Dit Burghemeesteren/
Schouten/ Oppermeesters des Volcks/ende alle de ge-
ne de welcke inde plaetse der Burghemeesteren omtrent de
Stat waren/ tzaamen wilden toefien ende haer beste doen
dat de Republycke gheen schade en lede. Dese besluytin-
gen des Raets wierden overgheschreven den c zevensten
Januarij. Want nadat Lentulus Burghemeester ghe-
maect was/ den gantschen tijt daer aen / uotbesondert de
twee Rijcksdaghen/ namentlicken de vijf eerste daer aen
volgende dage/ inde welcke den Raet konde te zamen ko-
men / heeft men niet dan vande heerschappije van Cesar
gesproken/ ende eentlicken een sware ende harde sententie
gegeven bepde over Cesar/ als oock over de seer treffelic-
ke Mannen de Oppermeesters des Volcks. Het welck
bekent gemaect zijnde / bloden de Hoofden des Volcks
stracks wt de Stadt/ ende begaven haer selven by Cesar:
4. Dese was doenter tijt te hebben/ ende verwach-
te eenige antwoorde op sijn redelicken eyfch ende begeer-
te/ verhopende so het eenigsin mogelick ware/ dat door
de bescheidenheyt van eenige lieden de sake tot den vze-
de ende stille zoude gebracht werden. In de navolgende
dagen daer aen gheschiede de vergaderinghe des Raedts
buptende Stadt: Alhier heeft Pompejus eben het selve
uyt-gesproken / twelck hy te voren door Scipio laten
bewijfen hadde: Doorts prees hy grootelick den Raet
van weghen hare vromicheyt ende stantvasticheyt: daer
veneffens dede hy ooc verhael van syne Heirkrachten/
seggende dat hy thien Legioenen ghereedt hadde: waer
by hy ooc voegden/ wel verzekert te zijn/ hoe dat de Sol-
daten int ghemeyn alle ghelijckelic van Cesar afkeerich
waren/ sulcx datmen haer zoo lichtelicken niet en zoude
konnen aenraden / om namentlicken hem booz te staen
ofte syne zijde te volghen. Mengaende alle andere zaken/
daer van geschiede de voorstellinghe inden Raedt aldus/
als namentlicken / Datmen behoorde door gantsch I-
talien Volc ende knechten aen te nemen: Dat daer beves-
fens Faustus Sylla hem behoorde in syne zaken te ha-
sten/ende daer na in a Mauritaniën behoorde gesonden te
werden: border dat ooc gelt uyt de gemeyne Schat-ka-
mer aen Pompejus behoorde bestelt te worden. Daer
wiert

cVII. Idus
Januarij.

De Hoofden
des Volcks
brachten tot
Cesar.

a Mauritania
a Maurocomi
afstaken.

wiert oock vooz stellinge ghedaen van den Koninc Ju-
 ba/ ten eynde hy verzocht mochte werden om haerlieder
 Bontgenoot ende Vrient te willen zijn: Doch Marcellus
 betuychde dat hy sulcks vooz tegenwoordich niet
 en konde toestaen. Ende aengaende Pustus Sylla/zulcx
 belette Philippus een van de Hoofde des Volcks. Maer
 nopende alle andere saken/ daer van gheschiede vaste be-
 sluytinge / ende wiert het zelve oock alle sijn over-ghe-
 schreven: Wordt vooz besluytinge des Raets wierden
 aen een peder bysonder de Provincien ende Landtbooch-
 dijen verdeelt; twee wierden aen de Burgemeesteren toe-
 gheepghent / de andere aen de Schouten. Syzien wiert
 aen Scipio bevolen/ ende het Fransche landt aen Luci-
 us Domitius. Maer Philippus ende Marcellus wier-
 den dooz haer eygen begeeren voozby gegaen: so dat ha-
 re Loten niet gheworpen en wierden. Soo dan in de an-
 dere Provincien wierden de Schouten ghezonden/ son-
 der te verwachten/ gelijk in de voozleden Jaren placht
 te geschieden / dat hare voozstellinge aen het Volck aen-
 gaende hare Heerschappije zoude ghedaen werden / ten
 eynde sy daer na met geluckwenschinge des Volcks / in
 hare b krijghsrocken zouden heerlicken moghen upt-
 trecken. Wyders/ de Burgemeesteren / het welck vooz ^{b Paludaeis}
 dese tijdt noyt geschiedt en was / zijn oock upt de Stadt
 getogen/ so dat de c Stadtdienaers op haerselven/ sonder
 hare Meesters/ teghens alle exempelen van ouden tijden/
 binnen de Stadt ende het Capitolium hups hielden. ^{c Lictores.}
 Wyders/ dooz gantsch Italien wiert Volc ende kneech-
 ten aengenomen/ ende van allen kanten wapenē verwar-
 ven. Daer beneffens wiert ooc gelt af-geepscht van de
 a vrye Roomsche Steden: de schatten wierden ooc upt de
 Kercken genomen/ ende alle Godlicke ende Menschelic-
 ke gerechticheden wierden onder den anderen vermengt. ^{a Municipia.}
 5. Als Cæsar nu hier van kennisse ghekreghen hadde/
 heeft hy son Soldaten by een laten komen / ende in deser
 voeghen syn reden tot haer uptghesproken: Eerstelicken
 verhaelde hy/ alle het leedten allen tijden hem aenghedaen
 van syne Vyanden; klagende grootelic / dat door middel
 van de selve Pompejus omniegheset ende verkeert was ghe-
 worden, in voeghen dat hy eenen grooten haet tegens hem ge-
 nomen hadde, hem lasterende ende synen lof verminderende;
 daer hy nochtans ter contrarie altyds syn eere voorghestaen,
 ende

Cæsar vero
 uident syne
 Soldaten
 om hem est
 de Hoofden
 des Volcks
 te willen be-
 schermen.

De Burgherlicke Oorloghe

b tribuni.

ende syne waerdicheyt gevordert hadde, ende hem alle gunste ende hulpe bevelen. **Worde klaeghde hy oock** / datter een nieu exempel ende maniere in die Republijcke inghevoert was namentlicken dat de tusschensprake van de **6** Oppermeesters des Volcks, de welcke over eenige jaren wederomme in haer gheheel ghestelt was, nu met Wapenen teghenghestaen ende ghan'sch verdruct wierdt: dat Sylla hem beter in dese saecke gedragen hadde: want alhowel hy den staet van de Oppermeesters des volcks van alles on blootet hadde, dat hy nochtans het tusschenspreken haer even wel vry gelatē hadde: Maer Pompejus alhoewel hy den verloren staet van de Oppermeesters des Volcx wederomme in haer geheel scheen gestelt te hebben, dat hy nochtans erger gedaen hadde: dewijle hy het voordeel t'welc sy te vooren hadden, haer benomen hadde. Voorts, so menichmael als eertijts besluyt ghenomen wiert, Dat de Overicheden haer best zouden doen om toe te sien dat het Gemeyn beste geen schade en soude lijden (door welcke reden ende besluyt des Raets het Roomsche volck als totte wapenen beroepen wiert) so gheschiede sulcx uyt oorsake van eenig, schadelicke wetten, ofte uyt oorsake van eenich gheweldt der Hoofden des Volcks, oft oock om eenighe tsamen vertreckinge des Volcx in de Tempel ende andere verheven heylige plaetsen, de welcke sy alsdan innamen (ende dat zodanighe exempelen in voorigē tijden gestraft waren, bewees hy door de jammerlicke misvallen van Saturninus, ende van de Gracchi.) maer (**sejde hy**) dat ten desen tijde niets dies halven ghedaen en was, ja zelfs ooc niet gedacht: want daer en was noch eenighe wet vercondicht, noch ooc begoft met het Volck te handelen, noch daer en was oock gheen tsamenvertreckinghe des Volcks geweest. **Over sulcx vermaende hy haer** / dat sy wilden voorstaen haren Veldt overste, door wiens beleydt sy nu negen jaren, het Gemeyn besten seer voorspoedelic vermeerderd hadden, ende daer beneffens seer veele geluckige strijden gestreden hadden, ende oock alle de Fransche ende Duytsche landen in ruste gestelt hadden. Dat sy derhalven sulcx wilden bedencken, ende syne eere ende weerdicheyt tegens alle syne Vyanden beschermen. **De Soldaten alle gelijckelic / namentlicken des derthiensten Legions** / twelck daer tegenwoordich was / (want in den beginne der verperte hadde hy dese allenlick hy hem ontboden / ende de andere en waren noch niet te samen geschoren) hebben hier over hare geneghe thept tot hem vercoont / ende te samen uytgeroepen / dat sy wil-

lich

lich ende bereypt waren het leyd ende het ongelijc van ha-
ren Delt-overste ende der Hoofden des Volcks te we-
ken. Doen hy nu bemerckt hadde de goede wille ende
genegentheyt syner Soldaten / is hy niet het zelve Le-
gioen na de Stadt c. Ariminum getogen / alwaer hy ge-
sproken heeft met de Hoofden des Volcks / de welcke
tot hem gebluchtet waren :

c Arminum,
hy spreke
in de Stadt
Ariminum
de Gesanten
van Pom-
pejus.

6. Voorts heeft hy upt hare verwinteringhe de andere
Legioenen mede ontboden / ende belast hem te volghen.
Alhier is tot hem gekomen / den jongen Heere Lucius
Cesar / wiens Vader een Stadthouder van Cesar was:
dese / na dat hy syn bootichap geepdicht hadde om welc-
kers wille hy gekomē was / heeft daer na oock te kenne-
gegeven / hoe dat hy einigen bysonderen last van Pom-
pejo aen hem hadde: seggende / dat Pompejus van synen thal-
ven voor Cesar geerne verschoon ware, ende dat men hem tot
gheen schande en behoore te rekenen, zulcx als hy van we-
gen het Gemeynebesten was doende: Voorts, dat hy het pro-
tyt der Ghemeynte altydts voor syn eygen gestelt hadde: ende
dat Cesar ooc na gelegentheyt synes staets mede behoore syn
eygen genegentheyt ende gramschap om der Gemeynte wille
te breken, ende dat hy sulckentoonne ende haet tegen syne Vy-
anden niet en behoore te dragen, dat hy hopende de selve te be-
schadighen, het Gemeynebeste daerom sonde willen krencken,
Hier by voeghde hy noch eenige andere dingen van den
zelven inhoudende / ende verbatede met een daer onder sulcx
als dienstich was tot verontschuldige van Pompejus.
Den Schout Roscius quam oock tot Cesar / ende ver-
handelde schier de selfde dingen met hem / zeggende dat
Pompejus selver sulcks tegens hem gesproken hadde.
Welcke aen-spraak al-hoewel de selve niet te passe en
quam tot wechneminge van het ongelijc hem geschiet:
nochtans is hem aengenaem geweest dat hy bequame
lieden gekregen hadde / om door de selve sulcks als hem
soude goet duncken aen Pompejus te kenne te geven:
Verhalven versocht hy aen alle beyde / de wijle sy de be-
geerte ende de meyninge van Pompejus aen hem over-
gebracht hadden: dat sy ooc niet en willen beswaert sijn
om namelicken synen wille ende begeerte aen hem
van gelijcken aen te dienen / op hope dat sy niet klepne
moeyte groote geschille souden mogē wechnemē / en also
gantsch Italien van de tegenwoordige vrees bebrjden:
waer

Ee Burgherlicke Oorloghe

Maer by hy oock voegghde: dat hy de behoudenisse ende de waerdicheyt der Republike ten hoochsten altydts ter herten nam, ja selfs boven syn leven stelde. Ende alhoewel hy bedroeft sy geweest. ende hem daer in gequelt hadde: dat de gunste ende weldaet des Roomschen Volcks van syne Vijanden uyt spijt hem ontweldicht wierdt: Daer beneffens, dat hem voor dit half Iaer den naem van Veldt-Overste onttrocken wiert, ende hy in de Stadt te rugghe ontboden was: daer het volck nochtans ghewilt hadde inde laetste Dach-vaerden datmen op hem in syn af-wesen goede achting soude hebben, ende hem geensins vergete: Dat hy evenwel nochtans dese schade ende dit verlies van syne eere, ten besten om de Ghemeyne sake verdraghen heeft. Vorder, dat hy oock Brieven aenden Raet gesonden had, inde welcke hy versochte, dat belast mocht werden, dat de Partyen van hare Heyr-krachten soudent scheyden: doch dat hy sulcx niet en heeft konnen verkrygen. Hierentusschen dat hy verstaen had, hoe dat door gantsch Italiens Volck aengenomen wiert, ende dat de twee Legioenen, welke hem onttrocken waren onder den schyn vande Parthische Oorloghe, oock aldaer bleven legghen; daer beneffens, dat de geheele Stadt in wapenen was: Het welck alles, waer toe kan het strecken, anders dan om my ten verderve te brengen? Maer nochtans, dat hy bereyt sy hem tot alles te verkleynen ende te onderwerpen, ende alles te lijden om de Ghemeyne saecken wille. Derhalven, dat Pompejus in syne Provincien ende Lantvoogdyen vertrecke, ende sy alle gelijkelic hare Heyr-krachten verlaten: ende dat sy alle in Italien van de wapenen afstaen op dat alsoo alle vreesse uyt de Stadt wech-ghenomen werde: Datter oock vrye Dachvaerden moghen ghehouden werden, ende de gantsche Republike aen den Raedt ende het Roomsche Volck bevolen sy: Ende op dat dit alles te lichter geschiede, ende oock met goede vaste conditionen ende onderlinge eedemach bevestight werden: dat hy selfs naerder come, ofte gehenge datmen tot hem come; alsoo het door middel van samen-sprekinge buyten alle twijfel gheschieden sal, dat alle de gheschillen sullen ter neder gheleydt werden.

2 Boek
 233. van
 de Fransche
 Oorloghe
 § XXIV.
 Item boven
 § I.

De Gesant
 strecken over
 ende weder
 over tussche
 deden.

7. Na dat Roscius ende Lucius Cesar desen last ontfanghen hadden/ zijn sy henen ghereyst/ ende ghekommen in de Stadt Capua/ alwaer sy de Burghemeesters ende Pompejum ghebonden hebben/ ende zijn by haer ghegaen/ haer aensegghende sulcx als Cesar op haer begeert hadde. Het welck als sy verstaen hadden/ hebben sy met den

den anderen bereedt staeght / sulcx als sy hem wilden ant-
 woorden / ende hebben srackis schriftelicken hare meyn-
 ninghe door de selve Ghesanten aen hem overghesteert /
 waer van dit den inhoudt was: Namentlicken / Dat Cesar
 in de Fransche landen soude wederkeeren, ende uyt de Stadt
 Ariminum vertrecken, ende voorts syne Heirkrachten verlatē
 het welck zoo hy quame te deen, dat aldan Pompejus in de
 Spaensche landen souden trecken: Doch dat daerentusschen a Hispanie,
 de Burghemeesteren ende Pompejus hare begoste aennemin-
 gen van Krijchsvolck niet en souden nalaten, voor datter vast-
 te verlekeringhe gheschiedt was, dat Caesar sulcx soude nako-
 men als hy diens halven soude moghen beloven. Maer dit
 was eenen onredelicken ende onbillicken eytsch: te weten /
 van Cesar te begheeren / dat hy uyt de Stadt Arimini na
 soude vertrecken / ende in syn Provincie weder keeren: en-
 de aen Pompejus daerenteghen toe te laten dat hy eens
 anders Provincien ende Regioenen onder hem mocht
 behouden. Voorts / te wille dat Cesar syn Heirkrachten
 soude verlaten / ende dat hy daerentusschen evenwel sou-
 de Krijchsvolck aennemen. Wyders / te beloven dat hy in
 syn Provincie sal trecken: ende niet te beteykenen eenige
 dach wanneer hy aldaer soude reysen: Het welc daerom
 scheen te wesen / namentlick / indien Pompejus na dat
 Cesar tot het Burghemeesterschap mocht ghekomen
 zijn / niet vertrocken en ware: dat hy evenwel noch tans
 van gheen leugenen soude schynen achterhaelt te konnen
 werden. Eyntlicken het gaf een groot nadencken en
 aen den vrede te twiiffelen: dat hy gheen tijdt en stelde tot
 eenighe tsaemspzekinghe / noch oock niet en beloofde
 naerder te sullen komen.

Cesar nam
 vele bys
 Rom in sijn
 Stadt na

8. Derhalven heeft hy Marcum Antonium van de
 Stadt Rimino met vijf Vinden na de Stadt a Arezzo a Ariminum,
 ghesonden: Doch hy selber is met twee Regioenen in de
 Stat Rimino blijven legghen / inde heeft aldaer begost
 Soldaten ende Knechten aen te nemen: voorts nam hy
 oock in de Steden Pisaurum / Fanum ende Ancona / en
 besette die elcx met eē bysondere Vende. Daerentusschen
 wiert hy oock verwitticht dat den Schout Therinus
 de Stadt Tuguium in genomen had / ende de selve was
 versterckende: doch dat alle de Burgers van Tuguium
 een seer goede ghenegentheyt Cesar toedroeghen. Daer
 over heeft hy een van syne Vrienden Curio genaemt met
 drie

De Burgerlicke Oorloghe

drie Benden die hy binnen Pisaurum ende Rimini had-
de/derwaerts henen uptgesonden: Maer als Thermus
syne aankomste verstont/alsoo hy mistroude op de Bur-
gherijē / heeft hy syne Benden upt de Stadt ghebracht/
ende is ghebluchter: ende onder weghē weken ende ver-
stropden ooc de Soldaten van hem elck na hups keeren-
de: Daer over Curio met een seer groote toegheneycht-
heyt ende wille van eenen pegelicken de Stat Angulum
inghekreghe heeft. Als Cesar dit alles bemerctē/heeft
hy op de goede genegentheden der vryer Breden sich ver-
laten/ende heeft de Benden van het dertijenste Legioen
upt syne garnisoenen ende besettinghen ghenomen / ende
is na b Osimum getogen/welcke Stad Actius in hadde/
hebbende te vozen aldaer syne Benden ingebracht: Dese
dede dooz het geheele Anconitanische Marc vele d Sol-
daten aen nemen/ten dien eynde eenighe e Raetsheeren
over al upt seyndende. Daerentusschen also int gemeen
de komste van Cesar verstaen wiert/zijn dei Ridmees-
ters van de Stadt Osimum met menichte by Actius
Varus te samen gekomen:ende hebben hem te verstaen
gegeven/hoe dat dese sake met haer oordeel niet over een
en quain/ende hoe dat noch sy/ noch de andere Burge-
ren konden verdragen / dat den Welt-oversten Cajus
Cesar/de welcke hem soo wel ghequeten hadde in het
Ghemepnebeste vooz te staen/ ende die soo groote ende
heerliche dinghen uptgerecht hadde / nu buyten haer
Stadt ende Mueren soude ghesloten ende ghehouden
werden: daerom sy hem vermaenden dat hy sozge vooz
syne nakomelinghen/ende goede achtinghe op syn ey-
ghen perijckel wilde hebben. Dooz welke reden Ac-
tius Varus soo beroert is gheworden/dat hy het Gar-
nison twelck hy binnen gebracht hadde wederom upt
de Stadt ghelept heeft/ ende is alsoo met haer wechge-
vlucht. Doch eenige wepnighe Soldaten van Cesar
upt de vooztocht hebbe haer achterhaelt/ende gedwon-
ghen stille te staen/ende teghens haer te strijden: maer
in den strijdt wiert Varus van de syne verlaten: want
een deel van de Soldaten liepen na hups/ ende de andere
quamen tot Cesar: Ende tsamen met haer wiert ooc al-
daer gevanghen gebracht Lucius Pepsus / Hoofman
des eersten Rots/ de welcke oock te vooren een Overste
van de selve Ordinantie gheweest was in het Peps-
gher

b Auximum.

c Picenum.

d Delectus.

e Senatores
dicti Con-
quisitores.

gher van Cneius Pompejus. Doch Cesar heeft dese Aetianische Soldaten ghepzezen / ende heeft Pupium los gelaten: vorder heeft hy dea Burgers van Qyminum bedanckt / haer belovende dat hy sodanigen welbaet soude ghedencken.

9. Als de tydinghe van dit alles te Rommen ghelkomen was / isser sodanigen swaren schrick over eens pegelick herte ghelkomen: dat selfs den Burgemeester Lentulus in groote benaetheyt gheweest is: want alsoo hy henen ging om de Schatkamer open te doen / om volgens het besluit des haets upt de selve schatten ende gheldt ten dienste van Pompejus upt te haelen: soo heeft hy strack na dat hy het binnenste van de Schatkamer gheopent hadde / de vuchte genomen / ende is upt de Stadt gelopen: want daer wiert t. onrechte gebootschapt dat Cesar aengquam / ende syne Ruyteren alreede by de hant waren. Marcellus syn b mede Broeder ende het meeste deel van de Overicheden zijn oock hem ghevolght. Cneius Pompejus was des daeghs te vooren upt de Stadt gereyst / ende trock na syne Legioenen / de welcke hy van Cesar ontfanghen hadde / ende nu dooz bestellinghe van hem in verwinteringhe waren leggende in den lande van a Apulien. Daerentusschen wiert het aennemē van Soldaten binnen de Stat nagelaten: ende achteden te samen nergens meer versiekt te wesen dan binnen de Stat Capua. Want aller eerst verkloechen sy haerselven binnen Capua / ende kregen aldaer eenē moet / beginnende aldaer tot Soldaten aen te nemen de b voortgeplantte Burgers / de welcke volgens de Wet Julia binnen Capua bestelt ende gesonden waren: Dooz heeft Lentulus op de Markt gebzocht / de Schermspelers / de welcke Cesar aldaer in de spelingen plachte te vertoonen / ende heeft haer in vryheyt bestelt ende bevesicht / ende daer benefens haer oock Paerden ghegheven / bevelende hem na te volgen. Doch hy is daer na ghewaerschouwt van de syne / dat sulcks haer niet aen en stont / ende dat het selve teghens het behaghen van een peghelicken was / ende van een peder weder spzoken wierdt: Derhalven heeft hy de selve verdeylt / ende bestelt tot bewaringhe rondtsom de vrientlike Vergaderingen in de landen van c Napels. Hierentusschen is Cesar van d Anconitaeische Maec de heeft het gantsche e lant van t Anconitaeische Maec

a Auximares

De Burgenmeesteren bluchten wt Rommen.

b collega.

a puglia.

b colloni.

c campania, d Olino. e ager picen nas.

De Burgherlicke Oorloghe

Cesar loopt
door t'gaur-
sche Anconi-
tische
March.

g Asculum
vicinum,
ascoli.

h Feligni.

door geloopt: doch alle de Heerlichkeiten ende Wyddommen
des selven lants hebben hy in niet een seer gewillich ende
toegeneycht herte ontfangē / ende hebben oock syn Hey-
kracht van alles hy mochte van noode hebben / voorszien
ende beholpē. Daer quamen oock Gesanten tot hem upt
de Stadt *Cingulum* / welcke Stadt *Labienus* selfs ge-
ordincert had / ende met syn eyghen gelt opghewouwt:
dese beloofden dat sy geerne ende gewellichlick alles wil-
den doen / als hy haer soude bevelen. Waer over hy oock
dadelick bevolen heeft Soldaten by te brengen / de wel-
ke sy ooc gesonden hebbe. Daerentusschen is het twaelf-
ste Legioen by Cesar gekomen: over sulcx hebbende by
hem twee Legioenen / is hy met de selve na g *Asculum* in
het Anconitaensche Marc henen ghetogen: Binnen dese
Stadt was *Lentulus Spinter* met thien Venden; de-
welcke mede so haest hy verstonc van de kermste van Ce-
sar / upt de Stadt geblucht is / ende willende syne Ven-
den met hem nemen / wiert hy van het meesten-diel sy-
ner Soldaten verlaten: over sulcx is hy niet weynighe
alleenlicken ghereyst / ende op den wege zijnde / ontmoete
hem *Vibullius Rufus* dewelcke van *Pompejus* ten diē
eynde in het Anconitaensche Marc gesonden is geweest /
op dat hy de lieden aldaer soude vercloecken ende eenen
moedt geven. Verhalven als *Vibullius* alhier upt hem
verstonc sulcx alsser ommegeing in het Anconitaensche
landt / heeft hy syne Soldaten overghenemen / ende hem
laten gaen: daer benessens heeft hy upt de nabuerige lan-
den alle de Venden vande laetst aenghenemene *Pompe-*
jaensche knechten te samen getoghen die hy konde krij-
gen: ende onder anderen nam hy oock tot hem eenen *Ul-*
cilles Virus / dewelcke upt de Stad *Canterinum* bluch-
tende was met ses Venden die hy aldaer in garnisoen ge-
hadt hadde: Dese dan by een vergadert zijnde / maecten
tsamen der thien Venden: ende is met de selve door groo-
te tochten henen ghetogen na *Domitius Ahenobarbus*
Corfinius / hem boodtschappende dat Cesar met twee
Legioenen by de hant was. *Domitius* had by sich sel-
ven ontrent twintich Venden vergadert upt de landen
van *Alba* ende van de *Marsi* ende oock upt het landt van
h *Sulmo* / ende de andere nabuerige landen. Als nu *As-*
culum by Cesar innegenomen was / ende *Lentulus* ver-
jaeght / heeft hy belast de Soldaten die van hem ghewe-
ken

ken waren / by een te vergaderen / ende de selve in synen dienst aen te nemen:

10. Ende na dat hy eenen dach aldaer vertoeft hadde / Cesar treck i
na de ranc
Pentina.
a Cornelia
om oorde over syn koudn ende alle andere lijf-tochten te stellen / is hy henen ghetoghen na a Pentinia: Als hy nu aldaer aengekomen was / zijn daer vijf Benden upt de Stadt van Domitio ghesonden / welcke de Brugge over de Ribiëre / zijn de ontrent dzye mylen van de Strac / in stucken bzaken: maer aldaer is een stryjt gevallen met de Soldaten van Cesar / in boegen dat de Domitiaensche niet haest vande Brugge hebben moeten wijcken / ende haerselven inde Stadt begheben: Cesar dan heeft syne Legioenen over gebzacht / ende is voor de Stadt blijven legghen / ende heeft seer na onder de Mueren syn Legher gestelt: Domitius alhier syne saken overleggende / heeft eenighe die de gelegentheyt van de wegen ende des lants wisten / met beloften van groote vereeringhen / henen gesonden met Brieven aen Pompejus / de welcke doen ter tijt int lant van a Apulia was / ten eynde sy aen hem ver- a Puglia.
soecken ende bidden souden / als dat hy hem wilde ontfet-
ten ende te hulpe komen: ende liet daer by boegen: hoe dat Cesar inde engten der plaetsen lichtelicken beset soude konnen werden / ende daer beneffens afghesloten werden van alle aenboeringhe ende lijftocht: Voorts indien hy sulcx niet en quame te doen / dat hy selver / ende meer dan dertich Benden / ende ooc een groot getal van Raetsheeren ende Roomsche Ridderen in perijckel souden moeyen komen: Daerentusschen heeft hy de syne versterckt ende ten besten vermaent / ende daer beneffens oock de Werp-
rustinghen op de mueren ghestelt / ende een peggelick syn Quartier gegeven tot bewaringe van de Stadt. Voorts in openbaere vergaderinghe heeft hy syne Soldaten be-
looft / haer landen van syn eygen besittinge te sullen ghe-
ven / namentlicken aen een peder hooft voor hooft / vier b Inge-
a
b Inger gemeten lants / ende den hooftlieden ende den ge-
nen die van de c oude ende haren tijt upt gediende Solda- c Evocati.
ten vrywillichlick opghetoghen waren soo veel meer als
hare gelegentheyt ende staet was veresshende: De Burd
ghers van
Quino v. lo
geil willich-
lick v. zijde
van Cesar:
d Cornelia

Daerentusschen wiert aen Cesar ghebootschapt / hoe dat de Burgers van Suhno / welck een Stat is ontrent seiven mylen van a Pentinia / sulcx wilden doen als hem soude gelieven: doch dat sy van den Raetsheer Quintus

De Burgherlicke Oorloghe

ende Actius Pelignus verhindert wierden / alsos sy de Stat met seuen Benden in bewaringe hielden. Het welc Cesar verstaende / heeft hy Marcum Antonium derwaerts gesonden met vyf Benden des achtsten Legions. De Burghers van Sulmo / so haest sy onse Benden sagen / hebben strack hare Poorten gheopent ; ende zijn alle te samen gelijckelick beyde de Burgers ende de Soldaten tot Antonium met geluckwenschinge te gemoete gegaen. Doch Lucretius ende Accius hebben haer selven van boven neder de Mueren geworpen. Actius wiert gekregen / ende hy Antonius gebzacht zijnde begeerde hy van hem dat hy tot Cesar soude mogen gesonden werden. Also keerde Antonius wederom ten selven daghe dat hy uytgherepft was / met hem nemende beyde de Benden des Stadts als oock den ghevanghen Actius. Cesar heeft deselve Benden ontfangen / ende de selue te samen gevoeght met zijn Heyz-legher / ende Actium heeft hy sonder eenige zwarigheyt aen te doen los ghelaten. Cesar middelerwyle heeft inde eerste drie daghen zijn Legher met groote wercken ghesterckt / ende heeft uyt de nabuerighe vyve Steden kroon doen aenboeren / verwachtende onderwijlen syne andere Heyzkrachten : Binnen die drie daghen is het achtste Legioen tot hem gekomen / ende oock twee-en-twintig Benden uyt de nieuwe aengenomene Linchten des a Fran-schen landts / ende daer-en-boven drie hondert Euytveren vanden Koninck Porcius :

a Gallia.

Cesar maect
syn Legher
siere voor de
Dias Pelu-
ria.
b Vallum,
c castrum.

11. Door welckers over-komste hy een tweede Leger aen d'ander zijde des Stadts ghemaect heeft / last ghe-
bende aen Curio om over het selue Legher Overste te
zijn : voort in de naervolghende daghen heeft hy de
Stad begost met b Bolwercken ende c Schanffen te
omcinghelen. Doen hy nu het meeste deel deses wercks
volbracht hadde / zijn ter selver tijdt de uytgesondene aen
Pompejus / weder-ghekeert. Domitius na dat hy de
Brieven doorlesen hadt / heeft den inhoud des selfs vooz-
zijne Soldaten verzweghen / ende heeft inden Raet ver-
haelt / hoe dat Pompejus haer haestelicken te hulpe sou-
de komen ; over sulcx vermaende haer / datse niet flauher-
tigh en willen worden / maer dat sy neerstelick toeberep-
den sulcx als dienstelick was tot bescherminghe vande
Stad. Doch daerentusschen heeft hy heymelicken met
eenige

eenige wepnige vrienden tsamenſprekinge gehouden/en heeft voorgenomen te vluchten: Maer ſulckx is bekend geworden; want alſo het weſen van Domitius met zijn uytſpraak niet ober een en quam; ende dat hy veel vreesachtigher ende bloodachtiger in ſyne handelingen was/dan hy inde vorige dagen gewent was; ende dat hy niet de zijne ſeer dickwils ende buypen ghewoonte heymelicken beraetſlaeghde ende tsamenſprekinghe hieldt; ſo en heeft de ſake niet lange konnen bedeckt ende verborghen blijven: want Pompejus hadde aen hem geſchreven; dat hy de zake ten eerſten niet en wilde in de uyerſte waeghschale ende perijckel ſtellen: Voorts, dat het niet gheſchiedt en was met ſynen raedt ende wille, dat Domitius hem binnen de Stadt Pentinia begheven hadde: Derhalven indien hy eenighe ghelegentheydt hadde: dat hy met alle ſyne Heirkrachten tot hem ſoude komen. Maer in ſulckis wiert hy verhindert van weghen de belegheringhe ende ſterckhe Wercken rontſomme de Stadt. Als nu het voornemen van Domitius openbaer wierdt / ſoo hebben de Soldaten de welcke binnen Pentinia waren / in't beginsel van den avondt een tſamen-vertreckinghe met den anderen gemaect; ende begosten in deſer boegen onder malkanderen door hare Oppermeesters / Hoofstlieden/ende andere eerlickſte ende aenſienlickſte Mannen te ſpreken: Hoe dat ſy beleght waren van Caesar, ende dat de wercken ende andere Sterckten ſchier volmaectt waren: Voorts, dat haren Overſte Domitius, op wiens hope ende vertrouwen ſy ſtandtvastich ghebleven waren, ſelfs nu den moedt verloren gaf, ende voorgenomen had te vluchten: Derhalven dat ſy oock op de behoudeniſſe van haer lijf ende leven behoorden goede achtigh te nemen. Doch inden eerſten begonnen de Marſiſche Soldaten tegens den andere hen te ſtellen / ende namen over ſulckx in dat ghedeelte des Stadts / het welck het alder-ſterckſte ſcheen te weſen: Ende is den twiſt tuſſchen beyden ſoo groot geworden/dat ſy oock ſochten de handen aen malkanderen te ſlaen / ende niet wapenen tegens den anderen te ſtrijden: doch alſo Boden ende tuſſchen-ſprekers over ende weder over gheſonden wierden/ſoo hebben ſy kort daer na klare onderrechtigh ghekegen van het ghene haer onbekent was / aengaende de vluchte van Lucius Domitius.

De Burgerlicke Oorloghe

De Dadel
gheben de
Stadt over
uitgaders
oock haren
Oversten
aan Cesar,

12. Verhalven hebben sy alle ghelijcklick dooz een
drachtige toestemminge Luciu Domitium op de open-
bare Marct ghebracht / ende haer selven rontsom hem
gesteld / houdende hem in gestadige bewaringe: ende heb-
ben daerentusschen van de hare / Gesanten tot Cesar ge-
sonden / met last datse bereypt waren de Doozen te ope-
nen / ende sulchs te doen als hy soude mogen bevelen / ende
daer beneffens datse oock Lucium Domitium wilden
levendich in syn ghewelt overgeven. Als Cesar dit alleg-
uvt haer verstaen hadde / alhoewel hy het een sake achte
te wesen van grooten gewichte / namentlick strack met-
ten eersten de Stat in te nemen / ende de Benden tot hem
in syn Legher te recken / op dat midlerwijle dooz eenige
geschencken / oft dooz eenige nieuwe verkloechingen des
ghemoets / oft dooz eenige valsche tijdinghen gheen ver-
anderinge van wille oft ghenegentheyt en soude geschie-
den / ghelijck dicmaels in de oorloghe binen weynighe
ooghenblicken tijds groote veranderingen konnen tus-
schenkomen: nachtaus vreesende dat dooz het inlaten van
syne Soldaten / ende dooz de vryheyt van de dupssternisse
des nachts de Stadt soude beplondert werden / soo heeft
hy de ghene die tot hem gekomen waren / gepresen / ende
haer wederom na de Stat gesonden / belastende de poort-
en ende Mueren wel te bewaren: Hy daerentusschen
verdeplde syne Soldaten binen de Wercken / welcke hy
begost hadde te maken / niet niet sekere rupraten tusschen
beyden / gelijk de ghewoonte was van de voorighe da-
ghen: maer met ghedueringhe Wachten aen den ande-
ren / soo dat sy malkanderen als raekten / ende de gant-
sche Stercke overal vervulden ende beset hielden: voort
sont hy syn Opper-meesters der Soldaten ende Over-
sten ronts-onne dooz het Leger / ende vermaende haer
dat sy niet alleen op haer hoede en willen zijn van we-
ghen de uyt-vallen; maer dat sy oock willen waer-ne-
men op de hemelijcke uyt-loopinghen van een peder-
Mensch hy-sonder. Daer en is niemandt als doen ge-
weest / hoe traegh ende ghemackelick hy andersints
mochte wesen / dewelcke in dien nacht heeft gherustet
oft gheslapen; soodanighen groote verwachtinge was
in dese saecke / was namentlick de uyt-komste sonde
moghen wesen: elck daer van verschepdentlick bedenc-
kende; namentlick / wat den a Burgers van Pentini /
wat

in Cornien
12.

wat Domitio/wat Lentulo ende wat den anderen soude moghen ghebeuren/ende hoe de sake met een pder soude mogen af-loopen. Hierentusschen ontrent ter vier-er waecke heeft Lentulus Spiather op de Mueren tsa-
mensprekinghe met onse Wachters gehouden / seggende / indien hy ver lof konde verkrijghen / dat hy geerne met Cesar wilde spreken. Als hy nu ver lof ghekreghen hadde/wiert hy upt de Stadt ghelaten; doch de Domitiaensche Soldaten ginghen met hem / ende en scheiden niet eer van hem/voor dat hy inde teghenwoordighendt van Cesar ghestel was : alhier sochte hy van syne behoudenis te handelen/ende badt hem dat hy zijner wilde verschoonen : ende verhaelde ten dien eynde de oude vrientschap tusschen haer beyden / ende vermaende van alle de groote weldaden die Cesar ten anderen tijden aen hem bewesen hadde ; als namentlicken/dat hy door hem in het Collegie der Priesteren gevordert was ; ende dat hy met het Schoutschap over de Provincie ende Lantvoochdij van Spagnien ghestelt was ; daer benessens/dat hy in het staen na het Burghemeesterschap oock by hem voort ghesettet was. Cesar dit alles aenhoozende/heeft zijne reden eer deselve gheeyndicht was / met tusschen-sprekinge af-gebroken / segghende dat hy upt syn Provincie niet getoghen en was om eenigh quaet in syn lant aen te rechten : maer alleenlic om hemselfen te bezijden van den smaet ende lasteringhe zyner Vanden/ende voorts dat hy de a Hoofden des Volckx / dewelcke a tribuni
om deser oorsake wille upt de Stadt verdreven waren/ plebis.
wederom in haren voorighen staet ende weerdighendt soude herstellen ; ten eynde hy alsoo hemselfen ende het Roomsche Volck zijnde door de tsamen-rotinghe van eenighe wepnighe onder-druckt / wederom tot hare vrphept soude brengen. Lentulus door dese reden verkloecht zijnde / heeft versocht dat hem geoorloft mochte zijn wederom in de Stat te keeren : seggende/also hy nu verskeringhe van zijn leven van hem verkregen hadde / dat sulcx oock den anderen nessens hare hope eenen sonderlinghen troost soude by-brengghen also daer sommighe met soodanighe groote vreesse bevangen waren / dat sy niet dan in groote zwarigheyt ende droefheyt en konden leven : Waer oer hem oock oorlof om te vertrecken ghegheven is / zo dat hy wederom inde Stat gekeert sy.

De Burgherlicke Oorloghe

Als het nudagh gheworden was / heeft Cesar alle de
 Maets-heeren/ende der Maets-heeren kinderen / oock de
 b Opper-meesters der Soldaten/en de Roomsche Rid-
 deren tot hem doen komen.

13. Onder de Maets-heeren waren Lucius Domitius
 ende Publius Lentulus Spinther / Vibullius Rufus /
 Sertus Quintilius Varus den Ontfangher/ende Lu-
 cius Rubrius : daerenboven de Sone van Domitius/
 ende meer andere Jongelingen / ende een groot getal van
 Roomsche Ridderen ende van Rotmeesters / dewelcke
 Domitius uyt de vrye Steden op ontboden hadde: Des-
 se alle tot hem ghebzacht zijnde/heeft hy bevizit teghens
 alle smaet ende lasteringe der Soldaten : Doch evenwel
 met weynige woorden heeft hy haer te verstaen ghege-
 ven/dat van hare zijde aen hem geen behoofte vergel-
 dinge gheschiet en was / van weghen de seer groote wel-
 daden die sy van hem ontfangen hadden: Ende heeft haer
 alle gelijckelick sonder eenige schade oft hinder van hem
 laten vertrecken. Daer beneffens alsoo van twee Man-
 nen van a Corfinium tot hem ghebzacht wiert b seftich
 Sestertien aen Gout/het welck Domitius aldaer ghe-
 bzacht had ende inde ghemeyne Schatkamer wech-ge-
 leydt ; soo heeft hy nochtans sulcx niet naer hem ghenom-
 men ; maer heeft het selve aen Domitius wederomme
 gegeven / niet willende schijnen hem meer te onthouden
 van het leven der Menschen als van haer ghelt / dewijle
 hy noch in haer leven noch in haer ghelt eenighe schade
 en dede / niet tegenstaende dat hy wiste dat dit gelt eenen
 gemeynen Schat was / ende van Pompejus haer tot be-
 soldinghe ghegeven. Voorts belaste hy de Domitiaen-
 sche Soldaten by hem te komen / ende haren c Eedt te
 doen ; ende heeft alsoo dies daeghs zijn Legher op-ghe-
 broocken / ende daer beneffens oock een redelike tochte
 ghedaen : want seven gantsche dagen is hy vooz d Cor-
 finium verlettet gheweest / ende is daer na vertrocken
 dooz de landen van de Marrucini / Frentani ende Lari-
 nates / tot dat hy eyndtelichen in het landt van e Apulia
 ghekomen is. Pompejus daerentusschen / na dat hy
 den gantschen handel vooz Corfinium verstaen had / is
 van Luceria na f Canusium verreyt / ende van daer na
 g Brundisium : Alhier belaste hy uyt zijne nieuwe aen-
 genomen Linchten de Weirkrachten van alle kanten tot
 hem

b tribuni
 Militum.

Hy laet alle
 de ghene die
 wilden son-
 der eenighe
 schade of se-
 lvedt vertrec-
 ken.

a Corfinien-
 sis.

b HS.LX.

c Sacramen-
 tum.

d Fentinia

e Puglia.

Pompejus
 verreckt en
 vlucht na de
 Stat Brun-
 disium.

f Canossa.

g Brundizzo.

hem te vergaderen; dies halven hy oock tot vermeerderinghe van het ghetal / oock Slaven ende Herders de Wapenen aentrock / ende vergunde haer oock eenighe Paerden; soo dat hy upt de selve ontrent drie honderdt Ruyteren te wege brachste. Daerentusschen den Schout Lucius Manlius vluchte met ses Benden upt de Stat Alba. Voorts den Schout Rutilus Lupus vluchte van de Stadt Tarracina met drie Benden / dewelcke van verre siende de Ruyterije van Cesar / over de welcke Overste was Bibius Curius / hebben den Schout verlaten ende de Vaendelen na Curium toe gekeert / ende zijn tot hem over-ghelkomen: daer beneffens op andere tochten zijn oock eenige andere Benden tot de Troupen van het Doetvolck van Cesar / ende eenige oock tot spone Ruyterije toeghevallen. Daer wiert oock gevangen op den weghe / ende tot hem ghebracht eenen Cnejus Magius Cremona / Overste der Timmer-lieden van Cnejus Pompejus / den welcken Cesar wederom na Pompejum sont / met last ende bevel om hem aen te segghen / Alsoo tot dese tijdt toe gheen ghelegghentheydt en was gheweest om tsamen te spreken, dat hy nu teghenwoordigh by hem te ^a Brundisium soude komen, dewijle het grootelicks diende tot behoudenisse van de Republijcke, ende het ghemeyne welvaren, dat sy in onderlinghe tsamenprekinghe soudcn komen: ende dat het niet van noode en was het selve te volbrenghe met verre van den anderen te zijn, dewijle de conditien door anderen alsoo ghestelt worden, even oft in teghenwoordicheydt met den anderen daer van ghesproken ware. Ende nae dat hy dese bevelen alsoo ghedaen hadde / is hy nae Brundisium met ses Legioenen henen ghetogen / latende achter wege de vier oude / dewelcke hy upt de laetst aenghenomen Lincchten vergadert ende onder weghe vol ghemaecht had: want de Domitiaensche Benden had hy stracker van ^b Corfinium in Sicilia gesonden. Daerentusschen heeft hy verstaen dat de Burghemeesters met een groot deel des Wezkrachts na de Stadt ^c Pyzhaetum vertoghen waren; doch dat Pompejus te Brundisium bleef met twintich Benden: Ende en konde niet sekers vernomen werden / ofte hy aldaer in den sinne hadde te blijven / met meyninge van de Stadt Brundisium in te houden / ten eynde hy te heere de gantsche ^a Adriatische Zee / met de uiterste deelen van

^a Brundizzo^a Cesar bevolghet hem te Brundisium.^b Pentinina.^a Durazzo.^a Hadrieticā Mare, vulgo mare Golfo di Venetia.

De Burgherlick: Oorloghe

de Venet-
sche Zee.

Hy pooght
den mond
vande Gaoz
van Brundisium te
stoppen.

b Fauces
porres.

c pateri.

Italien/ende de Griecschelanden in son geweldt soude hebben/ende alsoo van beyde zijden de oorloghe voeren: dan oft hy aldaer stille ghehouden wiert overmits ghebreck van Schepen om hem over te voeren.

14 Derhalven beducht zijnde dat hy Italien soude willen verlaten/ heeft hy ghepooght alle de uitgangen ende bediensticheden vande Haven van Brundisium te beletten ende toe te sluiten. De Wercken tot sulcx waren in deser voegen ghestelt: Inden eerste heeft hy waerghenomen waer namentlick den b. mond van de Haven allerenghste was / aldaer heeft hy van beyde zijden des Oevers groote Wercken ende Dijken doen legghen: twelck hy konde doen/alsoo de Zee te deser plaetsen vol droochten was: Daer na heeft hy noch verder gegaen/ want alsoo den Dijk op hooger witeren niet en konde bestaen/soo heeft hy dubbelde Schepen aen allen kanten vanderthien voeten teghens over dit Werck ghestelt/ de welcke hy aen alle de vier hoecken vast maecte met vier Anckers/ten eynde de selve dooz de Baren noch aen d'een noch aen d'andere zijde souden beweeght werden. Als dit alles nu aldus gestelt ende volbracht was/ heeft hy vervolghens noch andere Schepen van ghelijcke grootheyt daer by gevoegt:ende heeft de selve met aerde in maniere van een Dijk ende Bolwerck bedeckt / ten eynde sy in haren toegaug ende aenloopinge tot bescherminghe van haer Werck niet en souden belet werden: Voorts heeft hy het gantsche Werc van voren ende van wederzijden beschermt met Warden ende c. overdeckte Stormplanckeringen: Ende aen peder vierde Stormplanckeringhe heeft hy Toorens van twee solderingen hooch ghestelt/ten eynde sy te bequamer teghens het geweld der Schepen ende tegens den Bryant haerselven souden beschermen. Hier tegens heeft Pompejus toegerustet groote Lastschepen / welcke hy in de Haven van Brundisium ghevonden hadde / ende heeft op de selve Toorens van dyne solderinghen hooch opgherecht / de welcke hy met Werprustinghen ende allerley soorten van Wapenen vervult heeft ende daer na heeft hy met de selve op de Wercken van Cesar aenghebaren / soo dat hy de Schepen van malkanderen ghedronghen heeft ende het Werck verstoort ende te niete ghemaeckt. Middelerwyle heeft men van verre ten wederzijden alle daechs seer hefte

heftelicken gestreden met **Slingers/ Wglen** ende andere

Wapenen. Het welck nochtans by Cæsar also gedaen wiert, **Daerentusschen** noch-
 dat hy ondertusschen niets en heeft willen achter weghe laten **scen noch-**
 sulcx als tot aanbiedinge van vrede ende onderlingh verdrach **tans laet hy**
 mocht dienen. En alhoewel hy hem grootelick verwon- **met achter-**
 derde dat **Magius/** dewelcke hy aen **Pompejus** met last **weghe sulcx**
 gesonden hadde/ niet wederom tot hē gestiert en wiert : **als dē vrede**
 ende niet teghenstaende oock dat zulcks meermaels be- **mochte aen-**
 proeft zijnde / t'elcken wederom syn booznemen ende **gaen te ver-**
 voortganc belette : nochtans evenwel heeft hy goet ghe- **soeken.**
 vonden geheelicken in het versoeck van vrede te volhar-
 den : Derhalven heeft hy den **Stadthouder Caninius**
Gebilius/ de welcke een groot **Vrient** was van **Scribo-**
nus Libo/ derwaerts gesonden om met hem te spreken
 ende belaste hem/ dat hy synen **Vrient Libo** wilde ver-
 manen/ om te arbeiden tot de onderlinge versoeninge en
 vrede: ende met namen verespchte hy / dat hy zelve met
Pompejus soude moghen spreken: beweerende met vele
 redenen/ hoe dat hy ten hoogstē was vertrouwende/ in-
 dien de sake daer toe ghebracht wiert/ dat sy malkander
 souden verstaen/ ende onder seckere billicke conditi. n de
Wapenen aflegghen : Doeghende daer by / indien door
 middel van hem ende door syn beleyt de **Wapenen** qua-
 men ter neder gheleyt te werden / dat **Libo** dies halven
 daer van ten meesten deel de eere ende prijs by eenen pe-
 ghelicken soude hebben. Dit selve gheschiede alsoo /
 ende **Libo** na dat hy met **Caninius** de tsamen-sprekin-
 ghe ghehadt hadde over dese sake/ is van hem gheschep-
 den ende nae **Pompejus** ghegaen. Doch een weynigh
 tijds daer na keerde hy wederom / ende boodtschapte/
 hoe dat de **Burghemeesteren** niet by de hant en waren, ende
 dat zonder haer van onderlingh verdrach niet en konde ghe-
 handelt ofte ghesproken werden.

Cesar siende dat de sake tē vrede meermaels te vergeefs
 beproeft en versocht wiert/ heeft eyntlicken besloten ge-
 heelicken sulcx uyt zynen sinne te stellen / ende alleenlick
 op oorloge te dencken. Als nu de helft van het **Werc** by-
 kans van **Cesar** volmaect was / en hy negen dagen daer
 mede besich geweest was: so ist geschiet / dat de **Schepē**
 dewelcke een groot deel des **Heirkrachts/** hier vozē ver-
 haelt/ wechgevoert hadden/ vande **Burghmeesteren** uyt **a Durazzo.**
 a **Pyrrachium** wedergestiert/ en tot b **Brundisium** aē **b Brundizzo**
 gekomen zijn. **Pompe**

Pompejus
vertreckt
hemmelick
mit Zundis-
sium.

15. Pompejus / soo haest als dese Schepen aengheko-
men waren / heeft begost ghereedtschap te maken om te
vertrecken ; het sy dat hy verflaghen is gheweest door
de wercken van Cesar / ofte oock daeromme overmids
hy van eersten aen voorgehenomen hadde uyt Ita:ien te
vertrecken : Doch middeler-wijlen dede hy de Doo-
ren aen-vollen / ende deselve wel vast toestoppen / ten em-
de hy het gheweldt van Cesar daer door te langher soude
mogen op-houden / ende over sulcks zijne Soldaten niet
ten eersten siende het vertrecken van hem / inde Stat sou-
den vallen : Doozts maecte hy eenighe Boomen ende
andere Wercken op de Weghen ende Straten / ende leyde
oock door de Wegen dwerssche Gzachten / ende bestack
deselve met scherpe Dennen ende Palen / dewelcke hy
wederom met lichte Hordeu ende Herde bedeckte. Wij-
ders / alsoo daer twee Weghen ende Toegangen waren /
door welcke men buyten de Mueren tot de Haven ging /
deselve heeft hy oock met zware scherpe Balcken bestek-
ken / ende door middel vanden beschermmit. Als dit nu
alles aldus bestelt was / heeft hy zijne Soldaten belast
stillekens te Schepen te gaen / ende heeft eenighe wackere
Soldaten van de oude a ghewillighe Booch-schutters
ende Slingher-werpers hier ende daer op de Mueren
ende inde Toorens verschepden ende enckel ghestelt ;
de welcke hy daer na wanneer alle de Soldaten te Sche-
pe ghekomen waren / meynde wederom by hem door
een secker tepcken te ontbieden ; tot welcken eynde hy
op een seckere ghelegghen plaetse eenighe Roep-schepen
voor haer ghelaten hadde.

a Evocati.

b Bendi-
sium
De Bur-
ghers van
Bundi-
sium
geuen haer
selven o-er
aen Cesar.

De b Burghers van Bundi-
sium daer-en-tusschen
waren de saecke van Cesar gantsch gunstigh / beweeght
zijnde door den over-last van de Pompejaensche Sol-
daten / ende het leedt haer van Pompejus selve aen-
ghedaen : over sulcks bemerkende het vertrecken van
Pompejus / terwile sy ghints ende herwaerds te sa-
men liepen / ende met de saecke besich waren / hebben sy
tepckenen dies halven aen Cesar boven van hare Mup-
sen ende Daecken ghegheven : Het welck Cesar door
haer ghewaer werdende / heeft strack de Ladders doen
ghereedt maeken / ende den Soldaten belast inde Wa-
penen te komen / op dat hy soodanighe schoone ghele-
ghenthepdt van zijn saecke uyt te voeren niet en soude
achter

achter weghe laten. Pompejus daer-en-tusschen in
 het aenkommen bande nacht is met zijne Schepen af-ge-
 varen/ende de ghene welcke op de Jhuieren tot bewarin-
 ghe ende wachre ghestelt waren/ wierden dooz het tepe-
 ken 'twelck voorszproken was / mede tot de anderen ont-
 boden / dewelcke jtracks dooz de bekende Weghen oock
 nae de Schepen toe liepen. Middeler-wijle wierden de
 Ladders gestelt/ende de Soldaten beklommen de mu-
 ren ; doch sy wierden ghewaerschout bande Burgers
 van Bynndium dat sy haer vooz de loose Pennen ende
 blinde Gachten ouden wachten ; ende over sulckx zijn
 sy stil vooz de selve blijven staen : daer na hebben de Bur-
 gers haer met lange omwegen dooz eenen anderen wegh
 henen geleydet / ende zijn also aen de Haven gekomen / al-
 waer sy met hare Boots ende Roe-schuyten ghekre-
 ghen hebben twee Schepen met Soldaten / dewelcke op
 de Wercken van Cesar blijven sitten waren : Desedan
 alsoo ghekregghen zijnde / hebben sy deselve met haer ge-
 nomen. Cesar hiez-in-tusschen alhoewel hy om syue
 saecken ten besten upt te voeren / seer gheraden vont me-
 nichte van Schepen te vergaderen / ende over de Zee te
 trecken/ende Pompejum metten eersten te verbolghen/
 eer hy hem-selven mochte met de over-Zeesche bystan-
 den versterckt hebben : nochtans heeft hy hem-selven
 sulckx ontsien te doen / overmidts een langh vertoeven
 ende uptstellinghe des tijds daer toe vereyscht wierdt ;
 want vooz teghenwoordich hem alle ghelegghentheydt
 om hem te verbolghen benomen was / alsoo Pompe-
 jus alle de Schepen tot synen dienste by een vergadert
 ende te samen gheroepen had : soo dat hy anders gheen
 middel en hadde van de Schepen upt verre Landen te ^{a Gallia.}
 ontbieden ende te verwachten/ ghelijck upt het a Fran- ^{b picenn.}
 sche landt/ende het b Anconitaensche March / midts ^{c istium.}
 gaders oock upt de c Strate ; waer sulck docht hem
 over midts de tijt des Jaers te langh ende te ongelegen
 te wesen. Daer benessens en wilde hy niet dat het oude
 Heit-kracht verkloet soude werden / ende d beyde de ^{d Dux His-}
 Spagnien gesterckt / van de welcke het cene dooz groo- ^{pania.}
 te weldaden aen Pompejus verbonden was ; ghelijck hy
 oock niet en wilde dat eenighe bystanden van buyten en-
 de eenighe Rupeerre soude aen-ghenomen werden / noch
 dat het Fransche lant ende Italien in syn af wesen soude
 opghes-

De Burgherlicke Oorloghe

opghemaectt werden. Verhalven vooz tegenwoordich heeft hy achter weghe ghelaten Pompejum te vervolgen / ende heeft voorgenomen in Spagnien te reysen: waer over hy aen twee Mannen last gegeven heeft om hy een te vergaderen alle de Schepen van de Vrije Steden/ende de selve binnen e Brundesium te brengen.

e Brundizzo

Cesarneemt in dooz spne Stadthouders Sardinien est Diaken. a proprator.

16. Voorts sont hy den Stadthouder Valerium met een Legioen in Sardinien:ende sont den a Stedehouder des Schouts ghenaemt Curio met dnye Legioenen in

Sicilien:den welcken hy daer na/doen hy Sicilien ingenomen had / belast heeft stracks syn Heyzleggher in Afrikaen over te voeren. Marcus Cotta hadde de regieringe van Sardinien: Marcus Cato van Sicilien: Doch

b caralirani.

Tubero moste dooz lotinghe de regieringe van Afrikaen hebben. De b Burgers van de Stat Caralis/soo haest als sy ghehoort hadden dat Valerius tot haer soude gesonden werden / hebben strack/ eer hy uyt Italien getoghen was/van selfs Cottam uyt hare Stadt verjaeght: waer over hy verbaest is gheworden/ ende bemerckende dat de gantsche Provincie over een droegh / is hy uyt Sardinien in Afrikaen gebluchtet. Cato daerentusschen in Sicilien/dede de oude langhe Schepen aldaer toemaken/ende belaste aen den Steden oock nieuwe by te brengen; het welck hy met groote neersticheyt dede: Voorts in de landen van de Lucaners ende vande Brutij heeft hy oock dooz spne c Stadthouders een groot ghetal van de Roomsche Burgers laten d aennemen. Daer benef-

c Legati diti conquiritores. d Delectum. clivium R. habebat.

fens heeft hy oock een seecker ghetal van Doetvolck ende Ruyterije van de Steden van Sicilien gheepscht. Als hy dit alles schier volbracht had / heeft hy tjdinge ghecreghen van de komste van Curio: Hy sulcks verstaende / heeft in openbare vergaderinghe syn klachte begost te doen / segghende / dat hy verlaten ende verraden was van Cneus Pompejus, dewile hy onbereydt in alles zijnde, een onnoodige oorloge aengenomen hadde: Voorts, dat hy te vooren van hem ende de andere in den Raedt zijnde dies halven ondersocht ende gevraegt was;ende dat hy geantwoort had, van alles ter oorloge dienende wel voorsien en bereyt te zijn. Dit heeft hy inde vergaderinge geklaegt/ende is strack daer na uyt de Provincie gebluchtet Onse Stathouders dan hebben de Eylanden sonder Hoofden ende Regenten ghevonden onde heeft alsoo Valerius Sardinien /ende Sicileen in-

gelereget

geleiden/ elcks aldaer komende met hare wapenkrachten.

Doch Tubero / als hy in Afriken ghekomen was heeft hy in die Lant-voordijde aldaer in regieringe gevonden eenen Aulus Varus / dewelcke hy de Stadt a Ofinum. a Auximum / ghelijck hier te vozen geseyt is / zyne Vanden verlozen hebberde / stracks in de vlucht na Afriken ghetogen was / ende haer de de regieringhe hy sich seiven also hy het Lant leelich sorder Hoofst vout / aengenomen. Ende na dat hy Volck aenghenomen hadde / heeft hy twee Legiomen uptghemeecht; het welck hy lichtelicken konde doen van weghen de kennisse der lieden ende plaetsen/ ende oock teervarentheyt vande Provincie / dewijle hy weynighe Jaren te vozen de selve Provincie upt oorzake van Schoutshap bebiert had. Als nu Tubero met zijne Schipen te Africa aenquam / heeft hy hem de Haven ende Stadt verboden / ende niet willen toelaten dat hy: ijnen siicken Sone aen lant soude vzenghen/ soo dat hy hem ghelwonghen heeft zijne Anckers op te nemen / ende van die plaetse te vertrecken. Als dit alles door Cesar besiet ende te weghe ghebzacht was / heeft hy zijne Soldaten in de naeste vyve Steden ghelept / ten eynde sy den overigen tijt van hare moeyte ende arbeit eenighsins souden mogen verpoosen ende rusten:

17. Ende hy selve is na de Stadt Comen getogen / alwaer hy den Raet vergadert heeft / ende haer te kennen gegeven alle het leet ende verdriet van zijne Vanden hē aenghetoen: Voorts gaf hy te kennen / dat hy buytens tijts na gheen slaet ofte eere ghesaen en had; maer dat hy te vreden was gheweest te wachten op de behoorlike tijdt van de verkiepinghe des Burghmeesterschaps, ghelijc zulcx alle den Burgheren mochte Kernelic zijn. Dat hy voorghe dragen was van de etien Hoofden des Volcks: doch dat syne Vanden hem grootelicx tegengespreken hadden, ende dat daer benessens onder anderen Cato hem dapperlicken teghen geweest was, ende dat hy door vertoevinghe van wisprake, na syn oude ghewoonte, van dach tot dach uytsel ghetomen hadde: ten eynde men in syn afwesen, terwijle Pompejus Burghmeester was, op hem achinghe zeude nemen. Maer hierentusschen, indien hy hem niet toe en stonde, waerom had hy toeghelaten dat hy voor ghestelt wierdt? Ende indien hy hem toestonde. waerom had hy belet dat hy zeude moghen ghebt uycken de gunste des Volcks? Wjders verhaelde hy spreke van daerh-

saem

b. Boeck I.
§ VIII.

c Porto Tarrina.

hy rett na de Italiam. men en vergaderen niet.

e X tribuni Plebis.

De Burgherlicke Oorloghe

hept/Nademael hy van selfs verfocht hadde, dat de heirkrachten fouden mogen verlaten werden: het welcke nochtans in syn eere ende waerdicheydt groote fchade ende verlies merckelicken zoude aenghebracht hebben. **Voorts** gingh hy oock voorszellen de bitterhepdt ende onbillichhept syner Vyanden/de welcke van een ander eyfchen, gene fy selfs nochtans weygerden te doen, willende liever alles onder den anderen over hoop werpen ende vermenghen, dan het ampt des Velt-overste ende hare Heyrkrachten te verlaten. **Daer be-
neffens bewees hy oock** / het onghelyck 'twelck hem aenghedaen was in het f benemen van de Legioenen; inſghelycks oock de wreetheyt ende onſtuymigheyt in het bepalen vande Hoofden des Volcx. **Daer-en-boven vertelde hy oock** ſyn voorgestelde conditien, ende ſyn verſochte ſamenſprekingen, dewelcke hem af-geſlagen ende geweygert waren. **Dit alleg-
overleggende / vadt ende ſmeecte hy haer** / dat ſy de regieringhe van de Gemeyne ſaken by de handt wilden nemen, ende ſamen met hem bedienen: Doch ſoo ſy ſulckx van weghen eenighe vreeſe beſchroomt waren te doen, dat hy haer dieſ halven niet en wilde laſtich vallen, maer dat hy dan by ſich ſelven de Ghemeyne ſaken ſoude bedienen. **Voorts gaf hy te kennen** / datter behoorden eenighe Gefanten aen Pompejus geſenden te werden, om van verdrach ende overkominghe te ſpreken. Ende dat hy hier inne gheensins en ontfagh noch en vreeſde, ſulcks als Pompejus inden Raedt een wyl te voren geſeyt hadde, dat den ghenen, aenden welcken Gefanten gheſonden werden, eenighe grootheyt ende aenſienlicheydt toegeſchreven wert, ende daerentegen aenghewefen eenighe vreeſe ende ſlaphertigheyt in den genen dewelcke deſelve waren ſendende: ſoo dat volgens dien, dit ſelve als teycken en ſchiynen te wesen van een bloode ende vreeſachtigh gemoet: Maer nochtans dat hy achtende op de behoorlicheyt ende gherechticheyt, hem daer inne oock heeft willen te boven gaen, even gelijk erwijs hy in ſyne daden altijd ghepooght heeft boven hem uyt te ſteken ende vermaert te wesen. **Den Raet dit alles ghe-
hoort hebbende / vont goet Ghesanten te ſenden**: maer om ſulcx te doen en wiſtmen niemant te krijghen ofte te vinden dewelcke ſoude willen gheſonden werden; want een pegelicken ten allerhoochſten uyt oozaeckie van vreeſe / van weghen zijns ſelfs dit ampt van Ghesantschap was wepgerende: want doen Pompejus uyt de Stadt trock / had hy inden Raet gheſeyt / dat alle de ghene die te
Romen

a Boeck
WIII. bā
de Franſche
oorloghe.
§ XXIV.
Aem boven
§ I. ende ooc
§ VI.

Komen bleven/ende die in het Leger van Cesar waren/ in eenen graet by hem souden gerckent werden. Verhal- ven wierden alhier met onderlinge disputen ende veront- schuldighen d'ye daghen doorgebracht. Voorts wiere Lucius Metellus een van de Hoofden des Volcks door de Vanden van Cesar omghekocht/om de sake in ver- treckinghe te houden/ende voorts te beletten alle andere Dinghe die sy voorgenomen mochten hebben te verhan- Delen.

18. Als Cesar syn voornemen bemerkte / ende nu eenige daghen te vergheefs aldaer synen tijt versleten had/ om den overigen tijt niet voor by te laten gaen/ so is hy/ sonder pet uyt te rechten dies hy voorgenomen had / we- derom van de Stadt ghetoghen / ende is ghereyst in het a over Berchsche Fransche lant: Als hy nu aldaer ge- komen was/heeft hy verstaen dat Vibullius Rufus vā Pompejus in spagnien ghesonden was: Desen had hy vochtans wepnighe daghen te voeren binnen Corfiniū b gevangē/ ende los gelaten. Voorts heeft hy oock ver- staen dat Domitius henen ghereyst was om de Stadt d Massilien in te nemen door middel van seven c Ga- lepen/welcke hy van eenige particuliere uyt f Sicilien in de Stadt Cosanum vergadert zijnde / ende de welcke hy vervult hadde met Slave/vrye Dienaers ende Lant- lieden: Daer beneffens heeft hy ooc vernomen datter een- nighe edele Jongelingen g van Massilien als Gesan- ten na huys ghestiert waren: dese had Pompejus/door hy vande Stadt Komen vertrock/vermaent/dat sy niet gehengen en souden dat eenige nieuwe weldaden van Ce- sar/ haer benemen souden de ghedachtenisse van syne ou- de gunsten ende weldaden teghens haer bewesen. Als de- sen last aen die van Massilien te kennen ghegeven was/ hebben sy de Voorten voor Cesar gesloten: Voorts had- den sy tot harer hulpe ontboden de h Albische Volcke- ren/twelcke Barbarische lieden waren/ van outs onder haren eedt staende/ ende woonden inde Gheberchten bo- ven Massilien. Daer beneffens hebben sy Kroon ende lijfstoelt uyt de nabuerighe Landen ende uyt alle de Ca- steelen ende Sterchten binnen hare Stadt aenghevoert ende by-ghebracht: insghelyckis hebben sy binnen de Stadt gantsche Winckelen van Wapenen inghestelt/ ende daer beneffens hare Mueren/ Schepen ende Voor-

Van daer
vertrakte hy
in het ober-
Berchsche
Fransche
lant.
a Vltior
Gallia.

b Boeck 3.
§ XII. ende
§ XIII.
d Massilia.
e actuarie
Naves
f Sicilia, alij
Iguli.

g Massilien-
is.

h albice.

De Burgherlicke Oorloghe

i Primi Massiliensium.

ten vermaeckt. Cesar dit verstaende / heeft vijftighien
 vande voornaemste Heeren van i Massilien tot hem ont-
 bedden ; dewelcke ghekomen zijnde / heeft hy met haer
 ghespzoeken ende ghehandelt / haer te kennen gevende /
 als dat sy behooren toe te sien dat den eersten aenvang van de
 offensive Oorloghe ende teghenstandt niet en beginne van die
 van Massilien. Ende dat sy meer de ghemeyne teestemmin-
 ghe van 'tgantsche Italien behoorden te volghen , dan haer-
 selven te stellen onder den wille ende het believen van eenen
 Mensche. Ende voortds verhaelde hy met eenen alles
 'twelck hy achtte te dienen om haer gherust te stellen /
 ende hare ghemoederen tot een beter bedencken te bren-
 ghen. Welcke reden sy binnen de Stadt als Ghesan-
 ten weder aen ghedient hebben. Daer na quamen sy
 wederomme met last tot Cesar / ende gaven hem te ken-
 nen / Hec dat sy verstonden , dat het Roomsche Volck in twee
 ghedeelten verdeylt was ; ende dat het haer nier toe en quam
 te oordeelen , noch dat het in harer macht niet en was te en-
 derscheyden , welcke van beyde zijden de gherechtighste sa-
 ke soude moghen hebben : Voordts dat de voor-naemste
 Hoofden van dese twee zijden waren Cnejus Pompejus , en-
 de Cajus Caesar , alle beyde groote Voorstanders van hare
 Stadt , van dewelcke den eenen haer tot Ghemeyne-besten
 openbaerlicken vergent hadde de Landen van a Avignon,
 b Orange ende c Vivares : ende den anderen hadde haer
 toe-ghceygent de d Fransche landen door oorloghe by hem
 overwonnen , ende daer beneffens hare schattinghen ende
 inkomsten verbeterd : Derhalven dewyle sy ghelijcke welda-
 den van beyde ontfanghen hadden , dat sy over sulcks alle bey-
 de ghelijcke wille ende gheneghentheydt soudentoe-draghen,
 ende den eenen teghens den anderen niet en soudent helpen , oft
 oock in hare Stadt ende Haven ontfanghen.

a Volex.

b Aiecomid.

c Helvij.

d Gallia.

Massilien
 heeft het
 openbaerlicke
 niet de zide
 van Pom-
 pejus.

19. Terwijle dit alles tusschen haer verhandelt wiert /
 soo is Domitius met zijne Schepen te Massilien aen-
 gekomen / ende na dat hy van haer binnen de Stadt ont-
 fangen is geweest / hebben sy hem tot haren Overste ge-
 maect / ende hebben hem het opper-gebiet van de oorlo-
 ge te bedienen bevolen : Door zijn bevel dan hebben sy
 ten eersten hare Vlote Schepen aen allen hoerken uptge-
 laten / en hebben alle de Last-schepen dewelcke sy ergens
 konden bekomen / met haer ghenomen / ende binnen hare
 Haven gebacht : van de welcke sy eenige ghesietten heb-
 ben /

den / ghebruyckende de Spijckers / het Hout / ende andere Scheeps-tuyg met de welcke deselve voorszien mochten wesen / tot toe-rustinghe ende toe-makinghe van de andere Schepen : Voorts het Koozn het welck sy inde selve ghebonden hadden / leydden sy wech tot het Ghemepne-beste ; insghelijcx oock de andere Waren ende Lijstocht bewaerden sy / oft het ghebeurde dat de Stadt mochte belegghert werden. Cesar hier over van wegen soodanighen leedt ende onghelijck berstoort zijnde / heeft die Legioenen voor de Stadt Massilien gebzacht / ende heeft begost Torrens ende overdeckte ghereedtschappen tot bestorminghe des Stadts dienende / aen te voeren ; ende heeft oock binnen de Stadt c Arle twaelf c Arle langhe Schepen doen maecten : Ende alsoo de selve binnen dertigh daghen / te reekenen van dien dagh af dat het Hout aller-eerst ghehouwen is / ghemaect ende toegherustet zijn gheweest / soo heeft hy de selve strack na Massilien doen voeren / ende heeft Decium Brutum tot Admirael van de selve ghemaect / ende heeft voorts den Stadt-houder Caium Trebonium voor Massilien ghelaten / om deselve te lande te belegeren ende te bestormen.

20. Terwylle hy dit aldus bestelt ende beschickt had / heeft hy den Stadt-houder Caium Fabium in Spagnien voor henen gesonden met die Legioenen / welcke hy te Narbone ende inde plaetsen daer ontrent / in verwinteringhe bestelt hadde / ende belaste hem in aller haeste de Pyreneische a Boffchagien inne te nemen / alsoo deselve doen ter tijdt van den Stadt-houder Lucius Afranius in bewaringhe ghehouden wierden : Voorts dede hy oock bevel aen den anderen Legioenen de welke verder in verwinteringhe waren / van hem stracks nae te volghen. Fabius is in aller haeste ghelijckerwijs als hem bevolen was / voort-ghetoghen / ende heeft het Garnisoen upt den Boffche verdreven / ende is doolanghe tochten dadelicken voort-gherepft nae het Heykracht van Afranius.

Hierentusschen alsoo Vibullius Rufus aldaer aengero-min was / welcke wy hier b boven gesept hebbe van Pompejus in Spagnien gesonden te zijn / so hebben de Stat-houders van Pompejus / te wetē Afranius / Petrejus en Varro gesocht malcanderen onderlingen dienst te doen /

Cesar bele-
gent Massi-
lien.

c Arle.

Hy sent Fa-
bium met
sine Heer-
krachten na
Spagnien.

a Saltus.

b Pompe-
jus.

De Burgherlicke Oorloghe

a Hispania
citerior.
b Salus Ca-
stulonensis.
c Anas

d Vettonis
e Lusitania

f Vltior
Hispania.

g Celtiberi.
h Cantabri.

i Ilerda.

k Scutari.
l citerior
Provincia.
m cetrati.

a Aquitania.
b Montani.
c Gallia Pro-
vincia.
d Mauritania
Mauritania.

hare ghelegentheden te verdeplen: want also den eersten met drie Legioenen in a neder Spagnien lagh; ende den tweeden het gantsche landt met twee Legioenen in hadde van den b Wossche van Castona af tot de Riviere c Guadiana toe: ende den derdē van de Riviere Guadiana met ghelijck ghetal van Legioenen beset had het d Vettonische landt ende e Portugael; soo hebben sy nu goet gebondē dat Petrejus upt Portugael door de Vettonische landen met alle zijne Heyrkrachten na Afranius toe soude trecken: ende dat Varro met de Legioenen de welcke hy by hem hadde/het gantsche f hoogh-Spagnien soude bewaren. Als dit aldus bestelt was/heeft Petrejus aen het gantsche Portugael bevolē Ruyters ende andere bystanden aen te brengen: sulcx heeft oock Afranius ghedaen aen die van g Arragon/h Biscapen / ende aen alle de Barbarische welcke ontrent de Oceanische Zee woonen. Doen Petrejus nu een groot Heirkracht vergadert had / is hy door de Vettonische landen na Afranius toe ghetoghen. Alhier besloten sy met ghemeyn advijs/de oorloge ontrent de Stadt i Lerida te voeren/overmits de goede ghelegentheyt der selver plaetse. Afranius/gelijck hier vozen gheseyt is/had drie Legioenen/Petrejus twee: daer-en-boven waren daer oock veel k Schildzagers van de l neder-Provincie/ende oock vele m Half-schildzaghers na de Spaensche maniere upt hoogh-Spagnien/sterck te samen ontrent tachtentigh Venden: ende de Ruyteren van beyde de Spagnien warē ontrent vijf duysent in getale. Doch Cesar had zijne Legioenen voor upt gesonden/ende daer by gevoeght de bystanden der Doetkrachten ontrent ses duysent/ende der Ruyteren drie duysent/welcke hy in alle de vorighe oorlogen by hem tot synen dienste te vozen gehadt hadde / ende even so grooten ghetal oock upt het Fransche lant/welcke hy selfs aenghenomen had / ontbiedende upt alle de Wyddommen bysonderlick ende met namen de alleredelste ende aller kloecste: want upt de landen van a Gascoengen ende upt de b Geberghen welcke naest aen de c Fransche Provincie raken/quamen de aller kloecste Mannen. Hierentusschen heeft hy verstaen dat Pompejus door het lant van d Mauritanen met syne Legioenen na Spagnien henen toog/ en dat hy haest over soude komē. Doozts had hy van de Oppermeesters

der

Die hande-
linghen van
Fabius in
Spagnien.
e Sicoris.

Die hande-
linghen van
Fabius in
Spagnien.
e Sicoris.

Rupterije niet omcinghelt en soude konnen werden : an-
 'twelcke hy den strijdt met onghelijcke macht ende ghe-
 tal aengegaen heeft / ende met een dappere kloerkmoedic-
 hejdt tegen gehouden het groote gewelt der Legioenen
 ende der Rupterije. Doch terwyle den strijdt van de Rup-
 ters aen-ging / zijn van verre by haer beyden ghesien de
 Waendelen van de twee Legioene / de welcke Caius Fa-
 bius over de andere Zugghen den onsen tot hulpe ghe-
 sonden hadde / also hy by sich selven over leyde te konnen
 geschieden dat de Oversten der Opanden de gelegentheyt
 ende het voordeel van de Fortupne (gelijk het oock ge-
 schiede) souden waer-nemen om de onse te over-ballen :
 Verhalven door de over-komste van de selve wiert den
 strijdt ghescheyden / ende brochten alle beyde hare Legi-
 oenen wederom in haer Legher.

Cesar komt
 in het Leger
 van Fabius

22. Gheduerende die twee daghen is Cesar in het Le-
 gher ghekomen met neghen-honderdt Rupters / die hy
 tot bewaringhe van hem-selven by hem gehouden had.
 Hierentusschen de Zugghen welke van weghen het on-
 weder gebroken was / wiert verstelt / so dat deselve schier
 gemaecht was. Daer over hy 'snachts daer aen de selve
 heeft doen volmaken. Ende also de gelegentheyt van die
 plaetsen hem wel bekend was / heeft hy tot bewaringhe
 van de Zugghen ende het Legher ses Benden ghelaten /
 mitsgaders oock alle de bagagien : Ende des anderen-
 daeghs heeft hy een drievoudighe nach-ordre in-ghe-
 stelt / ende is also met alle syne Heerkrachten na de Stat
 a Lerida toe ghetoghen / ende heeft hem-selven ghestelt
 in het ghesichte van het Leger van Afranius. Ende
 na dat hy een wijle tijds in de wapenen aldaer blijven
 staen hadde / heeft hy hem gelegentheyt aangeboden van
 op een effene plaetse te strijden. Hier over heeft Afra-
 nius / na dat hem dese gelegentheyt aangeboden was / syn
 Heerkrachten bukten den Leger ghebracht / ende is int
 midden van de Heuvel-gheberchten entrent syn Legher
 blijven staen. Cesar bemerckende dat het aen Afranius
 stondt / datmen tot den openbaren velt-nach niet en kon-
 de komen / heeft onder aenden Doet van het Geberchte /
 latende tusschen beyden ses hondert treden / syn Legher
 begost te stellen : ende ten eynde de Soldaten in hare
 Wercken te maecken door het haestich overballen der
 Opanden niet en souden verhinderdt werden / soo heeft
 hy

a Lerida.

bevolen voer aen gheen Bolwerck te maken / overmits
 het van noode was rondtomme te mogen sien / ende van
 verre haer upt-sicht te hebben: maer in plaetse van dien
 heeft hy voer aen laten graven een Grachte van vijf-
 thien voeten. Hier-en-tusschen bleef de eerste ende twee-
 de Nach-ordre in de Wapenen / even ghelijck die in den
 eersten ghestelt was: ende achter aen de selve maecte de
 derde Nach-ordre haer Werck int verborzen; soo dat het
 gheheele Werck volmaect is gheweest / eer dat van A-
 franius konde verstaen werden / dat eenich Legher by
 haer ghemaect ofte ghesterckt wiert. Omtrent den a-
 vont heeft Cesar syne Legioenen binnen dese Grach-
 ten ghebracht / ende heeft des nachts daer aen in de Wa-
 penen syn ruste ghenomen. Des anderen daechs heeft
 hy het gheheele Deyt-legher binnen de Grachte ghe-
 houden / ende overmits de Borstweeringhen van verre
 te halen waren / heeft hy voer teghenwoordich een ghe-
 lijcke maniere als vooren van werckinghe ghemaect;
 en heeft een peder Legioen elck syn zijde bevolen te ster-
 ken / belastende haer Grachten van de selve grootheyt e-
 ven na de voorighe maniere te maken: Doch de andere
 Legioenen heeft hy wacker ende wel bereypt in de Wa-
 penen teghens den Opant ghestelt. Hier over hebben A-
 franius ende Petrejus om de onse te verschrieken ende
 het Werck te beletten / hare Deytcrachten aen den on-
 dersten Voet des Gheberchts voer-gebracht / ende den
 onsen tot strijden upt-ghelockt. Maer Cesar en heeft
 daerom het Werck niet achter weghe gelaten / hem ver-
 latende op het Garniseen van de dyppe Legioenen ende op
 de bescherminghe des Grachts. Daer over sy niet lan-
 ghe hebben willen vertoven / noch niet verre beneden het
 Gheberchte trecken; maer hebben hare Deytcrachten
 wederom in haer Legher ghebracht.

Des derdendaeghs heeft Cesar met een Bolwerck
 syn Legher ghesterckt / ende heeft tot hem laten ko-
 men alle de andere Benden / welke hy in het voorighe
 Legher ghelaten hadde / midt-gaders oock alle de
 Bagagien. Tusschen de Stadt c Herida ende het c Herida.
 naeste Heuvel-gheberchte / op het welke Petrejus en-
 de Afranius haren Leger hadden / was een effenheyt
 ontrent van dyppe honderdt treden / in welkers midden
 een Heuvel eenighsins wat verheven ggeleghen was;

De Burgherlicke Oorloghe

aengaende het welcke Cefar by sich selven vertroude / in-
dien hy de selve quame in te nemen / ende sterck te maec-
ken / dat hy als-dan syne Teghen-standers lichtelicken
van de Stadt ende Brugghe / ende van alle hare toe-
voeringhe die sy in de Stadt ghebzacht hadden / soude
af-fluyten.

Hy boeyt
oorloge. om
grens de stat
Terida met
de Pompe-
jaensche.

23. Derhalven sulcks by sich selven verhopende / heeft
hy dize Legioenen buyten den Legher ghebzacht / ende
heeft syn flachordze op bequame plaetsen bestelt ; ende
daer na heeft hy de Doozvechters van het eene Ligioen
belast vooz henem te loopen / ende selve heuvel ofte hoog-
te in te nemen : Het welcke de Venden der Wyandē strac
bemerckende / de welcke op de Schildtwacht stonden
vooz het Legher van Afranius / zijn terstont dooz veel
korter wegh henem ghesonden om die plaetse in te ne-
men. Alhier gheschiede een merckelick ghevecht / en-
de dewyle de Afraniaensche aller-eerst op de hooghte
ghekomen waren / wierden de onse af-ghezeyen : en-
de alsoo sy t'elken reyse ververschinghe hadden van an-
dere hulpe / wierden de onse ghenootsaecht te vluch-
ten ende haer den rugghe te keeren / soo dat sy haer we-
derom tot de Vaendelen der Legioenen beghaven. De
ghewoonte ende maniere van stryden by die Soldaten
was dese ; dat sy namentlicken in den eersten met een
groote hefticheydt vooz uyt liepen / ende stoutelick hare
plaetsen in-namen : sy en pasten niet seer oock op ha-
re ordinantie / ende streden teghens de Wyanden enckel
van den anderen ende verstroyt ; daer beneffens wan-
neer sy in noot waren / ende hart op haer aenghedzon-
ghen wiert / en hielben sy het vooz geen schande achter-
waerts te treden ende van hare plaetse te wijcken / zijn-
de aen die maniere van stryden ghewent dooz de a Poz-
tugijssen ende andere Barbarische : Want sulcks ghe-
meynlicken gheschiedt / dat de Soldaten ter plaetsen
daer sy langhe de keeren ende blijven legghen / veel van
de ghewoonten ende manieren der selver Landen aen-
nemen : Dese maniere van stryden heeft de onse noch-
tans ontfelt ghemaect / als dewelcke sulcke maniere
van ghevecht o ghewoon waren : Want sy meynden /
dewyle elck bysonder vooz henem liep / dat sy openlic-
ken aen allen zyden om-cinghelt wierden : want hare
ghewoonte was / dat sy binnen hare ordinantien ble-
ven /

g Insitani.

bleven / ende van hare Waendelen niet en weerken noch
en meynen ooc niet dat het behoorzicken was de plaet-
se de welcke sy inne hadden sonder ghewichtighe reden
ende oorzaecke te verlaten. Verhalven zijn de Dooz-
bechters in disorde gheraect / ende het Legioen t'welc
in die Vleughel stont / is oock van syn plaetse geweken /
ende heeft hem begheven in het naeste Heubel-ghē-
berghte. Cesar siende dat schier syn gantsche slach-
orde in verschrickinghe ghekomen was / t'welck haer
bupten meyninghe ende ghewoonte over-quam / heeft
haer ten besten vermaendt ende ten besten versterckt /
ende haer het neghenste Legioen tot onder-standt by-
ghebzacht / soo dat sy daer dooz den braverenden Op-
andt / ende seer dapperlick den onsen na-jaghende / ghe-
stuttert ende weder-houden heeft / dwinghende haer we-
deromme te rugghe te keeren / ende haer-selven nae de
Stadt Lerida te begheven / ende onder hare Mueren
haer-selven te berghen. Doch de Soldaten des ne-
ghensten Legioens / alsoo sy hier dooz in haer ghemoedt
verheven waren / ende de gheledene schade wilden verha-
len / zijn den vluchtenden al te onvoorzichtich na-geloo-
pen / ende al te begeerich wesende / zijn sy ghekomen op
een onghelegeren plaetse / in voeghen dat sy onder het Ge-
berchte quamen op het welcke de Stadt ghestelt ende
ghebouwt was : Als sy nu sulcks siende sochten daer
van daen te komen / soo quamen de Opanden wederom
van hare verhevene plaetsen / ende dzonghen van boven
op de onse aen. Dese plaetse was seer steyl / ende aen
weder-zijden recht opgaende / ende was even so breef /
dat dize Benden in hare ordinantien ghestelt de selve
plaetse konden vervullen / soo dat noch van ter zijden
eenighe hulpe konde onder-strecken werden / noch de
Kuyters oock enighe profijt wanneer sy in noodt wa-
ren konden doen : Doch van de Stadt was een neder-
hellenden af-gangh / in de lenghte van ontrent vier hon-
derdt treden : al-hier begaven haer de onse tot den af-
tocht / siende dat sy dooz te groote begeerte onvoorzich-
telick al te verre ghelooopen waren : op dese plaetse
gheschiede een ghevecht ; doch was een ongheleghen
plaetse vooz de onse / eensdeels overmits hare enghte /
eensdeels overmits sy stonden onder den Woedt des
Gheberchts / soodatter geen Pijl ofte Werp-geweer te

vergeefs op de onse gheworpen en wierdt : Nochtans hielden sy het kloeckelick met vromicheydt ende lijdt-saemheyt teghen/onaenghesien sy vele wonden ontfinghen. De Hapz-krachten voorts der Opanden wierden ghestadigh vermeerderd ; want upt het Legher dooz de Stadt wierden t'elken repse wederom andere Benden toeghesonden / soo dat de plaetsen der vermoepden niet nieuwe ende verssche verbult wierden : 't Selve wierdt oock Cesar ghenootsaect te doen / namentlicken dat hy de vermoepde van noode hadde te vervangen/ ende in hare plaetse andere Benden te beschicken. Doen sy nu vijf upzen aen malkanderen ghestadigh ghestreden hadden / ende de onse seer zwaerlicken aenghedronghen wierden overmits den aenval der grooter menich-te : als doen hebben de onse / siende dat alle hare Pijlen verschoten waren/ hare Swaerden upt-ghetoghen/ ende eenen gheweldigghen aen-val teghens het opgaen van het Gheberchte op de Benden der Opanden ghedaen ; ende eenighe af-stootende / hebben sy de andere gedwonghen haer-selven te voorszien : waer dooz het gheschiet is / alsoo de Benden der Opanden onder de Mueren gedreven waren / ende een groot deel der selver / van weghen de vreesse/ in de Stadt ghejaeght / dat de onse bequame rupinte ende af-tocht ghekreghen hebben.

Ende belanghende onse Ruyterije aen beyde de zijden / al-hoe-wel de selve aen de benedenste plaetsen gestelt was/ nochtans poechden sy seer kloek-moediglicken om hoogh nae het bovenste van het Gheberchte te komen / soo dat sy tusschen beyde de Nach-orden dooz-rijdende/ eyntlicken eenen bequamen ende verseckerden af-tocht vooz de onse ghemaect hebben. Zulcx dat den strijdt ende het ghebecht seer verscheydentlick doenmaels is af-gheloopen : want in het eerste gebecht bleven van de onse ontrent tseventigh / onder dewelcke oock was Quintus Fulginus een vande voozste Spiesknechten des veerthiensten Legioens/ ende dewelcke overmits zijne bysondere vromigheyt/upt de laegste ordinantien tot die plaetse ghevozdert was. Daer waren meer dan vier hondert ghequetsten. Van de Afraniaensche zijn omme ghekomen Titus Cecilius / Hoofstman des eersten Kots / ende beneffens hem noch vier Hoofstlieden/ ende meer dan twee hondert Soldaten. Daer
en:ne

evenwel is ten weder-zijden de meeninghe ende het oorz-
deel van het ghevecht dies daeghs gheweest / dat sy elck
achteden haren Vyandt te boven ghegaen ende de victo-
rie ghehadt te hebben. De Afraniaensche daerom/aen-
ghesien sy de minste in ghetale schenen te wesen / dat sy
even-wel van na-by soo langhe staende gebleven waren/
ende het gheweldt van de onse teghen-gehouden had-
den / ende dat sy in den beginne de plaetse ende hooghte
in-gehouden hadden ; het welcke een oorzsaecke des
ghevechts was ; ende voort / dat sy de onse in den
eersten strijdt ghedwonghen hadden den rugghe te kee-
ren. De onse daer-en-teghen/overmidts sy op een on-
ghelegghen plaetse ende met veel minder ghetal tegheng-
haer ghestreden hadden / ende vijf upzen aen makande-
ren haer ghewelt teghen gehouden hadden : daer be-
neffens / dat sy oock met uptghetogghen zwaerden het ge-
heele Geberchte opgeklommen waren ; ende dat sy hare
tegenstanders upt haer voordeel ende van hare verhebe-
ne plaetse hadden doen wijcken ende den rugge doen kee-
ren / ende daerenboven haer inde Stadt hadden ghedre-
ven. Sy dan hebben de voorszepde hooghte / om welc-
kers wille ghestreden was / met groote Wercken ghe-
sterckt / ende hebben aldaer garnisoenen gelept.

24. Twee daghen daer na dat dit gheschiedt was / is
den onsen een onverwacht onghemack ende zwaarig-
hejdt over-ghekommen : want daer is een groot ende
zwaer onweder ontstaen / waer door de wateren so hoog
gheworden zijn / datmen noyt ghehoort en heeft / dat
de Wateren opt hoogher in de selve plaetsen gheweest
en zijn : daer beneffens is oock de snee van alle de Ge-
berghen soo overbloedelicken af-gebleeyt / dat het
Water boven de hooghste kanten van de Riviere geko-
men is : sood dat het gheweldt der Wateren beyde de
Byngghen/welcke Caius Fabius ghemaect had/ge-
broken heeft : het welck seer groote zwaarigheden voor
het Heyz-leger van Cesar veroorzaecht heeft : want het
Leger/gelyc also boven gesept is / was binnen de wijte
van dertich mijlen/tusschen twee Rivieren/namentlic-
ken tusschen de Riviere ^b Segro en de Riviere ^c Cinga
besloten ; ende geen van beyde de Rivieren en kondemen
over-komen : soo dat sy alle noodwendelicken binnen
te engten moesten beset blijven ; voort de Vyndtmen/
de

Cesar raect
in seer groo-
te zwaerhe-
den ende be-
naeyt.

^a Boeck I.
§ XX.

^b Sicoris.
^c Ringa.

dewelcke tot Cesar toegheballen waren ende met hem in
 vrientschap ghekommen / en konden geen koozn noch lijf-
 tocht aen-brenghen : daer-en-boven de ghene dewelcke
 verre af-gheloopen waren om voeragie te halen / wa-
 ren dooz de Rivieren van het Legher af-ghesloten / en-
 de en konden tot de haren niet weder-keeren. Wyders/
 de seer groote Medegheselschappen/dewelcke upt Ita-
 lien ende de Fransche landen quamien / en konden oock
 in het Legher niet komen. Ende het was doen-maelx
 de aller-quaelste tijdt des Jaers / in voeghen datter
 gheen koozn in de verwinteringhe en was / ende het
 nieuwe en was noch niet ghenoeghsaem rijp. Voorts
 waren de Wydommen t'eenemael ledigh ghemaect/
 dewijle Afranius schier alle het koozn vooz de komste
 van Cesar binnen Lerida ghebracht hadde ; ende het
 ghene over-gebleven was / hadde Cesar dese vozleden
 daghen ten eynde gheteert. Mengaende het Dee ende
 de Beesten / de welcke de tweede hulpe in soodanighen
 noodt zijn / de selve waren dooz de naebucrighe Wy-
 dommen verre van de handt ghedreven. Daer-en-bo-
 ven de welcke van de haren waren upt-ghetoghen om
 voeragie ofte koozn te haelen / deselve wierden ver-
 volght van de licht-ghewapende a Portugijsen / als
 beste kennisse hebbende van hare eyghen Landen ende
 weghen / ende voorts van de b Half-schildzaghers
 van c Freder-Spagnien / de welcke oock in tijden van
 noot wisten over de Rivieren te zwemmen / also sy vooz
 een ghewoonte hadden in den krijgh tot het Heir-leger
 niet te trecken sonder besloten Wint-blasen ende fles-
 schen by haer te hebben. Hierenteghen het Heir-legher
 van Afranius hadde overbloet van alles : want sy had-
 den te vooren haerselven voorszien van vele koozns/ende
 vele aenvoeringhe ghedaen : Daer beneffens upt het
 gantsche landt wiert veel noch toe-gebracht/ende had-
 den groote overvloet van voeragie ; Van welcke alleg-
 de Brugzhe van de Stadt d Lerida haer seer goede ge-
 legentheden buypen eenig perijckel was gevende ; so dat
 het gantsche lant over de Riviere vooz haer opē was / de
 wijle Cesar aldaer gantschelicken niet en konde komen.
 Middelerwijle bleven de Wateren etliche daghen e-
 ven hoogh : want Cesar poogde de Bruggens wederom
 op te maken ; maer sulcx konde hy niet te wege brengen /

a Lusitani.

b cetrari.
c ceterior
Hispania.

d Lerida.

eens deels overmits de kracht van de Riviere sulcx niet toe en liet / eens deels overmits de Benden der Vpanden aen d'ander zijde aen de kant ghestelt zijnde oock de opmakinghe van de Brugge niet en ghehengden : het welck sy lichtreliken konden beletten / soo van weghen de ghelegentheydt des Riviers ende de hoogte des Waters / als oock daerom overmits alle de Pijlen ende het Werp-gheweer van de gheheele handt op eene enge ende deselve plaetse gheworpen wierden. Aen d'ander zijde was het zwaer vooz den onsen / te ghelijck ende op eene tijdt in de seer snel loopende Riviere de Wercken te maecken / ende met eenen oock hare Pijlen te mijden ende te wachten.

De Medegheselschappen werden oock verlet / die tot hem quamen.

25. Hier-en-tusschen kreegh Afranius de tijdinghe / van de groote Medegheselschappen welckenaes Cesar toe toghen / ende vooz de Riviere waren blijven staen : want daer waren over-ghekomien Boogh-schutters van den Vrijdomme van a Robergne / voorts eenighe Gupters uyt het b Fransche landt / met vele Tochtwaghens ende groote Bagagien / volgens het gebuyck der Franschen. Daer waren daerenboven van allerley soorten ontrent ses duysent Mannen / t'samen met hare Slaven ende kinderen : Maer sy waren sonder eenige ordze / ende en stonden onder gheen seker ghebiet / soo dat een peghelick zijn eyghen sin was volghende : daer over sy sonder eenighe vreesse henen toghen / in de selve vryhepdt ende versekerthepdt / ghelijck in de voozige dagen ende tochten gheschiedt was. Daer waren vele eerliche ende aensienliche Jonghelingen / kinderen der Raetsheeren ende vanden Ridderchappe ; daer waren oock Ghesantschappen der Vrijdommen / ende oock Ghesanten van Cesar : ende dese alle wierden van de Riviere vooz dewelcke sy bleven staen / wederhouden. Afranius dan sulcx ghehoort hebbende / trock 'snachts henen met alle zijn Gupterije ende drie Legioenen / om de selve te verrasschen ende te overvallen : Ende eenighe Gupters vooz henen ghesonden hebbende / heeft hy haer onversiens aenghetast. Doch de Fransche Gupters schickten stracks veerdigh te wesen / ende leverden haer strijdt ; ende hebben wepnigh in getale zijnde een groote menighthe der Vpanden teghen ghehonden / soo lange als de saecke met gelijcke maniere van stryden ko: de

a Rutheni.
b Gallia.

ver-

De Burgherlick: Oorloghe

verhandelt werden : Maer als de Benden der Te-
gioenen begosten te naderen / nae dat sy wepnighe van
den haren achter ghelaten hadden / hebben sy haer sel-
ven in de naeste Gheberghten begeven. Ende terwij-
le dit ghebecht gheschiede / hebben de onse tijdt ghekre-
ghen om haerselven te voorzien / soo dat dit gebecht een
groot voordeel den onsen tot harer behoudenisse aen-
ghebzacht heeft; want hier door tijt krijgghende / heb-
ben sy haer-lieder af-tocht ghemaect nae de bovenste
plaetsen. Daer zijn des zelven daeghs ontrent twee
hondert Booch-schutters ghemist / ende eenighe wep-
nighe Ruyters ; ende daer beneffens eenighe Cros-
jonghens / ende een kleyn ghetal van hare bagagien.
Door dit alles nochtans is het Koozn niet dan des
te dierder gheworden ; want zulcx niet alleen van we-
ghen het gebze des teghenwoordigen tijds / maer oock
van weghen die vzeese des toe-komenden tijds int ge-
meen plach te gheschieden: want het Koozn pder a vier-
thel was gheresen tot de somme van vijftich b Denar-
ien: ende voortz het gebzeck des Koozns had de krach-
ten der Soldaten verswacket; waer by oock vele ande-
re swaricheden ende onghemacken van daghe tot da-
ghe by quamen. Zoo dat binnen zoo wepnighe daghen
dat de Fortuynne teghen geloopt was / een groote ver-
anderinge van alle dinghen gheballen is : Want de on-
se waren in het wterste gebzeck van alle nootwendiche-
den: Ende de hare hadden overbloet van alles / ende wer-
den ghehouden verre boven de onse te zijn. Hier-en-tus-
schen heeft Cesar aende Vrijdommen / dewelcke met hem
vrientschappe gekomen waren / alwaer wepnig Koozns
was / belast vee ende beesten by te brengen: Worder liet
hy de Cros-jonghens henen loopen na de verre- ghe-
legenste Vrijdommen: Ende onderhiel also syn teghen-
woordighen noodt ende ghebecht mit foodanighe mid-
delen als hy best konde. Dit alles hebben Afranius
ende Petrejus ende hare Vrienden veel grooter ende o-
verbloediger dan het was nae komen aen de hare ghe-
schreven ; Het gemeene gheruchte verdichte oock veel
daer by / zoo dat int ghemeen de Oorloghe scheen schier
ten eynde ghebzacht te zijn. Als dese Vrienden ende Tij-
dinghen te Romen ghekomen waren / isser groote toe-
loopinghe aen Afranius gheweest ontrent syn huyg
ende

Een groote
dierte en ge-
bze van alle
dinghen in
het legher
van Cesar.
a Modius.
b Denarius
valebat de-
nos aris :
Rad. Iunio
idem quod
vierlingver-
penningh.
juxta, nostra
rationem.
Vide Budxū.

ende daer geschieden ooc vele geluckwenschingen. Beletogen ooc wt Italië na Cnejus Pompejus toe/de sommige daerom/ op dat sy alle eer si hem de ijd inge soude bzingen; de sommige ooc daerom/ op dat sy niet en souden schijnen op de upthomste van de Oorloge gewacht te hebbben/ofte de allerlaeste van allen tot hem te comē.

26. Maer Cesar heeft eenen moet ghegrepen / want doen de saken in dese benautheden stonden / ende alle de weghen van de Afraniacische Soldaten ende Crupteren beset waren / in voeghen oock dat de Bruggen niet en konden ghemaeckt werden : Zoo heeft hy aen zijn Soldaten belast Schepen te maecten / soodanighe als de ervarentheydt van a Enghelande in de b voorszeden jaren haer gheleert hadde. De Rodemus inden eersten ende de binnenste houten werden ghewrocht van licht hout; ende voorts den gantschen buych der Schepen werde t'samen gheblochten van Rijsen / ende met Leder over-toghen : Doen dese nu gemaect waren / heeft hy de selfde met t'samenghevoeghde Waghen smachts van zijn Legher twee ende twintigh Mylen doen verboeren / ende heeft syne Soldaten met dese Schepen over de Riviere ghestelt / ende heeft onvoorszien een Heuvel-geberchte vast zijnde aen de kant van de Riviere ingenomen : Dit selve geberchthen dede hy in aller haeste verstercken / eer sulcx de vanden mochten gewaer werden : alhier bzocht hy daer nae oock een Legioen over / ende ordineerde aldaer een Brugghe / dewelcke hy oock aen weder-zijden in twee daghen volbracht heeft : waer door gheschiet is dat hy zijne mede-geselschappen / ende de welcke upt-getogen waren om Roozn / sonder perijckel by hem ghekreghen heeft : Ende heeft daer nae begost hemselven beter te voorszien van alle het gene dat tot Roozn ende Lijf-tocht van noode was. Ten selven daghe heeft hy oock over de Riviere upt laten loopen een groot getal der Crupteren / dewelcke onvoorszien aengetaft hebben alle de gene / dewelcke om voeragie upt waren / ende hier ende daer als sonder vreesse zijnde / haer selven verstroyt hadden / soo dat sy een groote meentche van vee / Beesten en Menschen gekregen hebben. Daerentusschen de Malsschiltzagen de Wenden wierden haer tot hulpe toegesonden : Maer de onse sulcx siende / hebben haer selven met vooz-bedachttheyt in twee deelen gedeelt :

Rohtans
hy helpt sich
selven upt
alle dese
nooden.

a Britannia.
b Meer IV
hade Frans
sche oorlogz
en Boek V.

waer

waer van het eene ghedeelte diende om den Bupt te be-
 waren / ende het andere om den aen-komenden teghen te
 staen ende te verjaghen : ende onder anderen hebben sy
 een sekere Bende / welcke onvoorsichtelick voor de ande-
 re bupten de slach-ordze henen gheloopen was / van de
 haren af-ghesloten / ende omcingelt zijnde / hebben sy de-
 selve onnueghelickzacht ; soo dat sy over de selve Zug-
 ghe behouden met grooten Bupt wederom in haer Le-
 gher keerden.

Daerentus-
 schen syne
 Stadthou-
 ders hebben
 de vittorie in
 den Scheep-
 strijt voor
 Massilien.

a albici.

b Boeck 3.
 § XVII.

c colonia.

Antefigna-
 ni.

a rragua.

27. Terwyle dit alles voor de Stadt Lerida omme-
 gingh / hebben die van Massilien volghens den raedt
 van Lucius Domitius de langhe Schepen ten ghetal
 van seventhien gereet gemaect / van welcke dat eif over-
 deelt waren : daer benessens hebben sy daer ooc vele klep-
 ne Scheepkens by-geboecht / ten eynde onse Vloete van
 weghen de menichte ende het groot ghetal harer Sche-
 pen verschrickt soude werden : ende op de selve stelden sy
 een groote menichte van Booch-schutters / ende ooc ve-
 le van de a Albische / daer hier b voren van gesept is /
 welcke sy met groote vereeringen ende beloften opmaec-
 ten ende vercloeckten. Domitius vereyschte oock een
 seker ghetal van Schepen / ende vervulde deselve met ee-
 nighe c opgheraepte Lieden ende Herders / welcke hy
 met hem ghebzacht hadde. Verhalven als hare Vloete
 van alles wel voorsien was / zijn sy met een hoogen moet
 vol eyghen vertrouwens teghens onse Schepen / over de
 welcke Tibus Brutus Admirael was / aenghekomen.
 De onse laghen doen ter tijdt by het Eplant / 'twelck te-
 gens Massilien was op hare Schiltwachte : Ende aen-
 gaende het ghetal der Schepen / daer in was Brutus
 veel minder dan sy lieden : Doch Cesar had tot die Vlo-
 te bestelt de allerkloeckste d Voor-vechters ende upt-
 ghelesenste Mannen / ende de beste Hoofst-lieden upt alle
 zijne Legioenen / dewyle sy van selfs versocht hadden
 daer toe te moghen ghebzupcht werden : Dese hadden
 haerselven ghemaect p fere Dreggens / ende sekere ma-
 niere van Haken : daer benessens hadden sy haerselven
 voorsien met een groot getal van Javijnen / a Werp-
 speerkiens / ende andere manieren van Wapenen. Ver-
 halven verstaende de aen-komste der Vpanden / hebben
 sy hare Schepen bupten de Haven ghebzacht / ende met
 die van Massilien ghestreden : Ten weder-zijden heeft

men

men seer kloetmoedelicken ende dapperlicken geboch-
 ten : want de Albische en welken den onsen niet veel in-
 vromicheyt ende kloetmoedicheyt / want sy waren har-
 de Menschen inde Gheberchten woonachtich / ende wel
 gheoeffent in de Wapenen; ende dewijle sy versch van die
 van Massilien ghescheyden waren / hadde sy hare belof-
 ten noch in hare herten ende gedachten: Daer beneffens
 de ongetemde Herders wierden oock opgeweckt op ho-
 pe van vrydom te sullen verkrijghen / daerom onder de
 ooghen van hare Heeren sochten sy haer behoorzlicken te
 quijten / ende hare trouwichheit te betoonen : voorts die
 van Massilien selver vertrouden haer op de snelheyt ha-
 rer Schepen ende de ervarentheyt harer Schippers en-
 de Stierlieden; soo dat sy op de onse niet en achteden / en-
 de haer ghewelt kloetmoedelicken ontfingen. Ende de-
 wijle sy wijdt ende breedte konden uptloopen / ende hare
 flachordze in't langhe uptbreypden / soo sochten sy ofte de
 onse te omcinghelen / ofte elck Schip bysonder met vele
 Schepen te besetten / ofte oock / indien sy mochten / haer
 de doozlopende kiemen af te strijcken ende te verbræc-
 ken : Ende wanneer sy noodtwendelicken na by mosten
 komen / soo dat de wetenschap der Stierlieden ende de
 konste van het varen niet te passe en quam / maeken sy
 haren toevlucht tot de kloetmoedicheyt van b. Bercy- b Montail:
 woonders. De onse daer-en-teghen en waren niet vooz-
 sien van wel gheoeffende Roeyers / noch en hadden oock
 niet seer ervarene Stierlieden / also de selfde in aller haes-
 te upt andere Last-schepen overgenomen waren: Daer-
 en-boven en verstonden sy oock niet de Scheeps-wooz-
 den / niet de welcke het ruych ende de ghereetschap der
 Schepen genoemt wierden; ende voorts over inids de
 swaerheyt ende traecheyt der Schepen / werden sy in
 hare vaert verhindert ende belet. Want dewijle de selve
 ghemaect waren van nat hout / en hadden die her selve
 ghebruyck niet van cassicheyt gelijk als de hare. Der-
 halven soo wanneer haer ghelegentheyt ghegeven wiert
 om van na by te vechten / soo waechden sy ghedultelick
 ende met haer eygen wille yder Schip tegens twee van
 de haren; ende wierpen hare Mersers reggens upt / ende
 ten weder-zijden de Schepen vast houdende / streden sy
 aen beyde de Boorden / ende syzonghen over in de Sche- a Albici:
 pen der Vpanden / soo dat sy een groot getal van de a Al-
 bische

De Burgherlicke Oorloghe

ende van de Herders onighebracht hebben / ende een deel harer Schepen te niet ghedaen / de sommighe hebben sy oock t'samen met het volck ende de menschen genomen / ende de overige hebben sy wederom in hare Haven ghebreven. Ten selven dage zijn van die van Massilien t'samen met de ghene / de welke ghenomen waren / neghen Schepen onnueghelkomen. Desen slach wert aen Cesar voorsz de Stadt b Lerida ghebootschapt ende te kennen ghegheven : ende met een / na dat de Brugge volbracht was / veranderde in aller haeste de Fortuyne met hem :

b Lerida.

De saecken 28.
van Cesar in
Spagnien
veranderen
tot een beter

Want sy lieden waren versicht van weghen de kloekmoedicheit der Ruyteren : Verhalven en dorsten sy niet noch soo vry noch soo stoutelic uyt loopen : maer blyven ontrent den Leger / ende haelden mitsdien seer benaudelick hare voeragie / ten eynde sy in aller haeste haren toe-bluchte wederom tot de hare souden moghen hebben : Daer benessens liepen sy somwijlen verre uyt den wege / om te vermijden de Schiltwachtingen der Ruyteren : Voorts soo wanneer sy eenige nederlage kregen / ofte anders onse Ruyterije van verre sagan / strack wierpen sy op het midden van den weghe alle hare pakken ter neder / ende bluchtedē wech in aller haeste : Eynelicken waren sy oock vele daghen stille / ende bukten hare gewoonte namen sy voorsz / des nachts om voeragie uyt te trecken. Daer-en-tustchen die van de Stadt a Osca ende die van b Calagurrium / welke gherekent waren onder die van Osca / souden tot hem Gesanten / ende be- loofden sulc te doen als hy haer soude bevelen. Na desen volchden die van de Stadt c Tarracon / ende die van de Steden d Lacerum / ende e Ausa ; ende weynighe dagen daer na oock die van f Illurgabo / de welke aende Riviēre g Hibera ghelegen zijn : Van desen alle begeerde hy dat sy hem met Kroon wilden bystaen ende helpē : Het welck sy beloofden te doen / ende nae dat sy op ghesocht hadden aen allen kanten hare last-draghende gedierten / hebben sy Kroons ghenoech in het Legher gebracht : Tot hem quam ooc over een Bende van Illurgabo / nae dat sy verstaen hadden het voornemen hares Stadts / soo dat sy de Vaendelen van de Schilt-wachte tot hem over-brachten : Daer is seer haestelicken een groote veranderinghe gheschiedt / want de Brugge was nu volmaect / ende vijf groote Steden ende Vy-

a Oseenses.
b Calagurri-
tani.

c Tarraco-
nenses
d Lacerani.
e Ausetani.
f Illurgavo-
nenses.
g Iberus.

dominon

dommen waren tot syne vrientschap toe-geboecht / daer
 kenessens van kroon ende Lijf-toch waren sy nu voor-
 sien; vorder waren t'eenemael te niet / alle de gheruchten
 van de bystaenden der Legioenen / de welcke gesept wa-
 ren met Pompejus door h Mauritanien aen te komen:
 Waer door gheschiet is dat vele verre-ghelegene Ste-
 den van Afranius af-gheweken zijn / ende hebben de
 vrientschap van Cesar ghevolcht. Ende alsoo door dit
 alles het ghemoet syner Vpanden seer verschrikt was;
 soo heeft Cesar noch een sekere gheleghen plaetse ver-
 spiet; ende ten eynde hy syn Ruyterije niet en soude be-
 hoeven over de Brugghe altydts verre buyten omme te
 laten loopen / heeft hy ontrent de selve gelegene plaetse
 vele Grachten voorgenomen te graven / ontrent dertich
 voeten diep / op dat hy door middel van de selve eede
 vande Rivierv a Segro soude af-leyden; ende alsoo inde
 Rivierv bequame ondiepte maken. Als dese Grachten
 schier volbracht waren / zijn Afranius ende Petrejus
 in groote vreesse gekomen / van niet t'eenemael van kroon
 ende boeragie af-ghesloten te werden / dewyle Cesar seer
 sterck van Ruyterije was. Verhalven namen sy voor
 selver van die plaetse te vertrecken / ende de oorloghe in
 het landt van b Arragon over te voeren. Ende tot dit
 haer voornemen diende haer oock / dat van die twee ghe-
 deelten / welcke in de voorszeden oorloghe van Lucius
 Sertorius teghen malkander ghestaen hadden; eenighe
 Steden van Pompejus doen ter tijdt overwounen zijn
 gheweest / welcke alnoch synen naem ende heerschap-
 pije in syn afwesen vreesden: ende d'andere Steden welc-
 ke doen ter tijdt in vrientschap met hem bleven / alsoo
 sy groote weldaden van hem ontfanghen hadden / be-
 minden hem alnoch: maer aengaende den naem van Ce-
 sar / de selve was by dese Barbarische Wepnich bekend.
 Van hier dan verwachteden sy menichte van Ruyterije
 ende groote bystanden / ende dachten op hare plaetsen de
 oorloghe tot de Winter toe te vertrecken. Als sy nu vas-
 telicken by haer-selven besloten hadden / hebben sy alle de
 Schepen door de gantsche Rivierv c Hiberno doen op-
 soecken / ende de selve na de Stadt d Notona doen bren-
 ghen; Dit was een Stadt gheleghen aen de Rivierv Hi-
 bero / ende was van het Legher ontrent twintich mij-
 len: Alhier aen dese plaetse van de Rivierv hebben sy

h Maurita-
 nia, Maerda
 com Afranius.

a Sicoris.

De sake van
 Afranius
 daerreniegem
 veranderen
 tot de oorloghe

b Celtiberia.

c Iberus.

d Octogesa.

De Burgherlicke Oorloghe

belast de Schepen by een te doegen/ende also een Brugge te maken; ende broecht in twee Legioenen over de Riviere Segro/ende verstercten haer Leger met een Bolwert van twaelf voeten. Als Cesar dit alles dooz de Verspieters vernomen hadde / is hy nacht ende dach besich geweest met grooten arbeit synen Soldaten/ om nanelicken den stroom af te keeren / ende was de zake nu zoo verre gebracht / dat de Ruyters/al-hoewel niet moeyte ende beswaernisse/mochten ende oock bestonden dooz de Riviere te gaen:doch de Doetknechten hadden alleenlick hare schouderen ende het opperste van haer borst boven water;zo dat sy in den doozgang belettet wierden/so van wegen de diepte des waters/als oock van wegen de snelheyt der Riviere. Daerentusschen ter zelver tijt dat den doozghangh in de ^a Segro gebonden was/komt de tijdinge dat de Brugge over de ^b Hiberno schier gemaect was. Daer over hy noodich achte hem selven in synen tochte des te meer te haesten: Want spieden hadden binnen Lerida in garnisoen twee Benden van de bystandten gelaten/ ende waren met alle hare Heirkrachten over de Segro henen getoghen/ Voegende haer Leger te samen met die twee Legioenen/die in de voorszeden dagen overgetogen waren.

^a Sicoris.
^b Iborus.

Cesar ver-
folgt Afrani-
um ende
Petrejum
daer af-
sacken.

29. Cesar had alhier anders gheen kantsse / dan met de Ruyterije de tocht der Opanden te bekommeren / want syne Brugge wijt van de hant was/ende men moste verre ommelooopen eer men tot haer konde komen: Sy daeren-teghen konden dooz veel korter wech aen de Riviere Hiberno geraecken. Derhalven liet hy syne Ruyters over de Riviere trecken / ende heeft de zelve nae haer toegesonden: In voeghen dat sy ter derder waecke/ na dat Petrejus ende Afranius haer Leger opgebrosen hadden/onvoorzienig haerzelven aen de achtertocht vertoont hebben:ende daer na hebbē sy niet groote menichte haer begost te omcinghelen/ende haren wech te bekommeren ende te beletten.

Des moezghens vzoegh konden men merckelicken sien nipt het Leger van Cesar ende van de verhevenste plaatsen de welcke ontrent ende by synen Legher waren / hoe dapperlicken dat onse Ruyterije in de achterste vanden hare was slaende / soo dat somtijds de achtertocht wederhouden somtijds oock vanden anderen ghebrosen wiert

wiert: Wederom aen d'ander sijde saghmen hare Daen-
delen omme-keeren / ende door het gheweldt van alle ha-
re machten teghens den onsen aenvallen / ende de selve te
rugghe drijven : Daer na / alsoo sy wederom meyn-
den haren tocht te vorderen saghmen den onsen haer weder-
om najaghen ende vervolghen. Het welck den onsen in
het Leger zeer verdoot / ende liepen gestadich gints en-
de herwaerts / ende waren seer bedroeft / seggende dat den
Vant in hare macht was / ende evenwel gelaten wiert
sonder hem te vervolghen / waer door de oorloghe noot-
wendelicken lange most dueren. Hier over ginge: sy by
den Hoofst-lieden ende Oppermeesters der Soldaten /
ende baden haer / dat sy aen Cæsar souden te verstaen ge-
ven / dat hy geensins haer noch van wegen de moeyte ende ar-
beydt, noch van wegen het perijckel en behoefde te verschor-
nen ofte te ontsien, dewijle sy bereydt waren tegens den Vant
op te trecken, ende dat sy ooc vermochten ende daer toe eenen
moedt hadden, om namentlicken ter zelve plaetsen door de
Riviere te gaen, daer hare Ruyterije te vooren doorgekomen
was. Cæsar evenwel was bevreesst syn Heirleger in de
waeghschale van soodanigen grootten ende stercken Ri-
viere te stellen : nochtans beweegt sijnde door haer roe-
pen ende eygen begeerte / heeft hy noodich geacht dies
halven yet te pooghen ende te beproeven : Derhalven
heeft hy wt de Benden doen nemen alle de swaerste Sol-
daten / namentlicken welckers gemoet ende krachten
niet genoeghsaem en waren om door het Water te gaen:
en heeft de selve tsamen met een Legioen tot bewarin-
ge van syn Leger gelaten : Hierentusschen heeft hy de
andere Legioenen zijnde macher ende wel bereypt inde
wapenen uptgelept: ende belangende de Riviere / heeft
boven ende beneden de selve een groot ghetal van last-
draghende Ghedierten doen stellen : waer door ghe-
schie is dat hy tusschen beyden syn Denz-Legheer be-
houden heeft over-ghelueghen : Want eenighe we-
nighe Soldaten door het gheweldt des Strooms wech-
ghedreven zijnde / wierden vande Ruyterije waer-ghes-
nomen ende upt het Water ghetoghen ende behouden:
soo datter niet eenen wech-ghedreven oft verdroncken
en is gheweest. Als nu het Denz-legheer overgebracht
was / heeft hy zijn Walck in ordie ghestelt / ende heeft
begost met een dype-voudighe slach-ordie op te trecken.

Ende daer is soodanighen pver ende blijticheydt in den Saldacen gheweest / dat niet teghenstaende den dooz-tocht dooz de Riviëre eene langhe omme-reyse mede-bracht van ontrent ses mijlen / ende onaenghesien oock het lange vertoeven ende verletten inden dooz-tocht selver / splieden nochtans vooz de negenste ure des daeghs achterhaelt hebben de ghene die ontrent ter derder wake uptgetogen waren.

Op siende
de naerde
kinghe van
Cesar blig-
den een wij-
ke tijds stil-
te staen.

30. Doen nu Afranius tsamen met Petrejus haer van verre sagen aankomen / zijn sy over dese nieuwe haestige sake verschijct geweest / ende hebben haer selven op verhevene plaetsen begeven / ende aldaer haer selven in slachorde gestelt. Cesar daerenteghen heeft in de Velden syn Heir-legher doen rusten ende ververschen / ten eynde sy niet vermoepde leden tot den strijdt haer-selven niet en souden begheben. Sy sulcks siende poochden wederom voozt te vretrocken / maer sy vervolghde haer strac ende belette haer dies-halven. Over sulckx hebben sy nootwendelick veel eer dan sy voozghenomen hadden / haren Leger moeten maken: Daer ontrent waren eenighe Gheberchten / ends vijf mijlen daer van daen volchden seer bekommerde ende benaude Wegghen : binnen dese Gheberchten begaven sy haer selven / op dat sy vooz de Guyterije van Cesar souden moghen beziydt zijn : doozds leyden sy hare garnisoenen in de benaude engten / op dat sy zijn Heir-legher in de tocht souden mogen beletten / ende dooz middel van dien / tijdt souden moghen krijghen om hare Heir-krachten sonder vreesse ende peijckel over de Riviëre Hiberna te brengen : Het welck haer van nooden was te bevoorden / ende waer toe sy sonderlingh haer uperste beste nootwendelick moesten doen. Maer dewijle sy den gantschen dach gheschermtfelt hadden / ende oock seer vermoept waren van wegghen de reyse / soo hebben sy sulcks tot 'sanderen daechs toe uptghestelt. Cesar heeft daer beneffens oock in het naeste Heuvcl-gheberchte synen Legher ghestelt: Doch ontrent de middernacht zijn van de Guyteren inneghebracht eenige Gevangenē / dewelcke wat te verre buyten haer Legher om water te halen / gheloopten waren / upt de welcke Cesar verstaen heeft / hoe dat de Oversten der Wanden al stillekens hare Heir-krachten buyten den Legher brachten : Het welck soo haest als sy ver-

verstaen hadde / dede hy tepcken gheben van op te trecken / ende t'samen-roepinghe doen volgens het Krijghs-gebruyck / om hare goederen ende bagagien op te pakken ende tot de repse gereedt te maecken. De Opanden het geroep ghehoort hebbende / wierden beducht / ende lieten den voozghenomen tocht achterweghe / houdende haer volck binnen het Legher / want sy vreesden dat sy des nachts becommert onder hare lasten / genootsaecte souden wesen te strijden / ofte dat sy inde engten der Gebergten vande Ruyterijen van Cesar souden kunnen beset werden.

Des anderen daegs trock Petrejus heymelicken uyt met eenighe van zijne Ruyteren / om de wegghen ende de plaetsen te verspieden ende te besichtighen. Dit selve wiert insgelijck gedaen uyt het Leger van Cesar. Want Lucius Decidius Sara wiert oock met eenighe henen gesonden / om de ghelegghentheden van de plaetsen te vernemen. Alle beyde gaven sy aen den haren te kennen / dat seer nae by een tocht over Veldt open was van on-trent vijf mijlen / ende dat als dan stracks daer aen steen-achtighe ende bergh-achtighe plaetsen volgden : Derhalven gaven sy te kennen / de ghene die allereerst die enghete quame in te nemen / dat die seer licht ende sonder eenige moeyte zijnen Opandt soude kunnen weder-houden. Petrejus ende Afranius hebben veel redens overende weder over met malkanderen in hare vergaderinghe ghehabt / ende deden bebraginghe onder den anderen aengacende den tijdt van op-treckinghe : De sommighe verstonden / Datmen des nachts behoorde henen te treck. n. dewyle men eer aen de enghete soude kunnen komen, dan men sulcks soude kunnen ghewaer werden. Andere wederom / overmids des nachts van te voren in het Legher van Cesar t'samen-roepinghe gheschiedt was, meynden klaer bewijs te hebben, dat men niet heymelicken en kende uyt-trecken, dewyle de Ruyterye van Cesar des nachts overal verspreyt was, besettende alle plaetsen ende wegghen : Voorts, datmen de nacht-strydighen behoorde te schouwen, dewyle de Soldaten in de Burgherlicke onzenicheydt meer ghewent zyn de vreesse toe te gheven, dan haren aenschuldighen plicht te volgen: maer daerentegen dat den dach by haerselven in de oogen van eenen yegelicken schaemte aenbrachte, ende daer ben-son. dat oock het tegengwoordig aenschouwen van de Oppermeesters

De Burgherlicke Oorloghe

meesters der Soldaten en Hooftlieden veel vermochte, dewijle daer door de Soldaten plachten gedwongen en in haren schuldigen plicht gehouden te werden. Over sulcx, datmen in alle manieren des daegs behoore te doorbooren ende op te trecken: want hoewel sy eenich verlies souden kunnen krijghen, nochtans dat sy met het meeste deel hares Legers behouden zijnde, die plaetse daer sy nae toe toghen, souden kunnen in-nemen. Desen raet is van de meeste in de Vergaderinge gevolgt geweest / over sulcx hebben sy voorgenomen des anderen daegs met den vroezen morgenstont henen te trecken.

31. Cesar daerentegen also hy alle de ghelegentheden ende wegen laten verspieden had / heeft niet klaer weder syne

Cesar sendt
sine Solda-
ten uit / om
de engte der
Riviere a
Hiberus
in te nemen.
a Iherus
b Otagosa.

Heirkrachten bukten het Leger gebzacht / ende heeft syne Heirleger in onsekerre ende ongebaende paden dooz verre omwegen doen optrecken: want de wegen / welke tot de Riviere a Hiberus / ende tot de Stat b Motona behoorden waren beset van het Legher der Vpanden: Derhalven moeste hy trecken dooz seer vele ende groote moepelicke dalen ende laegten: Daer waren oock vele oneffene ende gebzoken Steenrotsen / welke syne tocht beletten; so dat de Soldaten de Wapenen somtijts malkanderē hant dooz hant moesten overgeven; in voegen dat sy ooc dicwils ende menichmaels van malkanderen moesten opgetogen ende opgeheven werden / treckende also onghewapent henen / het meestedeel van hare tocht. En van wegen dese groote moepte en was niemant wepgerig / wāt sy meyndten dat sy een eynde van alle hare moepten hier mede souden maecten / indien sy den Vpandt konden afsluyten vande Riviere Hiberus / ende hem syn aenboeringhe van koozn konden beletten. Ende in den eersten liepen de Afraniaensche Soldaten seer blijde uyt haer Leger / om te besichtigen watter ommeegingh / ende riepen oock den onsen seer verwijtelicken na / als dat sy door ghebreck van nootlakelike lijf-tocht moesten vluchten, ende wederom keeren na de Stadt Lerida. Want onse tocht wierdt genomen geheel anders dan sy bedachten; so dat het scheē dat wy na eenen anderen hoek henen togen. Insgelijc hare Oversten pzesen haren eygen raet ten hoogsten / vā wegen dat sy haer selven in het Leger gehouden hadden. Daer beneffens haer gevoelen wiert oock grootelick gesterckt daer dooz / overmits sy sagen dat wy op de reyse ons begaven sonder last-drag ende Gedierten en Waga-

gien

gien; so dat sy vooz seker achteden / dat wy niet langher
 van wegen den wtersten noot ende gebzet aldaer en con-
 den vertoeven. Maer als sy onse Heir-tocht sagen haer
 selven allenckens ommebypgen na de rechter syde / ende
 daer beneffens bemerckten dat de voozste vooz-by haer
 Leger henen togen; als doen en was niemant van den ha-
 ren so traegh van verstande / ofte oock so ghemackelick
 ende den arbeit vermijndende / oft hy verstont dat sy ten
 eersten upt het Legher behoorzen te gaen ende den onsen
 regen te trecken. Verhalven geschiede aldaer een geroep
 ende geschrey van Alarm; en alle de Heir-krachten troc-
 ken upt / ende togen recht henen na de Riviere a *Ibero* / *a Iberus.*
 latende aldaer sommige Benden in garnisoen. Den gan-
 schen krijch bestont alhier in rassichheit ende snelhepdt /
 namentlicken / wie van beyden eerst de engheten ende ge-
 berchten soudent innemen. Doch aengaende het Heir-le- *De Afra-*
 ger van Cesar / tselve wiert van wege de ongelegentheyt *niaensche*
 der wegen seer belet. Daerentegen de Heirkrachten van *poogen / wel-*
 Afranius wierden dooz de Ruypertije van Cesar weder- *mede te doel-*
 houden. Hierentusschen evenwel hadden de Afraniaen- *doch te ver-*
 sche hare sake nootwendelicken hier toe gebzacht / dat in *gerfs.*
 dien sy aller eerst aende geberchtene na de welcke sy toe-
 trocken gekomen hadden / sy wel het perijckel van haren
 Wyant ontgaen soudent hebben : maer daerentusschen en
 konden sy niet behouden de Bagagien van het gheheele
 Heir-legher / ende de Benden welcke in haer Legher in
 garnisoen gelaten waren / dewijle sy dooz geen middel de
 selve eenige hulpe ofte bystan: konden doen / so wanneer
 dooz het tusschenkomen van het Heirleger van Cesar sy
 lieden van den anderen mochten afghesloten zijn. Doch
 Cesar heeft allereerst sijn tocht volbzacht / ende een effen-
 heyt gevonden hebbende op de grootste steenrotsen heeft
 hy dadelicken tegens den Wyant sijn slachorde ingestelt
 Afranius siende dat van de Ruypertije sijn achter-tocht
 seer becommert wiert / ende dat hy den Wyant vooz hem
 hadde / heeft een seker heuvel-geberchte ingenomen / ende
 is aldaer stille gestaen. Daer na heeft hy van die plaetse *b Cetrati.*
 vier Benden b *Dalf*-schildzagers henen gevonden op een
 geberchte / het welck aldaer na het aenschouwen van een
 nen pegelicken het hoogste was : Hier na toe belaste hy
 haer in alle snelichepdt te loopen / ende het selve metten
 allereersten inne te nemen : het welck tot sodanigen eynde

De Burgherlicke Oorloghe

Boogesa.

van hem begeert wiert / op dat hy daer na toe met alle
 zijne Heirkrachten soude trecken / ende dien volghende
 zijn reyse veranderende / over de spitsen van de Geberch-
 ten na de Stadt c. Hotona soude henem trecken. Maer de
 Ruyterij van Cesar siende dat de Half-schildzaghers
 booz eenen krommen wech na dat selfde Geberchte toe
 togen / hebben eenen aanval op de selve Benden gedaen ;
 in voeghen dat de Half-schildzaghers den allerminsten
 tijt tot een oogenblick toe niet en hebben konnen tegen-
 staen het geweld van onse Ruyteren : derhalven wierden
 sy gelickelic omcingelt / ende ten aenschouwen van bep-
 de de Heir-legers gedoodet ende ommegebracht. Alhier
 scheen doen-maels goede gelegentheyt te wesen om vic-
 torie te verwerven ende de sake ten besten upt te voeren :
 het welck oock Cesar niet onbekent en was ; want het
 waerschijnlick was dat haer verschrickte Heirleger van
 wegen het groote verlies dat sy booz hare oogen ghesien
 hadden / niet en soude tegens de onse konnen bestaen heb-
 ben / voornamelick alsoo sy omcinghelt waren aen allen
 kanten met de Ruyterij / ende in een opene effene plaetse
 te strijden hadden. Der-halven wiert den strijdt van al-
 len kanten aen Cesar versocht. De Stadhouders liepen
 te samen / insghelijck de Hooft-lieden ende de Opper-
 meesters der Soldaten / hem vermanende / dat hy niet be-
 schroomt en soude wesen den veltlach te beginnen, also over-
 al de gemoederen syner Soldaten seer ghewillich ende bereydt
 tot sulcks waren : Ende daer-en-teghen dat de Afraniaensche
 door vele omstandicheden bewijs van vreesse ghetocnt hadden ;
 eerstelck, dat sy den haren niet te hulpe ghekomen en waren ;
 daer na, dat sy van haer Heuvel-geberchte niet en waken ; inf-
 ghelijcks, overmits sy den aan-val der Ruyteren niet en kon-
 den teghen houden ; eyndlick en , overmits sy alle hare
 Vaendelen by een stelden , en de dief halven in malkanderen
 ghedrongen staende , noch eenighe ordinantie noch Vaendel
 waeren namen. Doorts gaven sy hem te kennen / indien
 hy quame te vreesen eenighe onghelieghenheyt der plaetsen, dat
 hem nochtans aen d'een ofte d'ander zijde gheleghenheyt
 van strijden soude ghegheven werden , dewijle Afranius voor
 seecker daer van daen moeste vertrecken , alsoo hy aldaer son-
 der water doch niet lange en konde blyven.

Cesar regts
 of raetende
 meeninghe

32. Maer Cesar verhooyte / dat hy de gantsche saecke
 gheluckelicken soude mighen uptvoeren sonder sijnde /
 ofte

ofte eenighe quetsinghe van de zijne / alsoo hy de Vpanden van alle toevoeringhe van Kroon ende Lijfstoet afghesloten hadde. Ende waeromme soude hy oock in een voerspoedighe oorloghe eenighe van den synen gaen verliezen? Waeromme soude hy ghehengen, dat syne allerghetrouwste Soldaten soudent ghequetst werden? Eyndtlick, waeromme soude hy oock syn voerspoedt ende gheluck in de waegh-schale gaen stellen? Bysonderlick, daer het voor den Veldt-overste geen minder eere en is den Vyandt te overwinnen met voorsichticheydt als met den swaerde. Voorder hadde hy oock medelijden ende deernisse over so vele Roomsche Burgheren de welcke hy bemerckte dat in soodanighen Veldt-slach soudent omme-ghebracht werden: derhalven hy liever met harer behoudnisse de Victorie sochte te hebben. Desen raedt van Cesar / en wiert van het meeste-deel niet booz goet ghekent: Ja de Soldaten spraccken opentlickent teghens malkanderen / dewijle soodanigen geleghen heydt van Victorie achter weghe ghelaten wierdt, dat sy wederom wanneer Cesar wilde stryden, tot sulcx weygerich soudent zijn. Doch hy evenwel bleef by zijn meeninghe ende geboelen: ende daer beneffens so veretrock hy een wepnigh van die plaetse / om den Vpanden hare vreesse te verminderen. Derhalven oock Petrejus ende Afranius met dese ghelegghentheydt welcke haer ghegheven wierdt / wederom nae haer Legher ghekeert zijn. Cesar hier-en-tusschen heeft over-al door de gheberchten garnisoenen ghelept / in voeghen dat hy den wegh naer de Riviere Hiberno t'eenemael afghesloten had: Voordts heeft hy / soo nae als hy konde / teghen des Vpandts Legher zijn Legher ghesterckt. Des anderendaeghs zijnde Oversten der Vpanden seer verbaest gheweest / overmidts sy verlopen hadden alle de hope van Lijf-tocht / ende van de Riviere Hiberno: Derhalven beraetlaegghden sy van het ghene haer noch overigh was: Daer waren booz haer twee opene wegen / de eenen nae a Lerida / indien sy wederomme wilden keeren; de andere nae de Stadt b Arragon / indien sy daer na toe wilden. Terwijle sy hier van met den anderen spraccken / wierdt haer aenghesepdt / hoe dat hare Waterhaelders van onse Ruyterije overvallen waren. Het welck als sy verstaen hadden / hebben sy veel Schildwachten der Ruyteren ende eenighe Vleughel-benden hier

van de syne
en wil de sa-
ke tot gheen
bedrigh
laten komen

a Ilorda,
b Arrago.

c Cohortes
alarie, De
Wingel-
benden der
bystanden.
d Cohortes
Legionarie,
de Legioen-
benden der
Spanen.

c Wingel-benden hier ende daer bestelt / ende vsegghden
doch tusschen beyden eenige d Legioen benden / ende be-
gonnen voort een Bolwerk te leyden wt haer Leger na
het water toe / ten eynde sy haer water souden mogen ha-
len binnen hare Vestingen sonder eenige vreesse / ende ooc
sonder eenige schiltwachtingen. Dit werck verbeplden
Petrejus ende Afranius onder malkanderen / ende troc-
ken daer over selver verre buyten den Legher / ten eynde
het Werck te beter zynen voortganck soude mogen heb-
ben.

Tusschen
bende de
Wier legeren
geschied be-
heerelicken
als een stil-
stuwende
bestant.

33. Doch de Soldaten hierentusschen / so wanneer hare
Oversten vertrocken waren / siende vryheyt te moghen
hebben om niet malkanderen te spreken / zyn int gemeen
wat voort gegaen / onderbragende na malkanderen / ende
roepende aen de ghene welke sy ten wederzijden in bep-
de de Legers als bekenden en voort hare mede-Burgers
aensagen. Inden eersten bedancten sy alle ghelijckelick
den onsen / dat sy oedaeghs te vooren haer seer verschijck
zijnde / gespaert hadden / seggende dat sy door middel van
hare goedertierenheydt by den leven behouden waren:
Daer na vraegden sy na de trouwherticheyt van de Velt-
overste / oft sy oock wel souden doen indien sy haerselven
aen hem overgaven. Daer benessens begonnen sy oock te
klagen over haerselven / overmits sy suiker inden eersten
niet gedaen en hadden / ende haer niet ontsien en hadden
de Wapenen aen te nemen teghens hare Vyenden ende
Bloetverwanten. Door dese onderlinghe redenen ver-
werckt zijnde / versochten sy aen den Veldt-overste verse-
keringe voort Petrejus ende Afranius / aengaende de be-
houdenisse hares levens / ten eynde sy niet schijnē en sou-
den eenig schelmstuck te bezaen ofte den haren te verra-
den: Ende beloofden vastelick / indien sulcx haer verse-
kert wierdt / dat sy strax hare Daendelen aen haer zijde
over souden brengen: dies halven oock sy de Hoofstieden
der eerster ordinantien als Gesanten tot Cesar gesonden
hebben. Daerentusschen noodigden sy malkander vrie-
delick / en brochten eer hare bekenden in het Leger van
Cesar / en wierden die wederom van de hare in des ande-
ren Leger gebracht; in voegen dat van twee Leghers
nu een Legher scheen geworden te zyn. Daer quam
oock vele Opper-meesters der Soldaten ende Hoofst-
ieden tot Cesar / ende bevalen haer selven aen hem: Die
selve

seive gheschiede oock vande voornamste Meeren van Spagnien / dewelcke sy by haer ontboden hadden / ende binnen haren Leger als Gyselaers hieldē. Dese vzaegden aen hare bekeiden / ende den genen die by haer geberghcht mochten hebben / dooz wien sy aller-best eenen toegangh van recommandatie aen Cesar soude moghen hebben. Den Sone oock van Afranius zijnde noch een Jongelingh / liet oock dooz den Stathouder Sulpitius met Cesar handelen / van weghen syne ende zijns Vaders behoudenisse. Aen weder-zijden was alles vol blijshap ende geluckwenschinge ; aen d'een zijde der gener dewelcke sulcken perijckel schenen ontkomen te zyn ; aen d'ander zijde der ghener dewelcke sonder quetsure van yemant soodanigen grooten sake schenen volbracht te hebben. Ende Cesar kreegh alhier int oordiel van eenen pegelicken grooten prijs van wege zijne oude sachtmoedicheyt / in voegen dat syne raedt van allen ende eenen peghelicken gheprezen wiert.

Als dit alles aen Afranius gebootschapt wiert / heeft hy opgehouden van zijn begoste werck / ende hemseiven binnen het Leger begeven : zijnde bereyt / so als het scheē alle gevallen soo als die vooznammen / gherustelicken te dzagen / ende de saken te volgen derwaerts deselve henen wiiden. Maer Petrejus en weech van zijn voornemen niet : over sulcks heeft hy zijn Hof-gesin ghewapent / ende is met deselve tsamen met de Garde ende Rijf-schut der Half-schildzagers / ende eenige Barbarische Ruypteren / midts gaders eenige andere die van wegen Weldaden in hem ghehouden waren / ende dewelcke hy tot zijner bewaringhe ghewoonlickē by hem plach te hebben / onvoorzien op het Solwerck aenghekomen / ende heeft de onderlinghe t'samen-spreckinghen der Soldaten ghestoot / ende den enen van haer Legher ghezeven / doodende den gheenen dewelcke hy aldaer was vindende. Doch andere dzonghen dicht in malhanderen / ende verschrikt zijnde dooz soodanighen onverschachten perijckel / hebben sy hare Rincker-handen in hare a krijghs-Rocken gheworden / ende hare zwaarden upt-ghetoghen ; ende hebben haer-selven teghengden Half-schildt-dzagers ende Ruypters verweert / steunende bysonderlick op de na-by-heydt van ons Leger / soo langhe tot dat sy aen het Legher ghekomen zyn / alwaer

Doch doozde boorheyt van Petrejus wiert het selve verstant ghebroken.

a Sagum.

De Burgherlicke Oorloghe

waer sy stracks van de Benden dewelcke op de Schil-
wacht vooz de Doozte stonden/beschermt zijn geweest.

a Maelpuli.

Als dit alles aldus beschickt was / heeft Petrejus
schepende ronts-om aen alle de a Rotten geloopt / ende
heeft een peder van de Soldaten aenghesproken ende ge-
beden / dat sy noch hem, noch haren Veldt-overste Pom-
pejum, de welcke nu niet teghenwoordigh en was, den Vy-
anden tot straffe ende moedtwille niet en souden overgheven.

b Prætorium.

Hier over is ghevolght een seer haestighe toe-loopin-
ghe ende t'samen-komste in de b Tente van den Over-
ste : Ende begeerden aldaer dat sy ghelijckelicken sou-
den zweeren / dat sy noch het Heyz-kracht / noch hare
Oversten sullen verlaten / noch verraden / noch dat sy
by haer selven af-ghesondert van de andere gheenderley
beraedt-saghinghen en sullen nemen : Hy aller-eerst
dede hier over zynen eedt / ende dwongh Afranium me-
de tot den selven eedt : daer nae volghden de Opper-
meesters der Soldaten ende Hoofst-lieden : vooz die de
Soldaten voozt-komende nae de ordze harer Wopman-
schappen/zwoeren het selve mede. Hier-en-boven de-
den sy een zwaer bevel / dat een peder de welcke eenighen
Soldaet van Cesar gheberghth hadde / de selve vooz den
dach soude brengen : dewelcke sy soo meenighe alffer
voozt-gebracht wierden / opentlick in de Tente des
Oversten ghedoodt hebben : Maer de meeste onder
haer / hebben de gheene die sy hadden verborghen ende
snachts over het Bolwerck uyt-ghelaten. Verhal-
ven den schzick aenghejaeght dooz de Overste / midts-
gaders oock de wreetheydt der straffe / ende daer benef-
fens de nieuwe verbindinge van eet/zijn oorzake geweest
dat alle hope van verdrach ende overgevinge wechgeno-
men wiert; want dit alles heeft de gemoeden der Solda-
ten gantsch omgekeert / ende de sake tot den ouden stant
der oorloge gebracht. Cesar daerentegen heeft de Sol-
daten der Opanden/dewelcke geduerende den tijt der tsa-
mensprekinge in het Leger gekomen waren/niet groo-
te neersticheyt doen opsoecken / ende belast wederom nae
haer Leger te senden : Maer eenige van hare Opper-
meesters ende Hoofst-lieden zijn niet haer epgghen wille
by hem ghebleven / dewelcke hy oock daer na in groote
eere ghehouden heeft ; want hy heeft de Hoofst-lieden/
ende de Roomsche Ruyters / van de aensienlichste ordi-
nan-

nantie tot de eere van het Oppermeesterschap verheft.

34. Hier-en-tusschen de Afraniaensche hadden groote De Afrania-
aensche po-
gen weder
te keeren na
Lerida. benaughte van voeragie / ende haelden haer Water met groote moeyte. De Legioen-knechten hadden eenighe lijfstoet van Kroon / alsoo sy van Lerida belast waren voor twee-en-twintigh dagen Kroon te halen : maer de Half-schildzagers ende bystanders harer Bortgenoten hadden gantsch geen voorzaet van lijfstoet : en om sulcx te halen hadden sy ooc gantsch ende gaer geen middel / ende hare lichamen waren onghewoon eenighe lasten te dragen : Verhalven sy met een groot getal daghelix tot Cesar quamen overloopen. In dese benaughteden dan stonden hare saken : Doch alsoo sy van twee upkomsten hier vozen verhaelt eenen konden kiezen / heeft haer bequaemst gedacht wederom na Lerida te keeren / alsoo sy aldaer een wepnigh Kroons gelaten hadden : ende indien sy aldaer quamen / hielden sy voor seker dat sy aengaende haer voornemen een goede upkomst soude vinden. De Stadt Arragon was allerwijst van haer / sulcx dat sy meynen dat hare saken meerder onsekerheden op sodanigen langhen wech soude moghen onderwoopen zijn. Verhalven hebben sy gelijckelick den eersten raedt voor goet bekent / en zijn npt haer Leger henen getogen. Cesar sulcx vernemende / heeft zijn Ruyterije voor upt ghesonden / om den achtertoet waer te nemen ende te belesten ; ende is selve met de Legioenen achter aen ghevolgt. Maer op
haer toet
werden so
aenghetant
vande Ruy-
terijeban
Cesar. Alhier en was noot tijdt stille / oft de achterste moesten ghestadelicken met onse Ruyterije strijden. De maniere van haer ghevecht was in deser voeghen : In de achterste Heir-toet waren ghestelt de wackerste Benden / seer wel voorsten inde Wapenen ; ende bleven met groote menichte inde effene Velden staen : indien sy eenich Gheberchte moesten opklimmen / de ghelegentheit vande plaetse weerde haer het perijckel ghenoeghsaem af ; dewyle de ghene die voor henen ghetoghen waren / van de bovenste plaetsen de hare lichamelick in het opklimmen konden beschermen : Maer soo wanneer eenigh Dal ofte neder-hellende plaetse voor-handen was / als dan en konden de voorste den haren gheen hulpe doen ; want onse Ruyters wierpen vande bovenste plaetsen hare Wijlen van achteren teghens haer aen : soo dat de saeske als dan met haer in grooten perijckel was : doch sy

De Burgherlicke Oorloghe

sy arbeypden als dan / soo wanneer men soodanige plaetsen naerderde / dat men de Benden der Legioenen soude stil laten staen / ende dat sy niet een groot ghedruysch onse Ruyterije te rugge souden drijven : het welck so wanneer geschiet mochte zijn / dat sy als dan schielicken niet een vollen loop alle gelijk in het Dal nederwaeres souden loopen / ende alsoo geloopt hebbende / strack wederom in de navolgende bovenste plaetsen souden stede houden ende stille staen : Want sy waren so gantschelick sonder eenighe bystandt harer Ruyteren / van de welcke sy nochtans een groote menichte hadden / dat sy haer selven mosten beschermen / ende binnen hare Ruyt-tocht besluypen / als zijnde soo verschrikt van wegen de vorige stryden ; want niemant van den haren eens buypen den wech konde wijcken / oft hy wiert stracks aengetast van de Ruyterije van Cesar. Derhalven dewijle sy op dese maniere mosten stryden / gingen sy seer traeghsaem ende langhsaem voort / ende bleven dickwils staen / om den haren behulpich te zijn / alsoo den noot sulcx doennaels vereyschte. Over sulcx / nadat sy vier mylen voort gegaen waren / ende seer gequelt waren van onse Ruyterije hebben sy eenen hoogen Bergh ingenomen : ende hebben haer Leger recht in het voerste tegens haren Wyant gesterckt ; doch hare last-dragende Gedierten en hebben sy haren last niet verlicht ofte afgenomen. Als sy nu bemerkten dat Cesar zijn Legher mede gemaect hadde / ende dat de Tenten ghestelt waren / ende de Ruyters henen ghesonden om voeragie te halen : soo zijn sy ontrent ter sester ure des daeghs seer haestelicken opghebroken / ende begosten haren tocht te maerken / verhopende dat dooz het uyttrecken van onse Ruyters / de onse wat langher souden vertoeven. Het welck als Cesar ghewaer wiert / heeft hy syne Legioenen uytgelept / ende is haer gevolcht / latende eenige wepnige Benden tot bewaernisse van syne Bagagien : Ende belaste den genen die ont voeragie togen ter thienster uren te volgen / ende de Ruyterije wederomme te ontbieden : waer over onse Ruyterije stracks tot haer gewoonlicke dienst van optrecken wedergekeert is. Daer wiert seer heftelicken aen de achterheitocht gevochten / so dat sy schier te rugge keert en Daer wierden ooc vele Soldaten ende sommige Hooftheden gedoot. Den Heirtocht van Cesar was by de hant / ende was geheelicken haer als op het lijf.

Sp

35. **S**p dan niet konnende voortgaen/ende gheen middel hebbende om een bequame plaetse voort een Leger te verspieden/ hebben nootwendighliken moete stille staen: waer door sy haren Legher ghestelt hebben verre van t' Water/ende op een ongelegene plaetse. Maer Cesar/ om de selve oorzaken welcke te a vooren verhaelt zijn/ en heeft haer geen strijt willen aen-doen: nochtans heeft hy ten selven daghe niet toeghelaten eenighe Tenten te stellen/ ten eynde sy alle te bereyden souden wesen om haer na te jaghen/ soo wanneer sy/ het zij by nacht oft by daghe wederom quamen op te brenken. Splieden bemerkende de swackheyt ende de onstercke haren Leghers/ hebben den gantschen nacht versterckingen bygebracht ende hebben het eene Legher tegens het andere gekeert: dit selve deden sy mede des anderen daechs / van s' morgens vroeg beginnende/ en brachten den gantschen dach daer mede door. Maer hoe sy verder met hare Wercken voortgingen/ ende hare Leger wijder uytbreyden/ hoe sy verder van het Water waren: zoo dat met het eene quaedt in te laten het ander ghenesen wierdt. Daer en trock inden eersten nacht nyemandt wt om Water te halen: Maer des daechs daer aen hebben sy eenighe Garnisoenen in het Legher ghelaten/ ende hebben alle hare Heir-krachten om Water te halen wt-ghebracht: doch nyemandt en wierdt om voeragie wt-ghesonden.

Door dese swaricheden hadde Cesar liever haer te persen om ootmoedelicken te versoeken hare nootwendige overgevinge/ dan dat hy in een Velt-slach teghens haer soude strijden. Nochtans poogde hy haer met een Gacht ende Bolwerck te omme-cingelen/ op dat hy voornamelic hare schielicke wtballen soude mogen beletten/ bysonder aen die plaetsen daer hy meynde dat sy nootwendighliken souden wtballen. Sy-lieden hierentusschen overmits het gebrec der voeragie/ende op dat sy te onverhinderlicker voort souden trecken/ hebben alle hare Tocht-paerden ende last-draghende Ghedierten doen dooden: Ende aengaende de onse/ deselven zijn met haer werck ende voornemen twee dagen besich geweest: so dat des derden daechs een groot deel des werck opgemaect was. Sy-lieden om zulcx te beletten/ hebben ontrent ter achter ure een tepcken van op-treckinghe ghegheven/ ende hare Legioenen bryten gebacht/ende hebben haer Volc

Ten laetsten werden sy ghedwongen stille te staen.

2 Boeck 2. s XXXII.

Cesar beghe haer met een Bolwerck en Gacht te omcingelen.

in slach-ordze seer na onder ons Legher ghestelt. Cesar
 zulcks bemerckende / heeft syne Legioenen van haer
 werck af-gheroepen / ende dede de ghantsche Ruyterge
 te samen komen / ende stelde syn Volck in slach-ordze:
 Want dat hy den Veldt-slach teghen meyninghe van de
 Soldaten ende het gheboelen van een peghelick scheen te
 willen vermijden bracht hem seer groote schade aen:
 Doch om de zelve oorzacken de welke a bekendt zijn/
 wierdt hy evenwel beweeght om vooz tegenwoordich
 niet te willen strijden: ende sulcx des te meer overmits de
 plaetse tusschen beyden te kleyn was / ende geen groote
 victorie en konde aen-bringhen / soo wanneer de Vjian-
 den in de vlucht mochten gheslaghen werden: want het
 eene Legher en was niet wijder van het andere dan twee
 dupsent voeten: van welcke plaetse de slach-ordinantien
 twee deelen waren bezettende / sulcks dat het derde alleen
 ledich over bleef / soo wanneer den strijt soude aen-gaen:
 ende voozts de nabpheyte des Legerz was al te haestigen
 toevlucht vooz den overwonnenen / soo wanneer sy sou-
 den komen te vluchten. Om deser oorzake wille hadde
 hy vooz ghenomen so wanneer sy teghens hem soudent
 aenballen / haer teghen te staen; maer en wilde niet eerst
 haer tot den strijt verwecken. De Afraniaensche slach-
 ordze was tweevoudich / waer van de eerste was bestaē-
 de upt vijf Legioenen: ende de tweede dienende tot ont-
 settinghe / bestont upt de vleughel-benden der Bondt-
 ghenooten. Doch de slach-ordze van Cesar was dype-
 houdich: want daer waren vijf-mael vier Benden npt
 vijf Legioenen in de eerste slach-ordze: daer na volchden
 vijf-mael dype Behulp-benden / ende wederom andere
 vyfmael drie Benden elc van zijn Legioen. De Booch-
 schutters ende Slingherwerpers waren in de middelste
 slach-ordze: ende de Ruyterije omcinghelde de zijden.
 Dese slach-ordzen dan ten weder-zijden bereydt zijnde/
 scheen een yder hy zijn voornemen te blijven. Cesar na-
 mentlicken / dat hy niet dan ghedwonghen den velt slach
 teghens haer soude aen-gaen: ende den anderen dat hy
 de Wercken van Cesar soude beletten. Nochtans de
 sake quam tot vertreckinghe / ende de slach-ordzen ble-
 ven staen tot den onderghangh der Sonne toe: Daer na
 trocken sy alle beyde peder in haer Legher. Des ande-
 ren daechs bereyde hem Cesar wederom om zijne vooz-
 ghinghe

a Boeck J.
 § XXXII.

Haec versa
 sunt juxta
 restitutionem
 Lipfij.
 Lib. IV. de
 Militia Ro-
 mana Dial.
 VIII.

nomene Sterckten te volmaken: Maer sy besochten de gronden van de Riviere Segro / om te sien oft sy daer door souden kunnen komen. Het welck als Cesar ghemerckt hadde/heeft sy eenighe licht-gewapende Duptschen/ende een deel van syne Ruyters over de Riviere lasten trecken/ende menichte van Wachten hier ende daer op den Oever bestelt.

36. Na dat sy nu aen allen kanten belegert waren/ende den vierden dach hare Waerden ende last-dragende Be- dierten sonder eenige voeragie gehouden hadden / hebbē sy ten laetsten/door gebreck van Water/Hout en Koozn versocht in tsamensprekinge te komen; ende dat het sel- be gheschieden soude/indien het moghelick ware/op een eensame plaetse verscheypden van den Soldaten. Zulcks wiert haer van Cesar gewepgert: doch haer wiert toegelaten/indien sy wilden/opentlicken met hem te mogen spreken. Over sulcx wiert tot Gijfelaer overgheson- den Sone van Afranius: Ende men quam te samen op die plaetse welcke Cesar verkozen hadde. Aldaer sprack Afranius ten aenhoozen van beyde de Heyzleghers/ Als datmen noch op hem noch op syne Krijghs-knechten eenighe gramschap behoore te hebben, overmits sy haren eedt ende getrouwicheydt teghens haren Veldt-Overste Cnejus Pompejus hadden willen behouden. Doch dat sy voor teghenwoordich nu genoegsaem haerselven in haren dienst gequeten hadden. Ende dat sy oock zwaricheydt ende straffe ghenoech gheleden hadden, alsoo sy verdragen hadden het uysterste ghebreck aller dinghen: Ende dat sy daerenboven nu teghenwoordich schier als Wyven omcingelt ende belegert waren; dat sy afgesloten waren van Water, ende oock verhindert in haren af-tocht: sulcks dat sy de smerte aen den Lichame, ende de smaet aen hare Ziele niet langer en konden verdragen: Derhalven sy beleden teghenwoordich verwonnen te zijn, ende baden ende smeecten hem, indien daer eenige plaetse van barmherticheydt overgebleven ware, dat sy niet en souden ghedronghen werden om de uysterste straffe te lijden. Hier op heeft Cesar gheantwoort/ Dat niemant dese redenen minder pasten, ende foodanige klachten weyniger toequamen, als hem; dewijle alle de andere haren schuldigen plicht nagekomen hadden. Ende aengaende hem/ dat hy alles ten vrede dienende ghesocht hadde, soo dat hy hebbende goede ghelegentheyte ende plaetse, ende bequame tijdt, a nochtans niet en heeft willen strijden:

Sp begint
van alles de
moet verlore
te geben / en
versoecken
met hem in
tsamenspre-
kinge te kom-
men.

a Woven
§ XXXII. en
§ XXXV.

De Burgherlicke Oorloghe

daer benessens dat hy haerlieder Heirleger behouden ende bewaert had, niet tegenstaende het ontfanghen leedt van haerlieden, ende onaenghesien sy oock vele van den onsen ghedoodt hadden, doen de selve in haer macht waren. Insgelijcx dat ooc behouden waren de Krijchs-knechten van haer Heirleger, dewelcke van selfs om van vrede te handelen tot hem ghekomen waren; waer inne sy meynden te soecken de ghemeyne behoudenisse van haer allen. Voorts, dat alle de deelen des Heirlegghers van allerley staten, tot barmherticheyt geneyght waren geweest: doch dat de Oversten daer en tegen eenen afschrick b vanden vrede gehadt hadden; ende dat sy noch de gherechteden vande t'samen sprekinghe noch van het bestant ghehouden en hadden: ende dat sy den Mannen hier van gheen kennisse hebbende, ende dewelcke door de t'samen sprekinghe bedroghen waren, wreedelicken ghedoodt hadden. Dat over sulcks haer overghekomen was, ghelijck sulcks in't ghemeyn den Menschen van al te groote hardtneekicheydt ende vermetentheydt plach te ghebeuren, namentlicken, dat sy derwaerds haren toe-vlucht moeten nemen, ende sulcks soer begheerichlick versoecken, het welck sy een wijle te vooren versmaedt hebben. Ende aengaende hemselfen, dat hy teghenwoordich noch van wegghen hare verootmoedinge, noch van wegghen de schoone gheleghentheydt des tijds, yet sulcks begheert, door het welcke syne machten ende rijkdommen souden kunnen vermeerdt werden: Maer dat hy alleenlicken wilde, dat ontslagghen ende verlaten souden werden, die Heirkrachten, die sy nu vele Iaren teghens hem ghehouden hadden; want tot gheenen anderen eynde waren ses Legioenen in Spagnien ghesonden, ende het sevenste aldaer aenghenomen; ende om geen andere oorsaecke waren soo vele ende groote Vloten ghereet ghemaect, ende tot de selve seer ervaren Krijchs-oversten toe-ghesonden: want dit alles en was niet om de Spaensche Landen te bevredighen, noch en wierdt niet versocht ten dienste van de Provincie, dewelcke overmits de geduericheydt van vrede geen bystant van noode en hadde: Maer dit alles was van over langhe teghens hem ghereedt ghemaect, ende voorts nieuwe manieren van heerschappyen waren teghens hem in-ghestelt; namentlicken, dat een ende de selve Man, beyde het opperste bewindt van des Stadts saecken aen de Poorten gehadt hadde, ende oock de heerschappye van twee de Strijdt-baerste Provincien soo vele Iaren achter een, niet teghenstaende zijn af-wesen. **Voerder**
sepde

seyde hy / dat om synent wille de gherechticheden van de Magistraetschappen verandert waren, namentlicken, dat sy niet meer van het Schoutchap ende Burghe-meesterschap, ghelijck altydts gheweest was, in de bedieninghe der Provincien ghesonden en wierden; maer dat de selve alleen van weynighe goet ghekent ende verkosen waren gheweest. Inghedat teghens hem de ontschuldige des ouderdoms geen kracht en hadde ghehad, alsoo de ghene die in voorighe oorloghen langhe gheoeffent waren, altyd ontboden zijn gheweest, om Oversten te wesen over de Heir-legheren: Ia dat in hem alleenlick niet onderhouden en ware, het ghene nochtans altydts allen Veldt-oversten vergunt was gheweest, namentlicken so wanneer sy hare saccken gheluckelicken uytghevoert hadden, ofte met eenighe cere, ofte voorwaer sonder een ghe schande, dat sy alsdan t'huys quamen, ende hare Heir-krachten verlieten: Het welck alles hy nochtans gheduldlick verdragen hadde, ende oock wilde verdragen: ende dat hy oock teghenwoordich daer toe niet en arbeyde, dat hy haer Heir-kracht haer af-nemen soude ende selver behouden, het welck hem nochtans niet swaer om doen en soude wesen: maer dat hy niet en wilde, dat sy het selve souden hebben, om teghens hem te moghen ghebruycken. Derhalven, op dat het met een woordt alles gheseydt mochte zijn, wilde hy dat sy selfs uyt de Provincien souden vertrecken, ende hare Heirkrachten verlaten: Soo sy sulcx deden, dat hy niemant van den haren soude beschadighen; maer dat dit de eenighe ende uyrerste conditie van de vrede was.

37 Dit is den Soldaten seer aengenaem ende behaeg-
lick geweest / gelijck uyt vele teykenen konde bemercht
worden; dewijle sy verwonnen zijnde eenighe zwa-
righeddt verwacht hadden / ende nu hoorden dat sy van
selfs door zulcx de vereeringe van hare ontslaginge sou-
den krijghen: want also eenigh gheschil viel van we-
gen de plaetse ende tijdt harer ontslaginge / hebben sy alle
gelijckelic van het Wolwerck daer sy stonden / met hare
stemmen ende handen begost te bewijzen / dat sy ten eer-
sten mochten ontslaghen werden / dewijle door tusschen-
kominghe van eedt sy niet verseeckert en konden wesen
van hare ontslaginghe / indien de selve tot een seerkeren
tijdt uytgesteld wiert. Als nu niet wepnige woorden de-
se sake over weder-zijden verhandelt was; is het eynt-
licken daer toe ghebracht / dat de ghene die eenigh hars-

De Heir-
kracht van
Atranius
ende Petrus
ius wierden
afghedancke
en ontslagē.

De Burgherlicke oorloghe

a Sacramen-
tum.

ofte besittinghen in Spagnen hadden / terstont soudent
ontslaghen werden ; ende dat de andere by de Riviere
Varus soudent afghedant ende ontslagen werden. Daer
wiert oock bedonghen / datmen gheen hinder oft schade
yemant en soude doen / ende daer beneffens dat nyemant
tegen danck van Cesar ghedwonghen soude worden om
hem eenighen a Krijchs eedt te doen. Cesar beloofde
haer oock soo langhe van koozn ende lijfsocht te sullen
voorzien / tot sy aende Riviere Varus soudent ghekomen
zijn: Hy voegde ooc daer by / Indien yemant yet in de oor-
loghe verloren mochte hebben, ende selve by zijne Soldaten
ware, dat sulcx den genen die het verloren hadden, wederom-
me soude ghegheven werden. Doch synen Soldaten heeft hy
voor de selve goederen, na dat hy die doen waerden hadde,
gelt ghegeven ende betaelt. Voorts alle andere geschillen
welcke de Soldaten namaels onder malkanderen had-
den / hebben sy van selfs aen Cesar ghebracht ende ghe-
stelt. Hierentusschen wierden Petrejus ende Afranius
heftelicken aenghesproken van wegghen hare verdiende
sold ende gagie / soo datter schier een op-loop scheen te-
ghens haer te willen komen ; dewyle sy teghens den
Soldaten seiden / den dach dies halven noch niet om-
megekomen te zijn. Doch daer is versocht dat Cesar
van hare sake soude kennisse willen nemen / ende zijn ooc
bepde de Partijen te vreden gheweest / met sulcks als hy
dies halven quamen upt te spreken. Voorts binnen twee
daghen is ontrent het derde deel hares Weykrachts af-
ghedant gheweest : Ende aengaende het overighe deel
hares Weykrachts / voer de selve heeft hy twee van
zijne Legioenen laten voer upt trecken / ende de andere
heeft hy seer na achter aen haer laten volghen : tot upt-
voeringhe van het welcke hy den Stadthouder Quin-
tus Fufius Calenus als Overste ghestelt heeft. Zoo
dan volghens dese ordze zijn sy upt Spagnen na de
Riviere Varus ghetoghen / ende aldaer is
het overighe deel des Wey-leghers
afghedant ende van
haren dienst
verlaten.

De Burgherlicke Oorloghe

van

Cajus Iulius Cæsar,

HET TWEEDE BOECK,

Beschreven door hemselven.

Inhoudt des tweeden Boecks.

Massilien is van allen kanten seer nau belegert : doch Lucius Nasidius komt met zijn Vlotte haer te hulpe : by de welcke die vande Stadt ooc hare Vlotte by brengen, ende hebben eenen ongeluckigen Scheep-strijt met de Cæsariaensche Vlotte : Trebonius rechte op voor de Stadt onghehoorte sware Oorloghs wercken : waer door de Burgers verschrikt werden, ende versoeckē bestant: doch na dat sy stilstant van V Vapenen verworven hadden, hebben sy het selfde gebroken, in voegen dat sy door eenen haestigen wtval de wercken van Trebonius te nieste gemaect hebben : De selfde wercken werden wederom met aller haesticheydt toeghemaeft: waer over sy wederom van overgevinge ende verdraeg handelen Daerentusschen heeft Marcus Varro in hooch Spagnen gereetschap van oorloge ghemaect: doch wert daer na vaneenen yegelicken verlaten, ende is alsoo ghekomen in de macht van Cesar, ghelijck oock die van Massilien. Curio voert in den eersten syne saken geluckelicken uyt in Afriken : doch wert daer na, also hy hem onvoorsichtelic tot den Veltslach begeeft, met zijn geheele Heirkracht verslaghen.

Dit alles is gheschiet in het ses-en-veertighste Iacr
voor de gheboorte Christi.

I.

T Erwile dit alles in Spagnie ommeginc / heeft Cajus Trebonius den Stadt-houder / dewelcke inde belegeringe voor Massilien a gelaten was / tegens de selve Stadt voorgenomen aen te voeren aen twee zijde alle syne ghereetschappen ter oorloghe / te weten zijne Borst-weeringen / Storm-galerijen ende Toorens: De eene zijde was allernaest de Haven ende Scheeps-timmer-werven : de andere was aen het geweste van waer men henen treckt uyt het Fransche lant ende Spagnien na de Zee / namentlicken alwaer de selve henen stroomt

Massilien
wert van
Cajus Tre-
bonius met
oorloghs-
wercken be-
naut.
2 Burg. oorl.
Boeck I.
§ XIX.

De Burgherlicke oorloghe

^a Rhodaners boorz by den mondt van de ^a Rhodane: Want Massilien wert van de Zee bestroomt schier aen d'ype deelen des Stadts: het vierde deel dan t'welck over-blijft / heeft synen aen-ghangh van het landt: De eene zijde van dit deel te landwaerts / te weten / t'welck tot het Casteel behoorde / was van naturen ghesterckt met goede gheleghentheyt ende een seer diep Dal aldaer / in voegghen dat de Stadt een seer langhe ende moepelicke beleggeringhe was mede brenghende. Der-halven heeft Caius Trebonius om sodanighe Wercken te volbrenghen / een groote menichte van Tocht-paerden ende lastdrazghende Dieren / mitsgaders ooc van Menschen upt de gantsche Provincie onthoden / daer benessens belaste hy oock Rijsen ende Tacken ende Hout by een te brenghen. Het welc alles als hy bekomen hadde / heeft hy een ^b Boorstweeringhe t'achtentich voeten hoogh ghebouwt. Doch daer was van oudts in de Stadt sodanigen gereetschap ter oorloge / ende sodanigen menichteban ^c Werp-rustingen / dat de ^d Stroom-galerijen welke van Rijsen gebreyt ende gheblochten waren / geensins haer ghewelt konden tegghenhouden: want daer waren Houten van twaelf voeten aen de eynden scherp / de welke met groote ^e Werp-slingers door vier ordinantien van gebreyde Horden alsoo henen ghedreven wierden / dat de selve darenboven noch in de aerde bleven steken: Derhalven hebben sy Houten van een voet dick te samen geboeght / waer mede sy de ^f Galerijen beschermt hebben: waer henen oock de Boorstweeringhe onder de handen voortghebzacht wiert; booz het welke aenghebzacht wiert een ^g Muer-stooter van tsestich voeten / tendien eynde ghemaect om de plaetsen te veressenen: ende de welke gemaeckt was van het aller-vaste Hout / ende omwonden met alle sodanighe dingen / door het welke het uptwerpen van Oper ende Steenen konde afgheweert werden. Maer de aenvoeringe van dese Wercken / ende de bedieninghe der selver bleef seer langhe stille staen / so van weghen de groocheyt ende swaerheyt der Wercken / als oock van weghen de hoochte der Mueren ende Torens / ende oock de menichte harer Werp-rustingen: nochtans hierentusschen gheschieden dagelick seer vele upt-vallen van de Albische upt de Stadt / ende bzachten den bzant ende het Oper aen onse Boorstweeringe en Torens: het welck

welck de onse seer lichtelic af weerden ende belette den; so dat sy ten wederzijden eenige schade deden; doch de onse dreeven den genen die uptvielen wederom in de Stadt.

2. Daerentusschen wiert Lucius Nasidius van Cne-
 jo Pompejo aen die van Massilien ende Lucium Do-
 mitium te hulpe gesonden / met een Vloete van seshien
 Schepen / van welke de sommige met koper van bin-
 nen over-toghen waren; dese is bupten weten ende ver-
 wachtinghe van Curio midden door de Strate van Si-
 cilien henen gheseylt; ende is met syne Schepen aende
 Haven van a Messana aen-gekomen / ende heeft een van
 hare Schepen daer van daen upt de Scheeps hellingen
 ghenomen; want de boornaemste Heere ende den Raet
 van wege sodanige haestige overballinge en verschric-
 kinge de vlucht genomen hadden: Verhalven na dat hy
 dit Schip by de andere geboegt hadde / heeft hy syn vaert
 recht henen na Massilien genomen: alwaer komende /
 heeft hy een Bootken voer upt gesonden om Domitium
 ende die van Massilien te verwittigen van syne komste:
 daer benessens heeft hy haer oock doen vermanen / dat sy
 tsamen met hare bystandten wederom tegens de Vloete
 van Brutus souden strijden. Die van Massilien na ha-
 re voorige geleden schade / hadden hare oude Schepen op
 hare Scheeps-werven ghebracht / ende de selve tot ver-
 bullinge van hare eerste getal laten vermaken ende ver-
 timmeren; ende hadden de selve ooc met groote neerstic-
 heyt van alles voorsien ende toegerust; (want by haer
 was een groote menichte van Roepers ende Stierlieden)
 hier by hadden sy oock geboeght eenighe Visch-boots /
 de welke sy ooc overdeckt hadden / ten eynde de Roepers
 teghens het schieten ende werpen der Wjlen bezyt sou-
 den mogen zijn: daer benessens hadden sy de selve met
 Boochschutters ende Werp-rustinghen vervult. Doen
 nu de Vloete op sodanige wyse toegerust was / zijn alle de
 oude Lieden / Vrouwen ende Maechden tot haer ghe-
 komen; door welckers bidden ende schreyen sy vermaent
 ende opghewect zijn / dat sy inden upersten noot hare
 Stadt souden helpen: waer door geschiet is / dat sy met
 geen minder moedt ende vertrouwen / dan sy te a voer
 ren gestreden hadden / nu wederom te Schepe gegaen
 zijn: Want het is een gemeyn gebreck der natuere / dat
 wy ofte meest vertrouwen ofte meest verschyct zijn van

Lucius Na-
 sidius komt
 met en vlo-
 te Schepen
 die van Mas-
 siliën te hulpe.

a Messina.

a Burg. noyl.
 Boeck II.
 § xxv 11.

De Burghetlicke Oorloghe

wegen die dinghen welcke wy noch niet ghesien en hebben/ ende dewelcke ons noch onbekent ende verborghen zijn: gelijk als doennaels oock mede gebeurde: Want de overkomste van Lucius Pasidius/ hadde de gantsche Stadt aengebracht een seer groote hope ende gewillicheyt. Verhalven so haest sy eenen goeden Wint gekregen hadden/ zijn sy upt hare Haven ghezept/ ende zijn van Tarenta/ het welck een Sterckte van weghen die van Massilien was/ tot Pasidius gekomen: alwaer sy hare Schepen van alles toe-bereydt hebben/ ende verkloecten haerselven op een nieu tot den strijdt: Woorzthielden sy krijchs-raet niet malkanderen; ende de rechter zijde wiert aen die van Massilien bevolen/ de linker zijde daer en teghen aen Pasidius. Brutus zepde oock derwaerts na toe/ hebbende nu een meerder ghetal van Schepen dan te voozen: want behalven de ghene welcke te b Arle door c Cesar laten maken waren/ zijn oock by gekomen ses Schepen dewelcke sy van die van Massilien a genomen hadden; dese hadde hy inde voozige dagen laten vermaken ende van alles wel voozsien. Verhalven heeft hy de zijne vermaent kloeckmoedich te wesen/ ende dat sy hare Vpanden/ alsoo sy haer in haer gheheel zijnde vermeestert hadden/ nu overwonnen zijnde wepnich soudent achten: Over sulcx vol zijnde van goede hope ende kloeckmoedicheyt/ is hy teghens haer aengezept. Hier en tusschen kondemen lichtelicken upt het Legher van Cajus Trebonius/ ende upt alle de verhevene plaetsen inde Stadt sien hoe namentlicken alle de Jonckheyt/ die inde Stadt ghebleven was/ ende alle de Gude-lieden/ rsamen met de kinderen ende Vrouwen/ mitsgaders de gemeyne Nachten/ alsnu op de Mueren hare handen na den Hemel uptbreypden/ alsnu inde Tempelen der onsterffelicker Goden gingen/ ende alsnu voozden Beelden neder vielen/ versoeckende ende biddende van de Goden de victorie ende ober-winninghe: Soo datter niemant inde gantsche Stadt en was/ oft hy bedachte by hemselven/ dat de overkomste van haer gantsche welbaren in het geluck dies daeghs ghelegen was: want de treffelickste upt hare jonghe Manschap/ ende de vooznaemste van allerley ouderdom waren by namen ende toe-namen b op ontboden ende ghebeden tot desen strijt te komen/ ende haer tot dese Plote te begeven: verhal

b Arlate.
c Burg. 001.
Boeck J.
§ XIX
a Burg. 001.
Boeck J.
§ XXV 11.

b Bucari
atq; obse-
crati.

derhalven waren sy beducht indien het haer tegen liep/
dat sy geen hope meer en souden hebben om perwes in
toekomende aen te rechten oft te beginnen : daerenteghen
hadden sy het bedencken / indien sy de victorie behiel=
den / dat sy so van wegen hare eygen in-lantsche macht/
als van weghen de bnyten-bystanden / genoeghsaem
versekert waren van de behoudenisse harer Stadt.

3. Doen nu den slach aenging / hebben die van Mas- Daer ghes
silien betoont dat het haer geensins aen eenige vromic- schiet tus
heyt was onthzekende : want ghedachtich zijnde aen de schen haer
vermaningen die sy van de haren ontfangen hadden / een dcheep
streden sy evē als de gene welcke het upterste waechden / stryde.
ende daer na geenen anderen tijt en souden kunnen heb=
ben om perwes te moghen aenbanghen oft beginnen : ja
sy bedachten verder / indien sy int upterste perikel hares
levens quamen / dat haer de doot niet dan eene klepne tijt
eer soude overkomen dan den anderen Burgers in de
Stadt / dewijle sy alle ghelijckelick na het in-nemen van
de Stadt de selve swaricheyt der oorloge te verwachten
hadden. Derhalven dan zijn onse Schepen een wepnich
van den anderen gebzacht / sulcx dat dooz de konste der
Stier-lieden rupmte ghegeven is tot beweghinghe en
de vaert der Schepen. Doozts soo wanneer de onse by
gheleghentheyt dooz hare upt-gheworpen psere Dreg=
gens eenich Schip aen boort togen ende aenklampten /
van allen kanten quamen sy den haren in noodt zijnde te
hulpe ende te bate : Ende de c Albische voechden haer- c Albici.
selven te samen / ende besweecken selfs niet van nae by
in haren strijt / sood dat sy in vromicheyt ende kloeckheyt
den onsen wepnich waren wijckende. Insgelijcx upt de
klepnste Schepen wiert van verre oock een groote me=
nichte van Wylen gheworpen / waer dooz sy den onsen
onvoorziens als op sulcx niet verdacht zijnde vele won=
den aen-deden. Ende alsoo twee van haer Galepen sagen
aen-komen het Schip vande Admirael Decius Bru- dEx Insigni:
tus / twelck lichtelick d upt de Wlagge ende Wimpels
konde bekent werden / soo zijn sy aen twee zijden na sel=
ve seer snellicken toe ghevaren. Maer Brutus sulcks te
vooren siende / heeft dooz de snelle vaert synes Schips so
vele te weghe gebzacht / dat sy effen bnyten hare vaert /
welcke sy ten weder-zijden teghens hem aen-lepden / ge=
komen is : waer over sy soo gheweldekich ende met so
da

De Masidia
aensche vloot
te vluchten/
siende de
vloot van
Massilien
verwonnen
te zijn.

danighen snellen vaerdt ten weder-zijden zijn aen-geho-
men ende teghens malkanderen ghestooten / dat sy alle
beyde van weghen soodanighe aen-stootinghe schier be-
dorven ende inde gront gheraect zijn : in voeghen dat de
Woozsteben van het eene Schip soo seer gebroken is ge-
weest / dat het selve van een scheen te vallen : het welc als
eenige Schepen van de Vloot van Brutus naest de sel-
ve plaetse ghelegen zijnde / bemerkten / hebben sy eenen
aenval op die half-bedorvene Galepen ghemaect / ende
de selve in aller haeste alle beyde vernieestert ende inde
gront geholpen. Ende aengaende Masidiaensche Sche-
pen / de selve deden seer wepnich diens / dewijle sy strac-
upt den strijdt verliepen : want haer en bewoogh niet het
aenschouwen hares Vaderlandts / noch de vermaningen
harer Bloetverwanten en persten haer niet om het up-
terste perijckel hares levens in desen strijdt te waghen :
Derhalven niet een upt het ghetal harer Schepen ghe-
bleven oft gemist en is : maer van de Vloot van Massi-
lien zijn vijf Schepen in de gront gheraect / ende vier ge-
nomen / ende een is geblucht met de Masidiaensche / welc-
ke al tsamen na neder-Spagnen toe gheseylt zijn. Doch
een upt den hoop is na Massilien geloopt / om nament-
licken de tijdinge aldaer te brengen van tghene haer we-
derbaren was. Als sy nu aen de Stadt quam / is de
gantsche menichte upt-geloopt / om te vernemen na de
ghelegghentheyt van den handel. Doen sy nu alles ver-
stonden / is haer sodanighen weemoedicheyt ende rouwe
overghekomen / even als oft de Stadt ter selver tijt van
den Vyanden inghenomen scheen te wesen. Nochtans
niettemin hebben die van Massilien alles vorder tot be-
scherminge van hare Stat dienende even wacker begost
gereet te maken. Daer-entusschen bemerkten de Legi-
oen-knechten welcke aen de rechter-zijde hare bestelde
Wercken waernamen / hoe dat tegens de menichvuldige
uptvallen der Vyanden / haer grootelicx konde tot be-
scherminghe dienen / indien sy in stede van een Schansse
oft Toevlucht-plaetse / een Toren ter zijden onder de
Muere maecten. Het welck goet ghelvonden zijnde /
hebben sy de selve inden eersten van weghen de haestige
uptvallen / langh ende kleyn gestelt : Over sulcx hier
na toe namen sy haer toevlucht / erde upt de selve ver-
weerden sy haer / wanneer sy met groot geweldt over-
vallen

ballen wierden: wijders hier van daen liepen sy oock he-
nen upt om haere Opanden te verdrifven ende te verja-
gen. Belangende de gelegentheyt deses Tozens/ deselve
was aen alle kanten wijt dertigh voeten / ende de dichte
des Muers was van vijf voeten.

4. Doch daer na / ghelyck de ervarentheyt een Vinder *Wonderlike*
ende bestierder is aller dingen/ namentlick wanneer met *Gebouwen*
de selve tsamen is gaende kloechtheyt ende scherpsinnig- *en kriegs-*
heyt des menschlichen verstants/ so hebben sy gevonden *werckē voer*
dattet seer dienstigh ende bysonderlick een groot behulp *Massilien.*
soude wesen/ indien desen Tozen tot een groote hoogte
opgetogen wiert.

Af-beeldinge der Stadt Massilien.

A De Tozens ende Wessen van Massilien.

De Burgherlicke Oorloghe

- B** Een Tooren van ses Solderingen gemaect by den Regioen-Soldaten ten meestendeele van muer-werck / dienende teghens het upvallen ende het ghewelt van die van Massilien.
- C** De hangende Matten / ghejept ende ghevrocht van Kabelingen van linker kabels/dienende teghens de Wipen ende Werp-rustinghen der Wyanden/ ende onder welckers beschuitinge de Soldaten den Tooren poorts opvrochten.
- D** De hooghste besolderinge/ bedeckt met steenen ende kalck tegens het wyer/mitsgaders oock met wolle kladden ende lappen tegens het ghewelt der Werp-rustinghen.
- E** De Storm-weeringhe oft Musculus, streckende vanden steenen Tooren tot der Wyanden Tooren ende vleure om deselve te ondergraven ende ter neder te werpen/gelyck oock geschiet is.
- F** De Zee/de welke de Stad was ontrent aē bye der leu bespoelende
- G** Het Wolwerck/ Vallum.
- H** De verhooghen onderloopen/Plurci.
- I** De Gerts-hoozen/cervi.
- K** De Peunen ende Staketten/Pinnz.

Het welck in deser voegen ghemaect ende te weghje ghevraecht is; Inden eersten brachten sy de hoochte des Torrens tot de besolderinge toe, het welc gheschiet zijnde, hebben sy de selve ronts-om met Plancken beslagen, in voegen nochtans dat de uyterste eynden vande Balcken met de Plancken bedect wierden, ten eynde niet oneffens en soude uytsteken, op het welcke het Vyer der Vyanden soude mogen vatten: daeren boven aen dese besolderinghe ende Kruys-houten hebben sy soo verre als het Dack van de Schans-korven ende van de Storm-galerijen konde verdragen, met een steenen Muur aenghewrocht: ende daer na hebben sy boven de selve plaetse twee over dwerssiche Houten gheleyt, namentlicken niet verre van de wierste Wandt ofte beschietinghe der Plancken, aen het welcke sy vast maecten het Kruys-werc het welc tot bescherminge des Torrens soude mogen zijn: ende boven die Houten hebben sy recht over malkanderen over-dwerssiche Balcken gheleyt, ende de selve met andere Houten door malkanderen ghebonden: dese Balcken lieten sy langer ende uytstekender maken dan selfs de buytenste Wandt ende beschietinghe der Plancken was, ten eynde sy aen de selve uytsteken soudē mogen hangen eenige beschutselen, tot weeringhe ende afdrijvinghe van het werpen ende schieten, ter tijt toe dat sy tusschen de selve Kruys-wercken oock eenighen Want ende beschietinge van Plancken soudē moghen ghmaect hebben. Voorts hebben sy het opperste van de selve besolderinghe met Steenen ende Kalck bewrocht, op dat het Vyer der Vyanden haer niet en soude konnen beschadighen: Inghelijcx boven op de selve besol-

befoldinghe hebben sy wolle Kleeden ende Lappen ghewor-
 pen, ten eynde de Pijlen door de ^a Werp-rustinghen uyt-ge- ^{a tormenta.}
 worpen zijnde, de foldinghe niet verbreken en souden: ende
 ten eynde oock de Steenen uyt de ^b lachtrustinghen ghedre- ^{b catapulte.}
 ven zijnde, de selve niet en souden verderven. Daer benecffens
 hebben sy oock drye ^c Matten gemaect van Ancker-kabels, ^{c stors.}
 na de lengte van de Wanden des Torens, ende vier Voeten
 breedt, de welcke sy aen drye hoecken streckende na den Vy-
 ant, uytghefteken hebben, bindende de selve aende uytsteken-
 de eynden van de Balcken, soo dat sy ronds-om den Toren
 bleven hanghen: welcke maniere van bescherminghe sy op
 andere plaetsen bevonden hadden sodanich gheweest te zijn,
 in voegen dat de selve niet gheen Pijl oft eenige Werp-rustin-
 ghe konde doorschoten werden. Als nu dat deel des Torens,
 t'welck volmaect was, oock bedect ende beschermt is geweest
 teghens alle werpinghe ende schietinghe der Vyanden; soo
 hebben sy overdecke ^d Onderloopen tot de andere Werck ^{d Plutei.}
 afgheleydt: ende hebben het Dack des Torens door om-grij-
 pinghe by haer seiven aende eerste befoldinghe begoft te
 verheffen ende op te hanghen, ende trocken het selve Dack so
 hooch, als de neder hangende Matten konden lijden ende ver-
 draghen. Ende alsoo binnen dese overdeckinghen beschermt
 zijnde, hebben sy Mueren van Steenen gemaect. Daer benecff-
 fens aen de andere om grijpinghe maecten sy haer-seiven
 gereet om noch een plaetse ende ruymte te timmeren. Als het
 nu tijdt van de tweede foldinghe scheen te wesen, so hebben
 sy de eynden vande Kruys houten ghelijck sy te vooren met
 Plancken bedeckt waren, nu met Steenen bekleet, van welcke
 Kruys-balcken sy aller-hoochste Befoldinghe ende Matten
 opgheheven hebben: so dat sy ses Solderinghen gemaect heb-
 ben, op de welcke men vrij konde wesen ^e ander een ghe wor-
 de oft perikel. Sy hebben oock in het opbouwen deses Torens
 eenighe Vensters ende Gaten daer het haer goet dochte, ghe-
 laten, om door de selve hare Werp-rustinghen te schieten. Als
 sy nu vertrouden, door middel des Torens alle die Wercken
 die ronds-om haer waren te mogen beschermen; so hebben sy
 een ^a Stormweeringe gemaect ^{a Musculia.} tseftig voeten lang, van Hour,
 twee Voeten dick, de welcke sy vanden Steenen Toren, tot des
 Vyants Toren ende Muer sochten te brenghen. **De ghes-**
staltenisse vande dese Stormweeringhe was in deser voe-
ghen ghestelt: Daer wierden twee Balcken in d'aerde gestelt,
 even lang, ende van malkanderen verscheyden vier Voeten,
 ende

De Burgherlicke Oorloghe

ende tusschen de selve wierden in-gheslagen eenighe **b** Pila-
b colum-
uella. ren, in de hoochte van vijf Voeten : dese voechden sy weder-
om door eenige Houvasten ende **c** Veeren te samen, in voe-
c capreoli.
d tigna. gen datse weynich waren wtstekende, op dat aldaer de **d** Hou-
ten gheleyt mochten werden, welcke sy wilden stellen tot be-
scherminghe vande Borstweeringhe : Boven dit selve Werck
leyden sy noch Houten van twee Voeten dick, dewelcke sy
e Laminge. met **e** yfere Banden ende Spijckers vast maeckten: Voorts
aen het uyterste Dack vande Stormweeringhe, mitsgaders aen
de uyterste Balcken, maeckten sy vast eenighe vierkante Re-
ghelen, wijdt vanden anderen vier Vingheren, de welcke de
Steenen souden moghen sluyten, welcke op de Stormweerin-
ghe gheleydt waren. Over sulcx het Werck is opgaende ende
ordentlicken ghebout, volghens de ordinantie na het welcke de
Balcken in de Veeren ghevlochten waren ; so dat de Storm-
weeringhe met Steenen ende Kley-mortel overdeckt ende be-
schermt is gheweest, ten eynde deselve bevrijt soude moghen
wesen teghens het Vyer, het welck vande Muern soude mo-
ghen gheworpen worden : Boven over de zijden wierdt Le-
der overtoghen, op dat het Water over de Goten henen loo-
pende, de Steenen van den anderen niet uytwateren ende los
maken en soude : Wederom het Leder op dat het niet door
eenich Vyer oft Steenen bedorven en soude werden, is over-
deckt geworden met **f** wolle Kleeden ende Lappen. Dit gant-
f centones.
g Vineg. sche Werck wiert oock overdeckt met de **g** Storm-galeryen,
ende wiert alsoo tot den Toren toe volmaeckt : Daer benef-
fens hebben sy oock haestelicken ende buyten alle meyninghe
ende verwachtinge der Vyanden, iselve volghens de Scheeps-
practike met **h** Rollen ondersteken, ende alsoo teghens den
h Phalange. Tooren der Vyanden aenghebracht, ten eynde het selve met
het andere Ghebouw samen-ghehecht soude moghen zijn.
Die van de Stadt zijn hier over verschrickt geweest/
siende de swaricheyt de welke op handen was; over sulcx
i Vedes. hebben sy met **i** Wes-psers de allergootste Steenen die
sy konden bekomen aenghebracht/ende de selve van bo-
ven neder de Muere op de Storm-weeringhe henen ge-
rolt ende ghestooten: Maer de sterckte ende vasticheyt
des Werck is sodanich geweest / dat het namentlicken
alle den aenstoot ende gheweldt heeft konnen verdragen
ende teghenhouden: in voeghen dat alle het gene twelck
k Fastigium. af-ghestooten is / boven op de **k** Dorst der Storm-wee-
ringhe sonder eenighe schade af-gherolt ende ghevallen
sy

zij. Het welcke als sy saghen te vergheefs te zijn/hebben sy eenen anderen raedt bedacht/namentlicken/dat sy Tonnen gevolt hebben met 1 Harst ende Deck/welcke l t r d a. sy in bzant gesteken hebben/ ende de selve van boven neder de Muere gherolt teghen op de Storm-weeringhe aen: de welcke af-gherolt zijnde stract soudē nederballen: doch in het nederballen wierden de selve waerghenomen / ende van ter zijden met lange m Stocken ende m Longurij. Dozcken van het Werck gheweert ende af-ghestooten. Hierentusschen de Soldaten welcke binnen de Storm-weeringe waren/hebben met hare Hef-psers en Bzeuck psers/de onderste Steenen vanden Tozen der Opanden/ inde welcke het Fondament des selfs begrepē was / log ghemaect ende onder uytghetoghen. Ende aengaende onse Storm-weeringe de selve wiert van den Steenen-Tozen door onse Pijlen en Werp-rustingen beschermt: Daer beneffens de Opanden wierden van hare Mueren ende Tozens afghedreven / sulcx dat sy hare Muer niet langher en konden beschermen. Doen nu vele Steenen onder upt den Tozen welcke neffens haer was/wech gerucht waren; soo is een deel des selfen Tozens met een haestighen val neder-ghestort/ende het andere overighe deel is voorszwaerts ober blijven hanghen.

5. De Opanden sulcx siende / zijn seer beweeght ghe weest overmits den haestigen val des Tozens / ende van wegen sodanigen onberwachten swarichz zijn sy seer ontstelt geweest / achtende haer-selven gheslagen te zijn met de granschap der Goden: derhalven vreesende voorsz de plonderinghe hares Stadts/ zijn sy alle ghelijckelick onghewapent met de 2 Hoofst-windels der Priesteren bupten de Poozte upt de Stadt ghelooopen / ende hebben biddende hare handen ootmoedelick tot onse Stadthouders ende Heir-kracht uytghebejdet. De onse siende dese nieuwe ende onberwachte sake / hebben de gantsche bedieninge der oorloge laten stille staen: Want onse Soldaten haer afwendende van het strijden / kregen ghene genthept om te hoozen ende te bekenmen watter namentlicken ommeging. Doen nu de Opanden tot onse Stadshouders ende Heirleggher quamen: / so hebben sy alle ghelijckelick haerselven neder ter aerden geworpen voorsz onse voeten: ende baden datmen op de komste van Caesar noch soude verbeyden ende verwachten, ten eynde hy syne ingenome

Die bare
Massihet
wren ber
schicht van
weghen de
grootwer
ken / en ber
sacken de
stam/ welc
sy oock ber
kregen.
a Inf. 11.

De Burgherlicke Oorloghe

mene Stad: soude moghen sien, midtsgaders de opghewrochte Wercken, ende oock haren wech-gheruckten Toren. Daeren-tusschen dat sy van hare verweeringhe gantsch souden ophouden. Voordts datter alsdan geen tijdt oft stondt meer en behoefde verbeydt te werden, om haerlieden soo haest als hy soude ghekomen zijn, indien sy hem dan niet ghehoorsaem en waren, nae synen wille stracks te doen beplonderen ende berooven. **Insghelijcks gaben sy oock te verstaen/** Indien den Tooren gantschelick qname neder te vallen, dat de Soldaten niet en souden kunnen weder-houden werden, ofte sy souden stracks op hope van grooten buyt eenen inval inde Stadt doen, ende de selve gantsch ende gaer vernielen ende verwoesten. **Dese ende dierghelijcke dinghen meer/** wierden van dese loose ende arghe Menschen met groote barmhertighe beweginghe ende weeninghe verhaelt. **Waer over onse Stadthoubers beweeght zijn geweest/** ende hebben hare Soldaten vande Wercken afgevoert/ ende daer beneffens op-gheshouden van hare bestorminghe: **Doch by den Wercken hebben sy eenighe Wachten bestelt.**

Dooz medelijden dan isser als een maniere van bestand ghemaect: ende wiert hierentusschen ghewacht op de komste van Cesar: Onderwyle en wierden geen Wijlen geschoten/ noch van de Mueren/ noch van de onsen: ende een peghelick verslapte in syn sorge ende neersticheyt / even als oft sy haer werck af-ghewrocht ende ten eynde gebzacht hadden. Cesar oock hadde dooz Vrieven seer scherpelick aen Trebonius bevolen / dat hy niet en soude gehengen dat de Stat stormender hant met geweld in-genomē soude werden/ ten eynde de Soldatē/ de welke heftich verstoort waren / eensdeels upt haet des afvals/ ende kleyn-achtinghe aen haer ghedaen / eensdeels oock van weghen de langduerighe arbeydt ende moeyte aldaer geleden/ alle hare jonghe Manschap niet en souden ommebzenghen ende dooden/ het welck nochtans sy ghedreycht hadden te sullen doen: Ende voorwaer de Soldaten konden nauwelix ingehouden werden/ oft sy deden eenen inval inde Stadt: in voeghen dat sy het oock seer qualicken genomen hebben/ om dat het aen Trebonius scheen te schorten / waeronne sy de Stadt niet in en namen. Maer de Wyanden evenwel war ē trouweloog ende sochten tijdt ende gelegentheyt van vercaet ende bezoch:

doch: want na eenige daghen / siende de onse verflapt te
 zijn / ende in haer ghemoedt verflaghen te wesen / hebben
 sy dese trouweloosheyt ooc ontdeckt; want op eenen seke-
 ren middach / seer haestelick ende onboosziens / terwyl
 den eenen verrocken was / ende den anderen van weghen
 den gestadigen arbeit hem binnen de Wercken tot ruste
 te begheben hadde: ende daer beneffens alsoo alle dingen
 wech- ghelept ende op malkanderen gehoopt laghen; so
 hebben sy haer bukten begeven / ende zijn schielicken upt
 de Doozen gevallen / ende hebben het Oper door behulp
 van een seer dienstighe stercke Windt in onse Wercken
 gesteken: waer over gevolght is / dat den Wint dit Oper
 alsoo voort doen gaen heeft / dat te ghelijck ende op eene
 tijdt onse a Boystweeringe / b Onderloopen / c Muers-
 tooter / d Tooten / ende e Werp-rustingen in brant ge-
 komen zijn: 'twelck in soodanigen haest toeghegaen is /
 dat alles / eermen wiste hoe het toegegaen was / door den
 brant verdooven ende verteert is geweest. De onse ont-
 stelt zijnde van wegen dit onverwachte ongeluck / heb-
 ben de Wapenen soo veel als sy konden / in de hant geno-
 men / ende de sommighe hebben haerselven oock upt den
 Leger opgemaect / in voegen datter eenen hefigenaen-
 val op de Opanden gekomen is: maer van de Mueren
 wierden sy door Wijlen en Werp-rustingen alsoo bestoot
 dat sy den vluchtenden ten uitersten niet en konden ver-
 volgen: Want sy begaven haerselven onder de Mueren /
 ende aldaer komende / hebben sy de f Stormweeringhe
 ende den g Steenen Tooten bukten eenitij perijckel / als
 zijnde onder de Stad / oock aen brant gesteken. Ende al-
 soo is in een ooghenblick tijds / den arbeit van soo vele
 Maenden / door trouloosheyt ende verraderije der Op-
 den / ende door het geweld des krachtig gedreven Wints
 ende onweders / gantsch ende gaer bedorven ende te niete
 gekomen. Des anderen daeghs hebben die van Massi-
 lien / alsoo sy eben grooten Wint ende onweder hadden /
 het selve aen andere Wercken wederom willen beginnen
 want eenen uptval doende / hebben sy met meerder trou-
 ticheydt dan te vooren / aen onsen anderen Tooten ende
 Boystweeringe begost te strijden / ende hebben oock seer
 veel Opers aengebracht: maer ghelijck als de onse in de
 voortgaende daghen geheelicken in hare neersticheyt en
 toesicht verflapt waren; alsoo zijn sy van wege ongeluc-

Maer sy
 b. ken hare
 trouwe ende
 belofte / ende
 eenen wval
 doende stek
 sy den brant
 in de Werck
 ken ende
 verderben
 deselve.

a Agger.
 b Plurei.
 c telludo.
 d turris.
 e tormenta.

f Musculus.
 g Lateritia
 turris.

De Burgherlicke Oorloghe

des daeghs te vozen also gewaerschout gheweest / dat sy alles dienende tot harer bescherminge gereet gemaect hadden : over sulcks hebben sy vele van den haren ghedoot / ende de andere sonder pet uyt te rechten wederom in de Stadt ghedreven.

Maer de
selve Werck
ten werden
door groote
veersicheit
der Soldaten
in korter we-
derom opge-
maect.

6. Trebonius siende alle het ghene 'twelck bebozven ende te niete gemaect was / heeft voorgenomen het selve niet meerder neersichendte ende blijft zijner Soldaten wederom toe te maken / ende in zijn vorighe gebzuyck te herstellen : want het verdoot allen ende eenen pegelijcken seer / siende dat haren soo langhen ende zwaren arbeidt / mitsgaders soo groote gherecdtschappen / dus schandelicken te niete ghekomen waren : ende dat door schelmerije het Bestant gebzoken zijnde / hare vromicheyt by den Vyanden nu tot een bespottighe was gheworden. Derhalven alsoo daer ontrent langher niets overich en was / om sulcx aen te halen als tot toemakinghe van een Borstweeringhe soude dienen ; soo zijn sy verre van de hant henen ghetogen / ende hebben wijs ende bzeet in de landtpalen van Massilien alle de Boomen afgehouden ende door de Stadt aengevoert. Het welck gedaen zijnde / hebben sy begost te maken een nieuwe ende ongehoorde maniere van Borstweeringhe / bestaende uyt twee steenen Mueren / van de dichte van ses voeten : welcke Mueren oock door krups-houten gebonden ende vast gemaect waren. Ende is dit selve Werck schier van ghelijcke bzeette gheweest / gelijk de vorige Borstweeringe was / dewelcke van Hout geblochten ende gemaect was. Daer beneffens daer de noodige gelegentheyt tusschen de Mueren / oft andersins de zwackheyt des Houts scheen te verespichen / aldaer wierden tusschen ghestelt enige a Pilaren / ende teghens de selve eenighe b Schoorhouten aengesteld / welcke tot verstijvinge ende versterkinghe des Wercks souden moghen wesen. Insgelijcx alle het gene welc vast gemaect was / wiert strax overleydt met Horzen / ende de Horzen wederom bedeckt met Leem ende kley. Hier over ginghen de Soldaten als onder Dack / zijnde beschermt ter rechter ende linker zijde niet een Muur / ende van vozen waren sy versterckt door het aenboeren van een verborgen c Onderloop : over sulcx bzochten sy aen buypen eenigh perijckel / alles het welcke tot het Werck dienstich konde

a Pile.
b tranversaria
c signa.

6 Pluteus.

konde wesen. Derhalven het Werck wiert seer haestelicken opgemaect / ende de schade van den langh-duerighen arbeit wiert dooz de listicheyt ende vromicheyt der Soldaten in korten wederomme verwonnen. Daer wierden oock Doozen/daer het van noode scheen te zijn/gelaten/dienstigh tot den uytval. Het welck als de Spananden saghen/ ende dat alle dese Wercken / dewelcke sy gehoopt hadden in langhen tijdt niet wederom opghe-maect te konnen werden/nu in wepnige dagen dooz arbeit ende neersticheyt alsoo op-ghe-maect waren / ende dat sy noch met trouweloose schelmerije/ noch met uytvallen pet bonden uytrechten/ ja datter gantsch niet overgebleven en was/om namentlicken oft met ghewelt den Soldaten/oft met Oper den Wercken te konnen beschadigen. Insgelijcx also sy oock bemerkten dat de gantsche Stadt in alle hare aengangen te lande konden buyren perijckel dooz onse Mueren ende Toorens belooppen werden/in boeghen dat sy geen ghelegghentheyt meer en hadden om langer binnen hare Vestingen te konnē bliuven staen: Ja als nu dooz ons Heerkracht schier op hare Mueren onse Sterckten scheenen gebout ende ghetimmerd te wesen/in boegen dat de Wijlen met de hant konden totten anderen geworpen werden; ende dat daer beneffens het ghebruyck harer Werp-rustinghen / waer mede sy gehoopt hadden groote dinghen uyt te sullen rechten / van wegen de nabijheyt nu onnut gheworden was; sulcx datter ghelijcke voozdeel van stryden bepde van de Mueren ende van de Toorens vooz haer scheen te wesen: so hebben sy beginnen te overlegghen als dat sy in vromicheydt ende kloeckheyt den onsen niet en souden konnen gelijk wesen: over sulcx den moet verlozen geuende/hebben haren toevlucht tot de voozige ende gelijcke conditien van overgevinge ende verdrach genomē.

7. Hier-en-tusschen heeft Marcus Varro in Hoogh-Spagnien oock beginnen moeyte te maken: dewelcke nochtans in den eersten mistroude op de Pompejaensche saken/ ende derhalven also hy verstont alle 't gene dat in Italien omghEGAEN WAS/seer vrientlicken ende wel van Cesar gespzoken ende gevoelt had: seggende/dat het wel warachtigh was/ dat hy tot het Stathouderschap van Cneius Pompejus vooz henen aengenomen was/en dat hy in zijnen eed ende trouwe gehouden en verbonden was

Daerentusschen Marcus Varro maect ghereetschap ter oorloghe in Hoogh-Spagnien.

maer dat daerom syn vrientschap te minder niet en was met Cesar: Daer beneffens dat hy oock wiste welck het ampt zij eenes Stadthouders / dewijle hy alleenicken dienst vooz een ander ende niet vooz hem-selven en was doende: Inghelijck dat hem ooc niet onbekent en was hoedanich spne machten waren / ende hoedanich de wille ende ghene genthepdt van de gantsche Provincie tegens Cesar was. Dit ende diergelijke dingen gaf hy in spne daghelicse redden te kennen / ende en begaf hem tot gheene zijde altoos.

Maer daer na doen hy verstant dat Cesar vooz Massilien opgehouden wiert / ende dat het Volc ende Herykrachten van Petrejus / te samen ghevoecht waren met het Hery-legher van Afranius / ende dat oock seer groote bystanden haer toeghekomen waren ; insgelijck dat sy alle ghelijkelicken dies halven in groote hope en wacjtinge waren / des te meer / overmits in hare saken ooc ingewillicht hadde het gantsche ^a Neder-Spagnen: Daer beneffens oock ghehoort hebbende het ghene daer na geschiet is aengaende spne benautheyt ende ^b gebzeckelicheyt van Kroon ontrent de Stadt Lerida: Het welck alles Afranius seer breet ende niet groote opgheblasenheyt hem overgheschreven hadde: soo ist dat hy hem selven mede na de ghelegentheyt van de Fortune heeft begost te voeghen ende aen te stellen : over sulcx heeft hy Linchten doen aennemen door de gantsche Provincie ; ende na dat zijn twee Legioenen vol ghemaectt waren / heeft hy oock dertigh Vleugel-benden daer by geboegt: Daer beneffens heeft hy oock versamelt groote overbloet van Kroon / om tselve aen die van Massilien mitsgaders oock aen Afranius en Petrejus te senden: voorts heeft hy aen die van ^c Caliz belast / dat sy thien langhe Schepen soude toemaken: insgelijck heeft hy noch meer andere Schepen doen maken binnen ^d Sibilien : Daer beneffens alle het Geldt ende de kostelicke vercieringhen heeft hy genomen upt den Tempel van Hercules / ende heeft deselve binnen de Stadt ^e Calis gebzacht: ende tot bewaringe des selfs heeft hy derwaerts henen ses Benden upt de Provincie in garnisoen gesonden : ende heeft over de Stat Caliz tot Gouverneur gestelt eenen Caius Gallonius Ridder van Rome / sijnde een seer goet vrient van Domitius / dewelcke aldaer gekomen was van weghen

^a Citerior
Provincia.

^b Boeck **A.**
9 XXIV.

^c Gaditani.

^d Hispalis.

^e Gades.

gen Domitius / dewijle hy van hem uytgesonden was om de bestellinge van eenige erffenisse: ende heeft voorts alle de gemeyne ende eygene Wapenen doen brenghen in het huyjs van desen Gallonius: Het welc gedaen zijnde / heeft hy seer zware beschuldigingen tegens Cæsar in zijne redenen hy de gantsche menichte gesproken: Daerenboven heeft hy oock van den Rychstoel verhaelt / hoe dat Cæsar vele ongeluckige Veltslagen gehad hadde / ende dat een groot getal van zijne Soldaten tot Afranius gebluchtet waren; seggende sulcx dooz sekerre Voden ende waerachtige getuygen verstaen te hebben. Hier dooz zijn de Roomsche Burgeren van die Provincie seer verschrikt geweest; sulcx dat hy dooz middel van dien haer afgedrongen heeft hondert en negentigh dupsentf Ses-

FH. S.

tertien aen Gelde / ende daer beneffens oock twintigh dupsent g Ponden Silvers: voorts heeft hy haer oock

g Argente
Pondo.h Medij
tici.

doen beloven hondert ende twintigh dupsent h Mudden Tarwe. Ende waer hy eenige Steden ofte Vyddommen wiste aen Cæsar eenigsins toegedaen te zijn / de selve leide hy de zwaerste lasten op: Insgelijcx die eenige woorden ofte reden gesproken hadde tegens het Gemeynbeste / der selver goederen maecte hy gemeyn / brenghende derwaerts na toe syne Garnisoenen; en gaf ooc zware Bonnissen hier ende daer tegens particuliere Lieden / en dwongh eyntlicken de gantsche Provincie met eedt ten dienste van hem en Pompejus. Als hy nu verstaen hadde alles het ghene verhandelt is geweest in Neder Spagnien / heeft hy gereetschap ter Oorloge gemaecht. De gelegentheyt zijner oorloge was in deser voegen besteken / namentlicken dat hy hemiselve met zijne twee Legioenen na Caliz soude begeven / en aldaer alle de Schepen en het Kroon hy een soude houdē: want hy wiste hoe seer de gantsche Provincie de sake van Cæsar toegedaen was: Maer in het Plant van Caliz so wanneer hy van Kroon en Schepen wel mocht voorzien zijn / en heeft hē geensins zwaer ghedocht de oorloghe te kunnen voeren.

Cæsar hierentusschen / al ist sake dat hy van weghen vele nootwendighe saecken in Italien vereyscht wiert; nochtans hadde hy voorgenomen geen overblijffel van eenige oorloge inde Spaensche landen te laten; dewijle hy wiste dat de weldaden ende verbintenissen seer groot over-ghebleven waren in Neder-Spagnien: Der-

De Burgherlicke Oorloghe

halven heeft hy met Quintus Cassius een van de Hoofden des Volcks twee Legioenen in Kroogh-Spagnien gesonden: Ende hy selver is voorsz henen dooz lange tochten met ses hondert Ruyteren ghetogen / ende soue voorsz hem henen een seker bevel / in dewelcke hy te kennen gaf ten welcken daghe zijnen wille sy dat de Overicheben ende voornaemste Heeren van de Wyrdommen by hem te a Cordoua souden teghenwoordich wesen.

a Corduba.

Cesar kragt
de gemoede-
ren vā hoog
Spagnien al
syn zyde.

8. Dit bevel is dooz de gantsche Provincie verbyziedet: ende daer is oock gheen Wyrdom gheweest ofte deselve heeft tegens die tijt een gedeelte van haer Raed na Cordoua gesonden; daer is oock gheen Roomsche Burgher gheweest / de welcke eenighe aensienlichheyt hadde ofte hy quam ten selven daghe. Daer beneffens de Vergaderinge te Cordoua heeft hy haer-selven de Poorten voorsz Varro ghesloten / ende oock Toesichten ende Wachten op de Mueren ende Toozens bestelt / ende hebben daer beneffens by haer ghelouden de twee Benden ghenaemt de Colonische / de welcke by gheval tot haer ghekomen waren om de Stadt te verseecken. Ten selven daghe

b carmonen-
tes.

hebben die van b Carmon / welcke verre de sterckste Stadt zijn vande gantsche Provincie / de drie Benden dewelcke van Varro tot bewaernisse ghesonden waren / in het Casteel des Stadts ghebracht / ende hebben van daer de selve Benden by haer-selven upt-ghedzeven / ende de Poorten voorsz haer ghesloten. Het welck Varro hoozende / heeft so veel te meer ghesaest / dat hy met zijne Legioenen ten aller-eersten in c Caliz soude mogen komen / ten eynde hy in zijn wech ende overtocht niet en soude afgesloten werden: want soo groot ende so seer toegedaen was de genegentheyt der gantscher Provincie tegens Cesar. Als hy nu in zijne tocht enigzins wat verre voorsz getogen was / quamen tot hem Vrieven van Caliz / hem te kennen ghevende hoe dat de voornaemste Heeren van Caliz / soo haest sy verstaen hadden van het bevel van Cesar / t'samen met de Opper-meesters der Benden dewelcke aldaer in garnisoen lagen / overgekomen waren / om namentlicken Gallonium upt de Stadt te jaghen / ende daer en teghen voorsz ghenomen hadden de Stadt ende het Eplandt voorsz Cesar te bewaren. Als sy nu hier oer een vast besluyt ghemaect hadden / hebben sy aen Gallonium doen aensegghen / dat hy van selfs

c Gades.

upt

upt Calis wilde vertrecken/terwijle sulcx sonder perijckel konde geschieden/want soo hy sulcx niet en quame te doen/dat sy dies halben een besluptinge tegens hem souden maecken. Gallonius hier over met vreesse bevangen zijnde/is dadelicken upt Caliz vertroocken. Als dit alles bekend gheworden was/heeft van die twee Legionen het eene twelcke ghenaeint wiert het a Inlantsche Legioen/buyten het Leger van Varro/in teghenwoordighepdt ende ten aenschouwen van hem / zijne Vaendelen opgesteken/en hebben haer selven nab Sivilien begeven/alwaer sy op de Marct ende binnen de Gallerijen sonder eenich leet pemandt aen te doen/haerselven ter neder gestelt hebben:welcke daet den Roomsche burgers op de vergaderinge aldaer gecomen zijnde also behaeght heeft/dat een vogelick haer seer vriendelick binnen zijn huys ter herberge geleydet ende gebzacht heeft.

a Vernacula.

b Hispalis.

9. Door het welcke alles Varro seer verschrikt is geworden; ende also hy hier over op den wech wederom keerden/ende daer over liet weten dat hy binnen Italica soude komen/is hy van den zijnen verwitticht geworden/dat de Poorten voor hem gesloten waren. Hy dan hier over hem siende van allen wegghen afgesloten te zijn/heeft aen Cesar ghesonden / hoe dat hy berept was / zijn Legioen / den ghenen dien hy tot sulcx last gaf/over te geven. Cesar heeft tot hem eenen Sextus Cesar ghesonden / ende belast aen hem het Legioen over te gheven. Als Varro nu zijn Legioen overgegeven had/is hy te Cordoua tot Cesar ghekomen / ende heeft de gemeyne Rekeninghe met hem genomen / en met goede verskeringe/alle het Gelt twelck hy by hem hadde hem overghegeven/doende hem midtsdien oock aenwijsinghen van alle het Koozn ende de Schepen welcke hy hier ende daer hadde. Cesar hier over heeft een gemeyne reden te Cordoua aen het Volck ghedaen / ende heeft alle ende een peder in't ghemeyn hooghlicken bedanckt: Eerst den Roomschen Burgeren/overmits sy gepoocht hadden de Stadt in hare macht te behouden: daer na den Spanjaerden/overmits sy de Garnisoenen ende besettingen uptghedreven hadden: voorts oock die van Caliz/overmits sy het booznemen der Opandē verbroken hadden/en haerselven in vrsheyt gestelt hadden: insgelijcx oock den Oppermeesters der Soldaten ende

Varro berelaten zijnde van de sone geeft hem selven en sijn heerekracht over aen Cesar.

De Burgerlicke Oorloghe

liedē dewelcke hy haer in garnisoen gelegen hadde / over-
 midts sy dooz haer vromicheydt hare raden bevestight
 hadden. Daerenboven heeft hy den Roomsc hen Bur-
 gers quijt gescholden de groote sommen Gelds / welcke
 sy ten dienste van het gemeyne-beste aen Varro belooft
 hadden: Ende den ghenen welcke hy wiste schade en ver-
 beurte in haere goederen geleden te hebben / van wegghen
 dat sy te vry gesproken hadden / den selven heeft hy hare
 goederen wederom gegeven / soo dooz quijtscheidinghe
 van gemeyne schattingen / als dooz eenige bysondere ge-
 schencken ende vereeringen: Ende aengaende de andere
 de selve voldede hy oock / ghebende haer in alles goeden
 moet ende hope. Ende na dat hy twee dagen binnen Cor-
 dona geweest was / is hy na Caliz genen getrocken / ende
 heeft aldaer het Gelt ende de Heylichdommen dewelcke
 uyt den a Tempel van Hercules in een particulier huyx
 gebracht waren / wederomme belast aen hare stede in den
 Tempel te brengen: ende heeft als Gouverneur over die
 Provincie gestelt eenen Quintus Cassius / hem byvoe-
 gende vier Legioenen: Doch hy selver daerentusschen
 is met de Schepen dewelcke Marcus Varro / ende die
 van Caliz dooz het bevel van Varro gemaect hadden /
 binnen wepnige dagen inde Stadt c Arragon gekomen.
 Alhier verwachtten schier alle de Ghesantschappen van
 het gantsche d Neder-Spagnien op de komste van Ce-
 sar: Ende na de selve maniere heeft hy oock eenige Ste-
 den alhier soo in't bysonder als in't gemeyn eenige ver-
 eerungen aenghedae / ende is daer na van Arragon ver-
 trocken / ende te voet nae e Narbone ghereyst / ende van
 daer na f Massilien: alhier heeft hy verstaen hoe datter
 een besluit over hem ghemaect was aengaende de al-
 ler-opperste heerschappije des g Dictateurs; ende
 daer beneffens heeft hy tydinghe ghekreghen hoe dat hy
 van den Schout Marcus Lepidus tot Dictateur upt-
 geroepen was.

10. Daerentusschen die van Massilien zijn seer inoede
 ende verdrietigh geweest van alle de tegenspoeden die sy
 gheleden hadden; want sy waren tot de uiterste benaut-
 heyt van Noozn ende Lijstocht gekomen; daer beneffens
 waren sy a tweemael in hare Scheep-strijden overwon-
 nen / ende in hare menichvuldighe upt-vallen waren sy
 meermaels geslagen; voorts waren sy oock van binnen
 met

a Boben
 § VII.

c tarraco.
 d citenior.
 Provincia.

e Narbo.
 f Massilia.

g Dictator.

Die van
 f Massilien
 ghekomen
 zinde tot
 d wtersten
 honghers
 noot gheben
 haerselven
 over aen
 Cefar den
 Dictateur.
 a Na g. 10
 Boeck I.

met zware sterfte ende pestilentie ghequelt / overnuidts hare lange beslotenheyt ende veranderinghe van onghewoonlike kost ende spijs / (want meest alle leefden sy by veroudert Panic-koozn ende verdozven Gerste / het welck sy eertijds tegens soodanige zwaricheden te voeren opgedaen hadden / ende vooz het gemeyn wechgelept hadden) insgelijcx was haren b Dozen oock ter neder-gewozen / ende een groot deel hares Muers verbzoken: daerenboven waren sy bupten hope van de bystande der Provincien ende harer Heirkrachten / also sy verstonden deselve inde macht van Cesar gekomen te zijn: Derhalven hebben sy voozgenomen opzechtelicken ende sonder eenigh bezoch met hem over te komen: Maer Lucius Domitius heeft weynige dagen te vozen / alsoo hy verstondt de gheneghentheyt van die van Massilien / drie Schepen tot zijnen dienste ghenomen / ende heeft van de selve twee aen zijne goede Vrienden overgegeven / ende in het eene is hy selver te Schepe gegaen: Het welck also bestelt zijnde / is hy by gelegentheyt van een onstupnich onweder henen ghetogen ende wech gezept: Maer onse Schepen / dewelcke volgens het bevel van Brutus na hare dagelicksche ghewoonte aen de Haven hare Wacht hielden / alsoo sy hem saghen hebben begost hare Anckeren op te nemen ende haer-lieden te vervolghen: Hier over is een van hare Schepen voortgetogen / het welck in zijne vluchte volhardende / is dooz behulp van den storm ende onweder upt ons gesichte ontkomen: Maer de andere twee dooz de tsamen-loopinge van onse Schepen verschrickt zijnde / hebben haerselven wederom in de Haven begeben. Die van Massilien hebben upt hare Stadt / volgens het gene haer belast was / alle hare Wapenen ende Werprustingen tot hem gebzacht; daer beneffens hebben sy upt hare Haven en van hare Scheeps hellinghen alle hare Schepen bupten ghebzacht; ende oock sekere somme Gelts upt het ghemeyn aen hem overgegeven. Als dit alles aldus bestelt ende te wege gebzacht was / heeft Cesar haer behouden / meer van wege haren naem ende outheyt des Stats / dan van wegen hare verdiensten tegens hē bewesen: Dooz heeft hy twee Legioenen tot besettinge aldaer in garnisoē gelept: doch de andere Legioenen heeft hy na Italien henen gesondē: En hy selver ooc is mede na de Stadt van Rome getogen.

11. Ten selven tijden is Cajus Curio upt Sicilien na
 Afriken gherepst / upt oorsake dat hy te vooren verspiet
 hadde de Heir-krachten van Publius Atius Varus :
 derhalven heeft hy met hem genomen ende overgevoert
 twee Legioenen van die vier de welcke hy van Cesar
 outfangen hadde / ende daer beneffens oock vyf hondert
 Ruyteren: Als hy nu twee daghen ende dzye nachten ge=
 varen hadde / is hy aenghekomen aen die plaetse de welc=
 ke ghenaeemt wert a Aquilaria. Dese plaetse is ghele=
 gen van de Stadt b Clupea twee-en-twintich mylen /
 ende heeft een jeer bequame c Scheeps-reede inde So=
 mer-tijt / als beslotē zijnde met twee groote upt-steken=
 de d Hoofden: Op syne komste wachtte Lucius Cesar
 de Sone vooz de Stadt Clupea met rhien lange Sche=
 pen (welcke Schepen ghenomen zijnde in de oorloghe
 der Zee-roovers / Publius Atius binnen e Utica op
 de Scheep timmer-werven laten trecken hadde / ende al=
 daer upt oorsaecke van dese oorloghe doen vermaecken)
 maer hy vreesende de menichte onser Schepen is upt de
 Zee ghevluchtet / ende aen-stootende aenden naesten Oe=
 ver met syn over-deckte Galee / heeft hy de selve aldaer
 achter-ghelaten: ende hy selver is te voete na de Stadt
 f Adzurnetum ghevluchtet: Dese Stadt was in bewa=
 ringe van Cajus Considius Longus / hebbende by hem
 het behulp van een Legioen: Doozts de andere Schepen
 van Lucius Cesar hebben upt oorsakes van syne vluch=
 te naer Adzurnetum haer-selven oock begeven.

Marcus Rufus den Ontfangher is oock ghevolght
 met twaelf Oorlog-schepen / dewelcke Curio upt g Si=
 cilien gevoert hadde tot bescherminge ende bewaringhe
 van de Last-schepen. Als desen nu sach het Schip op
 den Oever verlaten / is hy ten eersten daer na toe gheto=
 ghen / ende heeft het selve met syne Dupz-kabels vanden
 Oever ghetrocken ende af-ghewonden: ende is voozts
 met syne Vloote by Curio ghekomen. Curio heeft
 stracks Marcum vooz upt ghesonden met syne Sche=
 pen nae Utica; ende hy selver trock oock derwaerts na
 toe met syn Hebz-legher / ende nae dat hy twee daghen
 gherepst hadde / is hy ghekomen aende Riviere Ba=
 grada / al-waer hy den Stadthouder Cajus Caninius
 Rebilas met de Legioenen ghelaten heeft: ende hy
 selver is met zyn Ruyterije vooz henen gheoggen / om
 te

a Aquilaria.
 b Quipia.
 c Statio.

d Promon=
 toria.

e Porto Fa=
 rina.

f Mahomet

Hy voert
 oorloghe by
 Utica.

te bespieden ende te besichtigen het Cozneliaensche Le-
ger / uyt oorzake dat die plaetse by een peggelick zeer be-
quaem tot een Legher gehouden wiert : want daer was
een steyle rechte spitse des Gheberchts uyt-stekende in
de Zee / ende aen weder-zijde seer oneffen ende vol onge-
lijke uyt-stekinghen ; maer nochtans hebbende eenich-
sins bequame af-loopinge aē die zijde de welcke na Utica
ghelegen is : dit is dooz rechte paden van Utica ghe-
leggen / een wepnich meerder dan een mijle : op dese rech-
te wech was een fonteyne / in de welcke de Zee quam /
waer dooz dese gantsche plaetse wijdt ende breedt met
een staende Water beset was : het welck so pemandt sou-
de willen mijden / soo en konde-men anders niet dan met
een omme-loopinghe van ses mijlen inde Stadt komen.
Als Curio dese plaetse besichtich hadde / heeft hy oock
beschouwt het Leger vā Varus / het welc met de Muer
en Stad tsamen-gevoecht was aen de Poozte / de welcke
ghenaemt wiert de Oozlochys-poozte : het welck ooc seer
sterck was van weghen de ghelegentheyt der plaetse ; na-
mentlicken aen d'een zijde van weghen de Stadt Utica ;
ende aen d'ander zijde van weghen het a Schouw-pa-
leys t'welck vooz de Stadt was / overmits de seer groo-
te betimmeringhe des selfs ; soo dat den aen-ghangh tot
het Leger seer enghe ende moepelick was. Daer benef-
sens heeft hy ooc bemerct / datter seer veel uyt allen hoec-
ken van de Landen ende Welden / overmits de Lieden al-
daer vooz eenighe haestighe oozloghe waren vreesende /
inde Stadt ghebzacht wiert / soo dat de weghen over al
vol waren van tghene na de Stadt ghedraghen ende ge-
dreeven wierdt. Derwaerts na toe heeft hy syn Ruyte-
rije gesonden / ten eynde sy de goederen aldaer souden be-
plonderen / ende tselve vooz buyt na haer nemen : Maer
ten selven tijde zijn tot hulpe van haer lieden / ende tot be-
houdenisse van hare goederen van Varus uyt de Stadt
ses hondert a Numidische Ruyters gesonden / ende ooc
ses hondert Doetknechten / de welcke den Koninc Iuba
wepnige dagen te vooren na b Utica tot haer bystant
ende hulpe ghesonden hadde : dese hadde de oude vriendt-
schap hem na-gelaten by syn Wader / altydts met Domi-
pejus onderhouden / ende hadde daerenteghen een byant-
schap met Curio / uyt oorzake dat hy een van de Hoofden
des Volcx zijnde / een Wet laten af-kondigen hadde / inde
welcke

a thesaurum.

a Numide.
die vā Sata
bargen.
b porto Fa-
rina.

De Burgherlicke Oorloghe

welcke hy onder anderen oock het Koninckrijk van Ju-
ba verbeurt verklaert hadde. Zoodan de Ruyters ren-
den teghens malkanderen; maer de Numidische en heb-
ben niet konnen teghen houden den eersten aenval van de
onse: want na dat hondert ende twintich van haer ver-
slagen waren / zijn de andere ghebluchtet / ende hebben
haer in het Leger ontrent de Stat begeven. Daerentus-
schen alsoo de lange Schepen ghekomen waren / so heeft
hy doorn af-kondigē aen den Vacht-schepen en Roop-
vaerders / de welcke vooz Utica ontrent twee-hondert in
ghetale laghen / namentlicken / Dat hy alle de gene voor syn
Vyanden wilde houden, de welcke niet dadelicken ende stracks
na het Corneliaensche Legher zonden henen zeyen. Als dese
af-kondinghe geschiet was / strack hebben sy hare Anc-
kers op-ghelicht / ende in een ooghenblick tijts hebben
sy alle ghelijckelick de Stadt Utica verlaten / ende seyl-
den derwaerts na toe daer haer belastet en bevolen was:
ende sulcx heeft oock bygebzacht overvloet van alle din-
gē in ons Heylleger. Als dit nu alles aldus bestelt was /
heeft Curio hem-selven begheven in het Leger ontrent
de Riviere Bagrada / al-waer komende / is hy met blij-
de toe-roepinghe van het gantsche Heyl-leger als Welt-
overste ghegroetet gheweest.

Hy werdt
verreert van
syn Heil-
legher met
den Titel
van Welt-
overste.

12. Des anderen daechs heeft hy syn Heylkracht by
Utica ghebzacht / ende heeft syn Legher seer na onder de
Stadt gestelt: Doch eer dat sy de Wercken des Legers
op ghemaecht hadden / quamen de Ruyters haer boot-
schappen van hare Schilt-wachten / hoe dat groote by-
standen van Ruyters ende Doet-knechten haer van den
Koninck toe-ghesonden werden / ende dat de selve na de
Stadt Utica henen togen: Ende mitsdien sachmen ter
selver tijt een groot stof aenkomen / ende in een ooghen-
blick tijts was daer benessens oock de Woort-tocht in
het ghesichte. Curio hier op niet verdacht zijnde / ende
beweecht dooz soodanighe haestighe overkomste / heeft
syne Ruyters vooz upt ghesonden om den eersten aenval
teghen te houden ende te beletten: Hier-en-tusschen heeft
hy seer haestelicken de Legioenen van haer werck afge-
leydet / ende heeft syne Nach-ordze inghestelt. Middeler-
wijle de Ruyters hebben teghens haer den strijt aenge-
gaen: maer eer dat onse Legioenen behoorzlicker wijse
in ordze konden ghestelt werden / zijn alle de bystaenden
des

des Konincs inde vlucht geslagen / want beswaert zijnde met hare bagagien / ende ontrent van wegghen den teghenstant vande onse / alsoo sy sonder eenighe orde ende buppen alle vreesse aen-getrocken hadden / hebben sy haer selven dadelicken op de vlucht begheben : Ende de onse haer vervolgende / hebbē een groot getal van hare Doet-knechten omme-gebracht ende verslagghen : Waer aengaende haer Supterpe / de selfde is schier gheheel behouden ontkomē / alsoo sy lieden in aller haeste lancx den Oever henen haer selven inde Stadt begeven hadden. Des nachts daer aen zijn twee c Marci. Marci'sche Hoofst-lieden met twee-en-twintich van hare Rotsghesellen wt het Legher van Curio tot Atnus Varus over-geloopen : Dese hebben hem sommighe dinghen aen-ghebracht / ende is onseker ofte sy waer achtelick ende ongeveynselick die meyninge die sy hadden / hem verklaert hebben / dan ofte sy alleenlick na de mont gesproken hebben sulcx als sy meynen dat Varus gheerne was hoorzende (want het gene wy willen ende wenschen / sulcx gelooven wy gerne ende lichtelick : Daer-beneffens sulcken gevoelen als wy van yemant hebben / hopen wy dat andere mede hebben) want onder anderen soo verskerden sy hem vooz de vaste waerheyt / hoe dat alle de gemoederen des gantschē Wepz-leggher verbyzendet waren / ende derhalven bysonderlick van noode was dat syn Wepz-kracht teghenwoozdich in het gesicht quame / ende dien volgende vryheyt ende ghelegentheyt van t'zamen-sprekinghe gabe. Varus dese meyninge geloovende / ende met de selfde inghenomen zijnde / heeft des anderen daeghs vzoegh syne Legioenen buppen den Legher gebracht : het selfde heeft Curio oock ghedaen / ende een kleyn dal tusschen beyden latende / hebbē sy alle beyde hare Wepz-krachten in slach-orde ghesstelt. Daer was in het Wepz-leggher van Varus oock eenen Sextus Quintilius Varus / den welcken c boven ghesepdt is te Corfinium gheweest te c Burg. noyl. zijn. Dese was in Africken gherepft / na dat hy van Boeck 3. Cesar vry ghelaten was : Ende Curio hadde juist de § XII. en § XIII. zelfde Legioenen met hem over gevoert / de welcke Cesar in voorighen tijden wt Corfinium aen syn sijde c ge- c Burg. noyl. nomen hadde / soo dat de zelfde Ordinantien ende Rotten noch in wesen waren / zijnde alleenlijck eenighe § XII. en § XIII. Hoofst-lieden verandert. Quintilius dewijle hy zodanighe ghe

De Burgherlicke Oorloghe

f Sacramen-
tum.

ghe gheleghentheyt van aen-spzake hadde / is ronts-on-
de slach-ordze van Curio henen ghereden / ende heeft de
Soldaten begost te smeerken / Dat sy niet t'eenmael ende
gheheelicken aen een sijde souden stellen de eerste ghedachte-
nisse hares fKrijchseeds, de welcke sy aen Domitium ende aen
hem, Ontfanger zijnde, gedaen hadden, ende dat sy de Wape-
nen regens den genen niet en souden voeren, de welcke met
haer de zelfde swaricheden wtgestaen hadden, en het selfde on-
gemack inde belegeringe gheleden hadden; ende dat sy oock
voor haerlieden niet en souden strijden, vande welcke sy spots-
gewijse Overloopers ghenacmt werden: By het welcke alles
hy oock byvoechde een ge hope van geschencken, dewelcke sy
van syne mildicheyt souden hebben te verwachten, ind en sy
hem ende Atium quamen te volgen. Ende alhoewel hy des-
se reden tot haer wt-spzack / nochtans van het Heirleger
van Curio / en geschiede aen geen en kanten altoos eenich
bewijs van toe-stemminghe: Derhalven hebben sy alle
bejde hare Heir-krachten wederom af ghebzacht.

Daer ont-
staet groote
vrees in het
legger van
Curio.

13. Doch ondertusschen is in het Legger van Curio
een zeer groote vrees int gemeyn by allen geweest: ende
dooz verscheyden reden ende pzatinghen onder malkan-
deren wierdt de selve oock seer haestelicken vermeerderd:
Want een pegelick bedachte verscheyden bedenckinghen
ende voegde altyts wat by aen het gene 'twelck hy van
een ander ghehoort had / alles streckende tot vermeerde-
ringe van vrees: Ende als sulcx dooz eenen Mupt-ma-
ker aen velen verspzept wiert / den eenen het selve den an-
deren overgebende; so scheen het eyntlicken als oft daer
veel Muptmakers ende Maets-lieden van eene ende de-
selve sake geweest waren. Sy overleyden met malkan-
deren / Als dat het was een Burgherlicke oorloghe: Daer be-
neffens dat sy ooc soodanige Liederen waren, de welcke vrij wa-
ren, ende over zulcks vrijelicken mocht en doen ende volghen
zulcx als sy wilden: Inghelijcks dat sy oock soodanighe Legi-
oenen waren, de welcke een weynich te vooren by de Vijan-
den geweest hadden: Daerenboven overdachten sy ooc de Ge-
schencken welcke haer aengeboden wierden; ende dat oock de
ghestadige gewoonlicke dienst aen Cæsar nu syne weldadic-
heydt verandert hadde: Voort, dat sy vrije Burgherschappen
waren, uyt verscheyden hoecken te samen ghevoecht: Want
sy en quamen niet uyt het landt van de a Marsische en-
de b Pelignische Volckeren / ghelijck die de voorighe
nacht

a Mariti.
b Peligni.

nacht in de Tenten geweest waren. Daer waren oock eenige Soldaten/die de goede ende treffeliche redenē van andere Soldaten int ghemeyn over dwerssch ende quallicken namen: Dese ende dierghelijcke dingen ghevielen doen-maels/ende daer wiert noch meer van de sommige die de andere in verstant wilden te boven gaen/by ghevoecht ende verdichtet. Om dese redenen dan heeft hy dē Krijchs-raet te samen gheroepen; ende heeft met haer begost van het uyterste harer sake te beraetslagen. Daer waren eenighe stemmen / de welcke verstonden datmen gheheelicken behoorde teghens haer aen te vallen / ende het Leger van Varus te bestormen/overmits sy meynden dat de stilte ende ledicheyt aller-meest streedt tegens het ghemoet ende de beraetslaghinghen der Soldaten.

Hac ex emendatione Aldi

Ende sepden oock eyntlicken daer by / Dat het beter was door vromicheyt inden strijt het geluck der oorloge te wagen, dan verlaten ende omcingelt te werden van syn eyghen Volc, ende door middel van dien een sware straffe te moeten lijden, Daer waren oock andere/ de welcke meynden / Datmen behoode ter derder wake na het Corneliaensche Legher toe te wijcken, op datmen alsoo te meerder tijdt soude moghen winnen, ende middelerwijle de gemoederē der Soldaten wederom ghenesen souden mogen werden ende tot beter bedencken gebracht: des te meer, overmits soo haer eenige swaricheyt overquam, sy lieden, overmits de menichte der Schepen aldaer des te sekerder ende lichter af tocht souden hebben na Sicilien toe.

14. Maer Curio heeft gheen van beyde de stemmen toe-gestaen/seggende/Dat de eene stemmen so veel moets te veel hadde, als de andere te weynich hadde; ende dat des alleenlicke op een schandelicke vluchte acht namen, ende dat de andere selfs op een onghelegghen plaetse wilden strijden. Want hoe? met wat versekertheyt vertrouwen wy een Leger so grootelicks ghesterct met Wercken ende goede ghelegentheyte van plaetsen te sullen kunnen inwinnen; Ende wat voordeel hebben wy dan verkreghen, indien wy groote schade lijden; ende niettemin van de bestorminge des Legers moeten af-trecken? Hier moet ymmers aechtinge op ghenomen wesen, want de geluckighe uytvoeringhe der saken brenghet aen den Velt-oversten gunste ende groote goedwillicheydt synes Heir-krachts? maer teghenspoedighe handelinghen kunnen hem anders niet dan grooten haet verweken. Voorts de veranderinghe des Legers, wat beduyt die anders dan een schandelicke vluchte ende

Maer Curio is onverschaeget.

De Burgherlicke Oorloghe

mifmoedicheyt van ons allen, ende een afkeerichcyt des Heir-krachts? Want wijfe Liedē en moeten haer-selven nemmermeer laten voor-staen datse weynich gheloofte werden; ende ongheschiede Liedē en moetmen oock niet te verstaen geven, datmen namentlickē haer is vreesende: want de vreesē vermeerderd in haer de onghēbondentheyte, ende vermindert indē onsen den behoorlickē yver ende neersticheyde. Ende indien (seyde hy) wy nu versēkert zyn van de gheruchten, de welcke ghestroyt werden aengaende de vervremdinghe onses Heir-krachts: het welck ick nochtans vertrouwe ofte gantschelic leughen te wesen, ofte immers veel minder ende weyniger dan men seyde ende meynt: nochtans sulcks, segh ick, eenichsins waer zijnde, is het niet veel beter het selve te verberghen, ende als niet merckende te bedecken, dan by onse eygen schuldte het selve te gaen verstercken? Behoort-men niet even ghelijck als de wonden des Lichaems, alsoo oock de krancheden ende onghemacken onses Heir-krachts te bedecken, ten eynde wy den Vyanden geen meerder hope ende moede en geven? Maer sy seggen ooc dat wy inde middernacht sullen henen trecken: Waer toe sal sulcks dienen; Ick meyne nergens anders toe, dan dat sy te meerder vryheyde sullen hebben, om quaede aen te vanghen ende te beghinnen? want soodanighe quaden ende ongeschicktheden werden ofte door schaemte, ofte door vreesē in-ghēhouden ende bedwongen: tot welckers beyden wech-neminghe, gheheelickē de nacht als een allergrootste vijandinne der selver is streckende. Derhalven en ben ick aen d'een zijde van soodanighe groot-moedicheyde niet, dat ick daer toe soude verstaen, om namentlickē sonder hope haer Legher te bestormen: ende aen d'ander zijde en ben ick oock van soodanighe kleyn-herticheyde ende vreesē niet, dat ick eenighsins soude verslauwen ofte beswijcken; Maer ick meyne, dat-men allereerst alles behoore te ondersoecken: Ende ick vertrouwe vastelicken dat wy ten meesten-deel: samen met malkanderen aengaende de saecke selver een ander oordeel ende rekeninghe sullen kunnen maken.

Opne rebellen
tot den Sol-
daten.

a Pentinia.

15 Als nuden Krijchs-raet gheschepten was / heeft hy de Soldaten by hem ontboden / ende de selve gelijckelick by hem doen vergaderen. Het welck geschiet zijnde / heeft hy haer verhaelt / watten grooten goet-herticheyde ende geneghentheynt dat Cæsar te a Corfinium aen haer bevonden hadde; in voeghen dat hy door haer dienste en kloekheyde een groot deel van Italien aen syn zijde ghekrege had-

de:

de: Want (segde hy) alle de vrije Steden vervolghens malkanderen hebben uwe daet, ende u na-ghevolcht, soo dat het niet sonder oorfake en zij dat Cæsar van u geoordeelt heeft als van syn beste Vrienden, ende dat sy-lieden van u geoordeelt hebben als van seer heerlicke en treffelicke Mannen: Want Pompejus en is niet inde vulcht ghedreven door eenighen strijdt ofte veltlach; maer alleenelicken van syn voornemen afghedreven zijnde door het voor-oordeel van uwe daet, is hy uyt Italien a geweken. Voorts Cæsar, heeft my, dien hy seer lief hadde, onder u-lieder trouwe bevolen, midtligaders oock de Provincien ofte Landt-voochdijen van Sicilien ende b Afriken, sonder de welcke hy de Stadt van Rome ende Italien niet en konde behouden. Doch even-wel soo zijn daer noch eenighe al-hier onder u-lieden, de welcke u vermanen om van ons af te wijcken: Maer wat soude den Vyanden doch ghewensichter ende aenghenamer kunnen gheschieden dan dat sy te gheliick ende op eenen tijdt ons soudent mogen omme-brengen, u-lieden met de aller booste ende grootste schelmerije soudent besmetten? Ende wat kunnen de verstoorde Vyanden beter van u verwachten, dan dat ghy soudent verraden de ghene, de welcke uwe beste Vrienden zijn, ende de welcke oordeelen alles wat sy hebben u schuldich te zijn, om de eere daer van u te geven? ende daerenteghen dat ghy in harer macht soudent komen, de welcke achten door u lieden voornemelic tot nu toe bedorven gheweest te zijn? Hebt ghy niet ghehoort de voorspoedighe verhandelde saken van Cæsar in Spagnen? hoe dat aldaer twee Heir-krachten verstroyt zijn? hoe dat oock twee Oversten aldaer verwonnen syn? hoe dat ooc beyde die Lantvoochdijen aen onse syde ghekomen syn? het welck alles verhandelt is binnen veertich daghen, gheduerende welcken tydt Cæsar in het ghesichte syner Vyanden gheweest was. Meynt ghy dat de gene de welcke alf-noch in haer gheheel synde hem niet en konden teghenstaen, dat sy nu bedorven ende krachteloos gemaect synde hem wederstaen sullen? Ende hoe? ghy die Cæsar ghevolcht hebt op onse kere hope van victorie; nu het gheluck der oorloge hem toe-ghewesen is, sult ghy hem verlaten, ende den overwonnenen gaen volghen? nu ghy de belooninghen ende vruchten uwer diensten soudent gaen ghenieten ende ontfanghen, Maer sy segghen van u verlaten ende verradē te syn, ende doen vermaen van uwen eersten a Krychs-ceedt. Doch ick bidde u, wie heeft de verlatinge ghedaen? hebt ghy lieden Lucium Domitium verlaten, of heeft Lucius Domitius u lieden

a Burg. royl
2 Boeck 3.

§ XV

b Boeck 3.

§ XVI.

a Sacramentum.

De Burgherlicke Oorloghe

b Burg ooyl
Boeck 3.
§ 111.

c Burg ooyl
Boeck 3.
§ 111.
d Fafces.

den verlaten? Is het niet alfoo, dat hy u lieden die bereyt waert de uyterste noot ende fwaricheyt te lijden, gefocht heeft inden druck te laten? Heeft hy niet b heymelicken ende buyten weten van u lieden hemfelven ghesocht met de vluchte te behouden? Ia dat meer is, zijt ghy niet door hem verraden, ende daerenteghen door de goedertierentheyte van Cefar by den leven c behouden? Ende hoe konde hy u oock verbinden met den Krijchseede? dewijle hy felver de d Bundels des ghebiets heeft moeten van hem werpen, ende syne heerschappye af-legghen, in voeghen dat hy berooft fynde van syne bedieninghe, ende daer beneffens ghevanghen, in eens anders macht felver heeft moeten komen. Zoo is het dan een nieuwe ende felfame bekommeringhe de welcke overblyft, namentlicken, dat ghy aen een fyde soudet gaen stellen den Krychs-eedt in de welcke ghy tegenwoordich ghehouden zyt, ende daeren egen op dien eede soudet gaen sien, dewelcke door de gevangenisse des Oversten, ende door ontreckinghe uwes Hoofts t'eenemael wech-gemen is. Doch ick geloove, dat het mach syn, indien ghy Cefar voor goet kent, ghy nochtans aenstootinghe aen mynen Persoon hebt: Ick en wil alhier myn selven niet pryfen, noch veel verhalen van myne treffelicke weldaden teghens u lieden, de welcke tot noch toe veel minder gheweest syn dan my lief is, ende veel flechter dan mynen wille begeert ende uwe verwachtinge vereyscht heeft: Doch na de uytkomst der oorlogen hebben alle vrome Soldaten ende noyt eer, de belooninghen hares arbeyts versoecht, welcke uytkomst hoedanich die wesen sal, weer ick wel dat ghy gheensins in twyffel en slaet. Ende waerom wil ick ooc voorby gaen onse neersticheyt, ofte tot welcken eynde de sake tot nu toe gevordert ende beleyt sy: daerenbove waerom sal ick oock onse voorspoedicheyt verfwyghen? Oft zijt ghy dief halven droevich, dat ic sonder eenich Schip te missen oft te verliezen, u lieden ghesont ende behouden overgebracht hebbe? dat ick soo haest als wy aen quamen inden eersten aenval de a Vloete der Vyanden verstroyt hebbe? dat ick haer twee-mael in Ruyter-striden binnen twee daghen overwonnen hebbe? dat ick uyt de Haven ende Reede der Vyanden twee hondert Last-schepen wech ghevoert hebbe? dat ick ooc den Vyant tot sulcke benaetheyt gebracht hebbe, dat hy noch te Lande noch met Schepen te Water met eenige lijftocht ende aenvoeringe kan geholpen worden? Nademael ghy dan sodanighen Oversten verlaten hebt, sult ghy dan noch volghen de schandelickheyt van Corfinium, ofte de vluchte uyt Italien, ofte

a Burg. ooyl.
Boeck 3.
§ 111.

ofte de overghevinghe van de Spaensche landen, oft oock het voor-oordeel van de Africaensche oorloghe? Hier en boven ick ben te vrede geweest dat ick ghenoecht wierdt een Krychsmian van Cæsar, ende ghylieden hebt my ghenoecht met den naem van a Velt-overste: indien u berout sulcx ghedaen te hebben, ick ontslae ulieden van sodanigen weldaet my aengedaen: ende geeft my ten minsten weder mynen ouden naem, op dat ghy niet en schynet tot myner schanden sodanigen cere my gegeven te hebben.

a Burg. 102
Boeck 33.
§ XII.

Dooz dese reden zijn de Soldaten wonderlick bewoegt geweest / en menichmael terwyl hy sprack vielen sy in zijn reden / in boegen dat sy schenen met groote droefheyt aen te hooren het vermoeden van ontrouwicheyt. Ende in zijn vertrecken na de ghedade reden / hebben sy hem alle gelijckelick vermaent / dat hy toch goeden moedt wilde hebben / ende oock niet vreesen en soude den strijdt aen te gaen / ende hare trouwicheydt ende vromicheyt ten proeve te stellen. Curio siende dat dooz dit alles hare genegentheyt en wille verandert was heeft hier over met de hooghste toestemminge van eenen pegelicken voozgenomē / so haest als sy eenige gelegentheyt souden krijgen / de sake tot een Veltslach te wagen.

16. Des anderen daeghs heeft hy de zijne wederom vooztghebracht / ende heeft haer op de selve plaetse / daer sy in de voozige daghen ghestaen hadden / in slach-ordze ghestelt: Waer over dat ooc Varus Attius hem niet en ontsach het selve mede te doen / ende syne Heir-krachten te vooz-schijn te brengen; ten eynde hy gheen ghelegentheyt en soude laten vooz hy gaen / het sij ofte om onse Soldaten aen te soecken / het sij ooc om de ghelegentheyt van strijden op goede bequaemheden van plaetse / indien zulcx mochte vooz-vallen / waer te nemen. Daer was een Dal tusschen beyde de slachordzers / gelijck hier a boven gheseyt is / welckers opgang niet seer groot / noch moepelic / noch hooch en was: op dit selve Dal wachten beyde de Partijen / dat een van beyden met syne Heir-krachten het selve soude mogen doozgaen / ten eynde den slach op gelegender ende bequamer plaetse soude moghen gheschieden. Hierentusschen de gantsche Ruyterije van Publius Attius / ende met een oock veel lichtgewapende Krijchs-linechten welcke haer hy gevoegt waren / hebben haerselven in het Dal begheven; doch sijn van de onse aende linker vleughel stracks ghesien

Curio siende
syne Solda-
te dooz syne
reden te vreesen
den ghelick
te sijn / heeft
de selve in
slach-ordze
ghestelt.

a Witten.
§ XII.

De Burgherlicke Oorloghe

b Marrucini.

gheweest : Der-halven teghens deselve heeft Curio
 zijne Rupterije ende twee b Marrucijnsche Benden
 henen ghesonden : Maer de Rupters der Opanden heb-
 ben den eersten aanval vande onse niet konnen weder-
 staen ; over sulcx hebben sy hare Paerden met spozen
 ghesteecken / ende zijn in aller haeste wederom tot de ha-
 re ghebluchtet ; in voeghen dat de licht-ghewapende
 Krijghs-knechten / dewelcke niet haer getogen waren /
 van haer verlaten zijn gheweest ; waer door gheschiet
 is dat sy van den onsen zijn omcingelt geweest / ende alle
 ghelijckelicken omme-gebracht : het welck de gant-
 sche slachorde van Varus niet haer ooghen daer na toe
 ghewent zijnde/aenschoude ; sulcks dat sy de haren sa-
 ghen bluchten / ende jammerlicken omme-gebracht
 werden. Dit selve heeft bemerckt Rebilus een Stadt-
 houder van Cesar / den welcken Curio uyt Cicilien mede
 genomen hadde / overmits hy hem wiste te zijn een Man
 van groote erbarentheyt in Krijgs-saken : desen dan heeft
 doemnaels gesept / Curio, ghy sie hoe verschrickt dat den
 Vyand is ; waerom zijt ghy bevreesd ende twijffelachtich
 om de tegenwoordige ghelegentheyt destijts waer te nemen ?
 Curio hier over heeft wepnige woorden tot de zijne ge-
 sproken / alleenlick zijne Soldaten vermanende / dat sy in
 goede gedachtenisse wilden houden 'tghene sy 'sdaegs te
 voren hem verskerct hadden : over sulcx heeft hy haer
 belast hem te volgen / ende is daer over de eerste van allen
 voorsz henen geloopt. Ende was alhier het Dal van so-
 danighe groote moepelickhepdt / dat de eerste in het op-
 klimmen geheel qualicken konden opkomen / ende de an-
 dere voortdus van de eerste mosten op-ghelicht werden :
 Maer het gemoet van de Atriaensche Soldaten was so
 seer ingenomen niet vzeese / van wegghen de bluchte ende
 het deerlick verstaen van de haren / dat sy niet eens en
 dachten om eenige tegenstant te doen ; ja dat meer is / sy
 meynden dat sy alle van de Rupterije omcingelt waren.
 Derhalven eer dat eenige Pijl konde geschoten werden /
 ofte de onse te recht konden naerderen heeft de gantsche
 slach orde van Varus den rugghe ghekeert / ende heeft
 haer-selven in haer Legher begheben. Op welke
 bluchte haer vervolght heeft eenen Fabius Belignus /
 een Man uyt het Wepz-kracht van Curio van de laegh-
 ste ende benedenste Ordinantien : dese heeft achter-
 haelt

Op laet den
 Want inde
 bluchte.

haelt de voortocht vande bluchtende / ende heeft met luy-
der stemmen Varum met synen name aen-ghesproken /
van hem verespichende / dat hy als eenen van synen Solda-
ten soude mogen wesen / beynsende hem yet te willen ver-
manen ende te seggen. Varus meermaels aldus aenghe-
sproken zijnde / heeft eyndtlicken omme-gezien ende stil-
le ghehouden / hem vraghende wie hy ware / ende insge-
lyck ooc wat hy wilde hebbē: Maer hy heeft syn swaert
uytghetoghen / ende na syn opene schouder ghesteken / in
voeghen dat het wepnich verscheelde ofte hy soude Va-
rum omme-ghebracht hebben: maer hy siende den slach
des swaerts / heeft syn schild opgeheven / ende is alsoo het
perijckel ontkomen: doch Fabius wiert van de naeste
Soldaten omringhelt ende ghedoodt. Middelerwyle
dooz de menichte der bluchtende / ende dooz dese beroerte
wierden de Voorten des Leghers soodick overvalien
ende ingenomen / dat den ingang t'eenemael verhindert
ende belet is geweest; in voegen datter meer op die plaet-
se sonder eenighe slach oft wonde ghebleven zijn / dan in
den strijt oft op hare bluchte. Ende het verschiide wep-
nich / oft sy wierden by haer-selven uyt haer Leger ge-
dreeven / dewijle sommige stracks met de selve loop soch-
ten na de Stadt toe te loopen: maer in het aen-loopen na
de Stadt wierden sy belet / eensdeels van weghen de ge-
legghentheyt der plaetse / eensdeels van wegen de Bestin-
ge des Legers. Doch de Soldaten van Curio / de welc-
ke tot den strijt uyt-ghetoghen waren / aenghesien sy al-
les ghebreck hadden van het ghene tot de bestorminghe
eenes Legers van noode was; so heeft der-halven Cu-
rio syn Heyzkracht wederom in syn Legher gebracht /
ende zijn alle te samen behouden weder-gekeert / uytbe-
sondert Fabius. Daer-en-tegen van het getal der Vy-
anden zijn vijfhondert gebleven / ende duyfent gequetst;
de welcke alle / na het vertrecken van Curio / midts ga-
ders meer andere haer beynsende mede gequetst te zijn /
uyt het Leger inde Stadt / overmidts groote vreesse / haer
begeven hebben. Het welck als Varus bemerkte / ende
midts dien de vreesse ende vertsaechtthepdt zijns Heyz-
krachts bekende / soo heeft hy ter derder wake zijn Heyz-
kracht stillekens in de Stadt gebracht / latende onder-
tusschen een Trompetter int Leger / mitsgaders eeni-
ghe wepnighe Tenten ende Hutten.

Des anderen dachs heeft Curio begost de Stadt Utica te belegeren / ende de selve met een Bolwerck te omcincgelen. Daer was inde Stadt een groote menichte van Volck / gantsch onervaren in de oorloghe / alsoo sy lange aldaer in stilte ende vrede gheweest waren: Daer beneffens de Burgherije van Utica waren Cesar seer toegedaen / van wegghen eenige bysondere weldaden die sy van hem ontfangen hadden: Inghelijc was aldaer ooc een vergaderinghe de welcke upt verscheyden soorten van Menschen bestont: ende daerenboven was int ghemeyn by haer seer groote verschrickinghe van wegen de voorgaende strijden. Verhalven spraken sy alle gelijck openbaerlicken van haerover te geven; en handelden dies halven oock met Publius Attius Varus / aen hembersoeckende / dat hy dooz zijn hartneekicheyt alle haer welbarē ende goederen niet en soude willen laten verloren gaen.

Daerwerd
onderstaen
aen die van
Utica toe-
ghesonden
vanden Ro-
manc Juba.

17. Terwyle dit alles verhandelt wiert / zijn daer eenige Bode van den Koninck Juba vooz upt gesonden / de welcke oock doemnaels tot haer ghekomen zijn / haer aenseggende hoe dat haren Koninck niet groote Heykrachten vooz de handt was / over sulcx dat hy haer vermaende / om hare Stat te behouden ende te beschermen. Het welck hare verstaechde gemoederen seer vercloecht heeft. Dese tijdinghe quam oock aen Curio / maer eenwyle tijts in den eersten en konde hy sulcx niet gelooben: sodanighen verseeckeringhe ende vertrouwen stelde hy doemnaels inde gelegentheyt zijner saken: Daer beneffens de voozspoedige handelinghen van Cesar in Spagnien / quam oock dooz tijdingen ende Brieven in Afsriken: Dooz het welcke alles hy by sich selven so hoogmoedich is gheworden / in voegen dat hy sich liet voozstaen dat den Koninc niets tegens hem en soude durben beginnen. Maer als hy dooz gheloof-waerdighe Lieden verstaen heeft / dat zijn Heykrachten van Utica weynich minder dan vijf-en-twintich mijlen waren / so heeft hy zijne Vestinghen begost te verlaten / ende heeft hem-selven in het Corneliaensche Leger begeven: Alhier heeft hy hoozn ghebzacht / ende heeft het Leger begost te stercken / ende ooc derwaerts na toe menichte van hout latē bzingen: Daer beneffens heeft hy ooc dadelicken na Sicilien gesonden / ten eynde hem noch twee Legioenen ende de overighe Ruyterije soudentoe gestiert werden.

werden. Het Leger was seer bequam om de oorloge aldaer langhe teghen te houden: Daer was van natueren goede gheleghentheyt/ende oock de plaetse was seer gesterckt met goede Westinghen/ende hadde oock groote bequaemheyt van wegen de nabijheyt des Zees/midts-gaders van weghen de overvloedicheydt des Waters/ende Zouts/van het welcke aldaer een groote menichte upt de naeste Zout-pannen ghebracht konde werden: Daer konde geen Hout opt ontbreken van weghen de menichte der Boomen/noch ooc Koozn/dewijle de Beken over al daer ontrent seer vol van schoon Koozn stonden. Derhalven heeft Curio met toestemminghe van alle de zijne hem-selven bereydt om de andere Heykrachten te verwachten/ende de oorloge aldaer tegen te houden. Als dit alles aldus bestelt was/ende zijn voornemen by eenen pegelicken toegesteint/soo heeft hy middelwyle vernomen upt sommige Overloopers vande Stadt/hoe dat Juba van wegen de oorloge der nabueren/ende de geschillen der Leptitanen wederom thyns ontboden was/ende dat hy alreede in zijn Konincryck stede gehouden hadde: doch dat den Oversten Sabura met tamelicke Heykrachten herwaerts gesonden was/ende nu haest aen Utica was naerderende. Curio de

De menich-
te ende het
geraet der by-
staubē wer-
tonrechte en
balschlicken
aen Curio
aengegeven.

Lieden al te lichtveerdich gheloovende/heeft zijn raedt ende voornemen verandert/ende heeft by hem-selven besloten de gantsche sake in een Veldt-slach te wagen: tot toestemminghe van het welcke grootelicx zijne joncheyt was voorderende/midts-gaders oock zijne groote kloeckmoedicheyt/ende den goeden voortgang ende gesluc des voorzeden tijts/insgelijcx ooc het vaste vertrouwen om zijn saken ten besten upt te voeren. Door dit alles dan beweegt zijnde/heeft hy zijn gantsche Ruyterije in het voorszte van de nacht aende Riviere Bagrada tot het Leger der Opanden heinen gesonden: Den Oversten des selven Legers was Sabura/daer hier vozen van gehoort is: Maer den Koninc volgde met alle zijne Heykracht/en was ontrent ses mijlen van Sabura gelegert.

De upt-gesondene Ruyters dedē hare reyse by nacht/ende overvielen den Opanden onvoorszins ende onbewacht: want de a Numidische Lieden volghens hare Barbarische gewoonte/warē hier ende daer verstroyt/ende seer verscheydenlicken sonder eenighe ordina-

a Numid.
die bā Bar-
bariden ende
Wiledulge-
rid.

De Burgerlicke Oorloghe

tie gheleghert: Zoo dan hebben sy haer-lieden in haren
 slaep / ende seer verscheyden zijnde van den ander é over-
 vallen / ende hebben een groot getal van de selve gedoot /
 ende de andere verschrikt zijnde / hebben in groote me-
 nichte de vluchte genomen. Het welck aldus verhandelt
 zijnde / keerde de Ruyters wederom tot Curio / ende heb-
 ben de ghevangenen tot hem ghebracht. Curio hieren-
 tusschen was ter vierder wake met alle syne Heerkrach-
 ten upt-getoghen / ende hadde alleen vijf Wenden tot be-
 waringhe van het Legher achter gelaten. Als hy nu ses
 mijlen voort-getoghen was / heeft hy zijne Ruyters al-
 daer vernomen ende ghesproken: Ende aengaende de ge-
 vangenen / de selve heeft hy af-gevraecht / wie nament-
 licken den Oversten was in het Leger by de Rivier Ba-
 grada: waer op sy antwoorden / dat het Sabura was:
 Ende belanghende verder / daer van liet hy achter wege
 pet te vraghen / alsoo hy seer haestede om zijne reyse te
 spoepen. Derhalven siende op de naeste Daendelen / heeft
 hy gheseyt: Siet ghy nu niet, ghy vrome Soldaten, hoe dat de
 reden der ghevangenen over een komt met den Overloopers?
 namentlick n, dat den Koninck niet tegenwoordich en is, ende
 dat de Heir-krachten de welcke gesonden zijn, seer kleyn zijn,
 dewijle de selve niet en hebben kunnen kloeck ghenoech zijn
 teghens weynige Ruyteren: Derhalven loopt in aller haeste he-
 nen: en buyte, ende spoeyt u nu om cere te verkrijghen: want
 het nu tijdt is dat wy beginnen te dencken op uwe vereeringen
 ende vergheldingen. Ende voortwaer het ghene de Ruyters
 uptghevoert hadden / was in sich selven seer groot / by-
 sonder wanneer men haer kleyn getal met sulcken grooté
 menichte van de Numidische Mannen ging verghelijc-
 ken. Het welck alles van haer seer hoochmoedelicken aē
 malkanderen vertelt wiert / ghelijck men weet dat in't
 ghemeyn de Menschen seer geerne van haren eygen lof
 spreken: Daer-en-boven inbeelden sy haer selven groote
 buyten: Daer wierden oock voort-gebracht ten toone de
 gevangen Doetknechten ende Ruyters; in voeghen dat
 de victorie haer so veel te langher scheen achter wege te
 blijven / als sy tijt met reysen noch mosten overbzingen.
 18. Over sulck neffens de hope van Curio / en was
 oock den pver zijner Soldaten in gheenen ghebrecke.
 Aengaende de Ruyters / de selve belaste hy hem te vol-
 gen / ende spoeyde hem so veel hy mochte op zijne reyse /
op

Want het
 welcke hy
 bed. ogyen

op dat hy haer nu meest van wegen de vlucht vertsaecht ^{zijnde lepe} zijnde / soude moghen aenransen ende overvallen. Doch ^{zijne wep-} vele van de onse na dat sy een geheelen nacht gerepst had- ^{kracht te} den / en konden niet volghen / ende bleven eenige hier ende ^{ghens den} daer stille legghen: Evenwel en heeft sulcx Curio in zijn hope ende haesticheyt niet konnen beletten ofte achterhouden. Juba hier-en-tusschen verwitticht zijnde van Sabura aengaende den strijt inder nacht geschiet / heeft twee duysent Spaensche ende Fransche Rupteren / de welcke hy by hem tot bewaringe van zijn lijf was houdende / aen Sabura gesonden / midts gaders een ghedeelte zijner Doet-knechten op de welcke hy hem aller-meest vertrouwde. Doch hy selver is lancksaem achter aen gevolcht met de andere Wepz-krachten / ende met elf Olifanten : want hy meynde by sich selven / alsoo de Rupters voorszupt ghesonden waren / dat Curio selver oock haest by de hant soude wesen. Sabura middelerwijle heeft de Wepzkrachten zijner Rupteren ende Doet-knechten in ordze ghestelt / ende den selven belast / dat sy hae-selven beynsende te vreesē / allencxkens soudē wijcken ende met hare voeten achterwaerts treden : Voortz dat hy / wanneer het van noode soude zijn teecken van Al' arm soude geven; ende met een oock alles aen haer soude bevelen sulcx als hy bevinden konde in de sake te verespsschen. Curio hierentusschen heeft neffens zijn voorige hope oock tsamen-geboecht de in beeldinghe de welcke hy hadde van de teghewoordige tijdt ende ghelegentheyt : over sulcx meynende dat de Wpant op de vluchte was / heeft zijne Wepz-krachten van de verhevene plaetsen in de nederste Weldeu ghebzych: Als hy nu seer diep doorszoodanighe plaetsen ghetoghen was / soo heeft hy ten laetsten stille ghehouden / des te meer overmidts zijn Wepz-kracht doorszgestadigen arbept des tochts afgewocht was / als gherest hebende seshien mijlen aen malkanderen. Sabura sulcx siende / ghaf den zijnen tecken ten strijde / ende stelde zijn Volck in slach-ordze / ende begon met een rontsom zijne Ordinantien te rijden / ende de selve ten besten te vermanen. Ende aengaende zijn Doet-volck / de selve stelde hy alleenlickē van verre als tot een vertooninghe: maer zijne Rupters heeft hy voorszupt inde slach-ordze henen gesonden. Curio daerentegen en bleef oock in gheenen deele in eenighen ghebzeke / ende ver-

Ende naet
tegens den
Wpant seer
ongelucke-
lick.

vermaende de zijne dat sy alle hare hope in haer eyghen kloetheyt ende vromicheyt wilden stellen: insghelycks en ontbrack noch lust tot strijden noch eenighe vromicheyt aen zijnen Soldaten / al-hoewel vermoeydt zijnde / noch aen zijnen Kuypteren / al-hoewel dat sy weynich in ghetale waren / ende oock door ghestadighen arbeydt af-gereden: want sy waren niet dan twee hondert in getale / alsoo de andere op den wege ghebleven waren: Desse nochtans waer dat den Opant eenigē inval dede / daer van daen dedē sy hem stracks van zijne plaetse wijcken: maer den bluchtenden en konde sy niet verre noch lange ghenoech verbolghen / noch en vermochten oock niet hare Paerden heftelicken aen te drijven. Maer de Kuypterij der Opanden hierentusschen beghoste aen beyde de Vleughels / ronts-om onse slach-ordze te rennen ende te rijden / ende eenige van achteren met hare Paerden te vertreden. Ende als onse Venden in slach-ordze staende teghens haer aen-vielen / soo hebben de Numidische noch versch ende onvermoeyt zijnde / haer stracks op de looy begheven / ende ontbluchteden alsoo door hare snellicheyt den aenval van de onse: Ende stracks daer nae stelden sy haer selven wederom in ordinantie / ende renden ronts-om de onse / hier ende daer eenighe van hare slach-ordze af-sluptende: In voegen dat het niet verlich noch bukten perijckel en scheen te wesen op zijne plaetse vast te blijven / ende zijne ordinantie te houden: noch en scheen oock niet raetsaem te wesen teghens den Opant met strijden aen te loopen ende het uytterste geval te waghen.

Middeler-wijle zijn daer van den Koninck meerder vpstanden toegesonden / in voegen dat de Heyz-krachten der Opanden gestadich waren vermeerderende. Daer en-teghen den onsen ontbrack hare gewoonliche sterckte ende krachten van weghen hare vermoeytheyt. Insghelycks de ghene de welcke eenige wonden ontfingen / waren gantsch beswaert; want sy konden niet wijcken uyt de slach-ordze / noch en konden oock in gheen verseckerde plaetse ghebracht werden / dewijle onse gantsche slach-ordze becinghelt ghehouden wierdt vande Kuypterij der Opanden: over sulcks dan gaven sy den moedt van hare behoudenijsse verlooren; ende begosten groot jammer te maerken / even ghelyck in't gemeyn

men de Menschen in't uiterste hares levens plegen te doen: de sommighe belilaechden seer droeflick by haer-selven dat sy soo onnooselick aldaer mosten omme-komen: de sonniege spraken van hare Ouders / bevelende de selve aen malkanderen / indien het mochte gheschieden dat yemant by geluc upt dit perijckel ende dese swa-richeyt mochte behouden over-blijven: Ende om kort te spreken: alles was by de onse vol vreesse ende droef-heys. Curio siende dat sy alie ghelijckelick vertsaecht ende verschijct waren / ende bemerckende dat noch zijne vermaningen / noch zijne smeekinghen langer gehoort wierden: heeft over sulcx de naeste Heubel-gheberchten aen-gheschout / als de eenige hope zijner behoudenisse in desen uitersten noot: der-halven heeft hy belast de selve in te nemen / ende derwaers na toe niet opgesteken Daen-delen te trecken. Maer de Rupterije is van Sabura der-waerts na toe ghesonden / in voeghen dat sy de selve Heu-bel-gheberchten haer voort af-ghenomen hebben. Doen quamen de onse tot de aller-hooghste mis-moedicheyt: Ende zijn de sommighe eens-deels vluchtende van de Rupterije ghedoodet / ende eens-deels blijvende op haer plaetse verilagghen ende omme-ghelkomen. Cnejus Do-mitius Overste der Rupteren / heeft met eenige wepni-ge Rupteren hem ronts-om Curio ghestelt / ende hem vermaent dat hy met de vluchte hem-selven soude soec-ken te behouden / ende na zijn Leger in aller haeste soude trecken / belovende hem trouwelick by te staen / ende van hem nemmermeer te sullen wijcken. Maer Curio heeft gesept / dat hy noyt / soo wanneer zijn gantsche Heer-le-ger / welck hem van Cesar toe-vertrouwt was / verla-ghen ende verloren ware / onder de oogen van Cesar sou-de durben komen:

19. Der-halven is Curio seer vperichlicken strijden-de voort-ghegaen / ende alsoo eyntlicken omme-ghelache ende verlagen. Enige seer wepnighe Rupteren zijn al-leenlick upt dien strijdt ontkomen: Doch hierentusschen de gene / welcke wy gesept hebben aen de achterste tocht stille gestaen te hebbē / tē eynde sy hare vermoepde Daer-den soudē verberfschen / alsoo sy bemercten van verre de vlucht des gantschen Heer-legers / zijn alle te samen be-houden ontvluchtet / ende hebben haer alle ghelijcke-licken haer Leigher begeven. Maer de Doet-knechten
alle

Selver wert
hy oock
verlagen.

De Burgherlicke Oorloghe

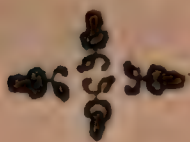
De ober-ge-
blevene kee-
ren de som-
mige weder
in Sicilien/
ende de som-
mige geben
haer ober in
de ggenade
der Opande

a Lenunen-
lis.

alle ghelijckelick tot eenen toe / wierden ommegebzathē
ende gedoodet. Als Marcus Rufus den Ontfanger /
dewelcke van Curio gelaten was in het Leger / dit alles
verstaen hadde / so heeft hy de zijne vermaent / dat sy niet
t'eenemael den moet soudē verlozen gheuen. Doch sy
hebben alle ghelijckelick hem ghebeden / ende seer ghe-
smeect / dat sy te Schepen in Sicilien soudē moghen
overbaren : het welck hy haer ingewillight ende toege-
sept heeft. Verhalven heeft hy den Scheeps-Capiteyn-
nen ende Stierlieden belast / dat sy strack met den avont
alle hare Booten aen den Oever ghereet soudē hebben.
Maer de vreesse van eenen peghelicken was so groot / dat
sy seer ongestadichlickē den eenen dit ende den anderen
dat seypden : want de sommighe seypden dat de Heirkrach-
ten van Juba alreede teghenwoordich waren ; de som-
mighe dat Varus met zijne Legioenen haer op het lijf
was / ende dat sy het stof van de aenkomende Krijchs-
knechten saghen : het welck alles nochtans in't minste
niet gebeurde ofte geschiede. Daer waren oock sommi-
ge dewelcke vermoeden dat de Plote der Opanden haest
op handen soude wesen / ende schielicken haer over den
halse soude komen. Verhalven also sy alle gelijckelicken
even vertsaeght waren / soo sochte een peghelick na zijn
verstant zijn eyghen voordeel ende behoudenisse. De ge-
ne die binnen de Plote waren / die haesten seer om wech-
te zeplen ende voort te trecken : Insgelijcks hare groo-
te haeste ende vluchte / maecte den Scheeps Capiteyn-
nen ende Schippers van de Last-schepen ooc vertsaegt
ende beweeghde haer om van ghelijcken haer strack te
volgen. Alleenlick eenige wepnige a Visschers-schup-
ten quamen volghens zijn bevel by de hant / ende deden
haren behoorzlickē dienst. Maer dewijle den Oever
ende de Stranden vol Volck waren / isser soodanigen ee-
nen gedrangh gevallen / om namelicken elck om seer eerst
te Schepen te gaē / dat sommige van de selve Visschuyt-
kens van weghen de menichte ende groote zwaerte te
gronde gesoncken zijn : Het welck de andere siende / zijn
niet vreesse bevanghen / ende zijn over sulck traechsamer
geworden in het naerderen ende aenkomen om te Sche-
pe te gaen. In voegen dat het hier door geschiet is / dat
eenige wepnighe Soldaten te Schepen ghekomen zijn /
mitsgaders eenige oude Nups-Waders / ende dewelcke
eenich

eenich aensien hadden van gunste ofte medelijden / ende
voordts sommighe de welcke aen de Schepen konden
zwemmen; de welcke oock alle behouden in Sicilien ge-
komen zijn.

Maer de andere overige Wezkrachten hebben inder
nacht een seker ghetal van Ghesanten tsamen met hare
Hooftheden aen Varus ghesonden / ende hebben haer-
selven aen hem in zijne genade overgegeven. Doch Ju-
ba siende des anderen daechs onse Venden vooz de Stat
leggen / heeft haer vooz zijne eyghen buyt verklaert / en-
de een groot gedeelte der selver doen omme-bzengen: De
andere / wepnich zijnde in getale / also hy die uptgelesen
hadde / heeft hy in zijn Koninckryck gesonden : Ende al-
hoewel Varus over hem klaeghde dat zijn trouwe ende
belofte van hem gebroken wiert ; nochtans en dorste hy
hem niet teghen-staen. Voordts des selven daechs is
Juba selver dooz de Stadt te Waerde gereden / met groot
gevolch van vele Raedts-heeren / onder de welcke oock
was Servius Sulpicius / ende Licinius Damas-
sippus : Ende heeft binnen Utica in wepnighe
dagen op alles goede orde gegeven / ende daer-
enboven sulcx belast als hy wilde ghedaen
hebben : Het welck geschiedt zijnde /
is hy binnen korte tijden we-
derom in zijn Koninck-
ryck ghekomen.

De Burgherlicke Oorloghe
De Burgherlicke Oorloghe

van

Cajus Iulius Cæsar,

HET DERDE BOECK,

Beschreven door hemselfen.

Inhoudt des derden Boecks.

Cæsar stelt ordre over vele saken de Stadt van Romē aengaende, en vaert daer na over inde landen vande Ceraunische Volckeren ende neemt aldaer in de Stad Salonen, Oricum, Apollonia, ende eenighe andere Steden. Pompejus begeeft hem wederom inde Stadt Dyrrhachium. Bibulus sterft. Vele tsamensprekingen aengaende den vrede werden dicwils gehouden: Doch t'elcken wederom gestoort. De beroerte binnen de Stad Romē wert oock gestilt. Libo belegert eenen langen tijd te vergeefs de Haven van Brundisium. Antonius ende Calenus komende met eenighe bystandēn uyt Italien, komen te samen by Cæsar. De wreede regieringe van Scipio in Syrien: ende de verhandelde saken in Macedonien ende Thessalien. Pompejus wert van Cæsar by Dyrrhachium belegert: de verscheyden en veranderlicke kantsen aldaer mitsgaders eenige Schermutselingen. Cæsar heeft tweemaels de nederlage, ende treckt met zijn Heirleger van de belegeringhe: Hy loeft Pompejum in Thessalien: aldaer gelegentheyt van strijden gekregē hebbende, verstroyt hy Pompejum: Daerentusschē Lælius belegert de Haven van Brundisium, ende Cassius verbrant de Vloten van Cæsar in Cicilien. Pompejus wert in Egypten van Achillas en Septimius ghedoot: Cæsar hem tot Alexandrien toe vervolgende, geracckt aldaer in een nieuwe Oorloge.

Dit alles is geschiet in het vijf en-veertighste Jaer
voor de gheboorte Christi.

De neersticheit van Cæsar om de saken vande Burgherlicheit in orde te brengen.
a Dictator.
b 45. Jaeren voor de gheboorte Christi.

I.

Erwyle daer Dachvaert ghehouden wierdt van Cesar den a Dictateur/ zijn tot Burgemeesters gekorē b Julius Cesar ende Publius Servilius: want dit was soodanigen Jaer in het welke hy volghens de Wetten Burghemeester konde werden. Als dit al-

Dus

dus goet gebonden was / zoo heeft hy als Burgemeester
 eenige ordze beginnende te stellen in zaken die de Burge-
 rye aengingen ; want also het geloof van vele Lieden
 gantsch Italien door seer kleyn was / ende van velen de
 schuldighen Denningen niet betaelt en konden werden; so
 heeft hy verordineert datter a Zegglieden souden gestelt
 werden; ende dat door de selve souden geschattet ende ge-
 waerdeert werden hare goederen ende besittinghen / wat
 namelicken elck bysonder voor de oorloge waerdich ge-
 weest was / ende ghegolden zoude moghen hebben : ende
 dat op zulcker wyse de selve den b Schult-eysschers in
 handen sonde mogen gegeven werden: want sulcx dachte
 hem alder-gevoechlicst ende dienstelicst te wesen. / so ten
 aensien vande Schulteysschers / om haer te benemen alle
 byzese van hare c Schult-boecken te moeten dooden /
 ghelijck sulcx inde oorloghen ende Burgherlicke onre-
 nicheden in't ghemeyn plach te volghen; als ooc ten aen-
 sien van de d Schuldnaers / om namentlicken in haer
 eere te moghen blijven / ende haren ghoeden naem te be-
 houden. Insgelijck also de e Schouten ende f Hoofden
 des Volcx eenige g Wetten ende Ordonnantien de welc-
 ke noch niet goet ghekent oft op ghenomen waren / aen
 het Volc te kennen gaven: soo heeft hy onder anderen ooc
 daer op ghelet / dat hy eenighe t'onrecht veroordeelt syn-
 de / wederom in haer gheheel gestelt heeft / namentlicken
 sodanige welke volghens de Pompejaensche Wet van
 wegghen h onbehoorlike onderkruppinge van state ende
 eere / ten dien tijden / doen Pompejus de Garnisoenen sy-
 ner Legioenen by de Stadt hadde / veroordeelt waren:
 want sodanighe Bonnissen waren onordentlicken toe-
 ghegaen / in voegghen dat het andere Rechteren waren de
 welke haer ghehoort hadden / ende andere de welke te-
 gens haer de Sententie ghegeven hadden: het welck na-
 mentlic beyde hooren ende Bonnis wijzen binnen den tijt
 van eenen dach oock te wegghen ghebracht was : dese dan
 heeft hy van sodanighe veroordeelingen ende bonnissen
 ontflaeghen ende in haer gheheel ghestelt. Voorts de gene
 de welke in den eersten aenhang vande Burgherlicke
 oorloghe haren dienst hem aengheboden hadden / om de
 selve inde oorloghe indien hy sulcx ghewilt hadde te ge-
 bruycken; de selve heeft hy even hoog geacht / als oft sy
 met hem in de oorloge opgetrocken waren geweest / in
 aensien

a Arbitr.

b creditores.

c tabulae.

novae.

d Debitores.

e Praetores.

f tribuni.

Plebis.

g Rogationes.

h ambitus.

De Burgherlicke Oorloghe

aensten dat sy haerendienst in den eersten hem aengebo-
den hadden: Doch desen allen de welcke veroordeelt wa-
re ordonneerde hy / dat sy eerst dooz het oordeel des Volcx
in haer geheel souden gestelt worden / op dat sy niet schij-
nen en souden alleenlick dooz de weldaet van hem op-ge-
nomen ende ontfanghen te zijn: twelck ten dien eynde
gheschiede / aen d'een zijde op dat hy niet ondancckbaer
en soude schijnen ende na-laticch inde weldaden te ver-
ghelden; aen d'andere zijde op dat hy niet te seer enghen-
dunckende ende stout soude schijnen in het vooz-komen
ende benemen van des Volcks gunste ende weldadicheyt.
Tot dit alles / midtsgaders tot de houdinghe van de
Latijnsche Oper-daghen / ende oock tot volbrenghin-
ghe van alle de Dagh-vaerden heeft hy besteet den tijt
van elf daghen / ende met een heeft hy oock af-ghelepyt
zijn a Dictateurschap. Het welck gedaen hebbende / is
hy van de Stadt Romen vertrocken / ende te b Brun-
disium ghekomen: Alhier hadde hy te boren twaelf Le-
gioenen doe komē / midtsgaders ooc zijn gantsche Ruy-
terije: Maer de Schepen de welcke hy aldaer vont wa-
ren so wepnich / dat sy nauwelicks vijftien duysent Le-
gioen-knechten / ende vijfhondert Ruyters konden over-
voerē: so dat tot de haestige bestellinge vande oorloge dit
eenige / namentlickē de gebzeckelicheyt ende wepnicheyt
der Schepen aen Cesar groote verhinderinge by-ghe-
bracht heeft. Daer beneffens zijne Heyz-krachten qua-
men nergens na in behoorzlicken getale te Schepe / over-
midts vele in soo menichvuldighe Fransche oorlogen
van hem af-geweken waren: ende daerenboven de lange
tochte upt Spagnen herwaerts over hadde zijn groote
getal ende menichte seer vermindert: insgelijcx oock de
zware Herfst-lucht in Apulien enderont-om Brundi-
sium hadde zijn Heyzkracht komēde upt de seer gesonde
Fransche ende Spaensche landen / vele siecten ende on-
gesontheden aen-gebracht.

a dictatura.
b Brundizzo.

De ghewel-
tichste macht
bā de heer-
schap van
Pompejus.

2. Daerentegen had Pompejus om zijne Heyzkrach-
ten te vergaderen waergenomen den tijt van een gantsch
Jaer / twelck daer beneffens doenmaels ledich van alle
oorloge en buypen kennisse van eenige Wyant was: der-
halven hy by een vergadert had een groote Plote Sche-
pen upt Asien / en de Cycladische Eylanden / upt het Ey-
lant Corcyra / Athenen / Pontus / Bythynien / Syrien /
Cili-

Cilicien/Phenicien ende Egypten. Voorts had hy ooc
oer al ende op alle plaetsen een groote Plote doen tim-
meren: daer beneffens had hy ooc afgheepscht ende afge-
duet een groote somme Gelds van die van Asien / Sy-
rien/ende van allen Koninghen / Vorsten ende a Vier- ^{a betrach.}
vorsten/ende oock van de vrije Volckeren van Achaien:
ende insgelijcx had hy ooc de Bont genootschappen van
alle de Provinciē/de welcke hy onder zijn gebiet hadde/
een groote somme Gelds doen op-brengen. Hierenboven
had hy ooc hy een vergadert ende uptgemaakt negen Le-
gioenē van Roomische Burgeren; namentlickē vijf upt
Italien/de welcke hy oer-geboert hadde; ende een out
Legioen upt Sicilien/het welc hy in't gemeen(also het
van twee nu een geworden was)noemde het Tweeling-
Legioen: voorts hadde hy ooc een upt Creta ende Ma-
cedonien/bestaende upt oude Soldaten/de welcke verla-
ten zijnde van hare voorgaende Veltoversten/in die Pro-
vincien haer-selven ter neder gestelt hadden: ende boven
dese alle / hadde hy oock upt Asien twee Legioenen/ de
welcke Lentulus aldaer laten aennemen hadde: Wij-
ders hadde hy ooc onder zijne Legioenen tot vervullin-
ghe der selver verdeelt een groot ghetal van Krijchs-
knechten upt Thessalien / Beotien / Achaien / ende Ca-
pirus/onder dewelcke hy ooc de Antoniaensche Krijgs-
knechten vermengt hadde. Behalven dese alle verwach-
te hy ooc twee Legioenen tsamen met Scipio upt Sy-
rien/ende daer beneffens hadde hy ooc Booch-schutters
upt het Eplant Creta/ende de Stadt Lacedemon/Pon-
tus/Syrien/ende de anderen Steden / tot het getal toe
van dize dupsent/ende daer-en-boven ses Venden Slin-
ger-werpers/ oock twee gehuerde Venden/ende voorts
seven dupsent Rueters; van de welcke Deiotarus aen-
ghebracht hadde ses hondert Franschen; ende vijf hon-
dert hadde Ariobarzanes upt Cappadocien ghebracht:
ende Cotus hadde upt Thracien een ghelijck ghetal by-
ghevoecht / ende met haer zijnen Sone Sadales geson-
den. Voorts upt Macedonien waren by-ghelomen
twee hondert Soldaten/oer de welcke Masripolis/ een
Man van opt-nemender yromichept Overste was;ende
upt Alexandrien waren van de Gabeniaensche aen-ge-
komen vijf hondert Mannen.

Aengaende voorts den Franschen ende Duypischen /

De Burgherlicke oorloghe

de welcke Nulus Gabinius aldaer by den Koninck Pto-
lomeus in garnisoenghelaten hadde / de selve heeft synen
Sone Pompejus met de Vlote ooc over-gebracht; ins-
gelijcks oock acht hondert / de welcke hy versamelt had-
de wt syne Slaven ende menichte der Herderen. Tar-
cundarius Castor / ende Donilaus ooc hebben tsamen
wt ^a Galatien d'p hondert by-ghebracht; ende een van
haer is selfs mede ghekomen / doch den anderen heeft sy-
nen Sone gesonden. Daer waren ooc twee hondert toe-
ghesonden upt Syrien van Comagenus Antiochus aen
den welcken Pompejus groote vereeringen dede. Ende
het meesten deel van desen waeren ^b Pyl-werpers te
Paerde. Eyntlick by dese alle hadde hy ooc gedacht ee-
nige Dardanische ende Bessische knechten / sijnde eens-
deels gehuert / eensdeels ooc dooz bevel ende gunste ver-
kregen / insghelijcx mede eenige Macedonische / Thessa-
lische / ende van andere Volckeren ende Steden; in voe-
ghen dat hy het ghetal / daer wy hier vooren van geseydt
hebben / vol gemaect hadde. Aengaende syn koozn ende
lijftocht / daer van hadoe hy een groot overbloedt opge-
daen / ende hadde het selve versamelt wt Thessalien / A-
sien / Egypten / ^a Candien / ende upt de Stadt ^b Corenen
ende andere Landen. Voorts hadde hy voorgenomen te
verwinteren binnen ^c Pyrrhachium / ^d Apollonia / ende
den anderen Zeeleden / op dat hy de Zee vooz Cesar sou-
de mogen besloten houden; ende om dier oorsake wille
hadde hy ooc syn Vlote hier ende daer verspreyt dooz de
ghantsche Zeecusten. Pompejus syn Sone was over-
ste Admirael over de Egyptische Schepen: Dibus Le-
lius ende Cajus Triarius over de Asiatische: Cajus
Cassius over de Syrische: Cajus Marcellus / tsamen
met Cajus Pomponius over de Rhodische: Scriboni-
us Libo ende Marcus Octavius over de ^e Liburni-
sche ende Achaïsche Vlote. Doch Marcus Bibulus
was gestelt over den gantschen Zeedienst / ende bedien-
de als ghenerale Admirael alle de gantsche Scheeps-
saken; so dat het opperste ghebielt dies halven tot hem
was behoorende.

^a Gallo-gre-
cia.

^b Hippo-
rocharq.

^a creta.
^b cyrene.
^c Durazzo-
^d Vallona.

^e Liburnia.
Croatiën.

Cesar baert 3. Als Cesar nu te Brundisium ghekomen was / soo
heeft hy een treffelicke reden aen syn Volc ghedaen; ende
onder anderen heeft hy haer vermaent; aengesien de gant-
sche saken in eenen goeden stant waren, ende sy nu schier ren-
cynde

eynde van alle hare moeyten ende perijckelen ghekomen waren, dat sy ghewillichlic alle hare Slaven ende Bagagiee in Italien zouden laten in bewaringhe blijven, ten eynde sy also vrij van alle lasten, ende onbekommert te Schepe souden moghen gaen; Het welck hy daerom wilde / eensdeels op datter meerder menichte van Soldaten binnen de Schepen souden moghen gheladen werden; eensdeels ooc op dat sy anders geen hope ende verwachtinge souden hopen dan alleen op de victorie ende op syne mildicheyt. Hier over hebben sy ghelijckelick met eener stemme gheroe- pen: Dat hy sulcks ghebeden soude als hy wilde: ende sulcks als hy quame te ghebeden, dat sy het selve gheerne ende ghewillichlijcken souden doen. Verhalven dan so heeft hy / als hier a boven gesept is / seven Legioenen te Schepe ghe- daen / ende is den b vierden Januarij henen ghevaren: Ende des anderen daechs is hy gekomen aen het Lant van de Ceraunische Volckeren: Alhier heeft hy tusschen de Steen-klippen ende andere beswaerliche plaetsen een stille Scheeps-reede ghekrege / ende also hy bevoert was te naken aeneenighe van de Havens dewelcke hy wiste beset ende in-gehouden te zijn van de Vpanden / soo is hy eyndtlicken aen die plaetse / de welcke Pharsalus ghenaemt wert / behouden met alle syne Schepen aen-ghetomen / ende heeft aldaer alle syn Volck aen lant gestelt hierentusschen binnē de Stat Oricum was Lucretius Vespillo / ende Minucius Rufus met achthien Asiatische Schepen / de welcke door last ende bevel van Divus Lelius aldaer hare bestellingen hadden / om te zijn als Oversten der selver. Marcus Bibulus lach aen het Eplant c Corcra met hondert ende thien Schepen: doch splieden haerselven niet kloeck ghenoech kennende / en hebben upt hare Haven niet durven komen: niet teghenstaende dat Cesar niet dan twaelflanghe Schepen tot convoy mede ghebzacht hadde / ende in de welcke dat hy oock selver teghenwoordich was. Inghelijcks Bibulus ooc also syn Schepen onghereet ende onklaer lagen / ende daer beneffens syne Roep-lieden verstroyt waren / en heeft niet haest genoech tegens Cesar hem konnen opmaken / dewyle Cesar over de Zee aen Lant gesien was / eer sy eenige tijdinge van syne comste gekregen hadden. Als dese Soldaten nu aen Lant ghestelt waren / zijn de Schepen ter selver nacht van Cesar wederom be-

a Boec III

§ 1.

b Pridie Non
Ian.

c Corfun.

De Burghelicke Oorloghe

Stelt na Bzundisium / ten eynde de andere Legioenen en
de gantsche Kuyperje mede overgebracht souden mogen
worden. Over de uytvoeringe van dit werck was gestelt
den Stadthouder Fusius Calenus / met last om in aller
haest de andere Legioenen over te brengen. De Sche-
pen derhalven voeren weder van het Lant / doch al so sp
later af voeren dan haer bevolen was / en de nacht-koude
in hare vaert niet ghenoech waer en namen / so zijn sy in
het wederkeeren in handen der Pompejaensche gekomē:

De Zee en-
ten werden
belet van de
Pompejaen-
sche vloeten

4. Want Vibulus in het Eylant Cezpra verwitticht
zijnde van de komste van Cesar / is niet zijn vloete henen
afghevaren / ende verhopende dat hy erghens eenich ge-
deelte van onse Schepen soude ontmoeten / so is hem ge-
beurt dat hy by de weder-keerende ledighe Schepen ge-
komen is / in voegen dat hy ontrent dertich van de onse
ghekreghen heeft; hy de selve ledich bindende / is seer
gram gheweest van wegen sodanighen spijte / ende oock
van wegen zijn eygen onachtsaemheyt: over sulcx op de
selve aenvallende / heeft hy haer alle gelijckelic verbrant;
ende met den selven brant / heeft hy oock ommegebracht
den Schippers / t'samen met alle de Meesters vande
Schepen / verhopende door de grootheydt van foodani-
gen groufsamen straffe de andere ooc te verschrieken. Als
hy dit alles nptgherecht hadde / soo heeft hy van Sa-
lonen tot de Haven van de Stadt Oricum toe / alle de
Reeden ende Stranden wijdt ende breedt met zijne vlo-
ten beset / ende overal zijne Wachten seer neerstelicken
verdeelt / ja selfs stont hy ooc op de Wachte binnen zijne
Schepen in het koutste vande Winter hem niet ontsien-
de ofte eenigen arbeit ofte eenige moeyelichheyt van de
aller-kleynste diensten; insgelycks geen acht nemende op
eenigen onderstant by de handt te hebben / soo wanneer
het van noode mochte zijn in het aenschouwen van Cesar
te komen. Voorts is ooc Marcus Octavius na het ver-
trecken van de Schepen upt a Illpricum gekomen /
ende is met alle zijne Schepen welcke hy by hem hadde
na Salonen geyest: al-waer gekomen zijnde / heeft hy
de Dalmatische ende andere Barbarische oproerich ge-
maect / ende heeft daer benessens oock van de vrient-
schap van Cesar af-getrocken de Stadt Nissa: Insge-
lijcx heeft hy ooc een vergaderinge gesocht te beroepen
binnen Saloden: en haer niet konnende noch niet belofte /

Het Lant
Schap Sla-
bonien.

noch

noch niet aen-seggingen ende dreygingen van oorloghe ende allerley swaricheden beweghen / heeft hy de Stadt voorgenomen te bevechten ende te bestormen. Aengaende de Stadt de selve was seer sterk / so van wegen de gelegentheit der plaetse / als ooc van wegen een seker Welgeberchte. De Roomsche Burgers dan sulcx siende / hebben seer haestelicken eenighe houten Torens ghemaeckt / ende daer mede haer-selven ghescherckt ende verschermt. Ende siende haer-selven te swack te zijn eensdeels overmits hare wepnicheyt van Volck / eensdeels oock overmits sy alreede vele wonden ontfanghen hadden / soo hebben sy haer-selven tot de laetste ende wterste hulpe begheven; want sy hebben alle hare jonge Slaven ten eersten vry ghestelt / ende daer na hebben sy het Hair van alle hare Vrouwen afdoen snijden / ende met het selve hare a Werp-rustinghen toe-ghemaeckt. Octa-

bius bemerckende haer voornemen om hem teghen te staen / heeft de Stadt met vijf Leghers benant ende omringelt: ende heeft te gelyck ende op eenen tijdt haer begost te benauwen / beyde met zijn belegheringe als oock met zijn bestorminghe: Doch sy waren bereydt den upersten noot aen te gaen / ende alles te verdragen: Haer van Krozen ende Lijf-tocht hadden sy midde-ler-wijle groot ghebreck: der-halven hebben sy dies-halven Ghesanten tot Cesar ghesonden / ende versochten zijne hulpe ende verlichtinghe: aengaende voortdich alle de andere swaricheden ende onghemaecken waren sy getroost / by haer-selven soo veel als sy mochten te verdragen. Als nu de lang-duericheyt des belegs de Octaviaensche eenichsins slapper ende onachtsamer was makende; soo hebben die vande Stadt sulcx bemerckende / onvoorsiens de ghelegentheit van eenen sekeren middach-tijdt waer-ghenomen / gebuyckende midde-ler-wijle die voorsichtricheyt / dat sy in haer vertrecken / hare kinderen ende Vrouwen op de Mueren stelden / op datter inde daghelijcsche ghewoonte niets en soude ontbreken ofte mogen ghemist werden: dit gedaen hebben de / zijn sy met een groote menigte / rsamen met de gene de welke sy te vooren vry ghemaeckt hadden / in het naeste Legher van Octavius henen in-gevallen: Het welck ingeschemen hebbende / zijn sy voortgegaen na het tweede / ende hebben met gelycke geduyng ende ghewelt het selve

n tormen'a.
Die vā dā
lonē v'eloffē
haerselben
kloekelick
van de belca
geminge in
Octavius.

De Burgerlicke Oofloghe

aengevallen / ende van daer zijn sy gelopen na het derde /
 ende vierde / ende voorts vervolghens na het laetste / in
 voegen dat sy haer upt alle hare Legers verdrucken heb-
 ben / ende een groote menichte ghedoot ende ommege-
 bracht / ende voorts alle de andere ende Octavius selver
 ghedwonghen te Schepe te vluchten ende wech te loo-
 pen. Dit is de uptkomste geweest van dese belgeringe.
 Want Octavius siende dat de Winter voorts op han-
 den was / ende bemerckende syn groote schade ende ver-
 lies / heeft den moedt van de belegheringhe des Stadt
 verloren ghegeven: der-halven hy hem-selven na Dy-
 rhamium by Pompejus begheben heeft.

Het verfoeck
 van Cesar aen
 Pompejus
 belangen de
 den byde.
 a Burg. oogl.
 Boeck 3.
 9 X 111.

Hier vooren is verhaelt van Lucius Dribullius Ru-
 fus / een van de Obersten van Pompejus / hoe dat hy
 twee-mael in handen van Cesar gekomen was geweest /
 ende t'elken wederom van hem los gelaten / a eens voort
 Corfinium / ende eens in Spagnen: desen van wegen de
 verbintenissen syner weldaden aen hem / achtende Cesar
 bequaem te zijn om hem met last aen Cnejus Pompejus
 te senden / des te meer overmits hy hem ooc verstonde in
 goeden aensien te wesen by Cnejus Pompejus: den in-
 hout van den last was dese: Als dat sy alle beyde een eynde
 behoorden te maken van haer hardneckich voornemen, ende
 uyt de oorloghe ende wapenen een-mael te scheiden, ende dat
 sy de Fortune niet langher inde waegh-schale en behooren te
 setten ; dewijle tegenwoordich ten weder-sijden swaricheden
 ghenoech geleden ende ontfanghen waren: in voeghen dat de
 selve tot onderwijsinghe ende leeringe behoorden te wesen, om
 namentlicken voor vorder swaricheden te vreesen. Dat hy uyt
 Italien verdreven was, Sicilien ende Sardinien verloren hadde,
 midtsgaders beyde de Spagnen, samen met hondert ende der-
 tich Benden Roomscher Burgeren so in Italien als Spagnen
 quijt gewoorden was: Ende aengaende hem, dat hy oock groo-
 te schade gheleden hadde met de nederlaghe van Curio, ende
 het groote verlies des Africaenschen Heirkrachts: midtsgaders
 ooc met het verlies syner Soldaten by Corcyra. Derhalven dat
 sy alle beyde haer-selven ende het Ghemeyne-besten behoor-
 den voortact te sparen ende te verschoonen: Ende dat des te
 meer, overmits sy door hare gheleden swaricheden ghenoech
 konden verstaen, wat de Fortune in de oorloghe vermochte.
 Voorts dat dit de bequaemste tijdt was om van vrede te han-
 delen, alsoo sy alle beyde haer-selven noch kloeck ghenoech

ken-

kenden, ende onder malkanderen schenen ghelijck te ween want so het geluck den eene eenichsins meerder dan den anderen quame mede te loopen, dat aisdan de ghene die de meeste ende machtichste sal zijn, tot geen conditien van vrede sal willen verstaen: ende de welcke hem-selven vertrout alles te fullen verkrijghen, dat die oock met gheen ghelijcke verdeylinghe te vreden en sal zijn. Wijders, alsoo sy te vooren onder malkanderen niet en hadden konnen over-een-komen, dat over sulcx de conditien van vrede te Romen van den Raet ende van het Volck souden moeten ghehaelt werden: Ende dat daerentusschen met ghelieven van de Republike ende van haerlieden de sake soo verre behoorde ghebracht te werden, dat sy alle beyde voor de volle Vergaderinghe met Eede souden beloven dat sy binnen de drye naest-volghende, daghen hare Heir-krachten souden afdancken ende verlaten, mits neder-leggende alle hare Wapenen, ende afstant doende van alle hare bystanden, op de welcke sy haer teghen woordich verlieten: het welck soo sy deden, dat sy onghetwiiffelt alle beyde nootwendelicken souden moeten haer te vreden houden met de uytspake des volcx ende Raets. Ende aengaende hem, ten eynde sulcx te beter van Pompejus soude mogen ghelooft ende aengenomen werden; soo heeft hy verskett dat hy dadelicken alle zijne Heir-krachten binnen de Landen ende Steden overal soude afdancken ende verlaten. **N**effens dese redenē van Cesar verhaelt/heeft **M**ibullius oock niet min noodich gheacht/dat Pompejus verwitticht soude werden van de haestighe overkomste van Cesar/ op dat hy hier over beraetflaginghe soude nemen/ eer daer yet desen bevelen aengaende begoft was gehandelt te werden **V**erhalven is Cesar na Pompejus toe in aller haeste ghetoghen / verbolgende nacht ende dach zijne tochten / ende veranderende somwijlen zijne Paerden ende last-dragende Dieren om der hasticheyt wille/ten eynde hy de tydingesoude brengen dat Cesar aldaer tegewoordich ware met zijne gantsche Heir-krachtē. Pompejus was ter selver tijt in het Geberchte Candavia / ende trock upt Macedonien na Apollonia ende Dyrrhachium/ om albaer in verwinteringe te leggen: maer hoorende vande komste van Cesar/ is hy hier over als sulcx niet verwacht hebbende/ eenichsins beroert geweest; over sulcx heeft hy met langer tochten na Apollonia begoft te reysen/ten eynde Cesar alle de Steden van de gantsche Zee-kust niet en soude in-nemen.

Cesar neemt
in Oricum/
Apollonia/
ende eenige
andere Ste-
den.
a Parthi.
Atach.

6. Cesar hierentusschen syne Soldaten te schepen hel-
pende/ is des selven daeghs vooz Oricum ghetogen: als
hy nu aldaer gekomen was/ heeft Lucius Torquatus/
welcke dooz last van Pompejus Gouverneur vande
Stadt was/ by hem hebbende seker a Parthische Gar-
nisoen/ gepooght de Doorten te sluyten/ ende de Stadt te
beschermen; over sulcx heeft hy den Grieken belast dat
sy haer op de Mueren souden begeven/ ende de Wapenen
in de hant souden nemen: Maer splieden wepgherden te
stryden tegens het Rijcke des Roomschen Volck; ende
die vande Stadt sochten by haerselven Cesar binnen te
ontfanghen ende in te nemen. Derhalven siende dat alle
zijne bystandten hem begaven/ so heeft hy de Doorten ge-
opent / ende hemselfen mitsgaders de Stadt aen Cesar
overgegeven: dewelcke oock hem byden leven sonder een-
ich leedt aen te doen behouden heeft. Als Cesar nu Ori-
cum inghenomen had/ is hy sonder eenich vertoeven na
Apollonia toegereyst. Lucius Straberius/ welcke al-
hier Gouverneur was/ hoorzende van zijne komste/ heeft
strack belast Water op het Casteel te brenghen/ ende het
selve te stercken: daer benessens heeft hy ooc begost Gij-
selaers te epischē van de Burgers van Apollonia. Doch
splieden wepgherden de selve te geven/ seggende/ dat sy ooc
niet van meyninghe en waren den Burghemeester de Poorten
voor het hooft te sluyten, ende dat sy oock in dese sake gheen
ander oordeel en wilden gheven dan het gantsche Italien ende
het Roomsche volck gedaen hadde. Waer over hy siende
hare genegentheden/ heymelicken gebluchtet ende wech
gelopen is. Die van Apollonia daerentusschen sonden
Gesanten aen Cesar/ ende ontfingen hem inde Stadt.
Na desen volchden de Bellidische ende Amatijsche ende
andere nabuerige Steden / ende tgantse lant van a E-
pirus/ dewelcke alle Gesanten tot Cesar sonden / belo-
vende sulcx te doen ende nakomen als hy haer soude ghe-
bieden. Pompejus dit alles dat te Oricum en te Apol-
lonia omgegaen was verhozende / is beducht gheweest
vooz Pyrrhachium: derhalven in zijn tocht is hy so wel
by nacht als by dage daer toe gereyst. Dooz so haest
het geruchte quam dat Cesar naderde/ isser sulcken ver-
schrickinge gekomen over tgantse Heirleger/ siende niet
namen dat Pompejus de nacht aenden dag tsamē voeg-
hs/ en niet op en hiel van voort te treckē/ dat sy schiec alle

a Chimera.

Pompejus
treckt na
Pyrrhachia.

in Epirus ende de nabuerighe Landen hare Vaendelen ende Welt-tepckenen achter lietē/ende vele ooc hare Wapenen van haer wierpen; in boegen dat hare tochte even gelijc als een vluchte scheen te wesen. Middelerwijle is Pompejus naerder by Dyrrhachium ghelkomen/ ende heeft aldaer bevolen een Leger te slaen. Als nu het Peryleger evē verschijct bleef; so is Labienus aller eerst voort upt getreden/ en heeft gesworē dat hy hem niet en soude verlaten/ maer dat hy geluc ende ongeluc alles met hem verwachten soude/ sulcx als de Fortune soude geven: dit selve swoeren ooc de andere Stathouders/ na desen volgden oock de Oppermeesters der Soldaten ende de Hoofstlieden/ ende eyntlicken zwoer ooc het gantse Weirkracht den selven eedt. Cæsar hier en tusschen in-genomen hebbende een bequame wech na Dyrrhachium/ hiel op van te haesten/ende heeft syn Legher aen de Riviere Apsus in de eynden van Apollonia neder-geslagē/ op dat de getrouwe Steden door zijne Wachten ende Schanssen in goede verskerthhept ende bewaringe beschermt souden mogen wesen: ende heeft alhier voorgenomen te blijven/ ende onder de a Tabernakel-bellen te verwinteren/ ende voort te deser plaetse de aankomste van de andere Legioenen upt Italien te verwachten. Calenus midderwijle/ ghelijck als hem van Cæsar bevolen was/ hadde de andere Legioenen ende alle de Ruyters te Brundisium te Schepen doen gaen/ ende is daer na volgens het getal syner Schepen de welcke hy hadde/ van Landt af-gebarren; doch na dat hy een wepnich bukten de Haven gesept was/ heeft hy een Brief van Cæsar ghekreghen/ upt de welcke hy verstaen heeft hoe dat alle de Havens ende Stranden met de Vloten der Opanden besedt waren: Het welck verstaen hebbende/ is hy wederom binnen de Haven gekeert/ ende heeft daer benessens alle de Schepen wederomme ontboden.

7. Doch een van de selve Schepē/ also het sonder Soldaten was/ ende penant int particulier toe-quam/ na welkers boozneme het geregiert wiert/ heeft voortgebarren/ende heeft het gebot van Calenus niet gevolcht: maer het selve is te Oricum aengenomen ende van Vibulus in gewonnen/ de welcke alle de Slaven ende Kinderen tot de onmondighen toe zwaerlicken ghestrafft heeft/ ende haer alle ghelijckelicken wanne-ghelycht.

Selfo

Cæsar legerd
hemselven
aen de Riviere
Apsus.

a Pelles.

De bystaende
dē dā Cæsar
int Italien
werd belet
dā Vibulus

De Burgherlicke Oorloghe

Alsoo dan aen eenen korten tijt hing de behoudenisſe des
 gantschen Dep2-legers / de welcke tot onsen grooten ge-
 lucke in haer gheheel ghebleven is. Bibulus / ghelijck
 hier boven gheseyt is / was met syn Plote ontrent Ori-
 tum / ende gelijckerwijs als hy van de Zee ende Haven
 Cesar afloot : alsoo wiert hy daerenteghen van het ge-
 heele gantsche Lant daer ontrent afgesloten ; want Cesar
 hadde den gantschen Dever heen zijne Garnisoenen ver-
 deelt / ende hiel alsoo alle de Stranden beset ; in voeghen
 datse noch om Hout noch om Water konden loopē / noch
 ooc hare Schepen aen Lant ergens aen-maren oft vast-
 maken. Hier over stonden hare saken in groote swaric-
 heyt / ende wierden gedruet met de upterste gebrekelic-
 heden van alle nootwendicheden ; soo dat sy ghenootsaect
 wierden met hare Lastschepē niet alleen hare Lijfstoche
 maer ooc haer Hout ende Water van Cozcyra te halen.
 Ja het is ooc op eenen sekeren tijt ghebeurt / dat sy van
 wegen de verlettinge door quaet weder / genootdruet zyn
 gheweest den Dauw des nachts te versamelen / ende upt
 te drucken upt de Vellen met de welcke de Schepen o-
 verdeect waren : Dese swaricheden ende upterste nooden
 nochtans verdroegen sy seer lijtsamelic / in voegen dat sy
 nergens eenige Stranden wilden ontblooten / oft eeni-
 ghe Havens open ende onbeset laten. Als sy nu in soo-
 danighe benautheden (gelijck ick gesept hebbe) waren /
 ende Libo voortz hemselfen oock by Bibulus gevoechte
 hadde ; so begosten sy beede upt hare Schepen sprake te
 houden met de Stadthouderen Marcns Acilius ende
 Statius Marcus / van de welcke den eenen het opsicht
 had over de Mueren des Stadts / den anderen het gebiet
 over de Garnisoenen te Lande : aen desen ghaven sy te
 kennen als dat sy aengaende de aller-ghewichtichste
 saken met Cesar gheerne souden spreken / indien haer tot
 sulcx verlof konde ghegheben werden : by het welcke sy
 noch eenighe dingen by-boechden tot bevestinghe van
 de sake dienende ; in voeghen dat sy schenen van over-ko-
 men ende verdracht te willen handelen. Doch daeren-
 tusschen versochten sy dat het bestant soude moghen
 wesen : het welck sy oock van haer verkregen. Want
 het ghene sy voor-stelden scheen wat groots te willen
 wesen : ende wisten wel dat Cesar sulcx grootelicks
 soude begaeren : dewyle sy meynen dat door de bevelen
 van

van Bibulus yet wat goeds soude mogen uptgerecht ende volbracht werden. Hierentusschen was Cæsar ter selver tijdt henen getogen om verder ende meerder Steden in te nemen / ende hemselfen te voorsien van Rooynde Lijstocht / het welcke hy doen-maels seer sober ende scherp was hebbeude : Ende hy was dooz a Bu-
throtum een Stadt tegens over b Corcpra : Alhier b corfu.
is hy dooz Brieven van Acilius ende Marcus verwitticht gheweest aengaende het versoek van Libo ende Bibulus : hy sulckx hoorende / heeft strack syn Legioen verlaten / ende is na Oricum weder gekeert.

8. Alhier ghekomen zijnde / wierden sy strack tot het bespreec ontboden te komen: Waer over ooc Libo quam; aengaeude Bibulum / daer van dede hy onschult / seggende hem een Man te zijn van grooter granschap / ende de welcke oock particuliere haet ende Wpandtschappen teghens Cæsar op-ghenomen hadde / ter oorsake van het a Rop meesterschap ende b Schoudtschap : ende dat hy om dier oorsaken wille miyde op het bespreec te komen / ten eynde soodanighen ghewichtighen sake / ende de welcke van so grooten hope ende van so grooten dienst was / dooz rooyneheyt ende granschap niet en soude verhindert werden. Doozts verhaelde hy hoe dat hee teghenwoordich sy het hoochste begeeren van pompejus / ende oock altyts geweest was / dat de saken ter neder ghelept souden moghen werden / ende dat men ten weder-zijden vande Wapenen af-stant soude doen : maer dat sulckx geensins in zijne macht en was ; overmits dat niet gemeyne stemmen ende veraetflaginghe aen Pompejus het hoochste ghebiecht ende bewint der oorloghe / ende van allen saken dies aengaende bevolen was. Doch indien sy het versoet van Cæsar souden konnen verstaen / dat sy dadelicken eenighe tot Pompejus souden senden / om hem van alles te onder-rechten / ende dat sy niet en twijffelden / oft hy soude alles dooz hare onderrechtingen besten schicken ende volbrenghen : over sulckx dat middeler-wyle soo langhe bestant soude moghen wesen / tot dat de upt-ghesordene souden moghen weder-gekeert zijn ; ende dat men hier-en-tusschen d'een den anderen niet en soude beschadighen ofte eenich leedten doen : Wp dit alles voegghde hy oock eenighe weynighe redenen van de gherechticheydt harer saecke / van haer

De isanais
spreekunghe
tussche Libo
ende Cæsar
aengaende
den byde.

a Edilitas.
b Pretura.

De Burgherlicke Oorloghe

van hare Veir-krachten / ende van hare bystanden: op
het welcke alles Cesar doemnaels niet de pijn weert en
was om het daer op te antwoorden; ende wy en meynen
oock niet oorsake ghenoech te hebben om het daer van
te schrijven. Cesar dan versochte aen haer hier teghen/
dat hy vryelick ende sonder eenich perijckel syne Ghesanten
aen Pompejus soude moghen senden, ende dat sy hem voor
sulcx borghe tot verseeckeringe wilden werden, ofte dat sy de
Ghesanten by haer souden willen ontfangen, ende door haer-
selven aen Pompejus brengen. **Soo veel aengingh het be-
standt; Seyde hy** / dat de gheleghentheydt der oorloghe
tusschen haer beyden aldus verdeyldt was: dat sy nament-
lick door haer-lieder Vlotte syne Schepen ende bystanden
verhinderden tot hem te komen: Ende dat hy daer-en-te-
ghen haer-lieden van yerverschinghe van Water, ende van
het Landt af-sluytinghe dede: Indien sy-lieden nu dies-hal-
ven begeerden datmen daer van soude ophouden; dat sy dan
oock souden ophouden van hare Zee-wachten. Maer soo
sy deselve begheerden te onderhouden, dat hy dan mede sy-
ne besettinghen te Lande wilde onder-houden. Even-wel
nochtans datmen niet-te-min van verdrach ende vrede soude
moghen handelen, niet teghenstaende dat dit alles schoon
bleve, dewijle dese saecke tot verhinderunghe dieshalven
niet en konde wesen. **Maer splieden en wilden de Ghe-
santen van Cesar niet ontfanghen** / noch oock van ha-
rent weghen **Borghe** werden ende voor haer perijckel
staen: want de gheheele saecke sochten sy aen Pompe-
jus te wijsen ende hem te bevelen. Doch dit eenige ver-
sochten sy seer ernstlick/namentlick het bestant / ende
hielden op het selve dapperlick aen. **Maer Cesar ver-
staende** / dat dese gantsche reden van haer ingestelt was
alleenlick om verlichtinge te moghen krijghen van haer
teghenwoordighe perijckel ende hooghen noot / ende dat
sy gheen hope ofte eenighe conditie om tot vrede te ko-
men scheenen by te brengen; soo heeft hy hem-selven
wederom begheven tot zijn voorighe beleydinghe der
oorloghe.

Sibulus
sterft.

9. Hier-en-tusschen is **Sibulus** / alsoo hy langhe van
Landt af-ghesloten gheweest was / ende daer benessens
vele verhoudinghen / onghemack / ende arbeydt onder-
worpen / in een seer zware sieckte gevallen; waer van hy
in Zee zijnde niet en konde genesen ende geholpen wer-
den/

den/ende aen landt niet willende komen/ende zijn opgheslepde last verlaten/ heeft hy eyntlick het geweld der siec- te niet langjer komen teghenstaen: Derhalven gestorven zijnde / is daer nae aen niemant meer het ghenerale Hooghste ghebiet ter Zee gekomen: maer elck bysonder bediende zijne Plote na zijn eyghen wille ende behagen. Vibullius siende de beroerte ghestilt te zijn/dewelcke de haestighe overkomst van Cesar verweckt hadde / heeft voozghenomen aengaende den a last van Cesar te handelen; over sulcx heeft hy tot hem genomen Libo/ende Lucius Aurelius ende Theophaues / met de welcke Pompejus gemeynlicken van de aller-zwaetste saecken plach te beraetslaghen ende te bespreken: Doch soo haest en was hy in die reden niet getreden / ofte Pompejus heeft de selve af-gezoken / ende hem verboden meer daer van te spreken. Wat is my oft aen het leven, oft aen de Stadt gelegen, seyde hy / indien ick sulcx door de gunste van Cesar sal schijnen te behouden? want het vermoeden van sulcx en kan niet wech genomen werden, dan wanneer ick in Italien, uyt het welcke ick getogen ben, met volbrenginghe der oorloge eode met een gewenschte uytkomst sal gheacht werden wederghen komen te zijn. Het welc alles daer na Cesar verstaen heeft uyt den genen dewelcke selfs hem dese reden hadden horen spreken: nochtans heeft hy niettemin door andere middelen gepooght in onderlinghe t'samen-sprekinghe aengaende den vrede met hem te handelen.

10. Tusschen beyde de Leghers van Pompejus ende Cesar was alleenlic de eenige Riviere Rhyfus; ende hadden de Soldaten vele onderlinge t'samen-sprekingen met malkanderen / ende maecten met malkanderen eenighe voozwaerden van den anderen onderwijle niet te beschadigen ofte eenighe pijlen over te werpen. Derhalven heeft hy den Stadthouder Publius Vatinius aen den Oever van de Riviere gesonden / om namentlicken van sulcx te spreken als voornamelic totten vrede soude schijnen te behooren: ende belaste hem dat hy dickwils met hyder stemme haer toeroepen soude: Zullen dan Burghers tot Burghers gheen Gefanten mogen senden om van onderlinge vrede te spreken? het welck nochtans den wechgelopen Slaven inde Pyreneische Bosschagien ende den Vrybuyters toegelaten is geweest. Derhalven datme bysonder daer toe behoore te arbeyden, dat de Burgers niet met wapenē tegen Burgers en

a Burg. coel.
Boec III.
§ V.

De t'samen-
sprekinghe
van vrede
wert wederom
op een
men begost/
doch werdt
ghestoor
door vrees
willich; van
de Pompe-
iansche.

De Burgherlicke Oorloghe

en souden strijden. Wijders heeft hy vele redenen seer be-
weeghlicken gesproken/ gelyck sulcx behoorzlicken was
in soodanige saecken tot zijne ende harer allen behoude-
nisse dienende. Hy is oock hier over met een stil-zwij-
ghen ten weder-zijden van de Soldaten aen-ghehoort.
Ende van d'ander zijde is oock gheantwoordt / hoe dat
Mulus Varro verklaerde daegs daer aen tot de tsamen-
sprekinge te sullen komen / ende dat oock de Ghesanten
ten weder-zijden bijelicken tot malkanderen mochten
gaen/ende sulcx aendienē als haer soude believen. Tot
welcke sake oock eenen sekeren tijdt bestelt wiert.

Als sy nu des anderen daeghs by malkanderen geko-
men waren/soo is van weder-zijden oock by ghekomen
een seer groote menichte. Daer was groote verwach-
tinge over dese sake/ ende de gemoederen van een peghe-
lick schenen tot vrede grootelick genegen te zijn. Mid-
delerwijle Titus Labienus liep voorszenen buyten de
vergaderinge / ende begon met Vatinius aengaende den
vrede eerst stille luysterende te spreken/ende daer na met
hem te twisten : ende midden in hare reden zijnde / be-
gonnen de Bijlen van allen kanten te vliegen / waer door
hare reden ghestoot wiert/in voegghen dat hy de Bijlen/
beschermt zijnde door de Wapenen zijner Soldaten/qua-
lickē ghenoech heeft konnen mijden ende ontgaen: En-
de al-hoewel hy het ontkomen is / nochtans zijn daer
vele ghequetst geworden : onder de welke waren Cor-
nelius Balbus / Marcus Plotius / Lucius Tiburtius
Hooftlieden / ende oock eenighe Soldaten. Doen heeft
Labienus vorder gesept/ Houdt tech op vorder van vrede

ende verdrach te spreken: want wy en kunnen tot gheen vrede
verstaen, ten sy ons het Hooft van Caesar toe-gebracht werde.
11. Ten selven tijde heeft den a Schout Marcus
Celius Rufus te komen/de saken der b Schuldnaers
tot hem aen-genomen/ende heeft in den eersten aenhang
van zijne Overichepts bedieninghe / zijn Overschare
neffens den Stoel van den Stadts c Schout Caius
boniusghestelt: ende beloofde onder anderen/ indien pe-
mant eenige a hoogher beroepinghe ende verheffinghe
wilde doen in saken noopende de b waerdeeringhe der
goederen/ende de betalinghen der schulden / welke door
de c Seghs-lieden gheschiedden/ghelijck als Cesar te-
ghenwoordich zijnde in-ghestelt d hadde; dat hy hem
alle

Es betroete
dinnen de
Stadt van
Komen ver-
wecke door
Celsius Ru-
fus.
a Prator.
b Debitores.
c Prator Vr-
banus.
a Appellare.
b Estimatio
c Arbitr.
d Boec AAA
§ I.

alle hulpe ende bystandt dies halben soude doen. Maer daer is niet op gebolcht; want overmits de redelickheyt deser Oudomantie/ende ooc upt oorsake van de velceftheyt van Trebonius/de welcke ten desen tijden seer matichlicken ende goedichlicken recht was doende / soo ist gheschiet/batter geen oorsake konde gevonden werden/om namentlicken eenighe c verheffinge aen te vanghen ofte te beginnen: want onschuldt te nemen op zijne armoede/ende beklach te doen over zijn eyghen bedroefden staet/ende over de beswaertheyt ende jammer der tijden/insghelijcx oock vooz te stellen de zwaricheden van zijn goederen dooz f boel-hups-houdinghe ende uytroeping te verkoopen; dat selve sullen alle redelicke lieden wel doen: Maer te bekennen schuldich te zijn/ende eben-wel zijne goederen ende besittinghen gheheel te willen houden; wie kan sulcks doen? oft wat vooz een stoutheyt ende onbeschaemtheyt soude het selve wesen? Derhalben en is oock nyemandt ghebonden/die sulcks dooste dencken ofte eysschen. Doch Celius/de welcke haer-lieden voozdeel wilde soecken / is haer-lieden selver hardt ende ondiensstich geworden: want vervolgende zijne saken ghelijck als hy die begoft hadde/ten eynde hy niet te vergheefs in een quade sake soude scheenen ghetreden te hebben/soo heeft hy een Wet verkondicht / dat van dien dach te rekenen over ses Jaren / vyzij ende sonder eenich g Woeker alle h upt-ghesette Gelt betalt soude werden Hier teghen heeft hem ghestelt den Burghemeester Servilius/ende de andere Ouericheden. Het welck hy siende/ende bemerckende minder upt te rechten dan hy gemeynt hadde; soo heeft hy om de Lieden tot verschepden niepningen ende ghesintheden op te reupen/zijn eersten Wet laten varen/ende heeft twee andere afghekondicht:waer van de eene was aengaende den Hups-huerders: dooz het welcke hy van de jaerlicxsche Hups-hueren den Huerders vyzij verklaert heeft. Ende de andere was/aengaende de a Schult-boecken / dooz de welcke de selve doot ende te niet verklaert zijn. Ende hier dooz is te weghe gebzacht/dat de menichte een groot oproer tegens Caius Trebonius ghemaect heeft; ende na dat de selve eenighe acquetst hadden/hebben sy hem upt zijn Richt-stoel ghestooten. Servilius den Burghemeester sulcx hoorende/heeft hier van vooz-stellinge in den Raet ghedaen:

c Initium
appellandi.

f auctionari.

Sic legit al-
lus Sexenni-
die.
g Vtura.
h Credit
Pecunia.

a Lex tabula.
rum nova.
rum.

De Burgherlicke Oorloghe

De scribe
weert van
den Raet
ingehouden.
b. 1. of 12.

c Familia
Gladiatoria.

a Ergastuli.

ghedaen: Waer over ooc gebolcht is / dat den Raet noo-
dich geacht heeft hem upt de Regieringe af te stellen:
Volgens welck besluyt den Burgemeester hem upt den
Raet gebannen heeft / ende daer benessens van de b open-
bare plaetse der afkondinge / alwaer hy sochte syn reden
tot het Volck upt te spreken / doen van daen halen. Hier
over is hy seer gram geweest / van wegen soodanighen
schande ende spijt hem aengedaen / ende heeft openbaer-
licken hem laten aensien / als oft hy na Cesar soude trec-
ken: doch middeler wijle heeft hy heymelicken Boden
gesonden aen Milo / de welcke also hy Clodium onne-
gebracht had / dieshalven van den Raet veroordeelt was:
desen heeft hy wederom in Italien ontboden / ende heeft
hem / mitsgaders de overblijffelen syner c Schermische
de welcke hy door groote ghiften ende gheschencken by
hem gehouden hadde / tsamen tot hem genomen ende ge-
boecht: Ende tot meerder bevozderinge van synre sake /
so heeft hy de selve ooc henen gesonden na Turinum om
eenige Herders aldaer op te maken ende aen haer sijde te
trecken. Hierentusschen hy selver is te Cassilum ghe-
toghen; maer terwijle hy aldaer was / zijn te ghelijc ende
op eenen tijt alle syn Krijchs-baendelen ende Welt-tee-
kenen / mitsgaders alle synre Wapenen binnen Capua
gehouden; daer benessens is ooc syn ghevolch te Neapo-
lis ghesien / ende voorts het verraedt des Stadts is ont-
deckt gheworden: Hy bemerckende dat alle zijn aensla-
ghen openbaer waren / ende dat hy oock bukten Capua
ghesloren was / heeft begost vooz perickel te vreesen /
alsoo de menichte de Wapenen in de handt ghenomen
hadden ende hem vooz een Opandt hielden; over sulcx
heeft hy assistant van zijn voornemen ghedaen / ende is
upt dien tocht geschepden. Daerentusschen heeft Mi-
lo rontsom aen alle vyge Steden Brieven gesonden / ge-
vende zijn voornemen te verstaen / namentlicken dat al-
les wat hy dede / dat sulcks geschiede door bevel ende oz-
dinantien van Pompejus / als werckers bevelen door
Sibulus aen hem over-gebracht waren: Voorts dede
hy ooc aen-soeckinge aen de gene / de welcke hy ooc wist
beswaert te wesen met schulden: doch siende dat hy niets
by haer en konde uptrechten / soo heeft hy nochtans met
eenige a gevangē Slaven de welcke hy los gemaect had-
de / de Stadt Cosa in het Turenische lant begost te be-
legeren.

legeren. Maer Quintus Pedius den Schout met een Ende booz
Legioen aldaer legghende / heeft met Steenen vande de doot van
Muer op hem gheworpen / waer van hy ghestorven is : Mello. ende
Ende Celsus / gelijk hy gesejdt hadde / is na Cesar toe Celsus upt-
gerejst / ende is daer over inde Stadt Thurij gekomen : en ten einde
alhier zijnde / heeft hy sommige vander Stadt aen hem gebrecht.
gesocht te trecken; ende heeft den Franschen en Spaen-
schen Euypteren van Cesar / de welcke in garnisoen aldaer
ghesonden waren / ooc Belt belooft ende toe-ghesejdt :
maer dewijle splieden syn boos booznemen beemercken /
so is hy mede van haer gedoot. Also hebben de beginse-
len van seer groote saken / welcke gantsch Italien in
beroerte met bekommerninge vande Overichden schenen
te willen houden / een haestige en lichte upkomst gehat
12. Libo hierentusschen is van Oricum gesejlt met Libo ber-
een Vlote van vijftich Schepen / over de welcke hy over trecht met
ste Admirael was / ende is booz Brundisium gekomen / schande van
en heeft aldaer ingenomen het Eplant het welc tegens de beleghe-
de Haven van Brundisium lach. De reden syner over ringhe van
tocht was dese / overmits hy bedachte dat het beter Brundisium.
was beset te houden eene plaetse / daer de onse haren noot-
wendighen upt-ghangh hadden / dan alle de Stranden
ende Havens met vele Wachten besloten te houden. En-
de in den eersten met syne haestighe overkomst heeft hy
sommighe Last-schepen gekregen / ende de selve ver-
brant; wijders heeft hy ooc een Schip met koojn gela-
den wech-geboert : ende heeft voort den onsen eenen
grooten schrick aengejaecht: hy heeft oock des nachts
syne Soldaten ende Booschutters aen Land gestelt /
ende het Garnisoen onser Euypteren van hare plaetse
verdreven : ende van wegen de ghoede gelegentheyt der
plaetse / heeft hy sodanigen geluckigen voortgang ge-
kregen / dat hy Vrieten aen Pompejus gesonden heeft /
hem te kennen gevende dat hy alle de andere Schepen
vrijelicken indient hem liefde te Lande mochte la-
ten komen / ende de selve doen vermaken / dewijle hy
met syn Vlote alle de bystanden van Cesar genoeghsaem
van de Zee konde af-sluyten. Daer was ten selven
tijde binnen Brundisium den oversten Antonius / de
welcke hem vertrouwende op de vromicheydt ende
kloecmoedicheydt syner Soldaten / heeft eenige Boos
vande groote Schepen ontrent neghen in ghetale / met
A i 2 Worden

De Burgherlicke oorloghe

Worden ende Schans-korven bedect/ende binnen deselve
 eenighe uyt-ghelesene kloecke Soldaten ghestelt: boort
 heeft hy de selve op den Oever op verscheyden plaetsen
 afghesondert ende van den anderen bestelt: Dit ghedaen
 sijnde/ heeft hy twee Galepen/ de welcke hy te Brundisi-
 um nieu laten maken hadde / buyten den Mondt van de
 Haven laten roepen/ quantsups om syne Roeplieden ee-
 nige oefeninge ende proebe te laten doen. Maer als Li-
 bo sach dat dese Galepen stoutelicken boortvoeren/ soo
 heeft hy op hope van deselve te sullen krijgen/ vijf groo-
 te Galepen daer na toe gesonden: Maer doen sy aen onse
 Schepen naderden / zij: i de onse inde Haven gebluchtet/
 ende splieden ghedzeven zijnde met een puer ende heftic-
 heyt/ verbolghden den onsen tot binnen in de Haven toe
 seer onvoorsichtichlick: Het welck de Antoniaensche
 Boorts siende/ hebben een teken van Alaric gegeven/ en-
 de seer schielicken van allen hoecken op den Wyant ghe-
 spzongen: ende hebben strax met den eersten aenval / een
 van de Galepen tsamen met de Roeplieden ende Solda-
 ten genomen: Ende aengaende de andere / deselve hebben
 sy met schande doen bluchten. Dit ongemack boven dit
 alles is hem oock overgekomen/ dat sy afgeschoten waren
 van alle versch Water/ niet kommende het selve bekomen
 uyt oorsake dat over al langhs de Zeekusten henen/ van
 Antonio Ruyteren gheleydt ende bestelt waren. Der-
 halven Libo gheperst zijnde door dese nootsaekelick-
 heydt / ende oock ontstelt zijnde van weghen de schande
 aldaer behaeldt / is van Brundisium ghescheyden/
 ende heeft de Beleggheringhe van de onsen naer-ghela-
 ten.

Daer waren alreede vele Maenden door-gegaen/ en-
de de Winter quam seer sterck op handen: hier-en-tus-
schen even-wel en quamen aen Cesar geen Schepen ofte
Legioenen altoos van Brundisium: Ende het dochte
ook Cesar dat dies-halven seer goede geleghentheden
voor by ghegaen waren/ overmits dickwils soodanige
Winden gewaeyt hadden/ met de welcke hy niepnde dat
hy behoorden over-gekomen te hebben. Doorts/ hoe dat-
ter meer tijts verliep/ hoe dat de overste Admiraelen van
de Vloet wackerder waren in hare toefichten ende wacht-
ten/ dewijle sy des te grooter hope kregen om syn Volck
t'eene-mael te sullen beletten in haer liever over-komste.

Insgelijcx wierden sy door vele ende verscheyden vrie-
 ven van Pompejus seer hardt vermaent / aengesien sy
 Cesar in syn eerste aankomste niet verhindert ende belet
 en hadden / dat sy pnuers nu toesien souden van syn o-
 verige Heirkrachten te beletten: dies halven sy dagelicx
 wenschten om laeuwe Winden ende andere onbegnaem-
 heden int overboeren. Cesar dit alles bemerckende / heeft
 na Brundisium aende syne seer heftelicken geschreven /
 dat sy so haest als sy eenen goeden Wint souden hebben /
 de gelegentheyt van over te varen geensins nalaten sou-
 den; ende dat sy hare Schepen souden stieren na Oricum
 oft aen de Stranden van de Apolloniaters / dewijle sy de
 Schepen aldaer aen Lant souden kunnen krijgen: want
 dese plaetsen waren aller-ledichst van Wachters ende
 Toesienders der Vloten / overmits sy haer-selven so na
 aen de Havens niet en dorsten vertrouwen.

13. Over sulcx de onse hebben een bysondere kloech-
 heyt ende stouticheyt aengenomen / ende hebben haer sel-
 ven op den tocht gereet gemaect onder tbeleyt van Mar-
 cus Antonius ende Fusius Calenus: waer toe oock seer
 aenporden selver de Soldaten / als de welcke geen perikel
 en vermijden oft ontsagen vooz de behoudenisse van Ce-
 sar. Derhalven so haest sy een a Zuyden Wint gekregen
 hadden / zijn sy met hare Schepen afghevaren; ende des
 anderen daegs zijn sy geseylt vooz by Apollonia en Dy-
 rchadium: Maer also sy van Lant gesien zijn / so heeft
 Quintus Coponius / de welcke overste Admirael was
 van de Rhodische Vlote binnen Dyrrhachium / stracx
 zijne Schepen bukten de Haven gevoert. En als hy nu
 met een laeuwe Wint seer na aen de onse gekomen was /
 so heeft den Zuyden Windt hem wederom beginnen te
 verheffen / ende is den onsen tot een groot behulp gewor-
 den. Doch hy evenwel en heeft daerom van zijn voorne-
 men niet opgehouden; maer verhooyte door grooten ge-
 stadighen arbeeyt zijner Schippers / het ghewelt ende de
 kracht des stormus lichtelicken te sullen verwinnen en-
 de boven te komen: Derhalven alsoo sy met eenen ster-
 ken Wint seer snellicken vooz by Dyrrhachium zeyden;
 even-wel nochtans heeft hy haer vervolght. Den onse
 dit siende / alhoewel sy het gheluck te bate hadden / noch-
 tans vreesden sy het gheweldt van de Vlote / indien de
 Windt mochte komen te verflappen: Derhalven ko-

Antonius
 en Calenus
 brengen hare
 Heirkrachten
 over de Zee.

a Aufter.

De Burgherlicke Oorloghe

a Nymphœū.
b aleſio.
c african.

daufter.

niende ontrent een Haven / welke ghenaeemt werdt de
 a Nymphœiſche Haven / legghende boven b Lpſſus on-
 trent drie mijlen / ſo hebben ſy binnen deſelbe hare Sche-
 pen ghebracht : Deſe Haven was met den Zuydweſten
 Windt een ſeer ſtille ende verſeekerde Haven ; maer te-
 ghens den d Zuyden Windt en was deſelbe niet ſtil noch
 verſekert ghenoech : Doch de zwaricheydt van ſtozm
 en onweder hebben ſy lichter gheacht / dan het perijckel
 bande Blote. Als ſy nu binnen de Haven gekomen wa-
 ren / ſoo iſt gheſchiet tot haren ſeer grooten ghelucke dat
 den Zuyden Windt dewelcke twee daghen aen een ghe-
 waept hadde / in een Zuyd-weſten Windt berandert iſt
 gheweest. Alhier kondemmen bemercken een ſeer haeftri-
 ghe omme-keeringe van de Fortune : want die te voo-
 ren in vzeſe waren wierden ontfangen in een verſekerde
 Haven : ende die onſe Schepen zwaricheydt ſochten aen
 te doen / wierden genootsaecht vooz haer eygen zwarig-
 heydt te vzeſen. Ende iſt de ghelegentheyt des tijds al-
 ſoo berandert / dat de Windt den onſen beſchermt heeft
 ende den Rhodiſchen Schepen bezwaert / in voegen dat
 alle de overdeckte Schepen tot ſeſchien toe in ghetale aen
 Lant verzept ſijn / ende alſoo met Schipbzekinge om-
 me-gekomen / ſulcx dat uyt die groote menichthe van de
 Roep-lieden ende Soldaten / een gedeelte der ſelver over-
 mits het ſtooten aende Kilippen ommegekomen iſt / en-
 de ende een deel der ſelver iſt oock van den onſen aenghe-
 haelt / dewelcke Ceſar alle by den leven behouden heeft
 ende na hups geſonden. Twee van onſe Schepen / dewij-
 le deſelbe eenen tragen vaert hadden / ſijn met de nacht o-
 vervallen ; ende alſoo ſy niet en wiſten waer na toe de an-
 dere Schepen gebaren waren / ſo ſijn ſy aen hare Nuc-
 kers tegens Lpſſus blijven leggen. Otaciliuſ Crassus
 dewelcke Gouverneur van Lpſſus was / ſulcx ſiende /
 heeft menichthe van Boots ende kleyne Schuytkens ge-
 nommen / ende ſochte deſelbe in te nemen : ende met een be-
 goſte hy te ſpreken van verdrach / ende door accoozt haer
 ſelven over te geven / belovende haer by den leven te ſullen
 behouden. Met eene Schip hadde geladen uyt een ſeeker
 Legioen twee hondert a nieuwe Soldaten : tander ſchip
 had mede uyt een out Legioen wepnig minder dan twee
 hondert Soldaten. Alhier kondemmen ſien / hoe veel den
 Menſchen tot haren verſeekeringhe ende bewaringhe
 aen

De meyn-
 redige crou-
 loofheyt vā
 Otaciliuſ
 Crassus.

A tirones.

aen de kloekmoedicheyt gelegghen is : want de nieuwe Soldaten verveert zijnde overmidts de menichte der Schepen / ende oock van wegen de Zee-walginge sieck zijnde / hebben haer gantsch flauw-moedich betoont : Der-halven soo haest als de Opanden met Eede bevestich hadden haer niet te sullen beschadighen / soo hebben sy haer-selven aen Otacilius over-ghegeven : Welck ghedaen zijnde wierden sy alle tot hem ghebracht / ende wierden in het aenschouwen van hem tegens alle beloften ende eedt seer wreedelicken omme-ghebracht ende ghedoodet.

Maer de Soldaten des ouden Legioens / de welcke oock seer walgende waren van wegen het onweder ende de vuplichkeiten des Durckis / hebben even-wel van hare oude vromicheyt geenssins willen verslappen: Want na dat sy het voorszte van de nacht overghebracht hadden met conditien te maken ende met veynsinghe van overgevinge; soo hebben sy eyndtlicken den Stier-man ghedwongen het Schip aen Landt te setten: Het welck geschiedt zijnde / hebben sy een bequame plaetse inghenomen / ende hebben voorsz den gantschen nacht aldaer overgebracht. Des morgens vroech zijn van Otacilius tot haer gesonden eenige Kuyters / de welcke de wachte hadden op dat geweste van de Zee-kust / zijnde sterck ontrent ses hondert in ghetale / ende daer beneffens eenighe ghewapende Soldaten / de welcke upt het Garnisoen haer achter aen volchden : Doch de onse hebben haer-selven verweert / ende na dat sy eenighe van de haren ghedoodet hadden / zijn sy behouden by het andere Heirkracht ghekomen.

14. Als dit aldus afgheloopen was / ende het selve verstaen van de menichte der Roomscher Burgeren welcke binnen Lysius waren ; want Cesar hadde haer de Stad in-ghegheven ende bevolen sterck te maken ; soo hebben sy Antonium ingelaten / ende hem in alles beholpen ende goede onderstant ghedaen. Otacilius bevreesst zijnde / is upt de Stadt ghevluchtet / ende is nae Pompejus toe gheloopen. Ende aengaende de Heirkrachten van Antonius / de welcke overghekomen waren / de selve waren sterck dype Legioenen oude Soldaten / ende een Legioen nieuwe Soldaten / ende acht hondert Kuyteren. Belangende zijne Schepen / de selve heeft hy

Antonius
neemt de
Stad Lysius
in.

De Burgherlicke Oorloghe

ten meestendeel na Italien wederomme ghesonden / om
de andere Soldaten ende Ruyters over te halen. Doch
a Pontones. de a Ponten / welcke een manier van Fransche Weer-
schepen zijn / heeft hy te Lysus ghelaten ; ten eynde
Cesar tenighe Schepen by de handt soude hebben / om
namechtlicken te moghen vervolghen Pompejum / in
dien het soo gheviel / dat hy meynende Italien van alle
Krijghs-bolck ledich te zijn / derwaerts met zijn Weer-
kracht quame over te trecken ; want soodanighen ghe-
ruchte was onder het Volck ghestropt. Inghelijck
heeft hy oock met aller haest Boden aen Cesar gheson-
den / hem latende weten / in wat gheweste hy zijn Weer-
kracht aen Landt gebracht hadde / ende hoe veele Sol-
daten hy oock overgeboert hadde. Dese tijdinge quam
schier te ghelijck ende op eenen tijdt / beyde aen Cesar
ende Pompejus : want sy hadden alle beyde de Sche-
pen door by Apollonia ende Dyrrhachium sien seplen /
ende over sulcx ghemerckt dat sy ontrent het Landt al-
daer hare vaerdt ghenomen hadden : waer even-wel en
wisten sy in den eersten eenighe daghen niet / waer dat sy
belandet ofte aen-gekomen waren : Doch daer nae heb-
ben sy de seeckerheyt van sulcx ten wederzijden alle bey-
de verstaen / ende hebben daer over elcx verschepden be-
raetslagingen ghenomen : want Cesar arbeyde dat hy
Cesar ende ten eersten met Antonius tsamen-ghevoecht soude mo-
Antonius borgen hare selven by de anderen. ghen werden : Pompejus daer en teghen dede zijn beste /
dat hy op hare tocht soo wanneer sy aen-quamen hem
teghens haer versetten soude / ende haer onvoorsiens en-
de met loofheyt indien het moghelijk waer / overvallen
ende verrasschen soude : Verhalven zijn sy te gelijck ende
op eenen tijt alle beyde met hare Weerkrachten / uyt hare
a castra Aa- a beschanste Leghers van de Riviere Lysus henen ge-
tiva. togen : Pompejus heymelicken ende des nachts : doch
Cesar opentlicken ende by schoonen daghe : ende moste
Cesar alhier verre buyten omme trecken / om de tegen-
spoedige stroom vande Riviere te onderhalen / ende al-
soo bequamelicken door deselve te trecken. Maer Pom-
pejus dewijle hy een onverhinderde tocht hadde / ende
oock niet van nooden en hadde om over de Riviere te
trecken / is met groote tochten seer haestelicken nae An-
tonius toe ghetoghen : Ende onder-wijlen verstaende
hoe dat Antonius hem naerderden ende hem ontrent
quam

quam/so heeft hy een bequame plaetse ingenomen/ ende aldaer zijn Heerleger gelept; insgelijcx heeft hy alle zijn Volck binnen den Legher ghehouden/ ende oock belast gheen Operen te maken/ ten eynde zijne overkomste des te heymelicker ende bedeckter soude mogē wesen. Maer dit alles wiert stracks door eenige Griecken aen Antonius ontdeckt ende te kennen gegeven. Verhalven heeft hy Boden aen Cæsar ghesonden/ende hem selven eenen gantschen dach stille binnen den Leger gehouden. Ende des anderen daegs is Cæsar by hem gekomen. Pompejus verstaende van de komste van Cæsar/ is hier over dadelicken van die plaetse vertrocken/ ten eynde hy niet geen twee Heerkrachten soude rontsom besloten en omringelt werden/ende is niet alle zijn Heerkracht na a Asparagus int Landt van Dyrrhachium ghetogen/ ende heeft aldaer op een bequame plaetse zijn Leger geslagen.

15. Ten desen tijden heeft Scipio hem-selven een b Velt-overste ghenoeemt/ ende heeft ontrent het Gheberchte Amanus eenighe schade ende verlies gekregen: Waer over ghevolcht is/ dat hy den Steden ende Dorsten ende groote Heeren af-gheepschet heeft zware sommen Gelds: insgelijcx heeft hy van den Tollenaren zijner c Landt-voochdij twee Jaeren verloopen schults geepscht/bevelende haer oock niet een de Pacht van het na-volgende Jaer aen Gelde tot leeninge op te brengen: Daer-en-boven heeft hy oock Kuyters door zijne gantsche Landt-voochdij belast aen te nemen ende op te brengen: de welke als hy vergadert hadde/ heeft hy de Parthers zijne nabuerighe Vyanden achter hem ghesloten/ de welke nochtans een weynich te vooren den Velt-overste Marcum Crassum omme-gebracht hadden/ ende oock Marcum Bibulum in belegheringhe ghehouden hadde; ende daer beneffens heeft hy alle zijne Legioenen ende Kuyters upt Sprien geboert. Als hy nu niet groote bekommeringhe ende vrees van weghe de Parthische oorloghe in zijn Provincie ghekomen was; soo hebben sommighe Soldaten oock begonnen te roepen/dat sy bereydt ende gewillich waren, wanneer sy daer toe aenghevoert wierden, teghens den Vyandt aen te trecken: maer dat sy de Wapenen teghens een Roomsche Burger ende Burgemeester niet en wilden draghen. Der-halven heeft hy binnen de Stadt Perganius/ende andere seer rijke ende

a Asparagus
Dyrrachino-
rum.

b De wrede
heerschap-
pen van
Scipio in
Asien.

c Imperator
provincia.

machtighe Steden zijne Legioenen in verwinteringhe
 gelepdt: Daer beneffens heeft hy by gelegentheyt oock
 groote giften ende gheschencken ghedaen / ende voordt
 om zijne Soldaten te vercloecken / heeft hy haer oock ee-
 nige Steden te beplonderen ghegeven. Daerentusschen
 wierden de belaste ende ghebodene sommen Geldts seer
 strenghelicken door de gantsche Provincie gheepschet:
 Ende int ghemeyn wierdt alle daeghs wat nieuws ver-
 dicht / overeen-komende met zijn ongeschickte begheer-
 te ende giericheydt. Daer wiert schattinge gestelt op
 alle de Hoofden tsamen ooc op de Slaven ende kinderen.
 Sp wierden ooc belast op te brengen a Pilaergelt b deur-
 gelt / Kroon / Soldaten / roeylieden / Wapenen / Werp-
 rustinghen / ende oock alle c varende servicen oft dien-
 sten: want daer van men slechts een naem konde bedenc-
 ken / dat selve scheen haer ghenoech te wesen om schat-
 tinghen te vinden ende gheldt te versamelen. Ende om
 sulcx te weghe te brengen / wierden sekere Lieden met
 bevel verordineert / niet alleen in den steden / maer schier
 in alle Dorpen ende Plecken: Ende die hem hier-inne
 aller-hardtst ende strengst droech / deselve wiert als een
 Man / ende als een dapper vroom Burger ghelouden.
 De gantsche Provincie was vol van d Deurwaerders
 ende strenge gebiedingen: het was overal beset met Toe-
 sienders ende e In-maenders; de welcke boven de in-
 maninghen van de bevolen schattinghe / oock allesints
 haer eyghen profijt sochten: want sy seiden dat sy upt
 hare eygendommen ende Landt verdreven waren / ende
 dat sy in groote benautheyt ende ghebrecke waren van
 alle nootsakelicke dingen / in voegen dat sy niet een eer-
 licken titel / hare aller-schandelickste saecke sochten te
 bedecken. Boven dit alles is op de uytstellinghe van het
 bevolen Gheldt oock groot Woeker ghereeckent ghe-
 weest / ghelijck sulcx in de Oorloge gemeynelicken plach
 te gheschieden. Ende de vertreckinge van eenen dach in
 dese saethen noemden sy toe-gebinghe ende schenkinge.
 Over sulcx de lasten ende schuldē van die Provincie zijn
 die gantsche twee Jaren lang verdubbelt geweest. Ins-
 ghelycks om de selve reden wierden oock niet voorsz
 ghedaen de Roomsche Burgheren van die Provincie;
 maer aen de selve wiert van menichte tot menichte / van
 Stadt tot Stadt / oock sekere somme Gelds belast op te
 brengen

a columna-
ria.b Ostiaria.
c Vestrux.

d Litores.

e Exalores

Menghen; segghende dat sy de selve sommen in leeninge
 volghens het besluyt des Raets ontfingen Sy belas-
 ten oock aen den Tollenaers/gelyck sy inde a Hoofst-
 somme des gantschen Pachts gedaen hadden/dat sy ooc
 also den ontfang van den Toldes navolgenden Jaers in
 in leeninge sonden opbrengen. Daerenboven heeft Scri-
 pio upt den Tempel te Ephesen wech doen nemen alle
 de Schatten ende Ghelden welcke van oudts aldaer
 wech-ghelept waren/mitsgaders oock alle de kostelicke
 Beelden van de Goddinne aldaer. Terwyle hy inden
 Tempel aldaer gekomen was / tsamen met vele groote
 Heeren van den b Raet/welcke hy by hem ontboden had-
 de/soo zijn hem aldaer Brieven in handen gekomen van
 Pompejus/hem te kennen ghevende hoe dat Cesar met
 zijne Leigioenen over de Zee ghekomen was; derhal-
 ven dat hy alles aen een zijde soude stellen/ ende hem hae-
 sten met zijn Hepr-kracht tot hem te komen: Hy dese
 Brieven ontfanghen hebbende/ heeft de gantsche verga-
 deringe de welcke hy by hem geroepen hadde/ laten ver-
 trecken/ende heeft stracks gereetschap gemaect om in
 Macedonien te reysen: ende weynige dagen daer na is
 hy oock henen getogen: het welcke een oorsaecke is ge-
 weest vande behoudenisse der Schatten van Ephesen.

a Sors.

b Senatorij
ordinis,

16. Hierentusschen Cesar hebbende by hem gekregen
 het Hepr-kracht van Antonius/ende daer beneffens van
 Oricum genomen hebbende zijn Legioen/het welck hy
 aldaer tot bewaringe van de Zee-kusten gelejdt hadde/
 soo heeft hy voorszghenomen een proeve op eenighe Pro-
 vincie te doen/ende verder voort te trecken. Middeler-
 wijle zijn tot hem gekomen de Gesanten van het Landt
 van a Thessalien ende b Etolien/ende brachten met
 haer eenich Garnisoen/doende verskeringhe ende be-
 lofte dat de Steden der selver Landen onderdanichlick
 zijne bevelen souden nakomen: Hier over heeft Cesar int
 Lan't van Thessalien henen gesonden Lucium Cassium
 Longinum met een Legioen van nieuwe Soldaten/
 het welck ghenaeint wiert het seven-en-twintichste/
 tsamen oock met twee hondert Ruyteren: Ende in het
 Landt van Etolien heeft hy Cajum Calvisium Sabinum
 henen ghesonden met vijf Venden/ende eenige weynige
 Ruyteren:ende heeft haer bysonderlicken vermaent goe-
 de sorghe voorsz koozende ende lijf-tocht te wille draghen/

De goede
genegenths
der Probin,
cien teghens
Cesar.a Lamina.
b Despotado

De Burgherlicke Oorloghe

om haerselven wel daer van te boozien / alsoo het seer na gelegen Landen waren. Voorts heeft hy bevel gegeven aen Cnejus Domitius Calvinus om in Macedonien te trecken met het tweede / elfste ende twaelfste Legioen / ende oock met vijf hondert Ruyters. Menebennus hier entusschen overste Heere van die Landen / is van wegen die Provincie / namentlicken aen die zijde dewelcke het a vryge Macedonien genaemt wert / als Ghesante henen gesonden / met laste om aen Cesar te kennen te gheven de seer groote goede genegentheyt van zynen Volcke: Calvinus een van dese drie / soo haest als zijn komste in het Lant van Etolien vernomen was / is met een seer groote genegentheyt van alle de Lantsaten aldaer ontfangen: Het welck gheschiet zijnde / heeft hy de Garnisoenen der Vganden wt b Calidon ende c Naupactus verdreven / ende heeft alsoo het gantsche Landt van Etolien inghekreghen. Cassius is met zijn Legioen oock in het Lant van Thessalien gekomen: maer alsoo hier twee gedeelten waren / soo zijn daer over de Steden oock van verscheyden wille ende genegentheyt tegens hem geweest. Egesaretus / een Man dewelcke van oude ende lange regeringhe was / volghde de Pompejaensche zijde: Maer Petrejus / een Jongman van grooter edelheyt / dede met zijne ende zijner Ondersaten middelen seer trouwe ende neerstich behulp aen Cesar. Domitius is oock ten selven tijden in Macedonien gekomen; ende begosten hier over seer vele Ghesantschappen der Steden tot hem te komen: maer terwyle sulcx gheschiede / is de tijdinge gekomen dat Scipio met zijne Legioenen by de hant was; waer over een groote sprake ende veel gheruchts ging: want gemeynlick in nieuwichteit verspreyt hem het geruchte seer groot. Ende voerwaer Scipio en heeft nergens in eenighe plaetse van Macedonien vertoeft / maer is met groote haesticheyt na Domitius toe getoghen; ende doen hy van hem ontrent twintich mijlen was / is hy met grooter snelheyt henen getogen in het Lant van a Thessalien na Cassius Longinus: Het welck hy in sulcke haesticheyt gedaen heeft / dat men soo haest niet en konde bootschappen van zijne komste / ofte hy was oock selfs tegenwoordich. Ende op dat hy zijne tocht met des te minder verhinderinge soude mogen doen / soo heeft hy aende Riviere b Paliacmon de welcke Macedonien

a Libera.

b Aiton.
c Lepanto.

De komste
van Scipio
in Macedo-
nien.

Mitsge-
ders oock in
het Lant van
Thessalien.
a Lamina.

b pelcos.

donien van het Lant van Thessalien af-schepdet / Marcus Fabonium met acht Benden tot bewaringe van de Bagagien der Legioenen gelaten / ende heeft aldaer een stercke Schansse doen maken.

Ten selven tijde is de Ruyterije vanden Koninc Totris / de welcke gemeenlic ronts-om het Lant van Thessalien plach te wesen / oock met aller haest na het Leger van Cassius toe ghereden. Cassius ghehoort hebbende van de komste van Scipio / ende oock siende de Ruyteren / de welcke hy meynde van het Heerkracht van Scipio te wesen / is hier over doenmaels met grooter vreesse bevangen geweest / derhalven heeft hy hem gekeert tot de Geberchten / de welcke ronts-om het Lant van Thessalien af-supten / ende heeft van daer zijne tocht begost te nemen na de Stadt Ambzacia. Hierentusschen terwyle Scipio seer haestede om hem te vervolghen / heeft hy Brieven van Marcus Fabonius gekregen / hoe dat Domitius met zijne Legioenen na hem toeghekomen was / ende dat hy zijne besettinghe alwaer hy ghestelt was / sonder de hulpe van Scipio niet en soude konnen behouden. Als Scipio dese Brieven ontfangen hadde / heeft hy zijn voornemen ende tocht verandert / ende heeft midtsdien opgehouden van Cassium te vervolgen. Derhalven is hy henen ghetogen om aen Fabonius ontfettinge ende onderstant te doen. Over sulcx heeft hy zijne tochte nacht ende dach vervolght / tot dat hy eyntlichs / jupst ter bequamer tijt / by hem ghekomen is: want het stof van't Domitiaensche Heerkracht tsamen met de eerste Vooz loopers van Scipio / wierden gelijc ende op eenen tijt gesien. Over sulcx de wackerheyt van Domitius was de behoudenisse van Cassius / ende de snellicheyt van Scipio / is de behoudenisse van Fabonius geweest. Scipio heeft twee dagen daer zijnde. vertoest in zijn a beschanste Leger / aende Riviere Haliacinen / welke tusschen hem ende het Leger van Domitius was stroomende. Des derden daechs heeft hy s'morghens vroech syn Heerkracht dooz de Riviere gebzacht / ende na dat hy een Leger aldaer geslagen hadde / heeft hy des anderen daechs vroech / syne Heerkrachten vooz syn Legher in slach-ordze ghestelt.

17. Domitius en is oock niet beschroomt geweest / zijne Legioenen doenmaels voozt te bzen gen / ende teghens hem

a castra flativa.

Domitius
Cato Julius
berhandelt
zgne saken
seer kloerke-
lickentegen-
hem

hem te strijden : Ende aenghesien tusschen beyde de Le-
gers een effen Velt was van ontrent ses mijlen / so heeft
hy achter het Leger van Scipio zijn slach-ordze inge-
stelt : maer hy en wilde van zijn Bolwerck niet wijc-
ken. Ende alhoewel de Domitiaensche Soldaten seer
qualicken konden inghehouden werden / nochtans heeft
men dies daeghs evenwel niet ghestreden / bysonderlic-
ken daerom / overmits de Riviere zijnde met seer moeye-
like Oeverg / achter aen het Legher van Scipio liep /
ende midtsdien den voortgangh van de onse belette.
Scipio siende hare wackerheyt en begeerte om te strij-
den / heeft hy sich selven begost te dencken / dat het lich-
telijck soude geschieden / dat hy des anderen daeghs oft
teghen danck soude moeten strijden / oft met grooter
schande hem binnen den Legher soude moeten houden.
Over sulcx alhoewel hy met groote verwachtinge ge-
komen was / nochtans onbedachtsamelick voort-trec-
kende / heeft hy een schandelicke uptkomste aldaer ghe-
hadt : want 'snachts daer aen is hy stillekens sonder den
optocht te doen blasen / over de Riviere getogen / en is
aen d'ander zijde weder gekeert vande welcke hy van daer
gekomen was / en heeft op een sekere plaetse van natu-
ren verheben zijnde / seer na aende Riviere zijn Leger ge-
stelt. En na weynige dagen heeft hy des nachts eenige
Ruyters op laghen hemelicken bestelt / ter plaetse na-
mentlick daer de onse in de voorige dagen om voeragie
plachten te gaen. Middelerwyle is Quintus Varus /
Overste vande Ruyteren van Domitius / volgens zijne
dagelicksche gewoonte uptgetogen : Sylieden hem ver-
nemende / zijn stracx upt hare lagen opgeresen : maer de
onse hebben haren aenval kloecmoedelick tegengehou-
den / ende zijn niet aller haeste seer ordentlick elcx in zijn
gelit gekeert / so dat sy selver teghens den Wyant eenen
heftigen aenval gedaen hebben : in voegen datter tach-
tig van haer verslagen zijn / ende de andere inde vlucht
gedreven. En aengaende de onse / deselve en hebben niet
meer dan twee van de hare gemist / ende zijn also behou-
den in haer Leger weder gekeert. Dit aldus geluckelic-
ken uptgeboert zijnde / heeft Domitius ghehoopt / dat
Scipio enigersints tot den veltslage soude mogen upt-
gelockt werden. Derhalven heeft hy hemselfe laten aen-
sien / ewe of hy in groote benautheyt van lijftocht ware
gheweest /

en over sulcx heeft hy zijn Leger begoft op te brencken / en na krijgs-gebruycken den af-tocht om te blasen ; ende is voortz drie mijlen voortgetogen : het welck gedaen hebbende / heeft hy op een bequame ende heymelicke plaetse zijn gantsche Heerkracht ende Ruyterije gelegert. Scipio genegen zijnde om hem te vervolgē / heeft zijn Ruyterije / ende een groot gedeelte van zijn lichtgewapende Krijchs-knechten vooz henen gesonden / om te verspijden ende te bekennen de tocht van Domitius. Als sy nu voortz togen / zijn sy gekomen binnen de lagen van ons voozste Cornet Ruyterije : Alhier hoorende het gedruys ende het neven van de Paerden / begosten sy achterdencken te krijghen / ende over sulcx na de hare wederom af te trecken : De andere / de welcke haer volchden / siende den haestigen aftocht vande haren / zijn ooc stille blijven staen. De onse / also hare lagen bekend geworden waren hebben de gelegentheyt van dese twee Cornetten der vyanden waergenomen / ende dadelicken ten eynde sy de andere niet te vergeefs en souden verwachten / op haer aengevallen / ende midtsien ooc beset. En was onder haerlieden Marcus Opimius / Overste der Ruyteren : Doch den geheelen hoop van die Cornetten hebben sy oft gedoot / oft gevangen by Domitius gebracht.

18. Als Cesar nu al de besettinge vande zeeruste wechgenomen hadde / gelijk hier boven verhaelt is / so heeft hy drie Senden binnen Oricum tot bewaringe vande stad gelaten / en aen haer oock bevolen de wacht ende het opsicht van de lange Schepen / dewelcke hy upt Italien overgebracht hadde : ende was Arileus den Stadt-houder tot opperste Gebieder van desen dienst / en ooc Gouverneur vande stad gestelt : Dese heeft onse Schepen achter aende stad int binnenste deel van de Haven gebracht en aldaer aen Lant aengemaect en vastgemaect : voortz hadde hy vooz de Mondt vande Haven een groot Lastschip doen sincken / ende neffens het selve hadde hy noch een Schip bygevoeght / op het welcke hy een Tozen gemaect heeft tot belettinge vande inkomste der Haven / en heeft deselve ooc met Soldaten verbult / haer bevelēde deselve neerstelicken tegens alle haestige en onverwachte vooz-vallen te beschermen. Als Cneius Pompejus de Sone / dewelcke overste Admiraal was vande Egyptische Vlote / dit alles vernomen ende bekend hadde / soo is hy

Cneius Pompejus de Sone
berbant in de Haven
van Oricum
de Vlote van
Cesar.

hy voer Oricum ghekomen / ende heeft het ghesoncken
 Schip met een Dupz-kabel / t'samen met vele andere
 Kabels / door grooten arbeit uytgewonden : Ende aen-
 gaende het andere Schip twelck van Acilius ter wacht
 bestelt was / het selve heeft hy aengevallen met menichte
 van Schepen / in de welcke hy oock eenige Toorens als
 in ghewichte ghestelt hadde / ten eynde hy van de boven-
 ste plaetse uyt de hooghte soude moghen strijden / ende
 t'elcken wederom versche in de plaetse van de vermoep-
 de soude mogen schicken : Daer beneffens heeft hy oock
 te ghelijck ende op eenen tijdt aende andere hoecken des
 Stadts te Lande soo met Ladders als met zijn Plote
 de Vesten des Stadts bestormt / ten eynde hy zijne Op-
 anden overal soude moghen werck gheven : Ende over-
 mits zijnen ghestadigen arbeit / ende menichte van Wij-
 len / is hier over ghevolght / dat hy de onse verwonnen
 heeft / in voegen dat hy de Soldaten uyt het Schip ver-
 dreeven heeft / ende het Schip vermeerstert ende in-ghes-
 wonnen : doch de Soldaten dewijle sy inde Boots vielen
 zijn alle gelijkelich ontbluchter. Ter selver tijdt nam
 hy oock in de naturelike Vestinghe aen de ander zijde
 des Stadts / dewelcke teghens de Stadt over / schier een
 Eylandt was uyt-brengende : boven over dit selve heeft
 hy vier a kleyne Galeen met onderlegginge van eenige
 b lange Schildkens / door middel van c Handtboomen
 voortgedreeven / ende alsoo deselve aend'ander zijde in het
 binnensse deel van de Haven gebacht : Over sulcx heeft
 hy aen weder zijden aengevallen op de lange Schepen /
 dewelcke ledich lagen / ende aen Land aengemaert / ende
 heeft vier vande selve werckgevoert / ende de andere aen
 vrant ghesteken. Als dit alles aldus bestelt was / heeft
 hy Divum Lelium / de welcke vande Asiatische Plote
 afgeschepden was / aldaer ghelaten / ten eynde hy de aen-
 voeringe des Lijftrichts van Bullis ende Amantia be-
 letten soude inde Stadt te brengen. Hy selver daer-en-
 tusschen is na Lyssus getogen / ende also aldaer dertigh
 Last-schepen van Marcus Antonius ghelaten waren /
 heeft hy deselve binnen hare Haven aengevallen / ende alle
 te samen verbrent : Doorts heeft hy gepooght de Stad
 Lyssus in te nemen : doch de Roomische Burgeren / de-
 welcke aldaer hare tsamenkomst hadden : ende de Sol-
 daten dewelcke Cesar aldaer in Garnisoen ghesonden
 hadde

a Biremes.
 b Scutula.
 c Vestsis.

Hy verbrant
 oock zijne
 Plote te
 Lyssus.

hadde / hebben haer - selven kloetkelick verweert : Over
sulcx na dat hy aldaer drie daghen ghelegen hadde / ende
sommige bande zijne in het beleg verloren / so is hy van
daer sonder pet upt te rechten verrocken. Cesar hieren=
tusschen als hy ver stont dat Pompejus by Asparagus
lach / is derwaerts henen met zijn Heichracht getogen /
ende onder weghe op den tocht heeft hy ingenomen een
Stadt der Parthijnsche Volckeren / binnen de welke
Pompejus eenich Garnisoen hadde legghen. Ende is
des derdendaeghs in Macedonien by Pompeium ghe=
komen / ende heeft neffens hem zijn Leger geslagen.

19. Des anderen daeghs heeft hy alle zijne Heichracht = Cesar locht
ten voorsz den dach gebzacht / ende heeft zijn volc in siach = Pompeium
ordze gestelt / ende also Pompejo gelegentheyt van strij = upt tot en
den / indien hy wilde / gegeven. Waer bemerkende dat = bell-dach.
hy hem binnen zijne plaetsen hiel / heeft hy zijn Heich=
kracht wederom binnen zijn Leger gebzacht / ende heeft
voorzghenomen wat anders te beginnen ende eenen an=
deren raedt siach int werck te stellen. Verhalven des an=
deren daeghs is hy met alle zijn Heichkrachten opghe=
toghen / ende henen gereyst na Pyrrhachium / dooz ver=
re langhe bukten-omme-treckinghen / mitsgaders oock
moepelicke ende enghen wegghen / verhopende dat Pom=
pejus dooz soodanighen middel / ofte te Pyrrhachium
soude konnen ghetoghen werden / ofte dat hy van alle
dooz sulcx af-ghesloten soude moghen werden / alsoo hy
alle zijn toe-voeringhe ende Lijfstoht / mitsgaders alle
zijn gereetschap ter oozloge binnen de seifde Stadt ghe=
bzacht hadde. Ende sulcx is oock gevolgt. Want Pom=
pejus inden eersten niet wetende wat voornemen dat hy
hadde / meynde by sich selven / dewijle hy hem den tocht
van die Landen sach af wenden / dat hy van wegghen be=
nautheyt ende gebzeckelickheyt van Lijfstoht optoock.
Doch daer na is hy dooz de Verspieders dies halven na=
der verwitticht geworden: Verhalven heeft hy des an=
deren daeghs zijn Leghe op-ghebroken / verhopende
hem met een korter reyse en tocht voorsz by te trecken:
Het welck Cesar vermoedende / heeft zijne Soldaten
vermaent / dat sy toch ghewillichlicken de moeyte voorsz
teghenwoordich wilden gherooft wesen. Over sulcx
een kleyn gedeelte des nachts van reysen ophoudende / is
hy weder voorsz getogen / ende des morgens vroech voorsz

Opzichthum gecomen / eben ten selvē tyde als de vooz-
 Deytocht van Pompejus van verre konde gesien wer-
 den; ende heeft aldaer dadelicken zijn Leger gheslagghen.
 Pompejus dan afgeslagghen zijnde van Opzichthum /
 ende niet konnende tot zijn voornemen komen / heeft ee-
 nen anderen raet ingegacn ende gebolcht; want hy heeft
 hem selven begeben op een seker verhevē plaetse / die De-
 tra ghenaemt wert / ende de welcke eene bequame Reede
 ende Ingang hadde vooz de Schepen / ende ooc eenighe
 berginge vooz sekere Wanden; alhier heeft hy zijn Leger
 geslagen ende gesterckt: ende derwaerts na toe beval hy
 ooc te komen een ghedeelte van lange Schepen / ende be-
 laste ooc daer na toe te voeren Koozn ende Lijstocht uyt
 Asien / ende alle de Landen welcke hy aen zijne zijde had-
 de. Cesar bemerkende dat de oorloghe lange wilde aen-
 houdē / ende geen hope hebbende van eenige Italiaensche
 aenvoeringen van Lijstocht / overmidts alle de Zeekus-
 ten so neerstelickē vande Pompejaensche bewaert wier-
 den / ende daer benessens siende dat zijne Vloten de wel-
 ke hy by de Wintertijt in Sicilien / in het Fransche lāt /
 ende Italien laten maken hadde / vertoefden te konnen; so
 heeft hy den Stadt-houder Lucium Canulejum in het
 Landt van Epirus henen ghesonden om Koozn ende
 ander Lijstocht aen te halen: Ende nademael dese Lan-
 den eenichsins wat verre gelegghen waren / so heeft hy op
 sekere plaetsen Koozn-schueren bestelt / van weghen de
 toevoeringe des Koozn aenschrijvingen gedaen aen den
 na-buerigen Steden. Hy heeft oock aen de Stadt Lys-
 sus ende aen den Parthinen ende allen den a Dozpen be-
 last op te vergaderen alle het Koozn t'welck sy hadden:
 Doch daer vandaen quam seer weynich / eensdeels van
 wegende nature des Landts / dewijle het oneffene ende
 berchachtige plaetsen zijn: waer over sy selber gemeyn-
 licken Koozn van buyten in-gebracht moeten gebuyt-
 ken; eensdeels ooc overmidts Pompejus sulcx voozsien-
 de / inde voozleden dagen de Parthinen gantsch ten buy-
 te ende tot plonderinghe overgegeven hadde / ende daer
 benessens alle haer Koozn doen op-soecken hadde / be-
 plonderende ende onder-gravende hare Dupsen: het welc
 hy door zijn Kuyters in zijn eyghen selfs Legher had-
 de doen byenghen.

20. Als Cesar dit alles inghesien ende overlept hadde /
 heeft

heeft hy by sich selven aenmerckinge ghenomen op de natuere ende ghelegentheyt der plaetse. Daer waren ronts-om het Leger van Pompejus vele hooghe ende scherpeachtige Geberchten; dese heeft hy eerst niet zijne Garnisoen in-genomen/ ende aldaer eenige Schanssen gemaect: voorts van daer / na dat de gelegentheyt van yder plaetse verpste/ heeft hy van Schansse tot Schansse syne Stercke voort-ghelept / ende socht alsoo Pompejum te volwercken ende te omcingelen: Het welck hy alles niet sulcken oogen-merck ende in-sichte dede/ na denmael hy gebrack van Koozn ende seer sobere Lijstocht hadde/ ende Pompejus aen d'ander zijde seer sterck wag van menichte van Ruyteren / dat hy te beter ende niet minder perikel van allen kanten syn Koozn ende Lijstocht vooz zijn Heirkracht soude mogen aen doen halen; insghelijcx dat hy Pompejum van zijne voeragie aen te halen oock soude mogen af-slypten; ende zijne Ruyterij onnut soude maken om per-wes te mogen aenrechten: Voorts ten derde mede daerom/ op dat hy hem soude benemen ende verminderen zijne aensienlichheyt / de welcke seer groot was by den uytlantischen Volckeren/ en op de welcke hy seer scheen te trotsen; want hier dooz het geruchte dooz de gantsche Werelt soude loopen / dat hy van Cesar belegert was/ ende niet hem in een openbaren Veltslach niet en hadde durven strijden. Pompejus even-wel hierentusschen en wilde noch van de Zee noch van Pyrrhachium afwijcken/ overmits hy alle zijn Gereedtschap ter oorloge/ Pijlen/ Wapenen ende Werpsingen aldaer gelept hadde; ende voorts om dat hy niet de Schepen vooz zijn Heirkracht aldaer seer bequamelic konde Koozn laten aen-boeren: Doch hierentusschen de belegheringhen van Cesar te verhinderen / en konde niet geschieden/ ten waer sake hy in een openbaren Veltslach wilde strijden: Het welck hy vooz die tijt alsnoch niet goet noch geraden en vout Over sulcx bleef hem dese middel ende gelegentheyt over/ dat hy de werste grentingen der oorloge soude volghen/ ende vele Heubel-gheberchten innemen/ ende ooc wijt en breeet de Landen niet syn Garnisoenen soude bespreyden ende besetten; insghelijcx dat hy de Heirkracht van Cesar; so veel als hy konde/ niet vele wercken te maken soude verletten en ophouden: Het welc ooc also gevolgt is: want vijftien mijlen

hy maect te gereedschap om Pompejum als bols wercken te beslypen.

Versthept ende menich suldige bolwerckingen ende besegginghen.

De Burgherlicke Oorloghe

Weethts heeft hy inden onmelooft begrepen / ende heeft vier-en-twintich Schanffen ghemaeckt: binnen welken ring ende rupinte hy voeragie genoegh konden krijgen: ja binnen defe plaetse waren oock vele befaepde landen ende groot ghewas / soo dat onderwijlen de Tocht-paerden ende laft-dragende Gedierten genoegh konden gevoet werden. Hierentuffchen gelyck de onse vreesden / dat de Pompejaenfche niet erghens eenen uytval fouden doen / ende haer van achteren fouden omcingelen en verraffchen / ende diens halven feer arbeypden om hare wercken rontds om te befluyten / maer kende de felve vaf van d'een Schanffe tot d'andere; alfo wrochten hy van binnen mede / ende fochten haer felven niet een wel-verfekerde mantelinge teghens den onsen af te fluyten / ten eynde de onse nergens binnen hare plaetse foudde mogen invallen en haer van achteren omcingelen: maer in hare wercken te vorderen en te fpoepen gingen hy ons ver te boven / eensdeels om dat fe meerder menichte van Soldaten hadden / eensdeels om dat hy binnenwaerts eenen minder omloof oft ring hadden. Derhalven moft Cesar om zyn Werc te volbrengen / vele plaetfen met moeyte innemen: want alhoewel Pompejus gheenffins voozen nam met alle zyne Heylkrachten Cesar te beletten / ende teghens hem te ftrijden; nochtans foudt hy hier ende daer zyne Booch-fchutters ende Slinger-werpers / waer van hy een feer groot ghetal ende menichte hadde: Hier over is het gheschiet / datter oock vele van de onse gequetft zijn; ende een peder hadde groote vrees van wegen de Wijlen: daerom ooc fchier een pegelic van de Soldaten / hemfelven maecte eenige omhangfels ende befchutringen van oude Lappen oft van Leder / om doof middel van de felve de Wijlen te vermijden ende te fchouwen. Doofts beyde Partijen deden groot gewelt elcx om malkanderen de befettingen vooz af te nemen: Cesar daerom / op dat hy Pompejum fo nau als hy konde befluyten foudde. Pompejus oock infgelijcx daerom / op dat hy doof het innemen van vele Heubel-gheberchten / een wijde verffpdinghe ende uyt-loopinghe foudde hebben.

Dagelicsche 21. Dies halven den dickwils ende menichmaels eenen strijden ende schermutselingen tuffchen malkanderen gebielen: onder anderen / heeft het negenfte Legioen van Cesar een sekere befettinge ingenomen / ende de felve begoft

begost te sterckē: Hier tegens heeft Pompejus een Heu-
vel-geberchte/recht teghens over dese plaetse/ ende seer
na by de selve ingenomen/ en heeft de onsen in haer werc
begost te beletten; Ende also hy aen d'een zijde op den on-
sen eenen ghemackelicken ende effenen aengangh hadde/
heeft hy den onsen in den allereersten met Boogschutters
ende Slingher-werpers omringelt: ende daer na heeft
een groote menichte van lichtgewapende krijchslieden
gesonden/ende ooc alle syne Werpustingen doen voort-
brengen/ in voegen dat hy de onse in hare Wercken ver-
hindert ende bek't heeft: want de onse en konden niet te
gelijck ende op eenen tijt strijden ende hare Wercken ende
Stercten maken. Cesar siende dat de sijne van allen kan-
ten gequetst wierden/heeft begost af te trecken ende van
die plaetse te wijckē. Ende aengaende den aftocht/de sel-
ve geschiede door een nederhellende plaetse: doch sy vie'en
des te dapperlicker op de onse aen/ ende en lieten gheen-
sins toe dat de onse te rugghe souden keeren/ uyt vreeske
dat sy niet vreesse bevanghen zijnde de plaetse schenen te
verlaten. Men seyt dat Pompejus doen ter tijt onder de
syne met eenen grooten roem gesproken heeft/ Siet, indien
de Legioenen van Cesar uyt dese plaetse, daer syna f. onbe-
dachtelicken ghegaen zijn. sonder seer groote schame en te ver-
lies konnen van daen komen, Ic ben te vreden datmen my hee-
re ende achte als een Veltoverste van keyne ervarentheyt. Ce-
sar ooc seer bevreesst zijnde van wegen het af trecken van
de zijne/heeft eenige wijse Warden aenden wtersten Heu-
vel tegens den Vijant doen aenbrengen/ende tegens haer
aen doen stellen; binnen de selve heeft hy doen schieten een
Gzacht van bequame breeke/in voegen dat de Soldaten
konden bedeckt ende beschermt w. sen; ende heeft voort
de gantsche plaetse doen hegraven ende bekommern so
veel als hy konde: daer benessens heeft hy op sommighe
bequame plaetsen oock Slingher-werpers ghestelt/ ten
eynde deselve den onsen in't af-trecken onderhandt sou-
den doen. Dit alles aldus bestelt zijnde/ heeft hy zijn
Legioen doen af-trecken. De Pompejaensche dit sien-
de/hebben veelstouter ende met meerder trottsicheyt dan
te voozen op de onsen beghost aen te vallen ende de selve
te vervolghen: ende hebben daer benessens alle de War-
den/de welke tot beschanssinghe ghestelt waren / om
ver. e gheworpen / met meeninghe aenover het Bol-

Solwerck ende de Grachten henen te loopen: Met welck als Cesar bemerkte/ vreesende dat de spne dooz sodanigen middel niet als af-geleydet / maer als af-gedzeven souden schijnen/ ende datter ooc noch meerder schade ende verlies soude konnen navolgen; soo heeft hy outrent achter het middelste deel van die plaetse / de spne dooz Antonius / de welcke Overste van dat Legioen was/ doen vernemen / dat sy met de Trompette teecken van A-l'arm ende ten strijde souden geven. De Soldaten des negensten Legioens sulcx hoorende/ zijn stracx in eē gedrongen/ende hebben hare Fabelijnen tegens de Vijanden aen geworpen/ ende van beneden teghens de hoochte op-loopende / hebben sy de Pompejaensche van boven neder gedzeven/ende haer gedwongen den rugge te keeren ende de vlucht te nemen: Ende zijn haer tot den af-tocht ende vluchte de gestelde Hozden/ mitsgaders oock de Palissaden ende Stocken/ende insgelijcx de geschoten Grachten doenniels seer hinderlic geweest. Doch den onsen is het genoeg geweest / dat sy also onverhindert ende sonder schade mochten af-trekken; over sulcx na dat sy eenige van de Vijant verflagen hadden/ende alleenlick vijf van de haren verloren / zijn sy gherustelick van die plaetse ghescheyden; ende een wepnich buypen die plaetse voort-gaende / hebben sy wederom andere Sheverchten in-ghenomen / ende zijn met hare Wercken voort-ghegaen.

22. *Wonders
like manier
vā belegerē.*

Woots alhier kondemen aenschouwen een nieuwe ende ongewoonlike maniere van krijch/ so van wegen de groote menichte der Schanffen ende Reduicten/mitsgaders oock den grooten onme-loop van so lange Vestingen ende Mantelingen / als van wegen de gantsche belegeringe/ende de maniere der selver/ ende andere dingen dies aengaende. Want alle Krijchsoversten de welcke opt pemant gesocht hebben te beleggen/ hebben sodanige Vijanden aengevallen/de welcke oft vertsaecht van Herten / oft swack waren / oft de welcke ergens in een strijt overwonnen waren / oft hebben ooc somtijts van wegen eenige offensien ende beroerte de hare ingehoudē: Maer aengaende de belegheringhe van Cesar/deselve en was van so danige gheleghentijpt niet / dewijle zijne Vijanden verre hem in menichte van Soldaten ende Ruyteren te boven ghinghen. In't ghemeyn oock de oorzake

oorsake van belegeringe plach te wesen/om de Vpanden
 van Kroon te benauwen ende upt te hongeren. Maer ge-
 lijck sy Cæsar te boven gingen in het getal der Soldaten
 (want Cæsar had anders kloetke en gesonde Wepzich-
 ten/maer veel minder in getale) also mede hadden sy een
 groot overvloet van alle dingen: want alle daechs ende
 van allen kanten quam aldaer een groote menichte van
 Scheyen aende welcke Kroon ende allerley Lijf-tocht
 aen-brachten: ende hoe dat de Windt stont/van d'andere
 zijde/soo hadden sy de selve altydt voorspoedich. Maer
 Cæsar daerenteghen/wijt ende breekt a le het Kroon b n-
 nen s' Landt op-gheteert hebbende / was in groote be-
 nautheden: Maer nochtans zijne Krijchsknechten ver-
 droghen het selve seer gheduldich: want sy waren ge-
 dachtich/hoe dat sy in't a voorgaende Jaer sulcx me-
 de in Spangnen gheleden hadden / ende dat sy evenwel
 door arbeyt ende lijdsamenheyt een seer groote oorloghe
 uptgevoert ende ten eynde gebrecht hadden: Sy waren
 oock gedachtich watten grooten benautheyt ende ghe-
 breck sy voor b l' Muffois gheleden c hadden/ende bo-
 ven al het gene sy voor d Bourges onderwoyen e wa-
 ren geweest; doch evenwel dat sy eyndtlicken Overwin-
 ners vande aller-grootste Volckeren waren geworden.
 Ende al-hoewel sy Gerst kregghen / ende somtijts oock
 flechte Lensen/nochtans en weygerden sy de selve niet:
 Ende aengaende Beesten ende Schipen/daer van sy een
 groote overvloet hadden in den Lande van f Epirus/
 de selve waren in groter weerde ende achtinge by haer.
 Daer is oock van den Soldaten die by Valerius waren/
 gebondē een sekere manier van wortel/dewelcke g Cha-
 ra genaemt wiert dese niet Alse gestooten en vermengt
 zijnde / was seer bequaem om den hongher daer mede te
 versadighen: ende hier van maecten sy een ghelijckenisse
 van Broot. Ende aengesien sy groote menichte van dese
 wortelen hadden so hebben/sy ooc vele Broodē daer van
 gemaect; in voegen soo wanneer de Pompejaensche den
 onsen verweten haren hongers noot ende gebrec / dat sy
 alsdan haer int gemeen eenige Brooden toewierpen/om
 te verminderen hare noot en hope: voorts het Kroon be-
 goest overal te rijpē/sulcx dat de hope haer gebrec groo-
 telick onderhiel/dewyle sy vastenicken vertrouden dat sy
 haer overvloet van alles souden hebben: insghelijck de

De byson-
 dere ghedui-
 dicheyt van
 de Aetia-
 sche in haer
 hoochste
 noot ende
 gebrec van
 uyfcocht.
 a Bourg. oost.
 Boeck 3.
 § XXIV.

b Aleha.
 c Fr. oost.
 Boeck 3.
 § XXI V. tot
 de eynde toe
 d avaticum.
 e Fr. oost.
 Boeck 3.
 § VII. en
 hervolgens.
 f chimera.

g Pastinake
 wortel.

De Burgherlicke Oorloghe

Soldaten op de Wachten ende andere tsamen-spzekingen/lieten haer dielwils oock verlupden/Dat sy eer Schilden van Boomen souden eten, ende haer leven daer mede onderhouden, dan sy Pompe um nu uyt hare handen souden laten gaen. Hierenboven verstonden sy oock uyt den Overloopers/dat hare Paerden nauwelijc langer konden tegenhouden/ende dat al hare Tocht paerden ende andere lastdraghende Dieren ghestorven waren: daer beneffens dat sy selvet vele zwach ende ongesont waren/eensdeels van wegen de engte der plaetse ende leelicken stanck/ende menichte der dooder lichamen/eensdeels oock van wegen den dagelischen arbeit/dewyle sy sodanigen werck ongewoon waren/als ooc mede van wegen de seer groote gebzeckelicheit des Waters/daer van sy seer benaut waren:want Cesar hadde van binnen s'lants alle de Rivieren ende Beken dewelcke inde Zee liepen/oft elders afgelept/oft met groote kosten ende zware Wercken gestopt. Ende gelijc de plaetsen aldaer Verchachtich waren/ende daer over de Rivieren vooz aen de Hoken by de Dalen seer engh ende nau/so hadde hy vooz aen de selve a Dalen in d'Aerde gesmeten/ende de selve also gestopt/ende Aerde aen gelept ende gevul:/sulcx dat sy het Water konden tegenhouden. Verhalven mosten sy nootwendelick met haer Leger vertrecken na de lachste en morassichste plaetsen/alwaer sy ooc genootsaect waren Putten te graven ende te delven/welcken arbeit van graven sy boven haer dagelische werc deden. Verhalven t,welcke sy oock dit onghemack hadden/dat hare Putten ende boznen verre van sommige besettingen waren/ende geschiede oock dat sy vele al van wegghen de Sonne-hitte verdroochden. Maer het Heyzkracht van Cesar was kloeck ende ghesondt/ende hadde groote overbloedt van Water ende van allerley Lijfsocht behalven van Koozn; doch daer van saghen sy een beter tijdt op handen te kommen/also van wegen de rijpinghe des Koozns haer dagelicks meerder hope ghegeven wiert. In dese nieuwe maniere van oorloge/wierden van beyde Partijen oock nieuwe Krijghs-listicheden ghevonden:want also sy merckten aen de Operen/hoe dat s'nachts onse Venden ontrent hare Bestingen waectē/so zijn sy stillekens uytgelopen; ende ontrent de onse komende/hebben sy alle hare Pijlen gelickelic op de onse geschoten/en zijn strac

wederom

a Subliex.

wederom gaen loopen. De onse door d'erbare entheyt van sulcx geleert zijnde / vonden hier teghens dit middel ende dese remedie / dat sy op een ander plaetse hare Operen maecten / ende op een ander plaetse waecten.

33. Hier-en-russchen is hier van verwitticht gewor- den Publius Sylla / den welcken Cesar vertrekkende upt het Legher tot Overste ghelaten hadde ; dese sien- de eene sekere Bende van de onse in grooten noot / is de- selve met twee Legioenen te hulpe gekomen / door wel- kers overkomste de Pompejaensche stracks inde vlucht gheslaghen zijn / want sy en konden het ghesicht ende den aen-val van den onsen niet weder-staen oft verdragen: Ende alsoo de eerste inde vlucht gheslaghen wier- den / hebben de andere oock stracks haren rugghe ghe- keert / ende zijn van hare plaetse ghewecken : ende alsoo de onse haer seer heftigh vervolghden / soo heeft Sylla haer weder te rugghe ontboden / ten eynde sy niet te ver- re en souden loopen om hare Opanden na te jagen. Doch sommighe meynden doenmaels / indien hy haer seer hef- telicken hadde willen vervolghen / dat dies daeghs een eynde vande oorloghe hadde konnen geschieden. Maer eben-wel zijne handelinge en is geensints daerom te be- straffen gheweest ; want het is een ander / een Stadt- houder te zijn / ende een ander / den Veldt-overste selver te wesen: den eenen is alles schuldigh te beleyden en te doen volgens de ordze welcke hem ghegeven wert ; maer den anderen kan vzelicken ende onbeljaelt beraetslagen van alles / selfs oock van het uiterste hooft-stuck der saecke. Sylla dan van Cesar in het Leger ghelaten zijnde / is te vreden geweest met de zijne verlost ende ontfet te hebben ; ende en wilde geensints tot den Veldt-slach komen / al- hoewel deselve moghelijk hem eenich groot geval sou- de moghen by-gebzacht hebben / ten eynde hy het ampt des Veldt-overste niet en soude schijnen aen-ghenomen te hebben. Doorzts de Pompejaensche hadden doenmaels oock eenen seer inoepelicken af-tocht ; want sy van de ongelegene nederste plaetsen af-ghetrocken waren / ende tegenwoordelick op de hooghten haer ter neder ghestelt hadden: over sulcx indien sy na beneden toe af-togen / soo vrees den sy de onse / als dewelcke haer van de bovenste plaetsen strax souden vervolghen: ende daer en was oock niet veel tijds dies daeghs overich / dewyle het seer na

De bligtige
wackerheyt
van den
Stadhouder
Publius
Sylla.

aender Sonnen ondergang was: want op hope van hare saecke ten vollen upt te rechten/waren sy met de selve schier tot inder nacht toe besich geweest. Derhalve dan heeft Pompejus nootwendelic na gelegentheyt des tijts hem moeten behelpen; ende over sulcx siende een hoogte daer ontrent heeft hy deselve ingenomen: dese hoogte evenwel was so verre van onse Schanſſe/dat een geschoten Pijle ende andere Werp-rustinghe derwaerts niet genoeghsaem en konde toereycken: So dan op dese plaetse heeft hy hem gelegert/ en deselve heeft hy gesterct/ ende heeft ooc mits dien alle zijn Weirkracht aldaer gehouden.

De Pompe-
jaensche val-
len op vele
plaetsen upt
doch werden
kloecwoede-
liken weder
naem ende
teghen ghe-
houden.

a Germani.

b Exopati.

24. Behalven dit alles/ is ter selver tijdt oock op twee plaetsen gestreden: want Pompejus viel vele Schanſen te gelyck aen/om also den onsen de handen vol wercx te gheven/ ende ten eynde sy upt de naeste Garnisoenen malkanderen niet te hulpe en soude mogen komen. Volcatus Tullus heeft op een sekere plaetse met drie Venden den aen-val ende de bestorminghe van een ghesheel Legioen teghen-gehouden/ende deselve van hare plaetse verjaeght ende verdreven. Op een andere plaetse zijn de a Duptsche knechten buypen onse Vestingen henen ghelooopen/ ende hebben vele van de Opanden gedoodt/ ende zijn wederom behouden binnen ghekomen. Over sulcx dan op eenen dach zijn te ghelyck ses schermutselingen gheweest/ drie by Oppidachium/ende drie aende de Vestingen ende Mantelingen onses Leghers. Ende na het ghetal der gener die gebleven waren ondersoekende/ heeftmen bevonden datter van de Pompejaensche ontrent twee duysent verſlagen waren/van dewelcke vele b oude vrywillighe Soldaten waren/ ende oock vele Hooftheden; onder dewelcke oock geweest is Valerius Flaccus/de Sone van Lucius/dewelcke Schout zijnde het gebiedt over Aſien gehadt hadde. Daer zijn oock ses Krijgs-baendelen te voorschijn gekomen. En aengaende de onse/deselve hadden in alle hare schermutselingen ende strijden niet meer dan twintigh gemist en verloren; maer binnen de Schanſe en isser niemant van de Soldaten geweest/oft hy wiert gequetst; ja daer zijn vier Hooftheden gheweest upt eene Bende welcke hare ooghen verloren hadden: Daer is oock insghelycx aen Cesar gheboodtschap/ tot bewijs ende gheruyghenisse van haren arbejdt ende dienst / midts gaders oock van het

het groote perijckel / hoe datter dertigh duysent Pylen
 in een Schanse geschoten ende geworpen waren. Daer ^{De vromicheyt vanden}
 is vorder by hem gebzacht de Schildt van den Hoofst- ^{Hoofman}
 man Sceva; ende in deselve zijn bevonden geweest twee ^{Dreba.}
 hondert ende dertigh gaten. Cesar overmits zijne vromicheyt / ende om dat hy hem so trouwelic voor hem en
 het a Gemeene-beste gequeten hadde / heeft hy hem met ^{a Republice}
 twee hondert duysent gewichten kopergelts beschoncken: ende heeft met een verklaert / hoe dat hy hem vande
 achtste Ordinantie verhoogde tot meerder Staet / hem
 vereerende daer mede dat hy b Hopman des eersten Vlots ^{b Primipulus}
 soude wesen: want hy goede kennisse hadde hoe dat ten
 meesten-deel door het behulp van hem de Schanse be-
 houden was gebleven: Daer beneffens de gantsche Vê-
 de overmits hare bysondere vromicheyt / heeft hy heer-
 licken vereert met dubbelde gagie / mitsgaders ooc met
 Kroon / ende daer beneffens oock met enige vercierselen
 en andere Krijgsgeſchencken. Pompejus hierentuffche
 heeft des nachts vele Sterckten ende Vestingen tegens
 de onse gemaect / en op de vorder dagen heeft hy Torens
 gebout: ende na dat hy de Wercken albaer vijftien voer-
 ten inde hooghte ghebzacht hadde / so heeft hy oock met
 c Storm-galerijen dat gedeelte des Legers beset. Mid- ^{c Vineæ,}
 delerwyle na dat vijf dagen verlopen waren / hebbende
 wederom eenen donckerachtigen nacht gekregen; alsoo
 nu alle de Doorten des Legers betimmerd waren / ende
 om den uytval te beletten beschant waren; soo heeft hy
 ter derder wake / stillekens zijn Weirkracht uytgevoert /
 ende heeft hemſelven in zijn vorige oude Beschantſingen
 ende Sterckten begeben. Doch Cesar nademaal hy (ge-
 lijk wy hier d vozen geſept hebben) door Cassius Lon- ^{d Burg door.}
 ginus ende Calpiſius Sabinus inghekrege hadde het ^{s XV.}
 Lant van Etolien / Acarnanien / en de Amphilochiſche
 volckeren / so heeft hy oock een proebe op Achaïen willē
 doe / en heeft ooc geſocht eenigſins wat verder te trecke.
 25. Verhalben heeft hy Fusium Calenum derwaerts
 na toe geſonden / ende heeft hem oock bygeboegt Quin-
 tum Sabinum ende Cassium tſamen met hare Venden.
 Doch als hare komſte bekend geworden was aen Cui-
 lius Lupus / welke van Pompejus derwaerts geſon-
 den zijnde het Gouverneurſchap van Achaïen had / soo
 heeft hy ſtracx den a engen Hals van 't Lant van Corin-
 then

De blijfich-
 vande Stat-
 hondert vā
 Cesar / om
 de Landt-
 vooch, vuer
 onder hem
 te brengen.
 a Ithmus.

b. ca. 1.

then gaen sterck maken / op dat hy also Fusium uyt A-
 chaien soude hoorden. Doch Calenus heeft middelerwij-
 lede Stadt b. Delphi / Thebe / ende Orchomenum door
 gewillicheyt vande Burgerschappen aldaer aen zijn zij-
 de ghekrege : daer benessens heeft hy oock sommighe
 Steden met gewelt in-ghewonnen ; ende voort heeft hy
 hier ende daer zijne Gesantschappen uytghesonden / om
 alle de ander Steden daer ontrent aen de zijde van Cesar
 te vereenigen ; soo dat Fusius hier mede gantschelicken
 besich was. Voorts heeft Cesar alle daghen door gaens
 zijn Heirkracht op een effene plaetse in slach-ordre ghe-
 bracht ende gestelt ; ten eynde Pompejus / indien hy wil-
 de / met hem soude mogen stryden : daer over hy hem soo
 nae was komende / dat hy zijne Legioenen schier onder
 het Leger van Pompejus bracht : want zijn voerste
 bataille ende slachordre was so verre van zijn Bolwerk
 dat sy nauwelijc bukten schoots van zijne Pijlen ende
 Werp-rustingen konden wesen. Doch Pompejus om
 zijn naem ende aensienlichheyt by den Menschen te hou-
 den / heeft mede zijn Heirkracht bukten gebracht ; maer
 heeft de selve bukten den Leger alsoo gestelt / dat sy aen
 haer Bolwerk bleven / in voegen dat de derde slachordre
 aen het selve was rakende / sulcx dat zijn gantsche Heir-
 kracht door de Pijlen dewelcke van boven het Bolwerk
 konden geschoten werden / genoegsaem beuzijt ende be-
 schermt was. Terwijle dit alles in Achaien en ontrent
 Opzichium verhandelt wiert / heeft Cesar hemselfe
 wederom begeben tot zijn oude boozige boozneme : over
 sulcx also hy verskert was dat Scipio in Macedonien
 gekomen was / so heeft hy tot hem gesonden eenen Clo-
 dius / dewelcke een goet vriend was / so van hem als van
 Scipio ; want hy was inden eersten aen hem over geset /
 ende door hem gerecommandeert ; sulcx dat hy hem oock
 daer over sint dier tijt onder het getal zijner goeder vrien-
 den gehouden en geacht hadde. Derhalven heeft hy hem
 Vriende mede gegeven / mitsgaders ooc eenigen last / van
 dewelcke dit den inhoudt was ; Als dat hy alle middelen tot
 den vrede dien in te versocht hadde , ende dat hy oock niet en
 konde bedencken , datter yets ontbreken hadde , aen de ghene
 welcke hy in dese sake uytgesonden en last gegeven hadde ; en
 voegen dat sy als bevreesst louden geweest hebben uyt oorsake
 van en ghelegghensheydt des tijds hare bevelen aen Pompejus

te opte-

Delat van
 Cesar aen
 Clodius /
 om te doen
 aen Scipio.

te openen ende te ontdecken. Hier intusschen even-wel dat Scipio van soodanighen aensien by hem was, dat hy niet alleen vrijelic, zulcx als hy noodich ende dienstich achtte, hem soude durven verklaren; maer dat hy ooc in velen deelen hem ten besten konde aen-porren, ende op den dool-weck zijnde, ooc ten besten konde bestieren: Ende dat hy van wegen zijn eyghen selfs, Overste was over syn eygen Heir-kracht, op dat hy beneffens syn aensien, ooc macht hebbe om hem tot zulcx te mogen dwingen. Het welc so hy quamete doen, dat hy ongetwijffelt alleen den danc by een yegelicken sonde hebben van wegen de ruste van Italien, ende de vrede der Lantvoochdijen, ende in't korte van wege de behoudenisse des gantschen Rijcx. Desen last heeft Clodius aen hem te kennen gegeven; Ende in de eerste dagen soo het scheen wiert hy geerne ghehoort: maer namaels en wiert hem niet vergunt esnigen toegang om met hem te spraken. Even-wel nochtans is Scipio dies-halven van Fabonius bestraft geweest / gelijc wy daer na verstaen hebben / doen de oorlogge ten eynde gebracht is geweest. Over sulcx sonder pet uyt te rechten / heeft hy hemselven wederom na Cesar toe begeben.

26. Cesar hierentusschen heeft alle middelen aenghe-
 went om te beter de Pompejaensche Kuyperije ontrent
 Pyrchadium te houden / ende de se. ve van alle voera-
 gie af te sluyten: over sulcx heeft hy die twee toegangen /
 de welcke wy hier vooren gesepdt hebben seer enge ge-
 weest te zijn / met groote Wercken doen besetten / ende
 heeft oock eenighe Schancken ontrent de selve plaetsen
 gelept. Als Pompejus merckte dat zijn Kuyperije aldaer
 niets en konde uyt-rechten / soo heeft hy de selve na dat
 eenige dagen verlopen waren / wederomme te Schepe
 doen komen / ende de selve binnen zijne Vestinghen ont-
 fangen. Daer was grooten noot ende gebreck van voe-
 ragie / soodat sy hare Paerden voeren ende onderhou-
 den mosten met af-ghetoghen Schillen van Boomen /
 ende met gestampte jonge Wortelen van Riet: want alle
 het Koozn / het welck binnen de Vestingen ende Mant-
 lingen hares Legers gesaeyt was / hadden sy op en was
 verteert; in voegen dat sy genootsaecht waren van Cor-
 rypende Acarnanien / seer verre van de hant / ende door
 een lange vaert / hare voeragie te Schepe te halen: En-
 de dewijle dat sy noch te kort quamen / so mosten sy hare
 voeragie

De Kuyper-
 rde van
 Pompejus
 werdt van
 voeragie af-
 gesloten.

De Burgherlicke Oorloghe

voeragie oock met Gert toe maken / ende door soodanigen middel hare Kuyterije onderhouden. Maer doen de Gert ende de voeragie op alle plaetsen te kort quam / en oock overal / alle het Gras afgemaeyt was ; ende insgelijcx oock de Vuchten vande Boomen begosten te ontbreken / in voegen dat de Paerden van wegen hare magerheyt t' eenemaal bedorven waren ; soo heeft Pompejus sulcx bemerckende / goet gebonden zijn beste tedoen / om door het Legher van Cesar te slaen ende door te breken. Daer waren onder de Kuyterije van Cesar twee a Sabopsche gebroeders / namentlicken Roscillus ende Egus / alle beyde Sonen van Pubucillus / dewelcke lange Jaren het oberste ghebiedt in zijn Vyndom ghehadt hadde : dese lieden waren altijds geweest Mannen van bysondere vromicheyt / ende aen dewelcke Cesar in alle de Fransche oorloghen een seer goeden ende trouwen dienst bevonden hadde : derhalven Cesar om dese oorsaken wille in haer Lant deselve tot de hooghste Overigheyt bevoordert hadde / ende deselve oock buytens tijdt inden Raet doen opnemen hadde / insgelijcx deselve oock beschoncken met eenige Velden en Ackers in het Fransche lant vanden vyanden genomen / ende daer beneffens oock groote vereeringen van Gheldt gedaen ; in voegen dat hy haer van arnie Lieden die sy waren / rijc gemaect had. Wyders waren sy overmits hare vromicheyt niet alleen in eere ende grootachtinge by Cesar / maer waren ooc liefstal ende aengenaem by t'ganische Heirleger : doch overmits sy op de vrientschap van Cesar seer steunden / zijn sy oock met een dwase ende barbarische hooghmoet ingenomen / en hebben over sulcx haerselven seer groot ghelouwen ende een ander kleyn geacht ; insghelijcx hebben sy oock heymelicken vande gagie der Kuyteren ontrocken / sendende den buyt allenckens na huys toe : De andere Soldaten sulcx bemerckende / zijn hier over alle gelijck by Cesar gegaen / ende hebben opentlic van hare ongerechtigheyt ende ongeschictheyt geklaegt : en hebbe onder anderen ooc daer by gevoegt / hoe dat sy op de mosterceil meer Kuyterē dan onder haer ware aengebracht hadden / welckers gagie sy ewel na haer gestreckē hadden. Cesar dese klacht gehoozt hebbende / heeft nochtans doemmaels niet goet geacht enige straffetegens haer te doen : over sulcx van wegen hare vromicheyt haer veel te besten

De twee
broeders
Roscillus
ende Egus
loopen over
by Pompe-
jus
a Allobroges

in Gallica
bella.

besten houdende / heeft hy de gantsche sake oock uptge-
stelt: doch hemelicken evenwel heeft hy haer dies-hal-
ven aengesproken ende bestraft van wegen het schande-
lick ghewin dat sy vande Ruyters ontrocken: ende heeft
haer vermaent dat sy op zijne vrientschap haerselvê ver-
laten souden / ende alles goets van de selve verwachten /
en van wegen hare boozgaende tronwe diensten alles tē
besten verhoopen. Doch evenwel dese hare mis handelin-
ge heeft haer by eenen pegelicken in groote versnadinge
en verachtinge gebzacht: het welck sy oock dagelick ge-
waer wierden / so van wegen de verwijtingen ende laste-
ringen vande sommige / als ooc van wegen het gemeyne
gevoelen eens pegelick / ende de overtuygingen hares ey-
gen gemoets: Verhalven by haerselven beschacmt zijn-
de / ende mogelic bevenckende dat sy hier mede niet quijt
gescholden / maer alleenlic tegens een gelegender tijt ge-
spaert en behouden wierden; so hebben sy voorgenomen
van de onse te scheyden / ende een nieuwe kantse elders aen
te gaen / mitsgaders ooc nieuwe vrientschappen te ver-
soecken: over sulcx hebben sy gesproken met eenighe van
hare Leen-lieden / den welcken sy dit haer schandelick
booznemen doersten vertrouwen; ende hebben voorts den
Ritmeester Caius Dolusenus gepoocht om hals te bzē-
gen / gelijkmen daer na doen de oorloge voleyndet was /
verstaen heeft / ten eynde sy alsos een dienst aen Pompe-
jus souden doen / ende alsoo tot hem daer mede souden
overloopen: doch alsoo sy saghen haer sulcx seer zwaer
om doen te zijn / ende datse oock geensins en vermochten
sulcx te volbzengen / so hebben sy groote sommen gelts /
so veel als sy konden bekomen / geleent; in seijn eben oft
sy den haren wilden betalen / en eben oft sy tgene t welck
sy den Soldaten hemelicken ontrocken oft onstolen
hadden / wilden wederō geven: doch na dat sy vele Daer-
den opgekocht hadden / zijn sy tot Pompejus geweken /
tsamē met alle de gene de welcke eenige kennisse van haer
booznemen hadden. Pompejus haer vernemende / heeft
haer seer blijde ontfangen / also sy Lieden waren van eer-
licken huyse ende edelicken opgevoet / ende dewelcke ooc
met een groot gebolch ende vele lastdragende Dieren tot
hem gecomen warē; insgelijcx mede welcke booz kloetke
mannen altyt gehouden waren / ende in grooter eeren by
Cesar altyt geweest. Ende dewijle dese overkomste nieu

ende ongewoon was / soo heeft hy de selve Lieden in dē
den dooz alle zijne Garnisoenen doen voeren / ende aen eenen
pegelicken vertoont : want vooz dese tijdt en wasser
niet eenen Soldaet / noch Doet-knecht noch Kuypter van
Cesar tot Pompejus over-gheloopen : daer nochtang
schier alle daechs eenighe van Pompejus na Cesar lie-
pen / ende in't gheniepn alle de knechten de welcke in't
Lant van Epirus ende Etolien aenghenomen waren /
mitsgaders ooc in andere Landen / welcke aen de zijde
van Cesar waren. Ende aengacende dese Savopers / de-
wijle haer alles bekend was / wat namentlicken inde De-
stingen volmaect was / ende wat oock by den Krijchs-
verstandigen daer inne scheen te ontzeken : Insgelijcx
ooc / also sy de gelegentheden der tijden wisten / mitsga-
ders oock de ghelegentheden ende rupinten der plaetsen /
ende voozder ooc bemerct hadden de opzichte neersticheyt
der Soloaten / waer de selve was / oft niet en was / na dat
eens pegelick nature ofte genegentheyt strecke / de welcke
over eenige saken mochten gestelt zijn : so hebben sy dit
alles ooc aen Pompejus ontdeckt ende te kennē gegeven.
27. Dit welck hem aldus bekend zijnde / dewijle hy te
voozen vooz ghenomen hadde upt te vallen / gelijk ghes-
sept is / so heeft hy synen Soldaten belast van Rijsen een-
nige over-deckinge over hare Schilden te maken / ende
de Voozst-weeringe aen te voeren. Als dit alles bestelt
was / soo heeft hy een groot getal van licht-gewapende
Krijchsknechten ende ooc van Voochschutters s' nachts
inde Schuyten ende a Galepen doen vzenghen / ende
daer beneffens oock alle hare b Voozst-weeringhe binnen
de selve doen stellen : Voozts ontrent ter middernacht
heeft hy tsestich Venden upt syn grootste Leger ende
meeste Garnisoenen genomen / ende heeft de selve doen
aen-voeren / in dien hoeck vande Vestingen van Cesar /
alwaer de selve aen de Zee quamen / ende aller-wijdest
waren van het grootste Leger van Cesar ; derwaerts na
toe heeft hy oock de Schepen / vervult met de lichtgewa-
pende Krijchs-knechten ende met de Voozstweeringe /
daer wy hier voozen van gesept hebben / heren gesonden /
mitsgaders ooc de langhe Schepen / de welcke hy by
Pyrrhachium hadde ; ende gaf voozts aen een peder be-
vel van tgene hy wilde gedaen hebben. Cesar hadde on-
trent dese Vestingen den Ontfanger Lentulum Mar-
cellum

De gheby-
den en fall-
ken van de
Sterkten
van Cesar /
werden aen
Pompejus
ontdeckt.

a Navis
a Armata.
b Agger.

rellum met het negenste Legioen in garnisoen ghelept: doch daer na/also hy sieckelick was/heeft hy hem Fulvium Postumum tot een Medehulpe ghesonden. Men die plaetse was een Gzacht van vijftien voeten / ende ooc een Bolwerck tegens den Wyant hooch thien voetē / ende de Borst-weeringe des selve Bolwerck was ooc evenē so wijt: na dit selve wiert een rupinte van ses hondert voeten tusschen beyden gelaten / ende daer na volchde een ander Bolwerck van een wepnich lager Vestinge: ende was het selve gekeert recht tegens het andere ober: want Cesar inde vorighe daghen dit overdenckende / was besocht dat de onse aldaer met Schepē souden mogen omringelt werden: derhalvē hy aldaer een dubbelt Bolwerck laten maken hadde op dat de Wyanden in twijffelachtige gevechten aldaer souden mogen tegen-gehouden en wederstaen werdē: maer hy en heeft geen tyt gehad om het selve te volbrēngen / van weghen de groothēyt zijner Wercken / ende den ghestadigen arbeit met de welcke sy dagelick besich waren; want hy een belegeringhe begrepen hadde van achthien mijlē int ronde: over sulcx hadde hy noch niet volmaect het Bolwerck het welc dwers teghē de Zee ghekeert was / ende het welck de andere twee Vestinghen soude besluypen: Dit selve was allegaen Pompejus te kennen gegeven door de Sabopsche Overloopers; waer door de onse ooc groote schade geleden hebben: want terwijle de Benden des negensten Legions aen de Zee de wacht hielden; so zijn seer schielick des morgens vroech de Pompejaensche Wepkrachten aen-gekomen / so dat hare over-komste seer onvoorsien ende onverwacht was: daer benessens voerē de Soldaten rontsom het voerste Bolwerck / ende wierpen op het selve hare Wijlen; insgelijcx de Gzachten wierden verbult met de beschanssingē ende a op-gheworpen aerde: wijders de Legioen-knechten verschycten seer de Soldaten vande binnenste Vestinghe / ende stelden teghē de selve oock hare Ladders / ende schoten teghens haer met Werp-rustinghen van allerley soorten ende Wijlen: Insghelijcx omcinghelde haer ter weder-zijden een groote menichte van Booschutters: Hier teghens wierpen de onsen seer kloekelick met Steenen / het welck hare eenighe wapeninghe was: teghens het werpen der selver waren sy beschermt door middel vande ghe-

Hier ober heeft Pompejus de geringe van Cesar daer de selve, allen swaert was besloopt.

a Aggor.

vluchten Rijse Derselen over hare Helmen. Doozts ge-
 lijc de onse in seer swaren noot waren ende qualic genoegh
 konden tegen-houden / soo is oock gemerct geweest de
 faute ende onvolmaectheyt van onse Vestinge / daer hier
 boven van gesepdt is: over sulcx zijn de Soldaten aende
 zijde vande Zee upt de Schepen te Lande gestelt / ende
 hebben tusschen beyde de Bolwercken / daer het Werck
 noch onvolmaect was / niet een groot gewelt van ach-
 teren op de onse aengeballen / ende hebben haer upt bep-
 dede de Vestingen gedreven ende den rugge doen keeren.
 Als de tijdinge aen Marcellinus quam van wegen dese
 beroerte / so heeft hy stract eenige Benden tot hulpe ge-
 sonden aen haerlieden welcke hy wiste in grooten noodt
 te wesen: maer de selve sagen de hare buypen den Leger
 vluchten; ende en konden niet hare overkomste geensins
 haer verkloecken om wederom te strijden en te vechten:
 derhalven verlaten zijnde van de andere hebben sy oock
 het gewelt der Vijanden niet kunnen tegen houden; sulcx
 dat de vluchte den schzick ende het perijckel vermeerdert
 heeft; want alle bystanden de welcke toe-gesonden wier-
 den / zijn verdozven geworden dooz de vreesse der vluch-
 tenden: ende van wegen de menichte des Volcks wierdt
 haer oock den af-tocht verhindert ende belet:

De nedere
 lage van de
 Cesariaens-
 che.
 a Aquilifer.

28. In dat selve ghevecht is oock seer ghequetst ge-
 worden eenen a Arendt-baen-dragher; dese beghinnende
 te beswijcken in zijne krachten / ende aenschouwende on-
 se Ruyters / heeft ghesepdt: Dit Arendt-baendel hebbe
 ick in myn leven vele Iaren met groote neersticheydt be-
 waert, ende nu stervende gheve ick het selve wederom met
 ghelijcke trouwe aen Cesar: ick bidde u, wilt toch
 niet ghehenghen dat sodanighen oneere, de welcke te vooren
 in het Heir-kracht van Cesar noyt gheschiedt en is, nu begaen
 soude werden, ende wilt dit Arendt-baendel behouden aen
 hem wederomme bestellen. Dooz dit gheval wierdt het
 a Arendt-baendel behouden; maer alle de b Hoofst-
 lieden van de eerste Bende behalvenden c Dooz-Ca-
 piteyn / zijn jammerlicken onnime-ghelkomen: Ende
 alsnu begonnen ooc de Pompejaensche met groote ne-
 derlage van de onse aen het Leger van Marcellinus te
 naken; so dat sy gheen klepne vreesse oock den anderen
 Benden aen-deden. Hier-en-tusschen is sulcks gheboot-
 schapt aen Marcus Antonius / de welcke de aller
 naeste

a Aquila.
 b centurio-
 nes primæ
 cohortis.
 c princeps
 prior.

naeste plaetse in bewaringe hadde; desen is stracks als hy de tijdinghe ontfangen hadde op de been gheweest met twaelf Benden / sulcks dat hy met de selve van de hoochte nederwaerts komende dadelicken by een peder gesien is; waer door oock gheschiet is / dat zijne overkomste den Pompejaenschen innegehouden heeft / ende den onsen vercloecht; in voegen dat sy hare seer groote vze. se ende vertsachtthept af-legghende / wederom tot haerselven schenen te komen.

Niet lange daer na heeft Cesar oock met Gooch / volgens de gewoonte des vorigē tijts / door alle de Schanssen repcken doen geven / ende heeft stracks eenighe Benden upt de Garnisoenen met hem genomen / ende is dadelicken daer na toe ghetrocken. Al-waer komende / heeft hy ghesien zijn groot verlies ende schade: Ende alsoo hy bemerckte dat Pompejus bukten zijne Vestinghen ghetoghen ende upt-geballen was / soo heeft hy by de Zee zijn Leger ontrent Pompejus doen sterckenmaecken / ten eynde hy des te vryer om Voeragie soude moghen upt-loopen / ende oock eben-wel zijnen upt-ghangh te Schepe soude moghen behouden / soo wannmeer de maniere van oorloghe quame verandert te werden / also hy alreede de voorgenomene maniere niet ghehouden en hadde. Als dese Vestinghe volmaect was / quam daer tijdinge van de Verspieters van Cesar hoe dat sy bemerckt hadden / datter eenige Benden / van menichte schier gelijk een Legioen achter een seker Bosch waren / ende dat de selve in het oude Legher schenen gebzacht ende gevoert te werden. De gelegenthept van dit Leger was dusdanich: also het neghenste Legioen van Cesar in de voozleden daghen hem gestelt hadde tegens de Heirkrachten van Pompejus / ende aldaer / gelijk boven gesept is / met Vestingē eenige Werccken omcingelt hadde / so heeft hy doemaels oock neffens haer ter selver plaetse zijn Leger gestelt: dit selve was seer na rakende aen een Bosch / ende niet verder dan ses hondert treden van de Zee: Maer daer na had Cesar om sekere redenen wille zijn voornemen verandert / ende hadde een wepnich boven de selve plaetse zijn Leger verset ende verleyt. Pompejus dit siende / heeft na wepnigs dagen het verlatene Leger van Cesar inghenomen; ende also hy van meeninge was vele Legioenen aldaer te hou-

Men weder-
zide hebben
sy haer le-
ghers ende
stercken
somsdits
verandert
loopende by
het eenē tot
het andere.

De Burgherlicke Oorloghe

soo heeft hy het binnenste Bolwerck verlaten/ende het Legher met een grooter ende meerder Vestinghe omringelt: in voegendat het kleinste Leger binnen het grootste befloten zijnde/ de plaetse van een Burcht ofte Kasteel was vervullende. Inghelijcx van den sincker hoek des Leghers hadde hy een Vestinghe ghelept na de Sibiere toe/ lang ontrent ses hondert treden/ten eynde zijne Soldaten te vijer ende buypen alle perijckel haer Water souden moghen aen-halen: Doch namaels heeft hy ooc zijn booznemen verandert/ om sekere redenen / de welke niet van noode en zijn te verhalen; soo dat hy mede van die plaetse gescheyden is; ende also bleven de Legers vele dagen / ende tsamen de Vestingen alle gelijck gheheel. Hierentusschen hebben de Verspieters gesien hoe dat een seker Vaendel van een Legioen teghens ons aen-ghevoert wiert / ende hebben sulcx aen Cesar ghebootschapt: Het selve versterckten oock de gene de welke inde bovenste Schanssen laghen alsoo sy het selve mede gesien hadden. Dese plaetse was van het nieuwe Leger van Pompejus ontrent vijf hondert treden. Cesar dit aldus verstaen hebbende/verhoopte dit selve Legioen te overvallen/ende de schade dies daechs wederom te verbeteren:

De Cesari-
aensche bals-
ten in het
Legher van
Pompejus.

29. Over sulcx heeft hy twee Benden in het werck geslagen / dewelcke haer uiterlicken souden vertoonen also oft sy het Leger waren sterck makende: Hierentusschen heeft hy dooz eenen anderen wech / soo verbozgen als hy mochte/uyt-ghelept alle de andere Benden zijnde dzyen-dertich in ghetale / onder de welke oock het negenste Legioen was/het welc vele Hoofthiedē verloren hadde / ende seer van zijn krijchs-volck vermindert was; ende is henen getogen met een twee voudige nacht-ordze na het Legioen hier vooren verhaelt / ende het kleinste Leger van Pompejus. Ende aengaende zijn eerste meyninghe/daer inne en is hy niet bedrogen gheweest; want hy daer eer ghekomen was/dan sulcx Pompejus konde ghewaer werden. Ende alhoewel de Vestingen des Leghers seer groot waren/nochtans aende sincker Oueghel/ alwaer hy zijn plaetse ghenomen hadde / heeft hy seer haestelicken de Pompejaensche aengheballen/ende de selve van haer Bolwerck verstootten ende verdzeven: doch vooz aen de Poozten ende teghens de selve was een

a Wsere-

a **Msere-vercken** geleydt : ende aldaer heeftmen een wijle tijts gestreden / also de onse poochden in te boren / ende sy wederom haer Leger sochten te beschermen : het welck sy deden onder tgebiet van **Titus Pulcio** / door wiens beleyd wy elders gesept hebben het **Heir-kraecht** van **Cajus Antonius** verraden gheweest te zijn : maer nochtans de onse hebben haer in vromicheyt te boven ghegaen : want het **Msere-vercken** hebben sy in stucken ghebzoken / ende zijn eerst in het grootste Leger / ende daer na in de **Schanse** de welcke binnen het grootste Leger besloten was / ingevallen : ende dewijle het Legioen daer binnen gejaecht was / soo hebben sy sommige de welcke haer tegen-stelden ende verweerden / gedoodet ende onmegebracht. Maer de **Fortune** / de welcke veel vermacht in allen dinghen / ende by sonderlick in de oorloghe / kan lichtelicken ende binnen korten tijdt groote veranderingen inne-bzenghen ; gelijc als doemaels ooc ghebuert is : want de **Benden** van de rechter **Vleugel** van **Cesar** / hebben door onwetenheyt vande gheleghentheyt der plaetse gevolcht de **Vestinghe** / de welcke wy hier booren gesept hebben van het Leger tot de **Riviere** toe te stercken ; in boegen dat sy meynende te volghen den onne-loop van de **Vestinghe** / om de **Doorten** te soecken / bedrogen zijn gheweest : Over sulcx bemerckende dese **Vestinghe** aen de **Riviere** vast te wesen / soo zijn sy boven over de **Vestinghe** sonder verweeringhe oft teghen-standt van **permandt** over-ghelommen : Het welck onse gantsche **Gupterije** siende / heeft dadelicken oock onse **Benden** gevolcht. **Hierentusschen** alsoo de saecke langhe vertoock / ende alles aen **Pompejus** ghebodtschapt wierdt / soo heeft hy stracks het vyfde Legioen van haer wierck ge-haelt / ende den haren tot onderstandt aengeboert. Ten selven tijde was oock des **Vijants** **Gupterije** seer na by de onse / in boeghen dat de in-ghestelde **slach-orde** van den onsen die binnen het Legher waren ghesien mocht te werden.

30. Ende voorszwaer alles heeft hem alhier seer schielick begost te veranderen: want het Pompejaensche Legioen is dooz die snelle onverwachte hulpe seer verkloecht gheweest / ende begosten tegens den onsen aen dea Achter-poorte alle wederstant te doen / ende daer beneffens by haerselven op den onsen aen te vallen. Maer se kuyghen wederom ten minne nederlaghe.

Maer se
kuyghen
wederom
ten minwe
nederlaghe.

a Decumani.
Porta.

De Burgherlickc Oorloghe

Insgelijcx de Ruyterijc van Cesar begost te vreesen van te moeten af-trecken / uyt oorsake dat sy door een bekomsmerde ende enge Passagie over de Bolwercken henentogen : der-halven sy aller-eerst begost te vluchten. De rechter Vleughel bemerckende de vrees der Ruyters / ende oock over-legghende / dat sy van de sincker Vleughel af-gesloten waren / zijn oock besocht geworden dat sy binnen de Westingen soudén mogen overvallen weder; over sulcx aen die plaetse daer sy over-quamen / zijn sy wederom af-ghetoghen ende gevluchtet. Daer zijn oock sommighe gheweest van de haren / de welcke niet willende binnen de enghen beklemmt werden / haer-selven van boven neder inde Westing-grachten van thien Doeten gheworpen hebben : sulcx dat de eerste van de andere over-vallen zijn geweest in voeghen dat sy boven over de Lichamen van de voerste hare uyt-komste / leven / ende behoudenisse vercreghen ende ver-worpen hebben.

De Soldaten van de sincker Vleughel siende van het Bolwerck dat Pompejus by de handt was / ende dat de hare waren vluchtende / hebbende oock begost te vreesen dat sy binnen de enghen soudén kunnen gesloten ende beset werdē / also sy van binnen ende van buyten haren vrandt hadden over sulcx hebben sy-lieden mede haren af-tocht ghesocht / door de selve plaetse de welcke sy henentghelomen waren : In voeghen dat het over-al vol bevoerte / vreesē / ende vluchte was : Zulcks dat Cesar selver de Vaendelen van de vluchtende in de hant greep / ende haer-lieden belaste stille te staen : Doch even-wel hebben de sommighe hare Daerden achter-ghelaten / ende zijn voort gheloopt / de sommighe oock hebben uyt vreesē hare Vaendelen verlaten / soo datter nyemandt altoos gantschelicken stede konde houden. Tegheng alle dese zwaericheden hadden wy wederom dese behulp middelen ende voer-deelen : Erstelick dat Pompejus voer laghen vreesende / beducht was dat zijn gantsche Weer-legher haestelicken soude moghen onnemen : want ick meyne dat dit alles gheschiede buyten verwachtinghe van hem / also hy een wepnich te voren de zijne uyt den Legher hadde sien vluchten : waer over hy eenighen tijdt aen de Westingen niet endorste naerden. Voorts was ons oock een groot be-
hulp

behulp dat zijne Ruyteren verhindert wierden om de onse te vervolghe; also de engten ende Doorten vande Soldaten van Cesar met het uyt-dringen vol ende beset waren: so dat dies-halven kleynen ende ongeachte saken groot voozdeel ten weder-zijden gegeven hebben: want de Vestingen streckende van het Leger tot de Riviere/ hebben Cesar verlettet zijn gereede en eygene verskerde victorie/ doen hy namentlicken het Leger van Pompejus in-genomen hadde: Voorts wederom de sake der Wijanden verlettet zijnde door de haesticheyt der na-jagenden/ heeft den onsen hare behoudenisse aen-gebracht. In beyde de strijden de es eenigen daechs heeft Cesar negen hondert ende veertich Soldaten verloren/ ooc insgelijck eenige vermaerde Roomsche Ridders/ namentlicken Felginas/ Tuticanus/ Galius/ ende mede eenen Sone van een Maedtsheer; wijders Caius Felginas van a Placentia/ Agravius van b Puteoli/ ende Sacrativir van Capua; voort ooc thien c Opper-meesters der Soldaten/ ende dertich d Hoofclieden: Ende het meestendeel van dese zijn overmids den grooten schizir ende vluchte int gemeyn van de haren in de Grachten/ Vestingen/ ende in de kanten van de Riviere overloopen ende overdrongen/ so dat sy sonder eenige quetsinge ofte wonde gestorven zijn. Daer zijn ooc verloren ende gemist twee-ender-tich Krijchs-vrienden.

a Fiazzuza.
b Puzzuoli.
c tribuni
Milicium.
d centuriones.

31. Na dat desen slach gedaen was is Pompejus genaemt geweest a Delt-overste/ welken Naem hy daer na behouden heeft; want namaels wilde hy ooc also aen-geproken ende gegroetet zijn: maer nochtans de b wapenen van de Laurier-krantse en heeft hy noch in zijne Wrieven/ de welke hy plachte te schrijven/ noch oock in zijne c Bundelen des ghebiedts laten stellen. Hierentusfchen heeft Labienus van hem verkregen/ dat hy hem alle de gevangenen soude in handen stellen/ de welke hy alle ghelijckelick heeft doen ommevoeren tot een vertooninge/ so als het scheen; haer noemende somtijts zijne a Medekrijgers/ en ooc somtijts met een groote spijcheyt haer vragende/ oft ooc oude Soldaten also plachten te vluchten? Het welck ende meer andere dingen gedaen heb-bende/ heeft hy haer alle ghelijckelic/ ten eynde de Overloopers in meerder geloove souden wesen/ in het aenschouwen van allen doen dooden ende ommebruggen. Doort

De groote-
hoochmoeds-
dicheyt ende
berwaenthe-
vade pompe-
jaensche
overmids
hare victorie.
a Imperator.
b insigni.
Laurea.
c Fasces.

a commi-
tiones.

De Burgherlicke oorloghe

Het welc alles de Pompejaensche sulckē grooten hooch-
 moet ende eygen-vertrouwen ghekrege hebben / dat sy
 niet meer en dachten op de bestellinghe harer oorlogh /
 maer alles nu meynden gewonnen te hebben : sy en dach-
 ten niet dat de oorsake harer victorie gheweest was / oft
 de wepnicheyt ende het klepne ghetal onser Soldaten /
 oft oock de onghelegghentheyt ende engte der plaetse /
 also sy te voeren het Legher in-ghenomen hadden / oft
 ooc de twijffelachtige verschickinge beyde binnen en-
 de buuten de Westingen / oft ten laetsten de verdeltheyt
 onses Heir-krachts in twee deelen / inboegen dat de eene
 den anderen niet en konde te hulpe komen ; dit alles en
 overleypden sy geenssins : sy en voechden ooc hier niet by /
 hoe datter niet ghestreden en was met een heftighe tsa-
 menloopinge oft in een veltslach / oft oock hoe dat de onse
 overmits den grootendrang der menichte / ende de eng-
 ten der plaetsen / haerselven meer schade ende verlies aen-
 gedaen hadden / dan sy van den Wyandt ghekreghen oft
 geleden hadden : eyndlicken / sy en gedachten oock niet
 aen de gemeyne gevallen der oorloghe / hoe dicwils ende
 hoe lichtelic het kan gebeuren / dat seer klepne oorzaeck-
 kens oft van valsche vermoeden / oft van haestighen
 schrick / oft van voozvallende klepne swaricheyt / seer
 groote nederlagen ende verlies kunnen aen-brenghen /
 soo wanneer by schult van eenigē Oversten / oft by fau-
 te van eenigen Hoof-man ergens in het Heir-leger ee-
 nige vergrippinghe geschiet. Dit selve dan en is by haer
 niet gedacht ; maer hielden haer-selven even oft sy alleen-
 lick door hare kloeckheyt ende vromicheyt dese victo-
 rie gehadt hadden ; ende over sulcx even oft gheen ver-
 anderinge altoos haer soude kunnen ontmoeten / hebben
 sy de victorie dies daechs door de gantsche Werelt met
 geruchten ende Bieden bekendt gemaect. Cesar hieren-
 tusschen siende hem-selven van zijn voozgaende vooz-
 nemen verstacken te zijn / heeft noodich geacht den gant-
 schen handel ende gelegentheyt syner oorloghe te veran-
 deren : Derhalven heeft hy te gelijc ende op eenen tijt alle
 zijne Garnisoenen upt-ghevoert / ende is van zijn bele-
 geringe gescapden. Daer na heeft hy zijn Heirkracht
 op een seker plaetse by een verghadert / ende heeft een
 heerliche aen-sprake ende reden tot zijnen Soldaten ghe-
 waen ; in de welcke hy haer vermaende / dat sy noch niet
 swaermoedich

Cesar ver-
 troost de zij-
 ne en gheeft
 de selve eenē
 woort.

swaermoedich en souden wesen over het ghene haer weder varen was, noch oock dies-halven souden verschrickt wesen: maer dat sy vele voorspoedighe strijden de welcke sy ghehadt hadden, souden stellen teghens eenenteghenspoedighen strijt ende de selve even-wel niet gheheel groot; over sulcx dat sy de Fortune daarvan mosten dancken, dat sy gantsch a Italicn sonder eenighe quetsinghe oft stoot in-ghenomen hadden; dat sy oock bevredicht hadden beyde de b Spagnen, niet teghenstaende dat de Oversten aldaer onder den strijdtbaren Mannen de aller-ervarenste ende wel-gheoeffenste waren: dat sy oock de nabuerighe ende c Koorn-rijcke Provincien in haer ghewelt ghekrege hadden. Inghelijcx dat sy oock mosten gedennen, hoe lichtelick sy midden door de Vloten der Vyanden, daer alle d Havenen ende Stranden beset waren, behouden alle te samen over-ghevoert zijn gheweest: Derhalven indien niet alles voorspoedich af en liep, datmen de teghenspoedt van de Fortune door wackerheyt ende kloeckmoedicheydt behoore te verbeteren ende te helpen: Ende aengacnde het verlies dat sy teghenwoordich ghehadt hadden, dat sy sulcx liever yet wat anders souden toe-eyghenen, dan sulcks hare schult toe-schrijven. Zoo veel hem belanghde, dat hy haer ghegheven hadde een vrije plaetse om te strijden, ende dat hy oock in-ghenomen hadde het Legher der Vyanden, ende midtsdien verdreven ende verwonnen alle de strijdende Vyanden: Doch evenwel ghelijck als het schijnt, dat oft hare beroertheit oft eenich misverstant, oft oock de Fortune selver, dese verkreghene ende verskerde victorie haer verlet ende uyt de handt ghenomen hadde: Over sulcks dat sy haer beste schuldich waren te doen, om de ghekreghene schade door vromicheyt te verbeteren: het welck soo sy quamen te doen, dat haer verlies lichtelicken in voordeel soude veranderen, gelijk sulcks by a Gergoie ghebeurt was, al-waer de ghene die te vooren vreesachtich waren te strijden, haerselven van selfs tot den strijde aen-gheboden hadden.

Ma dat dese reden gheepndicht was / heeft hy sommighe Daen-dragers voocerloos verklaert / ende van haeren Staet af-geset. Ende aengaende het Oepzkracht int ghemeyn / het selve is van wegen hare schade ende verlies so seer bedroeft geweest / ende heeft ooc sodanigen negentheyt gekregen om hare schande te verbeteren / dat niemant van haer allen scheen te willen wachten op het bevel van hare Opper-niefter ofte Hoofstman / soo dat

a Burg oofl.

Boeck A.

§ v

b Burg oofl.

Boeck A.

§ XX enoe

§ XXXVII.

Item/ Boec

A § VII.

VIII en IX.

c Burg oofl.

Boeck. A. A.

§ XVI. ende

XIX.

d Burg oofl.

Boeck A. A.

§ XLII.

a Fr. oofl.

Bo. c. A. A.

§ XXI. en

XXIV.

De Burgherlicke Oorloghe

oen peggelick tot zijns selfs straffinge hem-selven meer-
der arbeet was op-legghende / in voegen dat sy alle ghe-
lyckelick genegen scheen te wesen om te strijden; ja som-
nige oock van de bovenste Ordinantie bewogen zijnde
doorde reden van Cesar / meynden datmen ontrent die
plaetse behoorde te blijven / ende dadelicken wederomme
teghens den Opandt te strijden.

Op bertreet
ooc met syne
Heer-kracht
van syne be-
legheringhe.

32. Maer Cesar hierentegen en vertroude hemselven
niet genoeg op den verschycten Soldaten; over sulcx
heeft hem goet gedacht haer eenigen stilstant ende tijt te
laten om hare gemoederen te verberfchen: doch verla-
tende zijne Stercken ende Vestingen / vreesde hy groote-
licx vooz gebreck van Koozn: dies heeft hy in aller haest
sonder eenige vertoevinge / met behoorlicke acht-nemin-
ge op de Siecken ende Gequetsten / alle zijne Bagagien
stillekens in het voozste vande nacht upt het Legher na
Apollonia henen ghesonden / haer belastende niet eer te
rusten vooz dat sy hare reyse volbracht hadden: ende tsa-
men is ooc met haer henen gesond een Legioen tot con-
vop ende bewaringe. Als dit nu alles bestelt was / heeft
hy by hem in het Leger twee Legioenen behouden / ende
alle de andere ier vierden wake / door vele Voozten ghe-
lyckelic laten upttrecken / ende den selven Wech vooz upt
ghesonden: Ende een kleyn tijt daer na heeft hy den af-
tocht doen blasen / ten eynde hy also het krijchs gebryc
soude schijnen te onderhouden / ende voozts op dat zijne
haestige optreckinge niet en soude bekend werden. Over
sulcx is hy stracx mede upt-ghetogen / ende heeft zijnen
achtersten Wepz-tocht achterhaelt / in voegen dat hy seer
haestelicken upt het ghesichte des Leghers ghekomen
sy. Pompejus hierenteghen soo haest hy verstaen heeft
zijn voozmeinen op te trecken / en heeft niet vertoeft van
hem te vervolghen: over sulcx heeft hy zijn Wepz-kracht
bupten den Legher gebrecht / op hope van haer terwyle
sy verschyckt ende op den Wege bekommeren waren / te
achter-halen: Ende heeft dies-halven zijne Lijpsterije
vooz henen gesonden / om de achterste Wepz-tocht van
de onse te bekommeren; doch en heeft de selve niet kon-
nen achter-halen / dewijle Cesar seer voozspoedelic en-
de al te verre vooz henen getogen was: maer doen Cesar
quam aen de Riviere Genusus / welke met seer moe-
pelicke Oevers ende Lianten was; aldaer is de Ruy-
terge

Doch Pom-
pejus des-
volght hem

kerijde gekomen aen de achterste van de onse / ende heeft de selve met schermutselinghe op-gehouden. Der-halven Cesar tegens des Vijants Ruiterijde / ooc zijne Ruiters gestelt heeft / mitsgaders ses hondert wackere a Voort-
 bechters de welcke hy onder de selve vermengt hadde: <sup>a Antesigna-
ni.</sup> doot middel van welcken Ruiter-strijdt hy soo vele te wege gebzacht heeft / dat sy haer alle ghelijckelicken inde vlucht hebben geslagen / ende vele oock van de selve gedoot: ende zijn niet te min de onse daerentegen tot hare Heirtocht gekomen: Als nu den behoorzlichen tocht dies daechs / ghelijck Cesar de selve voort-ghenomen hadde / volbracht was / ende daer beneffens het Heir-kracht over de Riviere Genusus ghebracht was / soo heeft hy hem-selven in zijn oude Leger ghelegert recht teghens Asparagus: het welc gedaen zijnde / heeft hy alle zijne Soldaten binnen het Bolwerk gehouden: voortz heeft hy zijne Ruiterijde als om voeragie ghesonden / ende de selve wederom sprac voort de b Achter-poorte laten in- <sup>b Decumana
Porta.</sup> trecken. Desgelijcken heeft oock Pompejus na dat hy den tocht des selven daechs volbracht hadde / hem-selven in zijn oude Leger by Asparagus gelegert: Ende overmits de Soldaten aldaer gheheele ende te voozen gheswochte Vestingen hadden / ende dieshalvê ledich waren van alle wercken / so zijn de sommige wat verre van de hant geloopt om hout ende voeragie te halen: de sommige / also het voornemen van de tocht seer haest opgekomen was / ende sy daer over vele van hare Bagagien ende Packen achter wege gelaten hadden / zijn van wegen de nabijheyt des voorigen Legers ooc uptgelockt geweest om de selve te halen; derhalven sy binnen hare Wachtthupsen ende Tenten hare Wapenen nederleyden / ende hebben haer Bolwerck verlaten.

33. Cesar te vooren bemerckende dat sy hier voort ver- <sup>Maer overmits de voort-
sichichheid van Cesar / en
kan Pompejus zijn Heir-
kracht niet beschadigen.</sup> hindertende verlet souden werden om hem te volghen / heeft op den klaren middach teycken van op-tocht doen blazen / ende zijn Heir-kracht upt-ghevoert / ende is dies daechs met tweemaels op te trecken acht mijlen van die plaetse voort-getogen: Het welc Pompejus / overmits zijne Soldaten den eenen hier ende den anderen daer upt-ghetoghen waren niet en konde doen. Des anderen daechs heeft Cesar van gelijcken in het voortste van de nacht zijne Bagagien voort upt gesonden / ende is ter vierden

De Burgherlicke Oorloghe

vierder wake selfs opgetogen: het welck hy daerom de-
 de/ oft het gebiel dat hy nootwendichliken moeste strij-
 den/ dat hy aldan niet eene onbeladen ende onbekom-
 merde Heir-kracht des te bequamer teghens alle haes-
 stige geballen hemselfen soude schicken: Dit selve heeft
 hy ooc also in de volgende dagen ghedaen: waer door te
 wege gebracht is/ dat hy selfs in de aller-diepste Rivie-
 ren ende aller-bekommerste Weghen gantsch ende gaer
 geen ongentac gheleden en heeft. Want Pompejus/ al-
 soo hy den gantschen eersten dach verlet was gheweest/
 heeft alle de andere daghen de moeyte van op-trekken te
 vergeefs tegens hem aengenomen/ niet tegenstande dat
 hy niet groote tochten hem uytstreckende zijne voorge-
 togene Wijanden sachte te achree-halen: derhalven hy
 ten vierden dage opgehouden heeft van haer te vervol-
 gen/ ende heeft noodich geacht eenen anderen raet by de
 hant te nemen: Middelerwyle is Cesar genootsaecht ge-
 weest na Apollonia te reysen / ten eynde hy aldaer zijne
 Gequetsten op haer gemak bestellen soude/ ende voort s
 ooc betalinghe aen zijn Heirkracht soude doen; insghe-
 lijcx oock daerom / op dat hy aldaer ordze gheben soude
 om zijne Bontgenooten te verkloecken / ende oock hier
 ende daer in de Steden Garnisoenen soude leggen: doch
 hier toe en heeft hy niet meer tijds genomen / als hy o-
 vernmits zijne haesticheyt effen van noode hadde: over-
 sulcks stracks na dat dese saken bestelt waren / heeft hy
 hemselfen niet groote vlijt ende neersticheyt begeben na
 Domitius/ also hy van synent wegen bezyest was dat
 hy door de overkoste van Pompejus soude mogen over-
 vallen werden. Ende bestont doemmaels de overlegginge
 van zijne gantsche sake aen dese redenen: namentliken/
 indien Pompejus derwaerts oock na toe trock / dat hy
 aldan van de Zee soude afgeschepden werden / ende van
 die Heir-krachten de welcke hy te Pyrrhachium ver-
 gadert hadde / insgelijcx ooc dat hy van alle Kroon ende
 toevoeringe van Lijstocht soude afgesloten werden/ en-
 de derhalven dat hy niet ghelijcke voordeel van oorlo-
 ghe teghens hem soude moeten strijden. Ende indien
 hy in Italien overtrock/ dat hy aldan zijn Heirkracht
 niet de macht van Domitius soude tsamen-voeghen/
 ende also niet ghemeyne hant door Illyricum tot ont-
 settinghe van Italien souden henen trecken. Voorts
indien

Men we
 overleggin-
 gen van Ce-
 sar om de
 oorloghe te
 verhandelt.

indien hy oock soude mogen soecken om Apollonia oft Oricum te belegeren/ende mitsdien hem vande gantsche Zee-custe af te sluyten ; dat hy als-dan den Oversten Scipio soude belegghen / ende over sulcks hem dwinghen om den zijnen nootwendighe ontsettinghe te doen. Der-halven heeft Cesar Boden vooz upt gheonden aen Cnejus Domitius/ende aen hem geschreven hem te kennen ghevende sulcks als hy ghedaen wilde hebben. Voorts heeft hy te Apollonia vier Benden in Garnisoen ghelaten/ende een Bende binnen Lysus/ende dzye binnen Oricum/al-waer hy oock de gene die sieck waren van weghen hare quetsueren bestelt heeft: Het welck ghedaen hebbende / heeft hy begoft zijn reyse te nemen dooz het Landt van Epicus ende Acarnanien. Midder-wijle Pompejus ghissinghe ende vermoedinghe makende aengaende het voornemen van Cesar / heeft hem stracks ghehaestet ende ghespoept om nietten eersten by Scipio te komen/ten eynde hy aen Scipio aile onderstandt soude doen / soo wanneer Cesar derwaerts zijn tocht quame te hebben : Ende indien het gheschiede dat hy noch vande Zee-custe noch van Cozypa en wilde af-wycken / alsoo hy zijne Legioenen ende Ruyterije upt Italien verwachtte ; dat hy als-dan by de handt soude moghen wesen / om met alle zijne Heer-krachten teghens Domitius aen te vallen.

Alle beyde dan hadden sy hare redenen om te haesten/ namentlicken om de hare elcx bystant te doen/als oock om hare Partijen elcx te overvallen/ten eynde sy de gelegentheyt des tijts hier in gheensins en souden versumpen. Maer om na Apollonia te reysen/moste Cesar vanden rechten wech ter zijden af-keeren. Pompejus daerentegen hadde eenen gereeden ende korten wech dooz het Geberchte van Candabien om na Macedonien te reysen. Ende onvoorsiens was oock doemael's dit onghemack overgekomen/also Domitius vele dagen zijn Leger tegens het Leger van Scipio gehouden hadde/dat hy nu eyndelicken dooz ghebzeck van Kroon daer van daen ver-trocken was/ende dat hy na de Stad Heraclea Sentica de welck onder het Geberchte van Candabien gelegen is/henen getogen was ; soo dat de Fortune selver hem in handen van Pompejus scheen te gheven ende hem als vooz te werpen. Ende Cesar en wiste ooc doemael's hier

De Burghetlicke Oorloghe

hier van niet met allen. Voorts had Pompejus eenige Brieven van weghenden strijdt by Pyrrhachium geschietsien aen alle de Lantvoorschuyden ende Steden ghesonden; waer door het geschiet is dat het geruchte veel vzeeder ende op geblasender overal henen geloopt was/ dan het inder daer geschiet was/ namentlicken/ dat Cesar verslaghen was, ende schier alle zijne Heir-krachten verloren hadde, ende dat hy daer over was vluchtende. Dit selve heeft ghemaect dattet over al vbandich teghens hem geworden was/ alwaer hy namentlicken henen toech; ja selfs dit geruchte hadde eenige Steden van zijn vrientschap af-ghewendet. Door twelcke het geschiede/ dat sy verschepden wegen soeckende/ evenwel nauwelijcx van Cesar tot Domitius/ en wederom van Domitius tot Cesar en konden komen. Doch eenige Savopers van het ghevolck van Roscellus ende Egus/ welke by hier a vooren geseyt hebben aen Pompejus over-geloopt te zijn/ also sy op den wege de Verspieters van Domitius sagen/ hebben aen haer verklaert ende ondeckt/ alles wat ter verhandelt ende geschiet was/ ende hebben haer mittdien ooc te kennen gegeven de repse van Cesar/ als oock de over-komste van Pompejus: Het welc sy aen den onsen also ondeckt hebben upt een vjmoedicheyt/ het sy van wegen eenighe oude vrientschap/ also sy te samen oorloghe in de Fransche landen gevoert hadden/ oft oock van weghen eenigen trots/ also sy niet pden hoochmoedt ende eere opgeblasen waren: doch evenwel is dit een oor-sake gheweest/ dat Domitius hier door verwitticht zijnde/ ontrent vier uren tijds te vooren wech ghetogen is geweest/ in voegen dat hy door waerschouwinge zijner vbanden het perijckel ontkomen is:

a Burg ool.
Boec III.
s XXVI.

Die van de 3.4. Ende is daer na ontrent by Eginium het welck
Dra Gont tegen over het Lant van Thessalien ghelegen is/ Cesar
pin sluyten in't ghemoedt ghekomen: alsoen hebben sy hare wep-
te voozen krachten te samen geboecht/ ende Cesar is ghetogen na
door Cesar. de Stadt Gomphi/ het welck de eersten Stadt van het
Lant van Thessalien was/ door den genen de welke wt
het Lant van Epirus aen-quamen: Dese Lieden had-
den wepnige dagen te vooren van selfs aen Cesar Ghes-
anten ghesonden/ ten eynde hy alle hare ghelegentheden
ende middelen soude gebuycken/ waer over splieden ooc
een seker Garnisoen van Soldaten aen hem versocht
hadden:

hadden : Maer nu ter tijdt was het geruchte van den
 strijt by Dyrrhachium/daer wy hier vooren van gesept
 hebben / derwaerts voor uyt gheloopen / ende hadde in
 belen deelen het selve grooter ende meerder gemaect dan
 het inder daet was. Derhalven Androsthenes / Schout
 van het Landt van Thessalien / Willende liever deelach-
 tich wesen aen de victorie van Pompejus / dan een Me-
 de-ghesel van Cesar in zijne teghenspoet / heeft te lande-
 waerts vergadert een groote menichte van Slaven ende
 Kinderen / ende heeft de selve binnen de Stadt gebzacht /
 ende daer na de Poorten ghesloten : het welck ghedaen
 hebbende / heeft hy Goden aen Scipio ende Pompejus
 gesonden / ten eynde sy hem te hulpe soude komē : dewijle
 hy hem voor een wijle tijts op de Vestingē ende Sterc-
 tens des Stadts konde verlaten / indien hem haestelicken
 onderstant geschiede; maer dat hy een lang-duerighe be-
 legheringhe niet en soude konnen tegen-houden. Scipio
 hierentusschen / soc haest als hy verstaen hadde het ver-
 trecken der Herykrachten van Dyrrhachium / heeft
 stracks zijne Legioenen na Larissa aen-gevoert. Ende
 Pompejus en was als noch niet naerderende aen het
 Lant van Thessalien. Hierentusschen heeft Cesar voor
 de Stadt zijn Legher ghesterckt / ende heeft doen ghe-
 reet maken Ladders ende ^a Storm-schildē / ende ^b Hoz- ^{a Musculas.}
 den / alles dienstich om metter haest een bestozminghe ^{b crates.}
 aen te vangen. Als dit nu alles bestelt was / heeft hy zij-
 ne Soldaten ten besten vermaent / ende haer onderrech-
 tet watten grooten geluc het voor haer soude wesen / en-
 de hoe seer dienstich tot verlichtinge van haren zwaren
 noot ende gebzeckelicheyt aller dingē / indien sy nament-
 lickē eene rijcke / overbloedige / ende van alles wel voor-
 siene Stadt quamen in te nemen: Het welc oec insgelijcx
 hy septe / daer toe te sullen dienen / dat sy namentlickē
 door het exempel van dese Stat anderen Steden een vree-
 se ende schrik souden aenjagen : over sulcx vermaende hy
 haer dat sy sulcx in aller haest souden doen / eer dat eenige
 bystanden van buytē aen mochten komen. Der-
 halven heeft hy met eē bysondere wackerheyt en blijtichz zijner
 Soldaten / ten selven daghe dat hy ghekomen was / na ^{Maer wer-}
 de negenste ure / de Stat mitsgaders hare seer hooge ves- ^{den van hem}
 ten begost te bestrijden ende bestozmen / ende voor der ^{verwoonen.}
 Sonns ondergang heeft hy de selve met geweld ingenom-
 men /

men / ende zijnen Soldaten ten buyte over-ghegeven: Het welck gedaen zijnde / heeft hy stracks vande Stadt zijn Leger opgezoken / ende is na Metropolis toe getogen / in voegen dat hy daer gekomen is / eer dat eenige tijdinge oft Boden van het innemen des Stats tot haer gekomen waren. De Burgers van Metropolis hebben in den eersten mede het selve voornemen gehad / sulcks dat sy door de selve geruchten beweegt zijnde / hem de Poorten gesloten hebben / en zijn seer vol op hare Mueren geloopt met gewapende Mannen: Doch daer na / alsoo Cesar eenighe Gevanghenen aen de Mueren des Stadts dede brengen / upt de welcke sy het ongeluc van de nabuerige Stadt konden verstaen / hebben sy hare Poorten gewillichliken gheopent: waer door het gheschiet is / dat sy by den leven seer neerstelicken behouden zijn geweest. Dies-halvendan de andere Steden overleggende de genade van die van Metropolis / ende de selve vergelijckende met de overgekome ne swaricheyt van die van Gomphi / en isser niet eene Stadt geweest van het gantsche Lant van Thessalien / behalven die van Larissa / de welcke niet een groot Heirkracht van Scipio beset waren / ofte sy waren alle gelijkelick Cesar onderdanich / nakomende sulcks als hy haer was bevellende. Cesar hierentusschen heeft verspiet op de Velden het beste ende bequaemste koozn-landt / ende daer het schoonsste Gewas stondt / het welck nu tegenwoordich schier overal rijp was: ende heeft aldaer opde komste van Pompejus verwacht / ende met een voorgenomen den gantschen handel der oorloge verwaerts te keeren. Pompejus middelerwijle na weynige dagen is mede in het Lant van Thessalien gekomen: alwaer zijnde heeft hy een treffeliche aen-sprake ende reden aen zijn gantsche Heirkracht gedaen / ende de selve ten hoochsten bedanckt: Voorts heeft hy den Soldaten van Scipio vermaent / nademael sy een heerliche victorie gehad hadden / dat sy ooc mede deelen souden aen den buyt die sy gekregen hadden: ende heeft daer over alle de Legioenen in een Leger ontfangen; Insgelijck dede hy den Oversten Scipio in eere ende staet neffens hem stellen / doende de a Trompette oock vooz hem blasen / ende de tweede b Veltoverste-tente vooz hem spannen ende bereyden.

35. Doen nu de Heirkrachten van Pompejus / door de

de tsamen-kominghe van twee groote Heir-legers dus ^{De vero}
 vermeerderd waren/ soo zijn sy alle ghelyckelick in hare ^{waenhe p}
 meyninge grootelicks versterckt geweest / ende de hope ^{est het pbele}
 van victorie is meerder ende grooter by haer geworden ^{betrouwen}
 dan te vooren: in voegen dat sy haer lieten duncken / dat ^{der pompe}
 alle uytstellingen der tijden om tot den nacht te komen/ ^{saesche}
 als vertreckingen waren weder-houdende hare komste
 in Italien: Insgelijcx soo wanneer Pompejus zijne sa-
 ken langsaem ende bedachtsaem aenlepe/ so weder sprac
 ken sy sulcx/ seggende het selve niet dan eenē dag werclix
 te zijn / doch dat hy behagen hadden lange Velt-overste
 te blijven/ ende de voornaemste Heeren eertijds a Bur- ^{a consularen}
 gemeesteren ende Schouten / even als zijne Slaven te ^{& pratorij.}
 houden. Daer waren oock enige de welke opentlicken
 onder malkanderen twisteden van de verdeplingen der
 staten ende vereeringen/ ende ooc van de verdeplinge der
 Priesterschappen: Sy gingen insgelijcx onder den ande-
 ren Jaer voor Jaer het Burgemeesterschap verdep-
 len. Daer waren oock sommige de welke begierden de
 Hupjen ende goederen der gener/ de welke in het Leger
 van Cesar waren : widders in den Raedt was by haer
 mede grooten twist/ oftmen ooc in de naeste vergaderin-
 ge der Schouten op Lucius Hirrus in zijn afwesen
 also hy van Pompejus na de Parthers gesonden was/
 soude behooren achttinge te nemen: de sommige seyden
 dat sulcx behoorde te gheschieden / gelijckertwijls zijne
 b Vrienden / de welke haer beriepen op de belofte van ^{b Necessarij.}
 Pompejus / ten eynde hy nakomen soude/ sulcx als hy
 aen hem/ doen hy hem op de repse begaf / beloofst hadde/
 op dat hy namaels niet en soude schijnen door zijn woor-
 den bedrogen te zijn: Maer andere weder spraken sulcx/
 seggende dat het niet behoortlick en was dat hy alleen
 meer voordeels soude hebben dan sy alle/ dewelcke in ge-
 lijcke moeyte ende perikel waren. Voorts Domitius/
 Scipio/ ende Lentulus Spinther hadden ooc dagelick
 veel twists onder den anderen aengaende het Priester-
 schap van Cesar; so dat sy openbaerlick tot seer harde
 ende luyde woorden vermengt met alle spijticheyt qua-
 men te vallen: want Lentulus trotste haer met de eere
 synes ouderdoms; Domitius roemde van de gunste en-
 de aensienlickheyt welke hy inde Stadt hadde; en Scri-
 pio vertroude hem gantschelick op zijn swagherschap.

t'welc hy met Pompejus hadde: Insgelijcx Attius Rufus heeft den Overste Lucium Afranium van verraderije des Heyzkrachts by Pompejum beschuldicht/ seggende de selve verraderije in Spagnien geschiet te zijn: Ende hier over sprack Lucius Domitius inden Raet/ hoe dat hem goet docht wanneer de oorloge geopendicht was/ dat aenden Raetsheeren de welcke tsamen met haer in de oorloge geweest waren/ d'ye Schrijf-tafelen om te oordeelen souden bestelt werden/ ten eynde sy over een peder Donnisse souden geven/ so van de gene die binnē kommen gebleven warē/ als ooc van de gene de welcke in het Leger van Pompejus geweest warē/ ende haer niet be hoorlick in Krijchsaken gequeten en hadden. De eenē Schrijf-tafel soude dienen om van alle zwaricheden de Lieden gantsch ende gaer vzij te spreken/ ende sodanige alleenlic daer inne te stellen ende te verhalen. De tweede om in de selve te stellen sodanighe / dewelcke verwesen mochten zijn tot lijf-straffe. De derde om in de selve te verhalen sodanige de welcke veroordeelt mochten zijn tot eenige gelt-straffe. Eyntlickē sy handelden alle gelijckelick onder den anderen oft van hare eeren ende staten/ ofte van vereeringen van gelde / oft oock van hare Wyanden/ hoe sy de selve souden vervolgen ende na-jagen: in voegen dat sy niet en dachten hoe ende door wat midde len sy de selve souden konnen verwinnen/ maer alleenlick hoe sy met de victorie souden toegaen/ ende wat profijten sy uyt de selve souden mogen halen. Hierentusschen als Cesar nu versien was van Jaorn/ ende ooc zijne Soldaten nu verbercht ende verkloect waren; so heeft hy aen d' een zijde overlept/ hoe dat den tijt lange genoegh geledē was/ de welcke verlopen was na de strijden van Dyrhachium; aen d' ander zijde heeft hy oock beemerckt/ hoe dat hy verskerkt genoegh scheen te wesen / aengaende de courage ende moedicheyt zijner Soldaten: Der-halven heeft hy gaet gedacht te beproeven / wat lust ende ghe nementheyt Pompejus tot strijven mochte hebben:

Cesar soecht
door alle
middelen ges
leghentheyt
om te strijden

36. Over sulcx heeft hy zijn Heyzkracht bupten den Legher ghebracht / ende zijn Volck in slach-ordre ghestelt: Het welck hy inden eersten ghedaen heeft ontrent op zijne plaetse / ende eenichsins wat verre van het Legher van Pompejus / ten eynde hy inden navolgende dagen daer aen verder buptē zijnen Leger allentx-
kens

kens soude moghen trecken/ende zijn slach-ordze onder de Pompejaensche Gheberchten soude stellen: het welc alsoo na-komende/heeft hy daghelick zijn Weyz-legher stouter ende kloeck-moedigher ghemaect. Doch aengaende zijne Rupterije/daer in heeft hy zijne voozgaende ordze ende in-stellinghe/daer wy hier boven van gesept hebben/ ghevolcht/ alsoo hy veel zwacker ende minder was van Rupterije dan de Spanden: Over sulchs dan heeft hy eenighe vaerdighe ende lichte Jonghelingen midtsgaders oock eenighe wackere upt-ghelesene Soldaten upt den Vooz-vechters / tusschen den Rupters met Wapenen laten strijden ende oeffenen / ten eynde sy door daghelicksche ghewoont de ervarenthept van soodanighen maniere van strijden te beter souden krijghen: Ende voozwaer hier door is oock te weghe ghebracht dat dupsent Rupteren welcke ervarenthept hier van hadden / in blacke opene plaetsen/ het ghewelt ende aenbal van seven dupsent Pompejaensche dozsten tegenstaen / soo dat sy niet seer diens-halven van wegghen hare menichte verschrikt en wierden: Ende oock in die selve daghen heeft hy eene voozspoedighe Rupter schermtselinghe gehad/ in de welcke hy eenen van die twee Sabopers / de welcke wy hier a vooren ghesep heb-
 ben aen Pompejus overghelopen te zijn / midtsgaders
 meer andere gedoot ende omme-gebracht heeft. Pom-
 pejus hier over / aenghesien hy zijn Legher op het Ge-
 berchte hadde / heeft zijn Volck aen den ondersten Voet
 des Gheberchts in slach-ordze ghestelt altyt omme-
 siende ende verwachtende (soo het scheen) oft Cesar
 hemselfen niet erghens op een onghelegghen plaetse sou-
 de begeven. Cesar derhalven hem latende voozstaen/ dat
 Pompejus aldaer gheensins tot den strijt soude konnen
 upt-ghelockt werden/heeft goet ghevonden een andere
 maniere van oorloge in te gaen ende te volghen; in voe-
 gen dat hy het aller-bequaemst geoordeelt heeft / dat hy
 zijn Leger daer van daen soude op-breken/ende ghedue-
 rich op de tocht hem houden: want door dickwils zijn
 Legher te veranderen / ende na verscheyden plaetsen te
 trecken / verhoopte hy des te bequamer ende te be-
 ter lijf-tocht van Kroozn te sullen hebben; ende dat hy
 oock op te tocht eenighe beter ghelegenthept van strij-
 den soude konnen krijghen: ende insghelijcx dat hy het

a Burg. ool.
 Boec III.
 § XXVI.

De Burgherlicke Oorloghe

Tenlaetsten
brenght hy
tot den strijdt
goede ghele-
ghenicheit
regens alle
meeninghe.

Heirkracht van Pompejus dooz het daghelic optree-
ken van weghen den grooten arbeit daer inne ghelegen
grootelic soude vermoepen. Als dit nu aldus doozge-
nomen was/en daer over teyckē van optreckinge gege-
ven was/ende insgelijc ooc de Tenten ontslooptende
afgezoken waren; so isser bemerct/ hoe dat de slach-
orde van Pompejus een wepnich te voorē wat verder vā
het Leger bukten zijne dagelische gewoonte ghetogen
was/so dat het scheen datmen aldaer op geen ongelegen
plaetse soude te strijden hebben. Als-doen heeft Cesar
tot de zijne/terwile de Heir-tocht alreede in de Doozen
stont/aldus gesept ende gesproken: Het is noodich dat wy
tegenwoordich den tocht uytsteilen, ende op het strijden denc-
ken, ghelijck wy alijds ghewenscht hebben: Laet ons der hal-
ven moedich ende vvel bereydt zijn om te strijden, vvant vvy
daer na niet lichtelic vvederom soodanighe gheleghenicheit en
sullen krijghen. Ende met een heeft hy strax zijn vaerdi-
ge ende wackere Heirkrachten voort-ghebracht.

De groote
laet dunck-
hendt van
Pompejus
aengaende
de dictie.

37. Pompejus hadde oock doen-maels/ ghelijck daer
na bekend geworden is / dooz aen-pozinge van alle de
zijne vastelicken voorgenomen te strijden: Dies-halven
hy ooc inden Krijchs-raet inde voozgaende dagen ge-
sept hadde/ Eer dat de slach-orders aen malck anderen souden
komen, dat het Heirleger van Cesar te voren soude inde vlucht
ghedreven zijn: Waer van sy meest alle haer waren ver-
wonderende. Doch Pompejus heeft gesept: Ick weet, dat
ick schier een ongelooticke sake schijne toe te segghen: maer
wilt myn raedt ende voornemen verstaen, op dat ghy te kloec-
moedigher ten strijde meught trecken: Ick hebbe onse Ruy-
ters gheraden, ende sy hebben ooc belooft zulcx te sullen
doen, dat so haest de naerderinghe gheschiedt, dat sy de rech-
ter Vleughel van Cesar in opene zijden sullen aanvallen, op
dat sy alsoo de slach-ordre van achteren omcingelende, zijne
slach-ordre souden verbreken, ende alsoo het gansche Heir-
kracht eer in de vlucht drijven, dan daer eenigen Pijl van ons-
lieden gheschoten oft gheworpen soude moghen wesen: in
voeghen dat wy also doende, sonder eenich perikel onser Le-
gioenen, ja schier sonder eenighe wonde, de oorloghe sullen ten
eynde brengen. Ende en is sulcks (sepde hy) niet swaer om
doen, alsoo wy seer machtich zijn in Ruyterije. Voorts heeft
hy haer aengeseydt, dat sy in toekomende toch moedich
en de wel bereydt wilden wesen; ende nademael sy nu ghele-
ghenicheit

ghentheyt om te strijden hadden, ghelijck sy dicwils daer op ghedacht ende ghewenscht hadden, dat sy nu souden toe-sien dat sy met hare ervarene ende kloecke handen het ghevoelen ende de meyninghe van de haren niet en souden bedrieghen: **Dit uytgesproken zijnde / heeft Labienus s**<sup>Midtsga
ders oec na:
labi. nus.</sup>
ne reden op-genomen ende vervolcht / in voeghen dat hy
de Heir-krachten van Cæsar seer kleynachtede / verhef-
fende daerenteghen niet grooten lof den raet van Pom-
pejus: ende sepde onder anderen: O Pompei, en wilt niet
meynen, dat dit Heirkracht van Cæsar, zij het selve, het welc de
Fransche ende Duytsche landen verwonnen ende ngenomen
hebben: want ick ben selfs in alle die oorloghen ende strijden
gheweest, sulcx dat ick niet lichtveerdich van eenighe
onbek. nde sake en spreke: daer en is niet dan een seer kleyn
ghedeelte van dat Heirkracht over-ghebleven; want een
groot deel is verdorven ende omghekomen, ghelijck sulcx
noodtwendich in soo vele strijden ende oorloghen heeft moe-
ten gheschieden: de a Herfst-peste heeft in Italien vele ver-
slonden; vele zijnder oec na huys ghekeert; ende vele zijn oec
over in het b Vaste-landt ghelaten: En hebt ghy niet ghehoort,
hoe datter gantsche Benden van Siecken. de welcke overmits
hare kranckheyt te Brundisium gebleven waren, uytgemacēt
zijn? Dese Heirkrachten de welcke: ghy siet, zijn in de laerste
aen-neminghen deser Iaren in Lombardijen herstelt, ende de
zommighe zijn oock vervult van de c Voort-gheplante Ghe-
meynen der Landen van over de Riviere Po. Doch evenwel
nochtans alle syn macht ende stercke welcke hy by hem gehat
heeft, is te niete gekoomen door de d twee strijden by Dyr-
rhachium: Het welck alles / als hy gheseyt hadde / heeft
hy met eede gesworen / dat hy in het Leger niet en soude we-
derkecre, ten ware dat sy liede de victorie hadden, en heeft alle
de andere vermaent om het selve mede te doen: Het welck
oec Pompejus prijsende ende toestemmiende / heeft selver
mede sulcx gesworen; in voegen datter niet een van allen
geweeft en is / de welcke swaricheyt maecte om den sel-
ven eedt te doen. Als dit nu alles in hare vergaderinghe
dus verhandelt was / zijn sy alle ghelijckelick vol van
groote hope ende blijshap geschepden; sulcx dat sy an-
ders niet dan op victorie en dachten / alsoo daer van sulc-
ken ervarenen Welt-overste niets te vergeefs aengaende
sodanigen ghewichtigen sake na hare meyninge konde
ghesproken werden, Cæsar hierentussen naerderen-

a Burg oop.
Boec I A x.
§ 1.
o continens.

c collonia.
transpadana.

d Burg oop.
Boec III.
§ XXVI.
ende § XXX.

De Burgherlicke Oorloghe

a fr oorl.
boeck III
§ XXIV.
Aem / Soec
van de
Burg oorl
§ I, en § VI.

b Evocati.
c Beneficiarij

Cesar stelt
zijn wolk in
slach-ordze.

de aen het Legher van Pompejus / heeft bemerckt hoe dat zijn slach-ordze in deser voeghen ghestelt was ; daer waren aen de sincker vleughel twee Legioenen / de welke van Cesar int beghin van de Burgerlicke onenicheyt volgens het besluit des Raets a over-gegeven waren / van welck het eene genaemt wiert teerste ende het ander het derde. Ter selver plaetse was ooc Pompejus : in de middel-slach-ordze was Scipio met de Spaensche Legioenen: Doozts het Legioen van Cilicien tsaemen-ghevoecht met de Spaensche Benden / de welke wy gheseyt hebben over-gevoert te zijn van Afranius / waren ghestelt aende rechter vleugel : Dese aldus verhaelde Legioenen meynde Pompejus de aller-kloeckste ende aller-sterckste te wesen : ende aengaende de andere / de selve heeft hy midden binnen de slach-ordze ende vleugelen gestelt ; in voegen dat hy hondert ende thien Bendē in vollen getale verbult heeft : het welck uptbracht vijfen-vijf-tich duysent Mannen: Ausgelijcks waren daer ooc ontrent twee Benden van eenigeb oude vrywillige / de welke uptde c vrye Soldaten / die in de voorighe Oerz-krachten met vereeringhen van haren dienst ontslagen waren / te samen tot hem gekomen waren / ende zijn de selve dooz de gantsche slach-ordze tusschen gesteken en vermengt geweest : de overige seven Benden heeft hy tot bewaringe gelatē van't Leger ende van de naestgelegene Schansschen. Aengaende zijn rechter vleugel / de selve wiert gesterct dooz een Beke / die seer moepelicke ende hinderlicke kanten had : der-halven hy zijn gantsche Ruyterije ende alle de Booch-schutters ende Slingher-werpers aen de sincker vleugel gestelt hadde.

38. Doch Cesar heeft zijn voorige ghewoonte onderhouden / ende het thienste Legioen ghestelt aende rechter vleughel / ende het negenste aende sincker vleughel / al-hoewel het selve in de stryden van Pyrrhachium seer vermindert ende verklepnt was : ende naest aen dit Legioen heeft hy het achtste op deser wijze alsoo in-ghevoecht ende geschickt / dat hy schier van twee Legioenen een scheen te maken / belastende haer neerselick d'een d'ander tot hulpe en ontsettinge te willen wesen: Doozts hadde hy oock in zijne slach-ordze bestelt tachtich Benden : het welck uptbracht twee-en-twintich duysent Mannen : Ende aengaende zijn Legher / binnen het selve

selve heeft hy twee Benden in bewaringe gelaten. Over den linker Vleugel was tot een Overste ghestelt Antonius / over den rechter Vleugel Publius Sylla / ende over de middel-stach-ordze Cneius Domitius: Ende hy selver is als ghestelt gheweest tegens Pompejus. Doch middeler-wijle bemerckende alle het ghewap te vooren aen-gheroert hebben / is hy besocht gheworden / dat zijne rechter Vleughel vande menichte der Kuypteren soude konnen omringelt werden: over sulckx heeft hy seer haestelick upt de derde stach-ordze ses Benden af-ghetoghen / ende heeft een vierde stach-ordze vande selve in-ghestelt / de welcke hy tegens de Kuypten der Wijanden ghestelt heeft; haer aen-wissende sulcx als hy van haer wilde ghedaen hebben: ende heeft mer een oock vermaent / dat de victorie dies daechs alleen in de vromicheyt ende kloetmoedicheyt van die Benden bestont. Mer welck ghedaen hebbende / heeft hy aende derde stach-ordze / gelyckerwijs ooc aen het gantsche Heir-kracht bevolen / dat sy bukten zijn bevel niet en soudent aenloopen ten strijde: ende dat hy dieshalven so wanneer hy sulcx begheerde / door een seker Waendel een openbaer tepcken geven soude. Voorts heeft hy na Irijch-gebruyck zijn Heir-kracht vermaent ten strijde / ende met eenen oock te kinnen ghegeven alle zijne ghestadige diensten ende aanbiedingen aen Pompejum gedaen: ende heeft den Soldaten bysonderlic te verstaen ghegeven / hoe dat hy haer selver dieshalven tot ghetuygen genoechsaem hadde, als de welcke wel wisten met wa te groote geneghentheydt hy alrijds den vrede begheert ende ghesocht hadde: ende wat hy in de tsamen-sprek inghe door a Vatinius verhandelt hadde, insgelijcx oock door b Aulus Clodius met Scipio; ende op hoe vele manieren hy aen c Libo by Oricum versocht hadde, om Ghesanten aengaende den vrede-handel over te stieren; in voeghen dat hy nemmermeer het bloet zijner Soldaten hadde willen misbruycken, oft ooc de Republike van een van beyde hare Heir-krachten berooien. Als hy dese aen-sprake ghedaen hadde / heeft hy siende de ghewillicheyt zijner Soldaten / de welcke met een begheerte tot strijden waren brandende / door de Trompette tepcken van A-l'arm gegeven.

39. Daer was in het Heer-legher van Cesar eenen a ouden ghewillighen Soldaet ghenamt Carstinus

Hec versa
uxta oor-
rectionem
Lipsii, lib. 17
de Militia
Romana,
Dial vii 12.

a Burg oort.
Boec III.
§ x.
b Burg oort.
Boec III.
§ xx.
c Burg oort.
Boec III.
§ vii 12.

a Evocatus.

b Manipula-
164.

Crassinus
door wat loo-
pde begint
den strijdt
s centuria.

de welcke in het voozleden Jaer in het thienste Legioen
Men-voerder des eersten Riots geweest was / een Man
voozwaer van bysondere kloechheyt ende vromicheyt:
desen so haest alsser tepcken ten strijde ghegeven was/
heeft gesept: Nugy Soldaten die myne b Rot-gesellen ghe-
vveest syt, volcht my na, ende bevvyjst nu aen uyven Velt-o-
verste soodanige trouwvicheyt ende hulpe als ghy hem belooft
hebt. Desen strijdt is alleen te doen; devvelcke gheeyndicht
zijnde, sal hy zi, neere ende staet, ende vvy onse vriheyt vve-
derom verkrijgen. Ende met een heeft hy op Cesar gesien/
seggende; Ick sal heden ten daghe maken, o Velt-overste, dat
ghy my oft levendich oft doot sult bedancken. Als hy dit ge-
sept hadde / is hy upt de rechter Vleughel aller-eerst he-
nen geloopt / ende ontrent hondert ende twintich upt ge-
lesene Soldaten van een seker c Hoofdmanschap zijn ge-
willichlic hem gevolcht. Tusschen beyde de slach-ord-
ders was even so vele rupinte / als dienstich mochte we-
sen tot tsamenloopinge van beyde de Heirkrachten aen-
malckanderen. Doch Pompejus hadde den spnen te voo-
ren belast / dat sy den aenval van Cesar souden verwach-
ten / ende niet van hare plaetse loopen / ofte oock ghesen-
gen dat hare slach-ordre soude gescheurt ende gebroken
werden: ende wierdt gesept dat hy sulcx door raedt van
Cajus Triarius ghedaen hadde / op dat also de eer-
ste uptloopinghe ende kracht der Soldaten soude ghe-
stutret ende ghebroken werden / ende hare slach-ordre
wyder soude mogen upt-gestreckt werden: ende dat sy
daer na gestelt zijnde in hare ordinantien de vvestropde
souden aenvallen: wijders verhoopte hy dat de Wijlen
minder kracht souden aenbrengen / wanneer de Solda-
ten op hare plaetsen gehouden wierden dan oft sy tegens
de geschoten Wijlen in quamen loopen: insgelijcx dat het
mede geschieden soude dat de Soldaten van Cesar niet
een dubbelden ende tweeboudighen loop souden bes-
swaert ende vermoept werden. Het welck ons nochtang
dunckt dat buypen alle reden van Pompejus also gedaen
wierdt / ende dat hy daer inne eenen mislach beging;
want in een peder is van naturen ingedruet een sekere
wackerheyt ende bewegende aendzjvinge des gemoets /
door het welcke hy niet een genegentheyt om te strijden
ontsteken wert: ende behooren de Velt-oversten de selve
niet te bedwingen oft in te houden / maer in allen ma-
nieren

nieren te vermeerderē: Daerom ooc niet te vergeefs van
 outs ingestelt is / dat van allen kanten overal tepcken
 van A-l' arm souden geblasen werden / ende dat een pege-
 lick een groot geroep ende geschrey soude verheffen: des
 wijle men hier door mepnt dat de Vpanden verschrikt/
 ende de hare opghewect ende verwackert worden. Maer
 midder-wijle onse Soldaten soo haest alsser tepcken van
 A-l' arm ghegheven was / zijn met uptschietinghe van
 vpandighe Wijlen ende Javelijnen henen ghelopen:
 doch siende ende bemerckende dat vande Pompejaensche
 zijde teghens haer niet aen ghelopen en wiert; soo heb-
 ben sy van selfs / als ervarenē krijchs-liedē ende de welc-
 ke in vele voorszede stryden wel gheoeffent waren / ha-
 ren loop weder-houden / ende zijn ontrent het midden
 vande plaetse tusschen beyden blijven staen / ten eynde
 sy met af-gheloope krachten op de Vpanden niet en
 souden aen-vallen: Ende daer na wederom na een wijle
 tijds vertoevens / hebben sy haren aen-loop vernieut /
 ende na dat sy hare Javelijnen op de Vijanden upt-ghes-
 schoten hadden / hebben sy seer haestelicken ghelijck als
 haer bevolen was van Cesar hare Swaerden upt-ghes-
 rogen. Ende voerwaer de Pompejaensche zijn in desen
 deele ooc niet verzuymelick ofte slap-hertich gheweest;
 want de upt-gheworpene Javelijnen hebben sy kloeck-
 moedelicken ghestutret / ende den aen-val onser Legioe-
 nen verdraghen / behoudens even-wel hare ordinantien:
 Ende insghelijckis zijn sy mede / na dat sy hare Javelij-
 nen upt-geworpen hadden / tot hare Swaerden gekeert.
 Ter selver tijdt zijn de Ruyters van Pompejus alle
 ghelijckelick aen de linker Vleugel / ghelijck als haer
 bevolen was tseffens upt-ghereden / ende insghelijckis
 de ghantsche menichte der Booch-schutters is oock
 tseffens upt-ghewallen: Welken aenval onse Ruyterije
 niet en heeft konnen tegen-houden; in voegen dat de sel-
 ve van hare plaetse ghedreven zijnde / een wepnich ghe-
 weken zijn: De Pompejaensche Ruyters dit siende/
 dronghen des te meerder aen / ende begosten haer-selven
 in Troupen te verdeplen / ende aen opene zijde onse slach-
 ordze te omme-cinghelen:

40. Het welck als Cesar bemerckte / soo heeft hy een
 teecken van A-l' arm gegeven aende vierde slach-ordze /
 de welke in den ghetail van ses Venden by hem in-
 ghestelt

De Ruyters
 van Pompe-
 jus nemen
 schadelick
 de vlachte.

De Burgherlicke oologie

ghestelt was: Sy sulcks ghehoort hebbende / zijn seer haestelicken met vijandighe verstoorde Waendelen toeghelooopen / ende hebben met soodanighen gheweldt op de Rupters van Pompejus haren aen-val ghedaen / dat nyemandt van haer zijn plaetse konde behouden / soo dat sy alle ghelijckelick niet alleen omme-keerende van hare plaetse gheweken zijn ; maer zijn soo gheweldich vertsaecht gheworden / dat sy strack met de vluchte na de aller-hoochste Berghen toe ghereden zijn : Zoo van dese aen een zijde van haer plaetse ghedreven zijnde / bleven alleen overich de Booch-schutters ende Slingherwerpers / de welcke alle ghelijckelick weerloos zijnde ende verlaten zijnde van hare bewaringhe / gheslaghen ende omme-gebracht zijn : Ende voort met den selven aen-val zijn de voort-verhaelde Benden insghelijcks oock voort-ghelooopen / ende hebben hare sincker vleughel om-ringhelt / niet teghen-staende dat de Pompejaensche in goede slach-ordze seer heftelick waren steydende ende den onsen weder-staende : in voeghen dat sy eyndtlicken haer van achteren aen-geballen hebben.

Den selven tijde heeft Cesar belast aen de derde slach-ordze / de welcke stille geweest was / ende tot nu toe haer op hare plaetse ghehouden hadde ; dat sy mede teghens aenden Wijant soude loopen: Over sulcks de wijle t'elcken nieuwe ende verssche inde plaetse vande vermoepde quamen / ende oock sommige haer van achteren aen vielen ; soo en hebben de Pompejaensche niet langher het gheweldt aen allen kanten konnen teghen-houden / ende hebben over sulcks alle ghelijckelick haren rugghe ghekeert / ende haer selven op de loop begheven. Ende is alsoo Cesar gheensins in zijne meyninghe bedrogghen / dat namentlicken van die Benden / de welcke teghens de Rupterije in de vierde slach-ordze ghestelt waren / het beghinsel der victorie soude komen / ghelijck hy te vooren doen hy besich was met zijne Soldaten te verkloecken / geseydt hadde: want van dese Benden is allerterst de Rupterije in de vlucht ghedreven : vande selve is oock te weghe gebracht de neder-laghe der Booch-schutters ende Slingherwerpers : van de selve mede is voort aen de sincker zijde de Pompejaensche slach-ordze om-ringhelt gheweest / enoe mits dien yet begin

Ende daer
na noch het
ganse Geir-
kracht,

der bluchte gekomen. Middelerwyle Pompejus siende dat zijn Supterije inde blucht geslagen was / en bemerc-
kende / dat het ghedeelte daer hy hem meest op vertroude
gantsch verschyzt ende vertsaecht was : so is hy epndt-
licken mistrouwende geheelicken op al zijn andere Heir-
krachten upt zijne slach-ordze geweken ende gelooopen /
ende heeft hem te Baerde stracx in het Legher begeben /
ende den Hoofst-lieden de welcke hy op de Schiltwacht
aen des a Velt-oversten poozte bestelt hadde / heeft hy o-
ver lupdt / so dat het de andere Soldaten konden hooren /
toe-geroepen: Bewaert u Leger, ende beschermt het neerstelic
oft het geviel dat u eenige swaricheyt overquam: Ick ga voorts
rontsomme de andere Poorten, versterckende allesins de Gar-
nisoenen des Legers. Als hy dit gesept hadde / heeft hy hem
selven in des Velt-oversten tente begeben / seer misnoe-
dich zijnde over zijne sake; doch nochtans de upt-komste
daer van verwachtende. Cæsar siende dat de Pompejaen-
sche op de blucht geslagen waren / ende binnen haer Bol-
werc haerselven begaven / heeft geensins den vertsaege
eenigen tijt willen laten oft vergunnen; over sulcx heeft
hy zijn Soldaten vermaent / dat sy het geluck der For-
tune souden waer-nemen / ende des Vrijants Leger be-
strijden: welc bevel sy hoorende / zijn dat stracks ghe-
hoorzaem gheweest; ende al-hoewel sy seer vermoeyt en-
de niet groote hitte bevanghen waren (want het was
nu ontrent den middach) nochtans zijn sy vaerdich ende
bereydt geweest / om alle bozder moeyte ende swariche-
den by de hant te nemen. Doch het Legher wiert van
de Wenden / de welcke aldaer in bewaringe gelaten wa-
ren / seer vlijtichlicken bewaert / ende met namen van de
Soldaten upt c Thracien ende andere Barbarische by-
standen: want de andere Soldaten de welcke upt de slach-
ordze ghebluchtet waren / also sy van vertzaechden ge-
moede waren / ende oock seer vermoeyt / hebben ten mee-
sten-deel hare Wapenen ende Strijchs-baendelen achter-
weghe ghelaten / en dachten meer op de bozder bluchte
dan op de bescherminghe hares Leghers.

41. Epndtlicken hebben ooc die ghene / welcke op het
Bolverc stonden / niet langer de menichte der Vrijle kon-
nen verdragen; over sulcx hebben sy hare plaetse / nae
dat sy vele wonden ontfangen hadden / verlaten; ende zijn
stracx alle ghelijckelic door de belepdinghe der Vrijle

a Pretoria
Porta, de
Velt-overste
poozte ofte
pooz-poozte
rechtstaens
de teghen
Decumana
Porta, dat is
de Achter-
poozte des
Leghers.
b pretorium.

c thraces.
die van Gro-
mangen.

het Legher
van Pompe-
jus wiert oec
ingenomen.

den

De Burgherlicke oorloghe

a triclinia.

b Hedera

Hy Mber
ontloopt
mer een seer
haestighe
ende snelle
vlucht.

c Decumana
Porta.

den ende Opper-meesters der Soldaten ghebluchtet na
de allerhoochste Geberchten / de welckedaer ontrent het
Leger waren. In het Leger van Pompejus dan geko-
men zijnde / heeft men aldaer gesien de toe-bereyde a Dis-
schen ende Get-salē / insgelijck groote menichte van Zil-
berwerck / het welc aldaer voorsz de hant gestelt was / ende
voorsz oock de Tenten met versche groene Sooden be-
lept / ja eenige Tenten ooc gelijc van Lucius Lentulus
ende meer anderen / waren bedeckt ende behangen met
groene b Klimme-rancken / ende meer andere dingen /
de welcke een groote overdadicheydt ende verkerde be-
denckingen van victorie waren vertoonende; soo dat men
lichtelicken konde bespeuren / also sy onnoodige verma-
nelichedē ende wellusten sochten / dat sy in't minste voorsz
de ongeluckige uyt-komste dies daechs niet gesocht en
hadden. Ende even-wel dese selve Liedē waren de gene /
de welcke het seer ellendighe ende seer verduldige Hepz-
kracht van Cesar hare gulsicheydt dozsten verwijten /
daer de onse ghestadige armoede ende geduerich gebreck
van alle nootwendicheden ghehadt hadden. Pompejus
hierentusschen siende dat de onse binnen het Bolwerck
waren / heeft strack alle de Livreen ende Teeckenē des
Velt-oversten van hem geworpen; ende een Paert gekre-
gen hebbende / is hy met een vlucht uyt den Leger doorsz
de c Achter-poorste gereden / ende zijn Paerdt de Spo-
re gevende / is hy seer haestelicken te Larissa gekomen:
alwaer hy nochtans niet ghebleven en is; maer is met
weynige van de zijne / welcke uyt de vluchte by hem ge-
komen waren / strack met de selve haesticheyt / sonder ec-
gens s' nachts van zijn reyse te rusten / voorsz-gereden; in
voeghen dat hy vergeselschapt zijnde met dertich Rup-
ters / ten laetsten aen de Zee gekomen is; al-waer hy een
Koozn-schip vindende / binnen tselve te Schepe gegaen
is; dicwils ondertusschen hen (gelijcken seyde) suchten-
de ende klagghende daer over dat hy soo grootelick in zijn
mepninge bedrogen was / namentlickē dat van de sel-
ve daer hy de victorie van verwacht hadde / den aenvang
en het beginfel vande vlucht geschiet was; in voegen dat
hy van haer schier als scheen verraden te zijn. Doen nu
Cesar het Legher in-ghenomen hadde / heeft hy aen
den Soldaten begeert / dat sy met den buyt op te soec-
ken niet en souden willen langhe besich b. y. en / ende
de

de ghelegentheyt mitsdien van vorder saken upt te voeren achter weghe souden laten. Als hy sulcks van haer verwozven hadde / heeft hy voorszghenomen het Gheberchte met Wercken te omringhelen. Doch de Pompejaensche also het Gheberchte sonder Water was / hebben een mistrouwen van die plaetse gelcregen; over sulcx hebben sy gelijckelicken het Gheberchte verlaten / ende hebben haer-selven na Larissa toe beghost te begheven: Het welck Cesar bemerckende / heeft zyne Heirkrachten verdeelt / ende een ghedeelte zijner Legioenen belast in het Legher van Pompejus te blijven / ende een ander ghedeelte heeft hy oock in zijn eyghen Legher ghesonden; voortz vier Legioenen heeft hy met hem ghenomen / ende heeft den Pompejaenschen dooz een bequamer Wech begost te ghemoot te gaen : Doch hy nu ses mijlen voort-ghetoghen was / heeft hy zijn Volck in nacht-ordze ghestelt: Het welck de Pompejaensche bemerckende / zijn sy op een seker Geberchte blijven legghen: Onder aen dit Gheberchte stroomde een Riviere. Cesar heeft zijne Soldaten vermaent / hier teghens met Wercken te arbeiden; tot het welcke sy ghewillich zijn gheweest / in voeghen dat Cesar / al-hoewel zijne Soldaten dooz den ghestadigen arbeijt van op-trecken dies daechs seer vermoeyt waren / ende daer benessens oock de nacht op handen hadden / haer de Riviere dooz middel van sekere krijchs-vestingen van het Gheberchte af-gesloten heeft / so dat de Pompejaensche des nachts geen Water en konden halen.

42. Dit Werc aldus volbracht zijnde / hebben sy Gesanten tot hem ghesonden / ende van haer-selven over te geven begost te spreken: doch eenige Raetsheeren de welcke haer-selven by haer begheven hadden / zijn des nachts gevluchtet. Cesar des morgens vzoech heeft alle de gene de welcke op het Gheberchte gelegert warē / belast vande bovenste plaetsen nederwaerts op het effene Welt te komē / en aldaer hare Wapenen neder te leggen: het welck sy sonder eenige wepgeringe gedaen hebben / ende hare handen upt-streckende zijn sy neder gevallen ter aerden / ende hebben schreyende ende weenende hem om hares lijfs ghenade gebieden. Doch Cesar heeft haer ghetroost / ende bevolen op te staen : ende ten eynde sy minder beuzest souden wesen / heeft hy eenighoedenen

De ober-
gheblebene
Pompejaensche
gheven
haer-selven
over aen Cesar.

De Burgherlicke Oorloghe

redenen ende bewijs by-gebracht van zijne sachtmoedichheyt/ ende niet een heeft hy haer allen het leven gheschoncken ende behouden: Ende heeft daer over zijne Soldaten belast/ dat sy toe-sien souden/ dat nyemandt van haer-lieden eenich leedt aen-ghebaen wierdt/ ofte ergheyns inne beschadicht wiert/ in voeghen dat sy yet van het hare souden missen. Als hy dit aldus bestelt hadde/ heeft hy upt de Leghers anders Legioenen by hem doen komen/ ende heeft de andere de welcke hy eerst mede genomen hadde/ als by ghebeurte laten rusten/ ende de wederomme in hare Leghers laten keeren: ende hy is des selven daechs te Larissa gekomen. In desen stadt en heeft hy niet meer dan twee hondert Soldaten ghemist: Doch Hoofst-lieden ende andere kloecke Mannen heeft hy'er ontrent dertich verloren. Daer is oock gebleven dien vroom-strijdenden Heldt Crastinus/ daer wy hier vooren van gesproken ende vermaent hebben/ zijnde meteen Swaerd in de mondt door de kele gesteken: Zoo dat het gheensints onwaerachtich ghebleken is/ het ghene hy/ ten stryde treckende/ gheseydt hadde: Want Cesar achtte dat de kloekheyt ende vromicheyt van Crastinus in dien strijt seer heerlicken ghebleken was/ ende oordeelde dat hy groote trouwichheyt aen zijnen Persoon bewesen hadde. Van het Pompejaensche Heir-leger schenen ontrent vijftien duysent gebleven te zijn: doch meer dan vier-entwintich duysent zijn gevangen gekregen: want selfs ooc de Benden welcke tot bewaringe van de Schancken waren/ haer selven in handen van Sulla overgegeven hadden: Daer en boven zijnder vele inde nabuerighe Steden gebluchtet. Daer zijn upt dien strijt voer Cesar gebracht hondert ende tachtich Krijchs-vaendelen/ ende ooc negen Arent-vaendelen. Lucius Domitius alsoo hy upt het Legher op het Gheberchte was vluchtende/ ende hem daer over zijne krachten van wegghen vermoeytheyt ontgingen/ is van de Ruyteren gekregen ende van de selve ghedoot. Ten selven tijde is Divus Aelius met zijne Plote voer Brundisium ghekomen/ ende heeft op gelijcke maniere/ als hier a vooren gesept is van Libo geschiet te zijn/ het Plant tegē over de Haven van Brundisium ingenomē. Doch Vatinius insgelijck de welcke Overste vā Brundisiū was/ heeft met eenige overdede

Divus Aelius belegert de Haven van Brundisium. Burgoorlo Boec III. 411.

ende

ende wel toe-gheruste Boots de Aeliaensche Schepen upt-gheleot; in voeghen dat hy een sekere groote Galepe de welcke haer-lieden te verre na-ghevolcht was/ midts-gaders noch twee klepne Galepen inde engte vande Haven genomen heeft: insghelijcx heeft hy hier ende daer Ruytaren bestelt/ ten eynde sy den Soldaten op de Plote van alle versch Water soudē af-slypen: doch Aelius waernemende de bequaemste geleghentheyt des Jaers om te varen / heeft van Corcyra ende Opyrhachium met sekere Last-schepen Water voorsz de zijne lasten aenvoeren; zoo dat hy van zijn voornemen niet afgeschyct en wiert/ noch ooc van de Haven ende het Eplant overmits de schandē der verloren Schepen / noch oock van daer van wegen het gebrec aller nootwendicheden/ en konde afgedreue werde/ voorsz dat dē nacht in het Lant vā Thessaliē geschiet zijnde/ hem bekend is geworden.

43. Ontrent de selve tijden is Cassius met een Plote van Syriers/ Pheniciers/ ende andere Krijchs-knechten upt a Cilicien in Sicilien ghekomen. Alhier was de Plote van Cesar in twee ghedeelten verdeelt / ende over de eene helft was den Schout Publius Sulpicius Overste/ legghende aen de Strate ontrent de Stat b Vibō; over de andere helft was Marcus Pompejus/ leggende ontrent de Stat c Messana. Dewijle syliedē dan alsoo vanden anderen verscheyden laghen/ so ist geschiet dat Cassius met zijne Schepen onvoorszien aen Messana ghekomen is/ eer dat Pomponius yet van zijne komste vernomen hadde; over sulcx also hy hem hier vont verstroyt / noch sekere wachten noch ordinantien hebbende / heeft hy met een stercken ende voorszpoedighen Wint teghens de Pomponiaensche Plote aen gesonden eenige Lastschepen/ de welcke verbult waren met Harst Peck/ d Werck/ ende andere dinghen dienstich om haest byant te verwerken; ende heeft doorsz middel van de selve alle de Schepen ten getale van vijfen-dertich verbyant/ onder de welcke ooc twintich overdeckte Schepen waren. Hier doorsz is sulcken vreesē in het Lant gekomen/ dat/ al-hoewel een Legioen in garnisoen binnen Messana lach/ evenwel qualic genoegh de Stat konde behoudē ende bewaert werden: Ende ten ware sake geweest dat ten selven tijde doorsz de Ruyters welcke hier ende daer op de wachte bestelt waren / de tijdinghe ghekomen had

Cassius byant de Stat
Aeliaensche
Ploten van
Cesar.
a Carama-
nia.

b Marda.

c Messina.

d Stupa.

Had van de victorie van Cesar / na de meyninghe van velen soude de Stat verloren gheweest hebben : maer de tijdinghen dies-halven zijn seer bequamelicken aen haer overgekomen / in voegen dat sy daer dooz de Stadt bewaert hebben. Van daer is Cassius voort na de Sulpiciaensche Vlote ontrent de Stat Vibo voort-gesogē De onse hem siende hebben overmits de selve vreesse hare Schepen aen Lant gebzacht: hy even-wel heeft met haer gehandelt even op de selve wyse gelijk als hy te vooren met de andere gedaen hadde : want waer-nemende een voorspoedige Windt / heeft hy ontrent veertich Last-schepen toe-berept om bzant te verwecken / ende de selve tegens de Vlote aen gesonden : ende is daer over de vlamme ontfteken aen beyde de Vleugels / soo datter vijf Schepen verbzant zijn : Ende also van wegen de stercke Windt de vlamme verder hem wilde verspreyden; soo hebben de Soldaten de welcke upt de oude Legioenen van wegen hare siekten tot bewaringe der Schepen gelaten waren / dese schande ende smaet niet konnen verdraghen ; over sulcx zijn sy vangsels ghewillichlicken te Schepe gegaen / ende zijn van Landt ghevaren ; ende met een hebben sy eenen aen-val op de Cassiaensche Vlote ghedaen / in voeghen dat sy twee groote Galepen / in welker eene Cassius selver was / inghewonnen ende genomen hebben : doch Cassius is in een Bootken ghekomen ende alsoo ontbluchtet : daer en boven zijn oock twee andere Galepen genomen. Ende niet lange daer na isser sekere tijdinge van den slach geschiedt in het Landt van Thessalien gekomen / in voeghen dat de Pompejaensche sefs sulcx begosten te ghe-looven: want vooz die tijdt meynnden sy soodanighen geruchte van de Stadthouders ende Vrienden van Cesar ijdelicken gestroept ende verdichtet te zijn : Het welck dan aldus over-al bekend werdende / is Cassius daer van daen met zijn Vlote geschepden ende vertroocken.

Cesar bree-
nolgt Pom-
p 1119.

44. Hierentusschen Cesar allez aen een syde stellende / heeft in aller haeste Pompejum willen vervolghen / ende hem over-al natrecken daer hy hem met de bluchte mochte begeven / ten eynde hy geen andere Heir-krachten soude vergaderen ende de oorloge vernieuwen: Over sulcks is hy daghelicks soo veel Wechs voort-ghe-toghen / als hy te Paerde met zijne Kuyterje konde spoepen

spoepen ende bereyfen : Doozts heeft hy oock een seker
 Legioen met klepne tochten hem laten achter aen vol-
 gen. Daer was een a Placcaet upt den naem van Pomi-
 pejus binnen de Stadt Amphipolis aen-geslagen / dat ^{a Edictum.}
 alle de jonghe Lieden van die Provincie aldaer / beyde
 Griecken ende Roomsche Burgers te samen soude ko-
 men / om haren eedt aen hem te doen. Maer om wat
 oorzaecke Pompejus sulck ghedaen hebbe / oft om het
 vermoeden af te keeren / ten eynde hy des te langer zijn
 voornemen van verder vluchte soude mogen verbergen ;
 ofte oock om dat hy poechde met nieuwe aen-genomen
 Soldaten / wanneer hem nyemadt quame te benauiden /
 Macedonien inne te houden / ofte om wat oorzaecke en
 konde-men niet weten. Middeler-wijle te Schepe ghe-
 gaen zijnde / heeft hy een nacht stille aen Ancker
 ghelegghen. Over sulcks na dat hy te Amphipoli zijne
 Vrienden by hem ontboden hadde / ende vock eenich
 Gheldt tot zijn noodtwendighe diensten op-ghenomen /
 is hy van daer / alsoo hy verstondt van de overkomst
 van Cesar / veretrocken / ende binnen wepnighe dagen te
 b Mitplenen gekomen : ende aldaer van wegen het on- ^{b Metellino.}
 wedertwee dagen op-gehouden zijnde / heeft hy noch een-
 nighe andere c Roep-schepen bekomen / ende is met de ^{c Navis adu-}
 selve ghetoghen in Cilicien / ende van daer in Cypren : ^{aria.}
 aldaer heeft hy verstraen / hoe dat die van Antiochien met
 toe-stemninghe van alle hare In-ghesetenen ende der
 Roomscher Burgheren / de welcke haren koop-handel
 aldaer dreven / het Kasteel des Stadts te vooren in- ghe-
 nomen hadden / ten eynde sy hem souden buypen sluyten :
 insghelycx dat sy oock Boden heren ghesonden hadden
 aen alle de ghene / de welcke in de na-buerige Steden
 ghevluchtet mochten zijn / dat sy te d Antiochien niet ^{d Alepo.}
 en souden komen : want soo sy sulcx deden / dat sy in
 perijckel van haer lijf souden gheraken : Dit selve is
 oock weder-varen aen Lucius Lentulus / de welcke
 in het voor-leden Jaer Burghemeester gheweest was /
 ende aen Publius Lentulus mede eertijts Burghemees-
 ter / ende aen sommighe andere ; want alsoo sy op de
 vluchte Pompejum volchden / ende aen het Eplandt
 Rhodus gekomen waren / zijn sy aldaer beyde buypen de
 Stadt ende Haven ghesloten / in voegghen dat eenighe
 Boden tot haer upt-ghesonden zijn om vanden plaetse
 te

De welcke
na Egypten
treck.

a Familij.

b Damiatra.

te vertrecken. Verhalven sy teghen haer wille van die plaetse niet hare Scheyen vandaen gebaren zijn. Hier-
entusschen liep de tijdinghe van de aenkomste van Cesar
dooz alle de Steden. Verhalven heeft Pompejus sulcx
vernemende zijn voornemen verandert van nae Syzien
te trecken; ende heeft daer-en-tusschen groot Geldt van
de Bontgenootschappen / in dts gaders oock van eenige
bysondere Lieden op-ghenomen: Ende naedat hy al-
soo een groot Gheldt dienstich tot den Krijch te Schepe
ghebzacht hadde / is hy niet twee dussent ghewapen de
Maanen / dewelcke hy eens deels upt de a Vergaderinge
der Bontgenootschappen / eens deels upt den kooplieden
ende meer andere dewelcke hy tot zijne sake dachte dien-
stich te wesen versamelt hadde / na b Pelusium getogen:
aldaer was hy ghevalle den Koninck Ptolomeus / zijnde
een Koninck seer jonc van Jaren / de welcke aldaer leg-
gende met groote Heirkrachten oorloghe voerde tegens
zijn Suster Cleopatra / dewelcke hy eenige Maenden te
vooren dooz zijn Vrienden ende Bloedt-verwanten upt
het Koninkrijk verdreven hadde. Niet verre daer van
daen was oock het Legher van Cleopatra. Verhalven
heeft Pompejus tot hem ghesonden / ten eynde hy van
weghen de vrientschap syns Vaders binnen Alexandrien
soude moghen ontfangen werden / ende dooz syne hulpe
in zijnen hooghsten noot soude moghen beschermt zijn.
Hier-en-tusschen de gene welcke van hem gesonden wa-
ren / na dat sy hare Gesantschap volbzacht hadden / heb-
ben begost in vymoedicheyt met de Soldaten des Ko-
nings te spreken / ende haer te vermanen / dat sy alle hul-
pe ende ghediensticheyt aen Pompejus wilden bewijzen /
ende hem overmits zijne teghenspoet niet verachten oft
verlaten. Onder dese Heirkrachten waren ooc vele Sol-
daten van Pompejus / de welcke Gabinius in Syzien
upt zijn Heirkracht met hem ghenomen hadde / ende na
Alexandrien gevoert hadde / welcke oorloge aldaer doen-
maels volbzacht zijnde / had hy de selve by Ptolomeus
den Vader deses jonghen Koninck ghelaten.

Ende werdt
aldaer dooz
de verrade-
rije der E-
gyptenaers
uitgebzacht
ende gedoot.

45. Als de Vrienden des Koninck / dewelcke overmits
zijne onder-jarighejdt als Doochden het Koninkrijk
van synent wegen bedienden / dit alles verstaen hadden /
so zijn sy dies-halven t'onvreden geweest / het sy van we-
ghen vree / ghelijck sy maels seiden / alsoo sy dach-
ten

ten dat Pompejus het Konincklike Heyzkracht aen zijn zijde soude konnen krijghen / ende also Alexandrien, ende gantsch Egypten innemen; ofte ooc dat sy hem veracht hebben overmits zijne teghenspoet / ghelijcherwijs het ghemeynlick ghebeurt / dat de gene die Vrienden zijn / wanneer-men in noot is / Opanden worden. Doch even-wel sy hebben den ghenen welke van hem ghesonden waren int openbaer minlicken gheantwoort / ende hem belast tot den Koninck te komen. Midde-ler-wyle hebben sy heymelicken eenen raet ghehouden / ende daer na uptghemaect een van des Koninck Oversten / ghenaeut Achilles / een Man van groter stouticheyt / mitsgaders oock den Opper-meester der Soldaten Lucius Septimius / ten eynde sy upt-treken souden om Pompejum te dooden: Sy by hem komende / hebben hem vrientlicken aen-ghesproken; ende also Lucius Septimius in de oorloge der Vrijbuyters tamen met hem gedient hadde / is by van wege de kennisse met hem des te vrijmoediger voort-gekomen / ende is met wepnighe van den zijnen in een kleyn Scheepken getreden; ende is also van Achilles ende Septimius gedoot ende ommegebracht: Insghelijc ooc Lucius Lentulus wiert van den Koninc gevangē / ende daer na in de gevanghenisse gedoot. Cesar middelerwyle doen hy in Asien ghekomen was / heeft verstaen dat Titus Ampi-gepoocht had alle het gelt van Ephesen upt den Tempel van Diana wech te neuen / ende dat hy dieshalven alle de Raedts-heeren van de gantsche Provincie by hem ontboden hadde / om met kennisse van haer-lieden de somme van het Geldt te berekenen / ende midts-dien wech te nemen; maer dat hy door de komste van Cesar overvallen zijnde / verhindert is geweest ende also wech-gevluchtet. Zoo dat Cesar a twee-maels op verscheden tijden de Schatten ende het Geldt van Ephesen behouden ende ontse tet heeft. Insghelijcs worde vooz waerachtich vertelt / dat binnen de Stadt Elis in den Tempel van Minerva / het Beelt der Victorie / t welck vooz Minerva ghestelt was / hem omme-geheert hadde na de Deure des Tempels ende na den Doorpel / daer het nochtans te vozen gekeert stondt tegens het Beeldt van Minerva: het welc ten selven dage geschiet was dat Cesar dien voozspoedigen strijt gestreden hadde. Even ten

a Burg. oort.

Boec III.

§ XV.

De reekene

en wonder

geschied ten

selven dage

vande Cesars

riaensche

victorie.

De Burgherlicke Oorloghe

selven daghe is te Antiochien in Syrien tweemaels so-
danigen grooten gheroep eenes Heir-krachts/ende soo-
danighen gheluydt der Trompetten ghehoort / dat de
gantche Burgerije daer over inde Wapenē op de Mue-
ren gheloopen sy. Dit selve is ooc binnen de Stat Pro-
lomaïs gheschiet. In de Stadt Pergamum heeft men
binnen het verborghenste ende heymelickste ghedeelte
des Tempels / 'twelck de Grieken Adria noemen/en-
de binnen hetwelck niemant gheoorloft en is te gaen
dan alleen de Priesters / een groot gheluydt der Trom-
melen ghehoort. Daer beneffens binnen de Stadt Tral-
les is inden Tempel der Victorie / alwaer de Burgerije
een Beeldt van Cesar gewijet ende ghestelt hadde / in die
daghen een sekere b Handt ghesien / dewelckie door het
c overwelfsel in het Dack tusschen de d tsamen-voeging-
gen der Steenen scheen upt te steken.

b Palms.

c Pa. ienen-

ruin.

d coagmen-

ra

Cesar treckt
in Egypten.

46. Cesar hierentusschen na dat hy weynighe daghen in
Asien vertoefte hadde / heeft verstaen dat Pompejus in
het Eylant Cypzus ghesien was : over sulcx hy sich
selven gissende dat hy henen getogen soude moghen zijn
na Egypten / overmidts de vriendschappen des selven
Koningrijcks / ende meer andere gheleghentheden dies
plaetsen / is strack op de been getogen met zijne Legioe-
nen/waer van het eene was het selve / 'twelck hy upt het
Landt van Thessalien belast hadde hem te volgen/ende
het ander 'twelck hy van den Stadthouder Fufius hy
hem upt Achaien ontboden hadde: voorts heeft hy noch
met hem genomen acht hondert Gapteren ; ende is door
middel van thien Rhodische lange Schepen / ende son-
nighe Asiatische binnen Alerandrien ghekomen. Men-
gaende dese syne Legioenen de selve waren sterck dize
duysent ende twee hondert Mannen : De andere slap-
ende slau zijnde van weghen de wonden in de strijden ge-
kregghen / als oock van weghen de moepelichheydt ende
lanckheydt des tochts / en konden doermaels niet mede
trecken ofte volgen. Doch Cesar steunende op het groo-
te gheruchte van die dinghen de welcke hy hem verhan-
delt waren / en heeft hem niet ontsien met kleyne ende
zwacke bystandenderwaerts henen te trecken / meynen-
de dat alle plaetsen over-al voer hem veplich ende vop-
souden zijn. Te Alerandrien kreegh hy de tijdinge van
de doot van Pompejus.

Doem

Doen hy nu aldaer te Lande upt het Schip soude treden/ heeft hy ghehoort een groot gheroep der Soldaten/ de welcke den Koninck aldaer binnen de Stadt tot bewaringe gelaten hadde. Ende heeft mitsdien gesien hoe dat een groote toeloopinghe ronts-onnme hem geschiedde/upt oorsaecken dat de a Bundelen der Heerschappije a falc. vooz hem henen ghedraghen wierden. Dit selve heeft de gantsche menichte grootelick verdzoten/ ende hebben ober sulcks alle ghelijckelick geroepen/ dat de Koninckliche Majesteit daer dooz verklepnt ende vermindert wiert : Ende na dat dese beroerte ghestilt was / zyn niettemin van wegghen de tsamen-loopinghe der menichte/ ghestadighe ende menichfuldighe oploopen dach op dach gheschiet / in voegghen dat vele Soldaten van dese Stadt aen allen hoecken onnme-gebracht ende ghedoodet wierden. Cesar dit alles bemerckende / heeft upt De heymelike geredeschappen der oorloghe tegens Cesar, Asien doen brengen andere Legioenen/ de welcke hy upt de Pompejaensche Soldaten vergadert hadde : want hy moeste notwendichlick doen-maels aldaer blijven/ van wegen sekeren a Winden de welcke ontrent die tijt des Jaers gemeynlicken also plachten te waeyen/ ende de welcken den genen die van Alexandrien afvaren willen/ gantsch tegen zyn. Daerentusschen also hy meynde dat de gheschillen der Koningen tot het Roomsche Volck / ende tot hem dewyle hy Burghemeester was / behoore den ende dat sulcx hem des te meer toequam / overmits dat ten tijden van zyn boozgaende Burghemeesterschap met uytghedruckte Wet ende besluypinghe des Jaers een Bontghenootschap met haer Vader Ptolomeus opgerecht was; so heeft hy haer te verstaen gegeven/ als dat zinnen wille en behagen soude wesen/ dat den Koninc Ptolomeus ende zyn Suster Cleopatra alle verbe hare Heykrachten soudent verlaten ; ende aengaende hare gheschillen/ liever met recht hare saken vooz hem soude verhandelen/ dan tegens den anderen met wapenen strijden. Daer was eenen b Camerlinc genaemt Photinus/ b Eunuchus. dewelcke veel bewints hadde inde Koninckliche regeringe/ ende overmits de onderjaricheyt des jonge Konincs zyn Doocht en c Opboeder was: dese heeft onder de zijne c Nuticijus. ne allereerst begonnen beklach te maken/ en inoepelicken te zyn / van wege dat den Koninc elders geroepen wiere om yone saken te verdedigen: Daer na heeft hy sommige

De Burgherlicke Oorloghe

d Damiatra.

van de Konincklike Vrienden welcke met hem verstant hadden/tot zijne Mede-hulpers ghenomen / ende heeft voorts heymelicken van d Delusium het Heirkracht aldaer tot Alexandrien ontboden te komen / ende heeft den selven Achillan/daer wy hier vozen van vermaent hebben/ Overste van alle die Heirkrachten gemaecht: desen heeft hy opghewerkt met vele beloften/soo van zijn/ als van des Konincs weghen / ende heeft hem voorts door Brieven ende Borden te kennen gegeven/sulcx als hy van hem wilde gedaen hebben. In het Testament van Ptolomeus was verklaert tot Erfgenaem/van de twee Sonen/de gene die de outste was/ende van de twee Dochteren oock insgelijcx/die de meeste van Jaren was: Ende ten eynde sulcx stede soude grijpen / heeft Ptolomeus in het selve Testament het Roonische Voic ten hoochsten ghebeden / by alle de Goden / ende alle de Verbonden welcke hy opt te komen ghemaecht hadde: Ende hier van waren twee a Testament-brieven/waer van de eene door zijn Ghesanten te komen was gebzacht / om in de b Schat-kamer aldaer wech-ghelept te werden: (doch alsoo overmits vele ghemeyne handelinghen de selve aldaer niet en konde gebzacht werden / soo was de selve ten Huse van Pompejus wech-ghelept:)maer hierentusschen den anderen Testament-brief te Alexandrien gelatē ende besegelt zijnde/wiert aldaer voort-gebzacht:

a testamenti tabula.
b Ararium.

De selbe bersten upt tot openbaer oorloghe.
c Arbitr.

47. Terwyle men van dese sake handelde by Cesar / ende hy hem seer ghewillich toonde als een ghemeynen Vrient ende c Schepts-man / om de gheschillen der Koninghen te beslissen ende ter neder te leggen;so wiert hem schielicken gebootschap / hoe dat het Konincklike Heyrkracht ende gantsche Kuyperije tot Alexandrien quamē. Cesar bemerckende zijne Heyrkrachten/bebont de selve geensins so sterk/dat hy bukten de Stadt/indien het van noode ware te strijden/hem op de selve soude moghen vertrouwen; soo was hem dan best/hem op zijn plaetse binnen de Stadt te houden / ende het voornemen van Achilles te aensien en te bemercken: Nochtans heeft hy belast dat zijne Soldaten alle gelijckelic inde Wapenen souden komen/en heeft den Koninc vermaent dat hy eenige Gesanten van zijne vriendē/die de meeste van aensien waren aen Achilles soude senden / en hem te kennen geven wat namentlichen zijn begeerte en wil waer. Hier

over

over zijn van hem uytgesonden Dioscorides ende Sera-
 pion/de welcke alle beyde Ghesanten te Rommen geweest
 waren/ende by zijn Vader Ptolomeus een groot aensien
 ghehadt hadden: dese zijn tot Achilles gekomen: Doch
 hy/so haest als sy onder syn gesichte quamen/ heeft haer
 strack/ eer dat hy haer hoorde / oft ondersochte uyt wat
 oorsake sy uytgesonden waren/doen vanghen ende doot-
 slaen: Ende een van haer beyde een zware wonde ont-
 fangen hebbende/is van de zijne vooz doot opgenomen;
 ende den anderen is dadelicken verlagen ende gestorven.
 Het welck aldus geschiet zijnde / heeft Cesar ghearbey-
 det/dat hy den Koninck in zijne macht soude behouden/
 by sich selven bedenckende dat den Koninckliken naem
 by de syne een groot aensien soude hebben; voozdts oock
 daerom/op dat dese oorloghe soude schijnen opgenomen
 te wesen meer dooz eygen raet ende ingeven van sommighe
 a Vyrbuyters/ dan dooz Koninckliken raet ende ^{a Latrones.}
 wille. Daer waren by Achilles sodanighe Weir-krachten der
 ten/welcke noch in getale/ noch in kloetheyt van Man-^{de Weir-}
 nen/noch in erbarentheyt van krijchs-saken gheensins ^{krachten der}
 te verachten waren:want hy had twintig duysent man-^{Egypte-}
 nen inde Wapenen: dese bestonden oock uyt Gabiniaen-^{naers on-}
 sche Soldaten/welcke nu haerselven aengewent hadden ^{de Obersten}
 de gewoonte ende maniere van het Alexandrijnsche leven/
 ende de onghewoontheyt aldaer/ende hadden den naem ^{Achilles.}
 en b tucht des Roomschen volcx gantsch vergete: voozt-
 hadden sy oock aldaer Huys vrouwen getrouwt/by de wel-
 ke sy niet alle eenige kinderen gewonnen hadde. Daer
 en boven had hy by hem veel t'samen vergadert uyt de
 Vyrbuyters ende Hoovers van Syrien/ Cilicien/en de
 andere naburige Landen: insgelijcx daer waren oock te
 samen geloopen vele Gallingen/en andere op lijf-straffe
 ghevangen. Daer beneffens alle onse verloopen Slaven
 hadden eenen bypen toegang te Alexandrien/en goede ver-
 sekeringe hares levens/ indien sy namentlic haren naem
 wilden laten opteyckenen om vooz Soldaet te dienen: en
 indien het geschiede/dat niemant van dese wech-gheloo-
 pen Slaven van syn meester gekregen wiert/strac wiert
 hy uyt de handen verlost dooz toeloopinghe van al de Sol-
 daten/ dewelcke alsoo sy in gelijcke schult waren/van de
 haren alle ghewelt sochten af te weeten/dewyle sy nu
 dien vooz haer eyge perijckel strecken. Dese waren de ge-

De Burgherlicke Oorloghe

welcke der Koninghen Vrienden dreychden ter doot te brengen; de welcke ooc de goederen der Rijcken beplon-
derden; dewelcke daer beneffens des Konincs Wips om
haer gagie te verbeteren/belegert hielden; dewelcke wij-
ders de sommige upt het Koninckrijk verdzeven / ende
de sommige wederom in ontboden / volgens het oude ge-
bruyt 'twelc de Alexandrijnsche Meerkrachten gemeen-
lich plachten te volghen. Daer waren vozder oock twee
Dyfsent Ruypieren / dewelcke in vele oorlogen van Alex-
andrien geoeffent waren / en Ptolomeum den Vader we-
derom in zijn Rijck herstelt hadden: welcke oock omge-
bracht hadden twee Zonen van Bibulus / ende voozts
oorlogen met den Egyptenarē geboert haddē: in't korte
dese en meer andere ervarenth3 hadden sy in krijgsakē.

De selve be- 48. Achilles dan seer moedich zijnde met dese Meer-
krachten / ende niet achtende op Cesar overmits de wep-
nichtept zijner Soldaten / heeft Alexandrien met geweld
ingenomen / mitsgaders oock het gedeelte des Stadts /
'twelck Cesar met syne Soldaten in hadde: alwaer ko-
mende / heeft hy met den eersten aanval ghepoocht zijn
Wips op te breken ende te overballen. Maer Cesar hier
ende daer door de straten eenige Benden bestelt hebbende
heeft zijnen aanval tegen gestaan. Ten selvē tijde isser ooc
gestreden ontrent de Haven: Ende dit alles heeft eenen
seer hestigen strijt verweert: want also de Meer-krach-
ten in verscheyden hoeken des Stadts upt-ghespreyt
waren / so heeft-men gestreden op vele Straten ende We-
gen: waer by ooc quam / dat de Vpanden niet groote me-
nichte oock op onse lange Schepen aenbielen / cr. de de sel-
ve sochten in te nemen; doch sy haer te hulpe gekomen
vijftig schepen / de welcke gesonden waren aen Pompe-
jus / na dat sy te vozen / doen den slach int lant van Thes-
salten geschiet was / na hyns gekeert waren: ende waren
deselve seer bequame Galeyen vanc drie Roepbancken en
ooc van d vijf Roepbancken / daer beneffens seer wel toe-
gerustet ende voozsen van alles dat tot de vaert dienstich
was: behalven dese waren daer noch twee-en-twintigh
schepen / dewelcke int gemeen tot bewaringe van Alex-
andrien plachten te leggen; dese waren alle ghelijckelick
e overdeert: Indien het nu geschiet hadde / dat sy dese in-
ghenomen hadden / ende daer beneffens oock Cesar van
zijn Vlate ontblootet / so soude sy als dan de Haven mits-
gaders

e triten. es.
d Quinque-
rimen.

e constata.

gaders de gantsche Zee in hare macht hebben/ende over
 iulx Cesar afgesloten hebben van alle lijfstoht ende toe-
 voeringe/ende daer beneffens oock van alle bystanden :
 Derhalven isser ten weder-zijden met sulcken yver ende
 haesticheyt ghehandelt / als men opt soude konnen doen :
 want aen dese sake sach Cesar haest de victorie te beho-
 men ; ende sprieden sagen aen de selve sake behoudenisse te
 bestaen. Maer Cesar heeft de overhant behouden : der-
 halven hy alle de Schepen aldaer/ende de andere de welc-
 ke op de Scheepshellingen lagē/in byant gesteken heeft/
 alsoo hy niet so klepne macht soo wijt ende breeet niet en
 konde de bewaringe doen : ende heeft voort strax alle zij-
 ne Soldaten te schepe aen het Eplant Pharos opgeset.
 Pharos is eē Tozen in het selve Eplant/van seer groote
 hoochte/en met wonderlike treffelike Wercken opge-
 bout/de welke hare naem van het Eplant draecht. Dit
 Eplant leggende tegens Alexander maect een bequame
 Haven:ende is van de voortgaende Landē negen hondert
 treden afgeschepden;doch door middel van groote wer-
 ken de welke in de Zee gebout zijn/wert het selve niet
 een engen Padt over een seker Brugge met de Stadt isa-
 men-geboecht. In dit Eplant zijn groote Wooningen
 der Egyptenaers/ende ooc een seker Vleck/van groot-
 te ghelijck een Stadt: insgelijck alle de Schepen welcke
 ofte door onvoorsichticheyt ofte door onweder een wep-
 nich van hare vaert verdwaelt zijn/de selve plachten sp-
 na de maniere der Vrij-buyters alhier te berooven ende
 te beplonderen. Voorts en mogen geene Schepen over-
 mits de engte eenigen ingang krijgen inde Haven/tegen
 danck ende wille der gener de welke het Eplant Pharos
 in hebben :

Doch hy ver-
 weert hem-
 selven kloes-
 selich.

49 Cesar dit selve vreesende/heeft zijne Soldaten/ter-
 wijle zijne Vyanden met strijden besich waren/te Lan-
 de gestelt ende het Eplant Pharos in-ghenomen/ende
 aldaer zijn Garnisoen gelept : door het welcke hy te we-
 ge gebrecht heeft/dat sy sonder eenich perikel vijelickē
 te Schepe kroon ende andere bystanden voortaan tot
 hem konden aen-voeren : want rondt-om alle de nabue-
 rige Landen heeft hy zijne Ghesanten uyt-ghesonden/
 ende over-al van daen bystanden ontboden. Mengaende
 de andere deelen des Stadts/in de selve heeft-men ten
 weder-zijden alsoo ghestreden / dat sy niet ghelijcken

Hy noemt
 het Eplant
 den Pharos
 en tunc:

streijt / sonder dat een van beyden van zijn plaetse
 verdreven wiert / ghescheyden zijn: ende sulcx gheschie-
 de overmits de engten der plaetsen: doch van weder-
 zijden zijn even-wel eenighe gheslagen ende ghebleven.
 Cesar hierentusschen heeft bysonderlick en de nootwen-
 dichste plaetsen in-ghe-nomen / ende de selve inder nacht
 gesterct. In desen hoer van de Stat was een ghedeelte
 van het Konincliche Hof/ int welcke Cesar/ om aldaer te
 woonen inden eersten in-gelept was: voorts was ooc het
 a Schou hof neffens dit Hups tsamē gevogt / twelc als
 de plaetse van een Casteel verbulde / ende hadde ooc tselve
 bequame toegangen tot de Haven ende tot de andere
 b Scheeps hellingen / Dese Sterckten heeft hy in de na-
 volghende daghen vergrootet ende verbeteret / ten eynde
 hy de selve tot zijner bescherminge als een Muere mocht
 hebben / ende over sulcx niet genootsaect en soude werden
 tegen daer te strijden. Daeren tusschen de jongste Doch-
 ter vanden Koninc Ptolemeus / verhopende dat de besit-
 tinghe des Konincrijcks ende den Koninclicken Stoel
 soude ledich werden / is upt het Hof des Konincx geloo-
 pen / ende heeft haer by Achilles begheven / ende heeft
 tsamen niet hem de oorloghe begost te voeren : Maer
 daer is seer haest ende in korten tijdt moeyte ende ge-
 schil aengaende de Heerschappije onder haer beyden ge-
 resen ende ontstaen : Het welck oorsaec is geweest dat de
 Soldaten so veel te meer Giften ende Gheschencken ge-
 kregghen hebben ; want een yeder sochte de ghemoede-
 ren der Soldaten met groote a Gaven aen zijn zijde te
 krijghen ende tot hem te trecken. Terwijle dit alles
 vande vijanden verhandelt wiert / heeft Photinus / Op-
 voeder vanden jonghen Koninck / ende Voocht van de
 Konincflike regieringe in dat gedeelte al-waer Cesar
 was / Ghesanten aen Achilles gesonden / ende hem ver-
 maent dat hy van zijn voornemen gheen affstant en soude
 doen / ende dat hy niet slapertich noch slau van gemoede
 en soude werden : maer zijne Boden zijn ontdeckt
 ende daer over gebanghen; waer door gheschiedt is / dat
 hy van Cesar gedoot ende onnegebracht is. Ende
 dit zijn de beghinselen gheweest vande
 Alexandrijnsche oorloghe

Ende Meret
 syne plaetse
 reghens alle
 aenvalen.

a theatrum.

b Navalia.

a la Turc.

Het vierde Boeck
van
De Burgherlike Oorloghe

Ofte
De Alexandrijnsche oorloghe

van
Cajus Iulius Cæsar,

Beschreven door
AVLVS HIRTIVS PANSA.

Inhoudt des vierden Boecks.

Het vervolch van de Alexandrijnsche oorloghe: Cæsar heeft de victorie in sekere sloop-strijden: Eenige Schanssen ontrent de Haven gheleyt zijnde neemt hy in: ende eenighe te vergeefs aen vallende, is hy met swemmen het perijckel syns levens ontkomen: Ptolemæus den Koninc is daer na tot de zijne wederomme gesonden, ende wert zijne Vijant: Doch Cæsar heeft zijne Heirkrachten tsamen gevoecht met Michridates van Pergamum, ende hebbent samen zijn Heirkracht verslagen: Insgelijks verdrenct den Koninck. Daerentusschen heeft Domitius Calvinus in het lantschap Pontus niet zeer geluckelicken geoorloght. Doch Slavonien na dat het selve vele moeyten onderwoepen was gheveest, wort door de kloekheyt van Vatinius wederom aen de zijde van Cæsar gebracht: Ontrent de selve tijt isser beroerte in Neder-Spagnen overmits de gewelden ende overlasten van Cassius Longinus: doch wert de selve allencxkens gestilt, door tusschen spreken van Lepidus ende door de doot van Cassius. Cæsar heeft seer geluckelicken Pharnacen overwonnen, ende seer rasch de Pontische oorloge af-ghedoen, ende voorts alle de Provincien bevredicht: Het welc gedaen zijnde, keert hy wederom in Italien.

Dit alles is geschiet in het vier-en-veertighste Jaer
voor de gheboorte Christi.

I.

Als Cesar aldus inde Alexandrijnsche Oorloge gheraecht was / heeft hy alle zijne Vloten ontboden / upt Rhodes / Syrien / ende Cilicien / ende oock tot hem doen komen eenighe Boech-schutters upt Creta: voorts heeft hy ontboden eenige Ruyters van Malus den

De wacker-
heyt van Ce-
sar inde be-
leyninge su-
ner oorloge.
a Burg.oorl
Banc 717
XLVI. &c.

den Koninck der Nabatheische Volckeren. Ans gelijcx
 dede hy by een vergaderen alle **a** Werp-rustingen van
 allen kanten; ende belasten oock Kroon aen te voeren
 ende alle bystanden toe te senden. Daer-en-tusschen wer-
 den de Vestinghen dagelijcx ooc met wercken vermeer-
 dert: ende voort alle de deelen ende hoecken des Stadts
 wierden met **b** Muerstooters ende andere **c** Stormwee-
 ringen voorszien: ende vande Mursen werden door de gaten
 in de naeste Mursen oock **d** Storm-bocken in-gedreven:
 ende so verre werden de Vestinghen strack uytgestreckt/
 alsser namentlickē Mursen onder de voet geworpen wor-
 den/ ofte anders met geweld ingenomen werden. Want
 aengaende byant / daer van is Alexandrien schier geheel
 by / also de Mursen aldaer zijn sonder eenige spannin-
 gen van Haut/ maer werden niet Gebouwen van ober-
 welsde **e** Bogen besloten ende ombangen/ ende de Daken
 zijn boven met een platte **f** bloec van **g** Kalk en Steenen
 gemaect. Voorts arbeide Cesar seer om het gedeelte des
 Stadts aen de **h** Zuyt-zijde/ welck van wegen een seker
 Moeras seer enge was / met aenvoeringe van wer-
 ken ende **i** Storm-galerijen van het andere gedeelte des
 Stadts af te sluyten/ verhopende door sodanighen mid-
 del / nadermael de Stadt in twee verscheyden ghesint-
 heden ghebeelt was / dat zijn Krijchs-ordinantie door
 zijn raet ende bebel eenparichlijcker soude mogen beleyt
 werden. Daer-en-boven dat de andere in noodt zijnde
 te beter souden mogen beholpen werden/ ende aen d'an-
 der zijde vande Stadt oock onderstant soude moghen
 gedaen werden; ende bysonder oock daerom / op dat hy
 van Water ende Voeragie overbloedelijck soude mo-
 gen voorszien werden/ want van het een hadde hy geheel
 wepnich/ en van het ander gantsch niet / doch de Moe-
 ras konde hem sulcx alle benede overbloedelijcken geven.
 Midbelertwijle de Alexandrijnsche om hare salien uyt
 te voeren en waren geensins in hare dinghen verslap-
 pende oft vertoervende: Want om over- al Soldaten aen
 te nemen hadden sy hare Ghesanten ende **k** Nummers
 allesins door alle Landen so verre als de Valen der E-
 gyptenaers ende haer Koninckrijk was streckende / uyt
 gesonden: Ende hadden daer-beneffens een groot ghe-
 welt van Pielen ende Werp-rustingen inde Stat doen
 voeren / ende een ontallijcke menichte van alles doen
 aen-

a tormenta.
b resudines.
c Masculi.
d Ariste.

e fornices.
f Pavimen-
 tum.
g Rudis.
h a Meridie.
i vines.
k De wackeren
 heyt hier te
 ghen van de
 Metan-
 dijnsche.
 k conquisi-
 tie.

aen-brenghen. Daer beneffens waren niet-te-min bin-
 nen de Stadt selver seer groote Ammunitij-huysen ende
 Winckels van allerley Wapenen inghestelt. Daer-en-
 boven hadden sy oock in volle rustinghen ghewapent
 alle hare volwassene Slaven / aen den welcken de Rijc-
 ke lieden alle daghen kost ende gagie bestelden : Welcke
 menichte sy hier ende daer op wachten bestelt hadden /
 ende met de selfde de Vestinghen vande verre-ghelegen-
 ste deelen laten bewaren. Daer-entusschen de orde Ben-
 den hielden sy ledich inde heerlijcke plaetsendes Stats /
 op dat sy over-al in welcken hoec den strijdt quame te
 vallen / mochten gereet zijn om met versche endenieu-
 we krachten alle hulpe te doen. Teghens alle Straten
 ende Gangen hadden sy geleyt een vrye-voudich Bola-
 werck (het welc gebouwt was van vier-kante gehouwen
 steen / ende de hoochte was ten minsten veertich voeten)
 ende de nederste deelen des Stadts hadden sy besoght
 ende versterckt met seer hooge Toozens van thien Sol-
 deringen. Daer-en-boven hadden sy oock ghemaect
 1 Rol-toozens / mede van soo vele Solderinghen / onder *1 curtes am-
 bulatorij.*
 de welcke dat groote Riaderen ende Wielen waren op de
 welcke de selfde stonden / ende de welcke sy aen Couwen
 lieten voozt-treken met Torcht-paerden / ende lieten de
 selfde over de rechte straten verboeren / derwaerts het
 haer goet dochte. Voorts was de Stadt vruchtbaer en-
 de overbloedich van alles / in boegen dat de selfde by der
 hant hadden allerley ghereetschappen van alle dinghen.
 De Lieden waren oock albaer seer kloeck van verstant /
 ende seer scherpsinnich / want het ghene sy van ons eens
 ghesien hadden / wisten sy soo kloekelicken na te wer-
 ken / dat de onse van haer als schenen te leeren / ende ha-
 re wercken nae te volghen. By haer-selven ende door
 haer eyghen verstant vonden sy ooc seer vele nieuwe din-
 ghen. Te ghelijck ende op eenen tijt bestozmden sy onse
 Vestingen / ende beschermiden oock de hare. Voorts ga-
 ven hare voornaemste Heeren in de Raden ende Verga-
 deringhen te kennen / hoe dat het Roomsche volck al-
 lenckens in hare Landen soudent gewent werden / ende
 eyntlijcken het Conincric innemen: Dat wepnige Ja-
 ren te voren Cabiuius met een Heirkracht in Egypten
 geweest was : Dat Pompejus oock na het verlies van
 den sacy derwaerts ghevluchtet was : Ende dat Cesar

m Provincia.

Burg. oorl.
Boec III.
§ XLVI.Ganimedes
komt in
maetsen van
den verla-
genen Achil-
lis.Burg. oorl.
Boec III.
§ XLIX.

nu oock met zyne Heir-krachten ghekomen was:
 Ende al-hoe-wel Pompejus omme-ghebracht was/
 dat even-wel door die doot van hem niets uytghe-
 en was / dewijle Cesar even-wel voor-ghe-
 nomen hadde by haer te blijven. Indien sy dan derhalven hem in tijt
 niet en verzevert / dat sy vā een Konincryc in een Room-
 sche m Landt-voordijc souden verandert werden: O-
 ver sulcx dat sy het selfde metten eersten behoorden by de
 hant te nemen: Want also hy overmits de onghel-
 gepdt des Jaers met a tegen-spoedige Winden aldaer
 gehouden werde / dat hy derhalven voor tegenwoordich
 geen bystanden van over de Zee en soude kunnen krijge.
 2. Hier-en-tusschen alsoo daer oneenicheyt was tus-
 schen Achilles / den Oversten van het oude Helyzacht /
 ende tusschen Arsinoe de jonckste Dochter vanden Ko-
 ninck Ptolomeus / gelyc hier c boven gesept is / hebben
 sy alle beyde op malkanderen waer-genomen ende lagen
 ghelept / soeckende elcx het hoogste ghebiet te hebben :
 Doch Arsinoe heeft door hulpe van haren Camerlingh
 ende Opvoeder Ganimedes Achillain vermeestert / en
 hem omme-ghebracht. Hy derhalven doot zijnde / soo
 heeft sy sonder mede-gesel ende toe-siender de gantsche
 Heerschappijc alleen by haer selven ghelad: Doch het
 gantsche Helyz-kraecht werdt onder het beleyt van Ga-
 nimesdes ghestelt. T welck ampt als hy aen hem geno-
 men hadde / heeft hy de ghescheningken aen den Solda-
 ten vermeerderd / ende alles met getrouwe neersticheydt
 bevoordert.

Geheel Alexandrijen is schier hol ondergraven / want
 daer-inne zijn vele putten met langhe gaten de welke
 aende Riviere Nilus komen / ende door de welke het
 Water in eens yders Hups gebracht ende gelept wert /
 welc Water allentijckens claer wert en op de gront gaet
 sincken / niet t welc haer de Inwoonders vande Hups
 aldaer behelpen / nitsgaders hare Hups gesinnen : want
 het Water t welck door de Rivier Nilus stroomt / is so
 stickachtich ende beroert / dat het vele ende zware sieck-
 ten veroorzaect: Maer even-wel het gemeene volck ende
 de menichte moet hem daer mede te vreden houden / also
 daer geen Fonteyn altoos inde gantsche Stadt en is.
 Ende aengaende dese Riviere / de selfde was door-stroo-
 mende in dat ghedeelte des Stadts / t welck doen-

maels

maels van de Alexandrijnsche in-gehouden werde. Het
welck Ganimedes bemerkende / heeft daer over by sich
selven begost te overleggen / hoe dat de onse van alle wa-
ter souden kunnen afgesloten werden / alsoo de onse door
de straten / tot bescherminge van hare Vestinghen ghe-
stelt zijnde / haer selven onderhielden met sodanigen wa-
ter als sy hier ende daer in de Hupsen uyt de holen ende
putten waren halende. By dan desen raet voor goet ken-
nende / heeft een groot ende zwaer werck begost aen te van-
gen : want alle de holen heeft sy afgestopt / ende voort
alle de deelen des Stadts de welke sy in hadde / af-ge-
damt ende af-ghesloten : Het welck ghedaen hebbende /
heeft sy een groot ghewelt van water met Schep-ra-
deren ende andere werckē / uyt de Zee gepoocht te schep-
pen / ende heeft de selfde gestadich van de bovenste plaet-
se in het ghedeelte des Stadts daer Cesar lach / neder-
ghestortende ghedreven : Waer door geschiet is dat het
sontachtighe Water allencxkens buyten ghewoonte in
de naeste Hupsen gekomen is ; in voegen dat sy alle ghe-
lijckelijck verwondert waren hoe sulcx konde sy ko-
men / ja en konden haer selfs in desen deele niet gelooven :
De benedenste Lieden seiden oec dat sy gelijcke Water
hadden ende verre van een ander smaect dan sy gewoon-
lijc waren : Zo dat sy hier over int gemeen met malkan-
deren over dese sake spraken / en de Wateren tegens mal-
kanderen proefden om te onderscheyden hoe vele dat de
selve vanden anderen waren verschelende : Daerbenef-
sens in corten tijt en konde het Water twelck inde naeste
Hupsen was / gantschelijc niet gedroncken werden / en
het benedenste water werde gantsch bedorven ende sout
bevonden. Waer door geschiet is dat de onse de sake buy-
ten alle twijffel bevonden waerachtich te wesen / ende zijn
daer over met seer groote vreesse ende schrickinge bevāgē
geworden / even als ofte sy alle tot den uitersten noot ge-
komen waren : Eenighe seiden dat Cesar te lange ver-
toefde van niet zijn volc te schepe te gaen : Andere vrees-
den voor veel meerder zwaerheyt / also om de vluchte aē
te vangen / sy niet verborghen en konden zijn voor den A-
lexandrijnschen / de welke by haer ontrent waren / ende
wepnich van haer verscheyden : ende indien sy daer over
haer op de vlucht quamen na te loopen ende te vervolgen
dat sy als van gheen gelegentheyt en souden kunnen krij-
gen

De welke
den Cesar
afduyt van
alle versche
water.

gen om in hare Schepen te komen. Insgelijcx daer was ooc een groote menichte van Burgers in dat gedeelte des Stats daer Cesar was/de welcke hy uyt hare Dupsen niet en wilde verjaghen/ also sy beloofden openlijcken ons getrou te sullen zijn/ haer beynsende even als of te sy vanden haren af-geweken waren. Maer hierentusschen is de trouwichheit vanden Alexandrijnschen int gemeen sodanich dat-men vele redenen te vergeefs soude spreken / indien men hare trouwichheit soude willen staende houden / ende seggen dat sy noch bedriechlijck noch lichtverderich en zijn. Verhalven/ om tsamen haer gheslachte ende natuere te kennen : Het is buuten alle twijffel dat sy Volckeren zijn/ seer bereydt ende genegen tot alle verraderije.

Door Cesar
vint tot soor
danige swa-
richheit gors
den raet.

3. Doch Cesar middelerwijle verminderde de breefe van de zijne met goede redenen / ende dooz troostelijke aensprake/seggende: Datmen met Putten te graven goet versich ende soet Water soude kunnen vinden, uyt oorsaecke dat alle Zee-stranden natuerlijcker wijze sekere Aderen met soet Water int gemeen hebben. Ende in-dien het schoon quame te gebueren datter een andere natuere ende gheleghentheydt van de Egyptische Zee-strandt mochte zijn, als van alle andere Zee-stranden: Dat het evenwel gheen swaricheydt en konde zijn, alsoo sy de Zee vrij in hare macht hadden: Ende dewijle de Vijanden gheen Vloet en hadden, dat sy niet en konden verlettet werden, om namentlijck met hare Schepen dagelijks Water te halen, ofte ter sincker zijde, van Paretonium, ofte ter rechter zijde, van het Eylandt: welcke twee Vaerten te ghelijck door teghenspoedige Winden niet en konden af-ghesloten ende belet werden. Ende aen-gaende den raet van te vluchten, dat sulcks gantsch niet te beduyden en hadde, niet alleenlijck in aensien van de ghene die in eenighe Ampte ende dienste gestelt waren, maer ooc in aensien der ghener die nerghens anders dan op haer leven en dachten: Dewijle de saken also stonden, datmen met groote moeyten de gheweldighe aen-vallen der Vijanden wasteghen-houdende aen de Vestinghen: Ende indien men de selfde quame te verlaten, datmen noch in gelegentheydt van plaetse, noch in getale met haer eenighe ghelijckheit soude hebben: Insgelijcx dat-men lange werende groote moeyte soude hebben om uyt de Boots inde Schepen te gaen: Ende dat daer-en-teghen by den Alexandrijnschen een groote wackerheit ende inelheit was, ende voorts oock een

een seer goede kennisse van alle gheleghentheydt van plaetse ende Huylen : Ende over sulcx dat sy moedich zijnde, over hare victorie voor-uyt souden loopen, ende de beste plaetsen ende bequaemste Huylen te voren in nemen, ende door middel van dien alsoo te wege brengen dat de onse van hare vluchte ende Schepen souden af-ghesloten zijn. Derhalven hy haer vermaent wilde hebben dat sy sodanighen raet ende voor nemen wilden aen een zijde stellen, ende door alle middelen sulcx verwinnen. Als hy dan dese reden tot de zijne uptgesproken hadde/ende daer over de ghemoederen van een yder verwackert hadde/so heeft hy den Hoofst-lieden belast dat sy alle andere wercke aen een zijde souden stellen/ende haer selven seer neerstelijcken souden begheben ontputten te graven/ende daer ghestadich mede besich souden zijn / sonder eenighen tijdt des nachts na te laten. Desen last hebben sy by de hant genomē/ende eens yder ghemoedt is tot sodanighen werck ontsteken gheweest: Het welck oock niet sonder vrucht gheweest is/ want op een sekeren nacht een groot overvloet van soet Water gevonden is gheweest: Zoo datmen metten arbeidt van een kleppen tijdt alle die seer groote kostelijcke ende moepelijcke wercken van de Alexandrijnsche/mitsgaders alle haer groot pooz-nemen te niete ghedaen heeft.

4. Binnen de selfde twee dagen datmen hier mede besich was heeft het seoven-en-dertichste Legioen / het welck bestont upt Pompejaensche Soldaten / de welke haer aen onse zijde over-gegeven hadden / hem selven sich vertoont: Want het selfse Legioen met Kroon/Wapenen/Pijlen ende Werp-rustingen te Schepen van Domitius Calvinus gestelt zijnde/aen de stranden van Africa/een wepnich boven Alexandrien aen Lant gekomen was. Ende van weghen den Oosten Wint de welke vele dagen aen malkanderē doornmaels was waepende/en konden sy de Haven niet krijgen: Waer de plaetsen aldaer waren over-al seer bequaem om Anckeren te houden. Doch alsoo sy langhe aldaer moesten blijven leggen / ende daer over groot ghebreck van Water kregen/so hebben sy met een a Roep-schuyt dit selfse aen Cesar verwittich. Cesar hier over om bysich selven bequaemst te beraet slaghen wat best soude schijnen/is te Schepen gegaen/ende heeft de gantsche Vlote/sonder eenige Soldaten daer inne te leggen/belast hem te volgen.

Wp wat gea
legentheyt
de Schepen
steht in schē
haerheden
begost heeft.

a Navigium
actuarium

Het welck hy daerom dede / overmits hy zijne Vestin-
ghen niet gantschelijck en wilde ontblooten van Volck/
indien hy wat verre daer van daen quame te varen.

Doen hy nu aen die plaetse quamen / de welcke genaemt
wert Cherronesus / ende eenighe Roep-lieden aen Lant
gesteld hadde om Water te halen / soo zijn eenighe van de
zijne te verre middelerwyle vande Schepen uyt-geloo-
pen om te plonderen / ende zijn daer over vande Kuyters
der vanden ghevanghen: Wt de welcke sy verstaen heb-
ben dat Cæsar selfs inde Vlote was / ende daer-benef-
sens dat hy binnen zijne Schepen oock gheene Soldaten
en hadde. Sy derhalven sulchs versieker zijnde / meyn-
den; een seer schoone gelegenheyt gekreghen te hebben /
om hare sake gheluckelijck na haren wensch uyt te voe-
ren. Derhalven hebben sy alle de Schepen de welcke sy
tot de vaert ghereet hadden / wel voorzien met goede
Krijchli-lijeden ende Soldaten / en zijn Cæsar op zijne we-
derkomst met hare Vlote int gemoete gekomen. Doch
Cæsar heeft om twee redenen wille dies daechs niet wil-
len strijden: Erstelijcken daerom / overmits hy geene
Soldaten binnen zijne Schepen en hadde; ende dat het
oock te laet / namentlijcken / nae de tienste ure was:
want de nakende nacht / so als het scheen / soude haer lie-
den / de welcke op de goede bekentheydt derselver plaet-
sen haer verlieten / meerder stoutmoedicheyt by gezocht
hebben / ende soude hem benomen hebben alle bequame
middelen om de zijne met aen-sprake te vercloecken;
alsoo zijn aen-sprake niet bequamen genoch en soude kon-
nen wesen / van weghen dat hy noch vromicheyt / noch
slap-herticheyt / overmits de nacht / en soude kunnen be-
mercken. Derhalven dese redenen overleggende / heeft
Cæsar alle de Schepen die hy konde aen Lant doen trec-
ken / ende binnen sodanige een plaetse doen vzen / daer
hy meynde dat sy niet en souden komen. Daer was een
Schip van Rhodus aende achterbleugel van Cæsar wijt
vande andere verscheppen: de vanden dit selfde siende /
en hebben haer niet kunnen inhouden om teghens het
selfde aen te vallen: over sulcx zijn vier overdeckte ende
meer andere opene Schepen met groot ghewelt daer na
toe gevaren. Cæsar dit siende is ghenootsaect gheweest
haer te ontfetten / op dat hem gheen schade voer zijn oog-
gen / tot zijner schande ende verwijt soude moghen aen-
ghedaen

ghedaen werden: al-hoe-wel hy nochtans oordeelde/ in dien sy in eenighe swaricheyt geraecht hadden/ dat sulcx by haer eygen schult haer te rechte soude over ghekomen hebben.

6. Derhalven is den strijt aen gegaen niet groote kloechheyt ende dapperheyt vande Rhodische: want alsoo sy in vele strijden in krijgshs-ervarenheyt ende kloeckmoedichheyt anderen te boven gegaen hadden/ so en beswaerden sy haer selven ooc doormaels niet den gantschen last van den gheheelen strijt op haer te nemen/ bysonderlicken daerom/ op dat de nederlaghe ende het verlies/ indien sulcx mochte ghebeuren/ by haer schult ende up't oorsake van haer verre verrecken niet en soude schijnen overgekomen te zijn. Over sulcx is den strijdt doen-maels seer voorspoedich geweest: want daer is een groote a *Galope* vanden Vijant gekregen: Insgelycx is ooc een andere te gronde gegaen: Doozt zijn de selfde alle gelyckelijck van hare b *Scheeps--* soldaten ontbloet; daer-beneffens is noch een groote menichte van krijgshs-lieden inde andere Schepen omme-gekomen: in voegen dat Cesar lichzelicken de gantsche Blote soude gekregen hebben/ indien de nacht haer niet en hadde overvallen ende den strijt afgebroken. Dooz dese neder-laghe zijn de Vijanden seer verschriect geworden: Derhalven heeft Cesar also hy eenen sachten Wint teghen hadde/ alle de c *Last-schepen* aen zijn overwinnende Schepen met een d *Tou vast* gemaect / ende alsoo na Alexandrien gevoert. Ende voerwaer als de Alexandrijnsche sagen dat de onse haer te boven gingen so in kloeckmoedichheyt der e *krijghslieden* als ooc in wetenschap ende ervarenheyt der f *Scheeps* strijders: van wegen de welcke/ mitsgaders van wegen de bovenste plaetsen die sy in hadden / sy schenen als voordeel te hebben: so zijn sy door dit verlies so seer ontfelt geweest/ dat sy nauwelijcx haer-selven langer binnende Mursen vertrouden: daer over sy met g *Houten* ende Balcken de selfde besetreden / alsoo sy vreesden dat onse Blote haer oock aen Lant soude komen bestriden.

Doch daer na heeft Ganimedes haer verkloecht/ haer toe-seggende inde volle vergaderinge / dat hy alle die Schepen die verloren waren / wederom soude verbeteren/ ende het getal der selver vermeerderen: waer over sy begost hebben met groote hope ende wackerheyt des ge-

Cesar heeft
in de schepen
stijgt de
torie. Doozt
de vromen
vande Rhodische.

a *Quadrans*.

b *Epibatæ*.

c *Naves onerarie*.

d *Remulus*.

e *Propugnatores*
f *classiatij*.

g *Materia*.

De Alexan-
drijnsche
maken eenen
nieuwe vloot.

h Navalia.

i Nautiel
homines.

j Portorium.

m Navalia.

ontmoets hare oude Schepen toe te maken/ende seer nauw
 ende neerstelic op alles toe te sien/ende blijtelic hare sake
 te bearbeyden : En alhoewel sy meer dan hondert ende
 thien lange Schepen/so inde Haven als op de h Scheeps-
 hellingen verloren hadden: Nochtans evenwel en hebbē
 sy daerom niet nagelatē hare Vlote te verstellen ende toe
 te maken: Want sy bemerctē/indien sy niet de Vlote Ce-
 sar quamen te overwinnen/ dat aen hem geene bystandē
 altoos/noch eenige aenboeringe van lijftocht konde ge-
 bracht werden. Daerenboven waren sy i Scheeps-lie-
 den/ende oock van jonck af doo? dagelijcsche ervarent-
 heyt inde gelegentheden vande Zee ontrent de Stat ende
 het lant aldaer geoefent: Over sulcks wilden sy tot haer
 natuerlijck ende eygen voozdeel haren toevlucht nemen :
 Daerbeneffens quam haer ooc in den sin wat sy/namēt-
 lijcken met hare klepne Scheepkens/uytgerrecht hadde.
 Derhalven hebben sy haer-selven niet groote vlijt ende
 neersticheyt tot toe-makinghe van hare Vlote beghe-
 ven. Daer waren aen alle de uyt-gangen vanden Rplus
 Wachten bestelt/om namentlijcken de l Tollen waer te
 nemen. Daer waren ooc oude Schepen inde heymelijc-
 ke m Scheeps-werven des Konincklijcken Hofz/de
 welcke sy vele Jaren tot de vaert niet gebruyc en had-
 den. Alle beyde dese hebbē sy ooc op de Vlote mede geno-
 men/want de oude Schepen verstelden ende vermaeck-
 ten sy : ende de Schepen op de Wachte ontboden sy
 binnen Alexandrien. Doch haer ontbraken Roep-spa-
 nen ende liemen : Hier over hebben sy alle hare Gale-
 rijen/ Oeffeningh-scholen/ende andere gemeene Dypsen
 ontdeckt : Ende ghebruyckt ende Plancken daer van tot
 Roep-spanen. En so vele andere dingen aengingh/daer-
 inne wisten sy haer seer wel te behelpen / so van wegen de
 kloetheyt hares verstants/als oock van wegen de over-
 bloedicheyt des Stadts. Ten laetsten sy en maecten gee-
 ne rekeninghe op een langhe vaert / maer sochten haer-
 selven alleenlijck te dienen vooz den noot des tegenwooz-
 dighen tijds / alsoo sy saghen dat den strijt inde Haven
 soude gheschieden. Derhalven hebben sy binnen wepni-
 ge daghen tegen meyninge van eenen peghelijcken/toe-
 ghemaect twee-en-twintich Galepen van vier Roep-
 ordinantien/ende vijf Galepen van vijf Roep-ordina-
 tien : By dewelcke sy oock gevoerht hebben vele klepne
 ende

ende opene Scheepkens. Het welck aldus bestelt zijnde/
hebben sy inde Haven een proeve van hare roeping ge-
daen/om te siē wat een yder der selver vermochte: Daer
nae hebben sy kloeckē Soldaten binnen de selfde bestelt/
ende haer-selven gantschelijcken ten strijde bereyt.

7. Cesar hier-en-teghen hadde neghen a Rhodische Cesar herit hem ooc ten stigde. a Rhodig naves.
Schepen (want al-hoe-wel thien tot hem gesonden wa-
ren/nochtans een vande selfde was op de vaert aende E-
gyptische stranden gheraect/ ende aldaer ghebroken) hy
hadde oock acht Pontische Schepen/ende vijf upt Ly-
rien/ midtsgaders oock twaelf upt Asien. Onder dese
waren vijf Galepen van a vijf Roep-ordinantien/ende a quinque-
icines
thien Galepen van b vier Roep-ordinantien: De an-
dere waren kleynder dan dese / ende ten meestendeel oock b Quadri-
mes.
open: Nochtans een goet vertrouwen hebbende op de
kloekmoedicheyt zijner Soldaten / heeft hy hem-sel-
ven/na dat hy ondersocht hadde de ghelegentheyt vande
Neyt-brachten der Vanden/bereyt om te strijden. Als
sy nu beyde ter plaetse gekomen waren daer sy meynden
goede ghelegentheyt te hebben om te strijden; soo is Ce-
sar ronts-omme het Eplant Pharus met zijn Vlotte ge-
varen/ende heeft zijne Schepen recht tegens den Vpan-
den aen in Ordinantie gestelt: Ende aende rechter Wlen-
ghel bestelde hy de Rhodische Schepen; aende linker
Wleughel de Pontische: ende tusschen beyden liet hy een
rupinte van ses hondert treden / alsoo hem sulcx dachte
best te zijn tot om-wendinge ende keeringhe van zijne
Schepen. Daer na heeft hy alle de andere Schepen ach-
ter de voorszeyde rupinte tot onderstant verdeelt/een yder
last gevende ende ordonnerende wat Schip namentlickē
hy soude hebben te volghen ende onderstant te doen. De
Alexandrijnsche hier en regen brochten oock onvertsaeg-
delickē voort hare vlote/ende stelden de selve in ordina-
tie: Inde Voor-tocht stelden sy twee-en-twintich sche-
pen:ende de Schepen tot hulpe stelden sy inde tweede or-
dinantie: Insgelijcx brochten sy oock voorts een groote
menichte van kleyne Schepen ende Boots/met c bran- c Mallois.
dende reepen ende vperen/ten eynde sy van weghen hare
menichte/mitsgaders haer groot geroep ende brant/den
onsen een schrik ende vrees aen-jagen souden. Tusschen
beyde de Vlotte was een ondiepe d Wadde van eenen en- d Vadum.
ghen ende niet seer wijden Doorgang/ behoorende aen

Het Landt van Afriken: Want int ghemeen seydē-mest dat de helft van Alexandrijen onder Afriken behoort. Alhier hebben sy beyde lange op malkanderen ghewacht/wie van haer lieden eerst daer over soude treckē: want die aller-eerst derwaerts hene tooch/indē daer eenige zwarricheyt geviel/scheen seer benaut te sullen zijn/soo om de Vloete te weiden/als oock om den afrocht te doen. Over den Rhodischen Schepen was Overste eenen Euphranor/een Man de welcke van wegen zijne stoutmoedicheyt ende kloechheyt meer met onse Mannen dan met den Grietschen konde vergeleken werden. Dese overmits zijne treffelijcke wetenschap/ende kloechheyt des ghemoets/is vanden Rhodischen verkoren om het gebiet over hare Vloete te hebben. Dese als hy bemerchte de ghedachten van Cesar/heeft tot hem gheseyt: Myn dunct Cesar dat dat ghy schroomachtich zijt over dese Wadden aller-eerst met uwe Schepen te varen,ten eynde ghy niet over-drogen en soudet werden te strijden, eer ghy het andere deel van uwe Vloete mochte gereet hebben: Maer beveelt ons de sake,wy sullen den strijt waghen ende tegen-houden, ende volgen het gevoelen dat ghy van ons hebt,ons-selven vromelicken quijten ende u gheen ins bedrighen,ter tijt ende te rwijle toe dat de andere ons moghen ghevolcht zijn. Want het is ons een groote schande ende smerte,dat sy-lieden in onser alle tegenwoedich langer sullen roemen ende braveren

hy heeft
weide om de
haghe
doet de vrom-
micheit van
he Rhodi-
sche.
a Vadum,

8. Cesar dese reden hoorzende/heeft hem verder verkloecht ende ten hoochsten gepresen: Over sulchs heeft hy dadelijcken tepcken gegeven ten strijde. Sy sulcx hoorzende/zijn voortgevaren/ende komende over dea droochte/soo hebben de Alexandrijnsche vier Rhodische Schepen beset ende omringhelt/ende eenen aen-val teghens de selfde gedaen: Doch sy-lieden hielden het kloecmoedelyk tegen/ende wisten haer selven met listicheyt ende konst daer upt te draepen. Ende vermochte de wetenschap hy haer soo veel/al-hoe-wel sy veel minder waren in ghetale/dat nochtans hare Schepen ter zijden noeyt aende Vpanden gheraecten/noch oock dat hare Riemen af-ghebroken zijn;maer quamen alijts recht teghens de Vpanden aen. Hier-en-tusschen zijn de andere Schepen ghevolcht: Doen heeft-men nootwendich vande konste moeten wijcken/overmits de enghede der plaetse;in voegen dat den gantschen strijt alleen in kloechheyt

hept ende vromichept bestont: Ende binnen Alexan-
drien en was niemant / het sy dat sy waren vande onse /
ofte oock vande Burgeren / de welcke besich konde zijn
met de wercken ende bestozminghen / maer liepen vo-
ben op de hoochste Daecken / ende over-al waer eeni-
gen uy sich was / namen sy de bequaemste plaetsen in /
om desen Scheeps-strijt te aenschouwen; ende met bid-
den ende smecken versochten sy elc aen zijne onsterffe-
lijke Goden de victorie en overwinninge. Ende voer
waer daer was een groote ongelijckheyt in desen strijt:
want soo de onse inde bluchte quamen geslagen te wer-
den / daer en was geen ontbluchtinge over voorden ver-
wonnenen / beyde noch te Water / noch te Lande / in voe-
gen dat alles in groote onsekerheyt soude wesen / enige-
noechsaem in handen vande Overwinners: Over sulcx
indien sy met hare Schepen quamen de victorie te heb-
ben / sy soude het alles ghehadt hebben: Ende indien sy
quamen de minste te wesen / so hadde sy nochtang eenige
overighe gheleghentheyt om de selfde namaels te wa-
ghen. Insgelijcx scheen het oec een seer beswaerlijcke
ende jammerlijcke sake te zijn / dat namentlijcken eenige
wepnighe van weghen de gantsche sake ende de behou-
denisse van eenen pghelijcken souden moeten strijden /
in voegen so pement vande selfde in kloechteyt ende vromi-
chept quame te beswijcken / dat de andere daerom me-
de souden moeten de nederlaghe hebben / also sy cheen
geleghentheyt en hadden om de andere behulpsamicheyt
te doen / ende met ghemeene hant te strijden. Dit alles
hadde Cesar dicwils in den voozleden daghen aenbeu-
zinnen geopenbaert / ten eynde sy des te kloechmoediger
souden strijden / also sy kenlijcken konden sien dat de be-
houdenisse van het gheele Weir-kracht haer soude be-
volen zijn: Dit selfde heeft oock een pder aen zijn troet-
gesel / Drient / ende bekende te kennen gegheven / haer
biddende dat sy hare hope ende verwachtinge die sy ende
een pder van haer hadden / niet en souden bedziengen / also
sy als de voornaemste Soldaten uptgekoren zijnde / ten
strijde trocken. Verhalvê heeftmê in sodaniger voegen
gestreden dat geen listicheyt ofte konst van eenige Zee-
handeligen ofte Scheepsaken / haer eenige hulpe kon-
de bybrengē / noch den genen die de meeste schepen hadden
en konde ooc de meerder menigte niet bare: voorts over

midts hare groote menichte en konden de Mannen deswelcke van hare syde tot vromicheyt gheneycht waren/tegens de vromicheyt vande onse niet bestaen. In desen strijt wert ghek: egen een a groote Galepe ende oock een b klepne Galepe/t'samen met den Soldaten ende Roep-lieden: Ende voortd's zijn daer drie te gronde ghegaen. Doch de onse bleven alle gelijckelick behouden: de andere namen hare naeste vlucht na de Stadt toe / alwaer de self de beschermit zijn geweest van wegen sekerre groote Wercken ende de naest gelegene Hupsen ende Gebouwen aldaer / soo dat de onse dooz sulcken middel afghe-wert zijnde/aldaer niet en konden by komen.

a Quinquaginta.
b Triginta.

De Romen
nen neemt in
de Stercke
de welke
ontrent de
Waren ghe-
bou was.

9. Cæsar sulcx siende / op dat het selfde hem niet meer-maels en soude geschieden/heeft noodich geacht dooz alle middelen te arbeiden/dat hy het Eylant ende het werck behoorzende aen het Eylant in syne macht soude moghen krijgen: Want alsoo de Vestinghen ten meestendeel inde Stadt volmaectt waren/so en twijffelde hy niet/ofte hy soude beyde de Stad ende het Eylant op eenen tijdt moghen inhouden. Verhalven sulcx by sich selven besloten hebbende/so heeft hy elien Venden/ende sommige uytgelesene licht-ghewapende/ dewelcke hy uyt den Franschen Ruyterē daer toe bequaem achtte/ in eenige klepne Schepen ende Boots gestelt: Ende heeft middelerwijlen anderen hoek des Eylants/om haer werck te gheven / met overdeckte Schepen aengheballen / ende oock vereringhen belooft aen die ghene de welcke aller-eerst op het Eylant quame te treden. Ende in den eersten wederstonden sy eenparichliken den aenval vande onse: Want te gelijck ende op eenen tijdt streden sy van boven de Daecken harer Hupsen / ende stonden oock gewapent op hare Stranden om de self de te beschermen. Inghelijcks en konden de onse niet wech aen Lant komen overmidts de scherpicheyt der plaetse aldaer: Ende aengaende haer-lieden / sy wisten met seckerre Boots ende vijf langhe Schepen/seer aerdighliken ende waerkerliken de engheten der plaetsen te bewaren. Maer doen het geschiede dat de onse de plaetsen begosten te bekenen/ende de gronden te beproeben / soo syn eenighe wepnighe daer over vande onse aende Stranden ghekomen / den welcken oock stracks andere naer-gevolght hebben. Het welck aldus gheschiedt zijnde / hebben

hebben sy seer stantvastelicken teghens de gene de welcke op de effene Stranden stonden / eenen dapperen aenval ghedaen / in voeghen dat alle de Krijchs-lieden van Pharus den rugghe gekeert hebben / ende gebluchtet ^{c Pharus} zijn.

Sy dan in de vluchte gheslaghen zijnde / hebben de bewaringhe van de Haven verlaten / ende haer-selven op de Stranden begheben / ende onder het Vleck haer-selven ghewendet / ende zijn voortdus upt de Schepen geloopen om hare Mupsen te beschermen / want sy en konden het niet langher op de Vestinghe staende houden : Niet teghenstaende nochtans dat sy even soodanighen maniere van Mupsen hadden / ghelijck als te Alexandrijen (op dat wy het klepne met het groote vergheijken) ende onaenghesien oock sy groote Toorens hadden / ende de welcke aen hare Mueren vast waren : Ende voortdus niet teghenstaende dat de onse niet upe-ghelomen en waren met Ladders ofte Hozden / ofte eenighe andere Storm-gereetschappen / om namentlickien haer te bestormen : Maer den schrick benecint den Menschen sin ende verstant / ende verzwackt alle de leden; ghelijck als doen-maels oock ghebuert is : Want de ghene de welke int minste niet en twijfelden / alsoo sy op een gelijcke ende effene plaetse stonden / ofte sy vermochten de onse ghenoechsaemlijcken af te slaen ende te weeren / de selfde werden verschrickt dooz de vlucht van de hare / ende dooz het omme-komen van eenighe wapenige / in voegen dat sy niet en dozsten blijven binnen hare Mupsen / de welke dertich voet hooch waren dewijle sy haer-selven over de Krijchs-rustinghe in de Zee neder-gheworpen hebben / ende zijn acht hondert treden henen ghezwommen om aen de Stadt te komen. Nochtans zijn daer vele van haer ghevanghen ende ghedoot. Ende aengaende het ghetal der ghevanghenen de selfde zijn gheweest ses hondert. Den buyt heeft hy den Soldaten gheschoncken / ende heeft belast alle de Mupsen te plonderen : Dooz heeft hy de a Schansse aen de Brugge / ^{a castellum} dewelcke naest aen Pharus was / ghesterckt / ende heeft aldaer Garnisoen gheleydt. Aengaende dese Brugge / die van Pharus hadden de selfde in de vluchte verlaten : Maer de Alexandrijnsche bewaerde middeler-wijle de sterckste zijde / ende naest aen hare Stadt.

hy raogen
daerenbove
ooc het bec-
ke werc aen
te lasten.

10. **W**aer des anderen daechs viel hy van ghelijcken
oock op de selfde / alsoo het scheen dat door het in-nemen
van dese twee Sterckten groot voordeel soude geschie-
den / dewij e daer door alle upt-baert der Schepen en-
de onverwachte rooverijen souden konnen benomen
werden. Ende hadde alreede Cesar met zijne Werp-ru-
singen ende Pijlen upt de Schepen de gene die de plaet-
se bewaerden / verdreven / ende inde Stat gejaecht : in
hoeghendat hy ontrent drie Venden aen Lant gestelt
hadde / want overmits de enghen der plaetsen en konde
aldaer niet meer volck bestelt werden. De andere Heir-
krachten inddelerwyle hielden de wachte binnen hare
Schepen. Het welck geschiet zijnde / heeft hy belast de
Brugghe met Vol-wercken teghens den vijanden te
voorzien : Ende alsoo daer een a Boorch ghemacckt
was / op de welcke de Brugghe steunde / ende door de wel-
cke de Schepen voeten / so heeft hy de selfde niet steenen
laten vollen ende stoppen : het welck laetste werck ghe-
daen zijnde / en conde niet eene Schuyt doorvaren. Ende
het ander werc gegost zijnde / zijn alle de Alexandrijnsche
Werp-crachten upt de Stadt gheloopen / ende hebben
haerselven op een rupme plaetse teghens de Vestinghe
der Brugghe gestelt / ende hebben ter selver tijdt eenige
Scheeplens / de welcke gewent waren door de Brugghe
te varen / om de Last-schepen te verbzanden upt-geson-
den / de welcke door de brugghe bleven legghen. Vande
onse werde gestreden op de brugghe / ende oock insgelijcks
op het b Werck : Maer vande haren werde gestreden upt
de rupme plaetse de welcke teghens de Brugghe was :
Midts gaders ooc upt den Schepen tegens het Werc.
Terwyle Cesar hier mede besich was / ende zijne Sol-
daten neerstelickē tot strijden vermaende / isser een groo-
te menichte van Roep-lieden / ende Scheepskrijgers upt
onse langhe Schepen op het Werc gespronghen. Waer
van de sommighe een begheerte hadden om te sien wat-
ter omme gingh / ende de sommighe oock een genegent-
heyt om te strjden. Dese dan begosten eerst de Schepen
der Vijanden met Steenen ende Slinghers van het
Werck te drijven / ende schenen van weghen de menich-
te harer pijlen grootelijc te doorden. Maer doen eeni-
ghe Alexandrijnsche vuyten die plaetse aen een opene zij-
de upt hare Schepen dorsten treden / soo hebben onse
ghelijck

a Fornix.

b Moles.

ghelijck sy sonder sekere Vaendelen ende Ordinantien aen-gekomen waren/also oock over hoop in hare Schepen begost te vluchten: Welcke vluchte de Alexandrijnsche siende/zijn beweecht gheweest upt hare Schepen te loopen/ende de onse de welcke seer beroert waren/te ver-
volghen: Hier-en-tusschen de ghene de welcke in de langhe Schepen gebleven waren/haesten haer de Ladders op te nemen/ende de Schepen van Landt te stercken/ten eynde de Vyanden de selfde niet en souden krij-
ghen ende in-nemen. Voorts de Soldaten vande drie Maer krij-
voorz-verhaelde Benden/de welcke op de Brugge ende gen een groo-
inde voorszte Sterckte stonden/zijn oock door dit alles te nederlage
seer verschrikt gheworden/want achter haer hoorde est werden
sy een groot gheroep/ende sagghen oock insghelijcx het ja numerlic-
vluchten vande haren: Daer-beneffens van voren moe-
sten sy een groot ghewelt van Wijlen teghenstaen/ende
van achteren vreesden sy dat sy omcingelt souden mogen
werden: Ende behalven dit alles siende het vertrecken
harer Schepen/begosten sy te vreesen dat sy van alle af-
tocht souden af-gesloten werden. Derhalven hebben sy
de Sterckte de welcke tot bescherminge vande Brug-
ge gemaect was/verlaten/ende zijn so snellicken als sy
konden na de Schepen henen geloopt: Aldaer komen
de zijn de sommighe de welcke binnen de Schepen qua-
men/van weghen de groote menichte der Menschen en-
dede zwaerte ghesoncken ende te gronde ghegaen: De
sommighe zijn stille blijven staen als geen en raet weten-
de/ende zijn vande Alexandrijnsche doot-geslagen. Daer
zijn eenige geweest/de welcke by sommighe Schepen
quamen gereet aen Ancker legghende/ende dese hebben
beter gheluck ghehad/want de selfde zijn behouden
ontkomen. Voorts zijn daer oock eenighe gheweest
de welcke op hare Schilden dzyvende/haer uiterste bes-
te deden om voort te komen/ende zwoomen aen de naes-
te Schepen. Cesar Hier-en-tusschen heeft de zijne so veel
als hy konde vermaent om by de Brugge ende Sterck-
ten te blijven: Want also hy bemerkte dat sy alle gelijc-
kelicken welken ende de vluchte namen/so heeft hy hem-
selven in zijn Schip begheben: Waer dewijle hem een
groote menichte van Menschen volchde/so zijn sy mede
binnen het Schip gevallen/so datmen het Schip noch
stieren/noch van Lant krijg en konde. Cesar dit siende/
heeft

heeft strack bedencken ende vermoeden ghekregghen van swaricheyt/ ghelijc ooc gheschiet is : Verhalven heeft hy hem-selven buypen voort gheworpen / ende is henen gheswommen na de Schepen de welke verder in Zee laghen. Aldaer ghelcomen zijnde heeft hy aende zijne de welke in noot waren/eenige Boots ghesonden/ ende heeft also sommige gehouden: Maer aengaende zijn eyghen Schip / het selfde is van weghen de menichte der Soldaten ghesoncken / ende is t'samen met alle de Menschen vergaen ende gebleven. In desen strijt heeft men ghemist vande Legioen-soldaten ontrent ses-hondert/ende vande a Scheeps-soldaten ende Roopers weynich minder in getale. De Alexandrijnsche de plaetse ingenomen hebbende/begavē haer strack om de Schansse met groote wercken ende vele Werprustringhen te stercken/ende hebben alle de Steenen uyt de Zee wech-genomen/in voegen dat sy de Zee namaels bypelicken mochten gebruikken om met hare Schepen dooz te varen.

a classarij.

Nochtans
blyvē de Ro-
meinsche
niettemin
oben kloeck
moedich.

Hec juxta
restitutio
nem Scali-
geri.

11. Middelerwijle hoe-wel onse Soldaten dese nederlage hadden/nochtans is het verre van daer geweest dat onse Soldaten verschrickt ofte verbaest waren : Maer zijn veel meer getercht ende opgheweckt / ende dies halven vermeerdert ende toe-ghenomen in alle kloeckmoedicheyt : Want inde Wercken der Opanden in te nemen ende inde dagelicsche strijden wanneer het te passe quam liepen de Soldaten te samen ende versten uyt met een grooten pver. Ende en was niet van noode dat de gemee- ne aenspraak van Cesar den Legioenen opwecken soude ofte tot arbeit ofte oock tot begeerte en lust om te strijden/maer men behoefde haer meer af te schizicken ende te wederhouden van alle periculouse ende gevaerliche strijden/dan tot de selfde aen te porren. De Alexandrijnsche siende dat de Romeynen dooz voorspoet verkiioecht werden/er/ie dooz teghenspoet opgheweckt ende ghetercht; ende niet konnende bejailven die twee / eenich derde gheval van oorloghe vinden/zijn beweeght gheweest op een ander maniere hare sake te beleyden/ten eynde sy gelijck wy gissen/des te stercker souden maghen werden; ofte mogelicken mede daerom / overmits haer des Koninc vrienden dewelcke onder de garnisoenen van Cesar waren/haer tot sulcx vermaent hadden; ofte mogelicken overmits sy soodanighen raedt te dooen by haer-selven beraets

beraetslaecht hadden / ende de selfde door hemmelicke
 Boden handen Koninck laten prijsen ende goet kennen:
 Derhalven hebben sy Gesanten aen Cesar gesonden/
 aen hem versoekende dat hy den Koninck soude ont-
 slaen ende toe laten tot de zijne te komen/also de gantsche
 menichte verdrietich geworden was over de Heerschappij-
 pije van een Dochter / ende over hare a Stede-houden-
 de Regieringhe / mitsgaders oock over de wreede Heer-
 schappij van Antiochus; ende dat het ghemeene volck
 over sulcx bereypt was alles te doen wat den Koninc sou-
 de bevelen / ende indien hy haer quame te bevelen ende te
 raden / dat sy haer-selven onder de trouwe ende vrient-
 schap van Cesar souden begheben / dat sy niet en twijf-
 felden dat de menichte van wegen eenich perikel bevreesst
 sal zijn / ofte eenighe swaricheyt sal maken om haer-sel-
 ven onder hem te stellen ende te begheben.

a fiduciori-
um regnum.

12. Cesar al wast sake dat hy bekende dit volc bedrie-
 ghelich te wesen / ende dubbelt van herten / anders denc-
 kende / ende anders hen uyterlicken vernemende : Noch-
 tans heeft hy hare begheerte willen inwillighen: Want
 het zij dat sy het oprecht / ofte anders meynen / noch-
 tans verhoopte hy wanneer den Koninck los ghelaten
 ware / dat hy in zijne getrouwicheyt soude blijven : En-
 de so het mochte ghebeuren dat sy den Koninc tot haren
 Overste inde oorloghe begeerden / ghelijc hy sulcx wel
 verstant / aller-meest met hare natuere over een te ko-
 men / dat hy alsdan met meerder eere ende aensienlichheyt
 de oorloghe teghens den Koninck selver soude voeren/
 dan tegens een ongeachten c hoop van t' samen-geraep-
 te Menschen ende verloopen Boeven. Over sulcx heeft
 hy den Koninck by hem ghenomen ende hem vermaent/
 dat hy behoorlicke sorghe soude draghen over het Koninck-
 rijc by zijn Vader hem na-ghelaten, ende dat hy over sulcx oock
 met medelijden wilde verschoonen zijn aller treffelicste Vader-
 land, het welc door een aller schandelicste brant van beroerten,
 ende door seer groote verwoeftinghen bedorven werde. Der-
 halven dat hy inden eersten de Burghers ende Ingesetenen tot
 beter bedenckingen soude arbeyden te brengen : En te daer-
 nac dat hy haer in ruste soude behouden, ende voorts aen hem
 ende het Roomsche volck alle getrouwicheyt soude betoonen:
 Het welc hy van hē verhoopte te sullen geschieden, daerom hy
 hem oock was los latende en zynen gewapende Vijandē thuys
 sendende.

Cesar sendt
den Koninc
Ptolomeus
na hem was
derom by
de syne.

c Burg. oost
Boec III.
s XLVII.

De Alexandrijnsche oorl. van C. Iul. Caesar.

sendende. Het welck tot hem gesept hebbende / heeft hy hem de rechter-han tghhegheven / ende also den aen-komenden jonghen koninc van hem laten gaen ende ontslagen. Maer dit jonge koninclicke hert/onderwese in hare bedriegelicke Scholen/sulcx hoorende/heeft geensins willen verzeem. et schijnen vande manieren zijns volcx over sulcks heeft hy schrypende ende weenende aen Cesar begost te bidden / dat hy hem niet en soude ontsaen ende van hem laten gaen, alsoo hem het aenschouwen ende de teghenwoordicheydt van Cesar veel aenghenamer was dan het Konincrijcke selver. Cesar dit siende is bewoghen geweest / ende heeft den jongen koninc vermaent op te houden van schrypen/ segghende/ dat hy haestelicken/ indien hy sulcks van herten meynde/ by hem soude wesen; Ende heeft hem alsoo tot den zijnen henen gesonden.

Maer hy
doeght hem
neffens de
andere te-
gens Cesar.

Maer hy heeft sulcks wepnich ghemeent/ want stracx gelijk als eenen die upt de gevangenisse in de vrye wandelinghe des Werelts upt gelaten weri/heeft hy niet sulcke hefticheyt tegens Cesar begost te oorlogen / dat hy de tranen/de welcke hy inde t'samen-sprekinge met Cesar gheschreyt hadde / meer van blyschap dan van wegghen eenige andere beweginge scheen upt ghestort te hebben. Hier over hebben veele vande Vrienden van Cesar syne Stadt-houders / Hoofthieden ende Soldaten haer seer verheught dat hem sulcx ghebeurt was / namentlicken dat syn seer groote goetheyt dooz de bedrieghelichheypdt eenes kints bespot was : Even ofte Cesar sulcx gedaen hadde alleenlick dooz goetheyt / ende niet veel meer dooz een seer wijsen ende voorzbedachten raet. So dan de Alexandrijnsche hebben den koninck aengenomen tot haren Overste : Maer siende dat sy daerom niet te stercker/ noch de Romeynen niet te flauhertigher gheworden en waren ; Ende daer beneffens dat de Soldaten int ghemeeen des konincx jonckheyt ende zwackheyt bespotteden ; soo syn sy upt oorsake dat sy saghen niet te vorderen seer bedroeft geweest : Des te meer overmidts daer tijdinghen quamen dat te Lande-waerdt groote Heirkrachten tot hulpe van Cesar upt syzien ende a Cilicien aen gevoert werden : Van het welcke alles Cesar doenmaels noch niet ghehoort en hadde. Nochtans niet te min een moedt grijpende / hebben sy daer-en-tusschen voorz-ghenomen alle toevoeringhe van lijf-tocht / de-
welcke

a cilicia.

Caramaniz.

welcke den onsen ter Zee aengebracht werde / af te slup-
ten. Derhalven hebben sy enige Schepen ghereet ghe-
maect / ende hebben de selfde op seer gulegene plaetsen
ontrent de Stadt b Canopus op Schiltwacht bestelt / <sup>b canopus.
de Stadt
Pichieris</sup> ende van daer onse toevoeringe waer genomen: Welcke
tjdinge als dies halven aen Cesar ghekomen was / heeft
hy syne Vlotte doen gereet maken / ende toe-rusten. Het
welck ghedaen zijnde / wert Tiberius Nero over de selve
als overste Admirael ghestelt.

13. In dese Vlotte zijn oock opghetoghen de Rhodische Euphranoz
Schepen / ende onder anderen oock den Oversten Eu-<sup>den Rhodi-
schen Over-
sten wert in
den scheep-
strijt versla-
ghen.</sup> phranoz / sonder de welcke nopt eenige gheluckige Zee-
strijdinghe doenmaels en gheschiede. Maer de Fortu-
ne is ten laetsten verre anders gheworden dan in vooz-
gaenden tijden / in voegen dat de zwarigheyt tegenwoz-
dich den Oversten Euphranoz heeft na-geloopen / gelyc
het gemeenlick gheschiet dat de Fortune met de hartste
zwarigheyt achter aen komt den genen die langhen tijdt
met vele voozspoets ende weldaden van haer verheerlijct
zijn geweest. Want doennien by Canopus quam / ende
aldaer bepde de Vloten in sach-ordze tegens malkande-
ren begosten te strijden / so heeft Euphranoz aller-eerst /
volgens zijn gewoonte den strijt aenghevangen / ende da-
delicken een Galepe der Wyanden met gaten dooz-boort
ende inde gront doen sincken: Het welck gedaen hebben
de heeft hy hem begeben tot de naeste Galepe daer aen /
ende heeft de selfde soo verre na-gejaegt / dat hy ten laet-
sten / alsoo de syne hem niet haest genoegh na en volchden
van de Alexandrijnsche omtingelt is geweest: Ende nie-
mant van de syne heeft hem alhier eenige ontsettinge ge-
daen / uyt oorzake (soo het schijnt) dat sy hem kloeck ghe-
noech meynen te zijn van wegghen sy n voozgaende vzo-
micheyt ende gheluck: Ofte oock daerom / overmits sy
selver verschrickt ende bevreest waren. Derhalven van
alle de gene die daer waren / heeft hy hem alleenlic vroom
ende kloeck in den strijt gebzagen. Doch is oock alleen
met sy n overwinnende Galepe aldaer gebleven.

14. Ontrent deselve tijdt is aengekomen Nischidates <sup>Nischida-
tes van Ber-
gamum</sup> van Bergamum / een Heere van grooten Eeldom in syne
Land / een Man van grooter wetenschay inde oorloge /
ende oock van grooter vroomicheyt / getrouwichheit / en-<sup>kannt met
bystande
tot Cesar.</sup> de aensienlickheyt; ende was oock inde vrientschay van
Cesar:

a celicia het
Lantschap
caramanien.

a Pelusium
de Stadt Da-
miata.

b Pelusium
de Stadt Da-
miata, hups-
densdaegs
bekent door
de kloetheyt
der waer-
hemmers in
Hollandt.

c Δ

Fen welcke
Ptolomeus
noemt

Cesar: desen uytgesonden zijnde in Syzien ende a Cilt-
rien ten tijden van het begin der Alexandrijnsche oorlo-
ghe/om de Opstandten der Bondtgenooten te versame-
len/is te Landewaerts/daer Egypten met Syzien tsa-
men paelt/aengekomen met groote Heir-krachten / de-
welcke hy seer haestighlick ende vlijtiglick met een goe-
de ghenegentheyt der Ingesetenen te samen versammelt
hadde; ende heeft de selfde voer a Pelusium ghebracht:
Dese Stadt was te vooren met een sterck Garnisoen be-
set/overmits de ghelegentheyt der selver plaetse: Want
int ghemeen meyntmen dat het gantsche Egypten door
twee plaetsen te Water ende te Lande om aen te komen
als met Sloten af-ghesloten is / namentlicken ter Zee
door het Eplandt Pharus/ende te Lande door de Stadt
b Pelusium. Derhalven heeft hy dese Stadt met groote
Heir-krachten om-ringhelt / ende alsoo de selfde met
menichte van Garnisoenen voorszien was / ende seer
kloecmoedelicken bewaert werde / heeft hy de selfde da-
delicken met zijn groote Heir-kracht bestormt/ende in-
de plaetse vande ghewonden telcken wederom versche
bestelt / in boeghen dat hy door zijn gheduerighe ende
stantvastighe bestorminge de Stadt in zijne macht ge-
kregen heeft eben ten selvde dage dat hy daer voer quam/
ende heeft zijne Garnisoenen aldaer ghelept. Het welck
aldus gelickelick uyt ghevoert zijnde / is hy vandaer
henen ghetogen na Alexandrien tot Cesar/ ende heeft al-
le de Landen door de welcke hy henen toech/van wegen
zijn groote macht ende aensienlickheyt / de welcke ge-
meenlick hy den Overwinder is / gebedicht / ende on-
der de vrientschap van Cesar gebracht. Daer ontrent
is een plaetse de welcke schier de aller heerlickste is van
die Landen/niet seer verre van Alexandrien / de welcke
genaemt wert Delta/van weghende ghelijckheyt der
selver plaetse met de gestaltenisse des Grietschen Let-
ters c Delta/ als den selven naem dieshalven voerende:
Want een deel vande Riviere Nilus wonderlicken door
malkanderen stroomende / maect hy sich selven twee
stroomen allenkens wijder van malkanderen schepden-
de: Tusschen de welcke het Lant int midden blijft leg-
ghen/in boeghen dat de stroomen door verschepden uyt-
ganghen aen den Oever in de Zee loopen. Doen nu den
Koninck verstant dat Mithridates aendie plaetse was

naer

naerberende/en dat hy dies halven over de Riviere moeste
trecken; soo heeft hy seer groote Heir-krachten tegens
hem gesonden/verhopende dat hy Mithridatem aldaer
soude konnen ofte overwinnen ende t'eeneinzel verstaen/
ofte ten minsten hem aldaer stille houden: Want al-
hoe-wel hy hem wenschte te overwinnē/nōchtang was
het hem ghenoech dat hy hem mochte afgheslaen hou-
den van Cesar. Derhalven is hy met zyn Heir-legher
op-ghetoghen/ ende syne voorszte Heir-krachten hebben
aller-eerst teghens Mithridates aen-ghewallen/ also de
selfde aller-eerst over de Riviere by Delta ghekomen
zijnde hem int gemoet konden trecken. Dese dan hebben
seer p'verichlick den strijt begost/overmits sy met haer-
ste hare achter-aen-volgende Heir-krachten de gemeen-
schap der victorie sochten vooz af te nemen: Maer Mi-
thridates heeft hare aenbal met groote voorszichtigheyt
binnen syn bebolwerckte Leger volgens onse gewoonte
tegen-gheshouden. Doen hy nu sach dat sy onvoorszich-
tichlick ende stontelicken onder syne beschanssinghen
quamen/soo heeft hy aen allen kanten eenen upval ghe-
daen/ende een groote menichte van haer-lieden ghedoot;
ende soo de andere overmits de goede kennisse der plaet-
sen/haerselven niet en hadden weten te bevizoen/ ende de
sommighe oock niet en hadden gheloopen inde Schepen
met de welcke sy overghekomen waren; sy hadden alle
gelijckelick te gronde verdelcht ende vernielt gheweest.
Als sy nu een wepnich tot haerselven ghekomen waren
ende haer eenichsins van die vreesse verberscht hadden/
soo hebben sy versterckt zijnde niet de Heir-krachten de
welcke daer na aenquamen/ Mithridatem wederom be-
gost te bestrijden. Hier-en-tusschen wert daer een Bode
van Mithridates aen Cesar ghesonden om namentlic-
ken hem alles van den gantschen handel te verwittigen:
Het welck den Koninc upt den spien mede verneemt al-
soo gheschiet te zijn: In voegen dat schier op eenen tijdt
den Koninc henen getogen is om Mithridatem te over-
vallen/ende Cesar om hem te ontsetten.

15. Doch den Koninck is seer ras voortghebaren door
de Riviere Rplus / alwaer hy een seer groote ende wel-
toe-geruste Vloete hadde: Alhier en heeft Cesar niet wil-
len door-varen ten eynde hy niet ghenootsaecht en sou-
de werden op de Riviere te stryden: Derhalven hy buy-
ten

Cesar heeft
hem om by
hem te ko-
men.

ten omme gevaren is door die Zee de weleke aen Afrikaen behoort / ghelijck wy hier boven gheseyt hebben. Noch-
 tans eer den Koninck Mithridatem konde overvallen /
 is Cesar door hem zijne Heerkrachten ontmoetet in
 voeghen dat hy Mithridatem behouden met zijn Heer-
 leger / ende daer-beneffens de victorie hebbende / hy hem
 gekregen ende ontfangen heeft. Den Koninck middeler-
 wijle was gelegert met zijne Heerkrachten op een ster-
 ke plaetse / van weghen dat de selfde verheven was / ende
 aen alle kanten vlakke effenheden hebbende : Ende aen
 drijve zijden wierden de selfde beschermt met verscheyden
 manieren van Sterkten : De eene zijde was ontrent de
 Riviere Rplus : De tweede zijde hadde een seer hooghe
 ende verhevene plaetse / in voeghen dat de selfde een deek
 des Legers was begriipende : Ende de derde zijde wierde
 met een Moerasch omringhelt. Tusschen het Legher
 des Koninck ende den wech daer Cesar henen tooch /
 was een seer enghe Riviere met seer hooghe ende steyle
 kanten / de welcke inde Rplus afstroomde : Ende Ce-
 sar was van des Koninck Legher ontrent zeven mijlen.

By hare
 Heerkrachten
 namen voer
 genoeck tyecken
 na het Legher
 des Koninck

Den Koninck als hy verstont dat Cesar dien wech hene-
 tooch / heeft zijn gan- sche Ruyterije ende daer-beneffens
 vele uytgelesene ende wackere Doet-knechten derwaert
 aen de Riviere ghesonden om Cesar den overgangh te
 beletten / met laste van aen de kanten eenen onghelijcken
 strijt teghens de onse aen te gaen / ende de selfde van verre
 te bestrijden : Want de vromicheydt en hadde gheen
 voortgangh meer in haer / ende de slaperticheyt en wil-
 de gheen perikel wagen : Het welck onsen Soldaten ende
 Ruyteren seer verbroten heeft / also sy tot nu toe met ge-
 lijcke strijt tegens den Alexandrijnschen ghestreden had-
 den. Derhalven hebben de a Duptsche Ruyters ten sel-
 ven tijde haer hier ende daer verspreydet / soeckende eeni-
 ghe doochten vande Riviere / in voeghen dat eenighe
 over de Riviere aen de lachste kanten over-gezwommen
 zijn ende aengaende de Legioen-knechten / de selfde hebbē
 afgehouden groote Boomen / zijnde soo langh datse ten
 wederzijden op de kanten vande Riviere konden raken /
 de selfde hebben sy over-geworpen / ende met aller haest
 b Blanchen ende Worden daer op gelept / ende zijn alsoo
 over de Riviere ghegaen : De Wyanden dit siende / zijn
 soo verbaest gheweest voor den aen-val vande onse / dat
 sy

a Getmani.

b Agger.

sy strack hen en loopende / haer eenighe hope ende behou-
 denisse op de vluchte ghestelt hebben / maer te vergreys /
 want seer wepnige zijn vande vluchte by den koninc
 gekomen / dewijle schier de gantsche menichte verslagen
 ende omme-ghekom en is. Als Cesar dit alles dus ghe-
 luckelicken upt-ghevoert hadde / is hy strack met de
 versche victorie na het Leijer vande koninc hen en ge-
 togen / niet twijfelende ofte zijn haestighe over-komste
 soude een groten schrik den Alexandrijnschen aen-bren-
 ghen: doch daer komende / alsoo hy het Legher sach met
 groote Wercken sterck ghemaect te zijn / ende dat het
 selfde oock een vaste plaetse was van wegen de gelegent-
 heit der natueren; daer-beneffens siende oock hare Depz-
 krachten gewapent op de Bolwercken staen / so en heeft
 hy niet gewilt dat zijne vermoepde Soldaten ten eersten
 tot het strijden ende tot het bestormen van haer Legher
 haer souden begeben: derhalven heeft hy hem ter neder
 geslagen / makende zijn Leger niet wijt vanden Wyant.
 Des anderen daechs heeft hy aengheranst de Schansse
 de welke den koninc in het naeste Vleck niet verre van
 zijn Leger ghelept hadde / ende met sekere Ermen ende
 Vestingen aen het Werck zijns Leghers vast gemaeckt
 hadde: welke Schansse hy bestormt heeft ten eynde
 hy het Vleck soude in-nemen / ghelijck als hy daer na
 oock met alle zijne Depz-krachten ghedaen heeft: Ende
 alhoewel hy niet minder Volck het selfde konde ingeno-
 men hebben / nochtans heeft hy sulcx met alle syne Depz-
 krachten willen doē / op dat hy strack na de victorie / ter-
 wijle de Alexandrijnsche die halven noch mochten ver-
 schijct zijn / het Leger des konincs soude bestormen.

16. Derhalven hebben onse Soldaten ten selven ston-
 de / dat sy vervolchden den Alexandrijnsche de welke wt
 de Schansse nae het Legher vluchteden oock strack op
 het Leger aen-gevallen / ende hebben seer kloeckmoede-
 licken van verre beginnen te strijden. Mengaende de ghe-
 legienthepdt der bestorminghe / aen twee zijden hadden
 de onse hare toe-ganghen om te strijden: namentlick en
 aen d'een zijde dewelcke wy te vozen bewesen hebben met
 een gantschen vrien toe-gangh te zijn; ende noch aen een
 ander zijde / alwaer dat een klepne rupn te tusschen het
 Leger ende de Riviere plus was. Maer de meeste en
 uptgelesseste menichte van de Alexandrijnsche was aen

Het welc sy
 aen allen
 kanten bes-
 tormen.

die zijde de welcke den aller-lichsten toegang hadde/ om
 namentlicken de selven te bewaren : ende belanghende
 de sijde vande Riviére Rylus / alwaer dat de onse haer
 bestormden / aldaer kregen de Wijanden groot vooz-
 deel/ kloeckelicken de onse afwijvende/ ende seer vele der
 selver quetseden / want de onse aldaer werden aen we-
 der-zijden niet Wijlen beschoten/ namentlicken van vo-
 ren upt het Bol-werck des Leghers/ ende van achteren
 upt de Riviére / alwaer dat vele Schepen laghen wel
 voorzien van Slinger-werpers ende Boech-schutters.
 Als Cesar sach dat de Soldaten so kloecmoedelicken
 streeden als sy inmeermeer mochten: ende dat sy evenwel
 overmits de onghelegghentheyt der plaetsen niets en voz-
 derden / soo heeft hy ondertusschen begost te bemercken
 hoe dat een sekere hooghe plaetse des Leghers ledich
 gelaten was van den Alexandrijnschen / want upt oorz-
 sake dat de selfde sterc genoegh was by haerselven/ warē
 sy alle ghelijckelic/ de sommige upt begeerte van te strij-
 den / ende de sommighe upt nieuwsgiericheyt om te sien
 watter omme gingh/ daer van daen henen geloopten ter
 plaetsendaer-men niet het strijden besich was. Over-
 sulcx heeft Cesar eenighe Benden bukten om het Le-
 gher laten trecken / ende de selfde belast die hooghe ende
 verhevene plaetse te beklimmen / ende heeft haer tot een
 Overste gegheven eenen Carsulenus/ de welcke een seer
 tresselic Man was/ soo in kloecmoedicheyt als in erba-
 rentheyt van Krijchs-saken: als sy nu aldaer quamen/
 hebben de onse seer dapperlicken gestreden/ ende aen hare
 zijde daer-en-tegen waren seer weynige verweerders:
 over-sulcx zijn de Alexandrijnsche van weghen dien
 verschepten strijt ende het gheroep aen allen kanten seer
 verschrikt gheworden/ ende begosten niet groote ver-
 baesthepdt gints ende herwaerts te loopen : de onse hare
 verschrikthepdt siende / zijn uitermaten verwackert
 geworden in hare ghemoederen; in voeghen dat sy schier
 te gelijk ende op eenen tijt aen allen kanten / npt-gesent
 de hoogste plaetse de welcke eerst ghewonnen worde/
 het Leger ingenomen hebben: en voozwaer daer is veel
 volcx ghebleven/ want van die voozsedde hooghe plaet-
 se nederwaerts loopende hebben den onse een groote
 menichte der Wijanden verslagen/ ende vele vande Alex-
 andrijnsche willende dese swaricheyt ontloopen / zijn
 niet

Ende hebben
 het selfde
 niet ghewelt
 ingenomen
 in voeghen
 dat den Ro-
 minck ende
 vele andere
 aldaer ber-
 lagen zijn.

met grooten hoopen van boven neder het Bolwerk ge-
vallen aen die zyde de welcke t'samen-ghevoecht was
met de Riviere / ende zijn de voorsz. inde grachte vande
Vestinghe door het groot ghedruys vande andere ver-
plettert / in voegen dat de andere over haer lijf loopende /
des te lichter vluchte gekregen hebbē. Voorts was daer
ook tydinge hoe dat den Koninc selver mede upt het Le-
ger gevlucht was / ende hem in een seker Schip begeven
hadde / doch dat zijn Schip overmids de menichte der
gener dewelcke aen de naeste Schepen zwommē te gron-
de gegaen was / ende dat hy daer over ware verdronckē.

17. Doen Cesar dus haestelicken ende voorszpoelic-
kendit alles uptgevoert hadde / heeft hy zijn groote vic-
torie strack vervolght / ende is den naesten wech te Lan-
dewaerts met zijn Kuyperije na Alerandrijen henen ge-
togen / en is als een triumpherende Overwinmer binnen
de Stat gereden / treckende door de Stat poorten / aen die
zijde / dewelcke inde bewaringhe der Vpanden was: in
voegen dat hylgeensins in zijn meyninge bedrogen is ge-
weest ; want hy te voren bedacht hadde / dat de Vpanden
soo haest als sy den slach souden moghen verstaen heb-
ben / niet meer op oorloghen ende strijden souden willen
dencken. Over sulcx aldaer komende heeft hy genoten ee-
seer heerlicke vrycht zijner vromicheyt ende kloetmoe-
dicheyt: want alle de Burgers hebben hare Wapenen af-
gelept / en alle hare Sterckten verlaten: insgelijcx hebben
sy een Treur-sleedt aen-ghenomen / door het welcke sy
plachten ootmoedelicken den heerschenden Overwin-
ners te voete te vallen ende te bidden. Daer-beneffens
hebben sy ooc alle hare Helychdommen voortgebracht /
door het welcke sy de verstoorde gheinoederen der Ko-
ninghen plachten te vermorwen ende te beweghen: ende
zijn also in deser voeghen Cesar op zijn den-komste int
ghemoet ghetoghen / ende hebben haer-selven ghehe-
lickin in zijn ghenade ende macht ove-ghegheven: Cesar
haer siende heeft haer in ghenaden aen-genomen / ende
met troostelicke redenen toe-gesproken / ende is voort
door de Stercken der Vjanden henen gereden / tot dat hy
in dat ghedeelte des Stats t'welc hy te voren aen zijn
zijde hadde / ghekomen is: alwaer hem een groote geluk-
wenschinghe vande zijne ontmoetet is : want sy haer
niet alleen en verheuchden dat de oorloghe ende den

Cesar dit al-
le aldaer ge-
tuckeliken
uutgevoert
hebbende
heeft alexan-
drijen en het
gantsche E-
gypten be-
vroucht.

De stek oec
aen daer laos
ningen.

a Bnig. oorl.
25 oct IIIA.
§ XLVI.

b Merand.
oorl. Boeck
IIIA.
§ II.

Nach gelukkig afgeloopen was/ maer waren oock blij-
de over zijn sodanighe gheluckige ende triumphelicke
aenkomste. Cesar dan Egypten ende Alexandrijen inge-
wormen hebbende/ heeft de koningen in sodaniger voes-
gen aldaer int Rijcke ghestelt / gelijk als Ptolomeus in
zijn Testament geschreven hadde/ ende gelijk hy oock
aen het Roomsche volck begeert hadde / haer biddende
dat daer inne gheen veranderinghe en soude geschieden:
want alsoo vande twee Zonen des Koninck den outsten
ghestorven was/ so heeft hy aen den joncken het Rijcke
overgheset/ ende voorts aende outste vande twee Doch-
teren/ ghenaeint Cleopatra / de welcke onder syne ghe-
trouwichheit ende by syne Garnisoenen ghebleven was:
maer aengaende de joncke Dochter Arsinoe/ upt wiens
naem dat wy hier b boven ghesent hebben dat Ganiine-
des een wijle tijds onbehoorlicken ende nietwillic-
ken was regeerende/ de selfde heeft hy voorgenomen upt
het Koninckrijk wech te senden/ ten eynde ten eersten ter-
wijle de Regierungen noch versch waren/ ende met gee-
ne lanckduericheit ende verloop van tijden bebesticht/
geene nieuwe tweedzachten ende oneenicheden door eeni-
ge woerwillighe Opzoerders souden verweckt werden.
Over sulcx heeft hy het seste oude Legioen met hem ge-
nomen/ en de andere aldaer gelaten / ten eynde het Rijcke
des te sekerder soude mogen wesen. Zo dan binnen wep-
nige dagen zijn aldaer koningen gestelt/ dewelcke soda-
nich waren dat sy weynich liefde ende vrientchap van
de hare hadden/ also sy getrouwelic inde vrientchap van
Cesar gebleven waren; ende daer-beneffens hadden geen
aensien van outheydt alsoo sy nieuwwelincx aenghekomen
waren. Voorts heeft hy aldaer oock Garnisoenen gela-
ten ten eynde de koningen in behoorlicker ghetrouwich-
heit souden blijven / alsoo hy het selfde ten hooghsten
dienstich achte te wesen voor het gemeene profijt ende
welvaren / mitsgaders de aensienlikeydt des Room-
schen Rijcks: Ende soo het oock geschiede dat de konin-
gen ondankbaer ende afvallich quamen te werden / soo
achtte hy oock dat sy door middel der selver Garnisoe-
nen ingehouden ende bedwongen konden werden.

c Manmich
Desotarius
besoert po
stand aen

18. Als dit aldus gheluckelicken uptghevoert ende al-
les besteldt was/ soo is hy te Landewaerts vertroocken
ende gherepft naer Spzien. Daer-en-tusschen terwij-

le dese

Ie dese handelingen gevielen in Egypten / is den Koninc **Domitius**
Deiotarus gekomen tot **Domitius Calvinus** / aen den **Calvinus**
 Welcken Cesar het Gouvernement van **Asien** / ende al- **reges phar-**
 le de nabuerighe Provincien bevolen hadde / ende heeft **naces.**
 hem ghebeden dat hy niet ghehenghen noch toe-laten en
 soude dat zijn Koninckrijc / namentlicken het Land van
kleyn a Armenien / ende het Koninckrijck van **Ariobar-** **a het Land**
zanus / namentlicken het Land van **Cappadocien** inge- **Armenie.**
 nomen ende verwoestet soude werden van **Pharnaces** ;
 want soo sy van dese zw.icheyt niet bevijsen en werden
 dat sy als dan niet en souden konnen na-komen sulcx als
 haer bevolen was / noch dat sy het beloofde Gheldt
 aen Cesar niet en souden kennen op-brenghen ofte beta-
 len. **Domitius** dit selve hoorende heeft **Asien** noodich
 geacht in dese sake te voorszien / alsoo hy niet alleenlic het
 Geld nootwendich achte te wesen tot betalinge van des
 Krijghs-onkosten / maer bemerkte oock het self de een-
 schande te zijn vooz het Roomsche Volck ende vooz den
 overwinnenden Cesar / ende vooz hem selven / nament-
 licken dat de Koninckrijcken der Vontghenoten ende
 Vrienden van een vrenden Koninck souden ingenomen
 werden. Over sulcx heeft hy dadelicken boden aen **Phar-**
naces ghesonden / hem belastende dat hy upt de Landen
 van **Armenien** ende **Cappadocien** soude vertrecken / ende
 dat hy met aenrechtinghe van Burgherlicke oorloghe /
 de macht ende Majesteit des Roomschen Volcx niet en
 soude tergen. Hier-en-tusschen alsoo hy sodanighe aen-
 segginghe meynde van meerder kracht te sullen zijn / in-
 dien hy met zijn Heir-kracht naerder aen de selfde Lan-
 den quame te trecken / soo is hy na syne Legioenen heren
 gerepst / ende heeft een vande drie / ghenaeint het ses-en- **Domitius**
 dertighste Legioen met hem ghenomen / ende de andere **besamelt te**
 twee heeft hy in Egypten tot Cesar ghesonden / alsoo de **dien eynde**
 self de dooz Vrieven by hem ontboden waren: doch even- **eenige Heir-**
 wel een van dese is hem inde **Alexandrynsche** oorloghe **krachten.**
 niet by ghekomen / upt oorsake dat het self de te Lande-
 waerts dooz **Syrien** gesondē was. Middelerwyle heeft
Cneius Domitius by het ses-en-dertighste Legioen
 oock by gevooght twee van **Deiotarus** / dewelcke hy ve-
 le Jaren volghens onse Krijghs-ordje ende wapeninge
 geoeffent hadde / insghelycx oock hondert Ruyteren / ende
 even soo vele heeft hy oock van **Ariobarzanus** tot hem
 ghe-

a celicia het
Lantschap
caramanien.

a Pelusium
de Stadt Da-
miata.

b Pelusium
de Stadt Da-
miata, hups-
den daegs
bekent door
de kloetheyt
der waer-
kenmers in
Hollandt.

c Δ

Den welcke
Ptolomeus
den over-

Cesar: desen uytgesonden zijnde in Syrien ende a Cilic-
rien ten tijden van het begin der Alexandrijnsche oorlo-
ghe/om de Wystanden der Bondtgenooten te versame-
len/is te Landewaerts/daer Egypten met Syrien tsa-
men paelt/aengekomen met groote Heir-krachten / de-
welcke hy seer haestighlick ende bligtiglick met een goe-
de ghenegentheyt der Ingesetenen te samen versammelt
hadde; ende heeft de selfde voer a Pelusium ghebracht:
Dese Stadt was te vooren met een sterck Garnisoen be-
set/overmits de ghelegentheyt der selver plaetse: Want
int ghemeen meynen dat het gantsche Egypten door
twee plaetsen te Water ende te Lande om aen te komen
als met Sloten af-ghesloten is / namentlicken ter Zee
door het Eylandt Pharos/ende te Lande door de Stadt
b Pelusium. Derhalven heeft hy dese Stadt met groote
Heir-krachten om-ringhelt / ende alsoo de selfde niet
menichte van Garnisoenen voorszien was / ende seer
kloecmoedelicken bewaert werde / heeft hy de selfde da-
delicken met zijn groote Heir-kracht bestoort/ ende in-
de plaetse vande ghewonden telcken wederom versche-
bestelt / in voeghen dat hy door zijn gheduerighe ende
stantvastighe bestorminge de Stadt in zijne macht ge-
kregen heeft eben ten selve dage dat hy daer voer quam/
ende heeft zijne Garnisoenen aldaer ghelept. Het welck
aldus gelickelick uyt ghevoert zijnde / is hy vandaer
henen ghetogen na Alexandrien tot Cesar / ende heeft al-
le de Landen door de welcke hy henen toech/van wegen
zijn groote macht ende aensienlickheyt / de welcke ge-
meenlick hy den Overwinder is / gebredicht / ende on-
der de vrientschap van Cesar gebracht. Daer ontrent
is een plaetse de welcke schier de aller heerlickste is van
die Landen/niet seer verre van Alexandrien / de welcke
genaemt wert Delta/van weghen de ghelijckheyt der
selver plaetse met de gestaltenisse des Grietschen Let-
ters c Delta/ als den selven naem dieshalven voerende:
Want een deel vande riviere Nilus wonderlicken door
malkanderen stroomende / maect hy sich selven twee
stroomen allenxiens wiider van malkanderen schepden-
de: Tusschen de welcke het Lant int midden blijft leg-
ghen/in voeghen dat de stroomen door verschepden uyt-
ganghen aen den Oever in de Zee loopen. Doen nu den
Koninck verstont dat Mithridates aendie plaetse was
naer

naerderende/en dat hy dies halven over de Riviere moſte
 crecken; ſoo heeft hy ſeer groote Heir-krachten tegens
 hem geſonden/verhopende dat hy Mithridatem aldaer
 ſoude konnen ofte overwinnen ende t'eenemael verſlaen/
 ofte ten minſten hem aldaer ſtille houden: Want al-
 hoe-wel hy hem wenchte te overwinnē/nochtans was
 het hem ghenoech dat hy hem mochte afgheſtaten hou-
 den van Cesar. Derhalven is hy met zyn Heir-legher
 op-ghetoghen/ende ſyne voozſte Heir-krachten hebben
 aller-eerſt teghens Mithridates aen-ghewallen/also de
 ſelfde aller-eerſt over de Riviere by Delta ghekomen
 zijnde hem int gemoet konden crecken. Deſe dan hebben
 ſeer pverichlick den ſtrijt begoft/overmits ſy niet hae-
 ſte hare achter-aen-volgende Heir-krachten de gemeen-
 ſchap der victorie ſochten vooz af te nemen: Maer Mi-
 thridates heeft hare aenbal met groote voozſichticheyt
 binnen ſyn bebolwerckte Leger volgens onſe gewoonte
 tegen-ghhouden. Doen hy nu ſach dat ſy onvoozſich-
 tichlick ende ſtoutelicken onder ſyne beſchanſſinghen
 quamen/ſoo heeft hy aen allen kanten eenen uytval ghe-
 daen/ende een groote menichte van haer-lieden ghedoot;
 ende ſoo de andere overmits de goede kenniſſe der plaet-
 ſen/haerſelven niet en hadden weten te bevizoen/ende de
 ſommighe oock niet en hadden ghelooopen inde Schepen
 met de welke ſy overghekonen waren; ſy hadden alle
 gelijckelick te gronde verdelcht ende vernielt gheweest.
 Als ſy nu een wepnich tot haerſelven ghekomen waren
 ende haer eenichſins van die vzeſe ververſcht hadden/
 ſoo hebben ſy verſterckt zijnde met de Heir-krachten de
 welke daer na aenquamen/Mithridatem wederom be-
 goſt te beſtrijden. Hier-en-tuſſchen wert daer een Bode
 van Mithridates aen Cesar gheſonden om namentlic-
 ken hem alles vanden gantschen handel te verwittigen:
 Het welck den Koninc uyt den ſpuen mede verneemt al-
 ſoo gheſchiet te zijn: In voegen dat ſchier op eenen tijdt
 den Koninc ſenen getogen is om Mithridatem te over-
 vallen/ende Cesar om hem te ontſetten.

15. Doch den Koninck is ſeer ras voort ghebaren door Cesar haest
 de Riviere Aplus / alwaer hy een ſeer groote ende wel- hem om by
 toe-geruſte Vloete hadde: Alhier en heeft Cesar niet wil- hem te ha-
 len door-varen ten eynde hy niet ghenootſaecht en ſou- men.
 de werden op de Riviere te ſtriden: Derhalven hy by
 P P ten

ten omme gebaren is door die Zee de weleke aen Afrikaen behoort / ghelijck wy hier boven gheseyt hebben. Noch-
 tans eer den Koninck Mithridatem konde overvallen /
 is Cesar voor hem zijne Heerkrachten ontmoetet in
 voeghen dat hy Mithridatem behouden met zijn Heer-
 leger / ende daer-beneffens de victorie hebbende / hy hem
 gekregen ende ontfangen heeft. Den Koninck middeler-
 wijle was gelegert met zijne Heerkrachten op een sterck-
 ke plaetse / van weghen dat de selfde verheven was / ende
 aen alle kanten vlakke effenheden hebbende : Ende aen
 drie zijden wierden de selfde beschermt met verscheyden
 manieren van Stercken : De eene zijde was ontrent de
 Riviere Rplus : De tweede zijde hadde een seer hooghe
 ende verhevene plaetse / in voeghen dat de selfde een deel
 des Leger's was begriypende : Ende de derde zijde wierde
 met een Moerassch omringhelt. Tusschen het Legher
 des Koninck ende den wech daer Cesar henem tooch /
 was een seer engher Riviere met seer hooghe ende steyle
 kanten / de welcke inde Rplus afstrooimde : Ende Ce-
 sar was van des Koninck Legher ontrent zeven mijlen.

Op hare
 Heerkrachten
 namen doe
 genoe trecke
 na het Legher
 des Koninck

Den Koninck als hy verstont dat Cesar dien wech henem
 tooch / heeft zijn ganse Ruyterije ende daer-beneffens
 vele uytgelesene ende wackere Doet-knechten derwaert
 aen de Riviere ghesonden om Cesar den overgangh te
 beletten / met laste van aen de kanten eenen onghelijcken
 strijt teghens de onse aen te gaen / ende de selfde van verre
 te bestrijden : Want de vromicheydt en hadde gheen
 voortgangh meer in haer / ende de slapherticheyt en wil-
 de gheen perikel wagen : Het welck onsen Soldaten ende
 Ruyteren seer verdzoten heeft / also sy tot nu toe met ge-
 lijcke strijt tegens den Alexandrijnschen ghestreden had-
 den. Derhalven hebben de a Duytsche Ruyters ten sel-
 ven tijde haer hier ende daer verspreydet / soeckende eeni-
 ghe doochten vande Riviere / in voeghen dat eenighe
 over de Riviere aen de lachste kanten over-gezwommen
 zijn ende aengaende de Legioen-knechten / de selfde hebbē
 afgehouden groote Boomen / zijnde soolangh datse ten
 wederzijden op de kanten vande Riviere konden raken /
 de selfde hebben sy over-geworpen / ende met aller haest
 b Blancken ende Worden daer op gelept / ende zijn alsoo
 over de Riviere ghegaen : de Wyanden dit siende / zijn
 soo verbaest gheweest voor den aen-val vande onse / dat
 sy

a Getmani.

b Agger.

sy strack henen loopende / haer eenighe hope ende behou-
denisse op de vluchte ghestelt hebben / maer te vergeefs /
want seer weynige zijn vande vluchte by den Koninc
gekomen / dewijle schier de gantsche menichte verslagen
ende omme-ghelaten is. Als Cesar dit alles dus ghe-
luckeliken uyt-ghevoert hadde / is hy strack met de
versche victorie na het Leijer vande Koninc henen ge-
togen / niet twijfelende ofte zijn haestighe over-komste
soude een grooten schiz: den Alexandrijnschen aen-bren-
ghen: doch daer komende / alsoo hy het Legher sach met
grootte Wercken sterck ghemaect te zijn / ende dat het
selfde oock een vaste plaetse was van wegen de gelegent-
heyt der natueren; daer-beneffens siende ooc hare Depz-
krachten gewapent op de Bolwercken staen / so en heeft
hy niet gewilt dat zijne vermoeyde Soldaten ten eersten
tot het strijden ende tot het bestormen van haer Legher
haer souden begeben: derhalven heeft hy hem ter neder
geslagen / makende zijn Leger niet wijt vanden Wynt.
Des anderen daechs heeft hy aengheranst de Schansse
de welke den Koninc in het naeste Vleck niet verre van
zijn Leger ghelept hadde / ende met sekeren Ermen ende
Vestingen aen het Werck zijns Leghers vast gemact
hadde: welke Schansse hy bestormt heeft ten eynde
hy het Vleck soude in-nemen / ghelijck als hy daer na
oock met alle zijne Depz-krachten ghedaen heeft: Ende
alhoewel hy met minder Volck het selfde konde ingeno-
men hebben / nochtans heeft hy sulcx met alle syne Depz-
krachten willen doē / op dat hy strack na de victorie / ter-
wijle de Alexandrijnsche dies halven noch mochten ver-
schijct zijn / het Leger des Konincs soude bestormen.

16. Derhalven hebben onse Soldaten ten selven ston-
de / dat sy vervolghden den Alexandrijnsche de welke wt
de Schansse nae het Legher vluchteden oock strack op
het Leger aen-gevallen / ende hebben seer kloetmoede-
licken van verre beginnen te strijden. Mengaende de ghe-
legentheyt der bestorminghe / aen twee zijden hadden
de onse hare toe-ganghen om te strijden: namentlicken
aen d'een zijde dewelcke wy te vooren bewesen hebben met
een gantschen vryen toe-gangh te zijn; ende noch aen een
ander zijde / alwaer dat een klepne rupmte tusschen het
Leger ende de Riviere Rplus was. Maer de meeste en
uytgelesenste menichte van de Alexandrijnsche was aen

Mer welc sy
aen allen
hangen bes-
toppen.

Ende hebben
het selfde
niet ghewelt
ingenomen
in borghen
dat den Ro-
minck ende
brele andere
aldaer be-
slagen zijn.

die zijde de welcke den aller-lichsten toegang hadde/ om
namentlicken de selven te bewaren : ende belanghende
de syde vande Riviére Rylus / alwaer dat de onse haer
bestornden / aldaer kregen de Wijanden groot vooz-
deel / kloeckelicken de onse afdrjvende / ende seer vele der
selver quetseden / want de onse aldaer werden aen we-
der-zijden niet Wijlen beschoten / namentlicken van vo-
ren upt het Bol-werck des Leghers / ende van achteren
upt de Riviére / alwaer dat vele Schepen laghen wel
voorzien van Slinger-werpers ende Boech-schutters.
Als Cesar sach dat de Soldaten so kloecmoedelicken
streden als sy inmeermere mochten: ende dat sy evenwel
overmits de onghelegghentheyt der plaetsen niets en vooz-
derden / soo heeft hy ondertusschen begeft te bemercken
hoe dat een sekere hooghe plaetse des Leghers ledich
gelaten was van den Alexandrijnschen / want upt vooz-
sake dat de selfde sterc genoegh was by haerselven / warē
sy alle ghelijckelic / de sommige upt begeerte van te strij-
den / ende de sommighe upt nieuwsgiericheyt om te sien
watter omme gingh / daer van daen henen geloopten ter
plaetsen daer-men niet het strijden besich was. Over-
sulcx heeft Cesar eenighe Benden bukten om het Le-
gher laten trecken / ende de selfde belast die hooghe ende
verhevene plaetse te beklimmen / ende heeft haer tot een
Oberste gegheven eenen Carsulenus / de welcke een seer
treffelic Man was / soo in kloecmoedicheyt als in erba-
rentheyt van Krijchs-saken: als sy nu aldaer quamen /
hebben de onse seer dapperlicken gestreden / ende aen hare
zijde daer-en-tegen waren seer weynige verweerders:
over-sulcx zijn de Alexandrijnsche van weghen dien
verscheyden strijt ende het gheroep aen allen kanten seer
verschrickt gheworden / ende begosten niet groote ver-
baesthepdt gints ende herwaerts te loopen : de onse hare
verschrickhepdt siende / zijn uitermaten verwackert
geworden in hare ghemoederen; in voeghen dat sy schier
te gelijk ende op eenen tijt aen allen kanten / npt-geseyt
de hoogste plaetse de welcke eerst ghewonnen worde /
het Leger ingenomen hebben: en voozwaer daer is veel
volcx ghebleven / want van die voozseyde hooghe plaet-
se neberwaerts loopende hebben den onse een groote
menichte der Wijanden verslagen / ende vele vande Alex-
andrijnsche willende dese swaricheyt ontloopen / zijn
niet

met grooten hoopen van boven neder het Bolwerck ge-
vallen aen die zyde de welcke t'samen-ghevoecht was
met de Riviere / ende zijn de voorszte inde grachte vande
Destinghe door het groot ghebzups vande andere ver-
plettert / in voegen dat de andere over haer lijf loopende /
des te lichter bluchte gekregen hebbe. Voorts was daer
oock tydinge hoe dat den Koninc selver mede uyt het Le-
ger gevlucht was / ende hem in een seker Schip begeben
hadde / doch dat zijn Schip overmids de menichte der
gener dewelcke aen de naeste Schepen zwomme te gron-
de gegaen was / ende dat hy daer over ware verzoncke.

17. Doen Cesar dus haestelicken ende voorszpoetelic-
ken dit alles uptgevoert hadde / heeft hy zijn groote vic-
torie strack vervolght / ende is den naesten wech te Lan-
dewaerts met zijn Ruyterije na Alexanderzijen heenen ge-
togen / en is als een triumpherende Overwinmer binnen
de Stat gereden / treckende door de Stat poorten / aen die
zijde / dewelcke inde bewaringhe der Spanden was : in
voegen dat hy geensins in zijn meyninge bedrogen is ge-
weest ; want hy te voren bedacht hadde / dat de Spanden
soo haest als sy den slach souden moghen verstaen heb-
ben / niet meer op oorloghen ende stryden souden willen
dencken. Over sulcx aldaer komende heeft hy genoten ee-
seer heerlicke vrycht zijner vromicheyt ende kloetmoe-
dicheyt : want alle de Burgers hebben hare Wapenen af-
gelept / en alle hare Sterckten verlaten : insgelijcx hebben
sy een Treur-kleedt aen-ghe-nomen / door het welcke sy
plachten ootmoedelicken den heerschenden Overwin-
ners te voete te vallen ende te bidden. Daer-beneffens
hebben sy oec alle hare Heylichdommen voortgebracht /
door het welcke sy de verstoorde ghe-moederen der Ko-
ninghen plachten te vermozen ende te beweghen : ende
zijn also in deser voeghen Cesar op zijn den-konste int
ghemoet ghetoghen / ende hebben haer-selven ghehee-
licken in zijn ghenade ende macht ove-ghegheven : Cesar
haer siende heeft haer in ghenaden aen-genomen / ende
met troostelicke redenen toe-gesproken / ende is voorsz
door de Stercken der Vijanden heenen gereden / tot dat hy
in dat ghedeelte des Stats t'welc hy te voren aen zijn
zijde hadde / ghekomen is : alwaer hem een groote geluc-
wenschinghe vande zijne ontmoetet is : want sy haer
niet alleen en verheuchden dat de oorloghe ende den

Cesar dit al-
les aldus ge-
lukkelijck en
vrijgevoert
hebbende
heeft Alexan-
der en het
ganse Egi-
pten be-
vroucht.

De stede ooc
aen den
naghen.

a B. g. 002.
25. ec III.
§ XLVI.

b Alexander.
Doch Boeck
III.
§ 11.

Nach gelukkig afgeloopen was / maer waren oock blij-
de over zijn soodanighe gheluckige ende triumphelicke
aenkomste. Cesar dan Egypten ende Alexandrien inge-
wonen hebbende / heeft de Koningen in sodaniger voe-
gen aldaer int Rijcke ghestelt / gelijk als Ptolomeus in
zijn Testament geschreven hadde / ende gelijk hy oock
aen het Roomsche volck begeert hadde / haer biddende
dat daer tme gheen veranderinghe en soude geschieden:
want alsoo vande twee Sonen des Konincs den outsten
ghestorven was / so heeft hy aen den joncken het Rijcke
overgheset / ende voortg aende outste vande twee Doch-
teren / ghenaeint Cleopatra / de welcke onder syne ghe-
trouwichheit ende by syne Garnisoenen ghebleven was:
maer aengaende de joncke Dochter Arsinoe / upt wiens
naem dat wy hier b boven ghesent hebben dat Ganiine-
des een wijle tijds onbehoorlicken ende nietwillic-
ken was regeerende / de selfde heeft hy voorgenomen upt
het Koninckrijck wech te senden / ten eynde ten eersten ter-
wijle de Regierungen noch versch waren / ende met gee-
ne lanckduericheit ende verloop van tijden bebesticht /
geene nieuwe tweedzichten ende oneenigheden door cen-
ge uwerwillighe Opzoeders souden verweckt werden.
Over sulcx heeft hy het sesste oude Legioen met hem ge-
nomen / en de andere aldaer gelaten / ten eynde het Rijcke
des te sekerder soude mogen wesen. Zo dan binnen we-
nige dagen zijn aldaer Koningen gestelt / dewelcke soda-
nich waren dat sy weynich liefde ende vrientchap van
de hare hadden / also sy getrouwelic inde vrientchap van
Cesar gebleven waren ; ende daer beneffens hadden geen
aensien van outhepdt alsoo sy nieuwelincx aenghekomen
waren. Voorts heeft hy aldaer oock Garnisoenen gela-
ten ten eynde de Koningen in behoorlicker ghetrouwich-
heit souden blijven / alsoo hy het selfde ten hooghsten
dienstich achte te wesen voer het ghemeene profijt ende
welvaren / mitsgaders de aensienlikheyt des Room-
schen Rijcks: Ende soo het oock geschiede dat de Konin-
gen ondancbaer ende afvallich quamen te werden / soo
achte hy oock dat sy door middel der selver Garnisoe-
nen ingehouden ende bedwongen konden werden.

c Plinck
Thesotarus
besoert po
handt ain

18. Als die aldus gheluckelicken uptghevoert ende als
les besteldt was / soo is hy te Landewaerts vertroocken
ende gherepft naer Spzien. Daer-en-tusschen terwij-
le dese

le dese handelingen gevielen in Egypten / is den Koning ^{Domitius} ^{Calvinus} ^{reges Phara-} ^{naces.} Dejotarus gekomen tot Domitius Calvinus / aen den welcken Cesar het Gouvernement van Aſien / ende al-
 le de nabuerighe Provincien bevolen hadde / ende heeft hem ghebeden dat hy niet ghehenghen noch toe-laten en soude dat zijn Koninckrijk / namentlicken het Land van Kleyn a Armenien / ende het Koninckrijk van Ariobar-^{a Het Lande} ^{Knadole.} zanes / namentlicken het Land van Cappadocien inge-
 nomen ende verwoestet soude werden van Pharnaces ; want soo sy van dese zw-richeyt niet bezigt en werden dat sy als dan niet en souden konnen na-komen sulcx als haer bevolen was / noch dat sy het beloofde Gheldt aen Cesar niet en souden kennen op-brenghen ofte bern-
 len. Domitius dit selve hoorzende heeft strack noodich geacht in dese sake te voorzien / alsoo hy niet alleenlic het Gelt nootwendich achte te wesen tot betalinge van des Krijghs-onkosten / maer bemerkte oock het self de een-
 schande te zijn vooz het Roomsche Volck ende vooz den overwinnenden Cesar / ende vooz hem selven / nament-
 licken dat de Koninckrijcken der Bantghenoten ende Vrienden van een vrenden Koninck souden ingenomen werden. Over sulcx heeft hy dadelicken boden aen Phar-
 naces ghesonden / hem belastende dat hy upt de Landen van Armenien ende Cappadocien soude vertrecken / ende dat hy met aenrechtinghe van Burgherlicke oorloghe / de macht ende Majesteit des Roomschen Volcx niet en soude tergen. Hier-en-tusschen also hy sodanighe aen-
 segginghe meynde van meerder kracht te sullen zijn / in-
 dien hy met zijn Heir-kracht naerder aen de selfde Lan-
 den quame te trecken / soo is hy na syne Legioenen heren-
 gerepst / ende heeft een vande drie / ghenacmt het ses-en-^{Domitius} ^{besamelt te} ^{dien eynde} ^{eenige Ghet-} ^{krachten.} dertighste Legioen met hem ghenomen / ende de andere twee heeft hy in Egypten tot Cesar ghesonden / alsoo de self de door Vrienden by hem ontboden waren : doch even-
 wel een van dese is hem inde Alexandrijnsche oorloghe niet by ghekomen / upt oorlake dat het self de te Lande-
 waerts door Syrien gesondé was. Middelerwyle heeft Cnejus Domitius by het ses-en-dertighste Legioen oock by gevoeght twee van Dejotarus / dewelcke hy ve-
 le Jaren volghens onse Krijghs-ordze ende wapeninge geoeffent hadde / insghelijcx oock hondert Ruyteren / ende even soo vele heeft hy oock van Ariobarzanes tot hem

gheuomen: Doordits heeft hy Publium Sertium tot
 Caius Pictorius den Ontfangher henen gesonden / op
 dat hy aenbrenghe soude het Legioen 'twelck upt de
 a Ghenuptineerde verloopen Soldaten in het Lande
 van Pontus aen-genomen was: insghelyc heeft hy ooc
 Quintum Patiseum upt-gesonden om hy-standen upt
 het Lant van Cilicien te halen; welcke Heirkrachten in
 aller haeste alle gelijckelic binnen de Stat b Comana ge-
 komen zyn. Daer-en-boven quamien de Gesanten van
 Pharnaces / ende brochten tot een antwoorde / als dat hy
 upt het Lat van Cappadocië getogē was / doch dat hy
 het Lant van Kleyn Armenien gerechtelick in-genomen
 hadde / als hem toe-komende van zijns Vaders wegen:
 voorts dat aengnende zijne Regieringe in haer geheel
 dieshalven tot de komste van Cesar konde uptgesteld
 werden / also hy berept was alles te doen ende na te ko-
 men sulcx als hem als-dan soude believen. Cnejus Do-
 mitius bemerckende dat hy upt het Lant van Cappa-
 docien gewelen was niet door vrywillicheyt / maer veel
 meer gedwongen door nootsakelicheyt / upt oorsake dat
 hy het Lant van Armenien veel ghemackelicker konde
 bewaren / als aller-naest zyn Rijck zijnde / dan het Lant
 van Cappadocien / het welck wijt daer vandaen was:
 daer-beneffens is hy oock te stouter in het Lant van
 Armenien gebleven / overmits hy verstont dat Domi-
 tius van die drijē Legioenē de welcke hy meynde dat hy
 geheel tegens hem aenwoeren soude / twee tot Cesar ge-
 sondē hadde. Over sulcx heeft Domitius seer begost aen
 te houdē / ten eynde hy ooc upt dat Konincric soude ver-
 trecken / also hy gheen meerder recht en hadde aen het
 Lant van Armenien dan aen het Lat van Cappadocien:
 insge'ijc dat ooc zyn versoeck onbehoorlic was door het
 welc hy begeerde dat de sake in haer geheel tot de komste
 van Cesar soude upt-gheset werden: want aldan de sake
 kan geseut werden in haer geheel te zyn / so wanneer de
 selfe gelaten wert gelijck die te voren was.

19. Als hy dese antwoorde aldus ghedaen hadde / is
 hy met die Heir-krachten de welcke wy hier boven be-
 schreven hebben / henen getogen na het Lant van Arme-
 nien / ende heeft zijne tocht gemaect boven over de ver-
 hevenste plaetsen: want upt het Lant Pontus van
 de Stadt a Comana af is een seer hoch boschachtich
 Gheberchte /

a t mul-
tuarij.

b Arfenga.

hy treckt hi
hervan van
Armenie.

a Arfenga.

Gheberchte/ hem streckende tot in het Lant van Armenien / alwaer het Lant van Cappadocien hem afschepdet van het Lant vā Armenien. De gelegentheden ende redenen deses tochts ober de Gheberchten waren verschepden: Eerstelic daerom / overmits op de verhevene plaetsen haer gheen haestighe overvallinghe vande vijanden en konde geschieden; ende daer na ooc daerom / overmits het Lant van Cappadocien / het welc onder dese Gheberchten gelegen is / haer een groote overvloedige toevoeringe van alles soude doen. Hier-en-tusschen heeft Pharnaces vele gesantschappen aen Domitius gesonden / om namentlicken den vrede aen hem te versoeken / ende Konincklicke geschencken aen hem te brengen. Doch Domitius heeft de selfde seer stantvastelicken afgeslagen ende verworpen : ende heeft den Ghesanten gheantwoort / hoe dat hem niet liever ende aengenaemer en was / dan de behoudenisse vande eere des Roomschen volcx / ende wederverrijginge vande Koninckrijcken der Bontgenooten. Derhalben als hy na groote ende ghestadige tochten ghekomen was aen Nicopolis / het welc een Stat is gelegen in het Lant van Armeniē / op een blacke effene plaelse / hebbende aen weder-zijden seer hooge Bergen / de welcke nochtans tamelicken verre vande Stat verschepden waren : so heeft hy ontrent seven mijlen van Nicopolis zijn Legher gheslagen. Pharnaces bemerckende de plaelse de welcke hy upt den Legher nae hem toe moeste doort-trecken / dat de selfde seer bekommerlicken ende enghe was / heeft alle zijne Ruyters / mitsgaders oock eenige uptghelesene Doetknechten hier ende daer in laghen bestelt : voorts heeft hy een groote menichte van Deebeesten binnen die engte doen verstoppen / ende ooc daer ontrent belast de Lant-lieden ende Burghers ober ende weder over te wandelen. Ende sulcx begheerde hy om dese redenen: Eerstelic / indien Domitius als vrient doort die engten passeerde / dat hy alsdan geen vermoeden soude hebbē van vijandische lagen; also hy konde bemercken dat de beesten ende menschen even gelijc als inde aankomste der vrienden geschiet / ober en weder ober op de veldē sonder eenich achterdenicken waren wandelende: ende indien het geschiede dat hy haer voort zijne vijanden hiel / ende in haer Lant als inder vijanden Lant quame te vallē dat als-

De linstighe
lagē de welc
ke hem van
Pharnaces
op syn tocht
gelept waer
verdwijnen
by haer sel
den.

dan zijne Soldaten haer tot plonderen souden begeben/
 ende dies halven vanden anderen schepdende ende ver-
 stropende lichtelicken souden konnen gheslagen werden.
 Terwyle hy dit aldus bestelde en hiel hy nochtans niet
 op gestadich Gesanten aengaende den vrede ende vrient-
 schap aen Domitius te senden/des te meer overmits hy
 verhoopte dat hy door sulcx te lichtelicker soude konnen
 bedrogen werden. Doch de hope van vrede heeft Do-
 mitio oorsake ghegeven om in het Legher te vertoeven/
 ende binnen het selfde te blijven leggen. Derhalven
 Pharnaces siende dat hy de goede ghelegghentheden des
 teghenwoordighen tijds was verliefende/ ende bevreest
 zijnde dat syne listighe laghen soude moghen ontdeckt
 werden/soo heeft hy de syne wederom binnen den Leger
 ontboden. Des anderen daeghs daer aen is Domitius
 naerder aen Nicopolis gekomen ende heeft zijn Legher
 onder de Stadt ghebracht: doch terwyle de onse aldaer
 haren Legher waren sterck makende/ so heeft Pharna-
 ces aldaer syn slach-ordze volghens syn ghebruyck ende
 maniere inghestelt: want voor aen hadde hy een rechte
 enckele slach-ordze/eñ aengaende zijne vleugelen/de self-
 de werden niet dize onderstanden versterckt; op de self-
 de maniere wierde oock alles bestelt inde middel-slach-
 ordze/in voegen dat de ordinantien hebbende aende rech-
 ter ende linker zijde twee ruynten enckel ghestelt zijn
 gheweest. Doch Domitius heeft het begoste werck des
 Legers volbracht/ ende een deel syner Heir-krachten in
 plaetse van een Bolwerck ghestelt. Des nachts daer aen
 heeft Pharnaces eenighe Boden gevanghen gekregen/
 dewelcke aengaende de Alexandrijnsche saecken Brieven
 aen Cesar brachten/ende heeft upt de selfde verstaen hoe
 dat Cesar in groote benautheyt was/eñ dat hy aen Do-
 mitius ernstelicken verpfschten dat hy hem ten eersten
 onderstanden soude senden/ ende door Syrien selver he-
 nen soude trecken om naerder aen Alexandrien te komen
 Pharnaces dit verstaende heeft hem-selven ghenoech-
 saem de victorie ingebeeldet/ indien hy den tijdt eenich-
 sins konde vertoeven ende hem aldaer ophouden/also hy
 meende dat Domitius haestelicken van selfs soude moe-
 ten vertrecken. Derhalven siende dat de onse de aller-
 ghemackelickste ende bequaemste ghelegghentheydt van
 stryden aende Stadt hadden; so heeft hy aen die plaet-
 se

se geschoten twee rechte grachten van vier voeten diepte/ende niet seer wijt van malkanderen / uyt oorsake dat hy voorsz-ghenomen hadde aldaer met zijn slach-ordze te blijven ende gheen sinst te vertrecken: over sulcx heeft hy alle daechs binnen dese grachten zijn volck in slach-ordze ghestelt / doch zijn gantsche Ruyterije stelde hy ter zijden bukten de grachten/also de selfde hem op geen ander wijze en konde dienstich wesen/ende belangende het ghetal der Ruyterije/daer-inne ging hy den onsen verre te boven.

20. Hier-en-tusschen is Domitius meer voorsz het pe-
rijckel van Cesar/dan voorsz hem eygen selfs bekommerd
geweest/over sulcx is hy seer beducht geweest/ want hy
sach dat het niet voechlick en was/ende dat hy oock niet
eeren niet en soude konnen vertrecken / indien hy de con-
ditiende welcke hy verwozpen hadde / van selfs weder-
omme quame te begeeren/ofte indien hy ooc sonder oorz-
saek quame te vertrecken. Verhalven heeft hy uyt het
naeste Leger syn Heir-bracht in slach-ordze bukten ge-
bracht/ende heeft het ses-en-dertighste Legioen aen de
rechter Vleughel ghestelt/ ende het Pontische Legioen
aen de linker Vleughel/voorts de Legioenen van De-
jotarus heeft hy inde middel-slach-ordze gestelt / ende
heeft de selfde voorsz aen een enghel ledighe plaetse gelaten/
ende de andere Benden heeft hy tot onderstant ghestelt.
Doen nu beyde de slach-orders aldus gestelt waren/zijn
sy r'samen geloopt om te strijden; ende eersteit hebben
sy te ghelijck teeken van A-l'arm ghegheven/ ende zijn
voorts aen malkanderen gekomen/ ende hebben dapper-
lick niet verlies dan aen d'een zijde dan aen d'ander zijde
teghens malkanderen gestreden: want het ses-en-der-
tichste Legioen heeft bukten de grachten op des Romaine
Ruyterije eenen aen-val ghedaen/ ende teghens de selfde
soo voorszpoedelicken gestreden / dat sy onder de Weste
des Stats quamen/ende insghelijcx oock over de grach-
ten / ende hebben mitsdien den Vyanden van vozen aen-
ghevallen / maer het Pontische Legioen aen d'ander
zijde is voorsz den Vyanden een wepnich gewek / ende
wilde ten tweeden-male in slach-ordze over de grachte
gaen/ten eynde sy lieden den Vyanden aen een openbare
zijde souden moghen aenvallen: maer hier-tusschen
zijn sy in het overgaen vande grachte alle ghelijckelick

Domitius
waecht de
geheele sake
niet te ver-
sach.

waer-

die zijde de welcke den aller-lichsten toegang hadde/ om
 namentlicken de selven te bewaren: ende belanghende
 de syde vande Riviere Nylus / alwaer dat de onse haer
 bestormden / aldaer kregen de Vijanden groot vooz-
 deel/ kloeckelicken de onse afzijvende/ ende seer vele der
 selver quetseden / want de onse aldaer werden aen we-
 der-zijden niet Vjlen beschoren/ namentlicken van vo-
 ren upt het Vol-werck des Leghers/ ende van achteren
 upt de Riviere / alwaer dat vele Schepen laghen wel
 booslien van Slinger-werpers ende Booch-schutters.
 Als Cesar sach dat de Soldaten so kloetmoedelicken
 streden als sy inmeermere mochten: ende dat sy evenwel
 overmits de onghelieghentheyt der plaetsen niets en voz-
 derden / soo heeft hy ondertusschen begost te bemercken
 hoe dat een sekerre hooghe plaetse des Leghers ledich
 gelaten was van den Alexandrijnschen / want upt oor-
 sake dat de selfde sterc genoegh was by haerselven/ warē
 sy alle ghelijckelic/ de sommige upt begeerte van te strij-
 den / ende de sommighe upt nieuwsgiericheyt om te sien
 watter omme gingh/ daer van daen henen gelopen ter
 plaetsen daer-men niet het strijden besich was. Over-
 sulcx heeft Cesar eenighe Benden bukten om het Le-
 gher laten trecken / ende de selfde belast die hooghe ende
 verhevene plaetse te beklimmen / ende heeft haer tot een
 Overste gegheven eenen Carsulemus/ de welcke een seer
 treffelic Man was/ soo in kloetmoedicheyt als in erba-
 rentheyt van krijchs-saken: als sy nu aldaer quamen/
 hebben de onse seer dapperlicken gestreden/ ende aen hare
 zijde daer-en-tegen waren seer weynige verweerders:
 over-sulcx zijn de Alexandrijnsche van weghen dien
 verscheyden strijt ende het gheroep aen allen kanten seer
 verschrickt gheworden/ ende begosten niet groote ver-
 baesthepdt gints ende herwaerts te loopen: de onse hare
 verschrickhepdt siende / zijn uitermaten verwackert
 geworden in hare ghemoederen; in voeghen dat sy schier
 te gelijk ende op eenen tijt aen allen kanten / npt-geseyt
 de hoogste plaetse de welcke eerst ghewonnen worde/
 het Leger ingenomen hebben: en voorzaer daer is veel
 volcx ghebleven/ want van die voorszeyde hooghe plaet-
 se nederwaerts loopende hebben den onse een groote
 menichte der Vijanden verslagen/ ende vele vande Alex-
 andrijnsche willende dese swaricheyt ontloopen / zijn
 niet

Ende hebben
 het selfde
 niet ghewelt
 ingenomen
 in voeghen
 dat den Ro-
 minck ende
 drele andere
 aldaer ber-
 lagen zijn.

met grooten hoopen van boven neder het Bolwerck ge-
ballen aen die zyde de welcke t'samen-ghevoecht was
niet de Riviere / ende zijn de voorszte inde grachte vande
Vestinghe door het groot ghedruys vande andere ver-
plettert / in voegen dat de andere over haer lijf loopende /
des te lichter bluchte gekregen hebbe. Voorts was daer
oock tydinge hoe dat den Koninc selver mede upt het Le-
ger geblucht was / ende hem in een seker Schip begeven
hadde / doch dat zijn Schip overmits de menichte der
gener dewelcke aen de naeste Schepen zwommē te gron-
de gegaen was / ende dat hy daer over ware verdronckē.

17. Doen Cesar dus haestelicken ende voorszpoedelic-
kendit alles uptgevoert hadde / heeft hy zijn groote vic-
torie stracx vervolght / ende is den naesten wech te Lan-
dewaerts met zijn kuypterje na Alexanderhen heuen ge-
togen / en is als een triumpherende Overwinmer binnen
de Stat gereden / treckende door de Stat poorten / aen die
zijde / dewelcke inde bewaringhe der Spanden was: in
voegen dat hylgeensins in zijn meyninge bedrogen is ge-
weest ; want hy te voren bedacht hadde / dat de Spanden
soo haest als sy den slach souden moghen verstaen heb-
ben / niet meer op oorloghen ende stryden souden willen
dencken. Over sulcx aldaer komende heeft hy genoten ee-
seer heerlicke vrucht zijner vromicheyt ende kloetmoe-
dicheyt: want alle de Burgers hebben hare Wapenen af-
gelept / en alle hare Sterckten verlaten: insgelijcx hebben
sy een Treur-sleedt aen-ghenomen / door het welcke sy
plachten ootmoedelicken den heerschenden Overwin-
ners te voete te vallen ende te bidden. Daer-beneffens
hebben sy ooc alle hare Heylichdommen voortgebracht /
door het welcke sy de verstoorde ghemoederen der Ko-
ninghen plachten te vermozwen ende te beweghen: ende
zijn also in deser voeghen Cesar op zijn den-komste int
ghemoet ghetoghen / ende hebben haer-selven ghehee-
licken in zijn ghenade ende macht ove-ghegheven: Cesar
haer siende heeft haer in ghenaden aen-genamen / ende
met troostelicke redenen toe-gesproken / ende is voorsz
door de Stercken der Vjanden heuen gereden / tot dat hy
in dat ghedeelte des Stats t'welc hy te voren aen zijn
zijde hadde / ghekomen is: alwaer hem een groote geluk-
wenschinghe vande zijne ontmoetet is : want sy haer
niet alleen en verheuchden dat de oorloghe ends den

Cesar dit al-
les aldus ge-
lukt heeft: he-
uengeboert
hebbende
heeft Alexan-
der en het
gantsche Co-
gypten be-
vredicht.

In sijn ooc
aencomste.
aencomste.
aencomste.

a 25. g. 002.
25. g. 002.
25. g. 002.

b Alexander.
oorl. Boeck
III.
p. 11.

naech gelukkig afgehoopen was / maer waren oock blij-
de over zijn soodanighe gheluckige ende triumphelicke
aencomste. Cesar dan Egypten ende Alexandriyen inge-
wormen hebbende / heeft de koningen in soedaniger voes-
gen aldaer int Rijcke ghestelt / gelijk als Ptolomeus in
zijn Testament geschreven hadde / ende gelijk hy oock
aen het Roomsche volck begeert hadde / haer biddende
dat daer inne gheen veranderinghe en soude geschieden:
want alsoo vande twee Zonen des Koninckden outsten
ghestorven was / so heeft hy aen den joncken het Rijcke
overgheset / ende voorts aende outste vande twee Doch-
teren / ghenaeemt Cleopatra / de welcke onder syne ghe-
trouwichheit ende by syne Garnisoenen ghebleven was:
maer aengaende de joncke Dochter Arsinoe / upt wiens
naem dat wy hier b boven ghesent hebben dat Ganiine-
des een wijle tijds onbehoorlicken ende noetwillichlic-
ken was regeerende / de selfde heeft hy voorgenomen upt
het Koninckrijk wech te senden / ten eynde ten eersten ter-
wijle de Regierungen noch versch waren / ende niet gee-
ne lanckduericheit ende verloop van tijden bebesticht /
geene nieuwetweedzichten ende oneenicheden door cen-
ige uoetwillighe Opzoerders souden verweckt werden.
Over sulcx heeft hy het sesste oude Legioen met hem ge-
nommen / en de andere aldaer gelaten / ten eynde het Rijcke
des te sekerder soude mogen wesen. Zo dan binnen we-
nige dagen zijn aldaer koningen gestelt / dewelcke so-
danich waren dat sy weynich liefde ende vrientchap van
de hare hadden / also sy getrouwelic inde vrientchap van
Cesar gebleven waren ; ende daer beneffens hadden geen
aensien van outhepdt alsoo sy nieuwelincx aenghekomen
waren. Voorts heeft hy aldaer oock Garnisoenen gela-
ten ten eynde de koningen in behoorlicker ghetrouwich-
heit souden blijven / alsoo hy het selfde ten hooghsten
dienstich achte te wesen voer het ghemeene profijt ende
welvaren / mitsgaders de aensienlikheyt des Room-
schen Rijcks: Ende soo het oock geschiede dat de konin-
gen ondancbaer ende afvallich quamen te werden / soo
achtte hy oock dat sy door middel der selver Garnisoe-
nen ingehouden ende bedwongen konden werden.

De koninck
Desotarius
desoerit po
pandt aen

18. Als die aldus gheluckelicken uptghevoert ende al-
les besteldt was / soo is hy te Landewaerts vertrocken
ende gherepft naer Spzien. Daer-en-tusschen terwij-
le dese

le dese handelingen gevielen in Egypten / is den Koninc ^{Domitius}
 Dejotarus gekomen tot Domitius Calvinus / aen den ^{Calvinus}
 Welcken Cesar het Gouvernement van Aſien / ende al- ^{reges Pharnaces.}
 le de nabuerighe Provincien bevolen hadde / ende heeft
 hem ghebeden dat hy niet ghehenghen noch toe-laten en
 soude dat zijn Koninckrijk / namentlicken het Lant van
 Kleyn a Armenien / ende het Koninckrijk van Ariobar- ^{a Het Lande}
 zanes / namentlicken het Lant van Cappadocien inge- ^{Knadole.}
 nomen ende verwoestet soude werden van Pharnaces;
 want soo sy van dese zwarcheyt niet bezijt en werden
 dat sy als dan niet en souden komen na-komen sulcx als
 haer bevolen was / noch dat sy het beloofde Ghelvt
 aen Cesar niet en souden kennen op-brenghen ofte beta-
 len. Domitius dit selve hoorende heeft seker noodich
 geacht in dese sake te voorzien / alsoo hy niet alleenlic het
 Gelt nootwendich achte te wesen tot betalinge van des
 Krijghs-onkosten / maer bemerkte oock het self de een-
 schande te zijn vooz het Roomsche Volck ende vooz den
 overwinnenden Cesar / ende vooz hem selven / nament-
 licken dat de Koninckrijcken der Bontghenoten ende
 Vrienden van een vrenden Koninck souden ingenomen
 werden. Over sulcx heeft hy dadelicken boden aen Phar-
 naces ghesonden / hem belastende dat hy upt de Landen
 van Armenien ende Cappadocien soude vertrecken / ende
 dat hy niet aenrechtinghe van Burgherlicke oorloghe /
 de macht ende Majesteit des Roomschen Volcx niet en
 soude tergen. Hier-en-tusschen also hy sodanighe aen-
 segginghe meynde van meerder kracht te sullen zijn / in-
 dien hy niet zijn Heir-kracht naerder aen de selfde Lan-
 den quame te trecken / soo is hy na syne Legioenen heren
 gereyst / ende heeft een vande drie / ghenacmt het ses-en- ^{Domitius}
 dertighste Legioen met hem ghenomen / ende de andere ^{besamelt te}
 twee heeft hy in Egypten tot Cesar ghesonden / alsoo de ^{dien opde}
 self de door Drieven by hem ontboden waren: doch even- ^{eenige Ghe-}
 wel een van dese is hem inde Alexandrijnsche oorloghe ^{krachten.}
 niet by ghekomen / upt oorsake dat het self de re Lande-
 waerts door Syrien gesondē was. Middelerwyle heeft
 Cnejus Domitius by het ses-en-dertighste Legioen
 oock by gevoeght twee van Dejotarus / dewelcke hy ve-
 le Jaren volghens onse Krijghs-ordre ende wapeninge
 geoeffent hadde / insghelijcx oock hondert Ruyteren / ende
 even soo vele heeft hy oock van Ariobarzanes tot hem
 ghe-

ghenomen: Doordts heeft hy Publium Sertium toe
 Caius Pictorius den Ontfangher henen gesonden / op
 dat hy aenbrengen soude het Legioen 'twelck upt de
 a Ghenuptineerde verlopen Soldaten in het Lande
 van Pontus aen-genomen was: insghelijcx heeft hy ooc
 Quintum Patiseum upt-gesonden om by-standen upt
 het Lant van Cilicien te halen; welcke Heirkrachten in
 aller haeste alle gelijckelic binnen de Stad b Comana ge-
 komen zyn. Daer-en-boven quam de Gesanten van
 Pharnaces / ende bzochten tot een antwoorde / als dat hy
 upt het Lat van Cappadocië getogē was / doch dat hy
 het Lant van Kleyn Armenien gerechtelick in-genomen
 hadde / als hem toe-komende van zijns Vaders wegen:
 voorts dat aengienende zijne Begieringe in haer geheel
 dieshalven tot de komste van Cesar konde uptgesteld
 werden / also hy bereypt was alles te doen ende na te ko-
 men sulcx als hem als-dan soude believen. Cnejus Do-
 mitius bemerkende dat hy upt het Lant van Cappa-
 docien gewelen was niet door zijwillicheyt / maer veel
 meer gedwongen door nootsakelicheyt / upt oorsake dat
 hy het Lant van Armenien veel ghemackelicker konde
 bewaren / als aller-naest zijn Rijck zijnde / dan het Lant
 van Cappadocien / het welck wijt daer van daen was:
 daer-beneffens is hy oock te stouter in het Lant van
 Armenien gebleven / overmits hy verstont dat Domi-
 tius van die drie Legioenē de welcke hy meynde dat hy
 geheel tegens hem aenvoeren soude / twee tot Cesar ge-
 sondē hadde. Over sulcx heeft Domitius seer begost aen
 te houdē / ten eynde hy ooc upt dat Konincric soude ver-
 trecken / also hy gheen meerder recht en hadde aen het
 Lant van Armenien dan aen het Lat van Cappadocien:
 insge'ijcx dat ooc zijn versoeck onbehooylic was door het
 welc hy begeerde dat de sake in haer geheel tot de komste
 van Cesar soude upt-gheset werden: want alsdan de sake
 kan geseut werden in haer gheheel te zijn / so wanneer de
 selfe gelaten wert gelijck die te voren was.

hy treckt hi 19. Als hy dese antwoorde aldus ghedaen hadde / is
 hy van hem met die Heir-krachten de welcke wy hier boven be-
 schreven hebben / henen getogen na het Lant van Arme-
 nien / ende heeft zijne tocht gemaectt boven over de be-
 hevenste plaetsen: want upt het Lant Pontus van
 de Stadt a Comana af is een seer hooch boschachtich
 Gheberchte /

a t'mul-
tuarij.

b Aisenga.

hy treckt hi
hij van hem
Armenien.

a Aisenga.

Gheberchte/ hem streckende tot in het Lant van Armenien / alwaer het Lant van Cappadocien hem afschepdet van het Lant van Armenien. De gelegentheden ende redenen deses tochts over de Gheberchten waren verschepden: Eerstelic daerom / overmits op de verhevene plaetsen haer gheen haestighe overvallighe vande vijanden en konde geschieden; ende daer na ooc daerom / overmits het Lant van Cappadocien / het welc onder dese Gheberchten gelegen is / haer een groote overvloedige toevoeringe van alles soude doen. Hier-en-tusschen heeft Pharnaces vele gesantschappen aen Domitius gesonden / om namentlicken den vrede aen hem te versoecken / ende Konincklike geschencken aen hem te brengen. Doch Domitius heeft de selfde seer stantvastelicken afgeslagen ende verworpen: ende heeft den Ghesanten gheantwoort / hoe dat hem niet liever ende aengenaemer en was / dan de behoudenis van de eere des Roomschen volcs / ende wederverkrigginge vande Koninckriicken der Bontgenooten. Verhalben als hy na groote ende ghestadige tochten ghekomen was aen Nicopolis / het welc een Stat is gelegen in het Lant van Armenië / op een blacke effene plaetse / hebbende aen weder-zijden seer hooge Bergen / de welcke nochtans tamelicken verre vande Stat verschepden waren: so heeft hy ontrent seven mylen van Nicopolis zijn Legher gheslagen. Pharnaces bemerkende de plaetse de welcke hy upt den Legher nae hem toe moeste door-trecken / dat de selfde seer bekommerlicken ende enghe was / heeft alle zijne Ruyters / mitsgaders oock eenige upt ghelesene Doetknechten hier ende daer in laghen bestelt: voorts heeft hy een groote menichte van Deebeesten binnen die engte doen verstropen / ende ooc daer ontrent belast de Lant-lieden ende Burghers over ende weder over te wandelen. Ende sulcx begheerde hy om dese redenen: Eerstelic / indien Domitius als vrient door die engten passeerde / dat hy alsdan geen vermoeden soude hebben van vijandische lagen; also hy konde bemerkken dat de beesten ende menschen eben gelyc als inde aankomste der vrienden geschiet / over en weder over op de veldē sonder eenich achterdenicken waren wandelende: ende indien het geschiede dat hy haer voor zijne vijanden hiel / ende in haer Lant als inder vijanden Lant quame te vallen dat als-

De listighe
lagē de welc
ke hem van
Pharnaces
op syn tocht
gelept wā
verdwijnen
by haer sel
ven.

dan zijne Soldaten haer tot plonderen souden begeben/
 ende dies halven vanden anderen schepdende ende ver-
 stropende lichtelicken souden konnen gheslagen werden.
 Terwyle hy dit aldus bestelde en hiel hy nochtans niet
 op gestadich Gesanten aengaende den vrede ende vrient-
 schap aen Domitius te senden/des te meer overmits hy
 verhoopte dat hy door sulcx te lichtelicker soude konnen
 bedrogen werden. Doch de hope van vrede heeft Do-
 mitio oorsake ghegeven om in het Legher te vertoeven/
 ende binnen het selfde te blijven leggen. Derhalven
 Pharnaces siende dat hy de goede ghelegghentheden des
 teghenwoordighen tijds was verliefende/ ende bevreest
 zijnde dat syne listighe laghen soude moghen ontdeckt
 werden/soo heeft hy de syne wederom binnen den Leger
 ontboden. Des anderen daeghs daer aen is Domitius
 naerder aen Nicopolis gekomen ende heeft zijn Legher
 onder de Stadt ghebracht: doch terwyle de onse aldaer
 haren Legher waren sterck makende/ so heeft Pharna-
 ces aldaer syn slach-ordze volghens syn ghebruyck ende
 maniere inghestelt: want vooraen hadde hy een rechte
 enckele slach-ordze/eñ aengaende zijne vleugelen/de self-
 de werden niet dzye onderstanden versterckt; op de self-
 de maniere wierde oock alles bestelt inde middel-slach-
 ordze/in voegen dat de ordinantien hebbende aende rech-
 ter ende linker zijde twee ruynten enckel ghestelt zijn
 gheweest. Doch Domitius heeft het begoste werck des
 Legers volbracht/ ende een deel syner Heir-krachten in
 plaetse van een Bolwerck ghestelt. Des nachts daer aen
 heeft Pharnaces eenighe Boden gevanghen gekregen/
 dewelcke aengaende de Alexandrijnsche saecken Brieven
 aen Cesar brachten/ende heeft upt de selfde verstaen hoe
 dat Cesar in groote benautheit was/eñ dat hy aen Do-
 mitius ernstelicken verpfschten dat hy hem ten eersten
 onderstanden soude senden/ ende door Syrien selver he-
 nen soude trecken om naerder aen Alexandrien te komen
 Pharnaces dit verstaende heeft hem-selven ghenoech-
 saem de victorie ingebeeldet/ indien hy den tijdt eenich-
 sins konde vertoeven ende hem aldaer ophouden/also hy
 meende dat Domitius haestelicken van selfs soude moe-
 ten vertrecken. Derhalven siende dat de onse de aller-
 ghemackelickste ende bequaemste ghelegghentheydt van
 stryden aen de Stadt hadden; so heeft hy aen die plaet-
 se

se geschoten twee rechte grachten van vier voeten diepte/ende niet seer wijt van malkanderen / uyt oorsake dat hy voorsz-ghenomen hadde aldaer met zijn slach-ordze te blijven ende gheen. sinst te vertrecken: over sulcx heeft hy alle daechs binnen dese grachten zijn volck in slach-ordze ghestelt / doch zijn gantsche Ruyterije stelde hy ter zyden bukten de grachten/also de selfde hem op geen ander wijze en konde dienstich wesen/ende belangende het ghetal der Ruyterije/daer-inne ging hy den onsen verre te boven.

20. Hier-en-tusschen is Domitius meer voorsz het pe-
rijckel van Cesar/dan voorsz hem eygen selfs bekommiert
geweest/over sulcx is hy seer beducht geweest/ want hy
sach dat het niet voechlick en was/ende dat hy oock niet
eeren niet en soude konnen vertrecken / indien hy de con-
ditiende welcke hy verwozpen hadde / van selfs weder-
omme quame te begeeren/ofte indien hy ooc sonder oorz-
saek quame te vertrecken. Verhalven heeft hy uyt het
naeste Leger syn Heir-bracht in slach-ordze bukten ge-
bracht/ende heeft het ses-en-dertighste Legioen aen de
rechter Vleughel ghestelt/ ende het Pontische Legioen
aen de linker Vleughel/voorts de Legioenen van Des-
jotarus heeft hy inde middel-slach-ordze gestelt / ende
heeft de selfde voorsz aen een enghe ledighe plaetse gelaten/
ende de andere Benden heeft hy tot onderstant ghestelt.
Doen nu beyde de slach-ordze aldus gestelt waren/zijn
sy t'samen geloopt om te strijden; ende eersteic hebben
sy te ghelijck recken van A-l'arm ghegheven/ ende zijn
voorts aen malkanderen gekomen/ ende hebben dapper-
lick niet verlies dan aen d'een zyde dan aen d'ander zyde
teghens malkanderen gestreden: want het ses-en-der-
tichste Legioen heeft bukten de grachten op des konincs
Ruyterije eenen aen-val ghedaen/ ende teghens de selfde
soo voorszpoedelicken gestreden / dat sy onder de Westen
des Stats quamen/ende insghelijcx oock over de grach-
ten / ende hebben mitsdien den Vijanden van vozen aen-
ghevallen / maer het Pontische Legioen aen d'ander
zyde is voorsz den Vijanden een wepnich geweken / ende
wilde ten tweeden-male in slach-ordze over de grachte
gaen/ten eynde sy lieden den Vijanden aen een openbare
zyde souden moghen aenvallen: maer hier-tusschen
zijn sy in het overgaen vande grachte alle ghelijckelick

Domitius
waecht de
geheele sake
niet te ver-
sach.

waer-

waer-genomen ende vande Opanden verslagen. Ende aengaende de Legioenen van Dejotarus/de selfde hebbe ooc qualic genoech het geweld der Opanden konnen tegenhouden. Dit aldus afloopende/hebben de overwin-nende Heyz-krachten des Konincs aen de rechter Vleu-gel vande middel-flachordze haer selven gekeert tegeng het ses-en-dertichste Legioen/het welc nochtans kloecmoedichlicken het ghewelt der Opanden tegenggehouden heeft : doch siende haer-selven omcingelt te wesen met groote Heyzkrachten der Opanden/hebben sy haer-selven/blijvende even kloeckmoedichlicken stryden-de / in eenen ronden klood ghedraept/ende haer begheven aen den voet vande Gheberchten/alwaer Pharnaces/over-midts de ongelegentheyt der plaetsen haer niet en wilde vervolghen ofte na-jaghen. Derhalven is alhier het gheheele Pontische Legioen schier verloren/ende oock een groot ghedoelte van de Soldaten van Dejotarus gedoot ende omme-gebracht : doch van het ses-en-der-richste Legioen het welck hem begheven hadde op die hooge ende verheven plaetsen / en werden niet meer dan twee hondert ende vijftich ghemist : insghelijcx in desen flach zijn gebleven sommige Roomsche Rid-ders / ende ooc andere seer edele ende doozluchtige Mannen. Domi-tius dese nederlaghe ontfangen hebbende/heeft de over-blijfselen zijnes verstropden Heyz-krachts versamelt/ende heeft voozts dooz goede versetende weghen hem selven midden vooz het Lant van Cappadocien na Asien begheven. Doch Pharnaces seer hooghmoedich zijnde overmidts zijn voozspoedt / ende verhopende suicx van Cesar ghelijck hy hem toe-wenschte/heeft met zijn gantsche Heyz-kracht het Lant a Pontus ingenomen: in boeghen dat hy aldaer als een Overwinner ende seer wreede Koninc geset is geweest ; want het Lant aldaer houdende vooz zijn Vaderliche Erf goet/heeft hy met een seer geluckighe upthomste vele Steden in-gewon-nen/ende met een ooc beplondert de goederen der Room-scher ende Pontischer Burgeren : daer-beneffens heeft hy aen allen den ghenen / de welcke eenighe upterliche aensienlicheyt van ghestaltenisse ofte ouderdom hadden seer zware straffen / in boeghen dat de selfde pijnlicker ende ellendiger waren dan de doot selber: ende heeft alsoo het gantsche Landt van Pontus sonder tegenstant van yemant

Doch dewil
le spie sake
niet seer ge-
luckelick af-
loopen/is hy
daer ver-
strocken.

a Het Lant
van Trape-
zus.

permant in-gehouden/doende over-al verkondigen dat hy dieshalven zijn Vaderlick Konincryck in-ghenomen hadde.

21. Ontrent de selve tijt isser oock een zware nederla-
ghe gheschiedt in het Lant b Slavonien /welcke Pro-
vincie de voorszgaende Maenden niet alleen sonder scyan-
de voorsz-ghestaen / maer oock met grooter eere bewaert
ende in-gehouden was : want aldaer droech hem seer
heerlicken Quintus Vornificius den Onsfangher van
Cesar /de welck in de Somer-tijt derwaerts in de plaets-
se des Schouts met twee Legioenen ghesonden was.
Ende al-hoe-wel de Provincie niet seer voorszien en was
om eenige Hery-krachten te voeden / zijnde door de na-
buurighe oorlogen ende oneenicheden seer verwoestet en-
ende upt-gheteert : nochtans des niet tegenstaende alsoo
hy in alles seer toe-sach om niet onvoorszichtichlick te
beghinnen / heeft hy met zijne voorszichticheyt ende nee-
sticheyt het gelheele Lant in-genomen ende ooc behoorz-
licker wijse bewaert : want hy heeft met ghewelt ver-
wonnen vele Stercten ende Schanssen / de welcke op
verhevene plaetsen gelept waren ende door middel van de
welcke sp-lieden goede gheleghentheyt hadden om upt-
ballen te doen / ende den onsen met oorloghe te benauwen :
ende aengaende den Vuyt / met de selfde heeft hy zijne
Soldatē vereert /de welcke alhoewel de selfde van kleyn-
der weerden was / nochtans seer aengenaem geweest is /
so van weghen de seer groote benautheyt des gantschen
lants / als ooc hy sonderlickē om dat de selfde door kloec-
moedicheyt verkreghen was. Voorts heeft hy oock
in-gekrege eenige verdwaelde en verscroyde Schepen
van Octavius /doen hy nametlicken upt den a Pharsa-
lischen strijt gebluchtiet was /ende met een groote Vloete
Schepen hem op die Kusten begheven hadde /alwaer
hy ghekreghen hadde eenighe Schepen vande Maeder-
tynsche volckeren /de welcke ten allen tijde een goede ge-
neghentheyt tot het Gemeene-beste van Rome toe-
gedragen hadden. Insgelijck heeft hy hem-selven oock
toegerustet om met een Vloete te mogen strijden / verga-
derende ten dien eynde alle de Schepen der Bontgenoten
t'samen oock de Schepen de welcke sp genomen hadden.
Ende alsoo den overwinnenden Cesar aen verscheyden
hoecken des Werelts Cnejum Pompejum vervolchde :

Daer en is
schē in Sla-
vonien zijn
de saken op
verscheyden
misen af-
gelopen.
b : Iliricum.

a Prelum.
pharsalicum.
Burg.oorlc.
Borr III.
s XL.

so heeft hy verstaen hoe dat de Vrijnden haren over-
 gheblevenen hoop hier en-tusschen upt de vluchte ver-
 samelt hadden / ende dat ve e vande selfde haer in het
 Lant Slavonien begheven hadden / overmits de nabys-
 heyt van Macedonien: Derhalven heeft hy Zieven aen
 Gabinius gesonden dat hy met de Legioenen der nieu-
 we Soldatē / de welcke onlanck gelcde aengenomen wa-
 ren / in Slavonien soude trecken / ende zijne Heirkrachtē
 met Quintus Cornificus t'samen-voegen / om alsoo
 met ghemeener hant alle de swaricheden de welcke de
 Provincie mochten aengedaen werden / af te weeren.
 Och so het gebiel dat sy het Lant met klepne machten
 konde bewaren / dat sy als-dan hare Legioen in Mace-
 donien soudē bzenghen : want het bedencken was dat
 het gantsche geweste ende Lant aldaer so lange Cnejus
 Pompejus int leven was / t'elken wederom de oorloge
 soude vernieuwen. Hier-en-tusschen is Gabinius op
 een seer onghelegghene tijt des Jaers / te weten in de
 Winter-tijt in Slavonien gekomen / ende heeft aldaer
 door zijn stoutmoedich belept seer sware saken aen-ge-
 vangen / eensdeels overmits den goeden voortgang van
 het geluc vanden overwinnenden Cesar / eensdeels oock
 overmits hy grootelick was steunende op syn eyghen
 vromicheyt en ervarentheyt: eēdeels overmits hy dag-
 te dat de Provincie veel overbloediger van alle lijftocht
 soude wesen: maer hierentusschen kreeg hy gantsch ende
 gaer gheen onderstant vande Provincie / also de selfde
 eensdeels uptgeputtet was / en eensdeels ooc onghetrou-
 ende aengaende den Schepen door middel vande selfde en
 konde hem mede geen lijf tocht van weghen de teghen-
 spoedige Winden / ende tempeesten aen-gevoert werden:
 so dat hy benaut is geweest met vele swaricheden / en de
 oorloge aldaer voerde niet gelijc hy wilde / maer gelijck
 den noot hem toeliet. Derhalven dan benaent zijnde met
 d'uyterste swaricheden ende bysonder overmits de ge-
 bzeckelicheyt aller dingen is hy genootsaecht geweest de
 Schanssen ende Steden aldaer te beleggheren / ende heeft
 daer over ooc vele tegenspoets geleden: in voegen dat het
 geschiet is dat hy vanden Barbarischen soo veracht
 wierde / dat hy reysende na de Zee-stat Salonen / bin-
 nen de welcke seer getrouwe en vrome Roomsche Bur-
 gers doen ter tijt woonden / op den wege genootsaect
 is

is geweest int midden vanden geheelen hoop neffens andere te strijden.

22. In welken strijt ghemist zijn meer dan twee duysent Soldaten/acht-en-dertich b Hooft-lieden/ende vier c Opper-meesters. Ende aengaende de overgeblevene Heir-krachten/met de selfde is hy binnen Salonen gekomen/alwaer hy erlicke Maenden legghende / ende seer groot gebiet ende benaetheden lijdende/in een swaere siecte gevallen is/vande welcke hy eyntlicken gestorven is. Octavius hoorende van het ongeluc zijner saken hy zijn leven/ende oock van zijn haestige doot / heeft hy sich selven groote hope ghekrege om de gantsche Provincie in te krygen:maer de neersticheyt van Cornificius/ende de vromicheyt van Vatinius en heeft hem niet toegelaten dat hy langer soude genieten het selfde geluc/ende aen zijn zijde soude hebben de Fortune de welcke heel inde oorloghe vele vermacht: want Vatinius alsoo hy te Bzundisium was alles verstaende watter in Slavonien verhandelt was; ende daer-beneffens door vele Brieven van Cornificius ontboden zijnde om de Provincie alle bystant te doen / heeft gereetschap gemaecht om derwaerts na toe te trecken / des te meer overmidts hy verstont dat Marcus Octavius met de Barbarische Verbont gemaect hadde / ende op vele plaetsen de Garnisoenen onser Soldatē was bestrijdende/eensdeels door hem-selven met de Vlote / eensdeels door de Barbarische met sekerre Heir-krachten te Lande: ende al-hoe-wel hy seer sieckelic ende swackelick van Lichaem was in voeghen dat het herte kloeker was dan de krachten des Lichaems: nochtans heeft hy de swaricheden zijner sieckte / ende de onghelighentheden des Winters/mitsgaders de ongemacken van sodanighe haestighe toe-rustinghe/met zijne vromicheyt ende kloecherticheyt overwonnen. Ende dewijle hy seer wepnighe langhe Schepen binnen de Haven hadde / so heeft hy Brieven in Achaien aen Quintus Calenus gesonden ten eynde hy hem een Vlote Schepen soude toe-stieren: maer also sulcx te lantsaem achter weghe beef/ meer dan het perikel vande onse konde verdraghen / alsoo sy het geweld van Octavius niet en konden langher teghen-houden: so heeft hy eenighe snupten gemaect aen zijne Roep-schepen / de welcke hy vels ghevoeg in getale hy de handt hadde

De sake van
Cesar wero-
den seer ge-
swacke door
de neberla-
ge ende doot
van Cabis-
nius.
b centurio-
nes.
c tribuni.

Maer donz
de vromichz
ba Vatinius
us werden
de selfde wes
deromme
verbeteret.

hadde / al-hoe-wel nochtans niet wel groot genoegh ons te strijden : ende by den Roep-schepen heeft hy gevoecht zijne langhe Schepen / in voeghen dat hy een seer groot getal van Schepen hadde : dit aldus bestelt zijnde / heeft hy te Schepe doen komen alle de oude Soldaten van de welcke hy aldaer een groote menichte hadde / also de selfde upt alle de Legioenen / als zijnde doen-maels van het ghetal der siecken die in a Brundisium gelaten waren / doen namentlicken het Heer-kracht in Griekenlant overgevoert werde. Met dese Vlote dan is hy henen gestoghen in Slavonien / ende heeft eenighe Zee-steden de welcke afgheweken waren ende haer-selven aen Octavius hadden overghegheben / wederomme ghekegen : doch sommige andere Steden de welcke in haer voornemen hartneckich bleven / heeft hy voer by gheseylt / also hy nergheens sochte te vertrecken / op dat hy soo haest als hy konde / Octavius selver soude moghen na-jagen ende vervolgghen. Ende alsoo hy doen ter tijt besich was met de Stadt b Epidaurus beyde te Water ende te Lande te belegghen / in voegghen dat ons Garnisoen aldaer seer benaut was ; soo heeft hy met zijn aen-komste hem van het beleggh doen afwijcken / ende heeft also onse Garnisoenen ontfettet ende verlost.

a Burg onl
Boec 33.
§ 1. ende
XXXVII.

b Epidaurus
i Ilirici, de
Cat. Ragusi.

Wat beyde
te water en
te Lande
wert Octa-
vius in de
vluchte ghe-
driven ende
gheslaghen.
c Naves actu-
aris.

23. Hier-en-tusschen Octavius verstaende dat Vatinus zijn vlote ten meestendeel met c Roep-schepen toegerust hadde / heeft op-gehouden van te vluchten / ende hem verlatende op zijne Vlote / is by het Eylant Thauris stille blijven legghen : maer Vatinus hem soeckende ende vervolgende / is oock derwaerts henen gheseylt / doch en wisten niet dat Octavius aldaer was stille blijven leggen / maer meynde dat zijn voornemen was gheweest verder te vluchten. Doen hy na by Thauris quam / heeft hy zijne Schepen vanden anderen verspreyt / alsoo het een seer groot onweder was / ende hy oock geen vermoeden en hadde op eenigen Wyant : maer middelerwyle is het haestelicken geschiet dat hy een Schip met Soldaten ghestien heeft tegheng hem aen-komen seplen hebbende de Spyet nederhangende midden aen den Mast : het welck als hy sach heeft hy strack de Zeplen doen intrecken / ende de Spyeten nederlaten / ende den Soldaten belast inde Wapenen te komen : ende heeft daer na een Vlagghe doen op-steken / met de welcke hy tecken ten strijde

strijde gaf / ende heeft oock aen de andere Schepen de
 welke hem aldernaest volchden / te verstaen ghegheven
 dat sy het selve mede souden doen. De Vatiniensche
 derhalven dus schietelicken overvallen zijnde / hebben
 haer stracks ten strijde bereept : maer de Octaviaensche
 quamen wel bereept in goede ordinantie achter malkan-
 deren upt de Haven voort seplen. Over sulcx aen weder-
 zijden wert hare slach-ordne ghereet ghemaccht / ende
 was aen de Octaviaensche zijde de bequaemste ende
 gheschickste ordinantie: maer aen de Vatiniensche zij-
 de was het gemoedt der Soldaten bereytsamer ten strij-
 de. Vatinius bemerckende dat hy tegens den aenstaende
 strijt niet kloeck noch machtich ghenoech en was / so
 ten aensien vande grootheyt harer Schepen / als oock
 van weghen het getal der selver / in het welke sy hem
 verre overtreften; heeft voor-ghenomen de sake niet-te-
 min in een onsekerre waechschale te stellē; over sulcx herse
 hy aller-cerst met zijn Galepe van d'vijs Roep-ordinan-
 tien / op de vier-vanchighe Galepe van Octavius zij-
 nen aen-val gedaen: desen dit siende heeft seer snellickē en
 kloecmoedelicken teghens hem aen-ghedoept / sulcx dat
 de Schepen teghens malkanderen aen-komende / soo
 gheweldelicker met hare snuyten gestooten hebben / dat
 het Octaviaensche Schip zijn snuyt afgestooten heeft /
 doch is aengaende het hout onbeschadicht ghebleven.
 Men alle de andere plaetsen wert seer heftelicken gestre-
 den / ende aller-meest ontrent de Oversten / alwaer seer
 dapperlicken ghevochten wert : ende een peghelicken
 dede seer trouwe bystant aen de zijne / in voeghen datter
 eenen grooten slach van na by in die enghe Zee aldaer
 gheschiedt is: ende hoe het meer van noode was dat de
 Schepen ghedrongen in malkanderen moesten strijden /
 hoe de Vatiniensche meerder voordeels kregghen / de
 welke niet en ontsagghen met een wonderlicke kloeck-
 moedicheyt upt hare Schepen over te springen in der
 Vrijanden Schepen: in voeghen dat niet tegenstaende daer
 gelijcke voordeel was inden strijdt / sy nochtans verre in
 vromicheyt haer te boven gingen / ende dieshalven oock
 gheluckelicken hare saken uptboerden. De Galepe van
 Octavius is te gronde ghegaen / insghelijcx vele Sche-
 pen zijn ofte ghenomen ofte oock eenighe aen hare snuy-
 ten ghebroken / ende voorts gesoncken : voorts de Octa-

d' Quinquere-
 remis.
 e Quadri-
 remis.

f Myopare.

g Teutire-
mis.
h triremes.
i Dicitur
Watinius.
hebbende de
victoria / en
mitsdien de
Provincie
in vrede ge-
bracht / trect
wederom
na Byzan-
dium.
k Het Epla-
dium.

l Grieg
roeg

viaensche Soldaten wierden met menichte ofte inde Schepen verslaghen / ofte ooc in Zee over boort ghe-wozpen. Hierentusschen evenwel Octavius selver heeft hem in een Bootken begheben ; doch alsoo vele neffens hem in het selfde Bootken waren vluchtende / soo is het gheschiet dat het selfde mede te gronde ghegaen is : doch hy even-wel niet teghenstaende hy ghequetst was / is het ontswommen / ende in zijn f Zachte ghekomen ; bin-nen het welcke ontfangen zijnde / also den nacht een epn-de handen strijt gemaect hadde / soo is hy met een sterck-ke voorszpoedighe Wint henen wech gheseylt ; ende ee-nige van zijne Schepen de welcke hy gevalle het perikel ontkomen waren / zijn hem ooc strack ghevolcht. Doch Watinius also hy zijne saken voorszpoedelickē uytgebort hadde / heeft den Af-tocht doen blasen ; ende is als een overwinnende Helt behouden met alle de zijne binnen die Haven ghekomen / uyt de welcke de Octaviaensche Vloete henen ghetoghen was om te strijden. In dien nacht heeft hy genomen eeneg vijfbanchighe / ende twee hdrie-banchige Galepen / ende ooc acht i twee-banchige Galepen / mitsgaders vele Octaviaensche Rocz-lieden. Des anderen daechs is hy aldaer ghebleven ten eynde hy beyde de zijne ende de genomen Schepen eenichsing soude herstellen. Doch na den derden dach is hy vertroc-ken na het Eylant k Assa / meynende dat Octavius aldaer gevluchtet was : daer was een seer vermaerde Stat in die Landen ende de welcke ooc aen Octavius seer toe-gedaen was : Maer so haest als hy alhier gekomen was hebben die vande Stat ootmoedelicken haer-selven aen Watinius overgegeven. Hierentusschen heeft hy verstaē dat Octavius niet wepnighe kleyne Schepen / ende met een voorszpoedighe Wint inde l Griegsche Landen ge-toghen was / ten eynde hy vandaer in Silicien / ende voort in Afriken soude komen. Zoo dan is alles seer voorszpoedelicken aldaer af-gelooopen / ende binnen eenen korten tijdt heeft hy de Provincie weder-omme ge-kreghen / ende in handen van Cornificius weder-omme herstelt : Inghelijcks heeft hy de gantsche Vloete der Wijanden uyt de gheheele Zee aldaer verdreven : Dae welcke victorie hy wederomme t'samen met zijn Heirkrachten ende Vloete binnen Byzandisium hem-selven begheben heeft.

24. Ontrent de self de tijden dat Cesar by Dyrrhachium Pompejum belegert hadde/ende oock zijne saken te Paleopharalum a geluckelick ende met groote victorie uytvoerde; insgelijcx terwyle hy te Alexandrijen in groot perickel van zijn lijf / ende niet gheen minder perickel van zijn eere was b oozlogende: so heeft Cassius Longinus c Stat-houder des Schouts hem wreedelicken ende onbehoorlick in d Spagnen ghedraghen: want also hy tot het goubernement van e hooch Spagnien ghestelt was; so heeft hy eenen grooten haet aldaer teghens hem-selven verweckt door zijne wreedtheit/de welcke hem ofte door gewoonte / ofte door de natuere epgen was: ofte oock boozt-quam uyt een sekere byandschap teghens de selfde Provincie / alsoo hy aldaer f Ontfangher zijnde ten anderen tijden/van haer door verraderije ghequetst gheweest was. Ende dewyle hy den haet des Landts aldaer teghens hem bemerckte/eensdeels uyt de eyghen g overtuyginghe zijns ghemoefts/als versekeret zijnde/dewyle hy haer haet dede/dat sy hem oock wederom waren hatende; eensdeels oock uyt seckere teykenen ende ghetuygenissen der gener de welcke hare vbandtschappen niet en konden bedecken ofte verbozghen houden: soo heeft hy den haet des Landts willen verbeteren met een goede gheneychtheidt ende liefde des Keyz-leghers teghens hem/in voeghen dat hy den Soldaten groote vereeringhen ghesdaen heeft: want ten aller-eersten dat hy het Keyz-legher op een seckere plaetse vergaderde/soo heeft hy den Soldaten beloofd hondert g Sestertien. Ende niet langhe daer nae / doen hy in h Portugael in-ghemen hadde de Stadt Medobrega/ende oock den Bergh Perminius / op den welken de Burghers van Medobrega hare vlucht genomen hadden:so heeft hy den Soldaten / also hy van weghen dese victorie i Veldt-overste van haer genaemt was geweest / wederom beschoncken met hondert k Sestertien: Daer-en-boven dede hy noch veele andere groote ende schoone vereeringhen aen een peder int bysonder / sulcks dat daer door een seer groote liefde des Keyz-krachts teghens hem verweckt wiert. Maer middelerwyle sodanighe toe-ghevinghen ende vereeringhen deden allencrkens ende in't verbozghen alle goede krijchs-tucht ende ordze vervallen ende

Get gewelt
en oberst
van Cassius
Longinus
in hooch-
Spagnien.
a Burg. ool
Boec III.
§ XL.
b Alexandr.
ool Boeck
III.
§ 1.1.1.1.1
c Proprator.
d Hispania.
e Vterior.
Provincia
f quator.

h confien-
tia.

g h. s.
h Lusitania.

i Imperator.

k H. s.

waer-genomen ende vande Opanden verslagen. Ende aengaende de Legioenen van Dejotarus/de selfde hebbe doot qualic genoegh het gewelt der Opanden konnen tegenhouden. Dit aldus afloopende/hebben de overwin-nende Heer-krachten des Konincs aende rechter Vleu-gel vande middel-flachordre haer selven gekeert tegeng het ses-en-dertichste Legioen/het welc nochtans kloec-moedichlicken het ghewelt der Opanden tegenggehou-den heeft : doch siende haer-se ven omcingelt te wesen met groote Heerkrachten der Opanden/hebben sy haer-selven/blijvende even kloeckmoedichlicken stryden-de / in eenen ronden klood ghedraept/ende haer begheven aen den voet vande Gheberchten/alwaer Pharnaces/over-midts de ongelegentheyt der plaetsen haer niet en wilde vervolghen ofte na-jaghen. Verhalven is alhier het gheheele Pontische Legioen schier verloren/ende oock een groot ghedoelte van de Soldaten van Dejotarus gedoot ende omme-gebracht : doch van het ses-en-der-tichste Legioen het welck hem begheven hadde op die hooge ende verheven plaetsen / en werden niet meer dan twee hondert ende vijftich ghemist : insghelijcx in desen flach zijn gebleven sommige Roomische Rid-ders / ende ooc andere seer edele ende doozluchtige Mannen. Domi-tius dese nederlaghe ontfangen hebbende/heeft de ober-blijsselen zijnes verstropden Heer-krachts versamelt/ende heeft voozts dooz goede versetende weghen hem sel-ven midden vooz het Lant van Cappadocien na Asien begheven. Doch Pharnaces seer hoogmoedich zijnde overmidts zijn voozspoedt / ende verhopende sulcx van Cæsar ghe-ijck hy hem toe-wenschte/heeft met zijn gantsche Heer-kracht het Lant a Pontus ingenomen: in boeghen dat hy aldaer als een Overwinner ende seer wreedē koninc gesetē is geweest ; want het Lant aldaer houdende vooz zijn Vaderlicke Erf goet/heeft hy niet een seer geluchighe upthomste vele Steden in-gewon-nen/ende met ren ooc beplondert de goederen der Room-scher ende Pontischer Burgeren : daer-beneffens heeft hy aen allen den ghenen / de welcke eenighe upterlicke aensienlicheyt van ghestaltenisse ofte ouderdom hadden seer zware straffen / in boeghen dat de selfde pijnlicker ende ellendiger waren dan de doot selver : ende heeft alsoo het gantsche Landt van Pontus sonder tege-stant van yemant

Doch dewil
le spie sake
niet seer ge-
luckelick af-
loopen/is hy
daer ver-
trocken.

a Het Lant
van Tραπε-
ζία.

permant in-gehouden/doende over-al verkondigen dat hy dieshalven zijn Vaderlick Konincryck in-ghenomen hadde.

21. Ontrent de selve tijt isser oock een zware nederla-
ghe gheschiedt in het Lant b Slavonien/welcke Pro-
vincie de boozgaende Maenden niet alleen sonder sejan-
de booz-ghestaen / maer oock met grooter eere bewaert
ende in-gehouden was: want aldaer droech hem seer
heerlicken Quintus Vornificius den Ontfangher van
Cesar/de welck in de Somer-tijt derwaerts in de plaet-
se des Schouts met twee Legioenen ghesonden was.
Ende al-hoe-wel de Provincie niet seer boozsien en was
om eenige Hery-krachten te voeden/zijnde door de na-
buurighe oorlogen ende oneenicheden seer verwoestet en-
ende upt-gheteert: nochtans des niet tegenstaende alsoo
hy in alles seer toe-sach om niet onboozsichtichlick te
beghinnen/ heeft hy met zijne boozsichticheyt ende nec-
sticheyt het geheele Lant in-genomen ende ooc behoos-
licker wijze bewaert: want hy heeft met ghewelt ver-
wonnen vele Stercten ende Schanssen / de welcke op
verhevene plaetsen gelept waren ende door middel van de
welcke sp-lieden goede gheleghentheyt hadden om upt-
ballen te doen/ende den onsen met oorloghe te benauwen:
ende aengaende den Wynt / met de selfde heeft hy zijne
Soldatē vereert/de welcke alhaewel de selfde van kleyn-
der weerden was/nochtans seer aengenaem geweest is/
so van weghen de seer groote benautheyt des gantschen
lants/als ooc hy sonderlickē om dat de selfde door kloec-
moedicheyt vercreghen was. Voorts heeft hy oock
in-gecregen eenige verdwaelde en verstroyde Schepen
van Octavius/doen hy nametlicken upt den a Pharsa-
lischen strijt gevluchtet was/ende met een groote Vloete
Schepen hem op die Kusten begheven hadde/alwaer
hy ghecreghen hadde eenighe Schepen vande Piader-
tijnische volckeren/de welcke ten allen tijde een goede ge-
neghentheyt tot het Gemeene-beste van Rome toe-
gedragen hadden. Aufgelijck heeft hy hem-selven oock
toegerustet om met een Vloete te mogen strijden/verga-
derende ten dien eynde alle de Schepen der Bontgenoten
t'samen oock de Schepen de welcke sp genomen hadden.
Ende alsoo den overwinnenden Cesar aen verscheyden
hoeken des Werelts Enejum Pompejum vervolchde:

Daer en is
schē in Sla-
vonien zijn
de saken op
verscheyden
wisen af-
gelopen.
b : Iliricum.

a Prelium.
pharsalicum.
Burg.oorlc.
Wort III.
s XL.

so heeft hy verstaen hoe dat de Vrijnden haren over-
 gheblevenen hoop hier en-tusschen upt de vluchte ver-
 samelt hadden / ende dat ve e vande selfde haer in het
 Lant Slavonien begheven hadden / overmits de nabij-
 heyt van Macedonien: Derhalven heeft hy Zieven aen
 Gabinius gesonden dat hy met de Legioenen der nieu-
 we Soldatē / de welke onlanx gelidē aengenomen wa-
 ren / in Slavonien soude trecken / ende zijne Heirkrachtē
 met Quintus Cornificus t'samen-voegen / om alsoo
 niet ghemener hant alle de swaricheden de welke de
 Provincie mochten aengedaen werden / af te weeren.
 Doch so het gebiel dat sy het Lant met klepne machten
 konde bewaren / dat sy als-dan hare Legioen in Mace-
 donien souden bzenghen : want het bedencken was dat
 het gantsche geweste ende Lant aldaer so lange Enejus
 Pompejus int leven was / t'elken wederom de oorloge
 soude vernieuwen. Hier-en-tusschen is Gabinius op
 een seer onghelegghene tijt des Jaers / te weten in de
 Winter-tijt in Slavonien gekomen / ende heeft aldaer
 door zijn stoutmoedich belept seer sware saken aen-ge-
 bangen / eensdeels overmits den goeden voortgang van
 het geluc vanden overwinnenden Cesar / eensdeels oock
 overmits hy grootelick was steunende op syn eyghen
 vromicheyt en ervarentheyt: eēdeels overmits hy dag-
 te dat de Provincie veel overbloediger van alle lijftocht
 soude wesen: maer hierentusschē kreeg hy gantsch ende
 gaer gheen onderstant vande Provincie / also de selfde
 eensdeels uptgeputtet was / en eensdeels ooc onghetrou-
 ende aengaende den Schepen door middel vande selfde en
 konde hem mede geen lijf tocht van wegghen de teghen-
 spoedige Winden / ende tempeesten aen-geboert werden:
 so dat hy benaut is geweest met vele swaricheden / en de
 oorloge aldaer voerde niet gelijc hy wilde / maer gelijc
 den noot hem toeliet. Derhalven dan benaent zijnde met
 d'uyterste swaricheden ende bysonder overmits de ge-
 bzeckelicheyt aller dingen is hy genootsaecht geweest de
 Schanssen ende Steden aldaer te beleggheren / ende heeft
 daer over ooc vele tegenspoets geleden: in voegen dat het
 geschiet is dat hy vanden Barbarischen soo veracht
 wierde / dat hy reysende na de Zee-stat Salonen / vin-
 den de welke seer getrouwe en vrome Roomsche Bur-
 gers doen ter tijt woonden / op den wege genootsaect
 is

is geweest int midden vanden geheelen hoop neffens andere te strijden.

22. In welken strijt ghemist zijn meer dan twee duysent Soldaten/acht-en-dertich b Hooft-lieden/ende vier c Opper-meesters. Ende aengaende de overgeblevene Heir-krachten/met de selfde is hy binnen Salonen gekomen/alwaer hy etliche Maenden legghende / ende seer groot gebzec ende benaetheiden lijdende/in een swa-
re siecke gevallen is/vande welcke hy eyntlicken gestor-
ven is. Octavius hoorzende van het ongeluc zijner saken
hy zijn leven/ende oock van zijn haestige doot/ heeft hy
sich selven groote hope ghekrege om de gantsche Pro-
vincie in te krijgen:maer de neersticheyt van Cornifici-
us/ende de vromicheyt van Vatinius en heeft hem niet
toegelaten dat hy langer soude genieten het selfde geluc/
ende aen zijn zyde soude hebben de Fortune de welcke
heel inde oorloghe vele vermach: want Vatinius alsoo
hy te Brundisium was alles verstaende watter in Sla-
vonien verhandelt was; ende daer-beneffens door vele
Brieven van Cornificius ontboden zijnde om de Pro-
vincie alle bystant te doen / heeft gereetschap gemaect
om derwaerts na toe te trecken / des te meer overmidts
hy verstont dat Marcus Octavius met de Barbarische
Verbont gemaect hadde / ende op vele plaetsen de Car-
uifoenen onser Soldatē was bestrijdende/eensdeels door
hem-selven met de Vlote / eensdeels door de Barba-
rische met sekere Heir-krachten te Lande: ende al-hoe-
wel hy seer sieckelic ende swackelick van Lichaem was
in boeghen dat het herte kloecker was dan de krachten
des Lichaems: nochtans heeft hy de swaricheden zij-
ner siecke / ende de onghelegghentheden des Winters/
mitsgaders de ongemacken van sodanighe haestighe
toe-rustinghe/met zijne vromicheyt ende kloecherticheyt
overwonnen. Ende dewijle hy seer wepnighe langhe
Schepen binnen de Haven hadde / so heeft hy Brieven
in Achaien aen Quintus Calenus gesonden ten eynde
hy hem een Vlote Schepen soude toe-stieren: maer also
sulcx te lancsaem achter weghe beef/ meer dan het peri-
kel vande onse konde verdraghen / alsoo sy het geweld
van Octavius niet en konden langher te ghen-houden: so
heeft hy eenighe snupten gemaect aen zijne Hoep-sche-
pen / de welcke hy vels ghevoeg in getale by de handt
hadde

De sake van
Cesar wero-
den seer ge-
swacke door
de neberla-
gende doos
van Cabis-
nius.
b centurio-
nes.
c tribuni.

Maer door
de vromich-
te van
ba Vatini-
us werden
de selfde we-
deromme
verbetert.

hadde/al-hoe-wel nochtans niet wel groot genoeg om te stryden : ende by den Roep-schepen heeft hy gevoecht zijne langhe Schepen/in voeghen dat hy een seer groot getal van Schepen hadde : dit aldus bestelt zijnde/heeft hy te Schepe doen komen alle de oude Soldaten van de welcke hy aldaer een groote menichte hadde/also de selfde upt alle de Legioenen/als zijnde doen-maels van het ghetal der siecken die in a Bzundisium gelaten waren/doen namentlicken het Heyz-kracht in Griekenlant overgevoert werde. Met dese Vlote dan is hy henen getoghen in Slavonien / ende heeft eenighe Zee-steden de welcke afgheweken waren ende haer-selven aen Octavius hadden overghegheben / wederomme ghekrege : doch sommige andere Steden de welcke in haer voornemen hartneckich bleven/heeft hy voer by gheseylt/also hy nergheens sochte te vertrecken/cp dat hy soo haest als hy konde/Octavius selver soude moghen na-jagen ende vervolghen. Ende alsoo hy doen ter tijt besich was met de Stadt b Epidaurus beyde te Water ende te Lande te belegghen / in voegghen dat ons Garnisoen aldaer seer benaut was ; soo heeft hy met zijn aen-komste hem van het beleggh doen afwijcken/ende heeft also onse Garnisoenen ontfettet ende verlost.

a Bzundisium
Boec 33.
§ 1. ende
XXVII.

b Epidaurus
i Ilirici, de
Cat. Ragusi.

Wast beyde
te water en
te Lande
wert Octa-
vius in de
vluchte ghe-
driven ende
gheslaghen.
c Naves actu-
arie.

23. Hier-en-tusschen Octavius verstaende dat Vatinus zijn vlote ten meestendeel met c Roep-schepen toegerust hadde/heeft op-gehouden van te vluchten/ende hem verlatende op zijne Vlote/is by het Eylant Thauris stille blijven legghen : maer Vatinus hem soeckende ende vervolgende/ is oock derwaerts henen gheseylt/doch en wisten niet dat Octavius aldaer was stille blijven leggen/maer meynde dat zijn voornemen was gheweest verder te vluchten. Doen hy na by Thauris quam/heeft hy zijne Schepen vanden anderen verspreyt/alsoo het een seer groot onweder was/ende hy oock geen vermoeden en hadde op eenigen Wyant:maer middelerwyle is het haestelicken geschiet dat hy een Schip met Soldaten ghesien heeft tegheng hem aen-komen seplen hebbende de Spriet nederhangende midden aen den Mast: het welck als hy sach heeft hy strack de Zeplen doen in-trecken/ende de Sprieten nederlaten/ende den Soldaten belast inde Wapenen te komen : ende heeft daer na een Vlagghe doen op-steken / met de welcke hy teercken ten

frijde

strijde gaf / ende heeft oock aen de andere Schepen de
 welke hem aldernaest volghden / te verstaen ghegheben
 dat sy het selfde mede souden doen. De Vatiniaensche
 derhalven dus schielicken overvallen zijnde / hebben
 haer stracks ten strijde bereypt : maer de Octaviaensche
 quamen wel bereydt in goede ordinantie achter malkan-
 deren uyt de Haven voort seplen. Over sulcx aen weder-
 zijden wert hare slach-ordne ghereet ghemaect / ende
 was aen de Octaviaensche zijde de bequaemste ende
 gheschickste ordinantie: maer aen de Vatiniaensche zij-
 de was het gemoedt der Soldaten bereyptamer ten strij-
 de. Vatinius bemerckende dat hy tegens den aenstaende
 strijt niet kloeck noch machtich ghenoech en was / so
 ten aensien vande grootheyt harer Schepen / als oock
 van weghen het getal der selver / in het welke sy hem
 verre overtreften; heeft voor-ghenomen de sake niet-te-
 min in een onsekere waechschale te stellē; over sulcx heeft
 hy alier-cerst met zijn Galepe van d'vijs Roep-ordinan- *d Quinqu-*
 tien / op de vier-vanchighe Galepe van Octavius zij- *remis.*
 nen aen-val gedaen: desen dit siende heeft seer snellickē en *e Quadri-*
 kloecmoedelicken teghens hem aen-gheroept / sulcx dat *remis.*
 de Schepen teghens malkanderen aen-komende / soo
 gheweldelicken met hare snuyten gestooten hebben / dat
 het Octaviaensche Schip zijn snuyt afgestooten heeft /
 doch is aengaende het hout onbeschadicht ghebleven.
 Men alle de andere plaetsen wert seer heftelicken gestre-
 den / ende aller-meest ontrent de Oversten / alwaer seer
 dapperlicken ghevochten wert : ende een peggelicken
 dede seer trouwe bystant aen de zijne / in voeghen datter
 eenen grooten slach van na by in die enghe Zee aldaer
 gheschiedt is: ende hoe het meer van noode was dat de
 Schepen ghedrongen in malkanderen moesten strijden /
 hoe de Vatiniaensche meerder voordeels kregghen / de
 welke niet en ontsagghen met een wonderlicke kloeck-
 moedicheyt uyt hare Schepen over te springen in der
 Vrijanden Schepen: in voegghen dat niet tegenstaende daer
 gelijcke voordeel was inden strijdt / sy nochtans verre in
 vromicheyt haer te boven gingen / ende dieshalven oock
 gheluckelicken hare saken upboerden. De Galepe van
 Octavius is te gronde ghegaen / insghelijcx vele Sche-
 pen zijn ofte ghenomen ofte oock eenighe aen hare snuy-
 ten ghebroken / ende voorts gesoncken : voorts de Octa-
 viaensche

viaensche Soldaten wierden niet menichte ofte inde Schepen verslaghen / ofte ooc in Zee over boort ghe-wozpen. Hierentusschen evenwel Octavius selver heeft hem in een Bootken begheben; doch alsoo vele neffens hem in het selfde Bootken waren bluchtende / soo is het gheschiet dat het selfde mede te gronde ghegaen is: doch hy even-wel niet teghenstaende hy ghequeest was / is het ontswommen / ende in zijn f Zachte ghekomen; binnen het welcke ontfangen zijnde / also den nacht een eynde vanden strijt gemaect hadde / soo is hy niet een sterke voorszpoedighe Wint henen wech gheseylt; ende eenige van zijne Schepen de welcke hy gevalle het perikel ontkomen waren / zijn hem ooc strack ghevolcht. Doch Vatinius also hy zijne saken voorszpoedelickē uytgebort hadde / heeft den Af-tocht doen blasen; ende is als een overwinnende Helt behouden met alle de zijne binnen die Haven ghekomen / uyt de welcke de Octaviaensche Vloete henen ghetoghen was om te strijden. In dien nacht heeft hy genomen eeneg vijfbanchighe / ende twee hdrie-banchige Galepen / ende ooc acht i twee-banchige Galepen / mitsgaders vele Octaviaensche Roep-lieden. Des anderen daechs is hy aldaer ghebleven ten eynde hy beyde de zijne ende de genomen Schepen eenichsing soude herstellē. Doch na den derden dach is hy vertrocken na het Eylant k Issa / meynende dat Octavius aldaer gevluchtet was: daer was een seer vermaerde Stat in die Landen ende de welcke ooc aen Octavius seer toegedaen was: Maer so haest als hy alhier gekomen was hebben die vande Stat ootmoedelicken haer-selven aen Vatinius overgegeven. Hierentusschen heeft hy verstaē dat Octavius niet weynighe kleyne Schepen / ende met een voorszpoedighe Wint inde l Griecsche Landen getoghen was / ten eynde hy van daer in Silicien / ende voort in Afriken soude komen. Zoo dan is alles seer voorszpoedelicken aldaer af-gelooopen / ende binnen eenen korten tijdt heeft hy de Provincie weder-omme gekreghen / ende in handen van Cornificius weder-omme herstelt: Inghelijcks heeft hy de gantsche Vloete der Wyanden uyt de gheheele Zee aldaer verdreven: Dae welke victorie hy wederomme t'samen met zijn Heirkrachten ende Vloete binnen Brundisium hem-selven begheben heeft.

f Myopare.

g Peutire-
mis.
h triremes.
i Dicitur
Vatinius.
hebbende de
victoris / en
mitsdien de
Provincie
in vrede ge-
bracht / trect
wederom
na Rom.
Dissa
k yet Epla
Bijla.

l Griec
rogie

24. Ontrent de self de tijden dat Cesar by Dyrrha-
 rium Pompejum belegert hadde/ende oock zijne saken
 te Paleopharalum a geluckelick ende met groote vic-
 torie uptvoerde ; inſgelijcx terwyle hy te Alexandrijen
 met groot perickel van zijn lijf / ende met gheen minder
 perickel van zijn eere was b oozlogende : so heeft Cassius
 Longinus c Stat-houder des Schouts hem wreedelic-
 ken ende onbehoorlicken in d Spagnen ghedraghen:
 want also hy tot het gonnernement van e hooch Spa-
 gnien ghestelt was; so heeft hy eenen grooten haet aldaer
 teghens hem-selven verweckt door zijne wreedtheit/de
 welcke hem ofte door gewoonte/ofte door de natuere ep-
 ghen was : ofte oock voort-quam up een sekere by-
 anderschap teghens de selfde Provincie / alsoo hy aldaer
 f Ontfangher zijnde ten anderen tijden/van haer door
 verraderije ghequetst gheweest was. Ende dewyle
 hy den haet des Landts aldaer teghens hem bemerck-
 te/eensdeels upt de eyghen g overtuyginghe zijns ghe-
 moedts/als verſcekerct zijnde/dewyle hy haer haete de /
 dat sy hem oock wederom waren hatende ; eensdeels
 oock upt ſeekere teyckenen ende ghetuygenissen der ge-
 ner de welcke hare vbandtschappen niet en konden be-
 decken ofte verborghen houden : so heeft hy den haet
 des Landts willen verbeteren met een goede gheneycht-
 hepdt ende liefde des Heyz-leghers teghens hem/in vee-
 ghen dat hy den Soldaten groote vereeringhen ghe-
 daen heeft : want ten aller-eersten dat hy het Heyz-le-
 gher op een ſeekere plaetse vergaderde/so heeft hy den
 Soldaten beloofte honderdt g Sestertien. Ende niet
 langhe daer nae / doen hy in h Portugael in-gheno-
 men hadde de Stadt Medobrega/ende oock den Bergh
 Perminius / op den welcken de Burghers van Medo-
 brega hare vlucht genomen hadden:so heeft hy den Sol-
 daten / also hy van weghen dese victorie i Welddt-over-
 ste van haer genaemt was geweest / wederom beschon-
 ken met hondert k Sestertien : Daer-en-boven dede
 hy noch veele andere groote ende schoone vereeringhen
 aen een peder int bysonder / sulcks dat daer door een ſeer
 groote liefde des Heyz-krachts teghens hem verweckt
 wiert. Maer middelerwyle sodanighe toe-ghebinghen
 ende vereeringhen deden allencrkens ende in't verbor-
 ghen alle goede krijchs-tucht ende ordze vervallen ende

Get gewelt
 est oberst
 van Cassius
 Longinus
 in hooch-
 Spagnen.
 a Burg. ool
 Boec III.
 s XL.
 b Alexandr.
 ool Boeck
 III.
 s I. I. I. I. I.
 c Proprator.
 d Hispania.
 e Vterior.
 Provincia

f quator.

h confien-
tia.g h. s.
h Lusitania.

i Imperator.

k H. s.

I cordona.

t'eenemael te niete komen. Doen het nu Winter gewor-
den was/heeft Cassius sine Legioenen in de verwinte-
ringhe hier ende daer bejelt/ende is nae I Corduba ghe-
togen/ten eynde hy aldaer int openbaer recht soude spre-
ken: ende heeft hier-en-tusschen oock de ghemaecte
schulden aldaer tot groote lasten ende bezwaringhen van
de Provintie voorghehouden te betalen. Ende ghelijc-
kerwijs sine mildicheyt seer aengemaem was/so heeft
de gewoonte van sine schenckingen oock die verenscht/
dat de Soldaten meer ghelegghentheden tot vorberinghe
vanden Schencker gesocht ende waer genomen hebben.
Verhalven den gheenen die sy wisten rijk te wesen/be-
lasten sy groote sommen Gelts op te brengen: Het welck
Cassius Longinus niet alleenlick ghedoorchde/dat aen
hem op ghebracht soude werden/maer stercte den Sol-
daten daer-inne/ende dwongh den lieden oock tot sulck.
Daer-beneffens eenige lichte oorzaken van vpantschap-
pen wierden int gemeen op den rijken gesocht/en haer
te laste geleydt. Daer en wiert geen maniere van profijt
het sy dat het groot ende van aensien was/ofte liep en
ongeacht achter wege gelaten/met dewelcke ooc het Hof
ende de Vierschare des Velt-oversten hem dagelijcx be-
moeyden. Daer en was niemant van de gheene die yet
te verliesen hadden/ofte sy en wierden in ghewickelt in
Wozichtochten vooz andere:ofte sy werde selver beschul-
digt/ende onder het getal der misdadigen gerekent so dat
sy beneffens de schade en'tverlies harer goederen ooc in
groote becommernisse en sozge van vele perikelen stonde
25. Hier dooz is het geschiet dewijle Cassius Longinus
a Velt-overste eben hem so droechelijc als hy certijds
gedaen hadde b Onsfanger zijnde/dat de c Inwoonders
vande Provintie wederom op een nieu veract slaegt heb-
ben om hem te dooden ende om te vzenghen: daer waren
oock eenige van syn d ghevolck ende de welcke daghelijcx
met hem om gingen/de welcke den haet der Inwoon-
ders seer versterkten: ende alhoewel sy in gemeynschap
van rooverijen met hem waren/eben-wel nochtans ha-
teden sy den genen/den welken sy te gevalle dese schan-
delijckheyt bedzeven: het ghene sy roofden/daer van
gaven sy haer-selven de eere; het gene'twelck misluck-
te/ende anders verhindert wierde/sulckx schzeven sy
Cassio Longino toe. Hier-en-tusschen heeft hy een
vijfde

Daer ober
hy van de
Provintie
ghedaert
wert.

a Imperator.
b quaestor.
c Provincia
des.

d Familiares.

vijfde Legioen nieu aen-ghe-nomen: maer den op-ghe-
nomenen haer uyt oorzake van dese nieuwe aenneminge
ende onkosten des by-ghevoechden Legioens begoft te-
gens hem daer over grooter te wer: en ende te vermeer-
deren. Het ghetal van dedzije dupsent Ruyteren wiert
oock verduelt/ in voegghen dat sy niet seer sware kosten
beladen wierden/soo dat de Provincie aldaer gheen ra-
ste ofte verlichtinghe altoos en konde krijgen. Hier-en-
tusschen heeft hy Vrieven van Cesar ontfanghen/dat hy
niet zijn Heir-leger over soude trecken in Afrikaen/ ende
door Mauritaniën henē soude reysen/ in de Lant-pa- f Maroco.
len van g Numidiën/alsoo den Koninck Juba aen Cne- g Barbarien
jus Pompejus groote bystanden ghesonden hadde/
ende ghelijck de tijdinghe liep/ noch meer soude senden.
Hy dese Vrieven ontfanghen hebbende/ is uitermaeren
verblijdt gheweest; uyt oorzake dat hem sodanige schoo-
ne gelegenheyt voorszam van nieuwe Provincien/en-
de van een seer vruchtbaer Koninckryje te besitten. Der- h Lusitania.
halven is hy selver in h Portugael ghetogen/ om aldaer
zijne Legioenen op te ontfieden ende de bystanden aen
te halen: voorts heeft hy aen sekere lieden last gheghe-
ven om sorghe te draghen voer koozn/ende daer-bene-
fens hondert Schepen gereet te maken: insgelijck dat sy
oock een groote somme van penninghen souden aldaer
op-nemen ende af-perffen/ ten eynde geen oorzake van
eenige verhincleringhe soude wesen/soo wanneer hy we-
deromme quam. Ende aengaende zijne wederkomstē/
de selfde is veel rasscher gheweest dan penant gemeent
hadde: want so wanneer Cassius Longinus yet inden
sin hadde/ noch arbeet noch neersticheit ende wacker-
heyt was hem ontbrekende: derhalven weder ghe-
komen zijnde heeft hy zijn Heir-kracht by een vergadert
ende hemselfen gheleghert by Corduba/ alwaer hy den
Soldatē in openbare vergaderinge verclaert heeft en te
kennen ghegeven sulcx als hem Cesar belast hadde te
doen/ende beloofde aen haer so wanneer hy in Maurit- i Hispania.
niën soude moghen overgetoghen zijn/ hondert Sester- Een de twee
tien te sullen gheven: ende voorts dat het vijfde Legioen en samen-
in i Spagnen soude blijven. Welcke reden gheepdracht zweemighe
zijnde/ is hy binnen Corduba ghetogen: ende alse hy ten regens Cas-
selven dage des middaechs op het k Maet-hups ging/ sius Longi-
soo heeft eenen Minucius Silo / i Leen-liecht van nus.
k Basilica.
i cliens.

a Licor.

b Municipi
pein Inum.

c Italianer.

Lucius Racilius / een seker versoek-brief aen hem gegeven / even als ofte hy een Soldaet gheweest ware / ende die wat aen hem te versoeken hadde : het welck ghedaen hebbende / weech hy achter Racilius / de welcke aen de zijde van Cassius Longinus met hem ging / even als ofte hy antwoorde van hem wilde verwachten; mer seer haestelick in delerwijle heeft hy hem met de sinckerhandt aen-ghetaft / ende met zyn rechterhandt tweemaels achter een met zyn Dongiaert heftelicken ghesteken. Hier over verhefte hem een groot gheroep / ende daer gheschiede eenen grooten aenval van alle de gene de welcke teghens hem ghezwozen hadden. Eenen Munarius Plancus heeft den naestena Trawant die by hem stont met zyn Sweert doozsteken. Den welcken omme-ghebracht zijnde / heeft hy oock gequetst den Stadhouder Quintus Cassium. Titus Vastus / ende Lucius Vergilio / sulcker siende / hebben haren b Medeburgher Plances bystandt ghedaen / ende hem met gelijcke bymoedicheydt gheholpen. Want sy waren alle ghelyckelick van de Stadt c Italica. Hier-en-tusschen Lucius Licinius Squillus is seer snellicken teghens Cassius Longinus aen-gheloopen / ende heeft hem onder de voet ghestooten / ende met eenighe kleyne slaghen verwondet. De menichte sulcks siende liepen t'samen om Cassium Longinum te beschermen / want altdits was hy ghewoonlick by hem te hebben eenighe Trawanten / ende vele dewelcke ronts-om hem met pijlen op hem waren wachtende : in voeghen dat de andere dewelcke zochten in te dringhen om de moorde te vervolgen / van haer-lieben af-ghesloten zijn geweest. Ende zyn onder het getal vande verraders ooc geweest Calpurnius Salvanus ende Manlius Tuscus. Hier-en-tusschen Minucius alsoo hy vluchtende was / werdt op den weeghe / alsoo de Steenen seer heftelicken vlogen / door middel der selver soo benaut / dat hy ghekreghen is gheweest / ende is ooc Cassius Longinus (nae dat hy binnens huys ghebracht was) ghestelt. Racilius heeft hem begheven in een seker huys van zijnen Vrient daer trent / om sekerheyt te vernemen ofte Cassius Longinus doot mochte wesen. Lucius Laterensis / aen syn niet twijffelende / is seer blijde na het Leger toe- / ende heeft den Inlantschen Soldaten / mits-

gaders den ghenen die van het tweede Legioen waren/
als dewelcke voornemelick Cassius Longinus waren
hatende/dit alles met een geluck-wenschinghe gheboot-
schapt: hier over wierdt hy vande menichste inde Vier-
schare gelepdet/ende tot haren Schout verkozen: want
alle de ghene de welcke inde Provincie ghebozen waren/
ghelijck oock de Soldaten des Inlantschen Legioens/
mitsgaders die door het lanchduerich leggen aldaer als
Anwoonders vande Provincie geworden waren/ gelijc
als onder anderen het tweede Legioen was/de selfde had-
den alle gelijckelick t'samen-ghestemt in eenen haet ende
vyandschap tegens Cassius Longinus: want het der-
tighste ende een-en-twintighste Legioen/dewelcke alle
beide weynige Maenden te vozen in Italien aenghenom-
men waren/hadde Cesar onder Cassius Longinus be-
stelt/ende het vijfde Legioen was daer ter plaetse onlang
geleden aen-genomen. Hier-en-tusschen quam de tij-
dinghe aen Laterensis dat Cassius Longinus noch int
leven was: hy dese tijdinghe hoorende is eens deels ont-
stelt gheweest ende veel meer bedroeft / ende heeft over
sulcx hemselfen stracx opgemaect/ende is henen geto-
gen om hem te sien. Maer doende saecke voor waerach-
tigh bekent wierdt / soo is het dertichste Legioen met
d vyandige Vaendelen na Corduba toe-ghetoghen / ten
eynde sy haren Velt-overste alle onderstant souden doen:
het selfde geschiede oock van het een-en-twintichste Le-
gioen: het vijfde Legioen heeft haer oock gevolght: en-
de nademael niet dan twee Legioenen in het Leger over-
en bleven/so hebben de Soldaten des tweeden Legioens
begost te vreesen dat sy eyntlicken alleen souden ghelaten
worden/ende dat over sulcx soude blijcken van wat ghe-
voelen ende meyninge sy geweest hadden: over sulcx zijt
sy de andere mede ghevolght. Maer het eenige Inlant-
sche Legioen is hy zijn voor-nemen gebleven/ende en is
door geen vreesse beweicht oft: verschrikt gheworden.
Middelerwyle heeft Cassius Longinus doen vanghen
alle de ghene de welcke schuldich waren aen dit verract:
het vijfde Legioen heeft hy wederom na het Leger ge-
sonden/by hem houdende dertigh a Wenden.

26. Doorts door ontdeckinghe van Minucius ver-
stont hy dat Lucius Racilius / ende Lucius Lateren-
sis/ende Annus Scapula / de welcke een Man in die

d Signa eor-
dubam in-
fett.

a cohortes.
Op Straft der
ghene die
schuldich
ware: at
verraet.

Provincie was van grooten aensien ende gunste by hem
 ende met hem in sulcke ghemeynschap als opt Lateren-
 sis ofte Macilius mochten wesen; dat dese alle te samen aen
 dese verraderije schuldich waren. Hy sulcx verstaende
 heeft niet langhe niet de sake vertoeft / maer heeft haer
 alle stracx doen dooden ende omme brengen. Ende aen-
 gaende Minutius / den selfden heeft hy aen zijnen b ge-
 vrijden Slaven overghegeven om te pijnigen, Insghe-
 lijcx heeft hy ooc doen pijnigen eenen Calpurnius Sal-
 bianus / de welcke de ontdeckinghe versterckt heeft / ende
 ooc het ghetal der verraders vermeerdert : waer inne
 sommige meynen dat hy oprechtelickē ende na de waer-
 heyt gesproken heeft: maer vele klagen dat hy sulcx door
 pijn gedwongen zijnde / gheseyt heeft. Lucius Mergil-
 lis Squillus wert mede de selfde pijnigen aengebade /
 de welcke oock vele personen noemde / die Cassius Lon-
 ginus daer na doen omme brengen heeft / uptgheseyt
 eenige / de welcke haer selfen niet Gelt vry gekocht heb-
 ben: want het was openbaer bekend dat hy met Ca'pur-
 nius overghekomen was vooz c thien duysent Sester-
 tien / ende met Quintus Sextius vooz vijftich. Over
 sulcx gaf hy hier mede te kennen / alhoewel anders aller
 booste ende schadelichste van hem ghestraft wierden: de-
 wijle hy het perikel zijns levens / en de pijn zijner won-
 den niet Gelt liet afschoopen / dat beyde wreetheyt ende
 giericheyt seer twijffelachtich in hem tegens den ande-
 ren waren strijdende. Na eenighe dagen heeft hy weder-
 om eenige Brieven die hem van Cæsar toegesonden wa-
 ren / ontfangē / upt de welcke hy verstont dat Pompejus
 in openbare e Veldt-bach verwonnen was / ende dat hy
 zijne Heir-krachten verloren hadde / ende selfs gebluch-
 tet was. Hy sulcx verstaende / heeft een vermengde ver-
 makelicheyt ghekreghen / de welcke verghefelschapt
 was met droefheyt : want de tijdinghe vande victorie
 bracht hem blijfchap aen; maer het volepndē vande oor-
 loghe benam hem zijne groote vryheyt van zijne hande-
 lingen; in boeghen dat hy twijffelachtich is geweest oft
 hy voort-aen onbeschroomt niemant wilde breefen ende
 ontsien / dan oft hy alles vooz een peder ais vry ende ge-
 ooyt wilde laten doorgaen. Meddelerwijle doen zijne
 wonden nu genesen warē / heeft hy alle en een peder ont-
 boogen de welcke hem gelt gedaen hadden / ende heeft het
 gere

b Liberti

c Hs 66122.

 a Burg, 001
 Boec 3. A.
 9 XL.

gene hy ontfangen hadde/doen aentepcken. Inſghe-
 lijck ſommige dewelcke hy meynde te kleyngen laſt opge-
 leyt te hebben/defelfde heeft hy hare ſomme verzwuert/
 ende meerder ghelts af-gheeyſcht. Doch de Soldaten
 ende knechten heeft hy over-al in ghelijcke manieren
 doen aennemen: ende aengaende de gene de welcke aen-
 genomen waren upt de ſamen-komſte ende voort-ge-
 plante Ghemeputen der Roomſcher Burgeren: inſge-
 lijck alle de gene dewelcke niet geſint en waren over Zee
 ten ſtrijde te trecken/den ſelfden liet hy ontbieden dat ſy
 haren g. Konijcks-eedt mochten af-koopen: dit ſelfde g Sacramen-
 brachte hem by een ſeer groote ende profijtige ſchatting-
 ghe/maer noch veel grooter ende meerder haet. Dit al-
 les aldus beſtelt zijnde/heeft hy ſyn gantsche Keir-leger
 gemonſtert ende beſichticht. Daer na heeft hy de Le-
 gioenen de welcke hy in Afrikaen ſoude brenghen / ende
 voortz alle de andere byſtanden nae den h. Overtocht he-
 nen gheſonden: ende hy ſelver is henen ghetoghen nae
 i. Sibilien om ſyn Plote te beſichtighen / de welcke hy i Hiſpalis.
 aldaer ghereedt maecte. Ter ſelver plaetſe is hy oock
 een wijle tijds blijven legghen/also hy door de gantsche
 Provincie een a. Ghebodt upt laten gaen hadde / dat alle a Edictum
 de ghene de welcke hy op Ghelt gheſet hadde/ende ſulck
 noch niet betaelt en hadden/het ſelve aldaer tot hem ſou-
 den brenghen.

27. Dit ghebodt heeft een yder ſeer ontroert ende vele
 onruſte ghemaect. Hier-en-tuſſchen quam tot hem
 gheloopen eenen Lucius Titius / de welcke ten ſelfden
 tijde een vande b. Oppermeesters was des c. Inlantſchen
 Legioens / ende heeft hem ghebootschapt hoe datter
 riddinghe was dat het dertichſte Legioen/van het wel-
 ke den Stat-houder Quintus Caſſius Overſte was/in
 veroerte ghekomen was / doen het Legher gheſlaghen
 wierde ontrent de Stat Alurgis / ende dat ſy eenighe
 Hoofst-lieden / de welcke niet toe en lieten de Daerbelen
 wech te nemen / ghedoot ende omme-gebracht hadden/
 er de dat ſy also henen ghetrocken waren na het tweede
 Legioen/het welc door eenē anderen wech na de d. Stra-
 te ghelepydet wierdt. Hy ſulck verſtaende is des nachts
 met vijf e. Benden van het negenſte Legioen upgetogen
 ende is des morgghens by Alurgis gekomen / al-waer
 hy dien dach gebleven is / om te ſien watter mochte om-
 me-gaen/

f conventus
& colonie.g Sacramen-
tum.

h trajanum

i Hiſpalis.

a Edictum

De ſamen-
zweeringhe
verandert in
een openbare
rebellie ende
oorloghe.
b tribunus
mil
c Vernacula
legio.

d fretum.

e cohortes.

e De stadt
Iboda.

f Italensis

g Cordoua.

h Hispalis.

i Plumen-
license.

o Under den
Oversten
Thornius

me-gaen / ende van daer is hy voortz vertrocken na Carniona. Alhier heeft hy verstaen hoe dat het dertichste ende een-en-twintichste Legioen / ende oock andere vier Benden / midtsgaders oock het vijfde Legioen / ende daer-beneffens de gansche Kuyperje te samen gesamen was / ende dat van het Inlandsche hy e Oculual vier Benden overvallen waren / ende dat de selfe t'samen met de voorgaende tot het tweede Legioen gestoghen waren / ende alsoo hare machten t'samen ghevoecht hadden / ende dat sy Titum Thorium van Italica tot haren Oversten ghekoren hadden. Op dit vernemende heeft stracks Krijchs-raedt ghehouden / ende heeft Marcellum nae g Corduba ghesonden / om de selfde Stadt in zyn gheweldt te behouden / ende den Stadt-houder Quintum Cassium heeft hy nae h Sililien ghesonden. Wepnighe daghen daer nae quam hem de tydinghe hoe dat de t'samen-komste der Roomscher Burgheren te Corduba van hem af-ghewallen was / ende dat Marcellus bewoghen was gheweest / het sy met zyn wille / ofte andersins doo: noodtsaeck (want daer wierde verscheydenlick van ghesproken) den Burghers van Corduba toe te vallen / ende dat de twee Benden des vijfden Legioens / de welcke te Corduba in Garnisoen laghen / het selfde mede ghedaen hadden : Cassius door dit alles seer ontstelt zijnde / heeft zyn Legher op-ghebroken / ende is des anderen daechs te Segovia by de i Silicensische Riviere ghekomen. Alhier heeft hy een reden ende uytspzaecke tot zijne Soldaten ghedaen / om te ondertasten de sinclikheden van hare herten ende gheingeden : maer middeler wijle bevont hy hare ghenegentheden alsoo ghestelt / dat sy niet soo seer om zynent wille / maer om de liefde van Cesar / de welcke seer verre van haer was / ghetrouw waren / ende dat sy oock voort-aen gheen perijckel en wilden ontzien / om de Provincie aen Cesar weder te herstellen.

Hier-en-tusschens heeft Thorius de oude Legioenen by Corduba aen-ghebracht : Ende ten eynde het beghin van dese oorloghe niet en soude schijnen voort te komen uyt zijne ende der Soldaten oproerighe natuere ; ende daer-beneffens op dat hy teghens Quintum Cassium de welcke met den name van Cesar een groot aensien / macht ende heerlichheyt s'heen aen te venghen / oock

doek ghelijcke macht / heerlichhepdt ende aensienlichep
 soude vertoonen : Zoo heeft hy openbaerlicken van hem
 ghegheven / dat hy de Provincie vooz Cnejus Pom-
 pejus weder-omme sochte te winnen : ende het is oock
 moghelicken / dat hy sulcks ghedaen heeft upt haet en
 de nijt van Cesar / ende ter liefde van Pompejus / dewij-
 le dat den naem van Pompejus seer vele vermoch-
 te hy die Legioenen / de welcke onder het ghebiet van
 a Marcus Varro gheweest waren. Doch even-wel
 men en kan niet sekers weten niet wat meeninghe hy
 sulcx gedaen hebbe. Maer evenwel den name van Pom-
 pejus gaf C. Horius genoeghsam buyten alle twijfel
 te kennen : ende de Soldaten beleden sulcx so opentlic-
 ken / dat sy den name van Cnejus Pompejus selfs op ha-
 re Schilden ghetepkent hebben. Doen nu hare Legi-
 oenen aenquamen / heeft een groote vergaderinghe van
 Burghers haer te ghenoechte ghegaen / niet alleenlic van
 Mannen / maer oock van b Vrouwen ende c Kinderen
 ende hebben hem ghebeden dat hy niet gheen vijandige
 ober-komste hare Stadt soude beplonderen / insghe-
 lijcx hebben sy hem te kennen ghegheven dat sy het alle
 gelijckelic tegens Cassius Longinus hielden / ende even-
 wel nochtans dat sy niet gheern ghedwonghen soudent
 werden pet teghens Cesar te doen. Het Heir-legher dit
 hoorende is beweecht gheweest door de menichfuldige
 smeekingen ende tranen van sulcken groote menichte:
 ende also sy sagen dat sy geensins van nooden en hadden /
 den naem ende de ghedachtenisse van Cnejus Pompe-
 jus om Cassium te vervolghen / dewijle Cassius Lon-
 ginus inden haet was by eeren peghelicken so by de
 Cesariaensche als by de Pompejaensche ; insgelijcx dat
 sy oock de t'samen-komste der Roomscher Burgeren /
 gelijc ooc Marcum Marcellinum tegens de sake van Ce-
 sar niet en soudent konnen op-maken / soo hebben sy den
 name van Pompejus van hare schilden wech-genomen
 ende te niete gedaen / ende hebben genomen tot haren O-
 verste Marcellinum / de welcke beloofde de sake van Cesar
 te sullen voozstaen.

28. Den selfden hebben sy haren d Schout gheheeten
 ende ghenoeut : voozts hebben sy haer-selven gesieret
 niet de t'samen-komste der Roomscher Burgeren / ende
 hebben haren Leger by Corduba geslaghen. Cassius is
 twee

a Burg 007.
 Boeck 33.
 5 V. 1. V. 11
 1 X. & c.

b Matres fa-
 milias.
 c Pretextati.

En daer na
 onder Mar-
 cellus.
 d Pretor.

e Guadal-
quibix.

f Hispania
citerior.
g Proconsul.

Cassius oor-
locht op Co-
duba met
ijne span-
den.

h cordu-
bensis.

twee daghen ghelegen gheweest ontrent vier mijlen van Corduba / beneden de Riviere e Betis / soodat hy zijn Leger op een hooghe plaetse in het aenschouwen van de Stadt geslagen heeft. Hier-en-tusschen heeft hy Vrie-ven aen den koninc Bogud in Mauritaniën gesonden : midtsgaders oock in f neder-Spagnen aen Marcus Lepidus g Stadt-houder des Burgemeesters / dat sy hem ende de Provincie ter liefden van Cesar metten al-ler-eersten te hulpe wilden komen. Middelerwyle heeft hy na de maniere der Vpanden / de Velden ende Landen van Corduba beplondert / ende hare Hupsen in vrant ge-steken. De Legioenen de welcke Marcellum tot haren Oversten hadden / dit siende / ende beweecht zijnde van wegen de grouwelicheyt ende ongeschicktheyt deser be-plonderinghe / zijn tot hem met grooten hoopen gheko-men / ende hebben hem gebeden dat sy in slach-ordze te Velde teghens haer souden mogen uptghelept werden / ende dat haer liever oorlof soude ghegheven werden om teghens haer te slaen / dan de seer treffelike ende lieve ep-ghen donunen van de Burghers van h Corduba met sulcken smaet ende spijt / ten aenschouwen van haer soo deerlicken met rooben / vper ende zwaert souden verwoest werden. Maer Marcellus sachte den Welt-slach te schouwen als een sake de welcke seer ondienstich was / dewijle het verlies bepde vanden Derwinner ende over-wonnenen op Cesar soude aen-komen: nochtans dewij-le het in zijne macht niet en was langher haer teghen te spzeken / soo heeft hy zijne Legioenen over de Riviere Betis gebzacht / ende zijne slach-ordze aldaer ingestelt : maer siende dat Cassius tegens hem zijn slach-ordze op een verhevene plaetse in-ghestelt hadde : soo heeft Mar-cellus hier upt oorlof ghenomen om zijne Soldaten te raden / alsoo hy hem inden vlacken Velde niet en begaf / dat het over sulcx oorbaer was dat sy wederom in haren Legher souden vertrecken. Derhalven hy met zijn Heyz-krachten dadelicken ooc begost heeft na zijn Le-gher te vertrecken. Cassius Longinus also hy meest in Rufterije vermochte / ende Marcellum dies halven zwackste wiste te wesen / heeft met zijn Deerde-volc den Legioen-knechten nagejaecht / ende haer in het afstreckē aen gevallen / in voeghen dat hy vele van de achterste on-trent de kanten ende oeverg vande Riviere omme-ghes-bzacht

bzacht heeft. Verhalven Marcellus bemerckende wat een swaricheyt datter in het overtrecken vande Riviere gelegen was / heeft zijn Legher over-ghebzacht aen de Riviere a Betis / alwaer dat sy alle beyde hare Legioen^{a Guladot.}nen dicwils in slach-ordze tegens den anderen aen-ghe^{quibir Quo}bzacht hebben: nochtans zijn sy noyt ten strijde gecomen overmids de ongheleghentheden der plaetsen. Aengaende Marcellus / de selfde was veel stercker in Weirkrachten van Doet-volck / want hy hadde by hem de oude Legioenen / ende de welcke in vele strijden gheoeffent waren: maer Cassius verliet hem meer op de ghetrouwicheyt / dan op de sterckte zijner Legioenen. Hier-entusschen also de Leghers teghens den anderen ghestelt waren / heeft Marcellus een bequame plaetse tot een beschanssinghe ingenomen / so dat hy de Cassiaensche daer dooz van alle Water konde af-snyten.

29. Cassius Longinus sulcks bemerckende / heeft begost te breefen dat hy in vrende ende vijandighe Landen lichtelicken als met een maniere van belegheringhe soude besloten werden / over sulcks is hy stillekens^{Van daer be geeft hy hem na de Stadt Wla.} des nachts upt zijn Legher vertroocken / inde is met een haestighe tocht nae de Stadt Wla henen ghetoghen / alsoo hy wiste de selfde Stadt hem ghetrou te zijn. Aldaer heeft hy soo nae onder de Vesten van de Stadt zijn Legher gheslaghen / dat hy beyde van weghen de natuerlike gheleghentheyt der plaetse (want Wla is ghebout op een hooghen ende verheven Bergh) ende de bescherminghe des Stats / aen allen kanten teghens de bestrijdinghen zijner Vijanden konde vry zijn. Nochtans Marcellus verbolchde hem / ende heeft zijn Leger neffens het zijne ghestelt / soo na by de Stadt Wla als hy mochte : ende alle plaetsen wel doorszichticht hebbende / zijn de saken noodtwendelicken daer toe ghekomen / ghelijckerwys hy sulcks te vooren gheerne gesien ende ghesocht hadde : in voeghen dat hy eensdeels niet van noode en hadde te strijden / want soo tot sulc eenighe gheleghentheyt gheweest hadde / by hem en was gheen middel om den strijdt-gierighen Soldaten in te houden : ende eensdeels en hadde hy niet van noode te ghehenghen dat Cassius hem breeft soude uptbreyde / ende dat meer andere Steden sulcke swaricheden souden onderwozen zijn / ghelijck de Burghers van

Lucius Bracilius / een seker versoeck-brief aen hem ge-
 gheven / even als ofte hy een Soldaet gheweest ware /
 ende die wat aen hem te versoeken hadde : het welck
 ghedaen hebbende / weech hy achter Bracilius / de welcke
 aen de zijde van Cassius Longinus met hem ging / even
 als ofte hy antwoorde van hem wilde verwachten; mer
 seer haestelick mit de linkerwijle heeft hy hem met de sin-
 kerhandt aen-ghetaft / ende met zijn rechterhandt twee-
 mael achter een met zijn Dongiaert heftelicken ghes-
 len. Hier over verhefte hem een groot gheroey / ende
 daer gheschiede eenen grooten aenval van alle de gene de
 welcke teghens hem ghezwozen hadden. Eenen Mu-
 narius Plancus heeft den naestena Trawant die by hem
 stont met zijn Sweert doozsteken. Den welcken om-
 me-ghetzacht zynde / heeft hy oock geguetst den Stad-
 houder Quintus Cassium. Titus Vastus / ende Lu-
 rius Mergilio / sulckx siende / hebben haren b Mede-
 burgher Plances bystandt ghedaen / ende hem met ge-
 lijcke bymoedicheydt gheholpen. Want sy waren
 c Italianse. alle ghelijckelick van de Stadt c Italia. Hier-en-
 tusschen Lucius Licinius Squillus is seer snellick
 teghens Cassius Longinus aen-gheloopen / ende heeft
 hem onder de voet gheslooten / ende met eenighe klepne
 slaghen verwondet. De menichte sulckx siende liepen
 t'samen om Cassium Longinum te beschermen / want
 altydts was hy ghewoonlick by hem te hebben eenighe
 Trawanten / ende vele dewelcke ronts-om hem met pij-
 len op hem waren wachtende : in voeghen dat de andere
 dewelcke zochten in te dringhen om de moorde te ver-
 volgen / van haer-lieden af-ghesloten zijn geweest. En-
 de zijn onder het getal vande verraders oock geweest Cal-
 purnius Salbianus ende Manlius Tuscus. Hier-
 en-tusschen Minucius alsoo hy vluchtende was / werdt
 op den weghe / alsoo de Steenen seer heftelicken vloegen /
 door middel der selber soo benaut / dat hy ghekregghen is
 gheweest / ende is door Cassius Longinus (nae dat hy
 binnens huys ghezacht was) ghestelt. Bracilius heeft
 hem begheven in een seker huys van zijnen Vrient daer
 ontrent / om seerkerijeyt te vernemen ofte Cassius Lon-
 ginus doot mochte wesen. Lucius Laterensis / aen sy-
 nen doot niet twijffelende / is seer blijde na het Leger toe-
 gelopen / ende heeft den Julantschen Soldaten / mits-

gaders den ghenen die van het tweede Legioen waren/ als dewelcke voornemelick Cassius Longinus waren hatende/dit alles met een geluck-wenschinge ghebootschapt: hier over wierdt hy vande menichte inde Dierschare gelepdet/ende tot haren Schout verkozen: want alle de ghene de welcke inde Provincie ghebozen waren/ ghelijck oock de Soldaten des Inlantschen Legioens/ mitsgaders die dooz het lanchduerich leggen aldaer als Inwoonders vande Provincie geworden waren/ gelijk als onder anderen het tweede Legioen was/de selfde hadden alle ghelijckelick t'samen-ghesent in eenen haet ende vbandtschap tegens Cassius Longinus: want het dertichste ende een-en-twintichste Legioen/dewelcke alle beyde wepnige Maenden te vozen in Italien aenghenomen waren/ hadde Cesar onder Cassius Longinus bestelt/ende het vijfde Legioen was daer ter plaetse onlang geleden aen-genomen. Hier-en-tusschen quam de tijdinghe aen Laterensis dat Cassius Longinus noch int leven was: hy dese tijdinghe hoorende is eens deels ontfelt gheweest ende veel meer bedroeft / ende heeft oversulcx hemselven stracx opgemaect/ ende is henen gegaen om hem te sien. Maer doende saecke voer waerachtigh bekent wierdt / soo is het dertichste Legioen met d'vbandige Vaendelen na Corduba toe-ghetoghen / ten eynde sy haren Velt-overste alle onderstant souden doen: het selfde geschiede oock van het een-en-twintichste Legioen: het vijfde Legioen heeft haer oock gevolght: ende nademael niet dan twee Legioenen in het Leger overen bleven/so hebbende Soldaten des tweeden Legioens begost te vreesen dat sy ennelicken alleen souden ghelaten worden/ende dat over sulcx soude blijchen van wat ghevoelen ende meyninge sy geweest hadden: over sulcx zijn sy de andere mede ghevolght. Maer het eenige Inlantsche Legioen is hy zijn voornemen gebleven/ende en is dooz geen vreesse beweicht ofte verschrikt gheworden. Middelerwyle heeft Cassius Longinus doen vanghen alle de ghene de welcke schuldich waren aen dit verract: het vijfde Legioen heeft hy wederom na het Leger gesonden/by hem houdende dertich a Benden.

26. Dooz dooz ontdeckinghe van Minucius verstant hy dat Lucius Rutilius / ende Lucius Laterensis/ende Annus Scapula / de welcke een Man in die

d Signa cor-
dubam in-
fert.

a cohortes.
Op strafte der
ghene die
schuldich
ware: al he-
verraet.

Provincie was van grooten aensien ende gunste by hem
 ende met hem in sulcke ghemeynschap als opt Lateren-
 sig ofte Macilius mochten wesen; dat dese alle te samen aen
 dese verraderije schuldich waren. Hy sulcx verstaende
 heeft niet langhe niet de sake vertoest / maer heeft haer
 alle stracx doen dooden ende omme brengen. Ende aen-
 gaende Minutius / den selfden heeft hy aen zynen b ge-
 vryden Slaven overghegeven om te pijnigen, Insghe-
 lijcx heeft hy ooc doen pijnigen eenen Calpurnius Bal-
 bianus / de welcke de ontdeckinghe versterckt heeft / ende
 ooc het ghestal der verraders vermeerdert : waer inne
 sommige meynen dat hy oprechtelickē ende na de waer-
 heyt gesproken heeft : maer vele klagen dat hy sulcx dooz
 pijn gedwongen zijnde / gheseyt heeft. Lucius Mergil-
 li Squillus wert mede de selfde pijnigen aengedaen /
 de welcke oock vele personen noemde / die Cassius Lon-
 ginus daer na doen omme brengen heeft / uptgheseyt
 eenige / de welcke haerselven niet Gelt vry gekocht heb-
 ben : want het was openbaer bekend dat hy met Ca'pur-
 nius over ghekomen was vooz c thien duysent Sester-
 tien / ende met Quintus Sextius vooz vijftich. Over
 sulcx gaf hy hier mede te kennen / alhoewel anders aller
 hooste ende schadelickste van hem ghestraft wierden : de-
 wijle hy het perikel zijns levens / en de pijn zijner won-
 den niet Gelt liet afschoopen / dat beyde wreetheyt ende
 giericheyt seer twijffelachtich in hem tegens den ande-
 ren waren strijdende. Na eenighe dagen heeft hy weder-
 om eenige Brieven die hem van Cesar toegesonden wa-
 ren / ontfangē / upt de welcke hy verstant dat Pompejus
 in openbare e Welddt-Rach verwonnen was / ende dat hy
 zijne Weir-Krachten verloren hadde / ende selfs gebluch-
 tet was. Hy sulcx verstaende / heeft een hermengde ver-
 mahelicheyt ghekreghen / de welcke verghefelschapt
 was met droefheyt : want de tijdinghe vande victorie
 bracht hem blijshap aen; maer het volepndē vande ooz-
 loghe benam hem zyne groote vrijheyt van zijne hande-
 lingen; in voeghen dat hy twijffelachtich is geweest oft
 hy voort-aen onbeschroomt niemant wilde vreesen ende
 ontsien / dan oft hy alles vooz een peder als vry ende ge-
 ooz oft wilde laten doozgaen. Meddelerwijle doen zyne
 wonden nu genesen warē / heeft hy alle en een peder ont-
 bozen de welcke hem gelt gedaen hadden / ende heeft het

b Liberti

c Hs 66123.

 a Burg, 001.
 Boec 3. A.
 s XL.

gene

gene hy ontfangen hadde/doen aentepcken. Inſghe-
 lijck ſommige dewelcke hy meynde te kleynen laſt opge-
 lept te hebben/defelfde heeft hy hare ſomme verzwert/
 ende meerder ghelts af-gheeyſcht. Doch de Soldaten
 ende knechten heeft hy over-al in ghelijcke manieren
 doen aennemen: ende aengaende de gene de welcke aen-
 genomen waren upt de f tſamen-komſte ende voort-ge-
 plante Ghemeputen der Roomſcher Burgeren: inſge-
 lijck alle de gene dewelcke niet geſint en waren over Zee
 ten ſtrijde te trecken/ den ſelfden liet hy ontbieden dat ſy
 haren g Krijchs-eedt mochten af-kooopen: dit ſelfde
 brachte hem hy een ſeer groote ende profytige ſchattin-
 ghe/maer noch veel grooter ende meerder haet. Dit al-
 les aldus beſtelt zijnde/heeft hy ſyn gantsche Heir-leger
 gemonſtert ende beſichticht. Daer na heeft hy de Le-
 gioenen de welcke hy in Afrikaen ſoude brenghen / ende
 voortſ alle de andere byſtanden nae den h Overtocht he-
 nen gheſonden: ende hy ſelver is henen ghetoghen nae
 i Sibilien om ſyn Blote te beſichtighen / de welcke hy
 aldaer ghereedt maecte. Ter ſelver plaetſe is hy oock
 een wijle tijds blijven legghen/also hy door de gantsche
 Provincie een a Ghebodt upt laten gaen hadde / dat alle
 de ghene de welcke hy op Ghelt gheſet hadde/ende ſulck
 noch niet betaelt en hadden/het ſelve aldaer tot hem ſou-
 den brenghen.

f conventus
& coloniæ.g Sacramen-
tum.

h trajanum

i Hiſpalis.

a Edictum

27. Dit ghebodt heeft een yder ſeer ontroert ende vele
 onruſte ghemaect. Hier-en-tuſſchen quam tot hem
 gheloopen eenen Lucius Titius/ de welcke ten ſelfden
 tijde een vande b Oppermeesters was des c Inlaſchen
 Legioens / ende heeft hem ghebootschapt hoe datter
 tijdinghe was dat het dertichſte Legioen/van het welc-
 ke den Stat-houder Quintus Caſſius Overſte was/in
 veroerte ghekomen was / doen het Legher gheſlaghen
 wierde ontrent de Stat Flurgis / ende dat ſy eenighe
 Hooft-lieden / de welcke niet toe en lieten de Daendelen
 wech te nemen / ghedoot ende omme-gebracht hadden/
 er de dat ſy also henen ghetrocken waren na het tweede
 Legioen/het welc door eenē anderen wech na de d Stra-
 te ghelepydet wierdt. Hy ſulck verſtaende is des nachts
 met vijf e Benden van het negenſte Legioen uptgetogen
 ende is des morghens by Flurgis gekomen / al-waer
 hy dien dach gebleven is / om te ſien watter mochte ont-
 me-gaen/

De tſaimens
zweeringhe
verandert in
een openbare
rebellie ende
oorloghe.

b tribunus

mil

c Vernacula
legio.

d iterum.

e cohortes.

me-gaen / ende van daer is hy voort vertrocken na Carniona. Alhier heeft hy verstaen hoe dat het dertichste ende een-en-twintichste Legioen / ende oock andere vier Benden / midtsgaders oock het vijfde Legioen / ende daer-beneffens de gantsche Ruyterije te samen gesamen was / ende dat van het Inlandsche hy e Obusual vier Benden overvallen waren / ende dat de selfe t'samen met de voorgaende tot het tweede Legioen gestoghen waren / ende alsoo hare machten t'samen ghevoecht hadden / ende dat sy Cicum Thorium van f Italica tot haren Oversten ghekoren hadden. Hy dit vernemende heeft stracks Krijchs-raedt ghehouden / ende heeft Marcellum nae g Corduba ghesonden / om de selfde Stadt in zijn gheweldt te behouden / ende den Stadt-houder Quintum Cassium heeft hy nae h Silbiken ghesonden. Weynighe daghen daer nae quam hem de tijdinghe hoe dat de t'samen-komste der Roomscher Burgheren te Corduba van hem af-gevallen was / ende dat Marcellus bewoghen was gheweest / het sy met zijn wille / ofte andersins door noodtsaek (want daer wierde verschepdentlick van ghesproken) den Burghers van Corduba toe te vallen / ende dat de twee Benden des vijfden Legioens / de welcke te Corduba in Garnisoen laghen / het selfde mede ghedaen hadden : Cassius door dit alles seer ontstelt zijnde / heeft zijn Legher op-ghebroken / ende is des anderen daechs te Segovia by de i Silicensische Riviere ghekomen. Alhier heeft hy een reden ende uitspraakke tot zijne Soldaten ghedaen / om te ondertasten de sinlicheden van hare herten ende gheinoeden : maer middeler wijle bevont hy hare ghenegentheden alsoo ghestelt / dat sy niet soo seer om zynent wille / maer om de liefde van Cesar / de welcke seer verre van haer was / ghetrouw waren / ende dat sy oock voort-aen gheen perijckel en wilden ontzien / om de Provincie aen Cesar weder te herstellen.

Hier-en-tusschens heeft Thorius de oude Legioenen by Corduba aen-ghebracht : Ende ten eynde het beghin van dese oorloghe niet en soude schijnen voort te komen uyt zijne ende der Soldaten oproerighe natuere ; ende daer-beneffens op dat hy teghens Quintum Cassium de welcke met den name van Cesar een groot aensien / macht ende heerlichheyt siheen aen te vzenghen / oock

e De Stadt
Corduba.

f Italica

g Corduba.

h Silpalis.

i Flumen-
license.

onder den
Oversten
Thorius

doek ghelijcke macht / heerlickhepdt ende aensienlicheyt soude vertoonen : Zoo heeft hy openbaerlicken van hem ghegheven / dat hy de Provincie vooz Cnejus Pompejus weder-omme sochte te winnen : ende het is oock moghelicken / dat hy sulcks ghedaen heeft upt haet ende nyt van Cesar / ende ter liefde van Pompejus / dewijle dat den naem van Pompejus seer vele vermochte hy die Legioenen / de welcke onder het ghebiet van a Marcus Varro gheweest waren. Doch even-wel men en kan niet sekerlyc weten niet wat meyninghe hy sulcx gedaen hebbe. Maer evenwel den name van Pompejus gaf C. Horius genoeghsaem buypen alle twyffel te kennen : ende de Soldaten beleden sulcx so opentlicken / dat sy den name van Cnejus Pompejus selfs op hare Schilden gheteypkent hebben. Doen nu hare Legioenen aenquamen / heeft een groote vergaderinghe van Burghers haer te ghemoeete ghegaen / niet alleenlic van Mannen / maer oock van b Vrouwen ende c Kinderen ende hebben hem ghebeden dat hy niet gheen vijandige ober-komste hare Stadt soude beplonderen / insghelijcx hebben sy hem te kennen ghegheven dat sy het alle gelijckelic tegens Cassius Longinus hielden / ende evenwel nochtans dat sy niet gheern ghedwonghen soudent werden yet teghens Cesar te doen. Het Heir-legher dit hoorende is beweecht gheweest dooz de menichfuldige smeekingen ende tranen van sulcken groote menichte : ende also sy sagen dat sy geensins van nooden en hadden / den naem ende de ghedachtenisse van Cnejus Pompejus om Cassium te vervolghen / dewijle Cassius Longinus inden haet was by eeren peghelicken so by de Cesariaensche als by de Pompejaensche ; insgelijcx dat sy oock de t'samen-komste der Roomischer Burgeren / gelijc ooc Marcum Marcellinum tegens de sake van Cesar niet en soudent konnen op-maken / soo hebben sy den name van Pompejus van hare schilden wech-genomen ende te niere gedaen / ende hebben genomen tot haren Overste Marcellinum / de welcke beloofde de sake van Cesar te sullen voozstaen.

28. Den selfden hebben sy haren d Schout gheheeten ende ghenoecht : voozts hebben sy haer-selven gestreect niet de t'samen-komste der Roomischer Burgeren / ende hebben haren Leger by Corduba geslaghen. Cassius is

a Burg oor.
Boeck 33.
§ V. 1. V. 11
IX. & c.

b Matres families.
c Pretextati.

En daer na
onder A. A.
rellus.
d Pretor.

twee

e Guadal.
quibix.f Hispania
citerior.
g Proconsul.Cassius ooz
locht op Coz
duba met
ijne spans
den.h cordu-
bensis.

twee daghen ghelegen gheweest ontrent vier mijlen van Corduba / beneden de Riviere e Betis / soo dat hy zijn Leger op een hooghe plaetse in het aenschouwen van de Stadt geslagen heeft. Hier-en-tusschen heeft hy Bzeven aen den koninc Bogud in Mauritaniën gesonden : midtsgaders oock in f neder-Spagnen aen Marcus Lepidus g Stadt-houder des Burgemeesters / dat sy hem ende de Provincie ter liefden van Cesar metten al-ler-eersten te hulpe wilden komen. Middelerwijle heeft hy na de maniere der Wyanden / de Velden ende Landen van Corduba beplondert / ende hare Wyfsen in vrant gesteken. De Legioenen de welke Marcellum tot haren Oversten hadden / dit siende / ende beweecht zijnde van wegen de grouwelicheit ende ongeschicktheit deser beplonderinghe / zijn tot hem met grooten hoopen gheko-men / ende hebben hem gebeden dat sy in slach-ordze te Velde teghens haer souden mogen uytghelept werden / ende dat haer liever oorlof soude ghegheven werden om teghens haer te slaen / dan de seer treffeliche ende lieve eyghen dommen van de Burghers van h Corduba met sulcken smaet ende spijt / ten aenschouwen van haer soo deerlickien met rooven / vper ende zwaert soudē verwoest werden. Maer Marcellus sochte den Welt-slach te schouwen als een sake de welke seer ondienstich was / dewijle het verlies bepde vanden Derwinner ende overwonnēnen op Cesar soude aen-komen: nochtans dewijle het in zijne macht niet en was langher haer teghen te spreken / soo heeft hy zijne Legioenen over de Riviere Betis gebzacht / ende zijne slach-ordze aldaer ingestelt : maer siende dat Cassius tegens hem zijn slach-ordze op een verhevene plaetse in-ghestelt hadde : soo heeft Marcellus hier uyt oorlsake ghenomen om zijne Soldaten te raden / alsoo hy hem inden vlacken Velde niet en begaf / dat het over sulcx oorbaer was dat sy wederom in haren Legher souden vertrecken. Verhalven hy met zijn Heyz-krachten dadelicken ooc begoft heeft na zijn Legher te vertrecken. Cassius Longinus also hy meest in Ruiterije vermochte / ende Marcellum dieshalven zwackste wiste te wesen / heeft met zijn Deerde-volc den Legioen-knechten nagejaecht / ende haer in het afstreckē aen gevallen / in voeghen dat hy vele van de achterste ontrent de kanten ende oeverg vande Riviere omme-ghēbzacht

bracht heeft. Verhalven Marcellus bemerckende wat een swaricheyt datter in het overtrecken vande Sibiere gelegen was / heeft zijn Legher over-ghebracht aen de Sibiere a Betis / alwaer dat sy alle beyde hare Legioenen dicwils in slach-ordze tegens den anderen aen-ghebracht hebben: nochtans zijn sy noyt ten strijde gecomen overmids de onghelegghentheden der plaetsen. Aengaende Marcellus / de selfde was veel stercker in Weirkrachten van Doet-volck / want hy hadde by hem de oude Legioenen / ende de welcke in vele strijden gheoeffent waren: maer Cassius verliet hem meer op de ghetrouwichheit / dan op de sterckte zijner Legioenen. Hier-entusschen also de Leghers teghens den anderen ghestelt waren / heeft Marcellus een bequame plaetse tot een beschanssinghe ingenomen / so dat hy de Cassiaensche daer door van alle Water konde af-snyten.

a Guladot
quibir lla

29. Cassius Longinus sulcks bemerckende / heeft begost te vreesen dat hy in vremde ende vijandighe Landen lichtelicken als met een maniere van belegheringhe soude besloten werden / over sulcks is hy stillekens des nachts upt zijn Legher vertroocken / inde is met een haestighe tocht nae de Stadt Wlla henen ghetoghen / alsoo hy wiste de selfde Stadt hem ghetrou te zijn. Aldaer heeft hy soo nae onder de Vesten van de Stadt zijn Legher gheslaghen / dat hy beyde van weghen de natuerlicke ghelegghentheyt der plaetse (want Wlla is ghebout op een hooghen ende verheven Bergh) ende de bescherminghe des Stats / aen allen kanten teghens de bestrijdinghen zijner Vijanden konde vry zijn. Nochtans Marcellus verbolchde hem / ende heeft zijn Leger neffens het zijne ghestelt / soo na by de Stadt Wlla als hy mochte : ende alle plaetsen wel doorsichticht hebbende / zijn de saken noodtwendelicken daer toe ghekomen / ghelijckerwys hy sulcks te vooren gheerne gesien ende ghesocht hadde : in voeghen dat hy eensdeels niet van noode en hadde te strijden / want soo tot sulcx eenighe ghelegghenthepdt gheweest hadde / by hem en was gheen middel om den strijdt-gierighen Soldaten in te houden : ende eensdeels en hadde hy niet van noode te ghehenghen dat Cassius hem breedte soude uptbreypde / ende dat meer andere Steden sulcke swaricheden souden onderwoopen zijn / ghelijck de Burghers van

Man daer
be geeft hy
hem na de
stadt Wlla.

a castella.
 Maer wert
 hy daer Mar-
 cellus bele-
 ghet.

6 Hispania.

van Corduba gheweest waren. Hier-en-tusschen heeft hy vele a Schanffen op bequame plaetsen gheleyt / ende vele Wercken rontsom de Stadt ghemaect / soo dat hy bepde de Stadt Ulla ende Cassium Longinum met syne Wercken besloten heeft. Doch eer dese Wercken volbracht waren hadde Cassius Longinus alle syne Gup-terij upgesonden / dewijle deself de hem buyten den Le-gher eenen grooten dienst konden doen / indien sy Mar-cellum beletteden voeragie ende Kroon aen te halen / ende binnen daer-en-teghen hem tot laste soude zijn / alsoo de self de hem gheen profijt en konden by-brengen / so wan-neer hy inde belegeringe mochte besloten zijn / ende daer-beneffens den nootdruft des Kroons grootelick souden helpen verteeren ende verminderen. Middelerwijle den Koninck Bogud / nae dat hy de Vriegen van Cassius Longinus ontfanghen hadde / is na wepnige dagen met zijne Weir-krachten over-gekomen ; ende heeft hem toe-gevoegt een Legioen / 'twelc hy met hem gebrecht had-de / en meer andere Benden vande bystande der b Spa-gniaerden : want ghelijck het inde Burgherliche onee-nicheden gemeenlick plach toe te gaen ; even also ten dien tijden zijn daer eenighe Steden gheweest in Spagnien / dewelcke het met Cassius Longinus hielden ende hem toe-ghedaen waren ; ende wederom andere Steden noch veel meer in ghetale waren aen de zijde van Marcellus. Den Koninck Bogud trock nae Marcellus toe / ende naerderde aen zijne buytenste Vestinghen : ende daer wiert ten weder zijden dickwils endedapperlicken ghe-bochten / so dat de Fortune / gelijk sulcx int gemeen ge-beurt dan aen d'een / dan aen d'ander zijde / dickwils de victorie was oversettende : nochtans dies niet teghen-staende en wert Marcellus noyt nyt zijne Wercken afge-dreven. Hier-en-tusschen is Lepidus upt neder-Spa-gnien met vijfen dertig Legioen-benden / ende een groot getal van Gupteren / ende van andere bystande aen Ulla gekomen / met geen andere meyninge / dan dat hy sonder eenige partijschap de verschillen ende twisten tusschen Cassius ende Marcellus soude ter neder legghen. Mar-cellus hoorende van zijne komste / heeft sonder eenighe zwari gheyt hem selven aen hem vertrouwt / ende hem sel-ven aen hem aengeboden. Maer Cassius Longinus daer entegen heeft hemselven binnen zijne sterckten ende gar-nisoenen

nisoenen gehouden / uyt oorsake ofte overmits hy meyn-
de meer rechts te hebben dan Marcellus / ofte daerom o-
vermits hy vreesde dat het ghemoedt van Lepidus te
vooren dooz de ghediensticheyt van zynen tegenstaender
al te seer mochte ingenomen zijn.

30. Lepidus dan heeft zijn Legher mede vooz de Stad ^{dooz tus-}
Vlla gheslaghen / ende en is nergens van Marcellus ge- ^{schen spreke}
deelt ofte afgheschepden gheweest. Doozds heeft hy ^{van Lepidus}
verbodt gedaen dat men niet en soude strijden : insgelijc ^{werden de}
heeft hy Cassius Longinus ontboden ende genoot dat ^{wapenen}
hy by hem soude komen / ende dede hem belofte ende vzi- ^{afghelept.}
versekertheyt van alles. Cassius hier over heeft langhe
ghetwijffelt wat hy soude mogen doen / ende ofte hy Le-
pido soude moghen vertrouwen ofte niet ; doch gheene
uytkomste in syne saken vindende / so wanneer hy by syn
voornemen bleef ; so heeft hy eyntlicken geepscht dat de
Vestinghen soudent geslechtet ende afgeworpen werden /
ten eynde hy eenen vzi- uytgangh soude moghen heb-
ben : alles werdt hem inghewillight : doch middeler-
wijle doen hem te ghevalle niet alleen het bestandt ghe-
maecht was / maer de saken oock so verre gebzacht wa-
ren / dat sy schier de opgemaecte Wercken geslecht hab-
den / ende oock de Wachten vande Vestingen afghelept /
so ist gheschiedt dat de bystande des Konincs onvoorz-
siens op de Schancke van Marcellus / dewelcke aller-
naest het Konincklike Legher was / eenen aenval ghe-
daen hebben / ende vele Soldaten aldaer overvallen ende
ghedoot : het welck gheschiede bysten kennisse ende we-
tenschap van allen / so men seyde / alhoewel nochtans dat
Cassius Longinus order die (alle) by vele niet ghere-
kent en konde werden / want dies halven dat hy daer van
gheen kennisse soude ghehadt hebben / wierde seer ghe-
twijffelt. Ende ten ware sake dat dooz de hefticheyt ende
hulpe van Lepidus den strijt hadde afgezoken ende be-
lettet gheweest / daer soude veel groeter nederlaghe ghe-
schiet hebben. Als Cassius Longinus nu eenen openen
wech ghekreghen hadde / heeft Marcellus zijn Legher
met Lepidus t'samen geboecht. Doozds ten selven tijde
zijn Lepidus ende Marcellus met de hare na Corduba
getogen : maer Cassius is na Narbone getrocken. On-
kent de selfde tijt is Trebonius den a ^{a Proconsul;} Stadt-houder
des Burghemeesters aldaer ghekomen om die Provin-
cie

Cassius uyt
de Provin-
cie bluchten
de verdring
in de Rivi-
ere
Gibero.
b Malaca.

tie te gouberneren. Cassinus Longinus hoorende van
zijne komste/heeft zijne Legioenen de welcke hy by hem
hadde/midts gaders syne kuyperje in verwinteringhe
bestelt : doch hy selver daer-en-tegen heeft in aller haeste
alle zijne goederen met hem genomen ende is na b Ma-
laga getreft/ende is aldaer inde meeste onbequaemheyt
des Jaers te Schepe ghegaen/ten eynde hy / gelijk hy
seide/hem-selven niet en soude overgeven in handen van
Trebonius/ende Lepidus/ende Marcellus : doch zijne
Vrienden seiden dat hy sulcx dede ten dien eynde op dat
hy door die Provincie/van de welcke hem een groot deel
af-geballen was/met gheen minder heerlijckheyt dan
elders / soude door-trecken ende reysen. Maer andere
meenden dat het selfde gheschiede ten dien eynde/dat zijn
groote Schatten ende Geldt/de welcke hy uyt vele roo-
vinghen vergadert hadde / in niemands handen ofte
macht en souden komen. Middelerwyle is hy met een
voorspodich / doch Winterachticht weder voort-ghe-
baren/ende komende ontrent de Riviere Iberus / is hy
door de selfde henen ghevaren om aldaer den aenstaenden
nacht over te brengen : Maer dewyle de tempeest aldaer
veel heftiger was / ende verhoopende inde ruyme Zee
gheensins periculens te sullen baren/soo is hy weder-
omme verreyt. Hier-en-tusschen de baren vande Zee
zijn in den a Dozpel vande Riviere hem seer heftich ont-
moetende tegen gekomen/sulcx dat hy in den b Mont
vande Riviere / overmits de kracht des strooms het
Schip noch konde bestieren/noch oock teghens sooda-
nighe gheweldighe baren in de rechte konde houden / in
voegen dat het Ship gesoncken is / ende sy alle deerlic-
ken onnue-gekomen.

a Ostium.
b fauces.

Cesar alhoe-
wel hy door
de beroert
des stads
van nooden
hadde nae
Romen te
vertrcken/
nochtan be-
stelt hy eerst
de saken der
Provincien.
c tribunicie
dissensies.

31. Toen Cesar in Syrien uyt Egypten ghekomen
was / ende aldaer uyt den ghenen die van Roomen qua-
men verstant/ende oock door vele Brieven uyt de Stadt
bemerckte/dat vele saken te Roomen qualicken ende on-
behoorzlichen bedient wierden/in voegen datter nauwe-
licks eenighen ghemeynen dienst behoorzlicher wijze tot
dienste van het Ghemeyne-besten aen-gheluydt wierde:
uyt oorsake dat door de onderlinghe twisten ende onee-
nigheden vande c Hoofden des volcks vele schadelicke
beroerten hier ende daer ontstonden : insghelicks oock
dat van weghen de eergiericheyt ende naphertighe toe-
ghevinghe

ghebinge der d Oppermeesters der Soldaten / ende der d tribuni
gener de welcke over den Legioenen ghestelt waren / militum
vele dinghen insloopen teghens de ghemeyne gewoonte
van het krijchs-gebruyck / streckende tot geen anderen
eynde dan om alle behoorlycke krijchs-tucht ende stren-
gicheyt te niete te doen / om welcker oorzaken wille hy
bemerccte dat zyn overkomste te Romien van noode was:
nochtan even-wel heeft hy doen-maels boven al noo-
dich gracht de Provincien ende Landen inde welcke hy
ghekomen was / in sulcke ghestaltenisse te brengen /
dat sy vry mochten zyn van alle Inlandtsche oneenic-
heden / ende dat sy Wetten ende Ordinancien van hem
ontfanghenbe / oock sonder vrees souden wesen van
eenighe buuten-bijanden. Welck alles hy in Sp-
rien / Cilicien / ende Asien verhoopte in korten tyden
seer haestelicken te weghe te sullen brengen / alsoo de
selfde Provincien niet gheene oorloghe beswaert en
waren. In e Bithynien ende Pontus bemercchte hy e Het Ians
meerder swaricheden ende perikelen ghelegghen te zyn: Buiton.
Want aengaende Pharnaces hadde hy gehoozt dat hy
noch uyt Pontus niet ghescheyden en was / noch oock
niet van meyninghe en was te scheyden / also hy seer op-
geblasen was van wegen zyn gheluckighen strijdt / de
welcke hy tegens Domitius Calvinus f ghehadt had- f Alexander:
de. Derhalve schier in alle de Steden de welcke va groo- oopl. Boeck
ten aensien waren / heeft hy eenighe daghen vertoeft / AAA.
ende op alles ordze ghestelt : Inghelijcks heeft hy § XX.
g hoofft vooz hoofft ende oock int ghemeyn vereerin- g Vicitima.
ghen ghedaen aen den ghenen die hen vromelicken ghe-
dragen hadden. Aengaende de oude verschillen daer van
dede hy behoorlycke ondersoekinghe / ende gaf oock
ordze op alles. Voorts Koningen / Heeren ende Vorsten
vande Provincie / ende alle de Ra-bueren / die niet me-
nichte by hem quamen / heeft hy in zyn Verbondt ende
trouwwe ontfanghen / ende nae dat hy de selfde eenighe
conditien vooz-gehouden ende ghestelt hadde / vol-
ghens de welcke sy de Provincie souden bewaren ende
beschermen / soo heeft hy haer als hoochste Vrienden
van hem ende den Roomschen Volcke in vrede na hups
laten trecken. Als hy nu eenighe daghen in die Provin-
cie vertoeft hadde / so heeft hy over de Legioenen van
Sprien eyntlicken tot Overste ghestelt Sextus Cesar /
hy c zynen

zijnen Vrient ende Bloet-verwant; ende hy selver is met de selfde Vlote / in de welcke hy over ghekomen was / na a Cilicien getogen: alwaer gekomen zijnde / heeft hy by hem ontboden alle de Steden vande selfde Provincie / om by hem te komen binnende Stadt Tarsus / het welck schier de aller-heerlickste ende vloeckste Stat is van ganssch Cilicien.

Na dat hy de sake om t al in orde hestelt had: die / heeft hy hem by t pdr tot de Vontsche oorloghe.
 Het Lant schap Cilicia.
 De Stadt Tarsus.

32. Ende als hy alle de saken alhier vande Provincie: ende der nabuerigher Steden in goede orde gestelt had: den / so is hy gheneeghen gheweest om ten oorloghe te trecken / waer-twe hy oock niet lange vertoeft en heeft; want met groote ende lange tochten is hy door het Lant van b Cappadocien getogen / ende na dat hy twee daghen binnen Mazace vertoeft hadde / is hy ghekomen inde Stadt c Comana / alwaer den Tempel van Belona was / zijnde den aller outsten ende heylighsten in het Lant van Cappadocien: welcke Goddinne met sodanighe hooge eerbiedinge alwaer gecert wiert / dat den Priester der selver Goddinne door ghemeyne t'samen-stemminge des Volcx gehouden ende geacht wierde in Mazacept / Heerschappije ende macht de tweede naest den Koninc. Dit selve Priesterchap heeft hy geschoncken aen eenen seer edelen Man Piconides van Bithynien: de welcken het selfde Priesterchap buyten eenighen twijfel met alle gerechticheyt scheen toe te komen / want alhoewel zijn gerechticheyt door lancheyt van tijden verallé was / mitsgaders ooc door tegenpoet zijner Voorouderen ende veranderinge des geslachs / nochtans was hy gheboren van Koninckeliken huysc inden Lande van Cappadocien. Ende aengaende Ariarates den Broeder van Ariobarzanes / dewyle sy haer alle beyde vromelicken door het Ghemeyne-besten ghedraghen hadden / de selfde nochtans heeft hy goet gevonden also te verdepelen / dat Ariarates onder zijnen Broeder Ariobarzanes soude staen / ende onder zijne Heerschappije ende gebiedt wesen / ten eynde de erffnisse des Konincrycx Ariaraten tot beroerte niet en soude verwerken / ende oock den onsekeren erfghenaemdes Rijcx den lieden gheen verschrickinghe soude aenbrenghen. Het welck bestelt hebbende heeft hy zijn voorszghenomen repse in gelijcke haesticheyt weder begost te volvoeren. als hy nu seer na aen het Landt van Pontus / ende aende eynde van d Gallogrecien

Tarjotanus treckt hem ootmoedich t' ghemecte. d. Het lands Galatien.

logrecrien quam/soo is hem int ghemoot getogen Dejo-
 tarus een e Vier-vorst van Gallogrecrien / ende doen- ^{e terrarches,}
 maels schier Heere van het gantsche Landt; het welck
 de andere Vier-vorsten seiden noch door Wetten / noch
 door ghewoonten des Landts hem toe te komen: doch
 even-wel het was bukten alle twijffel dat hy van den
 Raedt van Roomen Koninck van het Landt van kleyn
 Armenien genaemt was. Dese derhalven alle syn Ko- ^{f Het Lande}
 ninckliche gewaet afleggende/en is niet alleen in gemeen- ^{Maadole.}
 ne lieden kleedinge/maer in de gedaente ghelyck de mis-
 dadigen gewoonliken voozthomen/seer ootmoedelicken
 tot Cesar ghekomen/ hem biddende dat hy hem wilde ver-
 gheven sulcx als hy teghens hem misdaen hadde, namenlic-
 ken dat hy bevonden wierde gheseten te zijn in foodanighen
 hoeck Landts, dewelcke noyt echtighe Garn soenen van Cesar
 hadde willen in-laten, ende even-wel ondertusschen met hare
 Heir-krachten ende machten in het Legher van Cnejus Pom-
 pejus gheweest waren: insghelijcx dat hy bekende hem niet
 toe te komen dat hy een Rechter soude wesen van de geschil-
 len des Roomschen Volcx, maer dat hy behoorde de teghen-
 woordighe Heerschappyen onderdanich geweest te zijn. **Dier**
tegens heeft Cesar verhaelt/hoe dat hy Burgemeester zijn-
 de, door ghemeyne Wetten ende Ordinanen hem vele dien-
 sten ende weldaden ghedaen hadde: **Ende voorts heeft**
hy hem aen-ghewesen / hoe dat syne veranwoordinghe
 sonder kracht was, ende dat syne onschult van onwetentheydt
 ende onvoorsichicheydt gheen plaetse en konde krijghen, de-
 wijle hy een Man zijnde van groote wijsheydt ende neerstic-
 heyt, lichtelick konde vernemen by wien de Heerschappye van
 de Stad ende Italien was; insghelijckx waer den Raet ende
 het Roomsche Volck, ende de Republike was; daer bene-
 fens oock wie na Lucius Lentulus, ende Cajus Marcellus Bur-
 ghemeester gheworden was. Maer nochtans on-aenghesien
 dit alles, dat hy evenwel hem dese misdaet teghenwoordich
 was verghevende, van wegghen syn voorighe verdiensten, ende
 in aensien van syn oude a Weerdichap, ende Vrientschap ^{a hospitium.}
 aen hem betoont, midtsgaders oock van wegghen de weer-
 dicheydt ende den ouderdom syns Persoons, ende insghelijcx
 oock van wegen het bidden ende smeecken van so vele Vrien-
 den van Deiotarus, dewelcke met menichte aldaer te samen
 ghekomen waren om voor hem te bidden: **Ende soo veel**
aengingh de ggeschillen der Vier-vorsten / heeft hy
gesept

hy gheseyt dat hy namaels daer van kennisse soude nemen : ende heeft hem alsoo eyntlicken zijn Konincliche kleedinghe wederomme doen aentrecken. Voort heeft hy aen Dejotarus belast dat hy zijn Legioen / het welck hy upt zijn eyghen volc / volghens onse ghelegentheyt ende Krijchs-ordze in-ghestelt hadde / midts gaders zijn gantsche Kuyperije tot uptvoeringhe van zijne oorlogesoude aen-bzenghen. Als hy nu in het Landt van Pontus ghekomen was / soo heeft hy hy een vergadert alle zijne Weir-krachten : de welcke in ghetale ende oefeninghen van Krijchs-saken redelicken sterck waren (uptghesept het seste Legioen / het welck een oudt Legioen was / ende van Alexandrijen herwaerts gebzacht / het welck onderworpen gheweest was vele moeyten ende perikelen / ende oock seer af-ghenomen ende vermindert in het ghetal der Soldaten / eensdeels van weghen de moepelicheden der verscheyden tochten beyde te Lande ende te Water / eensdeels oock van weghen de menichfuldicheyt der oorloghen ; in voeghen dat het selfde soo af-ghenomen was / datter minder dan duyssent Mannen in het selfde bevonden wierden. Mengaende de andere Legioenen / de selfde waren drie in ghetale / een van Dejotarus / ende twee van de gene de welcke gheweest waren inden Krijch van Cnejus Domitius met Pharnaces / daer wy hier b vooren van geschreven hebben.

b Alexandr.
noel. Boeck
III.
5. VII. 1.
xix.
Het gesant-
schap van
Pharnaces
aen Cesar /
ende haer
besoek.

33. Terwile dese ghereetschap ghemaecht wierde zijn daer Ghesanten / de welcke van Pharnaces uptgesonden waren / tot Cesar ghekomen : dese hebben hem in den eersten ghebeden ende versocht / dat hy niet als eenen Wijandt in haer Landt wilde komen / dewyle Pharnaces in alles soude onderdanich zijn sulcx als hy hem soude bevelen : insonderheyt verhaelden sy hoe dat Pharnaces noyt eenighe bystanden hadde willen senden aen Pompejus teghens Cesar : ende dat Dejotarus / die nochtans bystanden ghesonden hadde / hem voldaan ende te vreden ghestelt hadde. Hier op heeft Cesar geantwoort dat hy alle redelicheyt aen Pharnaces wilde betoonen / indien hy niet der daedt wilde bewijzen sulchs te zijn als hy was belovende : voort heeft hy met vriendelicke woorden den Ghesanten vermaent / dat sy niet vele van Dejotarus teghen hem sou-

De ant-
woorde van
Cesar.

den spreken / noch hem sulcks voorwerpen; noch oock
 insghelycks dat sy niet te vele en souden roemen dieshal-
 ven / dat sy gheen bystanden aen Pompejus ghesonden
 hadden: dewyle hy van selfs niet lievers en dede / dan een
 vader die ootmoedich was te vergeven ende ghenade te
 betoonen: doch soo veel aengingh de ghemeenne over-
 lasten van de Provincien / dat hy die niet en konde ver-
 gheven aen sodanighe / de welke noyt eenighe ghedien-
 sticheydt aen hem bewesen ofte betoont hadden: want
 belangende de gebiedsticheydt die sy verhaelden / daer op
 seyde hy / dat sodanighen dienst veel nutter gheweest
 was aen Pharnaces / de welke dieshalven voorichtich
 was om niet overwonnen te werden; dan aen hem / den
 welken nochtans de onsterffeliche Goden de victorie
 gegeve hadde. Verhalve dat hy tegewoordig aen Phar-
 naces was verghevende die groote ende sware overlasten
 van de Roomsche Burgheren / de welke in het Land
 van Pontus haren koop-handel hadden ghedreven:
 want hare saken en konde hy nimmermeer in haer ghe-
 heel wederom herstellen / dewyle hy noch den omme-
 ghebrachten ende dooden het leven konde weder-geven /
 noch den gesneden ende ontmanden wederom hare man-
 lichheyt herstellen / het welke een straffe voor den Room-
 schen Burgheren was / a swaerder dan de doot selver.
 Hierentusschen nochtans dat hy uyt Pontus vadelicke
 moeste vertrecken / ende voorts het ghesin der b Colles-
 naren ontslaen ende vry laten; ende alles van het gene dat
 noch by hem was aen den Bontghenoten ende Room-
 sche Burgereen wederomme herstellen. En als hy sulcx
 na-gekommen ende gedaen sal hebben / dat hy alsdan hem
 soude senden sodanighe giften ende gheschencken / ghe-
 lijck de Welt-oversten int gemeyn / so wanner sy heerliche
 victorien gehadt hebben / vanden Vrienden plachten te
 ontfangen: want Pharnaces hadde alreede hem een ko-
 steliche Goude Kroone toegesonden. Ende met dese ant-
 woorde heeft hy den Gesanten laten na huys trecken.
 Maer Pharnaces heeft van alles seer overbloedighe
 belofte gedaen / ende seer schoone woorden gegheven: de-
 wyle hy verhoopte dat Cesar de welke seer haestich
 ende begeerich was om te vertrecken / lichter met zyne
 beloften teghenwoordich te vreden soude wesen / dan
 ten anderen tijden geschieden soude / ten eynde hy met
 meerder

a Alex. ant.
 noyl. Boeck:
 IIII.
 6xx.
 b Publicanis.

der haeste ende eere tot de verhandelungen van zwaerder
ende noodtwendigher saecken soude moghen vertrecken
(want het was een pder bekend hoedat Cesar om vele
dozaken wille inde Stadt van Rommen metten aller eer-
ken van noode was.) Verhalven heeft Pharnaces seer
lancsaem met zijne saken voortgegaen / en aen Cesar ver-
socht langer dach ende tijt om vertrecken / ende daer be-
neffens heeft eenige onder-handelinghen tusschen ghe-
bracht / ende om kort te spreken / heeft eyntlicken begost
de sake gheensins te niepen / ende zijne beloften niets te
achten.

Cesar treckt
met syn
Heer. kracht
in het lant
van Pontus.

34. Cesar bemerckende de loosheyt ende listicheyt van
desen Man / heeft hem verordet ten stryde / ende ghelijck
hy ten anderen tijt van weghen eenighen natuerliche
gelegentheyt plachte te doen / sulcx heeft hy tegenwoor-
delick by de hant ghenomen / ghedwonghen zijnde door
nootsakelicheyt / namentlick dat hy byten verwach-
tinghe ende eer dat periaendt ineynde den strydt teghens
Pharnaces aenghegaen heeft. Daer is een Stadt
in het Lant van Pontus / genaemt Zela : de welcke van
weghen hare geleghentheyt redelicken sterck was / als
zijnde ghestelt op een effene plaetse : want ronts om de
muere was een natuerliche hooghte met een verheven
scherpte / als ofte de selfde met handen geleydt ende ghe-
maecht ware : voorts rontsom dese Stat waren oec vele
ende groote heuvelen elcx vanden anderen af-ghesneden
met hare dalen : onder dese heuvelen isser eene van een
bysondere hooghte gheweest / de welcke door verhebene
plaetsen ende wegen voortgaende / bykans aende Stadt
quam / ende hadde den selven heuvel in die deelen daer on-
trent een seer groote be- maertheydt van weghen de vic-
torie van Mithridates / ende de ongheluckicheyt van
Triarius / ende de nederlage onses Heerzegers. Ende de-
sen heuvel en was niet verder dan drie mijlen van Zela.
Pharnaces heeft dese plaetse verspiet / ende de oude
wercken van het geluckighe Legher zijns Vaders ver-
maecht / ende heeft voorts met alle zijne Heerz-krachten
de selfde inghenomen. Cesar hier-en-teghen heeft zijn
Legher ghestelt vijf mijlen van den Opant / ende siende
dat de selfde dalen door de welcke het konincklike Le-
ger ghesterct wierde / van weghen ghelijcke rupinte
van plaetse zijn Leger soude konnen stercken / by al-dien
de

de Wyanden niet eerst die plaetsen in-namen / alsoo de
 self de het Koninckliche Legher aller-naest waren : soo
 heeft hy de a Storm-weeringhen binnen de b Sterc-
 ten doen brenghen. Het welck haestelicken beschickt
 zijnde / heeft hy ter aenstac der nach; ter vierder wake/
 alle de Legioenen veerdichlickien doen upt-trecken / la-
 tende alle hare bagagien in het Legher / ende heeft des
 moorgens vroech eer sulcx de Wyanden verwach.eden/
 ingenomen die plaetse / alwaer Mithridates dien ghe-
 luckigen slach teghens Triarius ghehadt hadde. Hier
 heeft hy alle de c Storm-weeringhen upt het Legher
 stracx doen brenghen / mietsgaders oock alle de d menich-
 te der Slaven : ende niet een heeft hy bevolé dat niemant
 van de Soldaten vande wercken soude vertrecken ; alsoo
 het afghesneeden dal niet meer dan een myle weechs het
 Legher der Wyanden vande begoste wercken des Le-
 gherz van Cesar was af-schepdende.

a Agger.
 b Manitiones.

c Agger.
 d Servitia.

35. Pharnaces smorgens vroech dit stracx vernomen
 hebbende / heeft alle syne Heir-krachten voor den Leger
 in slach-ordze gestelt. Maer Cesar dewyle sodanighe
 ongelegentheyt van plaetse tusschen beyden was / over-
 lepde sulcx te geschieden volgens het gemeene Krijchs-
 ghebrypck / het sy ofte om zijne Wercken te weberhou-
 den en te verachten / overmits datter meer op de wach-
 ten ende inde wapenen inasten staen ; ofte oock om te too-
 nen zijnen Konincklichen hooghinzet / ten ende Phar-
 naces soude schijnen niet soo seer niet vaste wercken als
 met kloecke handen zijne plaetse te bes hermen : derhal-
 ven Cesar hem niet ontsien en heeft voor het Bolwerck
 zijn voorszte slach-ordinantie te stellen / ende het andere
 deel des Heir-legherz in haer werck te laten voortgauen.
 Maer Pharnaces moedich zijnde van wegen de gheluc-
 kichert der plaetse / ende bewoghen door de waerseggin-
 gen upt het e Vogel-ghesch. en ende andere supersticien /
 de melcke hy geholcht hadde / goelich up namacks ghe-
 hoorz hebben ; insghelicks oock bemerkende het kleyns
 ghetal vande onse de welcke Wapenen hadden / want hy
 meynde de groote menichte der slave de welcke de storm
 weeringhe droegh / volghens de ghewoonte van ons
 daghelichsche Werck / Soldaten te zijn. Daer-ben-
 fens steunende oock op de kloeckheyt syns ouden Heir-
 krachts / vanderwelcke de Ghesanten roemden dat het

Pharnaces
 list in
 bolck slach-
 ordze tegens
 Cesar.

e Auspicia
 & religiones.

f Alexandr.
oorl. Boeck
333.
§ XX.

selfde in een openbaren Veldt-slach met het twee-en-twintichste Legioen ghestreden hadde ende de victorie behouden. Wyders oock gevoelende seer kleyenlick van ons Heer-krachte/also hem noch indachtich was dat dit selfde hier onder den f Oversten Domitius eenmael van hem inde vlucht gheslaghen ende verdreven was: soo heeft hy voorszghenomen te strijden / ende dies halven begost hy nederwaerts in een afghebroken dal met zijn Heer-legher te trecken. Cesar sulcks siende/heeft een wyle tijts belachen zijne pdele vertooninge ende sodanighe benauwinghe zijner Soldaten binnen sulcken enghen plaetse/in de welcke nopt eenighen Opant cenich verstant hebbende / met zijn volck soude willen henen gaen. Daer Pharnaces hier-en-tusschen vervolgende zijne optreckinghe / even met de selfde gangh gheleijck hy in het afghebroken dal nederwaerts ten stryde ghegaen was / heeft met zijn Volck in slach-ordze teghens het hooghe gheberghe begost op te klimmen. Cesar verwondert zijnde over zijn bysondere roeckeloosheyt ende hoochmoedicheyt/ende daer-beneffens onberwaert ende onbereydt van hem aldus overballen zijnde/heeft ten selven tijde strack zijne Soldatē van hare werken af-gheroepen/ende belast de Wapenen inde handt te nemen ; in voeghen dat hy zijne Legioenen teghens hem aen-gheleydt heeft / ende zijn volck insghelijck in slach-ordze ghestelt. Dese haestighe overbellinghe ende woelinghe heeft een grootten schrick den onsen aengebacht/ende bysonderlickē daerom/overmits sy noch in hare ordinantien niet ghestelt en waren. Voorts de Konincklike a Wagheys met hare scherpe haken bevoerden de slach-ordenantien ende joeghen den Soldaten door malkanderen ; doch werden de selfde met niette van pijlen strack vermeestert ende overballen. Na de Wagens volchde de slach-ordze der Opanden ; midelerwyle na datter een geschrey gemaect was begint den strijt. Alhier was seer dienstich de goede natuerliche ghelegentheyt van de plaetse/ende bysonderlic de hulpe der onsterffelicker Godē/de welcke selfs tegenwoordich zijn by alle ghelegentheden ende ghevalen vande oorloghe/ende bysonderlic by sodanighe/alwaer men niets bestieren en kan met eenige reden ende voorszichticheyt. Daer is van naby eenen grootē ende heftigen strijt aengegaen:

a Quadrige
falcarē

En wert in
de st. de ver-
wonne ende
in de vlucht
ghedreven.

gegaen : doch aen de rechter vleughel / alwaer het oude
 Ieste Legioen was / is het begin vande victorie voort
 gekomen / dewijle de Vijanden van daer met groote hoo-
 pen nederwaerds ghestooten wierden : maer aen de
 linker vleugel ende int midden vande slach-ordze zijn
 eyntlickende geheele Heerkrachten des Koninx verla-
 gen / het welck lancsaem hy quam / al-hoe-wel nochtang
 niet sonder de hulpe der selver Goden. Ende aengaende de
 Heerkrachten des Koninx de selfde en zijn so licht op de
 hoochte niet opgetogen / als sy wel haestelicken van bo-
 ven neder gestooten zijn / waer door sy in groote benaut-
 heden geraect zijn / van wegen de ongelegentheden haer
 plaetse. Verhalven zijn daer vele Soldaten eensdeels ge-
 doodt / eensdeels door het nederballen vande hare verplet-
 tert : ende de gene die met haesticheyt konden wech loo-
 pen / ende op de verhebere plaetse over het dal haer bege-
 ven / dewijle sy inde blucht hare Wapenen van haer ge-
 worpen hadden en konden onghewapent zijnde selfs op
 het voordeel van de hooge plaetse niet uptrechten. Doch
 de onse de victorie verkrijghende / zijn hier over hooch-
 moedich gheworden / ende hebben gheensins ontsien op
 onghelegene plaetsen haer te begheben / ende de stercken
 der Vyanden aen te tasten : ende al-hoe-wel de Venden
 de welcke Pharnaces in Garnisoen ghelaten hadde / het
 Legher kloeckelicken beschermden ; so hebben de onse
 nochtang in aller haeste het Leger der Vyanden in-ge-
 nomen. Pharnaces siende zijn gantsche menichte ende
 Heerkracht ofte gedoot / ofte gevangen te zijn / is met
 eenige Ruyteren wech-gevluchtet ende ontkomen : ende
 ten waer sake dat hy door de bestorminge des Legers ee-
 nigen tijt gekregē hadde om vryelicker te mogen vluch-
 ten / hy soude levendich in handen van Cesar gebzacht
 geweest hebben.

36. Aengaende dese victorie / den dicwils overwon-
 nenden Cesar in dies halven seer verheucht geweest / upt
 oorsake dat hy in so korten tijt ende met sodanigen haef-
 ticheyt sulcken grooten oorloge ten eynde gebzacht had-
 de : ende noch meer verheuchde hy hem / van wegghen de
 gedachtenisse des haestigē perickels / ende dat hy nietre-
 min sodanigen lichten victorie daer de saken so zwaer-
 licken gestelt waren / gekregē hadde. So dan heeft Cesar
 het geheele Land van Pontus ingenomen / en aengaende

Cesar syne
 zaken geluc-
 kelicken en
 voo:spoede-
 licken uptre-
 cken heb-
 bende / treet
 in Traken.

den Koninckliken Ruyt / de selfde heeft hy int gheheel
 den Soldaten geschoncken. Voorts des anderen daechs
 is hy selfs met zijne wackere Ruyteren op- getogen / en-
 de heeft last gegeven aen het sesste Legioen om in Ita-
 lien te trecken / ende aldaer vereeringhen ende staren
 van wegen hare trouwe dienst te aintsangen. Insgelijc
 de bystanders van Dejotarus heeft hy ooc na hys ge-
 sonden. En in het Land van Pontus heeft hy twee Le-
 gioene met Celijs Vincianus gelatē. Dit aldus bestelt
 zijnde / is hy dooz b Gallogreciē ende c Bithynien in A-
 sien gerogen / ende heeft overal kennisse genomen vande
 geschillen der selver Provincien / ende orde daer op ge-
 stelt: voorts heeft hy ooc Rechten gegeven aen den Vier
 vorsten / Koninghen / ende Steden. Mengaende Michzi-
 dates van Pergamum / van de welke wy hier a vo-
 ven gheschreven hebben / dat hy seer haestelic ende ghe-
 luckelic de saken in Egypten hadde helpen uptvoeren;
 den selfden also hy van Koninckliken huyse ghebozen
 was / ende ooc inde Konincklike geleerteden ende ma-
 nieren onderwesen ende opgheboedt (want Michzidates
 den Koninc van ganssch Asien hadde hē van Pergamum
 overmidtes zijne edelheyt by jonck met hem ghenomen
 in het Legher / ende vele Jaren by hem gehouden.) heeft
 hy ghemaect Koninc van het Landt van Bosphorus /
 het welc onder de Heerschappije van Pharnaces ghe-
 weest was / ende heeft alsoo de Landt-voorchdijen des
 Roomschen Volck dooz tusschen-stellinghe van een al-
 ler-gheertrousten Koninc ende sekersten Vrient tegens de
 Barbarische ende vijandige Koningen gesterckt. Den
 selfden heeft hy ooc ghegeven het Vier-vorstendom van
 Gallogrecien volghens zijne gherechticheyt / van we-
 ghen zijn volck ende gheslachte / uptwissende de Wetten
 der Volckeren van Gallogrecien; het welck wepnighe
 Jaren te voren b in-ghenomen ende beseten was van
 Dejotarus. Ende nergens nochtans heeft hy lan-
 ger vertoeft dan de nootsakelicheyt der beroerten
 des Stadts scheen te konnen verdragen. Der-
 halven na dat hy alle zijne saken seer gheluc-
 kelic ende voorspoedelic allesins uptge-
 voert hadde / is hy seer haestelicken en-
 de blycken verwachtinghe van ee-
 nen peghelicken in Ita-
 lien ghekomen.

b Galatien.
 c Het Landt
 Bithynien.

a Alexandri.
 boek. Boeck
 IIII
 § XIV. XV.

b Alexandri.
 boek. Boeck
 IIII
 § XXXI.

Het vijfde Boeck
van
De Burgherlike Oorloghe

Ofte

De Africaensche oorloghe

van

Cajus Iulius Cæsar,

Beschreven door

AVLVS HIRTIVS PANSÆ.

Inhoudt des vijfden Boecks.

Cæsar trekt in Afriken, ende neemt de Stadt Leptis in. Aldaer be-
roept hy van alle hoecken bystanders, en staet verscheyden male
tegens Cabiens. Den Koninck Iuba trekt op om aen Scipio by-
stant te doen: doch wert wederom ghetogen ende ontboden in
syn Koninckrijk, om het selfde teghens Bogud te beschermen.
Voorts wert de oorloge met verscheyden uytkomsten ten weder-
zijden lange gevoert, vele Steden werden in-genomen, ende die-
wils wert aldaer geschermt: insgelijcx werden ooc Schepen
genomen, nochtans het geluck is meest aen de zijde van Cæsar.
Eyntlicken werden in een openbaren slach de saken van Scipio
t'onder gebracht: ende vorder is daer op ghevolght het omme-
komen ende de doot van Marcus Caro, Iuba, Petrejus, oock
van Scipio selver, ende van meer andere heerlicke doorluchtighe
Mannen.

Dit alles is geschiet in het drie-en-veertighste Jaer
voor de gheboorte Christi.

I.

Nadat Cesar met behoorlicke tochten dach
aen dach sonder ophouden opgetogen was
so is hy den a negentienden Decembz in
de Stadt b Lpibeum ghekomen: alwaer
hy strax te kennen ghegeven heeft hoe dat
hy te Schepen wilde gaen/niet tegenstaen-
de dat hy niet meer dan een Legioen nieuwe Soldaten
by hem en hadde/ ende nauwelix ses hondert Ruyteren.
Ende heeft zijn Tente aldaer gestelt ontrent den Oever/
in boeghen dat de baren schier aen de selfde waren slaen-
de. Het welck hy dede tot soodanigen eynde/op dat nie-
maet

Cesar bereyde
hem tot de
Africaensche
oorloghe.
a Ad XI.
Kal Jan.
b De Stadt
Marsala.

mant op eenige langher vertoevinghe en soude denc ken/
 maer veel meer van dach tot dach / ende van upz tot upz
 souden gereedt wesen. Doch ontrent de selve tijdt en kon-
 de hy geen bequame Wint ofte weder om te varen krij-
 ghen: dies ebenwel niet tegenstaende hy niet-te-min de
 Roep-lieden ende den Soldaten binnen de Schepen was
 houdende / als willende geë gelegentheyt van overtocht
 voorsz laten gaen / om dies wille overmits vanden In-
 woonderen der selver Provincie dagelijc gebootschapt
 wierdt vande groote Heir-krachten der vanden / mits-
 gaders hare ontallicke Rupterije; insghelijc oock van
 vier Konincklike Legioenen / ende een groot ghewelt
 van licht-ghewapende Krijchs-lieden: daer beneffens
 oock van thien Legioenen van Scipio / ende voozdts
 hondert ende twintigh Oliphanten / ende daer-en-bove
 oock vele Vloten. Voorsz welke tijdinge nochtans hy
 niet vertsaeght en wiert / maer bleef even moedich van
 herten / ende even stantvastich in zijne hope. Hier-en-
 tusschen vermeerderde het ghetal daghelijc van langhe
 Schepen / ende daer vergaderden oock een groote me-
 nichte van Last-schepen / ende voozts quamen allene-
 kens hy de hant de Legioenen van de nieuwe Lanethen:
 ende voozts was oock aldaer het vijfde oude Legioen/
 mitsgaders ontrent twee duysent Rupteren. Over sulcx
 vergadert hebbende ses Legioenen ende twee duysent
 Rupteren / heeft hy pder Legioen volghens de ordze na
 de welke sy aen-quamen / inde langhe Schepen doen
 stellen / ende de Rupters inde Last-schepen. Ende heeft
 alsoo het meestendeel vande Schepen voorsz uyt laten va-
 ren / ende na het Eplant Apontiana (het welck niet ver-
 re van Elpbeum was) doen trecken. Voozdts een
 weynich aldaer vertoevende heeft hy de goederen van
 sommighe in't openbaer doen verkoopen: ende belan-
 ghende vorder saken / heeft hy ordze ende last gegeven aen
 den Schout Allienus / de welke doen ter tijdt Gouver-
 neur van Sicilien was / hem met een belastende soo veel
 het overige Depz-kracht aen gingh / dat het selfde met-
 ten allercersten in alle haesticheyt soude mogē te Schepe
 geholpen werden. Na welke bevelen hy selver den c ses-
 en-twintichste Decembz is te Schepe ghegaen is / ende
 heeft strack de andere Schepen achterhaelt. Over sulcx
 voorsz varende met een seckeren Wint ende snelle vaert /
 is

is hy met eenighe langhe Schepen na den vierden da-
 ghe in het aenschouwen van Afrikaen gekomen: want
 alle de andere Last-schepen/uyt-geseyt wepnighe/wa-
 ren vande Winden verstroeyt/ende dies halven van mal-
 kanderen dwalende / zijn aen verscheyden plaetsen aen-
 gekome: want met zijn Vloet voer hy vooz by d' Clepea/
 ende voorts vooz by Neapolis: insghelycx vele andere
 Stercken ende Steden niet verre vande Zee gelegē/ heeft
 hy daer-en-boven vooz by geseylt. Als hy nu quam by
 e Adzumetum/aldaer heeft hy bemerct seker Garnisoen
 der Vyanden/over de welcke Overste was Cajus Consi-
 dius: insghelycx van Clepea af lanct de Zeekusten is Cne-
 jus Piso verschenen met de Ruyterije vande Stat Adzu-
 metum/ende oock met d'ijne dupsent Maurische knech-
 ten.

d' De stadt
 Campia.

De stadt
 Mahometia

2. Cesar niet-te-min na dat hy een wepnich vooz de
 Haven vertoest hadde / tot dat de andere Schepen aen-
 quamen/heeft zijn Heyr-kracht aldaer te Lande gestelt:
 ende was het getal zijns Heyrlegers vooz tegēwoozdich
 d'ijne dupsent Voet-knechten/ende hondert ende vijftich
 Ruyteren. Hier mede heeft hy zijn Legher vooz de
 Stadt gheslagen/ende heeft hem-selven aldaer vast ge-
 maect sonder beschadiginge van yemant/wederhoudēde
 de zijne van rooven. Hier-en-tusschen die vande Stadt
 quamen met hare gewapende mannen vol op de Mueren
 gelooopen/ende stelden ooc haer selven met groote menig-
 te vooz de Haven om de selfde te beschermen: want van
 binnen waren sy sterck twee Leghioenen in ghetale.
 Cesar nochtans heeft ronts om de Stadt berent/ende na
 dat hy de ghelegghentheyt vande plaetse wel dooz-sien
 hadde/is hy wederom in zijn Leger gekeert. Daer wa-
 ren eenige de welke Cesar beschuldichden van onvooz-
 sichtigheyt/overmits hy aenden Oversten ende Bevel-
 hebbereen gheen last ghegheven hadde van aen een sekere
 bestemde plaetse aen te varen om aldaer te Lande te gaen
 noch gheen besloten Vrieven (volghens zijn gewoon-
 te in vorighen tijden) haer ghelaten en hadde/om de self-
 de te behoorzlicker tijt te openen/ende volghens den in-
 houdt der selven op een sekere plaetse alle ghelijck aen te
 varen. Dit alles en was Cesar geensins onbekent; maer
 het vermoeden was datter gheen Haven van Afrikaen-
 landt veplich en was/ende vyz van de Garnisoenen der
 by

Hy set syn
 heit kracht
 op het af-
 zacksehe
 Lande.

der haeste ende eere tot de verhandelingen van zwaerder
ende noodtwendigher saecken soude moghen vertrecken
(want het was een yder bekend hoe dat Cæsar om vele
oorsaken wille inde Stadt van Romen metten aller eer-
sten van noode was.) Verhalven heeft Pharnaces seer
lancsaem met zijne saeken voortgegaen / en aen Cæsar ver-
socht langer dach ende tijt om vertrecken / ende daer be-
neffens heeft eenige onder-handelinghen tusschen ghe-
bracht / ende om kort te spreken / heeft eyntlicken vergost
de sake gheensins te niepen / ende zijne beloften niets te
achten.

Cæsar treckt
met syn
heer. kracht
in het land
van Pontus.

34. Cæsar bemerkende de loosheyt ende listicheyt van
desen Man / heeft hem verordet ten stryde / ende ghelijck
hy ten anderen tijden van weghen eenighe natuerliche
geleghentheyt plachte te doen / sulcx heeft hy tegenwoor-
delick by de hant ghenomen / ghedwonghen zijnde door
nootsakelicheyt / namentlicken dat hy byten verwach-
tinghe ende eer dat pemandt meynde den strydt teghens
Pharnaces aenghegaen heeft. Daer is een Stadt
in het Land van Pontus / genaemt Zela : de welcke van
weghen hare geleghentheyt redelicken sterck was / als
zijnde ghestelt op een effene plaetse : want ronts om de
muere was een natuerliche hooghte met een verheuen
scherpte / alsof de selfde met handen geleydt ende ghe-
maectt ware : doorts rontsom dese Stat waren oec vele
ende groote heubelen elcx vanden anderen af-ghesneden
met hare dalen : onder dese heubelen isser eene van een
bysondere hooghte gheweest / de welcke door verhevene
plaetsen ende wegen voortgaende / bykans aende Stadt
quam / ende hadde den selven heuvel in die deelen daer on-
trent een seer groote vermaectheyt van weghen de vic-
torie van Mithridates / ende de ongheluckicheyt van
Triarius / ende de nederlage onses heyllegers. Ende dese
heuvel en was niet verder dan vyf mijlen van Zela.
Pharnaces heeft dese plaetse verspiet / ende de oude
wercken van het geluckighe Legher zijns Vaders ver-
maectt / ende heeft doorts met alle zijne heylkrachten
de selfde inghenomen. Cæsar hier-en-teghen heeft zijn
Legher ghestelt vijf mijlen van den Wyant / ende siende
dat de selfde dalen door de welcke het konincklike Le-
ger ghesterct wierde / van weghen ghelycke rupmte
van plaetse zijn Leger soude konnen stercken / by al dien
de

de Opanden niet eerst die plaetsen in-namen / alsoo de self de het Koninckliche Legher ailer-naest waren : so heeft hy de a Storm-weeringhen binnen de b Stercten doen brenghen. Het welck haestelicken beschickt zijnde / heeft hy ter aenstaender nacht ter vierder wake / alle de Legioenen veerdichlicken doen upt-trecken / latende alle hare bagagien in het Legher / ende heeft des moorgens vroech eer sulcx de Opanden verwacheden / ingenomen die plaetse / alwaer Mithridates dien ghesluckigen slach teghens Triarius ghehadt hadde. Alhier heeft hy alle de c Storm-weeringhen upt het Legher stracx doen brenghen / nitsgaders oock alle de d menich- te der Slaven : ende met een heeft hy bevolé dat niemant van de Soldaten vande wercken soude vertrecken ; alsoo het afghefneven dal niet meer dan een mijle weechs het Legher der Opanden vande begoste wercken des Leghers van Cesar was af-schepdende.

a Agger.
b Maniti-
nes.

c Agger.
d Servitia.

35. Pharnaces moorgens vroegh dit stracx vernomen hebbende / heeft alle syne Heir-krachten vooz den Leger in slach-ordze gestelt. Maer Cesar dewijle soodanighe ongelegentheyt van plaetse tusschen beyden was / overlepde sulcx te geschieden volgens het gemeyne Krijcsghebruyck / het sy ofte om zijne Wercken te wederhou- den en te verachten / overmits datter meer op de wacht- ten ende inde wapenen moesten staen ; ofte oock om te coo- nen zijnen Konincklichen hooghmoet / ten eynde Phar- naces soude schijnen niet soo seer met vaste wercken als met kloecke handen zijne plaetse te bes hermen : derhal- ven Cesar hem niet ontsien en heeft vooz het Bolwerk zija voozste slach-ordinantie te stellen / ende het andere deel des Heir-leghers in haer werck te laten voortgauen. Maer Pharnaces moedich zijnde van wegen de gheluc- hicheyt der plaetse / ende bewoghen door de waersseggin- gen upt het e Vogel-ghescheen ende andere supersticien / de melcke hy geholcht hadde / ghelijck wy namels ghe- hoozt hebben ; insghelijcks oock beinerckende het kleyn- ghetal vande onse de welcke Wapenen hadden / want hy meynde de groote menichte der slave de welcke de storm weeringhe droegh / volghens de ghewoonte van ons daghelicksche Werck / Soldaten te zyn. Daer-ben- fens steunende oock op de kloeckheyt syng ouden Heir- krachts / vande welcke de Ghesanten roemden dat het

Pharnaces
siet hy
bolck in slach-
ordze tegens
Cesar.

e Suspicion
& religiones.

f Alexandr.
oorl Boeck
333.
§ XX.

selfde in een openbaren Veldt-slach met het twee-en-twintichste Legioen ghestreden hadde ende de victorie behouden. Wijders oock gevoelende seer kleyndich van ons Heer-kracht/also hem noch indachtich was dat dit selfde Hier onder den f Oversten Domitius eenmael van hem inde vlucht gheslaghen ende verdreven was: soo heeft hy voorszghenomen te stryden / ende dies halven begost hy nederwaerts in een afghebzoken dal met zijn Heer-legher te trecken. Cesar sulcks siende/heeft een wyle tijts belachen zijne pdele vertooninge ende sodanighe benauwinghe zijner Soldaten binnen sulcken enghen plaetse/in de welcke noyt eenighen Opant cenich verstant hebbende / met zijn volck soude willen henen gaen. Maer Pharnaces hier-en-tusschen vervolgende zijne optreckinghe / even met de selfde gangh ghehijck hy in het afghebzoken dal nederwaerts ten stryde ghegaen was / heeft met zijn Volck in slach-ordre teghens het hooghe gheberghe begost op te klimmen. Cesar verwondert zijnde over zijn bysondere roeckeloosheyt ende hoochmoedicheyt/ende daer-beneffens onberwaht ende onbereydt van hem aldus overballen zijnde/heeft ten selven tijde strack zijne Soldatē van hare werken af-gheroepen/ende belast de Wapenen inde hande te nemen ; in voeghen dat hy zijne Legioenen teghens hem aen-gheleydt heeft / ende zijn volck insghelijck in slach-ordre ghestelt. Dese haestighe overballinghe ende woelinghe heeft een grootten schrick den onsen aengebracht/ende bysonderlickē daerom/ overmits sy noch in hare ordinantien niet ghestelt en waren. Voorts de Konincklike a Waghens met hare scherpe haken be-
roerden de slach-ordenantien ende joeghen den Soldaten door malkanderen ; doch werden de selfde met menichte van pijlen strack verniestert ende overballen. Na de Wagens volchde de slach-ordre der Opanden ; midelerwyle na datter een geschrey gemaect was begint den strijt. Alhier was seer dienstich de goede natuerlike ghelegentheyt van de plaetse/ende bysonderlic de hulpe der onsterffelicker Godē/de welke selfs tegenwoordich zijn by alle ghelegentheden ende gheballen vande oorloghe/ende bysonderlic by sodanighe/alwaer men niets bestieren en kan met eenige reden ende voorszichtigheyt. Daer is van naby eenen grootē ende heftigen strijt aengegaen:

a Quadrigae
falcate

Van wert in
de st. dt. ver-
wonnē ende
in de vlucht
ghedreven.

gegaen:

gegaen : doch aen de rechter Vleughel / alwaer het oude
 Ieste Legioen was / is het begin vande victorie voort
 gekomen / dewijle de Wijanden van daer met groote hoo-
 pen nederwaerds ghestooten wierden : maer aen de
 linker Vleugel ende int midden vande slach-ordze zijn
 eyntlickende geheele Hefz-krachten des Koninx verfla-
 gen / het welck lancsaem by quam / al-hoe-wel nochtang
 niet sonder de hulpe der selver Goden. Ende aengaende de
 Hefzkrachten des Koninx de selfde en zijn so licht op de
 hoochte niet opgetogen / als sy wel haestelicken van bo-
 ven neder gestooten zijn / waer door sy in groote benaut-
 heden geraect zijn / van wegen de ongelegentheden haer
 plaetse. Derhalven zijn daer vele Soldaten eensdeels ge-
 doodt / eensdeels door het nederballen vande hare verplet-
 tert : ende de gene die met haesticheyt konden wech loo-
 pen / ende op de verhevere plaetse over het dal haer bege-
 ven / dewijle sy inde vlucht hare Wapenen van haer ge-
 worpen hadden en konden onghewapent zijnde selfs op
 het voordeel van de hooge plaetse niet uptrechten. Doch
 de onse de victorie verkrijghende / zijn hier over hooch-
 moedich gheworden / ende hebben gheensins ontsien op
 onghelegene plaetsen haer te begheben / ende de stercken
 der Opanden aen te tasten : ende al-hoe-wel de Venden
 de welcke Pharnaces in Garnisoen ghelaten hadde / het
 Legher kloeckelicken bescherminden ; so hebben de onse
 nochtang in aller haeste het Leger der Opanden in-ge-
 nomen. Pharnaces siende zijn gantsche menichte ende
 Hefz-kracht ofte gedoot / ofte gevangen te zijn / is met
 eenige Ruyteren wech-gevluchtet ende ontkomen : ende
 ten waer sake dat hy door de bestorminge des Legers ee-
 nigen tijt gekregē hadde om vzielicker te mogen vluch-
 ten / hy soude levendich in handen van Cesar gebracht
 geweest hebben.

36. Aengaende dese victorie / den dicwils overwon-
 nenden Cesar in dies halven seer verheucht geweest / upt
 oorsake dat hy in so korten tijt ende met sodanigen haef-
 ticheyt sulcken grooten oorloge ten eynde gebracht had-
 de : ende noch meer verheuchde hy hem / van wegghen de
 gedachtenisse des haestigē perickels / ende dat hy niet te-
 min sodanigen lichten victorie daer de saken so zwaer-
 licken gestelt waren / gekregē hadde. So dan heeft Cesar
 het geheele Lant van Pontus ingenomen / en aengaende

Cesar syne
 zaken geluc-
 kelicken en
 voo;spoede-
 licken upge-
 borre heb-
 bende / treet
 in Italien.

den Koninckelicken Rypt / de selfde heeft hy int gheheel
 den Soldaten geschoncken. Voorts des anderen daechs
 is hy selfs met zijne wackere Ruyteren op- getogen / en-
 de heeft last gegeven aen het sesste Legioen om in Ita-
 lien te trecken / ende aldaer vereeringhen ende staren
 van wegen hare trouwe dienstē te aentsangen. Insgelijc
 de bystanden van Dejotarus heeft hy ooc na hys ge-
 sonden. En in het Land van Pontus heeft hy twee Le-
 gioenē met Celsus Vincianus gelatē. Dit aldus bestelt
 zijnde / is hy door ^b Gallogreciē ende ^c Bithynien in A-
 sien gerogen / ende heeft overal kennisse genomen vande
 geschillen der selver Provincien / ende orde daer op ge-
 stelt: voorts heeft hy ooc Rechten gegeven aen den Vier-
 vorsten / Koninghen / ende Steden. Mengaende Mithri-
 dates van Pergamum / van de welcke wy hier ^a bo-
 ven gheschreven hebben / dat hy seer haestelic ende ghe-
 luckelic de saken in Egypten hadde helpen uptvoeren;
 den selfden also hy van Koninckelicken huyse ghebozen
 was / ende ooc inde Konincklike geleertheden ende ma-
 nieren onderwesen ende opghevoedt (want Mithridates
 den Koninc van gantsch Asien hadde hē van Pergamum
 overnuidts zijne edelheyt by jonck met hem ghenomen
 in het Legher / ende vele Jaren by hem gehouden.) heeft
 hy ghemaect Koninc van het Land van Bosphorus /
 het welc onder de Heerschappij van Pharnaces ghe-
 weest was / ende heeft alsoo de Land-voochdijen des
 Roomschen Volcs door tusschen-stellinghe van een al-
 ler-ghetrousten Koninc ende sekersten Vrient tegens de
 Barbarische ende vijandige Koningen gesterckt. Den
 selfden heeft hy ooc ghegeven het Vier-vorstendom van
 Gallogrecien volghens zijne gherechticheyt / van we-
 ggen zijn volck ende gheslachte / uptwysende de Wetten
 der Volckeren van Gallogrecien; het welck wepnighe
 Jaren te voren ^b in-ghenomen ende beseten was van
 Dejotarus. Ende nergens nochtans heeft hy lan-
 ger vertoest dan de nootsakelicheyt der beroerten
 des Stadts scheen te kunnen verdragen. Der-
 halven na dat hy alle zijne saken seer gheluc-
 kelic ende voorspoedelic allesins uptge-
 voert hadde / is hy seer haestelicken en-
 de by den verwachtinghe van ec-
 nen peghelicken in Ita-
 lien ghelkomen.

^b Galatien.
^c Het Landt
 Bithyn.

^a Alexandri.
 oorl. Boeck
 IIII
 § XIV. XV.

^b Alexandri
 oorl. Boeck
 IIII
 § XXXI.

Het vijfde Boeck
van
De Burgherlike Oorloghe

Ofte
De Africaensche oorloghe

van
Cajus Iulius Cæsar,

Beschreven door

AVLVS HIRTIVS Pansa,

Inhoudt des vijfden Boecks.

Cæsar treckt in Afriken, ende neemt de Stadt Leptis in. Aldaer be-
roept hy van alle hoecken bystanders, en staet verscheyden male
tegens Cabiens. Den Koninck Iuba treckt op om aen Scipio by-
stant te doen: doch wert wederom ghetogen ende ontboden in
syn Koninckrijck, om het selfde teghens Bogud te beschermen.
Voorts wert de oorloge met verscheyden uytkomsten ten weder-
zijden lange gevoert, vele Steden werden in-genomen, ende dic-
wils wert aldaer geschermutselt: insgelijcx werden ooc Schepen
genomen, nochtans het geluck is meest aen de zijde van Cæsar.
Eyntlicken werden in een openbaren slach de saken van Scipio
t'onder gebracht: ende vorder is daer op ghevolght het omme-
komen ende de doot van Marcus Caro, Iuba, Petrejus, oock
van Scipio selver, ende van meer andere heerlicke doorluchtrighe
Mannen.

Dit alles is geschiet in het drie-en-veertighste Jaer
voor de ghoboorte Christi.

I.

Nadat Cæsar niet behoorlicke tochten dach
aen dach sonder ophouden opgetogen was
so is hy den a negentienden Decembrys in
de Stadt b Lylibeum ghekomen: alwaer
hy stracx te kennen ghegeven heeft hoe dat
hy te Schepe wilde gaen/niet tegenstaen-
de dat hy niet meer dan een Legioen nieuwe Soldaten
by hem en hadde/ ende nauwelicx ses hondert Ruyteren.
Ende heeft zijn Tente aldaer gestelt ontrent den Oever/
in boeghen dat de baren schier aen de selfde waren slaen-
de. Het welck hy dede tot soodanigen eynde/op dat nie-
maet

Cæsar bereyde
hem tot de
Africaensche
oorloghe.
a Ad XI.
Kal Jan.
b De Stadt
Marsala.

mant op eenige langher vertoevinghe en soude dencken/
 maer veel meer van dach tot dach / ende van upz tot upz
 soudent geredt wesen. Doch ontrent de selve tijdt en kon-
 de hy geen bequame Wint ofte weder om te varen krij-
 ghen: dies ewenwel niet tegenstaende hy niet-te-min de
 Roep-lieden ende den Soldaten binnen de Schepen was
 houdende/als willende geē gelegentheyt van overtocht
 doozhy laten gaen/om dies wille obermits vanden In-
 woonderen der selver Provincie dagelick gebootschapt
 wierdt vande groote Heir-krachten der vanden / mits-
 gaders hare ontalliche Rupterje; insghelijck oock van
 vier Konincklike Legioenen / ende ten groot ghewelt
 van licht-ghewapende Krijchs-lieden: daer beneffens
 oock van thien Legioenen van Scipio / ende doozts
 hondert ende twintigh Oliphanten/ ende daer-en-bove
 oock vele Vloten. Dooz welke tijdinge nochtans hy
 niet verstaeght en wiert / maer bleef even moedich van
 herten/ende even stantvastich in zijne hope. Hier-en-
 tusschen vermeerderde het ghetal daghelick van langhe
 Schepen / ende daer vergaderden oock een groote me-
 nichte van Last-schepen / ende doozts quamen allene-
 lens hy de hant de Legioenen van de nieuwe Anethen:
 ende doozts was oock aldaer het vijfde oude Legioen/
 mitsgaders ontrent twee duysent Rupteren. Over sulck
 vergadert hebbende ses Legioenen ende twee duysent
 Rupteren/heeft hy pder Legioen volghens de ordze na
 de welke spaeen-quamen / inde langhe Schepen doen
 stellen/ende de Rupters inde Last-schepen. Ende heeft
 alsoo het meestendeel vande Schepen doozt laten va-
 ren/ende na het Eplant Aponiana (het welck niet ver-
 re van Lilpbeum was) doen trecken. Doozts een
 weynich aldaer vertoevende heeft hy de goederen van
 sommighe in't openbaer doen verkoopen: ende belan-
 ghende vozder saken/heeft hy ordze ende last gegeven aen
 den Schout Allienus/de welke doen ter tijdt Gouver-
 neur van Sicilien was/hem met een belastende soo veel
 het overige Heyz-kracht aen gingh/dat het selfde met-
 ten allereersten in alle haesticheyt soude mogē te Schepe
 geholpen werden. Na welke bevelen hy selver den c ses-
 en-twintichste Decembzis te Schepe ghegaen is/ende
 heeft strack de andere Schepen achterhaelt. Over sulck
 dooztvarende met een seckeren Wint ende snelle vaert/
 is

is hy met eenighe langhe Schepen na den vierden da-
ghe in het aenschouwen van Afrikaen gekomen: want
alle de andere Last-schepen/uyt-geseyt wepnighe/wa-
ren vande Winden verstroeyt/ende dies halven van mal-
skanderen dwalende / zijn aen verscheyden plaetsen aen-
gekome: want met zijn Blote voer hy vooz by d' Clupea/
ende voozts vooz by Neapolis: insghelijcx vele andere
Stercten ende Steden niet verre vande Zee gelegē/heest
hy daer-en-boven vooz by geseylt. Als hy nu quam by
e Adzumetum/aldaer heeft hy bemerct seker Garnisoen e De stadt
der Vyanden/over de welcke Overste was Caius Consi- Mahomet
dius: insgelijcx van Clepea af lanct de Zee-kusten is Cne-
jus Piso verschenen met de Ruyterije vande Stat Adzu-
metum/ende oock met d'zije duyfert Maurische knech-
ten.

2. Cesar niet-te-min na dat hy een wepnich vooz de
Haven vertoest hadde / tot dat de andere Schepen aen-
quamen/heest zijn wep-kracht aldaer te Lande gestelt:
ende was het getal zijns wep-legers vooz tegewoordich
d'zije duyfert Voet-knechten/ende hondert ende vijftich
Ruyteren. Hier mede heeft hy zijn Legher vooz de
Stadt gheslagen/ende heeft hem-selven aldaer vast ge-
maect sonder beschadiginge van yemant/wederhoudēde
de zijne van rooven. Hier-en-tusschen die vande Stadt
quamen met hare gewapende mannen vol op de Mueren
gelopen/ende stelden ooc haer selven met groote menig-
te vooz de Haven om de selfde te beschermen: want van
binnen waren sy sterck twee Leghioenen in ghetale.
Cesar nochtans heeft ronts om de Stadt berent/ende na
dat hy de ghelegenthēpt vande plaetse wel vooz-sien
hadde/is hy wederom in zijn Leger gekeert. Daer wa-
ren eenige de welcke Cesar beschuldichden van onvooz-
sichticheyt/overmits hy aenden Oversten ende Bevel-
hebberen gheen last ghegheven hadde van aen een sekere
bestemde plaetse aen te varen om aldaer te Lande te gaen
noch gheen besloten Vzeven (volghens zijn gewoon-
te in vorighen tijden) haer ghelatenen hadde/om de self-
de te behoorlicker tijt te openen/ende volghens den in-
houdt der selven op een sekere plaetse alle ghelijck aen te
varen. Dit alles en was Cesar geensins onbekent; maer
het vermoeden was datter gheen Haven van Afrikaen-
landt veplich en was/ende v'zij van de Garnisoenen der
by-

d' De stadt
Clupea.e De stadt
MahometHy set syn
wep-kracht
op het Afri-
caense
Land.

Vijanden: derhalven hy soodanighe gheleghentheyt als
 hen-lieden hy ghevallen konde voorsz-komen/aller-beste
 de bequaemst dachtte te wesen om waer te nemen. Hier-
 en-tusschen heeft Lucius Plancus den Stadt-houder
 van Cesar begheert/ dat hem verlofsonde mogen gege-
 ven werden om niet Considius te handelen/ op hope in-
 dien het mogelicken ware dat hy door eenich middel toe-
 beter bedentken soude mogē gebzacht werden. Het welc
 als hy vercreghen hadde/ heeft hy Vrieven aen hem ge-
 schreven/ende de selfde behandicht aen eenen gebangen/
 ten eynde hy de selfde inde Stat aen Considius soude
 brenghen. Den ghevanghen hier over so haest als hy
 binnen de Stadt gekomen was/ heeft de Vrieven gelijc
 als hem bevolen was/ stracks aen Considius willen o-
 bergheven; maer hy eer dat hy de Vrieven ontfanghen
 hadde/ heeft tot hem gesept: Van waer dese Brieven? Daer-
 op den gebangen antwoorde: Ick come van Cesar. Doen
 seide Considius: Nu reghenwoordichen isser niet dan ee-
 nen Veltoverste des Roomichen Volcx, namentlicken Scipio:
 onde stracks daer na heeft hy den ghevangen in zijn aen-
 schouwen doen omme-brenghen: ende voorts belangen-
 de de Vrieve/ de selfde heeft hy niet eens doorlesen/ maer
 eben gelijc die bestoten waren aen een seker Man ghege-
 ven om aen Scipio te brenghen. Als hy nu een nacht
 niet een dach voorsz de Stadt vertoeft hadde/ ende gheen
 antwoordt en kreech van Considius: insgelijc geen by-
 stant en kreech vande andere Heir krachten. Daer-be-
 neffes niet sterck genoegh en was van Gypsterije: Voorts
 niet Heir-krachten ghenoech en hadde om de Stadt te be-
 stozmen/ ende daer-en-boven niet van nieuwe Soldaten
 by hem en waren: soo en wilde hy zijn Heir-kracht in de
 eerste aen-komste aldaer niet vermoepen noch verwon-
 den. Boven het welcke alles de Stadt oock seer sterck
 was/ ende seer moepelic van aen-komste om te bestoz-
 men: voorts quamē daer verscheidentjdingen/ hoe dat
 groote bystanden van Gypsterije herwaerts na de Stat
 quamē om de selfde alle hulpe en ontfettinge te doe. Het
 welc alles overleggende en heeft Cesar niet geraden ge-
 vonden aldaer langer te vertoeven om de Stadt te beleg-
 gen ende te bestozmē/ ten eynde hy hier mede besich zyn-
 de/ van achteren van de Vijant niet en soude omcینگelt
 werden/ende in benaetheyt komen.

3. Verhalven zijn Leger op-bzekende/ is de gantsche menichte seer haestelicken uit de Stat gevallen; ende ten selven tijde quam haer by gevalle ooc te batede Ruyterije/ de welcke haer toe-gesonden was van Zuba/ om aldaer hare solzije te ontfangen: dese hebben het Legher daer Cesar uptgetogen was/ in-genomen/ende van daer zijn achterste tocht begost te vervolghen. Het welck de Legioen-knechten bemerckende / zijn seer schielicken stille ghestaen/ende hebben stede ghehouden: insgelijcks de Ruyters/ al-hoe-wel sy wepmich in getale waren/zijn nochtans seer stoutelicken tegens haer aen gereden: in boegen datter schier een ongelooftliche sake aldaer ghebuer t is / namentlicken dat min dan dertich a Fransche Ruyters/ van hare plaetse twee bysent Ma-rooische Ruyteren gedreven hebben / ende binnen de Stadt gejaecht. Oen sy nu wech gejaecht ende binnen haere Sterckten ghedreven waren / heeft Cesar hem ghehaest zijn vooz-ghenomen tocht te vorderen. Maer sy deden wederom ende meermaels uytballen/ ende alsnu liepen sy de onse na / alsnu wederom wierden sy vande Ruyters inde Stat ghedreven. Eynlicken heeft hy eenighe Benden vande oude / de welcke hy by hem hadde/ inde achterste tocht gestelt / mitsgaders ooc een gedeelte vande Ruyterije/ende is also sachtliens met de Ruyterije voort-ghetoghen: ende hoe sy verder van de Stadt vertrocken waren/hoe de Numidische lantsamer wierden int vervolgen. Hier-en-tusschen zyn daer verscheyden Ghesantschappen upt de Steden ende Stercken op de reyse tot hem gekomen / de welcke hem koozn aen-geboden hebben/ ende haer in alles gewillich ghecoont/om te doen sulcx als hy soude bevelen. Verhalven heeft hy dies daechs hem gheleghere by de Stadt c Ruspina: den d eersten Januarij is hy van daer vertrocken/ende is gekomen by de Stat c Lepcis het welc een vrye Stadt was ende byten alle schattinghe. Maer de Ghesanten vande selfde Stadt quamien hem te ghemoete/ende beloofden ghewillichlicken alles te sullen doen sulcx als hy soude willen ende vergheeren. Verhalven hy aende Doorten des Stadts zijne Hoofthieden ende wachten bestelt heeft/ten eynde niemant van de Soldaten inde Stadt sonde loopen / ende eenighen overlast aen den Inwoonderen doen: ende voorsz heeft hy

De dagelicsche wivallande Pusindische soldaten werde wederhondt en becract.

a Galli. b Mauria, die bi Maroco.

c De stad Mfaques. d Kalendis Jan.

e De stads Lebida. Cesar legerd hem selven by de stads Lebida.

f De stadt
Porto Far.
ma.

g Mauri.

hy niet verre vande Stadt ontrent den Oever zijn Le-
ger gemaect: alhier zijn iust by geballe doen ter tijdt
de Last-schepen ende eenige lange Schepen aen-geko-
men; ende aengaende de andere/vande selfde vierde ge-
bootschapt dat sy niet wetende wat plaetse sy aen-doen
souden/nochtans na de Stadt f Orica schenen te reysen.
Hier en tusschen heeft Cesar niet willen vande Zee ver-
trecken/noch hem binnens Landts begeben overmidts
de verdwalinghe zijner Schepen: daer beneffens heeft
hy alle zijn Ruyterije binnen de Schepen gehouden/upt
oorzake/soo ick meyne/dat de Landen ende Velden niet
en souden beplondert werden. Doorts dede hy oock Wa-
ter binnen Schees-boort brenghen: Hier-en-tusschen
hebben seer haestelicken de Ruyters vang Maroco buy-
ten alle verwachtinge vande Cesariaensche/onser Roep-
lieden die om Water getogen waren/aengevallen/ende
hebben vele met hare pijlen gequetst/ende de sommighe
oock ghedoot: want sy lagen met hare Heerden verbor-
gen in de dalen/ende sprongen seer schielicken upt de self-
de/hebbende geensins de meyninghe om van naby in o-
penbaren Velde te vechten.

hy ontbleet
van alle ka-
ren hulp en
bystant.

i Het Eys-
lant Car-
thana.

4. Middelerwyle heeft Cesar Boden met Vrieven in
Sardinien gesonden / mitsgaders oock inde andere nae-
buurige Provincien/ten eynde sy-lieden/so haest sy zijne
Vrieven ghelesen hadden/ten eersten toe-stieren souden
alle bystanden/Lijstocht ende Kroorn. Ende na dat hy
eenige van de lange Schepen van hare lasten ontledighe
hadde/heeft hy Rabirium Postumum in Sicilien met
de selfde gesonden om de tweede Lijstocht aen te halen.
Doorts belaste hy oock met thien lange Schepen henen
te varen/om de andere Lastschepen dewelcke verdwaelt
waren/te soecken/mitsgaders oock om de Zee tegens de
vpanden te beviziden. Insgelijcx heeft hy den Schout
Cajum Sallustium Crispum met een gedeelte der Sche-
pen belast henen te varen na het Eplandt h Cerrina/het
welck de vpanden doenmaels inne hadden/upt oorzaecke
hy verstont aldaer een groote overbloedt van Kroorn te
wesen. Dit alles beval hy also heftich/ende belaste so
strengelicken aen eenen pegelicken/dat geen onschult al-
toos/het sy het mogelicken was ofte niet/eenige plaetse
soude hebben/noch eenige uptvluchten/de saecken dies-
halven souden verschoonen. Daer-en-tusschen heeft hy
upt

upt den Overloopers ende Inwoonders verstaen de ge-
 legentheyt van Scipio/mitsgaders der ghemen/de wel-
 ket'samen met hem de oorloghe voerden / met de welke
 hy oock dies halven mede-lyden ghehadt heeft: Want
 Scipio hadde inde Provincie van Afriken by hem de
 Konincklike Gupterije: soo groot was de uptsinnit-
 heydt van de Lieden aldaer/dat sy liever Chynsbaer
 ende onder de schattinghen des Konincks waren/dan
 dat sy t'samen met hare stede-burgheren in haer Vader-
 landt/ende in hare goederen vrye ende behouden souden
 wesen. Den a derden Januarij is Cesar van daer ver-
 trocken/ende heeft binnen b Leptis een Garnisoen van
 ses Venden met Saseria ghelaten: Ende voorts is
 hy van daer des anderen daechs t'samen met de ander
 Heyz-krachten weder- ghekeert by c Auspina: Alhier
 heeft hy de Bagagien zijnes Heyz-krachts neder-ghe-
 lept/ende is met een wackere macht der Soldatē ronts-
 om de Lant-wooningen henen getoghen om Kroon te
 halen / ende heeft den Inwoonders belast dat sy hare
 Wagens ende Last-ghedierten souden volgen. Derhal-
 ven een groote overvloet van Kroon ghekrege hebben-
 de/is hy wederom te Auspina ghekomen: Het welck
 ick meyne dat hy dierom ghedaen heeft/op dat hy de
 Zee-steden achter hem niet t'eenemael ledich en soude
 laten/maer dat de selfde met Garnisoen gesterckt zijnde/
 hem dienen souden tot ontfanghinghe van zijne Vlote.
 Derhalven heeft hy aldaer ghelaten Publium/Saser-
 nam/den Broeder des genen den welcken hy inde naeste
 Stadt Leptis met een Legioen gelaten hadde: ende be-
 laste voorts veel Vouts inde Stadt te brenghen. Daer
 na is hy selver upt de Stadt Auspina vertrocken
 met seivenben Venden/de welke vergadert zijnde upt de
 oude Legioenen / haer kloekelicken in de Vlote met
 Sulpicius ende Vatinius ghedragen hadde; ende is
 met de selfde henen gerepst na de Haven/de welke twee
 mijlen vande Stadt was/ende is aldaer ontrent den a-
 vont met het selve Heyz-kracht in de Vlote gegaen: in
 voegen dat het gantsche Heyz-kracht onwetende zijnde
 van zijn voornemen/ende malkanderen vragende welck
 de meeninghe was vande Veldt-oversten/dies halven
 met grooter vreesen ende benautheden gheprickelt ghes-
 weest zijn;

a i i i. Non-
lan.

b De Stadt
Lebida.

c De Stadt
Alfaques.

Seer bevreemde
like raden
van Cesar.

5. Want sy sagen dat sy met een kleyn Heir-kracht ende ten meestendeel nieuwe Soldaten/aen Landt ghestelt waren ende daer-beneffens dat sy noch niet alle aenghekomen waren / over sulck dat sy met haer kleyn hooplien in Afrikaen als ten roobe ghestelt souden worden tegens seer groote Heir-krachten van een seer bedriechlick volck/ende teghens een ontailicke menichhe van Ruyterij: en hier tegens en konden sy geen verquickinge bedencken/ noch en bemerkten geen hulpe inden raet vande haren: alleenlick stont haren troost aen haren Velt-overste/ende verquickten haerselven in zijn gelaet te aenschouwen/mitsgaders in zijne moedicheit ende wonderlike blyhertighheyt dewelcke sy aen hem bemerkten: want hy vertoonde gestadich een verheven ende kloek blyhertich gemoet: so dat de lieden gantschelic op hem stonden en vastelicken verhoopten dat door zijn wetenschap ende raet alle zwareheden lichtelicken souden wech genomen ofte geweert werden. Als Cesar nu een nacht albaer inde Schepen overgebracht hadde / ende de Lucht over-al begonde licht te werden: siet / even ten selven stonde / doen hy voorszghenomen hadde henen te varen/is aldaer seer schielicken het overige gedeelte van de Schepen/daer hy soo seer voorsz ghebreest hadde/van hare verdwaelde reyse aen-ghelkomen. Cesar derhalven sulcx bemerkende / heeft aen allen den Soldaten belast upt de Schepen te gaen / ende ghewapent op de Stranden te staen / ende aldaer de andere aen-komende Soldaten te verwachten. Over sulcx heeft hy sonder eenige vertoevinghe de Schepen binnen de Haven ontfanghen / ende heeft voorsz alle de Heir-krachten der Knechten ende Ruyteren doen aen-komen/ende is midts-dien wederom ghelkomen by de Stadt a. Ruspina. Ende na dat hy aldaer zijn Legher gheslaghen hadde / is hy selfs niet dertich wachere Wenden upt-ghetoghen om kroon te halen. Ende van die tijdt heeftmen begost te verstaen de heymelicke bedenkinghen van Cesar / namentlick dat hy bupten weten der Opanden met zijn Vloete den verdwaelden Last-Schepen wilde te hulpe trecken / op dat sy niet by geballe onvoorszien in handen vande Vloete der Opanden souden komen: Ende dat hy oock niet en wilde dat sulck de Soldaten souden weten / de welcke in Garnisoen ghelaten waren / op dat sy overmidts hare

a. De Stadt
Ruspina.

hare wepnichheidt ende menichthe der vanden/van vrees-
se niet en souden bezwijken. Daer-en-tusschen als Ce-
sar bukten den Legher ontrent dzye mijlen ghetoghen
was wiert hem dooz den verspieters ende voozlopenden
Rupters gheboodtschapt / dat de Wepz-krachten der
Vanden niet verre van daer ghesien en waren. Ende
voozwaer soo haest en is sulcx niet gheboodtschapt / ofte
men begoste aldaer een groote menichthe van stof te sien.

Cesar sulcx bemerkende / heeft seer haestelicken ghereet
ghemaect alle zijne Rupterij / van de welke hy doen-
maels gheen groote menichthe en hadde / ende heeft oock
hy hem ontboden alle zijne Wooch-schutters / vande
welcke een kleyn ghetal met hem upt den Legher ghe-
toghen was ; ende heeft voozdz de Wenden belast in
goede ordinantie hem te volgen : hy selver midts dien is
met eenige ghewapende vooz upt ghetoghen. Doen nu
den Vpandt van verre konde ghesien werden / heeft hy
den Soldaten in het Velt belast hare Helmen : op te set-
ten / ende haer selven ten stryde te bereyden. Ende was
het ghetal doenmaels in het geheel derigh Wenden / met
b vier hondert Rupters ende eenige Wooch-schutters. b C.D.

De vanden daer-en-tusschen / vande welke Labienus /
ende beyde de Pacidij Oversten waren / hebben hare
slach-ordinantie upt ghestreckt niet een seer grooten lan-
gen streck / niet van Voet-knechten / maer van Rupte-
ren / ende tusschen de selfde hebben sy gestelt eenige licht-
ghewapende Numidische knechten / ende oock eenighe
Wooch-schutters te voete ; de welke soo dicht in mal-
kanderen ghedrongen waren / dat de Cesariaensche van
verre meynden Voet-volck te sien : insgelijcx hadden sy
de rechter en sincker Vleugel met groote Wepz-krach-
ten van Rupteren ghesterckt. Middelerwijle heeft Ce-
sar zijne slach-ordze soo enckel inghestelt als hy konde /
overmidts het kleyn ghetal endede wepnichheidt zijner
Soldaten. De Wooch-schutters heeft hy vooz aen de
slach-ordze ghestelt ; ende de Rupters aen de rechter en
de sincker Vleugel. Voozdz heeft hy haer belast toe te
sien / dat sy vooz de menichthe vande Rupterij der vanden
niet omcingelt en souden werden : want hy was van
meyninge met een goede slach-ordze teghens het Voet-
volck der Vanden te stryden. Als sy nu van beyde de sy-
den verwachteden dat den slach soude aengaen : en Cesar

delertwile van zijn plaetse niet en vergingh / also hy sach dat hy van wegen zijn klepne ghetal meer niet voorzichtigheyt dan met macht tegens het groote geweld der vpannden hadde te strijden.

Het begin
s. 1 den
stijle is
elc. 11 b
de syde van
L. A. Iulius.

6. Zoo heeft eyntliken de Euypterijē der vpannden in aller haeste haer-selven begost vanden anderen upt te bzyden / ende rontsom de gheberchten ende heuvelen te trecken / in boegen dat sy de Euypterijē van Cæsar seer enckel ende dun maecten / ende met een begosten sy haer-selven aen te stellen om de onse te omringelen. Maer de Cæsariaensche Euypters hebben met groote moeyte hare menichte tegen ghehouden. Als nu de midel. nach-orders tegens den anderen poochden aen te komen / soo zijn t'samen met de Euypters upt hare dichte hopen onvoorzienig soek voort-gesprongen de bestelde lichtgelwapende Numidische Doet-knechten / ende hebben hare Pijlen tusschen de Legioen-doet-knechten ingeworpen. De Cæsariaensche sulckx siende / hebben alhier eenen dapperen aen-val tegens haer gedaen / in boegen dat hare Euypters te rugge weecken : doch hare Doet-knechten hielen soo lange stede / tot dat de Euypters wederom op een nieu aenrennende / hare Doet-knechten te hulpe quamen. Cæsar derhalven bemerckte een nieuwe maniere van strijden / ende daer beneffens sach hy dat syne Ordinantien in het aen-vallen ghebroken waren (want de Doet-knechten willende den Euypters verre van hare a. Vaendelen ver volgen ende na-jagen / zijn aen opene ende ontbloote zijde stracks vande naeste Numidische Knechten met hare Pijlen gequetst. Ende de Euypters daer-en-tegen vande vpannden / konden lichtelicken niet wech-wijcken de Flavelijnen onser Soldaten mijden) over sulckx heeft hy een Ghebodt door alle de Ordinantien laten upt-roepen / dat niemant van de Soldaten verder dan vier boeten vande b. Vaendelen souden af-loopen. Hier-en-tusschen de Euypterijē van Labienus / stoudt zijnde door hare groote menichte / poochde het klepne getal van het volck van Cæsar te om-remmen ende te om-ringhelen. Want de Juliaensche Euypters waren wepnich in ghetale / ende seer vermoeyt overmidts de groote menichte der vpannden : Insghelijckx waren vele van hare Deerden ghequetst / soodatt sy allencxkens waren wijckende : den vpanndt daer-en-teghen was meer ende meer aen-dringens.

a Signa.

b Signa.

Maer over
de Cæsaria
sche beghin
nen aapher
u. 1 te wer
den endets
wijcken.

gende. Over sulcks zijn oock seer haestelick / als in een oogenblick tijds alle de Legioen-knechten vande Ruy-terne der vanden omringelt / ende de Heir-krachten van Cesar zijn in eenen ronden klot over hoop ghedreven / in voeghen dat so alle ghelijckelick als binnen een be-
 sten plaetse gedreven zijnde / ende als gevangen zijnde / ge-
 nootsaecht waren te strijden. Labienus bloots Hoof-
 te Pierde sittende / was selfs int voorste vande slach-
 dze / ende verkloefte aen d'ien zijde de zijne / ende aen
 d'ander zijde sprack hy somtijds de Legioen-knechten
 van Cesar aen; in deser voeghen: O ghy jonghe Soldae;
 waer op mocht ghy d'ustrotlich wesen? heeft hy oock u met
 zijne woorden bepraet ende mal gemaect? voorwaer hy heeft
 u alhier in groote swaricheyt gebracht: dieshalven ick mede-
 lijden met u hebbe. Waer op den Soldaet antwoorde:
 Neen Labiene, ick en ben geen jongh Soldaet, maer een
 oudt Krijch-man van het thiende Legioen. Hier op seyde
 Labienus wederom: Ick en kanne geene teykenen vande
 Knechten des thienden Legioen: Doen seyde den Soldaet:
 Wel aen; na sult ghy strax bekennen wie dat ick ben: ende
 met een heeft hy zijn Helmet van zijn Hoofte geworpen /
 op dat hy van hem soude moghen bekent werden: Ende
 voorts grijpende zijn Javelijn / heeft hy met gheweldt
 de selfde teghens Labienum upt-geschoten / ende niep-
 nende Labienum te treffen / is het selfde voorsz aen inde
 Borst zijns Beerts met groot ghewelt henen geblogen:
 Ende met een heeft hy gespzoken: Nu mocht ghy La-
 biene bekennen den Seldaet van het thiende Legioen te wesen,
 de welcke na u gheschoten heeft.

Hier-en-tusschen nochtans waren de ghemoeteren
 van een peggelick seer verslagen / ende bysonderlick van
 de nieuwe Soldaten: Want sy sagen conts-om na Ce-
 sar / ende hadden op hem het ooghe / ende deden voorts
 anders niet / dan dat sy de Wijlen der Wijanden myden
 ende ontweken.

7. Cesar hier-en-tusschen bemerckende het voornemen
 der Wijanden / heeft zijn slachordze in soo grooten leng-
 te als hy konde / doen uptstrecken / ende heeft weder
 c Vende Knechten by ghebeurten dies-halven tot
 sulcks doen keeren / in voeghen dat het eene Vende
 achter het andere voorsz. Daenbeien heenen stuck: en
 de heeft alsoo den Kingh der Wijanden tusschen de re-
 c

Cesar noch
 tans al hoe
 wel d'el
 maels vā de
 vande men
 getall heeft
 de syne be-
 vonden af-
 gebracht.
 c cohors.
 ter d signa.

ter ende slijcker Bleughel midden door ghebzoocken :
 in voeghen dat hy het eene ghedeelte van het andere af-
 ghesloten heeft : ende insghelijck binnenwaerts heeft
 hy haer met zijne Ruyters aengheballen / ende voort
 met zijn Doet-volk door menichte van Wijlen haer
 inde vlucht ghedreven : doch hy en heeft haer niet ver-
 re willen nae-loopen / alsoo hy voor laghen vreesde /
 ende over sulck is hy strackx weder-omme tot de zijne
 ghekeert : van ghelijcken heeft het andere deel der Ruy-
 ters ende Doet-knechten van Cesar oock ghedaen. Dit
 alles aldus gheluchelicken uptgheboert zijnde / ende de
 Opanden verre van haer verdreven / ende vele ghequetst
 zijnde / heeft hy hem-selven van daer in de selve ordinan-
 tie nae zijne Garnisoenen dadelicken begost te beghe-
 ven. Hier-en-tusschen zijn Marcus Petrejus / ende
 Cnejus Piso upt-ghetrocken om den haren te hulpe te
 komen / ende zijn jupst recht op den weghe haer in't ge-
 moete ghetoghen / hebbende by haer a elf honderdt
 upt-ghelesene Numidische Ruyters / ende oock een
 tamelick groot gheweldt van Doet-knechten der sel-
 ver natie. De Opanden dese siende / ende bemerckende
 dat de hare van de groote aengejaechde vreesse verquict
 waren / ende wederom eenen nieuwen moedt geschept
 hadden / zijn wederomme ghekeert t'samen met hare
 Ruyteren / de welke strackx op den Legioen-knechten
 aen-ghereden zijn / ende hebben de selve van achteren be-
 gost aen te vallen / ende in hare afrocht te beletten / op dat
 sy binnen haer Legher niet en souden gheraken. Cesar
 sulck gewaer werdende / heeft strackx de Vaendelen tegens
 de Opanden doen aen-keeren / ende den strijt midden op
 het blacke Veldt belast te vernieuwen. Maer also de Op-
 anden van verre op eene maniere bleven strjdende / ende
 geensins van na-by hant voor hant wilden bechten :
 ende insgelijck de Ruyters van Cesar / mitsgaders zijne
 Heerden ende last-gedierten seer traechsaem waren om
 hare Opanden in ghestadicheyt na te loopen ende te ver-
 volgen / upt oorsake dat sy zwachelicken waren van we-
 gen de versche walginge van het Zee water / daer-benef-
 seng ooc benaut met doyst / ende overballen met flauwic-
 heyt / cleynmoedich ooc van wegen de wepnicheyt in ge-
 tale / ende vermoept met vele wonden. Ende wyders also
 daer wepnig vanden dach overig was : so heeft hy ronts-

om de Benden der Doet-knechten ende Ruyterijen ghe-
reden/ende haer belast dat sy alle ghelijckelick b met ee-
nen eendrachtigen aenval op de Opanden souden loopen/
ende niet ophouden voor dat sy haer over de uyterste ge-
berchten mochten ghedreven hebben/ende haer also ver-
meestert. Derhalven terwyle de Opanden flappelick
ende traechsaem hare Pijlen begosten te werpen/so heeft
hy onvoorziens een tepcken van aenval ghegheven/ ende
zijne c Benden der Doet-knechten ende d hoopen Ruy-
ters teghens haer aenghesonden: dewelcke in een oogen-
blick tyds sonder eenighe moeyte de Opanden uyt het
Veldt verjaeght hebben/ende achter de geberchten ghe-
dreven. De onse hier over een bequame plaetse ghekre-
ghen hebbende / zijn een wepnich vertoefte/ende daer nae
zijn sy sachckens afgetogen. Zulcx hebben oock gedaen
de Opanden/ dewelcke qualicken onthaelte zijnde / eyn-
licken haer-seiven mede tot hare Garnisoenen begeven
hebben.

c cohortes.
d turma.

8. Hier en tusschen na dat dit alles aldus af ghesan-
delt was/ende den strijdt gheeyndicht / zijn daer vande
Vijanden vele Overloopers van alle natien ghekomen/
ende daer en boven waren oock vele Ruyters ende Doet-
knechten van de Vijanden ghevanghen. Opt welcken
allen verstaen is het voornemen der Vijanden: nament-
lickendat sy met soodanighe ineyninghe ende voorne-
men uytgekomen waren om met een nieuwe ende onge-
woonliche maniere van strijden den jonghen Soldaten
ende de wepnighe Legioen knechten in disorde te bren-
ghen / ten eynde sy mietsdien van hare Ruyterijen na het
exempel van c Curio souden omtcinghelt ende overbal-
len werden. In ghelijcx dat Labienus in openbare ver-
gaderinge geseyt hadde/dat hy met soodanigen grooten
menichste der Opstanden teghens den Vijanden soude
aen komen/dat sy selfs inde victorie niet wijckē/af ende
aen te loopen/souden moeten geheel vermoeyt werde/ende
de over sulcx vande zijne overwonnen ende vermeestert
werden: want daer waren vele redenen waeromme hy
hem sulcx versekerthielt: Eerstelic om dat hy verstaen
hadde dat te komen de oude Legioenen onder den ande-
ren moelicken waren/en niet en wildē in Afriken over-
trecken. Daer na overmits hy selver so danige Soldaten
hadde/de welcke nu dize Jaren in Afriken aen hem ge-

Et voorne-
men van La-
bienus were
doop de over-
loopers ont-
deckt.

e Burg oock
Boeck III.
§ XVII.

a Germani.

b Galli.

c Galli.

d Germani.

e Numidie
infrigi.

f Sagittarij.

g Fandito-
res.h Hippo-
roxorei Prid. Non.
Jan.De gestabi-
ge lorge en
necessiteit
van Cesar

k vallum.

Went waren/ende de welcke hy van weghen zijnen lan-
genomiegang met haer aen hem getrouw gemaeckt had-
de: voort dat hy ooc groote Bystanden hadde van Nu-
midische Ruyteren ende licht-gewapende Doet-knech-
ten. Daer-en-boven dat hy ooc upt de Pompejaensche
vluchte en strijt by hem gehouden hadde eenige a Dupt-
sche ende b Fransche Ruyteren/de welcke hy te voren
van Bzundisium overghevoert hadde; ende ooc hy na-
maels alder oock vande Hybridische Vrijelingen ende
Slaven eenige aenghenomen ende gewapent hadde/der
welcken hy ooc onderwesen ende geleert hadde het ghe-
roemde peert met een gebit te kunnen gebuycken. Ins-
gelijck dat hy ooc hadde de Konincklike Bystanden/hon-
dert ende twintich Olifanten/ende een ontalliche menich-
te van Ruyterij: en eyntlick dat zijne Legioenen op ge-
nomen zijnde van alle natien van volcke/meer dan twaelf
dupsent Mannen upt brachten. Labienus met dese hope
seer opgeweekt/ende met groote stouticheyt seer ontske-
kē zijnde/is met acht hondert c Fransche ende d Dupt-
sche Ruyteren opgetogen/ende insgelijck met acht dups-
sent e Numidische Ruyterē zijnde gewēt te Peerde son-
der byspels ofte gebit te rijde. Daer-en-boven heeft hy
hem ooc by-geboecht het Betrejaensche Bystant/te we-
ten elf dupsent Ruyteren en viermael so veel Doetknech-
ten ende lichtgewapende Mannen /mitsgaders ooc seer
vele f Booch-schutters ende g Slinger-werpers ende
h Pijlwerpers te Peerde. Met welcke Heylkrachten dē
i vierden Januarij na den derden dach dat hy in Afiken
quam/gestreden is in supbere ende effene Velden van de
vijfste ure af/tot der Sonnen ondergangh toe. In desen
strijt was Betrejus seer zwaerlicken gewondet/in voe-
gend dat hy ont de slach-vorde geweken is.

9. Hier-en-tusschen heeft Cesar zijn Legher seer neer-
steltien ghesterct/ende zijne Garnisoenen met meerder
Heylkrachten vercloecht; voort heeft hy een Wal van
de Stadt Auspina tot de Zee geleidet/ende van zijn Le-
gher oock een k Wal derwaerts na toe/ten eynde sp te
vuer over ende weder over souwen mogen trecken/ende
oock de Bystanden sonder perikel hem te hulpe ten allen
tijden souwen moghen komen. Daer-beneffens heeft
hy de Pylen ende Werp-rustinghen upt de Schepen mit
Leger doen brengen: voort heeft hy upt de Vlote ge-
nomen

nomeneen deel vande I Roep-lieden / mitsgaders vande
 Franschen / Rhodische / ende andere n Scheeps strijders
 en Boots-gesellen / de welke hy toe-gerustet heeft ende n Epibate
 int Leger ontbodē: ten eynde hy indiē het mogelijk ware
 (na de selfde maniere ghelijc zijne Vijanden) de selfde als
 licht-ghewapent volck tusschen de Ruyters soude ver-
 mengen. Daer-beneffens vermeerderde hy grootelic
 zijne Heir-krachten met vele Booch-schutters / de welc-
 ke hy vergaderde upt alle de Schepē / Athypreische / Sp-
 rische / en van allerley natien / en de welke hy by de an-
 dere in het Leger brachte: want hy verstont dat Scipio
 na den derdē dage dat den strijt geschiet was / soude aen-
 komen / ende zijne Heir-krachten met Labienus ende
 Petrejus t'samen soude voegen. En aengaende de Heir-
 krachtē vā Scipio / de selfde werdē gebootschapt sterc
 te syn acht Legioenē en vier duysēt Ruyterē. Over sulcx
 heeft hy de a Ammunitij-kamers voorszien / ende boozts a Ferrarie
 versocht dat vele Pijlen inde Schichten ghemaect officine.
 wierden ; insgelijcx heeft hy oock vele b Koghels doen
 gieten / ende vele c Stocken ghereet gemaect : daer-be- b Glandes
 reffens heeft hy ooc Brieven ende Boden in Sicilien fundere.
 gesonden / ten eynde sy d Horzen ende ander c Hout / vande
 welke groote gebrekelichheyt in Afrikaen was / souden d crates.
 hy een vergaderen / om t Storm-bocken te moghen toe- e Marcies.
 maken ende bereyden : insghelijcx dat sy hem fser ende f Arietes.
 Loot souden toe-stieren. Daer-en-boven heeft hy oock
 bemerct dat hy in Afrikaen gheen ander Kroon en konde
 hebben dan het gene t welck van buyten soude in-ghē-
 bracht werden: want des Jaers te voren / overmits de
 Vijanden overal knechtē aennamen / warē meest alle de
 heurlincsche Landbouwers Soldaten geworden: so dat
 den Oogst aldaer ende het Kroon niet waer-ghenomen
 en was. Daer-en-boven hadden de Vijanden alle het
 Kroon van gantsch Afrikaen in wepnige Steden / ende
 dewelcke seer sterck waren / gebrecht / ende hadden midt-
 dien het gantsche Land van Afrikaen ledich gemaect:
 boozts hadden sy alle de Steden / uptgheseyt eenige
 wepnige / die sy met hare Garnisoenen konde bewaren /
 doen vernielē ende verwoesten / en hadden den Inwoon-
 ders ghedwonghen binnen hare Stercken te verhuys-
 sen / so dat de Landen over-al ledich ende woest laghen.
 Cesar derhalven in dese benaetheyt ghestelt zynde /
 heeft

g cohortes.
h De Stadt
i Bagaine,
12.

heeft hier ende daer eenighe goede lieden aen-ghesocht ende vrientlicken aen-gesproken / so dat hy door middel vande selfde een seker ghedeelte Kroon in zijn Leger ghekegghen heeft / het welck hy oock spaerlicken aengelept heeft. Doorts heeft hy alle daechs ronts om zyne Wercken ghedaen / ende by gebuerte / overmits de menichte der Vijanden / gheheele g Benden op de wachte ghelhouden. Labienus daer en tusschen heeft zyne ghequetsten / de welcke vele in ghetale waren / op waghens nae h Adzumiem doen brenghen. Middelerwyle de Lastschepen van Cesar dwaelden seer jammerlicken / alsoo sy gheen sekerre kennisse noch vande plaetsen / noch van het Leger en hadden: het welck de Vijanden gewaer wordende / hebben de selfde met vele Boots elc bysonder aen ghevalien / ende de selfde verbrant ende in genomen. Cesar hier van tijdinge kriegende / heeft zyne Bloten ronts om de Eylanden ende Havens bestelt / ten eynde alle toevoeringe van Lijstocht des te beter ende verskerder soude mogen aengebracht werden.

Cato ver-
maent Mo-
pejum de
sone / om de
ghemeyne
sake te ver-
stercken te vol-
brachten.
i De Stadt
Porto farina.
k Respublica

10. Hier-en-tusschen heeft Marcus Cato / de welcke Gouverneur van i Orica was / niet opghelhouden met vele redenen gestadich aen te porren ende te vermanen de jongen Cnejum Pompejum des ouden Sone; seggende: Vwen Vader doen hy tot die jaren gekomen was, daer ghy teghen-woordich toe ghelkomen zijt, heeft hem anders verstoont; want doen hy bemerkte dat het k Ghemeynebesten van stoute ende boose Burghers overvallen ende on-derdruckt wierde, ende dat de goeden gedoot ofte verbannen wierden, ende uyt haer Vaderlandt ende Stadt ghestelt; alsoo hy ontfcecken was met eere ende grootherticheydt, niet teghenstaende hy buyten alle staet ende bedieninghe was, ende daer-beneffens oock eenen longhelingh, heeft de overblijfselen van het Heirlegher synes Vaders versamelt, ende heeft het Landt van Italien, het welck inde grondt vernielt ende verwoest was, midtsgaders de Stadt van Rom en verlost ende in hare oude vrydom ghestelt: insghelijcx heeft hy Sicilien, A-friken, het Landt van Numidien ende Mauritanien met een wonderlike hefticheydt door kracht van wapenen wederom-gekegen. Door het welcke hy hem-selven ghemaect heeft sulcken naem, eere ende aensienlicheyt, ghelijck de selve door de gheheele Wereldt by alle Volckeren ten hooghsten teghenwoordich vermaert, ende bekant is: waer over hy oock

oock Jongelingh zijnde, ende Ridder van Roomen, heerlicke Triumphe gehadt heeft. Daer-beneffens en heeft hy het voordeel niet ghehadt dat ghy hebt, namelicken dat syn-Vader te voren sulcke heerlicke daden hadde uyt-ghevoert, ende en was oock niet voorsien met sulcken gevolch van Leen-lieden, noch oock begaeft met sulcken heerlicken naem, verkregen zijnde door de heerlicke weerdicheydt zijner Voor-ouderen: Maer ghy nu daer-en-teghen, dat ghy verheerlickt zijt met de edelheyt ende weerdicheyt uwes Vaders, ende by u selven oock ghenoechsaem begaeft met grootherticheydt ende vlijtighe wackerheyt des ghemoedts, sult ghy niet pooghen, ende henen trecken om te behouden uwe Vaderlicke Leen-goederen, ende aen u selven, het a Ghemeyne-besten, ende aen alle goede Burgheren die sulcksten hoogsten van u verey-schen, alle noodighe hulpe ende bystant gaen aendoen? Den Jonghelingh de woorden deses seer treffelicken Mars hoozende / is daer dooz opgewect gheweest ende is met dertich Schepen van allerley soorten ende maersel / van de welke wepnige waren de welke snuyten hadden / van b Utica af-ghebaren in het Landt van c Mauritanien / ende is aldaer ingheballen in het Conincrijk van Bogud. Ende heeft stracks met een wacker Heir-legher / zijnde t'samen met Slaven ende Vrijen twee dupsent int ghetale / van de welke een deel ghewapent / ende een deel onghewapent was / begost te naerderen aen de Stadt Ascurum / binnen welke Stadt het Koninc-licke Garnisoen ghelegen was. Maer die van de Stadt siende Pompejum aen-komen / hebben hem toe-ghelaten soo na by te komen / tot dat hy aen de Poorten ende Mueren quam : Ende alsdoen hebben sy seer haestelicken eenen uyt-val ghedaen / ende den Pompejaenschen een groote vreesse ende schrik aen-ghejaecht / in voeghen dat sy haer inde Zee doen loopen hebben / ende binnen hare Schepen ghedreven. Verhalven den jonghen Cnejus Pompejus siende zijne saken ongeluckelicken af te loopen / is met zijne Schepen van daer vertroocken / ende en is namaels niet meer aldaer ghestrandet : Ende inde Zee zijnde / heeft hy zijne Vlote ghekeert na de Eylanden van d Majorca ende Minorca. Hier-en-tusschen is Scipio met de Heerkrachten daer by hier e vooren van gheseydt hebben / henen ghetrocken / latende een groot Garnisoen binnen Utica / ende heeft

Respubli-

ca.

b De Stadt

Porto fari-

na.

c Het Landt

Maroco.

De welke
ren hergerf-
sen aenlach
maect op de
Stadt Ascu-
rum.

d Balearet,
de eylanden
Majorca en
Minorca.

e Afric. oord.

Boeck W.

9 V.

aller-

De Stadt
Mahomet
ca.

heeft aller-eerst zijn Leger geslagen by f Adzumetum/
ende na dat hy eenige dagen aldaer vertoeft hadde/is hy
daer na des nachts op-getogen/ende heeft hemselfen ge-
voeght by de Heir-krachten van Petrejus ende Labie-
nus/ende t'samen een Legher makende/zijn sy drie mij-
len verre aen een ghelegert. Middelerwile heeft hare
Kupterije ronts-om de Sterckten van Cæsar henen ge-
rent/ende hebben een pder waergenomen/dewelcke by-
ten het Volwerck om voeragie ende Water te halen wa-
ren treckende: Soo dat sy alle hare vanden binnen ha-
re Vestinghen ende Sterckten waren houdende ende be-
sluptende:

Groote ge-
breckelicheit
vā Lijf-rocht
en voeragie
in het Leger
van Cæsar.

11. Waer door gheschiedt is dat de Cæsariaensche in
groote benautheyt van Lijf-tocht ende honghers-
gheraecht zijn: Want noch van Sicilien / noch van
Sardinien was eenighen Lijf-tocht aen-ghebracht.
Ende de Vloten en konden oock overmids de onghel-
gentheyt van de tijdt des Jaers doen-maels sonder pe-
rikel door de Zee niet varen: Ende aengaende het
Landt van Afrikaen/waer na toe dat sy haer wenden en-
de keerden/sy en konden niet meer dan ses mijlen weechs
tot haren wille besitten ende in-houden / sulcks dat sy in
groote benautheyt van Lijf-tocht ende Voeragie ghe-
weest zijn. Maer de oude Soldaten ende Kupters sien-
de haerselfen gheperst met dese groote benautheyt / al-
soo sy vele Oorloghen te Water ende te Lande ghevoert
hadden / ende meer-maels met soodanighe zwariche-
den ende ghebreckelichhen benauwet gheweest waren/
hebben het g Wier van de Stranden vergadert / ende
het selfde met soet Water af-ghewasschen / het welck
sy daer nae den verhongherden Deerden ende Last-ge-
dierten ghegheven hebben / in voeghen dat sy met sulcx
voor een wijle tijds haer leven onder-hielden. Ter-
wile dit alles aldus verhandelt wierde / is den Ko-
ninck Juba op de been ghekomen / want verstaende
de zwarigheden van Cæsar / midtsgaders het kleyn ge-
tal zijner Heer-krachten / en heeft niet gheraden ghe-
vonden hem tijdt te gheven van te verkloeken/ ende zij-
ne machten te vermeerderen. Verhalven heeft hy by een
vergadert een groote macht van Kupteren ende Doet-
knechten/ende buyten zijn Koninckrijck treckende heeft
hy hem ghehaestet om den zijnen tot hulpe te komen.

Alga.

De Koninc
Juba treckt
Sapto te
hulpe/doch
weri weder
om t'gins
ontbodē vā
weghen de
zwarichede
in son ege
Koninckryck.

Daer

Daerten-tuffchen hebben Publius Sittas ende den Koninck Bogud hare machten te samen geboecht / ende verstaende van het vertrecken des Koninck Juba / zijn sy te samen onderwijlen niet hare Heir-krachten nae zijn Koninckryck toe-getogen: alwaer sy de Hoofftstat a Cir-
tha / de welcke de machrichste was van zijn Koninckryck aen-geballen hebben / ende na wepnighe daghen niet vechtender-hant in-ghenomen. Daer en boven hebben sy noch twee Getulische Steden : Men de welcke sy te kennen gaven / indien sy behouden wilden zijn / dat sy uyt hare Stadt fouden vertrecken / ende de selve haer ledich overgeven / welcke conditie nadien sy wepgerden / zijn daer na alle ghelijckelick van haer ghevanghen ende omme-ghetzacht. Doozts zijn sy vandaer voort-ghetogen / over al de Landen ende Steden beplonderen-
de ende quellende. Juba middelerwijle niet verre zijnde van Scipio ende zijne Oversten / als hy sulcks op den wege verfont / heeft strac by sich selven beraetlaecht / hoe dat het beter was hē selvē en zijn Koninckryck te hulpe te komen / dan henē te trecken om anderet te helpen / ende eyntlicken te verwachten dat hy verjaecht soude zijn uyt zijn Koninckryck / ende moghelicken van alle beyde de saken verzeven. Derhalven is hy wederom na huy ghetoghen / ende heeft oock eenighe bystanden van Scipio niet hem ghenomen / dewyle hy groote vreesse hadde voer hem selven ende zijn Koninckryck: over sulcks achterlatende dertich Olifantē / is hy henen getogen om zijne Landen ende Steden te ontfetten. Hier en tuffchen is in de gantsche Provincie over al grooten twijffel geweest vande overkomste van Cesar / want niemant en gheloofde dat hy selver ghekomen was / maer meynden dat eenigen Stat houder van zijner wegen niet sekere Heir krachten in Afrika ghelandet was. Derhalven heeft hy Brieven van zijne komste latē schrijven / en de selve ronts om inde Provincie gesonden aen allen Steden / ende heeft de selve alsoo verwitticht van zijne komste. Middelerwijle zijn vele Edelen uyt de Steden ghebluchtet ende in het Legher van Cesar ghekomen / grootelick klagghende over de wreetheyt ende onlijdelicke ongeschicktheit der Wijanden. Cesar beweegt zijnde over hare klachten ende tranen / heeft strac voer ghenomen zijn b beschanste Legher / in de welcke hy te
boren

a De Stadt
zelgier.

b castra
maria.

voren gelegen hadde / te verlaten / ende met den aenhang
ende beginsel hadde Somer alle zijne Heir-krachten en-
de bystandten te vergaderen / ende hem te bereyden om
oorsloghe met zijne Vyanden te voeren.

In 90fiken
zijn van de
Bontgheno-
ren seer groo-
te wreechtede
ende onghes-
chiedheden
bedreuen.
c caralco-
pus.

12. Derhalven heeft hy seer haestelick Brieven na
Sicilien aē Allienus en Rabirius Postumus geschre-
ven / ende de selve dooz eenen c Verspieder henē geson-
den / ten eynde zijn andere Heir-kracht met aller haest
sonder eenighe vertoevinghe / ofte oock eenighe onschult
van onghelēgentheyt van weder ende Winden soude
aengebracht werden: dewijle sulcx den hoogen noot ver-
eyschte / also de Provincie van Afriken hoe langher hoe
meer verloren gingh / ende te gronde omme-gheskeert
wierde vanden Vyanden : derhalven so-men niet in al-
ler haeste den Bontghenooten te hulpe quame / datter
overmits hare boosheyt ende ongeschichte moetwillichz
niets behalven het bloote Afriken-landt soude over-
blijven / selfs niet een hups ofte dach / binnen het welcke
pemant hem-selven soude konnen berghen. Den
Brief henē ghesonden zijnde / is hy hier over selfs van
sulcke haesticheyt ende verwachtinge gheweest / dat hy
des anderen daechs na dat hy den Brief ende Bode in
Sicilien ghesonden hadde / aen de zijnen seyde / hoe dat
hy de Plote ende Heir-kracht dadelicken verwachtte /
soo dat hy oock dieshalven nacht ende dach zijn ooghen
ende ghemoet henē ghestreckt hiel na de Zee. En-
de sulcks en was oock gheen wonder : Want hy be-
merckte dat de Landt-wooninghen verbrandt / ende de
velven verwoest wierden / dat de Beesten gheroost
ende allesins gheslachtet wierden; insghelijcks oock dat
de Steden ende Stercten vernielt ende verlaten wier-
den: voorts dat de voornaemste Heeren der Steden of-
te ghedoot ofte in ketenen ghevangen gehouden wier-
den / ofte hare kinderen als Gijsselaers in eewighe sla-
vernij wech-ghelēvoert wierden : over sulcks was hem
leer dat hy soodanighen elendighen ende belāsten lieden /
ende de welke zijne hulpe versochten / gheen verlichtin-
ghe noch bystant en konde doen van wegen het klepne
getal zijner Heir-krachten. De Soldaten middelerwij-
le hebben in haer werck haer geoeffent / haer Leger ge-
sterct / daer-beneffens ooc Torens ende Schanssen ge-
maect / ende oock niet op gehouden groote wercken in de

Zee

Zee te werpen. Doch Scipio hier-en-tusschen heeft boozgenomen zijne Olifanten te leeren ende te onderwijsen/op dese maniere: hy stelde twee slach-ordres tegens den anderen: waer van de eene was van Slinger-werpers/tegens de Olifanten/so dat de selfde vervulde de plaetse vande Vijanden: dese wierpen teghens aende booz-hoofden vande Olifanten eenige klepne steenen. Daer na heeft hy de Olifantē op hare ordinantie gestelt ende achter haer heeft hy zijn eyghen slach-ordze in-gestelt/op dat de Olifanten/so wanneer de selfde vā wegen de steenē der Vijanden op haer geworpe zijnde/verveert wierden ende wederomme quamen te loopen/ van haer eyghen slach-ordze wederom met steenen souden gheworpen werden/ ende also ghedwonghen werden op een nieu teghens haren Vijant omme te keeren/ ende op haer aen te dzinghen. Maer sulcke onderwijsinghe-geschiede seer lantsaem ende met groote moeyte: want de Olifanten zijn koen ende stout/ doch werden lantsaem dooz vele Jarē geleert/ende nauwelicks dooz oude gewoonte onderrecht: nochtans van wegen het gemeyne perikel werden sy inde slach-ordres boozt-gebracht.

13. Terwyle dit alles ten weder-zijden van beyde de Oversten booztuspina verhandelt wierde/heeft Caius Virgilius Pictorius/ de welcke Gouverneur was vande Zee-stat Chapsus/aen-gemerct dat de Schepen niet het Heir-leger van Cesar verschepten vanden anderen verdwaelen/ hebbende geen kennisse van het Le-gheer ende de plaetse vande haren: over sulcx heeft hy dese gelegentheyt waergenomē/ en heeft een seker a Boepschip/c'welc hy aldaer hadde/met Soldaten ende Boochschutters vervult: by het welcke hy oock eenige Booten vande Schepen by-gevoecht heeft: ende in deser manieren heeft hy de Cesariaensche Schepen elck int bysonder begost te vervolghen. Doen hy nu vele Schepen aēgeranst hadde/is hy t'elckē afgeslagen ende inde vlucht gedreven/sulcx dat hy van daer weec. Ewēwel nochtans heeft hy niet opgehouden van wederomme de kants te-gheens haer te wagen ende te beproeven/ over sulcx is hy eyntlickē by ghevalle aen een Schip ghekomen/ in de welcke twee Citi waren van b Spagnen/ alle byde jonghe Heeren/ende c Oppermesters in het vijfde Le-gioen/welckers Vader Cesar indē Naet gekoren hadde: insgelijc:

Enige klepne steenē en scheemuse-lingen russen de Oversten van weder-zijde.

a Navis actuariz.

b Hispani-tribuni.

d centurio.
e De stadt
Messina.

insgelijcks was met haer oock eenen Titus Salienus/
d Hoofstman in het selfde Legioen/de welcke den Stat-
houder Martius Messalam binnen e Messina bele-
ghert hadde/de welcke oock een seer oproerige reden te-
ghens hem ghebruyckt hadde: de selfde hadde oock het
Ghelt / ende de vercierselen vande triumphen van Cesar
aen-ghenomen te behouden ende te bewaren. Om welc-
ker oorzaken wille hy vooz sich selven beducht was.
Over sulcx draghende een quade consciencie / ende over-
tuicht zijnde van zijne mis daden / heeft hy desen twee
jonghe Heeren gheraden van gheen tegenstant aen Vir-
gilius te doen / maer haer selven aen hem over te ghe-
ven. Het welck als geschiet was / zijn beyde dese Jon-
ghe Heeren van Virgilius vooz Scipio ghebracht / al-
waer de selfde aen de Wachters over-ghegeheven zijn/
ende na den derden daghe onnegebracht. Als so nu alle
beyde ter doot gebracht wierden / sepien dat den out-
sten namentlicken Titus / vande Hoofstlieden versocht
heeft / dat sy hem vooz zinnen Broeder souden dooden:
het welck hy van haer lichtelicken becregen heeft; en-
de zijn also alle beyde gedoot. Hier en tusschen de troupen
der Ruyteren / staende ten weder syden vuyten de Bol-
wercken op de schiltwacht / hebben gestadelicken tegens
malkanderen gherent / ende eenige klepne schermutselin-
gen tegens den anderen ghadt: wederom somtijts heb-
bende a Duyschen / ende b Labienische Franschen
spraecke ghelouden met de Ruyters van Cesar / doende
malkanderen verseeckeringe ende belofte van vryheydt.
Doch daer na is Labienus met een deel van zijn Ruy-
terije getogen na de Stadt c Leptis / binnen dewelcke
Saserna met dyse d Benden in Garnisoen lach: ende
heeft de selfde Stadt begonnen te bestrijden ende niet ge-
welt aen te vallen: maer dewijle de Stadt van bequame
sterckte was / ende oock menichte van e Werprustinghen
binnen hadde / soo is de selfde lichtelicken ende sonder pe-
rikel van den genen die binnen waren / bewaert ende be-
schermt. Doch alsoo zijn Ruyterije niet op en hiel dic-
wils op de Stadt aen te vallen: in voeghen dat op eenen
sekeren tijd een seer grooten trouw van Ruyteren vooz de
Poorte stont / soo ist geschiet datter recht op haer af ge-
schoten is met een f Werp-slanghe / waer dooz haren
g Ritmeester gheraecht is gheweest / ende aen de achter-
poorte

a Germani.
b gallicae
Labieniani.

c Lebida.
d cohortes.

e tormenta.

f scorpius.
g Decurio.

woort des Legers genagelt: de andere sulcx siende zijn
 verschrikt gewordē ende binnen haer Leger gebluht. Ende
 van die tijt zijn sy namaels bezyect gheweest om
 op die Stad pet meer te versoeken. Hier-en-russchen
 heeft Scipio schier alle daechs niet verre bupten zijn
 Legher/namentlicken ontrent dzye hondert treden/zijn
 nach-ordze ingestelt/endet'elken als het meeste vanden
 dach ober was/begaf hy hem wederom in zijn Leger.
 Het welc dewijle hy dicwils dede/ende ewēwel niemant
 uyt het Legher van Cesar voort en quam/noch zijne
 Wepz-krachten naerderde: soo heeft hy Cesar ende zijn
 Wepz-kracht / van weghen haer stille in-houden begost
 kleyne te achten: ende heeft ober sulchs alle zijne Wepz-
 krachten voortgebracht: ende voort aen in de nach-ordze
 heeft hy doen stellen dertigh h Olifanten met Torens
 gheladen: insghelijcks heeft hy de menichte zijner Wap-
 teren ende Doet-knechten soo wijdt uyt-gebracht als
 hy konde: ende is alsoo voort-ghetogen tot dat hy niet
 verre van het Leger van Cesar in openen Welde stille ge-
 staen heeft.

h Elephanti
 turriti
 Dier hier bā
 1. Boec des
 Machabez
 cap. 6.37.

14. Cesar sulcx bemerckende heeft belast aen den Sol-
 daten/de welcke bupten de Westingen geloopt waren /
 dat sy sonden binnen komen: insghelijcks de welcke
 uyt-ghetoghen waren om voeragie/ofte hout te halen/
 ofte oock om sulchs aen te halen als tot versterckinghe
 van het Bolwerck was dienende: dese alle heeft hy
 belast aen i enkel-een stillekens sonder eenich gherucht
 ofte versaechttheydt binnen de Westinghen te komen /
 ende tot haer Werck haer te begheven. Woorts aen den
 Ruyteren de welcke op de schiltwacht stonden/heeft hy
 bevolen dat sy soo langhe stede soudē houden op hare
 plaetse/daer sy een weynich te vooren stonden/tot dat dē
 Wpant hae so seer vaerderde dat hy met zijne Schick-
 ten haer konde raecken: ende indien den Wpant daer-en-
 boven noch naerder quame / dat sy alsdan soo eerlickē
 ende stille als sy konden haer binnen de Westingen sou-
 den begheven. Mengaende de andere Ruyterij / aen
 de selfde heeft hy ordze ghegheven / dat een pēghelick op
 zijn plaetse wel bereydet ende ghewapent op zijn hoede
 soude wesen. Het welck alles hy bestelde niet te ghen
 woordich door sich selven / al-hoe-wel hy van het Bol-
 werck ronts-omme somtijds sach: maer alsoo hy be-

De obers
 graste vooch
 sichteheide
 van Cesar.

i Minura-
 tim modus
 tion.

a Preto-
riana.

b Stili cœci.

c Scorpiones.
d catapultæ.
e tela.

gaest was met een wonderlike boozsichticheydt ende
 Krijchs-ervarenthevdt : soo heeft hy sittende in des
 a Veldt-oversten Tente / dooz verspieters ende Bo-
 den alles belast / sulcks als hy wilde ghedaen hebben :
 want hy overlepde / al-hoe-welke Opanden seer groote
 Hepr-krachten hadden / op dewelcke sy steunden ; dat
 sy nochtans dickwils van hem verjaeght / verdreven/
 ende in de vlucht gheslaghen waren / ende meermaels
 oock met groote verschrickinghe bevanghen / soo dat
 hy dickwils haer het leven gheschoncken ende hare mis-
 daden vergheven hadde : Waer dooz hy hem versckert
 hielt / dat sy van weghen haer slapherticheydt ende
 quade consciencie / noyt soo vaste inbeeldinghe van
 victorie en soudon nemen / dat sy sijn Legher soudon
 durven aenransen ende overvallen. Daer-en-boven sij-
 nen ontsichelijcken naem ende aensienlijke heerlick-
 heydt verswackte ende verminderde seer den moedt ende
 stouticheydt van het Hepr-legher der Opanden. Ins-
 ghelijcks de stercke bestingen des Legers / ende oock de
 hoochte des Bolwercks / ende diepte der grachten :
 dooz die b blinde overdeckte penen dewelcke wonder-
 lijcker wijze in d'aerde buyten het Bolwerck ghesteken
 ende geplant waren : Dit selve altemael belette genoech-
 saem den Opanden hare aankomste / selfs sonder verwee-
 ringe van eenige Soldaten : Dooz hadde hy oock ge-
 reet een groote menichte van c Werp-slangen d Schiet-
 rustinghen ende allerley e Wjlen ende ghereedtschap-
 pen dewelcke in't ghemeyn tot af-weeringhe der Op-
 anden plachten hy een vergadert te werden. Van het
 welcke alles hy goeden vooz-raedt ghedaen hadde / over-
 midts de wepnigheyt van sijn tegenwoordighe Hepr-
 kracht / ende de onghcoeffentheyt der selver / als zyn-
 de nieuwe Soldaten. Derhalven hy niet verzaeght
 ofte bevreest is gheweest over het gheweldt der Op-
 anden / ende den schrick dewelcke sy hem sochten aen
 te jaghen. Hier-en-tusschen nochtans droech hy hem
 boozsichtigh / ende nae de meyninghe der Opanden
 vreesachtigh ende bloode. Insghelijcks dat hy sijne
 Hepr-krachten / bestaende upt wepnighe ende vele
 nieuwe Soldaten / niet upt en voerde ten strijde / ende in
 slach-ordze stelde ; sulcks en geschiede niet / upt oorsa-
 ke dat hy een mistrouwen hadde van wegen de victorie :

Maer

Maer daer aendochte hem veel ghelegghen te zijn / hoe-
danigh de victorie mochte zijn de welcke bekomen ende
vercregen soude werden. Want het dochte hem schan-
delijck ende onbetamelijck te wesen / also hy te voozen soo
vele heerlijcke saken hadde upt-gheericht / ende sulcke
groote Hepr-leghers verwonnen / ende soo vele ende
heerlijcke victozien vercregen hadde / dat hy nu ten laet-
sten gheseyt soude werden van den over-gheblevenen en-
de upt de vlucht vergaderden hoop der Opanden / een
bloedighe victorie behaelt ende vercreghen te hebben.
Derhalven hadde hy doen-naels vooz-ghenomen ha-
ren roem ende trotsinghe te lijden ende te verdraghen /
ter tijdt ende wijle toedat hem een ghedeelte van syn ou-
de Legioenen met de tweede aen-voeringhe van Lijf-
tocht soude over-gekomen zijn. Scipio middelerwijle /
heeft een weynich (ghelijck ick te voozen gesept hebbe) te
dier plaetse vertoeft / om daer mede te schijnen Cesar ge-
trost te hebben ; ende daer na heeft hy allenghskens syne
Hepr-krachten weder-omrae binnen het Legher ghe-
bracht : Ende aldaer ghekomen zijnde heeft hy de gant-
sche menichte te samen gheroepen ende vele redenen tot
haer ghesproken aengaende den schyck ende vertsaeght-
hepdt van het Hepr-legher van Cesar : derhalven hy
de sijne vermaent heeft kloechmoedigh te zijn / ende haer
versekert dat hy binnen korten tijdt haer aende victorie
wiste te helpen. Doch Cesar belaste sijne Soldaten
wederom aen haer werck te gaen / ende heeft den nieu-
wen Soldaten by ghelegghentheydt van sterckten te ma-
ken / ghestadigh in den arbejdt gheoeffent ende ghe-
houden. Hier-en-tusschen zijn de Numidische ende Ge-
tulische dagelijcks upt het Legher van Scipio verloop-
pen / ende hebben haer eensdeels wederom t'huys in haer
rijck begheven / ende eensdeels zijn sij met a groate hoo- ^{a Catervat}
pen in het Legher van Cesar ghekomen / upt oorfake ^{tim.}
van sekere weldaden die sy ende haer Vooz-ouders ghe-
noten hadden van Caius Marius / der welckers
b Swager sy verstonden Cesar te wesen. Wt dese heeft ^{b Affinis,}
hy eenige treffelijcke Mannen upt-gekozen / de welcke hy
uptgesonden heeft / haer brieven mede gevende aen hare
Landts-lieden / in de welcke hy de c edelste van de Ge- ^{c Illustrio-}
tulische vermaent heeft / dat sy een groote macht soudent ^{res.}
te samen vergaderen / ende haer selven ende de haren be-
schermen /

d Adversarij.

Acilla wert
aen Cesar
overgegevene Adilitia
functus po-
restate.

f Cohortes.

g De Stadt
i Mahome-
ra.h Afric oorl.
Boeck W.
§ 1111.
i Het eplant
k Archasa.
l Quasto-
rius vir.

m Praetor.

schermen/ende dat sy toe-sien souden dat sy zinnen d te-
genstaenders niet en souden onderdanich zijn.

15. Terwyle dit alles by Auspina omme-ging / zijn
daer aen allen kanten Gesanten vande vrye Stat Acilla
ghelkomen / ende betuyghden bereypt te zijn om alles
ghewillichlick te doen sulcx als hy haer soude bevelen:
doch dat sy dit eenige aen hem baden ende versochten/dat
hy haer Garnisoen wilde gheven / ten eynde sy sulcx te
vrijen ende sonder eenich perikel souden moghen doen:
voorts aengaende haer-lieden/ dat sy kroon / ende alles
wat sy overich hadden/tot Gemeyne-besten ende behou-
dinge hem souden aen-brengen. Het welc alles sy licht-
lick van Cesar verkregghen hebben/so dat hy haer Gar-
nisoen gegeven heeft latende met de selfde na Acilla trec-
ken den Overste Cajum Messium / de welcke te voren
e Opziender der Gebouwen gheweest was. Dit alles
heeft Considius Longus vernomen/de welcke Gouver-
neur was van Adyumenū/leggende aldaer met twee Le-
gioenen / ende seben honderdt Gipteren: derhalven hy
itracx op de beer is gheweest/ende aldaer latende een ge-
deelte van zijn Garnisoen / is hy met acht f Benden na
Acilla toe getogen. Doch Messius rasscher zijn tocht
volbrengende / is voer hem met zijne Benden binnen
Acilla ghelkomen. Considius hier-en-tusschen voer de
Stat komende met zijne Heir-krachten / heeft bemerct
hoe dat het Garnisoen van Cesar aldaer binnen was der-
halven hy de sake niet en heeft derven tot zinnen perikel
waghen/ende over sulcx is hy wederom na g Adyume-
tum gekeert/sonder yet uyt te rechten/niet tegenstaende
hy voorsien was met een groote menichte volcx. Doch
daer na/alsoo hem na wepnige daghen eenighe Gipter-
Heir-krachten van Labienus toe-ghebracht waren / so
heeft hy op een nieu een Legher voer Acilla gheslagen/
ende de selve begoft te beleggheren. Ontrent dese tijt is
Cajus Salustius Crispus/de welcke wy h geseyt hebbē
eenighe daghen geleden met een Vlote uyt-gesonden te
zijn/in het Eplant i Cercinna ghe komen. Alhier was
Cajus Terentius eertijts k Ontsanger met een groot ge-
volch van volck ghestelt als Overste over den vooraet
ende Lijstocht/de welcke hoorende van zijne komste/ is
in een kleyn Scheepken getreden ende heeft hem op de
vluchte begeben. Daer-en-tusschen den l Schout Sal-

ustius

Iustus is vande Inwoonders van Cercinna behoort
 licker wijse ontfangē/ende heeft aldaer een groote over-
 bloet van koozn gebonden/ het welc hy doen laden heeft
 inde Last-schepen/vande welcke aldaer een redelic getal
 was / ende heeft voorts het selfde aen Cesar in het Le-
 ghier ghesonden. Hier-en-tusschen Allienus in Stadt-
 houder des Burghemeesters heeft van n Lpibeum
 binnen sekere Lastschepen doen brenghen het derthiēde
 ende veerthiēde Legioē/ende ooc acht hondert a Fran-
 sche Ruyters / voorts Slinger-werpers ende Booch-
 schutters dupsent in getale; ende heeft alsoo de tweede
 aenboeringe van bystant ende Lijstocht aen Cesar in
 Afrijcken gesonden. Welcke schepen afghebaren zijnde/
 ten vierden dage/also sp eenen voorspoedigē Wint had-
 den / alle gelickelic behouden in de haven by Ruspina/
 daer Cesar zijnen Leger hadde/aengekomen zijn. Over-
 sulcks is Cesar alhier dubbelt verblijt gheweest ende
 met eē tweevoudige blijfchap aengedaē/ dewijle hy ver-
 quict wiert met koozn ende bystandē / ende oock ver-
 licht van alle swaricheden de welcke hy hadde over het
 ghebzeck van de Lijstocht : Over sulcx dede hy de Le-
 gioenen te Lande komen / ende de Ruyters upt de sche-
 pen gaen/ende belaste haer te berverschen van wegen de
 swackelicheyt ende walginge vande Zee : Ende daer na
 heeft hy haer binnen de b Schanssen ende Vestinghen
 gebzacht ende op hare behoortlike plaetsē gestelt. Hier-
 en-tusschen Scipio / ende de Krijchs-heeren de welcke
 met hem waren/ verwonderden haer seer over het stille
 houden van Cesar / ende dieshalven de oorsake onder-
 soeckende/vermoeden sp dat Cajus Cesar/de welcke an-
 ders gewēt was vā selfs zijnen Wijant met st rijdē aen te
 vallen ende tot den flach te tergen/ niet sonder reden ende
 voorz-bedachte rade dus haestelicken verandert was.
 Over sulcks zijn sp van weghen zijn c stille houden ende
 verdzaechsaemheyt in sware bedenkinghen ende vzee-
 se ghekomen : Waer over sp oock met groote beloften
 ende vereeringhen uptghemaect hebben twee vande
 Getulische / die sp best vertrouwen endede welcke sp
 meynen hare saken meest toegevaen te zijn/ ten eynde sp
 in het Legher van Cesar als Overloopers komende/al-
 les aldaer souden verspieden.

Men Cesar
 wert koom
 en bystant
 ghesonden.

m Proconsul
 n De Stadt
 Marsala.

a Galli.

b castella &
 Mun. l. ones.

c Patientia

De ghenen
 gentheyt vā
 de Getuli-
 sche tot Ces-
 sar.

16. Maer dese so haest sp voor Cesar gebzacht zijn/heb-

a dientes,

ben aen hem versocht dat sy sonder perikel in alle vrymoedicheyt met hem souden mogen spreken. Ende haer sulcx toe-gelaten zijnde/hebben sy begost aldus te spreken: Wy o Velt-overste, met vele van de Getulische, de welke d Leen-lieden ende Onderdanen zijn van Cajus Marius, daer-benestens oock schier alle de Roomsche Burghers dewelcke in het vierde, ende seste Legioen zijn, hebben di-wils voor-genomen tot u over te komen, ende onder u Garnisoen onse te begheven: Maer zijn verhindert ende belet ghe-weest door de Numidische Ruyter-wachten, sulcks dat wy het selfde sonder perikel niet en hebben kunnen doen. Maer nu hebben wy tot sulcks gheleghentheydt ghekreghen, ende zijn met grooter begheerte tot u ghekomen, dewijle wy uyt-ghesonden zijn van Scipio als verspieters, ten eynde wy vernemen ende ondersoecken souden ofte geen verborghen grachten ofte andere laghen voor den Olifanten buyten het Legher ende poorten uwer Bolwercks ghemaect en zijn; ende insghelijcks dat wy oock verstaen souden de middelen ende het voor-nemen van u lieden tot afweeringhe van foodanighe Beesten, mitsgaders de gantsche gheleghentheydt ende ghestaltenisse uwer strijts: Ende dat wy dit alles aen hem souden weder over-brenghen. Cesar haer gehoozt hebben-de heeft haer ghepzezen/ende met schoone vereeringhen beschoncken: Ende daer na zijn sy voortz ter zijden af-gebzacht bp de andere overkopers: ende aengaende hare reden/de waerheyt van de sake is in aller haest op de selfde gebaleht: want des anderen daechs zijn uyt de Legioenen dewelcke de Getulische ghenoemt hadden / vele Legioen-Soldaten van Scipio in het Legher van Cesar over-gekomen. Terwijle dit alles vooz e Ruspina omme-gingh/heeft Marcus Cato/de welke Gouverneur van f Utica was/dagelijcks menichte van Wzjelinghen/ende oock vele Africaensche / mitsgaders oock vele Slaven ende allerleysoorten van menschen/de welke van weghen hare jaren eenichsins bequaem waren de wapenen te draghen / uyt-ghekosen ende aen-ghenomen/ende de selfde g onder de hant in het leger van Scipio dagelicx gesonden. Hier-en-tusschen zijn eenige Getulanten uyt de Stadt Tisdrum/in de welke van de Italiaensche kooplieden ende Hupsliedē die hondert duysent mudden Tarws gebzacht was/tot Cesar gekome/en hebben hem te kennen gegeven den groaten overploet

e De stadt
Missaqure.
f De stadt
Porto Fari-
na.

g Sub ma-
um.

h Italici ne-
gotiatores
& mercatores.

des Koozns/de welke by haer was:ende versochten ooc
met een aen hem/dat hy haer Garnisoen wilde toe sen-
den/ten eynde het Koozn ende hare andere overbloedig-
heyt te beter souden moghen behouden werden. Cesar
hier over heeft haer dancbaerheyt bewesen/ ende belooft
binnen korten tijdt Garnisoen haer toe te stieren; ende
haer verlijoert hebbende in alles/ heeft hy haer afschept
ghegeven ende wederom na haer Burghers laten ver-
trecken. Middelerwyle is Publius Siftius binnen de
Lant-palen van Numidiën getogen/ ende heeft met ge-
welt bestozmt/ ende ingienomen een seker Schansse ge-
legen op een geberchte op een seer sterke plaetse/ binnen
de welke Juba/om syne oorloge te voeren/ Koozn ende
andere dinghen ter oorloghe nootsakelick zijnde/ bestelt
hadde.

17. Als Cesar nu door de tweede overkomste der
Schepen zijne Heir-krachten ghesteret hadde/ ende de
selve vernieerdert hadde met twee oude Legioenen ende
met Rupte rye / mitsgaders oock met licht-gewapent
Doetvolc/so heeft hy strax daer aen wederom ses Last-
schepen belast over te varen na i Lilpbeum/om het an-
dere Heirkracht mede aen dese zijde te brengen. Doozts
op den k seven-en-twintichsten Januarij/ ontrent ter
eerster waechte/ heeft hy aen alle de l Verspieders/ende
m Wellebardiers doen bevelen dat sy alle gelijckelick by
hem souden komen. Het welck also bestelt sijnde heeft hy
onvoorzien ende bupten weten van eenen peghelicken/
ende geen vermoeden hebbende van op-trecken/ alle de
Legioenen ter derde wakke bupten den Leger doen gaen/
ende hem na volgen tot de Stadt Auspina alwaer hy
Garnisoen hadde leggen/ende welke Stadt eerst onder
het verbont van zijne vrientschap ghecomen was daer
na heeft hy een klepne laechte door-getogen/ ende aen de
sincker-sijde des Meles in wijckende/ heeft hy zijne Le-
gioenen aen de Zee gebrecht. Dit Velt hadde een seer
groote effenheyt inde wijte van vijftien mijlen; aē het welc-
ke een seer groot ende wijdt gheberchte was spruytende
vande Zee/doch niet so geheel hooch/ nochtans makēde
als een nuyt-sicht over de Zee:op dit gheberchte waren
eenige hooge heubelen/ ende op een peder bysonder der
selver waren Torens ende o Wyer-boeten van outs ge-
stelt. Ontrent de upterste van dese Wyer-boeten was

Cesar maect
enige men-
we stenten.

i De Stadt
Auspina.

k V i. Kal.
Febr.
i Speculato-
res.
m Apparito-
res.

n thearum.

o Specu.

Het Garnisoen ende de Schilt-wacht van Scipio. Doen nu Cesar op het gheberchte (daer ick van ghesproken hebbe) gekomen was / heeft hy op peder heuvelken begost Torens ende Schanffen te maken / de welke hy binnen minder dan een half ure tijds ghemaect heeft. Doen hy alsoo voozt-trock ende niet verre en was vanden uitersten heuvel ende Toren / de welke allernaest het Legher der Wpanden was / ende op de welke ick gesept hebbe het Garnisoen ende Schilt-wacht der Numidische Soldaten gheweest te zijn : so heeft hy aldaer een wijle vertoeft / ende nadat hy seer neerstelicken de ghelegghentheydt vande plaetse besichticht hadde / heeft hy de Ruyterije op de Schilt-wacht bestelt / ende den Legioenen de op-makinge vande Wercken bevolen / ende dede een Eem maken / ende uytstrecken midden over het geberchte van die plaetse daer hy aen-gelcomen was / tot de plaetse daer hy wederom af-ginch. Als Scipio ende Labienus sulcx bemerkten / so hebbe sy alle hare Ruyterije bukten den Legher ghebracht / ende nadat sy een Ruyter-slach-ordze in-ghestelt hadden / zijn sy ontrent een myle van hare Stercken voozt-ghetoghen : vooztes in de tweede slach-ordze hebben sy haer Daet-wolck ontrent ses hondert treden van den Legher gestelt. Cesar niet se-min vermaende zijne Soldaten ommer daer werck voozt te gaen / en dat sy geensins door de Werz-brachten der Wpanden souden beweecht werden : Doen hy nu bemerkte datter niet a meer dan anderhalf myle tusschen der Wpanden slach-ordze ende zijne Stercken tusschen beyden was / ende voozts dat de Wpanden waren naerderende om zijne Soldaten te verhin-deren / ende van haer werck af te drijven / sulcx dat het van noode was zijne Leghioenen van de Wercken te nemen ende af te leyden : so heeft hy een trouw Spaensche Ruyteren belast / dat sy in aller haest aen den naeste heuvel souden toe-rijden / ende het Garnisoen daer van daen drijven / ende de plaetse in-nemen. Inghelijcx gaf hy oock ordze aen eenighe Licht-ghewapende om haer tot hulpe achter aen te volghen. Sy uytghesonden zijnde hebben in aller haeste de Numidische Soldaten aen-gewailen / ende hebben de sommighe levende ghevanghen / ende oock eenighe vluchtende Ruyters seer gequerst / en hebben voozts de plaetse in-ghenomen. Als Labie-

nus

Scipio ende
Labienus
samen te
selte te der
binnen
dich voozt
mit groote
neerclagh
in de voozt
geslagen.

e Non am-
phibis palli-
um MD.

b ruyma
Nipano-
faat.

aus sulcx bemercte / ten eynde hy haer te rasscher soude
ontsetten / heeft hy schier de gheele rechter-bleughel
van de Ruyterije upt zijn in ghestelde slach-ordze geno-
men / ende is met aller haeste henen ghereden om den
vluchtenden hulpe by te brengen. Maer Cesar dat sien-
de / ende bemerckende dat Labienus van zijn Weykrach-
ten af-geloopen was / heeft de linker-bleugel van zijn
Ruyterije stracks henen gesonden om den Wyanden ha-
ren wech af te ruyten. Daer was binnen op dat Welt /
daer sy doen-maels teghen mallkanderen strydende wa-
ren / een seer groot casteel / voorszien met vier Torens /
het welcke het ghesichte van Labienus belette / in voes-
ghen dat hy niet en konde bemercken / dat hem den wech
af-ghesloten wierdt van de Ruyterije van Cesar. Der-
halven heeft hy de Juliaensche Ruyters niet eer verno-
men vooz dat hy ghewaer wierdt / dat de zijne van ach-
teren gheslaghen wierden. De Numidische Ruyterije
sulcx vernemende / is daer dooz seer haestelicken be-
schyckit gheworden / ende heeft stracks recht henen na
den Legher begost te vluchten. De Franschen ende
Duytschen / dewelcke stede hielden ende tegenstonden /
wierden vande verhevene plaetse ende achter haren rug-
ghe omcinghelt / soo dat sy kloekelicken strydende alle
ghelijckelick omme-ghekomien zijn. Het welck als
de Legioenen van Scipio / de welcke buyten den Leger
in slach-ordze stonden / bemerckten / zijn dooz vrees-
ende verschrickinghe soo benaut gheworden / dat sy na
haren Leger dooz alle de Doorten aen allen kanten strack
begost hebben henen te vluchten. Als Scipio ende zijne
Weykrachten dus upt het Welt ende van die heubelen
verdreven waren / ende binnen haren Legher ghejaecht /
heeft Cesar den Af-tocht laten blasen / ende na dat de
gheheele Ruyterije binnen de Sterckte ghekomen was /
heeft hy het Welt vande Lichamen doen supveren / al-
waer hy bevonden heeft wonderlike groote Lichamen
van de Franschen ende Duytschen / de welcke eensdeels
in het Fransche Landt hem ghewillich na-ghevolcht
waren / eensdeels oock upt-ghelockit waren met Ghelt
ende groote beloften / ende alsoo tot hem ghekomen :
daer waren oock sommighe de welcke inden strijdt van
c Curio ghevanghen ende by den leven behouden wa-
ren / de welcke haren eedt doende / vergheldinghe van

c Villa.

danckbaerhepdt hem hebben willen bewijzen: dese Lir-
hamen zijnde van wonderlijcke schoone ghedaente ende
groothept/lagen aldaer over het velt verslagen/ende seer
verscheppdenlijck hier ende daer op de Aerde gbestreckt.

Cesar stelt
sijn volc wie-
derom in
slach-ordze
tegen den
vanden.

8. Cesar dit alles dus gheluckelijck upt-geboert
hebbende / heeft des anderen daeghs upt alle sijne Gar-
nisoenen eenighe Bendin voort-gebracht / ende sijne
Hepr-krachten in openen Velde in slach-ordze gbestelt.
Maer Scipio / alsoo de sijne seer qualijcken onthaelt
waren / vele oock ghedoodt ende ghequetst / heeft hem
selven begoft binnen sijne Sterckten te houden. Hier-
en-tusschen heeft Cesar aen den benedensten voet van het
gheberchte sijn slach-ordze in-gestelt / ende is stillekens
merder aen de Sterckten voort-getogen: so dat de Au-
liaensche Legioenen eyntlijcken minder dan een mijle
waren van de Stadt Uzita/dewelcke Scipio in hadde.
Scipio hier over vreesende dat hy de Stadt soude mogen
verliesen/daer van daen sijn Hepr-leger water ende ver-
verschinge van andere dingen placht te halen / heeft alle
sijne Hepr-krachten buyten gebracht ende een vierbou-
dige slach-ordze ingestelt / ende vooz aen volghens sijne
eerste instellinghe de Ruyterijc hy troupen verdepst ende
de Olifanten met Torrens op haren rugge ende wel ge-
wapent tusschen beyden gheboecht / ende is also in aller
haeste henen ghetroghen om de Stadt te ontsetten. Het
welck als Cesar bemerckte/heeft hy gedacht dat Scipio
met een vast vooz-nemen ende wel bereyt om te stryden
tot hem quam / maer hy is in die plaetse / de welcke ick
hier boven vermaent hebbe/vooz aen de Stadt stille blij-
ven staen/ende heeft het midden van sijne slach-ordze on-
der de Stadt beschermt: doch de rechter ende linker-
vleuge daer de Olifanten waren / heeft hy in openbaren
gesichte der Vanden gbestelt. Als Cesar nu schier tot
den onder gangh der Sonne gewacht hadde/ ende eben-
wel bemerckte dat Scipio van die plaetse daer hy stont
niet en werck/noch hem naderde/ ende dat hy hemselven
wanneer de sake ten strijde mochte komen niet het vooz-
deel sijner plaetse sochte te beschermen/ niet der vande na
hy komen / ende in openen Velde hemselven stellen: soo
heeft Cesar oock dies daeghs niet geraden gevonden na-
der aen de Stadt te komen / alsoo hy wiste binnen de
selfe Stadt een groot Garnisoen van Numidische Sol-
daten

Maer al'oo
hy lange da-
erant te ver-
gheft ver-
wachte/so
heeft hy sijn
volc weder-
om doen af-
trecken.

daten te wesen / ende dat de Opandt het midden van de
 nach-ordze onder de Stadt was houdende: want hy be-
 merckte dat het hem moepelijck om doen soude wesen / te
 ghelijck ende op eenen tijdt de Stadt te bestrijden / ende
 oock in nach-ordze op een ongelegen plaetse tegens hare
 rechter ende linker-bleugel aen te komen; bysonder-
 lijcken daer de Soldaten van sinorgens af vermoeyt in
 de Wapenen ghestaen hadden / ende van den gantschen
 dach niet ghegeten en hadden. Verhalven heeft hy sijne
 Hepr-krachten wederom in het Legher gebzacht / ende
 heeft des anderen daeghs sijne bestingen nader aen hare
 nach-ordze begost upt te strecken. Hier-en-tusschen
 Considius / dewelcke met de Numidische ende Getuli-
 sche Soldaten de Stadt a Acilla belegerd hadde / mits-
 gaders de acht b Huerlingh-benden / over de welcke Ca-
 jus Messius Gouverneur was / heeft aldaer lange ende
 te vergheefs ghearbejdet / ende oock seer groote sware
 Wercken aenghebracht / de welcke alle van die van de
 Stadt verbrant zijn geweest; doen hy nu niets en voz-
 derde / ende middelerwyle aen hem quam de tijdinge van
 den ongeluckigen Ruiter-strijdt / is hy daer door so be-
 weeght gheworden / dat hy alle het kroon / daer van hy
 groote overvloet by hem hadde / verbrant heeft; voort
 Wijn / Olie / ende andere dingen dewelcke tot nootsake-
 lijcke Lijf-tocht plachten ghebruykt te werden / ver-
 dorven / ende heeft alsoo de Stadt Acilla / de welcke hy
 beleghert hadde verlaten / ende sijn tocht nemende door
 het Coninckrijk van Zuba / heeft hy sijne Hepr-krach-
 ten met Scipio verdeelt / ende voorts hem-selven bege-
 ven na Adzurnetum. Middeler-wyle isser van de over-
 schepinge / dewelcke Allienus van Sicilien af-geveer-
 dicht hadde / af-gedwaelt een seker Schip / in het wel-
 ke waren Quintus Cominius / ende Lucius Tirida /
 Ridder van Roomen / ende af-gheschejden zijnde van
 d'andere Vlote / is met de wint ghedreven aen de Stadt
 Chapsus / alwaer het van Virgilius / door middel van
 eenighe Boots ende Roep-scheepkens aen-ghelaeft is /
 ende by Scipio ghebracht. Insgelijck is oock een an-
 der / namentlijcken een c driebanckighe Galeje van de
 selfde Vlote af-ghedwaelt / ende door onweder gedreven
 aen de Stadt Egimurum / alwaer het gekregen is van de
 Vlote van Varus ende Marcus Octavius; binnen het
 selfde

De hande-
 lingen van
 Considius
 Varus / mits-
 gaders van
 andere stad-
 houderen.
 a Afric. oock.
 Boeck D.
 § XV.
 b stipenda-
 ria cohortes.

c trienis.

Sels de waren eenighe oude Soldaten / ende oock eenen
 Hoofstman / mitsgaders oock eenige nieuwe Soldaten /
 de welcke alle Darius by het leven sonder eenich leedt aen
 te doen behouden heeft / ende by Scipio doen verhoeren.
 Als sy nu daer ghekomen waren ende voor synen Stoel
 stonden / heeft hy tot haer gheseyt : Ick houde my verle-
 kert dat ghy lieden niet door eyghen in-ghevinge dus grouwe-
 licken den Burghers ende alle vromen gaet vervolgen , maer
 dat ghy sulcx doet door aendrijvinge ende ghebedt van uwen
 Schelmschen Velt-overste : ende al-hoe-wel de Fortune u-
 lieden in onse macht ghestelt ende over-gebracht heeft, noch-
 tans indien ghy doen wilt sulcx als behoort , ende het Gemeey-
 ne-besten t'samen met alle vromen beschermen, ick hebbe da-
 delicken voorghenomen u-lieden het leven ende daer-en-bo-
 ven noch Gheldt te schencken : Derhalven wilt sulcx uyt-
 spreken gheliick ghy ghelint zijt te doen. Scipio dese re-
 den ghesproken hebbende / meynde dat sy hem blyden al-
 le twijffel van zijne weldaet souden bedancken : derhal-
 ven hy haer toe-ghelaten heeft te spreken. Doen seyde
 den Hoofstman van het veertghienste Legioen : Ick be-
 dancke u Scipio (want ick en kan u gheen Velt-overste noe-
 men) van weghen dese uwe hooghste weldaet, overmits ghy
 my, dewelcke gevangen ben, ende over sulcx het recht der oor-
 loghe onderworpen, beloofte ende toe-seght het leven ende de
 behoudenis ; enbe soodanigen weldaet soude ick tot mijnen
 ghelucke geerne gebruycken , waer't by aldien dat de aller-
 hooghste misdaet t'samen met de selfde niet vermengt en
 ware : sal ick teghens Cesar myn Velt-overste, by den wel-
 ken ick een Hoofstman ben gheweest , ende een Aen-leyder
 in syn Heyr-kracht , ende voor wiens cere ende victorie ick
 meer dan ses-ende-dertigh Iaren ghedient hebbe , nu als een
 Vyandt inde Wapenen komen ? ick en kan sulcx niet doen,
 ende wil u oock ten hooghsten vermanen dat ghy van u voor-
 nemen teghens hem wilt afstant doen : want teghens hoeda-
 nighe Heyr-krachten ghy strijdet , indien ghy het te voeren
 niet ghenoech beproeft ende bevonden en hebt , kondt ghy
 noch dadelicken weten : Kiest vande uwe soodanighe Ben-
 de . 'twelck ghy meynt het aller-sterckste te wesen, ende stelt
 het selfde in ordinantie teghens my ; ick sal uyt mijne mede-
 Soldaten die ghy in uwe macht hebt , niet meer tot my nemen
 dan thien : ende alsdan sult ghy uyt onse vromicheydt ende
 kloekheydt verstaen wat ghy van uwe Heir-krachten te ver-
 wacht

wachten hebr. Als den Hooftman dit alles teghens de meyninghe van Scipio met een bysondere kloeckmoedichheit uytghesproocken hadde : so is Scipio seer vergramt geworden / ende met een hooghste verstoorzinge zijns gemoets ontfteken. Over sulcx heeft hy den Hooftlieden toe-ghewencht / ende haer te verstaen ghegheben sulcx als hy ghedaen wilde hebben : in voeghen dat hy den Hooftman vooz zijn voeten heeft doen ombrengen / ende voorts heeft hy belast de andere oude Soldaten van de nieuwe af te sonderen. 't Welck gedaen zijnde / heeft hy gesept : Breyght dese boose Menschen van my, dewelcke besmet zijn met grouwelicke mildaet, ende ghemestet door moort ende Bloetstortinghe vande Burgheren : waer over sy buypen het Bolwerck ghebracht zijn / ende eenen schryckelicken doot aenghedaen. Doch de nieuwe Soldaten dede hy onder zijne Legioenen verdeelen / doch en liet niet toe dat Commius t'samen met Ticius onder zijne oogers souden gebracht werden. Cesar dese zwaarigheden hoorende / is van weghen sulcx seer t'onbzeden geweest over de gene dewelcke hy in de Zee op schiltwachte met langhe Schepen by Chapsus doen uytleggghen hadde / tekenende sy alle de andere / so Last-schepen als lange Schepen tot bescherminge ende bewaringe souden wesen : over sulcx overmits hare onachtsaemhepdt heeft hy haer van zijn Heerkracht seer schandelicken ghebannen / ende een zwaer gebodt tegens haer laten uytgaen.

19. Ontrent de selve tijt is het Heir-legher van Cesar over-gekomen een sake wonderlick om hooren : Want doen het reucken van het Gesternte a Virgilien ondergegaen was / ontrent ter tweeder wake des nachts / isser onvoorzien een seer schryckelicke Hagelstom van groote ende zware Hagel-steenen neder-gehevallen. Welcke zwaarigheddt des te grooter was / overmits Cesar zijn Heir-leger niet na het exempel vande Veldt-oversten in voorzigen tijden binnen eenich Winterleger gestadig aen een was houdende : maer ten derden ende vierden daghe trock hy voorts / ende soo wanneer hy naerder aen syner byant gekomen was maecte hy zijn Leger / in voegē dat als dan de Soldaten besich zijnde met de gemeene werken te maken / gheen tijt en hadden om na haer selven onte sien ende haerselven te versorgen. Daerenboven hadde hy syn Heirkracht t'eensmael bloot van Sicilien afgescheyt /

Een wonder-
derlike sake
geschiet int
leger van
Cesar.
a Virgiliu.

so dat hy niet en geheughde binnen den Schepe yet gheselt te werden anders dan den Soldaet ende syne Wapenen / sulcx dat sy noch pot noch knecht / noch yet dat den Soldaet dienstich konde wesen / mochten mede nemen : ende aldaer in Afrikaen en hadden sy oock niets doen konnen / ofte elders verkregen ; ende daer beneffens het gene yemandt mochte bekomen hebben / werde hy ghenootsaecht overmits de dierte des kroons te verteeren. Ende dese redenen dan waren sy in 't gemeyn seer naecht ende bloot / ende niet dan seer weynige rusteden onder de vellen ; sommige andere spanden hare klederen van den anderen / ende maechten van de selve hare Tenten / bedeckende de selve met riet ende leder / onder dewelcke sy haer selven verberchden. Doch doendien haestigen Hagelstorm over quam / zijn sy t'eenemael overladen geweest door de menichvuldighe swaerte van den Haghel / ende gantsch blindt zijnde van wegen de dupsternisse ende het overbloedighe Water / zijn sy in 't midden van de nacht jammerlijcken verstroyt : insgelijckis haer vper is overal uptgehagelt / ende alles 'twelck tot Lijf-tocht dienste / is bedorven geworden. Ende in dese verstoppinghe liepen de Soldaten gints ende weder door het Legher / ende bedecten hare Hoofden met hare Schilden. Voorts in den selven nacht stonden de opperste topkens van de Zabelijnen des vyfden Legioens van selfs met klare vlamme brandende.

Den Coninc
Juba keert
wederom by
Scipio.

20. Hier-en-tusschen is den Coninck Juba verwitticht geworden van den Rufter-strijdt van Scipio / ende daer beneffens is hy oock door brieven van hem aenghesocht om by hem te komen : waer over hy upt sijn Rijck ghetoghen is / latende den Oversten Sabura met een deel sijns Heyr-legers tegen Silius / ende ten eynde hy een groot aensien sonde mogen hebben / ende het Heyr-leger van Scipio / van de vreesse van Cesar grootelijckis soude moghen verlicht werden / soo heeft hy drie Legioenen met hem genomen / ende acht hondert Rufters met toonen ende brypels / insghelijckis oock een groote menichte van Doet-knechten na de wapeninghe aldaer / ende voorts oock dertigh Olifanten : Hier mede is hy na Scipio toeghetogen. Doen hy nu by hem gekomen was / heeft hy sijn Conincklijke Leger af-ghesondert het Leger van Scipio / ende is met de Heyr-krachten

ten hier voren verhaelt / niet verre van Scipio gelegert
 gheweest. Hier voren was in het Leger van Cesar eenen
 grooten schrick / ende zijn gantsche Heer-legher was
 voozde komste van Juba in groote bevreessheydt / van
 wegen de verwachtinge der Konincklicher Heer-krach-
 ten. Maer doen de Legers by den anderen gekomen wa-
 ren / hebben sy op zijne Heer-krachten wepnich gepast /
 ende alle vreesse ende verschrickinghe af ghelept : over
 sulcks de groote aensienlichheyt de welcke hy te voren
 in zijn af-wesen hadde / de selfde heeft hy (teghenwooz-
 dich zijnde) t'eenemael verloren. Als hy nu by Scipio
 gekomen was / heeft-men lichtelicken konnen bemerckē /
 de groote moedicheyt ende het groote vertrouwē t'welc
 hy door de komste des Konincks verkregghen hadde.
 Want des anderen daeghs heeft hy alle zijne ende des
 Konincks Heer-krachten met t'sestigh Olifanten in o-
 penen Velde voort-gebracht / ende de selfde soo heer-
 lick als hy konde in machoortze ghestelt / ende eenighsing
 huyten zijne Vestingen wat afstredende / is hy een wijle
 tijds blijven staen / ende heeft hemiselfen daer na weder-
 om in't Legher begheben. Als Cesar upt dit alles be-
 merckte / dat alle de Bystanden van Scipio / dewelcke
 hy verwachtte schier te samen ghekomen waren / ende
 datter voozds aengaende den strydt gheen vertoeven
 meer en soude wesen / soo heeft hy boven het opperste
 des Gheberchts met syn Heer-krachten begost henen
 te trecken / ende heeft in aller haeste vooztghevaren met
 Ermen upt te strecken / ende Schanffen sterck te maken
 ende heeft voozt ghepooght om naerder aen Scipio te
 komen / ende alle de verhevene plaetsen inne te nemen.
 De Byanden steunende op de menichten harer Heer-
 krachten / hebben de naesten heuvel inghenomen / ende
 hem mitsdien verhindert om vorder met syne wercken
 voozt te varen. Den selven heuvel hadde oock Labie-
 nus voozt genomen in te nemen: Ende hoe hem de plaetse
 naerder was / hoe hy te eer aldaer konde komen. Daer
 was eendal van tameliche wijte / ende rondts-om met
 een steyle af-ghebroocken hoochte / in de welcke vele hol-
 le plaetsen waren / even ghelijck Speloncken : hier
 over moeste Cesar henen trecken / eer dat hy aen den
 heuvel / de welcke hy meynen in te nemen konde ko-
 men : over dit dal was oock een ouden Boomgecrōt a

De lagē van
 Labienus
 werdt voozt
 gekomen tē
 t'spore ge-
 bracht.

a Olivetum.
 van

De Africaetische oorl. van C. Iul. Caesar
 van Olijf-bomen / seer dicht met Boomen beset. Als
 Labienus hier over bemerkte / indien Cesar die plaet-
 se wilde innemen / dat hy eerst van noode zoude hebben
 midden door dit dal / ende den Olijf-boomgaert henen te
 trecken / (want hy hadde goede kennisse van die plaetsen
 aldaer / so heeft hy hemelicken hem-selven daer oncrent
 met een deel van zijn Ruyterije ende Licht-ghewapent
 Doet-volck ghestelt ende verborghen. Daer-en-boven
 hadde hy oock achter het gheberchte / ende de heubelen /
 Ruyters int verborghen ghelept / ten eynde soo wanneer
 hy onvoorziens / de Legioen-knechten van Cesar mocht-
 te aenballen / zijn Ruyterije aen d'ander zijde upt de heu-
 belen soude moghen voort-komen / ende also Cesar ende
 zijn Heir-kracht aen weder-zijden souden benaut wer-
 den / ende mitsdien gheen ghelegghentheyt hebbende noch
 van achterwaerts te keeren / noch van voortaerts te
 loopen / soude moghen omcingelt ende verslaghen wer-
 den. Maer Cesar heeft zijn Ruyterije voort upt-geson-
 den / ende is alsoo niet denckende noch wetende van een-
 nighe verborghen laghen / aen die plaetse ghekomen.
 Sp-lieden daer-en-teghen het zy by mis byspick / ofte
 verghetentheyt vande bevelen van Labienus / het zy dat
 sy ghevoest hebben dat sy inde gracht van de Ruyters
 souden moghen overvallen werden / zijn aen enkel-een
 elck int bysonder vande Steen-rotse af gheloopen / ende
 hebben haer begheven op het hoogste vanden heubel.
 De Ruyters van Cesar haer siende / hebben haer strack
 na ghejaecht ende hebben de sommige ghedoot / ende de
 sommighe oock levendich ghevanghen : daer na zijn sy
 stracks na den heubel gheloopen / ende hebben het Gar-
 nisoen van Labienus van daer verdreven / ende den heu-
 bel in aller haeste in ghenomen. Labienus dit alles sien-
 de / is met een deel zijner Ruyteren wech ghebloden / en-
 de heeft hem selven nauwelicks met de vluchte konnen
 behouden.

Cesarmaect 21
 eenige sterft
 een oncrent
 de stad
 Wita.

Als dit alles door de Ruyters dus gheluckelicken
 upt geboert was / heeft Cesar aldaer eenighe op machin-
 ghen van Wercken onder den Legioen verdeelt / ende
 heeft op dien heubel / de welcke hy in ghenomen hadde /
 zijn Legher sterck ghemaect. Voorts heeft hy voortge-
 nomen twee Ermen te leyden / beginnende van zijn groo-
 te Leger midden door het Wold / teghens over de Stat
 Wita

Wzita / de welcke tusschen sijn Legher ende het Leget van Scipio in de effenheyt gheleghen was / ende was doen-maels aen de zijde van Scipio : welcke ermen hy insgelijcks oock meynde in soodanigher voeghen upt te strecken / dat de selfde aen de rechter ende linker hoek des Stadts souden te samen koinen. Dit werck ordi- neerde hy oock in deser voegen / dat soo wanneer hy sijn Hepr-krachten seer na aen de Stadt soude brengen om de selfde te bestormen / dat sy als dan aen de zijden met Westingen souden beschermt wesen / ten eynde sy van de menichte der Ruyterije niet en souden werden omsin- gelt ende overvallen / ende alsoo van hare bestorminghe af-gheschijcht. Daer-en-boven diende sulchs tot de t'samen-spzekinghen / op dat de selfde te li-hter souden gheschieden : ende indien pemandt wilde over-loopen / sulchs ordineerde hy oock daer toe / ten eynde de over- loopingen / dewelcke te voren niet perijckel geschieden / nu licht ende sonder perijckel souden konnen te weghe ghebracht werden. Doozts heeft hy oock willen proe- ven / soo wanneer hy nader aen den vpant soude koinen / ofte hy oock in den sin hadde tegens hem te strijden en- de te slaen. Ende behalven de voozighe redenen dede hy oock sulchs daerom / overmits die plaetse laegh was / ende aldaer eenighe Putten konden ghegraven werden : want sijn water moeste hy van verre ende seer moeye- lijcken halen. Terwyle dese wercken / dewelcke ick hier verhael / van de Legioenen ghemaecht wierden / stont een ghedeelte van sijn volck teghen den vpant in stach- orde. Waer over de Barbarische Ruyters ende licht- ghewapende Doet-knechten met eenighe klepne scher- mutselinghen van na-by streden.

22. Als nu Cesar sijn Hepr-krachten ontrent den De vanden avont van haer werck liet af-trecken / ende de selfde in 't voegen met Legher brachte / soo ist op eenen sekeren tijdt gheschiet een haest- dat Juba / Scipio / ende Labienus met een groot ghe- gen ont- dal drups aen-gekomen zijn / ende hebben t'samen met hare de selfde e Ruyterije ende licht-ghewapende Doet-knechten / ee- verstooren / nen swaeren aenval op onse Legioen-knechten ghedaen. maer werdt regen gestalt ende af ges- lagen. De Cesariaensche Ruyters niet konnende sulcken on- verwachten aenval ende groot ghewelt van sulcken me- nichte ver vanden te genstaen / zijn hier over een wep- nich van hare plaetse te rugghe gheweken : welcke sake

den Opanden nochtans niet ten besten gheluckt en is: want Cesar heeft int midden van de tocht zijne Heerkrachten wederomme doen trecken/ende heeft alsoo zijne Ruyteren ontsettinghe ende hulpe ghedaen. Waer over de Ruyters vernemende de komste der Legioenen eenen nieuwen moet gheschept hebben/ende hare Peerden wederomme wendende hebben sy eenen heftighen aenval gedaen op de Numidische Knechten/dewelcke haer seer begeerichlic najaegden/ende dies halven buytē alle ordze vanden anderen verspreyt waren / en hebben geweldig onder haer geslagen/so dat sy vele van de selfde verwondet ende ghequetst hebben / ende voortz haer nagejaeght ende gedreven tot in het Konincklike Leger; behalven het welcke sy in het vervolgen oock vele gedoot hebben: Ende ten ware sake dat den strijt tegen den nacht gevallen hadde/ende het menichvuldige stof/het welc van de stercke wint opgedreven werde/het gesicht niet verhindert en hadde / Juba ende Labienus hadden tsamen gebangen geweest/ende onder de macht van Cesar gekomen/ende de gantsche Ruyterije tsamen met het Lichtgewapende volck soude te gronde sonder peinant over te blijven verslagen geweest zijn. Hier entusschen zijnde Soldaten van Scipio met groote menichte upt het a vierde ende seste Legioen verlopen/de sommige in het Leger van Cesar / ende de sommige in sulcken Lant als sy konden komen: insgelijcx zijn haer oock gebolghet vele van de Curiaensche Ruyters/also sy een gantsch mistrouwen hadden van Scipio ende spne Heerkrachten. Ondertusschen terwyle dit alles voortwzita/van de obersten ten wederzijden verhandelt werde/zijn daer twee Legioenen / namentlick het negensse ende thienste/van Sici'ien met eenige Lastschepen afgebarē: dese komende ontrent de Haven van Ruspina/hebben gesien eenige Cesariaensche Schepen/dewelcke uptlagen op Schiltwacht ontrent Chapsus; hier over zijn sy verschrikt geworden/breessende dat sy souden vallen in handen vande Vloete der Opanden/dewelcke aldaer tot waernemingē van haer waren uptleggende/ende op haer wachtēde: over sulcx onseker zijnde inde sake/hebben sy haerselven wederom in Zee begeven / ende na dat sy lange gins en herwaerts gedreven hadden/ende eyntlicken ooc veel ongemacx/dorst/ en andere gebreckelickhepdt

a Afric. oorl.
2. boec 10.
§ XVI.

hept waren onderworpen geweest/ zijn sy ten laetsten na
 vele verlopenen dagen by Cesar gekomen. Als dese Le- Daer wordt
 gioenen nu aen Lant gekomen waren/ is Cesar indach- Krijchs-
 tich geworden de ongheschickte ongherbondentheyt der straffe van
 Krijchs-knechten/ en groote dis-ordre in Italien/ mits- Cesaregens
 gaders oock de bybupterijen en rooverijen van sommi- de syne ges-
 ge menschen; over sulcx dies halven seer moepelickē zijn- oeffens.
 de/ heeft hy gesocht daer over straffe te doen: derhalven
 eenk' epne oorsake gekregen hebbende/ namentlickē dat
 Ahenius een a Oppermeester der Soldatē in het thien- a tribunus
 de Legioen/ een gantsch Schip booz sich selven verhält militum.
 hadde met Lijstocht/ met zijn b gevolg/ mitsgaders ooc b Familia.
 met zijne c Peerden/ sonder eenighen Soldaet van Sici- c Iumenta,
 lien met hem te nemen: so heeft hy des anderen daeghs
 alle de d Oppermeesters der Soldaten ende e Hoofstliedē d tribuni
 vande Legioenen doen t' samen roepen / en heeft van een militum.
 f verheven stoel tot haer gesproken; seggende: Ic wens- e centurio-
 van herten geerne dat dese liede ten laetsten hadden willen op- nes.
 houden van hare dertele ongherbondentheyt ende over-groote f Suggestur.
 vrijheyt, ende dat sy behoorlicke achtinge genomen hadden op
 myne sachtsinnicheyt ende verdraechsaemheyt: maer aen-ge-
 sien sy haer-selven noch Wet noch mate en steilen, ten eynde
 andere niet in gelijcke misdaet en vervallen; so sal ic selver na
 Krijchs ghebruyck anderen ten exempel daer-inne voorsien.
 Eerstelick ghy Cajus Aviene, overmidts ghy in Italien de Sol-
 daten des Roomschen volcx teghens de Republicke op ghe-
 maect hebt, ende daer-beneffens groote rooverijen inde a vrije a Municipia.
 Steden hebt aen-gherecht; insghelijcx overmits ghy gheen
 trouwen dienst aen my ende de Republicke ghedaen en hebt,
 ende in plaetse van Soldaten, u eyghen ghevolch ende Peer-
 den te Schepe bestelt hebt, sulcx dat de Republicke om uwent
 wille in tijden van noot hare Soldaten heeft moeten ontbe-
 ren: soo is het dat ick tot een eeuwighe schanden u van mijn
 Heir-legher verbanne, ende ick bevele u buyden ten daghe
 uyt Afriken te vertrecken, ende elders (soo haest moghe-
 lick is) heenen te gaen. Voorts ghy Aule Fontei, u ver-
 banne ick mede van myn Heir-kracht, overmidts ghy een
 oproerich Opper-meester der Soldaten gheweest zyt, ende
 een boos Burgher. Wijders ghy Tite Alliene, Marce
 Tiro, ende Cajus Clusiane, alsoo ghy door myne gunste,
 ende niet door eenighe uwe vromicheydt bedieninghen
 in myn Heir-legher ghehadt hebt, ende even-wel u

De Africaensche oorl. van C. Iul. Caesar
 alsoo gheiraghen hebt, dat ghy niet-dienstich zijt gheweest in-
 de oorloghe, noch vroom in den strijdt, noch in ghelijck oock
 goet ende nut in de vrede, maer meer besich zijt gheweest in
 oproerigheydt, ende de Soldaten op te maken, ende meer ghe-
 leitet hebt op den Veldt-Oversten onser V yanden, dan ghy oyt
 achinghe ghenomen hebt op uwe becoenlike schae e ende
 eere: soo vercare ick u allen misdiefen onwerdich te zyn
 om eenighe bedieninghen meer in myn H. ar-legher te sullen
 hebben, ende wille dat ghy verbannen sult zyn, ende soo maect
 als moghelick is uyt Afriken sult vertrecken. Dit aldus uyt-
 gesproken zijnde / heeft hy haer dadelicken aen eenighe
 Hoofst-lieden over ghegheven / ende elck bysonder / sonder
 meer dan eenen knecht by haer te moghen hebben / te
 Scheve doen gaen.

De weber.
 span bischepe
 van de Betu-
 lische tegens
 Juba.

a cohortes.

b Brachis,

c Balist.
 d schoorpio-
 nes,

23. Hier-en-tusschen de Getulische Overloopers / de-
 welcke wy hier boven ghesepd hebben van Cesar uyt-
 gesonden te zyn met Brieven ende bevelen / zyn by hare
 Medeburgers ghekomen / ende vele redenen uyt den
 naem van Cesar gesproken hebbende / zyn sy door mid-
 del van haer aen de zyde van Cesar bevrecht geworden
 ende over sulcx zyn sy vanden Koninck Juba af-ghe-
 vallen / ende hebben seer haestelick de Wapenen inde hant
 genomen om te oorloggen tegens den Koninck. Het welck
 he Juba verstaen hebbende / heeft hem-selven verscriet
 ghevonden met dijn oorloghen over sulcx staende in een
 groote benaetheyt / heeft hy zes a Wendē van syne Weir-
 krachtē / de welcke hy tegens Cesar aengebracht hadde /
 in de Landpalen van syn Koninckrijk heren gheson-
 den / ten eynde de zelve tot bescherminghe souden we-
 sen teghens de Getulische. Als Cesar de voorsz-
 haelde b Ermen opgemaect hadde / ende de selve so ver-
 re aenghebracht hadde / dat men wt de Stadt voort aen
 niet geen Pilen haer en konde beschadighen / so heeft hy
 aldaer syn Legher opgheworpen ende sterck ghemaect:
 voorts heeft hy vele c Miterbriers ende d Werp stan-
 ghen voort aen het Legher teghens de Stadt ghesteldt /
 waer mede hy niet opghehouden en heeft den Solda-
 ten ende Verweerders op den Stadt-mineren eenen
 ghestadighen schrick aen te Jaghen: endeter oorfa-
 ke van sulcx heeft hy oock vijf Legioenen uyt syn
 vorighe Leger doen komen. Door welcke gelegenheyt
 sommige Ebelen en bekenden versochten hare vrienden
 ende

ende Bloetverwanten te moghen sien : waer door oock
gheschiedt is dat sy onder malckanderen quamen te
voeren ende te spreken : het welck een groote nuttichē
ende profijt by bracht / ghelyck sulcx Cesar oock niet
onbekent en was : want vele vande edelste Getulische
waren onder de konincklike Ruyterij / ende sommige
waren oock e. *Equitum*
te nozen ghedient hadden met Marius / ende dewelc- *præfati.*
ke door zyne goetgunstichē met Erven ende Landen
beschoncken waren gheweest : doch na de victorie van
Pylla ghekomen waren onder de macht vanden koninc
Pyemysal : dese alle ontrent dypfent in ghetail / zyn ter
beguaenster gelegentheyt / des nachts doen de Kercken
aenghesteecken waren / t'samen niet hare Kercken ende
t Jonghers over-ghekomen in het Legher van Cesar / *scilicet.*
het welck gheslaghen was in het Veldt naest de Stadt
Vzita. Het welck als Scipio ende die t'samen niet hem
waren verstoncken / zyn sy van weghen soodanighe swa-
righēdt seer prætset ende beroert gheweest / des te meer
overmits sy ontrent de selve tijdt Marcum Aquinum
met Cajus Saserna saghen spreken. Doch Scipio
heeft hier over aen Aquinus ghesonden / dat het niet be-
hoorlick en was / dat hy eenighe sprake houden soude
met den vyanden / aenghesien sulcx door een Bode konde
gheschieden / dewelcke zyn reden konde overdraghen / en-
de sulcx seggen als hy wilde gedaen ende volbracht heb-
ben. . Dae na is oock een g. *g Viator.*
Loopende-bode van Ju-
ba tot hem gesonden / om hem aen te seggen ten aenho-
ren van Saserna: Den Koninc verbiet u niet hem te spre-
ken. Door welcke Bode hy verschijcht geworden zyn-
de / is vertogen / en deden koninc gehoorzaam geweest.
Het welck ick my verwondere alsoo geschiet te zyn van
een Roomsch Burgher / ende daer-in-boven soodanigen
eenen / de welcke bysondere eeren van het Roomsche volc
ontfangen hadde / ende welckers Vaderlant ende alle zyn-
ne goederen noch by ende behouden waren / namentlic-
ken dat sodanigen eenen meer onderdanich is : eweest de
Barbarischen Juba / dan den Bode van Scipio / ofte
anders / ende alsoo de Burgers van zyne yde de nederla-
ghe hadden / niet liever en verkoos behouden na hups te
keeren. Inghelijc was dit oock een seer hooveerdi-
ghe daedt van Juba / niet alleen teghens Marcus A-

De grooten
hoornen
ende de ber-
metenheit
van Juba.

so dat hy niet en geheughde binnen den Schepen yet ghesfelt te werden anders dan den Soldaet ende syne Wapenen / sulcx dat sy noch pot noch knecht / noch yet dat den Soldaet dienstich konde wesen / mochten mede nemen : ende aldaer in Afrikaen en hadden sy oock niets doen konnen / ofte elders verkreuen ; ende daer beneffens het gene yemandt mochte bekomen hebben / werde hy ghenootsaecht overmits de dierte des Kroons te verteeren. Om dese redenen dan waren sy in 't genueyn seer naecht ende bloot / ende niet dan seer weynige rusteden onder de vellen ; sommige andere spanden hare kleederen van den anderen / ende maechten van de selve hare Tenten / bedekkende de selve met riet ende leder / onder dewelcke sy haer selven verberchden. Doch doendien haestigen Hagelstorm over quam / zyn sy t'eenemael overladen geweest door de menichvuldighe swaerte van den Haghel / ende gantsch blindt zijnde van wegen de duysternisse ende het overbloedighe Water / zyn sy in 't midden van de nacht jammerlijcken verstroyt : insgelijcks haer vper is overal uytgehagelt / ende alles 'twelck tot Lijf-tocht diende / is bedorven geworden. Ende in dese verstropinghe liepen de Soldaten gints ende weder door het Legher / ende bedecten hare Hoofden met hare Schilden. Voorts in den selven nacht stonden de opperste topkens van de Jabelijnen des vyfden Legions van selfs met klare vlamme brandende.

Den Coninc
Juba keert
weherom by
Scipio.

20. Hier-en-tusschen is den Coninck Juba verwitticht geworden van den Rufter-strijdt van Scipio / ende daer beneffens is hy oock door brieven van hem aenghesocht om by hem te komen : waer over hy uyt sijn rijck ghetoghen is / latende den Oversten Sabura met een deel sijns Heyr-legers tegen Silius / ende ten eynde hy een groot aensien sonde mogen hebben / ende het Heyr-leger van Scipio / van de vreesse van Cesar grootelijcks sonde moghen verlicht werden / soo heeft hy drie Legioenen met hem genomen / ende acht hondert Rufters met toonen ende byspels / insghelijcks oock een groote menichte van Doet-knechten na de wapeninghe aldaer / ende voorts oock dertigh Olifanten : Hier mede is hy na Scipio toeghetogen. Doen hy nu by hem gekomen was / heeft hy sijn Conincklijke Leger af-ghesondert van het Leger van Scipio / ende is met de Heyr-krachten

ten hier voren verhaelt/niet verre van Scipio gelegert
 gheweest. Hier voren was in het Leger van Cesar eenen
 grooten schrick/ ende zijn gantsche Heer-legher was
 voozde komste van Juba in groote bevreestheydt / van
 wegen de verwachtinge der Koninckliker Heer-krach-
 ten. Maer doen de Legers by den anderen gekomen wa-
 ren/hebben sy op zijne Heer-krachten wepnich gepast/
 ende alle vreesse ende verschrickinghe af ghelept : over
 sulcks de groote aensienlichheyt de welcke hy te voren
 in zijn af-wesen hadde / de selfde heeft hy (teghenwoor-
 dich zijnde) t'eenemael verloren. Als hy nu by Scipio
 gekomen was/heeft-men lichtelicken hommen bemerckē/
 de groote moedicheyt ende het groote vertrouwē t'welc
 hy door de komste des Konincks verkregen hadde.
 Want des anderen daeghs heeft hy alle zijne ende des
 Konincks Heer-krachten met tseftigh Olifanten in o-
 penen Velde voort-gebracht / ende de selfde soo heer-
 lick als hy konde in nachordze ghestelt/ ende eenighsing
 bukten zijne Vestingen wat afstredende / is hy een wijle
 tijds blijven staen/ende heeft hemselfen daer na weder-
 om in't Legher begheven. Als Cesar upt dit alles be-
 merckte/dat alle de Spstanden van Scipio / dewelcke
 hy verwachtte schier te samen ghekomen waren / ende
 datter voozds aengaende den strijdt gheen vertoeven
 meer en soude wesen / soo heeft hy boven het opperste
 des Gheberchts met syn Heer-krachten begost henen
 te trecken / ende heeft in aller haeste vooztghevaren met
 Crmen upt te strecken/ende Schanffen sterck te maken
 ende heeft voozt ghepooght om naerder aen Scipio te
 komen / ende alle de vergevene plaetsen inne te nemen.
 De Spanden steunende op de menichten harer Heer-
 krachten/hebben de naesten heubel inghenomen / ende
 hem mitsdien verhindert om vorder met syne wercken
 voozt te varen. Den selven heubel hadde oock Labie-
 nus voozt genomen in te nemen: Ende hoe hem de plaetse
 naerder was/hoe hy te eer aldaer konde komen. Daer
 was een dal van tamelicke wijte / ende rondts-om met
 een steyle af-ghebroocken hoochte/in de welcke vele hol-
 le plaetsen waren / even ghelijck Speloncken : hier
 over moeste Cesar henen trecken / eer dat hy aen den
 heubel / de welcke hy meynen in te nemen konde ko-
 men : over dit dal was oock een ouden a Boomgaerd t'
 a Olivetum.

De lagē bā
 Labienus
 werdē voozt
 gekomen en
 t'eenemael ge-
 bracht.

van

van Olijf-bomen / seer dicht met Boomen beset. Als Labienus hier over bemerkte / indien Caesar die plaetse wilde innemen / dat hy eerst van noode zoude hebben midden door dit dal / ende den Olijf-boomgaert henen te trecken / (want hy hadde goede kennisse van die plaetsen aldaer / so heeft hy hemelicken hem-selven daer ontrent met een deel van zijn Ruyterije ende Licht-ghe wapent Doet-volck ghestelt ende verborghen. Daer-en-boven hadde hy oock achter het gheberchte / ende de heubelen / Ruyters int verborghen ghelept / ten eynde soo wanneer hy onvoorziens / de Legioen-knechten van Caesar mochte aenvallen / zijn Ruyterije aen d'ander zijde uyt de heubelen soude moghen vsozt-komen / ende also Caesar ende zijn Heir-kracht aen weder-zijden soudou benaut werden / ende mitsdien gheen ghelegghentheyt hebbende noch van achterwaerts te keeren / noch van voorwaerts te loopen / soude moghen omcingelt ende verflaghen werden. Maer Caesar heeft zijn Ruyterije voor uyt-gesonden / ende is also niet denckende noch wetende van eenighe verborghen laghen / aen die plaetse ghekomen. Sp-lieden daer-en-teghen het sy by misbruyck / ofte verghetentheyt vande bevelen van Labienus / het zij dat sy ghebreest hebben dat sy inde gracht van de Ruyters soudou moghen overvallen werden / zijn aen enkel-een elck int bysonder vande Steen-rotse af gheloopen / ende hebben haer begheven op het hoochste vanden heubel. De Ruyters van Caesar haer siende / hebben haer strack na ghejaecht ende hebben de sommige ghedoot / ende de sommighe oock levendich ghevanghen : daer na zijn sy stracks na den heubel gheloopen / ende hebben het Garnisoen van Labienus van daer verdreven / ende den heubel in aller haeste in ghenomen. Labienus dit alles siende / is met een deel zijner Ruyteren wech ghebloden / ende heeft hem selven nauwelicks met de vluchte konnen behouden.

Cesar maect
eenige stercken
ontrent
de stad
Uzila.

21 Als dit alles door de Ruyters dus gheluckelickert uyt geboert was / heeft Caesar aldaer eenighe op maktinghen van Wercken onder den Legioen verdeelt / ende heeft op dien heubel / de welke hy in ghenomen hadde / zijn Legher sterck ghemaect. Voorts heeft hy voorge-nomen twee Ermen te leyden / beginnende van zijn grooste Leger midden door het Veldt / teghens over de Stat

Uzila

Wzita / de welcke tusschen sijn Legher ende het Leget van Scipio in de effenheyt ghelegghen was / ende was doen-maels aen de zijde van Scipio : welcke erinen hy insgelijcks oock meynde in soodanigher voeghen upt te strecken / dat de selfde aen de rechter ende linker hoek des Stadts soudent te samen kinnen. Dit werck ordinerde hy oock in deser voegen / dat soo wanneer hy sijn Hepr-krachten seer na aen de Stadt soude brengen om de selfde te bestormen / dat hy als dan aen de zijden met Westingen soudent beschermte wesen / ten eynde hy van de menichte der Ruyterije niet en soudent werden omringelt ende overvallen / ende alsoo van hare bestorminghe af-ghegeschijcht. Daer-en-boven diende sulcks tot de t'samen-sprekinghen / op dat de selfde te lichter soudent gheschieden : ende indien pemandt wilde over-loopen / sulcks ordinerde hy oock daer toe / ten eynde de overloopingen / dewelcke te voren niet perijckel gheschieden / nu licht ende sonder perijckel soudent kinnen te weghe ghebracht werden. Doozts heeft hy oock willen proberen / soo wanneer hy nader aen den vpant soude kinnen / ofte hy oock in den sin hadde tegens hem te strijden ende te slaen. Ende behalven de boozighe redenen dede hy oock sulcks daerom / overmits die plaetse laegh was / ende aldaer eenighe Putten kouden ghegraven werden : want sijn water moeste hy van verre ende seer moeyelijcken halen. Terwijle dese wercken / dewelcke ick hier verhael / van de Legioenen ghemaecht wierden / stont een ghedeelte van sijn volck teghen den vpant in slach-orde. Waer over de Barbartsche Ruyters ende licht-ghewapende Doet-knechten niet eenighe klepne scher-mutselinghen van na-by streden.

22. Als nu Cesar sijn Hepr-krachten ontrent den avont van haer werck liet af-trecken / ende de selfde in 't Legher brachte / soo ist op eenen sekeren tijdt gheschiet dat Juba / Scipio / ende Labienus met een groot ghedrups aen-gekomen zijn / ende hebben t'samen met hare Ruyterije ende licht-ghewapende Doet-knechten / eenen swaeren aenval op onse Legioen-knechten ghedaen. De Cesariaensche Ruyters niet konnende sulcken onverwachten aenval ende groot ghewelt van sulcken menichte ver vanden te genstaen / zijn hier over een weynich van hare plaetse te rugghe gheweken : welcke sake

De Africaensche oorl. van C. Iul. Cæsar
 den Wyanden nochtans niet ten besten gheluckt en is :
 want Cæsar heeft int midden van de tocht zijne Heer-
 krachten wederomme doen trecken/ende heeft alsoo zij-
 ne Ruyteren ontsettinghe ende hulpe ghedaen. Waer
 over de Ruyters vernemende de komste der Legioenen
 eenen nieuwen moet gheschept hebben/ende hare Peer-
 den wederomme wendende hebben sy eenen heftighen
 aenval gedaen op de Numidische Knechten/dewelcke
 haer seer begeerichlic najaegden/ende dies halven buytē
 alle ordre van den anderen verspreyt waren / en hebben
 geweldich onder haer geslagen/so dat sy vele van de self-
 de verwondet ende ghequetst hebben / ende voortz haer
 nagejaeght ende gedreven tot in het Konincklike Le-
 ger ; behalven het welcke sy in het vervolgen oock vele
 gedoot hebben : Ende ten ware sake dat den strijt tegen
 den nacht gevallen hadde/ende het menichvuldige stof/
 her welc van de stercke wint opgedreven werde/ het ge-
 sicht niet verhindert en hadde / Juba ende Labienus
 hadden tsamen gebangen geweest/ende onder de macht
 van Cæsar gekomen/ende de gantsche Ruyterije tsamen
 met het Lichtgewapende volck soude te gronde sonder
 peinant over te blijven verslagen geweest zijn. Hier en-
 tusschen zijnde Soldaten van Scipio met groote me-
 nichte uyt het a vierde ende seste Legioen verlopen/de
 sommige in het Leger van Cæsar / ende de sommige in
 sulcken Lant als sy konden komen : insgelijcx zijn haer
 oock gevolght vele van de Curiaensche Ruyters/also sy
 een gantsch misstrouwen hadden van Scipio ende syne
 Heerkrachten. Endertusschen terwyle dit alles voort-
 Drita/van de oversten ten weder syden verhandelt wer-
 de/zijn daer twee Legioenen / namentlick het negens-
 ende thienste/van Sici en met eenige Lastschepen af-
 gebaren : dese komende ontrent de Haven van Ruspina/
 hebben gesien eenige Cæsariaensche Schepen/dewelcke
 uytlagen op Schikwacht ontrent Chapsus ; hier over
 zijn sy verschriect geworden/verreesende dat sy soudē val-
 len in handen vande Bloete der Wyanden/dewelcke a'daer
 tot waerneminge van haer waren uytleggende/ende op
 haer wachtēde : over sulcx onseker zijnde inde sake/heb-
 ben sy haer selven wederom in Zee begeben / ende na dat
 sy lange gins en herwaerts gedreven hadden/ende eynt-
 licken ooc veel ongemacx/dozst/ en andere gebzeckelich-
 heydt

a Africa. oorl.
 2. v. 11. 12.
 9. XVI.

hept waren onder wapen geweest/ zijn sy ten laetsten na
 vele verloopē dagen by Cesar gekomen. Als dese Le- Daer wordt
 gioenen nu aen Ant gekomen waren/ is Cesar indach- Krijchs-
 tich geworden de ongheschickte onghēbondentheyt der straffe van
 Krijchs-knechten/ en groote dis-ordze in Italien/ mits- Cesars regens
 gaders oock de bybupterijen en rooverijen van sommi- de syne ges-
 ge menschen; over sulcx dies halven seer moepelickē zyn- ueffens.
 de/ heeft hy gesocht daer over straffe te doen: verhalven
 een k'epne oorsake gekregen hebbende/ namentlickē dat
 A. C. dienus een a Oppermeester der Soldatē in het thien- a tribunus
 de Legioen/ een gantsch Schip booz sich selven vervalt militum.
 hadde met Lijstocht/ met zyn b gevolg/ mitsgaders ooc b Familia.
 met zijne c Peerden/ sonder eenighen Soldaet van Sici- c Iumenta.
 lien met hem te nemen: so heeft hy des anderen daeghs
 alle de d Oppermeesters der Soldaten ende e Hoofdeliedē d tribuni
 vande Legioenen doen t' samen roepen / en heeft van een militum.
 f verheven stoel tot haer gesproken; seggende: Ic wens- e centurio-
 van herten geerne dat dese liede ten laetsten hadden willen op- nes.
 houden van hare dertele onghēbondentheyt ende over-groote f Suggestus.
 vrijheyt, ende dat sy behoerlicke achtunge genomen hadden op
 myne sachtsinnicheyt ende verdraechsaemheyt: maer aen-ge-
 sien sy haer-selven noch Wet noch mate en steilen, ten eynde
 andere niet in gelijcke misdaet en vervallen; so sal ic selver na
 Krijchs ghebruyck anderen ten exempel daer-inne voorsien.
 Eerstelick ghy Caje Aviene, overmidts ghy in Italien de Sol-
 daten des Roomschen volcx teghens de Republicke op ghe-
 maect hebt, ende daer-beneffens groote rooverijen inde a vrije a Municipia.
 Steden hebt aen-gherecht; insghelijcx overmits ghy gheen
 trouwen dienst aen my ende de Republicke ghedaen en hebt,
 ende in plaetse van Soldaten, u eyghen ghevolch ende Peer-
 den te Schepe bestelt hebt, sulcx dat de Republicke om uwent
 wille in tijden van noot hare Soldaten heeft moeten ontbe-
 ren: soo is het dat ick tot een eeuwighē schanden u van mijn
 Heir-legher verbanne, ende ick bevele u buyden ten daghe
 uyt Afriken te vertrecken, ende elders (soo haest moghe-
 lick is) heenen te gaen. Voorts ghy Aule Fonteius, u ver-
 banne ick mede van myn Heir-kracht, overmidts ghy een
 opfoerich Opper-meester der Soldaten gheweest zyt, ende
 een boos Burgher. Wijders ghy Tite Alliēne, Marce
 Tiro, ende Caje Clusiane, alsoo ghy door myne gunste,
 ende niet door eenighe uwe vromicheydt bedieningen
 in myn Heir-legher ghedacht hebt, ende even-wel u

De Africaensche oorl. van C. Iul. Caesar
als so gheiraghen hebt, dat ghy niet-dienstich zijt gheweest in-
de oorloghe, noch vroom in den strijdt; noch onghelijck; oock
goedt ende nut in de vrede, maer meer besich zijt gheweest in
oproerigheyt, ende de Soldaten op te maken, ende meer ghe-
leitet hebt op den Veldt-Oversten onser V yanden, dan ghy oyt
aechtinghe ghenomen hebt op uwe behoortlike schaein e ende
eere: soo verclare ick u allen misdiefen on verdich te zijn
om eenighe bedieninghen meer in myn Har-legher te sullen
hebben; ende wille dat ghy verbannen sult zyn, ende soo maect
als moghelick is uyt Africaen sult vertriecken. Dit aldus upt-
gesproken zijnde / heeft hy haer dadelicken aen eenighe
Hoofst-lieden overghegheven / ende elck bysonder / sonder
meer dan eenen knecht by haer te moghen hebben / te
Scheve doen gaen.

De weder-
span bichept
van de Getu-
lische tegens
Juba.

a cohortes.

b Brachis,

c Balists.

d schorspio-
nes.

23. Hier-en-tusschen de Getulische Overloopers / de-
welcke wy hier boven ghesepdt hebben van Cesar upt-
gesonden te zyn met Brieven ende bevelen / zyn by hare
Mede-bittigers ghekomen / ende vele redenen upt den
naem van Cesar gesproken hebbende / zyn sy door mid-
del van haer aen de zijde van Cesar beweecht geworden
ende over sulcx zyn in vanden Koninck Juba af-ghe-
vallen / ende hebben seer haestelic de Wapenen inde hant
genomen om te oorloggen tegens den Koninc. Het welc-
ke Juba verstaen hebbende / heeft hem-selven vercriet
ghelvonden niet dijn oorloghen over sulcx staende in een
groote benaetheyt / heeft hy zes a Vende van syne Weir-
kracht / de welcke hy tegens Cesar aengebracht hadde /
in de Lantpalen van syn Koninckrijk henen gheson-
den / ten eynde de zelfde tot bescherminghe souden we-
sen teghens de Getulische. Als Cesar de voorber-
haelde b Ermen opgemaeckt hadde / ende de selve so ver-
re aenghebracht hadde / dat men wt de Stadt voort aen
niet geen Pijlen haer en konde beschadighen / so heeft hy
aldaer syn Legher opgheworpen ende sterck ghemaect:
voorts heeft hy vele c Idierbzieters ende d Werp slan-
ghen voort aen het Legher teghens de Stadt ghesteldt /
waer mede hy niet opghehouden en heeft den Solda-
ten ende Verweerders op den Stadt-mueren eenen
ghestadighen schrick aen te Jaghen: endeter oorsa-
ke van sulcx heeft hy oock vijf Legioenen upt syn
varighe Leger doen komen. Door welcke gelegentheyt
sommige Ebelen en bekenden versochten hare Vrienden
ende

ende Bloetverwanten te moghen sien : waer door oock
gheschiedt is dat sy onder malikanderen quamen teken te
voeren ende te spreken : het welck een groote nuttichent
ende profijt by vrychte / ghelyck sulcx Cesar oock niet
onbekent en was : want vele vande edelste Getulische
waren onder de koninklike kuyterge / ende sommige
waren oock e. *Equitum* / vande welcke hare Vaders e. *Equitum*
te vozen ghedient hadden met Marius / ende derwelc- *præfati.*
ke door zijne goetgunstichent niet Erven ende Landen
beschoncken waren gheweest : doch na de victorie van
Mylia ghekonnen waren onder de macht vanden koninc
Mempfal : dese alle ontrent dypfent in ghetale / zyn ter
beguaenster gelegentheyt / des nachts doen de kercken
aenghesteecken waren / t'samen met hare Kercken ende
t' Jonghers over-ghekonnen in het Legher van Cesar / *scilicet.*
het welck gheslaghen was in het Veldt naest de Stadt
Mylia. Het welck als Scipio ende die t'samen met hem
waren verstoncken / zyn sy van wegghen soodanighe swa-
righedot seer ontfet ende beroert gheweest / des te meer
overmits sy ontrent de selve tijdt Marcum Aquinum
met Cajus Saserna sagghen spreken. Doch Scipio
heeft hier over aen Aquinius ghesonden / dat het niet be-
hoorlick en was / dat hy eenighe sprake houden soude
met den vanden / aenghestien sulcx door een Bode konde
gheschieden / dewelcke zyn reden konde overdragen / en-
de sulcx seggen als hy wilde gedaen ende volbracht heb-
ben. . Dae na is oock een g. *scilicet.* Loopende-bode van Ju-
ba tot hem gesonden / om hem aen te seggen ten aenho-
ren van Saserna: Den Koninc verbiet u met hem te spre-
ken. Door welcke Bode hy verschijckt geworden zyn-
de / is vertogen / ende den koninc gehoorzaem geweest.
Het welck ick my verwondere alsoo geschiet te zyn van
een Roomsch Burgher / ende daer-en-boven soodanigen
eenen / de welcke bysondere eeren van het Roomsche volc
ontfangen hadde / ende welckers Vaderlant ende alle zyn-
ne goederen noch by ende behouden waren / namentlic-
ken dat soodanigen eenen meer onderdanich is . eweest de
Barbarischen Juba / van den Bode van Scipio / ofte
anders / ende alsoo de Burgers van zijne yde de nederla-
ghe hadden / niet liever en verhoos behouden na hays te
keeren. Inghelijcx was dit oock een seer hooveerdi-
ghe daedt van Juba / niet alleen tegghens Marcus A-

h Home
novus.

a Sagulum.

quintus / dewelcke een Man was h nien opghekommen /
 ende eenen ialepnen Raets-heer; maer bysonderlick tegens
 Scipio / dewelcke een Man was van sulcken grooten
 huyse ende eere uptstehende: want alsoo Scipio eenen
 Purpuren a Rijchsch-rock vooz des Koninck konste
 plachte te dragen / so heeft Juba / ghelijck daer gheseyt
 werdt / niet Scipio dies halven ghesproocken / als dat
 het hem niet toe en quam de selve kleedinghe te draghen /
 dewelcke hy draegh: waer door namaels gheschiet is
 dat Scipio hem tot een witte kleedinghe / om daer me-
 de bekleedt te gaen / begheben heeft / ende heeft hem sel-
 ven dies halven onderworpen onder den seer hooberdi-
 ghen ende ongheschickten Juba. Des anderen daegs
 hebben sy hare gantsche Heerkrachten upt alle hare
 Leghers vooreghebracht / ende in-aemende een seckere
 groote hooghte / hebben sy niet wijt van het Leger van
 Cesar haer volck in aach-ordze ghestelt ende zijn aldaer
 vooz een wijle tijts stille blijven staen. Cesar van gelijc-
 ken heeft oock zijne Heerkrachten voortgebracht / ende
 de selve heeft hy in aller haeste in ordze gestelt / ende buy-
 ten zijn Leger welck int Welt was doen staen: niet twij-
 felende ofte de vanden/aengesien sy voorszien waren niet
 sulcke groote Heerkrachten en bystanden des Koninck /
 ende daer over oock eer voortgesproken waren / soudent
 van selfs vooz hem henen te samen loopen / ende naerder
 aen hem by komen: derhalven hy ronts-om de Legioe-
 nen met zijn Peert gereden heeft / ende vermaende de zij-
 ne goets moets te willen zijn: daer-beneffens door aen-
 wissinge en teycken-gevinge verwachtte hy de aankom-
 ste der vanden. Want dat hy niet wijder van zijne ster-
 ten wilde voort-treden was niet sonder reden / overmits
 eenige gewapende Benden binnen de Stadt Uzita / de
 welcke Scipio in hadde / waren leggende. Daerenboven
 tegens de rechter-zijde des Stadts was gestelt een van
 hare vleugels: waer over hy vreesde / indien hy quame
 voozby te trecken / dat sy upt de Stadt soudent vallen / en-
 de van ter zijde hem soudent aenransen en verlaen. Wij-
 ders heeft dese oorsaek hem oock wederhouden / over-
 mits / vooz de aach-ordze van Scipio eene noepelicke
 plaetse gelegen was / dewelcke hy meende dat den zijnen
 soude achter-houden om niet van selfs gewillich te zijn
 om teghens haer aen te loopen. Aengaende den Heer-
 legers

Heir-legers ten weder-zijden / ick en meyne niet dat het behoorlick is voort-by te gaen / hoe dat de selfde in slach-ordze in-gestelt zijn geweest.

24. Scipio ordneerde zijn slach-ordze in deser voegen: voort aen stelde hy zyne / ende des Konincs Juba Legioenen: daer na stelde hy tot ontfettinghe van de andere in hare slach-ordze / de Numidische de welcke soo smal in de lengte upt-gestrect waren / dat van verre de middel-slach-ordze voort den Legioen-soldaten als enkel scheen te wesen: ende aen de vleugels dochte haer de selve tweevoudich te zijn. Voorts den Olifanten hadde hy ghestelt aen de rechter ende linker-vleugel in goede ordze ende even wijdt van malkanderen. Achter de Olifanten hadde hy gheordneert de licht-gewapende Doet-knechten ende de Numidische bystanden. Insgelijcx de Ruyterij met Teugels ende Toonien hadde hy geschiet aen de rechter-vleugel, Ende aengaende de linker-vleugel / de selfde was met de Stadt Uzita besloten / so dat aen die zijde gheen plaetse en was om aldaer de Ruyterij upt te brengen. Verhalven heeft hy de Numidische ende een groote menichte van Licht-gewapent volck aen de rechter-zijde van zijn slach-ordze ghestelt. Hier-tusschen is hy voort-ghetoghen aen den voet des Gheberchs / latende tusschen beyde een ruymte van ontrent een myle weerts / ende hadde hem verre vande Vyanden ende van zijn eygen Heir-krachten begeben / het welck hy dede tot sodanighen eynden / op dat wanneer beyde de slach-orders tegens malkanderen mochten geraeckt zijn / zijn Ruyterij te eersten bukten omme soude rijden / ende onversiens met hare groote menichte het Heir-legijer van Cesar souden besluyten / ende alsoo met hare Wijlen aen allen kanten op haer sonden werpen / ende mits dien hare ordze verbreecken. Dit is dies daeghs de ghelegghentheydt gheweest vande slach-ordze van Scipio. Aengaende de slach-ordze van Cesar / de selfde was in deser voeghen ghestelt: Eerstelick op dat ick beginne vande linker-vleughel / ende daer nae tot de rechter vleugel come: so hadde hy inde linker-vleughel het neghenste ende sevenste Legioen; maer inde rechter-vleughel hadde hy het dertighste ende negen en twintigste / inde middel slachordze het dertienste / veerthiende / acht-en-twintigste / ende ses-en-

De geleghent-
heyt van de
slach-ordze
van Scipio.

De geleghent-
heyt van de
slach-ordze
van Cesar.

twintichste. Belangende de rechter- vleugel / ende schier
 de ghesheele tweede slach-ordze / de selfde hadde hy on-
 der een ghedeelte vande Wenden der selver Legioenen
 gheselt : daer-en-boven heeft hy oock by de selfde ghe-
 boecht eenighe Wenden van de Legioenen der nieuwe
 Soldaten. Opende de derde slach-ordze / de selfde hadde
 hy aen zijn linker-vleugel ghehecht / ende int- gestrect
 tot het middel Legioenen van zijn slachordze ende hadde
 de selfde in zulcher voegen geordineert / dat zijn linker-
 vleughel d'ijer-vondich stant : het welc hy daerom dede /
 overmits zijn rechter-zijde het voorsz. hadde van zijn
 Legier ende Westinghen ; ende de linker-zijde wel ge-
 sterckt soude wesen om te moghen teghen- staen de me-
 nichre vande Supterje der Wijanden: derhalven hy oock
 derwaerts alle zijne Supterje ghebracht hadde / ende
 also hy de selfde niet ghenoech en vertroude / soo heeft hy
 het vijfde Legioenen Supteren tot hulpe voorsz. enen
 gesonden / ende daerenboven oock lichtgewapent volck
 tusschen de Supters gestelt. Ende aengaende de Booch-
 schutters / de selfde heeft hy verscheydentlick hier en de
 daer op sehere plaetsen / ende bysonder inde Vleughels
 ghestelt.

De ver- 25. In deser manieren zijn de Weir-krachten ten we-
 wa. h'inghe der-zijden in ordze ghestelt geweest / staende van smoz-
 van of belt- gens af tot de thijende ure des daechs niet verder van den
 slach ver- anderen dan d'ijer hondert treden / het welck voorsz. die tijt
 duurt in et noyt gheschiet en was / ofte sy quamen aen het stryden.
 kleine sche- Als nu Cesar begost zijn Weir-kracht binnen het Le-
 mueren. ger te brengen: so heeft onvoorsz. de allerwiltste Supt-
 terje van de gene de welke sonder Gebit ende Doomen
 waren / namentlick de Numidische ende Getulische /
 haer selven van haer plaetse aen de rechter zijde begost
 te begheven / treckende seer na aen het Leger van Cesar /
 t'welc op t'gebergte was: Doch de Supters met Brep-
 dels ende Doomen / de welke by Labienus waren / ble-
 ven op hare plaetse / ende weder-hielden den Legioenen
 waer over een gedeelte van de Supterje van Cesar esa-
 men met eenich licht-gewapent volc seer haestelicken en
 onvoorsichtichlick vuyten eenige last teghens de Ge-
 tulische upt ghelopen is / ende treckende over een Moer-
 ras / hebben sy de menichte der Wijanden also sy wepnig
 in ghetale waren niet konnen tegen staen ; oversulcx zijn
 sy

sy verlaten geworden van haer Licht-gewapent Doet-
 volck/ende zijn daer over in de vlucht gheslaghen/ende
 vele ghequetst / insghelijcx vele Paerden zijn daer ver-
 wondet gheweest/ende daer-benestens oock den Ruyter
 achtergeaten/ende voorts ooc ses-en-twintich Licht-
 gewapende mannen omme-gebracht: soe dat sy in aller
 haeste tot de hare niet soodanigen verlies weder-omme
 ghekeert zijn. Scipio van weghen dese voorspoedighe
 Ruyter strijt seer verblijdt zijnde/heeft zijne bevelkrach-
 ten des nachts wederom in het Leger gebracht. Naer
 de Fortune en is niet ghewent den strydenden vast-
 ende sekere blijdschap te gheven: want des anderen
 daechs heeft Cesar eenighe met een deel zijner Ruyterije
 na a Leptis gesonden om Kroon te halen: Dese hebben

a De Stads
 Leptis.

op den wege eenige vij-buypende Numidische ende Ge-
 tulische Ruyters onvoorsiens over-vallen/ende hebben
 ontrent hondert der selver eens deels geboot eens deels le-
 vendich ghevanghen ghekreghen. Cesar hier-en-tus-
 schen heeft dach aen dach syne Legioenen te Welde ghe-
 bracht ende heeft onder-tusschen Wercke gemaect/ins-
 gelijcx een Woest-weeringe ende Gzacht midde voer het
 Welt gelept/ten eynde hy den vijand den wech soude af-
 nemen om niet te mogen wt-loopen. Scipio hier-en-
 gen heeft ooc insgelijcx syne Vestingen gemaect/ende
 naerder by gekomen/ten eynde hem Cesar van het ghe-
 berchte niet en soude af-Ruyten. Zoo dan de Oversten
 aen weder-zijden waren besich met hare Wercken/ende
 niet te min streben sy daghelijcx onder den anderen met
 Ruyter-schermsutselinghen.

26. Vier-entusschen heeft Varus verstaen vande kof-
 te des seivensten ende achtsten Legioens upt Sicilien/
 over sulcx heeft hy de Flote de welke hy te Utica van
 wegen de Winter op het Lant getogen hadde/seer haes-
 telicken doen af-brengen/ende de selve met Getulische
 Roeplieden ende Soldaten verbult/en is also voort geto-
 gen in Zee/om de Schepen te achterhalē ende te soeckē/
 ende is eyntlicken binnen Adzumentum met vijf-en-vijf-
 tich Schepen gekomē. Cesar vande se aen-komste niet
 wetende/heeft middelerwijlen Lucium Cispium met
 een Flote van seiven-en-twintich Schepen na Chapsus
 toe-gesonden op de Schilt-wachte/ten eynde hy tot be-
 scherminge van zijne overkomende schepen soude diene.

Schreps-
 strydinge by
 Leptis ende
 Mahomet
 niet versche-
 den upt-
 komsten.

a Promon-
torium,

b Onemaria
naves.
c Pentire-
mes,

d Quinque-
remis
e Epibatae.

Insgelijc om der selver oorsaken wille heeft hy Quin-
tium Aquilam met derthien lange Schepen voort henen
na Adrumetum gesonden. Cispus is seer spoedichlick
ter plaetse alwaer hy gesonden was/ghekommen. Maer
Aquila niet omweder bestoemt sijnde/en konde boven het
a uytstekende Hoofst niet komen / over sulcx komende in
een stille hoeck/ende bebrjyt zijnde vande Wint/is hy al-
daer blijven leggen/ so dat hy met zijn Vlote verre bu-
ten het gesichte van d'andere Schepen gheweest is:ins-
ghelijc de andere Vlote legghende op Zee by Leptis/
is ledich gheloopen van alle haer volck / want de roep-
lieden liepen op het Lant/ende verspreyde haer sommi-
ghe op de Stranden/ende de sommighe liepen binnen de
Stadt om eenige spijs te koop. Als Varus dit alles
uyt den Overloopers verstaen hadde/ heeft hy dese gele-
gentheyt waerghenomen/ ende is ter tweeder wake van
Adrumetum uyt het Plant Cothon voortghetoghen/
ende des morgens vroech by Leptis ghekomen met zijn
gantsche Vlote / alwaer hy alle de b Last-schepen de
welcke verre van de Haven in de Zee laghen/ verbrant
heeft/ende twee c vijf-banckighe Galepen / zijnde le-
dich van volck / sonder slach ofte stoot niet hem ghen-
men heeft. Onderwijle Cesar omwandelende zijne wer-
ken/is seer haestelicken in het Legher / twelck ses mij-
len van de Haven was / verwitticht gheweest van dese
sake/over sulcx alles aen een zijde stellende / heeft hy
zijn Oert met Spoozen ghestecken / ende is in aller
haeste te Leptis ghekomen : Ende aldaer een klepne
wijle tijds vertoevende / is hy in een kleyn Scheepken
aller-eerst ghetreden/ten eynden de andere Schepen hem
oock souden nae volghen : ende op de vaert zijnde / is
hy ghekomen by Aquila / de welcke seer verschrickt en-
de ontstelt was van weghen de menichte der Schepen :
ende is voort henen getoghen om de Schepen der Op-
anden te vervolgen. Doch Varus sulcx vernemende / is
seer bebreest gheworden van weghen de haesticheydt
ende groote koenhepdt van Cesar : Over sulcx zijn
Schepen om-keerende / heeft hy ghepoocht met zijn
gantsche Vlote na Adrumetum te vluchten : Maer
Cesar heeft hem binnen vier mylen wechs achterhaelt/
ende heeft van hem ghekreghen een d vijf-banckighe
Galepe / t'samen met alle de e Soldaten / soo dat hy
in

in het selfde Schip gebangen gekregē heeft hondert en de dertich Soldaten vande Wyanden: Ausgelijcks heeft hy oock inghenomen de naeste f dzye-banckighe Galeije/t'zamen met hare Roeplieden ende Soldaten / alsoo de selfde met teghenstandt te doen te langhe verstoest hadden. Ende aengaende de andere Schepen vande Wyanden / de selfde syn boven het a uytstreckende Hoofst ghekomen / ende hebben haer alle ghelyckelick na Adrumetum in het Eylant Cothon begeben. Doch Cesar heeft niet de selfde Wint het Hoofst niet konnen te boven komen/over sulckx is hy dien nacht inde Zee aen Ancker blijven legghen/ende met het lichten vanden daghe na Adrumetum ghetoghen. Aldaer heeft hy alle de Lastschepen de welcke bupten het Eylant Cothon waren in byant gesteken/ende alle de andere syn ofte op het Lant getogen/ofte binnen Cothon gedreven. Hier en-tusschen na dat hy een weynichsken aldaer verstoest hadde/op hope dat sy mogelicken met de Vlote tegeng hem soudē willen stryde/is hy eyntlicken wederom na syn Legher vertroocken. In dit booz-verhaelde Schip is gebangen Publius Vestrius/ Ridder vā Rome/ende Publius Ligarius Afranianus / de welcke Cesar in b Spagnen met meer andere los gelaten hadde ende de welcke daer na hem by Pompejus begaf/en vandaer in den Velt-slach ontloopen zijnde/ghekomē was in Afriken by Varus. Desen heeft Cesar overmits syn trouloosheyt en meynedicheyt doen dooden. Doch Publium Vestrium heeft hy verschoot ende het leven geschoncken/alsoo syn Zoeder een sekere op geleyde somme Ghelts te Rome op-ghelycht hadde ; ende insghelijckx overmits hy hemselfden byzomelick booz Cesar eertijts gedragen hadde/want hy gebangen was geweest inde Vlote vā Masidius/ende ter doot geleyt;doch door hulpe van Varus verlost ende by den leven behouden/ende dat hy over sulcx alleen door soodanighe ghelegentheyt by hem ghebleven was / konnende namelick gheen bequaemheyt vinden om wederom aen Cesar over te gaen.

27. Het is een ghewoonte in Afriken by de Inwoonders aldaer/dat sy op hare Ackers/ende schier op alle haer Lant wooningen heymelicke hollen maken onder de Aerde/om hare hoorn binnen de selfde te verbergen/

het

f triremis.

a Promontorium.

b Hispania

perweede
laghe ende
heymelicken
aenslach vā
Habennus is
wederom te
spotte ghe-
men.

Het welck sy by sonderliken daerom doen / om haer-sel-
 ven te verskeren teghens oorloghe ende haestighe over-
 komste der Vpanden. Cesar sulcx halven dooz een Wers-
 spieder verwetticht zijnde / heeft ter derde wake twee
 Legioenen met zijn Ruyterije ontrent thien mijlen van
 zijn Leger uytgesonden / de welcke wederom binnen het
 Leger gekomen zijn / met haer brengende een groote ge-
 verbloet van bloot. Labienus sulcx vernemende is se-
 ven mijlen van zijn Leger verrocke / over het geberche
 te ende den heubeldae Cesar daechs te voren over-ghes-
 toghen was ; ende heeft aldaer ghemaect een Legher
 van twee Legioenen / ende alsoo hy verhoopte dat Ce-
 sar dagheir derwaerts henen soude trecken om bloot
 te halen / so heeft hy selver met een stercke Ruyterije ende
 Licht-gewapent Doet-volck aldaer op een seer begua-
 me plaetse in hemeliche laghen bliuen leggen. Daer
 Cesar is dooz den Overloopers verwitticht ghewor-
 den van dese hemeliche laghen van Labienus : derhal-
 ven eenighe daghen aldaer vertoevende / tot dat de Vp-
 anden dooz daghelische eenparighe oeffeninghe / ende
 dickwils het selfde te doen / tot onachtsaemheyt soud-
 en ghebracht zijn / so heeft hy onvoorsiens des moegheng-
 vooch belast dat hem acht oude Legioenen met een ge-
 deelte vande Ruyterije dooz de achter-poorte soud-
 en volgen / waer over hy zijn Ruyterije dooz uyt sendende /
 heeft seer schielicken den Vpanden / legghende in den
 dale / verrascht / ende van het licht-gewapent volck
 ontrent vyf hondert verslaghen / ende de andere heeft
 hy verdreven ende op een schandeliche vluchte gejaecht.
 Labienus sulcx vernemende / is den zijnen in het vluch-
 ten met zijn gantsche Ruyterije te hulpe gekomen : ende
 also de Cesariaensche Ruyters overmits hare wepnir-
 heyt het groote geweld van zijne menichte niet en konde
 tegenstaen / so heeft Cesar zijne Legioene in goede nach-
 ordze tegens zijne Heprkracht vertoont. Labienus hier
 dooz vertsaecht ende weder-houden zijnde / heeft zijne
 Ruyters behouden laten af-trecken. Des anderē daechs
 heeft Juba alle de Numidische Soldaten / de welcke ha-
 re sterckte verloren hadde ende daer over in het Legher
 ghevlucht waren / aen een kruys doen hanghen. Hier-
 en-tusschen heeft Cesar / alsoo hy groot ghebreck van
 bloot hadde / alle zijne Hepr-krachten wederom in
 het

Cesar heeft
 zijn legher
 op abecunis
 ghebreck van
 bloot.

Het Leger ghebzacht, Doozts heeft hy Garnisoenen
binnen Leptis/ Bispina/ ende Acilla bestelt/ ende zyne
Vloete aen Cispus ende Aquila verbeelt/ ten eynde den
eenten Adzumerum/ ende den anderen Chapsus ter Lee
souden beleggheren. Wyders heeft hy zyn gantsche Le
gher in byant ghesteken/ ende is ter vierder waercke met
zyn volck in sarch-ordje/ ende de Bagagien aen de flinc
ker-zijde/ van die plaetse vertoghen/ ende is ghekomen
aen de Stat Agar/ de welcke te voozen dickwils van de
Getulische belegert was gheweest/ maer met groot ge
welt dooz die van de Stat beschermte en bewaert geble
ven. Aldaer in het bloote Velt heeft hy een Leger gella
gen/ t'welc gedaen hebbende/ is hy ronts-om de Lant
woonningen met een deel zyns Heir-krachts uyt-geloo
pen om kroon te halen: ende hebben hier over gebonden
een groote overbloet van Berst/ Olie/ Wijn/ ende Vy
gen/ doch wepnich Carws. Als hy hier mede zyn Heir
leger ververscht hadde/ is hy weder-gekeert in het Le
ger. Hier-en-tusschen Scipio verstaende het verrreden
van Cesar/ heeft hem begost met alle zyne Heirkrachtē
over het Geberchte te vervolgen/ ende zyn Heirkrachtē
verdeelende in dzye Legers/ is hy ses mylen verre van
zyn Leger blijven legghen. Daer ontrent was de Stat
a Zetta/ de welcke tien mylen van Scipio was/ gelegen
aen de zijde syns Leghers: doch van Cesar was de selfde
wyder verscheydē/ also het achtthē mylen verre vā hem
was: na dese Stadt heeft Scipio twee Legioenen henē
gesonden om kroon te halen: Het welck als Cesar uyt
den Overloopers verstont/ so heeft hy zyn Legher uyt
het Velt ghebzacht op een heuvel/ ende in een versker
der plaetse bestelt: Ende na dat hy eenich Garnisoen al
daer ghelaten hadde/ is hy ter vierder wake uyt gheto
ghen/ ende vooz-hy het Legher der Opanden met zyne
Heir krachten gherepst/ ende heeft de Stadt in ghenō
men: doch aengaende den Legioenen van Scipio/ daer
van verstont hy dat sy verre afgetogen waren om kroon
te halen uyt den Velde. Doen hy nu verwaerts meynde
na toe te trecken/ heeft hy bemerct dat de Heir krachten
der Opanden den Legioenē te hulpe quamē: waer over
hy in zynen aen val belettet is gheweest. Verhalven
de Stadt in genomen hebbende/ ende met een gevangen
gekregeenen Cajus Biotius Regimus/ Ridder van
Romen/

a De Rade
Zabi.

b De Kon-
ventu Vi-
censi.

Komen/ende een seer groot vrient van Scipio/de wel-
ke Gouverneur vande Stat was:ende ooc gevangenen
hebbende Publius Atrius Ridder van Roomen/wat de
b t'zame-komste der Roomscher Burgeren binnen Uti-
ra:insghelijcx oock twee-entwintich aemeldieren des
Koninx ghekegen hebbende / is hy van daer wederom
na syn Legher afghetoghen/latende den Stadt-houder
Oppius aldaer in Garnisoen blijven.

Cesar weid
op den wege
aen getans
vande Mu-
midische.

28. Doen hy nu niet verre en was van het Legher van
Scipio /het welcke hy voor hy moeste trecken/ soo zijn
hem Labienus en Afranius met alle hare Eupterije en
licht-gewapent Doetvolck door middel van heymeliche
lagen onvoorziens aengevallē/ en zijn inden achtertocht
in-ghespronghen/ende wat de eerste Weubelen voort ghe-
komen. Het welck als Cesar bemerkte/so heeft hy syne
Eupterije tegens het gewelt der Opanden aengesteld/ en-
de belaste den Legioen-Soldaten alle hare Bagaghien
op een hoop te brengen/ende met aller haeste tegens den
Opanden met verstoorde Vaendelen in te loopen. Het
welck als de onse begosten te doen/soo is met den eersten
aenval der Legioenen alle de Eupterije der Opanden en-
de het Licht-ghewapende Doet-volck sonder eenighe
moeyte verdreven ende van het geberchte verjaecht. Als
Cesar nu meynde dat de Opanden verjaecht ende ver-
schrickt synde/niet meer teghens hem aen vallen en sou-
den / ende daer over in syn voorgenomen tocht begost
voort te gaen:soo syn sy wederom seer haestelicken ypt
de naeste gheberghen voort-ghesprongen / ende hebben
even ghelijck ick te voren verhaelt hebbe / op den Legi-
oen-knechten eenen aenval ghedaen / namentlicken de
Mumidische ende de licht-ghewapende/de welcke won-
derlicken snel int loopen waren/ende tusschen de Eupte-
ren wisten te stryden/ende ghewent waren t'zamen met
de Euppters aen ende af te loopen. Dewyle sy sulckx
menichmael deden/ende den Juliaenschen op haer ach-
ter-tocht vervolchden / ende wederom wanneer sy stille
stonden/achterwaerts liepen / niet willende naerder by
komen/so hebben sy dies halven een cenparighe maniere
van stryden ghebruyckt / alleenlick met Pijlen op
haer schietende / meynde dat sy ghenoech hier me-
de ghedaen hadden soo wanneer sy de onse met Pij-
len quetsten. Verhalven Cesar bemerkende dat sy
niet

niet anders en sochten dan om hem te dwinghen dat hy syn Leger soude slaen te dier plaetse/alwaer gheen Water te bekomen en was; ten eynde syn hongherige Heirkracht/als het welcke van de vierde wake tot de thiende ure des daechs niet ghegeten en hadde/mitsgaders oock alle hare Heerden ende Gedierten vandoost souden sterben. Soo heeft hy als het nu ontrent der Sonnen ondergangh was/ende binnen vier uren tijts noch geen hondert treden voortgegaen en hadden/syn Ruyterye/op dat de Heerden niet en souden sterben/van de achtertocht wech genomen/ende heeft de Legioen by gebeurten in de achtertocht late trecken: Ende aldus heeft hy het geweld der Wyanden/sachtkens voort-tredende/ghemackelicken door den Legioen-soldaet wederstaen. Hier entusschen de Heirkrachten van de Numidische Ruyteren hebben aen de rechter ende linker sijde over de gheberchten gheloopt/ende hebben na de maniere van eenen ronden ringh door hare menichte de Heirkrachten van Cesar begost te omcingelen/ende sommige begosten ooc op de achterste tochte aen te vallen: Middelerwyle niet meer dan drie ofte vier Cesariaensche Soldaten/so wanneer sy haer om keerden/ende hare Javelinen niet ghevelt Wyandelick tegens de Numidische uytshoten/beden meer dan twee dupsent te gelijc de rugge keeren: Ende wederom hare Heerden omme-keerende/quamen sy wederom in haer gelit in slach-ordre/ende vervolghden strack wederomme op de onse/werpende hare Pylen op den Legioen-soldate. Aldus heeft Cesar/nu voort-tredende/nu wederom tegenstat doende/seer lanchsaem syn tocht volbracht/en heeft ter eerster ure des nachts alle syne Soldate/uytbesondert thier gequetste/behoudē int Leger gebracht. Labienus daerentegē na dat hy ontrent drie hondert vā de syne verlorē hadde/en daerbeneffens ooc beele vā de syne gequetst warē/is tē laetstē niet seer vermoepde Heirkrachten van wegen het menichfuldich aen ende afloopen wederom tot de syne afghetogen. Onderwyle heeft Scipio syne Legioenen niet de Quisanten/de welcke hy in slachordre voor het Legher tot een meerder verschrikinghe/totaenschouwen van Cesar ghestelt hadde/wederom binnen syn Legher ghebracht.

29. Cesar hier over heeft teghens soodanighe maniere van

De neerslij-
heyt van Ce-
sar om syne
Soldaten in
den krieg te
vooren te
oeffenen.
a Lanitka.

van Opanden zijne Heykrachten te vooren wel bereypt en
onderwesen/niet gelijk als een Veltoverste int gemeyn
plach te doen met oude Heykrachten ende de welcke
door vele bromedaden ende oeffeningen groote victorie
gehadt hebben. Maer gelijk int gemeyn de a Scher-
meesters de jonge Scherm-scholieren te vooren plach-
ten te leeren / alsoo heeft hy gedaen : namentlicken met
hoedanighen gangh sy van den Opant soudent af-trec-
ken/ende hoe sy van gelijcken wederom tegens den Op-
ant soudent omme-keeren/ende binnen hoedanige wijde
sy behoorden tegen te staen : insgelijck hoe dat sy als nu
soudent aenloopen / alomt wederom af-wijcken/ende ee-
nen nieuwen aenval dreyghen/ende schier op wat plaet-
se / ende op wat wijse sy haer Pijlen soudent werpen.
Want het Licht gewapende volck der Opanden/maeck-
te ons Heykracht seer banghe ende bekommert: dewij-
le sy den Ruyters bevreest maecten te strijden/van we-
ghen het omme-breyghen harer Deerden/de welcke sy
met hare Pijlen door-schoten : Ende insghelijck ver-
moerden sy den Legioen-Soldaet overmits hare snel-
licheyt: want een swaer ghewapent Soldaet/soo wan-
neer hy van haer ghetercht zijnde/bleef staen/ende eenen
aenval teghens haer dede/soo ontquamen sy lichtelick
het perijckel overmits hare snelle wech loopinge. Waer
over Cesar seer beladen was; want in zijne strijden de
welcke hy quam te doen met zijn Ruyterije sonder Le-
gioen-knechten/en konde hy nemmermeer hoe dickwils
hy de selfde dede des Opants Ruyterije ende zijn Licht-
ghewapent Doet-volck ghelijck wesen. Insghelijck
bekommerde hem mede/dat hy der Opanden Legioenen
niet en kende/ende op wat maniere hy hem te wachten
hadde voor hare Ruyterije / ende Licht-ghewapent
Doet-volck/de welcke wonderlike veel uprechten/
soo wanneer de Legioenen daer by quamen. Daer en bo-
ven beswaerde hem oock seer/dat syne Soldaten door de
grootlycheyt ende menichte der Olifanten in hare ge-
moederen seer ontstelt warē / ende met grooter vreesse be-
vangen: teghen dese eenighe sake nochtans hadde hy een
goet middel ghewonden: want de Olifanten hadde hy te
vooren in Italien doen overvoeren/ ten eynde onse Sol-
daten de ghedaente ende kloekheyt van sodanigen eenen
gruwelicken Beest soudent bekennen ende oock weten
waer

waer ende aen welcke deels des Lichaems sy allerlichst
met de wapenen het selfde souden konnen quersen ende
beschadigen : also de Olifanten int gemeen overtoghen
ende geharnast waren / dat sy ooc souden bemercken welc
deel des lichaems bloot bleef sonder eenich beklusel / ren
ende sy daer na toe hare scherpten ende Dylen souden
werpen : daer-en-boven oock daerom / op dat de Peer-
den door de aenwenninghe met dese gheuanghen Oli-
fanten des te minder souden schyzicke over den reuck /
bziesschinghe ende schyzickelike gedaente deser Beesten :
Waer door hy vele goetds verworpen hadde / want de
Soldaten handelden dese Beesten niet hare handen / ende
bemerckten hare groote trachsaemheyt : Insghes-
lijcks de Ruyters wierpen hare scherpe Spieskens te-
ghens haer aen / ende het verdraghen deser Beesten
maecten dat de Peerden haer ghewoon wierden. Zoo
dan is Cesar om dese / de welcke ick hier voren verhaelt
hebbe / lanchsaem / traech / ende seer voordachtich ghe-
worden ; soo dat hy van zyn oude gewoonte ende rassic-
heyt vanden strijdt aen te gaen afghetreden was. Het
en was oock geen wonder : want hy hadde soodanighe
Heirkrachten die gewoon waren in het Fransche Lant
te oorloghen / namentlicker op effene Velden / ende te-
ghens Franschen / dewelcke Mannen waren openher-
tigh / ende nergens na soo bedziechlick / dewyle sy ghe-
went waren te oorloghen door kloechheyt / ende niet
door bedroch. Insghelijc moeste hy arbeiden om den
Soldaten te onderwijsen hoe dat sy de bedziegerijen / lo-
se lagen / ende konstighe aenslaghen der Opanden souden
moghen bekennen : ende watter van noode ware te vol-
ghen ende aen te nemen / ende wederom daer-enteghen
te mijden. Derhalven op dat sy dit alles te rasscher
souden aennemen ende leeren / soo arbeide hy daer toe /
om de Legioenen op geen eene plaetse te houden ; maer
als upt oorsaecke van Kroon te halen ende te soecken /
bracht hy de selfde gints ende herwaerds. Ende nae
den derden daghe heeft hy zyne Heerkrachten seer
heerlicken in nacht-ordze voort ghebracht / ende is al-
soo in de selfde ordze ghelijck hy die in-gheslelt hadde /
voort hy der Opanden Heerkrachten ghetoghen / ende
heeft haer op een effene plaetse beroepen om te strijden.
Maer siende dat sy tot sulchs niet ghemeghen en waren /

waren / heeft hy ontrent den about zijne Legioenen wederom binnen den Leger gebzacht. Hier en tusschen kommen eenighe Gesanten upt de Stadt Varca / de welcke gheleghen was ontrent de Stadt Uzita / de welcke wy hier vozen geseyt hebben dat Cesar ingewonnen hadde : Dese versochten ende baden hem / dat hy haer Garnisoen wilde toe-stieren / belovende vele dinghen ter oorloghe dienstich / te sullen uptrechten. Maer ontrent de se tijdt heeft eenen Overlooper zijne Lantslieden verwitticht van hare goede wille ende genegentheyt tot Cesar : daer over den Koninck Juba met zijne Heir-krachten seer haestelicken na de Stadt toegheloopen is / eer dat het Garnisoen van Cesar derwaerts ghekomen was / ende heeft de Stadt / rontf-om de selfde omicinghelende / met zijn groote aen-komende menichte inghekreghen / ende dadelicken alle de Inwoonders vande selfde Stadt doen ombzingen / ende voorts den Soldaten overgegeven om de selfde te beplonderen ende te vernielen. Hier-en-tusschen heeft Cesar den aen-en-twintigsten Martij monsteringhe ghehouden van zijn gantsche Heerleger / ende daegs daer aen heeft hy alle zijn Heir-krachten te voorschijn gebzacht / treckende van zijn Legher ontrent vijf mijlen / ende blijvende van Scipio ontrent twee mijlen / ende heeft aldaer met zijn volc in slachordze gestaen. Als hy nu bemerckte dat de Opanden / de welcke dickwils ende menighmaels tot strijden ghenoodicht waren / niet ghesint en waren haer tot den Weldtslach te begheven / so heeft hy zijne Heir-krachten weder-om doen af trecken.

30. Des anderen daeghs heeft hy zijn Leger opgebzaken / ende heeft gepooght te trecken na de Stadt Sarsura / alwaer Scipio Garnisoen van Numidische Knechten ende Kroon binnen ghebzacht hadde : het welck als Labienus ghewaer wiert / heeft hy met zijn Ruyterje ende lichtgewapent Doet-volck op zijn achter-tocht begost toe te leggen / ende nemende eenige Bagagien van de b Jonghens ende c Soetelaers / de welcke op Waghens hare Waren voerden / soo is hy daer door moedich ende stout geworden / ende begost naerder aen den Legioenen te komen / also hy meynde dat de Soldaten onder den last ende Bagagie vermoept waren / ende dies-halven niet en souden kunnen steyden. Maer Cesar hadde zijn saecke te vozen met voorsichticheydt overlepdt / waer-inne hy

doek

d X11. Kal.
Apr.

Cesar treet
na de Stadt
Sarsura.

b Lix.
c Mercato-
res.

oock niet bedroghen is gheweest : want hy hadde d'zije
 hondert wackere Soldaten ghenomen upt peder Le-
 gioen. Verhalven heeft hy de selfde teghens de Ruy- ^{d'urme.}
 terije van Labienus aen-gestiert / ten eynde sy de d' hoo-
 pen van hare Ruyteren souden te hulpe komen. Labie-
 nus dit siende is door het aenschouwen vande Waendelē
 verschrikt gheworden / waer over hy zijne Peerden
 omme-keerende / schandelicken gepoocht heeft te vluch-
 ten / in voeghen datter vele verslagen zijn / ende oock seer
 vele ghequest. De Legioen-soldaten hebben wederom
 af-getrocken na hare Waendelen / ende op een nieu hare
 booz-ghenomen tocht begost te vorderen. Labienus e- ^{hy berdyft}
 ven-wel en heeft niet opghehouden over den hoochsten ^{Labienus}
 top des gheberchts aen de rechten zijde van verre den ^{op de wege}
 Soldaten nu te volgen. Als nu Cesar aen de Stadt Sar- ^{van hem en}
 sura ghekomen was / heeft hy ten aenschouwen ^{neemt de}
 vande Opanden alle het Garnisoen van Scipio doen
 omme-bzengen / sonder dat sy den haren eenigen bystant
 dorsten doen : Doch Publius Cornelius Scipio / een ^{ce vocatus}
 vande oude e vrywillighe Soldaten / de welke aldaer
 Gouverneur was / wederspaz en wederstont sulcx seer
 heftelic / maer hy wert haestelick vande menichte over-
 vallen ende ghedoot. Ende heeft alsoo de Stadt in-ghē-
 nomen : ende het Koozn twelck hy aldaer vont / heeft
 hy onder zijn Heer-kracht upt-ghedeelt : des anderen
 daechs is hy ghekomen aen de Stadt Tisora / alwaer
 Considius doen-maels lach met een groot Garnisoen
 ende zijn Wende Scherm-vechters. Cesar besichtet heb-
 bende de gelegentheyt van de Stat / ende een af keer heb-
 bende van de selfde te beleggen overmidts ghebzeck van
 Water / soo is hy van stonden aen ontrent vier mylen
 voort gerepft / ende heeft hemselfe ontrent eenich Water
 gelegert ; ende ten vierden dage van daer vertreckende / is
 hy weder ghekomen aen zijn Legher / het welc hy booz
 Alar gehadt hadde. Even sulcx dede Scipio mede / soo
 dat hy oock zijn Heer-krachten in zijn oude Leger ghe-
 bracht heeft. Hier-en-tusschen hebben die van a ^{a thabenen-}
 bena / de welke onder de Heerschappije ende macht van ^{ses.}
 Auba plachten te zijn / gelegē zijnde in de uiterste Zee-
 kusten desselven Rijcks / alle het Koninclicke Garnisoē
 omme-ghebracht / ende daer-beneffens Ghesanten van
 Cesar ghesonden / gevende hem te kennen hoe qualicken
 het

het aldaer ghemaecht was : daer over sy versochten ende baden / dat hy dadelicken / alsoo sy zyne saken voordeel ghedaen hadden / haer hulpe wilde betoonen ende bewysen. Cæsar haer voornemen prijsende / heeft den Overmeester der Soldaten Marcum Crispum met een Bende mitsgaders oock met vele b Boochschutters ende Werprustringen na Thabena in Garnisoen gesonden. Ten selven tijde zijn aengekomen de Soldaten / de welke upt alle de Legioenen ofte als stercken uptgheschoten waren / ofte dewelcke voor een tijdt d vry geleide gekregen hebbende t'samen met hare Benden te vozen niet en konden in Afrikaen overtrecken : dese alle zijn met eene overscheping te gelijc by Cæsar gekomen / namentlickē vier duysent Doet-knechten / ses hondert Ruyters / duysent Slingerwerpers ende Boochschutters. Verhalvē hy oock dese ende alle de andere Legioenen in slachorde byten gebrecht heeft / ende volgens de selfde ordinantie is hy voort- getogen ontrent acht mijlen van zijn Leger / ende vier myle van het Leger van Scipio / ende is eyntlicken in het blanke Veldt stille blijven staen. Daer was een Stadt beneden het Leger van Scipio / genaemt Tegera / alwaer hy meerde Garnisoen ontrent van vier hondert Ruyters ghewoonlick was te hebben : daer na toe heeft hy zyn Ruyterije gestreect / omringelende beyde de rechter ende linker- zijde des Stadts : en hy selver heeft zyn Legioenen byten den Leger gebrecht / ende op het laagste van het Geberchte in slach- orde gestelt / doch en is niet verders dan een myle van zyn stercken voort- getogen / sulc dat hy aldaer in slach- orde is blijven staen.

31. Als Scipio nu langhe stille op eene plaetse gestaen hadde / ende over sulc den gantschen tijdt dies daeghs in ledighejdt over- ghebracht wierdt : Soo heeft Cæsar eyndelicken sommighe hoopen Ruyteren last ghegeven om eenen aenval te doen op des Vpandts Ruyterije / de welke voor de Stadt in Schildt- wacht stondt : ende heeft midtsdien oock derwaerds ghesonden eenigh licht- ghewapent Doet- volck / midts- gaders eenighe Booch- schutters ende Slinger- werpers. Het welck als de Juliaensche strack in't werck stelden / ende hare meerden de spozen gevende / eenen zwaren aenval deden : so heeft Pacidius daer- en- teghen begost zyne Ruyters inde lengte upt te strecken / op dat sy door middel van diē ghele-

b Sagittarij.
c tormenta.

d commeatudo.

Enighe
sehemurfe-
hagen tuss-
schen beyde
de Heir-
kachten.

ghelegentheydt souden k. ijghen de Juliaensche troupen
 te omcinghelen / ende even-wel niet te-min kloeckelic-
 ken ende dapperlicken teghens haer souden stryden. Het
 welck als Cesar bemerkte / heeft hy dize honderdt
 wackere Soldaten / dewelcke hy in alle de Legioenen
 uptbesondert ende verkozen hadde / upt het Legioen het
 welck inde slach-ordze aller-naest aen dien strijd stont /
 belast zijne Ruyters tot bystandt ende hulpe te komen.
 Labienus middeler-wyle heeft aen zijne Ruyters ver-
 sche bystandt van Ruyterije toe-ghesonden / ende in
 plaetse van de ghequetste ende vermoeyde / nieuwe Ruy-
 ters ende met verscher krachten zijnde onder-stecken.
 De Juliaensche Ruyters hier over zijnde alleenlic vier
 hondert in ghetale / en konden het ghewelt der Wyanden /
 de welcke sterck waren tot vier duysent toe / niet genoeg-
 saem tegen-houden / ende daer-beneffens werden sy van
 de licht-ghewapende Numidische seer ghequetst / in
 voeghen dat sy aen a enckel eenen begosten te wijcken: ^{a Minura-}
 het welck Cesar siende / heeft de ander vleughel toe-ghe- ^{rim.}
 sonden / ten eynde de self de in aller haeste den vermoey-
 den souden te hulpe komen. Als sy nu by den haren qua-
 men / hebben sy alle gelijckelick eenen moedt gheschept /
 ende met ghemeyner handt eenen nieuwen aenval op den
 Wyant gedaen / in voegen dat sy den Wyand op de blische
 hebben ghedreven / vele gedoot / ende seer vele ghequetst:
 voortz hebben sy den Wyanden drie mijlen weeghs ver-
 volght / ende na dat sy haer inde Geberchten hadden ge-
 dreven / zijn sy wederom by de hare gekeert. Cesar hier-
 en-tusschen bleef in slach-ordze stille staen tot de thiende
 ure toe ende heeft daer na den afocht behouden met alle
 de zijne wederom na het Legher ghenomen. In desen
 strijdt is Marius seer zwaerlicken niet een b. Jabelum ^{b Pilum}
 door zijn Helmet in zijn Hoofst ghequetst: insghelijc
 zijn daer gebleven vele Oversten / ende kloecke strijdtba-
 re Mannen / ende oock vele gequetst. Als hy nu door gee-
 nen middel de Wyanden op een effene plaetse konde krij-
 ghen / om de saecke met hare Legioenen te waghen / ende
 oock niet en konde zijn Legher naerder den Wyant bren-
 ghen / overmits de ghebreckelichheyt des Waters: so
 heeft hy daer upt ghenoechsaem verstaen / dat de Wyan-
 den haer selven niet sterck noch machlich ghenoech by
 haer selven en konden / maer dat sy steunende op de ghe-
 brecke-

b De Kon-
ventu Vri-
eensi.

Romen/ende een seer groot vrient van Scipio/de welcke Gouverneur vande Stat was:ende ooc gevangenen hebbende Publius Atrius Ridder van Romen/wt de b't'zame-komste der Roomscher Burgeren binnen Utica:insghelijcx oock twee-entwintich aemeldieren des Konincs ghekregeen hebbende / is hy vandaer wederom na syn Legher afghetoghen/latende den Stadt-houder Oppius aldaer in Garnisoen blijven.

Cesar werd
op den wege
aen getant
vande Bu-
nidische.

28. Doen hy nu niet verre en was van het Legher van Scipio /het welcke hy vooz hy moeste trecken/ soo zijn hem Labienus en Afranius met alle hare Ruyterije en licht gewapent Doetvolck door middel van heymelicke lagen onvoorszien aengevallē/ en zijn inden achtertocht in-ghespronghen/ende wt de eerste Heubelen voort ghe-komen. Het welck als Cesar bemerkte/so heeft hy sine Ruyterije tegens het gewelt der Opanden aengesteld/ende belaste den Legioen-Soldaten alle hare Bagaghien op een hoop te brengen/ende met aller haeste tegens den Opanden met verstoorde Daendelen in te loopen. Het welck als de onse begosten te doen/soo is met den eersten aanval der Legioenen alle de Ruyterije der Opanden ende het Licht-ghewapende Doet-volck sonder eenighe moeyte verdreven ende van het geberchte verjaecht. Als Cesar nu meynde dat de Opanden verjaecht ende verschrikt synde/niet meer teghens hem aen vallen en sou-den / ende daer over in syn voozghenomen tocht begost voort te gaen:soo syn sy wederom seer haestelicken uyt de naeste gheberghten voort-ghesprongen / ende hebben even ghelijck ick te voren verhaelt hebbe / op den Legioen-knechten eenen aanval ghedaen / namentlicken de Numidische ende de licht-ghewapende/de welcke wonderlick snel int loopen waren/ende tusschen de Ruyterren wisten te stryden/ende ghewent waren t'zamen met de Ruyters aen ende af te loopen. Dewyle sy sulck menichmael deden/ende den Juliaenschen op haer achter-tocht vervolchden / ende wederom wanneer sy stille stonden/achterwaerts liepen / niet willende naerder by komen/so hebben sy dies halven een cenparighe maniere van stryden ghebzuycht / alleenlick met Pijlen op haer schietende / meynde dat sy ghenoech hier mede ghedaen hadden soo wanneer sy de onse met Pijlen quetsten. Verhalven Cesar bemerkende dat sy niet

niet anders en sochten dan om hem te dwinghen dat hy syn Leger soude slaen te dier plaetse/ alwaer gheen Water te bekomen en was; ten eynde syn hongherige Heirkracht/ als het welcke van de vierde wake tot de thiende ure des daechs niet ghegeten en hadde/ mitsgaders oock alle hare Heerden ende Gedierten van dootst jouden steruen. Soo heeft hy als het nu ontrent der Sonnen ondergangh was/ ende binnen vier uren tijts noch geen hondert treden voortgegaen en hadden/ syn Ruyterije/ op dat de Heerden niet en souden steruen/ van de achtertocht wech genomen/ ende heeft de Legioenē by gebeurten in de achtertocht late trecken: Ende aldus heeft hy het geweld der Vghanden/ sachtkens voort-tredende/ ghemackelicken door den Legioen-soldaet wederstaen. Hier entusschen de Heirkrachten van de Numidische Ruyterē hebben aen de rechter ende linker syde over de gheberchten gheloopt/ ende hebbē na de maniere van eenen ronden ringh door hare menichte de Heirkrachten van Cesar begost te omcingelen/ ende sommige begosten oock op de achterste tochte aen te vallen: Middelerwyle niet meer dan drie ofte vier Cesariaensche Soldaten/ so wanneer sy haer om keerden/ ende hare Javelinen niet ghevelt vandelick tegens de Numidische uytgeschoten/ vanden meer dan twee dupsont te gelyc de rugge keeren: Ende wederom hare Heerden omme-keerende/ quamē sy wederom in haer gelit in slach-ordre/ ende vervolchden strack wederomme op de onse/ werpende hare Pylen op den Legioen-soldatē. Aldus heeft Cesar/ nu voort-treckende/ nu wederom tegenstāt doende/ seer lanchsaem syn tocht volbracht/ en heeft ter eerster ure des nachts alle syne Soldatē/ uytbesondert thie gequetste/ behoude in het Leger gebracht. Labienus daerentegē na dat hy ontrent drie hondert vā de syne verlorē hadde/ en daerbeneffens oock veele vā de syne gequetst warē/ is te laetst met seer vermoepde Heirkrachten van wegen het menichfuldich aen ende afloopen wederom tot de syne afghetogen. Onderwyle heeft Scipio syne Legioenen met de Oifanten/ de welcke hy in slachordre voor het Legher tot een meerder verschrikinghe/ tot aenschouwen van Cesar ghestelt hadde/ wederom binnen syn Legher ghebracht.

29. Cesar hier over heeft teghens soodanighe maniere
vā

De neerflit-
heyt van Ce-
sar om syne
Soldaten in
den Ryck te
vooren te
oeffenen.
a Lanisten.

van Opanden zijne Heykrachten te vozen wel bereypt en
onderwesen/niet gelijk als een Veltoverste int gemeyn
plach te doen met oude Heykrachten ende de welcke
door vele bravedaden ende oeffeningen groote victorie
gehad hebben. Maer gelijk int gemeyn de Scherm-
meesters de jonge Scherm-scholieren te vooren plach-
ten te leeren / alsoo heeft hy gedaen : namentliken met
hoedanighen gangh sy van den Opant soudent af-trec-
ken/ende hoe sy van gelijcken wederom tegens den Op-
ant sonden omme-keeren/ende binnen hoedanige wydte
sy behoorden tegen te staen : insgelijck hoe dat sy als nu
souden aenloopen / als nu wederom af-wycken/ende ee-
nen nieuwen aenval oeyghen/ende schier op wat plaet-
se / ende op wat wyse sy haer Pijlen soudent werpen.
Want het Licht gewapende volck der Opanden/maeck-
te ons Heykracht seer banghe ende bekommert: dewij-
le sy den Ruyters bezeeft maecten te strijden/van we-
ghen het omme-brenghen harer Deerden/de welcke sy
met hare Pijlen door-schoten : Ende insghelijck ver-
moeyden sy den Legioen-Soldaet overmits hare snel-
licheyt: want een zwaer ghewapent Soldaet/soo wan-
neer hy van haer ghetercht zijnde/bleef staen/ende eenen
aenval teghens haer dede/soo ontquamen sy lichtelick
het perijckel overmits hare snelle wech loopinge. Waer
over Cesar seer beladen was; want in zijne strijden de
welcke hy quam te doen met zijn Ruyterije sonder Le-
gioen-kuerchten/en konde hy nimmermeer hoe dickwils
hy de selfe dede des Opants Ruyterije ende zijn Licht-
ghewapent Doet-volck ghelijck wesen. Insghelijck
bekommerde hem mede/dat hy der Opanden Legioenen
niet en kende/ende op wat maniere hy hem te wachten
hadde voor haer Ruyterije / ende Licht-ghewapent
Doet-volck/de welcke wonderliche veel uptrechteden/
soo wanneer de Legioenen daer by quam. Daer en bo-
ven beswaerde hem oock seer/dat syne Soldaten door de
grootlycheyt ende menichte der Olifanten in hare ge-
moederen seer ontstelt ware / ende met grooter vreesse be-
vangen: teghen dese eenighe sake nochtans hadde hy een
goet middel ghewonden: want de Olifanten hadde hy te
vooren in Italien doen overvoeren/ ten eynde onse Sol-
daten de ghedachte ende kloekheyt van sodanigen eenen
gruwelicken Beest soudent bekennen ende oock weten
waer

waer ende aen welcke deels des Lichaems sy allerlichtst
met de wapenen het selfde souden konnen quetsen ende
beschadigen : also de Olifanten int gemeen overtoghen
ende geharnast waren / dat sy ooc souden bemercken welc
deel des lichaems bloot bleef sonder eenich bercksel / ten
eynde sy daer na toe hare scherpten ende Dillen souden
werpen : daer-en-boven oock daerom / op dat de Peer-
den dooz de aenwenninghe met dese ghevanghen Oli-
fanten des te minder souden schycke over den reuck /
byzieschinghe ende schyckelike gedaente deser Beesten :
Maer dooz hy vele goedts verworven hadde / want de
Soldaten handelden dese Beesten niet hare handen / ende
bemerckten hare groote trachsaemhepdt : Insghel-
ijcks de Ruyters wierpen hare scherpe Spieskens te-
ghens haer aen / ende het verdraghen deser Beesten
maecten dat de Peerden haer ghewoon wierden. Zoo
dan is Cesar om dese / de welcke ick hier voren verhaelt
hebbe / lauchsaem / traech / ende seer voordachtich ghe-
worden ; soo dat hy van zyn oude gewoonte ende rassic-
heyt vanden strijdt aen te gaen asghetreden was. Het
en was oock geen wonder : want hy hadde soodanighe
Heirkrachten die gewoon waren in het Fransche Lant
te oorlogghen / namentlicker op effene Velden / ende te-
ghens Franschen / dewelcke Mannen waren openher-
tigh / ende nergghens na soo bedzierchlick / dewyle sy ghe-
went waren te oorlogghen dooz kloechhepdt / ende niet
dooz bedzoch. Insghelijcx moeste hy arbeypden om den
Soldaten te onderwijsen hoe dat sy de bedziengerijen / loo-
se lagen / ende konstighe aenflagghen der Opanden souden
mogghen bekennen : ende watter van noode ware te vol-
ghen ende aen te nemen / ende wederom daer-enteghen
te mijden. Derhalven op dat sy dit alles te rasscher
souden aennemen ende leeren / soo arbeypde hy daer toe /
om de Legioenen op geen eene plaetse te houden ; maer
als uyt oorsaecke van Kroon te halen ende te soecken /
brachte hy deselfde gints ende herwaerchts. Ende nae
den derden daghe heeft hy zijne Depz-krachten seer
heerlicken in nach-ordze voort-gebracht / ende is al-
soo in de selfde ordze ghelijck hy die in-gheslelt hadde /
vooz-by der Opanden Depz-krachten ghetoghen / ende
heeft haer op een effene plaetse beroepen om te strijden.
Maer siende dat sy tot sulcks niet ghyneghen en waren /

waren / heeft hy ontrent den avont zijne Legioenen wederom binnen den Leger gebracht. Hier en tusschen kommen eenighe Gesanten upt de Stadt Varca / de welcke gheleghen was ontrent de Stadt Uzita / dewelcke wy hier vozen geseyt hebben dat Cesar ingewonnen hadde : Dese versochten ende baden hem / dat hy haer Garnisoen wilde toe-stieren / belovende vele dinghen ter oorloghe dienstich / te sullen uptrechten. Maer ontrent de se ve tijdt heeft eenen Overlooper zijne Lantslieden verwitticht van hare goede wille ende genegentheyt tot Cesar : daer over den Koninck Juba met zijne Heir-krachten seer haestelicken na de Stadt toegheloopt is / eer dat het Garnisoen van Cesar derwaerts ghekomen was / ende heeft de Stadt / ronts-om de selfde omicinghelende / met zijn groote aen-komende menichte inghekreghen / ende badelicken alle de Inwoonders vande selfde Stadt doen ombzengen / ende voorts den Soldaten overgegeven om de selfde te beplonderen ende te vernielen. Hier-en-tusschen heeft Cesar den a een-en-twintigsten Martij monsteringhe ghehouden van zijn gantsche Heerleger / ende daegs daer aen heeft hy alle zijn Heir-krachten te voorschijn gebracht / treckende van zijn Legher ontrent vijf mijlen / ende blijvende van Scipio ontrent twee mijlen / ende heeft aldaer met zijn volc in slachordze gestaen. Als hy nu bemerckte dat de Opanden / dewelcke dickwils ende menighmaels tot strijden ghenoodicht waren / niet ghesint en waren haer tot den Weldtslach te begheven / so heeft hy zijne Heir-krachten weder-om doen af trecken.

30. Des anderen daeghs heeft hy zijn Leger opgebrouwen / ende heeft gepooght te trecken na de Stadt Sarsura / alwaer Scipio Garnisoen van Numidische knechten ende Kroon binnen ghebracht hadde : het welck als Labienus ghewaer wiert / heeft hy met zijn Ruiterge ende lichtgewapent Doet-volck op zijn achter-tocht begost toe te leggen / ende nemende eenige Bagagien van de Jonghens ende c Soetelaers / dewelcke op Wagghens hare Waren voerden / soo is hy daer doozmoedich ende stout geworden / ende begost naerder aen den Legioenen te komen / also hy meynde dat de Soldaten onder den last ende Bagagie vermoeyt waren / ende dies-halven niet en souden konnen strijden. Maer Cesar hadde zijn saecke te vozen met voorszichtigheyt overlept / waer-inne hy

oorck

d X I I . Kal.
Apr.

Cesar treect
na de Stadt
Sarsura.

b Lix.
c Mercato-
res.

oock niet bedroghen is gheweest : want hy hadde d'ijne
 hondert wackere Soldaten ghenomen upt peder Le-
 gioen. Verhalven heeft hy de selfde teghens de Rup- a iurme.
 terje van Labienus aen-gestiert / ten eynde sy de d' hoo-
 pen van hare Ruyteren souden te hulpe komen. Labie-
 nus dit siende is door het aenschouwen vande Waendelē
 verschrikt gheworden / waer over hy zijne Heerden
 omme-keerende / schandelicken gepoocht heeft te vluch-
 ten / in boeghen datter vele verslagen zijn / ende oock seer
 vele ghequest. De Legioen-soldaten hebben wederom
 af-getrocken na hare Waendelen / ende op een nieu hare
 voor-ghenomen tocht begost te vorderen. Labienus e- hy verdrift
 ven-welen heeft niet opghehouden over den hoochsten Labienum
 top des gheberchts aen de rechten zijde van verre den op de wege
 Soldaten nu te volgen. Als nu Cesar aen de Stadt Sar- van hem en
 sura ghekomen was / heeft hy ten aenschouwen neemt de
 vande Opanden alle het Garnisoen van Scipio doen stad m.
 omme-bzengen / sonder dat sy den haren eenigen bystant
 dorsten doen : Doch Publius Cornelius Scipio / een e vocatus
 vande oude e vrywillighe Soldaten / de welke aldaer
 Gouverneur was / wederspyac en wederstont sulcx seer
 heftelic / maer hy wert haestelick vande menichte ober-
 vallen ende ghedoot. Ende heeft alsoo de Stadt in-ghē-
 nomen : ende het Koozn twelck hy aldaer vont / heeft
 hy onder zijn Heer-kracht upt-ghedeelt : des anderen
 daechs is hy ghekomen aen de Stadt Tisda / alwaer
 Confidius doen-maels lach met een groot Garnisoen
 ende zijn Bende Scherm-vechters. Cesar besichtet heb-
 bende de gelegentheyt van de Strat / ende een af keer heb-
 bende van de selfde te beleggen overmidts ghebzeck van
 Water / soo is hy van stonden aen ontrent vier mylen
 voort gerepft / ende heeft hemselfe ontrent eenich Water
 gelegert ; ende ten vierden dage van daer vertreckende / is
 hy weder ghekomen aen zijn Legher / het welc hy voor
 Agar gehadt hadde. Even sulcx dede Scipio mede / soo
 dat hy oock zijn Heer-krachten in zijn oude Leger ghe-
 bzacht heeft. Hier-en-tusschen hebben die van a Tha- a thabenen-
 bena / de welke onder de Heerschappije ende macht van ses.
 Juba plachten te zijn / gelegē zijnde in de ypterste Zee-
 kusten desselven Rijcks / alle het Koninclicke Garnisoē
 omme-ghebzacht / ende daer-beneffens Ghesanten van
 Cesar ghesonden / gebende hem te kennen hoe qualicken
 het

b Sagittarij.
c Colimena.

d commea-
tudo.

e Enighe
schermsche
haghen tuss-
schen beyde
de Heer-
krachten.

het aldaer ghemaecht was : daer oer sy versochten en-
de baden / dat hy dadelicken / alsoo sy zijne saken voordeel
ghedaen hadden / haer hulpe wilde betoonen ende be-
wysen. Cesar haer voornemen prijsende / heeft den Op-
permeester der Soldaten Marcum Crispum met een
Bende mitsgaders oock niet vele b Booschschutters en
c Werprustingen na Thabena in Garnisoen gesonden.
Ten selven tijde zijn aengekomen de Soldaten / de welc-
he upt alle de Legioenen ofte als siecken uptgheschoten
waren / ofte dewelcke voor een tijdt d vry geleyde gekre-
gen hebbende t' samen met hare Benden te vozen niet en
konden in Afrikaen overtrecken : dese alle zijn met eene
overschepinghe te gelijc by Cesar gekomen / namentlickē
vier duysent Doet-knechten / ses hondert Ruyters / duys-
sent Slingerwerpers ende Booschschutters. Verhalv
hy oock dese ende alle de andere Legioenen in slachorde
bupten gebracht heeft / ende volgens de selfde ordinantie
is hy voort- getogen ontrent acht mijlen van zijn Leger /
ende vier mijle van het Leger van Scipio / ende is opnt-
lickē in het blake Veldt stille blijven staen. Daer was
een Stadt beneden het Leger van Scipio / genaemt Te-
gea / alwaer hy meerde Garnisoen ontrent van vier hon-
dert Ruyters ghewoonlick was te hebben : daer na toe
heeft hy zijn Ruyterije gestreckt / omc ingelende beyde de
rechter ende lin. ker- zijde des Stadts : en hy selver heeft
zijn Legioenen bupten den Leger gebracht / ende op het
laegste van het Geberchte in slach- orde gestelt / doch en
is niet verders dan een mijle van zijn stercken voort- ge-
togen sulcx dat hy aldaer in slach- orde is blijven staen.
31. Als Scipio nu langhe stille op eene plaetse gestaen
hadde / ende over sulcx den gantschen tijdt dies daeghs
in ledighejdt over- ghebracht wierdt : Soo heeft Ce-
sar epnlickē sommighe hoopen Ruyteren last ghege-
ven om eenen aenval te doen op des Opandts Ruyterije /
de welcke voor de Stadt in Schildt- wacht stondt : en-
de heeft midts dien oock derwaerds ghesonden eenigh
licht- ghewapent Doet- volck / midts- gaders enighe
Boosch- schutters ende Slinger- werpers. Het welck
als de Juliaensche stracke in't werck stelden / ende hare
Peerden de sporen gevende / eenen zwaren aenval deden :
so heeft Pacidius daer- en- teghen begost zijne Ruyters
inde lengte upt te strecken / op dat sy door middel van diē
ghele-

ghelegentheydt souden kuyghen de Juliaensche troupen
te omcinghelen / ende even-wel niet-te-min kloechke
ken ende dapperlicken reghens haer souden strijden. Het
welck als Cesar bemerkte / heeft hy dize honderdt
wachere Soldaten / dewelcke hy in alle de Legioenen
uytbesondert ende verhozen hadde / uyt het Legioen het
welck inde slach-ordze aler-naest aen dien strijd stondt /
belast zijne Ruyters tot bystandt ende hulpe te komen.
Labienus middeler-wyle heeft aen zijne Ruyters ver-
sche bystandt van Ruyterije toe-ghesonden / ende in
plaetse van de ghequetste ende vermoeyde / nieuwe Ruy-
ters ende met verscher krachten zijnde onder-steeken.
De Juliaensche Ruyters hier over zijnde alleenlic vier
hondert in ghetale / en konden het ghewelt der Opanden /
de welcke sterck waren tot vier duysent toe / niet genoeg-
saem tegen-houden / ende daer-beneffens werden sy van
de licht-ghewapende Numidische seer ghequetst / in
voeghen dat sy aen a enckel eenen begosten te wijcken: ^{a Minura-}
het welck Cesar siende / heeft de ander vleughel toe-ghe- ^{sim.}
sonden / ten eynde de selfe in aller haeste den vermoey-
den souden te hulpe komen. Als sy nu by den haren qua-
men / hebben sy alle gelijckelick eenen moedt gheschept /
ende met ghemeyner handt eenen nieuwen aanval op den
Opant gedaen / in voegen dat sy den Opandē op de blache
hebben ghedreven / vele gedoot / ende seer vele ghequetst:
voorts hebben sy den Opanden drie mijlen weeghs ver-
volght / ende na dat sy haer inde Geberchten hadden ge-
dreven / zijn sy wederom by de hare gekeert. Cesar hier-
en-tusschen bleef in slach-ordze stille staen tot de thiende
ure toe ende heeft daer na den afrocht behouden met alle
de zijne wederom na het Legher ghenomen. In desen
strijdt is Darius seer zwaerlicken met een bavelum ^{b Pilum.}
door zijn Delmet in zijn Doost ghequetst: insghelijc
zijn daer gebleven vele Oversten / ende kloechke strijdbar-
re Mannen / ende oock vele gequetst. Als hy nu door gee-
nen middel de Opanden op een effene plaetse konde krij-
ghen / om de saecke met hare Legioenen te waghen / ende
oock niet en konde zijn Legher naerder den Opant bren-
ghen / overmidts de ghebreckelichheyt des Waters: so
heeft hy daer uyt ghenoechsaem verstaen / dat de Opan-
den haer selven niet sterck noch machtiich ghenoechlyc
haerselven en konden / maer dat sy steunende op de ghe-
brecke-

Cesar bele-
gert de Stadt
Thapsus.
e Fride
Non Apr.

breeckelicheit des Waters / dief halven weynich op hem
achten : Verhalven hy den c vierden Aprilis ter der-
der wake opghetoghen is / ende des nachts seft hien mij-
len van Agar voort-getoghen zijnde / heeft hy zijn Le-
gher geslagen by Thapsus / alwaer Virgilius met een
zwaer Garnisoen lach : ende heeft ten selven daghe de
Stadt ronts-om begost te beleggheren / ende vele bequa-
me ende ghelegene plaetsen in te nemen / ten eynde de by-
anden niet tegens hem soudent inloopen ende de binnen-
ste plaetsen innemen. Scipio hier-en-tusschen verstaen-
de het voornemen van Cesar. / heeft hemselfen ter hoog-
ster noot ghedwonghen ghewonden om namentlicken te
strijden / op dat hy niet de hooghste schande niet en sou-
de verliesen zijne seer gherrouwe Thapsiaensche Bur-
ghers / mitsgaders oock Virgilium : over sulcx is hy
strack henen ghetogen boven ober de verhevene plaetsen
voiggende also na Cesar toe / ende is eyntlicken acht mij-
len van Thapsus met twee Leghers blijven legghen.
Daer was een d stille staende Zoutpanne / tusschen de
welcke ende de Zee eene klepne enghete was niet wijder
dan anderhalf mijle : alhier poogde Scipio door te trec-
ken / ende also den Burghers van Thapsus eenighe by-
stant ende ontsettinghe te doen : het welck oock Cesar
wel overlept ende beemerckt hadde also te sullen geschie-
den : want daeghs daer aen heeft hy ter selver plaetse een
Schanse opgeworpen / ende heeft aldaer een drijebou-
dich Garnisoen gelaten : ende belanghende voort heeft
hy zijn andere Heir-krachten in e halve Maanen voort
Thapsus gelept ende de Stad met vele wercken omcin-
gelt. Scipio hier en tusschen van zijn voorszghenomen
tocht afgesloten zijnde / is boven de stille staende Zout-
panne / den anderen dag daer aen en nacht blijven leggen
en des mozghens vroegh voort-treckende / heeft hy zijn
plaetse genomen ontrent de Zee / niet verre van den Le-
ger / en het Garnisoen / welc by hier bovē verhaelt heb-
ben / namentlicken ontrent daer van daen anderhalf mij-
le / en heeft aldaer zijn Leger begost te maken. Het welck
als Cesar ghebootschapt was / soo heeft hy zijn Solda-
ten van haer werck ghenomen / latende Asprenatem den
Stede-houder des Burghemeesters met twee Legioe-
nen in het Legher in Garnisoen blijven / ende is met
een wacker Heir-kracht in aller haeste nae die plaetse
toe

d Stagnum
Salinarum.

e Lunata
castra.

toe getogen: insgelijcks heeft hy den Scheyen bevolen/ latende alleē een kleyn gedeelte van de Vlote voor Chap- sus/ dat sy soo nae by den Oever als sy konden achter de rugge der Vpanden souden aen-komen / ende op sijne tepckenen waer-nemen: ende so haest sy eenich tepcken mochten vernomen hebben/ dat sy stracks een gheschrey souden maken/ ende den Vpanden van achteren onvoor- siens eenen schryc souden aen-jagen/ ten eynde sy door dē selven schryck ge stroort zijnde/ gedwongen souden wer- den achter omme te sien.

Scipio
werdt een
stercke op
seer na by
het legher
van Cesar.

32. Doen nu Cesar derwaerts quam ende de nach- orde voor het Legher van Scipio sach staen: ende de Olifanten aen de rechter ende linker-vleughel gestelt/ insghelijcks oock een gedeelte zijner Soldaten seer vlij- tichlick aen de sterckinghen zijns Leghers wercken- de: soo heeft hy zijn volck in een drie-vondighe nach- orde ghestelt: namentlicken het chiende ende twee- de Legioen aen de rechter-vleughel: het achste ende ne- ghenste aen de linker-vleughel: insghelijcx oock vijf Legioenen gelaten tegens den noot van de vierde nach- orde: voortz heeft hy voor de vleughels vijf Benden teghens den Beesten gestelt: daer-beneffens tusschen in de vleugels heeft ooc vermengt eenige Booch-schutters ende Slinger-werpers: ende tusschen de Supters eenich licht-ghewapent Doet-volck. Dit aldus bestelt zijnde/ is hy te voet ronts-om alle de Soldaten geloopē/ ende heeft den ouden Soldaten verhaelt alle hare vro- micheden ende voortgaende strijdē/ ende voortz haer seer lieffelicken aen ghesproken/ ende hare ghemoederen den strijde verwacht ende opgemaect: ende belangende den nieuwen Soldaten de welcke noyt in eenige nach-orde gestreden hadden / de selfoe verniaende hy/ dat sy de vro- michte der ouden Soldaten souden napolgē/ ende hare eere / naem ende plaetse na de veriregene victorie sou- den pooghen te besitten. Terwile hy dus ronts-om zijn Heer-leger was gaende/ heeft hy den Vpanden ontrent hare Schanste bemer:kt in groote versaechttheydt te zijn/ ende seer verbaest gints ende weder te loopen / ende als-nu binna de Doozen te treden/ als-nu seer twijffel- achtich ende onordentlick wederom buyten te komen.

Ende alsoo sulcx van vele neffens Cesar bemerct wort; ^{a Legas} so hebben de a Stadt-houders ende andere oude b ge-

^{b Evoca}

De Cesari-
aensche doe-
ren ophef-
ende be eiten
Iulix.

c cohortes.

a Vallum.

b Mauri.

willige Soldaten strack Cesar gebeden dat hy teycken-
ten strijde soude willen gheuen / alsoo sy klare teyckenen
saghen dat hy een ghewisse victorie vanden onsterffelic-
ken Goden soude verkrijgen. Als Cesar hier over zwa-
richeyt maecte / ende haren puer ende vlijticheyt reghen
stont / seer sterckelicken roepende gheen behagen te heb-
ben niet een upt-val teghens haer te strijden ; so dat hy
dies halven seer neerstelicken zijn sach-ordze was op-
houdende : so ist onvoorsins aen de rechter-bleughel /
bupten last van Cesar geschiedt dat den Trompet-blasen
ghedwonghen vande Soldaten / de Trompet gesteken
heeft. Het welck gehoort zijnde / begosten alle de c Ben-
den niet hare gramme Vaendelen teghens den Opandt
aen te gaen : Doch de Hoofst-lieden stelden hare Boijt
daer teghen / ende sochten niet ghewelt den Soldaten
teghen te houden / ten eynde sy bupten last vanden
Velt-oberste teghens den Opandt niet en souden aen-
gaen : maer het was te vergheefs ende sy en recheden
niet upt. Verhalven Cesar bemerckende dat men
het aen-ghedzeven ghemoedt der Soldaten niet en kon-
de in-houden heeft den Soldaten het woort Gheuck
tot een Veldt-woort ende Krijchs-leuse ghegheuen :
Ende zijn Puerdt niet Sporen steeckende / is hy teghens
de voornaemste der Vyanden aen-ghereden. Hier-en-
russchen aen de rechter-bleughel hebben de Slingher-
werpers ende Booch-schutters / groote menichte van
Wijlen op den Olifanten gheworpen : waer over die
Beesten seer verschrikt zijn gheworden van weghen het
ghehuyl ende ghedruys der Slinghers ende Steenen /
ende oversulx weder-omme heerende / hebben sy den
haren (seer dick op malkanderen ghedronghen staende)
in groote menichte bertreden / pooghende door de half-
ghemaecte Doozen hares a Bolwerchs door te bo-
ren ende te loopen. Insghelycx oock de Ruyters van
b. Maroco / de welke in de selfde Bleughel met den O-
lifanten waren / sie de haer-selven van hare bescher-
minghe verlaten te zijn / zijn ten eersten ende int voerste
ghewilichtet : in voeghen dat de Legioenen / alsoo de
Beesten in aller haeste aen een kant gheholpen waren /
het Bolwerck der Opanden in-ghereghen hebben.
Doozts zijn aldaer sommighe de welke dapperlicke
wederstandt deden / ghebleven / ende de andere op de
vlucht

vlucht ghedreven/de welke in aler haeste geloopen zijn
 na het Leger/daer sy 'sdaeghs te vozen upt gegaen wa-
 ren. Alhier en behoort niet verzweghen te zijn/de vro-
 micheyt van eenen ouden Soldaet upt het vijfde Legioē
 want also een Olifant aen de kincker-bleugyel seer ghe-
 quetst was/en daer over verschoot zynde / groot gewelt
 op eenen ongewapenden c jongen was doende / den welc- c Lixa.
 ken hy onder zynen voet hadde / ende daer nae met zyn
 Linje op hem met groot gewelt dzingende/ende met syn
 d Snuyt recht tegens hem aenstootende / seer vreeselic- d Proboscis.
 ken benaude/ende met een eysselic geschreeu hem druck-
 te ende doode : so ist dat desen Soldaet sulcx niet en heeft
 kunnen verdragen/ noch hem-selven in-handen om met
 zyne Wapenen tegens hem aen te gaen. Den Olifant
 siende dat hy met vijandighe Wapenen tegens hem aen-
 quam/heeft het doode Lichaem verlaten/ende den Sol-
 daet met zynen Snuyt om-battet / ende midtsdien den
 ghewapenden Man van d' Aerde ghenomen ende op-
 gheheven:den Man siende in wat perikel hy was/ heeft
 nochtans stantvastelicken in zyn vooz-ghenomen strijt
 willen volherden ; over zulk heeft hy met zyn Sweert
 teghens den Snuyt met de welke hy om-vattet was/
 begost te slaen / ende met alle zyne nachten sonder op-
 houden/so veel als hy mochte/teghens hem gewoest:
 den Olifant dese pijn ghevoelende / ende de selfde niet
 langer konnende lyden/ heeft den Soldaet ter syden van
 hem geworpen/ende is met een groot gheschreeu wer-
 gheloopen ende heeft hem by de andere Beesten be-
 gheven. Daer-en-tusschen de gene de welke in Garni-
 soen binnen Chapsus lagen/ hebben upt de Stadt door
 de Zee poozte eenē upt val gedaen/en zyn buytē geloopt
 tot wat eynde is onseker; de sommige meynen overmits
 sy den haren hulpe wilden doen;de sommige overmits sy
 de Stadt wilden verlaten / ende door de vluchte hare be-
 houdenisse soecken: sy derhalven upt-geloopen zynde/
 trocken aen eenen c sekeren hoec door de Zee/ende poort- e Vmbilics
 den also aen Land te komen : maer dies-halven zyn sy finc
 door Steenen ende Schichten vā den Slavē ende Jon-
 gens verhindert geweest/soo dat sy haer-selven weder-
 om binnen de Stadt begeben hebben.

32. Middeerwyle zijn alle de Heyzkrachten van Sef- De Heir-
krachten wer-
de in het ges-
iel vragen
 pio verflaghen gheworpen / ende zyn seer verschoot
 over

ober het Velt hier endedaer ghelooopen : Het welck de
 Legioenen van Cesar bemerckende/hebben strack haer
 begheft te vervolghen / ten eynde sy gheen tijt hebben
 en souden om wederom tot haer-selven te komen / ende
 in orde by den anderen te vergaederen. Als sy nu niet
 de vluchte in haer Legher / waer na toe sy trocken /
 othekomen waren : begosten sy het selve stracks daer het
 vervallen was/wederom te vermaken/ten eynde sy haer-
 selven souden moghen op een nieu verweeren. Ende
 door eersten sochten sy omme na een sekeren Overste/
 op het welcke sy het ooghe souden hebben / ende door
 wiens last ende bevel sy de oorloghe souden voeren ende
 hare sake beleiden : maer bemerckende datter niemant
 onder het Garnisoen daer toe bequaem en was / soo
 hebben sy in aller haeste hare Wapenen van haer ghe-
 worpen / ende midtsdien ghepoocht te vluchten na het
 Konincklike Legher : maer aldaer komende saghen
 sy dat het selfde oock by den Juliaenschen in-ghenomen
 was. Verhalven den moedt verloren ghevende zijn
 sy stille op een seker gheberchte blijven staen / ende
 hare Wapenen nederwaerts latende hanghen / heb-
 ben sy na Krijchs ghebruyck bewijs van groetinghe
 ende vrientchap willen doen : doch sulcx heeft den el-
 lendighen Catijven weynich voordeels ghedaen. Want
 alsoode oude Soldaten seer verstoot ende gram waren/
 en konden sy tot gheen maticheydt beweicht worden/
 soo dat sy niet alleen haren Opant niet en verschoonden:
 maer hebben oock in haer Legher vele Edelen upt de
 Stadt de welcken sy a Men-dryvers van dese saecke
 noemden / ghequetst ende oock ghedoodt : onder dese is
 gheweest Tullius Rufus b eertijds Ontfangher/de-
 welcke door moetwille van een Soldaet met een c Ja-
 velijn gheschoten zijnde / ghestorven is : insghelijck
 oock Pompejus Rufus is met een Sweert op zijn
 Eem gheslaghen / ende ten waer saecke sy in aller ha-
 ste na Cesar toeghelooopen hadde / soude onghetwijfelt
 omme-ghebracht gheweest zijn. Hier over zijn vele
 Roomsche Ridders/ende Raets-heeren verschickt ge-
 worden/ ende hebben haren aftocht apt den strijdt ghe-
 nomen ten eynde sy niet mede in perijckel souden komen/
 ende omme-ghebracht worden van den Soldaten / de-
 welcke upt oorsaecke deser groter victorie een groote
 moet-

Met een
 groote hef-
 ticheydt en
 grammichs
 vande Cesa-
 riensche
 a Audores.
 b Quæsto-
 rius.
 c Pilum.

moetwille ende vryhepdt van te mis doen aennamen / alsoo daer gheen straffe omme-gingh van wegghen de teghenwoozdighe heerlicke daden. Verhalven belangen- de de voozgaende Soldaten van Scipio / de selfde niet teghenstaende sy seer heftelicken riepen om de trouwe ende ghenade van Cesar / zyn ten aenschouwen van hem onaenghesien Cesar aen den Soldaten begeerde datmen haer soude sparen / alle ghelijckelick ghedoodt ende omme-ghebracht. Cesar aldus dize Leghers ingewonnen hebbende / ende oock vanden Vpanden thien dny- sendt verslagghen hebbende ; insghelycx seer vele op de vlucht ghedreven hebbende / heeft zynen af-tocht met den zynen na het Legher genomen : ende van hem waren verlozen ontrent vyftigh Soldaten ende oock eenighe ghequetst.

34. Hier-en-tusschen onder wege is hy vooz de Stadt ^{Cesar boz- dert en ber- volgt syne victorie.} Thapsus stille blijven staen : Ende alsoo hy vier-en- tseftigh Olifanten ghewapent ende toe-gerust met hare Toozens ende vertierselen vande Vpanden ghekre- ghen hadde / soo heeft hy de selfde in goede ordze vooz de Stadt ghestelt : Het welck hy ten dien eynde dede / op dat Virgilius / ende de welcke met hem belegghert waren / vooz het bewijs vande neder-laghe vande ha- ren / af-stant souden doen (indien het moghelick wa- re) van hare hartneckichepdt. Daer naer heeft hy Virgilium selver aen-ghe-spoochen / ende hem ver- maent tot overghevinghe / met aanbiedinghe van zyne goedertierenthepdt ende sachtmoedichepdt. Maer alsoo hy bemerckte dat hy gheen antwoordt altoos van hem en kreegh / soo is hy vande Stadt geschepten. Des anderen daeghs / na dat den Godts-dienst ende danck- segghinghe ghedaen was / heeft hy de gantsche me- nichte te samen gheroepen : ende zyne Soldaten groo- telickx ghepriesen ten aenschouwen vande Stadt ; ende eerstelick het gantsche Heir-kracht der ouder Solda- ten beschoncken : Insghelycx oock aen een peder kloek ende vroom Soldaet / ende aen allen den ghenen de wel- ke haer vromelicken ende heerlicken ghedragghen had- den / van zynen Stoele vereeringhen upt-ghedeelt. Dit aldus ghedaen hebbende / is hy strackx daer van daen ghetogghen / latende aldaer vooz Thapsus dize Le- gioenen legghen onder Cajus Rebellus Stedehouder

des Burghemeesters : ende Cnejum Domitium heeft hy ghelaten vooz Tisdras / alwaer Considius Gouverneur was / om het selfde met twee Legioenen beleght te houden. Doch Marcus Messalam heeft hy vooz henen na Utica ghesonden / ende hy selver met zijn Ruiterij is achter aen ghekomen. Hier-en-tusschen de Ruypers van Scipio / de welcke te voren uyt den slach ghevlucht waren / willende na Utica henen trecken / zijn ghekomen by de Stadt Parada / alwaer sy binnen sochten te wesen / maer en wierden vande Inwoonderen niet ontfanghen / alsoo het gheruchte vande victorie van Cesar vooz henen geloopt was : daer over sy verstoort zijn gheworden / ende hebben de Stadt met geweld inghenomen; alwaer sy op het midden vande Marct strack een groote menichte van hout by een hebben vergadert / ende een groot Oper ghemaeckt / in het welcke sy alle haer goederen hebben geworpen ende doen verbranden. Insgelijcks hebben sy alle de Burghers vande Stadt (beide jonck ende out) ghegrepen / ende de selfde by hare goederen inde blamme gelworpen / ende met grooter pijn doen steruen.

De stants
vassicheyde
van Marcus
Cato /
ende zijn
doot
a Uticenses.

35. Dit aldus uytghericht hebbende zijn sy na Utica ghetoghen. Hier voren hadde Marcus Cato / alsoo die van a Utica wepnich verskerings schenen te vertoonen aen zijne zijde / uyt oorsake van het Privilegie van de Juliaensche Wet / alle het ghemeyn ongewapende volc uyt de Stadt verdreven / ende hadde de selfde luyten de Doorte als in een Legher met een kleine grachte doen besluyten / ende daer-beneffens met Wachten doen omringelen / so dat sy als in een gevangenisse aldaer waren woonende : insghelijck hadde hy den slaet doen vast houden in de ghevanghenisse des Stadts. Als nu dese ghevluchte Ruypers aldaer aenquamen / so hebben sy het Legher vande Burghers aenghetast / ende het selfde begost te bestormen / uyt oorsaecke sy de zijde van Cesar gunstich waren gheweest. Daer-omme sy haer wilden omme-brenghen / op dat sy alsoo doot den doot van haer lieden eenighe vergeldinghe ende wraecke van hare neder-laghe ende verlies souden te weghe brenghen. Doch die van Utica vtrstaende van de victorie van Cesar hebben eenen niet gegrepen / ende den Ruypers niet Steenen ende Stoecken van haer gheweert. Doen sy nu
het

het bukten-Leger niet en konden in winnen / zigh sy
 strack geloope in de Stat Utica / ende hebben vele But-
 ghers der selver Stat onne-gebracht / insghelijc ha-
 re hupfen op-ghelopen ende beplondert. Cato hier o-
 ver heeft daer teghen gesproken ende de oz alle middelen
 gesocht te bewegē om met hem de Stat te beschermen /
 ende van alle onbehoorlike moedertijen ende rooverijen
 af-stant te doen : en also hy bemerckte wat sy sochten / so
 heeft hy om te krachtiger hare beroerte te stillē / aen een
 pder vā de hare upt gedeplt hondert Sestertien aen gel-
 de. Zulx heeft oot Sptia Faustus gedaen / geuerde ver- ^{b H. S. c.}
 eerdingen inde gesienckē van syn epgē gelt : ende daer na
 is hy met haer van Utica veretrocken / ende is voorts na
 het Koninckrycke gereyst. Hier en-tusschen komen noch
 vele andere van de vluchte binnen Utica ghelopen / de
 welcke Cato alle ghelyckelick heeft hy een doen roepen /
 t'zamen met noch dize hondert / de welcke aen Scripto
 gelt om de oorloge te voeren / ghedaen hadden ; ende heeft
 haer vermaent / dat sy haer Slaven soudē los ende vry
 laten / ende de Stat gelycker hant met hem beschermen.
 Maer also sommige hier toe verflonden / sommige we-
 derom daer en-tegē een verschiet herte / en eē vertraecht
 ontmoet ende seer genegen tot de vluchte hadden : so heeft
 hy de sake laten varen / ende op-gehouden met haer dies-
 halven meer te spreken. Ende ten eynde sy soudē mogen
 vertrecken / so heeft hy haer eenige Schepen vergant /
 omte reysen elcx daer sy wilden. Na dit alles heeft hy
 voorts syn epgen saken seer neerstelicken beschickt en-
 de sijne kinderen aen Lucius Cesar / de welcke aldaer ^{a a Quackor.}
 Ontfanger was / bevelen : het welck ghedaen hebbende /
 heeft hy hem voorts betoont sonder eenich na-dencken /
 toonen-de eenerley ghelaedt / ghelyck als ten anderen
 tijden / ende praten-de ghelyck als te vooren : maer hem
 gaende om te slapen ende te rusten / heeft hy heynie-
 licken een ^{b Forreum.} Mes met hem in de Kamer ghenomen /
 ende hem-selven daer inde door-steken. Als hy
 hier over ter neder viel / doch even-wel noch eenich
 leven hy hem hadde : Zoo heeft men ydt het
 gheruchte van bukten quaedt vermoeden inghebre-
 ghen / Ende daer over de Kamer op-ghelopen / en-
 de hem alsoo ghestelt bindende / hebben strack de
 Medicyn-meester ende sijne Vrienden hem begost te
 hou-

c Uticonses.

Houden ende ghearbepdet om syne wonden te verbin-
den: maer hy sulcx ziende/ heeft seer wreedelickē de won-
de met zijne handen van een gheruckt / ende hem-sel-
ven alsoo met een kloec manlick ghemoet ghedoodet/
ende het leven benomen. Ende al-hoe-wel de c Burgeren
van Utica hem hatende upt oorsake dat hy de zijde van
Pompejus volchde / nochtans hebben sy hem een eer-
like begraeffnisse aen-ghedaen / upt oorsake van zijn
bysondere op-rechticheyt / waer-iene de andere Over-
sten niet hem niet te vergelijcken en waren/ ende over-
mits hy de Stadt Utica met heerlicken Wercken ghe-
sterckt hadde/ende met vele Tozeng verbeteret hadde.

Cesar ver-
overt Utica
en meer an-
dere steden.

d Impera-
tur.

36. Lucius Cesar hier over/ siende dat hy doot was/
heeft stracks/ ten eynde hy eenich behulp in zijn vooz-
nemen soude krijghen het volc t'samen beroepen / ende
vergaderinghe gehouden: in de welke hy het volck ver-
maent heeft/ dat sy de Poozten souden openen / alsoo hy
een groot vertrouwen hadde op Cesar/ niet twijffelende
aen zijne ghenade ende goedertierentheyt. Waer over
sy dadelicken de Poozten gheopent hebben/ende hy sel-
ver is upt de Stadt ghegaen/ende Cesar den d Veldt-
oversten in het ghemoet ghetogen. Messalla hier-en-
tusschen / ghelyck hem bevolen was / is binnen Utica
ghetogen/ende heeft Wachten aen alle Poozten bestelt.
Hier-en-tusschen is Cesar van Chapsus vertroocken/
ende is vooz Vsceta ghekomen / alwaer Scipio
onder de bewaringhe van een kleyn Garnisoen / een
seer grooten overvloedt van Kroon hadde ; midtsga-
ders oock een seer groote menichte van Wapenen /
Schichten/ende meer andere dinghen : Welckie Stadt
in het aen-komen hy ten eersten in-ghenomen heeft.
Daer na is hy ghetoghen vooz de Stadt Adzumetum :
Binnen welckie Stadt hy oock dadelicken sonder ee-
nich vertoeven in-ghelaten is / ende aen-merckende
de Wapenen/mitsgaders het Kroon ende Gelt/t'welck
hy aldaer vondt / heeft hy Quintum Legurium / ende
Cajum Considium de Soone / de welke aldaer la-
ghen / by hem doen komen / ende aen haer het leven
gheschoncken. Daer na is hy des-selven daechs van
Adzumetum vertroocken/ende latende Livinejum Re-
gulum aldaer legghen met een Legioen / ende heeft
ghearbepdet om binnen de Stadt Utica te komen :
Middelertwyle

Middelerwijje op den weghe is hem Lucius Cesar te ghemoete ghekomen / de welke stracks voor zijne Doeten ter Aerden neder-geballen is / ende heeft hem alleenlick om zijns Lijfs ghenade (sonder yet anders meerte versoeken) ghebeden : Het welck hem Cesar lichtelicken/volgens zijne e goede inborsticheyt ende ghewoonte vergunt heeft : Insghelijcx heeft hy ooc achter-volgende zijnen aerdt/het leven geschoncken aen Cerina/ Cetejus/ Publius Atius/Lucius Cella / beyde de Vader ende de Soone / daer-beneffens oock aen Marcus Cypius / Marcus Aquinius de Soone van Cato / midtsgaders oock aen de kinderen van Damasippus. Dit dan aldus besteldt zijnde/is hy ontrent denacht / doen de Keerssen aen-ghe-
 steken waren/ voor Utica gekomen/ ende is dien nacht buyten de Stadt blijven legghen. Doch des anderen daechs s' morgens is hy binnen de Stadt ghekomen/ ende heeft de gantsche menichte te samen gheroepen/ vermanende ben inwoonders van Utica goets noets te zijn / ende haer bedankende van hare goede ghenegent-
 heyt tot hemwaerts. Ende aengaende den Romeyschen Koop-lieden / ende met namen de gene de welke van het ghetal vande drie hondert waren/ende aen Varus ende Scipio Gelt gedaen hadden;ende daer over seer zwaerlichen beschuldicht waren : van hare boosheyt heeft hy vele gesproken ende een langher reden gehad : doch evenwel ten laetsten heeft hy doen verkondighen dat sy sonder vzeese mochten te voorschijn komen : ende heeft haer doen aen-seggen dat hy haer alleenlick het leven sonde schencken/maer dat hy hare goederen soude doen verkoopen/doch also dat een peder gheoorloft soude wesen zijn eyghen goederen weder te koopen / dewijle hy haer goederen wilde upt-roepen / ende het Ggelt tot een Kantsoen nemen / om daer mede haer leven te behouden. Sy dit hoorende/alsoo sy van vzeese byhang doot waren/ende aen haer leven (upt oorsake van hare quade verdiensten) grootelick twijffelden; hebben strack als sy vande aanbiedinghe harer behoudenisse hoorde/ eenen moedt gheschept / ende hebben de voor-ghestelde conditie seer geerne ende begeerichlick aen-genomen : insghelijcx hebben sy oock aen Cesar versocht / dat hy een sekere somme Ghelts iot af-lossinghe van de drie hondert

e Pro sua
 autura.

a Bis milles
H. S.
b sex pen-
sionibus,

hondert te samen haer soude op leggen : waer ober Cæsar a twee duysent Sestertien aen Gheelde haer te laste ghelept heeft/om binnen drie Jaren met b ses paepen aen het Roomsche Volck te betalen. Hier teghens heeft niemant ghesproken / maer hebben alle ghelijckelick gheseydt dat sy des-selven daechs op een nieuwen weder-om als gheboren waren/in voeghen dat sy alle seer blijde waren ende Cæsar ten aller-hoochsten bedanccken:

Juba bluch-
rende in syn
Koninckrijk
wies van de
Burgheers
van Zania
huytende
staer gestoten

c conjuges

d Gaza.

37. Hier-en-tusschen den Koninck Juba na dat hy uyt den strijt ghevlucht was / heeft hem by daghe t'samen met Petreus op de Lant-wooninghen verbercht/ende is des nachts voort-ghetoghen/ende eyntlicken na dat hy eenighe nacht-tochten ghedaen hadde/ in zijn Koninckrijk ghekonien ; alwaer hy hem begheven heeft na de Stadt Zania / binnen de welcke hy zijn Hof/ c duys vrouwen ende kinderen hadde : ende binnen de welcke hy doen brenghen hadde alle zijn schatten ende gelt uyt zijn gantsche Koninckrijk / midtsgaders alle andere kostelicken dinghen / uyt oorsake dat hy de selfde Stadt int beginsel van de oorloghe met groote wercken ghesterckt hadde. Maer de Burgheers aldaer / alsoo sy te vooren ghehoort hadden de blijde tijdinghen van de victorie van Cæsar / hebben hem ter oorsake van dien blyten de Stadt ghehouden ende ghesloten ; het welck sy om dese redden deden : overmits hy in den aenvalck van de oorloghe teghen het Roomsche volck / binnen de Stadt Zania een groote menichte van hout te samen doen brenghen hadde/ende op het midden van de Marct aldaer eenen seer grooten hoop op malkanderen ghestapelt hadde / ten eynde hy indien hy in de oorloghe quame overwonnen te werden / alle de goederen aldaer op een hoop soude brenghen ; ende daer na alle de Burgers doen omme-brenghen/ende haer Lichamen aldaer op malkanderen werpen : het welck ghedaen hebbende / dat hy als-dan het Wyer in het Hout soude aen-steken / ende daer na hem-selven boven op haer soude dooden ende omme-brenghen ; op dat hy alsoo te ghelijck t'samen met zijne kinderen / duys vrouwen / mitsgaders den Burgheers ende alle zijne Konincklike d Schatten soude moghen verbrant werden. Als Juba nu langhe voor de Poorten gestaan hadde/ende eerstelicken met ontsich ende ghebidt / mitsgaders vele dreyginghen teghens den

den e Burgers van Zama gehandelt hadde: so heeft hy e Zamenfey,
 daer na (merckende dat hy weynich voordeels daer me-
 de dede) met vele smeekingen haer begoft te bidden/ dat
 sy hem by zijn a Hups-goeden souden laten komen: doch
 alsoo hy bemerkte dat sy even-wel volstandich by haer
 boornemen bleven/ ende dat sy noch door dreyg inghen/
 noch door smeekingen beweecht en wierden om hem in
 te laten; soo heeft hy ten derden van haer begeert dat sy
 hem zijne Hups-vrouwen ende kinderen souden weder-
 om geven/ om de selfde met hem te nemen. Maer als hy
 sach dat de Burgers gantch ende gaer geen antwoorde
 en gaven/ soo is hy ten laetsten van Zama/ sonder yet te
 verkrijgen/ vertroocken/ ende heeft hem op zijn Lanthof
 met Marcus Petrejus ende eenige Ruyteren begeben.

38. Hier-en-tusschen hebben die van Zama over dit
 alles hare Ghesanten na Utica aen Cesar ghesonden/
 ende versochten aen hem dat hy haer eenighe hulpe wil-
 de toefenden/ eer dat den Koninck zijne machten mocht-
 te vergadert hebben om haer te belegghen: voort so dat
 sy aen haer zijde bereypt waren de Stadt ende haer selven
 voort hem alleenlick soo lange als hy leefde te behouden
 ende te bewaren. Cesar heeft hier over den Ghesanten
 geprefen/ ende de selfde belast voort hen na hups te kee-
 ren/ en de comste aenden haren voort hen te bootschap-
 pen. Des anderen dachs is hy van Utica vertroocken/
 ende na het Koninckrijcke van Juba met zijn Ruyte-
 rij ghereyst. Daer-en-tusschen terwyle hy op reyse
 was/ zijn vele Oversten vande Hups-krachten des Ko-
 nincks tot Cesar ghekomen/ ende hebben hem ghebeden
 dat hy haer in ghenade wilde aennemen: De welcke
 oock alsoo sy ootmoedelicken hem smeekten ende badē/
 ghenade verkreghen hebben. Ende sy in hare reyse
 voortgaende/ zijn binnen Zama ghekomen. Hier-en-
 tusschen is de sprake van zijn goedertierentheyt ende
 ghenade het gantsche Lant door ghelopen/ soo dat
 daer over bykans alle de Ruyters van het geheele Ko-
 ninckrijck by Cesar te Zama ghekomen zijn/ ende door
 middel van dien/ zijn sy oock van alle vrees ende perijc-
 kel verlost gheweest. Terwyle dit alles aen weder-
 zijden aldus omme-gingh/ soo isser een groote benaut-
 heyt int herte ghekomen van Confidius/ de welcke
 Gouverneur was binnen Tisza / ende aldaer lach

a diij pena
 tos.

Die ha Zaa
 ma gheben
 haersel en
 over aen Ces
 sar.

b Familia,
c Gladiato.
ria manus.

d Af. ic. oopl.
Boeck W.
§ XXXI I.
e Af. ic. oopl.
Boeck W.
§ XXV.

f Af. ic. oopl.
Boeck W.
§ XXXVI.

a Proconsul.

Den Koninc
Zuda en de
s eius doode
haer selven.

met zijn b gevolg / mitsgaders oock met een groote
cmacht van Schermers / ende met vele Getulische. De-
se verstaende de nederlaghe vande zijne ende oock de aen-
komste van Domitius ende der Legioenen / is seer ver-
schrikt ende verbaest gheworden / over sulcks den
moedt verloren ghebbende / heeft hy de Stadt verlaten /
ende is hemelicken met eenighe Barbarische ver-
trocken / nemende een grsote somme Geldts met hem ;
met het welcke hy meynde in het Koninckrijcke te rep-
sen. Maer de Getulische zijne mede-ghesellen / beghee-
rich zijnde na den Vuyt / hebben hem op den weghe in
stukken ghesneden ende ghekerft : Het welck ghedaen
hebbende / verstroyden sy haer-selven vanden anderen /
ende hebben haer-selven in alle deelen ende hoecken des
Landts begheven. Middelerwyle is Caius Virgilius
mede oock seer bekommert gheworden / want alsoo hy
beyde te Lande ende ter Zee beleghert zijnde / niet en
konde upt-rechten / ende vorder versiondt dat de d zijne
om-hals ghekomen / ofte in de vlucht gheslaghen wa-
ren : Insgheleijcks dat e Marcus Cato binnen V-
tica hem-selven ghedoodt ende het leven benomen had-
de : Daer-beneffens dat den Koninck in een onseker
was dwalende / verlaten vande zijne / ende hy eenen pe-
ghelicken in een kleyn-achtinghe : Wijders dat oock
Sabura / mitsgaders alle zijne Hey-krachten / van
Sitijs t'ondergebracht waren : daer-en-boven dat ooc
Cesar sonder eenige vertoevinge ofte beraet binnen f V-
tica ontfangen was : ende eyntlicken datter van sulcken
groot Hey-leger niets over-gebleven en was / het welc
hem ende zijne kinderen sonde konnen eenigē dienst doe-
so heeft hy derhalven dit alles overlegghende van Cani-
nius den a Stedehouder des Burgemeesters / dewelcke
hem belegert hadde / genade versocht : ende vry geleyde
van hem gekregen hebbende / heeft hy hem-selven ende
alles wat hy hadde / mitsgaders de Stadt aen den Ste-
de-houder des Burgemeesters overgegeven.

39. Hier-en-tusschen den Koninc Zuda dit alles hoo-
rende / ende siende hem buyten alle Steden ghesloten te
zijn / heeft den moedt gantschelicken verloren ghegeven :
derhalven na dat hy t'samen met Petrejus alles te
vergeefs ghepoocht ende versocht hadde / so hebben sy
eyntlicken t'samen besloten met het zweert teghens
malkanderen

malkanderen te strijden / ten eynde sy souden schijnen
 bromelicken ende mannelicken als krijchs-lieden ge-
 storven te zijn. Verhalven aen malkanderen komen-
 de/alsoo Juba stercker was dan Petrejus/soo heeft den
 stercksten lichtelicken den zwackste met het zweert om-
 megebracht ende gedoot: daer na sochte ende arbeide hy
 met zijn eyghen zweert hem-selven te door-steken / ende
 sulcx niet konnende doen/so heeft hy zynen knecht ge-
 smeect ende ghebeden/dat hy hem soude willen dooden:
 het welck den knecht op zijn versoekt ghedaen heeft.
 Hier-en-tusschen Publius Sittius/na dat hy verlagen
 hadde het Heyzkracht van Sabura den Oversten van
 Juba ende oock den selven ghedoot / treckende door het
 Lant van a Mauritaniën met een kleynen hoop na Ce- a Maroco.
 sar toe/is by ghevalle gekomen int gemoete van Faust-
 us ende Afranius/de welke by haer hadden het Heyz-
 kracht/met de welke sy Utica beplondert hadden/ende
 sochten over in b Spagnen te trecken / zijnde ontrent b Hispania.
 c vyfthien hondert in ghetale. Verhalven dat een wep- c ∞ D.
 nich te vooren verstaen hebbende/heeft hy des nachts/
 zijn volc op lagen bestelt/ende des morgens vroech haer
 onvoorzien overvallen; in voegen datter niet dan wep-
 nich Ruyters/de welke ten eersten in de vooz-tocht
 de vluchte namen/ontkomen zijn/de anderen zijn alle
 ghelijckelick ofte ghedoot/ofte op haers-lijs ghenade
 ghevanghen ghenomen: insghelycx heeft hy oock
 Afranius ende Faustus levendich gebangen genomen
 t'samen met hare Wyfzouwen ende kinderen. Na
 sommighe daghen isser in het Heyzkracht een groote
 op-sprake ende beroerte ghekomen/waer door Faustus
 ende Afranius omme-gebracht zijn. Doch Cesar heeft
 aen Pompeja/mitsgaders aende kinderen van Faust-
 us de behoudenisse van haer lijf ende goederen ghe-
 schoncken. Belanghende Scipio/de selfde heeft hem
 t'samen met Damasippus/ende Torquatus/ende Ple-
 torius Rustianus in eenighe langhe Schepen ter Zee
 begeben om na Spagnen te trecken: doch na dat sy lan-
 ge in Zee op het onsekere gezwerft ende gedreven hadt ē/
 zijn sy eyntelicken ghevallen aende konincklike Stadt
 d Hippon / alwaer doen-maels de Vlote van Publius d De Stadt
 Sittius was: ende alsoo de selfde veel groter was ende Bona.
 van meerder Schepen / soo heeft de selfde hare kleyne

De doot van
Scipio

e Afric. noyl.
Borck B
§ XXXVI.

f Provincia.

a chapsitani.
b H. S. XX.
millia.

c adrumen-
tani.

d Leptitani.

a rissitani.

Blote lichtelicken omcinghelt ende vermeestert; ende in
desen stach is Scipio / t'zamen met de gene die ick een
wepnich te voozen ghenoemt hebbe / onnec-ghekommen
ende ghebleven. Middelerwyle heeft Cesar binnen Za-
ma alle de konincklike goederen by uytroepinghe doen
verkoopen / mitsgaders de goederen der Roomscher
Burgheren / de welcke teghen het Romeynsche volck de
Wapenen gheboert hadden : insghelijcx heeft hy oock
aen de Burghers van Zama vereeringhen ghedaen /
upt oorsake dat sy soo manlicken den c koninck buy-
ten gesloten hadden / daerbenessens dat sy alle de Schat-
tinghen ende Tollen des konincks afgheschaft hadden /
ende van een koninckryck een Roomsche f Lantbooch-
dige ghemaect hadden. Dit aldus bestelt hebbende /
heeft hy Crispum Sallustium den Stede-houder des
Burghemeesters met macht ende ghebiet aldaer ghe-
laten / ende is voorts van Zama na Utica vertrocken :
alwaer hy oock verkocht heeft de goederen der ghener
de welcke eenich bevel onder Juba ende Petrejus ge-
hadt hadden : insghelijcks den a Burghers van Chap-
sus heeft hy tot Gheldt-boete te laste geleyt b twintich
dusent Sestertien; ende de t'zamen-komste der Room-
scher Burgheren binnen de selfde Stat dertich dusent
Sestertien. Voorts den c Burghers van Adzumetum
heeft hy op-geleyt dertich dusent Sestertien / ende de
t'zamen-komste der Roomscher 2. irgeren aldaer vijf-
tich dusent Sestertien : ende daer mede heeft hy hare
Steden ende goederen tegens alle gewelt ende rooverije
beschermt. Belanghende den d Burgers van Leptis
welckers goederen Juba in de vooz-leden jaren beplon-
dert hadde / ende de welcke aen den staet door Ghesanten
dies-halven hadden geklaecht / waer over sy door mid-
del van eenighe Schepts-lieden haer vanden staet ghe-
gheben / hare goederen weder ghehregen hadden : de self-
de heeft hy een boete op-geleyt van hondert dusent ge-
wichten Oly alle Jaers op te brengen ; upt oorsake dat
sy in den beginne door oneenicheyt van hare voornaem-
ste Heeren een verbont met Juba aenghegaen hadden
ende den zelven met Wapenen / Soldaten / ende Gheldt
beholpen hadden. Nopende den e Burgers van Tisora
de selfde overmidts de armoede ende kleynicheydt des
Stadts / heeft hy op-gheleydt een zekere boete van ee-
nige

nighe maten koozns op te brenghen. Dit aldus bestelt
 zijnde/is hy den fderthienden Junij van Utica te Sche- ^{ft d'ib iunij.}
 pe gegaen/ende na den derden dach is hy te g Carales in ^{g de stad}
 Sardinien ghekomen. Alwaer hy den Sulcitaenschen ^{caplicre.}
 op-ghelepd't heeft een boete van hondert dupsent Sester-
 tien/upt oorfake dat sy Pasidium ende zijne Wlote ont-
 fanghen hadden / ende hem met alle hare overbloet be-
 holpen:insgelijcx in plaetse van den thierenden Penning/
 heeft hy haer te laste gelepd't den achtsten te betalen/ en-
 heeft oock de goederen van eenighe doen verkoopen.

Ende is na dit alles den h neghen-en-twintich-
 sten Junij wederom te Schepe ghegaen/ende
 van Carales by het Lant henen va-
 rende is hy den acht-en-twintich-
 sten dage/also hy door teghen-
 spoedighe Winden hier en-
 de daer inne Havenen
 moeste blijven leg-
 ghen / binnen de
 Stadt Romen
 ghekomen.

Cesar ordie
 op alles ge-
 geve hebbe
 de/trect we-
 derom na
 Romen
 hanc diem
 21 e. Kal.

Y y 3

Het

De Spaensche oorl. van C. Iul. Cæsar
Het seste Boeck
van
De Burgherlike Oorloghe
Ofte
De Spaensche oorloghe
van
Cajus Iulius Cæsar,
Beschreven door
AVLVS HIRTIVS PANSÆ,

Inhoudt des sesten Boecks.

De voor-bereydinghen vanden grooten Veldt slach by Munda, seer langh ende treffelicken verhaelt : insgelijcx de overloopen-
gen nederlagen, ende heerlike daden ten weder-zijden : V Vij-
ders het in-nemen ende berooven van eenighen Steden. Eynde-
licken wert de geheele oorloge in Spangnen verweest zijnde van
beyde de Pompeij Cnejus ende Sextus, door den voor-verhael-
den Veldt slach, midts gaders door de doot van Cnejus ende het
vluchten van Sextus ten eynde ghebracht.

Dit alles is geschiet in het twee en-veertighste Iaer
voor de gheboorte Chritti.

I.

De laetste
oorloge van
Cesar in
Spangnen
a Alexander
oorl. Boeck
III.
§ XXXV.
b Hirtius oorl.
Boeck IV.
§ XXXI I.
XXXI I I.
XXXI V.
XXXV &c.
c Vltior
Hispania.

Is nu a Pharnaces t'onder gebzacht
was / ende b Afriken-lant in-geno-
men / zijndaeer eenighe Soldaten met
den jonghen Cnejus Pompejus upt
de selfde stryden gevluchtet ende ont-
komen : ende alsoo sp. na c hooch-
Spangnen ghevluchtet waren / heb-
ben sp het selfde in-genomen / terwij-
le Cesar in Intalien op ghehouden wiert / zijnde hier en
daer besich met giften ende vereeringhen aen zijne trou-
we Vrienden te beschencken : dies-halven Pompejus
om goede versekeringen hem-selven te maken / heeft be-
gost te arbeypden om de Steden met trouwe ende gelof-
te aen hem te verbinden. Over sulcx heeft hy eensdeels
met bidden ende smeekinghen / eensdeels met ghewelt
een groote macht by een vergadert / ende met de selfde
de

de Landt-voochdijē aldaer seer grouwelicken begost te
 verwoesten. Ende hier toe hebben sommighe Steden
 van selfs eenighe hulpe tse-ghesonden: maer de sommi-
 ge weder-omme floren hare Doorten: van de welcke
 hy eenighe met geweld in-nam/de welcke hy seer mis-
 handelde/want de rijcken alhoewel sy bevonden wierdē
 eenige getrouwichēpt aen Cnejus Pompejus ghedaen
 ende ghetoont te hebben; nochtans overmits de over-
 bloedichept hares Ghelts / so wierdt eenighe oorsake
 tegens haerlieden gesocht/ ten eynde sy om hals moch-
 ten ghebracht werden/ ende alsoo haer Ghelt onder den
 Soldaten ende Vrijbuyters soude ghedeelt werden. O-
 ver sulcx is den Vyant door eenighe kleyne profijten op-
 gheweckt/ende zijne Heir-krachten zijn daghelix ver-
 meerdert. Het welck de Steden de welcke tegens Pom-
 pejus waren/bemerckende/ hebben herscheyden Boden
 in Italien gesonden/ende metten aller eersten hulpe ver-
 socht. Cajus Cesar de welcke ten derden-male Dicta-
 teur was/en ten vierden-mael op een nieu verkoren om
 inden selven ampt te blijvē/na dat hy sulcx verstaē had-
 de/is met grooter haestē met lange rochten/na d Spag-
 nen ghetooghen om aldaer de oorloge te volvoeren. Hier-
 entusschen terwile hy op reyse was syn daer eenige Ge-
 santen van e Corduba/ de welcke van Cnejus Pompe-
 jus afgeweken waren / Cesar int ghemoet ghekomen:
 ende gaben hem te kennen hoe dat de Stadt Corduba
 hy nachte soude konnen in-ghenomen werden. Ende
 dat hy alsoo buyten verwachtinghe der Vyanden de
 Provincie soude krijghen/het welck anders niet so licht
 en soude gheschieden/over-mits aen allen plaetsen Bo-
 den van Cnejus Pompejus gheseldt waren/ ten eynde
 sy hem vande komste van Cesar souden verwittighen.
 Ende insghelijckis verhaelden sy meer andere waer-
 schijnliche dinghen. Verhalven door dit alleg beweicht
 sonde/heeft hy Quintum Pedium/ende Quintum Fa-
 bium Maximum/ de welcke hy te vozen als Stadhou-
 ders over zijn Heirkracht gestelt hadde/van zijne kom-
 ste verwitticht/ten eynde sy hem tot behulp souden toe-
 sendē hare Ruyterge/dewelcke sy aldaer inde Provincie
 mochten aengenomen hebben. Ende hier over eer sy sel-
 ver meynden hy haer gekomen zijnde/heeft hy van haer
 Ruyterge tot zijn behulp so veel als hy wenste/Vārege.

d hispania.
 Eenige van
 Corduba
 versochten
 Cesar.
 e corduba-
 ses.

a Bis millies
H S.
b sex pen-
sionibus,

hondert te samen haer soude op leggen : waer ober Ces-
sar a twee duysent Sestertien aen Ghelde haer te laste
ghelept heeft/om binnen drie Jaren met b ses paepen
aen het Roomsche Volck te betalen. Hier teghens heeft
niemandt ghesproken / maer hebben alle ghelijckelick
gheseydt dat sy des-selven daechs op een nieuw weder-
om als gheboren waren/in voeghen dat sy alle seer blijde
waren ende Cesar ten aller-hoochsten bedanccken:

Juba bluch-
sende in syn
Koninckrijk
wert van de
Burgheers
van Zama
huytende
staet gesloten

c conjuges

37. Hier-en-tusschen den Koninck Juba na dat hy
uyt den strijt ghevluchtet was / heeft hem by daghe
t'samen met Petrejus op de Lant-wooninghen ver-
bercht/ende is des nachts voort-ghetoghen/ende eynt-
licken na dat hy eenighe nacht-tochten ghedaen hadde/
in zijn Koninckrijk ghekomen ; alwaer hy hem beghe-
ven heeft na de Stadt Zama / binnen de welcke hy zijn
Hof/ c Duyf vrouwen ende kinderen hadde : ende bin-
nen de welcke hy doen brenghen hadde alle zijn schatten
ende gelt uyt zijn gantche Koninckrijk / mitsgaders
alle andere kostelicken dinghen / uyt oorsake dat hy de
selfde Stadt int beginsel van de oorloghe met groote
wercken ghesterckt hadde. Maer de Burgheers aldaer/
alsoo sy te vooren ghehoort hadden de blijde tijdinghen
van de victorie van Cesar/hebben hem ter oorsake van
dien buyten de Stadt ghehouden ende ghesloten ; het
welck sy om dese rederen deden : overmits hy in den
aenvalck van de oorloghe teghen het Roomsche volck/
binnen de Stadt Zama een groote menichte van hout te
samen doen brenghen hadde/ende op het midden van de
Marct aldaer eenen seer grooten hoop op malkanderen
ghestapelt hadde/ten eynde hy indien hy in de oorloghe
quame overwonnen te werden / alle de goederen aldaer
op een hoop soude brenghen; endedaer na alle de Burgers
doen omme-brenghen/ende haer Lichamen aldaer op
malkanderen werpen : het welck ghedaen hebbende/dat
hy als-dan het Ouer in het Hout soude aen-steken/ ende
daer na hem-selven boven op haer soude dooden ende
omme-brenghen ; op dat hy alsoo te ghelijck t'samen
met zijne kinderen / Duyf vrouwen/mitsgaders den
Burgheers ende alle zijne Konincklike d Schatten sou-
de moghen verbrant werden. Als Juba nu langhe voor-
de Poorten gestaan hadde/ende eerstelicken met ontsich-
ende ghebidt / mitsgaders vele vzeppinghen teghens
den

d Gaza.

den e Burgers van Zama gehandelt hadde: so heeft hy e Zamenfor,
 daer na (merckende dat hy wepnich voordeels daer me-
 de dede) met vele smeekingen haer begoft te bidden/ dat
 sy hem by zijn a Hups-goeden souden laten komen: doch
 alsoo hy bemerkte dat sy even-wel volstandich by haer
 boornemen bleven/ ende dat sy noch door dreyg nghen/
 noch door smeekingen beweecht en wierden om hem in
 te laten; soo heeft hy ten derden van haer begeert dat sy
 hem zijne Hups-vrouwen ende kinderen souden weder-
 om geven/ om de selfde met hem te nemen. Maer als hy
 sach dat de Burgers gantich ende gaer geen antwoorde
 en gaben/ soo is hy ten laetsten van Zama/ sonder yet te
 verkrigen/ vertroocken/ ende heeft hem op zijn Lanthof
 met Marcus Petrejus ende eenige Rupteren begeben.

a dij pena
 tos.

38. Hier-en-tusschen hebben die van Zama over dit
 alles hare Ghesanten na Utica aen Cesar ghesonden/ Die na Zama
gheben
haersel. en
over aen Ces
sar.
 ende versochten aen hem dat hy haer eenighe hulpe wil-
 de toe-senden/ eer dat den Koninck zijne machten mocht-
 te vergadert hebben om haer te belegheren: voozt dat
 sy aen haer zijde bereypt waren de Stadt ende haer seloen
 voozt hem alleenlick soo lange als hy leefde te behouden
 ende te bewaren. Cesar heeft hier over den Ghesanten
 gepresen/ ende de selfde belast voozt henenna hups te kee-
 ren/ en de comste aenden haren voozt henente bootschap-
 pen. Des anderen dachs is hy van Utica vertroocken/
 ende na het Koninckrijcke van Juba met zijn Rupte-
 rij ghereyst. Daer-en-tusschen terwyle hy op reyse
 was/ zijn vele Oversten vande Heyt-krachten des Ko-
 nincks tot Cesar ghekomen/ ende hebben hem ghebeden
 dat hy haer in ghenade wilde aen-nemen: De welcke
 oock alsoo sy ootmoedelicken hem smeekten ende badē/
 ghenade verkreghen hebben. Ende sy in hare reyse
 voortgaende/ zijn binnen Zama ghekomen. Hier-en-
 tusschen is de sprake van zijn goedertierentheyt ende
 ghenade het gantsche Lant door ghelopen/ soo dat
 daer over bykans alle de Rupters van het geheele Ko-
 ninckrijk by Cesar te Zama ghekomen zijn/ ende door
 middel van dien/ zijn sy oock van alle vreesse ende perij-
 kel verlost gheweest. Terwyle dit alles aen weder-
 zijden aldus omme-gingh/ soo isser een groote benaut-
 heyt int herte ghekomen van Confidius / de welcke
 Gouverneur was binnen Tisdrā / ende aldaer lach

Hy

met

b Familia,
c Gladiato,
ria manus.

met zijn b gevolg / mitsgaders oock met een groote
cmacht van Schermers / ende met vele Getulische. De-
se verstaende de nederlaghe vande zijne ende oock de aen-
komste van Domitius ende der Legioenen / is seer ver-
schrikt ende verbaest gheworden / over sulcks den
moedt verloren ghevende / heeft hy de Stadt verlaten /
ende is heymelicken met eenighe Barbarische ver-
trocken / nemende een groote somme Geldts met hem ;
met het welcke hy meynde in het Koninckrijcke te rep-
sen. Maer de Getulische zijne mede-ghesellen / beghee-
rich zijnde na den Vuyt / hebben hem op den weghen in
stukken ghesneden ende ghekerft : Het welck ghedaen
hebbende / verstroyden sy haer-selven vanden anderen /
ende hebben haer-selven in alle deelen ende hoecken des
Landts begheven. Middelerwyle is Caius Virgilius
mede oock seer bekommerd gheworden / want alhoohy
beyde te Lande inde ter Zee beleghert zijnde / niet en
konde uyt-rechten / ende vorder versondt dat de d zijne
om-hals ghekomen / ofte in de vlucht gheslaghen wa-
ren : Insghelijcks dat e Marcus Cato binnen V-
tica hem-selven ghedoodt ende het leven benomen had-
de : Daer-beneffens dat den Koninck in een onseker
was dwalende / verlaten vande zijne / ende hy eenen pe-
ghelicken in een kleyn-achtinghe : Wonders dat oock
Sabura / mitsgaders alle zijne Hey-krachten / van
Sitius t'ondergebracht waren : daer-en-boven dat ooc
Cesar sonder eenige vertoevinge ofte veraet binnen f V-
tica ontfangen was : ende epnelicken datter van sulcken
groot Hey-leger niets over-gebleven en was / het welc
hem ende zijne kinderen soude konnen eenigē dienst doe-
so heeft hy derhalven dit alles overlegghende van Cani-
nius den a Stedehouder des Burgemeesters / dewelcke
hem belegert hadde / genade versocht : ende vry geleyde
van hem gekregen hebbende / heeft hy hem-selven ende
alles wat hy hadde / mitsgaders de Stadt aenden Ste-
de-houder des Burgemeesters overgegeven.

d Afric oozl.
Boeck B.
§ XXXI I.
e Afric oozl.
Boeck B.
§ XXV:

f Afric oozl.
Boeck B.
§ XXXVI.

a Proconsul.

Den Koninc
Zuda en we
t eius doode
haer selven.

39. Hier-en-tusschen den Koninc Zuda dit alles hoo-
rende / ende siende hem buyten alle Steden ghesloten te
zijn / heeft den moedt gantschelicken verloren ghegeven :
derhalven na dat hy t'samen met Petrejus alles te
vergeefs ghewoocht ende versocht hadde / so hebben sy
spnelicken t'samen besloten met het zweert teghens
malkanderen

malkanderen te strijden / ten eynde sy soudens schijnen
 vromelicken ende mannelicken als krijchs-lieden ge-
 storven te zijn. Verhalven aen malkanderen komen-
 de/alsoo Juba stercker was dan Petrejus/so heeft den
 stercksten lichtelicken den zwackste met het zweert om-
 megebracht ende gedoot: daer na sochte ende arbeide hy
 met zijn eyghen zweert hem-selven te dooz-steken / ende
 sulcx niet konnende doen/so heeft hy zynen knecht ge-
 smeect ende ghebeden/dat hy hem soude willen dooden:
 het welck den knecht op zijn versoect ghedaen heeft.
 Hier-en-tusschen Publius Sittius/na dat hy verlagen
 hadde het wepkracht van Sabura den Oversten van
 Juba ende oock den selven ghedoot / treckende dooz het
 Lant van a Mauritanien met een kleynen hoop na Ce- a Maroco.
 sar toe/is by ghevalle gekomen int gemoete van Faust-
 us ende Afranius/de welcke by haer hadden het wep-
 kracht/met de welcke sy Utica beplondert hadden/ende
 sochten over in b Spagnen te trecken / zijnde ontrent b Hispania.
 c vyfthien hondert in ghetale. Verhalven dat een wep-
 nich te vooren verstaen hebbende/heeft hy des nachts/ c ∞ D.
 zijn volc op lagen bestelt/ende des morgens vroech haer
 onvoorzien overvallen; in voegen datter niet dan wep-
 nich Rupters/de welcke ten eersten in de vooz-tocht
 de vluchte namen/onthomen zijn/de anderen zijn alle
 ghelijckelick ofte ghedoot/ofte op haers-lijs ghenade
 ghevanghen ghenomen: insghelijcx heeft hy oock
 Afranius ende Faustus levendich gebangen genomen
 t'samen met hare wijf vrouwen ende kinderen. Na
 sommighe daghen isser in het wepkracht een groote
 op-spzake ende beroerte ghelomen/waer dooz Faustus
 ende Afranius omme-gebracht zijn. Doch Cesar heeft
 aen Pompeja/mitsgaders aende kinderen van Faust-
 us de behoudenisse van haer lijf ende goederen ghe-
 schoncken. Belanghende Scipio/de selfde heeft hem
 t'samen met Damasippus/ende Torquatus/ende Ple-
 torius Rustianus in eenighe langhe Schepen ter Zee
 begeven om na Spagnen te trecken: doch na dat sy lan-
 ge in Zee op het onsekere gezwerft ende gedreven hadt ē/
 zijn sy eyntlicken ghevalen aende konincklike Stadt
 d Hippon / alwaer doen-maels de Vlote van Publius d De Stadt
 Sittius was: ende alsoo de selfde veel grooter was end e Bona.
 van meerder Schepen / soo heeft de selfde hare kleyne

De doot van
Scipio

e Afric. 1021.
Borch W
S XXXVI r.

f Provincia.

a rhapsitani.
b H. S. XX.
millia.

c adrumeni.
iani.

d Leptitani.

a rissitani.

Wlote lichtelicken omringhelt ende vermeestert; ende in
desen slach is Scipio / t'zamen met de gene die ick een
wepnich te voozen ghenoemt hebbe / omme-ghekommen
ende ghebleven. Middelerwijle heeft Cesar binnen Za-
ma alle de Konincklike goederen by up troepinghe doen
verkoopen / mitsgaders de goederen der Roomscher
Burgheren / de welke teghen het Romeynsche volck de
Wapenen gheboert hadden : insghelycx heeft hy oock
aen de Burghers van Zama vereeringhen ghedaen /
upt oorsake dat sy soo manlicken den c Koninck by-
ten gesloten hadden / daer beneffens dat sy alle de Schat-
tinghen ende Tollen des Konincks afgheschaft hadden /
ende vaneen Koninckryck een Roomsche f Lantvooch-
dige ghemaecht hadden. Dit aldus bestelt hebbende /
heeft hy Crispum Sallustium den Stede-houder des
Burghemeesters met macht ende ghebiet aldaer ghe-
laten / ende is voorts van Zama na Utica vertrocken :
alwaer hy oock vercocht heeft de goederen der ghenen
de welke eenich bevel onder Juba ende Petreus ge-
hadt hadden : insghelycks den a Burghers van Chap-
sus heeft hy tot Gheldt-boete te laste gelept b twintich
dusent Sestertien; ende de t'zamen-koniste der Room-
scher Burgheren binnende selfde Stad dertich dusent
Sestertien. Voorts den c Burghers van Adzumetum
heeft hy op-gelept dertich dusent Sestertien / ende de
t'zamen-koniste der Roomscher 2. rgeren aldaer vijf-
tich dusent Sestertien : ende daer mede heeft hy hare
Steden ende goederen tegens alle gewelt ende rooverije
beschermt. Belanghende den d Burgers van Leptis
welckers goederen Juba in de vooz-leden jaren beplon-
dert hadde / ende de welke aen den Raet door Ghesanten
dies-halven hadden geklaecht / waer over sy door mid-
del van eenighe Schepts-lieden haer vanden Raet ghe-
gheben / hare goederen weder ghekegen hadden : de self-
de heeft hy een boete op-gelept van hondert dusent ge-
wichten Olij alle Jaers op te brengen ; upt oorsake dat
sy in den beginne door oneenicheyt van hare vooznaem-
ste Heeren een verbont met Juba aenghegaen hadden
ende den zelven met Wapenen / Soldaten / ende Gheldt
beholpen hadden. Nopende den e Burgers van Tisdrā
de selfde overmits de armoede ende kleylnicheydt des
Stadts / heeft hy op-ghelept een zekere boete van ee-
nige

ninghe maten koozns op te brenghen. Dit aldus bestelt
 zijnde / is hy den fderthienden Junij van Urica te Sche- fidib iunij.
 pe gegaen / ende na den derden dach is hy te g Carales in g we liabs
 Sardinien ghekomen. Alwaer hy den Sulcitaenschen cagliere.
 op-gheleydt heeft een boete van hondert dupsent Dester-
 tien / upt oorzake dat sy Rasidium ende zijne Vlote ont-
 fanghen hadden / ende hem met alle hare overvloet be-
 holpen: insgelijcx in plaetse van den thierenden Penning /
 heeft hy haer te laste geleydt den achtsten te betalen / en-
 heeft oock de goederen van eenighe doen verkoopen.

Ende is na dit alles den h neghen-en-twintich-

sten Junij wederom te Schepe ghegaen / ende

van Carales by het Lant henem va-

rende is hy den acht-en-twintich-

sten dage / also hy door teghen-

spoedighe Winden hier en-

de daer inne Havenen

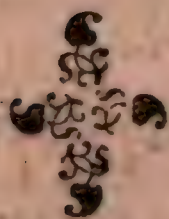
moeste blijven leg-

ghen / binnen de

Stadt Romen

ghekomen.

Cesar ordie
 op alles ge-
 geven beboe-
 de / treck we-
 derom na
 Romen
 hantc diem
 215. Kal

Y y 3

Het

De Spaensche oorl. van C. Iul. Cæsar
 Het seste Boeck
 van
De Burgherlike Oorloghe
 Ofte
De Spaensche oorloghe
 van
Cajus Iulius Cæsar,
 Beschreven door
AVLVS HIRTIVS PANSÆ,

Inhoudt des sesten Boecks.

De voor-berrydinghen vanden grooten Veldt slach by Munda, seer langh ende treffelicken verhaelt: insgelijcx de overloopingen nederlagen, ende heerlicke daden ten weder-zijden: V Vjders het in-nemen ende berooven van eenighen Steden. Eyndlicken wert de geheele oorloge in Spangnen verweest zijnde van beyde de Pompeij Cnejus ende Sextus, door den voor-verhaelden Veldt slach, midts-gaders door de doodt van Cnejus ende het vluchten van Sextus ten eynde ghebracht,

Dit alles is geschiet in het twee en-veertighste Iaer voor de gheboorte Christi.

I.

De laetste
 oorloge van
 Cæsar in
 Spangnen.
 a Alexander
 oogl. Boeck
 3^m.
 § xxxv.
 b Hirtic oogl.
 Boeck 19.
 § XXXI I.
 xxxi i i.
 xxxi v.
 xxxv &c.
 c Vltior
 Hispania,

Als nu a Pharnaces t'onder gebzacht was / ende b Afriken-lant in-genomen / zijn daer eenighe Soldaten met den jonghen Cnejus Pompejus upt de selfde stryden gebluchtet ende ont-komen: ende alsoo sp. na c hooch-Spangnen ghebluchtet waren / hebben sp het selfde in-genomen / terwij-le Cæsar in Intalien op ghehouden wiert / zijnde hier en daer besich met giften ende vereeringhen aen zijne trouwe Vrienden te beschencken: dies-halven Pompejus om goede versekeringen hem-selven te maken / heeft begost te arbeypden om de Steden met trouwe ende gelofte aen hem te verbinden. Over sulcx heeft hy eensdeels met bidden ende smeekinghen / eensdeels met ghewelt een grooote macht by een vergadert / ende met de selfde

de

de Landt-voochdijē aldaer seer grouwelicken begost te
 verwoesten. Ende hier toe hebben sommighe Steden
 van selfs eenighe hulpe toe-ghesonden: maer de sommi-
 ge weder-omme sloten hare Doorten: van de welcke
 hy eenighe niet gewelt in-nam/ de welcke hy seer mis-
 handelde/ want de rijcken alhoewel sy bevonden wierdē
 eenige getrouwichēyt aen Cnejus Pompejus ghedaen
 ende ghetoont te hebben; nochtans overmits de over-
 vloevicheyt hares Ghelts / so wierdt eenighe oorsake
 tegens haerlieden gesocht/ ten eynde sy om hals mocht-
 en ghebracht werden/ ende alsoo haer Ghelt onder den
 Soldaten ende Vrijbuyters soude ghedeelt werden. O-
 ver sulcx is den Wyant door eenighe kleyne proffjten op-
 gheweckt/ ende zijne Heir-krachten zijn daghelix ver-
 meerdert. Het welck de Steden de welcke tegens Pom-
 pejus waren/ bemerckende/ hebben verscheyden Bode-
 en in Italien gesonden/ ende metten aller eersten hulpe ver-
 socht. Cajus Cesar de welcke ten derden-male Dicta-
 teur was/ en ten vierden-mael op een nieu verkoren om
 inden selven ampt te blijvē/ na dat hy sulcx verstaē had-
 de/ is niet groter haestē niet lange rochten/ na d' Spag-
 nen ghetoogen om aldaer de oorloge te volvoeren. Hier-
 entusschen terwylē hy op reyse was syn daer eenige Ge-
 santen van e Corduba/ de welcke van Cnejus Pompe-
 jus afgeweken waren / Cesar int ghemoet ghekomen:
 ende gaven hem te kennen hoe dat de Stadt Corduba
 hy nachte soude konnen in-ghenomen werden. Ende
 dat hy alsoo buyten verwachtinghe der Wyanden de
 Provincie soude krijghen/ het welck anders niet so licht
 en soude gheschieden/ over-mits aen allen plaetsen Bo-
 den van Cnejus Pompejus ghesteldt waren/ ten eynde
 sy hem vande komste van Cesar souden verwittighen.
 Ende insghelijckx verhaelden sy meer andere waer-
 schijnliche dinghen. Verhalven door dit alles beweicht
 spnde/ heeft hy Quintum Pedium/ ende Quintum Fab-
 bium Maximum/ de welcke hy re vozen als Stadhou-
 ders over zijn Heirkracht gestelt hadde/ van zijne kom-
 ste verwitticht/ ten eynde sy hem tot behulp souden toe-
 sendē hare Ruyterijē/ dewelcke sy aldaer inde Provincie
 mochten aengenomen hebben. Ende hier over eer sy sel-
 ver meynden hy haer gekomen zijnde/ heeft hy van haer
 Ruyterijē tot zijn behulp so veel als hy wenste/ Vārege.

d hispania.
 eenige van
 Corduba
 versochten
 Cesar.
 e corduba-
 ses.

Ontrent de selfde tijdt was aldaer zynen Broeder Sextus Pompejus / houdende de Stadt Corduba (de welke men meynde de Hoofst-stadt van de selfde Provincie te wesen) met zyn Garnisoen beset : Maer den jonghen Cnejus Pompejus hadde de Stadt Illa beleghert / ende aldaer eenighe Maenden gheleghen. Middelerwijle de Ghesanten upt dese Stadt / na dat sy te voren by Cesar gheweest hadden / ende daer over van zyne komste wisten / hebben even-wel heymelicken de Garnisoenen van Cnejus Pompejus begost aen te spreken dat sy arbeyden souden dat Pompejus metten aller-eersten hare eenige hulpe soude toe-senden.

Cesar sendt
Patrium
met wep-
kracht na
Corduba.

3. Cesar nochtans wetende dat die Stadt ten allen tijden seer ghetrou den Roomschen volcke gheweest was / heeft elf Venden ter tweeder wake derwaerts na toe doe trecken / ende oock even soo vele Gupteren / over de welke hy Lucium Julium Patrium tot een Overste gestelt hadde / alsoo hy een Man was van goede ervarentheyt / ende in die Provincie seer wel bekend. Als hy nu ghekomen was ontrent het Garnisoen van Cnejus Pompejus ; soo is hem iust ter selver tijdt weder-varen / dat hy een seer teghen-spoedich onweder ende eenen gheweldighen Windt ghekreghen heeft : door welcke onweder de Lucht alsoo verduyfert wierdt / dat sy nauwelix malkanderen van na-by en konden bekennen. Dit selfde ongenue nochtans dede doen-maels haer eenen grooten dienste : Want aldaer gekomen zijnde / heeft hy belast den Gupters twee int gelit neffens malkanderen te rijden / ende recht midden door de Garnisoenen der Wyanden na de Stadt te trecken. Doen sy nu midden onder de Garnisoenen der Wyanden waren / wierden sy ghevraecht van de selfde Wie dat sy waren : daer op eenen vanden onsen antwoorde / dat hy zwijghen soude / sonder eenich woordt vorder te vraghen / dewyle sy voor die tijt poechden aen de Mueren te komen om de Stadt in te nemen. De Wachters dit ghehoort hebbende / deden vorder geen ondersoec / eensdeels verhindert zijnde door het groote onweder / eensdeels verschiet zijnde door sonighen antwoorde. Doen sy nu aen de Doozte quamen / hebben sy aen den Burghers een teycken ghegeven ende zyn van haer inghelaten. In-gekomen zijnde hebben sy een deel vande hare tot bewaringhe vande Stadt ghestelt /

Dese mint
op de wege
onverwacht
de Stadt daer
het Garnisoen
van Cnejus
Pompejus
was.

gestelt / de welcke aldaer binnen bleven / maer de andere
 Rupters ende Doetknechten gelijckelicken een geschrey
 verheffende / hebben eenen upt-val op het Leger der vanden
 gedaen. Waer dooz geschiet is alsoo sulcx haer
 onberwacht over quam / dat het meestendeel vande lie-
 den de welcke aldaer int Leger waren / ineynden by-na
 alle te samen vande vanden gevangē te wesen. Hieren- ^{Cesar treckt}
 tusschen heeft Cesar dit selfde Garnisoen na de Stadt ^{na Corduba}
 Villa ghesonden / ende hy selver is na Corduba toe geto-
 ghen / ten eynde hy Pompeijni van de belegheringhe
 van Villa soude af-trecken: Op welcke tocht hy eenige
 kloecke wel toe-geruste ende gewapende Soldaten vooz
 henen ghesonden heeft / de welcke soo haest sy in het
 ghesichte des Stadts quamen / stracks te Deerde zijn
 op-ghenomen. Het welck by die van Corduba gheen-
 sins en konde ghemerckt werden. Doen sy nu na by
 de Stadt quamen / isser een groote menichte upt de
 Stadt gheloopen om de Rupterije te verstaen: maer de
 dappere wel-toe-gheruste Soldaten daer wy hier voren
 van gheschreven hebben / zijn van haer Deerden gedaelt /
 ende hebben seer kloeckelicken tegheus haer ghestreden /
 soo dat van een groote ontalbare menichte weynighe
 inde Stadt weder-ghেকেert zijn. Hier dooz is Sextus
 Pompejus verschrickt gheworden / ende heeft Vrieten
 aen zijnen Broeder gesonden / ten eynde hy in aller haeste
 hem te hulpe soude komen: dewijle Cesar anders lichte-
 licken Corduba in-ghenomen soude hebben / eer dat hy
 derwaerts soude mogen gekomen zijn. Waer over Cne-
 jus Pompejus dit hoorende / is beweecht gheworden
 dooz het schryven zijns Broeders / niet teghenstaende hy
 Villa schier in-ghenomen hadde / met zijne Wepz-krach-
 ten na Corduba te trecken. Als nu Cesar aen de
 Riviere a Betis quam / ende overmits de diepte des ^{a Guald-}
 Waters met zijn Wepz-kracht niet en konde dooz-trec- ^{quibit.}
 ken / so heeft hy Manden met Steenen ghevult / ende de
 selfoe in het Water laten sincken / ende boven over de self-
 de heeft hy een Brugge gemaect / ende heeft alsoo zijn
 Wepz-krachten in drie hoopen gedeelt ende aen het Le-
 gher over-ghebracht. Daer waren oock sekere Bog-
 men gespannen in twee ordinantien recht vooz de Brug-
 ghe teghens de Stadt / ghelijck wy boven gheschreven
 hebben.

Cneſus
Pompejus
komt toe
ontferminge
van Cordu-
ba.

b Brachium.

Cesar treckt
van Cordu-
ba ende be-
leguert de
ſtat Ategua.
b c atta
a Lanitſe.

Cneſus
Pompejus
verbalcht
hem.

3. Als Pompejus alhier met zijn Weir-kracht geko-
men was / heeft hy van ghelijcken tot beſcherminghe
vande Stat zijn Legher aldaer ghelept. Maer Cesar
heeft ghearbeydet om hem van de Stadt / ende alle toe-
voeringe middelerwyle af te ſlupten / en heeft over ſulck
eenen a b Crin tot de Brugge toe beginnen op te werpen.
Van ghelijcken dede ſulckx mede Pompejus. Alhier
arbejden beyde de Overſten elc om ſeer wie van haer-
lieden eerſt de Brugge ſoude innemen. Wt welke dage-
licke arbejdinge / vele klepne ſchermtuſelingen ſpro-
ten / ſo dat wi den eenen / nu den anderen de victorie had-
de. Ende alſo de ſake daghelick tot meerder pooginghe
ende vlijticheyt quam / ſoekende elc om ſeer zijn plaet-
ſe in te houden / ſo zijn ſy alle beyde aen de Brugghe
ſeer benaut ende enge beſloten geweest / ſtrijdende tegens
den anderen van na hy met een onghelegghen maniere
van ſtrijt / in voegen dat ſy naerderende aen de kanten vā
de Riviere ſoo benaut ende enge ſtonden / dat ſy van bo-
ven neder in het Water vielen : ſo dat ſy niet alleen doot
tegen doot over den anderen en brachten / maer ooc hoo-
pen tegen hoopen op-wierpen. Het welck Cesar vele da-
ghen aen een alſo vervolchde / ten eynde hy de Vjan-
den / indien het moghelicken ware op een effene plaetſe
ſoude brenghen / ende metten aller-eerſten tot den Welt-
ſlach ſoude moghen komen : maer hy bemerkte dat de
Vjanden geenſins en wilden / niet tegenſtaende hy alle
neerſticheyt dede / om de ſelfde bukten den wech af te
trecken / ende op een effene plaetſe te brenghen. Verhal-
len hy zijn Weirkrachtē over de Riviere heeft laten trec-
ken / ende heeft des nachts groote Operen doen maken :
ende is alſo met zijn kloetſte ende meeſte Garniſoenen
na Ategua getogē. Het welc als Pompejus upt dē over-
loopers verſtaen hadde / ſo heeft hy des ſelven daechs
de b Waghens ende c Scherui-meesters de welke in de
engheten der wegen ſtonden / weder om op ontboden / en-
de heeft hem ſelven onder de Stat Corduba begheben.
Cesar middelerwyle heeft de Stadt Ategua met eenige
wercken begoft te omringhelen / ende eenighe Crimen
daer-omme te leyden. Pompejus hier vande tijdinghe
krijghende / is des ſelven daechs na hem toeghetogen.
Maer Cesar teghens zijne komſte heeft tot de beſcher-
minghe van hem ſelven vele Schanſſen in-gienomen /
eenſdeels

eenſdeels tot dienſte vā de Ruyterijē eenſdeels ooc op dat
het Doet-volt op de Schilt-wacht te bequamer ende te
verſekerder vooz het Legher ſoude moghen ſtaen.
Doen nu Pompejus aenquam / is het iupſt in zijne aen-
komſte gheſchiet / datter des morgens vroeck eenen ſeer
dicken d Mift was: dooz middel vā welcke duſterheyt ^{d Nebula,}
ſp met eenighe Wenden ende hoopen Ruyters omcin-
ghelt hebben de Ruyters van Ceſar / ende de ſelfde ver-
ſlaghen / ſoo dat geheel wepnige van dien ſlachs ontko-
men zijn. Des volghenden nachts heeft Pompejus zijn
Legher in vrandt gheſteken / ende heeft oec de Rivie-
re e Salſum treckende dooz de laechten heuen / zijn ^{e Guadaioz.}
Legher gheſlaghen op een gheberchte tuſſchen de twee
ſteden Ategua ende Venbis. Middelerwijle is Ceſar
voortghegaen in zijne belegeringen / ende andere werc-
ken dienende tot de beſtrijdinge van de Stat ſoo dat hy
oock vooz nam f Stozin Weeringen ende g Stozin-ga-
lerijen aen te vzenge. De plaetſen alhier waren berch- ^{f aggar.}
achtich / ende van natueren bequaem tot den krijch / en- ^{g Vinc.}
de wierden de ſelve aen de Riviere Salſum met effenheyt
af-geſchepden / nochtans aller-meest by Ategua / ſo dat
de effenheyt aen de Riviere ontrēt twee mylen breeet was
ende aen die zijde des Stadts op de geberchten hadde
Pompejus zijn Legher gheſtelt in het aenſchouwen na-
mentlickē van beyde de Steden: noch even-wel en doz-
ſte hy den zijnen niet te hulpe komen :

4. Aengaende zijne Weir-krachten / hy hadde by hem
h Arent-vrienden ende andere Vaendelen van dert hien ^{h aquila.}
Legioenen: maer onder de ſelfde zijn daer gantsch wep-
nighe gheweest in de welcke hy meynde eenighe vaſtic-
heyt ende verſekeringhe te hebben: namentlickē twee
i Inlantſche Legioene welcke van Trebonius overge- ^{i Vernacula}
loopen waren / ende ooc eē beſtaende upt k voort-geplāte ^{k coloni.}
Roomſche Burgers: deſe warē binnen de Landē aldaer
Het vierde Legioen was het Africaenſche upt Afrikaen
het welc hy met hem genomē hadde. De andere beſton-
den meest upt wech-gheloopene Slaven. Want aengaē-
de haer licht-ghewapent volck ende Ruyterijē / daer in-
ne waren de onſe verre haer te kloeck / ſoo in vromicheyt ^{e si kriecht}
als in ghetal. Behalven dit alles niet-te-min hadde ^{ſchoone ge-}
Pompejus ſchoone ghelegentheyt om de oorloge aldaer om de oor- ^{legheent heyt}
lange te trecken ende op te houden / overmits het verhe- ^{loghe lange}
vene ^{op te houden.}

pene plaetsen aldaer zijn / en gantsch bequaem tot sterck-
kinghe van Leghers. Want bykans het gheheele Land
van hooch Spangnen / overmits de vruchtbaerheyt des
Aertrijs / en ooc groote overvloedicheyt van Water
is zeer swaerlic en moepelick om te bekrighen : insge-
lijcx alle de verre-gheleghene plaetsen vande Steden / o-
vermits de gestadige overvallingen vande Barbarische
zijn met Torens ende Vestinghen gesterct / de welke
met Teras gheplepster / even ghelijck in Afsriken / en-
de niet met Tegulen overdeert waren / *Boven op de To-*
rens hadden sy upthijcken / dat sy overmits hare hooch-
te zeer wijdt ende bree van haer mochten sien. Wijders
een groot ghedeelte vande Steden der selver Provincie
waren gesterct met Gheberchten / ende op zeer ghele-
gene plaetsen gebouwt / so dat de selfde seer swaer ende
moepelicke toegangen ende opklimmungen waren heb-
bende / waer door van weghen de natuerlicke ghelegent-
heyt der plaetsen aldaer alles moepelick ende hinderlick
is inde belegheringhen / soo dat de Steden van Spag-
nen niet licht vande Vjanden konnen in-genomen wer-
den. Want also Pompejus tusschen Aregna ende Ucu-
bis / welke Steden te booren ghenoemt zijn / hem-sel-
ven gheleghert hadde in het aenschouwen van beyde de
Steden: so is ontrent vier mijlen van het Leger geweest
een *in Orumus.*
in castra po-
Rumiana. *Heubelken / seer sterck van natuerlicke ghelegent-*
heyt / het welck ghenaemt wierdt het Postumiaen-
sche Legher: Aldaer heeft Cesar tot zijner verskeringe
een Schansse doen legghen. Pompejus de welke
onder het selfde Gheberchte lach / aen-mercken-
de de gheleghentheyt der selver plaetse / eensdeels
overmits het zeer verre was van het Legher van
Cesar / ende eensdeels oock overmits de selfde
plaetse van hem af-ghesloten was door de Riviere
a Gnadajoz
An. *a Salsum; overlepde dieshalven by hem-selven hoe dat*
Cesar van wegen de groote ongeleghentheyt der sel-
ver plaetse / niet en soude konnen eenighe ontfettinghe
ende onderstant derwaerts senden. Verhalven een vaste
inbeeldinge van zulcx genomen hebbende / is hy ter der-
der wake vertogen / ende heeft de Schansse voorgenomē
te bestormē / ten eynde hy voorts den zijnen in haren noot
soude te hulpe komen en verlossen. De onse siende dat sy
waerderden hebben een haestich ende schielic geroep ver-
wecht /

wreket / ende met menichte van Pylen ende Schichten te samen een groote uyt-werpinge gedaen / op dat sy alsoo een groote menichte van menschen souden quetsen ende verwondē. Als dit aldus geschiede / en die vande Schansse seer manliken reghenstant begosten te doen ; soo is de tijdinge daer van gekomē aen het groote Leger van Cesar / de welcke strack met dzye Legioenen derwaers na toe getogen is : doen hy nu haer naerderde / zyn sy verschickt geworden / ende vluchtende zyn daer ooc vele gedoot ende oock vele gevangen : daer beneffens om te neerstiger te vluchten hebben vele hare Wapenen van haer geworpen / in voegen datter tachtich Schilden by Cesar gebzacht zyn. Des volgenden dach is Arguetius uyt Italien met zekere Rupterije gekomen / de welcke byf Vaendelen van die van Saguntum mede-bracht / de welcke hy vanden Burgers genomen hadde : hier over is Pompejus op zyn eygen plaetse verschickt geworden / uyt oorsake datter Rupters uyt Italien met Asprenas over-ghekomen waren by Cesar.

b Saguntini
die van
Moncedro.

5. Derhalven heeft hy des-selven nachts zyn Legher in brant gesteken / ende is na Corduba toe gereyst. Den Koninc ghenaemt Judo / de welcke oock t'samen met syne Rupterije zyne Heir-krachten aen-gebzacht hadde also hy het Heirkracht der Wijanden te vlytich najaechde / is vanden Inlant schen Legioenknechten ommegele ende omme ghebzacht. Des anderen daeghs hebben onse Rupters seer na by Corduba alle del gheene vervolcht / dewelcke Lijftocht ende kroon uyt de Stat in het Leger van Pompejus brachten / ende hebben van de hare vijftich t'samen met hare Heerden ghevangen / de welcke in ons Leger gebzacht zyn. Ten selven daghe is Quintus Marcius c Oppermeester der Soldaten / vande zyde van Pompejus tot ons over-gekomen. Ende ter derder wachke des nachts isser dapperlickē van binnen de Stat gestreden / en hebben ooc veel Opers geworpe / met allerley maniere van Werctugē / door de welcke de uytwerpinge van het Oper plachten te geschieden. Daer na is op de selfde tijt Caius Fundanius Groomsch Ridder / uyt het Leger der Wijanden tot ons over gekomen. Des anderē daechs zyn by onsen Rupteren gevangen twee Soldatē van het Inlant sche Legioen / de welcke sepden dat sy Slaven waren : maer doen sy in het Leger quamen zyn sy bekent

Cneius
Pompejus
reca weert
na Corduba
en l. i. Cesar
boop
Mitega.

c tribuni
militum,

bekent gheworden vande Soldaten / de welcke te voo-
ren met Fabius ende Fedijs gheweest waren / ende
van Trebonius in ons Leger over-gekomen: den selven
en mochte gheen ghenade ghebeuren / over sulcks zijn
sy van onsen Soldaten ghedoot. Ten selven tijde zijn
oot eenige Bodeu ghevangen gekregen / de welcke van
Corduba aen Pompejus ghesonden waren / ende ver-
keert loopende / in ons Leger onwetende gekomen war-
de dese zijn de handen af-ghelijacht / ende alsoo laten loo-
pen. Ter tweeder wake hebben die vande Stadt / volgē-
hare voorgaende wijze / met veel Wers ende menichre
van Pijlen upt te werpen / eenen langē tijt gestadich aē-
ghehouden / soo dat sy vele vanden onsen gequetst heb-
ben. Doen in den nacht vooz-by was / hebben sy eenen
upt-val op het sefte Legioen gedaē / terwyle de onse met
hare Wercken doende waren / ende hebben seer dapperlic
begonnen te strijden: maer haer gewelt is vanden onsen
treffelicken wederstan / niet tegenstaende die van de
Stadt het voordeel hadden van een verhevene plaetse
op de welcke sy stonden; so dat de ghene die desen upt-val
deden dooz de vromicheit onser Soldaten / onaenghesien
sy op een laghe onghelegheene plaetse beneden haer ston-
den / af-geslaghen ende verdzeven zijn geweest / ende vele
vande Vijanden grootelicx ghequetst / so dat sy epntlic-
ken haer selven binnen de Stat hebben moeten begeben.
Des anderen daerhs heeft Pompejus upt zijn Legher
een Crin begost te werpen / om te komen aen de Riviere
Salsum: ende alsoo seer weynighe Ruyters vande on-
se op de Schilt-wacht waren / zijn sy daer over van ve-
le Vijanden over vallen / ende upt hare Schilt wacht
verdzeven / ende dize van haer gedoot. Ten selven da-
ge heeft Aulus Valgius / een Sone van een Raets-Heer
ende wiens Broeder in het Leger van Pompejus ghe-
weest was / alle syne goederen verlaten / ende is te Peer-
de gesprongen / ende also wech ghevluchtet. Insgelijc
isser een Werspieder van het tweede Pompejaensche Le-
gioen gebangen vanden Soldaten / ende gedoot.

a Glanc.

6. Ten selven tijde isser een a Cogel van pemandt ghe-
wozen op dewelcke geschreven was / so wanneer de on-
se souben naerderen om de Stadt in te nemen / dat hy als-
dan syne schilt soude afleggē. Dooz welcke hope sommi-
ge meynden dat sy sonder perikel over de Mueren soude
klimmen /

klimmen / ende also de Stadt in-nemen. Verhalven
 hebben sy des anderen daechs aen de Muur haer Werc-
 ken begost aen te brenghen in voeghen datter een groot
 stuck vande voorszte Muur neder ghestort is. Met welck die bā Mies
 gheschiet zijnde / zijn sy van die vande Stadt behouden gwa werdā
 ende beschermt / als oft sy van hare zijde waren / en heb- bestormt.
 ben daer over alle haer vol-ghewapende Mannen hencken
 van haer laten gaen. Zulcx dat oock alle de gene de welcke
 van Pompejus voorsz de Stadt tot bewaringe gelept
 waren / begosten om haer Lijfs genade te bidden. Waer
 om Cesar geantwoort heeft hoe dat hy gewoon was condi-
 tien te stellen, ende niet te ontfanghen. Als dese binnen de
 Stadt weder-keerden / ende hare ontfangere antwoorde
 over-gebracht hadden / soo ist geschiet dat sy een groot
 geroep hebben verweert / ende oock menichte van Wijlen
 uytgeworpen / ende hebben ronts-om de gantsche Mue-
 re teghens de onse begost te stryden. Ende voorszwaer ee
 groote menichte van de lieden de welcke in ons Legher
 waren / en twijfelden niet ofte sy sondē dies daechs soda-
 nigen wtval doen. Verhalvē isser in eenen ronden ring
 eenen langen tijt seer dapperlickē gestreden: insgelijcx is-
 ser een b. Werp-geschut vanden onsen afgeschoten / door
 het welcke eenen Tozen ter neder geworpen is / in voegē b Balista
 datter vijf vanden vpanden / de welcke binnen dien Ce-
 ren waren / gebleven zijn / mitsgaders ooc een Jongen /
 de welcke bestelt was om op het Werp-geschut waer
 te nemen. Na die tijt heeft Pompejus over de Riviere Cusius
 Salsum een Schansse gemaect: ende also hy dies-halvē Pompejus
 van den onsen niet verhindert en wierdt / heeft hy een p- kame weder
 dele inbeeldinge by hemselfen genomē / roemende dat hy oortent ge-
 schier in ons Leger een eygen Stercke en plaetse in had- Leghet van
 de. Insgelijcx des anderen daechs / volgende zijne gne- Cesar.
 woonte / is hy verder getogen / namentliken ter plaetse
 daer onse Ruyters te vorē de Schildwacht gehoudē had-
 den / ende verder vervolgende / hebben sy op eenige hoopē
 Ruyters t'samen met licht-gewapent Doet-volc eenen
 aenval gedaē / en deselfde van hare plaetse (overmits on-
 se Ruyteren wepnige in getalc waren) verdreven / in voe-
 gen dat de onse t'samē met haer lichtgewapent Doetvolc
 onder de troupen der vpanden vertreden zijn gheweest.
 Dit selfde geschiede ten aenschouwen van beyde de Le-
 ghers: ende hier over begosten de Pompejaensche niet
 dan

dan des te meer haer te verheughen/ende te roemen /wylt
 oorzaecke / naementlicken dat sy den onsen soo verre
 hadden vervolcht/ende de selfde soo merckelijcken had-
 den doen wijcken. Maer daer nae doen sy op een sekere
 plaetse nae hare ghewoonte voort-ghetoghen waren/
 ende vanden onsen in-gheruymt/ende daer over een ghe-
 roep ghemaect hadden / als van weghen ghelijcke vro-
 micheyt/soo heeft-men even-wel ghewepghert te strij-
 den. Het gheschiet int ghemeyn inde Ruyter-strijden/
 dat soo wanneer een Ruyter van zijn Peerdt trect / ende
 teghens een Doet-knecht aen-trect om te strijden / dat
 de selfde gheensins den Doet-knecht ghelijck zij. Zulcx
 is alhier in een sekeren strijt gheschiet:want alsoo eeni-
 ghe ruyt-ghelersene Doet-knechten van het licht-gewa-
 pende volck te Peerde saten/ende teghens onse Ruyteren
 onvoorszins aen-ghelcomen waren om te strijden / ende
 sulcx inden strijt bemerckt wiert/also sy vande Peerden
 af-vielen/soo hebben strax vele Ruyters mede van ha-
 re Peerden gesprongen : so dat ter selver stonde eenige
 Doet-knechten te Peerde streden/ende wederom eenige
 Ruyters te voete : in voegen dat daer door eenen groo-
 ten strijdt ende nederlaghe niet verre van de Sterckte
 gheschiet is : want inden selfden strijt zijn vande Op-
 anden hondert ende drie-en-twintich verflaghen / ende
 vele hare Wapenen benomen ; insghelijcx vele zijn daer
 seer ghequetst/ende in het Legher ghebracht. Vanden
 onsen zijn daer drie gebleven/ende twaelf Doet-knech-
 ten ghequetst/mitsgaders vijf Ruyters:

Die van Mre-
 gua begaen
 een teelicke
 wrethepdt.

8. Daechs daer aen heeft-men na voriger ghewoon-
 te wederom begost ontrent de Muere des Stadts te
 strijden. Ende hebben die vande Stadt als doen een
 schrickelicke wrethepdt betoont / want als sy in dien
 strijdt een groote menichthe van Wijlen ende vele Wers
 teghens den onsen in-gheworpen hadden;soo hebben sy
 eyntlicken een grouwelicke ende schrickelicke daet aen-
 ghevanghen : want alle de a vzeindelinghen ende lie-
 den van buyten/de welcke inde Stadt waren/hebben sy
 in het aenschouwen van ons de strot af-ghesteken/ende
 van boven neder de Muer gheworpen ; even ghelijc als
 by den b wilden Menschen plaecht te gheschieden :
 ende voozwaer dier ghelijcken was by gheheughenisse
 van Menschen noyt gheschiet. Ontrent den avont des-
 selven

a Hospites.

b Barbari.

selven daechs is hemmelicken van de Pompejaensche een
 Bode tot de onse gesonden/te kennen gevende dat sy inde
 selfde nacht hare Tzens ende c Bozstweeringe souden c Aggor.
 verbranden/ende ter derder wake eenen uyt-val souden
 doen. Waer over oock ghevolght is dat sy eerstelick veel
 Wers ende een groote menichre van Wylenuyt-gewoz-
 pen hebben/ende dies-halven een groot stuck van haer Die bā Stor-
 Muer bedorven: daer na hebben sy de Doozte/de welcke qua vallen
 tegens het Leger van Pompejus/mitsgaders in zyn aē- uyt/doch te
 schouwen was/open gedaen/en met al hare Heirkrach- bergheesa.
 ten uytgeballen/en hebben eenige d Blancken medege- d calcar.
 bracht/om daer mede de Gzachten te vullen; insghelijc c Harpagor-
 ooc eenige Haecken om de Putten dewelcke met stroo te- nes.
 gens het Winter-weder bedeckt waren/om verre te ruc-
 ken/ende deselfde in bzant te steken: daerenboven namen sy
 ooc gelt ende kleederen mede/op dat de onse na den Buyt
 souden loopen/ende sy middelerwijlen inden hoop staen-
 de/allenckens haren af-tocht tot het Garnisoen van
 Pompejus souden nemen: want Pompejus dewijle
 hy meynde dat sy dien nacht eenighen aenslach souden
 doen/ging den geheelen nacht over de Riviere Salsum/
 bereyt in slach-ordze. Ende al-hoewel dit alles geschis-
 de buyten weten ende kennisse vande onse: nochtang
 hebben sy op hare kloeckheyt haer verstoutet/ende haer
 af-geslaghen: insghelijc vele worden ghegheven/ende
 wederom na de Stadt toe gedreven. Daer-beneffens
 hebben sy oock eenen grooten Buyt ende vele Wapenen
 ghekrege/ende oock eenighe levendich ghevanghen/de
 welcke des anderen daechs ghedoot zijn. Ten selven tij-
 de heeft eenen Overlooper uyt de Stadt ghebootschap
 hoe dat Junius/de welcke inde f ondergravinghe ghe- f cuniculus
 weest was/met luyder stemmen uytgeroepen hadde/na
 dat de moort der vrendelingen binne de Stadt geschiet
 was/als dat hy een grouwelicke ende leelicke daet be-
 gaen hadde/helpende sodanige onme-bzengen/de welc-
 ke onnoosel waren ende niets begaen en hadden om soda-
 nigen straffe te lijden/ende insgelijc daer-en-boven de
 welcke in de gemeenschap harer Autaren ende Hupfen
 ontfangen waren: daerom hy seyde dat sy het recht der
 herberginge niet een boose daet geschendet ende bebiert
 hadden. Hier-en-boven gaf hy noch meer andere din-
 ghen te verstaen/so dat sy eyntlicken door zyn reden af-
 gheschijckte

geschiet syn geweest / om geen verder moorderie te doē.
 7. Wijders des anderen daechs is den Stadt-hou-
 der Tullius met Cato den Portuggs naerder aen-ghes-
 komen / ende heeft tot Cesar dese woorden ghesproken:
 Ick wenschte ende wilde van herten gheerne dat de Goden
 my liever ghemaect hadden een van uwe zijde dan van Cne-
 jus Pompejus, ende dat ick myne ghestadige vromicheyt in u-
 we victorie, ende niet in zijn teghenspoedt soude betoon-
 nen: want alle zijn grooten naem is hier toe vervallen, dat
 wy Roomsche Burghers ontblootet zijnde van alle hulpe aen
 den Vijanden overghegheven werden tot een droevich ver-
 derf des Vaderlants: inghelijcks en hebben wy niets
 uytgherechet, want wy noch het eerste gheluck gheduerende
 zijn voorspoet, noch de tweede victorie in zijn teghenspoedt
 ghehadt hebben. Daer-en-boven hebben wy vele onghes-
 maecks gheleden, staende teghen het gheweldt van zoo
 vele Legioenen, ende wijders nacht ende dach zijn wy besich
 gheweest met vele werken, verwachtende ghestadich
 het slaen der Sweerden, ende het werpen der Pijlen:
 soo dat wy ten laetsten verlaten zijnde van Pompejus,
 door uwe vromicheyt overwonnen zijn: waeromme
 wy oock dies-halven onse behoudensse ende leven aen uwe
 goedertierentheydt verfloeken, u oormoedelijck bid-
 ciende dat ghy u soodanich vertoont in de overghevinghe der
 Burgeren, als ghy u tegens anderen Volckeren bewesen hebt.
 Als dese Ghesanten nu wederom t'huys ghesonden wa-
 ren / ende Tiberius Tullius daer over aen de Poorte
 quam / Zoo heeft hem in den in-gangh Caius An-
 tonius ghemoeted / de welke hem in den eersten booz-
 hy ginghende niet aen en taste / maer daer na is hy
 wederom aen de Poorte gheueert / ende heeft den Man
 aen-ghetast: Het welck als Tiberius bemerkte / heeft
 hy syn Wongaert upt-ghetoghen / ende hem in zijn
 hant ghequetst: ende daer mede is hy met eenighe by
 Cesar gebluchtet. Ten selven tijde isser een Daen-dra-
 gher van het eerste Legioen over-gehoemen / ende heeft
 te hemmen ghegheven / hoe dat ten selven daghe doen den
 Ruiter-strijdt gheschiede / van zijn Vaendel dertich
 Mannen gebleven waren: doch dat-men in het Leger
 van Cnejus Pompejus niet en moeste segghen batter
 pemandt gebleven was. Daer is eenen knecht geweest /
 wiens Heere was in het Leger van Cesar / hebbende zijn
 Hapsvrou

zijn Mupsbron ende Sone binnen de Stadt gelaten: dese heeft zijn Heere geboot/ende is misdien hemelicken van het Garnisoen van Cesar ghewezen in het Leger van Pompejus. Hier-en-tusschen even-wel isser een Cogel geschoten in het Leger van Cesar/op de welke geschreven stont de gelegentheit van die vande Stadt/ende hoedanighe ghereetichap sy maecten om de Stadt te bewaren. Waerhs daer aen na dat dit schryvens ontfangen was/ende de ghene de welke den Cogel ghewarpen hadden/weder-omme ghekeert waren / soo zijn twee Portugijse gheborders ober-ghelomen/ende hebben te kennen gegeven hoedanige reden Pompejus tot den volcke ghesproken hadde: namentlicken/etwile hy de Stadt niet en konde ontferten / dat sy des nachts upt het gesichte der Wanden haer na de Zee souden begheven. Waer op eenen vande haren gheantwoort hadde/dat sy liever henen trecken soude ten stryde/dan dat sy eenighe tekenen van vluchte souden laten blijken. Om welkers woort wille den ghenen ghedoodt was/de welke sulcx ghesproken hadde. Ten selven daghe zijn de Woden ghecreghen/de welke na de Stadt toe gingen. Daer over Cesar de Brieven aen die vande Stat toe laten werpen heeft/met een haer ontbiedende/indien pemaent het leven begeerde te behouden/dat hy den houten Tozen vande Burgers soude in brande steken. Ende indien penunt sulcx quame te doen / den selven heeft hy alles goets toe-gheseydt ende belooft. Waer het was een sake moepelick om te doen/dat pemaent sonder perikel den selken Toze in brand soude konnen steken. Hier-omme oock eenen van die vande Stadt ghedoodt is/also hy om sulcx te doen na den houten Tozen toe liep. In de selve nacht heeft een Overlooper gebootschapt/hoe dat pompejus ende Labienus seer moepelick waren over de begaen moorderije inde stad. Ter tweeder wake is den houten Tozen de welke aen onse zijde gheweest was / overmits de menichte der Pijlen/van onderen bedorven/tot de tweede ende derde solderinghe toe.

9. Ten selven tijde is buuten de Muer seer dapperlicken ghestreden/in welchen strijdt sy-lieden onsen Tozen even als den voorgaenden verbrant hebben: upt coysake dat die vande Stadt eenen voorspoedigen wint hadden.

Des volghenden daechs heeft een Vrouw haer-selven
 vande Muur geworpen/ende is tot den onsen over-ge-
 sprongē. Dese Vrouw verhaelde hoe dat sy voorgenom-
 men hadde t'samen met haer Hupsgesin tot Caesar over
 te komen : doch dat de hare over-vallen ende gedoot wa-
 ren. Daer-enboven op de selfde tijt zijn eenige Schrijf-
 tafelkens vande Muur geworpen/inde welke men ge-
 schreven vont aldus : Lucius Minucius aen Caesar, Indien
 ghy my , de welcke van Cnejus Pompejus ben verlaten , het
 leven wilt geven : ick zal my selven met zulcke vromicheyt
 ende trouwicheydt aen u betoonen, als ick oyt aen Pompejus
 ghedaen hebbe? Ten selven tijde zijn upt de Stadt de self-
 de Gesanten die te voren upt-ghegaen waren/tot Ce-
 sar ghekomen/ghhebende hem te kennen/indien hy haer
 het leven wilde vergunnen/dat sy des volghenden daechs
 hem de Stadt souden over-gheben. Hier op heeft hy
 haer gheantwoordt : Als dat hy Caesar was, ende oock zijn
 woort ende ghelofte soude houden : Over sulchs heeft hy
 den a neghenthienden Februarj de Stadt in-ghelre-
 ghen/ende binnen komende is hy als Velt-overste van
 haer gegroet. Hier-en-tusschen Pompejus upt den O-
 verloopers verstaende het overgaen vande Stat/is met
 zijn Leger na de Stadt Decubis henen getoghen : doch
 inde plaetsen daer ontrent heeft hy Schansschendoen
 leggen/ende heeft hemselven voorts binnen zijne Sterc-
 ten ghehouden. Caesar hier over is mede vertoghen/ende
 heeft zijn Leger neffens het zijne gestelt. Ten selven tijde
 des morgens/is een Soldaet wel b toe-gherustet ende
 gewapent/zijnde upt het c Inlantsche Legioen tot ons
 over-gekommen/ende heeft te kennen ghegheben hoe dat
 Pompejus alle de Burggers vande Stadt Decubis
 te samen gheroepen hadde/ende haer belast dat sy met
 groote vlijticheyt onder soecken souden wie dat van hare
 zijde ware/ende wie goetgunners waren vanden goeden
 hoorspoedt ende victorie der Opanden. Voorts is ten
 selven tijde binnende in-genomen Stadt /inde onder-
 gravinge/gekrege den Linecht de welke zijn Heere ge-
 doot hadde/gelijck wy hier d voren gesept hebben : ende
 is daer over levendich verbrant. Tē selven tijde zijn acht
 treffeliche wel-ghewapende Hoofst-lieden van't Inlant-
 sche Legioen tot Caesar overgekomen : Inghelijck heb-
 ben onse Ruyters met der Opanden Ruyters ghescher-
 mutselt

Mequa
 wort by Ce-
 sar in-gher-
 loonnen.
 a xi. Kal.
 Ma. ii).

b Loricatus.
 c Vernacula,
 d Spaens.
 e. l. Boeck
 2. 5. iii.
 die loopen
 tot Cesar,
 over.

mutselt ende daer zijn eenige gequetst ende onnueghe-
men van het licht-ghewapende doet-volck. Ende sel-
ve nacht zijn drie Slaven (Verspieters zijnde) geban-
ghen/insghelijc oec eenen upt het Inlandische Legioe.
Hier over zijn de Slaven aen het lants gebangen: en-
de den Soldaet is den half af-ghefleden: Des anderen
daechs zijn eenige Ruyters/ ende oec eenich lichtgewa-
pent Doet-volck upt der Vrijanden Leger tot ons over-
ghelcomen. Ende ontrent ten selven tijde liepen elf Ruy-
ters upt/om onse Water-haelders te benaemen / ende
hebben eenighe van de selfoe ghedoot / ende eenighe le-
vendich gebangen wech-gevoert. Ende van de Ruyters
zijn daer acht gebanghen.

10. Des volgenden daechs heeft Pompejus vierentse-
ventich Mannen met de Bijle het Hoofz doen af-jou-
wen/upt oorzake dat sy geacht waren goet-gumers te
wesen van den boozspoet ende victorie van Cesar: doch
de andere heeft hy binnen de Stadt ghevangen doen
brengen/ van de welke hondert ende twintich ontloo-
pen zijn ende tot Cesar over-ghelcomen. Ontrent de selve
tijt hebben de a Burgijers van Bursabolum gebangen a Bursabolum
zijnde binnen de Stadt Regua/een Gesantschap upge- los.
sonden de welke met den onsen henen ghetogen zijn om
aen de Stadt van Bursabolum te kennen te gheben
het gene datter geschiet was/ende vorder dat sy besen-
ken souden wat sy van Cnejus Pompejus hadden te ver-
hopen ende te verwachten/ also sy saghen dat de on-
senghen ende gheherberchte bukten-lieden vernoozt
werden ende daer-en-boven dat vele leeliche daden van
die ghene bedreven werden / de welke tot haerder be- De Gesante
hulp hy haer aen-ghenomen waren. Doch de onse aen van Cesar
de Stadt komente/niet teghenstaende sy Ridders ende worden ver-
raetsheeren van komen waren / endorsten niet bestaen moogt na de
binnen te komen:maer die upt de Stadt waren / qua- Sar misoch
men alleen binnen. Als nu ten weder-zijden ghesproken van Bursabolum.
was ende de antwoorde over ende weder over ghe-
geven ende ontfanghen was/soo zijn de Gesanten we-
derom tot den onsen getoghen/maer soo haest sy bukten
de Stadt waren / hebben die van den Garnison haer
vervolcht / ende hebben den Gesanten van achteren
doot gheslaghen:doch twee van de hare zijn ontloopen/
ende hebben Cesar alles wat haer weder-waren was

te kennen ghegeven/ ende insghelijcke verspieters na de
 Stadt Megua gesonden. Hier-en-tusschen als de Bur-
 gers vooz-seker verstaen hadden de antwoorde van
 de Ghesanten / ende dat haer even sulcx weder-baren
 was gelijc sy te kennen gaven: so is daer over een oploop
 vande Burgers geschiet / ende begosten den ghenen den
 welken de Ghesanten vermoort hadde/te steenigen/en-
 de de handen aen hem te slaen/hem na-roepende ; dat sy
 om spient wille verdozen waren : over sulcx na dat hy
 niet groote moeyten dese swaricheyt ontkomen was/
 heeft hy van den Burgers versocht/ dat-men hem sou-
 de toelaten na Cesar te trecken / dewijle hy hem aldaer
 also soude verantwoorden / dat hy niet en twijfelde ofte
 hy soude hem in alles vernoeginge doen. Als hē nu sulcx
 toe-gelaten was / soo heeft hy strax als hy van haer
 ghelepe was/eenich Garnisoē vergadert/ende na dat
 hy een redelike macht by een hadde/is hy dooz verrade
 rnes nachts inde Stadt gekomen / ende heeft een seer
 groote moort aldaer gebaē:ende na dat hy de voornaem-
 ste heren/die hem tegen waren/gedoot hadde/ heeft hy
 de Stat na zijn believē in zijn geweld ghelegē. Op de self
 de tijt zijn eenige Slaven over-ghelkomen / ende hebben
 geboeschaft dat-men de goederen der Burgeren wilde
 verkoopen/ende dat niemant op-geschozt buyten de Be-
 stringe mochte gaen. Van die tijt af na dat de Stat Me-
 gua in-ghenomen was/zijn daer vele verschiet gewor-
 den/en zijn gebuyctet na Bethuria/en en konden haer-
 selven geen hope van victorie inbeeldē / zijnde te vzedē by
 den Wyanden onder de minste gestelt te werden/in voegē
 dat-men alle de ghenē die van den onsen over liepen / on-
 der het licht-gewapende volc stelde / ende niet meer dan
 seshien by een en ontfing. Hier-en-tusschen inde vol-
 gende dagen heeft Cesar Leger by Leger gestelt / ende
 een Ermāen de Sibiere Salsum af gelepdet:

Beveemint
 seltingen tus-
 schen Cesar
 ende den
 Jorger Pom-
 pejus.

11. Terwyle de onse met dit werck doende waren/
 zijn daer vele van de Wyanden van een hoogher plaet-
 se tot de onse met kracht nederwaerts gheloopen / soo
 dat de onse haer niet en konden teghenstaen / ende
 hebben ooc seer menichvuldighe Wijlen op den onsen af-
 geschoten/soo datter vele gequetst zijn geweest. Nocht-
 tang vooz tegenwoordich en zijn sy niet dan een wepnich
 geweken ; want also eenighe Oversten bemerkten dat de
 onse

onse vuyten hare gewoonte waren te rugge wijckende/
so zijn daert wee Hoofstliedē van het vijfde Legioen over
de Riviere gegaen/ ende hebben de slach-ordre wederom
verniet ende in haer gheheel gheselt: doch also seer vele
met groote kloekicheyt op haer aen-vielen / ende mer
een groote mentichte der Wylen van boven neber op
haer aen-schoten/ so isser een van haer beyden gheraet
ende doot ter neder ghevalen. Hier-en-tusschen heeft
zijn mede ghenoot eben wel gestreden/ doch bemerkende
dat hy van alle kanten begoste omsinghelt te werden/
is hy een wepnich binnenwaerts ghetreden/ ende zynen
voet stootende / ter neder gevallen. Welken val deses
Mans oer al bemerckt zijnde/ deden de Wijanden eenen
groeten aen val: doch onse Ruyters dit siende/ zijn van de
binnenste plaetse voort gereden/ ende hebben den Wijan-
den aen haer Bolwech ghejaecht ende gedruven. Hier-
en tusschen also so al te blitschlick voort voeren ont-
den Wijanden te verlaen / zijn sy van de hoopen Ruy-
ters der Wijanden ende van haer licht-gewapent Dor-
volck omsingelt gheworden. Ende ten waer sake dat by
haer een sonderlinghe vromicheyt hadde geweest / alle
gelijckelick hadden sy levendich ghevanghen geweest:
want de Ruyters werden van weghen de Westinghe des
Garnisoens also benant/ dat sy nauwelix plaetse en had-
den om haer selven te verweeren. Ende vele voorwaer
zijn in beyde dese strijdē gequetst geweest/ onder de v-
ke oer was Clodius Aquilins. Ende alhoewel den strijt
van na by was / eben-wel en zijn vande onse ghee-
ne altoos gebleven/ uyt-besonder de twee Hoofstlieden/
de welcke haer boven andere in eere ende naem socht-
ten te verheffen. Des anderen daechs zijn beyde de Heir-
krachten ontrent Soricaria by den anderen gheloo-
men: alhier begosten de onse eenighe Emen af te lephen
Dompejus hier over bemerkende dat hy af-ghesoot-
ten wiert vande Schansse Alipavia / dewelcke byf m-
len van Decubis was / heeft hy sich selven overlept hoe
dat hy nootwendichlick ten strijde moeste komen: noch-
tans sulcx op een effene plaetse niet willende bestaen/ so
is hy voort-gegaen van een heuvelken tot een hoortje/
in voegen dat hy nootwendichlick op een ongelijgen
plaetse moeste vervallen: want terwile dit alles alom-
geschiede/ en beyde de Heirlegers op een schoone heughe

dan des te meer haer te verheughen/ende te roemen /uyt
 oorzaecke / naementlicken dat sy den onsen soo verre
 hadden verbolcht/ende de selfde soo merckelijcken had-
 den doen wijcken. Maer daer nae doen sy op een sekere
 plaetse nae hare ghewoonte voort-ghetoghen waren/
 ende vanden onsen in-gheruymt/ende daer over een ghe-
 roep ghemaect hadden / als van weghen ghelijcke vro-
 micheyt/soo heeft-men even-wel gheweyghert te strij-
 den. Het gheschiet int ghemeyn inde Ruyter-strijden/
 dat soo wanneer een Ruyter van zijn Peer treet / ende
 teghens een Doet-knecht aen-trect om te strijden / dat
 de selfde gheensins den Doet-knecht ghelijck zij. Zulcx
 is alhier in een sekeren strijt gheschiet:want alsoo eeni-
 ghe nyt-ghelene Doet-knechten van het licht-gewa-
 pende volck te Peerde saten/ende teghens onse Ruyteren
 onvoorszins aen-ghelkomen waren om te strijden / ende
 sulcx inden strijt bemerckt wiert/also sy vande Peerden
 af-vielen/soo hebben strax vele Ruyters mede van ha-
 re Peerden gesprongen : so dat ter selver stonde eenige
 Doet-knechten te Peerde strecken/ende wederom eenige
 Ruyters te voete : in voegen dat daer door eenen groo-
 ten strijdt ende nederlaghe niet verre van de Sterckte
 gheschiet is : want inden selfden strijt zijn vande Op-
 anden hondert ende drie-en-twintich verflaghen / ende
 vele hare Wapenen benomen ; insghelijcx vele zijn daer
 seer ghequetst/ende in het Legher ghebracht. Vanden
 onsen zijn daer drie gebleven/ende twaelf Doet-knech-
 ten ghequetst/mitsgaders vijf Ruyters:

Die van Mre-
 gua begaen
 een leelike
 wrethepde.

8. Daechs daer aen heeft-men na voriger ghewoon-
 te wederom begost ontrent de Muere des Stadts te
 strijden. Ende hebben die vande Stadt als doen een
 schrickelike wrethep betoont / want als sy in dien
 strijdt een groote menichte van Wijlen ende vele Wperg
 teghens den onsen in-gheworpen hadden;soo hebben sy
 eyntlicken een grouwelike ende schrickelike daet aen-
 ghevanghen : want alle de a vzeindelinghen ende lie-
 den van buyten/de welke inde Stadt waren/hebben sy
 in het aenschouwen van ons de strot af-ghesteken/ende
 van boven neder de Muer gheworpen ; even ghelijc als
 by den b wilden Menschen plaecht te gheschieden :
 ende voozwaer dier ghelijcken was by gheheughenisse
 van Menschen noyt gheschiet. Ontrent den avont des-
 selven

a Hospites.

b Barbari.

selven daechs is heymelicken van de Pompejaensche een
 Wode tot de onse gesonden/te kennen gevende dat sy inde
 selfde nacht hare Tozens ende c Wozstweeringe souden c Aggor,
 verbzanden/ende ter derder wake eenen uyt-bal souden
 doen. Waer over oock ghevolght is dat sy eerstelick veel
 Wpers ende een groote menichre van Wylenuyt-gewoz-
 pen hebben/ende dies-halven een groot stuck van haer Die vā Mtor
 Muer bedozven: daer na hebben sy de Doozte/de welcke qua vallen
 tegens het Leger van Pompejus/mitsgaders in zyn aē- uyt/doch te
 schouwen was/open gedaen/en met al hare Weirkrach- bergheefs.
 ten uytgeballen/en hebben eenige d Blancken medege- d calceatx,
 bracht/om daer mede de Ezachten te vullen; insghelijc c Harpagos
 oot eenige Maecten om de Putten dewelcke met stroo te- nes.
 gens het Winter-weder bedeckt waren/om verre te ruc-
 ken/eit deselfde in bzant te steken: daerenboven namen sy
 ooc gelt ende kleederen mede/op dat de onse na den Wuyt
 souden loopen/ende sy middelerwijlen inden hoop staen-
 de/allenckens haren af-tocht tot het Garnisoen van
 Pompejus souden nemen: want Pompejus dewijle
 hy meynde dat sy dien nacht eenighen aenflach souden
 doen/ging den geheelen nacht over de Riviere Salsum/
 bereypt in slach-ordze. Ende al-hoewel dit alles geschis-
 de buyten weten ende kennisse vande onse: nochtang
 hebben sy op hare kloekheyt haer ver stoutet/ende haer
 af-geslaghen: insghelijc vele wonden ghegheven/ende
 wederom na de Stadt toe gedreven. Daer-beneffens
 hebben sy oock eenen grooten Wuyt ende vele Wapenen
 ghekrege/ende oock eenighe levendich ghevanghen/de
 welcke des anderen daechs ghedoot zijn. Ten selven tij-
 de heeft eenen Overlooper uyt de Stadt ghebootschap
 hoe dat Junius/de welcke inde f ondergravinghe ghe- f cuniculus
 weest was/met luyder stemmen uytgeroepen hadde/na
 dat de moort der vzeindelingen binne de Stadt geschiet
 was/als dat hy een grouwelicke ende leelicke daet be-
 gaen hadde/helpende sodanige onme-bzengen/de welc-
 ke onnoosel waren ende niets begaen en hadden om soda-
 nigen straffe te lijden/ende insgelijc daer-en-boven de
 welcke in de gemeenschap harer Putaren ende Wuyfen
 ontfangen waren: daerom hy seyde dat sy het rechte der
 herberginge niet een boose daet geschendet ende bebiact
 hadden. Hier-en-boven gaf hy noch mier andere din-
 ghen te verstaen/so dat sy eyntlicken dooz zijn reden af-
 gheschijckte

geschiet syn geweest / om geen verder moorderie te doe.
 7. Wijders des anderen daechs is den Stadt-hou-
 der Tullius met Cato den Portuggs naerder aen-ghes-
 komen / ende heeft tot Cesar dese woorden ghesproken:
 Ick wenschte ende wilde van hetten gheerne dat de Goden
 my liever ghemaect hadden een van uwe zijde dan van Cne-
 jus Pompejus, ende dat ick myne ghestadige vromicheyt in u-
 we victorie, ende niet in zijn teghenspoed soude betoo-
 nen: want alle zijn grooten naem is hier toe vervallen, dat
 wy Roomsche Burghers ontblootet zijnde van alle hulpe aen
 den Vijanden overghegheven werden tot een droevich ver-
 derf des Vaderlants: inghelijcks en hebben wy niets
 uytgherechtet, want wy noch het eerste gheluck gheduerende
 zijn voorspoet, noch de tweede victorie in zijn teghenspoed
 ghehadt hebben. Daer-en-boven hebben wy vele onghel-
 maecks gheleden, staende teghen het gheweldt van zoo
 vele Legioenen, ende wijders nacht ende dach zijn wy besich
 gheweelt met vele wercken, verwachende ghestadich
 het slaen der Sweerden, ende het werpen der Pijlen:
 soo dat wy ten laetsten verlaten zijnde van Pompejus,
 door uwe vromicheyt overwonnen zijn: waeromme
 wy oock dies-halven onse behoudensle ende leven aen nwe
 goedertierentheydt verfoecken, u oormoedelijck bid-
 dende dat ghy u soodanich vertoont in de overghevinghe der
 Burgeren, als ghy u tegen anderen Volckeren bewesen hebt.
 Als dese Ghesanten nu wederom t'huys ghesonden wa-
 ren / ende Tiberius Tullius daer over aen de Poorte
 quam / Soo heeft hem in den in-gangh Caius An-
 tonius ghemoet / de welke hem in den eersten boor-
 dy ginghende niet aen en taste / maer daer na is hy
 wederom aen de Poorte ghekeert / ende heeft den Man
 aen-ghetast: Het welck als Tibrius bemerkte / heeft
 hy syn Pongaert upt-ghetoghen / ende hem in zijn
 hant ghequetst: ende daer mede is hy niet eenighe by
 Cesar gebluchtet. Ten selven tijde isser een Daen-dra-
 gher van het eerste Legioen over-gehoemen / ende heeft
 te kiemen ghegheven / hoe dat ten selven daghe doen den
 Ruiter-strijdt gheschiede / van zijn Vaendel dertich
 Mannen gebleven waren: doch dat-men in het Leger
 van Cnejus Pompejus niet en moeste segghen batter
 pemandt gebleven was. Daer is eenen knecht geweest /
 wiens Heere was in het Leger van Cesar / hebbende zijn
 Hapsvou

zijn Mijnszou ende Sone binnen de Stadt gelaten: dese heeft zijn Heere gebaot/ende is mitsdien hemelicken van het Garnisoen van Cesar ghewezen in het Legher van Pompejus. Hier-en-tusschen even-wel isser een Cogel geschoten in het Legher van Cesar/op de welke geschreven stont de gelegentheyt van die bande Stadt/ende hoedanighe ghereetschap sy maecten om de Stadt te bewaren. Daechs daer aen na dat die schryvens ontfangen was/ende de ghene de welke den Coghel ghewarpen hadden/weber-omme ghekeert waren / soe zijn twee Portugijische ghebroeders ober-ghelcomen/ende hebben te kennen gegeven hoedanige reden Pompejus tot den volcke ghesproken hadde: namentlicken/ewijle hy de Stadt niet en konde ontferten / dat sy des nachts upt het gesichte der Wyanden haer na de Zee toe souden begheben. Waer op eenen vande haren gheantwoort hadde/dat sy liever henen trecken soude ten stryde/dan dat sy eenighe teykenen van vluchte souden laten blijcken. Om welckers woort wille den ghenen ghedoodt was/de welke sulcx ghesproken hadde. Ten selven daghe zijn de Boden ghecreghen/de welke na de Stadt toe gingen. Daer over Cesar de Brieven aen die bande Stat toe laten werpen heeft/met een haer ontbedende/indien pement het leven begeerde te behouden/dat hy den houten Tozen vande Burgers soude in brande steken. Ende indien pement sulcx quame te doen / den selven heeft hy alles goets toe-gheseydt ende belooft. Waer het was een sake moepelick om te doen/dat pement sonder perikel den selven Toze in brand soude konnen steken. Hier-omme oock eenen van die bande Stadt ghedoodt is/also hy om sulcx te doen na den houten Tozen toe liep. In de selve nacht heeft een Overlooper gebootschapt/hoe dat pompejus ende Labienus seer moepelick waren over de begaen moordderij inde stad. Ter tweeder wake is den houten Tozen de welke aen onse zijde gheweest was / overmits de menichte der Wijlen/van onderen bedorven/tot de tweede ende derde solderinghe toe.

9. Ten selven tijde is buyten de Muur seer dapperlicken ghestreden/in welken strijdt sy-lieden onsen Tozen even als den voorgaenden verbrant hebben: upt coysake dat die bande Stadt eenen voorspoedigen wint hadden.

Des volghenden daechs heeft een Vrouw haer-selven
 vande Muur geworpen/ende is tot den onsen over-ge-
 sprongē. Dese Vrouw verhaelde hoe dat sy voorgenom-
 men hadde t'samen met haer Huisgesin tot Cesar over-
 te komen : doch dat de hare over-vallen ende gedoot wa-
 ren. Daer-enboven op de selfde tijt zijn eenige Schrijf-
 tafelkens vande Muur geworpen/inde welke men ge-
 schreven vont aldus : Lucius Minucius aen Cesar, Indien
 ghy my , de welke van Cnejus Pompejus ben-verlaten , het
 leven wilt geven : ick zal my selven met zulcke vromicheyt
 ende trouwicheydt aen u betoonen, als ick oyt aen Pompejus
 ghedaen hebbe. Ten selven tijde zijn upt de Stadt de self-
 de Gesanten die te horen upt-ghegaen waren/tot Ce-
 sar ghekomen/ghhebende hem te kennen/indien hy haer
 het leven wilde vergunnen/dat sy des volghenden daechs
 hem de Stadt souden over-gheven. Hier op heeft hy
 haer gheantwoordt : Als dat hy Cesar was, ende oock zijn
 woort ende ghelofte soude houden : Over sulchs heeft hy
 den a neghenthienden Februarij de Stadt in-ghekre-
 ghen/ende binnen komende is hy als Velt-overste van
 haer gegroet. Hier-en-tusschen Pompejus upt den O-
 verloopers verstaende het overgaen vande Stat/is met
 zijn Leger na de Stadt Decubis henen getoghen : doch
 inde plaetsen daer ontrent heeft hy Schanffchen doen
 leggen/ende heeft hemselven voorts binnen zijne Sterc-
 ten ghehouden. Cesar hier over is mede vertoghen/ende
 heeft zijn Leger neffens het zijne gestelt. Ten selven tijde
 des morgens/is een Soldaet wel b toe-gherustet ende
 gewapent/zijnde upt het c Inlantsche Legioen tot ons
 over-gekommen/ende heeft te kennen ghegheven hoe dat
 Pompejus alie de Burghers vande Stadt Decubis
 te samen gheroepen hadde/ende haer belast dat sy met
 groote vlijticheyt onder soecken souden wie dat van hare
 zijde ware/ende wie goetgunners waren vanden goeden
 hoorspoedt ende victorie der Opanden. Voorts is ten
 selven tijde binnen de in-genomen Stadt /inde onder-
 gravinge/gekregen den knecht de welke zijn Heere ge-
 doot hadde/gelijck wy hier d voren geseyt hebben : ende
 is daer over levendich verbrant. Tē selven tijde zijn acht
 treffeliche wel-ghewapende Hoofd-lieden van't Inlant-
 sche Legioen tot Cesar overgekomen : Aufgelijck heb-
 ben onse Ruyters met der Opanden Ruyters ghescher-
 mutselt

Megua
 wort by Ce-
 sar in-ghes-
 loonnen.
 a xi. Kal.
 Ma. ij.

b Loricatus.
 c Vernacula,
 d Spanf.
 oorl. Boeck
 2: 3. s. iii.
 die loopen
 tot Cesar,
 over.

nutfelt ende daer zijn eenige geguetst ende ommegekomen van het licht-ghewapende doet-volck. Ende selve nacht zijn drie Slaven (Verspieters zijnde) gebanghen/insghelijc ooc eenen upt het Julantische Legioe. Hier over zijn de Slaven aen het Lups gebangen: ende den Soldaet is den half af-ghefleden: Des anderen daechs zijn eenige Ruyters/ ende ooc eenich lichtgewapent Doet-volck upt der Wijanden Leger tot ons overghekomen. Ende ontrent ten selven tijde liepen elf Ruyters upt/om onse Water-haelders te benauwen / ende hebben eenighe van de selfde ghedoot / ende eenighe levendich gebangen wech-gevoert. Ende van de Ruyters zijn daer acht gebanghen.

10. Des volgenden daechs heeft Pompejus vierentseventich Mannen met de Wijle het Doof doen af-houwen/ upt oorsake dat sy geacht waren goet-gumers te wesen van den voorspoet ende victorie van Cesar: doch de andere heeft sy binnen de Stadt ghevangen doen brengen/ van de welke hondert ende twintich ontloopen zijn ende tot Cesar over-gekomen. Ontrent de selve tijt hebben de a Burggers van Bursaboum gebangen a Bursaboum zijnde binnen de Stadt Regua/ een Gesantschap upt gesonden de welke met den onsen henen ghetogen zijn om aen de Stadt van Bursaboum te kennen te gheben het gene datter geschiet was/ende voer dat sy bescreven souden wat sy van Cnejus Pompejus hadden te verhoopen ende te verwachten/ also sy saghen dat de ontfanghen ende gheherberchte blyten-lieden vermoordt werden ende daer-en-boven dat vele leeliche daden van die ghene bedreven werden / de welke tot haerder hulpe sy haer den-ghehouden waren. Doch de onse aen de Stadt komente/niet teghenstaende sy ridders ende raetsheeren van komen waren / en doysten niet bestaen binnen te komen: maer die upt de Stadt waren / quammen alleen binnen. Als nu ten weder-zijden ghesproken was ende de antwoorde over ende weder over ghegeven ende ontfanghen was/soo zijn de Gesanten wederom tot den onsen getoghen/ maer soo haest sy blyten de Stadt waren / hebben die van den Garnison haer verholcht / ende hebben den Gesanten van achteren doot gheslaghen: doch twee van de hare zijn ontloopen/ ende hebben Cesar alles wat haer weder-waren was

a Bursaboum
ies.

De Gesante
van Cesar
werden ver-
moordt na de
Cesar misdeed
van Bursaboum.

te kennen ghegeven / ende insghelijck verpieders na de
 Stadt Ategua gesonden. Hier-en-tusschen als de Bur-
 gherg voorszeker verstaen hadden de antwoorde van
 de Ghesanten / ende dat haer eben sulcx weder-baren
 was gelijc sy te kennen gaven: so is daer over een oploop
 vande Burgers geschiet / ende begosten den ghenen den
 welken de Ghesanten vermoort hadde / te steenigen / en-
 de de handen aen hem te slaen / hem na-roepende ; dat sy
 om sponet wille verdozen waren ; over sulcx na dat hy
 niet groote moeyten dese swaricheyt ontkomen was /
 heeft hy van den Burgers versocht / dat-men hem sou-
 de toelaten na Cesar te trecken / dewijle hy hem aldaer
 also soude verantwoorden / dat hy niet en twijfelde ofte
 hy soude hem in alles vernoeginge doen. Als hy nu sulcx
 toe-ghelaten was / soo heeft hy stracx als hy van haer
 gescheyde was / eenich Garnisoë vergadert / ende na dat
 hy een redeliche macht by een hadde / is hy dooz verrade-
 rgedes nachts inde Stadt gekomen / ende heeft een seer
 groote moort aldaer gebaë: ende na dat hy de voornaem-
 ste Heren / die hem tegen waren / gedoot hadde / heeft hy
 de Stat na zijn beliebē in zijn geweld gekregen. Op de self
 de tijt zijn eenige Slaven over-ghelkomen / ende hebben
 geboeschaft dat-men de goederen der Burgers wilde
 verkoopen / ende dat niemant op-geschoyt buyten de Be-
 stringe mochte gaen. Van die tijt af na dat de Stat Ate-
 gua in-ghenomen was / zijn daer vele verschiet gewor-
 den / en zijn gethructet na Bethuria / en en konden haer-
 selven geen hope van victorie inbeeldē / zijnde te vrede by
 den Wyanden onder de minste gestelt te werden / in voegē
 dat-men alle de ghene die van den onsen over liepen / on-
 der het licht-gewapende volc stelde / ende niet meer dan
 seshien by een en ontfing. Hier-en-tusschen inde vol-
 gende dagen heeft Cesar Leger by Leger gestelt / ende
 een Ermaen de Sibiere Salsum af gelepdet:

Beccumt
 seltingen tus-
 schen Cesar
 ende den
 Jorger Pom-
 pejus.

11. Terwyle de onse niet dit werck doende waren /
 zijn daer vele van de Wyanden van een hoogher plaet-
 se tot de onse niet kracht nederwaerts ghelooopen / soo
 dat de onse haer niet en konden teghenstaen / ende
 hebben oec seer menichvuldighe Wijlen op den onsen af-
 geschoten / soo datter vele gequetst zijn geweest. Nocht-
 tan voorsz tegenwoordich en zijn sy niet dan een wepnich
 geweken ; want also eenighe Oversten bemerkten dat de
 onse

onse buyten hare gewoonte waren te rugge wijcken/ so zijn daert wee Hoofstlieden van het vijfde Legioen over de Riviere gegaen/ ende hebben de stadt-ordre wederom vernieut ende in haer gheheel gheselt: doch also seer vele met groote kloekicheyt op haer aen-vielen / ende met een groote menichte der Wylen van boven neber op haer aen-schoten/ so isser een van haer beghen gheraect ende doodt ter neder gheballen. Hier-en-tusschen heeft zijn mede ghenoot eben wel gestreden/ doch bemerckende dat hy van alle kanten begoste omsinghelt te werden/ is hy een wepnich binnenwaerts ghereden/ ende zynen voet stootende / ter neder gevallen. Welcken val deses Mans oer al bemerckt zijnde/ deden de Wijanden eenen grooten aen val: doch onse Ruyters dit siende/ zijn van de binnenste plaetse voort gereden/ ende hebben den Wijanden aen haer Wolwech ghejaecht ende gedreven. Hier-en-tusschen also sp al te vlijtichlick voort vaeren onder den Wijanden te verstaen / zijn sp van de haopen Ruyters der Wijanden ende van haer licht-gewapent Voetvolck omsingelt gheworden. Ende ten waer sake dat in haer een sonderlinghe vromicheyt hadde geweest / alie gelijckelick hadden sy levendich ghevanghen geweest: want de Ruyters werden van weghen de Bestinghe des Garnisoens also benaut/ dat sy nauwelick plaetse en hadden om haer selven te verweeren. Ende vele voorszwaer zijn in beyde dese strijde gequetst geweest/ onder de welcke oec was Clodius Aquilinus. Ende alhoewel den strijt van na hy was / eben-wel en zijn vande onse gheene altoos gebleven/ uyt-besondert de twee Hoofstlieden/ de welcke haer boven andere in eere ende naem sochten te verheffen. Des anderen daechs zijn beyde de Heirkrachten ontrent Soricaria by den anderen gheloken: alhier begosten de onse eenighe Ermen af te leyden Pompejus hier over bemerckende dat hy af-ghesooten wiert vande Schansse Asparia / dewelcke byf maelen van Decubis was / heeft hy sich selven overleert hoe dat hy nootwendighlick ten strijde moeste komen: nochz tans sulcx op een effene plaetse niet willende bestaen/ so is hy voort-gegaen van een heubeltken tot een hoogh te/ in voegen dat hy nootwendighlick op een ongelegene plaetse moeste verballen: want terwyle dit alles alomt geschiede/ en beyde de Heirlegers op een schoone hoogh-

te poechden te trecken / so zijn nochtans de onse vooz He-
 nen gheweest / in voeghen dat sy vande onse af-geslagen
 zijn / ende in een effene plaetse ghedreven : waer dooz de
 onse eenen voozspoedigen strijt kregen : want de Vjand-
 den weken aen allen kanten / ende de onse sloegen dapper-
 lick onder haer / in voeghen datter vele bleven / ende de
 andere zijn behouden geweest / niet dooz hare vromichz /
 maer dooz middel van een sekeren Berch : ende ten
 waer sake dat den avont ghekomen hadden / dooz wey-
 nighe vande onse souden sy seer haestelick van alle hare
 Heir-kracht berooft geweest zijn : want van het lichtge-
 wapende Doet-volck zijn daer gebleven dize hondert en
 vier-en-twintich / ende vande Legioen-knechten hondert
 ende acht-en-bertich ; behalven noch meer andere / welc-
 kers Wapenen en rustinge in het Leger gebracht zijn
 Over sulcx is den doot van de twee Hoofst-lieden / daegs
 te voren gheschiedt zijnde / dooz dese sware nederla-
 ghe der Vjanden ghewooken. Des anderen daechs
 doen zijn Heirkracht wederom op de selfde plaetse quam
 volghens hare ghewoonte / soo volchden sy nochtans
 hare oude instellinge / want upt-besondert de Ruyters
 en doersten sy hare Heirkracht op geen effene plaetse wa-
 gen. Hier-en-tusschen terwyle de onse met hare Werckē
 besich waren / zijn de Heir-krachten der Ruyters op
 den onsen aen-gherent / ende met een riepen de Legioen-
 knechten de welcke achter aen volchden / dat de onse
 een plaetse souden verespchen / ten eynde men soude mo-
 ghen meppen dat sy ten hoochsten bereypt waren om te
 strijden. De onse hier over hebben een langhe wyl dooz
 een laech dal ghetogen / ende zijn eyntlicken op een effene
 plaetse stille blijven staen.

Camp-strijt
 tussche twee
 Heiden vooz
 genomen.

12. Sy nochtans even-wel en doersten haer selven /
 om te strijden / op die plaetse niet begeben / uptbesondert
 den eenighen Antistius Turpio / de welcke hem op zij-
 ne krachten verlatende / meynde niemant van de Vjand-
 den spons ghelijck te wesen. Over sulcx is alhier eenen
 Campstrijt voozgenomen / even gelijc men seyt tusschen
 Achilles ende Memnon gheschiet te zijn. Want Quintus
 Pompejus Riger Roonich Ridder van de Stadt Ita-
 lica geboren / is buyten onse nachtoorde / om tegens hem
 te strijden / voozt-getoghen : want de wreede trotsicheyt
 van Antistius Turpio / beweechde de ghemoederen van
 eenen

eenen pegelicken af te staen van haer werck/om hem te aenschouwen: voozt de Heir-krachten ten weder spden syn in slach ordie ghestelt/ ende dewijle de victorie tusschen dese twee Helden ende Krijghers twijfelachtich was/ scheen het in den eersten als oft de oorloge door het ghevecht van dese twee een eynde soude ghenomen hebben: want eer pegelicken was ten hoochsten syne spde toege daen/ende daer was eē seer groote genegentheyt ten weder spden tegē dese vrome erbarene kloecke Helden/ doen sy nu een effene plaetse met een wackere kloekmedicheyt te samen quamen om te stryden: soo heestmen gesien het schoon blinckende werck der treffelicker Schil den. Ende haer ghevecht voozwaer soude haest gheeyndicht geweest hebben/ tē waer sake dat des vpantr Kuyterje t'samen met haer licht gewapent Doet volc daer niet by geweest en hadden/ wāt de selfde frondē niet verre van het Leger/ ghelijc wy hier boven gesept hebben/ over sulcx hebben de vpande in den astrocht/doē sy beyde na haer Leger quamē/ seer op onse Kuyters begost aē te vallen: het welc de onse siende/ hebben alle gelijckelic een groot geroep gemaect/ en seer dapperlicken en manlicken haer teghen gestaen. Hier door hebben sy eyntlicken eenen schizic gekregen/ende syn seer haestelicken na haer Leger toe ghevlucht/ met groot verlies vande haren. Cesar verstaen hebbende de vromicheyt vande Cassiaensche Kuyteren / heeft haer beschoncken met derthien dupsent Sestertien/ende den Ritmeester heeft hy vereert met twee Goude Hals banden. Insgelijc het lichtgewapent Doet-volc heeft hy een vereeringhe gedaen van thien Dupsent Sestertien. Ten selven daghe syn tot Cesar over gekomen/ Nulus Vibius/ ende Cajus Flavius/ende Nulus Trebellius/alle Roomsche Ridders/ gheboren van de Stadt a Asta/ de welcke schier geheel in Silver bekleedt ende overdeekt waren. Dese hebben te kennen ghegheven / hoe dat alle de Roomsche Ridders / de welcke in het Legher van Pompejus waren/ t'samen ghezwoeren hadden/ om namentlicken over te komen/ Doch dat dit alles door een Slave yndt gekomen was/ende dat sy daer over in de gevangenisse waren geworpen: Ende aengaende hem dat hy by gelegentheyt ontloopen synde / tot hem over-ghelomen was. Insgelijc ten selven Daghe syn eenighe

Oberloophen
gen tot Ca
sar.
a alen/ es.
die van
S. Lucar.

Brieven afgeworpen/de welke Cnejus Pompejus na
 Saon gesonden hadde. Den inhoud was aldus : Indien
 ghy in goeden doen zijt, dies-halven verblijde ick my : ick
 vare wel. Al-hoe-wel wy na onsen wille met goeden voor-
 spoedt de Vyanden tot noch toe verwonnen ende gheslaghen
 hebben, nochtans in dien sy ghewillich waren op een effene
 plaetse te strijden de oorloghe soude ick ten eynde brenghen
 veel eer dan-men soude meynen. Maer sy en durven haer
 Heir-kracht (bestaende uyt nieuwe Soldaten) niet te Vel-
 de brenghen : soo dat sy de oorloghe tot na toe voeren, steu-
 nende alleenlick op foodanige Garn. soenen, de welke sy van
 de onse gekregghen hebben. Insgelijks belegghen sy hier ende
 daer de Steden, ende van de selfde krijghen sy hare Lijftocht.
 Derhalven sal ick vooral de Steden aen onse sijde bewaren ende
 beschermen, ende daer na metten aller-eersten door een Velt-
 slach de oorloghe ten eynde brengen. Voorts ben ick van mey-
 ninghe eenighe Benden tot u lieden te stieren. Ende ick en
 twijffel niet soo wanneer sy versterken werden van onse Lijf-
 tocht, ofte sy sullen noodtwendichlick haer ten strijde moe-
 ten begheven.

13. Des volghenden daechs terwyle de onse met haer
 Wercken te vergeefs besich waren/ zijn daer eenighe
 Ruyters uyt-gheloopen om op de Olijf. bergghen Hout
 te halen: maer wierden van de Vyanden vercast/ende ee-
 nighe van de haren ghedoot. Insghelijck zijn eenighe
 Slaven overgheloopen/de welke te kennen gaven/hoe
 dat van die tijdt af dat den strejdt by Soritia op den
 a vijftien Meerte gheschiet was/een seer groote breefe
 in het Leger geweest was/ende dat Aulus Varus ronts-
 om in alle de Schanssen Gouverneur was. Ten selven
 daghe heeft Pompejus zijn Legher op gebroken/ende
 heeft hem-selven ontrent b Hespalis op een Olijf. berch
 ghelegghert. Cesar eer hy derwaerts na toe tooch / heeft
 de Mane ontrent eer sester ure laten op-trecken / ende
 zijn Legher op-brekende / is ghelkomen aen de Stadt
 Deubis / ende heeft de Sterckte / de welke Pom-
 pejus aldaer ghelaten hadde/belaest te verbranden / ende
 na dat hy de Sterckte ende Stadt verbrant soude heb-
 ben/dat sy als-dan in het grootste Leger haren af-tocht
 souden nemen. Des volgenden daechs heeft hy de Stadt
 Ventisponne begost te bestrijden/ ende als de selfde hem
 over-gegeghen was / is hy vertoghen na Carruca/
 ende

aiti. Nona.
 rum Martij.

b Silien.

ende heeft hem-selven ghestelt teghens het Legher van Pompejus. Hier-en-tusschen heeft Pompejus de Stat / dewelcke de Poozten voor zijne Garnisoenen ghestoten hadde / doen verbranden. Insgelijc eenen Soldaet / de welcke zijn Broeder in het Leger vermoort hadde / is vanden onsen gevangen / ende met Stocken doot gesla- ghen. Daer na is hy van hier ghetogen / ende ghekomen in het Velt voor c Munda / alwaer hy zijn Legher teghens Pompejus ghestelt heeft. Des volghenden daechs / also Cesar met zijn Hier-kracht wilde vertrec- ken / is hem aen-gheseyt vande Verspieters / hoe dat Pompejus ontrent ter verder wake zijn volck in slach- ordze gestelt hadde. Welcke tijdinge ontfangen hebben- de / heeft hy een d Standaert-vaendel voor-uyt ghestelt. Doch Pompejus hadde alhier zijn Heyzkrachten daer- om voort-gebracht / overmits hy vrientschap hadde met de Stat Versaon. Daerbeneffens hadde hy oock te voor- ren Brieven geschreue / hoe dat Cesar wipgerde inde da- len te komen / also het meeste deel van zijn Heyz-kracht nieuwe Soldaten waren. Welcke Brieven tegenwoor- dich de ghemoederen vande Burgers seer verhoerliten. Over sulcx een groote inoeeidinge op sich selven hebbē- de / ineynde hy met dese ghelegentheyt alles te sullen wt- voeren na zijnen wensc / ende sinne. Ende voorszwaer hy hadde een groot voorszet / so van weghen de natuerlike ghelegentheyt der plaetse / als oock van weghen de beschuttinge des Stadts / onder de welcke hy zijn Leger ghestelt hadde : want bequame heerlike plaetsen / ghe- lijck wy hier boven gesept hebben / zijn in hoochten ghe- legen : maer aengaende effene plaetsen / de selfde en make- gheene schydinge. Doch hier-en-tusschen dient niet derzwegen de ghelegentheyt / de welcke doen ter tijdt ende ter selver plaetse was. Tusschen beyde de Le- gers was een effenheyt ontrent vijf mijlen groot / so dat de Heyzkrachten in twee saken voorszdeel hadden / als na- mentliken van wegen de natuerlike gelegentheyt van- de hooch-verhevene Stadt / als oock van wegen de ghe- legentheyt der plaetse : Ende hier vandaen liep de hem aller-naest eene effene vlackte uyt : doch rechte voor de afloopinghe was een Belie / de welcke in hare aen- komste een groot ongemac ende ongelegentheyt veroor- saecte : want de selfde Belie liep aen de rechter-zijde door

Bereydinge
tot den slach
van Munda.
da.
c Campus
Mundensis.

d Vexillum.

een holle ende moerassachtige aerde: waer over Cesar siende hare slach ordze uptgestrect/niet en twijfelde/ofte de Wyanden souden in het midden vā de effenheyt door het ruyne Velt aen-komen om te strijden. Dit selfde was blijchelick ten aenschouwen van allen. Hier en boven vermaecte de selfde plaetse van weghen hare effenheyt de Ruyterije: Insgeijer ooc was het eenen schoonen dach ende klare Sonne schijn/so daemen schier vanden Goden eenen ghewenschten tijt ende tot synen wille om te stryde ghecregen hadde. Wele vanden onsen verheuchden haer hier over ende de sonninge warē ooc seer bevreest/ overmits de saken in sulcke benautheden ghebracht waren/dat alles wat in het Legher was / ghenoechsaem in het hoochste perijckel na eē ure tijts twijfelachtich soude gelaten werden.

Den slach
vā Munda
in Spaghen

14. Hier en tusschen trecken de onse voort om den strypt te beginnen/het welc wy meynden dat de Wyanden souden gedaen hebben. Maer sy en doxt en vande Westinge des Stadts niet verder dan ontrent eē myle afwijcken/soo dat de wyanden haer onder de Mueren hielden. Derhalven soo trocken de onse voort henen; nochtans verespichte de effenheyt der plaetse somtijts de aen komste der wyanden / so dat sy schoone gelegentheyt kregen om door middel vanden tot de victorie te komen. Doch eben-wel sy bleven by haer voornemen/geensins willen de ofte van haer verheven plaetse ofte van de Stadt afwijcken: de onse hier en tusschen met een ghesetten ende vasten voet voort-tredende syn seer na by de Beke ghekomen: waer over de wyanden in gheen ghebreke en waren om die ongelegen plaetse te beschermen. Hare slach ordze was in gestelt met derthien a Trent vaendelen/ende aen de zijde hadden sy hare Ruyterije met ses duysent licht gewapent Doet volck. Daer en boven de b by standen warē schier noch eens so veel. Ons Heerkracht bestont in tachtich Wenden ende acht duysent Ruyteren. Derhalven de onse voort-treckende / syn op de uyterste eynden vā de effenheyt/op een ongelegen plaetse gekomen: de Wyanden op de hoochte sijnde/stonden bereyt/also sy saghen dat het op komen met groot perikel ende noeyte soude geschieden. Maer Cesar de sake naerder overlegghende / begoft met syn volck te dier plaetse stille te houden/ten eynde by niet roeckelooslic ende met syn

a Aquils.

b Auxiliaries

zijn eyghen schult hem erghens inne soude vergriypen.
 Het welc de onse seer qualicken namen / ende waren seer
 moepelicken / overmits sy verhinbert wierden den strijts
 te beginnē. Inghelijcx dese verroebinge maecte den vy-
 anden seer wacker en kloetmoedich / als wienende dat de
 Heirliachten van Cesar dooz groote vzeese achterhou-
 den wierden om den strijt te beginnen. Verhalven syn sy
 van hare plaetse gelooopen / ende hebbē haer selven op een
 ongelegene plaetse vercoont; soo dat hare aenkomste met
 groote perikel vermengt was. Alhier waren de Solda-
 ten des schienden Legions gestelt aē de rechter-vleugel /
 als op haer eyghens plaetse / het derde ende vyfde Legi-
 on was aen de sincker vleugel / inghelijcx de vorder
 Opstandē en de Ruyterije. Dōē den strijt nu aengingh /
 is de selfde met een groot gheschrey begonnen. Ende al-
 hoe wel de onse in vromicheydt ende kloetcheydt haer te
 boven ginghen : nochtans de Opanden hadden een seer
 groot voordeel van weghen de verhevene plaetsen / dooz
 de welcke sy beschermde wierden. Daer gheschiede Cesar is al-
 van beyde desyden een groot gheroep : ende daer ghe- hier in groo-
 schiede oock een groote t'samen loopinghe ende wer- te benant-
 pinghe van Opden / soo dat de onse schier den moede heyt / verhe-
 vande Victorie verloren gaben : Want het t'samen sende schier
 loopen ende roepen / dooz het welcke de Opanden int den slash.
 Ghemeyn eerst verschizicht wierden / was aen haer
 zijde oock alsoo groot ende heftich als by den onsen.
 Nochtans al hoe wel sy ghelijcke vromicheydt in
 den Strijdt by brachten / Doo veel aengaedt beyde
 de Manieren van Strijden. Een wel de menichte der
 Vyanden wiert dooz de Opden by een gedronghen / ende
 daer wierden vande hare vele verdragen. Wy hebben vo-
 ren geseyt dat die van het thiede Legioen aē de rechter-
 vleugel waren: dese al hoe wel sy seer weynich in getale
 waren / nochtans overmits hare kloetcheyt heeft by den
 vbandē dooz hulpe van haer eē groote vzeese aē gejaecht
 wāt sy drongē heftich op dē vanden aē: sy sulen siende /
 om niet vā ter syden af omcingelt te werden / hebben een
 ander Legioē tot hulpe en onderstant aen de rechter- zij-
 den late over treckē. Terwyle sulen gheschiede / begost de
 Ruyterije vā Cesar op de sincker vleugel aē te rennen:
 ende begosten als doen te stryde met seer groote kloet-
 moedicheyt / so datter gheen gheleghentheyt inde slash-

ordze en was om de opstand en van b' een plaetse in b' ander over te setten. Verhalvê begosten sy te roepen ende te weenê/ ende het geklanc ende gerannnel der Sweerden/ brachtede den Onerbaren Soldaten (sulcx hoorende) een groote vertsaechtthept aen.

Doch wilt
emmerken
den stach.

z Ennus.

b aquila:
c Signa,
d Falces.

Flumda
werdt bele
ghert met
wallen van
doode men
schen.

c cragula.

15. Als doen begostmen (gelijk Ennius sprceet) Doet tegen doet te setten/ ende Wapenen tegens Wapenen te brengen: Doch eyntlicken hebben onse oen Opanden seer vromelicken stryden in de vlucht gellagê: ende is haer grootelick de Stadt tot een toe vlucht gheweest; soo dat geene verstopde ofte ghevluchte ontkomen souden hebben/ tē waer sake sy in die plaetse hare vluchte genomen hadden / updt de welcke sy ghetoghen waren. In desen strydt syn ontrent dertich Dupsent Menschen ende daer boven ghebleven. Insgelijcx oock Labienus / ende Atrius Varus: de welcke alle beyde na dat sy verlagê waren/ een a Lijck-verceeringhe gehad hebben. Wijders eenighe Roomische Ridders soo upt de Stadt/ als upt de Provincien/ ten ghetale toe van drie Dupsent. Van de onse syn ghebleven ontrent Dupsent Mannen soo Doetknechten als Gupteren/ ende vijf hondert gequetst. Daer syn van de Wijanden dertien b Arent-baendelen genomen: boort andere c Baendels/ ende oock de d Buvdels der Heerschappije. Daer en boven syn gevangen ghecregen seventhien Krijchs-oversten. Ende dit is de uptkomste vā de gantsche sake. Doē sy nu na de vluchte de Stadt Flumda tot hare Sterckte in-genomē hadden/ syn de onse bewogen geweest om haer te belegeren: ende in dit beleggh hebben sy de Lichamen der Wijanden upt ghetogen sijnde van hare Wapenen / in plaetse van Werde-zooden op malkanderen geichickt: daer benessens hare Schilden ende Jabelijnen hebben sy ghestelt in plaetse van een Borstweeringe. Wijders de Sweerden ende Ponjaerden mitsgaders de Hoofden der verlaghen Menschen hebben sy recht teghens de Stadt aen ghestelt/ ten eynde sy den Opanden te meerder vreesen souden aen jaghen/ ende een bewys haerder eyghen vromichept ghestadich souden aenschouwen. Verhalven met sodanighen Bolwerck omsloten synde / hebben de Franschen met hare c Werp-spieskens ende Wijlen/ staende op de Lichamē der Opanden/ de Stat heftelicken bestreden. Dē jongelinc Valerius is met eenige Gupters upt desen

desen strijt ghebluichtet/ ende is te Corduba gekomen/
alwaer hy aen Sertus Pompejus/ de welke te Cordu-
ba was / alles vertelt heeft. Desen den gantschen han-
del verstaen hebbende/ heeft onder zyne kuyters alle het
Ghelt het welck hy by hem hadde/ gideelt/ ende heeft de
Burgeren gesept/ hoe dat hy na Cesar toe toech om van
den Wyde te handelē. ende is daer over ter tweeder wake
vande Stadt verrocken. Maer Cnejus Pompejus is
met eenighe kuyters ende sommige Doet- knechten aen
d'ander zyde na t Carteja tot de Scheeps- sterre geto- ^{f. tariffa.}
gen: dese Stadt is van Corduba hondert ende tseventich
mijlen. Als hy nu op acht mijlen na by de Stadt was/
hadde Publius Calpurnius de welke van te vooren Ce-
sar was in het Leger van Pompejus / uyt den naem
van hem aen de Stat een Wyde gesonden/ dewyle hy qua- ^{a. Leſica.}
licken te passe was/ datmē hem een a. Hofbaer soude sen-
den/ met de welke hy mochte inde Stat gedragē werde.
Na dat dese Wyden gesonden waren/ is Pompejus na
Carteja gedragen: en aldaer gekomen zijnde/ vergaderde
sine huyse alwaer hy gekomen was/ alle de geene de
welcke van zijn zyde waren de welke meyndē dat hy al-
daer hemelicken gekomen was/ ten eynde sy hemelic-
ken van hē souden mogē vernemen/ sulcx als ter oorloge
mochte dienstig zijn. Doen nu cē groote menigte aldaer
vergaderd was/ is Pompejus van de Hofbate gecomē/
ende heeft hemselfen onder hare getrouwichheit begebē. ^{Cesar treckt}
16. Hier en tusschen heeft Cesar na den Welt- slach de ^{na Corduba}
gantsche Stadt ende sterckte omringelt/ ende is voort ^{ende neemt}
te Corduba vertogen: alhier waren eenighe vande Wy- ^{de selfe}
anden na de nederlaghe gebluichtet/ dewelcke een sekerre ^{Stadt in.}
Wugge ingenomen hadden. Dese doen hy aldaer quam
begosten hem na te roepen ende te lasteren/ seggende dat
ter niet dan wepnighe van de onse na den strijt overghe-
bleven en waren/ ende dat sy niet en wisten waer dat sy
haren wijck souden nemen. Derhalven heeftmen aen
de Wugghe begost te stryden. Doch Cesar heeft hem-
selfen over de Riviere begeben/ ende aldaer zijn Aegher
gestelt. Scapula dewelcke een Aendzyder was vande ^{b familia.}
gantsche beroerte/ ende een Hoofd van het ^{c Libertini.} ghevolch ende
der c geuzijde knechten / als hy te Corduba na den slach
ghelkomen was / heeft het gantsche ghevolch ende alle
de d gheuzijde knechten by hem te samen gherocpen. ^{d Liberti.}
Het

De Spaensche Oorlooge van C. Iul. Caesar

Het welc gedaen hebbende / dede hy een e Lijc-bper aen-
 leggen: ende heeft daer beneffens ooc belast een kostelic-
 ke Maeltijt te bereyden: daer en boven heeft hy oock hy
 hem doen brenghen syn aller kostelickste Kleederen: en-
 de heeft voorts oock Gelt inde Silver aen het ghevolck
 gheschoncken. Wijders heeft hy oock tot selver stonde
 gegeten / Ende hem niet kostelicken f Boon-traen ende
 g Rarden-olije laten over-gieten. Dit alles bestelt syn-
 de / heeft hy ten laetsten eenen sekeren Knecht / ende oock
 eenen h Wyzeling / de welcke synen i Byslaper gheweest
 was / tot hem genomen / ende aen den eenen belast hem te
 dooden / ende aen den anderen bevel gegeven om het Lijc
 bper in bzant te steken. Hier en tusschen begostē die van
 de Stadt / so haest Cesar syn Legher tegens haer bzach-
 te / tweedzachtich onder den anderen te werden / in voe-
 ghen dat haer geroep in ons Legher ghehoort wierdt.
 Desen twist is geweest tusschen de Cesariaensche ende
 Pompejaensche. Ende is hier over gevolcht dat de Le-
 gioenen de welcke upt de Overloopers aen genomen en-
 de vergadert waren / mits-gaders oock de Slaven van de
 Burgers / de welcke gheuyt waren van Sextus Pom-
 pejus aen de spde van Cesar overghelcomen syn. Doch
 het dertziende Legioen begost de Stadt te beschermen.
 Maer de onse / niet tegenstaende sy tegenstant sochten te
 doen / hebben in genomen ten deele de Muere ende Co-
 rens: ende hebben hier over Gesanten aen Cesar gestiert /
 ten eynde hy haer eenighe Legioenen te hulpe soude bin-
 nen senden. Het welck eenige wech-gelooopen Soldaten
 verstaende / hebben de Stadt in brande ghesteken. Hier
 over syn sy van de onse overweldicht / so dat dies-daechs
 van haer omme-gekomen syn twee en twintich Duz-
 sent mensche / behalvē de gene de welcke buytē de Mue-
 re omme gekomen waren. Derhalven heeft Cesar dese
 Stat in gekregen. Doch terwyle hy hier opghehouden
 wiert / hebben die gene / de welcke wy hier voren gesept
 hebbē / na den Welt slach belegert te syn / eenē upt val ge-
 daē: maer syn wederō inde Stat gedreven na dat vele vā
 haer verlagē waren. Cesar hier en tusschē is n: Hispa-
 lis getogen: doch op dē wege syn de Gesanten gekomen
 om haers lijfs genade te bidden / ende vrede aen hem te
 versoekē. Hier over heeft hy geantwoort dat hy de Stat
 wilde beschermen / en heeft dē Stat-houder Caninius
 bincken

f Refina:
g Nardisa.

h Libertus.
i concubi-
nus.

Wilt oock
Siblicu.

binnen de selfde niet Garnisoen bestelt: en hy selver heeft hem aen de Stadt gheleghert.

71. Binnen de Stadt was een groote macht van de Pompejaensche zijde/ de welke seer qualicken nam dat het Garnisoen van Cesar inghelaten was byten weten van Philo/ de welke eenen dapperen Doozstander was van de Pompejaensche zijde. Dese Man was dooz gants a Portugael seer bekent. Verhalven hy heymelicken a Lustaals. met Garnisoen in het Lant van Portugael getogen is; ende heeft ontrent L. x. iiii. gesproken met eenen Cecilius Riger/ anders ghenaemt Barbarus/ de welke ooc een groote macht van Portugijsen by hem hadde. En is met de seive des nachts wederom binnen de Stat van Hispalis over de Mueren in-ghelaten/ ende heeft daer over stracx alle het Garnisoen ende de wachters geboot/ ende de Doozten doen sluyten: so dat sy aldaer op een nieu wederom begosten te doozloghen. Terwyle dit aldus alhier verhandelt wiert/ hebben de Gesanten van b Carteja b cartejas ses. die bant cariffa. gebootschapt/ hoe dat sy Pompeium in hare macht hadden: hem te kennen gevende/ also sy de Doozten te voren dooz Cesar gesloten hadden/ dat sy met sodanigen gunste en weldaet/ zijne gantsche boosheyt meynden tot een gewin gekregen te hebben. De Portugijsen hier-en-tusschen bestormden gestadelicken de Stat van Hispalis. Het welc als Cesar bemerkte/ heeft hy geraden gevondē om de Stat in te winnen/ dat eenige verdozvene ende arutte mensche de Stat souden in brant steken/ en de Vesten onder de voet werpen. Verhalvē heeft hy des nagts Krijchs-raet gehoudē/ en den Portugijsen toe-gelaten eenen uptval te doen: en also sy niet en meynden dat sulcx met voozdacht toegelaten wierdt/ so zijn daer eenige on- b Guadalechio. voozsiens gevallen aen de Riviere c Betis/ en hebben de Schepen aldaer verbrant: terwyle de onse aldaer metten brant besig waren/ zijn sy daer na toe gevluchtet: maer het is haer qualic bekomen/ dewyle sy op den wege van de Ruyters verslagen wierden. Hier dooz hebben de onse de Stadt ingenomen/ het welc gheschiet zijnde/ is hy na d Alca henen getogen. De Gesanten van dese Stat zijn stracx by hem gekomen ende hebben harer behoudnisse ende lijfs genade versocht: insgelijcx ooc die van e Munda/ de welke upt den slach inde Stat gevluchtet waren: also sy lange belegerd waren/ zijn vele over-gelien- ses 9

men haer selven stellēde op de genade van haren Wyant:
de andere/also sy tot een Legioen vergadert waren/heb-
ben tsamengespannē onder den anderē/dat sy des nachts
een teycken souden laten gevē/ende alsdan alle gelijckelic
die inde Stat waren/een uytval souden doen/ende daer-
beneffens een groote mooyt int Leger souden aenrechtē.

Maer alsoo dese saken bekent wiert/so ist geschiet/doen
sy des volgendē nachts ter derder wake eē teycken gege-
ven haddē/ende daer ober uytgeballen/dat alle de Over-
sten van Munda buypen het Bolwerc verslagen zijn ge-
weest. Hieren-tusschen heeft Cesar op de reyse meer an-
dere Stede beooylocht/de welcke uyt oorsake van Pom-
pejus van hem verbyeenidit warē: van dewelcke de som-
mige Gesanten aen Cesar gesonden hebben:ende de som-
mige bievē vziendē vande Pompejaensche zijde. Doozts
wert daer een oproer verweert/waer dooz sy de Dooztcu-
in-namen: insgelijcx geschieden aldaer een groote slach-
tinge eū mooyt. Doch Pompejus gequetst zijnde / heeft
hem te Schepen begevē/ende also hy dertich lange Sche-
pen by een hadde/heeft hy daer mede de vluchte ghenō-
men. Didius de welcke te f Caliz Admirael was van de
Flote/so haest als hy hier vande tindinge ontfangē had-
de/is hem strack gebolcht/beyde met zijne Doetknecht-
ten ende Ruypteren: so dat hy in aller haeste by hem geko-
men is. Maer doen sy vier dagen gesept waren / hebben
eenige van Carteja haer nagejaecht/de welcke seer wey-
nich voorszien warē van water: daer ober sy genootsaect
waren wederom aen Landt te komen. Terwyle sy aen
Lant waren ende Water haelden/is Didius met zijne
Flote haer int gemoet gekomen/de welcke haer siende/
heeft hare Schepen in brant gesteken/eū sommige van-
de selfde genomē. Doch Pompejus is met eenige voozts
ghevlucht / ende heeft een plaetse / de welcke seer sterck
was van natuerlicke gelegenthepts halven/ingenomen:
18. Middelerwyle de Ruypters eū Wenden boetknechten
de welcke uytgesonden waren om hem te vervolgen/ al-
so sy verspieders vooz henen ghestiert hadden/ zijn dooz
middel van dien verwittigt geworden van zijne komste
derhalven sy by nacht eū dage na hem toe getogen hebbē
Doch Pompejus was aen zijnen schouder ende sincker
been seer gequetst: daerenboven hadde hy een enckel aen
zijn Doet / dewelcke dooz in-buyginghe overweldicht
was: welck alles hem seer bezwaerde: oversulcx wiert

f Gados.

Den jongen
Cn. Iul.
Pompejus.
wert ver-
slagen.

hy met een losbaer vanden Tozen uyt de welcke hy ge-
 haelt was verboert ende gedzagen. Hierentusschen wert
 den Portugys so haest hy van het Garnisoen van Cesar
 gesien was/na Krijchs-gebruyt stract met zijne Ruy-
 ters ende Venden Doetknechten omcingelt ende besloet.
 De plaetse alhier was zwaerlic om aen-komen. Want
 also Pompejus van ons Garnisoen seer na by de zijde ge-
 sien was/so heeft hy dieshalven seer haesteuickē ingeno-
 me een plaetse de welcke van natuerliche gelegentheyt
 halve sterck was; want also deselfde op eē hoogte gelegen
 was/niet tegenstaende datter vele tegens haer quamen/
 konden sy de selfde genoegh beschermē. De onse terwyle
 sy aenquamen vielen op haer aen; doch wierdē met pij-
 len afgedreven; de vanden daer over siende datse wiken/
 hebben haer seer vierichtich verbolcht; doch kozt hiel-
 den sy wederom op. Ende also sulcx dicwils gheschiede/
 wiert bemerct dat het selfde was met groot perikel van
 de onse. Hier over heesmen rontsom gesocht het selfde
 met wercken te omcingelen; insgelijcx met gelycke ha-
 sticheyt maecten sy ronts-om de opperste toppen vande
 Geberchten ooc hare sterckingen/ten eynde sy met a ge- a A qua
 lyckie voordeel ende gemac tegens den Vanden souden pde.
 mogē stryden. Het welc als sy bemercten/hebbē sy met
 de blucht haer-selven gesocht te behouden. Maer Pom-
 pejus/gelijc wy hier voren gesept hebben/gequettē zyn-
 de/ende daer-beneffens overwelicht zynde in zyn Enc-
 kel/wiert grootelijc dieshalven verhindert om te loopē;
 ende overmits de ongebaentheyt van de plaetse en konde
 hy noch niet Peert noch met Wagen ontkomen. Ende
 aen allen kanten wierden daer seer vele vanden onsen ver-
 slaghen/alsoo de Vanden van hare Stercken versteken
 waren/ende ooc van hare vpsanden. Pompejus begaf
 hem in eē dal ende uytgehoorde plaetse/alwaer hy hem-
 selven in een diep b gat verborghen hadde/so dat hy van b Spelunen.
 den onsen niet lichtelicken sonde gevonden geweest heb-
 ben;maer door aēwijfinge der gevangenē hebben sy hem
 gekregen. Over sulcx wiert hy aldaer verllagen en om-
 megebracht. Terwyle Cesar na Hispalis toorch/is heur-
 dē c twaelfdē Aprilis gebrecht het Hoofst vā Pompejus
 ende t' selfde voor het volc voorgezagen om te sien. Als c Pridie Id.
 nu den jongen Cnejus Pompejus onnmegebracht was/ Aprilis.
 is Didius/daer wy hier voer van gesept hebbē/seer ver-
 acht

heucht geweest/ende heeft hem inde naeste Schasse be-
geven/ende sommige Schepen te Lande getogen om te
vermaken. De Portugijsen de welke upten flach over-
gebleven waren/hebbē haer tot haer Vaendel begeven/
ende zijn niet een tamelike macht by Vidius gekomen.
Dese al-hoe-wel hem geen neerstichept en ontbrac om
de Schepen te bewaren/nochtans overmits de menich-
valdige uytvallen wiert hy somtijts upt zijn Schansse
verdzeven: want sy lieden op malkanderen laghen door
dagelicsche strijden/soeckende den anderen een voordeel
af te sien. Inghelijcx deelden sy hare Vaendelen in drie
hoopen.

19. Daer waren oock eenige ghereet om de Schepen
te verbzanden/de welke niet-te-min wanneer de selfde
verbzant waren/by haer vorighe Heyz-kracht soudē
weder keeren:dese warē also bestelt dat sy bupten het ge-
sichte van penant konden ten strijde komen. Derhalven
Vidius bupten zijn Schansse tooch om niet zijne mach-
ten de onse te verdrijvē/so isser een Vaendel van de Por-
tugijsen stracx om hooh gesteken/ende de Schepen zijn
daer over stracx verbzant: insgelijcx de welke bupten
de a Schansse henen toghen om te strijden werden van
b Latrones. achteren/terwyle sy den b Wrijbupters niet dit Vaendel
bluchtende vervolchden/door een groot geroep verrast/
ende niet hemelike lagen omcingelt. In voeghen dat
Vidius/hem seer vromelicken verweerende niet vele vā
de zijne verflagen wiert: de sommige liepē npt den strijt
in eenige Boets/de welke aen Strant lagen: de som-
nighe begaben haer tot zwemmen/nemende hare toe-
vlucht tot de Schepen de welke in Zee lagen: de wel-
ke hare Ankeren lichtende stracx met hare Riemen haer
wijder in de Zee begheven hebben. Ende sulcx heeft den
sodanige haer leven gebatet ende behouden. De c Por-
tugijsen kregen alhier eenen grooten Bupt Cesar hier-
en-tusschen is van Caliz wederom na Sivilien vertroc-
ken. Fabius Maximus middelerwyle:de welke Cesar
gelaten hadde om seker Garnisoen te beoosloghen/heeft
gestadelicken niet wercken aengehouden de Opanden te
besluyten/ende alsoo sy tegens hem upt-vielen/heeft hy
tegens haer ghestreden/ende een groote nederlage onder
haer gedaē. De onse de gelegenthept waernemende heb-
ben de Stadt in-genomen/ende de andere levendich ghe-
vanghen

a castellum.

b Latrones.

c Lantani

d Portugg-
sege.

vangen/en zijn voorts na Dyfaon getogen / welke stat met eē stercke Vestinge omcingelt was / so dat de plaetse verheven zijnde / niet alleen ten aensien van hare natuerlicke gelegentheyt / dē vpant selver tot de bestrijdinghe schene te trotsen. Daer beneffens hadde die Stadt oock dit gheluck / datter nergheens daer ontrent / behalven in de Stadt / eenich Water te bekomen was: Want acht mijlen van de Stadt int ronde wiert nergens eenige Water-licke bevonden. Het welck een groot voordeel was vooz den Inwoonderen aldaer. Hier en boven stont oock te bemercken / datter gheen Storm-weeringe / ende andere stoffe daerinnen Torens van placht te maecken / naerder en konde ghebonden werden / dan ses mijlen van de selfde plaetse. Ende Pompejus oock / op dat hy te meerder in de belegheringe des Stadts verckerkt soude wesen / hadde alle het Hout ronts om de Stadt doen afhouden / ende binnen ghebracht. Over sulcx wierden de onse dooz nootsaech daer toe ghedwongen / dat sy alle haer hout van Munda / twelck sy laetst ingenomen hadden / derwaerts moesten brengen. Terwile dit alles by Munda ende vooz Dyfaon verhandelt wiert / is Cesar van Calis te Sibilien ghekomen.

20. Alwaer hy des anderen daechs de gantsche menich te samen gheroepen heeft / ende heeft haer verhaelt: hoe dat int beginnel syns d' Ontfangerschaps de Provincie aldaer boven alle Provincien hem bysonderlic toe-geeygent was, ende dat hy ten selven tijde de selve vereert hadde met sodanighe weldaden en Privilegien, als men soude konnen doen. Inghelijcx dat hy in syn navolgende Ontfangerschap, also syn Staet grooter gewordē was, vā den Raet verlocht hadde de ontslaginge vā de schattingē, de welcke Metellus haer te laste geleyt hadde, en dat hy misdien de Provincie vā her selfde gelt op te brengē, bevrijt hadde: voorts dat hy haer ten hoochste hadde voorgestaē, en dat vele vā hare wettē door hem indē Raet gebracht warē om aldaer bevesticht te werdē. Daer en-bovē dat hy vele gemeyne en particuliere sakē, met den haet en onlancke van vele trouwelijckē gevordert en voorgestaē hadde. Wijders dat hy geduerēde syne Burgermeesterichap, al hoewel hy verre vā haer was, alle voordeele de welcke hy mochte, aē de selde Provincie vergunt hadde, dit alles niet tegenstaēde, dat sy niet gedachtich en warē sodanige heerlicke verkegē weldaden, ende dat sy lieden in dese oorloge, ende oock ten anderen tijden, be-

De accusa-
tie van Ce-
sar aen den
Quaestor
den.
d' Questur.

e consulatum

De Spaensche oorl. van C. Iul. Caesar, &c.

f Barbari.

g Merandz
noyl Boeck
I B. 9 xxv.

h Faes.

vonden waren ondanckbaer te wesen, beyde teghens hem, als oock teghens den Roomschen volck. Want ghy lieden, seyde hy, wetende het ghemeyne recht aller Volckeren, ende oock de gewoonlicke Zeden der Roomscher Burgheren, hebt nochtans na de maniere der f wilde Menschen, de allerheylichste Overricheden des Roomschen volcx dickwils ende menichmaels de handen afgeslagen. ende gewelt ende overlast aengedaen: Ghylieden zijt de ghene de welcke by schoonen lichten daghe ghepoocht hebt g Cassium op het midden vande Marckt seer schandelicken omme te brengen. Ghylieden zijt de ghene de welcke so gestadelicken den vrede wederstaen hebt, so dat dese Provincie nemmermeer sonder eenighe Legioenen des Roomschen volcks en kan wesen. Ia by ulieden werden goede daden voor quade daden, ende insgelijcx boosheyt voor goetheyt gerekent ende gheacht: sulcx dat ghylieden noch in tijden van vrede eenighe eendracht hebt kunnen onderhouden, noch oyt inde oorloghe eenighe vromicheyt ende ghetrouwicheyt hebt willen betoonen. Den jongen Cnejus Pompejus de welcke sonder eenighe wettelicke Staet ende Ampte was, is na zijn vluchte van u lieden ontfanghen ende op genomen. De seltae heeft by u lieden de h Bundelen des Roomschen machts, ende de Heerschappye aen hem genomen: Daer-beneffens heeft hy vele Inwoonders ghedoor, ende Heirkrachten teghens het Roomsche volck versamelt: ende voorts heeft hy uwe Velden ende Landen, misgaders uwe gantsche Provincie, door ulieder eygen aendrijvinge, beplondert ende berooft. Maer seght my teghen wien meyndet ghylieden triumpherende Heeren ende Overwinners te sullen zijn? En kendet ghylieden niet bemerken noch verstaen, wanneer ick soude mogen verwonnen ende t'onder-gebracht zijn, dat het Roomsche volck stracx thien Legioenen by een kan brengen, dewelcke ulieden niet alleen souden kunnen teghenstaen ende bedwinghen, maer selfs den Hemel (om so te spreken) machtich souden zijn te vernielen? Door welckers lof ende vromicheyt

Alhier onthzeken de vozder redenen/soo dat
het eynde dejes Boecx tot onse ende onser
Wooz-ouderen eeuwen niet ghekomen en
sp.

Een

Een kort verhael

Vande Burgherlike oorloghe/

beschreven door den a ouden Roomschen

Histoꝝ-schrijver/Cajus Vellejus Paterculus, in het

tweede Boeck zijner Roomscher Histozien;

ende verdupst door Iohannes Vena-

colius Lenaertz.

a Desen Gi-
stop-schrij-
ver heeft ge-
leest in 1588
dat Marcus
Antoni-
us Burges-
meester van
Rome was/
naemtelick
in twee-en-
derighite
jaer vanden
onderdom-
peling
Julia stierf.

Intrent het sevenste Jaer dat Cesar in
de Fransche Landen gheweest was/
is Julia/de Wif-vrouw van Pom-
pejus Magnus gestorvẽ. Dese vrou-
we/als zijnde de Dochter van Cesar/
was het eenige tusschen-pant en ver-
sekeringe vande vriendschap ende ee-
nigheyt tusschen Cneius Pompe-
jus ende Cajus Cesar; welcke vriendschap andersins
van weghen de nijdicheit van Cneius Pompejus lan-
gen tijt seer twijffelachtich ende onseker scheen te wesen.
Daer-en-boven is binnen korten tijden oock gestorven
het Jonghe Soonken van Cneius Pompejus/t'welck
hy by de selfde Julia zijn Wif-vrouw gewonnen had-
de; so dat de fortune alles tot onderhoudinge van vrient-
schap dienende tusschen beyde dese Vorsten/dewelcke tot
groote gevaerlichkeiten ende moeyten toe-geeygent wa-
ren/scheen wech te nemen. Inghelijcx is hier op gevolgt
een b onbehoorlike eergierigheyt / zijnde sonder mate
ende eynde/ende dewelcke niet dan vyantschappẽ zweer-
den/ende dootslaghen onder den Burgeren was verwe-
kende; soo dat hier door ten derdenmael het Burgher-
meesterschap aen Cneius Pompejus ghekomen is /
selfs oock door toe-stemminghe der ghener de welcke
zijne Hooghheyt ende Staet waren benijvende / waer
door gheschiet is / alsoo hy door dese hooghheit van sinen

b Ambitus

Pompejus
ten derden-
mael Bur-
gemeester

Kortel beschrijvinge vande Burgerl. oorl.

Met omme-
hengen van
Clodius.
e candida-
tus
d Boville.
de Naet
Badus

o Respublica

De beginsel-
len der Bur-
gherlike
oorloghe.

staet ende eere / met alle de vooznaemste Heeren wederom
versoent ende vereenicht is geweest ; dat hy niet dan des
te meer van Caius Cesar verbremdet is gheworden.
Doch niet-te-min zijn Burghemeesterschap heeft met
groot ontsich alle onmatige betrachtinge van eere ende
staet in anderen weder-houden ende bedwonghen. Ten
desen tijde is Publius Clodius / van Milo / een Man vā
aensien / ende c staende om Burghemeester te wer-
den / ontrent de Stadt d Boville / also sy malkanderen
int ghemoet quamen / ende grooten twist ende kiybagie
kreeghen / omme- ghebacht ende gedoot : het welck vooz
hem een onpsofytich werc was : maer nochtans een pro-
sofytichs ende heylsame daedt vooz het o Ghemeene-
besten ; want also Milo dieg-halven beschuldicht wiert
so heeft hem niet so seer de hooshept vande daet / als wel
de wille ende het begeeren van Pompejus / veroordeelt.
Maer heeft daer na Marcus Cato een openbaer bon-
nisse vooz hem ghegeven / ende hem vzij gespzoken : het
welcke indien hy eer ghedaen hadde / daer souden onge-
twijffelt Burghers ghenoech geweest hebben / de wel-
ke zijn bonnisse souden gebolcht hebben / ende oock zijne
daet openbaerlicken souden goet gekent ende gheprezen
hebben / namentlicken dat-men sodanigen boosen Bur-
ger / de welcke geduerende zijn leven / de schadelicste vooz
het Ghemeene-besten / ende de vijandichste vooz allen
vzomen geweest was / ghedoot hadde. Middelerwijle
binnen korten tijt zijn de beginselen der Burgerlike oor-
loge meer ende meer ontsteken ; dewijle de alleruzoomste
daer na poechden / dat beyde Cesar ende Pompejus hare
Heir-krachten souden af-dancken ende ontslaen. Ende
aengaede Pompejus / de selfde hadde in zijn tweede Bur-
germeesterschap f beyde de Spangnen hem-selven toege-
eyghent / ende de selfde in zijn af-wesen / terwijle hy het
opperste ghebielt vande Stat Romen hadde dooz Afra-
nius / eertijts Burghemeester / ende Petrejus / eertijds
Schout / alle beyde zijne Stat-houderen ingehouden en-
de geregeert. Daer-en-boven heeft hy oock ghesterckt
alle de gene de welke arbeiden ende bevoerden dat Ce-
sar zijne Heirkrachten soude verlaten. Daerentegen stel-
de hem vijandich tegens den genen de welke de ontsla-
gingen van zijne Heirkrachtē versochten. En voozwaer
indien hy twee Jaren te voren eermen tot de openbare
Wapenen

wapenen quam/doen hy namentlickē het g Schouhof/
 ende andere Wercken/de welcke hy ronts-om het selfde
 liet bouwen/volmaect hadde/in het Lant van h Cam-
 panien/alwaer hy doenmaels seer krank was/ghestoz-
 ven hadde (want zijne sieckte was so groot ende zwaer/
 datmen het gantsche Italien door vooz zijne en voozna-
 melic der gemeene Burgeren gesontheit ende behoude-
 nisse gebeden heeft:) Indie (segh ic) sulcx geschiet hadde/
 sekerlick de Fortune en soude geen gelegentheyt gehad
 hebben om hem so seer te vernederen en so gantsch onder
 te brengen/want zijne hoocheyt/dewelcke hy in zijn leue
 hadde/soude hy onghescheit inde doot geboert ende ge-
 bracht hebben. Ende aengaende de Burgherlicke oorlo-
 ge /mitsgaders alle de ongelucken ende zwaricheden/de
 welcke daer na/geduerende den tijt van gantsche twin-
 tich Jaeren aen malkanderen gevolcht zijn; daer en is
 niemant de welcke meerder ende heeter vper daer toe
 aen-gesteken heeft/dan Caius Curio/een vande i Hoof-
 den des Volcx: dewelcke een Man was van grooten aen-
 sien/welsprekende/stout; insgelijcx wepnich acht nemē-
 de so op zijn eygen/als op eens anders goet ende eerbaer-
 heyt: daer-en-boven een Man/dewelcke gantich listich-
 licken boos was/ende van groter wel-sprekentheyt tot
 ghemepner schade: ende den welcken om zijnen boosen
 wille/mitsgaders zijne wellusten ende onkuysheden te
 voldoen/gheene Schatten/norch Rijdommen genoegh
 konden verstrecken. Dese was in den eersten met de
 zijde van Pompejus: het welck even so veel was/gelijc-
 men doenmaels meynde / met de Republicke ende het
 Ghemeyne-besten: daer na heeft hy hem geveynst met
 gheen van beyden te houden/even als ofte hy beyde te-
 gens Pompejus ende Cesar geweest ware: maer midde-
 lerwyle was hy bedectelic met zijn herte aē de zijde van
 Cesar. Ende oft hy sulcx gedaen hebbe sonder eenige ge-
 nietinge/dan ofte hy a hondertmael Sestertiē aen gelde
 ontfangen hebbe/gelijcmen sept/daer en konnen wy niet
 sekens van seggen. Nochtans is hy die gene geweest / de
 welcke/doen Cicero seer arbeide tot de ghemeyne vrede
 ende eenicheyt/alles over hoop geworpen heeft/ende
 vooz gebroken ende te niete ghedaen heeft alle heylsa-
 me conditien van den begosten vrede / de welcke Cesar
 met een seer goet ghemoeit sochte / ende de welcke Pom-
 pejus

De siekten
 van Pom-
 pejus.
 g theatrum.

h campania.
 het lant van
 Napels.

Caius Curio
 Hoof-
 meester d. v.
 volcks.

i tribunus
 plebis.

Is omghes-
 bracht van
 Cesar.
 a celtis
 H.S.

Korter beschrijvinge vande Burgerl, oorl.

pejus met een ghewillich herte oock doen-maels aen-
nam. Van welcke ende meer andere boozleden gheschie-
denissen vele elders verhaelt werdt in groote Boecken
van treffeliche lieden: ende sal het selfoe / so ick hoo-
pe / oec door dese onse Schriften verklaert werden.

De doot vā
Catulus/ en
van de Lu-
culli ende
van Marci-
lus ende
Poptensius.

Verhalven om behoorlicker wijse tot ons booz-ghes-
nomen boozstel te komen / sal ick eerst gheluck bieden
aen Quirins Catulus/ ende beyde de Luculli/ ende Met-
tullus / ende Poptensius: want ghelijck sy in haer leven
sonder eenighe haet ende ondanc in de Republike bloep-
den/ ende boven alle andere in heerlickheyt sonder eeni-
ge moeyte ende benijdinghe upt-staken / alsoo zyn sy
oock een gheruste / ende onverhaeste doot ghestorven/
eyndigende haer leven effen booz het beginsel der Bur-
gerlicker oozlogen ende beroerten. Hier-entusschen ter-
wyle Lentulus ende Marcellus b Burgemeesteren wa-
ren/ nammentliken seven hondert ende drie Jaer na de op-
bouwinge der Stadt komen/ ende in het acht-en-se-
ventichste Jaer doen gy Marce Vinici het Burgemees-
terschap aennaemt/ is de Burgerlicke oozloge aengeste-
ken gheweest. Aend' een sijde scheen de sake van den ee-
nen Velt-oversten de rechtveerdichste te wesen: maer aen
d'ander zijde was de sake des anderen Velt-oversten de
sterkste. Aend' een zijde was alles een schoonē schijn heb-
bende; maer aen d'andere zijde was alles machtich ende
scher. Pompejus was met de macht ende aensienlick-
heyt van den Raet gewapent: Cesar daer-en-tegen met
de kloechheyt zijner Soldaten/ ende het goede vertrouwē
op de selfde. Een-wel de Burgemeesters ende de Ra-
den hebben de hoochste heerschappije toe-geep gent hare
sake ende niet aen Pompejus. Hierentusschen aen de zijde
van Cesar en is niets achter wege gelatē om alles te ver-
soeckē en te beproevē aen alle kātē/ sulcx als diēde om de
vrede te behouden: maer de zijde der Pompejaensche en
heeft nergens na willen hoozen of lusteren: want dē ee-
ne Burgemeester was trotser en hoochmoediger dā het
betaende: en den anderen te wetē/ Lentulus/ seyde/ niet
te konnē behoudē zyn/ soder de behoudenis vā de Repu-
blike: insgelijcx Marcus Cato wilde liever stervē/ dan
dat hy gehengen soude dat de Republike eenig verdach
met haren eygē Burger soude maken. En boozwaer een
vroom eenvoudich/ en sedigen mensche sonre de zijde vā
Pompejus

b 46 Jaer
booz de ge-
boorte Cyri-
st.

De Burger-
liche oozlo-
ghe.

c Burg. oorl
Boec. III.
5 v.
Item. V. 11
Item. I. 8
Item. XXV.

Pompejus meest prijsen; maer een wijs Man soude lie-
 ver de zyde van Cesar kiezen/achtende de sake van Pom-
 pejus wel de heerlichste en aensienlicste te zijn. Maer de
 saken van Cesar daer-en-teghen de schyzikelichste/ende
 de welke men meest hadde te vreesen. Over sulcx Pompe-
 jus heeft alles verworpen/ het gene Cesar tot den vrede
 voorgegagen hadde/hem alleenlicken toelaetende dat hy
 niet dan een Legioen soude behouden/ ende niet de selfde
 alleenlick zijn Provincie soude bewaren; voorts wilde
 in de Stat komē/ dat selve sonder eenich gevolg even
 als een gemeē Burger moeste geschiede/ en dat hy in de
 betrachtinge des Burghemeesterschap / also hy na het
 selfde stont hem de stemmen des Roomschē volcx meeste
 onderwerpe Cesar dit vstaende heeft noodig geacht hem
 tot de oorlogge te begeben: derhalven hy met zijn Heer-
 kracht over de Riviere a Rubicon getogen is. Cnejus
 Pompejus hier over/mitsgaders de Burghemeesteren en
 de het meeste deel van den Raet/ hebben de b Stadt ver-
 late/ende daer na zijn sy oock upt Italien getogen/ende
 na c Pyrrhachium over gevaren. Hierentusschen heeft
 Cesar Domitium d verwonnē/mitsgaders zijne Legi-
 onen/de welke te e Corsinium by hem waren: doch e-
 ven-wel heeft hy den Oversten/ende alle de gene de welc-
 ke by Pompejus wilden gaen/sonder verhinderinge van
 hem laten treckē. Middelerwyle is hy na f Brundisium
 getogen/alwaer hy meynde haerlieden te vindē/ten eynde
 de hy soude mogen te verstaen geven/dat hy liever de oor-
 logge (terwyle de saken noch in haer geheel waren) sochte
 te eyndigen/dan dat hy haer op de blucht soude jagen en-
 de overballē: maer also hy bevont dat de Burghemeesters
 overgetogen waren is hy wederom na de Stad van Ro-
 men gekeert: alwaer hy inden Raet ende voorde gant-
 sche menichste hemselfen verontschuldicht heeft/en haer
 te kennen ghegeven heeft zijne redenen van zijn daet ende
 voornemen/mitsgaders ooc haer verklaert de ellendige
 ende jammerliche nootsakelichz van de sake/ dewyle hy
 dooreens anders Wapenen tot de Wapenen gedwongen
 wierdt. Dit aldus bestelt zijnde/ heeft hy voorge-
 nommen in de g Spaensche Landen te trecken. Maer
 h Massilien heeft de haestichheidt zijns tochts een wyle
 tijts verhindert. Dit was een Stadt / de welke seer
 vroom was van wegghen hare getrouwichheit: mer niet

c Privatus.

a Runconne
fru.De blucht e
van Pompe-
jus.b Burg oor-
Bocch A.

c Durazzo.

d Burg. oorl
Boec A. 9 1

e Pentina.

f brundizzo.

g hispanie.

h Marseille.

Burg oorl.

Boeck A.

9 x 12. Item

Burg. oorl.

Boeck A.

11.

Kortter beschrijvinge van de Burgerl. oorl.

Burg oorl.
Boeck III.
§ 1.

i consularis

k Praetorius.
l Alexandr.
oorl. Boeck
III. XX.
XXI XXI.

Spangwen
wert dae Ce-
sar gewon-
nen.

Pompejus
legeri hem
by Pyrrha-
chium.

a Burg oorl
Boeck III.
§ 11.

b tetrarcha.
c Dynastie.

a Hispania.

so wijs in raet ende voorzichtigheyt ; want de selfde
nam het bewindt van de principale oorloghe op haer/
daer nochtans sulcx het werck was der gener/ de welcke
macht hadden om den ongehoorsamen te konnen dwin-
gen: daer na is het Heir-kracht van Afranius i eertijts
Burgemeester / en van Petrejus keertijts Schout door
zijne i over-komste / gheheel verflaut gheworden / ende
van haer lust en fraephent verswackt : so dat sy haersel-
ven mede aen Cesar overghegeven hebben. Doch bepde
de Stadt-houders / ende alle de ghene van wat staet sy
mochten zijn / de welcke maer wilden volghen / zijn toe-
gelaten gheweest om na Pompejus te moghen trecken.
Oes volghenden Jaers is de Stadt Pyrrhachium/
midts-gaders het gantsche Landt ronts-omme de Stat
beset gheweest met het Legher van Pompejus ; want
a hy hadde upt alle de Provincien over de Zee legghen-
de / alle de Legioenen ontboden / insgelijcx vele bystan-
den van Rupters ende Doet-knechten ; midts-gaders
oock Heir-krachten van Koninghen ende b Vier-boz-
sten / ende andere c grootmachtigen / ende alsoo een groot
Heirleger vergabert. Daerenboven hadde hy ooc de zee
met sterke Ploten (so hy meynde) beset / op dat alsoo Ce-
sar verhindert soude werden zijne Leghioenen over te
voeren. Maer Cijus Cesar heeft zijn gewoonliche hae-
sticheyt ende gheluc waer-ghenomen ende gevolcht / so
dat hem niets verhindert en heeft om tot zijn gelieven/
tsamen met zijne Ploten over te komen : over sulcx al-
daer gekomen zijnde / heeft hy inden eersten zijn Leger
schier by het Legher van Pompejus gheslaghen: en daer
heeft hy hem met beleggheringhe ende met vele Sterc-
zen ende Schanssen omcinghelt. Doch hier-en-tusschen
is de gebreckelichheyt van Lijfstoet ende allerley noot-
sakielichheyt swaerder voorden belegghers / dan voorden
beleggherden geworden. Onderwijle is Balbus Corneli-
us / met een stouticheyt / te boven gaende alle mensche-
liche geloove / in het Legher der Wijanden gegaen / ende
heeft menichmael met den Burgheemester Lentulus
ghesproken / de welcke met hem handelde van den prijs /
om de welcke hy hem-selven aen hem verkochte : ende
heeft Balbus door sodanige trappē ellencrkens hemsel-
ven bereyt een groote op komste / sulchs dat hy niet alle
voor a Spangwen in een groote eere is geweest: maer daer
beneffens

beneffers al-hoe-wel hy een b Spagnaert was/is oock b Hispanus.
 te komen tot triumphhe gekomen ende daeren-boven tot
 het Opperpriesterschap verheben/en eyntlicken van een
 gemeen Man tot het Burgemeesterschap op-getogen. Cesar wert
 Daer na hebben sy verscheyden strijden onder den ande- inde eerste
 ren gehadt: doch onder anderen isser by sonderlickenee- bewonnen.
 nē strijt geweest/inde welcke de Pompejaensch verre de
 overhant hadden/waer door de Soldaten van Cesar
 grootelic te rugge ghestelt ende verachert zijn geweest.
 Als-doen is Cesar daer van daen na het Lant c Thessa- c Het Landt
 lien (als zijnde de toe-gecpgende plaetse zijner victorie) va Lamina.
 e getogen. Pompejus hier over veractslaghende met de e Burg oyl.
 zijne/heeft bemerct hoe dat sy seer verscheyden van ghe- Boec III.
 voelen waren: want vele rieden hem dat hy in Italien § xxxvii.
 soude overbaren; welken raet voozwaer seer goet was: xxxviii.
 de sommige rieden hem dat hy de oozloge soude slepende
 houden/also de sake metter tijt onghetwijffelt tot zijnen
 gelucke voozspoedelicken soude aflaoopen: doch eyntlickē
 heeft hy zijn eygen ghenegentheden ende aendzibingen
 ghevolcht; ende is na den Vijant toe getogen. Alhier om
 te vertellen den e slach in het Pharijalsche Veldt van e Acies
 Thessalien geschiet/en kan men niet dese korte maniere Pharijlica.
 van schrijven niet te wege brengen want men mach niet Maer va-
 wepnige woorden niet verhalen dien seer bloedigen dach maelis by
 voorden Roomschē name: ende het en is ooc niet om wt bent de vic-
 te spreken hoe veel bloets van beyde de heyzkrachten te torie.
 weder-zijden ghestortet zij/ende hoe swaerlicken dat die
 twee groote Hoofden van de Republicke teghens mal-
 kanderen gestooten hebben/en hoe dat daer door uptge-
 blust zij het tweede licht des Roomschē Rijck/insgelijck
 hoe vele ende heerliche Mannen van de Pompejaensche Sone goet
 zijde aldaer verflagē zijn. Doch dit selfoe is aemerckens der iereut-
 weerdich/so haest als Cajus Cesar de Pompejaensche heyt.
 slach-ordze sach wicken/so heeft hy bobē al niet heerlic-
 ker geacht/noch yet met meerder pver gesocht/dan dat
 hy alle Opanden (gelijcmen met een Rijcks-woort ende
 na Rijckhs gebzupcke spzeect) soude mogen verschoonē/
 ende behouden laten verrecken. Maer/o onsterffeliche
 Goden/wat loon heeft desen goedertieren Man daer na
 van wegē zijne goede wille ende genegentheyt die hy te-
 gens Brutus doen-maels betoonde/vercregen! Daer
 en is noyt eenighe victorie wonderlicker/heerlicker/
 ofte

De vluchte
van Pom-
pejus.

ofte grooter gheweest : Ende het Vaderlant heeft doen
ter tydt vele Burghers ghemist / de welcke alle in den
slach ghebleven ende verflaghen zijn. Insgheleijx hare
hertueckic heyt heeft oock te niete ghedaen / alle bewijs
van ghenade ende barmherticheydt / soo dat den Over-
winner meer bereydt was haer het leven te vergunnen /
dan de overwonnene bereydt waren het selfde van hem
te ontfanghen. Pompejus hier-en-tusschen is ghe-
vluchtet met beyde de Lentuli / de welcke eer-
tydts Burghemeesters gheweest waren / ende met
Sextus zijne Sone / ende Fabonius / de welcke eer-
tydts Schout was. Ende hier-inne heeft de Fortu-
ne hem soodanighen gheselschap by-gevolcht / als
de Overwinners hem souden ghegheven hebben. Met
dese dan heeft hy op de repse overleydt / waer na toe sy
souden vluchten ; ende rieden hem de sommighe / dat
hy inde Parthische Landen soude trecken / andere
wederom dat hy in Afrikaen soude over-varen / alwaer
hy den Koninck Juba tot een ghetrouwe Voorstander
hadde van zijne zynde : soo dat sy verscheyden waren van
ghevoelen : Doch eyntlicken heeft hy by sich selven
besloten in Egypten te vluchten / alsoo hem inden sin
quam met watte groote weldaden hy te Alexandrijen
den Vader deses Koninck aen hem verbonden hadde :
Wesen Koninck dewelcke doen ter tijd het Koninckrijk
besat / was ghenaemt Ptolomeus / ende was seer jonck
van Jaren / zijnde meer een kindt dan een Jonghe-
linck. Doch wanneer het qualick gaet ende tegenspoedt
is / wie ghedenct behoorlicker wijze aen de ontfanghene
weldaden ? ofte wie isser de welcke ghedenct dat-men
eenighe danckbaerheyt den ellendighen ende benauden
schuldich is ? ofte wanneer en gheschiet het niet als de
Fortune tegenspoedich is / dat de selfde ooc alle trou-
wichheit te niete doet ende verandert ? Over sulcx zijn
daer eenighe door raedt van Theodotus ende Achillis /
van wegen den Koninc upt-ghesenden / de welcke Cne-
jum Pompejum in zijn aen-komste souden welckomen
ende innemen : ende hadde doemnaels Cnejus Pompe-
jus / also hy van a Mitplenen afgevaren was / syn hups-
vrou Cornelia met hem te Schepe ghenomen / ten eynde
hy haer als syne mede-ghesellinne op de vluchte soude
hebben. Doen sy nu by hem quam / versochten sy aen
hem

a Mitylena.
de Stadt
Metelino.

hem dat hy upt syn Last-schip soude treden/ en konien
in het Schip t'welck hem te ghemoeete ghebzacht was.
Het welck also hy dede/ is daer over gebolcht/ dat de ver-
maertste Heere van het Rooinsche volck/ dooz het bevel
ende believen van enen Egyptischen Slave (ten tijden
dat b Cajus Cesar ende Publius Servilius Burghe-
meesteren waren) c omme gebzacht is geweest. Dit is
den upt gangh geweest van het leven des aller-heyligh-
sten ende heerlichsten Mans/ de welcke tot soodanighen
hooghen staet gekomen was/ boven de welcke niemant
hoogher en konde klimmen; Want dypmael hadde hy
het Burghe-meesterschap ghehad/ ende oock dypmael
openbare triumphen binnen de Stadt kromen ghevoert/
dewijle hy een Man was/ de welcke de geheele gantsche
Werelt gedwongen en t'onder gebzacht hadde. Ende is
hem dit ongeluc daechs voer syn geboort-dach overge-
komē/ gaēde in het dacht en vijftichste Jaers spns Cu-
derdom: voerst de Fortune is so veranderlich in desen
Manne gevallen/ in voegen daer te voren hem Lat ont-
bzac om syn victorie te vervolgē/ hem nu Lat ontbz-
ken heeft om begraven te werden. Ende aenghaerde de
Jaeren spns levens/ ick soude durven segghen dat sy an-
ders niet dan te vergeefs haer hooft ghebzoken hebben/
de welcke in het onder soecken van den ouderdom deses
heerlichen Mans/ schier in onse tijt levende/ met sekerre
in gebeelde vijf Jaeren/ geen naet geweten en hebben; de-
wijle de Rekeninghe der Jaeren van die tyden dat b Ca-
jus Atilius en Quintus Servilius Burghe-meesteren
waren/ seer licht ende ghereedt is: het welck ick hier by
voege niet om een ander te berispen/ maer om selver niet
berispt te werden. c Hier en tusschen Cesar mede in E-
gypten komende/ en heeft ooc gheen vrientschap aldaer
bevonden: in voegen dat de getrouwicheyt des Konincs
ende der Dozsten/ onder welkers voorsidje hy geregiert
werde/ niet grooter en is gheweest teghens Cesar/ als
teghens Pompejus: Want in syn eerste aen komen
hebben sy verradische aen slagen teghens hem gesocht/
ende daer na bevonden sy niet openbare Oorloghe hem
aen te ranffen / Sulck dat sy ten laetsten doozden an-
deren van dese twee hoochste Welt-oversten/ namentlic-
ken den ghenen de welcke noch int leven was/ hare be-
hoorliche en verdiende straffe ghelegē hebben/ middeler-
wijle

Het omme-
brenge van
Pompejus.

b anno. 45.
dooz de ghe-
boorte Chri-
sti.
c Burg oort
Boec III.
s XLV.

d Doo de.
sexagesimus.
Op den Ou-
derdom.

b anno 103
dooz de ghe-
boorte Chri-
sti.

c Burg oort.
Boec III.
s XLV. 316
Alexand.
oort Boeck
JW. 91. 11.
111.

De Egypt-
senaers we-
de gestraft.

De Afri-
caensche oor-
loghe.

e Socot.

f Burg. oorl.
Boek III.
§ xviij.
Juba wert
overwonnen.

De Spaen-
sche oorloge

Gneius
Pompejus
de zoon.

wijle is Pompejus ten aensien van zijn Lichaem niet
gens te vinden geweest/maer ten aensien van den groo-
ten naem van Juba was hy als-noch over al : de-
wijle de selfde met zijne groote gunste ende gheuegent-
heidt/ de welcke hy die zijde toe-droech verwekt heeft
de Africaensche oorloghe; want dese oorloghe was ge-
stichtet by den Koninck Juba ende Scipio/ de welcke
eertijts Burgemeester was geweest/ende de welcke van
Pompejus twee Jaren eer hy verflaghen wiert / tot
een e Schoon-vader verkoren was: hare Heir-krachtē
vermeerderde grootelick Marcus Cato / door vele
omme-weghen ende moepelicke tochten / haer bybren-
ghende zijne Legioenen. Desen Man is seer ootmoedich
ende nederich geweest/want niet teghenstaende dat hem
het hoochste krijchs-ghebiet van den Soldaten aen-
geboden wiert/heeft sulcx gewepghert/ willende liever
een ander eerlicker ende hoogher Persone dan hy was/
onderworpen zijn. Doch de belofte van de voorgenome
ne kortheyt vermaent hy om alles met wepnige woog-
den te ober-loopen. Cesar derhalven zijn geluck vervol-
gende/is in Afrikaen overgevaren: het welc de Pompe-
jaensche Hier-legher gheheel besaten/na dat sy f Curia
den Oversten vande Juliaensche zijde verslagen had-
den: alhier heeft hy in den eersten door verscheyden upt-
komsten de teghenpoedighe Fortune eutlicken over-
wonnen/so dat de Heirkrachten der Vijanden allentrickē
begosten te verminderen ende te verflauwē. Doch de ge-
nade ende goedertierentheyt van Cesar is eben sodanich
aldaer geweest teghens den onverwonnen als de selfde
hier vooren gheweest is. Maer na dat Cajus Cesar o-
verwinner was inde Africaensche oorloghe/ soo is de
Spaensche oorloge (zwaerder dan opt te vozen) gevolgt :
want alhoewel Jharnaces van hem overwonnen was/
nachtans is de eere van synenthalden nerghe na soo
groot gheweest / dewijle den jonghen Gneius Pom-
pejus/ Zoon van Pompejus Magnus/ een groote ende
schrikelicke toe-rustinghe/midts gaders een groot ge-
welt van Wapenen dieneende ter oorloge by eē vergadert
hadde: insghelijck hadde hy van allen kanten versamelt
vele Mannen/ de welcke de hoocheyt zijns vaderlicken
naems toe-gedaen zijnde/hem ghewillichlicken volch-
den. Daer beneffens waren hem oec by-gekomen vele
bystanden

bystande uyt de geheele wijde Werelt. Maer de Fortune
 is met Cesar als zijne eygen Mede-gesellinne oec na
 Spagnen ghereyst. Doch nachtans nergens is by hem
 schizikelicker ende beswaerlicker / ende met meerder ang
 ste ende noot eenigen Velot-slach gheslagen / dan aldaer
 want den strijt liep hem gantsch tegen / ende was meer
 dan twijffelachtich / in voeghen dat hy van zijn Deert
 sprong / ende selfs door zijn wijckende slach-ordze hen
 tradt: eerst bekijpende de Fortune dat de selfde hem tot
 dit ongheluc ende dese swaricheyt gespaert hadde; ende
 daer na zijnen Soldaten moedt gevende; sulcx dat hy se
 de / van zijn stede niet te sullen wijcken: daerom hy haer
 vermaende toe te sien op wat plaetse / ende daerbenessens
 hoedanighen eenen Velt-oversten sy soudē komen te
 verlaten. Als dit aldus gheschiede / zijn sy alle gelyc
 kelic (meer bewoghen zijnde door schaeinte / dan aen-ge
 porret door vromicheyd) wederom in haer slach-ordze
 ghekomen: sulchs dat den strijt vernieut is gheweest.
 Doch in desen allēdoech hem den Velt-oversten vro
 mer ende kloetmoediger / dan int ghemeyn den Soldaet
 Cnejus Pompejus swaerlickē gewondet zijnde / is by
 ten den wech in woeste plaetsen ghebonden / ende aldaer
 gedoot. Inghelijcx zijn in dien strijt oock gebleven La
 brenus ende Varus. Cesar aldus alle zijne Vijanden o
 verwonnen hebbende / is weder-omme na de Stat Ro
 men ghekeert / ende heeft (het welc boven alle mensche
 liche vertrouwen was) alle den genen de welke de Wa
 penen tegens hem op-genomen hadden / goedertierent
 licken hare misdaet vergeven: ende voorts de Stadt ver
 eert met seer heerliche Schou-spielen van Scherm-vech
 tinger: ende a Scheeps-strijden / mitsgaders oock ghe
 vechten van Ruyters ende Voetknechten / ende daerbe
 nessens oock vertooninghen van scijdinghen der Oli
 fanten / ende boven dit alles heeft hy vele dagen aen mal
 kanderen vry open-Hof ghehouden / latendē eenen pege
 licken toe tot zijne heerliche ende kosteliche triumph
 maeltijt te komen. Zoo dan desen Man is vereert ende
 verheerlicht gheweest met vijf triumphen: waer van de
 eene was van weghen de Fransche oorloghe / met een
 konstich ghewoachte b Citroen-kop: de andere van we
 ghē de Pontische / met een c Bysilt-kop: de derde van
 wegen de Alexandrijnsche / met een heerliche d Schilp
 kop:

Cesar heeft
 niet grote
 moeite de
 overwinnende
 ghe.

a Naumacht

De triumphen
 van Cesar

b Citrus.

c Acanthus;
 d testudo;

a Ebur.

f Argentum
rafile.

gymnelicke
heradische
aenflagētes
gens hem.
a Idibus
Martijs.

Met omme-
brenge van
hem.

b Collega.

c Luperca,
lia.

d Rostra,

e Insigne
regium.

Kop: de vierde van wegen de Africaensche met een c Ma-
voren kop: de vijfde van wegen de Spaensche / met een
konstich i ghesneden Silveren Kop. Ende het Gelt
twelc vanden Bupt gemaect ende ghekomen was / be-
doech over de ses-mael dupsent Sestertien. Hier-en-
tusschen heeft dien seer grooten ende heerlichen Man; en-
de de welcke hem in alle zijne victozien soo machrichlic-
en ende goedertierentlicken ghedzagen hadde / niet veel
meer dan vijf Maenden eentghe bysondere gerustheyt
ghehad: want alsoo hy in de Maent van October we-
derom in de Stadt Romen ghekomen was / so is hy den
a vijfschienden Martij wreedelicken ommegebzacht ge-
weest; ende waren de bysonderste Hoofdē ende Belepders
van dese tsamen-spanninghe teghens hem / Brutus en-
de Cassius; van welcke twee hy den eenen met toe-seg-
ginge des Burgemeesterschaps in zijn vrientschap niet
vast ghenoech verplicht en hadde; ende den anderen / na-
mentlicken Cassium hadde hy met langhe uytstellinge
dies-halven vergramt ende moepelicken gemaect: dese
dan hebben hem schandelicken ghedoot; ende hadden tot
hare Maets-lieden ende mede-standers vele van zijne by-
sonderste vrienden / ende de welcke met den gheluckigen
voorzpoet van zijne zijde tot de hoochste Staten ende ce-
ren op-getogen waren / namentlicken Dibus Brutus /
ende Cajus Trebonius / ende meer andere Mannen van
grooten name / de welcke alle mede-plichtich in zijnen
doot gheweest zijn. Ende voorszwaer Marcus Antonius
de welcke zijnen b Mede-broeder was in het Burghes-
meesterschap / ende een Man seer genegen ende stout om
sware dinghen te beginnen / was een groote oorsake van
dien grooten haet in de welcke hy by sominighe gheko-
men was: want alsoo hy op het groote Vasten-avond-
feest / genaemt c Lupercalia op de ghemepne d Afkon-
dinghbanck geseten was / so heeft hy hem op zijn Hoofd
een c Konincklicke Kroone gheset welcke van hem wel
ghewepghert ende verwozpen wiert / maer nochtans so
dat hy dooz dese daet niet ghenoech scheen ghestoot ende
vergramt te zijn. Doozwaer de uytkomstē ende bevin-
dinghe gheeft ons te verstaen dat den raedt van Pansa
ende Vircius hen seer goet soude gheweest zijn / want
dese hadden Cesar altyts geraden / dat hy de Heerschap-
pije de welcke hy dooz Wapenen verkregen hadde / dooz
middel

midde van wapenē soude beschermen en bewarē. Doch hier op antwoorde hy / liever te willen sterbē / dan dat hy eens pders vreesē en schrik soude wesen: over sulcx dewijle hy vergeldinge van zijne goederrienteit / dewelcke hy aen een peder vertoont hadde / verwachtē / wiert hy onvoorsiens van eenen ondankbaren hoop verrast ende over-ballen. Ende nochtans hadden de onsterffelike Goden hem vele voors-boden ende teyckenen van zijne aenstaende zwarticheit vertoont: want de g Waerne, g Heruspi- mers van de offerhanden hadden hem te bozen vermaent ces. ende ghewaerschoot dat hy hem neerstelicken voors den h vijftienden dach van Maerte soude wachten? Ins- h Idus Mar ghelijckx zijn huys vrouwe Calpurnia was oock voors tia. een schrikkelick ghesichte des nachts onrustet gheworden; derhalven sy hem oock badt dat hy dies daegs soude binnens huys blijven. Daer-en-boven zijn hem oock Vrieten in handen ghegheven / doos dewelcke den gantschen verradischen handel ontdeckt wiert; doch is versupmelick gheweest de self de stracx te openen ende te lesen. Derhalven de i ordinantie der Goden is onver- i Visfaton vzekelick gheweest / want alsoo sy zijn voorspoet wilden rum. veranderen / hebben sy hem van zijn raedt / wijsheyt ende voorsichticheit berooft.

Dus verre Cajus Vellejus Paterculus vande Burgher-
licke oorloghe, tusschen Cnejus Pompejus ende
Cajus Julius Caesar.

E Y N D E.

Bbb 2

Verkla

Verklaringhe
Van sommighe ou-
de Romeynsche Krijchs-woor-
den ende Oorlochs-wercken/mitsga-
ders van de oorde in haren Krijch
ghebruyckelick.

Inghelijc een Register van alle de oude na-
men van Volckeren/Landen/Steden/Berghen ende
Rivieren/alhier van Cesar aengeroert/aenwijfende
hoe dat elcke plaetse eertijds) ende oock nu tegen-
woordich) ghenaemt wiert: seer dienstich tot
het verstandt van Cesar/ende seer verma-
kelick voor allen opzichten Lief-
hebberen der
outheyt.

T'samen-getogen ende vergadert uyt ver-
scheiden Au heuren, ende in onse Neder-
duytche Tale ghebracht,

Door

IOHANNES FENACOLIUS LENAERTZ
BATAVUS.

TOT DELF,

Gedruckt by Anthony van Heusden, voor Adriaen
Gerritsz Boeckverkooper aen de Rozen-
Markt. Anno 1643.

Aen den Edelen Heere Ionckh^r. Ottho Frederic van Zevender, Heer van Kenenburch,
Maeslandt, Schipluy, Maes-fluys, &c.

MYN IONCKH^r.

Ick offere aen uwe Ed : alhier dese korte verklaringen over vele ende verscheyden duysterheden in de Historien van Julius Caesar. Het is een kleyn ongheacht gifken, ick bekenne het, niet-te-min nochtans verhoop ick vastelijck dat uwe Ed. in dit selve te ontfangen, even doen sult ghelijck sommighe goede Schult-Heeren, dewelcke onaenghesien groote schulden, met een weynighken te ghenieten geerne gedult nemen, haer te vreedē houdende alleen met de goede wille des genen dewelcke het aen de macht van meerder is ontbrekende.
't Welck dan vertrouwendē

MYN IONCH^r.

Bidde ick ghestadich den Almachtighen Godt, dat hy uwe Ed : onder de ghenadighe bescherminghe zijner vleugelen wil behoeden ende bewaren. Datum Maes-fluys, desen eersten February 1643.

Johannes Fenacolijs.

Van

Van de Slinghers/ Schichten/ ende Pij- len der ouden.

Lipsius Lib. 5. de Militia Romana.
Dial. xx.

Het oorbeel
van de oude
Wapenen.
a Fundæ.
b Iuluca.
c Sagittæ,
Welcke
na het ver-
stant bā het
gemeel volck
verworpen
werden.
Maer nae
het verstant
van Lipsius
beoogt ge-
kent en op-
ghenomen
werden.
Wie gebruyt
en de oeffe-
ninghe der
Slinghers.

Der zyn sommighe de welcke met ons spotten soo
wanneer wy vande oude Wapenen spreken / en-
de vercrappen met Doeren alle a Slinghers/
b Schichten ende c Pijlen ten aensien van onse
eenige Roers : want sulcken Blixem ende Wons-
der (segge sy) soude noyt eenige Roomsche slach-
orde konnen becragen hebben ; ende noch veel
minder indien daer by ghekomen hadden onse groote Stucken
gheschuts. Dit ende vele andere dinghen verhalensy : maer wat
sal eenen die goede kennisse heeft van oude saken hier op seggen ?
Doozwaer hy heeft sulcx waer mede hy haer mach wederpreken/
ende stoffe ghenoech om haer te weder-legghen. Ten eersten eens-
gaende dat sy alle Werp-schichten ende Pijlen soo gantsche ver-
klepen : dat meyne ick konat daer upt/obermits sy het geweld
ende de krachten der selver niet ghenoechlaem en weren noch ver-
staen : want de Slinghers hoe grootelic verschelen die van onse
Roers in kracht ende werchingen ? Want van haer maeksel ende
gestaltenisse en wil ic niet spreken / welck gantsch verscheyden is.
Dit selve schijnt ten eersten in het aen-hooren bespottelick te we-
sen maer overwrecht de sake naerder met nyp. Wende dit Geweer
bestaet upt Looft / ende de Koghel verschelen oock wepnich in
grootheyt ende maeksel vanden anderen : ende belangende haer
heftich upt-werpen ende gewelt in sulcks werden de Slinghers
oock gantsch wepnich overwonnen. Want daer inne moet ick
gheloooven den ghenen die sulcks ghesien hebben ende die inde ou-
de Krijch oerticht ghewerst zyn doen dit geweer met goede konst-
te wetenschap ende ervarentheyt gebruyckt wert : dese schij-
den soodanighe dinghen : de welcke den Slingers met den Roers
ghenoechsaem in ghelijcheyt stellen ofte oock wel boven de selfde
verheffen. Aengaende het upt-werpen der Slinghers het selve is
soo groot ende heftich ghewerst soo wanneer den Slingher na
de kunst af-gheworpen wert dat de Koghel diekwils midden in
saren loop byerich is gheworden/ende ghesmolten heeft. Want
Lucretius seyt : dat den looden Koghel dooz eenen langen loop
benen rollende/ghesmolten is.] Ovidius : het is gloepende ghe-
worden / eben ghelyck als het toe-gaet met den d Slingher der
Lieden van Majorca ende Minorca de welcke het Looft harste-
lick upt-werpt/sulcx dat het daer benen vlicht/ende gloepende
wert

Lib. VI.
de Balearica
Fundæ.

wert in zijnen loop] Inghelijc Lucanus vermaent bande kog-
 ghels/de welke door haer werm ghewichte gesmolten zijn] Ende
 Statius van de kogels/de welke door de lucht henen vliegen-
 de/brandden :] Ja den selfde vergelijc de kogels by den Blizem/
 als hy seyt/dat de snel vliegghende koghels het uyt-schieten van
 den Blizem na-bolgen.] Maer veel licht ghelooft ghy den Boes-
 ten niet : Laet dan onsen Philosophooph Seneca hier by komen De Nat quaest.
 snelle beweginge (getuycht hy) verdunt ende verbeest de lucht/ II, cap LVI
 ende soodanighe verburninge maect ontstekinghe van Oer :
 Want aldus smelt den koghel / wanneer hy banden Slingher
 uyt-gheworpen were ende droppelt merckelicken door het af-aga-
 ten des Luchts / eben ghelijc sulcx gheschiet van Oer.] Oer-
 ghelicke dinghen binden wy oock in Aristotele beschreven. Hier-
 en-tusschen en benam sulcx eben wel uiet het groote ghewelt des
 selven gheweers / meer blooch alsoo gloenende ende oerich in het
 Lichaem : want alsoo seyt Virgilius : hy heeft met een ghesmol-
 ren Looz het ydofc van zynen Want midden vanden anderen
 ghelooft ende hem ter Merden in het Lant nederwaerts gewor-
 pen.] Siet ghy wel met eenen werp doot hy den Man Ick en
 verwonder derhalven my niet van David/de welke een Jonge-
 linck zijnde van Jaren ende oec iongh onder den Slingher wer-
 pers / met dat eenighe gheweet dien seer grooten Goliath ter Aers
 den gheworpen heeft. Ende op dat ghy eenemacl ende volko-
 melicken de kracht des selfs meucht bekennen leest dese woorden
 van Diodorus Siculus / sprekende van de Slingher-werpers
 vande Eplanden e Maierca ende Minorca : Hy werpen (seyt
 hy) Steenen (want men weet dat oock Steenen / ende niet
 alleen Looz met de Slinghers geworpen zijn) veel grooter dan
 andere/endeeben wel so heftich ende met sulcken ghewelt / dat de
 selfde schynen uyt-gheworpen ende gedreven te werden eben ge-
 lijck als van een f Werp-rustinghe.] Hy berghelijc den Slinger
 by een g Werp rustinghe / ghelijc ghy siet : Ende boecht daer
 hy : dat de selve Schilde / Helmetten ende alle beschutselen van
 Wapenen door-breken.] Ick segghe noch eens dat onse Roers
 gheen meerder ghewelt en konnen by-brengghen ende moghelic
 oock soo groot niet uyt-besondert de Musquetten / ghelijck-men-
 se noemt Doozwaer dan de Slinghers overtreffen den Roers in
 renighen deele / dewyle de selfde veel verder ghedreven werden/
 ende schadelicker quetsen. Want wat Roer isse onder ons het
 welck over de twee hondert ofte drie hondert voeten spnen rech-
 ten loop ende ghewelt behout : zijnen loop wert flau ofte mist/
 indien ghy de selfde verder wilt nemen. Maer het gheweet des
 Slinghers heeft eerstijcs ghewelt ende kracht tot ses hondert voe-
 ten toe aen-gebracht : Ghelijc als klaerlicken by Vegetius be-
 schreven is : De Booch schutters ofte Slingher-werpers (seyt
 hy) stelden eenighe boskens van Glas ofte andere groente tot een
 repcken so dat sy ses hondert voeten van het repcken stonden / e
 ewel met hare Pijlen ofte steenen die sy met den Slinger welen
 Nat quaest. II, cap LVI
 Het ghewelt
 vanden Gun-
 gher.
 e Baleares.
 die van de
 Eplanden
 Maierca &
 Minora.
 De welke
 sulc een ghes-
 weldt aen-
 brenght/ als
 een Werp-
 rustinghe.
 f Catapulta
 g Tormen-
 tum.
 Deselfde
 breekt ende
 doorvoert
 alle Wapes-
 nen.
 Een beeren
 blucht ende
 uytwerpt
 des stua-
 gers
 Lib. II.
 ca. 24.
 yca.

De welcke
selfs de
ouertrefte.
Lib. 8.
Lib. 49.

h cata.
puncti.

lib 8.
Anabaf.

Den Slinger
werp seer
seker ende
recht
i Balears,
die van de
Eplanden
Maioira est
Minot ca.
Boeck der
Geshieten/
cap. 20. 16.

Eng grof
ghechut is
dewilc ook
clump.

pen/dicwils het teycken raecten.] Alhier stelt hy de Slinghers
tsamen met de Wylen ende eyghent haer alle beyde soodanighen
wijde ende verre plaetse toe ghelijck ick gheseyt hebbe : Maer
andere stellen de Slinghers boven de Wylen/ende meynen dat de
selfde herder werpen. Want by Strabo meucht ghy lesen : dat
den Slingher verder werpt dan den Boghe.] Inghelijck oock
by Dio : dat de Slingher-werpers de welcke verder wierpen dan
de Booch-schutters/alle de h gheheel ghewapende Ruyters/selfs
oock in het volle harnasch gequetst hebben] Dit verhaelt hy
van de strijden van Marcus Antonius teghen de Parthers/de
welcke men nochtans weet dat sy seer wel ghewapent waren/en-
de seer kunstichliken met den Boghe konden cimme-gaen ; doch
even-wel de Slinghers overtreffen de selve. Iet welck oock
Xenophon seer duytelicken beschijft vande oorloghe ; yner Grie-
ken : de Rhodische Slingher-werpers (seyt hy) wierpen verder
dan de Persen ja oock wijder dan het meestendel van de Booch-
schutters.] Sy wierpen dan/ghelijck als het blijet/seer verre.
Maer wierpen sy oock recht ende seker ? Zulcx betuyghen alle de
Schijbers ende bysonderliken van de Boochschutters van de
Eplanden i Maioira ende Minotca de welcke van kints been
aen de selve recht ende seker werpen eertijts neerstelicken leerden :
ja men leest oock inden heylighen Bybel : Datier Inwoonders
van Gibeā tot seven hondert toe geweest zijn de welcke so seker
de Steenen met den Slingher wisten van haer te werpen dat sy
een haer wisten te treffen sonder in ssen.] Iet sy dan van den
Slinghers ghenoech : Ghelooft ghy nu ons ? A. Ja trouwen
ick moet wat aensicht soude hem teghens soo vele ende treffelike
ghetuygen durben versetten : Nochtans moet ick bekennen dat
sulcx is teghens het ghene/ruwe ick alrijt ghemeynt ende geloof
hebbe. Maer even-wel de Roers maken meerder schicks/ende
zijn grouwelicker van gheluyt ? L. Zulcx bekennen wy : Maer
ey noch waer toe ? Om de Doghelen verbeert te maken ? Want
wy en meynen niet/dat eenighe oprechte Soldaten door dit ghe-
luyt ofte oock door dit aenschouwen des Byers seer beweecht en-
de ontfet sullen werden : ofte het moeste moghelicken wesen om
de ongewonte ende nieuwichijts halven : want boozwaer ick
meyne/indien de oude Romeynen booz de eerstemael met ons
streden/dat sy in het beghinsel door het grouwelike aenschouwen
ende gheluyt souden verschrickt zijn maer dit selve soude alleen-
liken wesen in het eerste beghinsel der oorloghe : maer als sy daer
na de sake wel doorszichticht hadden ende verstanden / soo souden
sy die ghene wesen de welcke sy te bozen waren / bysonderlick als
sy wel ghewapent int quamen ende met het booz-uyt setten haer
res Schijles alle c is schieten konden af-schutten ende alle de Ro-
ghels ydel ende te verghiefs maken. A. Maer wat sult ghy
segghen van het grofgeschut ? En werpen wy daer mede niet
ghehele Regimenten weder ter Aerden ? L. Ghy meynt sulck
ghechut ghelijck hondenssaechs ghebruyckt wordt. Maer de
Arabane ende verstandighe Krijchs-heeren weten ons te verha-

len

len hoe dat sy noot ghesien hebben dat eenighe slaech-ordre door
 middel van dit gheweert ghebroken is. Een kleyn huybelken een
 Dyck ofte kant van een Graecht verhindert het ghewelt misga-
 ders de bestieringhe van dit schrickelike grofgeschut. Dit selve
 is den ghenen die den Krijchs volghen ghenoech bekenet. Doch
 ick upt-besondere de beleggeringhen der Steden: al-hoe-wel dit
 gheschut meer alsoer dient tot een schon van groot gebaer dan
 tot hysondere vorderinghe vande oorloghe. Ick en roere niet eens
 aen alle de onghemacken de welke in dit grof gheschut berge-
 selschapt zijn: Noch aen d'anderzijde en stelle ick hier niet tegen/
 noch en overweghe niet de zware oorlochs-ghereetschappen der
 Romeynen: daer van te spreken soude te langhe zyn/ende sulcx
 werdt oock op-gehouden om elders in een ander Boeck daer
 van te handelen. Ick come dan tot de Werp-schieten met de
 welke sy oock spotten. Maer de deucht der selver bestaet hier
 in dat sy seer licht ende ras henen ghedreven werden/misgaders
 oock ten allen tijden ende plaetsen ghebruyckt werden. Alsoe en
 is het niet met de Roers de welke tijt ende vertoevinghe van
 nooden hebben om ghevolt ende gheladen te werden ende ghe-
 meenlick oock met de selfde begheveselschapt eenighe lievende ver-
 baestheyt in het af-schieten/insgelijc vele verhuideringe ende be-
 lets het zij van regen ofte eenich ander ongebal. Dooys de Werp-
 schietten vliegen die oock niet snelder ende verder? Ick bemercke
 by Homerum dat de selfde in gelijcheyt ghestelt werden met de
 snelle vluchte der Wijlen: want Olysses spreekt aldare van hem-
 selven aldus: Ick schiete met een Werp-schiet soe snel als pe-
 mandt met een Wyle soude moghen doen.] Eben-wel nochtans
 al-hoe-wel sulcks van Olysses ghesproken wiert soe en is het
 selfde int ghemeyn daerom niet waerachtich: want de Wyle
 vlooch ghemeynlick snelder: hoe vele snelder sult ghy seggen?
 Daer van is de mate upt-ghedrukt by Statium als hy seyt:
 Het is een lenghte de welke ghy viermaels met een Werp-schiet
 te soude moghen over-werpen ofte drijemaels met een Wyle.]
 Hy doet alhier afmetinghe ende beschrijvinghe van sekere spe-
 len: Ende seyt dat de lenghte der selver groot is gheweest als
 ghy viermaels met een Werp-schiet ofte drijemaels met een
 Wyle soude moghen over-schieten Zoo overtreffe dan de Wyle
 in haren loop het vierde-deel meer dan de Werp-schiet: ende
 indien de Wyle ses hondert voeten verre gingh ghelijck wy ghe-
 sien hebben/soe gingh de Werp-schiet vier hondert voeten.
 Zoo dat ick niet reden moet lachen over het verhael van eenen
 Arabaensche Schijper zijnde nochtans anders van gorde we-
 tenschap in dese saken de welke vastelicken seyd datter ghenen
 arm van eenighen Mensch soe sterck ofte gheweldich en kan
 zyn dat hy een Steen ofte eenich ander gheweert beertich k vaders k Passus,
 men her-e soude konnen werpen. Maer ick bidde hy ut doch op/ het gewelt
 ende ghelooft den Ou en in saken die doen ter tijt ghemeyn was der Werp-
 schieten hebben van de Werp-schieten oock gheweert by ghebrach? schietten.

Ad libros
 II. de Mac-
 hinis ista re
 servantur.

De deucht
 en het vooz
 deel van de
 werpschiet-
 ten.

De selve
 vliegen
 verze.

Hoe verre
 Lib. VI.

Gabelijn na
 de konst en
 met krachte
 gedreft zijn
 heeft die
 wils de
 boeckmechte
 door hare
 schijde/ ende
 de fuyters
 door hare
 harnassen
 door schoten
 Suidas ende
 notwerpede
 zijn harnas
 zijn/ heeft
 hy doorbo-
 ren zijn
 schilt: ende
 harnas
 in Tragula
 in Per Deum
 het gevelt
 der Wylen.
 Lib I.

o Lib I.
 belle Perfici

Zulc hebt ghy gezien int berbael van den I Gabelijn daer wy bo-
 ven van gheseyt hebben. Wilt ghy het oock sijn in een ander?
 Den in Werp-speer is eertijds in het geyuek gheweest by den
 Spanjaerts ende Franschen ende oock sonijgts by den Ro-
 meynen: Vande selve bechaelt enen Schijut by Duidan als
 dus: Cotta ghebuytate een seker gheweet t'welck een Werp-
 speer mach ghenoot werden met het selve byacht by sulken ges-
 weldighen wonde aen dat hy de ghene die daer mede gheraecte
 werde/ door: zijn harnasch ende door: zijn zijde/ in de Aerde ghes-
 lück als met een Spic ghesperet heeft.] n Doorwaert: waer
 sterke handen ende hoe ghewelich van kracht ende erbarent-
 heyt/ de welcke niet dan door: gheduerighe oefeninghe ghekre-
 ghen werden. Mengende de Wylen / daer van moet ik mede
 een weynich segghen: dese zijn ten tijden onser Vaderen in groo-
 te achtighe gheweest ende daerna moghelijck niet gheen goede
 booy-bedachticheyt na-ghelaten. Ick bebinde by Plutarchum/
 dat de Wylen der Parthys door: alle Wapenen ghebloggen ende
 doorboort zijn.] En Agathias den Historij-schryber weet ghes-
 sepdt: Dat alle de Wylen de welcke upt-gheschoten wierden met
 de hant vanden Gothischen Aligernus/ traer door: Schilt ende
 harnasch den gheheelen Man door: schoten hebben. Ende het
 welck om te verwonderen is: indien de selfde quamen gheblogen
 op een Steen/ ofte pet wat anders/ t'welck hardt ende: waer om
 bycken was dat sy het selfde gheheelicken door: het ghewelt van
 hare snelle blucht ghebroken hebben.] Door: het gene o Plutarchus
 plus seer breedt schrijft van den Booy-schutters van zijnen tij-
 de / sulc kan-men sien in zijn eyghen Schijften indien het pe-
 mant alsoo goet-dunct: Doch dit selfde upt zijne Schijften heb-
 ick alleen upt-ghetoghen: Dat namentlick den Wylen met sulc-
 ken ghewelt gheschoten wiert dat gheen harnas ofte Schilt het
 selfde konde wederstaen.] Dit sij ghenoch van de lichte Wape-
 nen de welcke nochtans de booy-naemste zijn in onsen Krijch. Dus
 berre Lipsius het ghene verder volcht/ kan by: der aloer ghele-
 sen worden.

Aquila, den Xrent. ofte het Xrent-baendel.

Goetachtich
 des Xrent-
 baendels.

p Lib. 4. de
 militia Ro-
 mana.

Het Roomsche Xrent-baendel / daer van dickwils in dese
 Boecken vermaent wert en is niet gheweest een blieghende
 Baendel van Zide / ofte van Doeck/ in het welcke eenen
 Xrent sonde gheschildert zijn/ na de maniere vande Baendelen
 onles Krijchs. Maer het is gheweest eenen gheheelen Gouden
 ofte van Silber gewochten Xrent ghelijck p Lipsius betuycht/
 de welcke boven op een Speer ghestelt was ende hielt in zijne
 klauwen den Wippen eben als ofte hy de selfde wilde upt- se-
 ren. Zulc blijkt in sekere oude Penninghen van Marcus Anto-
 nius ende Augustus/ der welckers Figuren van Lipsius in zijn
 Boeck vanden Roomschen Krijch ghestelt werden. Ten desen
 eynde

ende leeft-men by **W**ie onder de d'oevighe wonderen/dit mede gheschiet te zyn: **W**at de **A**renden de **B**licem upt hare klauwen wech-gevozen hadden.] Het **L**ichaem ende maeksel van desen **K**rijchs-**A**rent en is oock niet seer groot gheweest dewijle **F**lorus schrijft dat er in de **V**artaensche nederlaghe/eenen **D**aendragher gheweest is/de welke onder zynen **q** **K**rijchs-gordeel het **B**eeldt des **A**rents heymelicken d'orch en het selfde in eenen bloedigen **M**oer rasch verborzen hadde] **X**enophon schrijft van **C**yrus/hoe dat hy tot eenen **K**rijchs-baendel hadde eenen **S**ouden **A**rent op een lange **S**preere upstehende.] **A**lsoo gingh het oock toe met andere **K**rijchs-baendelen ende heir-tencken van andere **V**olkeren: want op sekere **S**tocken ende **S**tenghen waren ghestelt gheheele **B**eelden van allerley **G**edierten/als van **W**olven/**S**tieren/**D**ierde bulde/**S**wijnen ende **B**raecken: Welken **B**eelden so wanneer de **N**ach aen-gingh int gemeyn inde **A**erde geplantet werden/gelijc ooc upt dese **W**oeken kenlic is. **D**oozts dese **K**rijchs-beelden wiert oock heplicheyt toege-schreben/so dat de **S**oldaten haren **K**rijchs-godsdiensst booz de selve deden/daerom sy de selfde salden en eerden/eben gelijckerwijs sy in hare **H**epdensche superstitie de **B**eelde harer **G**oden deden. **T**acitus: hy heeft de **D**aendelen ende het **A**rent-baendel omhelst ende met den **G**ods-dienst hem-selven gesocht te beschermen.] **P**linius: **Z**ekerlick de **A**rent baendel/ende alle de andere bestoven **D**aendelen de welke int ghemeyn dooz lange opsluptinge buyl werden zyn op den **F**eerst-dagen gesalst.] **W**ydere hadden de **R**omeynen tweederley **D**aendelen namentlick het **A**rent-baendel/als zijnde het **L**egioen-baendel / want een **p**der **L**egioen hadde eenen **A**rent. **E**nde tentweeden / de **D**aendelen van **p**der **K**ot/de welke waren sekere **S**tengen/hebbende boven een hanghende **d**wers **H**out eben hem vertoonende ghelijck een **C**ruyce: **B**oven het welke somtijds upt staken beeldenissen van **H**anden/**K**rantissen ende andere vercierselen somtijts waren oock aende selfde vast gemaect ronde **S**childen ofte eenige andere **B**eelden/ende van ouder tijden ooc een bosken **H**op ofte **S**troo. **W**aer ober **p**der **K**ot noch inde **R**omeynsche **T**ale genaemt wert **M**anipulus. **D**it selfde dient tot waerschouwinghe van sommige **S**childers/de welke de oude **K**rijgen ende **N**ach-ordien int ghemeyn met blicghende **W**oek-baendel zyn afteykenende/eben gelijck de selfde nu gebruyckt werden. **H**ier-en-tusschen noch tans hadden de **R**upters hare eygen **T**eyckenennamenticlick eenige vier-kante **D**aendelkens van **W**oec hangende aen een **S**preere: doch het waren klepne vierkante vliegende **W**oerckens/gelijck sulcx upt de oude ghedenck-tencken kenlic is eben schier ghelijc als hupdensdaechs sommige **W**andertollekens van onse **R**upteren zyn. **D**ese **D**aendelkens waren van **P**urper ende oock somtijts met **G**out doozwoecht / ende was op de selfde oock aen gheteckenent den naem vanden **P**rince. **G**eorgius **C**edrenus/**W**aer waren vliegghende **D**aendelkens by den **R**upteren der **R**omeynen: **D**ese **D**aendelen waren **W**oek van **P**urper ende

Lib. 45.

Lib. 4.

q **B**alicens.

VII. Lxd.

Oock van
andere
Daendelen.1. Anno
Lib. 13.
cap. 4.**D**aendelen
en **K**rijchs-
tencken
tweederley.Ovi. 3. fast.
Pertica sus-
pensus por-
tabat longa
Maniplos:
Vnde **M**an-
plates no-
mina miles
habet.**D**aendelen
der oude
Rupters.**G**ent

Gout in een vierkante ghedaente gemaect ende ghewoicht: De
selfde staken sy op aen langhe Speeren. ende ginghen ronts om
den Prince bedeckende zijn Hoofd.] Suetonius in Despallano:
Sy hebben alle ghelyckelick de sake toe-ghesien. ende zynen
naem inde waendelen sonder eenich vertoeven gheschreven.]
Doch laet hier van vreeoer ghelesen worden by Lipsium/ Lib. 4.
de Militia Romana.

Van het Legioen ofte Roomsche Regiment.

- Lib. 6.** **L**egio ofte een Roomsche Regiment/ bestont upt t'ien Cohortes
ofte Benden. het eerste Legioen/ het welck van Romulus in-
ghesest wierdt/ was sterck drie duysent Mannen. Doch na
het verbyghen vande Koninghen werde het vermeerdert tot vier
duysent Mannen want alsoo betuycht Libius: dat inde oorlog-
ge der Volscen vier Legioenen (elck bestaende upt vier duysent
Mannen) aen-ghenomen zijn.) Ontrent na dertich Jaeren ghes-
tuycht den selve Libius selfde noch vermeerdert te zijn met twee
hondert Mannen: want hy berhaelt/ Dat t'ien Legioenen aen-
Lib. 7. genomen zijn/ elck van vier duysent ende twee hondert Doetknech-
ten.] Dit wiert daer na een gemeyne maniere der Legioenen/ en
is lange tijdt also ghebleven: soo dat een Legioen bestont rupin
Lib. 38. upt vier duysent Mannen. Over sulcx inde oorlogge Pyrti schryft
den selven Libius/ Hoe datter een geheel Legioen namentlic/ vier
duysent Mannen metten Wyle gheslagen zijn.] Ende lange daer
na namentlic int beghinsel vande oorlogge van Annibal seyt hy/
Lib. 21. Dat Sempsonius twee Legioenen gekregen heeft/ ende dat de
selve bestonden upt vier duysent Doetknechten ende d'ye hondere
Ruyteren.] Doch inde oorlogge van Annibal/ zijn de Legioenen
Lib. 28. vermeerdert tot vijf duysent Mannen toe: want hy seyt/ Dat de
vier nieuwe Legioenen vermeerdert zijn beyde int ghetal vande
Doetknechten ende Ruyters: so datter tot yeder Legioen duysent
Doetknechten ende hondert Ruyters by-gevoecht zijn.] Even-
wel na ghelegentheyt vande tijden zijn de selve wederom verans-
Lib. 30. en dert/ ende tot het getal van vier duysent namaels vermindert. En
wederom ten anderen tijden zijn de selve ooc tot het getal van ses
Lib. 42. duysent vermeerdert/ gelijc ten tijden van Scipio/ doen hy in Af-
riken soude over-baren: Item/ ooc nauwaels inde Macedonische
oorlogge. Mengaende ten tijden van Caius Julius Cesar/ zijne Le-
gionen waren wederom volgens het gemeyne getal/ na het ghe-
tuygenisse van Lipsius dewijle de selve beven de vier duysent niet
sterck en waren: ja zijne oude Legioenen zijn dicwils verre beneden
het selve getal gheweest/ ghelijck hy selfs inde Fransche oorlogge
Fran' oorl. betuycht/ alwaer hy seyt/ Dat hy in twee Legioenen nauwelick
Boeck 9. teven duysent Mannen en hadde. Ende Vircius inde Alexandrijn-
sche oorlogge/ schryft/ dat het oude seste Legioen so verkleyn was
datter minder dan duysent Mannen in het selve bevonden wer-
den.] En ten tijden van Augustus schijne de Legionen ooc niet
stercker dan vier duysent mannen getweest te zijn. Zo dat een Le-
gion na het getuygenisse van Polybius/ ten meestendeele upt vier
duysent mannen bestont.

De Evocatis, vande oude vrywillighe Soldaten:

Item/de Vexillo, dat is van haer ghe-
vryde Vaendel.

DE oude vrywillighe Soldaten/genaemt in dese Boecken Evo- Oude vry-
catie, waren by den Romeynen genoegsaem het boornae- willighe
ste gewelt harer Heir-krachten: dese werden aengenomen vande Soldaten.
Burghers ende Bontgenoten beyde Rupters ende Doet-kneeha-
ten; doch niet met dwangh maer met aensoeckinge ende biddin-
ghe/so dat sy daerom Evocatie, dat is/ gheroepen ende versochte
Soldaten genaemt werden: want sy waren oude Soldaten ende
de welcke goede erbarentheyt hadden van Crichs-saken / ende
niet tegenstaende sy hare Jaren upt ghedient hadden/ even-wel
ghewillichlyck ten dienste vande Burgemeestren ofte Krijch-
versten den Krijch aennamen/ ende dewijle de selve dickwils door
Brieven ofte Borden op ontboden werden so hadden sy oock daer
van haren naem. De menichte van dese is dickwils groot geweest/
want Cesar schryft van het Leger van Pompejus: Dat hy hadde Burg. oorz.
ontrent twee duysent oude gewillighe Soldaten/ de welcke upt de Boeck III.
vrye Soldaten die inde vorige Heir-krachten niet bereeringen
van haren dienst ontslagen waren / te samen tot hem ghekomen
waren.] Apianus schryft dat Cesar tot thien duysent toe van dese
oude gewillighe Soldaten vergadert hadde. Maer dese dus
vergadert zijnde / en werden nochtans onder den Legioenen niet
in-geboeght/maer waren op haer-selven / hebbende haer eygen
Benden Cohortes ende Rotten Manipulos: Nochtans alsoo dat Maer vaen-
sy te samen onder een seker Vexillum ofte ghevryt Vaendel wa- del ofte
ren. Daerom Tacitus seyt/ a hat ghevryt Vaendel der oude Vexillum.
Soldaten [Want dese Soldaten waren wel ontslaghen / maer a Vexillum
nochtans niet geheel upt den Krijch schepdende (dewijle sy ver- verenaro-
wahteden op vereringhen ende begifringhen van Landen) over rum.
sulcx waren sy oude Soldaten ende als gewillighe de welcke daer-
om afghesondert zijnde vanden Legioen/ onder een seker ghevryt
Vaendel haer hielden: Ende waren van allen int Leger vry / be- Anno. I.
halven (ghelyc Tacitus seyt) wanneer men den Wyant moeste
teghenstaen:] Zoo dat sy vry waren vande Wachten ende han-
alle wercken ende beschauffingen des Leghers: ja waren int Le- Burg. oorz.
gher als hooft-lieden ende boornaeinste Soldaten: daerom oock Boeck II.
de selfde dickwils tot heerlicke staten geboordert werden/ ghelyck Item/
sulcx aen Crastinus ende meer andere in dese Boecken te sien is. Burg. oorz.
Boeck III.

Fransche oorloghe Boeck IV.

Vande beschrijvinghe der Brugghe over
den Rijn.

Alhier wert met groote neerficheyt het sware werck van de
Brugge van Cesar beschreven/in de welcke te verklaren vele
Geleerden als Incundus/Budeus/Cardanus/Butes/ende Tur-
nebus haer hooft seer gebroken hebben / ende ooc sommighe seer
verre van de rechte meyninge van Cesar gedwaelt/ ghelyc ooc on-
der

der anderen onse teghenwoordige by-ghestelde Figure mede is
 doende: daer oer het ooc ons niet de pijn weert geweest is eenige
 verklaringe van deselve volgens de aengerekenende letieren te doen
 op dat wy niet en soude schynen de dwalinge der selver Figure toe
 te staen. Hier-en-tusschen soude wy geerne naerder verklaringhe
 doen volgens de ondersoekinghe die wy dies halven gedaen heb-
 ben: dan also tselfde een nieuwe Figure verepscht, ende de selve
 niet by de hant en is so en konnen wy hoor desen-mael alhier
 geen naerder verklaringe met eenige byuchte doen. Oer suixsen-
 den wy legenwoordich liever den curkusen Cesar tot iulium Cæ-
 saren, upt-gegaen by den gheleerden Aldus Manitijs, de welcke
 seer criffelic met vele byghestelde Figuren dese sake verhandelz
 ende ver klaert. Hier-en-tusschen staet te bemercken hoe dat het
 een groote dwalinghe is, datmen alhier soude meynen de geheele
 Bugge beschreiben te werden, want de geheele Bugge wert hier
 niet afgeteyckent maer hier wert alleen verhandelt de Figure van
 eenen Boge ofte Hoek alleen, met alle zyn aenkleben ende toebehoor-
 ten. Het welc ooc genoeg is, want so als de een Boge was, so was
 ooc d'andere: en zyn dese wijsen van Bogen, gelijc sommige meynē
 boben de twintich aen de Bugge geweest. Wyders alhier is noch
 een sake ten hoogsten om te verwonderen, dat Cesar verhaelt die
 groote Werck binnen rhien dagen volbracht te zyn. Want dit werck
 is als een verwonderinge vande geheele Werelt geweest ende een
 Werck befamelic hoor den ontfcheuliken naem der Roomscher
 Maesteyt. Maer hierentusschen is te bemercken hoe dat tot die
 groote Werck seer geholpen heeft: eerstelicken den Bomertijt/op de
 welcke den Rhijn int gemeyn naust is: hoorz bele hoor-gravingē
 vande Wijcken ofte kanten vanden Rhijn, mitsgaders vele Gach-
 ten, de welcke de Soldaten van Cesar met groote neersticheyt dol-
 ven om den loop ende stroom van de Riviere te byken ende af te
 leyden. Wyders de groote menichte van Balckenjende Walen, de
 welcke inde grens met zware Heyen gelept waren hoor de welcke
 den stroom gekeert werde, ende als wederomme sloech, loopende
 na de nieu gedolben Gachte. Insgelyc wiert het Werck mede te
 rasscher gebozderd hoor de groote menichte van Timmerlieden, de
 welcke in grooten getale by Cesar waren: want de Soldaten aen-
 baerden strax gewillichlickē aen allerley arbeyt, als van Gachte
 te delben, so wanneer het van ncode was, van timmere, van roe-
 pen, van kroon af te maeyen ende anders: daer-en-boben waren
 oock by hem verstandige Timmerlieden, gelijc als oock Mees-
 ters ende Hoofstlieden der selver Epntlicken diende hem oock tot
 bozderinghe van zyn Werck, dat by strax ghereet hadde een groo-
 te menichte van Schepen, welckers timmeringe hoe licht den Ro-
 meynschen Soldaten geweest zyn, blijkt upt vele passagien van
 Cesar.

Fransche oorloghe Boeck VII.
 Van vele wercken aldaer.

Lelie/ Liliū, was een hout ofte Pacl. hebbende ontrent de dicte van een egge, boven scherp. Ende was na de ghelijcke nisse van een Lies-blome oft Dels Leile niet ghelijck de selve open is: want alsdā hem groote onghelijcheit soude bercoonen / maer ghelijck de selve besloten in hare knop is.

Cippi, ofte Dijnstammen/ waren Palen boven aen de kroon niet bier ofte bijf Tacken elc asgheschilt ende boven scherp/ pūc ende verhinderinge aen doende den ghenen die voorts wilden treden.

Cervi, ofte Hertshoornen/ waren in de boeghen van de Bolderwercken ende Dorstwerctingen uptstekende eben als drierandighe ofte vierandighe Dorcken ofte Gaffels na de maniere van Hirschhoornen: ende waren so het wel te meynen is van Yser/ om het op klimmende belerten.

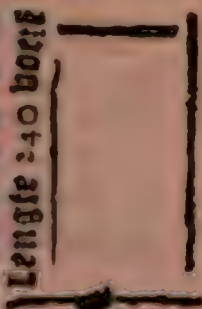
Cuneus, ofte Beptel/ was een slach-ordze beptels-gewijse ghesleit na de maniere van den boozscherp om in te bozen / ende achter breeet. Daerom die sommige sodanigen slach-ordze oock een Verckens muyl ghenaemt hebben. Vegetius : Cuneus is een menichte van Doet volck/ de welke booz na is/ ende daer naer breeker uptgaet / ende booz boozde de ordinantien der Spannen. Daerom de Soldaten deselbe oock een Verckens muyl noemen.] Lib. 3.
cap. 19.

Decumana Porta, de achterste Doozte des Legers : want pder Legher hadde vier Doozten Prætoria & Decumana, ende ten weder zijden van de Middelsoldaten. Porta dextra & sinistra. Principum Prætoria was de boozste Doozte des Legers naest des Beldobersten Tente genacmt Prætorium, van dewelcke de selfde haren naem hadde. Decumana, was de Doozte recht teghen over Prætoria, de welke haren naem hadde van de iijienste Cohors ofter Bende daer ontrent hare Tenten spannende.

Tabernacula, waren Tenten inde Winter-Legers van Planken ende Berders gemacckt : maer inde Sommer-Leghers waren de selfde ghespannen van Vellen ende Leder.

Joc Iugum] onder het ioc dooz laten gaen/ was een maniere van doen op den Overwinners/ ende die de victorie hadden : want spstaken twee Splessen in de Herdena het getupgenisse van Festus/ ende een derde Splesse wirrt over dweres na de maniere van een Jock aen bepde de andere ghehecht/ ende onder de selve wierden de overwonnene Spannen met ongegozde Kleederen ende ongewaspent met groote smaect ende tot een ewighe schande gedwonghen dooz te gaen. Breete 120
hoeten.

Iugerum, ofte Juger ghemete Lants is sodanighen ghemete Lants als van een jock ofte paer Ossen in eenen vach hangheploocht werden : ende eygentlyck is het een seker gemet lants in de lengte van 240 ende in de breedte van 120 Doeren soo dat de lengte de helft meer is als de breedte. Dit ghetal ghemet splicteert maect 2840 Doeten : laet dit wederom gedwonghen werden Breete 120
hoeten.

met 12 volgens het getal van Voeten van onse Roede: so hebt ghy
333 Roeden. Waer upt dan blijkt aengesien een Mergen, by ons
is 600 Roeden / dat een Iugerum ofte Iughermate een wepnich
meer is dan een half Marghen Lants.

Mille passus, een Myle namentlic een Italiaensche Myle/ dat
is een derden deel van onse Nederlantsche gewoonliche myle: ende
om dese sake mit/gaders alle metingen der ouden wel te verstaen
so meyne ic dat den seer geleerden Docter Pynaker, Professor inde
Rechten tot Leyden/ den gront van dese gantsche sake in een seke-
ren familiaren Briesaen my gheschreeven/ seer wel ghetrefst heeft
want beginnende van onderen tot boven wijst eerst aen volgens
de curieus heyt der ouden hoe dat 1000 Atomi, begrepen werden
onder een Gersten-graenken: wederom vier Graenkens maek-
ten een Dinger ende vier Dingeren maecten een Palme ofte platte
Handt: ende vier Palmen maecten een Voet ofte twaelf Dup-
men: soo dat twee Palmen maecten Dichada, ofte een halve
Voet/ ende drie palmen maecten Spithamam, ofte een Span.
Voozts anderhalve Voet maecte een Cubit, wederom derdehalve
Voet maecte Gradum, ofte een Trede. Wijders twee Gradus ofte
Treden maecten Passum, ofte een Dadem nam passus proprie
spatium est quod passis sive passis brachijs contineri potest, unde
etiam nomen videtur accepisse. Voozts 125 passus, ofte Dademen
maectmen een Stadium, ofte achtste deel van een Myle. Ende
1000 passus, ofte Dademen: waer van Julius Cesar hier dooz-
gaens spreekt maecten een Italiaensche Myle/ dat is een derden
deel van onse Myle: van de welke buyten alle twiffel is dat de
selve bestaet in 6000 Gradus, ofte Treden: het welck dien selfden
gheleerden Man met nau daer op te letzen oock betuycht die wils
metter daet bebonden te hebben. Hierentusschen staet te mercken
dat vele Wlegghers grootelicken dwalen/ de welke sonder on-
derschept Passus ende Gradus vooz eene sake nemen/ dewyle de
selfde (als bozen verbaelt is) grootelic verschelen. Want Gradus
is een Trede / de welke twee een Passum maken / ende Passus is
een Dadem/ begriypende twee Gradus ofte Treden.

Tafel

Tafel vande oude maniere van het aennemen der Soldaten.

De aen-
nem-
inghe der
Solda-
te was
nuew-
derley/
ofte vā

Burgeten/
vande welc-
ke niemant
vrijschul-
dicht wiet
de dan de
ghene de-
welcke had-
de/ofte vps-
tic/faren/
ofte eenighen
staet en vps-
sondere eere
ofte ampt.
De Burge-
ren dā wer-
de aengenom-
men ofte tot

Doet-knechten wt de eerlickste
geslachten van de Class. nende
Schuerten Dese aenneminghe
gheschiede in het Hof Capito-
lium wt oberstaet vande Bur-
gemeesteren. Livius: Den Bur-
gemeester Marcellus latende
de Siciliaensche van hem ganc/
is na het Hof Capitolium ver-
trecken om volc aen te nemen.
Want den Krijchs ende wiet-
de in handen van de Burgher-
meesteren gedaen. Wordet aen-
gachde dese aenneminghe / de
seif de gheschiede / ofte met

Tripters de welc-
ke wederley wa-
ren dienende ofte

1. Met
haer eygen
weert / en
hebbende se
hete gagie

2. Met el-
ghemern
weert.

Ergentlie mede-genoten locij,
de welcke aenghen men wiet-
den van volck tot volck / ende
dienden op haer eyge gemeyn-
lants kosten / hebbende haren
eygen Onsfanger: upghesep-
t kroon/welck sy vanden kro-
nen hadden.

Opstande auxiliares, de welc-
ke waren buyten-landers die-
nende om loon / welck sy van
den staten ontfingen.

Wougenom-
te/dewelc-
ke wiet/ofte

Uotinge/geslck Tibius
daer va betuycht: het
heeft haer goet ghe-
dacht volc aen te nemen
niet upt de gantsche
menichie: maer ghien
ghebueren zijn door
lovinghe daer toe ver-
hoort/wt welcke de Cas-
piterus de jonge liede
aengenout hebbt / en
na den Krijg gevoert.

1. Door ge-
vangenissen
en sommige
geestelingen.
Livi': daer
was groote
strengheyt
in aennem-
en niet allen
door schade
den liede aen-
te doet / maer
ook door daer
en geslck
en sommige
in gheban-
ghenisse te
werpen

Vercoe-
pinghe
van ee-
peler/
in het
welcke
seo pe-
nāt on-
willich
was de
se ben-
dwon-
gen su-
ofte

2. Door onte-
halinghe en
vercoopinghe
van hare
goederen.

3. Door ver-
coopinghe vā
haer selve
tot Slaven.

Valerius:
Daer op
Curius sep-
de/dar de
Republick
sulcken Bur-
ger niet van
noode en
hadde/de
welcke niet
en wilde ge-
hoorszamen
en heeft son-
goederen en
geverhoort.

Tafel vande ordre ende verdeylinghe der Soldaten.

Sinpters 300 van eenderley staet / ghedeylt in thien curmas
ofte Hoopen / wesende elck sterck 30 Sinpters

Burgers/
welckers
Heir
Legio
genaert
wierdt:
en de
greep
onder
hem
of e

Doet-
knecht
sterck
4200:
en dese
zijn dier
derley/

1 Velites, Schermutsel
knechten 1200 welke ghe-
lyckelic verdeylt wart onder
de andere dierley staten van
Soldaten / hebbende elck 10
vloten: so dat onder elck flot
verdeylt waren 40 Scher-
mutsel knechten.

2 Hastati, Booz-knechten/
mede 1200. dese waren ver-
deylt in 10 vloten Manipuli,
elck van 120 mannen: Ende
yeder flot had twee Hoof-
manschappen centurie, elck
van 60 mannen.

3 Principes, Middelmacht-
eben in getale gelijc de booz-
gaende: ende sodanigh was
mede hare verdeylinghe in
vloten en Hoofmanschappen

4 Triarij vel Pilani, Achter-
knechten / welke de uytghe-
le en se en vlotbaerste wart
en de helft minder in getale
als d'andere / namelijk 600.
doch wart verdeylt in vloten
en Hoofmanschappen als
d'andere: so dan seyt Agelli-
lib 16: cad 4. ster wel in een
Legioen zijn 60 centurie
Hoofmanschappen / 30 Ma-
nipuli vloten / en 10 cohor-
tes Benden: wart

Dese vierderley soor-
ten van Soldaten/
wierdt wederom ge-
deylt in 10 cohortes
ofte Benden: Elcke
cohors ofte Bende be-
stont uyt vyf verche-
den Manipulen oft
vloten: waer van het
eene was van de Ha-
tati ofte; Boozknech-
ten / het ander van de
Principes, ofte Mid-
delknechten / ende het
derde van de Triarij
of Achterknechten:
welcke boozis hadde
elck hare velites ofte
Schermutselknechten
tot haer flot behoore-
de: so dat een co-
hors ofte Bende uyt
de vierderley staten
van Soldaten bestont/
ende begreep in ge-
meyn 420 mannen:
uyt welken alles dan
lijet dat elck Legioen
ofte Regiment mede
ghedeylt wierdt in
10 cohortes ofte
Benden.

De
Achter-
knech-
ten in't
Roem-
sche
Heir-
legheer
waren
twee
derley/
ofte

Mont-
genore
Socij,
welckers
Heir
ala oft
cornu,
dat is/
vlenghel
genaert
wierdt:
ende
waren
ofte

Sinpters / in
getale 600/
ende wierdt
ghedeylt in

Doetknech-
ten / uyt ghe-
meyn sterck
4200 man-
nen: en wart
tweederley

Extraordinarisen welke waren 200 in ghe-
tale / onder dewelcke eene turma oft een Hoop
was van 40 Sinpters / ghenaeint Ablecti, als
lyf-schut-ruplers van de Burgemeesters.
alares ofte Vlenghel ruplers / sterck 400 / dese
wierden gedeylt in thien curmas oft Troupen
van 40 Sinpters.

Extraordinarisen / sterck zijnde 840 mannen:
dese hadde twee Benden van 336 mannen en
een halve Bende van 168 genaemt ablecti, als
gehozene lyf-schutten des Burgemeesters.
alares oft Vlenghelknechten / waren sterck 336
ende wierden ghedeylt in vloten ende staten
na de maniere der Burgers / oft in Hoofman-
schappen ende Benden / welke Benden oft
Cohorten sterck waren 336 mannen / ende
over sulcx kleynder dan by den Burgers.

Tafel vande oude Officiers ende Krijchs-oversten, by wat ordre de
selfde certijds ghestelt wierden.

centuriones,
Hoofstleden
hare eere
was volgens
de oorde der
byzertij staten / en elck
wederom
volghens
hare ordi-
nantiën.
Mengaende
de veltes,
Schermit-
selknechten,
de selve
stonden on-
der dē hooft
man met
welckers
hooft ver-
meugt wa-
ren; want sy
en hadden
geen eyghen
centuriones.
De centu-
riones ware
dā hooft-
leden / ofte
van de

Eygen
dā pe-
der lide-
mit by-
sonder/
ghelijc

De
Over-
sten
waren
twee
derlen/
ofte

She-
men
van het
geheele
Weir/
als

Maestari, boozste knechten/dese waren gedeelt in
thien hotten / en waren de selfde elck wederom
in twee gedeelt / so dat sy stonden in thien dub-
belde ghedeelten / namentlick twee eerste / twee
twerde/etc tot de twee thienste toe: ende na dat
penaet allernaest de eerste was / wiert hy weer-
dich ghehouden / soo dat de twee eerste hooften
waer upt her eerste hot oit Manipulus bestont
de aller heerlichste waren: en onder de twee eer-
ste was die Hoofstman ofte centurio de heerlic-
ste/de welke gestelt was over den eersten hoop
aen de rechter zijde: en so boozts de oorde was
de rechter zijde de weerdigste. Tege hoepē wirt-
den genaemt centuria Hoofstman/schappen / ende
haren Oversten was Centurio Hoofstman.

Principes, middel knechten/dese steden eertijds
in het boozste daer van sy oec haren naem heb-
ben: doch naimaels zijn andere steden dā aensie
in hare plaetse gekomen / namentlick de Hattari
daer hier bozen van geseyt is. Tege stont mede
als bozen in thien dubbelde gedeelten / elck heb-
bende hare Centuriones ofte Hoofstleden.

Triarii ofte Hilari, achterknechten. Dese steden
achter aen / en waren de stercke in machte mede
in thien dubbelde ghedeelten verdeelt als vooren.
Den Hoofstman van de rechter Centuria des eer-
sten hots was genaemt Primipilius / ofte primi-
pili Centurio: en was het Hoofst en de Overste
van het geheele Legioen; daerom by oock den
eersten Hoofstman genaemt wirt / ende hadde
het opsicht van het trent-daendel. Van dese
dye staten van Soldaten hadden elck twintigh
Hoofstman/schappen oft Centurien: het welc 60
Centuriones of Hoofstmans in een Legioen wa-
bzengt/ende elck had so vele Stedehouders ghe-
naemt Succenturiones oft Optiones.

Decuriones, Overmeesters by de Ruyters / welcke in elc Legioen
by den Burgers oft elc vleugel by den Wontgenoten hadden
10 Turmas of Hoopen / jeder Turma oft Hoop hadde dye
Decuriones, so datter 30 Decuriones in jeder Legioen waren
doch den eersten Decurio wiert genaemt Praefectus als opper-
meester/dese al samē hadde oec hare Optiones of Stedehouders
Tribuni / Oppermeesters waren in jeder Legioen oft vleugel
der Wontgenoten ses in ghetale / haer ampt was recht den
Soldaten te spreken / boozts te spreken te gheben ten stryde/ende
o, die te stellen op Wachten/ende boozts wercken te maken.

Legati, Stadhouders wierden gecozt wi de boozmaeste heer
en gesonden hejde om te ghebleuen als oec om goeden tact te
geben/dese plachten in een weitleger tace te zyn / doch ten hoo-
van J. Cesar had elc Legioen zyn Legatum oft Sta hunder.
Imperator, dē oppersten belovetste / dewelcke recht en gebiet
had over alles / want onder hem stonden de Burgers / Wontge-
noten / Ruyters en woetknechten / boozts alen en allen bestont
aen hem / syn heerlich was dat de Victores oft Velleba, Cires
met de fasces oft Wundelen des Oversten volghden / ghelies
met sekere Drychs-rocken genaemt Paludamentis.

Verklaringhe
**Van de oude namen der Landen/
Steden/Vlecken/Boschen/ende Rivieren/
vesonderlick vande Fransche/Hoog-duytsche/ende
Neder-duytsche Landen/dewelcke alhier
by Cesar vermaent
worden.**

A.

A Drumetum, een Stat in Afrikaen op de Middellantsche Zee/
ghenaemt Mahometia,
Aduatici, Nederlantsche Volckeren/ hebbende den Lupes
kenants tot gebueren. Becano, Brabantische volckeren on-
trent Camerijc. Zommighe meynen Brabantische volckeren
ontrent Hertogenbosch.

Aedui, Borgaensche volckeren ontrent de Landen van Kobergne en
de Berry. Werden by eenige neder-Borgognons gheenaemt tot onder-
schept vande Sequani, die welcke zijn hoogh-Borgognons. Dese Aedui, of
te neder-Borgognons zijn teghenwoordich gheleghen soo Marlianus
meynt/ int Hertochdom van Borgognen. Hare hooft-stadt is Augu-
stodunum, de Stadt Autun.

Aetolia, een Lantschap in Griekenlant/ genaemt hupdens daechs
inde Kaerten El Desporado,

Agendicum, Marlianus/ de Stat Provins. Vigenereus/ Milly en Gasti-
nois. Josepho Scaligero Civitas Senanum hodie, de Stadt Sens.

Alduabis flu. Prolomeo Dibis, een Riviere int Fransche Lant/ dewelcke
he Poldus ende Marlianus hupdensdaechs seggen gheenaemt te wesen
le Doux.

Alexia, ofte Alelia, een Stat vande Mandubische volckeren/ tegens-
woordich in het Hertochdom van Borgognen; daerom noemen soma-
mighe de selfde L. Auslois en Borgogne. Doch Paradinus betuycht dat
hupdensdaechs vande selfde Stat niet overgebleven en is dan de
bloote schaduw van den naem Alize: het welck oock Vigenereus toes-
temt.

Allobroges, Sabopers / volckeren na tgetuygenisse van Josephus
Scaliger/ den welcken ten meestendeel onder 't Hertochdom van Sa-
bopen wonen: hare hooft-stadt is eertijts ghewest Vienna.

Alpes, de Alpische Geberghten/ de welcke in een lange strecke aen mal-
kanderen vervolghen/ in boeghen dat de selfde Italien van de Duyts-
sche ende Fransche Landen af-schepden/

Amagetobria, ofte Magetobria, een Stadt int Fransche Lant / ghe-
naemt Touat, na tsegghen van Marlianus: doch Vigenereus meynt
dat het zij Montbeliard. Boblles meynt Masieres, Maer Josephus
Scaliger

Schaliger ghetuycht daer van geen seker bescheyt koimen gegeven is
werden/ende oer sulcx dat de plaetse onbekent is.

Ambbari, volkeren int Fransche Lant: van welcke de selfde eygent-
lick n;ijn is groot verschil: Sommige meynen Berry, na de gelyckenisse
vanden naem. De sommighe meynen Charrolois, Bourbonnois, ofte
Nivernois. Eenige andere meynen de volkeren van Semar ende Mont-
har. Noch Josephus Schaliger meynit de selfde reghenwoozbich onbe-
kent te zyn.

Ambiani, de volkeren van Amiens in Piccardyën: hare Stadt was
ghenaemt Ambianum.

Ambibarij, volkeren by Bretagne: Ambie, weynt Digenereus ontrent
by den Berch van S. Michiel

Ambivirati, zyn tweederley. De eene int 7. Boec vande Fransche oor-
loghe daer Caius Anstius Reginus met een Legioen verwintert heeft
de welcke men eygentlic niet en weet. Ende de andere int 4. Boec vande
Fransche oorloghe, Dese Ambivirati zyn Nederlantsche volkeren: ende
verstaet Otheus ende Adrianus Iunius de selfde te zyn volkeren in
het Landt van Antwerpen: ende dat Antwerpen upt de gelycsommi-
cheit vanden ouden naem Ambivirati, oft Ambwarten, noch overgeble-
ven zij. Maer Becanus verstaet by de Ambivirati de volkeren van het
Lant van Rijn ende seyt alle de Rybantsche Steden daer in begre-
pen te zyn/ de welcke op een Berch eyndigen ghelyc Bergen-op-Zoom
Steen-bergen/ Seven-bergen/ Beertrupden-bergen/ alle t'samen Dese-
den tusschen de Maese ende Schelde ghelegghen.

Anartes, zyn na tgetuygenisse van Digenereus / de volkeren van
Serdien ende Bulgarien/ hebbende die van Walachien tot hare gebue-
ren.

Anas flu. De Riviere Guadiana in Spagnen.

ancalites, volkeren in Engellant. Glareano die van ankelut. Caindr-
no/ Tho hundred of Henley.

andes. volkeren int Fransche Lant. Die vande Hertochdom Anjou/
hare voornaemste Stadt is Angiers.

antiochia, een Stat in Syrien/ hydensdaechs Alepo gheenaemt.

antuates, s. Mantuates.

apolonia, een Stadt in Griekenlant. leggende op de Zee over Itaa-
lien/ gheenaemt Valona.

apulia, een Landtschap in Italien/ wert gemeenlick Puglia genaemt.

apuitania, een van de dije deelen na de beschryvinge van Cesar vande
Fransche Lant. Het Landtschap Guyenne ofte Gascoengen. Dit deel is
heer van dijen het kleynste deel; want gelyc het blijft in het eerste Boec
van de Fransche oorloge: dit selfde Lant is besloten tusschen de Py-
reneische Geberchten de Garone ende de Oceanische Zee. Doch na-
maels heeft aquitania hem verder uptghestretcht ghelyck upt de hysto-
rien blijktt.

arar fl. een Riviere int Fransche Lant hydensdaechs genaemt Saona
Ammianus Marcellinus na tgetuygenisse Paradinus noemt de self-
de Sangona.

arduenna, eertijts een seer groot Bosch int Nederlandt/ wesende lang
oer de vyfshondert mijlen/ ghelyc Cesar byreder beuycht. Hydens-
daechs werden de overblyffselen der selver noch Ardenne gheenaemt.

venetus noemt het Achterwaelt. Ende Rhenanus/Lutcherwalde.
arecomici. volkeren in't Fransche Landt / ende zijn tweederley
Volcæ arecomici. welckers hooft-stad is Narbone. Ende Tectosages
arecomici welckers hooft-stadt is Tholouse.

arelate een Stadt in't Fransche Lant ghenaemt Arle by Massilien.
aremiçi volkeren in't Fransche Landt; Marlianus meynt de selfde
onder het Pynschap van Orangien te behooren. Andere meynen Armi-
gnac.

aretium een Stat in Italien genaemt Arrezzo.

ariminum een Stat in Italien genaemt Rimini.

armenia, een Lantschap in Asien: ende is twee-derley / groot ende
kleyn Armenien. armenia Major ofte groot Armenien / werdt hupdens-
daechs ghenaemt Basilistena ofte Turcomania. armenia Minor ofte
kleyn Armenien / wert in de Kaerte genaemt het Lantschap Anadoles /
anders Pegiam.

amoricæ civitates zijn Steden ende Dijdommen in't Fransche Lant
de welcke van Cesar ghestelt werden in dat gheweste twele hupdens-
daechs Bz: aigne ghenaemt werdt, ofte Britannia Minor kleyn Britan-
nien. Ende na tseggen Joannes Lelandus / is armoria in de Engelsche
tale eben so veel noch hupdensdaechs te segghen als op de Zee.

arverni volkeren in't Fransche Lant hupdensdaechs die van Aus-
bergne.

asculum een Stat in Italien ghenaemt Ascoli.

asta een Stat in Spagnen ghenaemt S. Lncar.

athenz eertijts de aller vermaertste Stat van Griekenlant, ende de
Moeder aller gheleertheit ende wetenschappen door de gantsche Wer-
relt is nu een arm veracht. Disschers Dozpken / ende wert ghenaemt
Saines ghelyck ic int seker bericht ben / door schryben van eenighe
mit het Gesantschap der E. Mog. Heeren Staten der verrenichde Ne-
derlanden / legghende tegenwoordich by den Turcschen Kesper te Con-
stantinopelen.

atrebates Nederlantsche volkeren / woonende in't Lantschap van
Atrops: haer hooft-stadt is Oragiacum / Arras hupdensdaechs ghe-
naemt.

atuatuca ofte Vatuca Gulich ad. lunio in Nomenclatore.

avaricam een Stat in de Lant. palen van Berry. Marlianus meynt
de Stat Viarons. Maer Calameus ende Magotius verstaen by de self-
de Bourges. Ende Jotep hus Scaliger meynt het een upsinnicheyt
te wesen / dat men het selve op een ander Stadt als Bourges soude
willen druyden.

aulerci volkeren in't Fransche Lant gebuerich by Lions: ende wil-
len sommige Orleans / sommige Rouanen daer by verstaen: ende som-
mige meynen t' Lant Auge. Maer Digenereus meynt dit woort een
voort-naem alleen te wesen van eenige volkeren: ende datter ober sulcx
vierderley aulerci zijn. 1. aulerci Eburouices die van Eureur in Nor-
mandien. 2. aulerci Diablintres. 3. aulerci Cenomanni die vanden Lan-
de du Main. 4. aulerci Brannouices. Dit geboelen wert van vele Geleer-
den toe-ghestaen.

ausci die van Auch in Gascoengen.

auximum een Stat in Italien genaemt Osino.

axona flu een seer wel bekende Riviere aen de palen van Rheims loopende/ghenaemt Aisne.

B

Bacenis is by Cesar een Bosch van Duytschlant scheidende de Chesbrusen ofte Massfelders van de Duytsche. Dit Bosch meynt Alchametus huyden/dacchs ghenaemt te werden Thuringerwald. Sommige meynen het een te wesen met het Bosch Hercynia ende noemen het Schwartzwald.

Batis flu. een Rivier in Spagnen genaeme Guadalquivir.

Batavi volkeren in Nederlant na de beschrijvinghe van Cesar ende Tacitus rusten de monden van den Rhijn ende de Rase aen de Oceanische Zee gelegen: zijn nu ter tijt ghenaemt Hollanders: doch hier en rusten staet te hemercken na de verklaringe van Lambertus Hortensius/hoe dat niet het ghehele tegenwoordighel Hollandt onder Batavia begrepen is: want aen d'eenzijde de tegenwoordige palen van Hollandt/verre bukten het Eplant van de Bataviers loopen: aen een ander zijde strecken de tegenwoordighel palen so verre niet. Evenwel noemen wy het Eplant van de Bataviers/het Eplant der Hollanders/na het meeste ende beste deel: want Hollandt onder anderen begriipt onder sich het meeste ende beste deel van Batavia. Maer eygentlic so begunne de palen van het Eplant der Bataviere van het Tolhuys af/ alwaer den Rhijn hem plach upt te bryden met twee Eymen in de Oceanische Zee het eene zijnde den ouden Rhijn/loopende van Ammerongen by Wijk te Overstede/alwaer de Landen met een laghe strece: de welke s' Winterts onder Water leyt. noch merckelicken den loop vanden ouden Rhijn aen-wijzen tot boort by Drecht/ ende van daer tot Leyden tot Catwijk in de Oceanische Zee: ende het ander zijnde de Wale loopende inde Wale/ende boorts inde Oceanische Zee: so dat dit Eplant een langh-werpich Eplant was: zijnde omvanghen met den Rhijn aen d'een zijde: de Wale ende boorts de Rase aen d'ander zijde: inde achter aen befloten met de Oceanische Zee: tot bewijs van sulcx hiinc de bovenste streke des-selven Eplants het overblijfsel van haren ouden naem noch te behouoen/ want het wert de Betuwe ghenaemt vande Inwoonderen. Dus verre Lambertus Hortensius. Lipsius stemt mede tot dit selbe gevoelen in zijn eerste Boec de Maguid. Romana: want aldaer herhaelt hy hoe dat onder de Lijf schutten van de Roomsche Oversteren oock ten derden gheweest zijn de Bataviers. beede Ruyters ende Oetk rechten want Dio Cassius seyt. Daer zijn ons by den Romeynen niptghelesene buyten-lantsche Ruyters: de welke ghenaemt werden Batavieren/ ende zijn de selfde seer kloeck ende eerbare om te paerde te rijden: Op dese reden berdicht hy hem selven een teghenweringe ende als een verwonderinge over den naem van Bataviersche Ruyters dewyle sulcx eben ghelijc is als ofte men seide Venetiaensche Ruyters: want onse Batavieren (seyt hy) hebben wel winnemende goet verstant om seer snellicken met houte zopl-bliegende Heerden over het Veld van Meynum te rijden: mer int gemen/ gaen sy wepnich om mit de Lant-Heerden/ ende hebben ten meestendeel kleyn verstant vande selfde: Hier op antwoordt hy hoe dat hy van oude saken spreekt/ ende dat vanden ouden tijden de Bataviersche Natie meer behaer

hadde in Mars/ende inde oeffeninge bande oorloope/dan in Mercurius/ende inde oeffeninge bande koopmanscap/Daerom van Ruyterij halven is eerstijts de selve vermaertheijt oec op haer geweest. de welcke noch tegenwoozich ten onsen tijden op hare gebueren den Gelderlijken is wijders (zept hy) geloobe ick oec ten meestendeel verstaen te werden. De opper Barabieren de welcke nu onder Gelocrlant gerekent werden/want aengaende de neder-barabieren ende de welcke aen de Zee gheleghen zijn noch sp/ noch haer landt syn beyde te samen niet bequamen noch gheleghen gheuoech tot Peerde-rijdinghen. Wt welke plaerse klaerlichen blyet dat Lipsius mede aengarnde het Eplant der Barabieren van een gheboelen gheweest is met hyzensio. Ende dit selfde schijnen Abrahams Oxtelius ende andere mede toe te stemmen.

Baleares de Eplanden van Majorca ende Minorca inde Middelandische Zee.

Belge Nederlanders zijn na de beschrybinghe van Cesar/ een van de vyfde deelen van de Fransche Landen:ende werden besloten met de Oceanische Zee den Rhijn/de Marne ende Sepne: siet Cesar Lib. 1. van de Fransche oorloghe.

Belgium/Nederlandt ofte ghelijck Jos Stra'igher seydte een seker Landtschap in Nederlandt welckers naem onbekent is. Marlianus ende Blarcanus nemen het selfde voor een seer groote St. de ende niet voor een Landtschap sulckx doet oock Bighenericus in sijne Fransche aenteyckeninghen op Cesar / Ende seydte het selfde de Stadt Babap in Henegouwen te wesen: Marlianus meyne het Beaumont te zijn in Picardien. Maer hier-en-tusschen staet te bemerken dat Cesar schryft d'ijne Legioenen aldaer ghelept te hebben: ende Thietius op een ander tijdt verhaelt van vier Legioenen daer ghelept te zijn. Doorwaer die geeft gheen schijn van eene Stadt als en ghesproken te zijn: want ick meyne niet dat Vegetius soude durven toestaen dat in eene Stadt vier Legioenen in verwinteringhe souden konnen ghelept werden. Wijders verklaert Cesar selvet oock kenick in het 5. Boeck van de Franschen oorloghe / dat hy op Belgium gheen eene Stadt en verstaet / want hy begriypt onder den naem van Belgium vele Steden. als hy seyt dat de Zee Cusie van Engelandt / meest bewoont wert van de gene de welcke soo om buyt te halen / als om oorloghe aen te doen / uyt Belgium overghetoghen waren / de welcke aldaer met de namen van die Steden ende Vrijdommen ghenoecht werden van de welcke sp van daen zijn. Het en schijnt oock niet dat onder Belgium het gheheele Belgica of het gheheele Nederlandt kan verstaen werden: want in het selfde Boeck onderschept hy van Belgium de Oudenaerdsche / Teronensche / ende die van Cirache / de welcke nochtans alle te samen Nederlandsche volkeren zijn. Tot een besluyt dan / Belgium is in Nederlandt gheleghen / maer en is geen naem van eene seer groote ende onghewoonliche Stadt / ghelijck sommighe Chronick-schryvers beusfelen ende verdiechten: maer het is veel meer een seker Landtschap in Nederlandt / welckers naem ons huydensdaechs onbekent is: ende moghelijk soude hy Belgium niet onbequamlick konnen verstaen werden het gantche Nederlandt / het welck teghens het Noorden is / alwaer wy huydensdaechs hebben / Hollandt / Zeelandt / Brabant /

lant / Vlaenderen / het Lant van Gelder ende van Kleef / alwaer
bele groote Rivieren in malkanderen loopen / uyt de welke men
lichtelicken inde Oceanische Zee kan komen / ende voorts van daer in
Enghelant oer-baren.

Bellocastes het Lant van Bateus in Normandien.

Bellouaci volckeren ghelegghen in Nederlandt / ende zijn ghe-naeme
Beaubosin.

Bibracte een seer groote ende rijke Stat vande Nedui ofte neder-
Borgognons / werdt ghe-naemt Cronis ende Vigenereo / beaulue.
Marlianus getuycht de selfde noch zijn naem te behouden. Petrus
Sancto Julianus / in zijn boec van borgognen / meynt dat bibracte
ende Angustodunum een Stat is: hupdens daechs ghe-naemt bydrap
d'aurun.

bibrax een Stat in de Landen van Rhems / braine Meodio. An-
dere meynen bydrap int Graeffchap van Ketel: Vigenereus meynt bys-
sue. Maer Josephus Scaliger meynt de plaetse onbekent te wesen.

Bibrori sekere volckeren in Enghelant: Glareanus noemt de selve
Bibrogger. Camdenus The hundred of Drap.

Bigerriones, Gascoensche volckeren: die van Bigorre in Gase-
coengen.

Bithynia, een Landtschap in kleyn Asien / ghe-naemt inde Kaerte
bursia.

Bituriges, Die van den Lande van Berry int Fransche Landt.

Boij, Ober-Rhijnsche volckeren: van de welke een ghedeelte
met den Switsers op den tocht was / ende t'samen met haer ober-
wonnen zijnde / zijn sy in neder Borgognien door de begeerte van de
neder-borgognons ghestelt / ende men meynt dat de selfde die Lan-
den bewoon hebben / de welke heden bourbonnois ghe-naemt wer-
den.

Bovilla, een Stadt in Italien ghe-naemt baduco.

Brannovices, Fransche volckeren: die van Moriane / Marliano.
Maer Vigenereus meynt de selfde hupdens daeghs byancon te zijn.

Bratuspantium, Eertijds een Stadt tusschen die van beaubosin
ende Amiens: bobillus meynt het selfde een Dorp te zijn / welck Bran-
viller ofte Grattepance ghe-naemt wert. Somtijde meynen Clermont
en beaubosin: andere beaumont sur Oyse.

Britannia, het groote Eylant van Engelandt ende Schotlandt / tsa-
men met zijne omleggende kleyne Eylanden: want de ouden begre-
pen dit alles onder den eenigen naem van Britannia.

Brundisium, Een Stadt in Italien / op de Venetische Zee / teghen
ober Grieckenlant byndizzo. Item byndis genaemt.

Buthrotum, Een Stadt in Italien / hupdens daeghs ghe-naemt bu-
thinto.

C.

Cabylonum. Een Stadt vande Adui ofte neder-borgognons hup-
dens daechs zijn naem behoudende: Chalons sur Saonne.

Cadetes zijn volkeren in Bretagne: Grontio Chasteau Briant: andere meynen Quimpercorentin.

Cadurci volkeren van het Benesaelschap van Quezo: hare Stede is Cadors.

Cærelli volkeren van Duijschlant: Leodio die van Ripp gelegen aē de Mase ontrent het Kasteel Cerey. Vigenereus meynt Namur. Jos. Scaliger acht geen sekerheyt daer van konnen ghegheben te werden.

Caleres N:derlantsche volkeren: die van den Lande van Cales: Turnebus meynt dat de gantsche streke van Cales af tot Diepen toe daer onder verstaen moet werden.

Calidoneen Stadt int Gilecksche Lantschap aetolia ofte het Lant van El Cespoto: ende is de selfde Stat huydensdaechs ghenaemt Miton.

Campania een seer vruchtbaer Lantschap van Italien: alwaer Napels ghelagen leyt: het Lant van Laboro. Item t' Lant van Napels.

Canopis een Stat in Egypten genaemt Sichit ofte Sochit.

Cantium het ontfekende Oosterhoofd van Engellant: wert huydensdaechs ghenaemt Nozborland: Cesar noemt de gheheele steeke van het Eplant streckende na het Oosten Cantium: ende wert noch tegenswoordich int ghemeen dicwils kent ghenaemt

Cantabri volkeren in Spagnen: namentlicken die van Biscapen.

Cappadocia een Lantschap van klenen Asien: huydensdaechs in de Kaerte ghenaemt het Lantschap van Amassen.

Carales een Stat in het Eplant Sardinien ghenaemt Cagliari.

Carnutes Fransche volkeren huydensdaechs die van Chartres: het Lant du Chartrain.

carteia een Stat in Spagnen ontrent de Strate Sibzaltar: wert genaemt Cartagena: doch Curio verstaet by de selfde de Stat Tariffa.

cassii volkeren in Engellant: Blareano Giffere: Camosno Caislow. castulonensis saltus t' Vos Castlona in Spagnen.

caruaci Nederlantsche volkeren: Marlianus ende andere willen by de selfde verstaen de volkeren van Douay.

Celtae zijn de Fransche volkeren begrepen tusschen de Marne/Seine ende Rhosne ghelike dat klaerlicker blijkt byt Cesar in zijn eerste Boec van de Fransche oorloghe: soo dat sy het middelste deel zijn vā de drie deelen des Franschen Landts na de beschrijvinghe van Cesar.

Geliberi volkeren in Spagnen: huydensdaechs die van Arragon.

cenomagni volkeren in Engellant: Blarianus noemt de selfde Cumman cenomani & Anlerci cenomani Fransche volkeren Le Mans die vā t' Lant du Mayne.

centrones Nederlantsche volkeren eert ics ondersaten van de oude hermaerde Oudenaerdsche ofte Mervij: sommige meynen S. Trupden in Brabant overmits des selfde Stadij vanden Franschen Centron ghenaemt wert: doch Becanus verstaet by de selfde die van Corrich een Stat in Vlaenderen gheloghen op de Scelde.

centiones zijn oock by Cesar volkeren in de Nipische Geberchten.

Die van Tarantaise/ Marliano ende Vigenere.

cherusci gooch duijsche volkeren. Jos. Scali. gero & abrahamo Ortelio Mansfriders: Doch Hadz. Junius verstaet by de selfde die van Lunenburg.

cilicia

cilicia een Lantschap in kleyn *Asien* / ghe-naemt *Caramanien*;
cinbri *Duytsche* volckeren / seer wijs ten *Noorden* gelegen: *Venen* en
de *Yutlanders*.

cinga flu. een *Rivier* in *Spagnen* genaemt *Kinga*

sirha een *Stat* in *Afrieken* ghe-naemt *Algier*;

cocosates volckeren in *Gascoengen* doch zijn onbekent.

comana de *Stat* *Arsenga* in t *Lantschap* *Pontus* in kleyn *Asien*;

condrus *Duytsche* ofte veel liever *Nederlantische* volckeren: die van
Condrotz ontrent het *Lant* van *Lupck* aen de *Mase* hare *Hoofst*-*stat*
is *hon*

confluentes *Masæ* & *Rheni*. Daer by moet verstaen werden de oude
plaetse daer de *Mase* ende *Rhijn* in malkanderen komen / namenlicke
ken ontrent *Bommel*.

corcyra een *Eylant* in de *Veneetsche Zee* ghe-naemt *Corfu*.

corduba een *Stat* in *Spagnen* huydensdaechs noch genaemt *Coz*-
doua.

creta huydensdaech genaemt *Candia* / een *Eylant* in de *Middelant*-
sche Zee.

curio solitæ *Fransche* volckeren in *Bretagne* die van *Coznouaille*.

cyrus een *Stat* in *Afrieken* genaemt *Corene*.

D.

Daci volckeren int *Lantschap* *Walachien* ontrent *Moldabien*.

Danubius flu. de *Riviere* *Danauw*.

Deceria een *Olec* in *neder-Bo:zoghen* wert genaemt *Decise* / ge-
legghen op de *Loire*.

Delphi een *Stat* int *Griecsche* *Lantschap* *Beotien* / vermaert eertijts
door den *Afgod* *Apollo*: wert nu ghe-naemt *Castri*.

Diablintes *Fransche* volckeren. *Marliano* / *Leonboul* / maer *Becanus*
verstaet by deselfde *Linter* een *Dorp* in *Brabant* so gheheten.

Durocortorum de *Hoofst* *stade* van de *Landen* van *Rheims* nu ter tijt
Rheims ghe-naemt *Digenere*.

Dyrrhachium / een *Zee*-*stade* van *Macedonien* / ghelegghen op de *Ve*-
neersche Golfo ofte *Zee* wert genaemt *Durazzo*.

E.

Eburones *Nederlantische* volckeren seer wijs ende breet tusschen den
Rhijn ende *Mase* hen uytstreckende werden int gemeen genaemt
die van *Lupc* doch tonts-om hare gheburige *Landen* zijn ten mees-
tendeel mede onder desen naem begrepen.

Eburources *Fransche* volckeren die van *Eureur* / *Marliano*.

Elaver flu. een *Fransche* *Riviere* int *Lant* van *Arbergne* wert huy-
densdaechs ghe-naemt *Allier* / *Marliano*.

Elusates volckeren in *Gascoengen* die van *Euse* / *Jos. Schalligero* ge-
lijck daer van breeder te zien is in zijne *Antontaensche* *Lessen* / alwaer
doek seer oberghehaelt wert het *dwase* gheboelen der gener / de welcke
Elusates mynnen volckeren te zijn gelegen int *Graeffschap* de *Foiz*.

Epiris een *Lant*-*schap* in *Griekenlant* nu ter tijt gheheten het *Lant*
Chimra ofte *Albania*.

Epidaureus by *Cesar* is een *Stat* in *Dalmatien* op de *Veneetsche*
Zee gelegen heet huydensdaechs *Ragusi*: daer is noch een ander *Ep*-
idaurus vermaert eertijts door den *Tempel* van den *Afgod* *Esculapi*-
us:

Frank gelegd is int Grootste Landt van Hispanien / hyden daegs
het Land Alcantara nu wert de selfde Stadt nu intijt genaemt Malaga.

En int jaer mynne Markianus volckeren is jyn geyen in Hispanie
ofte daer naest am in Hispanien / ende noemt de selfde Kerkels.
Maer Vigentius na de gelyckheit des naems mynne de selfde deel
maet is jyn Bisschop van Capua. Titus mynne hart gheleggen is jyn int
Grootste van Eu. Doch Scellus ruck sommigen waerscheynlichst
is niet de selfde in Nederlandt ende mynne hart de selfde is we en niet
Tacht ofte Tacht een als Terra Cismarum dat is het land der Es-
sien. Grootenwysen Iulianus Ladius acht dat wile volckeren beke-
ten de Stadt Kerk in Hispanien. Maer Josephus Scaliger getuyt
de selfde bekendt te jyn.

G.

Groot Franche volckeren int landt van Sibauban / hare hooft-
stadt is de Stadt Mende : want so d'welen / de werke hart hooft-
stet mynne de Stadt Kerk te wesen gelyck Jos. Scaliger betuyt.

Gades en Stadt op de Straet in Spagne genaemt nu ter tijt Caliz.

Gallia is tweeley in Cesare : Citerior ofte Cisalpina het welc is
het binnen-Berghsche Gallien als leggende tusschen de Alpische gebere-
ten ende Rome is nu ter tijt genaemt Lombardien : ende Citerior Gal-
lia ofte Transalpina het ober-Berghsche ofte ober-Alpische Franche
landt / het welck opghenulcken alhier van Cesar beschreven wert in jyn
eerste boeck van de Franche oorloge : / ende het welck aldaer in d'yn
deelen ghedeelt wert namentlic in Gascoenghen / Celtische Franche
landt ende Nederlandt. Het binnen-Berghsche Gallien is wederom
tweederley Cispadana binnen de ribiere Po leggende tusschen Rome
ende de ribiere Po : Ende Transpadana ober de ribiere Po. Het ober-
Berghsche Gallien is oock tweederley ofte Narbonensis. Het welck de
Roomsche Provincie was ende onder het gheliedt van Rome ter Ju-
lius Cesar in de Franche landen quam ende werdt doorgaens genaet
van hem Nostra Provincia onse Provincie daer van het land van Pro-
vencen noch hedendaeghs jyn naem heeft : ofte Gallia Comata het
welck tot in Nederlandt toe van Julius Cesar alhier bekrijgt werdt:
wederom de Roomsche Schijners maken Gallia d'pderley inne sien-
de de verscheyden dracht ende kledinghe der Inwoonderen : Galli-
Comata Brachata ende Togata. Gallia Comata is het gehele ober-
Berghsche Franche landt / ofte gheheel Gallia Citerior behalven Nar-
bonensis: Sulcis gheeft Plinius te verstaen in jyn vierde boeck cap.
17 als hy seyt: Het ghehele Gallia met eenen naem Comata ghenaeet
werdt ghedeelt in d'pderley volckeren de welke bysonder met ribieren
van den anderen gescheiden jyn : namentlicken Belgica oft Nederlandt
van de Schelden tot de Sepne toe / van daer Celtica ofte het Celti-
sche Franche landt tot de Garonne toe ; het welck oock genaemt wert
Gallia Lugdunensis: Ende ten derden Aquitania ofte Gascoengen/
ertijds Armorica beginnende van de Garonne / ende eyndigende in
het waterste van de Pyreneische geberchten. Alhier siemen dat Narbo-
nensis achtergelaten wert / want van het selfde hadde hy gesproken in
het derde boeck c. 4. Doch het schijnt waerscheynlic dat eertijts het gehele
ober-alpische Gallia Comata is genaemt geweest / maer nanaels also
Narbonensis onder de welcke de Allobroges ofte Sabopers mede ghere-
kent waren tot een Provincie van de Romeynen / wierdt so is dien naem

met haer opgehouden/ des te meer overmits sy hare gewoonte van lang
 hair te dragen/ af lieten ende volghens t'ghebruyck der Romeynen hare
 hair afkoren/ want vande gewoonte van langh hair of te Comam te
 noeden wiert het ober-Alpische Gallia/ Comata genaemt. Ten tweeden
 is Gallia Brachata/ dit selfde is een deel van het ober-Alpische Gallia
 ende wert oock genaemt Narbonensis/ Pompeius Mela lib. 2. Cap. 3.
 Het gedeelte van Gallia/ leggende tegen onse Ire/ is eerrigds ghenaemt
 Brachata ende wert nu ghenaemt Narbonensis/ Brachata heeft syn
 naem/ seyt Aldus Manutius van Brache/ het welck eenen ghemeenen
 rock of te kele was van de Gallia of te franschen aldaer niet onder-hosen
 ghelyc sommighe meynen het welck hy bewijst uyt Suetonio mit leuen
 van Cesar: De selfde Galli of franschen hebben in het Kacthups hare
 Brachas of te kelen af ghelept/ ende Latum Cladum dat is der Room-
 scher Kaetsheeren Rock/ alsoo ghenaemt/ aengerogen. Ten derden To-
 gata Gallia: het welck is het gheheele Gallia Cisalpina / of te Citerior/
 dat is/ het gheheele binnen-berghsche Gallia namentlick Lombardij
 Cicero Philippica 8. Ick en spreke niet van Gallia Togata. Maer ick
 braghe na Gallia comata: want dat is het boornemen van Antonius ge-
 weest dat hy het gheheele binnen-Alpische Gallien Divo Bruto die
 daer Lant-boocht was/ soude laten/ doch dat hy het ober-Alpische Gal-
 lien/ het welcke van Iulius Plancus gheregiert wierde/ alsoo het veel vasa-
 ter ende stercker was tot hem wilde trecke/ op dat hy daer na wederom
 ober de Alpische gheberghten soude moghen comen/ Ende eenen inbol-
 doen in de Provincie van hysus dz welke ghenaemt wert Gallia To-
 gata/ van weghen de Roomsche dracht ende kleedinghe aldaer in ghe-
 bruyck zijnde/ Ende boorder hysum door dien middel daer van daen
 drypen/ ende eyntlicken de Stadi Romen selber na het Exempel van
 Cesar innemen. Dit sy ghenocch/ soo veel het rechte verstant van Gal-
 lia aengaet/ Volcht een Tafel.

Gallia
 wert
 twee-
 sins
 ghe-
 deelt/
 of te

Vande ghele- gentz haren hant/ ende is twee- derley/	Citerior of te cisalpina, of te bin- nen-Berghsche Gallien/ nu ter tijt Lombardij/ ende is twee- derley/ of te	Cispadana, binnen de Rho- dane riviere. transpadana, ober de Rho- dane riviere.
Vande ghele- gentz haren dracht en kle- dinge/ ende is dwyer- ley/	Vterior of te transalpina, of te ober-Berghsche Gallien / de gropende Aquitaniam, Celti- cam en Belgicam na de beschry- vinghe van Cesar Lib. 1. § 1. Ende is tweederley/ comata, het gheheele ober-Alpische Gallien / uytbesondert Narbonensis: genaemt van coma, dat is/ van haer lang hair welck sy droeghen/ comata. Brachata, het ober Alpische deel van Gallia/ het welck Nar- bonensis genaemt wert/ wiert alsoo geheeten van Brachata, dat is/ van hare bysondere maniere van Roeken ende kelen die sy droeghen. togata, het gheheele Gallia citerior/ of te Cisalpina/ of te bin- nen-berghsche Gallien/ nu ter tijt Lombardij/ wiert alsoo genaemt van toga, het welck een ghewoonlick kleed: ende dracht was der Romeynen.	Narbonensis, twelc was de Franse Provincie staen onder den Romeynen eer Cesar mit Franse lands- quam. comata, t'geheele Vterior, of te transalpina Gallia of te ober-Berghsche Franse lande/ uytbesondert Narbo- nensis.

Gallo græcia een Landtschap in cleyn'Asien by Cappadoeciën ende Bithyniën ghelegen: wert anders ghenamt Galatien: ende heeft sijn naem na iſchetupghenisse van Sirabo lib 4/obermids de Galli ofte Franschen sien boeck in Asien inghenomen hebben: want andere becoelen dat de Galli Italienende Griekenlant afloopende daer na met den Grieken over ghegoghen sijn in Asien: ende dat het landt van dat beringde volck Gallo Græcia ghenamt sij.

Garici holckeren in Gascoengen. Groncio die van Agen: Marliano die van Teflore: andere meynen die van Garbardan.

Garoci holckeren woonende in de Alpiſche Geberchten: Marlianus ende Paradisus stekende selfde op den Berch ghenamt Mont cenis. Digenetee Val de Moricant.

Garumna Fl. een ribier in Gascoengen ghenamt Garonne.

Garumai holckeren in Gascoengen ontrant de Garonne woonende: doch waer ter plaetse meynst Josephus Scaliger ontfack te sijn.

Gebenna de Gebennidi montes sijn de Geberchten de welcken die van Auberigne van die van Wibare; afschepden: Poldus noemt de selfde het Geberchte van Ebennes. Dineus ende andere het Geberchte van Auberigne.

Genabum een Fransche Stadt aen de Loire gelegen. Ximonto ende Cenali Oileanus.

Geneva een Stadt der Sabopers op de Lacus Lemannus nu ter tijt Genffir-308 oft Geneber-mey; ghelegghen wert ghenamt Genff ofte Genaben.

Gergovia hier van getuyche Jos. Scaliger aldus: Gergovia is een ure gaens van de Bisschoplicke Stadt Clermont in Auvergne, alwaer noch tegenwoordich eenighe reeckenen sijn van een oude vervallen Stadt, ende werden oock alsnoch eenige overblijfielen der selver, misgaders der ouder Romeynen gevonden: int ghemeen wert de plaetse Gergoie genaemt, gelick eenighe onse vrienden ons verbaelt hebben.

Germania werdt van Gallia af gheschepden ten meestendeel door den Rhijn: ende werdt tegenwoordich genaemt Duytschlandt.

Gorduni Nederlantſche volckeren erijgdis onder het gebiet van de Keerij ofte Oudenaerdsche. Marlianus meynst dat die van Gent daer by behooren verstaen te werden.

crudij volckeren in Nederlandt onder het gebiedt vande Oudenaerdsche boortijds staende Marliano Lannois: Andere meynen Lobé. Doch Becanus verstaet by de selfde die van Brugge in Vlanderen. Het is oock waerschijnlijck want binnen de selfde Stat weemen noch te seggen van het Guden-hups/mitsgaders van den Gjud ofte Guden tol.

H.

Haliacmon Fl een ribier in Macedonien/ghenaemt Pelotas ende by den Turcken alambaba.

Harudes ober-Rhynsche volckeren palende aen de Sequani ofte hooch-Bozgognes/ werden van Roberto Cenali ghenamt die van Coſtenty.

Helenteri Fransche volckeren: die van Dibcras/ Digenetee: Andere meynen

menen het selfde alleen een bosznaem te zijn/gelyck oock aulerci: Ende datmen behoort te lisen & leutheit/welck beteykent vyge volckeren in het Griecx. Wel halven datmen te samen behoort den te lesen & leutheit suellones & leutheit cadurei &c.

Helvetij. wie de selfde zijn/wer: klaer ghenoech beschreven van Cesar. Dese volckeren werden hedensdaeghs genaemt Swijzers.

Helvij volckeren in Bascoengen / albi ghenamt Cronno albigois Belleforest. Maer Josephus Scaliger veruycht de selfde sekere volckeren te zijn a. n. de linker zyde van de Riviere Rhosne namentlick die van Dibarez welckers hooft-stad is Dibers.

Hercynia silva is eertijts een wonderlijck groot bosch gheweest in Duytsch. andt ghelyck Cesar dat klaerlijck te kennen gheeft Rhelicanus ende Althamerus gheuyghen dat Bacenus Martiana Gabriva Germana ende Hercynia alle te samen eertijts een bosch geweest zijn: Doch dat het selve hedensdaeghs aen vele stucken ende ghebedellen gebroken is/ende oock verscheyden namen heeft:want by Friburg in Birsgau wert het Schwarz/wael ghenaemt by Gpdelberg/Odenwalt by Herbypolis/Sieppertwalt/aen de riviere Lona Westerwalt:by Francsfurd/Speghard:by Mansfeld ontrent Saren/Auff den Hartz: welck noch ghelyckenisse behoudt met Hercynia. Euytlycken van de Thuringerwalt/ende van de Bemers/ & ehmerwalt.

Hibernia een Eylandt inde Oceanische Zee tusschen Enghelant/ende Spagnen: wert ghenaemt Irlandt

Hippon een Zee-stad in Afrikaen/ vermaert door den Oulvader Augustinus/werdt hedensdaeghs Bona ghenaemt.

Hispania Spagnen is tweederley/ Exterior neder Spagnen/ het welck ooc Tarraconensis ghenaemt werde/ begriypende onder hem Biscapen/ Habarren/ Arragonien/ Galizien/ ende de Cathalonien: ende ten tweeden Interior Hispania/ hooch- Spagnen by ons ghenaemt/ begriypende onder hem Baeticani ende Lusitaniam dat is/ Granaten/ Andaluzien ende Portugal/ ende voort tot de Strate toe.

Hispalis een vermaerde Coopstade in Spagnen nu ter tijdt Siviliz

I.

I Berus flu/ een Riviere in Spagnien hedensdaeghs Hiberno.

Iccius portus seu Icius portus een Scheep- heiling in Nederlandt ghelyck Strabo schryft. Hedensdaeghs wert het genaemt Calais ofte de haven van Calcs/ ghelyck Lhupdus bewijst: welke Stad o. Oudegerst in syn Blaem/scr. Chryziken veruycht eertijts in haer eygen tale genaemt te zijn Petresse. Daer zijn oock eenighe Schryvers de welke menen dat S. Omar eertijds soude ghenaemt zijn Iccius portus: ende werden om sulcx te gelooven beweicht eertstelick door de ghelegentheyt van de plaetse de welke seer laegh/ende rons-om seer hooge Zee- oevers schijnt te hebben de welke de Strat omcingelen/ soo dat het wonderlijcken schynbaer is/ dat het eertijds een rupine wijde Doekhe ofte Boesem voor de Schepen gheweest is. Ten tweeden werden sy tot sulcx bewogen door den ouden naem van de Stad/ want de selve wierdt voortijts Sithien ghenaemt/ eben als ofmen syde Sinus Itij. dat is/ den Itijischen Boesem ofte haven: by dit alles sal ick oock byvoegen de wijt- ghelegentheyt de welke tusschen dese Strat ende het naeste vaste Landt van Engelandt is/ de welke effen luyft c c c x x. sta

dien

dien upt-brenghet/eben gelijc Strabo daer van betuyche/want soo vele
stadten maken by ons derghien van onse mijlen/de welcke hedensdaechs
tuschen dese stadt ende Enghelan gherkent werden Cesar maecht de
wyndre alhier van der tich sone Italiaensche mijlen / elcke wesende mille
Passus dat is duysent Dademe ofte een derbendeel van onse myle Plin
nius schryft van vyftich Italiaensche mylen. Dese hebbe s hant Plinius
op een andere plaetse de Engelsch hebbe van die a Leroanne te noemen.

Merda een stadt in Spagien hedensdaechs Lirida.

Alprium het Lantschap selabonien ofte Dalmarien leggende op de
Veneersche Zee teghens Italien.

Lissa een Eylandt in de Adriatische ofte Veneersche Zee ghenaeemt
heden daechs Lissa.

Juria et Jurassus een Geberchte in de lantpalen van Borgognen het
Gheberchte Juras/wert oock ghelijck Polans ende frudus beuoghen
van den inwoonders genoeemt Jour Jurat Pierrepont ende Mont S.
Claude. Rhelicanus schryft dat het voer genaemt wert van de sabouers/
Jurten bysonder aen die zijde daer het bossachtichst is: en van de swits
ers Leerberg ende aen d'ander zijde Bamberg.

L.

Lacedemon een Stadt int Griecsche Lantschap Peloponnesus/ nu
het lant Morea/ende wert de stadt nu genaemt Mizitra.

Larissa een Griecsche Zee-stadt in Thessalien nu het Lant La
mina heden Larizzo.

Latobriges ghebueren van de switsers/ Marllanus meent die van
Josanne ghelegghen aen de Geneber meent. Rhelicanus Walfferlandt/
ende Scudus Cletgow.

Lemannus lacus een groot Water by Geneben aen Switscelant pas
sende/ende wert hedensdaechs van den franschen ghenaeemt Lac de Jo
sanne ende lac de Gene. Van den Duytschen Gheneffer Zee ofte Ghe
ner meent.

Lemobici ghebueren van die van Pietou Lintorius ghenaeemt hare
boornaemste stadt is Limoges.

Leponty Switscher schy volkeren/by den welcken de Rhijn na trega
gen van Cesar haren oorspronck neemt/ Scudus noemt de zelve Rhijn
walders woonende boven in de Alpische Geberchten.

Leptis een Zee-stadt in Afrikaen hedensdaechs Lebida genaemt.

Leuac/ Nederlantsche volkeren eertijds onder de heerschappije van
de Oudenaerdsche marllanus verstaet by de zelve die van leuben in
Brabant/maer Becanus verstaet by de zelve de Vlaemsche volkeren
de welcke ter Clups/ Merdenburgh/ Arel ende Oostburgh woonen.

Leucifekere Nederlantsche Volkeren/ hare stadt noemt Prolemeus
Cullum marllano ende Oivea die van Toul in Lotharingen.

Lerobp/fransche volkeren/ Marllano endo Dineto die van Aisfeur in
Normandien.

Liburnia een lantschap op de Adriatische ofte Veneersche Zee/ heet
heden daechs het lantschap Croatiaen.

Ligeris flu een fransche Riviere/wert genaemt loire.

Lilpbeum een stadt in Sicilien/hedensdaechs marsala.

Longones/Prolemeus longones/fransche volkeren hedensdaechs ge
naemt

naemt die van Langres:

Lusitania, een Lantschap in Spangnen/ hedensdaechs Portugal.

Lutetia, een Fransche Stad in het Epland van de Parijsche volckes:
ren: dese Stadt noemen men hedensdaechs Paris.

M.

Magetobria s. Amagetobria.

Malaca een Zee-stadt in Spaensche Landt-schap Andalusien:
wert ghenaemt Malaga:

Mandubij Fransche volckeren welkers hooft-stadt was Alexaroste
p' Xuffois: Xij ghelegghen ghelyck Marlianus meent in het Hertoch-
dom van Borgognen.

Marcomanni volckeren van Duytschlant/ de welke met Ariobisto in
Fransche lant gheballen waren: xij hedensdaechs die van Werhstra
ghelyck Durbabius ende andere noemen.

Massilia een Zee-stat van Fransche Lant/ ghelegghen op de midde-
landische Zee. Massilienofte Marseille.

Mitiscna een Stadt van de neder-Borgognons aen de Saone
Marlianus seyt Mascon.

Matrona s. een Fransche Riviere ghenaemt hedensdaechs Marne.

Manritania het Lantschap Barbarjen in Afrikaen ofte Maroco.

Mediomatrices Nederlantsche volckeren/ Rhenanus noemt de selve
Westreicher: hare hooft stat is Metz in Lotharinghen.

Melodunum een Fransche stad in het Epland van de Sepne/ ghe-
naemt Melun hedensdaechs.

Menapj Nederlantsche volckeren: Marlianus ende Leodius/
item Liplius verstaen by de selve de Gelderschede welke ontreint Su-
lue en Cleef gelegen xijn. Ostellus meent dat de Brabanders ende Vla-
mingen naest de Zee ghelegghen xijnde by de selve meeren verstaen wer-
den: sommige seggen West-Vlamingen.

Messana een vermaerde koop-stadt van Sicilien: nu ter tijde
Messina.

Mitiosedum een Fransche stad op de Sepne Marliano Corbell.

Mitilena een stad in het Epland Lesbos in de Middellantsche Zee/
Metelino.

Mona is een Eplandt tusschen Enghelandt ende Yclant: ende
wert by velen noch ghetwijffelt oft het zij het Epland welck int midcom
tusschen beyde leydt alwaer het Cesar schijnt te stelen ende het welck
vanden Inwoonderen hedensdaechs Menau ende vanden Engelschen
Man ghenoemt wert: dan oft het zij het Epland welck naeder aen
Engelandt is. welck Mon ende vanden Engelschen Anglesey gehe-
ten wort.

Morini Nederlantsche volckeren: Marlianus ende andere verstaen
Ceroanne: Sobillus Monstreul.

Mosa s. een Nederlandtsche Riviere: by den Fransche Meuse: by
den Nederlanders Mase.

Munda een Spaensche stat in Andalusien. Monda.

N.

Nannetes Fransche volckeren ontreint de mondt van de Loire/ he-
densdaechs Nantes.

o o o

Nantuates

Mantuates zijn volkeren aen den oever van de Ghenêber-meer:
Marlianus meent die van Costenr; Scudus schryft dat hare gants-
sche streke hedensdaeghs in Duyts de Waert ende Vhrlant ghenaeint
wert ende in fransk Pais de Vault. Paradinus schryft dat den naem
van de Mantuates hedensdaechs noch overgebleve is in een stedeken
welc Mantua is genaemt gelegen ontrent de stad Chamberp. Maer
Iosephus Scaliger meent dat sy in haer oordeel grootelijc bezogen
werden/de welcke het Clooster ofte stedeken Mantua gelegen tusschen
Lions ende Geneven/meynen een dinc te syn me: Mantuates: want die
Lant streke is te verre (seyt hy) verscheppen. Verhalven vermaent hy/
datmen niet stracc loffelijck ende onbedachtelijck behoore oaneenighe
saken te spreken/om datmen somtijts siet dattet eenige gelijckenisse van
woort ofte naem ons is toelachtende.

Narbon een franskhe staot van de Roomsche Provincie/van de welc-
ke het omleggende Gallia daer ontrent Narbonensis genaemt werd.
Dese stad behoudt noch haer naem ende heet Narbone.

Naupactus een Griecsche Stadt in Achapen op de Corintsche Zee
ghenaemt Lepanto.

Nemetes/Duytsche volkeren op den Rhijn Rhenamus ende ander-
te meynen Spiers.

Nemetocenna een stad in Nederlandt: Bobillus meent Namur
ofte namen: andere syn gantsch onseker van de zelve plaetse.

Nerby de aller-streftbaerste ende machtichste volkeren in Nederlandt:
Becano die van Oudenae/de/na de gelijckenisse des naems: doch vele
andere seggen Cournay ende Boornick: Maer het schijnt dat hare lan-
den zeer groot geweest syn want Cesar stelt de zelve (gelijc het uyt syn
Historie blyckt) verre buyten de lantpalen van Cournay.

Nitobriges volkeren in Gascoengen: hare hoofstade is Agen: die
van Gensfaelschap d' Agenois. Marlianus ende Poldus mitsgaders
andere verstaen by de selve die van Montpelliens met hare omleggen-
de landen: maer Iosephus Scaliger betuycht dat sy hier inne een groo-
te onwetentheit betoonen even als oft Cesar cozloghe in Narbonensi
Provincia gheboert hadde: sy dwaalen (seyt hy) een gantsche streke van
zeven dachreysen.

Noricum een landtschap ende Norica een stad in Duytschlandt:
men meent dat het tegenwoordich syn Norimbergh.

Nobiodunum. Cesar vermaent van dyp verscheppen stede hebbende
desen naem: 1. Nobiodunum Abduorum de stad Nevers/2. Nobiodu-
num Belgarum de stat Nepon/3. Nobiodunum Biturigum: het welc
Gotontanus en Digenericus meynen Neuwjoub Savanin te wesen.

O.

O Bucula een Spaensche stad in Andaluzien genaemt Obeda.

Ocelum een stad inde Alpische geberghten: de welcke Villoma-
banus ende Varrerius seggen Ours genaemt te werden/Ours zegghe
de Italianen. Simplex noemt het Isilles. Digenericus Esilles.

Octodurns een Oeccken in Walisserlant. Marliano heden daechs
S. Maurits. Rhenano ende pseudo Martenach.

Ofistni Fransche volkeren aen de Engelsche Zee: Centalis noemt de
stede die van Landzigt.

Paduis fl. een Riviere in Italien: de Po ghenaemt.

Pemant/ Nederlantſche volckeren: Divius noemt de zelve peellanders in brabant: Leodio volckeren int woſch ardenne: daer nu het woſch Pemonit is.

Paris/ Franſche volckeren aen de Sèyne hedensdaechs eygenlickt iſſe de franc: hare hooft-ftadt is paris.

Delusium een ſtadt in Egypten ghenaemt Damiatra: hedensdaechs zeer vermaect door de vromicheyt vande haerlemers.

Petrocorij/ Franſche volckeren: die vanden lande Pietregoyt: hare hooft-ftadt is perigucur/ als haren naem van het volc behoudende.

Picenum een lantschap in Italien/ gehet het Anconitanſche naet:

Pictones/ franſche volckeren: die van Poictou/ hare hooft-ftadt is Poictiers.

Picusti/ zekere volckeren in Nabonien.

Placentia/ een ſtadt in Italien genaemt piazenza.

Pleumosp/ Nederlantſche volckeren/ eertijts onder het gebied van de Oudenaerdenſche. Marliano int gemeyn blanningen: naer berano eygentlic een zekere ſtreck van Weſt-Vlaenderen daer Iperen/ bueren honſeoten ende Wirmupden gelegen is: leodio die van Roerijck.

Preciani/ Waſcoenſche volckeren oncrent ſpagnen/ hedensdaechs Bejar ofte bajonne. Andere zeggen precinpi.

Pontus/ een lantschap in kleyn Aſien/ nu ter tijt zo zottimige ineynen volgens de beſchrijvinge van Strabo het lant Trapezuntien.

Provincia Romanorum een gedeelte vande franſche lant/ vooz de tijden van Ceſar onder de onderdanicheyt der Romeynen; die ghedeelte wiet oec Marbonenſis ghenaemt: hedensdaechs heeft noch een zeket deel van deſe ſtrecke haren naem behouden: want het wiet genaemt het lant provence Provincia Gallia was tweederley/ Oltorioz hier reghenwoozdich beſchreven/ ende Citerioz/ nu ter tijt genaemt Lombardien.

Pyrenel/ pyreneus saltus/ zeer hooge bergen/ de welke het franſche landt van de Spaenſche landen af-ſcheyden: de pyreneiſche gebergten.

R.

Ruraci/ volckeren aen den Rijn hedensdaechs baſelſche/ ſchud.

Rhedones/ franſche volckeren in byctagac: die van Rhenes. Joſ. Scalighero.

Rhenti/ Nederlantſche volckeren/ de welke noch hedensdaechs haren naem behouden: die van Rhenis.

Rhenus fl. Een zeer vermaecte en wel bekende riviere/ de welke het franſche lant van Duytſchlandt (volgens de beſchrijvinge van Ceſar) afſcheydet: hedensdaechs den Rijn.

Rhodanus fl. Een vermaecte riviere int franſche lant: de rhouſie.

Rubicon fl. Een riviere in Italien/ hedensdaechs de Runcone/ andere Piſfarello.

Ruspina Een ſtadt in kleyn Aſrien/ hedensdaechs Alſaques.

Rutheni/ volckeren in Waſcoengen: die van Robergne/ belleforeſto.

S.

Sabis fl. Een Riviere in Nederlanden/ loopende inde Maſe/ hedensdaechs de ſandve;

Saguntum een stadt in Spagnen/hedenſdaechs **Monbezo**.

Salsum & Een riviere in Spagnen/hedenſdaechs **Guadajoz**.

Samarobri een ſtat in Nederlandt/onder de volckeren van Amiens
eertijcs gerekent/ende wert van Leodis genaemt **Chambraz** ofte **Ca-**
merie. **Dibeus** ende **becanus** verſtaen by de zelve de ſtadt **Amiens**: het
welck ooc **Jos Scaliger** toefteemt. **Bobillus** ende **Chaffeneus** dypden
het zelve op **S. Quinim**. **Ozelius** meent **brap**/gelegen aen de **Somme**.

Santones franſche volckeren ontrent **Bascoenghen**/hedenſdaechs
die van **Santoigne**.

Scaldis ofte **Scaldium flumē** een riviere in Nederlandt/behoudende
noch hedenſdaechs synen naem ende wert ghenaeamt de ſelde: by den
franſchen **l'Escault**: waer van na t'gherupgeniſſe van **lebinus lemnis**
het **Zeelantsche Epland** van ſcauwen ofte **scaldia** zynē naem heeft.

Seduni franſche volckeren: gebuerich aē de **Alpiſche** geberchten: het
bobenſtelant Valois: hare hooft-ſtat is **sedunum**: ſion in de **savoyſche**
ſprake ende in de dypſche tale ſitten.

Sedus werden by **Cesar** onder de **hoochdypſche** gerekent: **sommi-**
ge nemen het hedenſdaechs voor **sedan** ofte **Eſdan**. maer **Scaliger** be-
rupcht het dypſche volckeren te zyn/ Welckers naem hedenſdaechs
onbekent is.

Segni/ **Nederlantsche** volckeren/ de welke **Marllanus** meent he-
denſdaechs noch haren naem te behouden: want zy werden genaemt **ſi-**
nep gelpe **Leodius** betropcht oft **ſegnep** gelijc **Dibeus** zept. **Digenereus**
noemt de zelve die van **Limburch**.

Segontiaci volckeren in **Engelant**/ **Clareano** ſengeren.

Seguliani/ **franſche** volckeren: die van **byſſe** zept **Villanobanus**/
foreſiens oft die van **fores** zept **Santo Julianus**: maer andere zegghen
Lionnois/het welc zommige wederom niet toe en ſtaen/ ende be-
weeren dat **Ptolemeus** ghedwaelt heeft ſtellende de ſtadt **Lugdunum** lions
onder de **Seguliani**.

Senones/ **franſche** volckeren ghebuerich aen de **Nederlanders**: die
van ſens hedenſdaechs.

Sequana flu. Een franſche riviere/hedenſdaechs de **ſepne**.

Sequani franſche volckeren de welke wy noemē **hooch Borgognons**
tot onderscheyt van de **Adui**/de welke ooc **Borgognons** zyn: ten twee-
den oock daerom **hooch-Borgognons**/ obernits zy meerder opwaertes
ſchijnen ghelegen te zyn dan de **Adui** de welke wy noemen **Nederborg-**
gognons: **marllanus** meent dat by de **Sequani** die van t'**Graeffſchap**
van **Borgognen**/t'welck men noemt **franſche Comte**/ moeten verſtaen
werden/ende niet die van het **hertochdom** van **Borgognen**. Het welck
ooc **Philippus bugnonius** toefteemt hare hooft-ſtadt is eertijds ghe-
weeft **Deſontio Deſanjon**. Nu ter tijt eē **Kijck-ſtat** byten de palen van
het **Graeffſchap** van **Borgognen**.

Seſuvij/ **franſche** volckeren in **Bytagne**: die van **Exilin** meent
Marllanus.

Siburſates/ **franſche** volckeren in **Bascongen** na de beſchryvinghe
van **Cesar**: doch zy hedenſdaechs onbekent.

Sicambri/ ofte **Sigambri**/ **Nederlantsche** volckeren tuffchen de **maſe**
ende den **Rhyn** zoo verre als hedenſdaechs **Gelderland** is/ **Marllano**.

Maſſ

Maer by Ptolemeum strecken hen dese volkeren ooc tot de Gelbersche ober den Rhijn. Het welc ooc Queronius in het leven Augusti roestaet. Waer syn sommige de welcke meppen dat by de selve moeren verstaen werden die van r' Graeffschap van Zutphen. Junius in syn Barabia meynt dat de stadt sigem/ende het slot Sigenburch/ ende het klooster Sigenbergh gelegen int Graeffschap van derghen het overblyffel van den ouden naem Sigambri behout.

Sicoris flu. Een riviere in spagnen genaemt El Segro.

Soriatas/ fransche volkeren in Gascoengen. daer nu tegenwoordich Labedan is/ gelijk Oigeneraus meynt Jos. Scaligher meynt de selve haren naem te behouden / Ende hedensdaechs die van Boots ghe-naemdt te werden.

Suessones et Eleutheri suessones/ Nederlantsche volkeren/ hedensdaechs die van Suessons ofte soisons.

Suebi. Duytsche volkeren/ de welcke ten tijden van Cesar het meestendeel van Duytschlant besaten/ ende waren doen-maels op den Rhijn meppen wepnich bekendt. Die van schwaben behouden hedensdaechs het overblyffel van den ouden naem: doch daer-en-tusschen is het luyden alle twijffel dat schwaben lant hedensdaechs niet dan een kleyn gedeelte is van het ouder rijk vande Suebi.

T.

Tamesus fl. Een zeer groote Riviere in Enghelant/ de Inwoonderen schryben noch hedensdaechs Chames maar spreken Themis.

Tarbelli/ Fransche volkeren in Gasconge ontrent de Riviere Arueris ofte le Dou. Van dese volkeren; sijn twee bysondere steden Nos ende de Bajonne int lant Labourd. Dytellius meynt dat de stadt Tarbe int Landt van Bigorre hier onder moet verstaen werden: maer Josephus Scaliger in syn Ausoniaensche leissen wederlept dat selve geboden ende zept dat alhier niet en moet verstaen werden de stadt Tarbe/ maer de stadt Nos aen de Riviere Arueris/ ende dat de selve stadt oock van Ausonio Aque Terbelle genaemt wert.

Carusates/ Fransche volkeren in Gascoengen/ de welcke onbekent syn. Sommige willen daer by verstaen een wisschoppelike stadt ghe-naemt Tursa in het lant van Aur/ de welcke/ gelike Josephus Scaligher zept/ nergens te vinden en is want hy veruycht datter in gantsch Gascoengen geen bisdom en is van sulcken naem.

Tetrasages syn by Cesar Duytsche volkeren de welcke eerst int fransche lant gewoont hebben ende overgerogen syn in Duytschlande ontrent het bosch Hercynia ofte schwarz-walt Rhenanus meynde dat sy aen de riviere Necke gewoont hebben/ alwaer hedensdaechs noch een out stadt is/ ghenoemdt reth.

Tenchyheri/ Nederduytsche volkeren woonende ghelyck Willichus zept/ by den Rhijn de lippe ende de rivier lona/ de welcke ten meestendeel syn Hessen ende francken. Doch Junius verstaet by de selve die van de Oriente/ het welck ten aenken van den ouden naem gheen quade gelyckenisse by en brenghet.

Tergestini/ volkeren in Nabonien/ niet verre van Aquileja hedens-

daechs die van Treff.

Teurones/ by Cesar Eydersche duptschen ontreent Genemarcken.

Thessalia/ Een Griecsche Landtschap/ hedensoechs in de isette het
Land van Lamina.

Thracia/ hedensoechs het land van Romannijen/ van het weleke de
hoofst-stadt is Constantinopolen.

Tigurinus pagus een Canton by de Switsers/ Rhellicanus meyne
de selve hedensoechs Zurich ghenaeamt te werden Josephus scilgher
zept hare hoofst-stadt Avenches te wesen/ ende bewijst sulck updi een
Opschrijft binnen de selve stad ghebonden/ het welck is aldus/ GEN.
PAG. TIGOR. dat is/ Genio Pagi Tigorini.

Colosates/ Fransche volkeren ontreent Narbonne/ hedensoechs die
van Tholouse.

Trebit/ Nederlantsche volkeren/ ende konnen ghenaeamt werden
Trierische na hare hoofst-stadt Triers.

Triboces/ Duptsche volkeren/ Elsassers ghenaeamt/ Pyramio/ straeps
burgers na hare hoofst-stadt Rhenano. Tzum diepen Buchen/ Oswald
de Molitori/ het wele een Dorp van de Elsassers is/ in het welcke hy
gheen onbequame toegenginghe en neemt/ na de gelijckenisse van des
woorde Triboces.

Trinobantes/ Engelsche volkeren/ welckers hoofst-stadt is Londen/
gelijck Lelandus ende Lhurdus zegghe: het selve zept oec Reppilius/
al hoewel hy nochtans de Trinobantes breeider upstreckt/ begrippe
onder de selve niet alleen die van Londen / maer oock die van Essex
ende Middelfer.

Tulingi/ Fransche volkeren/ gebuerich aē den Switsers/ Lothering
gers/ ofte na de fransche sprake Lorrainois/ Marliano ende Rhellicano.
Maer schudus berstaet by de selve die van stulinghen ende het Graef
schap van Mellenburch.

Turones/ Fransche volkeren/ hare hoofst-stadt is Tours: ende het
Land wert genaemt Touraine: het is het lustichste ende vermakelijcke
Land van de Werelt/ na righeruyghenisse van Scaliger.

V.

V Angloncs/ Duptsche volkeren/ die van t' Bisdom Worms ghenae
noende Lichtenabio. Maer Pirchammer zept Dangiones te we
sen die van Spiers/ ende Demetes die van Worms. Hier en tusschen
nochtans Semblacensis de welcke ontreent ober vijfhondert jaren ghe
schreven heeft zent Worms te wesen een stad van de Dangiones/ ende
Heroldus betuucht upt eē out opschrijft/ de selve rethts genaemt te sijn
Specula Dangionum.

Obp Duptsche volkeren/ welckers hoofst-stadt is Colen. Daer is
een Dorp ghenaeamt Obich int land van Gulick/ t'welck van Obij nach
schijnt sijn naem behouden te hebben.

Belacuni fransche volkeren/ hare hoofst-stadt is Vilars gelijck Vol
dus zept/maer Cenalis meent S. Flour.

Bellaunodunum een stad van die van Sens/ hedensoechs Auxer
re/ Cenall/maer Blegenereus meent Chastellandion/ andere Dillenghe
en

en Torlane.

Belocasses. Nederlantsche volckeren/namenlick die ghene de welke
nt Graeffschap van Vlaenderen int r' Lant van Cassel woonen ghelyck
Marlianus hecup che.

Veneti/ Fransche volckeren by Cesar in Bytaghne/ Die van Van-
nes hedensdaechs.

Veragri/ Inwoonders van de Alpische Geberchten / Walisserlandt/
Paradino het Landt van Sabot/ Schudo. Dier Octodurus.

Verbigens pagus/ eē Canton in switserlāt Rhennanus meynt hedens-
daechs haer hooft-stadt te sijn Orba. Doch schudus verstaet E. go. o.

Veromandui/ Nederlantsche volckeren die van Vermandois.

Vesontig/ Een groote stat van de Sequani ofte hooch-Vorgognons/
hedensdaechs genaemt Besançon.

Vibg/ Een Stadt in Italien hedensdaechs genaemt Maida.

Vienna/ eē stat van de savopers aē de Rhosne hedensdaechs bienne.

Vnelli/ Fransche volckeren werden by Vigenere hedensdaechs ge-
naemt die van Vercherons.

Vocates/ Volckerē in Gascoengē marliano die van basaz. Maer Vi-
genereus twyffelt oft die van Bigorre daer by verstaen zouden konnen
worden: doch gheeft gheen seker beschept.

Vocontij/ volckerē palende aē de savopers. Vinerus meynt die vā val
de vis. Pungonius verstaet daer by het Graeffschap vā bellifortis. Gra-
liger sept/ dat de Vocontij twee Bisschops Steden hebben de eene Dia-
Vocontiorum die en d'aulfine/ en de andere Valis Vocontiorum / Val-
son au Constat de Venisse.

Vogesius het geberchte in de lant palen vā langres upt de welke de
mase hare oorsprēneemt: pinerus deint het selve het geberchte fauciles.

Volce/ Fransche volckeren/ Marlianus meynt hare hooft-Stadt
te sijn Abignon.

Vliperes/ duptsche volckerē rhellicāus meynt de selve te sijn tusschen
de rhyne en het geberchte in hessen-lant/ in dat geweste rwele hochrughe
genaemt wert. Maer hadrianus Junius in syn batavia beweert sterca-
kelic dat by de Vliperes die vā mythen moeten verstaen werden / ende
dat spoe van Appiano Splipetis ghenaemt werden.

Vahalis ofte Valis fl. Een Rivier der Batabieren ofte
veel meer een Eem van den Rhyne : Wordt hedensdaechs de
Mael ghenaemt.

Vrica/ Een Zee-stadt in Afrika/ Op de Middellandsche Zee/
genaemt hedensdaechs Porto Farina.

Vrelodunum/ Een Stadt der Franschen in de Landtpalen
van die van Cahors / Ghelegghen op Steylen Bergh / Oehde
aen de Riviere Duranius / hedensdaechs de Riviere Dordoga-
ne. Behoudt noch synen naem / Ende werdt ghenaemt vā
den Inwoonders Lo Ruch d'Offoldun / Dat is / De Heere
van Offoldun. Alhier (Ghetuyght Josephus. Zaligher) wer-
den Vaghelicke noch vele Oude Penninghen op-ghegraven / en
do men vindt aldaer vele oude Teykenen ; het is ghelegghen
onder het Gebiedt van de Stadt Martelli / Inghelycks hare
Fonteyn / Van de welke vermaendt werdt in de achtste Boek

hande Fransche Oorloghe / werdt noch van den Landtlieden
aldaer gheroont / de welke door over-ghebinghe van hande tot
hande (een sake om te verwonderen) van hare Door-ouders / also
noch weten sie segghen / hoe dat Visseldum van Cesar seer swaer-
lick is beleghet gheweest / Ende eyndtlicken met groote moeyte
ende swaericheyt overwonnen ende inghenomen. Somm'ghe wil-
len by Meliodunum verstaen Eadenack en Querep: maer Scaligher
seyd soodanighen verklaringe bespottelick te wesen.

Z.

Zeta Een Zee stad in Africkan / hedensdaechs Zerbi genaemt.

Register.

Register der ghed. nck-weerdigher saken, met aenwysinghe beyde
van de oude ende nieuwe namen der Volckeren
ende Landen.

A.

A Croen opvoertighen Meere onder
die van Scus/81. a. wert gestraft
ende ghedoot/98/a wert syn doot
van de Franschen qualicken ghenom-
men/99. a.

Acilla in Afrikaen kint onder Ces. 255 a
Achillas een Overste in Egypten
doot Pompeium verradelich/215. a.
bergadert Weirkrachten tegens Cesar/
256. b. neemt Alexandrien in ende be-
strijt het hups van Cesar/257. a. spaet
samen met Marsine de jonckste zusster
van Ptolomeus/258. a. wert met haer
elwif ende doot hare laghen ghe-
doot/260. a.

Actius Varus neemt bynnen Ostia
holt aen tegens Cesar/164. b. vluchtet
hijt de stadt hoozende de konijle van
Cesar/164. b. wert van syn volck ver-
laten/165. a. wert ghevanghen ende
weeter los ghelaten van Cesar/168. b.
vertreckt in Afrikaen ende neemt aldaer
de regeringhe aen/172. syn legheer
doot Utica/203. b. heeft de nederlage
teghens Curio/208. a. blijft in den
Rach doot Munda in Spagne/342. a.
Adeautannus een Franschen overste
hebbende onder hem ses hondert ghe-
sworene ghenaeint Soldurij, valt op
Publium Crassum/45. b. wert ver-
wonen/45. b.

Adymneum/f. Mahomete.

Adunat/f. Hertogenboschenaers
Adui, f. Pederbozognons.

Aegus, f. Roscius.

Africanus stelt niet Wetters en War-
rane oorde om Cesar in Saguen tegen-
staen te doen/174. b. wacht op de kiste
van Pompeius ober de toro/184. b.
berheicht hem ober de benaetheyt van
Cesar hem overghekomen doot de op-
wateren/179. b. schryft te komen en
als of hy de victorie hadde/179. b.
wert vervolgt van Cesar/191. a. b.
komt selfs in groote benaetheyt/186. a.
190. a. gheeft den moer verloren/ende
gheeft hem ober aan Cesar/191. a. alle

syn menichte wert afgebaent/191. b.
wert ghedoot/286. b.

Agar/een stat van Setulische/316. b.

Agendicum/ een stadt in de landen
van Dens/98. a.

Ag. n. Fransche volckeren, Antiochi-
gen/ spannen te samen met weeringe
torie/101. a. haren konink wert ghe-
naemt Chionomarus/111. a.

Aisne/ Rionas een riviere in de we-
ste ende vande volckeren van Fhemor/
alwaer hem Cesar legghet teghens den
Fiederlanders/25. b. in't overtrecken
van de selve riviere werd't vele Fieders-
landers verflaghen/27. a.

Aiton/ Caudoen/ een stadt in Etolien/
nuet tijt her land Despotado/ inghe-
wonen by den Cesarlaenschen overste
Calpurnius Sabmus/226. b.

Alidabiz/f. le Dour fl.

Aleto/ Lussus/ wert inghenomen by
Antonius van weghen Cesar/224. a.
bynnen de haben aldaer werden der tigh-
schen van den jonghen Pompeius in
byant ghestaken/230. b.

Aleto/f. l'Alusois.

Alexandrien/ een Hoofstat in Egypte
ten ende het Hof des konincs/253. b.
alhier blucht Pompeius soeckende hem
selven aldaer te onthouden/254. a. al-
hier komt oec Cesar berbolgende Pom-
peium/254. b. van weghen de ober-
konijle van Cesar aldaer groote ver-
roete/264. a. b. is een stadt by ende
versekt teghens bynde/257. a. het
cene deel des stades werd't inghehou-
den by Cesar/257. a. stryden teghens
Cesar te water/doch hebben de neder-
lage/260. b. werden verwonen tsa-
men met gantich Egypten/187. b.

Alto/f. wilde Geiten.

Alto/Elaber fl. een riviere by Ger-
goie wert doot weeringerote berooft
van sijn bruggen/111. b. en kan niet
doorzghegaen werden dan ontrent den
Herst/112. b.

Allobroges. f. Savoyers.

Amagatobria. f. Alastetes.

Mantuaes zijn volkeren aen den oever van de Gheneker-meer:
Marlianus meent die van Costentz/ Scudus schryft dat hare gants-
sche streck hedendaeghs in Duyts de Waert ende Deylant ghenaeint
wert/ ende in fransch Pais de Dault. Paradinus schryft dat den naem
van de Mantuaes hedendaeghs noch overgebleve is in een stedeken
welc Mantua is genaemt gelegen ontrent de stad Chamberp. Maer
Josephus Scaliger meent dat sy in haer oordeel grootelijc bedrogen
werden/ de welcke het Clooster ofte stedeken Mantua gelegen tusschen
Lions ende Geneven/ in: pnen een dinc te spinne: Mantuaes: want die
Lant: strecke is te verre (sept hy) verscheppen. Verhalven vermaent hy/
datmen niet stracc loffelijck ende onbedachtelijc behoore oaneenighe
saken te spreken/ om datmen somtijt siet datter eenige gelijckenisse van
woort ofte naem ons is toelachgende.

Marbo een fransche staot van de Roomsche Provincie/ van de welc-
ke het omleggende Gallia daer ontrent Marbonensis genaemt werd.
Dese staot behoudt noch haer naem ende heet Marbone.

Maupactus/ een Grietsche Stadt in Achapen op de Corintsche Zee
ghenaemt Lepanto.

Memetis/ Duytsche volkeren op den Rhijn/ Rhenamus ende ander-
te nepten Spiers.

Memetocenna/ een Stadt in Nederlandt: Bobillus meent Namur
ofte namen: andere zijn gantsch onseker van de selve plaetse.

Merby de aller-streijbaerste ende machtichste volkeren in Nederlandt:
Becano die van Oudenaeide/ na de gelijckenisse des naems: doch vele
andere seggen Courmay en de Doornick: Maer het schijnt dat hare lan-
den zeer groot geweest zijn want Cesar stelt de selve (gelijc het uyt zyne
Historie blyckt) verre buyten de lantpalen van Courmay.

Mitobriges volkeren in Gascoengen: hare hoofdstadt is Agen: die
hant Genssaelschap d' Agenois. Marlianus ende Poldus mitsgaders
andere verstaen hy de selve die van Montpelliers met hare omleggen-
de landen: maer Josephus Scaliger betuycht dat sy hier inne een groo-
te onwetentheit betoonen even als oft Cesar oorloghe in Marbonensi
Provincia ghevoert hadde: sy dwalen (sept hy) een gantsche strecke van
zeven dachtreysen.

Moricum/ een landschap/ ende Morica een Stadt in Duytschlandt:
men meent dat het tegenwoordich in Morimbergh.

Mobiodunum. Cesar vermaent van d'p verscheppen stedē hebbende
desennaem/ 1. Mobiodunum Aduorum de Stadt Mebers/ 2. Mobiodu-
num Belgarum de stat Napon/ 3. Mobiodunum Biturigum/ het welc
Motonianus en Vigenereus nepten Meuwjoub Baranin te wesen.

O.

O Bucula een Spaensche Stadt in Andaluzien genaemt Obeda.

Ocelum/ een Stadt inde Alpische gebergheen/ de welcke Villoma-
banus ende Varrerius seggen Ouzt genaemt te werden/ Ours zegghe
de Italianen. Simlerus noemt het Esilles. Vigenereus Esilles.

Octodurnus/ een Dlecken in Walisserlant. Marliano heden daeghs
S. Maurits. Rhenano ende pseudo Martenach.

Ofistm/ Fransche volkeren aen de Engelsche Zee: Centalis noemt de
selve die van Landrigant.

Padus ff. een Riviere in Italien: de Ido ghenaemt.

Pemani/ Nederlantsche volkeren: Dineus noemt de zelbe peelland-
ders in byabant: Leodio volkeren int bosch ardenne: daer nu het Woys
Pemonit is.

Parisus/ Fransche volkeren aen de Sepne hedensdaechs eygenlick
Pisse de France: hare Hoofst-stadt is Paris.

Delusium/ een stadt in Egypten ghenaemt Damietta/ hedensdaechs
zeer vermaert door de vromicheit vande Haerlemers.

Petrocorij/ Fransche volkeren: die vanden lande Pietregort: hare
Hoofst-stad is perigurum/ als haren naem van het volc behoudende.

Picenum/ een lantschap in Italien/ gehet het Anconitanische naec.

Pictones/ fransche volkeren: die van Poitou/ hare Hoofst-stad
is Poitiers.

Picuste/ zekere volkeren in Nabonien.

Placentia/ een stadt in Italien genaemt plazenza.

Pleumosp/ 5. Nederlantsche volkeren/ eertijts onder het gebiet van de
Oudenaerdsche. Marliano int gentelyc vlamingen: naer berano ey-
gentlic een zekere streck van West-Vlaenderen daer Iperen/ bueren vande
scoten ende Dirmupden gelegen is: leodio die van Roerijck.

Preciani Bascoensche volkeren oncrent spaghen/ hedensdaechs Be-
ar ofte bajonne. Andere zeggen precinpi.

Pontus/ een lantschap in kleyn Asien/ nu ter tijt zo zottimige ineynen
volgens de beschryvinge van Strabo het lant Trapezuntien.

Provincia Romanorum een gedeelte vande fransche lant/ vooz de tij-
den van Cesar onder de onderdanicheit der Romeynen: die ghentelic
wheet oec Marbonensis ghenaemt: hedensdaechs heeft noch een zeket
deel van dese strecke haren naem behouden: want het wert genaemt het
lant povenice Provincia Gallia was tweederley/ Oltior hier seghen
woozdich beschreven/ ende Citerior/ nu ter tijt genaemt Lombardien.

Pyrenel/ pyrenenis saltus/ zeer hooge bergen/ de welcke het fransche
landt van de Spaensche landen af-scheyden: de pyrenische gebergten.

R.

Rauraci/ volkeren aen den Rijn hedensdaechs baselische/ schud.

Rhedones/ fransche volkeren in bytagne: die van Rhenes Jos.
Scalighero.

Rhenti/ Nederlantsche volkeren/ de welcke noch hedensdaechs haren
naem behouden: die van Rhems.

Rhenus ff. Een zeer vermaerde en wel bekende riviere/ de welcke het
fransche lant van Duytschlandt (volgens de beschryvinge van Cesar)
afschepdet: hedensdaechs den Rijn.

Rhodanus ff. Een vermaerde riviere int fransche lant: de rhosne.

Rubicon ff. Een riviere in Italien/ hedensdaechs de Runcone/ ande-
re Pissarello.

Ruspina Een stadt in Alphen Afriken/ hedensdaechs Alfaquies.

Rutheni/ volkeren in Bascoengen: die van Robergne/ bellesoresto.

S.

Sabis ff. Een Riviere in Nederlanden, loopende inde Maase/ hedens-
daechs de samvre.

Saguntum een stadt in Spagnen/heden/daechs **Monbezo**.

Salum & Een riviere in Spagnen/heden/daechs **Guadajo**.

Samatobrida eē stat in Nederlande/onder de volckerē van **Amiens** eertijcs gerekent/ende wert van **Leodia** genaemt **Chambraz** ofte **Camerie**. **Vibius** ende **becanus** verstaen by de zelve de stadt **Amiens**: het welck ooc **Jos Scaiger** toestemt. **Bobillus** ende **Chasseneus** dupden het zelve op **D. Quirin**. **Ozelius** meent **brap**/gelegen aen de **Somme**.

Santonis fransche volckeren ontrent **Vascoenghen**/heden/daechs die van **Santoigne**.

Scaldis ofte **Scaldium flumē** een riviere in Nederlandt/behoudende noch heden/daechs synen naem ende wert ghenaeamt de selde: by den franschen **l'Escault**: waer van na t'ghetuygenisse van **lebinus lemnus** het **Zeelantsche Epland** van scauwen ofte **scaldia** zynē naem heeft.

Seduni fransche volckeren: gebuerich aē de **Alpische** geberchten: het **hobensteltant Valois**: hare hooft-stad is **sedunum**: sion in de **savoyische** sprake ende in de **dupsche** tale sitten.

Sedusp werden by **Cesar** onder de **hoochdupsche** gerekent: sommige nemen het heden/daechs voor **sedan** ofte **Esdan**. maer **Scaliger** beruycht het **dupsche** volckeren te zyn/ Welckers naem heden/daechs onbekent is.

Segni/ **Nederlantsche** volckeren/ de welke **Marlianus** meent heden/daechs noch haren naem te behouden: want zy werden genaemt **sinen** gelyc **leodius** beruycht: oft **segne** gelyc **Vibius** zept. **Vigenetius** noemt de zelve die van **Limburch**.

Segontiaci/volckeren in **Engelant**/**Glareano** sengerer.

Segusia: i/ **fransche** volckeren: die van **byesse**: zeydt **Willanohanus**/ **foresiens** oft die van **fores** zept **Santo Julianus**: maer andere zegghe **Lionnois**/ het welc sommige wederom niet toe en staen / ende beweren dat **Ptolemeus** ghedwaelt heeft stellende de stadt **Lugdunum** lions onder de **Segustiani**.

Senones/ fransche volckeren ghebuerich aen de **Nederlanders**: die van **sens** heden/daechs.

Sequana flu. Een fransche riviere/heden/daechs de **seyne**.

Sequani frāsche volckerē de welke wy noemē **hooch Borgognons** tot onderscheyt van de **Adui**/de welke ooc **borgognons** zyn: ten twee den oock daerom **hooch-borgognons**/ **obermits** zy meerder opwaert schijnen ghelegen te zyn dan de **Adui** de welke wy noemen **Nederborgognons**: **marlianus** meent dat by de **Sequani** die van t'**Graeffschap** van **borgognen** t'welck men noemt **fransche Comre**/ moeten verstaen werden/ende niet die van het **hertochdom** van **borgognen**. Het welck ooc **Philippus bugnonius** toestemt hare hooft-stadt is eertijds gheweest **Besontio** **Besanzon**. Nu ter ijt eē **Kijer**-stat buuten de palen van het **Graeffschap** van **Borgognen**.

Esuvij/ **fransche** volckeren in **Bytagne**: die van **Exilin** meent **Marlianus**.

Eibursates/ fransche volckeren in **Gasconen** na de beschijdinghe van **Cesar**: doch zy heden/daechs onbekent.

Eicambri/ ofte **Eigambri**/ **Nederlantsche** volckerē tusschen de **mase** ende den **Rhyn**: zoo verre als heden/daechs **Gelderlandt** is/ **Marliano**.

Maer

Maer by Ptolemeum strecken hen dese volkeren ooc tot de Geldersche
over den Rhijn. Het welc ooc Queronius in het leven Augusti roestaet.
Daer syn sommige de welcke meppen dat by de selve moeren verstaen
werden die van r' Graeffschap van Zutphen. Junius in syn Barabias
meynt dat de stadt Sigem' ende het slot Sigenburch / ende het klooster
Sigenbergh gelegen int Graeffschap van derghen het overblyffel van
den ouden naem Sigambri behout.

Sicoris flu. Een riviere in spaguen genaemt El Segro.

Soriatas / fransche volkeren in Gascoengen. daer nu tegenwoordich
Labedan is / gelijk Digenereus meynt Jos. Scaligher meynt de selve
haren naem te behouden / Ende heben daerhs die van Boots ghe-
naemdt te werden.

Suessones et Eleutheri suessones / Nederlantsche volkeren / hedens-
daerhs die van Snessons ofte soisons.

Suebi. Duytsche volkeren / de welcke ten tijden van Cesar het mees-
tendeel van Duytschland besaten / ende waren doen-maels op den Rijs
meppen wepnich bekendt. Die van schwaben behouden hedensdaerhs
het overblyffel van den ouden naem / doch daer-en-tusschen is het lant
ten alle twijffel dat schwaben lant hedensdaerhs niet dan een kleyn ge-
deelte is van het oude rijk vande Suebi.

T.

Tamesus fl. Een zeer groote Riviere in Enghelant / de inwoonderen
schryben noch hedensdaerhs Thames maar spreken Thems.

Tarbelli / Fransche volkeren in Gasconge ontrent de Riviere Nour-
ris ofte le Dou. Van dese volkeren sijn twee bysondere steden Aqs en-
de Baijonne int lant Labourd. Drexlius meynt dat de stadt Tarbe int
Landt van Bigorre hier onder moet verstaen werden: maar Josephus
Scaliger in syn Aufoniaensche leissen wederlept dat selve geboden ende
zept dat alhier niet en moet verstaen werden de stadt Tarbe: maar de
stade Aqs aen de Riviere Nourris / ende dat de selve stadt oock van Ma-
sonio Aque Terbelle genaemt wert.

Carisates / Fransche volkeren in Gascoengen / de welcke onbekent
syn. Sommige willen daer by verstaen een bisschoppelike stadt ghe-
naemt Tursa in het lant van Aurs / de welcke gelyc Josephus Scaligher
zept / nergens te vinden en is want hy veruycht datter in gantsch Gas-
coengen geen bisdom en is van zoeken naem.

Teetofages syn by Cesar Duytsche volkeren de welcke eerstits int
fransche lant gewoont hebben ende overgetogen syn in Duytschland
ontrent het bosch Hercynia ofte schwarz-walt Rhenanus meynde dat
syn aen de riviere Necke gewoont hebben / alwaer hedensdaerhs noch
een out stadt is / ghenoecht teck.

Tenchyeri / Nederduytsche volkeren woonende ghelijck Willichus
zept / by den Rhijn de lippe ende de rivier Iona de welcke ten meestendeel
syn Hessen ende franeken. Doch Junius verstaet by de selve die van de
Orente / het welck ten aenken van den ouden naem gheen quade ghe-
lykenisse by en brenghet.

Tergestini / volkeren in Nabonien / niet verre van Aquileja hedens-
daerhs

daechs die van Triest.

Turones bp Elzar Eydersche duptschen ontreent Genemarchen.

Thessalia Een Grietsch Lantschap/ hedensoaechs in de laette hiet
Lant van Lamina.

Thracia hedensoaechs het lant van Romanijen/ van het welcke de
hoofst-stadt is Constantinopolen.

Tigurinus pagus een Canton bp de Switsers/ Rhellicanus meyne
de selbe hedensoaechs Zurich ghenaeamt te werden Josephus scaligher
zeijt hare hoofst-stadt Avenches te wesen/ ende bewijst sulckx updi een
opschrijft binnen de selbe stad ghebonden/ het welck is aldus/ GEN.
PAG. TIGOR. dat is Genio Pagi Tigorini.

Colosates/ Fransche volckeren ontreent Marbone/ hedensoaechs die
van Chouluse.

Crediti/ Nederlantsche volckeren/ ende konnen ghenaeamt werden
Trierische na hare hoofst-stadt Triers.

Triboces/ Duptsche volckeren/ Elsassers ghenaeamt/ Pyramio/ straef-
burgers na hare hoofst-stadt Rhenano. Cum dreyen Buchen/ Oswal-
de Politori/ het welc een Dorp van de Elsassers is/ in het welcke hy
gheen onbequame toe-eygeninghe en neemt/ na de gelijkenisse van het
woord Triboces.

Trinobantes/ Engelsche volckeren/ welckers hoofst-stat is Londen/
gelick Lelandus ende Lhundus zegghe: het selbe zeijt ooc Reupilius/
al hoewel hy nochtans de Trinobantes breeder upstreckt/ begrippende
onder de selbe niet alleen die van Londen / maer goek die van Essex
ende Middelfer.

Tulingi/ Fransche volckeren/ gebuerich aē den Switsers/ Lothering-
ers/ ofte na de fransche sprake Lorainois/ Marliano ende Rhellicano.
Maer schudus berstaet bp de selbe die van stulinghen ende het Graef-
schap van Mellenburch.

Turones/ Fransche volckeren/ hare hoofst-stadt is Tours/ ende het
lant wert genaemt Touraine/ het is het lustichste ende vermakelijckste
lant van de Werelt/ na righeruyghenisse van Scaliger.

V.

Vangiones/ Duptsche volckeren/ die van e Bisdom Worms/ Rhena-
no ende Lichtenabio. Maer Pirchamner zejdt Vangiones te we-
sen die van Spiers/ ende Nemetes die van Worms. Hier en-tusschen
nochtans Semblacensis de welcke ontreent ober vyf hondert jaren ghe-
schreven heeft zent Worms te wesen een stad van de Vangiones/ ende
Heroldus betuycht upt ee out opschrjft/ de selbe corrigit genaeamt te syn
Specula Vangionum.

Bp Duptsche volckeren/ welckers hoofst-stadt is Colen. Daer is
een Dorp ghenaeamt Obich int lant van Gulick/ e welck van Wy nach
schijnt syn naem behouden te hebben.

Belacuni fransche volckeren/ hare hoofst-stadt is Vilars gelick Vol-
dus zejdt/maer Cenalis meynit S. Flour.

Bellainmodunum een stad van die van Sens/ hedensoaechs Auxer-
re/ Cenall/maer Blegenereus meynit Chasteau landon/ andere Dillenghe
en

en Lorlane.

Belocassus. Nederlantsche volckeren/namen:lick die ghene de welke
nt Graeffschap van Vlaenderen int t' Lant van Cassel woonen ghelyck
Marlianus becup che.

Beneti/ Fransche volckeren by Cesar in Bytaghne/ Die van Van-
nes hedensdaechs.

Deragri/ Inwoonders van de Alpische Geberchten / Walisserlandt/
Paradino/ het Landt van Sabot/ Schudo. Siet Secodurus.

Verbigens pagus/ eē Canton in switselāt Kyenanus meynt hedens-
daechs haer Hoofst- Stadt te syn Dyba. Doch schudus verstaet E. geo.

Beromandui/ Nederlantsche volckeren die van Vermandois.

Besontio/ Een groote stat van de Brquani of e hooch- Borgognons/
hedensdaechs genaemt Besançon.

Bibg/ Een Stadt in Italien hedensdaechs genaemt Maiba.

Blenna/ eē stat van de sabopers aē de Rhojne hedensdaechs bienne.

Bnelli/ Fransche volckeren. werden by Digenes eē hedensdaechs ge-
naemt die van Percherons.

Bocates/ Volckerē in Gastroengē/ marliano die van basaz. Maer Bi-
genereus twyffelt oft die van Bigorre daer by verstaen zouden konnen
worden: doch gheeft gheen seker beschept.

Bocontij/ volckerē palende aē de sabopers. Binetus meynt die vā val
de bis. Pngonius verstaet daer by het Graeffschap vā bellifortis. Gra-
liger seyt/ dat de Bocontij twee Bisschops Steden hebben de ene Dia-
Bocontiorum die en- daulfine. en de andere Dalia Bocontiorum/ Dais-
son au Comtat de Venisse.

Bogesus het geberchte in de lant palen vā langres uyt de welke de
mase hare oorsprong neemt: pinetus oemt het selbe het geberchte fauciles.

Bolce/ Fransche volckeren/ Marlianus meynt hare Hoofst- Stadde
te syn Abignon.

Olipetes/ duptsche volckerē rhellicaus meynt de selbe te syn tusschen
de rhyne en het geberchte in hessen- lant/ in dat geweste twelt hochrughe
genaemt wert. Maer hadrianus Juntius in syn batavia beweert herca-
kelic dat by de Olipetes die vā mythen moeten verstaen werden/ ende
dat spoece van Applano Sylperts ghenaemt werden.

Bahalis ofte Walis fl. Een Rivier der Batabieren ofte
veel meer een Arm van den Rhyne: Wordt hedensdaechs de
Wael ghenaemt.

Brica/ Een Zee- Stadt in Afsiken/ Op de Middellandtsche Zee/
genaemt hedensdaechs Porto Farina.

Brellodunum/ Een Stadt der Franschen in de Landtpalen
van die van Cahors / Ghelegghen op Steylen Bergh / Diehde
aen de Riviere Duranius / hedensdaechs de Riviere Dordogne.
Behoude noch synen naem / Ende werdt ghenaemt vana-
den Inwoonders Lo Paeck d' Ossoldun / Dat is / De Heune
van Ossoldun. Alhier (Scherunght Josephus. Zaligher) wer-
den Daghelicke noch vele Oude Penninghen op- ghegraven / en
do men vindt aldaer vele oude Teykenen: Het is ghelegghen
onder het Gebiedt van de Stadt Martelli. Inghelycks hare
Fonteyn / Van de welke vermaendt werdt in de achste Bercke

bande Fransche Oorloghe / werdt noch van den Landtlieden
aldaer gheroont / de welke door ober-ghebinghe van handt tot
handt (een sake om te verwonderen) van hare Door-ouders / also
noch weten te segghen / hoe dat Visseldum van Cesar seer swaer-
lick is belegherdt gheweest / Ende eyndtlicken mei groote moeyte
ende swaricheyt overwonnen ende inghenomen. Sommighe wil-
len by Meliodunum verstaen Cadenack en Quercy: maer Scaligher
sejdt soodanighen beklaringe bespottelick te wesen.

Z.

Zeta Een Zee stad: in Afrika / hedensdachs Zerbi genacmt.

Register.

Register der ghed: nck-weerdigher saken, met aenw:jsinghe beyde
van de oude ende nieuwe namen der Volckeren
ende Landen.

A.

A Croen opvoertighen Heere onder
die van Sene/81.a. wert gestraft
ende ghedoot/98/a wert syn doot
van de Franschen qualicken gheuo-
men/99.a.

Acilla in Afrikaen kdt onder Ces. 255 a
Achillas een Overste in Egypten
doot Pompeium verradelick/215. a.
bergadert Heerkrachten tegens Cesar/
256. b. neemt Alexandrien in ende be-
slegt het huys van Cesar/257. a. spāt
tsamen met Antioch de jonckste suiter
van Ptolomeus/258.a. wert met hare
twisfende ende dooz hare laghen ghe-
doot/260.a.

Actius Varrus neemt binnen Ostio
holc aen tegens Cesar/164. b. vluchtet
hijt de stadt hoo:ende de komste van
Cesar/164. b. wert van zijn volck ver-
laten/165. a. wert ghevanghen ende
weder los ghelaten van Cesar/168. b.
bertrecket in Afrikaen ende neemt aldaer
de regeringhe aen/172. syn legher
dooz Utica/203. b. heeft de nederlage
teghens Curio/208. a. blijft in den
Rach dooz Rhonda in Spagne/342. a.
Mucianus een Franschen overste
hebbende onder hem ses hondert ghe-
sworene ghenaemt Soldurij, valt op
Publium Crassum/45. b. wert ver-
wonen/45. b.

Adumetum/s. Mahometta.

Aduatric/s. Hertogenboschenaers
Adui, s. Federborgognons.

Agus, s. Roscellus.

Africanus stelt niet Petrejo en Varrus
o: dze om Cesar in Saguen tegen-
staen te doen/174. b. wacht op de kōste
van Pompeius ober Marcoro/184. b.
berchecht hem o:der de benaetheit vā
Cesar hem overghekomen dooz de op-
wateren/179. b. schijft te komen en
als of hy de victorie hadde/179. b.
wert verholcht van Cesar/191. a. b.
komt selfs in groote benaetheit/186. a.
190. a. gheeft den moer verlozen ende
gheeft hem o:der aan Cesar/191. a. alle

syn menichte wert afgebanct/191. b.
wert ghedoot/286. b.

Agar/een stat van Setulische/316. b.
Agendicuar/ een stad in de landen
van Brns/98. a.

Agri Fransche volckeren; Astioz
ges/ spannen te samen met werthge-
rore/101. a. haren koninck wert ghe-
naemt Chemonarius/111. a.

Aisne/ Axonast een riviere inde wete-
ste eynde vande volckeren vā Rhemus
alwaer hem Cesar leghert teghens den
Federlanders/25. b. in't overtrecken
van de selve riviere wert vele Feder-
landers verflaghen/27. a.

Aidon/ Caidon/ een stadt in Etolien/
nu iert hijt het land Despotado/ inghe-
wonen by den Cesarlaenschen overste
Calpurnius Sabinus/226. b.

Alouabis/s. le Dour fl.

Alesio/ Lussus/ wert inghenomen by
Antonium van wegghen Cesar/224. a.
binnen de haben aldaer werden der tigh-
scheyen van den jonghen Pompeius in
bzant ghesteken/230. b.

Alesia/s. l' Aussy.

Alexandrien/ een Hoofstat in Egypte
ten ende het Hof des konincs/253. b.
alhier vlucht Pompeius soeckende by
selven aldaer te onthouden/254. a. al-
hier komt ooc Cesar verholgende Pom-
peium/254. b. van wegghen de over-
komste van Cesar aldaer groote ver-
roete/264. a. b. is een stadt by ende
versekt teghens bzant/257. a. het
cene deel des stads wert inghehou-
den by Cesar/257. a. stryden teghens
Cesar te water/dach hebben de neder-
lage/260. b. werden verwonnen tsā
men met gantsch Egypten/187. b.

Alcia/s. wilde Syrien.

Alia/Elaber fl. een riviere by Ger-
goie wert dooz Vercingetorix berooft
van sijn huzgen/111. b. en kan niet
doorghegaen werden dan ontrent den
Yersil/112. b.

Allobages/s. Sabovers.

Amagobria/s. Abastres.

Q D D

287

Register.

Ambacti / Schiltknappen bande Fran-
sche en Rode landische ridders / 87. b
Ambacti / Franse volkeren /
Ambacti werden beplondert van de
Duitsers ende vercoeken beschers-
pinghe banden Romeynen / 5. a

Ambialys / f. Muraiche.

Ambiani / f. Muriens.

Ambiorix / Gentil / oberste bande
Rupckenaers / 69 / a. locht den Ro-
meynen door een ijnighe bedriegelic-
ke reden opt haer sterckte / 69 b. ver-
slaet haer op den wech / 71. a. handelt
bezoet chlick met Sabud / 72 a maect
poek op die van s' Hertogenbosch / van
Gubenaerde / Sin: Trupden / Brug-
ge / loben / Vermurden ende Sendi /
74 a. doet een bestoorninge opt leger
van Quintus Cicero / 74. a. een wa-
re belegheringe teghens Cicero 75. a.
werpt byer int leger ha Cicero 75. a
berlaet syn belegeringh 77 a b wert
van Cesar inde vlucht geslagen 78. a
werdt onverwacht int bosch Ardenne
van Marcius Bassus overvallen /
doch ontvluchtet 91. wert zeer ver-
bolcht by Cesar / doch nu komt hem
vorberghende in de bosschen ende ge-
hoornen 98 a.

Ambiorix / f. Muterpsche onne-
landers.

Ambiens onne-landische volkeren
Ambiani / beloven inde Nederlandtsche
do. loghe teghens Cesar thien duysent
mannen 25. a. geven haer selven over
aen Cesar a.

Ancalut / f. Ankelut.

Ankers in den schreyt stadt van
Mannes ghebonden aen siere ketenen
in plaats van kabels 35. a

Ankelut / volkeren in Engelandt /
Ancalut / valle. i Cesar 106. b.

Andes / f. Anjou.

Anjouche / Andes 35 b spannente
samen met Berctingetorix / 43. a. f.
Chartres.

Antebrogus / f. Ticius.

Antiochien / nu Aleppo / een stad in
Syrien / verbiert Pompeium hare stad
(252. a.

Antonius spreekt door Cesar 162. a
ereet van wegen Cesar met vof bendē
na Arrezzo 164. b. neemt de stad
Bulino in 166 b. kerscht Antium wa-
ren ghevanghen 166. b. komt seer

gheluckelick met het oberighe hez-
van Cesar over de zee 222. b. neemt
de stad Kleus in 225. a. komt mes-
syn heppkracht by Cesar 225.

Antuaries / f. Ant.

Antwerpse onnelanders **Antio**
banti betooft van de Ruyphense en
de Tyensche 48. b.

Apollonia / f. Ballona.

Aquianta / f. Gastoengen.

Arat / f. Anne.

Ardenne / Ardenne / een Nederlats
bosch seer groot / 61 b. 91 b. streckt
van de kante des Rijn tot de vinding
van Gubenaerde toe 91. b. is in de
lengte meer dan 500 mijl groot 91 b.

Arribisius / Ernst Koninc der duyt-
schen wert onthoudē bande hoort door
gagons en komt inde Franse land
de 13 a. ontbiet by hē bele duysenden
duyschen / en soeckt de Franse lan-
de tot syn woonplaats 13. b. is hoort
moedich 13 b. maecte dat de Ro. gag-
ons elendigher zijn dan de andere
Franse / hebbende alle hare steden
in syn macht 15. b. geeft de Sela-
van Cesar een harde antwoorde 16.
a b. 17. a. verzoet onderling gesprek
met Cesar 19. a. geeft weder een hard
de antwoort 20. a. b. herbiert den Ro-
meynen Franse land als hem toes
behoorende 20 b. sent en tweedemarl
Gesanten 22 b. mishandelt de Ges-
sante van Cesar 22 b. voert syn leger
aen tegens Cesar 22 b. bestoornit Ce-
sar aen syn kleinste leger 23. b. slaet
in een betslach teghens Cesar 23. b.
syn volck inde vluchte geslagen 24 b.
sine huysvrouwen bliven in den veld-
slach verlagen 24 b.

Arribisius Koninc der Duytschen
wert vanden Raet van Rome vereert
met den naē b a Koninc en Quent 16.
q. 20. b. heeft kiocke krijchs-knecht /
dewelcke in 14 saet onder geen huys-
dach geweest en zijn 16. b. heeft twee
huysvrouwen / d'ene een Suevische en
d'ander van Morinberg 23 b.

Armoede de juster van Acolennus de
Koninc van Egypte spant tsaen met
Achillas tegen Cesar 258. a. doet He-
hiliam doodē 260 a. stelt Gampmedē
haren Wydoeder in syn plaats 260. b.

Armoische / Armoische / beloven dat de
gagloghe tegens Cesar optien duysen

11111

Register.

mannen/27. a trecken op met die van
Eudenaerde 28 b. Naen den Romen/
Herberti/s. Muebrgne. (neu 31. a.
Mirehates/s. Mitois.
Muarita/s. Pulich.
Abaticum/s. Bourges.

Muebrgne/Fransche volkeren/Her-
berti/39n wijsende niet de hoogh-
Wozgognons teghens de neder-Woz-
gognons 13. 14. a. versacken den
Duytichen tot hare hulpe/efi berwin-
sen door hare hulpe den neder-Woz-
gognons 14 spannen weder te samen
met Wercingerorix 99. b. geven haer-
selven over aen Cesar 135. a.

Mibignou ommelantsche volkeren/
Wolce Tertofages/niet in de byucht/
baelste plaatsen dā Duytschlandt over
den Rhijn 90. a. wonen tontsom het
bosch Schwartzwaldt genacmt Heren-
nia 90. a. gebuycken de selve manie-
ren van le ten ende oghenack geijck
de Duytschen 90.

Muleti/s. Moan.

Muranche ommelantsche volkeren/
Mimbialites 39n in bondtgengorichap
met de oorloge van Wannes 39. a.

Musei/s. Mar.

Mussis/Mesia een sterke stadt van
de Mandubische neder-Wozgognons/
126 b. wert onnigelt met seer wonder-
derlike en geweldige werken 127 b.
is aldaer groote beuarchent en bon-
ghers noot/130 b. hare standvastig-
heyt 133. b. 132. a. wert tot byemact
toe ghebruycht om hare oytzettinghe/
doch te vergeefs/132. a. b. geven haer
selven over 135. a. b.

Murere/Bellamodium by Cesar
belegert ende gewonnen 102. a.

Mur ommelantsche volkeren/Mu-
sei vallen Cesar toe 47. b.

Murimum/s. Omo.

Moxon A. s. Nisne.

B.

Brenio spina/s. Turringerwaldt.

Basaz en Tursa volkeren/Wo-
rates en Carusates/russe haer ter oor-
loge tegens Publium Crassum 46 b.
weiden overwonnen 46. b. 47. a.

Baselsche ommelantsche volkeren/
Maurari trecke op met Switsers 2. a.

Bajonne ommelantsche volkeren/
Meciani vallen Cesar toe 47.

Batavi/s. Wallanders.

Beaulne/Wibracte een groote stadt
der neder-Wozgognons 120. a. 10 b.
is overvloedich van ijstorb 10 b.
wert aldaer een dachvaert van de fra-
schen beoepen/124. a. dient Cesar toe
verwinninghe 137. a.

Beauvoisinche volkeren/Bellovari
vermogen niet in macht onder den
Nederlander 25. b. 30. b. mogen op-
bringe hondert duysent manne 29. b.
geven de stadt Cleymont over aen
Cesar 29 b. geven 600 gijelaers 30.
a. wiken af en seck: oorloge tegens
Cesar te voeren/130 b. hebben eenige
geluckige schermutselingen tegens de
Gallieners/140. b. werden vervolcht
van de Sennonen 142. a. b. omkomen
met een krieghe-lusticheyt/142. b. ge-
ven haer selven over 144. b.

Belge/s. Nederlanders.

Bellovari/s. Beauvoisin.

Betp Fransche volkeren/Bituriges/
versoekte hulpe van de Wozgognons/
100 b. vallen aen de 3de van Luve-
gue 100 b. verbanden door rader alle
hare steden tot twintich toe/103. b.

Besanton/Welentio 12 sterke stadt
van de hoerh-Wozgognons 86. a.
wert ingeronnen van Cesar. 15. b.

Bibulis oberste Admirael van wegen
Pompejus 215. a. berdaent 30 sche-
pen Cesar 216. a. kriegt een schip van
de Cesarische ende bringt alles om
219. b. wert met syn schepen van
af-gejloten/efi kriegt groot gebreck dā
zeewater 219. b. versoekt bestandt
al om van drede te spreken 219. b.
steft van swaermoedicheyt 220. a.

Bibracte/s. Beaulne.

Bibraz/s. Bazone.

Bibrogger volkeren in Engbelant
Bibori vallen Cesar toe 67. b.

Bituriges/s. Betp.

Bodmagatus oberste hant de Ox-
denaerdenche naet dapper onder den
Romenen 31. b.

Boij/s. Bontbonnoisen.

Bontbonnoisen/Boij/sijn in bond-
ghenootschap met den Romsers 3. a.
hebben over den Rhijn ghewoont 3. a.
hebben de stadt Marnberg bestormt
3. a. werden overwonnen van Cesar
ende in de landpalen van de neder-
Wozgognons gheset 12. a. werden
ontset van Cesar. 102.

Bogud

Agub konink van Maroco ooz-
tocht tegens Marcellum in Spagnen
285. b. tegens Zuban 299 b

Bourges/ Bouricum/ de sterckste stad
van de landen Werrp/ 102. b. schier de
allerschoonste van het gheheele Fran-
sche landt/ 103. b. werde 3 waerlijcken
belegghert van Cesar/ kan niet wel be-
roym: werden/ 107. a. b. ballen de
burgers upt ende beschermen de stad
brontelick/ 108. a. b. komen in disorde
dooz den vrouwen/ ende werden jam-
merlijcken overballen ende alle gelijc
delic omme: ghebrach/ 108 b.

Wabanders/ D'napy beloven inde
Nederlantsche oorloghe tegens Cesar
neghen duysent mannen/ 25. a. zijn in
bontgenootschap met de oorloge van
Pannes/ 39 a. werden beplondert vā
Cesar/ en hare. Druyen verbrant/ 47.
a b. werden beplondert van Sabino en
Cotta/ 58. b. zijn naebieren van de
Aupkenacrs ende seer sterck dooz hare
boschen ende moerasschen/ 82. a. wer-
den weder beplondert van Cesar ende
bedwonghen/ 83. b.

Wapne Wizar een stad inde lan-
den van Rhems wert bestormt van de
Nederlanders/ 25. b. wert ontfet van
Cesar/ 26. a.

Watuspantium/ s. Clermont.

Witania/ s. Engeland.

Wugge Vlaensche volcker 2 Gru-
dy zijn onder 't ghebiedt vande Oude
naerdensche/ 74 b. zijn in bontgenoot-
schap met Minbore/ 74. b.

Wugge ober den Rhijn ghelept by
Cesar/ 51. a. het maetsel desselfs/ 52. a

Wundium Wundizzo wert inge-
nomen van Pompejo 164. b. wert be-
legghert van Cesar 169. a. wert de haue
ghepoocht te stoppen 169. b. wert he-
melicken verlaten vā Pompejo/ 170 b
wert geopent dooz Cesar/ 171. a. wert
weder belegghert te water vanden Poms-
pejaenschen ou. ste Libo/ doch te ver-
gheefs 222. a. werdt weder van den
Pompesaenschen oberste Divus Veli-
us belegghert 252. b. wert verclaren dooz
de rijdinghe van het verlies van den
ghharfalschen slach/ 252. b.

Burghemeesteren Consules trecken
upt de stad Romen tegens alle vreem-
pelen van inden tijden/ 163. b. epssche
shela van de huyse R. romsche steden/

163 b. nemen de schatten upt de tem-
pelen/ 163. b. onthouden haer binnen
Capua/ ende schryben van daer aen
Cesar/ 149. a. haren ensch is teghens
alle reden/ 149. a. vluchten over de We-
neetsche Golfo oft Zee/ na Durazzo.
169. b.

C.

Cadurci/ s. Cahors.

Catelli/ s. Spanien.

Cajus Julius Cesar hoozende
van de Switsers tochte uit Fransche
landt/ komt met aller haeste te Gene-
ven/ 4 a. maect groote gecetschap om
den Switsers upt de Roomsche Pro-
vincie te houden/ 3. b. doot de burghe
van Geneven over de Rhosne streeck
doop Switserlant afbreken/ 3. b. wep-
geri den Switsers doortocht dooz de
Roomsche Provincie/ nu is ind Pro-
vincen/ 3. a. stende haer eenst/ toech na
Romen/ ende brenghet met hem vijftien
gionen 4. a. sticht met de Alpische
volckeren/ 4. a. soecht hier ober haren
inual in Santogne te beleten/ 5. a. ver-
laet de Rijnische Switsers by de ri-
viere Saone 5. b. wert van den Swit-
fers aenghesocht om brede 6. a. werdt
zijn Waerde volck vande Switsers ge-
slaghen/ 7. a. is wepgerich den Swit-
sers sticht te leveren/ 7. a. trecht dooz
nootsaek ende ghebreck van Romen op
9. b. wert van de Switsers van achte-
ren in gheslaghen 9. b. stelt zijn volck
in slachorde tusschen de gheberechten/
10. b. herst een 3 waren sticht tegen de
Switsers/ ende overwint de selve 10. b
nemt de overgheblevene in ghenade/
ende stelt haer wederom in haer lant/
11. a. welck verforck hy onwillich/ en
de doet haer toefegginge van de Dup-
schen met oorloghe upt het Fransche
lant te verbrjven/ 14 a. sent Ghesan-
ten aen Marcellum/ ende krijghen om
haere antwoorde/ 15. a. sendt weder
Ghesanten/ dewelcke noch harder ant-
woorde krijghen/ 15. b. trecht na Mar-
cellum 16. b. wint Ghesanton/ spreckt
met Marcellum/ doch krijgt mede een
seer troefse antwoorde/ 19. a. b. bereydt
hemselfden ten stende 20. b. naet tegen
Marcellum/ ende overwint den selven
22 b. leydt zijn volck in verwintinge
onder den Franschen/ welck de Ne-
derlanders mit en wive v. d. d. 22. b

houg

Register.

komt binnen vyftien dagen npt Lom-
barcgen inde landpalen der Neder-
landers 24. a. kreght die van Rheims
aen zyne zude / 24 a. gheeft laft aen
Divitiarum den Neder Bezognon om
die van Beauvoisin te beplonderen tot
afbreuck der Nederlanders / 25. a. laet
zyn legheer ober de riviere Wisne / 26. b.
ontfer de stad Bazan welke bestoimt
wiert vande Nederlanders / 26. a. laet
laet een groote meenchte der Nede-
landers af de riviere Wisne / 26. b. wint
de stad Bazan in de landen van Poi-
sons 28. a. de stad Clement in de
landen van Beauvoisin / 28 a. neem die
van Lunens 29. a. treckt op tegens de
Franckische omme-landers en-
de inghelanders 29. a. helpt zyn volck
weer seer kloekelick in vryde / ende
heeft eyndelicken na groote moeyte de
victorye 32. a. b. belegbert ende verwin-
t de Hertoghenbosche ende Zabani-
sche volkeren in een sekerre stercke
stadt / 32. b. vallen hem vele volcke-
ren toe / 34. a. b. rust hem ter ooploghe
teghens die van Lunens ende Fran-
ten 38 a. overwint haer in een schep-
sticht / 40 b. valt inde landen der Ce-
roansche omme-landers ende Zabani-
dere / beplondert ende verbrandt
de hare huysen ende dorpen / 47 b. be-
reidt hem tegens de Lusphen / ende
Trentsche Duytschen / 48 a. b. neem-
t haer legheer in / ende vervolgt haer ter
plaetse toe daer den Rhijn en de Ma-
se in malkanderen loopen / 49. a. werdt
aengesocht van de Roofsche volkeren
om hulpe tegens den Suedische Duyt-
sche 49. b. redent tot Julij 50 b. maect
gereetschap van ooploghe teghens En-
gelant / ende redenen van ghegeven af-
fensien / 50. b. doet Englant te vozen
verspieden door Wolusen en de Co-
min van Mitois 51. b. haert de eerste
reyse npt de landen van Ceroanne o-
ber in Englant met een groote vlo-
te 51. b. wert int opkomen seer teghen-
ghestaen van de Engelsche / 52 b. ver-
wint de Enghele 52. b. werdt zyn
bloet verstoppt en bedorven door on-
weder 53. a. overwint haer 58. a. keert
weer int baste land / 48 a. treckt in It-
alien / latende laft om meer schepen
ondertusschen te minneren / 59. a. o-
berwint in Slabomen de Winstische

volkeren 59. b. treckt van Calais met
een bloet schepen de Iwerde reyse na
Englant / 61. b. overwint de Engel-
sche 66. b. vervolgt haer ober de Eys
66. b. die van London ende andere En-
ghelche vandenminnen vallen hem toe /
67. a. verwinnt oec die van Ken mis-
gaders den oberste Casswellamun /
68. a. treckt weer int Franse land /
68 a. ontfet Cicronem van de Oude
naerdenche 79. a. bedwinght de Qua-
denaerdenche 82. a. neem die van
Bens in ghenade 82 b. bedwinght de
Zabani 83. b. maect weer een
brugge ober den Rhijn / 85. a. maect
zwarticheit de Suedische te verolgen /
85. a. 91. b. vervolgt ober al den Os-
bersten Ambiair / ende doet de Nede-
landen van Gulich af tot de Ocean-
sche Zee ende de Zeele toe beplonde-
ren 79. a. doet binnen Rheims zwart
straffe ober den oproeders / 98 a. ver-
sterkt de stad Marbone / 101. a. komt
tot verwonderinghe van de ghehele
werelt met zyn heerkraft door het ge-
berchte Ebenies / 39. b. leet boeten
dick met succulw beset / 101. a. belegert
ende wint Murete / 102. a. belegert en
wint Orleans / 102. b. wint Ken bp /
102. b. belegert de stad Bourges /
maect een brugge ober de riviere Al-
her / 112 b. belegert Gergois / 112. b.
breect zyn leger op van Gergois 114 b.
treckt door de riviere Lonne / 121. b.
wert afgesloten van Proventen ende
Falken 125. a. overwint den Oberste
Weringetorix 125. b. vervolgt hem
tot l'ussois toe / ende belegert hem
aldaer 125 b. maect wonderlike en
gruwelijke stercken ende belegeringhen
voor l'ussois / 127 a. b. verlaet als
daer veel volck 132. a. verwinnt l'us-
sois / 135. a. beplondert die van Beau-
voisin / 139. a. overwint de selve ende
laet haer oberste 143. a. beplondert
de landen van Subioit 146. a. ver-
wint de selve 151. a. wert oberal in It-
alien seer triumphelic inghaelt 156. b.
Cajus Julius Cesar hierentusschen
werdt seker ghemaect / ende spijnt
daer npt het beginsel van de burgher-
like ooploghe / 157. b. soeckt zyn sake
in rechten te verdedigen / ende met geen
ooploghe te wyken 182. a. herft den

Register.

Burgemeesters en bele van den Raet
tot vanden 161. b. wert hem belast
syn heitcracht te verlaten/ en t'amp
des Welt-oberste af te leggen 162. a.
beruygt alreys de cere van Pompejus
doogstaen te hebben 163. o. becracht
synen soldaten om hem te willen be-
schutten 163. b. treckt na Varrus 163
b. beruygt het begerent ende den ey sch
van de Burgemeesters onredelick te
zyn 164. b. n. d. uit vele vrye stede van
Italien in 164. b. treckt hinnen 17. O.
no/est bedancet de burgers aldaer 165.
a. treckt in't Mico itaensche March/
ende neemt Escolum 165. a. belegert
Cosinum ofte Ventimila/ende kenghs
Sulmo aen syne yde 65. b. wint C.
fium 167. b. vervolgt Pompejum
te Sundinum 169. b. laet ondercrus-
sche in't achterwege van sulcr die-
nende was tot den vrede 170. b. krygt
Sundinum in/ oock Pompejus ont-
blubhet over de Golfo ofte Zee 170.
b. komt binnen Romm ende verclaert
syne onnoselheyt 172. b. treckt in het
Fransche land/ende ocrmaekt die van
Massilien ten besten/doch te vergeefs
173. b. belegert die van Massilien
175. treckt in Spaguen/ est boert al-
daer groote vologe met Ircano ende
andere Pompejaensche 176. b. komt
in groote noot door de hooge opwaer-
ten/ en helpt hem zelve wondelick daer
niet 178. b. krygt syn upanden in sy-
ne macht 191. b. krygt oock in syne
macht den Overste Marcus Varro/
en vallen hem Caliz/ Divien/ Copdo-
na en meer andere steden toe 201. a.
brynght de schatten van Hierules ghe-
nont by Varro weder aen haer plaats
te 202. a. wert Diciaeur verclaert/
en treckt na Frumen 203. a. wert we-
der Burgemeester vande Rom:phen
213. a. stelt op de verfallen poortyen
goede orde 213. b. treckt weder na
Sundinum/ en daer over in G.
ken land/ teghens alle verwaehinghe
214. a. b. zendt Vibullum Rufum om
Pompejum aen te soecken tot vrede/
216. b. treckt seer haestelick na Pom-
pejum toe/ in nemende de steden Ori-
cum/ Wallona/ ende meer andere 217.
b. leghet hem aen de rivier Apus
ontrent Wallona 218. b. wert syn bo-
der heitcracht belst over zee by hem te

komen/ door de nauwe wachten van
de Pompejaensche 218. b. 223. a. houdt
gheset van vrede met den Pompe-
jaenschen Overste 219. doch niet up te
gerecht 213. b. syn versoeck aan vrede
de door Vibullum Rufum wert niet
gehoort 220. kenght syn overige heit-
cracht met groot geluck over de zee/
223. a. kenght in syn gheweldi vele
Pompejaensche schepen 224. b. zendt
Cassium Longinum in Thessalie 227
a. Calvissum Sabinum in Etole 227
a. ende Donatium Calpurnum in Mare-
donien 227. a. lockt Pompejum tot
een veldslach 230. b. treckt na Py-
rachium by Pompejum 230. b. heeft
verschenden schermutselingen tegens
de Pompejaensche 233. b. verlaet
vande Pompejaensche ontrent 200
mannen 234. b. stelt syn volc in slach-
orde/ ende zendt eenen Clodium aen
Scipio/ om door syn tusschen spreken
de saken by Pompejum ten besten te
bryngen/doch alles te vergeefs 235. b.
werden de onboluaeckheden en on-
stetken van syn leger betradelick aen
Pompejus over-gebracht door twee
Davapsche Edellieden Procellus en
Egus/ over loopende by Pompejum
236. b. heeft een groote nederlaghe
238. a. doet een uytval mit leghe van
Pompejus/ende heeft weder een swa-
re nederlage 239. b. bryckt syn leger
op ende ver treckt 242. a. wint de stad
Comphi/ende geeft de selve syn solda-
ten ten bryte 245. a. wint oock He-
rapolis ende eenighe andere steden in
Thessalien 245. a. zoekt weder gele-
gentheyt om teghens Pompejum te
stryden 246. b. stelt syn volck in slach-
orde in't Tharsalsche veld by The-
salien teghens Pompejum 246. b.
249. a. verlaet Pompejum geheel-
ken nipt het veld 249. b. neemt syn le-
ger in 250. b. vervolgt Pompejum/
treckende hem over al na 253. a. vele
wonderen ende repcken den daghe
van syne victorie 255. a. vervolgt
Pompejum in Egypten/ende verlaet
aldaer van syne door 255. b. wert van
den Egyptischen Overste Ptolemaeus
met onvolge verlaet 256. b. neemt
het Epland Pharos tegen over Alex-
andrien 258. a. neemt d'een yde van
de stad Alexandrien 259. a. heeft
een

Register.

Chap.

Catullus Overste van de Lipe-
knaers 92.a is in verbondt met den
Oversten Ambiorix 62.b doodt hem
selven door de vergiftighe kracht van
Pisenboom 92.b.

Cato is opant na Cesar 165. blucht
eet upt Sicilien hoorende van de kom-
ste van den Cesarische Curio 203
klaeght verraden te sijn van Pompe-
jo 172 b. wert in Afriken Gouver-
neur na Dica nu Porto farina 299 b
doet een treffelike vertoecb-rede aē
den jongen Pompeium 249.b. doodt
hemselven seer wycedelick 324.b.

Caturiges / f. Embryu.

Cabarius Koninc van Sens wert
verdreven van zijn dolck/79.b. wert
belast met Cesar op te trecken/82.b.

Celcus Rufus verwekt veroerte te
Romen teghens Cesar 221.a. syne
doodt 222.a.

Celische Franschen / **Celta** / **Celta**
Gallia / het middel-gedelte des Frā-
schen lands/1.a b.

Celullus gedoot vande Franschen/
staende na Koninklike heerschappge
99.b

Cenis Bergh-wonders **Caroli**
f. hermitselen in de alpische geberghe-
ren teghens Cesar 4.b.

Cennagus f. **Humian**.

Centronca / f. **Sint Eruden**.

Centrones / f. **Carantaise**.

Chambay **Samarobiva** / aldaer
hoort last van Cesar vachbaert ende
vergaderinge der Franschen/68 a.

Chara f. **Wastinake** wortel.

Charizes volkeren **Caluites** wer-
den beplondert en verdreven upt hare
huyzen 138.b. vernietigden de kroop-
lieden te Ozeans 99.b.

Chalon **Caillon** winteilegerin-
ge booz Cicero 135 a.

Chimerius ende **Masua** gebroeders
sijn oversten van de Suebische Duyt-
schen 16.a.

Cimbri & **Teutones** f. **Denen** ende
Cyde sche Duytschen

Cingetorix een Trierischen Heere
onderwerpt hem onder Cesar 68 b.

Cippi f. **Ignistanen**.

Cleopatra doet ooz ogen in Egyp-
ten tegens haren broeder 234 a. wert
van Cesar gestelt tot Koninginne van
Egypten 272.b.

Clement **Stratus** pantum een stadt
int lant van **Seauboisin** wert inghe-
kregen van Cesar 27 b.

Clodius omghebracht 99.a.

Comius een **Artolschen** Heere is
van gooster vromhepdt ende booz-
sicheit 54.a. wert Koninc ghestelt
by Cesar over den lande van **Artols**/
54 a. wert gesonden van Cesar in **Eng**
ghelant 54.a. wert met sijn landt by
gehouden van alle schattinghen der
Romeynen 130 b. wert tot sijn stuck
het landt van **Teroime** oock byge-
boecht 130.b. vergeet sune boorgaen-
de weldaden/ende spant te samen met
de andere Franschen teghens den Ro-
meynen 130 b is ven van de vier O-
versten der Franschen 130 b neemt
dolck aen van de Duytschen 139. a.
blucht by den Duytschen 145.a ont-
komt de verradische laghen/doch wert
gherueft 146.a. wert bestet vpan-
digher teghens den Romeynen / haer
overal beplonderende 154 b.

Commissie vande scherpse bloten
brhooren te sijn sonder bepaelden last/
alsmen hem schicken moet na de zee-
ghelegheheden / de welke onseker
ende seer haest veranderlic sijn 55 a b.

Condrotz in ghecrenen **Condru**
spannen met den **Nederlanders** te sa-
men teghens Cesar 25. b. verjoeken
ghenade aen Cesar/92.a.

Condru / f. **Condrotz**

Consius een oudt Grijsche-heer/
gedient hebbende onder **Lucius Sylla**
ende **Marcus Crassus** 9 b.

Condictolanes een neder **Woz-**
gognisch Heere 111 b.

Corbeus overste van die van **Seau-**
boisin 139. a is seer stambslich ende
wert verflaghen/144.a.

Corinnum / f. **Ventimix**.

Corbua / **Corbua** in **Spagnien**
komt aen de 39de van Cesar / en wert
aldaer by hem op alles ordje ghestelt
201.a.

Cornauille volkeren int Fransche
lant **Curiosolita** 35 a f **Vannes**.

Costentz onmelandsche volkeren
in Duytschlandt **Marides** / komt booz
ombieden van **Arriobistus** tot vier-en-
twintig duysent int Frāse lant/13 b.
beplondert de neder **Wozgognons** 14.b
sijn in den slach van **Arriobistus** tegens
Cesar 21.b. **Coruatus**

Register.

Cotuatius ende **Conetodinus** vier-
sten van die van **Chartres** / doen een
moort te **Dyleans** 99 b

Cotus een neder-**Woragoensch** Heere
werdt by eenighe opgheworpen tot de
hoochste overicheyt ghenaemt **Berge**,
brecht 111/b.

Costa/s. **Titurius Sabinus** 12, b

Crastinus een **Cesariaensche** Hoofc-
man des eersten **Stors** vangroeter **pro**-
micheyt ende kloechicheyt 249 a werdt
stijgende in syn mont met eensweerde
door de kele ghesleken 252 a

Critognatus een Heere van **Muber**,
ghe sprekt zeer kloechmoedeliken inde
wierste benaueheyt ende hongers noot
van **L'Assois** 130 b

Curio Tribunus plebis een van de
Hoofden des volcx verbedicht de eere
van **Cesar**. 156. b neemt **Sicilien** in/
372. b treckt up **Sicilien** in **Africke**/
203 a. voert oorloghe by **Utica** ofte
Porto Farina 203. b. verwachert sy-
ne soldaten door een heerlich vellooch
ende een pake 206. b. verlaet het
heirlegghet van **Scipius Marcus** 201 b.
laet ongheluckelick teghens den **Ro**-
minck **Inba** ende synen **Diad**-
Sabura 210. a. b. blijft selvec inden
sach. 211, b.

D.

Damiata **Delusium** een **Stad** in **Egip**-
ten / alhier blucht **Pompejum**
met den **Burgemeester** **Centulus** 254
a. wert inghenomen by **Mithridates**
up den name van **Cesar** 269. b.

Danck-zegginge **Supplicationes**
hifichien daghen langh te **Romen** van
weghen de **Nederlandsche** victorien
vercregen by **Cesar** 35. a. item **danc**-
zegginge van twintich dagen aen zen/
ober de **Engelsche** victorien vercrege
by **Cesar** 58. b. item **danc**-zegginge
van twintich dagen / over het innemen
van **L'Assois** 136 a.

Decia/s. **Decie**.

Decia **Decia** een **Stad** der neder-
Woragions / alwaer **Cesar** de on-
ncheden der selvec bebedicht 111. b.

Desotarus **Romijn** van **Kleyn** **Ar**-
menien oorloght teghens den **Cesa**-
riaenschen **Colbium** 188. b. krijght
ghenade by **Cesar** 288. a. b.

Denen ende **Epdersche** **Duytschen**
Cambri & **Teutons** trecken up haer

lant na **Provencen** ende doorts na **Ita**-
lien 14 a. laten in hare rocht vele
van hare bagagien ontrent 's Hertog-
genbosch / onder de bewaernisse van
6000. mannen 33. a. werden van
Cajo Mario gheslaghen 16. b. onder-
tusschen de ses duysent **Denen** ghela-
ien by 's Hertoggenbosch houden na
den ondergang van de haren het land
alwaer in 33. b.

Deertich **Fransche** **Ruyteren** digbz
twee duysent **Ruyteren** van **Marco**
op de vlucht 293 b.

Diablitus/s. **Leonidus**.

Dierte ende **hongers** noot in het
leger van **Cesar** 179. b. 230. a.

Dibitacus een neder-**Woragoensch**
Heere wert van **Cesar** aengesproken
om koopt 7. b. verbidt niet tranen het
leven van syn broeder **Dumox** 9 b.
wil den **Duytschen** ghen **Geselaers**
geven 13. a. verforcht hulpe te **Romen**
teghens den overlast der **Duytschen**
13. a. 85. b. wert in syn doorige staet
herstelt door de koopte van **Cesar** 8. b.
beschuldicht **Arionistum** 13. b.

Dibus **Dutus** ofte **Decius** **Bu**-
tus **Admirael** ober de **scheyf**-**blote** 22.
gens die van **van**es ende **Manes** 230.
a. item **Admirael** ober de **scheyf**-
blote tegens die van **Massilien** 175 a
oberwint haer inden **scheyf**sticht 180. b.
strydt teghens de **Massiliaensche** **blote**
door **Massilien** 194. b. herft weder-
om de **victorie**. 195.

Drummondsche omme **landsche**
ende in-gelantsche volckeren **Pleuwo**
staen onder de **Widenac**denche 74 a
Dour **Aldnabus** fl. loopt schier consta-
om **Besanson**. 16 a.

Drapes een Heere van **Sens** be-
plouderet de **Romijnen** 147. b. werdt
gevangen van **Canino** 150. a. sterft
inde gevangenisse. 153. a.

Drentenders **Tenche** heri treckt met
de **Zuyphensche** ober den **Rijn** / ober-
mits de ghestadighe quellinghen van
de **Sitebische** 48. a s **Zuyphensche**.

Druiden **Priesters** der **Franschen**
ende **Nederlanders** 86. a.

Dupe ofte vier **Cesariaensche** **staen**
2690. **Ruindische** in de vlucht. 18. a.

Duytschen **Germani** hebben van
dus gestedige oorloge met de **Neder**-
landers. 1. b.

Duitschen aen dese zijde den Rhijn
voeghen haer by de Nederlander/
om teghens Cesar te oorloghen/ 24. b.
zijn eertijds ontrent Nederlandt ober
den Rhijn ghekomen / ende hebben
oormits de vruchtbaerheit des lants
aldaer de volkeren uptgevoeren/ 23.
b. werden verzocht tot hulpe van Ce-
sar/ 125. a. dyaghen haer bymuelick
int leghe van Cesar teghens Pompe-
jan/ 234. b. item oock in de Alexan-
dijnsche oorloge/ 270. b.

Duitschen zijn grobe ende kloecke
mannen/ hebbende groote ende sware
lichamen/ 16. a. 48. a. hare bysonde-
re maniere van ghebecht / 22. b. hare
gewoonte is door het stighen de wic-
kelige ende waerzeggnige der vrou-
wen te vraghen / 23. b. hebben gheen
Priesters noch Offeranden / 89. a.
houden het voor een schande beneden
de twintich jaren eenige vrouwen te be-
kennen/ 89. b. by haer baden de vrou-
wen ende mannen in de riddersen door
malkanderen / 89. b. gaen half naect
89. b. 46. leven by melck/ kase / ende
bleysch/ 89. b. 46. b. hebben alle jaers
andere landen volgens de uptdeylun-
ge haer Heeren / 48. a. hebben geen
landen eygen / ende redenen tot zulce
89. b. 48. a. by haer verkiest de Ghe-
meente in tijden van oorloghe eenen
Overste / 89. b. hebben in tijden van
vrede geen ghemeyne sou verame. O-
vericheyt/ 90. a. laten de joncheyt toe
by buyterge te oeffenen / 90. a. Dui-
tische Duitschen.

Dummacus Overste van Anjou be-
srijt de stad Lunoges/ 147. a. werdt
vervolcht van Fabio. ende srijt tegen
hem ongelukkig/ 147. b.

Dumnorix een neder-Borgoensch
Heere heeft verbont metten Switser-
schen Heere Cizetorix/ 2. a. kint de
dochter van Cizetorix ten huysvrou-
we 3. b. 4. a. is vrient van de Swit-
fers 4. a. is wert beschuldicht by Cesar
7. b. hoopt door de victorie der Swit-
fers tot groote heerlichheit te komen/
8. a. met syn vaerde-bolck oorzaake
van de vluchte der Pompeijns 8. a. staet
in groot verickel van weghen syn ver-
raderge gestrafe te werde 8. a. wert by
Cesar onboden / ende krijcht genade
door het tusschen spreken van sen vrees

der Bibitacus 8. a. weggert met Ce-
sar in Engelandt ober te baren / 62. a.
wert op de vluchte gedoot 62. b.

Dura 30/ een stadt in Siercken-
lant / aldaer vluchten aller-eerst de
Burgemeesteren met een groot deel
des heit krachts van Pompejus 170.
a. aldaer zoekt hem Pompejus te
onthouden 214. a. heeft aldaer eenig-
he ongelukkighe steyden teghens Ce-
sar/ 238. a. b.

E.

Eburones/ f. Iuvckenars.

Eburones/ f. Ebur.

Elanden/ zekere gedurte inde Bos-
schen van Oupischlant/ hare gedaente
ende beschijvinge/ 90. b.

Elaber f. Miller.

Embrun inwoonders/ volkeren in
de Alpische gebergten/ sekerminsfelen
teghens Cesar/ 4. b.

Engelandt/ is een dye-hoeckich Eya-
lant/ 65. a. heeft teghens het Roymen
ober (na de ineyninge van Cesar) geen
lant/ 65. b. heeft vele schapen ende
vee-beeste/ 64. a. groept aldaer schoon
wit loet / 65. b. heeft gheen bucken-
boom noch dennen-boom 65. b. is een
groot ghedeelte onder de heerschap-
pige van Bibitacus Konink van
Dorrons / 25. b. is des zelfs 3e kuste
schier gheheelijken met Nederland-
ders bewoont 64. b.

Engelschen/ zenden hulpe ende by-
stant aen de Franschen in de oorloghe
van Hannes 39. a. schiet in alle de
Fransche oorloghen teghens Cesar /
twelcke een oorzaake is dat Cesar voor-
neemt haer lant te beoorloghen 53. b.
wert haer lant verspiet door zekere upt-
gezondene van Cesar 54. a. werden in
haer lant met een vloet schepen van
Cesar de eerste reyse bezocht / 55. a.
keeren Cesar van haer lant/ ende beset-
ten syn opkomsse 55. a. moeten syn
opkomsse gedooghen/ ende hebben de
nederlage / 56. a. maken verbzich met
Cesar/ 56. a. wijcken van haer verbont/
siende de beschadinge van synne vloet/
56. b. werden van den Pompeijns ober-
wonnen/ 58. a. werden de tweede reyse
bezocht van Cesar 61. a. b. stonde ge-
weldelick teghens Cesar 65. a. werden
onder de schartinghe der Pompeijnen
gheseldt / 68. a. zijn van de Neder-
lander

Register.

landers oock eertijts niet oorloghe o-
bewonnen/64.

Enghelesche/hebben stoets-bechters
Essedarios in hare straten 55. a. 57.
b. hebben een maniere van hupfen
sehier gelijk de Franschen 64. b. hare
maniere van steden 67. a. leue op mels
ende bleyfch/65. a. hebben Scholen
van Wriesters genaemt Wriidz 94. b.
eten van gheen hase/ henne ofte gause/
65. a. voeden langh haer op haer hooft
ende aen haer bovenste lippen/ 65. b.
hebben onder haer thien ofte twaelven
hare Wriiden gheinepi/ ende niet
namen bloetvrienden onder malkan-
deren 65. b. doch wijfen den kinderen
toe/ den ghenen die de Wriouwe eerst
als inrecht tot hem ghenomen heeft/
(65. b.

Ephesischen Tempel van Diana
wert van Scipio berooft/ ende hare
schatten ende schoone Beelden wegh-
ghenomen/ 227. a. werden ten twee-
den-mael gezocht van Anipio berooft
te werden/ doch wert zulx weder be-
letet door de onberwachte overkoni-
ste van Cesar/25. a.

Eporodoric. Frederick een neder-
Worgoensch Heere van groote hupse
114. b. 125. b. ontdekt den bedriegh-
liken handel van Atabicus aen Ce-
sar 114. b. beghreeft hem onder Wer-
singetoric/ 124. a. wert gebangen in
den strijt tegenis Cesar 145. b. wordt
daer na een van de vier Oversten der
Franschen 130. b.

Etolien/ het lant Lamina nu ter tijt/
begeft hem aen Cesar/227. b.

Euphranor een kloek Rhodisch
Heere wert verlagen/269. a.

Exeur/ Fransche volckeren/ zijn
in bontgenootschap niet oorloghe van
die van Bercheronis/42. a.

Exiliu/ Fransche volckere/ Sefuvij,
35. a. f. Dannes.

F.

Fabius Stadthouder blijft niet twee
Legioenen in garnison door Ber-
goie 114. b. krijcht vele Fransche vry-
dommen onder synen eedt/ 147. a.
werdt van Cesar niet dyp Legioenen
ghezonden in Spagnen/ 175. a.

Fabius Belignus begaet een daedt
van groter stouticheyt/ ende werdt
verlagen/208. b.

Fransch landt/Gallia, heeft drie ge-
deelten/ 1. Aquitaniam ofte Gascon-
gen/ 2. Celticam ofte het Celtsche
Franschelandt/ 3. Belgicam ofte het
Nederlandt 1. a. de grentsen ende be-
palinghen van weder gedeelte 2. a. seps
het gheheele Fransche landt onder het
Noorden 2. a. 53. b. komt het koud
overmuis de koude aldaer laet by/7. b.

Franschen nu gheinepi/ Galli, kla-
ghen over de incedwyllicheydt ende
overlast van Ariovistus Koninck der
Duytschen aen Cesar 12. b. verlost
zijnde van den Duytschen/ zoeken si
oock Cesar ende den Romeynen haer
quyt te maken/ in het welke de Ne-
derlanders de eerste zijn 24. a. daer na
die van Dannes/ ende voort het ghe-
heele Fransche landt 37. b. kunnen het
Romeinsche jock niet aennemen/ 80. a.
achten beter inden strijt omme te kom-
men/ dan hare oude krijchs-erre. ende
byheyt te verliezen/ 99. a. vergaderen
by een twee-hondert verertich duy-
sent boeckknechten/ 129. a. b. doe dyp
mael zeer groote moeyte om die van
L'Alouois te ontzetten/ doch t'elcken
rense te vergeefs 152. a. b. vernieu-
wen wederomme de oorloghe te-
ghens Cesar/ 137. a. gheben eynt-
lijcken haer-zelven over aen Cesar/
(145. a. b.

Franschen/ Galli/ dat is Gascon-
sche/ Fransoyen/ ende Nederland-
ders/ zijn gheneghen tot Godis-
dienst ende keligie 87. b. laten in sieckheit
ende nooden hare Wriesters offeran-
den van menschen doen/ 87. b. brand-
den oock menschen tot offeranden stel-
lende selve binnen groote holle man-
nen van rijfen ghebeydet/87. b. naest
hem oock/ eeren si de Afgode Apollo/
Mars/ Jupiter en Mercur/ 88. b.
legghen hare ghecofde goederen op
getande ende gehepliche plaatsen ter
eeren van Mars 88. b. segghen van
den Vader Dis gesproken te zijn/ 88. b.
hare Wriesters Wriiden bercondigen
ende seeren alle het ghene den Godis-
dienst aengaet 86. a. f. Wriesters der
Franschen. Zyn de Wriesters oock
dyp van alle tollē/ schattinghen/ re-
chynsen ende van den kthgh/ 86. b.
87. a. Haer Vrieters verhandelen
de saeken der oorloghe zeer wel/87. b.

Register.

Bergoie een Stadt in Nubergne/ ge-
legen op eenen hoogen berg 112. b.
doen de Burger 8 aldaer eenen heftige
upt-val op Fabium 115. a. werden
van de soldaten van Cesar heftelicken
bestormt/ 118. a. b.

Germann's: Dupfchen.

Getulische ballen over een de zijde
van Afar 305:2

Sebennes een ghebrichte / alwaer
de suen ten tijden van den doot-
recht van Cesar ses voert hoog lagh. 101. a.

Conijpt / een Stadt in Theſſalien/
wederſtaet Geſat / 245. a. werdt ſtoz
inender-hant nigenomen / 245. b.

Ordini / f. Gell.

Sneekſche ſchryf taſelkens in het
 dwiſtſche heideleghe / verballende
 haer getal ende meniche 12. a. item
 Oude ſchryf by den Franſchen ghe-
 bruyckelick 95 a.

Groote mannen verrijdt onder den
Duitschen 17. b. onder de Zweitsche
48. b. onder de Nederlander 34. 2.

Grundf. Zugge

Guturballus een grooten optoerder
der Franschen / wert van Telsar met
een byle het hooft afgehounwen. 150. a

11.

Hoghel-Nozm vreesfelick ende van
Groote verwonderinge/ 308.6.

Handes, f. Coßentz.

Helvetij. f. Switserre.

Helbij/s. Wit a: 23.

Mercuria solvay Schwartzkalt.

Heriogenbosch ginnelantsehe ende
ingelantsehe volkeren / be oen inde
Nederlantsehe oorlogge legende Celar
29000 mannen 25 bulucht in ren
han hare weerbaeste siede / 33. a. wer
pen belegers van den Romeynen / 33. a
gewe haer selven over aen Celar / 34. b
valen weder onvoorziens op den Ro
meyne / 35. a. zijn in bontgenootschap
met Ambiorix 73. a. zijn in verbond
met Indutiomaro / 80. a.

Dispalis/f. Sutilien.

Historien van Cesac werden in den
Brieff van Martinus Banja seet ghe-
preesen/ 136. a. b.

Hollanders ! legghen aen de Maese
ende de Oceanische Zee/ 49. a.

Wongers root ende benam'lept bin-
nen 1ste Duffois 130. b. mit leg'et van
Gelat hoo; 2de Duffois oft 250: 300 / 106.

2. int legher van Cesar in Spanje
1782. int legher van Cesar tegen de
Pompeijnen / 233. a. niem doct' linge
gers noot menschen gegeten / 122. b.

Woch-Enigagnons / gebr. in
 beide Duffers / 2 b. werden veran-
 selbe af-geshepen den daag het gebr. her

Zura / 2. b. laten de Zwitfere en
haer lant trecken / 4. a. ftrijden tegen
de neder-Worgognue / 13. verken
hoor hylfchen de Zwitfere de

door hulpe van de Grooten de
der-Bozguons / 13.6 werden de
machtsichste van Franche Mont / 85
zijn oorzaak dat de Grooten de

zijn oorlogde dat de Grieken niet de
christus een zijde-sloef kregen / 13. b. Uorles noch
een derde-diel in minnen / 14. b. Uorles

van eenighe menul- oder-ghrsk in-
Wapfchen/ 1 z. b. werden ellenlange
als pement anders van de ff. art. 12

13. b. alle hare steden zyn lief: ~~te~~
schen ingetuynt en onse hare ~~in~~
14. b. versoecken doo: ~~te~~

van hare slavernye dog: Cesai c: 12:1
te nlegen werden / 14. b.
Houfden des volcx / bluyzen: 12:2

Florien bp Cesar/163.b.
I.
Tritus van den Scheinischen Meer
Zonne komt met sterren op

1 domine komte niet. Huchbroghen bij
 Trefar / ende ballen niet haeren in Trefar
 Trefar toe / 24. b. gheeft den 24. b. 10
 karrenen alrede gheesteliken met 10

De Derlantche ghereerschap ter oph
ghe/24. wert binnen de fecht 25. m
belegert han de Derlantgers

3 sendaom/is vergiftich / 1636

waſt vele in de Franſche ende
ſche landen? 92. b.
Hierdaſ. Lecida,

Illyricum/ Slaborien.
Impossen ende Erchysen by G.
vno op Denteu ende Wylaren; in G. 9

Inductionarius einen Tithen
Weere vergabert volck/ 60 b. 54.

hem onder de onderdanicheit. 129
Tesar/ 60. b. ingeekt andere vry 130
bluchiet/ hoorende van de nebe 131
der Juncckenheit ende 132

der Lippischen rinde / Die Dens / 79. a. ballon heist die Dens /
Dens / Thure / Guberg /
america / 80. b. ballon

278

Register.

Light van Internus No. 5. WITD: in
de plaats van de andere select No. 5.

Imperial College

Juba Koning van Sumatra is
 bruydt van Pompejus / ende trecke
 op om de stadt Pona van het belegh
 van Cinto te ontfangen 22 a. des
 slaet den Oversten Cinto 1 jaeren met
 spie beschietten 21 a. b. handelt
 wonderlijk ende stonchelijck met de
 over- ghelievenen kinderen van Cinto
 212 b. doecht den by de Pannojai-
 sche Yeren Deylo / Labanus en Ca-
 lo / 300 a. 309 b. wordt van Pompe-
 jus belegh bantem ghedoen 226 a.
 komt out met Pannajoni makkan-
 beren te doelen / gheleick gheschied
 1204

Anna / Gheberghe eussien de
hoch-Borgognons pade de Stille
fers 2.0.3.2.

三

Kent/ Engheleſch Landſchap' ca-
 1100. ghelooſen aen de Zee 65 b.
 ſyn de volck: ten aldact de gheſchick-
 ſis onder de Engeliſchen 65 b. hebben
 drie Koningen 65 a. vallen op het
 ſconſceps-ſlager van Ceſar, doch werden
 geſlagen 65 a.

Bloedheft van eenighe Cesarjaen-
 sche 308. a.

Korte berichts, by den Engelskē,
hate maakte van Stenden 576.

Hoofse ommeleanders ende inne-
 landers / Vrij. verlaen eenige Dier-
 sche aen den liden 22. b. hartlied
 bydon is van oudes hertigek ende
 machich / 47. a. gaen den anderen
 Dinschen in gheschiedheyt ende be-
 treffende te baten 47. a. verzoeken
 hulpe aen Cesar 50 b. vertoonen hare
 getrouwichheit / verzoekende verlicht
 te wesen 85 a.

Rooin ghebruikelijk in Afrieken
te verberghen eade op te leggen / in
holen onder de aerde ; i s . b .

Engels-ische ende Straffe 311.2.
Innman / Engheische volcheren /
ballen Cesarioe 67. b.

L.

Iñienus Stadhoudet van Cesar
werdt in het af-wesen van Cesar
Gouverneur ghelaten over de streek-
en ontrent Geneven 4. b. neemt in
den ocht teghens den Duitsers een

geboorte in 9 a. Naar de Nederlandsche landen in hare architectuur 27 a.

net mit gel. leger van de Guden aerdens
sche in 34. a. verlaet die van Teros
anne 58. b. bewaerde Hyden van
Galeis 62 b. locht met een lofsen raet
de Turfische ten flegde ende verwin
de zeloe 83. b trecki na die van Sens
ende 34 a. 111 b. overwinde de
frantchen aldaer / 121. b. overwin
weder die van Trier 132. a. heeste de
stade Engulim in Italien met spij
eghten gelt gebout 165 b.

Labinus werde aen-gezoekt van
de branden van Cesar / 156. b. doet
eenen redt van Pompejuni niet te zul-
len verlaten / ende beweeght oock hoe
ghansche Pompejaensche bekracht
tot juler 218 b. syckerke zeer lastelic-
ken van Cesar / 221. a. b. handelt
wreedelicken met de ghevanghenen /
241. b. is vol van hoogmoedt / ende
verkeert Pompejo de victorie tegens
Cesar 247. b. belooft niet eede niet
weder te zullen komen voer dat de
victorie bekrighen ware / 264. a.
stijgt teghens Cesar 296. a. b. syne
aenslagghen konnen spoute 316. b.
dijst inden slach voer Melinda in
Spagneu. 341. b.

Louis Lemarchand / f. Geograph. Institut.

Tandiguier Fransche volkeren Ofs
lini 40. b f. Dannes, Lyn in bonis
ghemooschap in de oeg, loge van Pans
nes 39. a.

Langres bekkeren Engones belos
den koop en Gefar den 12 docten
17. a 39. stantbaelich in haer behoud
met den Afscheit 1242.

Jacobus. Joannes.

Legioen het iherde is byzonder ge-
stou / waer ober Cesar het selbe iet
sijn Garde neemt 17. b. werden de
soldaten des selfs in het gespreck met
Arabisio op de paerden der Frans-
schen gestelt 17. a.

Leben Lala, sekere Kuychs-weres
ken 129.8.

Lemoices. f. Limosus.

Eenmalis Burgermeester byent bā Pompejus wederlycecht Cesar 161. sijnre reden tot Julier 162. a. trecht upt de Stadt Romein 166. b. konie weder ende zeekt de schat-kamer te openen ten dienste bā Pompejus 165
bluyt

Register.

vlucht met Pompeio na Iberlies van den Pharsalischen slag / ende werdt de Stadt Antiochien verboden 252. b. wert van den Koninck van Egypten ghehanghen ende ghedoot 252. a.

Leondoul Franche volckeren zyn in bontghenootschap met de oorloghe van Hannes 39. b.

Depanto Naupactus wert ingenomen npt den name van Cesar by Calpurn Sabisum 227. a.

Ierida een Stadt in Spagnen / Ierida alhier ontrent doet Cesar swaer oorloghen teghen de Pompejaensche / (175. a.

Lenaci, f. Loben.

Leuci, f. Toul

Lexobii, f. Liffieux.

Libo een Pompejaensche Overste zoekt loofliken van besant te spreken / om door middel van dien berlichsinghe in syn benaetheydt van water ende lijftoc t te kringen 219. a. b. beles ghert de Stadt Brundisium te water / doch te bergecs 222. a. b.

Limosius Franche volckeren Le-movicus spannen te zamen met Ver-
cungetorix 99. b.

Monnoisen Segusiani volckeren ontrent de Saboyers 4. b.

Liffieux volckeren Lexobii zyn in bondtghenootschap met de oorloghe van Hannes 39. b. oock in bondtghenootschap met de oorloghe van Percherons 40. a.

Elacus Endwich een neder Wo-
goensch Heere maect eene tamen-
spanninghe met Cendricoltan te
ghens Cesar 113. a. werdt Overste
over tien duysent voetknechten 113. b.

Lombardigen Gallia citerior wert
bezoekt van Cesar 4. b. 23. b.

Londen onne-lantsche volckeren
Trinobantes ende meer andere En-
gelche bydominen gheben haer over
aen Cesar 67. b.

Lofanniers Latobrygi trecken op met
den Switsers 3. a. verwonnen zijnde
van Cesar werdt belast weder in haer
lant te keeren 11. b.

Lotharingers Tulingi trecken op
met den Switsers 3. a. verwonnen
zijnde werden belast in haer landt te
keeren 11. b.

Loben onne-landtsche ende inland-

sche volckeren Levaci zyn onder de
Oubenaersche 74. a.

Lucius Cesar als Ghezante van
Pompeius sprekt met Julia Cesar
re tot af-legginghe van de Burgher-
like wapenen 164. b. werdt beant-
woort van Cesar 164. a. b.

Lucius Coita beplondert met Titus
Sabino de Zabanders / 58. a.
lept met hem in herwinteringhe by
de Lupkenacers 68. b. wil de bedrigh-
like reden van Ambiorix gheen ghe-
hoer geoen / 70. a. werdt hier over
haer beyder heerkraacht deerlick van
Ambiorix ende de Lupkenacers ver-
slaghen 71. a. werdt met een slinger
door syn mondt ghequeest 73. a. wert
strydende onnge-gebracht 73. b.

Lucius Domitius wert ghekoren
als Overste van Franche lant 163. b.
volgt de zyde van Pompeius hem
beghende binnen Cosmum 161. a.
werdt van syn eyghen Soldaten aen
Cesar overghegheben 168. b. werdt
los ghelaten met vele Roemische Vee-
ren 169. a. b. treckt binnen Massi-
lien / ende sluyt haer teghens Cesar /
174. a. syn raedt van dyse schyff-ta-
felen den Oversters te gheben teghens
de Cesariaensche 163. b. syn doot /
(168. a.

Lucius Fabius Voost-man klimt
aller-eerst over de mueren van Ger-
gie 118. a.

Lucius Metellus Tribunus Op-
per-meester des volcs zijnde Cesar-
riaensch / wert daer na onghetroch
van Pompeius 173. a.

Lucius ofte Luterius een Heere
van Cahors werdt van Derringetorix
met een zeker heir in het landt van
Gouernie ghezonden 100. b. treckt
na Narbone / ende werdt aldaer van
Cesar weder-houden 149. a. neemt
de Stadt Assolun in 149. a.

Lupkenacers Eburones zamen mee
die van Conbrutz / van Jannen / ende
de Weel-landers werden met eenen
naem Tuptchen ghenacut / 25. b.
maken berotte 69. a. vallen onvro-
siens op den Romeinen / ende verlaet
de zelve deerlick / 71. a. spannen te
zamen met de Oubenaersche / ende
bestormen het leger van Cicers 74. a.
zyn ongeschick te bekrogen 108. a. b.

Register.

Lutetia, f. Woningstet.
Lutetia Paflorum, f. Parij.
Lyf, f. Mids.

M.

M. Antonia / Adromerom, een Lee-
stad in Afrieken 308. a. hare
Strafen 188.

Mada / een Lee-stad in Trahen/
worden aldaer de schepen van Cesar
gepoort door den Pompejaenschen
Cassum verbrant te werden / 252. a.

M. de valmaert hoghe bleeden
in de Oceanische Zee / 56. b.

Marcellus sprekt inden Raet voor
Cesar ghem. ridders dan de andere
162. wist door de dringingen hande
andere van syn gheboelen / 162. b.

Marcomanni, f. Rhenen.

Marcius Bibulus / Bibulus.

Marcius Petreus Hoofst-man
pooght de poorten van Gergoiz open
te maken / 118. b.

Marne en Seine rivieren / Marona
de Sequana, schepen t' Celtische Fran-
sche land van de Nederlanders / 1.

Mase-haren loop ende wegh / 56.
ontfangt een eren banden vlygh ghe-
maect de Maale / 28.

Mastieres' aldaer winnen de duys-
schen eenen veldslag reggens de
Francken / 132.

Massilien / Burghers werden ver-
socht om met Pompeio te houden /
174. a. Quaden de poorten voor Cesar
174. antwoorden geen van beyde sy-
den te sullen houden 174. laten den
Pompejaenschen Oberste Domitium
binnen hare stad 174. werden bele-
ghert van Cesar / 175. a. verliessen den
scheep-vrjht reggens Cesar / 100. wets-
den het bele werken van den Cesa-
riaenschen Oberste Trebonio belegert
191. kregen hulpe van den Pompe-
jaenschen Maudio 193. verliessen wes-
derom den slag te water / 194. a. ver-
branden in't bestand tot de komste van
Cesar / 198. komen tot den uitersten
honghers noodt ende sware sterfte /
203. a. gaen over aen Cesar / ende wets-
den in genade ontfangen / 203. a.

Machern / Duysche volkeren Ma-
comanni, 300 bp Triobillum in den
slach reggens Cesar. 22. a.

Mediomatricem, f. Metz.

Menapij, f. Wyabanders.

Menschen werden van den Fran-
schen ende Nederlanders geoffert / 87
werden met de overledene in de Lijk-
uieren lebende geworpen / 89. a.

Messana / nu Messina in Siciliën/
werden in de haven aldaer bp den
Pompejaenschen Cassum 35. sege-
ren van Cesar verbrant / 153. a.

Metz omme-landische volkeren,
Mediomatrices, 48.

Milo doot Clodium / ende werdt
dusshalden van den Raet beroordele
22. belegert de Stadt Cosa / ende wett
van de Burghers aldaer met steenen
doot geworpen / 222. a.

Minutius Bassilius trecht door het
bosch Midenne / om Ambiorix te ver-
belghen 91. a.

Mithridates ba Berganum komt
Cesar te hulpe in de oorloghe van Ma-
lexandrien / 269. a. wett overmits syn
ghetrouwicheyt van Cesar beschon-
ken met het Koninkrycke van Bos-
phorus / 219. a.

Moriol, f. Teroanne.

Mosa, f. Rense.

Munda in Spagnen / aldaer eenen
groeten veldt slag bp Cesar gewon-
nen / 340. a. wett belegert met wallen
van doode menschen / 350.

N.

Namen omme-landische ende in-ge-
landische volkeren / Caeli, beloven
met den Lupkenacers eene groote me-
nichte tot de Nederlandische oorlog 25

Namen / dient Cesar tot verwinne-
ringe / 178. a.

Nantes cinnelandische volkeren /
sijn in hondgenootschap met de oor-
loghe van Vannes / 39.

Narbona / sent treffelijke mannen
tot hulpe van Publius Crassus / 42.
wett versterckt van Cesar / 101. a.

Nasidius eenen Pompejaenschen
Oberste komt met een vloet die van
Massilien tot hulpe / 193.

Nasica ende Cimberius Obersten
van de Suedische / 15.

Nabattoisen / senden soldaten tot
hulpe van die van Sois / 47.

Nainpacrus, f. Lepanto.

Neder-Worgagnons / Adai, werdt
beplondert vande Dwitsers / 6. a. ver-
soecken hiet over de bescherminge der
Romeynen / 5. a. sijn van ongelucke-
lyck

Register.

ijck tegens den hoch-Wo: gognons
ende den Duptschen/ 13. b. klaghen
aen Cesar van weghen den overlast
der Duptschen/ 15 b. werden door de
ober-konste van Cesar wederom
herstelt in hare oude heersclikeit/ 85.
b. 120. a. werden genaemt Vrienden
ende Bloet-berwanten van den Kaet
van Romen/ 14 a. hebben van onds
bziensclap ghehad met den Romen
nen/ 19 a.

Neder Wo: gognons/ zijn oneenich
over de verclikeit van hare hoochste
Overicheit genaemt Vergobret, 111.
a. werden vermaent ten dupsent voet-
knechten tot behulp van Cesar op te
briengen / 111 b. trecken met de selve
tot behulp van de vyande van Cesar/
door bedrog van Titabicus/ 113. a.
welck bedrog ontdeckt zyn / volhar-
den sy niet te min in hare beroerte/
115. b. zenden bedrogclike Gesanten
aen Cesar tot verontschuld:ginge van
haren handel / 116. a. beplonderen de
Bagagien der Romen: pnen binne Ne-
bers/ ende verbranden de Stadt/ 120.
a. b. versoecken by den Franschen de
hoochste heersclap:ge/ 124. a.

Nederlanders/ een van de dyge ge-
deelten des Franschen lants/ 1. a. b.
23. a. zyn vande andere Franschen
verschept in tale/ 1. b. zyn de vroom-
ste/ kloekmoedichste ende strydbaer-
ste onder alle de Franschen/ 1. b. 117.
b. zyn vrent van alle onnodighe op-
pronckinge des lichaens/ 1. b. komen
tot haer wepnighe Rooplieden van
dypen, 1. b. zyn gesproct ten incesen-
heel van den Duptschen / 24. a. zyn
hoochmoedich door de gheheugenisse
van hare oude victorien/ 24. b. hare
manieren ende costumen / 85. a. b. f.
Franschen/ haere Priesters. 86. a.

Knibbers der Fransche. Hare krijgen
ende de victorien teghens den Engel-
schen/ 64.

Nederlanders/ bereyden haer van
alle de Franschen de aller eerste re-
dorloghe tegens Cesar/ 24. a. maken
haerlieden sterck met den Duptschen
woonende aen dese zijde den Rhijn/
24. a. het gheal ende de menich:ha-
res bekrachts twee hondert daer en
tachtich dupsent mannen/ 24. b. be-
plonderen het land van Rheims/ 26. a.

heeren weder eler in haer land/ met be-
laste van den ghenen by te staen den
welcken eenigen noot overviel/ 26. a.
b. werden op:treckende in haer ach-
ter-tocht geslagen/ 26. b. hare lants-
dienen den legioenen van Cesar tot
winterlegeringe/ 58. b.

Neder-Spagnen seint tot hulpe by
die van Sotz erbarene Soldaten ende
Capiteynen / de welke met Quinto
Sexto geweest waren 44. b. were-
den be selve verslagen/ 45. a.

Nemetes/ f. Spiers.

Nemetocenna/ f. Namen.

Nerij/ f. Onbenaerdersche.

Neters een Stadt alwaer de baga-
gien lagen van den Romen:nen/ 120. a.

Nenup wert inghenomen van Ce-
sar/ 102. b.

Nilus by den Hebreen Phison/ een
treffelike Riviere in Egypten / de
welcke seer afsckachtich stroomt / ende
heeft seer beroert water/ 160. b.

Nopon een Stadt in de landen van
Boissons / gact ober aen de zijde van
Cesar/ 26.

Norica/ f. Norimbergh.

Norimberg Norica wert bestormt
van de Bourbonnoisen/ 4. a.

Noviodunum Aduorum, f. Nevers.

Noviodunum Biturignum, f. Neup.

Noviodunum Suessonium, f. Nopon.

O,

Ocelum/ f. Ours.

Ocradus een Pompejaensch
Overste maect de Galmarische ende
de Stadt Hissa afvallich/ 116. a.

Olifanten sijn by Labienum in het
Pompejaensche legher van Af: schen
298. a. werden door Scipio onderwe-
sen in de dorloge/ 135. a. werden ghe-
laden met gantsche torens / 303. a.
maniere ende wijse hoe de selve be-
streden sullen werden/ 318. a. won-
dercliken strijt van een Olifant/ 276.

Ozba/ Werhigenus Pagus/ een
Switsersche Canten vinct in de ne-
der-laghe der Switsers na den Rhijn/
11. a. wert met de andere overgheble-
ven Switsers/ 11. a.

Ogeron eenen Edele Switser-
schen vrede / hat de Switsers by om
het Fransche land te bekrighen ende
in te nemen/ 2. b. maect verbonde
met Caesar een hoch-Wo: goenschen

Es 5

Heere

Register.

Geere 2. b. dock met **Dumitor** een inder-**Bo:goenschen** Geere/ dē welcken hy syne dochter ten houwelycke gheeft 2. b. dies halven wert hy beschuldicht ende gevangen getelt 3. b. staet in verjckel van verbyant te wets den 1. b. verlost zijnde sterft 4. a.

Brutum een zee-stadt inghenomen by **Cesar** 117 b. werdt bewaert door **Mellum** met eenige garnisoenē 229. werdt zeer bestoort by den jonghen **Cnejum Pompejum** / ende alle de schepen aldaer leggende werden verbyant 229 a.

Ayleans Genabum / aldaer werden de Roomsche Burgheeren ende kooplieden onvoorziens van die van **Char:res** overvallen ende vernoot 99. b. wert ingenomen van **Cesar** ende geplondert 102. a.

Olino Murinum wert inghenomen by **Cesar** 163. b. is **Cesar** toegedaen / (163. b.

Ossini / s. **Landzignet** /

Gudenærden ommeclantsche en ingelantsche volckeren **Perbij** / zyn byzonderlycken stout en kloek onder den **Nederlanders** 25. hebben onder hare heerschappije de bydonnē van **Sint Trupden** / van **Wugghe** / van **Koben** / van **Wintupden** ende van **Gent** 74. a. beloven bysich dupsent mannen tot de **Nederlandsche** oorloghe teghens **Cesar** 25. zyn zonder koop-handel 28. a. zyn stercke menschen 28. a. 31 b. beschuldighen de andere **Nederlanders** van **Aphers** richeyt / ende en willen haer aen **Cesar** niet over-geven 28. a. hare practijcke om metter haet een beschansinghe te maken 39. gaende ter oorloge / stellen hare kinderen ende vrouwen in moerasschen ende ongelegene plaetsen 28 b. hare huyfen zyn niet riedt ende srao ghedeckt 75. a. verstaen gheen **Gieck** 77. a.

Gudenærden ommeclantsche volckeren **Perbij** rusten haer zamen met die van **Ar:ois** ende **Werman:ois** ten strijde teghens **Cesar** / by de riviere **Dambre** 28 b. vallen op den **Ar:ois** en aen 29. a. werden opnelijck zelfs saumerlijcken verslaghen 31. dienen **Quinto Ciceroni** met syn legioen tot verwinteringhe 68. a. zyn in handt,

ghenoodtschap met **Ambiorix** / ende bestormen het leghet van **Quintus Cicero** 74. a. maken in min dan dry tien ijdē door de menichie hares volcx een stercke langhin den eunne-loop vgfien nighen 75. b.

Ende **Soldaten** verschillen veel van de menwe / ende werden bihouden daer de andere verslaghen werden / 96 a. 224 b.

Ours Ocelum de innerste Stade van **Loubar:den** ofte de binne **Wergische** **Provintie** 5. a.

P.

Pemani / s. **Peel** landers.

Wargis Lutetia Parisiorum aldaer van **Cesar** een **Wach** vactdt der **Franschen** betoepen 82 a. is een stad in het **Eplant** van de riviere de **Seine** (121. b.

Wargische ommeclantsche ende ingelantsche volckeren **Wargis** spannen te zamen met **Wercingerorix** 99. b.

Wastinake wortel gestampt zijnde met melck ende onder een gheknedet / dien den **Cesar** iacnschen in honghers noot in plaetse van broot 233. a.

Waelanders van haec volck in de **Nederlantsche** oorloge 25. b. s. **Lupskenaers**.

Waelden werden by ghebreck van boeragie onderhouden met bladeren van boomen ende ghestampte jonghe riedt-scheuten 236. b.

Welinum / s. **Damiata**.

Wentima To:finum wert swaerliken beleghert by **Cesar** / 163. b. werdt van heur in ghewonnen / (169. a. b.

Werceron in-woonders **Wn:ili** / s. **Wannes** / 35. a. nemen oorlogent aen tegens **Tuturum Sabinum** / 42. a. werden verslaghen / 42 b.

Wetrijus een **Pompejaensche** overste strydt mit de syne teghens **Fabium** 176 a. b.reckt het bestandt syner soldaten 187. b. s. **Wijders** / **Afranius**. werdt ghedoot van **Julia** / 327. b.

Wharus / een **Eplant** teghens over **Alerandrien** / is zeer vernact overmits den hoogen toren aldaer 257. b.

Whotinus schrijft over alle de ghelegenheden van **Cesar** / ende wert om syn verraderije ghedoot / 258 a.

Witquex / s. **Woitou**.

Wijn

Register.

3 Jhu-stammen ofte Kinder-stammen zekere Krijghs-werken 128.a.

Winnische volkeren in Slavonie geben haerzelven over 59.b.

Wiso van Gascoenghen ontzet syn broeder in den strijdt teghens de Zuyphensche / ende wert selver verlaaghen / 49.b.

Alumolij / s. Dirmupden.

Woitou volkeren Phiclonen spannen te samen met Percingetoric / 99.

Pompejus de groote veldtoet het berzoek van Cesar aengacende 'tbermeederen van syn Heerkracht / 81. b. werdt syne vromicheyt gheprezen van Cesar 100.b. werdt vyandt van Cesar / ende en kan niet verdragen dat yemant in macht hem gelijc 3p / 163. a.

vervult de Stadt van Rome met volck teghens Cesar / 162.b. blucht nae Byzandium / 169.b. ontkomt heymelijcken uyt Byzandium over de Zee 170.b. syn groote vloet Schepen mitsgaders de groote menichste syne heerkrachten uyt alle de hoeken des Aere / 214.a. soeckt binnen Pythachium /

Dallona ende andere Zrefteden van Grieken-landt hem te onthouden / 215.a. treckt zeer haestelijcken na Pythachium / ende laet aldaer syn seghet / 218.b. berliest van syn volck ontrent twee duysent mannen / 234.b. doet een groote nederlaghe mit legheer van Cesar / 238. b. werdt overvallen van Cesar / doch wederstaet hem klorckelijcken / ende doet hem wederom een swaere nederlaghe / 239. b. is hochmoedich door alle dese victorien / schijvende over al dat Cesar verlaghen 3p / 244. a. berceydt hem tot de slachorde in de Pharsalische velden / 247.a. de gheslachtenisse van syne slachorde / 249. a. b. herft de nederlaghe niet versuinghe van syn gantsche heerkracht / 249. a. bluchtet / 251. b. treckt na Egypten / 254. a. komt binnen Phisum ofte Panniza / 254. a. werdt door de gheueynsde vromdschap van den jonghen Koninck van Egypten verraden / ende van Achilla en Septimo onnueghebracht / 255. a.

Pompejus de jonghe des grooten Pompeij sone is overste Admiral van de Egyptische vloet / 229. a. bestoimt

de Stadt Primum / ende verbrant inde haven aldaer de Schepen van Cesar 229. a. werdt vermaendt van Caton syns Vaders bort-stappen na te treden / 300. b. doet een aenschach op Mithridat te verghhefs / 300. b. verliest den slach door Munda in Spannen / 340. a. werdt gedoot / ende syn hooft omme-ghewoert / 343. b.

Pharnaces neemt het Landtschap Pontus in / ende handelt zeer wredeelijck met de Roomsche Burgheeren / de selve ontmannende / 275. a. zendt Ghezantschappen aen Cesar / 287. a. wert beoorloght van Cesar / ende verwonnen / 289. b.

Porto Farma / s. Mica.

Pringsten Lusitan hare manieren van strydinghe / 347. a.

Practiers der Franschen ende Nederlanders werden ghenaemt Quindens / 86. a. leeren in hare Schole de jonghe Ghezellen 86. a. de hooft stukken harer leere / 86. b. hare Schole eest in Engelandt ghebonden / 86. b. zyn in groote eere by haer volck / ende verlichten schier alle gheschillen van hooghe ende laeghe / 86. b. hebben ghesladijch eenen generalen Overste / 86. b. vergaderen eens des jaers mit Landt van Chartres / hoorende aldaer eens peders zaeken / 86. b. gaen ter Schole gantsche twintich jaren / 87. a. willen hare zaeken niet in eenigh geschifte stellen / ende redenen tot zulcks / 87. a. ende zoo wanneer sy eenighe zaken beschijuen / sulcx gheschiedt in de Griekse tale / 87. a. doen wyrede Offeranden van menschen / 87. b.

Praciani, s. Basonne.

Provincie des Franschen landts / ofte Roomsche Provincie / waer van het landt Provence hedens darghs een gedeelte is / 2. b. menuen de Switsers aldaer door te trecken / 4. a. doch Cesar en wil sulcx niet ghedooighen / 5. a.

Ptolemeus een jongen Koninck van Egypten / doert oorloge teghens syn suster Cleopatra / 254. b. is ontrou teghens Pompejum / doende hem veradelicken dooden / 254. b. doodet oock den Burgmeester Lerculum in de ghevangenis / 255. a.

Pythias

Register.

Marius Crassus overwint die van
Mannes/Percherons/Landager/ 35.
a. b. werden spoe Gelanten gehouden/
27. b. alhier wert hy van die van Sots
bevochten/ 42. b.

Quintus Cassius ende Antonius/
hoofden des volcs/ spreken vooz
Cesar/ doch te vergeefs/ 162. a. b.

Quintus Lincanus willende spien
sone ontfeten/ laet selver syn lede/ 73

Quintus Cicerone leyt by de Gude-
denaerdenische in betwistinge/ 68. b.
wert van haer beslopt/ 72. a. werdt
bedrieghelike redenen vermaent upt
syn leger te willen trecken/ doch te ver-
geefs/ 75. a. wert byer in syn leger
geworpen/ 75. a. is groote benaethept
ende schijft beheidighe brieven aen
Cesar/ 76. b. wert ontfet van Cesar/
77. b. wert spoe byomchept van Ce-
sar geprezen/ 78. a. wert gelept binnen
Araruca ofe Sinich/ tot bewaringhe
vande Roomische bagagien/ 92. b.

Rutaci/ Baselsche.
Rhedones/ f. Rhenes.
Rhenni/ f. Rheimsche.
Rhenus/ f. Rhijn.
Rhenes onmelantsche volkeren/
Rhedones 35. a. f. Mannes.

Rhijn/ schepdet de Franschen ende
de Duytschen van den anderen/ 1. b.
haren loop ende wech 50. a.

Rhodanus/ f. Rhodue.
Rhodische draghen haer seer kloech-
ke water vooz Cesar in de Hierandijn-
sche oorloghe/ 262. b. 265.

Rhodne schepdet de Celische Frā-
schen van Gascoengen/ 1. b. schepdet
doek de Fransche Rhovincie der Ro-
menen van de Switsers/ 2. a. loopt
tusschen de Switsers ende Saboyers
henen/ 5. a.

Romenen zyn seer bysom/ niet te-
genstaende benaethept ende honghers
noot 187. a. 190. b. hare bysondere
stantbaestichept/ 308. a.

Romenen zyn seer bebyest om te-
ghens den Duytschen aen te trecken
16. a. maken Testamenten int aen-
staen van den Drydt/ als oft sy haest
souden sterben/ 17. b. werden niet
groote verslijkinge bevaugen in het
1 ger van Turco/ 205. a. werden in een

Ruster-strijdt sterck zynde byf dān
sent in getale van acht hondert Zuto-
phenische ende Drentische verflaghen/
50. a. b. werden doek niet menichte
vande Gudenardensche verflaghen/
32. b. werden deetlicken verflaghen
van de Lippkenaets/ 69. a. b. vooden
haer selven upt groote misnoedichept/
73. a. werden jammerlicken doek vooz
Gergoie verflaghen/ 118. a. b.

Romenen beoologhen andere om
hare byghet te benemen/ 131. a. over-
winnen onder 't belepdt van Cesar de
Switsers/ 11. a. Sciodillum ende de
Duytsche/ 22. b. winnen Asson/ 27.
a. Clermont/ 27. b. overwinne de Gu-
denardensche/ 32. b. de onmelantsche
van s' Hystogenbosch/ 34. a. die van
Pauli/ Malisserlant ende Suyen in de
Duytsche gheberghen/ 35. b. die van
Mannes in een scheeps-strijdt/ 40. b.
die van Percherons/ 42. a. die van
Sots/ Basaz ende Gascoengen/ 43. b.
de Zuyphensche ende Drentische/ 50. b.
de Engelsche/ 56. b. de Wicustische in
Slavonien/ 59. b. item weder de En-
gelsche/ 63. b. binnen Bourges/ 109.
a. f. Miffols/ 132. b. Bisoldun/ 152.
a. b. Oylean/ 102. a.

Roomsche Burgheren ende Roop-
lieden werden binnen Oyleans van
die van Chartres jammerlicken ver-
moort/ 99. b. werden in het lantschap
Pontus van Pharnates tot een onces-
te ontnant/ 275. a.

Roomsche Edelen haren Cesar/
wenshende om syn doot/ 20. a.

Robergne ende Buvergne inwoon-
ders bewonnen zynde vanden Ro-
menen/ werden buyten schantinghe
gehouden/ 20. b.

Rheims onmelantsche ende inghe-
lantsche volkeren vallen Cesar toe/
24. b. geven hem Gselaers/ 24. b.
werden van de Nederlanders beplon-
dert/ 26. dienen Labieno tot betwins-
tinge/ 68. b. hebben een nieuwe ende
haest opgekouene aensienlickheyt bo-
ben andere/ 86. a. zyn standt vastich
in haer verbondt niet den Romen-
nen/ 124. a.

Roscillus ende Egus ghebyeders/
Saboyische Edel-lieden/ hebben haer
langh bysom ghebyaghen in't leghet
van Cesar/ 236. b. werden hier over-
hoort.

Register.

hoochmoedich / 237. a. ontstelen den soldaten hare gagie / ende gelypcken een valsche monster-rele / 237. a. werden van Pompejo vrienliken ontfangen / 237. ontdekken den Pompejum de onsterchten ende gelegentheid vande leger van Cesar / 237. b.

Flouanen omme-lantsche volkeren Mulerri / f. Dannes.

Muthen / f. Rouergne.

S.

Sabis / f. Sambye.

Sabura Overste van wegen den koninck Ruba / 129. a.

Salonen wert belegerd van Octavio 217. b. doen een up- val in syn legheer ende slaen hem in de vluchte / 217.

Sambye een riviere in Nederlandt / ontrent de welcke de Oudenarden / sche verwachteten op de komste van Cesar / 28 a.

Samarobryba / f. Chambyap.

Santoigne gelegen ontrent de Fransche Provincie / 6. b.

Saone loopt tusschen den Neder- Wozgognons en hooch- Wozgognons 7. b. is een slap loopende riviere / 7. b. werden aldaer van Cesar vele Dwijfers verslagen / 7.

Sardinien inghenomen by den Cesar / 172. b.

Souopers zyn met den Roomschen volcke bezyedicht / 5. a. werden geplondert vande Dwijfers / ende klage dies halven acnde Romeynen / 7. b.

Streba een Hoofman int leger van Cesar / sterfende heeft twee hondert ende dertich gaten in syn schild ontfanghen / 234. b.

Scalduin / f. Scelde

Scelde Scalduin / f. 93. b.

Scheppen van Vissen gheblochten / ende met ledet over-toghen / werden op wagens verhoert / ende dienen ter hoot tot een over-brygginge over de rivieren / 180. b.

Schelden (ont de haesticheit) van Vissen gheblochten / ende met ledet over-toghen / werden ghebruycht int steyden / 35. a.

Scipio schoonvader van Pompejus weder spreeske Cesar / 162. b. werdt stadthouder van Syrien / 163. a. noemt hemselfden Welt-overste / 226. a. syne ongeschickte seefdingen ende ongha-

hoochde inposten / 146. a. geplondert den Tempel van Cybellen / 227. a. ontfanght een groote nederlaghe van den Cesarlaenschen Overste Calpurnius in syne kuyperge. 228. a. doet eenige kloecke Cesarlaensche dooden / 308. a. heeft met de spie de nederlaghe in Wf-ricken / 323. a. werdt verlaghen ende omgebracht / 328. a.

Seduni / f. Dinen.

Segustiani / f. Dionnolsen.

Segontiac / f. Sengerer.

Sengerer Engelsche volkeren / vallen Cesar toe / 67. b.

Senones / f. Seng.

Sens inwoonders / krygen van Cesar last om waer te nemen op de handelingen der Nederlanders / 23. b. zyn van groot vermogen onder den Franschen / 79. a. verdragen met Cesar / 79. spannen weder met Minbioris / 99. b.

Sesuvij / f. Exili.

Sextus Baculus Hoofman des eersten troos wert in den Oudenardenschen slach seer gewondert / 31. b. 37. a. begeeft hem kloekelick ten strij- de / al hoewel met siecke beladde / 95. a.

Siecke soldaets kloekmoedicheit om af te voeren den byandt / 95. b.

Sigambri vel Sicaumbri / het Geld deriche.

Sint Trupde omme-lantsche volkeren / Centones / zyn onder de Oudenardische / 74. a.

Sitten volkeren / Seduni / 36. b. ned wankt / zyn by Striobistum inden slach tegens Cesar / 22. a.

Sivilien in Spaguen / wert besloopt van Cesar / 344. a.

Slavouien / wert besocht van Cesar / 36. a. werden aldaer de Picustische volkeren overwonnen / 59. b. werden meesters aldaer ghestelde / 61. a. wert door de kloekheyt van Manlius gehouden aen de zyde van Cesar / 277. b.

Slinger-werpers up Barbarien / Candgen / Masorca ende Minopra / ontzeten de stad Mayne van de beslozinge der Nederlanders / 26. a.

Souffons / Fransche volkeren / zyn Wyzeders ende Bloet-verwanten van de Griensche 24. b. hebben eenen koninck genacut Galba / 24. b. beloven tot de Nederlandische oorloghe bystich bypsems manna / 34. b. de stad Japon wert

Register.

werdt by Cesar ghelwonnen / 26.b.

Soldaten doende tecken van byent-
schap steken hare rechter schouder upt
(118.b.

Soldatē zekere ghesworene soldatē
by den Franschen/hebbende onder de
anderen lief ende leedt ghemeyn totter
doot toe/43.b.

Sotiates/s. Sots.

Sote/ Fransche volckeren/Sotiates
ballen niet hare Supterge op den Ro-
meynen/43.a.

Spaensche Supters overwinnen de
Aupckenacs/69.b.

Spiers omme-landsche volckeren/
zijn by Ariovistum in den slach tegens
Cesar/22.b.

Storm-ghereedtschappen der Ro-
meynen voer de künste van Cesar
nopt by den Franschen ende Neder-
landers ghesien/26.b.

Stratsburg omme-landsche volcke-
ren/zijn by Ariovistum in den slach te-
ghens Cesar/22.b.

Suessones/s. Soissons.

Suevische/Suevi/3 jhr het grootste
volck in ghentale onder den Duptschen
ende het krigtbaerste/16.b. 46.b.
hebben hondert dorpen/16.b. 46.b.
loopen over den Rhijn in het Fransche
lant/16.b. zijn by Ariovistum tegens
Cesar/22.b.

Suevische/ werden by ghebeurten
het eene jaer gheoeffent in den kriggh/
ende andere jaer inde landt-bouw-
ge/46.b. hebben gheen eygen landen/
46.b. wonen niet langhet van een
jaer op eene plaetse/46.b. zijn man-
nen van groote ende sware lichamen/
46.b. gaen niet vellen bekleedt/ half
naeckt/46.b. hebben leelick fatsoen
van paerden ende last-draghende ghe-
dierte/46.b. laten gheen wijn in haer
lant komen/46.b. make hare gebuer-
landen rants-om wyde ende breedt
tot woestijnen/46.b. liet breedet/
Duptschen.

Suevische werden gebreest van Ce-
sar/zulcx dat by swaricheydt maect
haer in hare wildernissen te vervol-
ghen/53.a. 85.a. 92.a.

Swartswaldt/ Hercynia sylva/ een
groot bosch van Duptschlant/90.b.
loopt van de Switsers ende van de
landen van Spiers ende Basel by de

Sanau henen tot in Malachien ende
Bulgarien/90.b.

Switsers/ overtreffen de andere
Franschen in krigtbaerheyt ende
bromicheydt/1.b. zijn zeer overbloet
dich van volckeren/2.b. zoeken de
heerschappye van het gheheele Frans-
sche landt/2.b. legghen tusschen den
Rhijn/ het ghebrechte Jura ende de
Genever-meir/2.b. trecken op ten
oorloghe/ ende verbranden alle hare
steden/ om haer volck te kleeckmoes-
diger te maken/4. 11.b. werden bet-
slaghen/10.b. zijn upt ghetogheit
sterck bye hondert acht ende iesselich
dusent menschen/ ende keeren weder
omrent hondert ende thien dusent
(121.b.

T.

Tamells s. Themis.

Tarantaise/ Alpische volckeren/
Tntrones/ scherminjelen teghens Ce-
sar/6.b.

Tarusates/s. Tursi.

Tasgetius een Franschen Heere
Cesar toeghedacn/68.b.

Tarus/s. Ifenboom.

Tenten werden by den Romeynen
niet vellen gespannen/46.b.

Tenchtheri/s. Drentsche.

Teroaensche omme-landsche ende in-
ghelandsche volckeren/ beloven in de
Nederlandsche oorloghe teghens Ce-
sar byf en twintich dusent mannen/
25.b. zijn in bondtghenootschap met
de oorloghe van Vannus/48.b. komt
Cesar in haer landt/ ende vaert van
daer over in Engelandt/54.a. vallen
op den Romeynen/ ende werden se. 80.
van haer gheslagen/58.a. dienen Jsa-
bia tot winterlegheringe/80.b.

Themis/ Thameis s. een riviere in
Engelant/64.b.

Theromatus Konink van de lan-
den van Aigen/ spant te samen met
Vercingetorix/111.a. werdt onbor-
stels des middaeghs in syn rente sla-
pende overballen van de soldaten van
Cesar/116.a.

Thuringerwaldt/ Wacenis/ een
bosch van upnemerber grootte/85.
scheudet de Mansfelders van de Sue-
vische/85.b.

Tolouse/ Fransche volckeren/ Tolo-
sates/ ghelegghen ontrent de Fransche
woest

Register.

Provincie/6 b. zenden treffelike ma-
nen tot hulpe van Publias Cras. 42.

Toul omme-landtsche volckeren/
Teuci/beloven koozn aen Cesar te zul-
len voeren/ 18 b.

Tours/Touraine/ Fransche volcke-
ren/35. s. Wannes/spaamen te samen
met Vercingetorix. 99. b.

Tigurini/ Zurichsehe.

Tirache/ Fransche volckeren/ dienē
Procia tot verwinteringhe/68.

Titurins Sabinus stadthouder leyt
met zes benden aende riviere Ruse. 25.
oorloght teghens die van Percherons
ende Cornauaille / ende verwin haer
42. a b beplondert de Zabanders/
58. leydt in verwinteringhe met Lu-
cia Cotta by de Lupckenaers / 88. b.
werdt bedroghen door Ambiorix/ende
met cotta deertlyck verflaghen / 70 a.
s. Lucius Cotta.

Treviri/s. Trierische.

Trebonius een Cesariaensche over-
ste in het ieghet door Massilien/ 175.
belegert de selve Stadt sterckelick met
bele ende sware wercken/ 92. b. yengt
haer tot den uitersten noot/ ende ver-
win haer epnlicken/ 196. a.

Triboces/s. Straesburgh.

Trierische/ geven aen Cesar te ken-
nen hoe dat de Suevische Duptschen
over den Rhijn int Fransche lant zoec-
ken te vallen/ 15. hare Ruyters vluch-
ten in den slach met den Eudenaer-
denschen/31. sijn Cesari ongheloor-
sacm / ende verzoeken de over Rhijn-
sche Duptschen tot hare hulpe / 60. a.

Trinobantes/s. Londen.

Tulingi/s. Lotharingsehe.

Turones/s. Touraine/Tours.

Tursa volckeren/Tarfarses/42. a.
s. Basaz.

V.

Vthalis/s. Wale.

Walerins Vocillus ende Mar-
cus Mettins Ghezandten van Ce-
sar / werden met ketenen van Tri-
ovisto ghebonden / 21 a.

Werden alle beyde nae den slach met
Triovisto behouden tot Cesar ghe-
byacht/22.

Wallona/ Apollonia/ een Zee-stadt
in Griecken-landt/ werdt beset van
Pompejo/48 a.

Waugiones/s. Worms.

Wannes omme-landtsche ende in-
ghelandtsche volckeren / 1 eneti Gal-
lorum / begheben haer onder Cesar/
35 a. sijn machtich in Schepen ter zee
38. b. baren veel op Engelandt/38. b.
berzoeken hulpe nyt Engelandt/38.
haer falsoen van schepen/ ende de toe-
rustinghen der selver / 37. a werden
overwonnen vanden Romeynen in
een slach te water/38. a.

Varo een Pompejaenschen overste
maectt ghereedtschap ter oorloghe in
hooch. Spagnen tegens Cesar/ 200. a
neemt de schatten nyt den Tempel by
Hercules/200. b.

Vault/ Walisser landt / ende Sitten
volckeren / sijn ghelegghen tusschen de
Alpische gheberchten / de Savoyers
ende de Genever-meiz/ 35. b gheben
haer zelven over aen den Romeynen/
35. b. vermenwen wederom de oorlo-
ghe / ende beslozen den Romeynen/
(35. b.

Vellamodunum/s. Nuxerie.

Veneti Gallorij/Venetia/s. Wannes
Verbigenus pagus/s. Oba.

Vercingetorix een Franschen Heere
maectt die van Huvergne op / 99. b.
wint diehalven van syne Vrom ende
andere Heeren nyt het Landt verdr-
ven/99. b. vergadert een hoop Bede-
laes ende Landtscopers/99. b. doet
sware straffen over de onwillige ende
twyffelaers / 100. b treckt in de lan-
den van Berry/130. a ontzet die van
Huvergne / 101. a. doet een heerlycke
vertooch-reden aen syne Bondtghes-
noten / 102. b. Ontschuldicht
hem zelven heerlycken/105. b. is zeer
neerstich/111. a wordt generael Over-
ste van alle de Franschen / 124. a.
beymaent de syne ten stonde / 125. a.
heeft de nederlaghe 125. a. treckt nae
L'Assois/125. b. wezdt aldaer bele-
ghert / 126. b. komt in handen van
Cesar/135. a.

Veragri, s. Walissellant.

Verocassi, s. Cassel.

Vergobretus of Vergobret was eer-
st den tijtel van de hoochste Over-
hept onder den neder. Bozgegnons/
7 a. duert den staet van Vergobret
door een jaer/7. b. en mach nyt syn
lant niet gaen/111. b.

Vermandoische/Weromandni/belo-
ven

Register.

ben niet die van 't Casselsche vzhdom
in Vlaenderen thien dupsent mannen
tot de Nederlantsche oorloge teghens
Cesar/ 25 .a. trecken op tegens Cesar
mer de onnederlandische volckeren van
Gubenaerde/ 27 .a.

Besouio/ f. Besanson.

Bibo/ f. Marda.

Bibullus Rufus wordt ghesonden
van Cesar om vrede aen Pompeium
te verzoeken/ 117 .a. stelt sy last
in het werck/ doch wordt niet uptghe-
recht/ 220 .a.

Biduanus een Fransch Heere
werdt van Cesar tot hooghe aensien-
lickheyt op-ghetogen/ 114 .b. begeeft
heim onder Vereingetorix/ 124 .a. weert
een van de vier Oversten der Fran-
schen/ 130 .b.

Bibarez volckeren/ Helij/ werden
geplondert van Cesar/ 101 .a.

Bier Cesarlaensche soldaten slaen
thwe dupsent Annidische inde blucht
Horaces/ f. Basaz.

Borontij/ volckeren ontrekt de Sa-
bopers/ 5 .b.

Boet-anghels/ Stimuli/ zekere
krijchs wercken/ 129 .a.

Bolca Erectosages/ f.

Bolusenus vaert over in Engeland
om het selbe te verspieden/ 54 .a.

Bri/ f. Wilde Offen.

Brollodunum/ Brollodunum/ wert in-
genomen by Anterium/ 171 .a. is een
stercke Stadt/ 171 .b. wordt beleghert
by Cajunt Caninium/ 171 .a. b.
komt hem Cesar in het beleghete hul-
pe/ 174 .a. b. stelt haer kloerkelike ter
weert teghens Cesar/ verbrandende
syne wercken/ 175 .a. b. wert hare een-
ighe Fonteyne de ader onder-mijnt
ende af-gestecken/ waer door sy haer
selven overgeven/ 176 .a. b.

Utica/ nu ter tijt Porto Farina/ een
fre-stadt in Africken/ wert ingehoude

by den Pompejaenschen Meestert Van-
tum/ 172 .b. wert beoorloght van Cur-
tio/ 204 .a. wert belegert van Curcio/
209 .a. wert ontzet door den Konink
Juba/ 209 .a. b. alhier upt nussines
dicheyt doot hem selven/ 324 .b.

Brellodunum/ f. Brollodunum.

VV.

Wale/ Bahali is een erin vanden
Rijn/ 48 .b.

Walserlant volckeren/ Beragris/ 35 .b.
f. Vault.

Wilde genten/ hare beschrijvinge en-
de maniere van jaginge/ 90 .b.

Wilde offen/ hare beschrijvinge ende
maniere van jaginge/ 90 .b.

Winter komt in Fransche land als
ondert Noorde leggende boech by/ 6 .1.

Wozins onnederlandische volckeren/
zijn by Ariobistum in den slach tegens
Cesar/ 21 .b.

Z.

Zelamische eylanden/ 48.92 .a.

Zeylen by de Franschen zeer
kleyn/ bestaende alles upt dunne beile
der beesten/ 40 .redenen tot zulk. 40 .

Zurichsche/ werden by de rijnre
Saone verslagen van Cesar/ 7 .b. heb-
ben eertijts Lucium Cassium Burge-
meester ghedoodet/ ende syn heil-
kracht verstage/ 7 .b.

Zurphensche en Drentsche Dupsen-
schen werden verdreven vande Due-
vische/ ende hebben dyp jaren door
Dupschlant gaen dolen/ 47 .a. treckt
over den Rijn/ ende vallen inde lan-
den der Zabanders/ 47 .a. hare ruy-
terije treckt in den lande van Antwer-
pen over de Maase/ 48 .b. vallen mer
acht hondert op vyf dupsent by de Ro-
meinsche Cypiers/ ende verlaen de
zelbe/ 47 .b. hare Gezanten werden
van Cesar vast gehouden/ 49 .a. hare
oberghelevene Ruyters tiecken ovet
den Rijn by de Geldersche/ 49 .a.

Eynde des Registers.

88844

